

Gepubliseer op:

Deur Christus Alleen

Tuisblad van dr. A.H. Bogaards

www.enigstetroos.org

HET SCHATBOEK
der
verklaringen
over de
HEIDELBERGSE CATECHISMUS

Uit de Latijnse lessen van

DR. ZACHARIAS URSINUS
opgemaakt door

DR. DAVID PAREUS.

Vertaald door
DR. FESTUS HOMMIUS.

En vervolgens overzien door
JOHANNES SPILJARDUS en JOAN VAN DEN HONERT.

Onderschrift bij portret:
Ursini wijfheydt groot end' oock fijn treflijck wfen
Kont ghy hier beyde fien: het eene kont ghy lefen,
Als ghy dit Boeck doorgront: het ander oock aenfchouwen
in dit Beeldt: Coopt, fiet, leeft: 'ten fal u n oyt berouwen.

Nu in hedendaags Nederlands herschreven door

J. VAN DER HAAR
V.D.M. te Houten (U.)

DEEL II (Zondag 25 t.m. 52)

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2007

Inhoud

DE SACRAMENTEN.....	3
ZONDAG 25.	3
DE HEILIGE DOOP.	22
ZONDAG 26.	22
ZONDAG 27.	33
HET HEILIG AVONDMAAL DES HEEREN.....	53
ZONDAG 28.	53
ZONDAG 29.	70
ZONDAG 30.	113
OVER DE SLEUTELMACHT.....	128
ZONDAG 31.	128
HET DERDE DEEL VAN DE CATECHISMUS. OVER DE DANKBAARHEID.....	156
ZONDAG 32.	156
ZONDAG 33.	162
Over de Wet Gods.....	183
ZONDAG 34.	183
ZONDAG 34 (Vervolg).....	193
ZONDAG 35.	212
ZONDAG 36.	233
ZONDAG 37.	243
ZONDAG 38.	260
ZONDAG 39.	280
ZONDAG 40.	302
ZONDAG 41.	314
ZONDAG 42.	330
ZONDAG 43.	341
ZONDAG 44.	352
HET GEBED.....	379
ZONDAG 45.	379
ZONDAG 46.	395
ZONDAG 47.	401
ZONDAG 48.	408
ZONDAG 49.	416
ZONDAG 50.	424
ZONDAG 51.	436
ZONDAG 52.	443

DE SACRAMENTEN.

ZONDAG 25.

Vraag 65: *Aangezien dan alleen het geloof ons Christus en al Zijn weldaden deelachtig maakt, vanwaar komt zulk een geloof?*

Antwoord: *Van de Heilige Geest a), Die het geloof in onze harten werkt door de verkondiging van het heilig Evangelie b), en het versterkt door het gebruik der sacramenten c).*

- a. Joh. 14:26, Ef. 2:8 en 6:23; Joh. 3:5; 1 Kor. 12:3 en de verzen 8v. en Fil. 1:29.
- b. Matth. 16:15v; Hand. 10:44, id. 16:14; Rom. 10:14 en 17; 1 Petrus 1:23.
- c. Gen. 17:11, Rom. 4:11, Ex. 13:16, Deut. 30:6, Lev. 6:9 en 25, Hebr. 9:8v., en 24; Ez. 20:12, 1 Sam. 17:36, Jes. 6:6v., en 54:9; Matth. 3:11 en 28:19; Hand. 2:38 en 22:16; 1 Kor. 11:26, Tit. 3:5 en 1 Petrus 3:21.

Verklaring van Vraag 65.

Nu volgt de leer van de sacramenten, eerst in het algemeen, en daarna in het bijzonder. Inzake de sacramenten in het algemeen worden in de Catechismus vier vragen gesteld, waarvan de eerste verklaart het vervolg en de orde van de Catechismus; de tweede beschrijft wat sacramenten zijn; de derde wijst aan de overeenkomst en de bedoeling van het Woord en de sacramenten; en de vierde stelt het getal van de sacramenten onder het Nieuwe Testament aan de orde.

Dat de (volg)orde van de leer des geloofs en der sacramenten goed is, is duidelijk en klaar. Want de Heilige Geest werkt het geloof, waarover wij tot nu toe spraken, gewoonlijk in ons door (middel van) de dienst der kerk, welke in twee delen bestaat, namelijk in de prediking van het Goddelijke Woord en in de bediening van de sacramenten.

Bastingius; Lansbergen. Dat het geloof een genadige en onverdiende gave van God de Heilige Geest is, Die onze zinnen en verstanden verlicht en onze harten opent en neigt tot het ware geloof, blijkt uit de aangehaalde Schriftplaatsen. Het wordt niet aan alle mensen, maar alleen aan de uitverkorenen gegeven, 2 Thess. 3:2 en Tit. 1:1. Daarom is deze gave hoog te waarden, en men dient er God voor te danken, dat Hij ons niet alleen Zijn Zoon Jezus Christus uit genade geschonken, en Hem voor ons in de dood overgegeven heeft, maar ons ook - daar wij van nature in de zinnen en het verstand verduisterd en in de wil verdorven en van Hem afgekeerd zijn, en daarom onbekwaam zijn om deze weldaden van Christus te omhelzen - daarenboven deze heerlijke gave des geloofs door Zijn Heilige Geest schenkt. Daarvoor brengen de Apostelen aan God de Heere dank, Hand. 11:17v., Rom. 1:8, 1 Kor. 1:4v., Ef. 1:3 en 13; Fil. 1:3 en 6; Kol. 1:3v., 1 Thess. 1:2v., 2 Thess. 1:3 enz. Ook bidden zij met de gelovigen om vermeerdering en versterking van deze gave, Mark. 9:24, Luk. 17:5; zoals ook Christus voor hen en voor alle gelovigen doet, Luk. 22:32, Joh. 17:20. (Vgl. N.G.B., art 22, D.L. I:5, en III.IV:14).

De middelen welke de Heilige Geest gebruikt om het geloof te planten en te versterken, zijn tweeërlei:

1. De prediking van Gods Woord, waardoor ons geleerd wordt inzake Gods genadewil tegenover ons, en wat wij van Hem mogen vertrouwen en geloven. En wij zouden van dat

alles totaal niets weten, als het Hemzelf niet behaagd had dienaangaande in Zijn Woord ons te onderrichten ("berigt doen"). Zonder dat Woord is er geen geloof. Want het geloof heeft steeds een betrekking ("opzigt") op Gods Woord, dat het steunsel ervan is.

Dit Woord dient gepredikt en verkondigd te worden, opdat het vruchten voortbrengt, Rom. 10:17: "Zo is dan het geloof uit het gehoor, en het gehoor door het Woord Gods." Dat het nu de wil van God is, dat het geloof in onze harten ontstoken wordt door de prediking des Evangelies, blijkt niet alleen uit de geciteerde Schriftplaatsen, maar ook uit de gedurige orde, die God steeds in dezen geboden heeft te onderhouden. Want om die reden is het, dat Hij onder het Oude Testament wilde hebben dat men bij het Heilige der heiligen bijeen zou komen, opdat de overeenstemming in het geloof gevoed (en onderhouden) zou worden door de leer, welke door de mond van de priester gepredikt werd. En wat het Nieuwe Testament betreft, (leze men) Ef. 4:11: "En Dezelve heeft gegeven sommigen tot Apostelen en sommigen tot Profeten en sommigen tot Evangelisten en sommigen tot Herders en Leraars", vers 12v., tot de volmaking der heiligen, tot het werk der bediening, tot opbouw van des lichaams van Christus, totdat wij allen zullen komen tot de enigheid des geloofs en der kennis des Zoons van God, tot een volkomen man, tot de mate van de grootte der volheid van Christus"; vgl. ook Hand. 9:17 en 10:6 en 13.

Dit leren ons ook de bijzondere voorbeelden, zoals van de apostel Paulus en van de hoofdman Cornelius. Want toen Paulus vroeg wat hij doen moest, heeft Christus hem niet onmiddellijk van de hemel uit willen onderwijzen, maar door middel van Ananias. En ook heeft Hij Cornelius, die ander de Joden verkeerde (en dus met hen omging), waar de Wet en de Profeten gelezen en verklaard werden, en die dus al enige kennis der zaligheid verkregen had, niet verder door de Engel die Hij tot hem zond, laten onderrichten, maar Hij heeft hem bevolen om Petrus te ontbieden ("doen halen"), die hem zeggen zou wát hij doen moest; zoals men dat ook kan opmerken bij de Moorman, de kamerling van Candacé, en bij Lydia, Hand. 8:31 en 16:14. Daarom is het nodig, dat allen die het geloof trachten te verkrijgen, dit "ordinaire" middel gebruiken. En die mensen dwalen ten eerste, die - met verachting van dit middel - het geloof onmiddellijk uit de hemel verwachten, of die met Schwenckfeldt en soortgelijke dwaalgeesten beweren, dat het geloof niet door middel van de prediking geschonken wordt, maar dat het uit Gods Wezen in ons invloeit. Want deze mensen scheiden het gepredikte Woord van de Geest des Heeren, welke God samengevoegd heeft. Want zo spreekt God Zelf door de profeet, Jes. 59:21: "Mij aangaande, dit is Mijn verbond met hen, zegt de HEERE: Mijn Geest Die op u is, en Mijn woorden die Ik in uw mond gelegd heb, die zullen van uw mond niet wijken, noch van den mond uws zaads, noch van den mond van het zaad uws zaads, zegt de HEERE, van nu aan tot in eeuwigheid toe." (Vgl. N.G.B., art. 24, en D.L. III.IV, art. 6; id. I:3.)

Weliswaar zou God ook wel zonder het middel van het gepredikte Woord het geloof aan Zijn uitverkorenen kunnen meedelen, maar dat wil Hij niet doen. Want Hij besloot om dit middel te gebruiken. Daarom dienen wij er niet zozeer op te letten, wat God naar Zijn almacht zou kunnen doen, als wel op wat Hij belooft te doen. God zou immers ook wel het koren en de wijn kunnen laten groeien zonder ploegen, zaaien en het land te bebouwen, maar Hij wil zulks niet doen. Want de mens moet in het zweet zijns aanschijns zijn brood eten, Gen. 3:19. Daarom moeten wij steeds gehoorzaam en dankbaar van de middelen gebruik maken, welke God voorgeschreven heeft tot uitvoering van Zijn Goddelijke voorzienigheid, zowel in geestelijke als in aardse ("lighamelyke") zaken (Vgl. D.L., III.IV, art. 17).

2. De bediening en het gebruik der sacramenten. Want zoals de Heilige Geest, door (middel van) de prediking van het Evangelie, het geloof in ons aanvangt, ontsteekt en bevordert, zo vermeerdert, voedt, onderhoudt en bevestigt Hij dat door het gebruik van de heilige

sacramenten. Daarom heeft God eertijds bij de belofte, die Hij Abraham geschonken had, het teken der besnijdenis gevoegd, om door dat waarteken in het geloof versterkt te worden. Daartoe diende ook het gebruik van het Paaslam, en evenzo de sacramenten van het Nieuwe Testament, vgl. Gen. 17:10, Ex. 12:23, Matth. 26:26 en 1 Kor. 11:23. En daarin straalt Gods buitengewone ("zonderlinge") goedheid door, dat Hij n.l. Zijn beloften, door de prediking des Woords, ons niet alleen met de oren laat horen, maar ze ons ook in de uiterlijke tekenen met de ogen laat aanschouwen, en ze als 't ware laat tasten en gevoelen, opdat wij geenszins zouden twifelen. (Vgl. N.G.B., art. 33, D.L. V:14). Dit zijn dan de twee middelen, die God gebruikt om het goede in ons te werken: Door de prediking ontsteekt de Heilige Geest het geloof, en door middel van de sacramenten onderhoudt, bevestigt en verzegelt Hij dat. De prediking des Woords is als een open brief, en de sacramenten als zegelen, aan die brief gehangen. De brief is het Evangelie, waarvan de korte inhoud in de Geloofsartikelen vervat, en zojuist verklaard is. Daarom volgt nu geschikt, dat wij gaan handelen over de sacramenten als de zegelen van het geloof, welke aan het Evangelie gehangen zijn.

Tegenwerping. Maar omdat er gezegd wordt, dat de Heilige Geest, het Woord en ook de sacramenten het geloof in ons werken en onderhouden wordt er gevraagd, of deze drie onderling in hun werkingen niet verschillen, d.w.z. of deze drie oorzaken het geloof op éénzelfde manier voortbrengen.

Antwoord. Zij zijn zeer verschillend. Want:

1e., de Heilige Geest werkt en bevestigt in ons het geloof, als de voornaamste ("principale") werkende Oorzaak; en het Woord en de sacramenten doen dit als instrumenten, waardoor de Heilige Geest werkt.

2e. De Heilige Geest kan het geloof ook zónder het Woord en de sacramenten werken; maar het Woord en de sacramenten vermogen niets zonder de Heilige Geest.

3e. Waar de Heilige Geest is, daar is Hij krachtig werkende; maar het Woord en de sacramenten doen alléén niets.

Over de sacramenten in het algemeen.

Vraag 66: *Wat zijn sacramenten?*

Antwoord: *Sacramenten zijn heilige, zichtbare waartekenen en zegelen, van God ingesteld, opdat Hij ons door het gebruik daarvan de belofte des Evangelies des te beter te verstaan geve en verzegele; namelijk, dat Hij de gelovigen niet alleen in het algemeen, maar ook een ieder in het bijzonder vanwege het enige slachtoffer van Christus, aan het kruis volbracht, vergeving der zonden en het eeuwige leven uit genade schenkt.*

Voor de bewijsplaatsen uit de Heilige Schrift dienen de teksten, bij Vraag 65, onder c) genoemd.

Verklaring van Vraag 66.

Om op een ordelijke manier over de sacramenten te handelen, is het nodig, dat men eerst over de sacramenten in het algemeen, en daarna over de Doop en het Avondmaal des Heeren in het bijzonder gaat spreken.

De voornaamste vraagstukken, die inzake de sacramenten in het algemeen verklaard zullen worden, zijn de volgende:

1. Wat sacramenten zijn.

2. Welke de meest bijzondere doeleinden zijn, waartoe de sacramenten zijn ingesteld.
3. Waarin de sacramenten van de offeranden verschillen.
4. Wat de sacramenten met het Woord gemeen(schappelijk) hebben, en waarin zij verschillen.
5. Waarin de sacramenten van het Oude en Nieuwe Testament overeenkomen, en waarin zij verschillen.
6. Wat de tekenen en de betekende zaken in de sacramenten zijn, en waarin die onderling verschillen.
7. Hoedanig de vereniging van de betekende zaken en van de tekenen is, die meestal een sacramentele vereniging genoemd wordt.
8. Over de sacramentele spreekwijze in de Heilige Schrift.
9. Wat het rechte gebruik der sacramenten is.
10. Wat de goddelozen in de sacramenten ontvangen.
11. Hoeveel sacramenten er in het Nieuwe Testament zijn.

1. Wat sacramenten zijn.

Eerst dient men de betekenis van het woord "sacrament", en daarna de zaak zelf in ogenschouw te nemen.

Het woord *sacrament* is een Latijns woord. Het betekent:

1e. een zeker geldstuk, dat bij de Romeinen door de twee weddende partijen op een heilige plaats of bij één van hun priesters in bewaring gelegd werd, op voorwaarde dat hij die het proces of de weddenschap zou winnen, zijn geld weer helemaal terug zou krijgen, maar dat de verliezer het zijne in de schatkist zou laten. Vandaar hadden zij ook een bepaalde spreekwijze, n.l. niet een sacrament. d.w.z. onder consignatie van enig geld wedden of pleiten, enz. Vergelijk Varro Lib. 4, de Ling. Lat., en Festus. Intussen geeft deze betekenis hier geen pas.

2e. Bij uitstek duidt het woord aan de gewone eed in de oorlog of de krijgseed; het heet zo, naar een woord, dat "heiligen" betekent, omdat zij die deze eed aflegden, tot krijgsdienst bij de veldheer a.h.w. geheiligd en verplicht werden. Vandaar dat sommigen beweren, dat de uiterlijke ceremoniën, die God ingesteld heeft, sacramenten genoemd worden, omdat - zoals de krijgslieden door deze krijgseed zich met bepaalde bijzondere ceremoniën aan de veldheer verplichtten - zo ook de Gemeente door deze heilige ceremoniën, als door een openbare eed, voor God, voor de Engelen en mensen zich aan haar Leidsman Christus verbond. En dit is voorzeker geen slechte overeenkomst ("gelykenis"), zoals Tertullianus zegt: "Wij zijn geroepen om te strijden onder (aanvoering van) de levende God, van dat moment af, dat wij de woorden van de krijgseed (sacrament) op ons hebben genomen ("op de woorden ..... geantwoord hebben"). Ik (voor mij) houd het ervoor, dat dit woord afkomstig is van de oude Latijnse vertaling van het Nieuwe Testament, waarin - wanneer in de Griekse tekst het woord "mysterion" (geschreven) staat - dat in het Latijn met "sacramentum" overgezet wordt, ten gevolge waarvan later ongetwijfeld het woord "sacrament" in de kerk in gebruik gekomen is.

Het Griekse woord "mysterion" komt van het werkwoord *muein*, dat betekent: onderwijzen in heilige zaken; waarvan ons Nederlandse woord "wijden" schijnt te stammen. En "myéo" komt van "Myo", dat "sluiten" betekent en eigenlijk van de mond en lippen geldt. Eusthatius

verklaart, dat zij die in heilige zaken bij de Grieken onderwezen en gewijd werden ("mysten" genoemd), de mond moesten sluiten, en dat zij de heiligdommen, waarin zij gewijd waren, niet mochten bekend ("openbaar") maken. Nu betekent "mysterion" een verborgen zaak, en wordt daarmee aangeduid: óf een verborgen zaak zelf, óf een teken van een verborgen zaak, daar ze een verborgen betekenis heeft, die niemand kan verstaan, dan wie daarin onderwezen en ingewijd is.

En dit wordt bij de Latijnse theologen "sacramentum" genoemd, d.w.z. een heilig teken, dat een verborgen betekenis heeft, die niemand verstaat dan wie in de voornaamste hoofdstukken van het christelijke geloof onderwezen is; en God heeft gewild, dat er zulke tekenen steeds in de Kerk zullen zijn, waardoor Hij Zijn wil aan de mensen bekendmaakt, en waardoor, omgekeerd, de mensen hun geloof en gehoorzaamheid aan God bewijzen.

Toch wordt het woord in de geschriften der kerkelijke schrijvers op verschillende wijze opgevat. Nu eens in eigenlijke zin voor de uiterlijke ceremonie, waaronder ook verstaan wordt hetgeen waaruit het sacrament bestaat; dan weer voor de stof van de uiterlijke tekenen; dan weer voor hetgeen door de uiterlijke tekenen aangeduid wordt, en tenslotte ook wel voor de tekenen en de betekende zaak samen.

En hiermee achten wij genoeg gesproken over het woord sacrament. Laten wij nu overgaan tot zijn omschrijving. Deze is als volgt: Sacramenten zijn ceremoniën, door God ingesteld, om verbondsteken te zijn, d.w.z. tekenen van Gods wil jegens ons, en tekenen van de verplichting der Gemeente tot boetvaardigheid en geloof; en om kenteken te zijn, die de Gemeente onderscheidt van alle andere heidenen en sekten. In de Catechismus worden ze aldus beschreven in Antwoord 66: Het zijn "heilige, zichtbare tekenen en zegelen, van God ingesteld, om ons door het gebruik daarvan, de beloften des Evangelies des te beter te verstaan te geven en te verzegelen, n.l. dat Hij niet alleen de gelovigen in het algemeen, maar aan een ieder van hen in het bijzonder, vanwege het enige slachtoffer van Christus, aan het kruis volbracht, vergeving der zonden en het eeuwige leven uit genade schenkt." Deze omschrijving bevat twee onderdelen: 1e. leert ze, wat de sacramenten zijn, en waardoor ze eigenlijk van andere zaken onderscheiden zijn. Wat ze zijn, wordt ons geleerd, wanneer er gezegd wordt: Het zijn heilige en zichtbare tekenen en zegelen. Een teken is datgene waardoor bepaalde andere zaken in gedachten gebracht worden, boven de gedaante die men uiterlijk met de zintuigen waarneemt, zoals Augustinus, Lib. 2. de Doctr., cap. 1 dit beschrijft. Of het is iets, waardoor het verstand iets anders verstaan kan, dan de uiterlijke zintuigen begrijpen. Onder de tekenen worden ook alle zegelen begrepen. Want alle zegelen zijn tekenen, maar alle tekenen geen zegelen.

De tekenen zijn tweërlei: sommige betekenen slechts alleen, maar andere bevestigen en verzegelen ook de dingen die ze betekenen. Beide wordt dit hier in de omschrijving samengevoegd, en het komt de sacramenten ook beide toe. De sacramenten geven niet slechts te kennen wat er beloofd wordt, maar bevestigen en verzegelen ook de beloofde zaak. Daarom heten ze dan ook terecht tekenen en zegelen. Want het zijn niet alleen betekende en vermanende (= herinneren, indachtig maken aan) tekenen en tegenbeelden, maar ook verbondsteken, die ons de betekende zaak in waar gebruik meteen geven en verzegelen. Want zij schenken ("leveren") de gelovigen de zaken, die in het Evangelie beloofd worden, en verzegelen hun die. In Gen. 17:11 zegt God van de besnijdenis: "Dat zal tot een teken zijn van het verbond tussen Mij en tussen u." En Paulus zegt in Rom. 4:11: "En hij heeft het teken der besnijdenis ontvangen tot een zegel der rechtvaardigheid des geloofs." Dus doen de sacramenten hetzelfde als de (onder)panden doen: Zij geven te kennen dat er iets beloofd is, en zij bevestigen dat. Daarom wordt er in de omschrijving bijgevoegd: "en zegelen."

Deze tekenen en zegelen worden *heilig* genoemd, enerzijds omdat ze ons door God gegeven

worden, en anderzijds omdat ze tot een heilig gebruik moeten dienen.

Ook worden ze *zichtbaar* genoemd, omdat ze lichamelijk zijn, d.w.z. werkingen van de leden des lichaams, en dingen die men met de uiterlijke zintuigen waarneemt. Want het is nodig, dat ze zodanig zullen zijn, indien ze het beide zullen doen, n.l. ons leren én bevestigen, als ze ons onzichtbare dingen voor ogen zullen afbeelden, en hulpmiddelen van ons geloof zullen zijn. Want indien ze niet door de uiterlijke zintuigen, zoals het gezicht, het gevoel enz. waargenomen worden, dan zouden ze onze innerlijke zintuigen of verstand niet kunnen treffen ("bewegen"), ja dan zou hetgeen dat onze ongelovigheid onzeker is (hetgeen God door de sacramenten wilde te hulp komen) niet bevestigd worden door hetgeen nog onzekerder of even onzeker zou zijn. Zij die onzichtbare tekenen in de sacramenten stellen, spreken kennelijk tegenstrijdige woorden. Daarom hebben de kerkvaders zeer juist gezegd, dat een sacrament een zichtbaar teken is van de onzichtbare genade. Waardoor nu de sacramenten van andere zichtbare tekenen en zegelen onderscheiden worden, leren de volgende woorden van de omschrijving: 1e. Dat ze door God ingesteld zijn; 2e. dat ze daartoe ingesteld zijn, om de beloften des Evangelies des te beter te verstaan te geven en te verzegelen. Het eerste verschil is algemeen, want er zijn nog tal van andere tekenen door God ingesteld, deels algemene, zoals de regenboog, Gen. 9:12 en 17, deels bijzondere, zoals het vlies van Gideon, dat eerst nat was van de dauw en daarna droog, Richt. 6:36 en 40; en de aanraking van Jesaja's tong met een gloeiende kool, Jes. 6:6v. Het tweede onderscheid behoort eigenlijk bij de sacramenten in het bijzonder, ontleend als het is aan het voornaamste doel, waartoe de sacramenten ingesteld zijn; en hierdoor worden de sacramenten van alle andere tekenen onderscheiden.

Van deze tekenen wordt nu gezegd, dat ze *door God ingesteld* zijn. Want alleen God heeft de macht om sacramenten in te stellen. Want een sacrament instellen wil zeggen: de Gemeente een bepaalde ceremonie gebieden, en daaraan de belofte der genade verbinden. En dit komt beide alleen God toe. Want zoals God alleen in genade kan aannemen en de zonden vergeven, zo kan Hij ook alleen dat beloven. En zoals God alleen Zichzelf een openbare godsdienst heeft ingesteld, zo kan Hij alleen daardoor, d.w.z. door de verkondiging des Woords en het gebruik der sacramenten, ons de belofte der genade bevestigen, dat wij namelijk alle weldaden zullen ontvangen, die ons tot de zaligheid nodig zijn en die door de ceremoniën der sacramenten betekend en bevestigd worden.

De *belofte des Evangelies* wordt genoemd de belofte der genade, omdat God ons die vooral in het Evangelie belooft. En in de omschrijving wordt er dit tevens bijgesteld, opdat wij het eigenlijke onderscheid der sacramenten des te beter zullen verstaan. Want God gaf de mensen ook wel beloften van andere dingen, en bevestigde die met uiterlijke tekenen. Daarom worden intussen in de sacramenten niet allerlei beloften verklaard en verzegeld, maar uitsluitend de belofte der genade. En hierdoor zijn de sacramenten onderscheiden van andere tekenen, waarvan de Apostel spreekt in Rom. 4:11: "En hij heeft het teken der besnijdenis ontvangen tot een zegel der rechtvaardigheid", enz. En het zijn geen tekenen van een genade, die slechts één persoon betreft, zoals het aanroeren van Jesaja's tong, maar die aan de gehele Gemeente toekomt.

"Opdat Hij ons die des te beter te verstaan geve." De verklaring der belofte geschiedt door de overeenkomst van de tekenen met de betekende zaak. Want zoals een gelijkenis datgene verklaart, waarvan het een beeld is: zo verklaren de sacramenten datgene waarvan het sacramenten zijn. En wanneer de gelijkenis verstaan wordt, dan wordt ook duidelijk ("kenlyk") datgene waarvan het een gelijkenis is, ja nog duidelijker dan zonder gelijkenis. En zoals een zuivere gelijkenis niet verstaan wordt, tenzij de overeenkomst van het beeld

verstaan wordt, zo ook de sacramenten niet, indien niet de overeenkomst der tekenen én der zaken, daardoor aangeduid, begrepen wordt. In deze zin noemt de "Verantwoording der Augsburgse Confessie" de sacramenten tal van malen "schilderijen" of "conterfeitsels."

"En verzegele." De sacramenten beelden niet alleen af, maar verzegden ook de belofte. Want 1e, of God nu door (middel van) woorden of door tekenen tot ons spreekt, Hij is altijd even waarachtig. Daarom geeft Hij ons verzekering van Zijn wil, door Zijn Woord en sacramenten. 2e. De sacramenten zijn zegelen en panden, bij de belofte gedaan, om te getuigen dat zij, die met een waarachtig geloof ze gebruiken, stellig de beloofde goederen deelachtig worden (Vgl. N.G.B., art. 33).

2. Tot welk doel de sacramenten zijn ingesteld.

Het *eerste* en voornaamste doel is in de omschrijving zelf vervat. Want de sacramenten zijn eigenlijk ingesteld om tekenen te zijn, die de belofte des Evangelies verklaren en verzegelen, of om tekenen te zijn van het verbond en de wil van God jegens ons, waardoor Hij betuigt, dat Hij - als men deze tekenen wettig gebruikt - meteen ook de beloofde zaken geeft, en zo ons geloof daardoor bevestigt; of, opdat God ons door (middel van) de sacramenten op krachtiger wijze van Zijn wil onderricht, vermaant en opwekt - als door een bloot woord -, om de goederen die door Christus verworven werden, te omhelzen, en opdat Hij deze weldaden van Christus door diezelfde zegelen zou verzegelen. Want de Heilige Geest beweegt onze harten niet minder, maar juist veel krachtiger tot het geloof, door deze tekenen en panden van Gods gunst jegens ons, dan door het Woord.

Het *tweede*: Om ons te vermanen, dat wij verplicht zijn tot het geloof en een goede consciëntie, en opdat wij daardoor weer onze dankbaarheid jegens God betonen ("betuygen"). Want aangezien het tekenen zijn van het verbond tussen God en ons, en het verbond een onderlinge verplichting Gods is jegens de gelovigen, om hen in genade aan te nemen, en anderzijds van de gelovigen tegenover God, om Hem gehoorzaamheid en dankbaarheid te bewijzen, is het duidelijk, dat de sacramenten vooral tekenen en getuigenissen zijn van Gods wil jegens ons, maar tevens ook van onze dankbaarheid jegens Hem.

Het *derde*: Om de Kerk van alle andere heidenen en sekten te onderscheiden. Want God wil, dat Zijn Kerk in de wereld gezien, en aan deze tekenen gekend wordt, zoals de soldaten aan de veldtekenen. Hij gebod eertijds de Joden, dat ze besneden moesten worden; en degenen die van de Kerk vervreemd waren, wilde Hij niet toegelaten hebben tot het eten van het Paaslam. Thans gebiedt Hij, dat de christenen gedoopt zullen worden en het Avondmaal gebruiken; en Hij wil, dat Zijn Kerk van de synagoge des satans onderscheiden is, deels om Zijn eigen eer, deels om onze troost en zaligheid, opdat wij zouden weten hetgeen Gode behaagt en niet behaagt. Want zoals Hij niet wil, dat men Hem met de afgoden vermengt, zo wil Hij ook niet, dat Zijn volk zich met het rijk van de duivel vermengt.

Het *vierde*: Opdat de leer hierdoor verbreid en onderhouden zou worden. Want God wil, dat de sacramenten bediend zullen worden in publieke samenkomsten, en dat niet zonder het Woord en zijn uitleg, Ex. 13:14: "Wanneer het geschieden zal, dat uw zoon u morgen zal vragen, zeggende: Wat is dat? zo zult gij tot hem zeggen: De HEERE heeft ons door een sterke hand uit Egypte, uit liet diensthuis, uitgevoerd." Zo wil ook de Heere Christus, dat naast de leer van het heilige Evangelie het sacrament des Doops en al Zijn ordinantiën in Zijn Kerk onderhouden worden, tot de voleinding der wereld, Matth. 28:19v.; en dat in het Heilige Avondmaal Zijn dood verkondigd worde, totdat Hij komt, 1 Kor. 11:26.

Het *vijfde*: Opdat ze een band vormen van onderlinge liefde tussen de leden der Gemeente. Want zij die met elkaar in een verbond met God staan, behoren ook onderling

samenverbonden te zijn; en zij die aan één Tafel gespijzgd worden, betuigen daarmee, dat zij huisgenoten en huisknechten van de ene God zijn. 1 Kor. 12:13: "Wij allen zijn door enen Geest tot één lichaam gedoopt, hetzij Joden, hetzij Grieken, hetzij dienstknechten, hetzij vrijen; en wij zijn allen tot enen Geest gedrenkt"; 1 Kor. 10:17: "Want één brood is het, zo zijn wij velen één lichaam, dewijl wij allen eens broods deelachtig zijn." Evenzo zijn ze banden van de publieke samenkomsten der Gemeente, 1 Kor. 11:33: "Zo dan, mijn broeders, als gij samen komt om te eten, verwacht elkander"; en Ef. 4:3-5: "U benaarstigende te behouden de enigheid des Geestes door den band des vredes. Eén lichaam is het en één Geest, gelijkerwijs gij ook geroepen zijt tot één hoop uwer roeping; één Heere, één geloof, één doop", enz. Wij zullen dus de gemeenschap tussen Christus en de heiligen niet kunnen tot stand brengen ("stellen"), noch, wanneer ze tot stand gebracht is, die gemeenschap behouden, noch Christus' dood met vrucht verkondigen, zolang wij onderling twistgierig onenigheden zullen hebben over de instelling en het gebruik van de sacramenten. Want de sacramenten zijn (onder)panden van de gemeenschap en vereniging, allereerst van de gelovigen met Christus, daarna ook van de gelovigen onderling.

3. Waarin de sacramenten verschillen van de offers.

Men dient te letten op het verschil tussen de sacramenten en de offers, opdat wij zouden weten wat wij doen, wanneer wij de sacramenten gebruiken, ("tot de sacramenten gaan") en dat wij van de sacramenten geen offers, d.w.z. onze werken, maken; door te bewerken ("versieren"), dat deze (sacramenten n.l.), ook wanneer ze slechts uitwendig gebruikt zijn, om het gedane werk, zoals zij het noemen, Gode behagen en de vergeving der zonden verdienen, zoals dat in het pausdom gebeurt. Dat laatste blijkt uit Canon 8 van het Concilie van Trente, zitting 7, welke een ieder in de ban doet, die zegt, dat door de sacramenten der Nieuwe wet de genade niet gegeven wordt "ex opere operato" (overeenkomstig hun Latijn), d.w.z. krachtens het volbrachte werk.

Welnu, het verschil tussen de sacramenten en de offers is tweeërlei.

1. In hun aard en natuur. Want de sacramenten zijn alleen ceremoniën, die getuigen van de wil van God. Maar de offers kunnen ceremoniën en tevens deugdelijke werken van de Wet der zeden zijn, zoals onze dankoffers, de offeranden des lofs, die der dankbaarheid, de kalveren der lippen, de aalmoezen, enz. Want dat zijn alle werken van de Wet der zeden, die God bevolen heeft zonder enige ceremonie (erbij).

2. In hun voornaamste doel. De sacramenten spreken ervan, dat God ons iets belooft, aanbiedt en geeft, n.l. Christus met al Zijne weldaden. De offers geven te kennen, dat wij aan God onze gehoorzaamheid voordragen en bewijzen naar Zijn Woord; of - en dat is hetzelfde! -: Een sacrament is een werk van God tegenover ("omtrent") ons, waarin Hij ons iets geeft, n.l. de tekenen en de betekende raken. Een offer is ons werk, waarin wij aan God de gehoorzaamheid of de dienst bewijzen, die door Hem bevolen is. Dus verschillen ze van elkaar, zoals het geven en het ontvangen. De sacramenten geeft God ons, en de offers ontvangt Hij dan weer van ons, enz.

Toch kan op die manier een ceremonie in verschillend opzicht ("aanzien") én een sacrament én een offer zijn. Een sacrament, in zoverre het van Godswege, door de hand van de dienaar, gegeven wordt; en een offer, in zoverre het door de Godzaligen gebruikt wordt, om God daarmee hun gehoorzaamheid te beloven en Hem daarmee hun dankbaarheid te bewijzen. Daarom zijn een sacrament en een offer menigmaal één (en dezelfde) zaak, maar ze hebben steeds een verschillend opzicht. En al onze offers zijn dankoffers, maar geen zoenoffers. Want het enige Zoenoffer is de voldoening van Christus, die voor ons aan het kruis volbracht

("opgeoffert") is.

Hieruit volgt nu gemakkelijk het antwoord op de volgende tegenwerping. Het Pascha en de andere ceremoniën waren eertijds offers en sacramenten tegelijk; daarom zijn de sacramenten en de offers niet verschillend.

Antwoord: Dat volgt daar nog niet uit. Slechts alleen dit, dat n.l. één zaak zowel een sacrament als een offer zijn kan, evenwel in verschillend opzicht ("aanzien") hetgeen wij al eerder bewezen hebben. Dus zijn de Doop en het Avondmaal sacramenten én offeranden. Sacramenten zijn ze voornamelijk, omdat ze tekenen zijn van Gods wil, welke (tekenen) Hij ons Zelf door (middel van) Zijn dienaars geeft, evenals Hij in het Woord met ons spreekt. Maar offeranden zijn ze in eigenlijke zin niet zozeer, behalve dan uit dit oogpunt, dat wij ze uit Gods hand ontvangen, en door dit ontvangen onze gehoorzaamheid aan Hem verklaren.

4. Wat de sacramenten met het Woord gemeen(schappelijk) hebben, en waarin ze daarvan verschillen.

Waarin Woord en sacramenten overéénkomen, wordt geleerd in:

Vraag 67: *Zijn dan beide, het Woord en de sacramenten, daarheen gericht of daartoe verordend, dat ze ons geloof op de offerande van Jezus Christus aan het kruis, als op de enige grond onzer zaligheid wijzen?*

Antwoord: *Ja zij toch. Want de Heilige Geest leert ons in het Evangelie, en verzekert ons door de sacramenten, dat onze volkomen zaligheid in de enige offerande van Christus bestaat, die voor ons aan het kruis geschied is a).*

- a. Joh. 6:51, Rom. 6:3, 1 Kor. 2:2; id. 11:25v., Gal. 3:27, Kol. 2:12.

Verklaring van Vraag 67.

De sacramenten hebben met het Woord gemeen:

1. Dat ze beide door God ingesteld zijn, en ons van God gegeven worden.
2. Dat ze beide door uiterlijke zintuigen waargenomen ("begrepen") worden, zij het ook door verschillende. Want het Woord wordt met de oren, of het gehoor ontvangen; en de sacramenten met de ogen en andere zintuigen waargenomen.
3. Dat God ze beide door middel van de dienaars der Kerk uitdeelt ("uytrigt"). Want Hij spreekt met ons in de prediking van het Woord door Zijn dienaars; in de sacramenten geeft Hij ons door hen de tekenen; maar de betekende zaken geeft en biedt de Zoon Zelf aan, door de Heilige Geest, zoals er geschreven staat in Matth. 3:11: "Ik doop u wel met water tot bekering; maar Die na mij komt, is sterker dan ik, Wiens schoenen ik niet waardig ben Hem na te dragen: Die zal u met den Heiligen Geest en met vuur dopen." (vgl. N.G.B., art. 34).
4. Dat ze beide instrumenten zijn van de Heilige Geest, door welke Hij het geloof in ons werkt en bevestigt.
5. Dat ze ons beide dezelfde zaken en weldaden voordragen, en tekenen zijn van eenzelfde genade, van dezelfde goederen en van dezelfde Christus. Want door beide betuigt God ons Zijn wil, en verbeeldt of verzegelt Hij ons niets anders dan hetgeen Hij in Zijn Woord beloofd heeft, n.l. dat onze volkomen zaligheid in de enige offerande van Christus bestaat, die voor ons aan het kruis geschied is (vgl. N.G.B., art. 33).

(Bastingius). Daarom maken zij die wat anders in de sacramenten zoeken dan in het Woord beloofd is, er louter afgoden van, zoals in het pausdom geschiedt. Want daar wordt aan de sacramenten toegeschreven hetgeen aan Christus eigen is én blijven zal tot in eeuwigheid, en hetgeen alleen ván en dóór Hem te verkrijgen is. Het pausdom maakt de mensen "wijs", alsof het gedane werk bij het gebruik der sacramenten iets verdienstelijks zou zijn, en alsof de sacramenten kracht bezaten om daardoor zalig te worden.

De sacramenten zijn van het Woord onderscheiden:

1. In wezen of natuur. De woorden betekenen overeenkomstig de instelling van de mensen, wie het alsoz belieft heeft de dingen te noemen. De sacramenten betekenen overeenkomstig de gelijkenis en overeenkomst, die zij bezitten met de betekende zaken; hetgeen anders geschiedt bij de woorden, die niet door enige gelijkenis, maar enkel door de wil der mensen de dingen aanduiden ("betekenen").
2. De Heilige Schrift wordt gehoord en gelezen; de tekenen van de sacramenten worden gezien, geproefd en gevoeld.
3. Het Woord der belofte en der geboden wordt in het algemeen aan alle mensen voorgesteld; aan de onwedergeborenen, opdat zij óf wedergeboren zullen worden en zouden beginnen te geloven, of opdat hun alle onschuld wordt ontnomen; en aan de wedergeborenen, opdat dezen in het geloof zouden toenemen en bevestigd worden. Maar de sacramenten moeten alleen aan de wedergeborenen, en aan hen die belijdenis des geloofs en der boetvaardigheid afleggen, n.l. aan de leden der Gemeente, voorgesteld worden, opdat hun geloof daardoor bevestigd en onderhouden wordt.
4. Het Woord wordt in het algemeen aan alle mensen gepredikt, maar de sacramenten worden aan een ieder in het bijzonder gegeven.
5. Door het Woord begint, ontsteekt, vermeedert en bevestigt de Heilige Geest het geloof in ons, en daarom moet het Woord aan de sacramenten vooraf gaan. Maar door de sacramenten bevestigt, vermeedert en volmaakt Hij het begonnen geloof. En daarom moeten de sacramenten op het Woord volgen. De reden van dit verschil is, dat - wanneer de sacramenten niet verstaan (= begrepen) worden, - zij het geloof noch opwekken ("beweghen") noch bevestigen. Want zomin er naar een onbekende zaak enige begeerte uitgaat, evenmin is er ook geen geloof. Daarom dient de verklaring van de tekenen uit het Woord er noodzakelijk bij te komen en eraan vooraf te gaan.
6. Het Woord wordt alleen aan de volwassenen gepredikt¹, maar bepaalde sacramenten moeten aan de kleine kinderen bediend worden, zoals de besnijdenis en de Doop.
7. Het Woord is voor de volwassenen nodig en genoegzaam tot de zaligheid, Rom. 10:17: "Zo is dan het geloof uit het gehoor, en het gehoor door het Woord Gods." Maar de sacramenten zijn nu niet zo volstrekt ("juyst zo volkome niet") nodig, en ook zijn ze niet genoegzaam ter zaligheid zonder het Woord, of van zichzelf. Want de zegels bezitten zonder de brief geen enkele kracht. En daarom is de uitspraak van Augustinus en Bernardus zeer waar: "Niet het missen, maar de verachting van de sacramenten verdoemt."

(Bastingius). En dit dient goed ter harte genomen te worden, opdat wij de vergeving der zonden, de gerechtigheid en het eeuwige leven - welke alleen Christus voor ons door Zijn offerande en gehoorzaamheid teweeggebracht heeft - niet aan de vergankelijke ("verderflyke") elementen of de uiterlijke tekenen toekennen, zoals dat in het pausdom

---

¹ Deze uitspraak lijkt me niet geheel schrifttiirtijk. Ook de kinderen horen bij de gemeente, en moeten het Woord horen.

gebeurt. Want wij moeten de sacramenten enerzijds niet boven de maat en bedoeling van de Insteller verheffen, tot schade van Gods eer, noch ook anderzijds ze verachten of afkeuren ("mispryzen"); omdat de mensen op Gods hoogste ongenade, ja op hun verdoemenis, schuldig zijn om Gods bevel en instelling ("ordening") gehoorzaam na te komen.

8. Het Woord kan zonder de sacramenten zijn, zoals het ook bij een publieke ("opentlyke") of bijzondere verklaring van kracht kan zijn; zulks is gebleken in Cornelius, Hand. 10. Maar de sacramenten kunnen niet zonder het Woord voorkomen of enige kracht bezitten.

9. Het Woord is hetgeen, dat door tekenen bevestigd wordt; en de sacramenten zijn de tekenen, waardoor het Woord bevestigd wordt.

10. De Heilige Schrift verklaart Gods wil door woorden, en de sacramenten door uitwendige handelingen ("manieren van doen").

11. Zowel de overeenkomst, als het verschil van het Woord en de sacramenten is door Augustinus in een enkel woord uitgedrukt, als hij zegt: "Een sacrament is het zichtbare Woord." Want wanneer hij de sacramenten "Woord" noemt, dan geeft hij daarmee de overeenstemming van de sacramenten met het Woord te kennen, omdat ze allebei hetzelfde leren; en als hij daaraan toevoegt "zichtbaar", dan wijst hij in de uiterlijke ceremonie het verschil aan tussen de sacramenten en het Woord. Dus is dit, kort uitgedrukt, het onderscheid, n.l. dat de sacramenten door uiterlijke handelingen, en het Woord door de woorden ("reden") ons Gods wil verklaren. Mor het Woord wordt het geloof begonnen en bevestigd, en door de sacramenten wordt het begonnen geloof alleen maar bevestigd. Het Woord kan ook zonder de sacramenten zijn, maar de sacramenten niet zonder het Woord. Zonder kennis van het Woord worden de volwassenen niet zalig, maar zij kunnen zonder de sacramenten, mits deze niet veracht worden, wel wedergeboren en zalig worden. Het Woord behoort allen toe, de sacramenten alleen de gelovigen.

5. Waarin de sacramenten van het Oude en Nieuwe Testament overeenstemmen en verschillen.

De sacramenten van het Oude en Nieuwe Testament komen overeen:

1. In de Auteur of Insteller, want dezelfde God heeft ze beide ingesteld.

2. In de betekende zaken. Want dezelfde betekende zaken worden in onze én in de oude sacramenten gevonden en voorgedragen, en dezelfde gemeenschap aan Christus en Diens weldaden wordt daarin verzegeld, Hebr. 13:8: "Jezus Christus is gisteren en heden Dezelfde en in der eeuwigheid"; 1 Kor. 10:1-4: "En ik wil niet, broeders, dat gij onwetende zijt, dat onze vaders allen onder de wolk waren en allen door de zee doorgedaan zijn; en allen in Mozes gedoopt zijn in de wolk en in de zee; en allen dezelfde geestelijke spijze gegeten hebben; en allen denzelfden geestelijken drank gedronken hebben; want zij dronken uit de geestelijke steenrots, die volgde; en de steenrots was Christus"; Kol. 2:11v.: "In Welken gij ook besneden zijt met een besnijdenis, die zonder handen geschiedt, in de uittrekking van het lichaam der zonden des vleses, door de besnijdenis van Christus; zijnde met Hem begraven in den Doop", d.w.z. gij hebt in de Doop dezelfde weldaden ontvangen, als de Ouden in de besnijdenis ontvingen; 1 Kor. 5:7: "Ook ons Pascha is voor ons geslacht, namelijk Christus." Augustinus, Tom. 9, in Johann. Tract. 26, zegt: "Zij zijn in de tekenen verschillend, maar in de betekende zaak zijn ze gelijk. Zij hebben allen dezelfde geestelijke spijze gegeten, namelijk het Manna, en wij wat anders, maar toch dezelfde geestelijke spijze als zij."

Hieruit blijkt dus - en vooral uit de verwisseling der namen, waardoor aan de sacramenten van het Oude Testament de namen der sacramenten van het Nieuwe Testament worden

gegeven, en omgekeerd aan de sacramenten van het Nieuwe Testament de namen der sacramenten van het Oude Testament -, dat in de sacramenten van beide Testamenten dezelfde betekende zaak (aanwezig) is geweest. Want deze verwisseling geschiedt niet om de gelijkheid van de tekenen of ceremoniën, maar om die van de zaken. En daaruit blijkt duidelijk, dat de voorvaderen dezelfde gemeenschap met Christus gehad hebben als wij nu bezitten, en dat deze hun niet minder als ons, door het Woord en de sacramenten te kennen gegeven, geschonken en verzegeld is geweest. Daarom is het dus een vreselijke blindheid en afgoderij, om een andere gemeenschap met Christus te willen zoeken in de sacramenten, dan die er in het Woord is, en in de sacramenten van het Nieuwe Testament een andere gemeenschap te zoeken, dan die er in de sacramenten van het Oude Testament is.

De sacramenten van het Oude en Nieuwe Testament verschillen:

1. In de uiterlijke tekenen en ceremoniën. Want de sacramenten van het Oude Testament hebben er andere gehad, als die van het Nieuwe Testament. Want er vond een verandering plaats door de komst van Christus, opdat daardoor te kennen gegeven zou worden, dat het Oude Testament ophoudt, en het Nieuwe daarvoor in de plaats gekomen is.
2. In het aantal. Vroeger waren er meer en moeilijker sacramenten, en thans zijn er minder en gemakkelijker.
3. In de manier om Christus' offerande te betekenen. Want de oude sacramenten duiden aan, dat deze offerande nog moest geschieden, maar de nieuwe sacramenten duiden aan, dat ze nu geschied en volbracht is.
4. In de tijd. De oude sacramenten zouden slechts duren tot de eerste komst ("toekomst") van de Messias, maar die van ons zullen blijven tot Zijn tweede toekomst, d.w.z. tot aan het einde der wereld, Matth. 28:19v., 1 Kor. 11:26.
5. In de verplichting. De oude sacramenten verplichtten slechts de Joden of nakomelingen van Abraham. Want zij die uit de heidenen bekeerd werden, behoeften ze niet te onderhouden; vgl. De godvruchtige mannen uit Hand. 2:5. Maar onze sacramenten verplichten de ganse Gemeente: Doopt alle volken, enz. Drinkt allen daaruit, enz., Matth. 28:19 en id. 26:27.
6. In duidelijkheid ("klaarheid"). De oude waren duister, want zij beeldden de toekomstige dingen af; de onze zijn duidelijker, want zij betekenen dingen, die al geschied en in Christus volbracht zijn.

6. Welke de tekenen én de betekende zaken in de sacramenten zijn, en waarin ze verschillen.

In alle sacramenten zijn twee dingen: het teken én de betekende zaak. Het teken is het element, en al de uiterlijke plechtigheden in verband daarmee.

De *betekende zaak* is Christus met al Zijn goederen en weldaden, die de gelovigen in het Evangelie beloofd en in de sacramenten verzegeld worden; of: 't is een gemeenschap en genieten van Christus en Diens weldaden. De gewone indeling die Augustinus van het sacrament geeft, komt op hetzelfde neer, maar is toch eenvoudiger, n.l. hij onderscheidt tussen het element en het Woord: "Het Woord- zegt hij - komt bij het element, en het wordt een sacrament."

Vandaar dat naar de algemene uitspraken der Godgeleerden twee wezenlijke delen voor ieder

sacrament vereist zijn, n.l. het element en het Woord. Het element is het uiterlijke teken, samen met de gehele plechtigheid ("ceremonie"); het Woord is de belofte der genade. De betekende zaak van elk sacrament is Christus met al Zijn weldaden, en de zaligmakende gemeenschap daaraan. Deze indeling wordt ook goedgekeurd en nagevolgd in de Verantwoording van de Augsburgse Confessie, als deze zegt: In een sacrament zijn twee dingen, n.l. het uiterlijke teken én het Woord van de belofte der genade, welke is de belofte des Nieuwen Testaments.

De tekenen zijn van de betekende zaken in vele opzichten onderscheiden:

1. In hun wezen of in hetgeen ze zijn. Want de tekenen zijn lichamelijk, zichtbaar en aards. Maar de betekende zaken zijn geestelijk, onzichtbaar en hemels.

Bezwaar: Maar het lichaam en bloed van Christus zijn ook enigermate aards, en toch zijn dat de betekende zaken van de sacramenten. Daarom zijn de betekende zaken ook lichamelijk.

Antwoord: De betekende zaken worden hier geestelijk genoemd, niet zozeer ten opzichte van hun wezen, als wel ten opzichte van de manier waarop ze ontvangen worden, n.l. door de Heilige Geest en het geloof alleen, zonder enig lichamelijk instrument of zintuig, op een geestelijke wijze. Want "geestelijk" betekent in de Schrift soms een onlichamelijke natuur of Geest, soms ook wel een werking of gave van de Heilige Geest, en soms, tenslotte, ook wel datgene waarmee de Heilige Geest of de geestelijke bewegingen bezig zijn, en dat door de Geest, d.w.z. door de werkingen van de Heilige Geest ontvangen of gegeven wordt aan degenen, in wie de Heilige Geest woont; zoals er staat in 1 Kor. 10:3: "En hebben allen dezelfde geestelijke spijs gegeten." En in die betekenis worden het lichaam en bloed van Christus geestelijke dingen genoemd in de sacramenten.

2. In de wijze van ontvangen. De tekenen worden zichtbaar, met de hand, mond, leden en zintuigen van het lichaam ontvangen, zelfs wel door de ongelovigen. Maar de betekende zaak wordt door de Heilige Geest en het geloof alleen, en daarom ook alleen maar door de gelovigen ontvangen.

3. In het doel of in het gebruik. De betekende zaken worden gegeven om het eeuwige leven te verkrijgen. Want zij zijn enerzijds het eeuwige leven zelf, en anderzijds dat leven werkende. De tekenen worden ontvangen om het geloof te verzegelen, en ze bevestigen de dingen, die ontvangen zijn of nog ontvangen zullen worden.

4. De betekende zaken zijn volstrekt nodig voor allen die zalig zullen worden. Maar de tekenen zijn niet volstrekt noch ook uitsluitend nodig, maar alleen voor hen, die wegens hun leeftijd en om andere redenen, ze wettig kunnen gebruiken; aangezien niet het missen ("ontberen"), maar de verachting der sacramenten verdoemt.

5. De tekenen zijn verschillend in de verschillende sacramenten, maar de betekende zaken zijn in alle sacramenten steeds dezelfde.

7. Hoedanig de sacramentele vereniging der tekenen: en der betekende zaken is.

Een vereniging is in het algemeen zulk een samenvoeging van twee of meer dingen, waardoor ze als 't ware één worden; zoals de personele vereniging is een samenvoeging van de twee naturen in Christus tot één Persoon. Zo zijn er in de sacramenten twee dingen, de tekenen en de betekende zaken, wier samenvoeging heet een sacramentele vereniging.

Hier wordt nu gevraagd, hoedanig deze is. De Rooms en fantaseren, dat er in het Avondmaal een verandering van de tekenen in de betekende zaak plaatsheeft. Maar een verandering is geen vereniging. En de sacramentele vereniging dient zodanig te zijn, dat ze niet alleen aan

één, maar aan alle sacramenten kan toegekend worden. Want anders zou het geen sacramentele, maar een Avondmaals- of Doops-vereniging zijn.

Anderen beweren, dat deze vereniging een plaatselijke en lichamelijke samenvoeging is van het teken met de betekende zaak, als in een massa of klomp, zodat ze beide tezamen op één plaats zijn; zoals zij willen staande houden met betrekking tot het Avondmaal, dat er een dadelijke tegenwoordigheid en vereniging van Christus' lichaam en bloed in het brood en de wijn is, zodat er twee lichamen, n.l. Christus én brood en wijn, in de dadelijkheid op één plaats bijeen zijn, en met de mond ontvangen worden. Maar dat er in het Avondmaal niet zulk een vereniging van tekenen en betekende zaak plaatsheeft, zullen wij later nog te bestemder plaats aantonen.

Thans kan volstaan dat wij weten, dat zulk een plaatselijke, samenvoeging of verberging van het ene in het andere, niet een sacramentele vereniging genoemd kan worden. Want ook volgens hun eigen belijdenis, kan dit niet aan alle sacramenten toegekend worden. Maar de sacramentele vereniging moet van dien aard zijn, dat ze aan alle sacramenten kan worden toegeschreven, zowel aan die van het Oude als van het Nieuwe Testament.

Daarom zeggen wij dus, dat de sacramentele vereniging niet een lichamelijke of plaatselijke samenvoeging is van het teken met de betekende zaak op één plaats, en evenmin een verberging of insluiting van het een in het ander, d.w.z. dat het teken en de betekende zaak niet op een natuurlijke wijze, maar geestelijk en sacramenteel samengevoegd of verenigd zijn, wat het feit betreft dat de geestelijke goederen door de lichamelijke tekenen betekend, verzegeld, gegeven en samen met dezelve ontvangen worden, omdat God dit zo wil en verordend heeft.

En deze vereniging bestaat voornamelijk hierin:

1e. In de gelijkenis of overeenkomst van de tekenen met de betekende zaak, waarover Augustinus in "Epist. ad Bond.", n. 23, schrijft: "Indien de sacramenten niet overeenkwamen met de dingen, waarvan zij sacramenten zijn, dan zouden ze totaal geen sacramenten wezen."

2e. In de gave en ontvangst van de tekenen en de betekende zaken langs een wettig gebruik, welke niet zonder geloof kan zijn (zoals hierna verklaard zal worden). Want daardoor komt het, dat de gelovigen alleen de tekenen mét de betekende zaak ontvangen; de tekenen n.l. uit de hand van de dienaar, maar de betekende zaak uit Christus' hand. En wanneer zij op die wijze die samen ontvangen, dan wordt dat terecht ("met waarheid") een sacramentele vereniging genoemd.

Zulks laat zich aantonen uit de naam "sacrament." Want in alle sacramenten zijn twee dingen: het uiterlijke, zichtbare teken, of de ceremonie, zoals God die instelde; en dit heet het teken, of het sacrament; en het innerlijke en geestelijke, dat God in ons werkt; of: de gemeenschap aan Christus en Zijn weldaden; en dit heet de betekende zaak, of hetgeen, dat door de sacramenten betekend is; want het wordt door de uitwendige ceremonie betekend en verzegeld. Tussen deze twee dingen nu is een onderlinge overeenstemming, zodat het één er niet zonder het ander zijn kan; en die overeenstemming ("overeenkomst") is de verordening van het teken - of van de ceremonie - tot de betekende zaak, of de aanduiding ("betekening") van de geestelijke zaken door de lichamelijke, en de verzegeling van de betekende zaak zelf.

Daarom is er geen teken, of het is een teken van een bepaalde zaak, die betekend wordt; en er is geen sacrament, of het is een sacrament van een bepaalde zaak. Daaruit is het wel duidelijk, dat de sacramentele vereniging niet anders is dan de onderlinge ordening van het teken tot de betekende zaak; en daaruit vloeit een zeer ware regel: "Zolang de onderlinge

ordening duurt, hangen ook de tekenen en de betekende zaken aan elkaar." Maar als ze ophoudt, dan worden ze gescheiden. Dat wil zeggen: zolang de Goddelijke verordining tussen de tekenen en de betekende zaken blijft, worden de betekende zaken mét de tekenen tezamen gegeven en verzegeld. Maar wanneer de Goddelijke verordining ophoudt, dan kan noch de schenking noch de verzegeling door de tekenen plaatshebben.

Daar komt nog het volgende bewijs bij, n.l. dat, zoals de vereniging van Christus met de sacramenten van het Oude Verbond is, zo is ze thans ook met onze sacramenten. Want anders zouden die sacramenten óf geen sacramenten geweest zijn, óf de vereniging zou geen sacramentele vereniging geweest zijn, d.w.z. zulk een vereniging, die aan alle sacramenten toegekend kan worden. Maar deze vereniging heeft onder het Oude Verbond geen lichamelijke of plaatselijke vereniging kunnen zijn, maar ze moest noodzakelijk geestelijk zijn. Daarom is heden ten dage de sacramentele vereniging nog evenzo.

8. De sacramentele uitdrukkingen ("manieren van spreken") in de Heilige Schrift, en zoals ze in de Kerk in gebruik zijn.

Dit punt ("questie") volgt uit het vorige. Want de sacramentele vereniging is de oorzaak van de sacramentele uitdrukkingen ("manieren van spreken"). Want daardoor is het, dat de naam van "teken" aan de betekende zaak toegeschreven, en omgekeerd ook de betekende zaak met de naam "teken" benoemd wordt. En de uitdrukkingen die inzake de sacramenten in de Heilige Schrift en in de Kerk in gebruik zijn, zijn tweërlei. Sommige zijn letterlijke, andere oneigenlijke of figuurlijke uitdrukkingen, onder welke evenwel alleen de oneigenlijke "sacramentele" genoemd worden. Want een sacramentele uitdrukking is, eigenlijk gezegd, een oneigenlijke of figuurlijke manier van spreken, waardoor de naam van het teken aan de betekende zaak toegekend wordt, en omgekeerd de naam van de betekende zaak aan het teken.

De letterlijke spreekwijzen zijn ook weer tweërlei:

1. Wanneer de sacramenten genoemd worden tekenen, zegelen, gedenktekenen, tegenbeelden, panden, kentekenen des Verbonds, tekenen der genade, der belofte, of met de naam van de betekende zaak zelf (genoemd worden, enz., zoals in Rom. 4:11: "En hij heeft het teken der besnijdenis ontvangen tot een zegel der rechtvaardigheid des geloofs"; Gen. 17:11: "En gij, zult het vlees uwer voorhuid besnijden; en dat zal tot een teken zijn van het verbond tussen Mij en tussen u"; Ez. 20:12: "Daartoe ook gaf Ik hun Mijn Sabbatten, om een teken te zijn tussen Mij en tussen hen, opdat ze zouden weten, dat Ik de HEERE ben, Die ze heilige." Zo is het brood een teken, figuur en gedenkteken van het lichaam van Christus.

2. Wanneer bij de tekenen met nadruk de beloften gegeven worden, omdat zij die op wettige wijze de tekenen gebruiken, ook de zaken ontvangen, die daardoor betekend worden; zoals er gezegd wordt in Mark. 16:16: "Die geloofd zal hebben en gedoopt zal zijn, zal zalig worden."

De oneigenlijke of figuurlijke spreekwijzen zijn ook tweërlei.

1. Wanneer aan de tekenen toegekend worden de namen van de betekende zaken, of omgekeerd. Bij voorbeeld: het Lam is het Pascha, of de Doorgang; het brood is het lichaam, de wijn is het bloed van Christus; de duif is de Heilige Geest, het Pascha is het Lam, ons Pascha is Christus, enz.

2. Wanneer de eigenschappen van de betekende zaken aan de tekenen toegekend worden, of omgekeerd: de eigenschappen van de tekenen aan de betekende zaken; zoals in 1 Kor. 10:16:

"Het brood dat wij brekers dat niet een gemeenschap des lichaams van Christus?"; Hand. 22:16: "Sta op en laat u dopen en uwe zonden afwassen"; 1 Petrus 3:21: "Waarvan het tegenbeeld, de Doop, ons nu ook behoudt"; Tit. 3:5: "Hij heeft ons zalig gemaakt, door het bad der wedergeboorte en vernieuwing des Heiligen Geestes"; Ps. 51:9: "Ontzondig mij met hysop en ik zal rein zijn." Evenzo, wanneer van ons gezegd wordt, dat wij door Christus' bloed worden afgewassen, met de Heilige Geest gedoopt worden, met het lichaam en bloed van Christus gevoed worden, enz.

De betekenis van al deze teksten is één en dezelfde, n.l. dat bij de ceremonie de belofte gevoegd is, en dat de zaken door de tekenen worden afgebeeld en verzegeld.

De oorzaken waarom de namen van de tekenen en van de betekende zaken onderling zo verwisseld worden in de sacramentele teksten ("plaatsen"), zijn tweërlei:

1e. de overeenkomst of gelijkheid van de tekenen met de betekende zaken; 2e. de bevestiging des geloofs, dat het teken én de betekende zaak, bij wettig gebruik, samen gegeven en ontvangen worden. In dit verband past Augustinus' uitspraak: "Indien de sacramenten geen overeenkomst hadden met de dingen, waarvan ze sacrament zijn, dan zouden het totaal geen sacramenten zijn." En aan deze overeenkomst danken ze meestal ook de namen van de betekende zaken zelf. Zoals daarom, op een bepaalde manier, het sacrament van het lichaam van Christus het lichaam van Christus, en het sacrament van het bloed van Christus het bloed van Christus is, zo is het sacrament des geloofs het geloof"; en elders: "De dingen die (iets) betekenen, plegen aangeduid te worden door de naam van de zaken, die ze betekenen. Daarom staat er: Christus was de Steenrots, want hij heeft niet gezegd: De steenrots betekent Christus, maar precies alsof Hijzelf de Steenrots was, en zulks was Hij immers niet naar Zijn wezen, maar bij gelijkenis."

9. Wat het wettig gebruik is van de sacramenten.

Echter zal over het ontvangen der goddelozen nu eerst gehandeld worden.

Het wettig gebruik der sacramenten is (er), wanneer de ceremoniën, die door God voorgeschreven zijn, door de gelovigen of bekeerden gebruikt worden als tekenen der genade en als panden van Gods wil jegens hen. Dit wettig gebruik omvat de volgende drie dingen:

1. Dat de ceremoniën welke God Zelf ingesteld heeft, uitgevoerd ("geoeffent") worden zonder vervalsing. Christus' zuivere instelling dient onderhouden te worden. Wat de antichrist erbij gedaan heeft, moet men verwijderen; en wat hij ervan afgenomen heeft, moet men er weer aan toevoegen.

2. Dat alleen zij, voor wie God ze heeft ingesteld, n.l. de gelovigen en bekeerden, Christus' huisgenoten, die door geloofsbelijdenis en betoon van boetvaardigheid burgers der Gemeente zijn, deze ceremoniën (onder) houden, Hand. 8:37: "Indien gij van ganser harte gelooft, zo is het geoorloofd"; Matth. 3:6: "En (zij) werden van hem gedoopt in de Jordaan, belijdende hunne zonden."

3. Dat ze tot die doeleinden gebruikt worden, waartoe ze door God ingesteld zijn; en daarover hebben we al eerder gesproken.

Is het nu, dat één van deze voorwaarden niet nagekomen wordt, d.w.z. als de ceremoniën of hun bedoeling zonder Goddelijke autoriteit veranderd, of als het teken zonder geloof gebruikt

wordt, dan is het duidelijk, dat het teken en de betekende zaak niet meer naar Gods ordonnantie samengaan. Over de persoon wordt gezegd in Rom. 2:25: "Want de besnijdenis is wel nut, indien gij de wet doet; maar indien gij een overtreder der wet zijt, zo is uw besnijdenis voorhuid geworden."

Van de *vervalsing* der ceremoniën (lezen we) in 1 Kor. 11:20: "Als gij dan bijeen tezamen komt, dat is niet des Heeren Avondmaal eten":

Over het *doel* ("het einde") (staat er) in Hos. 5:6: "Met hun schapen en met hun runderen zullen zij dan gaan om den HEERE te zoeken, maar niet vinden." Want de offers waren niet met die bedoeling ingesteld, dat daardoor de rechtvaardigmaking en zaligheid verdiend zouden worden. Daarom moet men de ceremoniën, die door God ingesteld zijn, tot geen ander doel gebruiken. Want wanneer dat het geval is, is men Gods gebod niet langer gehoorzaam, en wordt de Goddelijke ordinantie niet onderhouden.

Maar als de tekenen veranderd zijn of tot een ander gebruik verkeerd, of wanneer het verdrag niet nagekomen wordt, dan wordt de inwilliging van de gelovige verloren, zonder welke het teken of pand niet verzegelt. Derhalve zijn de sacramenten geen sacramenten buiten het gebruik waartoe ze ingesteld werden, maar slechts ijdele "gaapspelen"; en daarom razen allen die beweren, dat de gelovigen met de tekenen ook de betekende zaak ontvangen.

10. Wat de goddelozen in de sacramenten ontvangen.

Men dient er bij de sacramenten vooral op te letten: wat, aan wie en hoe God in de sacramenten geeft en meedeelt. Hoewel God ook aan de goddelozen in de sacramenten Zijn weldaden aanbiedt, ontvangen zij - daar zij geen geloof bezitten - alleen de blote tekenen zonder de betekende zaken; en zulks tot verzwaring van hun oordeel en verdoemenis.

1. Christus wordt met Zijn weldaden niet ontvangen dan door het geloof, waardoor Hij in onze harten woont, Ef. 3:17. En Hij wordt ontvangen, gelijk Hij in ons woont. Want Hij wordt tot dat einde ontvangen, opdat Hij in ons wone. Maar de goddelozen hebben geen geloof.

2. Buiten het wettig gebruik zijn de sacramenten geen sacramenten, zoals zojuist bewezen werd. En daar de goddelozen de sacramenten onwaardig gebruiken, houden zij het wettig gebruik niet. Daarom zegt Paulus in 1 Kor. 11:27: "Zo dan wie onwaardig dit brood eet of den drinkbeker des Heeren drinkt, die zal schuldig zijn aan het lichaam en bloed des Heeren."

3. Aan wie God in Zijn Woord niets belooft, aan hen verzegelen ook de sacramenten niets. Zomin een zegel, aan een brief gehangen, iets verzegelt, behalve aan degenen aan wie de brief de belofte doet, evenmin verzegelt God Zijn weldaden met zegelen, behalve aan wie Hij in Zijn Woord de belofte doet. Welnu, God belooft aan de goddelozen niets in Zijn Woord, zolang zij in hun ongeloof blijven. Want bij alle beloften is de conditie (=voorwaarde) van geloof en boetvaardigheid gevoegd. Daarom verzegelen noch geven de sacramenten ook maar iets aan de goddelozen.

4. Het zijn tegenstrijdige dingen, die met elkaar niet kunnen bestaan: n.l. goddeloos te zijn, én de betekende zaak van het sacrament ontvangen (vgl. N.G.B., art. 35).

11. Hoeveel sacramenten zijn er in het Nieuwe Testament?

Vraag 68: *Hoeveel sacramenten heeft Christus in het Nieuwe Verbond of Testament ingezet?*

Antwoord: *Twee, namelijk de Heilige Doop a) en het Heilig Avondmaal b).*

- a. Matth. 28:19, Mark. 16:16, zie verder onder Vraag 71.
- b. 1 Kor. 11:23-26, vgl. ook onder Vraag 77.
- a. en b. 1 Kor. 10:1-4, en 12v. Hand. 2:41v.

Verklaring van Vraag 68.

Onder het Nieuwe Testament zijn er slechts twee sacramenten, die steeds en overal in de Kerk in gebruik zijn, zoals ook Ambrosius en Augustinus verklaren, n.l. de Doop, die gekomen is in de plaats van de besnijdenis en andere reinigingen, en het Avondmaal, dat in de plaats van het Paaslam en andere offers is ingesteld. Alleen deze twee tekenen en zegelen van het Nieuwe Verbond zijn door Christus ingesteld en bevolen, waaraan Hij de belofte der genade verbonden heeft. Dit bewijs staat zeer vast, n.l.: Er zijn slechts twee ceremoniën in het Nieuwe Testament, die alleen sacramenten genoemd kunnen worden, omdat daaraan alleen de definitie van een sacrament toekomt; dus zijn er dan ook maar twee sacramenten.

Hierop slaan ook duidelijk de hierboven geciteerde bewijzen uit de Heilige Schrift: 1 Kor. 10:1-4 en 12v., Hand. 2:41v. Want in 1 Korinthe 10 handelt de Apostel met opzet over de sacramenten van het Nieuwe Testament, en verklaart dat de Vaders onder het Oude Testament - voor zover de grond en wezen ("substantie") aangaat - zij het ook op een andere manier, hetzelfde met ons gemeen hadden. Als hij in 1 Kor. 12:13 spreekt over de gemeenschap, welke de gelovigen met Christus en onder elkander hebben, zegt hij, dat dezelfde gemeenschap ook door de Doop en de drinkbeker des Avondmaals wordt betekend en verzegeld. Tenslotte hebben wij in Hand. 2:41v. Het (voor)beeld van de Apostolische kerk, die niet meer dan deze twee sacramenten gehad heeft, n.l. de Doop, als het sacrament van de inlijving in de Gemeente, en het Avondmaal of de breking des broods, als het sacrament van de geestelijke onderhouding in die Gemeente. Let er ook op, hoe de Doop in de plaats van de besnijdenis, Kol. 2:11v., en het Avondmaal in de plaats van het Pascha gekomen is, Matth. 26:19v en 26v.; en dat wij dus bijgevolg niet nog meer sacramenten nodig hebben.

De Roomsens noemen behalve deze twee, nog de volgende vijf sacramenten: het vormsel, de penitentie of boete, de priesterwijding, de laatste zalving of het oliesel en het huwelijk. Eén en ander blijkt ons uit die Canon van het Trentse concilie, Sess. 7: "Indien iemand zegt, dat de sacramenten van de nieuwe Wet niet alle door Jezus Christus onze Heere ingesteld zijn, of dat er meer of minder zijn dan zeven, n.l. de Doop, het vormsel, de eucharistie (= het Nachtmal des Heeren), de penitentie, het laatste oliesel, de priesterwijding en het huwelijk, of dat ook maar één van deze zeven in de ware en eigenlijke zin des woords geen sacrament zou zijn, die zij vervloekt."

Werkelijk een zeer vermetele Canon, zoals die nog nooit eerder door iemand voorgeschreven ("gedecreteert") is. Want de eerste, die zeven sacramenten leerde ("getelt heeft"), is Hugo van Sint Victor in het jaar 1130. Deze werd hierin nagevolgd door Petrus Lombardus in het jaar 1140, en door nog anderen later. En hetzelfde heeft paus Eugenius IV in het jaar 1439 bevestigd op het Concilie van Florence. Maar die vermetele uitspraak ("dat stout zeggen"), dat al die zeven sacramenten door Christus ingesteld zijn, zonder één eraf of één erbij, en dat die allemaal rechte en ware sacramenten zijn, is nooit eerder vernomen dan in het jaar 1547, toen het Concilie van Trente - zij het ook zonder enig Schriftuurlijk gezag ("bescheid") - zulks heeft besloten.

Genoemde vijf zijn dus geen sacramenten, maar alleen die door Christus ingesteld zijn tot tekenen en zegelen van de rechtvaardigende genade.

1. De *oplegging der handen*, Hand. 8:17, waaruit de Roomsen hun vormsel trachten te bewijzen ("beweren"), was in de Oude Kerk een teken van de wonderlijke uitstorting van de Heilige Geest, die kort daarna ophield; en ook die oplegging der handen was eigenlijk geen sacrament, veel minder dus dat roomse vormsel, waarvan de materie, n.l. chrisma, d.w.z. smeersel, door een bisschop aan het voorhoofd gesmeerd, enz., en waarvan de vorm - die uit de woorden bestaat: "Ik teken u met het teken des kruises, en confirmeer u met het chrisma des heils, in den Naam des Vaders, en des Zoons en des Heiligen Geestes" - nergens in de Heilige Schrift te vinden is. Prijzenswaardig is daarom de royale ("ronde") belijdenis van Alexander Halesius, in diens "Summa Theologiae" geschreven op last van Innocentius IV, en geapprobeerd (=goedgekeurd) door Alexander IV, dat dit vormsel noch door Christus noch door Zijn apostelen is ingesteld, maar door het Concilie van Melden.

2. Het *oliesel* (waar sprake van is in Mark. 6:13 en Jak. 5:14) is zelf eigenlijk niet een sacrament geweest; en de betekende zaak ervan, n.l. de gezondmaking van het lichaam, is - evenals andere miraculeuze gaven - in de Kerk opgehouden. Ook is het enkel superstitie (=bijgeloof), om aan deze zalving de kracht toe te schrijven, dat zij de zonden kan wegnemen en de zaligheid der ziel bevorderen kan.

3. De *boete* of absolutie is geen ceremonie, maar de stem des Evangelies zelf, of: een verkondiging van de vergeving der zonden, of deze nu aan velen of weinigen te beurt valt ("geschiedt"); aan welke vergeving de sacramenten, als zegels aan een brief, gehangen zijn. Maar de genadeverkondiging mag niet vermengd worden met de tekenen en aanhangsels van de genadebelofte. Ook hebben de roomse *oorbiecht*, absolutie en satisfactie niet de minste grond in de Heilige Schrift, zodat de Heere Christus daarvan terecht zeggen kan (zoals God bij een andere gelegenheid spreekt in Jer. 7:31 en 19:, dat Hij zulks niet heeft geboden, en dat het in Zijn hart niet is opgekomen).

4. De *priesterwijding* of verordinering van de dienaren, daarvan getuigt wel Gods tegenwoordigheid in de dienst, maar daardoor kan God ook krachtig werken ("krachtig wezen") door middel van personen die Hem niet behagen. En de orde van de wettige kerkdienst is zelf geen sacrament, veel minder dus de orde van de rooms-katholieke dienst, die in vele opzichten godslasterlijk en afschuwelijk ("grouwelyk") is.

5. Het *huwelijk* is ook geen ceremonie, maar een goed werk ("een deugdelyk werk") volgens de zedenwet. De Roomsen rekenen het huwelijk onder de sacramenten, omdat de oude Vertalers van het Nieuwe Testament in Ef. 5:32 het Griekse woord "mysterion", d.w.z. verborgenheid, in het Latijn met "sacramentum" hebben overgezet. Maar men dient meer naar Paulus te luisteren dan naar de Latijnse vertalers. En niemand die de Griekse taal kent, is er, die niet weet, dat het woord "mysterion" in het algemeen betekent: een verborgen zaak, een verborgenheid of geheimenis. De Roomsen moeten zelf toegeven, dat alle verborgen zaken geen sacramenten zijn. Of anders zal het huwelijk het 7e zijn, Ef. 5:32, Gods wil het 8e, Ef. 1:9, de roeping der heidenen het 9e, Ef. 3:3, en de Godzaligheid het 10e, 1 Tim. 3:16, en mogelijk nog meer. Want in al deze teksten heeft de oude Latijnse Overzetter het woord "mysterion" met "sacrament" overgezet. En Paulus bedoelt in Ef. 5:32 met een "mysterion", d.w.z. een verborgenheid, niet het huwelijk van man en vrouw, maar de geestelijke vereniging van Christus en Zijn Gemeente. Uit dit alles blijkt dus, hoe onschriftuurlijk de bovengenoemde Canon van het Concilie van Trente, en hoe Schriftuurlijk de Belijdenis van de Nederl. Gereformeerde Kerk is, wanneer zij in art. 33, aan het slot, zegt: Voorts zijn wij tevreden met het getal sacramenten die Christus, onze Meester, ons heeft verordend, welke niet meer zijn dan twee, n.l. het sacrament des Doops en des Heiligen Avondmaals van Jezus Christus.

DE HEILIGE DOOP.

ZONDAG 26.

Vraag 69: *Hoe wordt gij in de Heilige Doop vermaand en verzekerd, dat de enige offerande van Christus, aan het kruis geschied, u ten goede komt?*

Antwoord: *Alzo dat Christus dit uitwendig waterbad ingezet a) en daarbij toegezegd heeft b), dat ik zo zéker met Zijn bloed en Geest van de onreinheid mijner ziel, dat is: van al mijn zonden gewassen ben, als ik uitwendig met het water (dat de onzuiverheid des vleses pleegt weg te nemen) gewassen ben c).*

- a. Matth. 28:19; Hand. 2:38.
- b. Matth. 3:11; Mark. 16:16; Rom. 6:3v.
- c. Mark. 1:4, Luk. 3:3, 1 Petrus 3:21.

Verklaring van Vraag 69.

Naar het schijnt, had men eerst wel mogen verklaren, wat de Doop inhoudt. Maar toch is de eerste Vraag niet zonder reden alzó gesteld, opdat het voornaamste gebruik en nut van de Doop, alsook de gehele inhoud ("zomme") dezer verborgenheid, al direct in het begin verklaard, en toch ook tegelijk de definitie gegeven wordt. Want de hele definitie is al in het antwoord uitgedrukt, als men er maar het woord "Doop" aan toevoegt: "De Doop is een uiterlijk waterbad, door Christus ingesteld", enz.

In de tweede Vraag, n.l. vraag 70, wordt de betekende zaak van de Doop uiteengezet.

In de derde Vraag, n.l. vraag 71, wordt de instelling meegedeeld, die het bevel en de belofte van Christus bevat, zodat deze ceremonie kracht bezit om te betekenen en te verzegelen.

In de vierde en vijfde Vraag, n.l. de vragen 72 en 73, wordt de zin en reden van de sacramentele uitdrukkingen, die in de Heilige Schrift inzake de Doop in gebruik zijn, verklaard.

In de laatste Vraag, n.l. vraag 74, wordt tegenover de Wederdopers de Kinderdoop gehandhaafd ("beweert").

Maar om tot een vollediger ("volkomener") uitleg van de Catechismusvragen te komen betreffende de Doop, zullen wij nagaan:

1. Wat de Doop is, en waarom hij zo heet.
2. Waartoe hij is ingesteld, en waarom hij niet weer herhaald wordt.
3. De instelling des Doops, en welke betekenis de woorden der instelling bezitten.
4. Welke uitdrukkingen de Heilige Schrift i.v.m. de Doop gebruikt.
5. Over het wettig gebruik van de Doop.
6. Of de Doop voor de besnijdenis in de plaats kwam, en over de Johannes-Doop.
7. Wie men behoort te dopen, en over de kinderdoop.

(Daarna komt er nog een aanhangsel over de besnijdenis).

1. Wat de Doop is, en waarom hij zo heet.

Bij de vraag "Wat de Doop is", komt ook de volgende vraag aan de orde: Waarnaar dit sacrament "Doop" genoemd wordt. Doop heet in het Grieks "Baptismos" en "Baptisma", welk woord betekent: een indompeling in het water, een wassing, of de daad zelf, wanneer men iets indoopt of afwast. Het komt van het woord "Baptizein", en dat komt weer van "Baptein", hetwelk betekent: natmaken, onder water dopen, afwassen enz. Daardoor worden wij erin onderwezen, op welke manier vroeger de bediening van de Doop placht te geschieden in de Oosterse landen, en vooral ten tijde van Johannes de Doper, Christus en de Apostelen: n.l. dat de mensen helemaal in het water ondergedoopt en afgewassen werden. Op deze manier van dopen zinspelen de Apostelen meermalen, wanneer zij over de Doop spreken en over hetgeen daardoor betekend wordt; zoals Paulus in Rom. 6:4 de Doop een afbeelding noemt van de dood, de begrafenis en de opstanding van Christus in ons. De volken, die meer naar het Noorden wonen, schijnen voor de "Baptismos", d.w.z. de doop "Rhantismos", d.w.z. besprenging (welk woord Petrus in 1 Petrus 1:2 gebruikt) te gebruiken. Maar dat is van minder betekenis, mits er maar een afwassing plaats heeft door water. Want het woord "Baptizein" betekent zowel indompelen als besprengen. Welnu, op deze beide manieren heeft de afwassing plaats. En het woord "Baptizein" wordt ook wel voor afwassen alleen gebruikt, Luk. 11:38. De Farizeeër verwondert zich over het feit, dat Christus voor de maaltijd niet eerst "Ebaptisthè", d.w.z. gewassen was. En wanneer de Farizeeën, volgens Marc. 7:4, van de markt komen, dan eten zij niet, als ze niet eerst "Baptizontai", d.w.z. gewassen zijn. En in diezelfde tekst noemt Markus de wassingen der drinkvaten "Baptismos potèrioôn."

De definitie van de Doop kan uit de Catechismus (over)genomen worden, Vraag 69: "De Doop is een uitwendig waterbad, van Christus ingesteld, Die daarbij toegezegd heeft, dat enz.." Van deze definitie is dit de betekenis: de Doop is een ceremonie of een heilig werk, van Christus onder het Nieuwe Testament ingesteld, waardoor wij in het water gedompeld of met water besprengd worden in de Naam des Vaders, des Zoons en des Heiligen Geestes; om aan te duiden, dat wij door God in genade aangenomen worden, omwille van het bloed van Christus, dat voor ons uitgegoten is, waardoor wij door Zijn Geest wedergeboren en wederom verplicht worden, om deze weldaden door het geloof te ontvangen en in nieuwheid des levens te wandelen.

Of, nog korter, op de volgende manier: De Doop is een indompeling in het water, ingesteld door Gods Zoon, onder het uitspreken van de volgende woorden: "Ik doop u in den Naam des Vaders, en des Zoons, en des Heiligen Geestes", opdat het een getuigenis zijn zou, dat zij die zo gedoopt worden, weer met God, om Christus' wil, door het geloof verzoend, en door de Heilige Geest geheiligd worden tot het eeuwige leven. Het heet van ons, dat wij in genade aangenomen worden omwille van Christus' bloed, dat in Zijn dood voor ons aan het kruis vergoten is, d.w.z. omwille van Christus' gehele vernedering, welke ons door het geloof wordt toegeëigend.

Deze definitie wordt bevestigd door de volgende teksten uit de Bijbel: Matth. 28:19: "Gaaf dan henen, onderwijst alle volken, dezelve dopende in den Naam des Vaders, des Zoons en des Heiligen Geestes", d.w.z. door het waanteken van de Doop hun betuigende, dat zij door de Vader, om Zijn Zoon, in genade aangenomen, en door de Heilige Geest geheiligd worden. Mark. 1:4 en Luk. 3:3: "Johannes was dopende in de woestijn, en predikende den Doop der bekering tot vergeving der zonden"; Mark. 16:16: "Wie geloofd zal hebben en gedoopt zal zijn, zal zalig worden."

Daarom bevat de Doop

1. het element of teken, namelijk het water, en de gehele ceremonie;
2. het woord des bevels en der belofte. Uit kracht van het bevel heeft het teken het vermogen om de betekende zaken te bevestigen. De belofte verklaart, en biedt de zaken aan, die door de ceremonie betekend worden; en deze zijn de besprenging met Christus' bloed, of de afwassing der zonden door het bloed van Christus, en de afsterving van de oude, en de levendmaking van de nieuwe mens. Het bevel luidt: "Gaat henen, onderwijst alle volken." De woorden der belofte luiden: "Doopt ze in den Naam des Vaders, des Zoons en des Heiligen Geestes. Wie geloofd zal hebben en gedoopt zal zijn, zal zalig worden."

Bezwaar 1. In de Catechismus wordt de Doop genoemd: een uiterlijk waterbad. Daarom is hij alleen een teken of een bloot teken.

Antwoord: Dit volgt er niet uit, omdat in de conclusie meer (vast)gesteld wordt dan in het voorafgaande, n.l. het woord "alleen." Want de Catechismus zegt niet, dat de Doop alleen een uiterlijk waterbad is, maar de belofte van de geestelijke afwassing is er bij gedaan, waarmee het uiterlijke teken, mits wettig gebruikt, steeds samengevoegd is. Zonder deze belofte is de Doop, evenals trouwens alle sacramenten, een bloot teken. Ook voor de ongelovigen, die de belofte niet door het geloof ontvangen, is hij inderdaad niets anders dan alleen een afwassing des waters, en een bloot en

ijdel teken; zoals hij voor Simon de Tovenaar geweest is. Daarom wordt in de conclusie op een bedrieglijke manier door het woordje "alleen" het teken der belofte en de betekende zaak, welke in het voorafgaande verstaan wordt samengevoegd te zijn, bij het wettig gebruik uitgesloten.

Bezwaar 2. Er waren ook onder het Oude Verbond menigerlei dopen of afwassingen. Daarom is de Doop geen speciaal sacrament van het Nieuwe Testament, Hebr. 9:10.

Antwoord. Er is een heel groot verschil tussen de ceremoniële afwassingen der Wet en "onze" Doop.

1. Want die afwassingen waren geen teken van de ingang of inlijving in de Gemeente, zoals onze Doop is.
2. Die afwassingen waren ingesteld om bepaalde ceremoniële onreinheid af te wassen; zoals wanneer iemand door het aanraken van een dood lichaam of van enig onrein ding, zich besmet had, dan moest de ceremoniële onreinheid met een ceremoniële afwassing gereinigd worden. Maar onze Doop is ingesteld, om een zedelijke (= morele), d.w.z. een door de Zedenwet verboden onreinheid, n.l. onze zonden, af te wassen; zoals Ananias tot Paulus sprak, Hand. 22:16: "Sta op, laat u dopen en uwe zonden afwassen."
3. De afwassingen onder het Oude Testament zijn een voorbeeld van de afwassing der zonden, die geschieden zou door en om Christus, Die nog komen moest. En onze Doop verzegelt ons die door en om Christus, Die nu gekomen is.
4. Tot die oude afwassingen waren alleen de Joden, maar tot onze Doop zijn alle volken en de ganze Gemeente verplicht.
5. Tenslotte, de afwassingen der Wet zijn door Christus weggenomen, omdat die onreinheid en de ceremoniële Wet zelf, met de komst van Christus ophouden. Maar de afwassing van de Doop duurt steeds voort. Want er staat in Matth. 28:19v.: "Doopt alle volken, en Ik ben met ulieden alle de dagen tot de voleinding der wereld." Dus hebben deze afwassingen slechts

alleen de naam met onze Doop gemeen, welke Doop een sacrament is, door Christus eerst ingesteld, en daarom ook eigen aan het Nieuwe Testament.

(Bastingius). Wat nu het uiterlijke teken van de Doop betreft: Dit bestaat uit twee delen, n.l. het element en de ceremonie. Het element is rein water, volgens de instelling van Christus, Die geen andere elementen of tekenen hiervoor verordend heeft. De ceremonie is, dat door de dienaar van het Heilig Evangelie het lichaam van de dopeling in het water gedompeld of daarmee besprengd of gewassen wordt in de Naam des Vaders, en des Zoons en des Heiligen Geestes. Zulk een element en ceremonie heeft Christus tot een teken ingesteld, om de overeenkomst tussen het water en de wassing van het lichaam, mét de betekende zaak, welke is het bloed van Christus en de reiniging onzer zielen van de zonde daardoor. Want om het bloed van Christus vergeeft God de zonden, en zuivert, vernieuwt en wederbaart de Heilige Geest zelfs onze natuur, die verdorven is.

Daarom, het smout, speeksel, de bezwering, het zout, de waskaars en meer van die onbenulligheden, die in het pausdom bij de Doop gebruikt worden, zijn niet door Christus ingesteld, ook niet door de Apostelen of bij de Oud Christelijke kerk herhaald; zoals men dat opmerken kan uit Augustinus' woorden, die vaak gebruikt worden en welbekend zijn: "Het Woord komt bij het element, en het wordt een sacrament." Want daar verstaat hij onder het element niets anders dan het element des waters, en onder het Woord verstaat hij het Doopbevel en de instelling om de Doop te gebruiken; en wanneer die twee bijeengevoegd zijn, vormen ze het sacrament van de Doop, hetwelk dient tot verzegeling van de belofte des eeuwigen levens, zoals die in het bevel van de Heilige Doop begrepen is. (vgl. N.G.B., art. 34).

De betekende zaak in de Doop is de besprenging of wassing, welke plaats heeft door het bloed van Christus, tot vergeving der zonden; alsook de inwendige wassing, vernieuwing en heiliging, welke door de Geest van Christus geschiedt, waarover in de Catechismus nu verder geleerd wordt.

Vraag 70: *Wat betekent het, met het bloed en de Geest van Christus gewassen te zijn.*

Antwoord: *Het wil zeggen: vergeving der zonden van God uit genade te hebben, om het bloed van Christus, dat Hij in Zijn offer aan het kruis voor ons uitgestort heeft ^a). Daarna ook door de Heilige Geest vernieuwd, en tot lidmaten van Christus geheiligd te zijn, opdat wij hoe langer hoe meer de zonden afsterven en in een Godzalig, onstraffelijk leven wandelen ^b).*

a. Joh. 1:33; 3:5, Rom. 6:4, 1 Kor. 6:11 en 12:13, Kol. 2:11v., Tit. 3:3, 5.

b. Ez. 36:25v., Zach. 13:1, Hebr. 12:24, 1 Petrus 1:2, 1 Joh. 1:7, Openb. 1:5 en 7:14.

Verklaring van Vraag 70.

Er is tweërlei afwassing in de Doop, een uiterlijke, n.l. door het water, en een innerlijke, die door het bloed en de Geest van Christus geschiedt. De innerlijke wordt betekend en verzegeld door de uiterlijke, en gaat daarmee steeds gepaard bij het wettig gebruik van de Doop. Deze innerlijke afwassing is ook weer tweërlei, n.l. een afwassing met het bloed, en één met de Geest van Christus; beide geschieden tezamen, en worden in deze vraag verklaard.

De afwassing met het bloed is de vergeving der zonden, of de rechtvaardiging om het vergoten bloed van Christus. De afwassing des Geestes is een vernieuwing door de Heilige Geest. Door het bloed van Christus afgewassen te worden, betekent gerechtvaardigd te worden, of vergeving van zonden te bezitten, om niet, uit genade, om het bloed van Christus,

voor ons aan het kruis vergoten. Met de Geest afgewassen worden, wil zeggen: door de Heilige Geest wedergeboren worden; welke wedergeboorte en verandering van de verkeerde tot goede genegenheden, die door de kracht van de Heilige Geest plaats heeft in de wil en het hart, zodat wij de zonden haten, en daarentegen een voornemen hebben om naar Gods wil te leven.

Dat deze tweërlei afwassing der zonden door de Doop wordt betekend, is duidelijk op grond van de volgende teksten, Mark. 1:4: "Johannes was dopende in de woestijn, en predikende den Doop der bekering tot vergeving der zonden", 1 Kor. 6:11: "En dit waart gij sommigen, maar gij zijt afgewassen, maar gij zijt geheiligd, maar gij zijt gerechtvaardigd in den Naam des Heeren Jezus, en door den Geest onzes Gods." Dat blijkt ook daaruit, wanneer de Schrift zegt, dat wij door de Doop met Christus sterven en begraven worden, het lichaam des zondigen vleses uittrekken en Christus aandoen, enz., Rom. 6:3, Kol. 2:11; Gal. 3:27. Daarom is de Doop dus een waarteken van beide afwassingen, n.l. van de vergeving der zonden en van de wedergeboorte door de Heilige Geest; niet alleen omdat ze met die beide enige overeenkomst heeft, maar ook omdat deze twee weldaden steeds aan elkaar verbonden zijn, en de een niet zonder de ander kan voorkomen. Want als Christus ons niet wast, dan hebben wij geen deel met Hem, Joh. 13:8, en indien iemand den Geest van Christus niet heeft, die komt Hem niet toe, Rom. 8:9.

En er is een onderscheid tussen de rechtvaardigmaking, die door het bloed van Christus plaats heeft, én de wedergeboorte door Zijn Geest. De rechtvaardiging geschiedt in dit leven volkomen door toerekening, zoals er geschreven staat in Rom. 8:1: "Zo is er dan nu geen verdoemenis voor degenen die in Christus Jezus zijn." Maar de wedergeboorte en verandering van onze verdorven natuur geschiedt in dit leven niet volkomen, maar alleen in haar beginselen; zó echter, dat het beginsel daarvan werkelijk in alle Godzaligen voorkomt en door alle bekeerden ervaren wordt, terwijl zij nog in dit leven zijn. Want alle ware Godzaligen hebben in hun wil en hart een voornemen en ijver om aan God te gehoorzamen, zodat zij ook over de overige onvolkomenheden een groot leedwezen dragen (Vgl. N.G.B., art. 15).

2. Waartoe de Doop is ingesteld, en waarom ze niet herhaald wordt.

Het eerste en voornaamste doel waartoe de Doop ingezet is, is: opdat ze een publiek getuigenis zou zijn, om voor hen die gedoopt worden te bevestigen de genade van God en de geestelijke afwassing der zonden dóór het bloed en de Geest van Christus, d.w.z. de genadige kwijtschelding der zonden of de rechtvaardigmaking om en door Christus' bloed; en ook de wedergeboorte of het herstel der natuur door de Heilige Geest, n.l. dat God ons deze gaven in het heden geeft, en hiernamaals steeds geven zal. Want God Zelf doopt ons door de handen van Zijn dienaars, en Hij betuigt deze Zijn wil door dit uiterlijk sacrament (vgl. N.G.B., art. 34).

Het feit nu, dat deze bevestiging van Gods genade het voornaamste doel van de Doop is, wordt bewezen:

1. Uit het Doopformulier. Want wij worden gedoopt in de Naam des Vaders en des Zoons en des Heiligen Geestes; hetgeen betekent, dat wij krachtens de autoriteit, bevel en wil van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest gedoopt worden, en dat wij, wanneer wij door deze waarachtige God in genade aangenomen zijn, Hem ook geheel toegeëigend worden.
2. Uit de belofte, die aan deze plechtigheid verbonden is, Marc. 16:16: "Die geloofd zal hebben en gedoopt zal zijn, zal zalig worden." Daarom verklaart God met deze ceremonie, dat Hij hen, die naar Zijn instelling gedoopt zijn, wil zalig maken naar het verbond van Zijn

belofte.

3. Uit andere teksten van de Heilige Schrift, zoals 1 Petrus 3:21: "Waarvan het tegenbeeld, de Doop, ons ook behoudt"; Hand. 22:16: "Sta op en laat u dopen en uwe zonden afwassen, aanroepende den Naam des Heeren"; Rom. 6:3v.: "Of weet gij niet, dat zovelen als wij in Christus Jezus gedoopt zijn, wij in Zijnen dood gedoopt zijn? Wij zijn dan met Hem begraven door den Doop in den dood", Kol. 2:11v.: "In Welken gij ook besneden zijt met een besnijdenis die zonder handen geschiedt, in de uittrekking van het lichaam der zonden des vleses, door de besnijdenis van Christus; zijnde met Hem begraven in den Doop", en Tit. 3:5: Hij "heeft ons zalig gemaakt, niet uit de werken der rechtvaardigheid, die wij gedaan hadden, maar naar Zijne barmhartigheid door het bad der wedergeboorte en vernieuwing des Heiligen Geestes."

Het tweede doel is: Opdat de Doop een aanzegging zij van onze plicht, om ons te schikken tot geloof en boetvaardigheid. Tot geloof, opdat wij deze enige God, Welke is de eeuwige Vader van onze Heere Jezus Christus, én de Zoon en de Heilige Geest, in Wier Namen wij gedoopt worden, belijden, dienen en Zijn aangeboden weldaden met een waarachtig geloof omhelzen. Tot boetvaardigheid, opdat wij, door deze ceremonie vermaand, ons hele leven lang ons daarop toelagen, nu wij door het bloed van Gods Zoon gewassen en door Zijn Geest wedergeboren zijn, om in nieuwheid des levens te wandelen en schuldige dankbaarheid te bewijzen; zoals er geschreven staat in Marc. 1:4: "Johannes was dopende in de woestijn en predikende den Doop der bekering tot vergeving der zonden", 1 Kor. 6:11: "En dit waart gij sommigen; maar gij zijt gewassen, maar gij zijt geheiligt, maar gij zijt gerechtvaardigd in den Naam des Heeren Jezus en door den Geest onzes Gods", Rom. 6:2-4: "Wij die der zonde gestorven zijn, hoe zullen wij nog in dezelve leven? Of weet gij niet, dat zovelen als wij in Christus Jezus gedoopt zijn, wij in Zijnen dood gedoopt zijn? Wij zijn dan met Hem begraven door den Doop in den dood, opdat gelijkerwijs Christus uit de doden opgewekt is tot de heerlijkheid des Vaders, alsoo ook wij in nieuwheid des levens wandelen zouden." En gedoopt worden in de dood van Christus, betekent niet slechts: tot dat doel gedoopt worden, dat wij aan alle weldaden van Christus' dood deel zouden krijgen, en wel op zulk een wijze, alsof wij met Hem gestorven waren geweest maar ook om metterdaad met Christus te sterven, d.w.z. door de kracht van Christus' dood de begeerlijkheden des vleses doden, en met Hem tot een nieuw leven opstaan; want die beide dingen bewerkt God in de Doop: Hij belooft ons de doding des vleses, en Hij verplicht ons daar tegelijk toe (Vgl. N.G.B., art. 34).

Het derde doel is: Opdat de Doop een teken zijn zou van onze ingang en aanneming in de Gemeente. Want God wil, dat alle burgers van Zijn Gemeente op deze manier aangenomen zullen worden, en dat zij die niet gedoopt zijn, terwijl zij dat wel zouden kunnen, niet tot Zijn Gemeente gerekend zullen worden. Daarom lezen wij ervan, hoe de kamerling, Hand. 8:38, Cornelius, Hand. 10:48, de Stokbewaarder te Filippi, Lydia de purperverkoopster, Hand. 16:14 en 33, Paulus, Hand. 9:18, enz., zodra zij christen geworden zijn, ook terstond gedoopt werden. Daarom wordt ook het Avondmaal alleen aan de gedoopten gegeven, omdat zij alleen in de Gemeente zijn ingegaan en opgenomen. In dit verband passen de volgende teksten, Matth. 28:19: "Gaaf dan henen, onderwijst alle volken, die dopende" Het woord "onderwijst" - in het Grieks "matheteusate" --, dat Christus hier gebruikt, betekent eigenlijk: "maakt discipelen", hen dopende en lerende hen onderhouden, enz. Zoals blijkt uit Joh. 4:1, "dat de Farizeeën gehoord hadden, dat Jezus meer Discipelen maakte en doopte dan Johannes." Dat de Doop mede tot dit doel ingesteld is, wordt ook daarmee bevestigd, dat hij in de plaats van de besnijdenis gekomen is, en die was ook eertijds een sacrament, waardoor

men in de Kerk opgenomen werd, enz.

Het vierde doel is: Opdat de Doop een kenteken zou zijn, waardoor de Kerk van andere heidenen en sekten in de wereld onderscheiden wordt. Dit doel volgt uit het vorige. Want zij die door een sacrament openlijk in de Kerk opgenomen en a.h.w. ingehuldigd worden, die worden daarmee afgescheiden en a.h.w. door een veldteken onderkend van allerlei andere soorten mensen ("van alle ander gespuys der Menschen."). Daarom zegt Christus in Matth. 28:19: "Gaat dan henen, onderwijst alle volken, dezelve dopende", enz., alsof Hij zeide: Vergadert de Kerk door het Woord, en hen die ge tot Mijn discipelen zult gemaakt hebben, verzegelt ze allen tezamen en onderscheidt ze door de Doop.

Het vijfde doel is: Opdat de Doop een aanduiding of herinnering zou zijn aan het kruis, dat de Kerk in deze wereld dragen moet; en tevens een troost van haar behoud en verlossing, n.l. dat de gedoopten weliswaar in tegenheden zullen verzinken, maar dat zij daaruit stellig weer zullen opkomen. En daarom worden in Matth. 20:22 door Christus de tegenheden een Doop genoemd, wanneer Hij zegt: "Kunt gij met den doop gedoopt worden, waarmede Ik gedoopt worde?" Deze betekenis en dit beeld komt heel duidelijk uit in de ceremoniën van de Doop. Want de onderdompeling beeldt de ellende der Gemeente af, n.l. dat wij wel ingedoopt of onderdrukt worden, maar niet zullen verdrinken, d.w.z. dat de Gemeente uit de wateren der verdrukking weer zal bovenkomen en verlost worden. Uit dat oogpunt wordt de Doop vergeleken met de zondvloed, 1 Petrus 3:1. Want zoals Noach met de zijnen, ten tijde van de zondvloed in de ark besloten, behouden is - zij het niet zonder gevaren en moeilijkheden -, zo zullen ook zij, die in Christus' Kerk door de Doop ingelijfd zijn - wanneer zij Hem trouw aanhangen, al worden ze dan ook met veel ellendigheden verdrukt - toch stellig uiteindelijk verlost worden, terwijl de anderen buiten de Kerk, als buiten de ark (zijnde), door de zondvloed der zonden en straffen verstikt worden. In dit verband past de tekst van Paulus, waar hij de Doop vergelijkt met de doortocht door de Rode Zee, 1 Kor. 10:2: "En allen in Mozes gedoopt zijn, in de wolk en in de Zee."

Het zesde doel is: Opdat de Doop de eenheid der Gemeente zou aanduiden en ervan zou getuigen, dat de leden der Kerk tot onderlinge liefde verplicht zijn, en tevens het Geloofsartikel zou verzegelen: "Ik geloof een heilige, algemene, christelijke Kerk, de gemeenschap der heiligen", n.l. mét Christus en onder elkaar, zoals er geschreven staat in 1 Kor. 12:13: "Want wij allen zijn door énen Geest tot één lichaam gedoopt"; en Paulus, in Ef 4:5, telt de Doop (ander de dingen, waardoor de enigheid des Geestes door de band des vredes behouden wordt, wanneer hij zegt: "Eén Heere, één geloof, en één Doop." Dit doel kan echter al onder het vierde begrepen worden, want wanneer de Doop de leden der Kerk onderscheidt van andere sekten, dan voegt en verenigt ze ook onderling samen.

Het zevende doel is: Opdat de Doop een middel zijn zou, om daardoor de leer van de belofte der genade en zaligheid, zoals die door en om Christus' bloed en dood gegeven is, te onderhouden en verbreiden; en opdat de gedoopten gelegenheid zouden hebben om te leren én anderen te onderrichten inzake de Insteller, de betekenis en het gebruik van de Doop.

Wanneer er nu gevraagd wordt: Waarom er slechts éénmaal gedoopt wordt en de Doop niet dikwijls herhaald behoort te worden? dan antwoorden wij daarop het volgende: 1. De Doop is een sacrament der wedergeboorte. En zoals wij maar eenmaal geboren worden, zo worden

wij ook slechts eenmaal wedergeboren, aangezien hij die Christus eenmaal waarlijk ingeplant is, nooit meer buitengeworpen zal worden, Joh. 6:37: "Die tot Mij komt, zal Ik geenszins uitwerpen." En daarom is het ook voldoende, dat het sacrament der wedergeboorte slechts eenmaal ontvangen wordt. 2. De Doop is een publieke huldiging of opneming in de Gemeente en in het verbond Gods, dat steeds vast blijft voor degenen, die na hun val zich béteren en bekeren, zodat zij geen nieuwe Doop, maar alleen boetvaardigheid nodig hebben. 3. De Doop kwam in de plaats der besnijdenis, zoals hierna nog onderwezen zal worden; en die besnijdenis placht een sacrament der inhuldiging te zijn, en ook niet vaker dan eenmaal bediend te worden.

3. De instelling van de Doop, en wat de woorden der instelling betekenen.

Vraag 71: *Waar heeft ons Christus toegezegd, dat Hij ons zo zeker met Zijn bloed en Geest wassen wil, als wij met het water des Doops gewassen worden?*

Antwoord: *In de inzetting des Doops, welke aldus luidt: "Gaaf dan henen, onderwijst alle volken, dezelve dopende in den Naam des Vaders en des Zoons en des Heiligen Geestes" a). "Die geloofd zal hebben en gedooft zal zijn, zal zalig worden" b). Deze belofte wordt ook herhaald, waar de Schrift de Doop het "bad der wedergeboorte" c) en een "afwassing der zonden" noemt d).*

- a. Matth. 28:19.
- b. Marc. 16:15v.
- c. Tit. 3:5.
- d. Hand. 22:16.

Verklaring van Vraag 71.

De Auteur van de ingestelde Doop is Christus. Want Johannes heeft eerst gedooft op gezag van Christus, als een voorloper van Hem, en als door Hem gezonden, Mal. 3:1, Joh. 3:28. Daarna heeft Christus in 't publiek de Doop in de plaats der besnijdenis gesteld, en als een sacrament van het Nieuwe Testament Zijn discipelen bevolen om in de Gemeente te onderhouden en van dan af steeds te gebruiken.

De woorden der instelling staan in Matth. 28:19: "Gaaf dan henen, onderwijst alle volken, dezelve dopende in den Naam des Vaders en des Zoons en des Heiligen Geestes." En in Marc. 16:16 wordt er een belofte aan toegevoegd: "Die geloofd zal hebben en gedooft zal zijn, zal zalig worden; maar die niet zal geloofd hebben, zal verdoemd worden." Deze belofte wordt herhaald en verklaard, wanneer de Schrift de Doop het bad der wedergeboorte en een afwassing der zonden noemt, Tit. 3:5 en Hand. 22: 16. Maar aangezien in deze instelling het bewijs van de omschrijving van de Doop en van zijn voornaamste bedoelingen begrepen is, moeten wij de woorden van deze instelling in 't kort verklaren.

"Gaaf henen, onderwijst alle volken."

Hij zegt "alle volken", en niet slechts sommige, of enkel de nakomelingen van Abraham, maar in totaal alle volken, zonder enig onderscheid. Hier wordt de afscheiding van de tussenuur weggenomen, waardoor de heidenen van de gemeenschap der Joden afgesneden werden; en hiermee wordt een verschil aangewezen tussen de sacramenten van het Oude én van het Nieuwe Testament. Want de oude sacramenten waren alleen voor de Joden ingesteld,

maar van dit nieuwe sacrament heeft Christus gewild, dat het gemeen zal zijn niet alleen voor de Joden, maar ook voor alle andere volken.

"Onderwijst en doopt ze."

Namelijk allen, die uw leer hebben aangenomen, en tot Mij zullen komen om Mijn discipelen te worden. Maar onder hen moesten ook de kleine kinderen geteld worden van degenen, die tot Christus komen, of van de discipelen van Christus. Want ook zij zouden Christus' discipelen zijn of met hun ouders tot de Gemeente overgaan, of in de Gemeente, als in Christus' school, geboren worden. Want in de Gemeente geboren worden betekent voor de jonge kinderen ongeveer hetzelfde als hun belijdenis.

Merkt goed op de volgorde. Hij gebiedt, dat ze eerst zullen onderwezen en daarna gedoopt worden. Maar dan spreekt Hij van de volwassenen, die tot Christus bekeerd zouden worden. Daarom geeft Hij twee dingen te kennen:

1. Dat de sacramenten niet stom behoren te zijn, maar dat de leer erbij gedaan moet worden;
2. dat bij de volwassenen de leer of het Woord moet voorafgaan en de Doop (daarop) volgen.

"In den Naam des Vaders, des Zoons en des Heiligen Geestes."

In het Grieks staat "èn tó onómati" of "eis tó onoma", of "epi tó onomati", d.w.z. in het Latijn: "in nomine" of "in nomen", of "super nomine." En al deze uitdrukkingen betekenen één en hetzelfde, en worden op diverse plaatsen der Heilige Schrift ook zo opgevat, n.l. voor: "in de naam." Dopen in de Naam des Vaders, des Zoons en des Heiligen Geestes betekent:

1. Dopen op gezag, bevel en gebod van de waarachtige God, Welke is de Vader, de Zoon en de Heilige Geest, en in Zijn plaats de Doop bedienen. "Wie ulieden hoort (zegt Christus tot de Apostelen, Luk. 10:20), die hoort Mij." En de Schrift zegt, dat Christus doopte, toen Zijn discipelen doopten, Joh. 4:1.

2. Verklaren, dat hij die gedoopt wordt, door de Vader, de Zoon en de Heilige Geest in genade of in het verbond aangenomen wordt.

3. Degene die gedoopt wordt, verplichten om de Vader, de Zoon en de Heilige Geest te dienen. Daarom betekent gedoopt worden in de Naam des Vaders, des Zoons en des Heiligen Geestes, dat vanwege het algemene bevel en gezag van deze Drie Personen ons de Doop gegeven wordt; en dat deze Drie Personen ons betuigen, dat Zij ons in genade aannemen, en ons, als wij geloven, al de weldaden willen geven, die door de Doop worden betekend. Dat wij, tenslotte, van onze kant verplicht worden, om deze waarachtige God, n.l. de Vader, de Zoon en de Heilige Geest, te kennen, geloven, dienen, vertrouwen en aan te roepen. En daarop ziet Paulus, als hij in 1 Kor. 1:13 zegt: "Zijt gij in Paulus' naam gedoopt?" alsof hij zeggen wilde: Hem dient gij eigen te zijn, voor Wie ge u in de Doop hebt laten optekenen en aan Wie ge u verbonden hebt.

"Des Vaders, des Zoons en des Heiligen Geestes." Zo zijn dus deze drie Goddelijke Zelfstandigheden, Die Eenswezens zijn, de enige waarachtige God, Welke de Gemeente aanroept. Tevens zien wij hier de orde der Goddelijke Personen en Hun werkingen inzake onze zaligheid en verlossing aangewezen, namelijk dat wij van de Vader, door de Zoon worden aangenomen, en door de Heilige Geest geheiligd.

"Die geloofd zal hebben."

Bij de Doop wordt de voorwaarde om te geloven gesteld. Want geloof is nodig om de

goederen, die aan de gedoopten beloofd en verzegeld worden, te ontvangen, omdat zonder geloof de volgende belofte geen kracht heeft noch de Doop van voordeel is. Daarom wordt met het woord geloven aangeduid, dat het wettig gebruik van de Doop om geloof vraagt; zoals alle andere sacramenten zonder geloof krachtig noch nuttig zijn; vgl. Rom. 2:25: "Want de besnijdenis is wel nut, indien gij de wet doet; maar indien gij een overtreder der wet zijt, zo is uwe besnijdenis voorhuid geworden." Want bij een onwettig gebruik, dat zonder geloof plaats heeft bij degenen die ze gebruiken, zijn de sacramenten geen sacramenten (meer). "En gedoopt zal zijn." Ons geloof moest ook door een uiterlijk teken bevestigd worden. Daarom doet Christus er deze voorwaarde van de Doop bij, opdat wij weten zouden, dat wij niet slechts uit het geloof, maar ook door dit uiterlijk teken ervan verzekerd zijn, dat wij tot het getal behoren van hen die zalig zullen worden.

"Die zal zalig worden."

Dit is de belofte der zaligheid, welke aan het teken verbonden is. En deze belofte vervat de ganse verlossing en alle weldaden van Christus, die samengevoegd zijn met de eeuwige zaligheid. Daarom dient de gedoopte te weten, dat hij zalig gemaakt wordt, d.w.z. dat hij ontvangt en bezit al die weldaden, die door deze uiterlijke ceremonie betekend worden, dat hij gerechtvaardigd en tot het eeuwige leven wedergeboren wordt. Want geen belofte is vast en krachtig zonder geloof. En de belofte der zaligheid wordt aan het geloof en de Doop verbonden, maar niet op dezelfde manier n.l. aan het geloof als een instrument, dat nodig is om de zaligheid te ontvangen, en aan de Doop als een teken, dat de zaligheid verzegelt, welke door het geloof ontvangen is.

"Die niet geloofd zal hebben", te weten: hetzij hij al dan niet gedoopt is geweest. Want het gebruik van het sacrament zonder geloof maakt niet zalig, zomin als daarentegen het niet-ontvangen van het sacrament verdoemt, mits er geen verachting bij komt. Want (volgens de regel van Bernardus) verdoemt niet het ontberen, maar de verachting der sacramenten; omdat verachting in strijd is met het geloof.

Bastingius, Lansbergen. Dus is het een schandelijke dwaling van de Rooms- katholieken, ten eerste, wanneer zij beweren dat de Doop ons door de uiterlijke toediening (ex opere operato) de genade meedeelt; daar immers de Heilige Schrift ervan getuigt, dat sommigen wel gedoopt zijn, die toch niet zalig werden en deel noch lot in dit Woord hadden; zoals wij lezen van een Judas en van Simon de Tovenaar, Matth. 26:24, Hand. 8:13 en 21. Vervolgens, wanneer zij (de r.k.) menen, dat werkelijk niemand kan zalig worden, of hij moet de uiterlijke Doop ontvangen; en daarom hebben zij bevolen, dat in tijd van nood - zoals zij zeggen - de vroedvrouwen de kleine kinderen wel mogen dopen. Want nog afgezien van het feit, dat de zaligheid in het geheel niet aan dat uiterlijke teken gebonden is en de kinderen der gelovigen door het bloed van Christus innerlijk gewassen zijn, heeft ook Christus de vrouwen nergens geboden of toegelaten te dopen, maar uitsluitend de Apostelen en hun die hen zouden opvolgen, welke Hij tot het ambt roept om het Evangelie te prediken. Want niemand anders mag dopen, dan wie ertoe geroepen is, om het Evangelie te prediken, Matth. 28:19. Maar de Apostel gebiedt, dat de vrouwen in de Gemeente zullen zwijgen, 1 Kor. 14:34. Daarom mogen zij ook niet dopen. Daarom moet men niet denken, dat zij allen tezamen verdoemd zijn, die ongedoopt sterven. Want wanneer de kerkvader Ambrosius over de dood van keizer Valentinianus spreekt, zegt hij zeer terecht, dat hij de Doops-genade niet gemist heeft, aangezien hij hevig naar de Doop verlangd had, hoewel hij niet gedoopt was.

Vandaar ook, dat Christus bij de tegenstelling der belofte niet beide delen herhaalt, en zegt: "Wie niet geloofd zal hebben en niet gedoopt zal zijn." Want geloof en Doop zijn niet in dezelfde zin nodig tot de zaligheid. Want het geloof is gans en al nodig ter zaligheid, zodat niemand zonder geloof kan zalig worden, Hebr. 11:6: "Zonder geloof is het onmogelijk Gode te behagen." Maar de sacramenten zijn eerst dan noodzakelijk, wanneer men ze hebben kan volgens de instelling van Christus, en dat deels om Gods bevel en deels om onze zaligheid.

4. Welke uitdrukkingen de Heilige Schrift i.v.m. de Doop gebruikt.

ZONDAG 27.

Het ambt van een getrouw leraar brengt mee, dat hij niet slechts de Waarheid verkondigen moet, maar - zo nodig - tevens de voornaamste dwalingen, die met de ware leer in strijd zijn, bestraffe en weerlegge, Tit. 1:9; teneinde de eenvoudigen voor zulke dwalingen te waarschuwen en ertegen te wapenen. Nadat nu de leer van de Heilige Doop in de vorige Zondagsafdeling, op grond van Gods Woord verklaard is, worden daarom nu in deze Zondag zeer geschikt een tweetal dwalingen weerlegd, die tegenwoordig inzake de leer van de Doop verdedigd worden, de eerste door de Roomsen, en de tweede door de Wederdopers.

Vraag 72: *Is dan het uiterlijk waterbad de afwassing der zonden zelve?*

Antwoord: *Nee a), want alleen het bloed van Jezus Christus en de Heilige Geest reinigt ons van al onze zonden b).*

- a. Matth. 3:11, Ef. 5:25v., 1 Petrus 3:21.
- b. 1 Kor. 6:11, 1 Joh. 1:7, Hebr. 9:14.

Verklaring van Vraag 72.

Dat het uiterlijke waterbad onze zonden niet afwassen kan, verklaart onze Nederlandse Geloofsbelijdenis in Art. 34 met deze woorden: "Niet dat zulks (n.l. de zuivering onzer zielen van de zonden) door het uiterlijke water geschiedt, maar door de besprenging van het dierbaar bloed van Gods Zoon, Die onze Rode Zee is, door welke wij moeten doorgaan, om te ontgaan de tirannieën van Farao, welke is de duivel, en in te gaan in het geestelijke land Kanaän. Alzo geven ons de Dienaars van hun zijde het sacrament, en hetgeen dat zichtbaar is; maar onze Heere geeft hetgeen door het sacrament beduid wordt, te weten de gaven en onzienlijke genaden, wassende, zuiverende en reinigende onze zielen van alle vuiligheden en ongerechtigheden, en onze harten vernieuwende en die vervullende met alle vertroosting, ons gevende een ware verzekerdheid Zijner Vaderlijke goedheid, ons de nieuwe mens aandoende, en de oude uittrekkende met al zijn werken."

Welnu, deze Vraag wordt hier gesteld, enerzijds vanwege de getuigenissen die tevoren aangevoerd werden om de beloften des Evangelies te staven - waarheen de Doop ons (ver)wijst -, en anderzijds om de grove dwalingen van de Roomsen, die de zaligheid aan het uiterlijk gebruik van de Doop binden, te weerleggen. En aangezien de voornaamste oorzaak van deze dwaling deze is, dat de sacramentele manier van spreken niet voldoende begrepen wordt, dienen die spreekwijzen, zoals tevoren in het algemeen, nu ook in het bijzonder inzake de Doop, hier te worden opgemerkt. Daarom dient men te weten, dat - zoals het van alle sacramenten in het algemeen waar is - de uitdrukkingen inzake de sacramenten, zoals die in de Heilige Schrift en bij de kerkvaders voorkomen, deels letterlijk, deels niet letterlijk of figuurlijk zijn, die men daarom "sacramenteel" pleegt te noemen; en zo zijn nu ook de uitdrukkingen in de Heilige Schrift inzake de Doop tweërlei, n.l. letterlijke en figuurlijke of oneigenlijke, die men ook sacramentele noemt.

De letterlijke uitdrukkingen zijn,

1. wanneer zij, die de tekenen wettig ontvangen, geacht worden de betekende zaken zelf te ontvangen; zoals in Christus' belofte: "Die geloofd zal hebben en gedoopt zal zijn, die zal zalig worden."
2. Wanneer het van de tekenen heet, dat zij de zaken betekenen of tekenen der zaken zijn;

hetgeen hetzelfde is. Bijvoorbeeld, dat de Doop een teken is van de afwassing der zonden, of: een tegenbeeld van de zondvloed, 1 Petrus 3:21. Of zoals God van de besnijdenis zegt in Gen. 17:11: "Dat zal tot een teken zijn van het verbond tussen Mij en tussen u", en Paulus in Rom. 4:11: "Hij heeft het teken der besnijdenis ontvangen tot een zegel der rechtvaardigheid des geloofs", en zoals er van het Pascha staat in Ex. 13:9: "En het zal u zijn tot een teken op uw hand", en van de Sabbat in Ez. 20:12: "om een teken te zijn tussen Mij en tussen u", en van de offers en ceremoniën, in Hebr. 10:1: "Want de Wet, hebbende een schaduw der toekomende goederen"

De oneigenlijke of figuurlijke en sacramentele spreekwijzen zijn,

1. Wanneer de tekenen met de naam van de betekende zaken zelf genoemd worden, zoals in Tit. 3:5, waar de Doop "het bad der wedergeboorte" genoemd wordt; en bij het Avondmaal des Heeren wordt er in 1 Kor. 10:16 van het brood gezegd: "Het brood dat wij breken, is dat niet een gemeenschap des lichaams van Christus?" En zo wordt ook de besnijdenis "het verbond", de offers "de wegneming der zonden", het Lam "het Pascha" (of: doorgang), en Christus "de Rotssteen" genoemd.

2. Wanneer van de tekenen gezegd wordt, dat zij de betekende zaken geven, of doen hetgeen de betekende zaken doen. Bij voorbeeld: De Doop behoudt ons, wast de zonden af, enz., 1 Petrus 3:21, Hand. 22:16.

Zo zijn er dus vier manieren van spreken inzake de Doop, die echter tezamen slechts één zin en betekenis hebben. Want alle vier worden ze tot deze enige en eigen zin of betekenis herleid: n.l. dat de Doop voor de gelovigen een zeker teken en zegel is van de vergeving der zonden, van de wedergeboorte en van het eeuwige leven. Want de figuurlijke uitdrukkingen bij de sacramenten moeten uitgelegd worden, zoals de figuurlijke spreekwijzen bij de offers, die veelal heten "wegneming der zonden"; en toch verklaart de Apostel in Hebr. 9:9 en 10:4, dat het onmogelijk was, dat het bloed van stieren en bokken de zonden kon wegnemen of het geweten reinigen.

Vraag 73: *Waarom noemt dan de Heilige Geest de Doop het bad der wedergeboorte en de afwassing der zonden?*

Antwoord: *God spreekt also niet zonder grote oorzaak, namelijk, niet alleen om ons daarmee te leren, dat zoals de onzuiverheid des lichaams door het water, zo ook onze zonden door het bloed en de Geest van Jezus Christus weggenomen worden a); maar veelmeer, dat Hij ons door dit Goddelijk pand en waarteken verzekeren wil, dat wij zo waarachtig van onze zonden inwendig gewassen zijn, als wij uitwendig met water gewassen worden b).*

a. Ps. 51:9, 1 Kor. 6:11, Hebr. 9:13v., Openb. 1:5 en 7:14.

b. Marc. 1:4, en 16:16, Hand. 22:16 en Gal. 3:27.

Verklaring van Vraag 73.

De Heilige Schrift verwisselt de namen en eigenschappen der tekenen én die van de betekende zaken om twee redenen:

Allereerst om de gelijkheid en overeenkomst tussen het teken en de betekende zaak Want de betekende zaak is in zijn soort ("geslacht") gelijk aan het teken, en omgekeerd is zo ook het teken gelijk aan de betekende zaak. Want zoals het water, d.w.z. het teken, de vuilheden

afwast, evenzo wast ons het bloed en de Geest van Christus - hetgeen de betekende zaak is - van de zonden. En zoals het teken uitwendig door de Dienaar gegeven wordt, zo wordt de betekende zaak inwendig van God, door de kracht van de Heilige Geest aan de gelovigen gegeven.

Ten tweede: om de verzegeling van de betekende zaken, die door de tekenen geschiedt, of om de bevestiging des geloofs in ons door het gebruik der tekenen. Want de tekenen zijn, dank zij de kracht van de ermee verbonden belofte der genade, verzekerende zegelen, welke de gelovigen Gods goedwilligheid of genade jegens hen verzegelen, n.l. dat wij, die geloven, even stellig de betekende zaak ontvangen als het teken.

Bastingius. Zoals dat ook onder ons geschiedt in onze gewone omgang ("onse gemene handeling"). Want het is op bepaalde plaatsen gebruikelijk dat, wanneer men iemand een huis overgeeft en hem de eigenaar daarvan maakt, men die man met het overreiken van de sleutels, daarvan in het bezit stelt. En toch is de sleutel het huis niet, maar het is slechts een waarteken, dat het huis toekomt aan hem, die de sleutel, op wettige wijze overgereikt, ontvangt. Zo gebruikt ook een bruidegom, wanneer hij zijn trouw wil betuigen en zijn bruid daarvan wil verzekeren, daarvoor een ring, welke ring vanwege haar betekenis niet alleen "trouwring" genoemd wordt, maar ook de trouw zelf, hoewel ze die trouw in haarzelf niet is, maar alleen een zeker waarteken en (onder)pand van die trouw.

Laat ons hier ook nog de derde reden aan toevoegen, die met de tweede samenhangt, namelijk: omdat mét de tekenen, wanneer die wettig gebruikt zijn, ook de betekende zaak gegeven en ontvangen wordt. Want opdat God ons zou onderwijzen, wat Hij door middel van de sacramenten geeft en bevestigt, en dat Hij het de gelovigen ook stellig geeft, zo verwisselt Hij de namen en eigenschappen, door aan het teken toe te schrijven hetgeen aan de betekende -zaak eigen is, of ook weer het omgekeerde; zoals van het bloed van Christus gezegd wordt, dat het ons reinigt van onze zonden, 1 Joh. 1:7; dat Zijn Geest ons afwast, 1 Kor. 6:11, en dat Zijn lichaam voor ons gebroken wordt, 1 Kor. 11:24.

5. Over het wettig gebruik van de Doop.

Men kan in het kort zeggen, dat het wettig gebruik des Doops er is, wanneer hij die bekeerd is, gedoopt wordt op die wijze en met dat doel, waartoe hij door Christus is ingesteld. Daarom wordt tot dit wettig gebruik vereist:

1. Dat de ceremoniën, zoals Christus die instelde, niet veranderd worden; dat er dus niets aan onttrokken noch er iets aan toegevoegd wordt, naar menselijk goeddunken. En daaraan wordt het duidelijk, dat de Roomse vuiligheden bij de Doop - zoals het chrisma of smout, het speeksel, de bezwering, de waskaarsen en het zout enz. - niet door Christus, maar door mensen ingesteld zijn.

Zij beweren: dit alles behoort tot de orde en het fatsoen.

Antwoord: Christus heeft voldoende geweten, wat tot de orde en het fatsoen van de Doop al dan niet behoorde.

Zij houden vol, en beweren: Deze dingen hebben hun betekenis en verborgenheden. Antwoord: Zeker, maar ze zijn door mensen verzonnen. En het komt de mensen niet toe, om verborgenheden en tekenen van Gods wil in te stellen. Dit is een van de kenmerken van de ware Kerk, zegt Art. 29 van de N.G.B., indien ze gebruikt de reine bediening der sacramenten, zoals Christus die ingesteld heeft; en dan lezen we: De valse kerk bedient de sacramenten niet, zoals Christus in Zijn Woord verordend heeft, enz. Vergelijk ook Art. 35, aan het slot.

2. Dat de Doop gegeven wordt aan hen, aan wie ze behóórt gegeven te zijn en voor wie Christus ze heeft ingesteld, n.l. voor de leden der Gemeente; en dat hij ook door hen met een waarachtig geloof ontvangen wordt. (Wij spreken thans over de volwassenen).

3. Dat hij tot dat doel gebruikt wordt, waartoe - zoals wij al eerder aantoonen - hij ingesteld is; en dus niet om beesten te genezen, klokken te wijden, of meer van zulke misbruiken.

4. Hier behoort nog genoemd te worden: Dat de Doop bediend moet worden door hen, aan wie Christus zulks bevolen heeft; d.w.z. door de Dienaren der Gemeente, en door de herders, aan wie het bevel toebehoort, Matth. 28:19: "Gaaf dan henen, onderwijst alle volken, dezelve dopende", enz. Daarom moet men de vrouwen niet toestaan te dopen, 1 Kor. 14:34, 1 Tim. 2:12, aan wie het immers niet toegestaan is om te spreken en te leren in de Gemeente.

Bastingius, Lansbergen. Tegenwerping: Zippora, de vrouw van Mozes, heeft haar zoon besneden, Ex. 4:25. Daarom is het de vrouwen ook thans wel geoorloofd om te dopen.

Antwoord: Dat volgt daar nog niet uit. Want van een bijzondere daad moet men geen algemene regel maken; en vooral uit genoemde daad niet, waarvan het onzeker is, of zij goed of verkeerd gehandeld heeft. Het is waarschijnlijk dat, hoewel de daad op zich zelf Gode behaagde - n.l. de besnijdenis, als door Hem ingesteld en bevolen! - toch de manier waarop zij dit gedaan heeft, Gode niet heeft behaagd. Want toen zij zag dat haar zoon in gevaar was, dan raast en tiert zij terstond, zij werpt de voorhuid met grote gramschap op de grond, zij scheldt op haar man, en toont op allerlei manier, dat zij dit doet uit verbolgenheid van gemoed en met grote roekeloosheid; en dat, terwijl haar man Mozes daarbij aanwezig was, die toch geen gewone man, maar de bijzonderste profeet van God was, ja de grootste, die ooit in Israël opstond; en dat was haar evenmin geoorloofd, als wanneer tegenwoordig de vrouwen wilden dopen, wanneer de Dienaren des Woords aanwezig zijn.

6. Of de Doop voor de besnijdenis in de plaats kwam, en over de Johannes-doop.

Het ene sacrament komt in de plaats van een ander, zodat wanneer het ene ophoudt, er weer een ander in zijn plaats gesteld wordt; en wel zodanig, dat die beide dan dezelfde betekenis hebben; en hoewel de ceremoniën verschillen, zijn ze toch tot hetzelfde doel ingesteld en worden ook tot hetzelfde oogmerk gebruikt. In deze zin wordt in de Catechismus - aan het slot van Vraag 74 - gezegd, dat in plaats van de besnijdenis van het Oude Testament de Doop in het Nieuwe Testament is ingesteld.

Dit laat zich bewijzen uit de woorden van de apostel Paulus, Kol. 2:11-13: "In Welken gij ook besneden zijt met een besnijdenis die zonder handen geschiedt, in de uittrekking van het lichaam der zonden des vleses, door de besnijdenis van Christus; zijnde met Hem begraven in den Doop, in welken gij ook met Hem opgewekt zijt door het geloof der werking Gods, Die Hem uit de doden opgewekt heeft. En Hij heeft u, als gij dood waart in de misdaden en in de voorhuid uws vleses, mede levend gemaakt met Hem, al uw misdaden u vergevende", enz.

Hier bewijst de Apostel met twee redenen, dat de uitwendige besnijdenis nu niet meer toegepast moet worden, of: dat die niet langer in de Nieuw-Testamentische Kerk moet onderhouden worden:

Ten eerste, omdat nu in Christus alles vervuld is, hetgeen daardoor afgebeeld werd, d.w.z. omdat wij - zoals hijzelf zegt - in Christus hebben de besnijdenis die zonder handen geschiedt, of de geestelijke (besnijdenis), waarvan de lichamelijke besnijdenis een teken geweest was.

Ten tweede, omdat onze Doop in de plaats van de uiterlijke besnijdenis kwam, terwijl die

Doop dezelfde betekenis en hetzelfde gebruik had, als vroeger de besnijdenis gehad heeft: alleen met dit verschil, dat de besnijdenis een teken is van een zaak die nog volbracht moest worden, en de Doop een teken is van een zaak, die al volbracht is. Daarom komt uit deze tekst van Paulus deze lering tot ons, dat de Doop voor de Christenen hetzelfde is, als eertijds de besnijdenis voor de Joden geweest is.

Uit het doel waartoe deze beide sacramenten zijn ingesteld, dat enerlei is.

Want deze beide sacramenten zijn een teken, waardoor men aangenomen wordt onder Gods volk, en ze zijn een ingang in de Kerk. Want zoals de kleine kinderen der Joden en der proselieten of Jodengenoten, als geboren burgers der Gemeente, direct al op de achtste dag besneden en in het verbond Gods opgenomen werden, maar de volwassenen eerst dan, wanneer zij de Joodse godsdienst beleden hadden: zó worden ook nu de kleine kinderen der Christenen dadelijk gedoopt en in de Gemeente opgenomen, maar de volwassenen niet eerder, dan nadat zij, de Christelijke religie beleden hebben. Dan worden zij ook van alle andere sekten onderscheiden, zoals vroeger de Joden van de heidenen door de besnijdenis onderscheiden werden. Voor het feit dat de Doop in de plaats der besnijdenis kwam, vergelijk men N.G.B., art. 34.

Bezwaar: Indien de Doop in de plaats der besnijdenis is gekomen, dan moeten ook nu nog alleen maar de jongetjes gedoopt worden, en dan ook niet voor de achtste dag. Maar aangezien dit onwaarachtig is, is het dus tevens onwaar, dat de Doop in de plaats der besnijdenis gekomen is.

Antwoord: Ook al is de Doop in de plaats der besnijdenis gekomen, dan volgt daaruit nog niet, dat uitsluitend jongetjes gedoopt mogen worden, en dat op de achtste dag. Want de Doop is niet in alle opzichten ("omstandigheden") in de plaats der besnijdenis gekomen, maar alleen in de betekende zaak, in het doel en in het gebruik, waarin - zoals we bewezen hebben - deze twee sacramenten overeenkomen, hoewel de omstandigheid van "alleen het mannelijk geslacht" en van de tijd, niet bij beide sacramenten gelijk is. Want God had geboden dat alleen het mannelijk geslacht besneden moest worden, omdat at alleen de besnijdenis ontvangen kon. Want het behaagde God zulk een ceremonie in te stellen, om daarmee te kennen te geven, dat de voort- teling van het menselijke geslacht onrein is, en dat uit Abraham een heilig Zaad moest voortkomen, waardoor de anderen geheiligd zouden worden. Intussen worden ook de vrouwen, al is het dan niet in haar eigen lichaam, toch in de lichamen der mannen de besnijdenis deelachtig. Want God begreep haar mede onder de mannen, zodat "uit een besnedene geboren worden" voor haar geldt als de besnijdenis. Daarom wordt de vrouw, die door Christus genezen werd, Luk. 13:16, "een dochter Abrahams" genoemd. En de zonen van Jakob zeggen in Gen. 34:14: "Wij zullen deze zaak niet kunnen doen, dat wij onze zuster aan een man geven zouden, die de voorhuid heeft." Daar stellen zij "onze zuster" en een "onbesnedene" tegenover elkaar. Dus had God het vrouwelijk geslacht om een publieke reden uitgesloten van de besnijdenis. Evenwel vindt men deze uitzondering of de oorzaak daarvan niet in de Doop. Maar het is een algemeen bevel: "Doopt alle volken", enz. Want zowel het mannelijke als het vrouwelijke geslacht is voor de Doop geschikt; en in Hand. 8:12 lezen wij met nadruk, dat door Filippus zowel vrouwen als mannen gedoopt zijn.

Zo was ook de omstandigheid van de achtste dag door God bij de besnijdenis uitgedrukt en ingesteld om een bijzondere oorzaak. Maar bij de instelling van de Doop is daarvan door Christus geen gewag gemaakt. Daarom moet men de Doop niet aan de achtste dag, maar aan alle tijden verbinden, en wel: aan allen, zowel aan het vrouwelijke als mannelijke geslacht de Doop bedienen, hen en allen die voor het eerst in de Gemeente opgenomen worden. Namelijk

de kinderen van de Christenen direct na de geboorte, als geboren burgers der Gemeente; en de volwassenen, zodra zij het geloof in Christus belijden. Daarom is het dus onwaarschijnlijk, wanneer het sacrament dat in de plaats der besnijdenis gesteld wordt, alleen aan de jongetjes, en ook op de achtste dag moet bediend worden.

Over de Johannes-Doop.

Ook wordt inzake de Johannes-Doop gevraagd, van welke aard die is, en waarin zij van onze Doop verschilt. Vele kerkvaders hebben deze Doop al te zeer geringgeschat. Want zij maakten er slechts een waterdoop van en als het ware uitsluitend een bloot teken, omdat de Doper in Joh. 1:16 zegt: "Ik doop met water." Maar wanneer men de uiterlijke bediening onderscheidt van Christus' kracht - zoals de Doper doet - betekent dat nog niet, dat men direct de bediening geheel en al losmaakt van die kracht. Want anders zou daaruit volgen, dat Christus alleen met water gedoopt was, en dat ook wij óf alleen met water gedoopt worden, óf met Christus geen Doop gemeen hebben. Want de Johannes-Doop was die Doop van Christus Zelf, namelijk in Zijn eigen Persoon geheiligd en door Zijn autoriteit goedgekeurd. Aangezien nu onze Doop ook Christus' Doop is, zo volgt daaruit, dat ze - wat het wezen betreft - niet verschilt van de Johannes-Doop. "Johannes was dopende in de woestijn en predikende den Doop (niet slechts des waters, maar) der bekering tot vergeving der zonden" (Marc. 1:4). Zo verschilt dus de Johannes- Doop van die der Apostelen (zowel vóór als ná Christus' opstanding), alleen in de omstandigheid der betekening, namelijk dat wij nu gedoopt worden in Christus, Die geleden heeft en weer opgestaan is, en toen werden zij door Johannes gedoopt in Christus, Die nog lijden en weer opstaan moest; zoals Paulus ervan spreekt in Hand. 19:4: "Johannes heeft wel gedoopt den doop der bekering, zeggende tot het volk, dat zij geloven zouden in Dengene Die na hem kwam, dat is in Christus Jezus."

Bezwaar: Paulus heeft, zoals blijkt uit Hand. 19:4v., de twaalf discipelen, die met de Johannes-doop gedoopt waren, opnieuw gedoopt. Daarom was de Johannes-doop onvolkomen, en verschilde hij wezenlijk van de Doop van Christus.

Antwoord: Veel kerkvaders en Scholastieken geven dit toe, en geringschatten daarmee de Johannes-doop zeer. Lombardus schrijft, Lib. 4: dist. 8, dat in de Johannes-doop slechts geweest is: een zichtbare handeling van Johannes, door uiterlijk te wassen of te dopen; maar dus niet de onzichtbare genade van God, die innerlijk werkte. Daaruit trekt hij de conclusie, dat daarom terecht herdoopt werden allen, die door Johannes gedoopt waren. Maar de professoren van de Sorbonne te Parijs ("de Sorbonnisten van Parys") hebben daarbij zeer juist aangetekend, dat men niet verplicht is om Lombardus op dit punt te volgen, omdat de Johannes-doop onder oplegging der handen even krachtig is geweest als de Doop van Christus; en dat zij die door Johannes gedoopt zijn, niet nogmaals moesten gedoopt worden.

Maar wij zeggen, dat het ook onwaar is, dat deze twaalf discipelen door Paulus herdoopt werden; en dat zo'n conclusie niet standhoudt, omdat het uit de tekst niet bewezen kan worden, dat zij opnieuw gedoopt werden. En er zijn tal van redenen om dit te bewijzen. Want:

1. Paulus getuigt met nadruk, dat Johannes doopte tot bekering en geloof in Jezus Christus, Die na hem komen zou, vers 4.
2. Van Johannes wordt gezegd, dat hij predikte de Doop der bekering tot vergeving der zonden, Marc. 1:4.
3. Christus Zelf is met de Johannes-doop gedoopt geweest, Matth. 3:16.
4. Men leest nergens, dat Christus of de Apostelen er van degenen die door Johannes gedoopt waren, opnieuw gedoopt hebben.

Aanhoudend bezwaar: Maar volgens de tekst werden zij opnieuw gedoopt, vers 5: "En die hem hoorden werden gedoopt."

Antwoord: De tekst zegt niet, dat zij opnieuw gedoopt werden, maar "zij werden gedoopt." Voor de woorden in vers 5 "En die hem hoorden" moet geen punt, maar een komma geplaatst worden, om uit te drukken dat na de woorden "Christus Jezus" de zin nog niet afgelopen is; zodat deze gehele zin: "en als zij dit hoorden, werden zij gedoopt in den Naam des Heeren Jezus" woorden van Paulus zijn, die daar spreekt over Johannes en diens hoorders; en niet de woorden van Lukas zijn, die spreekt over Paulus en de twaalf gedoopte discipelen. Dus zou dit de betekenis zijn: "En die hem hoorden", namelijk de toehoorders van Johannes, "dit", te weten: deze prediking van Johannes over het geloof in Jezus, Die nà hem komen zou, "werden gedoopt in Christus Jezus", n.l. met water, in de woestijn, door Johannes, en dus niet door Paulus.

Tot bevestiging van deze uitleg dient:

1. Omdat in de Griekse tekst na het woord "Johannes" in vers 4, het (Griekse) woordje "men" staat, en in vers 5, na de woorden "En die hem hoorden" het woordje "de." Want die woordjes geven te kennen dat deze twee zinsdelen samenhangen, en dat, wanneer het woordje "men" voorop gaat, de zin nog niet uit is, zolang niet het woordje "de" volgt.
2. Omdat het Paulus' bedoeling niet is, om de Johannes- of waterdoop af te keuren, maar om tot degenen die nu gedoopt waren, te prediken en de Heilige Geest te geven.
3. Omdat daarna het woord over Paulus in vers 6 voldoende bewijst, dat niet de Doop waarvan in vers 5 sprake is, maar dat toentertijd uitsluitend de oplegging der handen het werk van Paulus was.
4. Omdat de Heilige Geest niet zozeer door de Doop, alswel door de oplegging der handen in de Apostolische Kerk placht gegeven te worden.
5. Omdat er een soortgelijke tekst is over de Samaritanen, die wel in de Naam van Jezus gedoopt, maar nog niet met de Heilige Geest begiftigd waren, Hand. 8:16.

7. Wie men behoort te dopen, en over de kinderdoop.

Over de Kinderdoop.

Vraag 74: *Zal men ook de jonge kinderen dopen?*

Antwoord: *Ja, want daar zij evengoed als de volwassenen, in het Verbond Gods en in Zijn Gemeente begrepen zijn a), en dat hun door Christus' bloed de verlossing van de zonden b) en de Heilige Geest, Die het geloof werkt, niet minder dan de volwassenen toegezegd wordt c), zo moeten zij ook door de Doop als door het teken des Verbonds, de Christelijke Kerk ingelijfd en van de kinderen der ongelovigen onderscheiden worden d); zoals in het Oude Verbond of Testament door de besnijdenis geschied is e), waarvoor in het Nieuwe Testament de Doop ingezet is f).*

- a. Gen. 17:7, Ez. 16:20., Hand. 2:39, Rom. 11:6, 1 Kor. 7: 14, Ef. 5:25
- b. Matth. 19: 14.
- c. Jes. 44:3, Ps. 22:11, Jer. 1:5, Luk. 1:14v., Hand. 2:39.
- d. Hand. 2:39, id. 10:46, 1 Kor. 12:13, id. 3:14.
- e. Gen. 17:14, id. 34:13v., Richt. 14:3, Ef. 2:11v.
- f. 1 Kor. 10:2, Kol. 2:11-13.

Verklaring van Vraag 74.

Om deze vraag goed te verstaan, moet men er eerst in het algemeen acht op slaan, wie de Doop mogen begeren en wie ertoe behoren toegelaten te worden. Op beide vragen dient als antwoord, volgens de algemene regel: De Doop komt alleen aan alle discipelen van Christus toe. Want Christus zegt: "Onderwijst alle volken", of naar het Grieks: "Maakt alle volken tot discipelen, hen dopende" enz. Daarom behoren zij, die nog niet gevoelen dat zij discipelen van Christus zijn, d.w.z. die in belijdenis en leven nog niet met de Gemeente overeenkomen, de Doop niet te eisen; en gebeurt het, dat zulke mensen de Doop begeren, dan behoren zij door de Dienaars der Gemeente niet tot de Doop toegelaten te worden. Daarentegen is het nodig, dat allen die discipelen van Christus willen zijn, in leer en leven overeenkomen en om Christus' wil de Doop begeren. En als zulke mensen trachten gedoopt te worden, dan kan de Doop hun van de Dienaren der Gemeente niet geweigerd worden, volgens Petrus' bevel, in Hand. 2:38: "Bekeert u en een iegelijk van u worde gedoopt in den Naam van Jezus Christus tot vergeving der zonden." Men komt dan hierin licht overeen, dat alle volwassenen die discipelen van Christus zijn, gedoopt zullen worden; en daarom geacht behoren te worden voor leden ("Burgers") van de zichtbare Kerk, n.l. zij die belijdenis des geloofs en der boetvaardigheid afleggen, en die - volgens het oordeel der Kerk niet van Christus vervreemd zijn. Hoewel, het gebeurt wel eens, dat sommigen huichelaars zijn, zoals bij voorbeeld Simon de Tovenaar er een was. Maar over de verborgen dingen behoort de Kerk niet te oordelen. Nu hebben wij inzake de kleine kinderen der Christenen een geschil met de *Wederdopers*, die ze van de Doop wéren, omdat zij niet onderwezen kunnen worden noch het geloof kunnen belijden. Maar op grond van de vorige algemene regel kan men gemakkelijk over dit vraagstuk een oordeel vormen, of de kinderen ook behoren gedoopt te worden, ja dan neen. Want als zij discipelen van Christus en leden der Gemeente zijn, dan komt hun de Doop toe. En men kan niet ontkennen ("verzaken"), dat de kinderen der gelovigen - hetzij zij mét de ouders tot de Gemeente overgaan, of in de Gemeente geboren worden, daar zij daarmee ook het recht en lidmaatschap der Kerk verkrijgen - daarvoor gerekend moeten worden, volgens het formulier der belofte, Gen. 17:7: "En Ik zal Mijn verbond oprichten tussen Mij en tussen u en tussen uw zaad na u in hunne geslachten, tot een eeuwig verbond, om u te zijn tot een God en uwen zaden na u." Ja, zij zijn ook discipelen van Christus, daar zij in Zijn leerschool geboren zijn, die Hij ook innerlijk onderwijst door de Heilige Geest overeenkomstig hun verstand en begrip. Want Hij geeft en belooft hun niet tevergeefs de Heilige Geest, zoals Petrus verklaart in Hand. 2:39: "Want u komt de belofte toe, en uwen kinderen."

De voornaamste bewijzen, waarmee de Kinderdoop tegen de dwaalgeesten verdedigd wordt, behoren ons bekend te zijn, en zijn de volgende vier:

Het eerste bewijs: Dat allen die tot de Gemeente en het Verbond Gods behoren, ook behoren gedoopt te worden. De kleine kinderen behoren evengoed tot het Verbond en Gods Gemeente, als de volwassenen. Daarom behoren de kleine kinderen der Christenen evengoed gedoopt te worden als de volwassenen. Dat allen die tot het Verbond en de Gemeente behoren, gedoopt dienen te zijn..., wordt hieruit bewezen, dat de ganse Gemeente behoort gedoopt te zijn, volgens Christus' bevel, Matth. 28:19: "Gaaf dan henen, onderwijst alle volken, dezelve dopende"; en uit hetgeen Paulus leert in 1 Kor. 12:13: "Want ook wij allen zijn door enen Geest tot één lichaam gedoopt." Het feit dat de jonge kinderen der Christenen tot het Verbond en de Gemeente behoren, wordt bewezen uit het formulier des Verbonds, Gen. 17:7: "Om u te zijn tot een God en uwen zaden na u", en uit Christus' bevel in Matth. 19:14: "Laat af van de kinderkens en verhindert hen niet tot Mij te komen, want derzulken is het Koninkrijk der hemelen" (Vgl. D.L., I, art. 17). Op de tegenwerping, dat de vrouwen in

het Verbond begrepen waren en toch niet besneden waren, is hier kort tevoren al geantwoord.

Het tweede bewijs: Wie de weldaad van de vergeving der zonden en der wedergeboorte toekomt - of: zoals in de Catechismus staat, aan wie de vergeving der zonden door het bloed van Christus, en de Heilige Geest, Die het geloof werkt, toegezegd wordt - die moeten van de Doop niet geweerd worden. Ook de kleine kinderen der Christenen komt de weldaad van de vergeving der zonden en der wedergeboorte toe, of: aan de kleine kinderen is evengoed als aan de volwassenen de vergeving der zonden door het bloed van Christus. en de Heilige Geest Die het geloof werkt, toegezegd. Daarom behoren de kleine kinderen evenmin van de Doop geweerd te worden als de volwassenen.

Dat zij, wie de weldaad van de vergeving der zonden door Christus' bloed, en de wedergeboorte door de Heilige Geest toekomt, niet van de Doop geweerd mogen worden, wordt bevestigd door Petrus' woorden uit Hand. 10:47: "Kan ook iemand het water weren, dat dezen niet gedoopt zouden worden, welke den Heiligen Geest ontvangen hebben als ook wij?" En zulks met een duidelijke reden. Want wie de betekende zaak van het sacrament toekomt, hem komt ook het teken toe; tenzij er een bepaalde conditie of omstandigheid (in de instelling uitgedrukt) tegen is, om het gebruik van het sacrament te beletten; zoals vroeger de vrouwen om haar geslacht (= haar kunne,) niet besneden werden, en ook nu nog de verkondiging van 's Heeren dood en de zelfbeproeving de kleine kinderen belet Avondmaal te vieren; waarover wij zo dadelijk breder zullen handelen.

Het feit dat ook de kleine kinderen de weldaad van de vergeving der zonden en der wedergeboorte toekomt, en dat hun de Heilige Geest gegeven is, wordt opnieuw bewezen uit het formulier van het Verbond, Gen. 17:7: "Om u te zijn tot een God en uwen zaden na u"; en uit Christus' belofte in Matth. 19:14: "Laat af van de kinderkens en vermindert hen niet tot Mij te komen, want derzulken is het Koninkrijk der hemelen." En Lukas noemt deze kindertjes in Luk. 18:15 in 't Grieks "ta brèphè", d.w.z. kleine, pasgeboren kindertjes, die nog geen onderwijs konden ontvangen of het geloof konden belijden, maar die nochtans in de Gemeente geboren waren, Ook (wordt het bewezen) uit Petrus' prediking, Hand, 2_: 38v.: "Bekeert u en een iegelijk van u worde gedoopt in den Naam van Jezus Christus tot vergeving der zonden; en gij zult de gave des Heiligen Geestes ontvangen. Want u komt de belofte toe en uwen kinderen en allen, die daar verre zijn", enz.; en uit Hand. 3:25: "Gijlieden zijt kinderen der Profeten en des verbonds, hetwelk God met onze vaders opgericht heeft." Ook uit Paulus' getuigenis in 1 Kor. 7:14: "Want anders waren uwe kinderen onrein, maar nu zijn zij heilig", en uit Rom. 11:16: "En indien de wortel heilig is, zo zijn ook de takken heilig." Ook uit het voorbeeld van Johannes de Doper, die in de buik van zijn moeder door de Heilige Geest geheiligd was, Luk. 1:15, vgl. ook Mozes, Samuël en Jeremia. Lees ook Hand. 7:20, 1 Sam. 1:21; id. 3:10, en Jer. 1:5.

Het derde bewijs: Het sacrament, dat van Godswege tot dat doel ingesteld is, dat het een publieke opneming betekent in de Gemeente, en een haar onderscheiden van andere sekten, komt aan allen toe, die in het verbond zijn en in de Kerk behoren opgenomen en van andere sekten onderscheiden te worden, en het behoort hun meegedeeld te worden, van welke leeftijd zij dan ook mogen zijn. Welnu, de Doop is een sacrament van Christus, dat daartoe is ingesteld, dat men daardoor openlijk in de Gemeente opgenomen en van andere sekten onderscheiden wordt, enz. Daarom behoort de Doop aan allen, die in het Verbond en in de Gemeente opgenomen zijn, meegedeeld te worden, om zó van andere sekten onderscheiden te worden, van welke leeftijd zij dan ook zijn. Nu is in het eerste bewijs al betoogd, dat de

kleine kinderen, evengoed als de volwassenen, in het Verbond zijn en in de Gemeente behoren te worden opgenomen. Daarom dient de Doop zowel aan de kleine kinderen als aan de volwassenen meegedeeld te worden.

Het feit dat allen die in het verbond zijn, het sacrament waardoor zij in de Gemeente opgenomen en van andere sekten onderscheiden worden, dienen te ontvangen, is duidelijk, omdat God zulk een sacrament tot dat doel ingesteld en de ganse Gemeente bevolen heeft. Want God wil, dat Zijn Gemeente openlijk aangenomen en van de andere mensen onderscheiden wordt, zoals van de besnijdenis geldt, Gen. 17:14: "Wat mannelijk is, de voorhuid hebbende, wiens voorhuids vlees niet zal besneden worden, dezelve ziel zal uit hare volken uitgeroeid worden: hij heeft Mijn verbond gebroken"; en van de Doop, in Matth. 28:19: "Leert", of volgens het Grieks: "Maakt tot discipelen alle volken." Daarom wil God niet dat iemand bij de Kerk gerekend wordt, die niet door het sacrament, dat daartoe ingesteld is, aangenomen en onderscheiden wordt van alle anderen die niet tot Gods verbond en Christus' school behoren.

Dat de Doop een sacrament is, dat ertoe ingesteld werd om daardoor in de Gemeente opgenomen en van andere mensen onderscheiden te worden, is al eerder bij de tweede kwestie aangetoond, waar gehandeld wordt over de bedoeling van de Doop; en ook bij de zesde kwestie, dat n.l. de Doop in de plaats der besnijdenis gekomen is. En de conclusie, die op grond hiervan is opgesteld, staat zeer vast en sterk ("grondig"); want aan wie het doel van enige zaak toekomt - zoals aan de kinderen het doel van de Doop, n.l. de opneming in de Gemeente - hem wordt ook noodzakelijk toegekend, hetgeen daaruit voortvloeit, zoals gedoopt worden voortvloeit uit de opneming in de Gemeente.

Dit zelfde bewijs wordt ook op de volgende manier wat korter uitgedrukt: Het sacrament van de opneming in de Gemeente komt aan alle leden der Gemeente toe. De Doop is zulk een sacrament. Daarom behoort de Doop aan alle leden der Gemeente, en bijgevolg ook aan de kleine kinderen, aangezien ook zij leden der Gemeente zijn.

Het vierde bewijs: De besnijdenis behoorde onder het Oude Testament zowel tot de ouderen als jongeren. Nu is de Doop in de plaats der besnijdenis gekomen. Daarom behoort ook de Doop zowel aan ouderen als jongeren, d.w.z. aan de kleine kinderen en volwassenen, die tot de Gemeente behoren. Iedereen geeft toe, dat onder het Oude Testament de besnijdenis zowel de kleine kinderen als de volwassenen toekwam.

En dat de Doop in de plaats der besnijdenis gekomen is, hebben wij hiervoor bewezen bij de zesde kwestie, vooral op grond van Paulus' uitspraak in Kol. 2:11v.: "In Welken gij ook besneden zijt met een besnijdenis die zonder handen geschiedt, in de uittrekking van het lichaam der zonden des vleses, door de besnijdenis van Christus; zijnde met Hem begraven in den Doop, in welken gij ook met Hem opgewekt zijt."

Maar opdat zij niet beweren dat deze conclusie daaruit niet volgt, willen we slechts de volgende bewijzen geven. Het sacrament dat in de plaats van de besnijdenis kwam, heeft hetzelfde gebruik onder het Nieuwe, als de besnijdenis gehad heeft onder het Oude Testament; en het dient zowel aan de kleine kinderen als aan de volwassenen in de Gemeente bediend te worden. Dit is duidelijk uit de redenering die men steeds houdt, wanneer het één in de plaats van het andere gesteld wordt.

De Doop is in plaats van de besnijdenis tot hetzelfde gebruik ingesteld, zoals de Apostel zegt in Kol. 2:11v., te weten, opdat wij daardoor zouden uittrekken het lichaam des zondigen vleses, dat wij met Christus begraven zouden worden en met Hem opstaan door het geloof; welke betekenis en gebruik de Apostel aan beide sacramenten toekent, zoals dat duidelijk

blijkt uit het feit, dat hij de Doop onze besnijdenis noemt, en zo ook aan de besnijdenis toekent hetgeen de Doop meebrengt.

Zo besluiten wij er dan toe, dat, nu de Doop in plaats van de besnijdenis gesteld is, ze zowel aan de kleine kinderen als aan de volwassenen in de Gemeente moet bediend worden.

Vandaar dat zij, die de kleine kinderen (die geboren leden der Gemeente) de Doop weigeren, die beroven ze niet slechts van hun recht, maar verduisteren ook Gods genade, waar Hij wil dat de kinderen der gelovigen al van hun moeders lijf aan gerekend zullen worden tot de leden van Zijn Kerk en Gemeente. Ja, zij verkleinen publiek de genade van het Nieuwe Testament, en zij maken die nog enger ("nauwer") dan de genade van het Oude Testament, door te ontkennen dat de Doop zich over de kleine kinderen uitstrekt, daar toch ook de besnijdenis uitgestrekt werd over de kleine kinderen, om ervan te getuigen dat ook zij in het Verbond begrepen waren. Ook verzwakken zij de troost der gelovige ouders en der Gemeente. Want zij verwerpen de gewone, openbare plicht, krachtens welke God wil dat de kinderen van Zijn volk, al van hun prilste jeugd af zich aan Hem zullen verbinden, en van de andere mensen afgescheiden worden. Zij doen de ijver der dankbaarheid en het onderhouden der godsdienst bij ouders en kinderen verflauwen. Zij weerspreken op een onbeschaamde manier de Apostelen, die ervan spreken, dat men het (Dooop-) water niet weren mag van hen, die de Heilige Geest ontvangen hebben. Zij drijven opzettelijk de kinderen bij Christus vandaan, terwijl Hij toch gebiedt dat men ze tot Hem brengen zal. Tenslotte, zij doen tekort aan Christus' nadrukkelijke gebod om alle volken te dopen.

Bastingius. Daarentegen scheppen ouders, kinderen, ja de hele Kerk tal van vruchten uit de handhaving van de Kinderdoop. De *ouders* bezitten als vrucht daarvan: het getuigenis van Gods onuitsprekelijke genade jegens hen, waardoor niet alleen zij, maar ook hun kinderen - hoewel allen tezamen kinderen des toorns - verwaardigd zijn om tot Zijn kinderen te behoren, zodat zij deel krijgen aan alle goederen en weldaden van Christus; welke genade Hij met de Doop, als een zegel, tot troost van de ouders, ook aan de kinderen verzegelt, zodat ook zij door één Geest tot één lichaam, waarvan Christus het Hoofd is, gedoopt zijn En dit is ook voor de ouders, die verstaan dat hun kinderen in Gods genade delen ("staan") en dat zij aan God in de Doop tot Zijn eigendom opgeofferd en door Hem aangenomen zijn, ook een reden en motief om op hun kinderen, als Gods eigendom, des te nauwgezetter te letten en voor de Heere af te zonderen, door hen te onderwijzen en op te voeden in het geloof en in de vreze des Heeren.

Voor de *kinderen* betekent het een grote troost en zekerheid, dat zij mede door de genade Gods verzekerd en Zijn Kerk ingelijfd zijn, en dat zij weten, dat andere lidmaten des temeer zorg voor hen dragen en gedragen hebben; en daarom worden zij, zodra zij beginnen groot te worden, door hun Doop vermaand en aangespoord tot gedurige dankbaarheid voor die genade en tot een ernstige dienst van God, hun hemelse Vader, Die hen verwaardigde tot Zijn kinderen aan te nemen, en hen met zulke waartekenen in hun onmondige dagen daarvan te verzekeren, nog voordat zij Hem konden kennen, ja zonder dat zij het ook maar enigermate verdiend hadden.

De ganse Kerk ontvangt onderricht, hoe het haar in haar jeugd geschiedde, en waartoe haar de Doop gediend heeft. Daardoor wordt zij in het geloof versterkt, zij verblijdt zich over het ontvangen getuigenis inzake de jonge kinderen, zij dankt en bidt God voor hen, en zij leert (verstaan), wat zij aan die kinderen, als leden van hetzelfde lichaam van Christus, schuldig is. Uit dit alles blijkt wel, dat de bestrijding van de Kinderdoop geen geringe dwaling is, maar een goddeloze leer. Want ze is in strijd met Gods Woord en met de troost van de Gemeente.

En daarom dient men destemeer deze en soortgelijke uitzinnigheden van de Wederdopers te ontvlieden, welke ongetwijfeld door de duivel verwekt werden, en een vervloekt monster is, uit tal van lasteringen en leugens gesmeed (Vgl. N.G.B., Art. 34).

Bezwaren van de Wederdopers tegen de Kinderdoop.

Bezwaar. Een leer, waarvan bevel noch voorbeeld in de Schrift voorkomt, mag men niet aannemen. Inzake de Kinderdoop vinden wij gebod noch voorbeeld in de Schrift. Daarom moet men de Kinderdoop in de Gemeente niet aanvaarden.

Antwoord: Het is niet waar, dat wij inzake de Kinderdoop geen gebod of voorbeeld bezitten in de Schrift, want wij vinden ze er allebei. Het gebod staat in Matth. 28:19: "Doopt alle volken", hetgeen een algemeen gebod van Christus is. Er zijn ook voorbeelden van, dat er hele gezinnen door de Apostelen gedoopt werden, waarbij de kleine kinderen, die mee tot het gezin behoren, niet uitgesloten zijn, Hand. 16:15, van Lydia: "En als zij gedoopt was en haar huis", en in vers 33 (is sprake) van de stokbewaarder te Filippi: "En hij werd terstond gedoopt en al de zijnen"; 1 Kor. 1:16; "Doch ik heb ook het huisgezin van Stéfanus gedoopt."

Aanhoudend bezwaar 1. Maar Christus gebiedt niet dat men kleine kinderen zal dopen.

Antwoord: Hij gebiedt ook niet dat men volwassen mannen, vrouwen, burgers, boeren, volders, strosnijders, wevers enz. dopen zal. Hij (zeg ik) gebiedt niet nadrukkelijk, dat men deze mensen dopen zal. En toch gebiedt Hij hiermee, dat allen en een ieder, van welke leeftijd, geslacht en positie ("conditie") hij ook zij, mits zij tot het verbond en de Gemeente behoren, gedoopt zullen worden. En het is niet nodig, dat alles speciaal in algemene wetten en geboden uitgedrukt en meegedeeld wordt. Want de wetten gebieden het ganse geslacht in het algemeen, en willen dat men hetzelfde verstaan zal van de bijzondere (wetten), die daaronder begrepen zijn.

Bastingius. Vooral inzake de Kinderdoop was het niet nodig om een nieuw en speciaal bevel te geven, aangezien het Oude Verbond in waarde bleef, dat God aan al Zijn volk, ouderen en jongeren, niemand uitgezonderd, bevolen had verzegeld te worden. En aangezien het duidelijk was, dat ook de kinderen der gelovigen tot het Verbond behoorden - temeer, omdat Christus met woord en daad verklaard had, in welk aanzien en genade de kinderen bij Hem stonden - is het niet nodig om bij de inzetten van de Heilige Doop de kinderen opnieuw te noemen.

Voorwaar, de Wederdopers zelf weren de vrouwen niet van het Avondmaal, en och vinden wij hiervan in de Heilige Schrift geen nadrukkelijk gebod tot voorbeeld. Maar het is tevoren al afdoende aangetoond, dat de kleine kinderen der Christenen - zo goed als vroeger de kinderen der Joden - als leden der Gemeente geboren worden. Daarom kunnen zij niet van het algemene bevel uitgesloten worden. En Petrus voegt ook het Doopbevel voor de volwassenen én voor de kinderen nadrukkelijk samen, Hand. 2:38v.: "En een iegelijk van u worde gedoopt in den Naam van Jezus Christus tot vergeving der zonden; en gij zult de gave des Heiligen Geestes ontvangen. Want u komt de belofte toe en uwen kinderen." Hetzelfde leert ook Paulus, wanneer hij schrijft, dat wij besneden zijn in Christus, en met Hem begraven zijn door de Doop; d.w.z. dat de Doop in de plaats van de besnijdenis gekomen is. Want deze vervanging moet als een bevel worden beschouwd.

Aanhoudend bezwaar 2. Die behoren gedoopt te worden, dienen vooraf onderwezen te zijn, volgens Christus' bevel in Matth. 28:19: "Onderwijst alle volken, dezelve dopende", enz. Maar kinderen kunnen niet vooraf onderwezen worden. Dus behoren zij ook niet gedoopt te worden.

Antwoord: Het geldt uitsluitend voor de volwassenen, dat zij vooraf onderwezen worden,

voordat ze mogen gedoopt worden. Want dezen zijn in staat om de leer te ontvangen, en uit zulke mensen werd dan ook de Oud Christelijke Kerk vergaderd. Want Christus gebiedt, dat deze mensen ook onderwezen, en daarna gedoopt en van de overige ongodsdienstige ("ongodlyke") mensen onderscheiden moeten worden. Maar voor de kleine kinderen geldt zulks niet. Want ook al kunnen zij niet onderwezen worden, toch zijn het geboren leden der Gemeente, en discipelen van Christus, welke Hij op hun en op een verborgen wijze met de Heilige Geest begiftigt.

Nu hebben wij, bewezen, dat zij in het algemene (Doopt)bevel van Christus begrepen zijn. En ook al is daar het feit, dat zij niet onderwezen kunnen worden, toch kan hun dit de Doop niet beletten. Want de volgorde om eerst onderwezen en daarna gedoopt te worden, is alleen voor de volwassenen bedoeld, die nog ongedoopt zijn, omdat zij niet tot de Gemeente behoren, dan nadat ze onderwezen en gedoopt worden. Maar wat de kleine kinderen der gedoopten betreft: aangezien zij in de Gemeente geboren worden, behoren zij - overeenkomstig het Formulier des verbonds - al van 's moeders lijf aan, Christus en Zijn Gemeente toe, nog voordat zij onderwezen kunnen worden. Daarom behoren zij ook gedoopt te worden, nog voordat zij onderwijs kunnen ontvangen.

Wanneer men nu, ten andere, de woorden van Christus goed beziet en er de diepste betekenis ("de kern") van verstaat ("opent"), dan zal men ontdekken, dat het er ver vandaan is dat zij met hun stelling de Kinderdoop zouden omver stoten, ja, dat die Doop daar zelfs duidelijk ("kragtelyk") in opgesloten is. Want wanneer Christus de Apostelen gebiedt om alle volken tot discipelen te maken, of: ze te onderwijzen, dan belast Hij hun het Evangelie te prediken, zoals uit de overeenkomstige tekst, Marc. 16:15 blijkt. En wat is nu dit Evangelie anders dan de leer van Gods genade in Christus, waaraan niet alleen de gelovige ouders, maar ook hun zaad, n.l. hun jonggeboren kinderen, deel en gemeenschap hebben?

Want God is niet alleen een God van de gelovige ouders, maar ook van hun zaad, Gen. 17:7 en 12. Dit zelfde Evangelie geldt nu ook de gelovige heidenen, en God heeft dit Evangelie tevoren aan Abraham verkondigd, zoals Paulus nadrukkelijk zegt in Gal. 3:8. En allen die van Christus zijn, zijn ook Abrahams zaad, naar de belofte erfgenamen, en "van hetzelfde lichaam en mededeelgenoten van Gods belofte in Christus, door het Evangelie", Ef. 3:6. En in dit verband passen Petrus' woorden uit Hand. 2:38v.: "Een iegelijk van u worde gedoopt in den Naam van Jezus Christus tot vergeving der zonden, want u komt de belofte toe en uwen kinderen." Zoals dus de genade van het Evangelie, namelijk de vergeving der zonden in Christus' Naam, niet slechts de gelovige ouders, maar ook hun kinderen geldt, zo wil de Heere Christus, dat volgens de leer van het Evangelie, waarop de gelovige ouders gedoopt werden, ook hun kinderen, als kinderen des verbonds, zouden gedoopt worden.

Aanhoudend bezwaar 3. Bij de voorbeelden van gehele huisgezinnen, die gedoopt zijn, worden door een figuurlijke manier van spreken, per synecdochen¹, niet allen bedoeld die tot het gezin behoorden, maar zij die geloofden en hun geloof beleden hebben. Daarom kan daaruit de Kinderdoop niet bewezen en gehandhaafd worden.

Antwoord: Hier is geen figuurlijke manier van spreken (aanwezig). Want men mag en moet geen figuurlijke of oneigenlijke uirdrukkingen in de Schrift aannemen, als er geen reden is, waarom men niet aan de letterlijke betekenis kan vasthouden.

---

¹ "Per synecdochen" wordt aan het geheel toegeschreven, wat slechts aan een deel toekomt.

Aanhoudend bezwaar 4. Er zijn twee redenen, waarom dit niet letterlijk van allen die tot het gezin behoorden, maar slechts van een deel van het gezin verstaan kan worden. Allereerst, omdat de Apostelen niets gedaan hebben, dat in strijd was met Christus' bevel. Ten tweede, omdat de omstandigheden van deze voorbeelden de kleine kinderen ook buitensluiten. Want in Hand. 16:32 wordt gezegd: "En zij spraken tot hem het Woord des Heeren, en tot allen die in zijn huis waren", daar zij evenwel niet tot de kleine kinderen het Woord gesproken hebben. verheugde zich met heel zijn huisgezin (vers 34). En volgens 1 Kor. 16:15 heeft het gehele huis van Stéfanus "zichzelven den heiligen ten dienste geschikt." Daarom worden in zulke uitdrukkingen over gehele huisgezinnen, de kleine kinderen uitgesloten.

Antwoord:

Op de eerste reden: De Apostelen hebben inderdaad niets gedaan dat in strijd was met Christus' bevel. Want kinderen dopen strijdt niet met het bevel van Christus, Die beveelt dat allen die tot Hem en de Gemeente behoren, met de Doop onderscheiden ("geteekent") zullen worden; zoals tevoren voldoende bewezen is. Daarom is het niet waar, dat volgens de instelling van Christus, de Apostelen de Doop onthouden hebben aan de kleine kinderen.

Op de tweede reden: Wij ontkennen, dat uit de omstandigheden zou volgen, dat deze uitdrukkingen slechts van een gedeelte der huisgezinnen verstaan moeten worden. Want de kleine kinderen konden heel goed mét de ouders gedoopt worden, hoewel niet zij, maar hun ouders en de volwassenen het Woord Gods hoorden en de Apostelen dienden. Want hun jonkheid kon ze wel van het gehoor der leer en van de dienst der Apostelen buitensluiten, maar kon ze niet van de Doopgenade weren. Daarom verwerpen wij deze ongegronde stelling. En wij dienen dit voor vast en zeker te houden, dat de Kinderdoop door Christus bevolen, en door de Apostelen daarna in de Gemeenten onderwezen en bediend ("gebruikt") werd; zoals Augustinus zeer juist zegt: „De algemene Kerk houdt (vast) aan de Kinderdoop, die hun geleerd is”; en hij eindigt met de woorden: "Hetgeen waaraan de algemene Kerk vasthoudt, is niet op bepaalde concilies vastgesteld, maar steeds onderhouden; en wij geloven zeer terecht, dat het op gezag der Apostelen geleerd is" (Lib. 4, cap. 23, contra Donat.).

Bezwaar 2: Zij die niet geloven, mogen ook niet gedoopt worden. Want de Doop vraagt om geloof, zoals er geschreven staat in Marc. 16:16: "Die geloofd zal hebben en gedoopt zal zijn, zal zalig worden; maar die niet zal geloofd hebben, zal verdoemd worden." Nu, aan hen die verdoemd zullen worden moet men het teken der genade niet geven. De kleine kinderen geloven niet. Dus behoren zij ook niet gedoopt te worden.

Antwoord:

1. Het geldt alleen de volwassenen, dat zij die niet geloven, ook niet gedoopt mogen worden. Want bij hen wordt vóór de Doop het geloof geëist, of althans de geloofsbelijdenis, Marc. 16:16. Maar voor de kleine kinderen kan volstaan tot de Doop, dat zij door de Heilige Geest geheiligd en wedergeboren zijn; en Min geloof en belijdenis is dit, dat ze geboren worden uit gelovige ouders. Want anders zouden alle kinderen die niet gedoopt zijn, verdoemd worden.

2. Bovendien maakt men hier geen goede conclusie. Want hier (in Marc. 16:16) wordt eerst gesproken over degenen die in het geheel niet geloven, noch metterdaad, noch door belijdenis, noch door gezindheid ("geneigdheid"), zodat zulke mensen niet gedoopt mogen worden. Maar hoewel de kleine kinderen (nog) Met metterdaad geloven en de geschikte middelen ("instrumenten") missen, die tot het geloof nodig zijn, toch kan men daarom niet beweren, dat de kinderen totaal ongelovig en (dus) onder de ongelovigen te rekenen zijn, aangezien Christus gebiedt dat men ze tot Hem zal brengen.

3. Daarom moet men ook niet toegeven, dat de kinderen in 't geheel niet geloven, maar zoiets voor onwaar houden. Want hoewel men van de kleine kinderen niet kan zeggen, dat zij - evenals de volwassenen - metterdaad door een daadwerkelijk en vast geloof geloven, hetgeen bestaat in een kennis en vertrouwen van de belofte der genade, toch moet men vaststellen, dat zij geloven op zulk een wijze, als met hun jeugd overeenkomt, n.l. door geneigdheid om te geloven. Want die geneigdheid is stellig óf een geloof, óf een deel en beginsel van het geloof.

Bastingius, Lansbergen. En zoals niemand de kinderen buiten het getal van de redelijke en verstandige mensen sluiten kan, omdat zij vanwege hun jonge leeftijd, hun verstand nog niet laten blijken, zo mag men ze ook niet voor ongelovigen houden, hoewel zij het geloof niet kunnen tonen ("openbaren"). En zoals men de kleine boompjes, die eerst geplant worden en op hun tijd vruchten voortbrengen, geen onvruchtbare bomen noemen mag, ook al brengen zij nog geen vruchten voort, zo mag men evenmin de kinderen onder het getal der ongelovigen rekenen, omdat zij nog niet metterdaad geloven; maar wel onder de gelovigen, omdat zij een geneigdheid en bekwaamheid tot het geloof bezitten. En die geneigdheid danken zij niet aan het vlees of aan de natuur, maar aan de Heilige Geest en aan de genade, die hun beloofd is. Want de Heilige Geest wordt hun niet tevergeefs gegeven, zoals dat blijkt bij Johannes de Doper, Luk. 1:15, en bij Jeremia, Jer. 8:5, die (beiden) van hun moeders lijf af geheiligd waren. Daarom werkt Hij in hen de wedergeboorte, genegenheden, nieuwe werkzaamheden ("bewegingen") en andere eigenschappen ("hoedanigheden"), die hun ter zaligheid nodig zijn, of althans vervult Hij alleen de plaats van deze dingen. En dit is hun genoeg tot de Doop naar Petrus' mening, Hand. 10:47: "Kan ook iemand het water weren, dat dezen niet gedoopt zouden worden, welke den Heiligen Geest ontvangen hebben gelijk als ook wij?" Om die reden telt ook Christus de kinderkens onder de gelovigen, wanneer Hij in Marc. 9:42 zegt: "Zo wie één van deze kleinen, die in Mij geloven, ergert." Daarom wordt, wanneer de kleine kinderen in de Gemeente der gelovigen gedoopt worden, de Doop geenszins ontheiligd, zoals de Wederdopers lasteren.

Bezwaar 3. Ons al eerder geleverde bewijs, dat allen die tot het Verbond en de Gemeente van God behoren en aan wie de belofte der genade toekomt, ook het teken des Verbonds en der genade behoren te ontvangen..., menen de Wederdopers omver te stoten, omdat het Avondmaal des Heeren de kinderen niet toebehoort, hoewel de belofte hun wel toekomt; zoals zij op deze manier hun bezwaren voordragen.

Tegenwerping: De kinderen behoort het Avondmaal des Heeren niet toe, hoewel echter het teken des verbonds of der genade, die door het Avondmaal verzegeld wordt, de kinderen toebehoort. Daarom volgt daaruit niet, dat aan allen die de belofte der genade toekomt, ook de tekenen der genade toekomen.

Antwoord: Deze conclusie gaat te ver. Want uit het gestelde volgt niet, dat daarom alle tekenen der genade in 't algemeen niet toebehoren aan hen, wie de beloften wel toekomen; maar alleen dit, dat hun daarom een teken in 't bijzonder niet toekomt; hetgeen wij niet ontkennen. Want wij beweren niet dat alle sacramenten toebehoren aan allen, wie de belofte toekomt; maar alleen dat sacrament, dat een publieke en gewone opneming is in de Gemeente; zoals vroeger de besnijdenis was, en thans de Doop, maar niet het Pascha en het Avondmaal des Heeren. Evenwel trekken wij niet de conclusie, dat hun daarom alle tekenen toekomen, maar wel dit besluit: Daarom dient aan de kleine kinderen een teken des verbonds gegeven te worden; namelijk hetwelk een opneming betekent in de Gemeente, en dat geen conditie bezit, die de kinderen daarvan buitensluit. Indien zij het voorbeeld van het

Avondmaal tegen de Kinderdoop als volgt uitspelen ("recht stellen"):

Die gedoopt behoren te worden, dienen ook tot het Avondmaal toegelaten te worden. Maar de kinderen worden tot het Avondmaal niet toegelaten. Dus behoren zij ook niet tot de Doop toegelaten te worden.

Dan zeggen wij, dat het niet waar is, dat allen die gedoopt moeten worden, ook tot het Avondmaal dienen toegelaten te worden. Want deze voorbeelden zijn ongelijk, d.w.z.: er bestaat een onderscheid tussen deze beide sacramenten. Want 1. de Doop is alleen een sacrament van de ingang en opneming in de Gemeente, maar het Avondmaal is een sacrament van de volharding daarin, of een bevestiging van de plaatsgevonden opneming. Want het tweede sacrament is bij het eerste gekomen, als een verzegeling der genade die tevoren geschonken is, vanwege de menigvuldige aanvechtingen, die de volwassenen ondervinden; dat God n.l. degenen die eens in de Gemeente opgenomen zijn, daarin steeds wil houden, en voortaan de weldaden laten genieten, die hun eenmaal gegeven werden; en dat Hij degenen die door de Doop wedergeboren zijn, voedt en spijzigt met het lichaam en bloed van Zijn Zoon, tot het eeuwige leven. En daarom wordt de Doop zeer gepast een sacrament der wedergeboorte genoemd, en het Avondmaal een sacrament van de geestelijke voeding. Bovendien is het voor de Doop voldoende om wedergeboren te worden, de Heilige Geest te ontvangen en geloof te bezitten, óf dadelijk - zoals bij de volwassenen (het geval is) - óf door genegenheid, zoals bij de kleine kinderen; zoals blijkt uit Petrus' woorden in Hand. 10:47: "Kan ook iemand het water weren, dat dezen niet gedoopt zouden worden, welke den Heiligen Geest ontvangen hebben gelijk als ook wij?" Maar voor een wettig gebruik van het Avondmaal zijn bepaalde voorwaarden te vervullen ("nodig"), die de Heilige Geest bij de instelling gevoegd heeft. Namelijk, dat zij die het teken ontvangen ("gebruiken"), de dood des Heeren zullen verkondigen, en dat zij zichzelf moeten beproeven, of zij ook geloof en boetvaardigheid hebben; hetgeen de kleine kinderen niet kunnen doen.

Daarom is het duidelijk, dat de Doop zeer terecht aan de kleine kinderen bediend wordt, omdat zij tot de Gemeente behoren, en als geboren burgers en als door de Heilige Geest wedergeboren, dienen aangenomen te worden; en dat het Avondmaal alleen de volwassenen dient meegedeeld te worden, omdat alleen zij het nodig hebben om tegen tal van aanvechtingen versterkt te worden, terwijl ook zij alleen de voorwaarden in acht kunnen nemen, die tot het gebruik van het Avondmaal vereist worden, d.w.z. zij kunnen de dood des Heeren verkondigen en zichzelf beproeven.

Aanhangsel over de besnijdenis.

Omdat wij gezegd hebben dat onder het Nieuwe Testament de Doop in de plaats der besnijdenis gekomen en ingesteld is, zal het niet onpassend zijn om in dit verband ("op deze plaats") in het kort te gaan handelen over de besnijdenis, en daarbij dan de volgende voornaamste vraagstukken te verklaren.

1. Wat de besnijdenis geweest is.
2. Tot welk doel ze ingesteld werd.
3. Waarom ze afgeschaft werd.
4. Wat ervoor in de plaats kwam, n.l. de Doop.
5. Waarin de Doop en de besnijdenis overeenkomen en waarin ze verschillen.
6. Waarom Christus besneden werd.

1. Wat de besnijdenis geweest is.

De besnijdenis was een plechtigheid ("ceremonie"), door God ingesteld en bevolen, om de voorhuid af te snijden bij allen, die onder het volk Israël tot het mannelijke geslacht behoorden, opdat het een teken zijn zou van het verbond, dat met Abraham en diens nakomelingen gesloten was. Het betekende en verzegelde hun de afsnijding van de voorhuid des harten, om en door het beloofde Zaad, Dat nog geboren moest worden, om hen te onderscheiden van andere mensen, en ze te verplichten tot geloof en gehoorzaamheid tegenover God, Gen. 17:10v.: "Dit is Mijn verbond, dat gijlieden houden zult tussen Mij en tussen u en tussen uw zaad na u: dat al wat mannelijk is u besneden worde. En gij zult het vlees uwer voorhuid besnijden; en dat zal tot een teken zijn van het verbond tussen Mij en tussen u"; Rom. 4:11: "En hij heeft het teken der besnijdenis ontvangen tot een zegel der rechtvaardigheid des geloofs, die hem in de voorhuid was toegerekend"; Deut. 30:6: "En de HEERE uw God zal uw hart besnijden en het hart uws zaads om den HEERE uwen God lief te hebben."

Nu was deze besnijdenis wel uitsluitend de Joden bevolen, echter niet zo, alsof ze degenen die uit de heidenen bekeerd werden, niet toekwam, maar alleen de Joden waren eraan gebonden. Want het was wel toegestaan, dat andere heidenen, die zich tot de Joodse kerk begaven, als zij dat wilden, besneden werden. Maar toch waren zij daartoe niet verplicht, zoals de Joden als nakomelingen van Abraham, wel. Want hun was het niet slechts geoorloofd, maar ook noodzakelijk om besneden te worden.

En men dient erop te letten, dat de leden van de oude Kerk, dus vóór Christus' komst op aarde, uit drie verschillende soorten ("geslachten") bestonden. Allereerst waren er de Israëlieten, zoals zij voortgekomen waren uit het zaad van Abraham, die mét hun gezinnen van Godswege tot de besnijdenis en andere ceremoniën in absolute zin verplicht waren, Gen. 17:2 en 4. De tweede categorie werd gevormd door - wat in het Grieks heet - de proselieten, d.w.z. aankomelingen, die uit de heidenen tot de Joodse godsdienst bekeerd, niet alleen door geloofsbelijdenis zich bij de Gemeente aansloten, maar ook - om hun geloof nog meer te bevestigen en hun instemming en overeenkomst te doen blijken - zich aan de besnijdenis en aan de gehele wet der ceremoniën onderwierpen. En van zulke mensen lezen wij in Hand. 2:10 en Matth. 23:15. Ten derde waren er dan nog bepaalde godvruchtige mannen, dat wil zeggen: mensen die wel uit het heidendom tot de Joden bekeerd waren en Gods leer en beloften aanvaardden, maar die niet besneden werden en ook de ceremoniën niet hielden. Dat waren mannen als Naäman de Syriër, de Moorman en anderen meer, van wie men leest in Hand. 2:5.

Bezwaar. Allen die tot het mannelijke geslacht behoorden, werden besneden. Daarom behoorden alleen zij tot het verbond. De vrouwen daarentegen werden van de belofte der genade buitengesloten.

Antwoord. De vrouwen werden niet in haar eigen lichaam maar in dat van de mannen besneden, onder wie zij gerekend werden. Want daar God, om bepaalde redenen, zulk een ceremonie voorschreef, waartoe het vrouwelijke geslacht niet bekwaam was, heeft Hij geboden om alleen de mannen te besnijden, zonder daarmee de vrouwen buiten het verbond te sluiten, maar om haar de pijn te onthouden, opdat Hij het zwakke geslacht zou ontzien ("verschonen"). Intussen diende voor hen, in plaats van de besnijdenis, dat zij uit besnedenen geboren werden, zodat zij zo goed als de mannen, tot Abrahams zaad en voor Abrahams dochters gerekend werden; zoals hierboven al uiteengezet is.

2. Tot welke doeleinden de besnijdenis ingesteld werd.

De besnijdenis is van Godswege aan Abraham en diens zaad bevolen:

1. Opdat het een teken zijn zou van het verbond, dat met Abraham gesloten was, vooral ook (een teken) van de belofte van het gezegende Vrouwenzaad, Dat uit zijn nakomelingen geboren zou worden, Gen. 22:18, Deut. 30:6, Kol. 2:11; en (tot een teken) dat God hun het land Kanaän geven zou, en Zijn Kerk daar een vaste woonplaats zou verlenen, tot de komst van de Messias, Gen. 17:8.
2. Opdat daardoor betekend werd, dat alle mensen die in de weg van een natuurlijke voortbrenging geboren zijn, schuldig zijn en behoren verworpen te worden, of: opdat zij daardoor eraan herinnerd ("vermaand"), werden, dat wij allen tezamen van nature onrein zijn, en dat het vlees ("clomp") der zonde, en vooral de onreinheid die tegen de wet der kuisheid strijdt, moet weggeworpen worden, Deut. 10:16: "Besnijdt dan de voorhuid uws harten en verhardt uwen nek niet meer", Jer. 4:4: "Besnijdt u den HEERE en doet weg de voorhuiden uws harten"
3. Opdat Abraham en zijn zaad daardoor verplicht werden tot dankbaarheid, d.w.z. tot geloof en boetvaardigheid, en ook tot gehoorzaamheid aan de gehele Wet, Gal. 5:3.
4. Opdat het een kenteken zijn zou, om Gods volk te onderscheiden van de heidenen en andere sekten, Gen. 17:11 en 13.
5. Opdat het een sacrament zijn zou van de ingang en opneming in de zichtbare kerk.
6. Opdat het een teken zijn zou, om hun de wijze van verlossing van hun onreinheid en zondeschuld aan te wijzen, om en door Christus, Die uit het zaad van Abraham geboren zou worden, Gen. 22:18: "En in uwen Zade zullen gezegend worden alle volken der aarde."

3. Waarom de besnijdenis afgeschaft werd.

Het feit dat de wet der ceremoniën door Christus' komst afgeschaft is, wordt door de Apostel breedvoerig aangetoond in Hebreeën 7 - 10. En zo wordt het feit, dat de besnijdenis in de Kerk van Christus afgeschaft is, door dezelfde Apostel nadrukkelijk beschreven in Gal. 5:2: "Ziet, ik Paulus zeg u, zo gij u laat besnijden, dat Christus u niet nut zal zijn." En de reden waarom dit geschiedde, is voldoende duidelijk uit de oorzaken, waarom ze werd ingesteld. Want het behoort tot het werk van een wijs Wetgever om, wanneer de oorzaken veranderd zijn, ook de wetten en instellingen die daarvan afhangen, weg te nemen of te veranderen.

En de besnijdenis werd vooral ingesteld, om af te beelden de komende Messias én de weldaden, die Hij door Zijn komst aan de Kerk zou meedelen. En aangezien de Messias nu gekomen is, moest het voorbeeld verdwijnen dat betekende, dat Hij nog niet gekomen was. Dit is de eerste oorzaak waarom de besnijdenis afgeschaft is, n.l. omdat wat daardoor betekend werd, nu gekomen is.

De andere oorzaak is het feit, dat thans het onderscheid tussen het volk Israël en andere volken weggenomen is, om welke reden eenmaal de besnijdenis door God ingesteld was. Want God heeft gewild, dat door dit teken het volk Israël - waarin de beloofde Zaligmaker der wereld verwacht en gezocht moest worden - van het overige menselijke geslacht afgezonderd zou worden. En nu dat onderscheid door de komst van de Messias weggenomen is, is tevens de besnijdenis weggenomen, en wordt de Kerk thans uit alle volken door de prediking ("stemme") des Evangelies vergaderd.

4. Wat voor de besnijdenis in de plaats kwam, n.l. de Doop.

Het feit dat onder het Nieuwe Testament de Doop in de plaats der besnijdenis gekomen is, is al eerder, n.l. bij de zesde Vraag inzake de Doop, met een tweetal bewijzen bekrachtigd. Het eerste bewijs daarvan werd ontleend aan het getuigenis van de Apostel, en het tweede was, dat deze beide sacramenten tot hetzelfde doel ingesteld zijn. Want in Kol. 2:11v. leert de Apostel, dat wij besneden zijn door de besnijdenis van Christus, die niet met handen geschiedt, wanneer wij nl. met Christus begraven zijn door de Doop; en dit betekent niets anders, dan dat de Doop onze besnijdenis is, of: dat wij door de Doop hetzelfde verkrijgen als vroeger door de besnijdenis betekend werd. Vervolgens: zoals vroeger de besnijdenis voor de Israëlieten en gelovige Jodengenoten een sacrament geweest is van de opneming in het verbond en onder het volk van God, zo is nu de Doop der christenen een sacrament van de opneming en ingang in de Kerk van Christus, naar het bevel: "Onderwijs" (letterlijk: "maakt discipelen") "alle volken, hen dopende", enz.

5. Waarin de besnijdenis en de Doop overeenkomen én verschillen.

De besnijdenis en de Doop komen overeen: 1. In het voornaamste doel. Want door deze beide sacramenten wordt de belofte der genade verzegeld, door en om Christus, die te allen tijde dezelfde is. 2. Door beide wordt betekend de wedergeboorte en de verplichting van de mensen tot geloof en gehoorzaamheid jegens God, Rom. 4:11 en 6:4. 3. Beide zijn het sacramenten van de ingang, of van de opneming en inlijving in de Kerk, Gen. 17:10, Hand. 2:41.

Zij verschillen:

1. In de ceremonie, die niet eender is.
2. Wat het geslacht en de tijd betreft. Want de besnijdenis was alleen voor het mannelijke geslacht geboden, en wel op de achtste dag; en de Doop komt zowel het mannelijke als vrouwelijke geslacht toe, direct na hun geboorte.
3. In de wijze van betekening. De besnijdenis beloofde van Gods kant de genade, omwille van de komende Messias; en de Doop beloofde de genade omwille van de Messias Die nu gekomen is. De besnedenen werden in genade aangenomen om de Messias Die nog geopenbaard zou worden; de gedoopten worden aangenomen om de Messias, Die geopenbaard is.
4. In een bijzondere belofte. De besnijdenis had ook een bijzondere belofte inzake een aardse ("lichamelijke") weldaad, n.l. dat de Kerk - tot de komst van de Messias - haar vaste zetel zou hebben en behouden in het land Kanaän, Gen. 17:8. Maar de Doop mist zulk een speciale belofte inzake een tijdelijke weldaad.
5. In de wijze van verbintenis. De besnijdenis verbond het volk van hun kant, tot onderhouding van de ganse Wet van Mozes, niet alleen van de Tien Geboden, maar ook van de ceremoniële en staatkundige wetten. Maar de Doop verbindt ons uitsluitend tot (onderhouding van) de Tien Geboden, n.l. tot geloof en bekering.
6. In de voorwerpen, aan wie deze sacramenten toekwamen, en in de duur. Want de besnijdenis is alleen geboden aan Abrahams nageslacht, en moest voortduren tot de komst van de Messias. Maar de Doop is alle volken bevolen, die tot de gemeenschap der Kerk trachten te komen; en ze zal voortduren tot aan het einde der wereld, Matth. 28:19v.

6. Waarom Christus besneden werd.

Er was in Christus geen enkele reden, waarom Hij besneden zou moeten worden. Want Hem behoefde geen zaak betekend te worden, aangezien Hij de Messias, ja Zelf de waarachtige God en de volkomen Mens was. Ook was er in Hem geen enkele onreinheid, waarvan de afsnijding Hem zou moeten verzegeld worden. En toch wilde Hij besneden worden, opdat de Kerk daardoor getroost en onderwezen zou worden.

1. Opdat Hij zou betuigen, dat Hij een Lid was van het besneden, en ook van het gedoopte volk Gods; en zo wilde Hij getekend worden met de sacramenten van beide kerken, opdat Hij daarmee zou te kennen geven, dat Hij het Hoofd, de Zaligmaker en Hoeksteen van beide is, en dat Hij uit die beide één Kerk formeren wilde.

2. Opdat Hij daarmee zou onderwijzen, dat Hij, Die het onbevleete Lam Gods was, en onze Hogepriester, van de zondaars afgescheiden, toch al onze zonden op Zich genomen had, opdat Hij ons - daar Hij een Offerande voor ons bij God geworden was - zou verlossen van de schuld der zonden, 2 Kor. 5:21: "Want Dien, Die geen zonde gekend heeft, heeft Hij zonde voor ons gemaakt, opdat wij zouden worden rechtvaardigheid Gods in Hem"; Jes. 53:5v.: "Maar Hij is om onze overtredingen verwond, om onze ongerechtigheden is Hij verbrijzeld; de straf die ons den vrede aanbrengt, was op Hem, en door Zijne striemen is ons genezing geworden. Wij dwaalden allen als schapen, wij keerden ons een iegelijk naar zijnen weg; doch de HEERE heeft onzer aller ongerechtigheid op Hem doen aanlopen."

3. Opdat Hij ons tonen zou, dat Hij om onzentwil aan de Wet onderworpen was, door enerzijds die Wet geheel en al te voldoen, en anderzijds de vloek der Wet op Zich te nemen, opdat Hij ons daarvan verlossen zou, Gal. 4:4v.

4. Christus' besnijdenis maakte mede deel uit van Zijn vernedering en voldoening voor onze zonden.

HET HEILIG AVONDMAAL DES HEEREN.

ZONDAG 28.

Nu volgt het tweede sacrament van het Nieuwe Testament, dat in de Heilige Schrift genoemd wordt: Het Avondmaal des Heeren, 1 Kor. 11:20; de tafel des Heeren, 1 Kor. 10:21; de breking des broods, Hand. 2:42 en 20:7; het brood en de drinkbeker der dankzegging, 1 Kor. 10:16. Ook bij dit sacrament moet men letten op: 1. het uiterlijk teken, en 2. op de geestelijke zaak, die daardoor a. betekend, en b. verzegeld wordt.

Vraag 75: *Hoe wordt gij in het Heilige Avondmaal vermaand en verzekerd, dat gij aan de enige offerande van Christus, aan het kruis volbracht, en aan al Zijn goederen gemeenschap hebt?*

Antwoord: *Alzo dat Christus mij en alle gelovigen tot Zijn gedachtenis, van dit gebroken brood te eten, en van deze drinkbeker te drinken bevolen heeft; en daarbij ook belooft a): ten eerste, dat Zijn lichaam zo zeker voor mij aan het kruis geofferd en gebroken, en Zijn bloed voor mij vergoten is, als ik met de ogen zie, dat dit brood des Heeren mij gebroken, en de drinkbeker mij meegedeeld wordt. Ten andere, dat Hij Zelf mijn ziel met Zijn gekruiste lichaam en vergoten bloed zó zeker tot het eeuwige leven spijs en laaft, als ik dit brood en de drinkbeker des Heeren - als zekere waartekenen van het lichaam en bloed van Christus - uit de hand des dienaars ontvang en met de mond geniet.*

- a. Matth. 26:26-28, Mark. 14:22-24, Luk. 22:19v., 1 Kor. 10:16v., id. 11:23-25, id. 12:13.

Verklaring van Vraag 75.

Lansbergen: "Zoals aardse vaders degenen die zij in hun gezin opgenomen hebben, zolang zij leven, voortdurend mild voeden, hetzelfde doet ook onze hemelse Vader. Want wanneer Hij ons in het gezelschap van Zijn Kerk opgenomen heeft en ons door de Doop die weldaad verzegelt, dan verschaft Hij ons voortdurend de spijs, waardoor Hij ons in dit leven onderhoudt en bewaart, tot welk leven Hij ons door Zijn Woord (weder)geboren heeft. En dit doet Hij op een zeer milde wijze, omdat Hij ons niet voor knechten, maar kinderen houdt. Ja, daarmee nog niet tevreden, verzekert Hij ons deze mildheid ook nog, door ons daarvan een (onder)pand te schenken. Want tot dat doel heeft Hij onder het Nieuwe Testament het tweede sacrament door (middel van) Zijn eniggeboren Zoon ingesteld, n.l. het Heilig Avondmaal, waarin Christus betuigt, dat Hij dat levendmakende Brood is, waardoor onze zielen gevoed worden tot de ware en Godzalige onsterfelijkheid" (vgl. N.G.B., art. 35).

Aangezien vanwege de grote verborgenheden ervan en omwille van de diverse verschillen die erover bestaan, dit stuk van het Avondmaal des Heeren een bredere uitlegging vereist, zo laat ons tot verklaring van de Catechismus - nu hij handelt over het Avondmaal - deze volgende Vragen in het algemeen behandelen.

1. Wat het Avondmaal des Heeren is, en over de verschillende namen van dat sacrament. Tot welke doeleinden het ingesteld is.
2. Waarin het van de Doop verschilt.
3. Een uitleg van de (instellings)woorden van het Avondmaal; en een beknopt bewijs van de rechtzinnige opvatting, waarbij tevens over de transsubstantiatie en de consubstantiatie gehandeld wordt

4. De uitdrukkingen, zoals die in de Schrift en in de Kerk inzake in het Avondmaal des Heeren in gebruik zijn.
5. Welke het wettige gebruik van het Avondmaal is.
6. Wat de goddelozen in het Avondmaal ontvangen, of: over het eten der goddelozen.
7. De tegenstelling tussen het Avondmaal des Heeren en de Paapse Mis; en waarom de Mis behoort te worden afgeschaft
8. Wie aan het Avondmaal behoren te gaan en toegelaten te worden.

1. Wat het Avondmaal des Heeren is, en over de verschillende namen voor dat sacrament.

Allereerst willen wij nagaan, met welke namen het Avondmaal des Heeren aangeduid wordt, om daarna beknopt te beschrijven, wat het Avondmaal is. Deze uiterlijke ceremonie heet "het Avondmaal des Heeren", 1 Kor. 11:20, naar de omstandigheid van de eerste instelling, die plaatsvond onder het eten van het Avondmaal; welke tijdsomstandigheid later door de gemeente veranderd is, overeenkomstig haar vrijheid in dezen. Want deze ceremonie is door Christus, om enig toeval, niet des morgens of des middags, maar des avonds ingesteld, n.l. om het eten van het paaslam, dat volgens de wet tussen twee avonden moest gegeten, en door dit nieuwe sacrament zou afgeschaft worden.

Het wordt ook door Paulus de Tafel des Heeren genoemd, 1 Kor. 10:21. Het is daarna genoemd synaxis, d.w.z. samenkomst, omdat het in de samenkomsten der gemeente gevierd werd. Want bij het eerste Avondmaal waren het al de discipelen tot wie Christus zeide: "Neemt, eet"; en: "Drinkt allen daaruit!"

En dat het ook ten tijde van de Apostelen in de samenkomst der gemeente placht gehouden te worden, betuigen Paulus' woorden in 1 Kor. 11:20: "Als gij dan bijeen tezamen komt, dat is niet des Heeren Avondmaal eten", en in vers 33: "Zo dan, mijne broeders, als gij tezamen komt om te eten, verwacht elkander." En het doel waartoe de Apostel betuigt, dat het Avondmaal ingesteld is, als hij (in 1 Kor. 10:17) zegt: "Want één brood is het, zo zijn wij velen één lichaam ", bewijst voldoende, dat er velen moesten bijeenkomen om het Avondmaal te houden, aangezien het een teken en band der onderlinge liefde tussen velen behoort te zijn.

Ook is het genoemd "*eucharistia*", d.w.z. dankzegging, omdat het een publieke ceremonie van dankzegging is.

Ook wordt het door de kerkvaders vaak "*sacrificium*" genoemd, d.w.z. een offerande, niet een zoenoffer of verdienende offerande, zoals de Roomszen verzinnen, maar een dankoffer, d.w.z. een publieke verkondiging en grootmaking van Christus' offerande.

Bastingius. Daarom wordt dit sacrament tegenwoordig ten onrechte "sacrament des altaars" genoemd. Want hoewel die naam bij enkelen van de kerkvaders bekend was, die intussen niet aan de dwaling van het pausdom of aan iets dergelijks dachten, toch hebben de Apostelen die naam niet gekend. En de kerkvaders hebben onder het altaar niets anders verstaan dan de Tafel of verheven plaats, waar die zaken neergelegd werden, die afgezonderd waren tot het gebruik des Avondmaals, en die daar gegeven werden en dienden tot de gemeenschappelijke maaltijd, die uit liefde aan de armen mét de rijken bereid werd. Want zij hebben goed geweten, dat wij onder het Nieuwe Testament ná Christus' komst, geen altaar meer hebben op de manier van het Oude Testament, maar dat Christus Zelf alleen ons Altaar is, op en door Wie wij onze geestelijke offeranden Gode moeten offeren, Hebr. 13:15. Tenslotte is het "*missa*" genoemd, of naar de offers die door de rijken ten behoeve van de armen gezonden

werden, of naar het verlaten van de vergadering. Maar over dit woord zal later nog breder gehandeld worden. Maar wij houden vast ("behouden") aan de naam, die in de Schrift bekend is, en noemen dit sacrament het *Avondmaal des Heeren*.

Gaan we nu over tot de definitie. Deze kan op grond van de Catechismus, Vraag 75, als volgt luiden: "Het Avondmaal des Heeren is een ceremonie of breking van het brood, en uitdeling van de drinkbeker, door Christus tot Zijn gedachtenis ingesteld, en de gelovigen bevolen, Die daarbij toegezegd heeft", enz. Het zou ook als volgt, wat korter omschreven kunnen worden: Het Avondmaal des Heeren is een uitdeling en ontvangst van het brood en de wijn, door Christus aan de gelovigen bevolen, opdat Hij door deze tekenen betuigen zou, dat Hij Zijn lichaam voor hen in de dood overgeleverd en Zijn bloed uitgestort heeft, en dat Hij hun dat te eten en te drinken geeft "behouden." tot een spijs en drank des eeuwigen levens; dat Hij in hen wonen, hen levend maken en wederbaren wil in eeuwigheid.

Dit sacrament bestaat dus uit de *ceremonie* en de *belofte*, aan de ceremonie verbonden. De ceremonie en de tekenen zijn: dat het brood gebroken en gegeten, en de wijn uitgegoten en gedronken moet worden, of: het breken en eten van het brood, en het uitgieten en drinken van de wijn. De belofte, aan de ceremonie gehangen, zijn de woorden van Christus: "Dat is Mijn lichaam; deze drinkbeker is het Nieuwe Testament in Mijn bloed, dat voor u vergoten wordt."

En daarmee wordt de zaak, door de ceremonie betekend, verklaard, en de gebruikers bij het wettig gebruik toegeëigend, n.l. het waarachtig gekruisigde lichaam en het waarachtig vergoten bloed van Christus; zo ook het eten en drinken ervan, d.w.z. onze vereniging met Christus door het geloof, waardoor wij - Hem en al Zijn weldaden deelachtig geworden (zijnde) - uit Hem, zoals de ranken uit de wijnstok, het eeuwige leven scheppen. Aan deze onze vereniging of gemeenschap met Christus herinnert ons niet alleen de belofte, die bij het teken gevoegd is, zodat het teken het vermogen bezit om te verzegelen, maar ook de overeenkomst van het teken met de betekende zaak; waardoor ons vooral deze twee zaken voorgesteld worden, n.l. de offerande van Christus, én de gemeenschap met Hem, omdat het brood niet alleen gebroken, maar ook ons te eten gegeven wordt.

Het breken van het brood is een (onder)deel van de ceremonie, omdat het door Christus en de Apostelen bevolen en gebruikt is; en daarmee komt een deel van de betekende zaak overeen, n.l. het breken van Christus' lichaam, over welke betekenis Paulus spreekt (in 1 Kor. 11:24): "Dat is Mijn lichaam, dat voor u gebroken wordt." Zo betekent ook de scheiding van de wijn, van het brood de harde dood, waardoor Christus' bloed van Zijn lichaam gescheiden en weggetrokken werd.

2. Tot welke doeleinden het Avondmaal des Heeren is ingesteld.

Deze doeleinden zijn voornamelijk deze:

1. Opdat het een bevestiging zijn zou van ons geloof, d.w.z. opdat het een zekere betuiging zou zijn van onze gemeenschap en vereniging met Christus. Want daardoor worden wij, als door een Goddelijk getuigenis en bewijs, uitgelokt of genodigd om een vast geloof te schenken aan deze Goddelijke belofte, dat n.l. Christus met Zijn lichaam en bloed ons zó waarachtig voedt ten eeuwigen leven, als wij uitwendig de tekenen uit de hand van de dienaar ontvangen. Want Gods Zoon is Zelf waarachtig en wezenlijk in het Avondmaal tegenwoordig en de tekenen gevende. Daarmee betekent Hij, dat Hij u Zijn weldaden zo zeker toe-eigent, alsof Hij u deze tekenen Zelf uit de hemel schonk. Zoals ook van Christus geschreven staat, dat Hij er meer doopte van Johannes, terwijl Hij toch niet Zelf doopte, maar door (middel van) Zijn discipelen, Joh. 4:1v.

En wanneer het geloof ziet op de belofte die bij de tekenen gevoegd is, dan twijfelt het er niet aan, of de betekende zaken die in het Evangelie beloofd zijn , zijn bij de gelovigen en

bij degenen die deze uiterlijke tekenen wettig ontvangen tegenwoordig en worden tegelijk gegeven, 1 Kor. 10: 16: "Het brood dat wij breken, is dat niet een gemeenschap aan het lichaam van Christus?" Dus is deze maaltijd (zoals de N.G.B. in Art. 35 zegt) een geestelijke tafel, waaraan Christus Zichzelf met al Zijn goederen aan ons meedeelt, en ons daaraan zowel Zichzelf als de verdiensten van Zijn lijden en sterven te genieten geeft, daar Hij onze arme troosteloze ziel voedt, versterkt en vertroost door het eten van Zijn vlees, en ze verkwikt en vermaakt door de drank van Zijn bloed.

2. Opdat het een betuiging zijn zou tussen Christus en de gemeente, d.w.z. een openbare belijdenis van ons geloof, en een openbare dankzegging en verplichting tot eeuwige grootmaking van deze weldaad, Luk. 22:19: "Doet dat tot Mijn gedachtenis", 1 Kor. 11:26: "Zo dikwijls als gij dit brood zult eten en dezen drinkbeker zult drinken, zo verkondigt den dood des Heeren, totdat Hij komt." Deze gedachtenis en verkondiging geschiedt innerlijk in het hart door het geloof, en uiterlijk in de gemeente door openbare belijdenis en dankzegging, zodat dit a.h.w. een dubbele gedachtenis is, n.l. des geloofs en der dankbaarheid.

3. Opdat het een openbare onderscheiding en kenmerk zijn zou, waardoor de christelijke kerk onderscheiden wordt van andere heidenen en sekten. Want de Heere heeft Zijn Avondmaal voor Zijn discipelen ingesteld, en niet voor anderen.

4. Opdat het een band der liefde zijn zou. Want het Avondmaal getuigt, dat allen die het wettig gebruiken, tezamen leden worden van één lichaam, onder één Hoofd, n.l. Christus; zoals Paulus (in 1 Kor. 10:17) zegt: "Want één brood is het, zo zijn wij velen één lichaam, dewijl wij allen ééns broods deelachtig zijn." Voor het feit, dat de leden elkaar niet haten, vergelijkte men de N.G.B., art. 35.

5. Opdat het als een zenuw of band zou zijn, waardoor de publieke samenkomsten vastgebonden en onderhouden worden. Want het Avondmaal is ingesteld, opdat het in een vergadering - hetzij groot of klein - zou gehouden worden. Daarom heet het een synaxis, d.w.z. samenkomst. En Christus gebiedt nadrukkelijk in Matth. 26:29: "Drinkt allen daaruit", en Paulus (in 1 Kor. 11:33): "Als gij tezamen komt om te eten, verwacht elkander."

Hieruit kan men de conclusie trekken, *dat het Avondmaal des Heeren niet door één persoon apart mag gevierd worden.* Want:

1. Een apart Avondmaal is geen gemeenschap noch teken van gemeenschap.
2. Het is geen publieke eucharistia, of dankzegging der gemeente.
3. Zo wordt een gemeenschappelijk goed tot een speciaal nut of gebruik gesteld. Want Christus, met al Zijn weldaden, is niet iemands eigendom in het bijzonder, maar komt aan alle gelovigen gemeenschappelijk toe.
4. Het gebeurt, in strijd met de instelling van Christus, Die al Zijn huisgenoten tot het Avondmaal geroepen heeft, tot zelfs Judas toe.
5. Dat sommigen van het Avondmaal wegblijven, die dat wel hadden kunnen vieren, maar het uitstellen totdat zij ziek worden, geschiedt ongetwijfeld uit een verkeerd oogpunt: óf omdat zij het Avondmaal niet met anderen gebruiken willen, óf omdat ze denken dat zij nimmer waardig genoeg ervoor zijn. Maar zij allen zijn waardig genoeg, die geloven dat zij door de dood van Christus verlost zijn van de eeuwige verdoemenis, en begeren in alle Godzaligheid hoe langer hoe meer toe te nemen. Kortom, wanneer het Avondmaal door één alleen genoten wordt, dan geschiedt zoets in strijd met het gebruik, de naam, de instelling en het karakter van dit sacrament. Tegen het eerste en voornaamste doel heeft

men bezwaren.

Eerste bezwaar: Het voornaamste doel waartoe Christus het Avondmaal ingesteld heeft, is tot Zijn gedachtenis. Daarom moet men geen ander voornaam doel stellen, n.l. de bevestiging des geloofs.

Antwoord:

1. De gedachtenis aan Christus dient tot bevestiging van het geloof. Wanneer wij dus zeggen dat de geloofsbevestiging het voornaamste doel is, dan wordt daarmee de gedachtenis aan Christus niet uitgesloten. De gedachtenis van Christus is het geheel. Want het bevat de gedachtenis des geloofs en der dankbaarheid in zich, als delen die ertoe behoren. Daarom is deze conclusie precies als wanneer men zeggen zou: Pieter is een mens, daarom is hij geen lichaam.

2. Ja, daarentegen besluiten wij hieruit: Omdat de gedachtenis van Christus het voornaamste doel is, daarom is ook de geloofsbevestiging het voornaamste. Want wanneer Christus ons deze ceremonie voorstelt tot Zijne gedachtenis, dan stelt Hij ze ook voor tot bevestiging van het geloof, aangezien deze bevestiging niets anders is dan een gelovig gedenken aan Christus en aan al Zijn weldaden.

Tweede bezwaar: God bevestigt ons geloof door de Heilige Geest, zoals de Apostel verklaart in 2 Kor. 1:2v.: "Die ons met u bevestigt in Christus en Die ons gezalfd heeft, is God; Die ons ook heeft verzegeld en het onderpand des Geestes in onze harten gegeven." Daarom doet Hij dit niet door het Avondmaal des Heeren.

Antwoord: De Heilige Geest is de eerste en voornaamste Oorzaak, Die de geloofsbevestiging in ons werkt; en het Avondmaal is als het ware een instrument, waardoor het gewrocht wordt. Maar het is geen goede conclusie, wanneer men de tweede oorzaak of het instrument zou willen wegnemen, omdat de eerste en voornaamste Oorzaak eerst gesteld wordt; dat zou zijn, alsof men sprak: God voedt ons, daarom voedt het brood ons niet. Echter bevestigt en verzegelt ons de Heilige Geest, maar door (middel van) het Woord en de sacramenten.

3. Waarin het Avondmaal verschilt van de Doop.

Hoewel ons in de Doop en het Avondmaal dezelfde weldaden verzegeld en meegedeeld worden, n.l. de geestelijke inplanting in, en gemeenschap met Christus, alsook de gehele weldaad van het zaligworden, waarvan de Apostel zegt in 1 Kor. 12:13: "Want ook wij allen zijn door énen Geest tot één lichaam gedoopt, en wij zijn allen tot énen Geest gedrenkt" -, toch verschillen deze sacramenten in tal van opzichten, zoals:

1. In de ceremoniën of uiterlijke manier van bediening.

2. In de betekenis van de ceremoniën. Want hoewel, zoals gezegd, door beide sacramenten dezelfde weldaden betekend worden, toch is de manier óm ze te betekenen verschillend. Wel is het dezelfde gemeenschap aan Christus, n.l. het afwassen der zonden door Zijn bloed, hetwelk in de Doop, en het eten en drinken van Zijn lichaam en bloed, dat in het Avondmaal geschiedt. Maar het afwassen der zonden wordt afgebeeld en verzegeld door het dopen van het lichaam in het doopwater; en het eten en drinken van het lichaam en bloed van Christus, door het eten en drinken van het brood en de wijn in het Avondmaal.

3. In het doel dat aan elk van deze sacramenten speciaal eigen is. Want de Doop is een teken, dat wij in het verbond Gods opgenomen worden; en het Avondmaal, dat wij in dit verbond blijven. Of: de Doop is een teken van de wedergeboorte en van de ingang in de Kerk en in het verbond Gods, het Avondmaal is een teken van de voeding, volharding en bewaring van hen,

die eenmaal in de Kerk ingegaan zijn. Want een mens moet eerst wedergeboren worden uit de Heilige Geest; en daarna ook gevoed worden met het lichaam en bloed van Christus. De Doop is een sacrament van de wedergeboorte, en het Avondmaal van de voeding. Intussen is het één en dezelfde Christus, Die ons tot het eeuwige leven wederbaart en voedt.

4. In de manier van bediening. Want tot een wettig gebruik van de Doop is het voldoende, dat men wedergeboren is. Daarom wordt hij ook aan allen bediend, die de Kerk voor wedergeboren houden kan; zoals daar zijn de volwassenen, die het geloof belijden en boetvaardigheid tonen, en de kleine kinderen, die in de gemeente geboren zijn. Maar het Avondmaal vereist ook, dat zij die het zullen vieren, hun geloof belijden, zichzelf beproeven, de dood des Heeren verkondigen en dankzegging doen, zoals er geschreven staat in 1 Kor. 11:24, 26 en 28: "Doet dat tot Mijne gedachtenis. Zo verkondigt den dood des Heeren, totdat Hij komt. Maar de mens beproeve zichzelf, en ete also van het brood en drinke van den drinkbeker." Daarom behoort de Doop aan de gehele gemeente, zowel aan de kleine kinderen als aan de volwassenen bediend te worden, maar het Avondmaal uitsluitend aan de volwassenen. Want alleen zij kunnen zichzelf beproeven en de dood des Heeren verkondigen.

5. In de volgorde van ontvangst. Want de Doop moet voorafgaan en het Avondmaal volgen; d.w.z. de Doop moet zowel aan de volwassenen als aan de kleine kinderen bediend worden tot het gebruik van het Avondmaal. Maar het Avondmaal is uitsluitend voor hen, die gedoopt zijn, en dan niet direct na hun Doop, maar wanneer zij belijdenis des geloofs afgelegd en boetvaardigheid betoond hebben. Daarom werden in de Oud christelijke kerk, na de beëindiging van de prediking en vóór de bediening van het Nachتماال de afgesnedenen en bezetenen weggezonden, en ook de catechumenen, d.w.z. zij die in de voornaamste stukken van de Christelijke religie onderwezen werden, maar nog niet gedoopt waren in hun kindsheid; of die dat wel waren, maar toch nog niet voldoende verstonden van de fundamente des geloofs. Zo werden vroeger de onbesnedenen niet toegelaten tot de offers en ceremoniën. En als zij die gedoopt zijn, nog niet tot het Nachتماال toegelaten mogen worden, voordat zij hun geloof belijden en boetvaardigheid betonen, met welk recht zouden dan de ongeregelde mensen kunnen toegelaten worden, die wel gedoopt zijn, maar een leven leiden als honden en varkens!

6. Het Avondmaal wordt *dikwijls herhaald*. Want de verkondiging van Christus' dood dient dikwijls herhaald te worden, volgens Zijn eigen bevel: "Doet dat zo dikwijls als gij dien drinken zult, tot Mijne gedachtenis." En volgens het bevel van de apostel Paulus (in 1 Kor. 11:25v.): "Want zo dikwijls als gij dit brood eten en dezen drinkbeker drinken zult, zo verkondigt den dood des Heeren, totdat Hij komt." Zo vereisen ook de bevestiging des geloofs inzake de eeuwigdurendheid van het verbond, en de verzameling der gemeente en haar gemeenschap in de liefde, dat dit sacrament dikwijls herhaald wordt; zoals ook het Pascha om die redenen jaarlijks gevierd werd. Maar de Doop moet niet herhaald worden, zomin vroeger de besnijdenis herhaald werd. Enerzijds omdat dit nergens in de Schriften geboden is. Maar daar heet het van degenen die eenmaal gedoopt zijn, wanneer zij geloven, dat zij door de Doop verzekerd worden van de genade Gods en van hun zaligheid. Anderzijds omdat de Doop een teken is van de opneming in Gods verbond, dat wanneer het eenmaal gesloten is, nooit weer verbroken wordt, maar steeds vast blijft, wanneer men zich bétert en bekeert.

Want de gaven en de roeping Gods zijn onberouwelijk (Rom. 11:29). En wanneer men soms gevallen is en zich dan opnieuw bekeert, wordt er geen nieuw verbond gesloten, maar dan wordt het eenmaal opgerichte verbond weer vernieuwd en bevestigd. Daarom mag ook het teken van het verbond, dat eenmaal opgericht is, niet weer herhaald worden, opdat de allerstandvastigste wil en waarheid van God niet betwijfeld of verduisterd worde. Dus al is

het zo, dat van het Avondmaal geldt: "Doet dat zo dikwijls" enz., toch wordt op die wijze niet over de Doop gesproken, maar als volgt (in Rom. 6:3 en 10): "Weet gij niet, dat zovelen als wij in Christus Jezus gedoopt zijn, wij in Zijn dood gedoopt zijn? Want dat Hij gestorven is, dat is Hij der zonde eenmaal gestorven", en (Mark. 16:16): "Die geloofd zal hebben en gedoopt zal zijn, zal zalig worden."

4. Over de betekenis van de instellingswoorden van het Avondmaal des Heeren.

Vraag 76: *Wat wil het zeggen: het gekruiste lichaam van Christus eten en Zijn vergoten bloed drinken?*

Antwoord: *Het betekent niet alleen met een gelovig hart het ganse lijden en sterven van Christus aannemen en daardoor vergeving der zonden en het eeuwige leven verkrijgen ^{a)}, maar ook daarbenevens door de Heilige Geest, Die tezamen in Christus en in ons woont, also met Zijn heilig lichaam hoe langer hoe meer verenigd worden ^{b)}, dat wij - al is het, dat Christus in de hemel is ^{c)} en wij op de aarde zijn - nochtans vlees van Zijn vlees en been van Zijn gebeente zijn ^{d)}, en dat wij door één Geest (als leden van een lichaam, door één ziel) eeuwig leven en geregeerd worden.*

- a. Joh. 6:35, 47, 51, 53v.
- b. Joh. 6:55v., Ef. 3 16v., 1 Joh. 3:24, Rom. 8:9.
- c. Hand. 1:9 en 11, id. 3:21, 1 Kor. 11:26.
- d. Ef. 5:29v., 1 Kor. 6:15, 17, 19.
- e. Joh. 6:56v., id. 14:23, id. 15:4v., Gal. 2:20, Ef. 4:15v.

Verklaring van Vraag 76.

Nu komen wij aan de verklaring toe, van de betekende zaak in het Avondmaal Want het eten van het lichaam en het drinken van het bloed van Christus geschiedt niet lichamelijk, maar geestelijk; en houdt in: 1. dat wij geloven, dat Christus voor ons geleden heeft en gestorven is; 2. dat wij door het geloof vergeving der zonden en het eeuwige leven ontvangen; 3. dat wij met Christus verenigd worden door de Heilige Geest, Die in Christus en in ons woont; 4. dat wij door die Geest levendgemaakt worden.

(Bastingius, Lansbergen). Allereerst betekent het lichaam van Christus eten en Zijn bloed drinken: Zijn ganse lijden en dood met een vast vertrouwen des harten aannemen, en daardoor vergeving der zonden en het eeuwige leven verkrijgen; door welke woorden aangeduid wordt: 1. De wijze waarop het vlees van Christus gegeten en Zijn bloed gedronken wordt, n.l. door het geloof. 2. Welk nut de gelovigen daardoor verkrijgen, n.l. de vergeving der zonden en het eeuwige leven.

Dat Christus' lichaam en bloed door het geloof gegeten en gedronken wordt, leert Christus in Joh. 6:35: "Ik ben het Brood des levens; die tot Mij komt, zal geenszins hongeren, en die in Mij gelooft zal nimmermeer dorsten." En nadat Hij in vers 47 gezegd had: "Voorwaar voorwaar zeg Ik u: Die in Mij gelooft, heeft het eeuwige leven", zegt Hij daarna in vers 54: "Die Mijn vlees eet en Mijn bloed drinkt, die heeft het eeuwige leven." Daar ziet men nadrukkelijk, dat Christus Zelf het eten van Zijn lichaam en het drinken van Zijn bloed uitlegt als een komen tot Hem en een in Hem geloven.

Zo verstonden het de Kerkvaders ook. Augustinus zegt¹: "De woorden "tenzij dat gij eet het

---

¹ De Doctr. Chr., lib. 3; hom. In Joh. 40.

vlees van den Zoon des mensen" dienen figuurlijk opgevat te worden; daarin wordt bevolen, dat men aan het lijden van Christus deel dient te hebben, en dat men liefelijk en profijtelijk bedenken en vasthouden moet, dat Zijn vlees voor ons gekruisigd en verwond werd." Evenzo, waar hij spreekt over de drieduizend mensen die door Petrus' prediking bekeerd werden, Hand. 2:41: "Het bloed dat zij zeer wredelijk vergoten hadden, hebben zij gelovig gedronken"¹; en: "Wat bereidt gij uw tanden en uw buik"? Dit is geen spijs voor de buik, maar van de Geest: Geloof en gij hebt gegeten." En ook Cyprianus zegt²: "Zo dikwijls wij deze dingen doen, scherpen wij niet onze tanden om te bijten, maar wij breken en verdelen het heilige brood door een oprecht geloof" (Vgl. N.G.B., art. 35).

Ten tweede wordt daaronder verstaan de vereniging, die hoe langer hoe meer met het heilig lichaam van Christus plaatsheeft; hetgeen noodwendig volgt op het eten van Christus' lichaam. Want zoals de spijs en drank die op een natuurlijke wijze genuttigd worden, met ons lichaam verenigd, ja zelfs in ons vlees en bloed veranderd worden, evenzo verenigen ons ook het vlees en bloed van Christus, wanneer het door het geloof ontvangen en gegeten wordt, met Christus, zodat wij vlees worden van Zijn vlees en been van Zijn benen; zoals Christus Zelf deze verborgenheid verklaart in Joh. 6:56: "Die Mijn vlees eet en Mijn bloed drinkt, die blijft in Mij en Ik in hem."

Deze vereniging voltrekt zich niet in ons door een vermenging van onze substantie met die van Christus - zoals de Kapernaïeten grof dwalen - maar ze geschiedt door de Heilige Geest, Die tezamen in Christus en in ons woont. Want zoals de Heilige Geest het geloof werkt - zoals al eerder geleerd is - waardoor Christus in ons hart woont (zoals de Apostel in Ef. 3:17 zegt), zo is Hij ook de band van onze vereniging met Christus. Dit leert ons dezelfde Apostel in 1 Kor. 12:13: "Want ook wij allen zijn door énen Geest tot één lichaam gedoopt, hetzij Joden, hetzij Grieken, hetzij dienstknechten, hetzij vrijen; en wij zijn allen tot enen Geest gedrenkt." Dat bevestigt ook Johannes in 1 Joh. 4:13, als hij zegt: "Hieraan kennen wij, dat wij in Hem blijven en Hij, in ons, omdat Hij ons van Zijn Geest gegeven heeft." De oude kerkvader Irenaëus heeft deze verborgenheid ook zo verstaan, als hij schrijft³: "Zoals van droge tarwe geen deeg kan worden zonder vocht, en dus ook geen brood: zo kunnen wij, die velen zijn, niet één worden in Christus Jezus, zonder het water dat van Boven komt, n.l. de Heilige Geest."

En daarom kan deze vereniging niet verhinderd worden door het veraf liggen der plaatsen, al is het dat Christus in de hemel is en wij op de aarde zijn. Want zoals er tussen man en vrouw een zeer nauwe betrekking en vereniging is en blijft, zodat die twee één vlees zijn - ook al zijn ze door een verre afstand van elkaar verwijderd! zo kan (ook al kan geen enkel beeld deze verheven geestelijke verborgenheid volkomen tot uitdrukking brengen!) geen enkele plaats ons scheiden van de gemeenschap en vereniging, die wij met Christus' lichaam en bloed hebben.

Dus betekent het eten van Christus' vlees en het drinken van Zijn bloed niets anders dan geloven, dat wij om Zijn verdiensten in genade aangenomen worden, en door dat geloof vergeving der zonden ontvangen en met God verzoend worden; en dat Gods Zoon - het Woord! - Die de aangenomen menselijke natuur personeel met Zich verenigd heeft, in ons woont, en dat Hij ons met Zich en Zijn aangenomen natuur verenigt, door het feit dat Hij Zijn Heilige Geest in ons uitstort, door Wie Hij ons wederbaart en in ons weer het licht, de gerechtigheid en het eeuwige leven brengt, zoals dat in Zijn aangenomen natuur uitblinkt.

---

¹ Decret. 3 de consec. Dist. 2.

² De coena.

³ Lib. 3, cap. 2.

Kortom, het vlees van Christus eten, betekent: 1. geloven, of door het geloof vergeving der zonden ontvangen; 2. met Christus verenigd, en het leven van Christus deelachtig worden, of aan Christus gelijkvormig worden door de Heilige Geest, Die in Christus én in ons enerlei zaken werkt.

Dit eten is onze gemeenschap met Christus, zoals de Schrift die leert, en die wij in de Geloofsartikelen belijden, n.l. de geestelijke gemeenschap met Christus. zoals die er is tussen de leden en het Hoofd, en tussen de ranken en de Wijnstok. Dit eten van Zijn vlees leert Christus in Johannes 6, en bevestigt dat in het Avondmaal door uiterlijke tekenen. En zó hebben ook de Kerkvaders dit "eten" uitgelegd, n.l. Augustinus, Eusebius, Nazianzenus, Hilarius, enz., zoals wij nog nader zullen zien. Daarom wordt op grond van de woorden van het Avondmaal, welke het eten van Christus' lichaam beloven, niet de verandering van het brood in het lichaam bevestigd - zoals de Rooms en leren - noch enige lichamelijke tegenwoordigheid noch een met de mond ("mondelinge") eten van Christus' lichaam in het brood; hetgeen door velen beweerd wordt.

Vraag 77: *Waar heeft Christus beloofd, dat Hij de gelovigen zo zeker met Zijn lichaam en bloed wil spijzen en laven, als zij van dit gebroken brood eten en van deze drinkbeker drinken?*

Antwoord: *In de inzetting des Avondmaals, welke aldus luidt a): De Heere Jezus nam in de nacht in welke Hij verraden werd, het brood; en als Hij gedankt had, brak Hij het en zeide: Neemt, eet, dat is Mijn lichaam, dat voor u gebroken wordt; doet dat tot Mijne gedachtenis. Desgelijks nam Hij ook de drinkbeker na het eten des Avondmaals, en zeide: Deze drinkbeker is het Nieuwe Testament in Mijn bloed b); doet dat, zo dikwijls als gij die zult drinken, tot Mijne gedachtenis c). Want zo dikwijls als gij dit brood zult eten en deze drinkbeker zult drinken, zo verkondigt de dood des Heeren, totdat Hij komt. Deze toezegging wordt ook door de heilige apostel Paulus herhaald, wanneer hij spreekt d): "De drinkbeker der dankzegging, dien wij dankzeggende zegenen, is die niet een gemeenschap des bloeds van Christus? Het brood dat wij breken, is dat niet een gemeenschap des lichaams van Christus? Want één brood is het, zo zijn wij velen één lichaam, dewijl wij allen ééns broods deelachtig zijn."*

- a. Matth. 26:26-28, Mark. 14:22-24, Luk. 22:19v., 1 Kor. 11:23v.
- b. Ex. 24:8, Hebr. 9:10-23.
- c. Ex. 13:9.
- d. 1 Kor. 10:16v.

Verklaring van Vraag 77.

De instelling van het Avondmaal bevestigt de waarachtige en zalige gemeenschap aan het lichaam en bloed van Christus. Daarom dient men de rechte betekenis van de instellingswoorden ijverig te onderzoeken. Vooral Mattheüs, Markus en Lukas geven ons die woorden weer, en bovendien worden ze ook krachtens openbaring des Heeren door Paulus onderwezen; en zijn weergave is nog volkomener dan die van de Evangelisten. Het is nuttig om de uitbeelding van deze instelling voor ogen te hebben.

MATTHEUS (hoofdstuk 26:26-28).

En als zij aten, nam Jezus het brood, en (eulogesas, dat is) gezegend hebbende, brak Hij het en gaf het den Discipelen en zeide: Neemt, eet, dat is Mijn lichaam. En Hij nam den

drinkbeker en (eucharistias, dat is) gedankt hebbende, gaf hun dien, zeggende: Drinkt allen daaruit. Want dat is Mijn bloed, het bloed des Nieuwen Testaments, hetwelk voor velen vergoten wordt tot vergeving der zonden.

MARKUS (hoofdstuk 14:22-24).

En als zij aten nam Jezus brood en (eulogias, dat is) als Hij gezegend had, brak Hij het en gaf het hun en zeide: Neemt, eet, dat is Mijn lichaam. En Hij nam den drinkbeker en (eucharistias, dat is)

gedankt hebbende, gaf hun dien; en zij dronken allen uit denzelve. En Hij zeide tot hen: Dat is Mijn bloed, het bloed des Nieuwen Testaments, hetwelk voor velen vergoten wordt.

LUKAS (hoofdstuk 22:19v.).

En Hij nam het brood en (eucharistias, dat is) als Hij gedankt had, brak Hij het en gaf 't hun, zeggende: Dat is Mijn lichaam hetwelk voor u gegeven wordt; doet dat tot Mijner gedachtenis. Desgelijks ook den drinkbeker na het Avondmaal, zeggende: Deze drinkbeker is het Nieuwe Testament in Mijn bloed, hetwelk voor u vergoten wordt.

PAULUS (1 Kor. 11:23vv.).

Want ik heb van den Heere ontvangen hetgeen ik ook u overgegeven heb, dat de Heere Jezus in den nacht in welken Hij verraden werd, het brood nam; en (eucharistias, dat is) als Hij gedankt had, brak Hij het en zeide: Neemt, eet, dat is Mijn lichaam, dat voor u gebroken wordt; doet dat tot Mijne gedachtenis. Desgelijks nam Hij ook den drinkbeker na het eten des Avondmaals, en zeide: Deze drinkbeker is het Nieuwe Testament in Mijn bloed. Doet dat, zo dikwijls als gij dien zult drinken, tot Mijne gedachtenis. "Want zo dikwijls als gij dit brood zult eten en dezen drinkbeker zult drinken, zo verkondigt den dood des Heeren, totdat Hij komt."

Hierover zullen wij in het kort enig licht doen schijnen.

De Heere Jezus. Dit is de Auteur en Insteller, naar Wie het ook "des Heeren Avondmaal" genoemd wordt. Daarom moeten wij erop letten, wat deze Heere gedaan, gezegd en bevolen heeft; zoals Cyprianus zeer schoon daaraan herinnert¹: "Is het dat wij alleen naar Christus moeten luisteren, dan moeten wij niet zozeer letten op hetgeen iemand vóór ons gemeend heeft, dat men doen zal, maar op wat Christus eerst gedaan heeft, Die vóór allen is" (Vgl. N.G.B., art. 35).

In de nacht in welke Hij verraden werd. Deze bijzondere omstandigheid wordt door Paulus hierbij gevoegd, en wel om gewichtige redenen:

Allereerst, opdat zo in ons een grotere aandacht en opmerking gewekt zou worden, hoe ernstig n.l. Christus ons dit Zijn Avondmaal bevolen wil hebben, omdat Hij het in het uur van Zijn dood ingesteld heeft, wanneer men niet dan over zeer ernstige dingen pleegt te spreken en te handelen.

Ten tweede, opdat Hij ons zo zou opleiden tot hetgeen door deze handelwijze betekend wordt. Want toen Christus zou gaan sterven, heeft Hij dit voor de Kerk a.h.w. tot een gedenkteken ingesteld, en dat het Nieuwe Testament genoemd.

Ten derde, opdat wij zouden weten, dat Christus - toen Hij bij het laatste eten van het paaslam Zijn Avondmaal instelde - heeft willen te kennen geven, dat er thans een einde

---

¹ Ep. 3, lib. 2.

gemaakt werd aan de vroegere offeranden, en dat Hij, na het oude sacrament te hebben afgeschaft, daarvoor weer een nieuw in de plaats gesteld heeft; en dat sacrament zou de gelovigen betekenen, dat het Lam Gods niet nog zou geslacht worden voor de zonden van het menselijke geslacht - hetgeen het Pascha betekende -, maar dat Het nu geslacht is. Want hoewel Christus het Avondmaal instelde, toen Hij nog niet geslacht was, stond toch de slachting vlak voor de deur, en werd Hij enkele uren later gekruisigd. Daarom moest het Avondmaal later betekenen, dat Christus nu geslacht is.

Nam Hij het brood. Dit was ongezuurd brood om te eten, zoals zij toen aan tafel aten. Want het paaslam werd toen gegeten, waarbij men geen zuurdesem gebruiken mocht. Daarom is het bij toeval geschied, dat bij de instelling des Avondmaals door Christus ongezuurd brood gebruikt werd; en daarom behoort deze omstandigheid thans evenmin meer bij het Avondmaal, als de omstandigheid van de avond(tijd), toen het ingesteld werd. Ook kan men hieruit niet concluderen, dat er bij het Avondmaal ongezuurd brood gebruikt moet worden, aangezien Christus met Zijn voorbeeld geenszins wilde voorschrijven, hoe wij een bepaald brood dienen te bakken of te gebruiken bij Zijn Avondmaal. Intussen wordt toch het brood bij het Avondmaal des Heeren, van welke aard het dan zijn moge, door het gebruik onderscheiden van gewoon brood. Want het wordt genuttigd als voedsel, niet voor het lichaam, zoals het gewone brood, maar voor de ziel, d.w.z. tot bevestiging van het geloof en van de vereniging met Christus.

En men dient er wel op te letten, dat Christus het brood van de tafel nam, n.l. met Zijn lichamelijke handen. Dus heeft Hij niet Zijn eigen lichaam genomen of alleen, of met, in of zonder het brood, behalve dan op sacramentele wijze. Want Zijn lichaam lag niet op de tafel, maar zat aan de tafel. En als Hij gedankt had. Mattheüs en Markus gebruiken voor het brood het Griekse woord "eulogesas", d.w.z. toen Hij, gezegend had, en voor de drinkbeker "eucharistesas", d.w.z. toen Hij gedankt had; welk woord Lukas en Paulus ook van het brood gebruiken. Daarom betekent hier zegenen en danken hetzelfde. Onder dit woord schuilt dus niet de verborgenheid van de toverachtige consecratie der tekenen, zoals de Rooms en verzinners Christus heeft dus gezegend, d.w.z. gedankt, niet het brood, maar de Vader, n.l. voor de geestelijke weldaden, d.w.z. voor de verzadiging der zielen, te weten omdat Zijn leraarsambt nu op aarde volbracht was en de tijd gekomen was om tot verlossing der uitverkorenen te sterven, of omdat het voorbeeldende Pascha nu afgeschaft was, nu het waarachtige en betekende of voor- afgeschaduwde Pascha zou gehouden, en het gedenkteken daaraan in de Kerk ingesteld zou worden, of tenslotte ..... voor de wonderlijke verzameling en bewaring der Kerk.

Brak Hij het. Namelijk het brood, dat Hij van de tafel genomen, in stukken gebroken en onder velen uitgedeeld heeft. Niet Zijn lichaam, als onzichtbaar onder het brood verborgen, 1 Kor. 10:16: "Het brood dat wij breken", enz. En Hij heeft het brood gebroken, niet alleen om uit te delen, maar ook om te betekenen:

1. De pijn(lijkheid) van Zijn lijden en de (los)scheuring van de ziel, van Zijn lichaam.
2. De gemeenschap van velen aan Zijn éne lichaam.
3. De band der redelijke liefde en de vereniging dergenen, die samen dit brood deelachtig worden. En daarom zegt Paulus in 1 Kor. 10:17: "Want één brood is het, zo zijn wij velen één lichaam, dewijl wij allen ééns broods deelachtig zijn." Daarom is het breken van het brood niet alleen de uitdeling, maar ook een in stukken breken. Want de Evangelisten zeggen duidelijk ("onderscheydentlijck"): "Hij brak en gaf het." En het breken is gedaan ("gebruykt")

niet alleen op de wijze van het Joodse volk of van de Geest, maar als een ceremonie die bij dit sacrament behoort.

Daarom moet het breken van het brood, bij het bedienen van het Avondmaal gebruikt en gehandhaafd worden:

1. om het voorbeeld en bevel van Christus: "Doet dit";
2. om het gezag ("aenzien") van de Apostolische kerk, welke deze manier van doen ook gehandhaafd heeft, zodat zij de gehele bediening van het Avondmaal daarnaar "het brood breken" noemde;
3. tot onze vertroosting, opdat wij zouden weten dat het lichaam van Christus zo zeker voor ons gekruisigd is, als dat brood stellig voor onze ogen gebroken wordt;
4. opdat uit het hart der mensen zou weggenomen worden het toverachtige verdichtsel der transsubstantiatie of consubstantiatie, d.w.z. dat het brood wezenlijk veranderd zou worden in het lichaam van Christus, of dat het onder het brood verborgen zou zijn¹.

Neemt, eet. Dit bevel betreft niet slechts de discipelen, maar tevens de ganse Kerk onder het Nieuwe Testament. Daaruit blijkt:

1. dat de Paapse mis, waarin de mis-dienaar de gemeente niet geeft te ontvangen en te eten, het Avondmaal des Heeren niet is, maar een waar apenspel;
2. dat wij geen ledige aanschouwers moeten zijn van het Avondmaal, maar dat wij ook ontvangen en eten moeten;
3. dat het Avondmaal des Heeren uitsluitend gevierd mag worden in een bijeenkomst, waar er zijn die ontvangen en eten;
4. dat het Avondmaal een teken der genade is van Gods kant, Die ons bepaalde weldaden geeft, die wij met het geloof aanvaarden ("ontfangen"), zoals wij de tekenen met de hand en mond ontvangen.

Dit is Mijn lichaam, dat voor u, enz. De letterlijke betekenis is: "DIT", d.w.z. dit brood dat Ik met de handen draag, breek en uitdeel (want zo legt Christus Zelf het woordje "DIT" daarna uit: "Deze drinkbeker"; enz.; en de apostel Paulus: "Het brood dat wij breken, is een gemeenschap" enz., en: "Zo dikwijls als gij van dit brood eet" enz.) is Mijn lichaam, namelijk Mijn waarachtig en natuurlijk lichaam, dat voor u overgegeven en gebroken wordt. Dit is de letterlijke betekenis die, wanneer men ze in letterlijke zin en zonder enige figuurlijke manier van spreken opvat, niet anders verstaan kan worden dan als volgt: Het wezen van dit brood is het wezen van Mijn lichaam. Maar om Christus' woorden zo op te vatten, is ongetwijfeld zeer ongerijmd. Want het brood is een klomp deeg zonder leven, van tarwe gemaakt en gebakken, en het is met het Woord niet persoonlijk verbonden. Daarentegen is Christus' lichaam een levende zelfstandigheid, geboren uit een maagd en personeel verenigd met het Woord. Dus noemt Christus dit brood Zijn waarachtige en natuurlijke lichaam door een figuurlijke manier van spreken, die voor de sacramenten meermalen gebruikt wordt, door aan het teken de naam van de betekende zaak toe te kennen, omdat Hij dit brood verordeneerd heeft tot een teken of sacrament van Zijn lichaam. In die zin legt ook Augustinus dit eenvoudig en naar waarheid

---

¹ Resp. Van R.K. en Lutherse is deze opvatting.

uit¹: "De Heere heeft niet geaarzeld ("getwijffeld") te zeggen: Dit is Mijn lichaam, toen Hij een teken van Zijn lichaam gaf." Het zij dus verre van ons te geloven, dat Christus - toen Hij sprak: "Dit is Mijn lichaam" - het brood veranderde of wilde veranderen in Zijn lichaam. Want dan zou het brood in het Avondmaal niet Christus' lichaam zijn, dat voor ons is overgeleverd. Het zij er ook verre van om te geloven, dat Christus - toen Hij het brood nam en sprak: "Dit is Mijn lichaam!" - Zijn lichaam onzichtbaar in het brood, genomen en gegeven heeft. Want toen Hij die woorden sprak, was Zijn lichaam niet onzichtbaar in het brood, maar zat Hij zichtbaar aan tafel en sprak tot Zijn discipelen. En de woorden zelf zijn hiermee ook in strijd. Want Hij sprak niet: "In dit brood is Mijn lichaam", of: "Dit brood is, of bevat Mijn onzichtbare lichaam." Deze verzinsels worden weerlegd met de woorden: "dat voor u overgegeven wordt." Maar over de betekenis van die woorden zal nog meer gezegd moeten worden.

Laat men er thans maar (goed) op letten, dat deze woorden de woorden der belofte zijn, die bij dit sacrament gevoegd wordt, waardoor wij erin onderwezen worden, wat het brood bij dit gebruik is, n.l. het lichaam van Christus, d.w.z. wat Christus aan hen die dit brood eten en de belofte geloven, voordraagt en geeft, n.l. Zijn lichaam, of Zijn vlees dat Hij beloofd had (Joh. 6:51) te geven voor het leven der wereld. Want dit is geen andere, maar dezelfde belofte van het levendmakende vlees van Christus, en het zaligmakende eten daarvan. Alleen komt hier de sacramentele ceremonie bij, waardoor de belofte bekleed en verzegeld wordt; alsof Christus zei: Ik heb in het Evangelie het eeuwige leven aan allen beloofd, die Mijn vlees eten en Mijn bloed drinken zullen. Nu, zo bevestig Ik deze belofte met een uiterlijke ceremonie, opdat later allen die deze belofte geloven en dit brood eten, zonder enige twijfel vast geloven en verzekerd zijn, dat zij waarachtig Mijn vlees eten, dat voor het leven der wereld overgegeven is, en dat zij het eeuwige leven hebben.

Daarom is dit brood, met deze belofte gebroken, het sacrament van het lichaam van Christus, en Zijn gebroken lichaam is de betekende zaak van dit sacrament. En deze twee zaken, n.l. het teken én de betekende zaak, zijn in dit sacrament samen verbonden, niet door een natuurlijke samenvoeging of door een lichamelijk zijn of schuilen van het één in het ander, veel minder nog door een *transsubstantiatie*, d.w.z. door een verandering van het één in het ander, maar door de betekening, verzegeling en schenking ("geving") van het één door het ander; of door een sacramentele vereniging, waarvan de band dezelfde belofte is, die bij het brood gedaan werd, én die geloof vroeg van hen, die het gebruiken. Daaruit blijkt duidelijk, dat deze zaken, bij een wettig gebruik wel steeds samengevoegd, gegeven en ontvangen worden, maar niet zonder geloof aan de belofte, wanneer het aanziet en aangrijpt de beloofde zaak, die in dit sacrament aanwezig is; en wel: niet in het teken, als in een vat, maar in de belofte, welke het beste deel en a.h.w. de ziel is van het sacrament. Want wij dwalen ("sijn seer ongeschickt") zeer, wanneer wij zeggen dat het lichaam van Christus in het sacrament niet is, als het niet (ook) in het brood is, alsof het brood alleen, zonder de belofte, het sacrament of het voornaamste deel van het sacrament zijn zou.

Welnu, dit geloof en dit aangrijpen van de betekende zaak in de belofte door het geloof....., is dat eten van Christus' vlees, zoals dat door Hem beloofd werd in Johannes 6; hetgeen niet een lichamelijk eten of een ingaan van Zijn lichaam in ons lichaam betekent, maar een geestelijke gemeenschap met Christus is, waardoor Hij in ons blijft en wij in Hem; zoals Hij zegt in Joh. 6:56: "Die Mijn vlees eet en Mijn bloed drinkt, die blijft in Mij en Ik in hem"; zoals al eerder, bij de verklaring van. Vraag 76 uiteengezet werd. *Dat voor u gegeven wordt.* Voor u, n.l. Mijn discipelen, en voor velen (zoals van het vergieten van het bloed bij Markus gezegd wordt), d.w.z. voor alle uitverkorenen; alsof Hij zeggen wilde: tot zaligheid van u en van de

---

¹ Lib. Contra Adimant. Manich., c. 11.

gehele Kerk. Paulus spreekt in plaats van "gegeven" van "gebroken." Dat is een figuurlijke spreekwijze, bij de sacramenten gebruikelijk....., door n.l. aan de betekende zaak toe te schrijven wat aan het teken eigen is....., opdat Hij ons aan de betekenis van deze ceremonie zou herinneren. Want zoals het brood in het Avondmaal gebroken wordt, zo is Christus aan het kruis gebroken door de (los)scheuring van de ziel van het lichaam, en door de vreselijke pijnen in beide.

Doet dat. Dit is een bevel, dat men deze ingestelde ceremonie onderhouden moet. Dit, n.l. hetgeen gij gezien hebt dat Ik gedaan heb, moet ook gij later in de Gemeente doen, als zij vergaderd is: neemt het brood, dankt, breekt, deelt het uit en eet, enz. Hij bedoelt en beveelt daarmee de gehele handeling of bediening van het Avondmaal, en wel voor de gelovigen en niet voor de Joden die Hem zouden kruisigen.

Tot Mijn gedachtenis. Het doel waartoe het Avondmaal gevierd moet worden, is de gedachtenis aan Christus. En dat is niet slechts een denken, gedachtenis of overdenking der Historie, maar vooral geloof en dankbaarheid. Want het geloof is een gedenken aan, en toepassing van Christus' dood en weldaden; de dankbaarheid is een gedenken aan, en grootmaking van Zijn liefde jegens de Gemeente. Daarom is dus het Avondmaal door Christus ingesteld, opdat het een gedenkteken zou zijn, d.w.z. een vermanend sacrament, waardoor ons in gedachtenis gebracht wordt, door welk een verschrikkelijke dood en door welke grote pijnen Hij ons zulke grote goederen verkregen heeft. Dus worden wij daardoor opgewekt tot publieke grootmaking ervan en tot dankzegging. Want in het Avondmaal herinnert Hij ons niet alleen aan ons ambt - zoals sommige dwaalgeesten beweren - maar herinnert Hij ons allereerst aan de weldaden van Christus, en dan pas aan ons ambt. Want het Avondmaal leert ons allereerst, dat Christus ons dit gedenkteken om Zijns Zelfs wil geeft als een onderpand van Zijn liefde en weldaden, daarna vermaant het ons ook tot dankbaarheid. Want wij zouden niet dankbaar kunnen zijn, als wij geen weldaden ontvingen. Dit is dus de betekenis. "Doet dit tot Mijn gedachtenis", alsof Hij zeggen wilde: Als gij dit doet, overdenkt dan Mijn weldaden; weldaden die Ik door deze ceremonie u in gedachten breng en verzegel, en dankt Mij er dan voor met een openbare belijdenis voor God en Zijn heilige Engelen.

Drinkt allen daaruit. Dit bevel dient men te plaatsen tegenover de kerkroof van de paus, die de leken de drinkbeker ontnemt; alsook tegenover het verzinsel van de roomse bedriegers ("bedriegheesters"), die beweren dat het bloed, ander de gedaante van het brood, met het lichaam samen vergezeld gaat; hetgeen zij concomitantia noemen. Want Christus wil, dat zij *allen* zullen eten én drinken. Daarentegen wil de paus, dat zij niet allen drinken, maar uitsluitend de priesters; en dat de leken - zoals hij ze noemt - uitsluitend zullen eten, omdat zij al etende, ook tegelijk drinken. Maar die onbeschaamdheid wordt door Christus' bevel "Drinkt allen" weerlegd.

De Rooms-katholieken komen hier met enkele beuzelingen aanzetten, en zeggen: Dit bevel behoort alleen de *aanwezige discipelen* toe, die priesters en geen leken waren. Maar

1. zij maken hier geheel ten onrechte van Christus' discipelen mispappen.
2. Er bestaat in de Schrift geen onderscheid tussen priesters en leken. Want volgens haar zijn alle gelovigen priesters van God, Openb. 1:6: "Die ons gemaakt heeft tot koningen en priesters Gode en Zijnen Vader"; 1 Petrus 2:5: "Zo wordt gij ook zelf als levende stenen gebouwd tot een geestelijk huis, tot een heilig priesterdom, om geestelijke offeranden op te

offeren, die Gode aangenaam zijn door Jezus Christus."

3. Door zulk een schijn zou geheel het Avondmaal aan de leken ontnomen worden, en vooral aan de vrouwen, n.l. als het waar was, dat uitsluitend dat geslacht (= sexe) der mensen tot het Avondmaal toegelaten mag worden, dat bij het eerste Avondmaal (aanwezig) was.

En het verzinsel van de concomitantia, d.w.z. dat het bloed met het lichaam onder de gedaante van het brood vergezelschap is, is niets anders dan een goddeloze verbloeming van de kerkroof; en die weerlegt Christus Zelf, wanneer Hij duidelijk het brood als Zijn gekruisigd lichaam en duidelijk de drinkbeker als Zijn vergoten, en van het lichaam afgescheiden bloed, aan Zijn discipelen te eten en te drinken geeft, en gebiedt dat dit later aan allen apart gegeven zal worden.

Deze drinkbeker is het Nieuwe Testament. Het Griekse woord *diathèkè* komt overeen met het Hebreeuwse woord *Berith*, dat verbond of verdrag betekent. Ook wordt het gebruikt voor een testament of uiterste wil van de testamentmaker, Hebr. 9:16. Maar dat het hier meer een verbond dan een testament betekent, wijst het bijgevoegde woordje *nieuwe* aan, door welk woord een tegenstelling tot het Oude Verbond gemaakt wordt. En het verbond Gods is de belofte van het Evangelie der verzoening en genade, door en om Christus' wil. Dit verbond, of deze genade-belofte, was vroeger oud, zolang de Messias verwacht werd, Die geboren zou worden uit Abrahams zaad, en het werd bevestigd door het bloed, enerzijds van het Paaslam, en anderzijds van de andere slachtoffers, Ex. 12:13 en 24:8, Hebr. 9:18 en 22. Maar omdat de Messias nu gekomen is en de voorbeelden door Hem vervuld zijn, is het Oude Verbond afgeschaft en het Nieuwe ervoor in de plaats gekomen, nu de prediking der genade die geschiedde omwille van de Messias Die nog komen moest..... veranderd is in een prediking der genade omwille van de thans gekomen Messias. Want hoewel het inderdaad slechts één verbond is en er te allen tijde slechts enerlei verzoening met God is, toch is het Nieuwe Verbond een ander (verbond) dan het Oude, hoewel niet wat betreft de wijze van belofte en bevestiging. Want omdat onder het Oude Verbond de verzoening eertijds beloofd was door de Messias, Die nog komen moest....., en omdat deze belofte bevestigd was door het bloed van bokken of kalveren, Hebr. 9:12, zo getuigt Christus, toen Hij Zijn Avondmaal tot een Nieuw Verbond instelde, dat van nu af de verzoening der gelovigen vastgehecht zal zijn om Zijn vergoten bloed. Daarom is het Nieuwe Testament of Verbond niets anders dan een vernieuwde verbinding, of die op een nieuwe wijze, d.w.z. door het bloed van Christus bevestigd en vervuld is.

Maar hoe kan de drinkbeker dit Nieuwe Verbond of deze nieuwe verzoening met God zijn? Voorwaar, men kan niet ontkennen dat hier twee figuurlijke uitdrukkingen samengaan. Want onder de drinkbeker wordt verstaan hetgeen in de drinkbeker is, n.l. de wijn. Dus is dit een figuurlijke wijze van spreken, waarbij hetgeen iets bevat (de beker), genomen wordt voor de inhoud ("hetgene dat begrepen wort"). En daarnaast wordt door een andere figuurlijke uitdrukking - maar die toch gebruikelijk is voor de sacramenten! - het eigen werk van de betekende zaak aan het teken toegekend. Want een houten, glazen, zilveren of gouden drinkbeker kan in eigenlijke zin niet het Nieuwe Verbond of de verzoening met God genoemd worden, dan alleen door betekening, n.l. wat betreft het feit, dat het een teken is van het Nieuwe Verband, dat ons de verzoening met God door Christus' bloed, en de vereniging met Christus verzegelt; of wat betreft het feit, dat de ceremonie des Avondmaals betuigt, dat wij met God verzoend zijn door en om het vergoten bloed van Christus, wanneer wij deze weldaad met waar geloof omhelzen.

... in Mijn bloed, dat voor u vergoten wordt tot vergeving der zonden. Het bloed van Christus betekent Zijn dood. Daarom betekent de uitdrukking "in het bloed van Christus": in de dood, of om de dood van Christus; ook wijst het bloed op de verdienste van Christus, waarom wij - wanneer ze met een waarachtig geloof aangenomen wordt - vergeving der zonden ontvangen. En dat wordt hier het bloedvergieten genoemd. Het duidt niet op het lichamelijke drinken ervan, of het gedane werk.

Want zo dikwijls als gij van dit brood zult eten. Dus moet het Avondmaal dikwijls herhaald worden, enerzijds om het bevel van Christus en van de Apostelen, anderzijds om het doel waartoe het ingesteld is, n.l. tot gedachtenis van Christus en Zijn weldaden, die dikwijls verhaald dienen te worden. Verkondigt de dood des Heeren, n.l. door inwendig met het hart te geloven en uitwendig met de mond te belijden en groot te maken; alsof hij zeggen wilde: Geloof dat Christus gestorven, ja ook voor u gestorven is; belijdt dit bovendien in het publiek voor alle mensen.

Totdat Hij komt. Dus zal de viering van het Avondmaal des Heeren voortduren tot aan het einde der wereld, en men heeft geen nieuwe godsdienstvorm te verwachten voor de oordeelsdag; zoals er geschreven is in 1 Petrus 1:25: "Maar het Woord des Heeren blijft in der eeuwigheid; en dit is het Woord dat onder u verkondigd is", en Openb. 2:25: "Hetgeen gij hebt, houdt dat, totdat Ik zal komen." Daarom is Mohammed een godslasteraar, die een andere godsdienst verzonnen heeft. En de paus en de monniken zijn ook godslasteraars, die het Avondmaal des Heeren veranderd hebben in een waar apenspel, n.l. in de Mis. Ook leert het gebruik van het Avondmaal, dat Christus nog niet gekomen en naar het lichaam nog niet op aarde aanwezig is.

De instellingswoorden, zoals wij die nu verklaard hebben, krijgen nog nader belichting uit de woorden van de Apostel, die wij nu nog kort zullen uitleggen.

Verklaring van Paulus' woorden in 1 Kor. 10:16v.

"De drinkbeker der dankzegging, dien wij dankzeggende zegenen, is die niet een gemeenschap des bloeds van Christus? Het brood dat wij breken, is dat niet een gemeenschap des lichaams van Christus? Want één brood is het, zo zijn wij velen één lichaam, dewijl wij allen één brood deelachtig zijn."

De drinkbeker der dankzegging. Dat "eulogia" en "eucharistie", d.w.z. zegening en dankzegging, in deze handeling één en hetzelfde betekenen, blijkt uit de overeenkomst met de Inzettingswoorden. Daarom heet hij de drinkbeker der zegening of dankzegging, omdat hij tot dat doel ontvangen wordt, dat wij Christus danken zouden voor Zijn lijden en dood, of om bij het gebruik daarvan te denken aan de weldaden van Christus en Hem daarvoor te danken.

Is de gemeenschap des bloeds van Christus. Gemeenschap is een zaak die aan velen gemeen is, of een gelijkelijk deelhebben aan één gemeenschappelijke zaak. Dus is de gemeenschap aan Christus, aan de éne Christus met al Zijn weldaden, aan alle gelovigen gemeen; of ze is een geestelijk gezelschap der gelovigen met Christus, zoals de leden met het Hoofd en de ranken met de Wijnstok, Joh. 15:1, Ef. 5:1, 1 Joh. 1:3. Daarvan belijden wij in de Geloofsartikelen: "Ik geloof de gemeenschap der heiligen." En het brood en de drinkbeker des Avondmaals zijn de gemeenschap aan het lichaam en bloed van Christus, in dezelfde zin, als de drinkbeker het Nieuwe Testament is, d.w.z. door een figuurlijke spreekwijze, die bij de sacramenten gebruikelijk is. Want dit zijn tekenen van onze gemeenschap met Christus' lichaam en bloed, of met Christus Zelf en Diens weldaden. Want uitwendige en lichamelijke

(=stoffelijke) zaken zijn of kunnen eigenlijk geen innerlijke en geestelijke gemeenschap genoemd worden. En dit uiterlijke eten getuigt ervan, dat Christus' lichaam en bloed en al Zijn verdiensten de gelovigen werkelijk gemeen gemaakt of meegedeeld worden, zodat zij én met Christus én onder elkaar één lichaam worden. Daarom verklaart de Apostel in het kort, dat deze gemeenschap daarin bestaat, dat wij velen één lichaam zijn, d.w.z. dat Christus het Hoofd is en wij de leden zijn. Hieruit wordt besloten, dat de gemeenschap aan het lichaam en bloed van Christus, waarover de Apostel spreekt, geenszins een mondeling eten en drinken van het lichaam en bloed van Christus is, zoals sommigen willen beweren.

ZONDAG 29.

De rechte leer van het Avondmaal des Heeren is op Schriftuurlijke wijze in de vorige Zondag verklaard. Nu volgt in Zondag 29 een weerlegging van de voornaamste dwaling, die hiermee in strijd is, n.l. die van de Rooms en, die leren dat "het brood en de wijn in het Avondmaal veranderen in het wezenlijke lichaam en bloed van Christus." Hier wordt 1. de dwaling weerlegd, in Vraag 78 en 2. op het voornaamste bezwaar van de Rooms en geantwoord, in Vraag 79.

Vraag 78: *Wordt dan uit brood en wijn het wezenlijke lichaam en bloed van Christus?*

Antwoord: *Neen, maar zoals het water in de Doop niet in het bloed van Christus veranderd wordt, noch de afwassing der zonden zelf is (waarvan het alleen een Goddelijk waanteken en verzekering is), alzo wordt ook het brood in het Avondmaal niet het lichaam van Christus zelf, hoewel het naar de aard en eigenschap der sacramenten a) het lichaam van Jezus Christus genoemd wordt b).*

- a. Gen. 17:10, 14, Ex. 12:27, 43, 48, en 13:9, Hand. 7:8, Ex. 24:8, id. 29:36, Lev. 16:10; 17:11, Jes. 6:7, Hand. 22:16, Tit. 3:5, 1 Petrus 3:21, 1 Kor. 10:1-4 en 16; id. 11:24v., 27v.
- b. Matth. 26:26, Mark. 14:22, Luk. 22:19.

Verklaring van Vraag 78.

Hier wordt verworpen en weerlegd de transsubstantiatie van de Rooms en, d.w.z. die leer, krachtens welke men leert, dat in het Avondmaal het brood wezenlijk veranderd wordt in Christus' lichaam; en tevens wordt ook de consubstantiatie verworpen, d.w.z. die leer krachtens welke geleerd wordt, dat in, onder en met het brood Christus' lichaam schuilt en verborgen is; welke (leer) de Ubiquitisten of Martinisten willen verdedigen. En aangezien de Rooms-katholieken en meerderen loochenen, dat in Christus' woorden: "Dit is Mijn lichaam" een sacramentele spreekwijze is, en (zij) almaar roepen, dat men bij de woorden blijven moet, daarom dienen wij hier wat breder over de betekenis der woorden te handelen.

Over het woordengesil bij het Avondmaal.

Er bestaat een zeer hatelijke (=haatwekkend, ook: krenkend [v. Dale]) strijd over de betekenis van Christus' woorden "Dit is Mijn lichaam." De Rooms en verzinnen, dat door de kracht van de consecratie of zegening een verandering van het wezen plaats heeft, d.w.z. dat het wezen van het brood veranderd wordt in het wezen van Christus' lichaam, hoewel alleen het uitwendige ("de gedaente") en andere bijkomstigheden ("toevalloighe dingen") van het brood (dezelfde, n.l.) blijven; en dit noemen zij *transsubstantiatie*.

De Ubiquitisten wenden voor: een samen-bestaan des wezens, of, dat het wezen van het lichaam en het brood tegelijk bestaan, en leggen de woorden als volgt uit: "Dit is Mijn lichaam", d.w.z. in, met en onder dit brood is Mijn lichaam. Beide groepen beroemen er zich dapper op, dat zij de woorden van Christus op een eenvoudige manier opvatten, en dat zij de letter volgen. Maar geen van beide doen ze hetgeen waarop zij zich beroemen. Want dit is een waarachtige en eenvoudige eigenschap der woorden, om de ware bedoeling van de Auteur te verstaan, dat er niets aan de woorden toe- of afgedaan wordt, noch ook iets in de letter veranderd wordt. Maar noch de Rooms en noch de Ubiquitisten vatten Christus' woorden op eenvoudige wijze op, ja zelfs niet zonder toedoen of verandering. Want in plaats dat Christus gezegd heeft dat het brood Zijn lichaam is, beweren de Rooms en, dat het brood

door de kracht der woorden wordt, of geworden is: het lichaam van Christus, en dat het wezen van het brood in het wezen van Christus' lichaam veranderd is. En de Ubiquitisten wijken nog verder van de eenvoud der woorden af. Want in plaats dat Christus eenvoudig van het brood gezegd heeft: "Dit is Mijn lichaam", beweren zij: in, met en onder dit brood is Mijn onzichtbaar lichaam, en zij doen er ook van het hunne bij, zoals: "dadelijk, wezenlijk, lichamelijk", enz.

Maar wij nemen Christus' woorden zonder enige toevoeging of verandering aan. Want wij zeggen, dat het brood Christus' lichaam is, en ook het waarachtige en natuurlijke lichaam, dat voor ons overgegeven is. En omdat dit, naar de letter verstaan, met de waarheid van het christelijke geloof in strijd is (want het brood is eigenlijk en van nature niet het lichaam van Christus, dat voor ons gekruisigd werd, maar een klomp tarwe, tot voedsel voor de mensen gebakken), daarom zijn wij dus van mening, dat in deze woorden een figuurlijke spreekwijze (te vinden) is, en dat men daarom een geschikte betekenis (ervoor) zoeken moet, volgens Augustinus' regel¹: "Dit is de manier om uit te vinden, of een spreuk letterlijk of figuurlijk dient opgevat te worden, dat n.l. alles wat in Gods Woord, letterlijk verstaan, niet tot de waarheid des geloofs (over)gebracht worden kan, daarvan dient gij dan te weten, dat het figuurlijk of oneigenlijk opgevat moet worden." En volgens deze regel voert Augustinus zelf het eten van het vlees van Christus als voorbeeld aan, wanneer hij zegt in c. 16: "Tenzij dat gij eet het vlees van den Zoon des mensen, en Zijn bloed drinkt, zo hebt gij geen leven in uzelf. Naar het schijnt gebiedt Hij een boos feit of gruwelijk stuk. Daarom is het figuurlijk of op oneigenlijke manier gesproken, wanneer ons geboden wordt, dat wij gemeenschap moeten hebben aan het lijden des Heeren, en dat wij in onze gedachtenis er liefelijk en profijtelijk aan moeten vasthouden, dat Zijn vlees voor ons gekruisigd en gewond is."

En om de juiste betekenis te zoeken, volgen wij niet de wijsbegeerte of het menselijke vernuft, maar gebruiken wij die regels, waarnaar men altijd - krachtens de overeenstemming van alle rechtzinnige theologen of uitleggers der Schrift - oordelen moet over alle uitlegging der Schriftuur: n.l. naar de regel des geloofs (of: "analogia fidei"), overeenkomstig de natuur der zaak die behandeld wordt, en tenslotte naar de uitspraken der Schrift, die hetzelfde leren. Want met behulp van deze drie regels wordt in de Schrift de rechte zin ontdekt, wanneer de nood dringt om van de letter te komen tot de betekenis.

Allereerst dus: Er dient geen uitleg aanvaard te worden, die niet overeenstemt met de regel des geloofs, of die in strijd is met een Geloofsartikel, of met een gebod der Tien Geboden, of met bepaalde nadrukkelijke uitspraken der Schrift. Want de Geest der waarheid strijdt niet met Zichzelf.

Ten tweede: De betekenis dient overeen te komen met de aard der zaken, waarover gehandeld wordt, en waarvan de woorden luiden, welker betekenis men zoeken zal. Bijvoorbeeld: Omdat hier gezocht wordt naar de betekenis van de woorden des Avondmaals, dat een sacrament is....., daarom moet men nagaan ("zien"), hoe de Heilige Schrift op andere plaatsen over de sacramenten en ook over het Avondmaal zelf spreekt.

Ten derde: Dat men de gelijkkluidende teksten dient te bestuderen ("beschouwen"), waardoor het openbaar en bekend is, of bewezen kan worden, dat met andere woorden over dezelfde zaak gesproken wordt, die in de tekst waarover het geschil gaat, begrepen is. Want wanneer men de betekenis kan weten van een duidelijker tekst waarover geen geschil bestaat, dan zullen wij ook zekerheid krijgen van de tekst waarover het geschil loopt, omdat in beide

---

¹ Lib. De doct. Christ. C. 10, ep. 3 ad Bonif.

teksten hetzelfde geleerd wordt. En wanneer de betekenis der Avondmaals-woorden met deze regels overeenkomt, is deze ongetwijfeld waar, en zijn andere betekenissen die hiermee in strijd zijn, niet waar ("valsch").

Nu hebben wij al eerder onze betekenis en opvatting, die met deze regels overeenkomen, op deze manier verklaard, dat Christus n.l. van het brood dat Hij in de handen droeg en, nadat Hij het gebroken had, aan de discipelen uitdeelde....., gezegd heeft: "Dit is Mijn lichaam, dat voor u gegeven, of gebroken wordt"; en dat het brood zelf het waarachtige en natuurlijke lichaam van Christus is, niet wat het wezen betreft, noch door een toverachtige verandering, maar door de verborgen betekenis, of door een sacramentele. niet-letterlijke spreekwijze; d.w.z. dat het een teken of sacrament is van Christus' lichaam; dat ook deze woorden "Dit is Mijn lichaam" de woorden zijn van de belofte der genade, inzake het geestelijke eten en drinken van het lichaam en bloed van Christus, d. w. z. inzake de geestelijke gemeenschap der gelovigen met Christus, die in het Evangelie beloofd en door deze ceremonie bevestigd wordt. Dus is de betekenis der woorden "Dit is Mijn lichaam" deze: Dit brood dat Ik breek en aan u uitdeel om te eten, is een teken van Mijn lichaam, dat voor u in de dood overgeleverd wordt....., en (het is) een zeker zegel van uw vereniging met Mijn lichaam. Wie dus de belofte des Evangelies gelooft en dit brood eet, die eet zo waarachtig en daadwerkelijk door het geloof Mijn lichaam, als hij, waarachtig en daadwerkelijk dit sacrament van Mijn lichaam met de mond ontvangt. Daarom wordt aan het teken de naam van de betekende zaak toegekend, door een figuurlijke manier van spreken, die voor de sacramenten zeer gebruikelijk is; en zulks enerzijds vanwege de gelijkenis tussen het teken en de betekende zaak, en anderzijds omdat het teken én de betekende zaak samen en tegelijk ontvangen worden bij een wettig gebruik. Zoals dus de *Doop* de afwassing der zonden en het bad der wedergeboorte heet, omdat de Doop een waar- teken van beide is, evenzo wordt ook het brood genoemd: het *lichaam van Christus*, en de drinkbeker, of de wijn in de drinkbeker: het bloed van Christus, omdat ze een waarteken zijn van Christus' lichaam en bloed. En dit is niet alleen de opvatting van ons, maar ook die van Christus Zelf, van de Apostelen en van alle orthodoxe kerkvaders, waarvan wij niet twijfelen, of ze komt zeer goed met de waarheid van het Evangelie overeen. Daarom zijn wij van mening ("achten wij"), dat alleen deze betekenis in de Kerk zuiver geleerd en gehandhaafd dient te worden, hoezeer ze dan ook door de tegenstanders, n.l. de Rooms en Martinisten, als ketters zou veroordeeld worden. Laten wij nu tot het bewijs overgaan.

Allereerst zullen wij de bewijzen voor onze opvatting verklaren en verdedigen. Daarna zullen wij spreken over de *transsubstantiatie*, d.w.z. de leer van de Rooms-katholieken over de verandering van het brood in het lichaam van Christus. En ook over de *consubstantiatie*, d.w.z. over de leer van de Ubiquitisten, dat n.l. het lichaam van Christus in, met en onder het brood zou schuilgaan. En wij zullen ook nog een verklaring erbij geven over het mondeling eten van Christus' lichaam.

Wij zullen de bewijzen voor ons standpunt - ten einde een goede rangschikking te verkrijgen en alles beter in het geheugen te prenten - in vier groepen ("ordens") verdelen.

1. Sommige bewijzen worden ontleend aan de gelijkmatigheid van de Geloofsartikelen, of aan een vergelijking van de onderdelen der christelijke leer.
2. Sommige worden ontleend aan de natuur der zaak, die in behandeling is, d.w.z. aan de algemene leer der sacramenten.
3. Sommige worden ontleend aan de tekst en (bijzondere) omstandigheden des Avondmaals.

4. Sommige worden ontleend aan de gelijkkluidende teksten der Schrift, die een soortgelijke of dezelfde leer in woorden stellen, die buiten kwestie zijn.
5. Hierbij kan dan nog als vijfde groep komen, n.l. de uitspraken der kerkvaders.

EERSTE GROEP. De bewijzen, ontleend aan de gelijkmatigheid der Geloofsartikelen.

1. Aan het Artikel over de menswording (n.l. van Christus). Het Woord, de eeuwige Zoon van God, heeft een natuur aangenomen, die waarachtig menselijk is, ons in alles gelijk, uitgenomen de zonde; en die natuur behoudt Hij tot onze troost en zaligheid voor eeuwig.

Maar de menselijke natuur is vanwege de eigenschap van haar wezen, oneindig noch onvatbaar, en ook kan zij niet tegelijkertijd op alle of op vele plaatsen, of op meer plaatsen dan één (aanwezig) zijn, en evenmin kan zij tegelijk zichtbaar en onzichtbaar, of voor de uiterlijke zintuigen vatbaar ("begrijpelijk") en onvatbaar zijn. Want het komt alleen de Godheid toe, om door Haar Wezen op vele en alle plaatsen tegenwoordig te zijn, zoals er geschreven staat: "Vervul Ik niet den hemel en de aarde?" (Jer. 23:24); en door deze eigenschap wordt God van alle andere schepselen onderscheiden. Ja, ook de Godheid Zelve kan, aangezien Zij onveranderlijk en waarachtig is, niet tegelijk zichtbaar en onzichtbaar, eindig en oneindig zijn, maar blijft steeds onzichtbaar, onvatbaar en oneindig.

Daarom mag men niet verzinnen, dat Christus - toen Hij zeide: "Dit is Mijn lichaam" - met een en hetzelfde lichaam tegelijk zichtbaar aan de Tafel gezeten heeft én onzichtbaar in het brood (aanwezig) geweest is; of dat Hij nu zichtbaar in de hemel verkeert, én onzichtbaar in het brood is, en dat het op alle plaatsen waar het Avondmaal des Heeren gevierd wordt, op aarde is.

2. Aan het Artikel van de hemelvaart. Christus is waarlijk ten hemel gevaren, d.w.z. Hij is met Zijn lichaam van de aarde Omhoog opgenomen, boven deze zienlijke hemelen, in de hemelse woonstede, zodat Zijn lichaam niet op aarde bleef of daar nu nog is, maar dat het in de hemel is, vanwaar Hij zichtbaar wederkomen zal ten oordeel. Dus is Zijn lichaam niet in het brood. Hierbij dient men op twee dingen te letten.

1. Dat vanwege de bewijzen, ontleend aan de hemelvaart, het lichaam van Christus niet weggenomen wordt uit het Avondmaal, zoals sommigen ons belasteren, maar alleen uit het brood. Want de afstand die er is tussen hemel en aarde, kan niet beletten, dat Christus' lichaam - hoewel het in de hemel is - voor de gelovigen tegenwoordig is in het Avondmaal, en van hen door het geloof gegeten wordt, ook al is het niet verborgen in het brood, en al komt het vóór de oordeelsdag niet van de hemel naar beneden Want ons geloof ~schouwt en omhelst het lichaam en bloed, en alle weldaden van Christus, als aanwezig in het Woord der belofte, die aan de uiterlijke tekenen gehecht is.

2. Dat de bewijzen, ontleend aan de hemelvaart, niet alleen en op zichzelf, maar verbonden met het eerste bewijs - ontleend aan de waarheid van Zijn menselijke natuur! - de menselijke tegenwoordigheid van Christus in het brood weerlegt. Want als de menselijke natuur van Christus van dien aard was, dat ze tegelijk in de hemel en op de aarde, of alomtegenwoordig zijn kon, dan zou voorzeker Zijn hemelvaart niet kunnen beletten, of Hij zou tegelijk in het brood en in de hemel kunnen zijn. Maar aangezien de eindige, menselijke natuur noch op vele, noch op alle plaatsen tegelijk tegenwoordig zijn kan, staat nu ook het bewijs, ontleend aan de hemelvaart, vast; en zoals men bij het eerste Avondmaal dus besluiten kon uit de eigenschap der menselijke natuur: Christus' lichaam zit aan de Tafel te midden van de discipelen, en is daarom niet in het brood of in de mond der discipelen, zo kan men ook uit de waarheid van de hemelvaart als volgt besluiten: *Het lichaam van Christus is in de hemel, en daarom is het niet in het brood of ergens anders op aarde.*

Om tegenover deze bewijzen de lichamelijke tegenwoordigheid en het eten van Christus' lichaam in het brood te verdedigen, plaatsen onze bestrijders de volgende uitvluchten:

Eerste bezwaar: Het is alleen het menselijke vernuft dat van mening is, dat de lichamelijke tegenwoordigheid in het brood, met deze Geloofsartikelen in strijd is. Evenwel bewijst dit nog niet, dat ze daarom inderdaad ermee in strijd is.

Antwoord. Het is niet waar dat alleen het menselijke vernuft zo oordeelt. Want ook het christelijke geloof oordeelt hetzelfde. En Gods Woord leert ons, dat Christus' lichaam een waarachtig, menselijk en eindig lichaam is, en dat het niet tegelijk op alle of vele plaatsen zijn kan; ja, dat het nu, nadat het ten hemel gevaren is, tot aan het einde der wereld niet op aarde, maar in de hemel is en daar blijven zal, tot de tijd van de wederoprichting aller dingen, Hand. 1:11, en 3:21. Daarom strijdt het niet alleen met de rede of het menselijk vernuft, zoals zij verzinnen, maar ook met Gods Woord, dat Christus' lichaam in de hemel én in het brood tegelijk aanwezig zou zijn. Wel is het waar en buiten alle geschil, dat in Goddelijke zaken het menselijk vernuft - als het in strijd is met Gods Woord - niet gehoord, maar onder Gods Woord gebogen moet worden. En toch moet het niet geheel en al uitgesloten en verworpen worden, ook niet in Goddelijke zaken, alsof men tot Gods Woord uitsluitend een onvernuftig of verstandeloos gevoel zou moeten brengen; maar men dient het ook recht te gebruiken, om het ware van het onware te onderscheiden. Want daartoe is ons door God het vernuft of verstand gegeven, opdat wij door het licht van ons vernuft tegenstrijdige opvattingen zouden leren onderscheiden, en met zekerheid verstaan wat in Gods Woord begrepen is, of wat daarmee in strijd is; opdat wij het ene zouden aannemen en het andere verwerpen. En indien dit niet voor vast en onweersprekelijk gehouden wordt, zal er geen enkele leer - hoe ongerijmd en goddeloos ook! -, en er zal niets in de stinkvaten van alle (mogelijke) ketters - hoe wanschapen en onbeschaamd ook! - door de uitspraken der Schrift weerlegd kunnen worden. Want steeds zullen de ketters en bedriegers deze uitvlucht gebruiken, dat hun leer met Gods Woord niet in strijd is, maar dat zoiets alleen ons vernuft maar zo toeschijnt.

Tweede bezwaar: Christus is almachtig. Daarom kan Hij doen hetgeen Hij beloofde, n.l. dat Zijn waarachtig en natuurlijk lichaam tegelijk in de hemel en in het brood is.

Antwoord: 1. Christus is zo almachtig, dat Hij ook tevens waarachtig is. Daarom betoont Hij Zijn almacht niet om de Geloofsartikelen, welke de onwrikbare Waarheid zijn, omver te stoten, maar om die te bevestigen. 2. Weliswaar kan Christus alles doen wat Hij beloofde, maar wij lezen er nergens van, dat Christus beloofde dat Zijn lichaam in het brood zijn zal. Als zij bewijzen kunnen, dat dit ergens van Hem beloofd is, dan zullen wij ook vanzelf toegeven, dat Hij dit doen kan.

Derde bezwaar: De Schrift schrijft het lichaam van Christus tal van eigenschappen en bijzonderheden toe, die de natuur te boven gaan en die onze lichamen en andere schepselen missen; zoals op het water wandelen, (van gedaante) veranderd worden, omhoog door de lucht opgenomen worden in de hemel, door steen en gesloten deuren gaan, met de Godheid personeel verenigd zijn, een Offer voor de zonden worden. Daarom is het niet ongerijmd, dat men aan dat lichaam ook toeschrijft: de tegenwoordigheid in de hemel én in het brood tegelijk, d.w.z. dat het op vele, ja zelfs op alle plaatsen aanwezig is.

Antwoord: 1. Hier worden veel onware dingen met de ware vermengd. Want dat Christus door stenen en gesloten deuren zou doorgegaan zijn, staat niet in de Schrift vermeld. 2. De andere bijzonderheden staan wel alle in de Schrift vermeld, maar zijn van dien aard, dat ze het lichaam toch een schepsel laten. Maar de aanwezigheid van Christus' lichaam op vele of op alle plaatsen, is nergens in de Schrift vermeld. Ook zou het lichaam dan niet waarachtig-

menselijk, ja zelfs geen schepsel kunnen zijn. Want het is alleen aan de oneindige Godheid eigen om tegelijk op vele verschillende plaatsen, of om van nature alomtegenwoordig te zijn. Daarentegen zijn alle schepselen eindig en kunnen vanwege hun eindigheid niet tezelfdertijd op meer plaatsen dan één aanwezig zijn. Vandaar dat de Schrift en de kerkvaders steeds de tegenwoordigheid op vele of alle plaatsen hebben aangehaald, als een waar en stellig bewijs voor de waarachtige en enige Godheid; zoals Christus van Zichzelf in Joh. 3:13 spreekt: "De Zoon des mensen, Die in den hemel is."

En Didymus¹ schrijft: "Als de Heilige Geest één van de schepselen was, dan zou Hij ook een bepaald ("omschreven") of eindig Wezen hebben, zoals alle dingen die geschapen zijn. Want hoewel de onzienlijke schepselen niet op een bepaalde plaats bepaald worden, zijn ze toch eindig door de eigenschap van hun natuur. Maar omdat de Heilige Geest in velen is, heeft Hij geen bepaald of eindig Wezen." En Tertullianus² zegt: "Is het dat Christus alleen Mens is, hoe is Hij dan op alle plaatsen tegenwoordig, waar Hij aangeroepen wordt? Aangezien dit geen natuur van mensen, maar van God is, n.l. dat Hij op alle plaatsen aanwezig zijn kan." Daarom is het een bedrieglijke conclusie die men hieruit trekt. Want deze bijzonderheden zijn er geen oorzaak van, waarom Christus' lichaam op vele of alle plaatsen tegelijk aanwezig zou kunnen zijn. En bovendien is er een groot verschil tussen de alomtegenwoordigheid en deze bijzonderheden.

Derde bewijs: (ontleend aan het Artikel van de gemeenschap der heiligen met Christus). Zoals de gemeenschap der heiligen met Christus is, d.w.z. Christus' blijven in de heiligen en het blijven der heiligen in Christus, zo is ook het eten van Zijn lichaam. Want het kan niet betwijfeld worden, dat Christus niet anders door ons gegeten wordt, dan zoals Hij - gegeten - in ons woont en blijft; aangezien Hij zowel in als buiten het Avondmaal Zichzelf aan ons meedeelt, opdat Hij steeds in ons en wij in Hem blijven; maar niet opdat Hij van ons gegeten zijnde, weer zou weggaan of in ons verdwijnen, Joh. 14:23: "Wij zullen tot hem komen en zullen woning bij hem maken", en Joh. 6:54: "Die Mijn vlees eet en Mijn bloed drinkt, die heeft het eeuwige leven." Maar de gemeenschap der heiligen met Christus, d.w.z. het blijven van Christus in de heiligen en van de heiligen in Christus, is niet lichamelijk, maar geestelijk; door welke gemeenschap de heiligen aan Christus en al Zijn weldaden door het geloof deel krijgen. Echter niet zo, dat de massa van Christus' lichaam binnen in de lichamen der heiligen is, maar zó dat zij door de band des Heiligen Geestes als lidmaten in dit lichaam ingelijfd, en zeer nauw daarmee verbonden worden, hoewel zij op aarde zijn en het lichaam van Christus in de hemel is, Ef. 3:17: "Opdat Christus door het geloof in uwe harten wone", 1 Joh. 3:24 en 4:13: "Hieraan kennen wij, dat wij in Hem blijven en Hij in ons, omdat Hij ons van Zijn Geest gegeven heeft", en Joh. 15:5: "Ik ben de Wijnstok en gij zijt de ranken", enz. Daarom is ook het eten van Christus' lichaam niet lichamelijk, maar geestelijk, zowel in als buiten het Avondmaal.

Het vierde bewijs, ontleend aan hetzelfde Artikel. De gemeenschap der heiligen met Christus is altijd eender geweest, zelfs van het begin der wereld af. Want Christus heeft van eeuwigheid af niet anders in ons gewoond, dan Hij altijd gewoond heeft in alle heiligen, zovelen er ooit zalig geworden zijn. Want zij zijn allen tezamen met ons één lichaam, 1 Kor. 10:3v., Ef. 4:4, Rom. 8:9. Maar vroeger, vóór Christus' menswording heeft er geen andere dan een geestelijke gemeenschap met Hem kunnen bestaan. Daarom is ook onze

---

¹ De Siritu sancto lib. 1, cap. 1.

² Lib. De trinit.

gemeenschap met Hem - in en buiten het Avondmaal - geen andere dan een geestelijke. Hieruit blijkt wel, dat het Artikel van de gemeenschap der heiligen geen lichamelijk eten van Christus toelaat, maar gans en al een geestelijk eten vereist en bevestigt.

Vijfde bewijs, ontleend aan het Artikel van de vergeving der zonden. Als Christus lichamelijk in het brood en in onze hand is, dan moet de vergeving der zonden van God begeerd worden omwille van hetgeen wij in onze hand houden en in onze mond steken, hetzij dan dat de substantie of het wezen van het brood blijft, dan wel tenietgedaan wordt. Want de vergeving der zonden dient van God, om Christus' wil, begeerd en verwacht te worden, vooral bij de bediening van het Avondmaal. Wanneer wij dus het Avondmaal vieren, dan zouden wij dit bij onszelf hebben te bedenken en aldus de hemelse Vader moeten aanspreken: *"Ik bid U, hemelse Vader, of Gij mij genadig wilt zijn omwille van deze Uw Zoon, Die ik a.h.w. hier in dit brood tegenwoordig, in deze mijn hand houd en met mijn mond ontvang."*

Maar dit is dezelfde afgoderij, als in de Paapse Mis bedreven wordt, waardoor de Mis-dienaars ("mis-papen") verzinnen dat zij Christus lichamelijk in hun handen houden en daar opofferen, of Hem stellen voor de Vader, om voor henzelf en anderen vergeving der zonden te verwerven, om deze Zone Gods, Die zij in hun handen houden en tonen; hetgeen zonder enige twijfel een vreselijke en vervloekte afgoderij is, zodat het beter is om duizend doden te sterven dan zoiets ook maar eenmaal te bedrijven. Want ons is uit Gods Woord onderwezen, dat wij onze zaligheid van God zullen (af)bidden en verwachten om Christus' wil, Die om onzentwil Mens geworden is, voor ons geleden heeft, en nu in de hemel aan Gods rechterhand voor ons intreedt ("verschijnt"); maar niet om Degene Die wij, in onze handen dragen. Daarom komen wij tot dit besluit: Hetgeen de afgodische opoffering van de Rooms en bevestigt, dat dient men te verwerpen. Welnu, de leer van de lichamelijke tegenwoordigheid en van het mondeling eten van Christus in het brood, bevestigt de opoffering van de Rooms en, gelijk aangetoond is. Daarom dient men deze leer te verwerpen.

Het zesde bewijs, op grond van het Artikel van de aanbidding, waardoor wij geloven dat Christus, onze God en Heere, dient aanbeden te worden; en op grond van het tweede gebod der Tien geboden, waardoor God alle diensten die door Hem niet ingesteld zijn, als afgodisch verbiedt en verdoemt.

Overal waar men weet dat Christus lichamelijk tegenwoordig is, hetzij zichtbaar of onzichtbaar, daar moet Hij aanbeden worden; en daar dienen de harten en lichaamsgebaren naar de plaats of naar de zaak toegewend te zijn, waarin Hij heet tegenwoordig te zijn.

Maar om de aanbidding op het brood of op de plaats van het brood te richten, is ongetwijfeld een afschuwelijke afgoderij. Want allereerst is het duidelijk, dat de aanbidding door geen enkel gebod of belofte van God aan het brood of aan de plaats van het brood gebonden is. En het is een onbetamelijke, afgodische zaak, om de aanroeping van God te binden aan een bepaalde zaak of plaats, d.w.z. te stellen, dat God op een bepaalde plaats aanbeden moet worden, en op een bepaalde plaats (de gebeden) verhoort, waar Gods volgens Zijn geschreven Woord, niet geboden heeft, dat Hij aangeroepen zal worden, noch beloofd heeft dat Hij verhooren wil. Bovendien staat het vast, dat er onder het Nieuwe Testament of na Christus' hemelvaart, uitsluitend een geestelijke aanbidding geëist wordt; en dat de aanbidding die op een bepaalde plaats op aarde geschiedt, geheel en al weggenomen en verboden is. Dit onderwijst ons de Heere in Joh. 4:21-24, als Hij zegt: "De ure komt, wanneer gijlieden noch op dezen berg, noch te Jeruzalem den Vader zult aanbidden. Gijlieden aanbidt wat gij niet weet; Wij aanbidden wat Wij weten; want de zaligheid is uit de Joden. Maar de ure komt

en is nu, wanneer de ware aanbidders den Vader aanbidden zullen in geest en waarheid; want de Vader zoekt ook dezulken, die Hem alzo aanbidden. God is een Geest en die Hem aanbidden, moeten Hem aanbidden in geest en waarheid." Daarom is Christus dus niet lichamelijk tegenwoordig in het brood of op de plaats van het brood.

Bezwaar, n.l. tegen het 5e en 6e bewijs: Christus heeft niet geboden, dat Hij in het brood moet opgeofferd, maar dat Hij zal gegeten worden. Daarom wordt door de lichamelijke tegenwoordigheid de opoffering of aanbidding van de Rooms en niet bevestigd.

Antwoord: 1. Dit is zoveel als een onzekere zaak willen bewijzen door een andere zaak, die net zo onzeker is. Want er staat nergens geschreven, dat Christus geboden heeft, dat men Hem in het brood zal eten. 2. Zij zoeken naar ijdele uitvluchten. Want wanneer er door God een algemeen gebod om een bepaalde zaak uit te voeren, gegeven wordt, dan zijn alle mensen daaraan gebonden, zonder dat men enige verwachting mag hebben van een bijzonder gebod. Nu heeft God inzake Christus, Zijn Zoon, dit algemene gebod afgekondigd in Ps. 45:12: "Dewijl Hij uw Heere is, zo buig u voor Hem neder", en in Ps. 97:7 en Hebr. 1:6: "En dat alle engelen Gods Hem aanbidden." Daarom behoorden wij allen tezamen dit algemene gebod te gehoorzamen en Christus in het brood te aanbidden, niet minder dan wanneer wij Hem met onze ogen aanwezig zagen, ja alsof wij stellig wisten, dat Hij in het brood lichamelijk tegenwoordig was. Zo verwachtte Thomas geen bijzonder gebod, maar deed er zeer goed aan, dat hij zijn aanbidding richtte op de plaats waar hij Christus staan zag, zeggende: "Mijn Heere en mijn God!" Joh. 20:28. Zolang nu de gedachte aan een lichamelijke tegenwoordigheid blijft, blijft ook de aanbidding van de Rooms en (bestaan), en dus ook de opoffering, ja de gehele Paapse Mis. Want zelfs de Rooms en vatten de opoffering van Christus niet als een slachting op, maar als de vertoning van Zijn lichamelijke tegenwoordigheid, en als het begeren en verkrijgen van de vergeving der zonden omwille van Hem, Die in de handen van de misdienaar aanwezig is.

TWEEDE GROEP. Bewijzen, ontleend aan de aard of natuur der zaak die behandeld wordt, of: aan de algemene leer der sacramenten.

1. Wanneer bij de sacramenten de namen zelf der betekende zaken aan de tekenen toegekend worden, dan wordt daarmee niet een lichamelijke tegenwoordigheid van de betekende zaken bedoeld, of een schuilgaan ervan in de tekenen, maar enerzijds een overeenkomst ervan met de tekenen, en anderzijds een verzegeling ervan door de tekenen, en ook een mededeling der betekende zaken mét de tekenen, die samen ontvangen worden bij een wettig gebruik. Maar bij dit sacrament (n.l. van het Avondmaal) heeft Christus aan de tekenen, n.l. aan het brood en de wijn, de namen van de betekende zaken toegekend, n.l. Zijn lichaam en bloed: "Dit is Mijn lichaam", en: "Dit is Mijn bloed." Daarom betekenen die woorden geen lichamelijke tegenwoordigheid van het lichaam in het brood of van het bloed in de wijn, maar een sacramentele samenvoeging en ontvangst van de betekende zaken mét de tekenen.

2. De aard of natuur van alle sacramenten is, dat de zichtbare tekenen lichamelijk uit de hand van de dienaar ontvangen worden, en de onzichtbare gaven, of de betekende zaken, geestelijk door het geloof. Het Avondmaal is een sacrament.. Daarom worden in het Avondmaal de tekenen - brood en wijn - lichamelijk, en de betekende zaken - het lichaam en bloed van Christus - geestelijk, n.l. door het geloof, ontvangen.

3. De sacramentele uitdrukkingen dienen ook sacramenteel te worden opgevat. De woorden

van het Avondmaal "Dit is Mijn lichaam" en "Dit is Mijn bloed", zijn sacramentele uitdrukkingen. Want zij spreken van een sacrament, en schrijven de namen der betekende zaken aan de tekenen toe. Daarom moeten ze ook op een sacramentele wijze, d.w.z. door een figuurlijke wijze van spreken - die bij de sacramenten gebruikelijk is! - verstaan worden. Bezwaar: In de woorden des Avondmaals is niet een figuurlijke of sacramentele uitdrukking (aanwezig). Dus mag men niet zo'n uitleg verzinnen. Antwoord: Toch wel. Want Christus Zelf heeft er een sacramentele uitleg aan toegevoegd, toen Hij (in Luk. 22:19 en 1 Kor. 11:24v.) zeide: "Doet dit", d.w.z. eet dit brood en drinkt deze drinkbeker, "tot Mijn gedachtenis", opdat gij daardoor vermaand en verzekerd ("bevestigd") moogt worden, dat Mijn lichaam en bloed voor u overgegeven en vergoten is, en u gegeven wordt tot een spijs en drank des eeuwigens levens. Zo lezen we ook (in Luk. 22:20): "Deze drinkbeker is het Nieuwe Testament in Mijn bloed", d.w.z. een zegel van het Nieuwe Testament of van de belofte der genade, die nu volbracht is door Mijn bloed.

4. Een zaak die in de belofte des Evangelies niet uitgedrukt is, kan door het Avondmaal niet verzegeld worden. Want de sacramenten, waarvan het Avondmaal er een is....., zijn zichtbare beloften of zichtbare tekenen van dezelfde weldaden van God, als in het Evangelie aan de gelovigen beloofd worden, d.w.z. zij betekenen en verzegelen, en stellen niets anders voor dan hetgeen tevoren door het Evangelie beloofd werd.

Maar het lichamelijke eten van Christus' lichaam is in het Evangelie niet alleen nergens beloofd, maar ook nadrukkelijk en publiek door Christus verworpen en weerlegd, Joh. 6:62v., en zulks om twee redenen: 1. omdat Hij kort daarna Zijn lichaam ten hemel zou opvoeren, zodat Hij het daarom niet lichamenlijk, maar geestelijk te eten gaf; 2. omdat het lichamenlijk eten van Zijn vlees ons niet van nut zou zijn en wij dat daarom niet van Hem behoeven te verwachten. Christus maakt hier ook geen onderscheid tussen een plomp of subtiel, of tussen een zichtbaar of onzichtbaar eten. Want de Kapernaïeten maakten bij het eten geen onderscheid, en daar was alleen kwestie over het mondeling eten zelf, en niet over een plumpe of subtiel wijze van eten. Dus moet men geen lichamenlijk en mondeling eten van Christus in het Avondmaal verzinnen, dat het Evangelie onbekend is.

5. De idee ("inbeelding") van de lichamenlijke tegenwoordigheid, en van het eten van Christus in het brood *verschilt totaal van het wezen van het sacrament*. Daarom moet ze dan ook verworpen worden. Dit wordt bewezen: omdat het noch een teken, noch de betekende zaak is, uit welke twee zaken alle sacramenten bestaan. *Niet het teken*: enerzijds, omdat er geen zaak zou zijn, die hierdoor betekend zou worden., anderzijds, omdat het niet gezien, getast of met de uiterlijke zintuigen gevat ("begrepen") zou kunnen worden, zoals de tekenen gevat moeten worden, opdat ze de onzichtbare dingen zouden kunnen betekenen en verzegelen, die door het geloof ontvangen dienen te zijn. Noch ook de *betekende zaak*:

1. Omdat zoiets nergens in het Evangelie beloofd is. Want het Evangelie spreekt nergens van een lichamenlijke vermenging van Christus' vlees met onze lichamen, noch kan er zulk een vermenging zijn, tenzij men de uitzinnigheden en beuzelingen van Eutyches en Schwenckfeld wil aanvaarden. En de betekende zaken in de sacramenten kunnen geen andere weldaden zijn, dan die in de beloften des Evangelies genoemd worden.
2. Omdat men zegt, dat dit eten ook kan plaatshebben zonder geloof, en dus zowel aan de Godzaligen als aan de goddelozen gemeen is. En de betekende zaken in de sacramenten worden uitsluitend door het geloof, door de Godzaligen ontvangen.
3. Want als dit eten de betekende zaak was, dan zou er niemand zonder dit (eten n.l.)

zalig geworden zijn, of zalig (kunnen) worden. Want het staat vast, dat alle en dezelfde betekende zaken van alle sacramenten - aangezien het de eigen weldaden van de Messias zijn, en ze begrepen zijn in de belofte der genade, waarvan de sacramenten zegelen zijn - gegeven worden aan allen die zalig worden, Ef. 4:4v.: "Eén lichaam is het en één Geest, gelijkerwijs gij ook geroepen zijt tot één hoop uwer roeping; één Heere, één geloof, één doop", enz. En aangezien dus dit mondeling eten geen van beide is, n.l. noch teken noch betekende zaak, zo is het nog veel minder allebei. Want er is niets, dat van zichzelf een sacrament zijn kan. Daarom is het lichamelijke eten een ijdele naam, en niet meer van waarde als de afgod in de wereld, te weten: niets.

Bezwaar: Het lichamenlijk eten van Christus is een teken van de geestelijke gemeenschap met Christus, en een bijzondere bevestiging van ons geloof. Daarom is het dus niet geen van beide, of totaal niets.

Antwoord. Dit is niet waar. Want het met de mond eten, niet van het lichaam van Christus, maar van het brood, is een teken van het geestelijke eten; en dat laat zich gemakkelijk bewijzen, omdat:

1. Christus niet gebiedt, dat wij tot Zijn gedachtenis en bevestiging van ons geloof, Zijn lichaam met de mond onzichtbaar zullen eten, maar dat wij *hetzelfde zullen doen als Hij gedaan en gezegd had*, n.l. dit brood eten en deze drinkbeker met dankzegging drinken.
2. Paulus noemt niet het onzichtbare lichaam, maar het zichtbare en gebroken brood, de gemeenschap, d.w.z. een waarteken van de gemeenschap aan het lichaam van Christus.
3. Dezelfde Paulus gebiedt ons - wanneer hij Christus' woorden "Doet dat tot Mijn gedachtenis" uitlegt - dat wij de dood des Heeren zullen verkondigen, zo dikwijls als wij zullen eten (en dan niet het onzichtbare lichaam in het brood, maar) *van dit brood*, en zo dikwijls als wij zullen drinken (en dan niet het onzichtbare bloed in de drinkbeker, maar) *van deze drinkbeker*.
4. De genadetekenen dienen zichtbare woorden te zijn, opdat ze onze zwakheid te hulp komen. Dus mag het geen sacrament heten (volgens Erasmus), dat met geen uiterlijk teken bediend wordt. Want daartoe zijn ze van God ingesteld, opdat ze onze uiterlijke zintuigen krachtig zouden aanwijzen hetgeen in het Woord beloofd wordt; en dat ze aanzienlijke getuigenissen en panden van de gegeven en toegeëigende genadebeloften kunnen zijn. Daarom zegt *Augustinus*: "Een sacrament is een zichtbaar woord" en; "Het is een zichtbare vorm van de onzichtbare genade", en; "Een teken is, een zaak, die iets anders bekendmaakt, bóven de vorm die het aan de uiterlijke zintuigen vertoont", en; "De tekenen of zegelen der Goddelijke zaken zijn onzichtbaar, maar de zaken zelf worden onzichtbaar daarin geëerd." En dezelfde Augustinus noemt het zichtbare brood in het Avondmaal des Heeren nadrukkelijk het sacrament; en het lichaam van Christus (noemt hij) de betekende zaak van het sacrament, wanneer hij¹ schrijft: "De offerande der gemeente bestaat in twee dingen: in de zichtbare gedaante der elementen, en in het onzichtbare vlees en bloed van onze Heere Jezus Christus; Of: in het sacrament, en in de betekende zaak van het sacrament, d.i.: het lichaam van Christus."

6. *De gemeenschap met Christus*, die in het Woord beloofd en door de sacramenten

---

¹ In sentent: Pros.

verzegeld wordt, is niet lichamelijk, maar geestelijk, zoals al eerder met woorden, ontleend aan het Artikel van de gemeenschap der heiligen, bewezen werd. Maar de gemeenschap met Christus, welke in het Avondmaal plaatsvindt, is dezelfde als in het Woord beloofd, en door andere sacramenten verzegeld wordt. Want het Avondmaal is een sacrament of teken van de genadebelofte, waarvan alle sacramenten zegelen zijn. Daarom is de gemeenschap met Christus in het Avondmaal niet lichamelijk, maar geestelijk.

7. Het is nodig, dat *in alle sacramenten van beide Testamenten deze onzichtbare weldaden van God*, d.w.z. dezelfde gemeenschap met Christus en aan al Zijn weldaden, welke wij door Zijn Geest en een waar geloof in Hem verkrijgen....., *beloofd, gegeven en bevestigd* worden. Want alle sacramenten zijn zichtbare tekenen en zegelen van een verbond of belofte der genade, welke aan allen gedaan wordt ("geschiedt"), die geloven, zowel onder het Oude als onder het Nieuwe Testament.

Het Avondmaal is een sacrament.

Daarom kan in het Avondmaal niet zulk een gemeenschap met Christus aangenomen ("gesteld") worden, die niet aan alle gelovigen gemeenschappelijk is, en die niet in alle sacramenten plaatsheeft, d.w.z. welke een lichamelijk en mondeling eten van Christus' lichaam zijn zou.

Eerste bezwaar: De gemeenschap met Christus dient men niet te beoordelen naar de algemene leer der sacramenten, maar naar de eigen instelling van elk sacrament. En in het Avondmaal wordt gezegd: "Neemt, eet, dat is Mijn lichaam" Daarom heeft er in het Avondmaal een bijzondere gemeenschap plaats, welke het lichamelijk eten van Christus is.

Antwoord: 1. Dat is geen juiste conclusie. Want het "algemeen" en "bijzonder" worden hier tegenover elkaar geplaatst, als tegengestelde zaken, die niet kunnen samengaan, terwijl ze wel *goed samen kunnen gaan*, wanneer ze onderling geschikt worden. Daarom, de eigen of bijzondere instelling van elk sacrament neemt niet weg, maar stelt en bevestigt de algemene leer der sacramenten inzake de verzegeling van de genadebelofte, of der geestelijke gemeenschap met Christus daardoor. 2. Of hier wordt het onzekere bevestigd door hetgeen even onzeker is als Christus' woorden, die als bewijs aangevoerd worden, over de betekenis waarvan juist het geschil gaat; Of de conclusie wordt breder gemaakt, dan uit de woorden volgen kan; zoals dat gebeurt, wanneer de bijzondere gemeenschap van het Avondmaal uitgelegd wordt van het mondeling eten van Christus' lichaam.

Tweede bezwaar: De afwassing der zonden door Christus' bloed, en het eten van het lichaam, en het drinken van Christus' bloed, is niet één en dezelfde gemeenschap met Christus. De betekende zaak in de Doop is de afwassing der zonden, en de betekende zaak in het Avondmaal is het lichaam en bloed van Christus, en het eten en drinken daarvan. Daarom is er in de Doop en in het Avondmaal niet een zelfde gemeenschap met Christus. En derhalve is het ook niet waar, wat in het 7e Bewijs gezegd is, dat n.l. in alle sacramenten dezelfde gemeenschap met Christus (aanwezig) is.

Antwoord: Het is onwaar, dat de afwassing der zonden door Christus' bloed en het eten van Zijn lichaam en het drinken van Zijn bloed niet een zelfde gemeenschap met Christus is. Want het zijn geen verschillende, maar inderdaad *dezelfde weldaden*, om n.l. Christus aan te doen, door Christus' bloed en Geest gewassen te worden, én met Zijn lichaam en bloed gevoed te worden én Christus' bloed te drinken. Want het betekent beide, door een waar geloof in Christus, om en in Zijn vergoten bloed, vergeving der zonden te ontvangen, met de Heilige Geest begiftigd én Hem (n.l. Christus) ingelijfd en gelijkvormig gemaakt te worden; hetgeen de geestelijke gemeenschap met Christus zelf is. Alleen *verschilt de manier*, om dit

in de Doop en in het Avondmaal te betekenen; zoals al eerder bij de 3e Vraag uiteengezet is.

8. Hetgeen in de sacramenten van God alleen aan alle gelovigen beloofd en gegeven wordt, is ongetwijfeld geestelijk, en wordt niet (anders) ontvangen dan door een waar geloof.

In het Avondmaal wordt door Christus uitsluitend aan de gelovigen Zijn lichaam en bloed beloofd en geschonken. Want Hij heeft het alleen voor hen ingesteld, maar niet voor de goddelozen en huichelaars, aan wie noch de belofte noch de tekenen der belofte toekomen. Daarom zijn het lichaam en bloed van Christus in het Avondmaal een geestelijke spijs en drank, en worden ze geestelijk door het geloof genoten.

Wat daartegen ingebracht placht te worden, dat, n.l. Christus in het Avondmaal alleen door de gelovigen genoten wordt....., zal later bij de 7^e Vraag weerlegd worden, wanneer wij handelen over het eten der goddelozen.

DERDE GROEP. Bewijzen, ontleend aan de tekst en de omstandigheden der instelling van het Avondmaal des Heeren.

1. Naar Zijn menselijke natuur zat Christus bij het eerste Avondmaal *lichamelijk op Zijn plaats* aan de Tafel, en daarnaar (=naar Zijn menselijke natuur) is Hij opgevaren ten hemel. Daarom was Hij toen, en is Hij ook nu niet, tevens lichamelijk in het brood.

2. Christus heeft bij het eerste Avondmaal *niet Zijn eigen lichaam* genomen en met Zijn handen gebroken. Maar Hij heeft met Zijn handen het brood genomen en gebroken. Dus is het brood eigenlijk en metterdaad niet Christus' lichaam zelf.

3. Christus sprak van het *zichtbare, gebroken brood*: "Dit is Mijn lichaam", zoals ook van de zichtbare, uitgedeelde drinkbeker: "Deze drinkbeker is het Nieuwe Testament in Mijn bloed." Dus houdt men zich niet aan de letterlijke betekenis, wanneer de Rooms en zeggen: "Onder de gedaante van brood en wijn gaat Mijn lichaam schuil"; of wanneer de Ubiquitisten zeggen: "Mijn onzichtbare lichaam, onder dit brood of onder de gedaante des broods verborgen, is Mijn lichaam." Want zij beide wijken niet alleen openlijk ("openbaarlijk") af van de letterlijke betekenis, maar zij veranderen ("verkeren") ook Christus' woorden schandelijk door de eerste uitleg, alsof er geschreven stond: "Mijn lichaam is onder dit brood", en met de andere uitleg verzinnen zij, alsof onze Zaligmaker spotachtig over dezelfde zaak hetzelfde gezegd zou hebben, n.l. alsof Hij gezegd had: "Mijn lichaam is Mijn lichaam."

4. Christus' lichaam, dat wij in het Avondmaal eten, is voor ons overgegeven en aan het kruis gebroken. Maar het brood is niet voor ons overgegeven en aan het kruis gebroken. Dus is het brood in eigenlijke of werkelijke zin niet het lichaam van Christus.

5. Op dezelfde manier als de drinkbeker het Nieuwe Testament is, is ook het brood het lichaam van Christus. Maar de drinkbeker is het Nieuwe Testament door een figuurlijke manier van spreken, die bij de sacramenten gangbaar is; zoals al eerder bij de verklaring van de Instellingswoorden des Avondmaals bewezen is, en door deze uiteenzetting ook bewezen wordt, dat het Nieuwe Testament niet in de letterlijke zin (des woords n.l.) met de mond gedronken, maar met het hart geloofd wordt. Maar de drinkbeker wordt wel met de mond gedronken, en kan daarom ook niet letterlijk het Nieuwe Testament zijn. Daarom is ook dat brood "het lichaam" vanwege dezelfde figuurlijke en sacramentele wijze van spreken.

6. Als het brood in eigenlijke zin het lichaam, en de drinkbeker het bloed van Christus is, dan is het nodig, dat ook bij het eerste Avondmaal het bloed gescheiden werd van Christus' lichaam, en dat ze ook nu, beide gescheiden, aan ons gegeven worden, zoals ook de tekenen

gescheiden zijn. Maar bij het eerste Avondmaal was het bloed niet van het lichaam gescheiden, en ook thans wordt ons Christus' lichaam niet zonder bloed in het brood gegeven. Want zoals Christus toen nog niet gestorven was, zo sterft Hij nu niet meer. Daarom is het brood het lichaam van Christus, en is de drinkbeker Zijn bloed, maar niet letterlijk, maar door een figuurlijke en sacramentele spreekwijze.

7. Hetgeen Christus Zelf *gegeten en gedronken* heeft, dat was eigenlijk niet Zijn lichaam en bloed. Anders zou Hij Zichzelf gegeten en gedronken hebben. Maar Hij at van het brood en dronk van de drinkbeker, en werd dezelfde tekenen als Zijn discipelen deelachtig; zoals Chrysostomus¹ daarvan spreekt: "Hij heeft daar ook uit gedronken, opdat zij deze woorden horende, niet zouden zeggen: *Wat! Drinken wij dan bloed, en eten wij vlees!* En opdat zij daarover niet verstoord zouden worden. Want toen Hij daarover al eens eerder sprak, waren er velen, die alleen al om de woorden geërgerd waren. Opdat dit dus ook toen niet gebeuren zou, heeft Hij dit Zelf eerst gedaan, opdat Hij hen zo met een gerust gemoed zou leiden tot de gemeenschap aan de verborgenheden." Dus is dat brood en die drinkbeker niet letterlijk, maar sacramenteel het lichaam en bloed van Christus geweest.

8. Men houdt geen *gedachtenis* aan iemand die naar het lichaam aanwezig is, maar aan *wie afwezig is*. En Christus stelde dit sacrament in tot Zijn gedachtenis. Dus was Hij niet lichamelijk in het brood, of in het sacrament tegenwoordig.

9. Of Christus is niet met Zijn lichaam in het brood, of in de gedaante des broods tegenwoordig, óf het Avondmaal des Heeren moet niet langer gevierd, en het brood daarbij gebroken worden. Want de Apostel gebiedt ons, dat wij van deze drinkbeker zullen drinken en de dood des Heeren verkondigen, *totdat Hij komt*. Maar het houden van het Avondmaal mag ongetwijfeld niet nagelaten, maar moet onderhouden worden tot het einde der wereld. Dus is Christus nog niet gekomen of tegenwoordig in het brood, noch in de gedaante van het brood.

10. Tenslotte: Op dezelfde wijze als bij het eerste Avondmaal het brood het lichaam van Christus was, en de discipelen het lichaam van Christus gegeten en Zijn bloed gedronken hebben, op precies dezelfde manier nu is ook het brood het lichaam van Christus, en zo eten ook wij het nu, en drinken Zijn bloed. Want ons Avondmaal is geen ander dan het Avondmaal der discipelen geweest is. Want van dat Avondmaal ontvangt het onze zijn oorsprong en autoriteit.

Maar bij het eerste Avondmaal is *het brood niet wezenlijk Christus' lichaam geweest*, en ook hebben de discipelen niet met de mond in het brood het lichaam van Christus gegeten, of met de mond in de wijn, of in de gedaante des wijns, Zijn bloed gedronken. Want daar Christus lichamelijk en zichtbaar onder Zijn discipelen neerzat, heeft Hij bij de ganse handeling of uitvoering *geen enkele verandering van Zijn lichaam* ondergaan. Daarom is ook nu het brood niet Christus' lichaam, en eten wij niet mondeling het lichaam van Christus in het brood of in de gedaante van het brood, en drinken wij niet met de mond Zijn bloed in de wijn of in de gedaante van de wijn.

VIERDE GROEP. Bewijzen, ontleend aan de gelijkkluidende teksten der Schrift, die een gelijke of zelfde leer inhouden als woorden, die buiten geschil zijn.

1. Gelijkkluidende uitdrukkingen hebben een zelfde betekenis en dienen op één manier uitgelegd te worden.

---

¹ Homil. 83, in Matth.

Al deze uitdrukkingen worden voor gelijke, d.w.z. voor sacramentele spreekwijzen gehouden, waarbij de namen of eigen werkingen van de betekende zaken aan de enen toegeschreven worden. De besnijdenis (Gen. 17:10). Het lam is het Pascha, een Paasoffer den HEERE (Ex. 12:11 en 27). De Sabbat is het verbond Gods (Ex. 31:16). De Levitische offers zijn de verzoening der zonden (Lev. 11:4); het bloed der slachtoffers is het bloed des verbonds (Ex. 24:8). Het deksel van de ark is een verzoening (Ex. 26:34). Christus was de Steenrots (1 Kor. 10:3). Het brood is het lichaam van Christus (Matth. 26:26). De drinkbeker is het Nieuwe Testament (Luk. 22:20). De Doop wast de zonden af (Hand. 22:16), en is het bad der wedergeboorte (Tit. 3:, dat ons behoudt (2 Petrus 3:21), enz.

Daarom dient men deze teksten alle op enerlei en gelijke wijze uit te leggen. Want dat doet God Zelf ook met sommige ervan. De besnijdenis is het teken des verbonds (Gen. 17:11). Het lam is een gedenkteken aan de uittocht (Ex. 12:13). De Sabbat is een teken van het verbond (Ex. 31:17). Dus mogen wij dan ook de andere met recht, en zonder gevaar, zo uitleggen: De offers betekenen de verzoening der zonden, door de Messias; het bloed der slachtoffers is een sacrament, dat het verbond bevestigt, of: het is een teken van het bloed van Christus, waardoor het verbond bevestigd is. Het verzoendeksel (aan de ark, n.l.) beduidde Christus, Die de Verzoening is, Rom. 3:25. De Rotssteen beduidde Christus. Het brood is een sacrament van Christus' lichaam, en de drinkbeker is een sacrament, dat het Nieuwe Verbond verzegelt. De Doop is een sacrament van de afwassing der zonden, van het geestelijke waterbad der wedergeboorte en van ons behoud.

2. In de woorden van Lukas en Paulus "Deze drinkbeker is het Nieuwe Testament in Mijn bloed" ligt dezelfde betekenis - zoals onze bestrijders zelf moeten toegeven - als er ligt in de woorden van Mattheus en Markus "Dit is Mijn bloed, het bloed des Nieuwen Testaments, dat voor velen vergoten wordt tot vergeving der zonden." Daaruit besluiten wij als volgt: Het Nieuwe Testament of Verbond in het bloed van Christus, is niet een lichamelijk drinken van Christus' bloed, maar een verzoening met God, door en om het bloed van Christus, dat tot vergeving der zonden vergoten is. Want het Nieuwe verbond is enerlei, eeuwig en algemeen, dat alle uitverkorenen van alle tijden, moesten deelachtig zijn of moeten deelachtig worden, zowel buiten als bij het Avondmaal des Heeren. Dit volgt hieruit, dat er niet meer dan één manier is om weer met God verzoend te worden, n.l. door en om Christus; zoals er staat in Hand. 4:12: "En de zaligheid is in geen Ander; want er is ook onder den hemel geen andere Naam, Die onder de mensen gegeven is, door Welken wij moeten zalig worden"; en zulks kan van een lichamelijk bloed-dinken niet gezegd worden. En het Avondmaal des Heeren of de drinkbeker des Avondmaals is niet letterlijk het Nieuwe Testament of Verbond in het bloed van Christus. Daarom is het Avondmaal, of de drinkbeker des Avondmaals, geen lichamelijk drinken van Christus' bloed, maar een verzoening met God, door en om het vergoten bloed van Christus. Maar het Avondmaal, of de drinkbeker des Avondmaals, kan, eigenlijk en naar de letter te verstaan de verzoening met God niet zijn. Want de verzoening met God is geen uitwendige ceremonie, maar een vergeving der zonden en een genadige schenking van de gerechtigheid en het eeuwige leven, door het geloof in het bloed van Christus, dat voor ons vergoten is. Daarom wordt het Avondmaal op een sacramentele wijze de verzoening genoemd, omdat het een pand en sacrament is van deze verzoening. En daarom wordt ook de drinkbeker op een sacramentele wijze het Nieuwe Testament in Christus' bloed genoemd, omdat het een zegel en pand is van het Nieuwe Testament, dat in Christus' bloed gemaakt en bevestigd is.

Uit deze gelijke betekenis der woorden van Mattheüs en Markus, én van Lukas en. Paulus inzake de drinkbeker besluiten wij nu ook betreffende het brood, dat dit op sacramentele

wijze het lichaam van Christus is; en dat de woorden des Avondmaals "Dit is Mijn lichaam" niet een lichamelijk eten van Christus' lichaam beloven, maar een geestelijke gemeenschap of verzoening met God is, om het lichaam van Christus, dat voor ons overgegeven wordt; namelijk als volgt:

Zoals de drinkbeker, in de woorden van Lukas en Paulus, genoemd wordt het Nieuwe Verbond in Christus' bloed, zo wordt dezelfde drinkbeker in de woorden van Mattheus en Markus het bloed van Christus, en het brood het lichaam van Christus genoemd. Maar de drinkbeker is het Nieuwe Testament in Christus' bloed op sacramentele wijze, omdat ze de verzoening, die door Christus' bloed geschiedt en bevestigd is....., betekent en verzegelt.

Daarom is die drinkbeker ook het bloed van Christus, en het brood is Zijn lichaam op sacramentele wijze ..... omdat de drinkbeker een sacrament is van het bloed, en het brood evenzo van het lichaam van Christus, en omdat het uiterlijk ontvangen van deze tekenen de gelovigen betuigt en verzekert: de geestelijke gemeenschap aan het lichaam en bloed van Christus.

3. Het is ongetwijfeld waar en buiten alle geschil, dat Christus' woorden "Dit is Mijn lichaam" en "Dit is Mijn bloed", en Paulus' woorden in 1 Kor. 10:16: "De drinkbeker der dankzegging, die wij dankzeggende zegenen, is die niet een gemeenschap des bloeds van Christus? Het brood dat wij breken, is dat niet een gemeenschap des lichaams van Christus?" woorden zijn van één en dezelfde zin en betekenis. Maar het staat vast, ja het laat zich licht uit Paulus' woorden zelf bewijzen, dat hij met het woord "gemeenschap" in geen geval een lichamelijk, maar een geestelijk eten en drinken van Christus' lichaam en bloed bedoelde.

Want:

1. zo beschrijft Paulus zelf de gemeenschap met Christus waarover hij spreekt, dat zij n.l. is "dat wij velen één brood en één lichaam zijn." Maar wij velen zijn op geen andere manier één brood en één lichaam, dan door het geloof, waardoor Christus in onze harten woont, door ons met Zich te verenigen en ons levend te maken, opdat wij onderling één lichaam met Hem zijn zouden.

2. Hij zegt dat deze gemeenschap niet samen kan gaan met de gemeenschap der duivelen (in 1 Kor. 10:21): "Gij kunt niet deelachtig zijn aan de tafel des Heeren en aan de tafel der duivelen." En hierbij noemt hij niet - zoals sommigen verzinnen - als reden, dat het zeer onbetamelijk zou zijn; maar dat zoiets onmogelijk is, zoals Christus (in Matth. 6:24): "Gij kunt niet God dienen en den Mammon", en zoals de Apostel (in 2 Kor. 6:15) zegt: "En wat samenstemming heeft Christus met Belial of wat deel heeft de gelovige met den ongelovige?."

3. Deze gemeenschap der heiligen met Christus en onder elkaar wordt door Johannes geestelijk uitgelegd in 1 Joh. 1:3, 6v.: "En deze onze gemeenschap ook zij met den Vader en met Zijnen Zoon Jezus Christus. Indien wij zeggen, dat wij gemeenschap met Hem hebben en wij in de duisternis wandelen, zo liegen wij en doen de waarheid niet. Maar indien wij in het licht wandelen, gelijk Hij in het licht is, zo hebben wij gemeenschap met elkander; en het bloed van Jezus Christus, Zijn Zoon, reinigt ons van alle zonde." Er bestaat trouwens geen andere gemeenschap der heiligen met Christus en onder elkander dan een geestelijke, zoals wij die in de Geloofsartikelen belijden.

4. De rechtzinnige kerkvaders hebben Paulus' woorden steeds als een geestelijke

gemeenschap opgevat, zoals dat duidelijk is bij Chrysostomus, die¹ over deze tekst van Paulus aldus spreekt: "Waarom heeft hij niet gezegd "mede-deelhebben" ("mededeelachtigheydt"), opdat hij (nog) wat heerlijkers zou te kennen geven, n.l. de allergrootste vereniging?" En dadelijk daarop: "Wat noem ik gemeenschap? Wij zijn dit lichaam zelf. Wat is het brood? Het lichaam van Christus. En wat worden ze die Christus' lichaam ontvangen? Niet velen, maar één lichaam. Want gelijk het brood uit vele korrels samengevoegd wordt, zo worden ook wij onderling met Christus verbonden."

Nu dan, het brood en de drinkbeker, of de ontvangst van deze tekenen, is óf deze geestelijke gemeenschap met Christus zelf, óf een zichtbaar getuigenis of sacrament van deze gemeenschap. Het kan deze geestelijke gemeenschap zelf niet zijn. Want dat is geen uiterlijke ceremonie. Dus is het een uiterlijk sacrament van deze gemeenschap, of deze gemeenschap ligt er op sacramentele wijze in opgesloten. Daarom besluiten wij als volgt:

Zoals het brood, in Paulus' woorden, een gemeenschap is aan het lichaam van Christus, zo is dat brood, in de woorden des Avondmaals, het lichaam van Christus zelf. Want het is duidelijk genoeg, dat de woorden van Christus en die van Paulus hetzelfde betekenen. Maar het brood is een gemeenschap aan Christus' lichaam, op sacramentele wijze; d.w.z. het is een zichtbaar sacrament van de onzichtbare gemeenschap met Christus. Want eigenlijk en naar de letter verstaan, kan het brood geen geestelijke, ja ook geen lichamelijke gemeenschap zijn, als er zo één ware. Daarom is dat brood also ook het lichaam van Christus zelf.

Eerste bezwaar: Het brood is ook voor de goddelozen een gemeenschap aan het lichaam van Christus. Dus is deze gemeenschap niet slechts geestelijk. Dat de goddelozen, door het eten van het brood, ook gemeenschap hebben aan het lichaam van Christus, willen zij als volgt bewijzen: Allen die aan één brood deel krijgen, zijn één brood en één lichaam, d.w.z. zij hebben gemeenschap aan het lichaam van Christus. De goddelozen en huichelaars worden menigmaal) het éne brood met de Gemeente deelachtig. Daarom hebben zij ook gemeenschap aan het lichaam van Christus.

Antwoord. Alleen zij hebben gemeenschap aan het lichaam van Christus, die het brood deelachtig worden bij een recht gebruik, dat niet zonder geloof en bekering des harten tot God plaatsheeft. En dat geldt niet voor de ongelovigen en huichelaars, die zonder geloof aan het brood deel krijgen. Want Paulus zegt "Het brood, dat" - niet de ongelovigen en huichelaars, maar - "wij", d.w.z. wij die waarachtig geloven en bekeerd zijn, onder wie Paulus zichzelf rekent, "breken, is een gemeenschap aan het lichaam van Christus"! En: "De drinkbeker der dankzegging, welken wij dankzeggende zegenen", dus niet de goddelozen, maar wij, gelovigen....., "is een gemeenschap aan het bloed van Christus." Want de goddelozen en huichelaars zegenen niet, maar ontheiligen deze drinkbeker; en wanneer zij die ontvangen, danken ze niet voor de weldaden van Christus, aangezien zij die niet ontvangen met een waarachtig geloof, maar zij verachten ze en vertreden ze met voeten. Maar het is een zekere regel, dat de uiterlijke ceremoniën voor hen die niet bekeerd zijn, geen sacramenten zijn; zoals er geschreven staat: "Indien gij een overtreder der wet zijt, zo is uwe besnijdenis voorhuid geworden", Rom. 2:25. Hieruit is duidelijk, dat niet allen, die zonder onderscheid van dit brood eten, maar alleen hun, die zegenen en dankzeggen, n.l. de gelovigen, dit brood tot een gemeenschap van het lichaam van Christus is.

Tweede bezwaar. De gemeenschap aan de Heilige Geest betekent, dat Hij wezenlijk in ons

---

¹ Hom. 24.

woont. En het heet de gemeenschap aan een aalmoes, wanneer de gave der aalmoes met de lichamelijke hand ontvangen wordt. Daarom is ook de gemeenschap aan het lichaam van Christus van dien aard, dat het met de mond gegeten wordt en wezenlijk in ons lichaam blijft.

Antwoord. Dit volgt niet, omdat ongelijke dingen hier als gelijke genomen worden, of omdat er een grote ongelijkheid bestaat in deze voorbeelden. Want:

1. het lichaam van Christus heeft geen oneindig wezen, waardoor het wezenlijk in alle uitverkorenen zou kunnen wonen, zoals de Heilige Geest door Zijn oneindigheid in allen woont.
2. De gemeenschap aan de Heilige Geest is niet lichamenlijk, maar geheel en al geestelijk. Daarom kan daaruit niet geconcludeerd worden tot de lichamenlijke gemeenschap van Christus.
3. Een aalmoes wordt met de uiterlijke hand aangenomen, omdat het een uitwendige en stoffelijke gave is. Maar het lichaam van Christus is een spijs der ziel en een geestelijke gave, welke moet aangenomen worden, niet met de uiterlijke mond of hand, maar met de innerlijke hand, d.w.z. met het geloof. Derhalve kunnen de goddelozen en huichelaars, omdat zij in geestelijk opzicht zonder hand en mond zijn, d.w.z. dat zij noch hand noch mond des geloofs hebben, ook geen gemeenschap hebben aan deze geestelijke aalmoes.

Derde bezwaar. De Apostel spreekt niet alleen van de gemeenschap aan het lichaam, d.w.z. van het recht, van de gaven of weldaden van het lichaam, maar van de gemeenschap aan het wezen van het lichaam van Christus zelf. Daarom spreekt hij over het mondeling eten, enz.

Antwoord.

1. De gemeenschap aan het lichaam, of de gemeenschap met het lichaam betekent hetzelfde, n.l. met het lichaam van Christus verenigd en samengevoegd worden; zoals het één en hetzelfde betekent, wanneer we zeggen, dat de wijnranken gemeenschap hebben aan de wijnstok, én met de wijnstok. Want in dezelfde betekenis heeft Paulus geschreven (in 1 Kor. 1:9): "door Welken gij geroepen zijt tot de gemeenschap van Zijnen Zoon Jezus Christus onzen Heere"; en Johannes (in 1 Joh. 1:3)" "en deze onze gemeenschap ook zij met den Vader en met Zijnen Zoon Jezus Christus."
2. Het is lasterlijk gelogen, dat wij het wezen scheiden van het recht en van de gaven of weldaden, aangezien wij zelf tegen hen willen verdedigen, dat niemand gemeenschap hebben kan aan de weldaden van Christus, of hij moet ook gemeenschap hebben aan het wezen van Zijn lichaam; zoals een rank het sap uit de wijnstok niet trekken kan, waardoor de rank groeit, of ze moet aan de substantie van de wijnstok vastzitten, Jobs, 15:4 en 6.
3. Als zij zeggen: Het is een gemeenschap aan de substantie of wezen van het lichaam, daarom is het een lichamenlijke gemeenschap of een mondeling eten van het lichaam van Christus, dan maken ze geen betere conclusie dan als volgt: Dit is een levend dier, daarom is het een mens; of: Dit is wijn, daarom is het Rijnwijn. Want als het algemene gesteld of toegelaten wordt, dan kan men terstond niet het bijzondere stellen. Wij geven toe, dat het een gemeenschap aan de substantie van Christus' lichaam is Maar aangezien deze gemeenschap niet alleen lichamenlijk, maar ook geestelijk zijn kan, zo besluiten zij ten onrechte, dat ze daarom lichamenlijk is.

Vierde bezwaar. Aan één brood deel krijgen betekent aan één Christus deel krijgen. Want onder het brood wordt hier niet het zichtbare brood, maar Christus Zelf verstaan, aangezien

het onmogelijk is, dat alle christenen op alle plaatsen aan één zichtbaar brood deel kunnen krijgen. Maar de Apostel zegt, dat allen, zowel huichelaars als gelovigen één brood deelachtig worden. Daarom worden allen, zowel huichelaars en goddelozen als gelovigen één Christus deelachtig, d.w.z. zij hebben gemeenschap aan het lichaam van Christus.

Antwoord. Dat "één brood deelachtig worden" betekenen zou "aan één Christus deel krijgen" moet of op sacramentele wijze verstaan worden, en dan kan men daaruit dus niet tot een lichamelijke gemeenschap besluiten; óf het is kennelijk niet waar. Want het is niet dan al te bekend, dat Paulus hier van het zichtbare brood spreekt, en dat hij het deel hebben daaraan als een getuigenis voor deze vereniging aanvoert, dat wij één brood en één lichaam in Christus worden. En toch is het niet nodig, dat er één klomp brood in alle bijeenkomsten der christenen, overal ter wereld, uitgedeeld wordt. Want hier wordt één brood niet verstaan als een getal, maar brood, dat van één wezen is, d.w.z. dat het brood is en dat het enerlei gebruik heeft; zoals het Avondmaal der gelovigen één is, hoewel het op verschillende plaatsen gevierd wordt. En bovendien is het ook niet waar, alsof de Apostel zou zeggen, dat zowel alle huichelaars als gelovigen aan het éne brood deel krijgen, zoals al eerder bewezen is, als Paulus zichzelf niet rekent onder de huichelaars en goddelozen, die aan het brood deel krijgen.

Het vierde bewijs. Uit Christus' woorden, Joh. 6:62v.: "Wat zou het dan zijn, zo gij den Zoon des mensen zaagt opvaren daar Hij te voren was? De Geest is het Die levend maakt; het vlees is niet nut. De woorden die Ik tot u spreek, zijn geest en zijn leven." Met deze woorden verwerpt Christus nadrukkelijk het lichamelijke of mondelinge eten van Zijn vlees, en weerlegt dat met twee redenen, zoals tevoren bewezen is. Ja, Hij bevestigt het geestelijke eten ervan. Daarom moet men niet een lichamenlijk eten in het Avondmaal verzinnen, want dat is in het Evangelie met nadruk verworpen.

Bezwaar. Het zesde hoofdstuk van het Johannes' Evangelie behoort niet tot het Avondmaal, daar het lang daarna is ingesteld. Daarom kan er geen bewijs aan ontleend worden, om het mondelinge eten van Christus' lichaam te weerleggen, hetgeen beloofd is in de woorden des Avondmaals: "Neemt, eet, dat is Mijn lichaam."

Antwoord. Wij geven wel toe, dat dit zesde hoofdstuk niet behoort tot de ceremonie des Avondmaals, hoewel vele Rooms en hier zeer om strijden, opdat zij des te gemakkelijker zouden verdedigen ("verweren"), dat het brood veranderd wordt in het vlees van Christus, omdat de Heere zegt: "En het brood dat Ik geven zal, is Mijn vlees, hetwelk Ik geven zal voor het leven der wereld" (vers 51). Maar zij zien over het hoofd, dat eraan voorafgaat: "Ik ben dat levende Brood Dat uit den hemel nedergedaald is", hetgeen aan het brood des Avondmaals niet kan worden toegeschreven. Daarom bekennen wij, dat Christus hier niet spreekt over het sacrament des Avondmaals. Want Hij maakt hier geen melding van de drinkbeker, noch van de dankzegging, noch van het breken, noch van het uitdelen des broods, noch van het Testament, noch van de gedachtenis of verkondiging van Zijn dood. En toch is de leer van dit hoofdstuk niet vreemd aan de leer des Avondmaals, maar behoort er wel degelijk toe. Want het verklaart de belofte des Evangelies inzake het geestelijke eten en drinken van Zijn lichaam en bloed, waaraan de Heere later - teneinde ons geloof te bevestigen - de uitwendige tekenen van brood en wijn heeft toegevoegd. En hoewel dit hoofdstuk niet tot de uiterlijke ceremonie des Avondmaals behoort, toch volgt daar nog niet uit, dat het in het geheel geen betrekking heeft op het Avondmaal.

Aanhoudend bezwaar: In dit hoofdstuk wordt het Kapernaïtische, en niet het mondelinge eten van Christus verdoemd of verworpen.

Antwoord. Hier slaan ze zichzelf met hun eigen woorden. Ja, juist daarom dat het Kapernaïtische eten veroordeeld wordt, wordt ook het mondelinge eten verworpen. Want in de Kapernaïeten wordt niet alleen het plumpe eten berispt, waardoor Christus' vlees verscheurd en tussen de tanden gekauwd wordt, zoals de tegensprekers verzinnen, maar gans en al alle mondelinge eten, zonder onderscheiding van een subtiële of plumpe manier. Want de Kapernaïeten zeggen niet: "Hoe kan Deze ons Zijn vlees geven, om het met de tanden te vermalen en te verscheuren", maar alleen om "te eten" (Joh. 6:52). En daar Christus hun ergernis wegnemen wil, stelt Hij hun niet een subtiële manier van eten voor, die toch mondelijk zijn zou, maar Zijn hemelvaart, die kort daarna plaatshebben zou, en waardoor Zijn lichaam zeer ver van hun monden verwijderd zou worden. En Hij leert ze een geestelijk eten, dat door de Geest geschieden moet. Tenslotte, zelfs de tegensprekers nemen, wanneer zij ontkennen dat het zesde hoofdstuk van Johannes onder het Avondmaal valt, of alle mondelinge eten weg, of ze moeten zeggen, dat ook buiten het Avondmaal het vlees van Christus mondelijk gegeten wordt, aangezien het duidelijk is, dat dit eten, waarvan Christus op deze plaats leert, zowel buiten als aan het Avondmaal plaatsheeft, en dat zonder het mondelinge eten van Christus' vlees niemand zou kunnen zalig worden. Want van dit eten, dat niet Kapernaïtisch is, wordt (in Joh. 6:53) gezegd: "Tenzij dat gij het vlees des Zoons des mensen eet en Zijn bloed drinkt, zo hebt gij geen leven in uzelfen."

Het vijfde bewijs. Uit Joh. 6:47, 51, 54 en 56. Het vlees van Christus eten en Zijn bloed drinken betekent: in Christus geloven, in Christus blijven en Hij in ons. En dat blijkt daaruit, dat Hij het eeuwige leven belooft zowel aan hen die Zijn vlees eten, als aan hen die in Hem geloven. En in het Avondmaal wordt dit eten bevestigd. Want in het ganse Evangelie kan geen andere belofte van het eeuwige leven aangewezen worden dan deze, om welke te verzegelen het Avondmaal ingesteld is. Daarom betekent het aan het Avondmaal eten van Christus' lichaam en drinken van Zijn bloed: in Christus geloven, en dat Hij in ons en wij in Hem blijven.

Het zesde bewijs. Uit 1 Kor. 12:13: "Want ook wij allen zijn door énen Geest tot één lichaam gedoopt, hetzij Joden, hetzij Grieken, hetzij dienstknechten, hetzij vrijen; en wij zijn allen tot enen Geest gedrenkt." Daaraan worden twee bewijzen ontleend.

1. Zoals het drinken van Christus is, zo is ook het eten van Christus in het Avondmaal. Nu, het drinken is geestelijk, en daarom is ook het eten geestelijk.
2. Het eten van Zijn lichaam, zoals ook het drinken van Zijn bloed, is aan alle gelovigen van alle tijden en standen gemeen, ook aan de vaders uit het Oude Verbond. Want wij allen "zijn tot énen Geest gedrenkt", en zoals de Apostel elders (in 1 Kor. 10:3v.) verklaart: "Zij hebben allen dezelfde geestelijke spijs gegeten; en allen denzelfden geestelijken drank gedronken." Maar het mondelinge eten kan aan alle gelovigen niet gemeen zijn. Want de voorvaders hebben, vóór Christus' komst, Zijn vlees niet mondelijk kunnen eten; en ook heden ten dage kunnen vele gelovigen, zowel kleine kinderen als volwassenen, niet mondelijk eten, omdat zij de macht niet hebben om het Avondmaal te gebruiken. Daarom is het mondeling of lichamelijke eten van Christus' lichaam niet het ware eten, dat het Evangelie leert en het Avondmaal des Heeren verzegelt.

VIJFDE GROEP. Bewijzen, ontleend aan uitspraken van kerkvaders of oude kerkleraars.

Tot zover is met vier groepen bewijzen, ontleend aan de Heilige Schrift en aan de grondslag van ons geloof, bewezen dat, het eten van Christus' lichaam in het Avondmaal niet mondeling of lichamelijk, maar geestelijk is. Hierbij kunnen nu nog gevoegd worden de uitspraken en overeenstemming van de kerkvaders of kerkleraars, die het dichtst bij de tijden der Apostelen geleefd hebben, eer de bijgelovigheden en vervalsingen der religie met het Roomse rijk toenamen; zoals bij voorbeeld Ireneüs, Tertullianus, Justinus Martyr, Cyprianus, het concilie van Nicea, Athanasius, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, Hilarius, Basilius, Chrysostomus, Clemens Alexandrinus, Cyrillus, Theodoretus, Dionysius, Gregorius van Nazianze, Hesychius, Macarius, Leo, Gelasius, Beda, Bertram, Procopius Gazes, enz., welke mannen - zoals duidelijk en buiten enige twijfel is voor allen die hun geschriften lezen - dezelfde leer inzake het Avondmaal in het openbaar leerden, n.l. dat het lichaam en bloed van Christus in het Avondmaal des Heeren niet anders dan geestelijk gegeten en gedronken wordt, en dat het gebruik van brood en wijn in het Avondmaal een teken en getuigenis is van dit geestelijke voedsel. Het zal volstaan om uit vele uitspraken de volgende, meest duidelijke te citeren.

Ireneüs, lib. 4, cap. 34. Het aardse brood, ontvangen hebbende de beproeving van het Woord Gods, is niet meer een gewoon brood, maar wordt Eucharistia, d.w.z. het Avondmaal, dat uit twee dingen bestaat, n.l. een aards en een hemels.

Tertullianus, lib. 4, contra Marc. Hij heeft het brood, dat Hij genomen en aan Zijn discipelen uitgedeeld heeft, tot Zijn lichaam gemaakt, zeggende: Dat is Mijn lichaam, d.w.z. een beeld ("figure") van Mijn lichaam.

Clemens Alexandrinus, Paedag., lib. 2, cap. 2. Dat is Christus' bloed drinken, n.l. deel hebben aan de onverderfelijke des Heeren.

Cyprianus, lib. 2, Epist. 3 ad Caecil. Het bloed van Hem door Wie wij verlost en gerechtvaardigd zijn, kan niet schijnen in de beker te zijn, als er geen wijn meer in de beker is, door welke het lichaam van Christus afgebeeld ("betoond") wordt, Die door de sacramenten en getuigenissen der ganse Heilige Schrift gepredikt wordt.

Dezelfde, Sermon. de Coena. Zo dikwijls wij deze dingen doen, scherpen wij onze tanden niet om te bijten, maar wij breken en delen het heilige brood uit door een oprecht geloof, wanneer wij onderscheiden en vaneenscheiden hetgeen Goddelijk en menselijk is. En wanneer wij samenvoegen hetgeen verscheiden is, dan belijden wij één God en mens. Maar wij zelf, die ook door het sacrament tot Zijn lichaam geworden zijn, worden door de betekende zaak van het sacrament met ons Hoofd samen gehecht en verenigd.

De Cánón van het *concilie van Nicea* spreekt over de Goddelijke Tafel en over de verborgenheid van het dierbare lichaam en bloed des Heeren, dat daarop is, als volgt: laat ons ook wederom aan de Goddelijke Tafel hier niet kinderlijk blijven hangen aan het voorgestelde brood en wijn, maar ons gemoed omhoog heffen door het geloof, en bemerken dat ons op deze heilige Tafel voorgesteld wordt het Lam van God, Dat de zonden der wereld wegneemt, Dat zonder slachting door de priesters geofferd wordt, en laten wij, door Zijn dierbaar lichaam en bloed waarschijnlijk te ontvangen, geloven dat dit waartekenen zijn van onze verrijzenis. Want daarom ontvangen wij niet veel, maar weinig, opdat wij zouden weten, dat het niet tot verzadiging, maar tot heiligmaking ontvangen wordt.

Basilius, in Liturg. Wij hebben voorgesteld de tegenbeelden van Uw heilig lichaam en bloed.

Hilarius, de Trinit., lib. 8. Wanneer deze ontvangen en ingenomen zijn, maken zij, dat wij in Christus zijn en Christus in ons is.

Gregorius van Nazianze, Orat. de Pasch. De tegenbeelden van het dierbaar lichaam en bloed

van Christus.

Ambrosius op 1 Kor. 11. Omdat wij door de dood des Heeren verlost zijn, gedachtig aan deze zaak, betekend in het eten en drinken van het lichaam en bloed van Christus, welke voor ons geofferd zijn.

Dezelfde, "de Sacram.", lib. 4, cap. 7. Deze opoffering is een figuur van het lichaam en bloed van onze Heere Jezus Christus.

Augustinus, contra Adim., cap. 11. De Heere heeft niet gearzeld te zeggen: "Dit is Mijn lichaam", toen Hij een teken van Zijn lichaam gaf. *Dezelfde*, op Ps. 3. De Heere heeft Judas toegelaten tot de maaltijd, waaraan Hij de figuur van Zijn lichaam en bloed aan Zijn discipelen heeft bevolen en gegeven.

Dezelfde, Epist. 23 ad Bonif. Indien de sacramenten geen gelijkenis hadden van de dingen waarvan ze sacrament zijn, dan zouden ze totaal geen sacramenten zijn. En door deze gelijkenis (of: overeenkomst) ontvangen ze gemeenlijk ook de namen der zaken zelve. Daarom zoals het sacrament van Christus' lichaam enigerwijze het lichaam van Christus is, en zoals het sacrament van Christus' bloed enigermate het bloed van Christus is, zo is het sacrament des geloofs het geloof.

Dezelfde, in sentent. Prosp. de consec. dist. 2. Daarom zoals het hemelse brood, dat het vlees van Christus is, op zijn wijze genoemd wordt het lichaam van Christus, zoals het inderdaad een sacrament van Christus' lichaam is, namelijk van hetzelfde lichaam, dat zichtbaar, tastbaar en sterfelijk op het kruis gelegd is, en deze slachting des vleses, die door de handen van de priester geschiedt, het lijden, sterven en kruisigen van Christus is, *niet door de waarheid der zaak, maar door de betekende verborgenheid*, zo is het sacrament des geloofs, waardoor de Doop verstaan wordt, het geloof.

Dergelijke uitspraken worden er in de boeken van Augustinus doorlopend gevonden, vooral in lib. 3 de Trin., cap. 4; contra Faust. lib. 20, cap. 21; de fide ad Petil., c. 19; Seri. ad infant.; de doct. Christ. lib. 2, cap. 9 en lib. 3, c. 16. In_ Johann, Tract. 25 en 26; De verbis Domini, in Luc., serm. 33; De verbis Apostoli, serm. 2.

Chrysostomus, in Matth. 26, Hom. 83. Dit is Mijn bloed, dat vergoten wordt tot vergeving der zonden, hetwelk Hij zeide, opdat Hij tonen zou, dat Zijn lijden en kruis een verborgenheid is, en opdat Hij de discipelen zou troosten.

Lees bij hem ook op Ps. 22 in opere imperf., hom. 11 en op 1 Kor. 10, hom. 24 en ad Hebr., hom. 17.

Theodoretus, Dial. 1. Voorwaar, onze Zaligmaker heeft de namen verwisseld en heeft aan het lichaam de naam gegeven die aan het teken toekwam, en aan het teken de naam die aan het lichaam toekwam. De oorzaak van deze verwisseling is duidelijk voor hen, die in de heilige verborgenheden onderwezen zijn. Want Hij wilde dat zij, die deze Goddelijke verborgenheden deelachtig worden, niet zouden letten op de natuur der dingen die gezien worden, maar dat ze om de verwisseling der namen zouden geloven de verandering, die uit genade geschiedt. Want Hij Die hetgeen van nature Zijn lichaam is, tarwe en brood, en dan weer Zichzelf een Wijnstok genoemd heeft, Die heeft de tekenen die gezien worden, vereerd met de naam van Zijn lichaam en bloed, niet door de natuur te veranderen, maas door de genade aan de natuur toe te voegen.

Macarius, hom. 27. Het brood en wijn worden, als een tegenbeeld van Zijn vlees en bloed, in de Gemeente opgedragen. En zij die aan het zichtbare brood deel krijgen, eten geestelijk het vlees des Heeren.

De andere getuigenissen gaan we nu korthedshalve maar voorbij. Wie meer wil lezen, leze Dionys., de Eccles. Hier. c. 3; Leo ad Clerum et Plebem Constant.; Hesych. in Levit. lib. 1, cap. 2. Procopius Gazaeus in Gen. 49, Gelasius contra Eutych., Gregorius Rom. in Regi., Beda sup. Lucam, c. 22; en Bertramus de corp. et sang. Domini, etc.

Hoewel de waarheid niet op deze en dergelijke uitspraken wordt gegrond (want zij steunt niet op de autoriteit van mensen maar alleen op de Heilige Schrift), toch worden de tegensprekers erdoor overwonnen en overtuigd, n.l. hiervan, dat in die dagen hun leer van de lichamelijke tegenwoordigheid en van het mondeling eten en drinken van Christus' lichaam en bloed in het brood en de wijn of in de gedaante daarvan in de kerk onbekend geweest is; en dat het 't oude Katholieke of algemene en orthodoxe geloof en de belijdenis was dat Christus in het Avondmaal uitsluitend geestelijk en met een waar geloof gegeten wordt; en dat het zichtbaar eten en drinken van het brood en de wijn in het Avondmaal een teken en getuigenis is van de geestelijke voeding, door Christus ingesteld om ons geloof te vermeerderen en te bevestigen.

Hiervan verschilt inderdaad niet de leer van de Augsburger Confessie. Want het tiende Artikel daarvan luidt, in de druk van het jaar 1530, aldus: "Zij leren van het Avondmaal des Heeren, dat het lichaam en bloed waarachtig tegenwoordig zijn, en uitgedeeld worden aan degenen die daar eten aan het Avondmaal des Heeren, en zij laken degenen die anders leren." Daarna is dit Artikel aldus vastgesteld: "Van het Avondmaal des Heeren leren zij, dat het lichaam en bloed van Christus met het brood en de wijn waarachtig gegeven wordt aan degenen die aan het Avondmaal des Heeren eten."

Met deze woorden wordt wel een waarachtige tegenwoordigheid en ontvangst van het lichaam en bloed van Christus in het Avondmaal (vast)gesteld; maar van het lichamenlijk wezen of schuilen in het brood, of in de gedaante van het brood, of van het mondeling eten en drinken, en dat de goddelozen het lichaam van Christus eten....., is er niet een stipje in de gehele Confessie of belijdenis (te vinden).

En het feit dat er een geestelijke tegenwoordigheid, en een eten en drinken dat door het geloof geschiedt, gesteld wordt....., betuigt het 13e Artikel, dat aldus luidt: -"Van het gebruik der sacramenten leren zij, dat die ingesteld zijn, niet alleen opdat ze tot tekenen der belijdenis zouden zijn onder de mensen, maar veel meer, opdat ze tekenen en getuigenissen zouden zijn van Gods wil jegens ons, voorgesteld om ons geloof op te wekken en te bevestigen. Daarom moet men de sacramenten zo gebruiken, dat het geloof dat de beloften gelooft, die door de sacramenten gegeven en aangewezen worden, daarbij komt. Door dit geloof ontvangen wij èn de beloofde genade, welke de sacramenten betekenen", èn de Heilige Geest.

En dat betuigen ook de redenen die in de *Apologie* gelezen worden, dat n.l. "de sacramenten eigenlijk uiterlijke ceremoniën zijn, die het bevel van God hebben en waarbij de belofte der genade gevoegd is."

Alsook: "Dat God de harten samen door het Woord én de ceremonie beweegt, zodat ze geloven en het Woord ontvangen"; én: "Zoals het Woord door de oren gehoord wordt, opdat het de harten beroere, zó worden de ceremoniën door de ogen gezien, opdat ze de harten bewegen, en het Woord en de ceremoniën hetzelfde werken of uitrichten."

Verder: "Dat het zeer juist door *Augustinus* opgemerkt is, dat een sacrament het *zichtbare Woord* is, omdat de ceremoniën met de ogen gezien worden, en gelijk zijn aan een uitbeelding (Letterlijk: "afschijldering") van het Woord, datgene betekende wat het Woord betekent; om welke reden zij beide enerlei werking voortbrengen."

En: "Dat de belofte geen nut doet, tenzij ze met een waar geloof aangenomen wordt." En: "De

sacramenten zijn tekenen van de belofte." En dan is hier sprake van "een bijzonder geloof, dat de tegenwoordige belofte gelooft, en niet alleen in het algemeen gelooft, dat er een God is."

En opdat men geen geloof verzinnen zou aan een lichaam, dat onzichtbaar schuilt in het brood, wordt er bijgevoegd: "Maar hetwelk gelooft dat de vergeving der zonden aangeboden wordt."

Zo ook: "Dat dit sacrament ingesteld is om de verslagen harten te troosten en op te richten, wanneer zij geloven dat het vlees van Christus, dat gegeven is voor het leven der wereld, een spijs is, wanneer zij geloven, dat zij met Christus verbonden zijn en levend gemaakt worden.

En daarna: "Dat dit sacrament daartoe ingesteld is, opdat het een zegel en getuigenis zijn zou van de genadige kwijtschelding der zonden; en dat het daarom de verslagen consciënties vermaant dat ze waarachtig geloven mogen, dat hun de zonden uit genade kwijtgescholden worden."

Zo ook: "Dat in alle sacramenten twee dingen zijn, n.l. het teken, én het Woord of de belofte, die bij het teken gevoegd wordt; en dat het teken een ceremonie is, gelijk een uitbeelding van het Woord, én een zegel; en dat de belofte, bij het teken gevoegd, een belofte is van de genade des Nieuwen Testaments, tot vergeving der zonden, en dat ze door het geloof ontvangen moet worden."

Zo ook: "Dat deze woorden van de tekst "Dit is Mijn lichaam, dat voor u gegeven wordt; dit is de drinkbeker des Nieuwen Testaments in Mijn bloed, dat voor velen vergoten wordt tot vergeving der zonden" de belofte van het Nieuwe Testament zelve zijn."

En opdat men stellig zou weten, dat het lichaam van Christus niet zonder geloof gegeten wordt, is deze zekere regel er nadrukkelijk bijgedaan: "Zoals het Woord¹ onnut is, tenzij het door het geloof ontvangen wordt, zo is ook de ceremonie onnut, tenzij het geloof erbij komt, dat waarlijk gelooft, dat hier de vergeving der zonden aangeboden wordt."

Uit deze en tal van andere plaatsen uit de Apologie is het duidelijk, dat deze leer van het Avondmaal des Heeren, welke door bewijzen, aan de Heilige Schrift ontleend, en door de getuigenissen der Oudvaders bevestigd is, geenszins door de getuigenissen der Augsburgse Confessie en haar, Apologie bestreden of verzwakt, maar veeleer goedgekeurd en bevestigd wordt.

Over de Roomse transsubstantiatie of wezensverandering van het brood in het lichaam van Christus.

Nadat nu de rechtzinnige leer van onze Catechismus, handelend over de tegenwoordigheid en ontvangst van het lichaam en bloed van Christus in het Avondmaal, verklaard en uit Gods Woord verdedigd is, moeten wij nu iets eraan toevoegen over de valse opvattingen, en uit de Heilige Schrift de dwalingen aanwijzen. En wel allereerst over het verzinsel der Roomse "transsubstantiatie", of wezensverandering van het brood in het lichaam van Christus.

De Roomsers verzinnen, dat de elementen, d.w.z. het brood en de wijn, door de kracht der consecratie of zegening (van de priester), d.w.z. door het uitspreken over de elementen, der woorden "Hoc est enim corpus ureum. Hic est enim calix sanguinis mei", d.w.z. "Want dit is Mijn lichaam; want dit is de drinkbeker Mijns bloeds" veranderd worden in het lichaam en bloed van Christus zelf, terwijl alleen de toevallige dingen der elementen blijven, n.l. de

---

¹ Mijn ed. Van 1657 én V.d. Honert hebben hier "geloof".

vorm, de kleur, de smaak en het gewicht. Want zij noemen deze woorden heiligende, werkende en makende de verandering der tekenen, in het lichaam en bloed van Christus zelf. Daarom, zodra deze woorden uitgesproken zijn, of bij het laatste moment (lettert.: "ooglijkje") van het uitspreken van deze woorden, beweren zij, dat de verandering volmaakt is, en dat dan het lichaam en bloed van Christus, onder de gedaante van brood en wijn, wezenlijk en lichamelijk tegenwoordig is, en in het Avondmaal door de Godzaligen en ook door alle goddelozen, met de mond des lichaams gegeten en gedronken wordt.

Zij zijn het niet allen eens wat betreft de manier van de verandering. Sommigen zeggen, dat het wezen van het brood en de wijn, door middel van de transsubstantiatie veranderd wordt in het wezen van het lichaam en bloed van Christus; zodat het brood en de wijn wezenlijk het lichaam en bloed van Christus worden, en alleen de uiterlijke gedaante blijft; zij noemen dat een wezenlijke verandering. Anderen beweren, dat het wezen van het brood en de wijn niet veranderd wordt, maar dat het tot niet wordt en verdwijnt, en dat in plaats ervan het wezen van het lichaam en bloed van Christus komt, zodat onder deze toevallige dingen, waaronder tevoren het wezen van het brood en de wijn was, na de consecratie het wezen van het lichaam en bloed van Christus is; en zij noemen dat een verandering van de innerlijke vorm.

Deze beide veranderingen verklaart Lombardus, lib. 4, dist. 11, maar hij keurt alleen de eerste goed. Daarom leggen sommigen de woorden van Christus "Dit is Mijn lichaam, dit is Mijn bloed", als volgt uit: "Dit", d.w.z. deze spijze en deze drank, "is Mijn lichaam en Mijn bloed."

Thomas van Aquino en die hem daarin volgen, willen hebben dat door het woordje "dit" betekend en aangewezen wordt een substantie of wezenlijke zaak, die eigenlijk nergens is, of die zo in het algemeen, naar zij beweren, zonder precies te kunnen zeggen wat ze is, begrepen is onder deze toevallige dingen, zonder enige grootte of hoedanigheid; zodat daarmee aangewezen wordt: niet een bijzonder ding, maar eigenlijk de gedaante van het brood en de wijn; en dat dit de betekenis is: "Dit is Mijn lichaam", d.w.z. "onder deze gedaante is Mijn lichaam." Daarom zeggen zij, dat door het woordje "dit" niet het brood of het lichaam van Christus aangewezen wordt, maar hetgeen onder deze gedaante begrepen is, hetwelk vóór de consecratie brood geweest was, maar door de kracht der woorden het lichaam des Heeren is gaan worden.

Over de toevallige dingen spreken zij verschillend, waarin ze gefundeerd zijn of bestaan: Of het is in het lichaam van Christus, of in de lucht, of in de eerste materie, of in de uitgespreide breedte en lengte, of in hetgeen dat niet is. En de algemene gedachte is, dat ze bestaan zonder enig wezenlijk ding. Dit is de leer van de Rooms en van al hun Schoolgeleerden, waartoe, zoals blijkt, vooral twee hoofdpunten behoren: het eerste handelt over de *lichamelijke tegenwoordigheid* in het eten, en het andere over de manier van de tegenwoordigheid, of over de *transsubstantiatie*.

Maar noch de transsubstantiatie noch het mondeling eten kan bewezen worden uit de woorden van Christus. Daarom moet men deze beide verzinsels verwerpen. En het laatste dat handelt over de lichamelijke tegenwoordigheid en het mondeling eten van Christus' lichaam, onder de gedaante van het brood, wordt door dezelfde groepen van bewijzen omgestoten en weerlegd, als waardoor de geestelijke tegenwoordigheid en eten bevestigd is. En het eerste, inzake de transsubstantiatie, wordt aldus weerlegd.

Bewijzen tegen de transsubstantiatie, of wezensverandering van het brood en de wijn in het lichaam en bloed van Christus.

1. Hetgeen in het Avondmaal het lichaam van Christus is, moet in het Avondmaal zijn en blijven, en niet veranderd of teniet gebracht worden. Want anders zou het lichaam van

Christus zelf veranderd of tenietgedaan worden, en dan zou het niet tegenwoordig zijn in het Avondmaal. Maar het brood in het Avondmaal is het lichaam van Christus, te weten op een sacramentele wijze, -zoals tevoren al bewezen is. Daarom is en blijft het brood in het Avondmaal en wordt het niet veranderd of teniet gebracht.

Dat het brood in het Avondmaal het lichaam van Christus genoemd wordt, laat zich bewijzen. Want het woordje "dit" in de woorden van het bloed "Dit is Mijn bloed", wijst ongetwijfeld de drinkbeker of de wijn in de beker aan, zoals Lukas en Paulus getuigen, die maar niet, zoals Mattheüs en Markus, eenvoudig zeggen "Dit is Mijn bloed", maar "Deze drinkbeker is" enz. Daarom betekent ook in de woorden van het lichaam "Dit is Mijn lichaam" het woordje "dit" het brood en wijst dat aan. Want het kan niet ontkend worden, dat in beide delen van het sacrament deze manier van spreken "Dit is Mijn lichaam" en "Dit is Mijn bloed" dezelfde betekenis hebben, en dat hier iets betekend wordt, dat in het algemeen enerlei is. En omdat het op grond van de woorden van Paulus en Lukas vaststaat, dat op de ene plaats het element betekend en aangewezen wordt, dan kan ook niet geloochend worden, dat zulks ook op de andere gelijke plaats aangewezen wordt. Daarom is het brood zelf, of de substantie van het brood in het Avondmaal: het lichaam van Christus.

Een *ander bewijs* uit de woorden: Hetgeen Christus in Zijn handen ontvangen, gebroken en aan Zijn discipelen gegeven heeft, dat - zo zeide Hij - is Mijn lichaam, Maar Hij heeft in Zijn handen genomen, gebroken en aan Zijn discipelen gegeven, niet een substantie, of iets dat eigenlijk nergens is, of waarvan men niet duidelijk zeggen kan wat het is, noch alleen de toevalligheden van het brood, maar het zichtbare brood, of substantie van het brood, met de toevallige bijkomstigheden ervan. Daarom heeft Hij niet gezegd dat zulk een eigenlijk nergens zijnde en onduidelijke substantie noch de toevallige dingen van het brood, maar het brood zelf Zijn lichaam is.

Nog een *ander bewijs*. Het woordje "dit" wijst aan en betekent óf het brood óf alleen de toevalligheden van het brood, óf het lichaam van Christus zelf, óf ten laatste een eigenlijk nergens zijnde en onduidelijke substantie, zoals zij spreken. Want behalve deze is er niets geweest, waarvan Christus had kunnen zeggen, dat het Zijn lichaam was. Het betekent niet een eigenlijk nergens zijnde en onduidelijke substantie. Want hetgeen Christus in handen had, brak en aan Zijn discipelen gaf, was niet iets, dat eigenlijk nergens was, maar een zekere en duidelijke zaak.

Niet het lichaam van Christus zelf, zichtbaar of onzichtbaar. Want het zichtbare lichaam van Christus droeg en brak brood, en gaf zelfs aan de discipelen hetgeen daar aangewezen werd. Maar een onzichtbaar en alomtegenwoordig lichaam heeft Christus in het Avondmaal niet gehad. Ja, de Rooms en geven toe, dat het lichaam van Christus nog niet is onder de gedaante van het brood, wanneer de priester begint te spreken het woordje "hoc", d.w.z. "dit", maar dat het pas tegenwoordig is, wanneer de verandering in het laatste puntje des tijds van de consecratie, wanneer de laatste lettergreep "UM", in de woorden "Hoc est eisim corpus meum" uitgesproken wordt.

Noch ook ten laatste alleen de gedaante of de toevalligheden van het brood, eensdeels omdat Christus niet in Zijn handen had noch brak alleen de toevalligheden, maar de zaak zelf, die uit Zijn stof bestond, met toevalligheden bekleed en van andere dingen onderscheiden was; anderdeels omdat het vals was, dat de gedaante van het brood het lichaam van Christus is.

Daarom wijst het woordje "dit" niets anders aan dan het brood. Ook beduiden Christus' woorden "Dit is Mijn lichaam" niets anders als de woorden "Dit brood is Mijn lichaam"

Bewijs 2. Het verzinsel van de *transsubstantiatie* verandert niet alleen, maar verkeert ook de woorden van Christus. Want in plaats van "Dit is Mijn lichaam" zeggen de Roomsens "onder deze gedaante is Mijn lichaam"; welke woorden niet anders van woord tot woord kunnen gesteld worden dan aldus: "Mijn lichaam is onder deze gedaante." En dit is een openlijke verandering van de voorgestelde woorden van Christus. Daarom behouden de Roomsens de letter niet, maar veranderen en verkeren zij op goddeloze wijze Christus' woorden, wanneer zij leren, dat het wezen van het brood in het wezen van Christus' lichaam veranderd wordt.

Bewijs 3. Christus heeft niet gezegd "Dit *worde*", maar "Dit *is* Mijn lichaam." Daarom veranderen Christus' woorden het brood niet in het wezen van Zijn lichaam, maar leren ze alleen, dat het brood bij dit gebruik het lichaam van Christus is, n.l. op sacramentele wijze.

Bewijs 4. Paulus noemt hetgeen uiterlijk gegeven en ontvangen wordt voor, bij en na de bediening des Avondmaals, nadrukkelijk brood, als hij in 1 Kor. 10:16v. zegt: "Het brood dat wij breken, is dat niet een gemeenschap des lichaams van Christus? Want één brood is het, zo zijn wij velen één lichaam, dewijl wij allen ééns broods deelachtig zijn." In 1 Kor. 11:23-28 wordt gezegd, dat Hij "het brood nam", en: "brak Hij het en zeide: Neemt, eet, dat is Mijn lichaam"; en: "Want zo dikwijls als gij dit brood zult eten", en: "Zo dan wie onwaardiglijk dit brood eet", en: "Maar de mens beproeve zichzelf en ete alzo van het brood." Daarom is hetgeen de Roomsens beweren onwaar, dat het n.l. bij en na de bediening des Avondmaals geen-brood meer is, maar dat er alleen de toevalligheden van' het brood zijn.

De gewone uitvlucht en tegenwerping der Roomsens.

Paulus noemt bij en na het bedienen van het Avondmaal "brood", hetgeen na de consecratie het lichaam van Christus geworden is; zoals de mens "aarde" genoemd wordt, niet omdat hij aarde is, maar omdat hij van aarde gemaakt is. Eva wordt een "been" van Adam genoemd; de slang de "staf" van Mozes, en de wijn "water" (Gen. 3:1; id. 2:23, Ex. 7:15 en Joh. 2:8); niet omdat die dingen dat tóen, maar omdat ze het tevoren geweest waren. Zoals daarom in dezen betekend wordt een wezenlijke verandering van aarde in een mens, van het been of de rib in een vrouw, van de staf in een slang, en van water in wijn, zó wordt ook in het Avondmaal het brood veranderd in het lichaam van Christus.

Antwoord.

1. Dat zijn geen bewijzen, maar telkens wordt hetzelfde gezegd. Want zij nemen hier tot bewijs hetgeen zelf in kwestie is of in geschil staat, n.l. dat het brood na de consecratie wezenlijk het lichaam van Christus geworden is. Want dat is hetzelfde, als hetgeen wij van hen begeren dat ze ons bewijzen zullen, en hetgeen Paulus zo menigmaal betuigt onwaar te zijn, wanneer hij het brood na de consecratie of zegening toch nog brood noemt.

2. Zij stoten hier zelf omver, waar zij zo hevig -om roepen- n.l. dat men de letter volgen moet. Want zij beweren dat men in Christus' woorden geen figuurlijke manier van spreken verzinnen moet, omdat het Christus' woorden zijn, en omdat het woorden van een testament zijn, die letterlijk opgevat moeten worden. Maar in de aangehaalde voorbeelden is een duidelijke figuurlijke manier van spreken. Want de mens is stof, of aarde; Eva is een been van Adam; de slang is de staf, en de wijn is water, niet door een letterlijke, maar door een figuurlijke manier van spreken, waarbij de materie (= stof) genomen wordt voor hetgeen

daaruit gemaakt is. Daarom moeten zij toegeven, of zij dat nu willen, ja dan neen, dat het brood niet zonder een figuurlijke manier van spreken, door Paulus het lichaam van Christus genoemd wordt. En zij zijn duidelijk met zichzelf in strijd.

3. Er is ook een grote verscheidenheid in de voorbeelden. Want allereerst, de Heilige Schrift overtuigt ons met nadruk van de wezenlijke verandering van de aarde in een mens, van een rib in een vrouw, van de staf in een slang, en van water in wijn. Zodat daaruit duidelijk is, dat door een figuurlijke spreekwijze de mens aarde, Eva een been van Adam, de slang een staf en de wijn water genoemd wordt; niet omdat deze dingen dat toen waren, maar omdat ze het tevoren geweest zijn. Maar van een soortgelijke verandering van het brood in het lichaam van Christus, leert ons de Schrift in het geheel niets. Bovendien, deze dingen die hier als voorbeelden aangehaald zijn, en die veranderd zijn in andere dingen, hebben niet alleen hun eerste wezen, maar ook alle toevallige dingen daarvan afgelegd. En zij verzinnen, dat hier alleen het wezen van het brood wordt veranderd en de toevalligheden blijven, die echter noch in het brood, noch in het lichaam van Christus, maar in een niet gefundeerd zijn, d.w.z. dat ze toevalligheden zijn van iets dat niet bestaat; hetgeen geheel en al met de aard der toevalligheden in strijd, en geheel en al ongerijmd is.

4. Zij verkeren geheel en al Paulus' woorden. Want zij verzinnen dat zo vaak Paulus het brood noemt, hij niet spreekt van het uiterlijke zichtbare brood, maar van een brood en spijs, die - zoals zij dat noemen - bovennatuurlijk is, d.w.z. van Christus Zelf. Want zij leggen het aldus uit: "Het brood dat wij breken", d.w.z. Christus Die wij slachten of opofferen; zo ook: "Zo dikwijls als gij van dit brood zult eten", d.w.z. van deze Christus; en zo ook: "Wie van dit brood", d.w.z. van deze Christus, "onwaardiglijk eet." Maar er kan niets ongerijmders verzonnen worden dan deze dingen zijn. Want de Apostel spreekt duidelijk over het uiterlijk gebroken brood, en voegt daar de drinkbeker voortdurend aan toe. Daarom moeten zij erkennen, dat hij spreekt óf van het uiterlijke brood en drinkbeker, óf zij moeten zeggen, dat de drinkbeker ook wezenlijk veranderd wordt.

Bewijs 5, ontleend aan de *aard der sacramenten*. In alle sacramenten zijn twee dingen die tot het wezen van het sacrament behoren: het teken én de betekende zaak. Of, zoals Ireneüs spreekt, een aardse en een hemelse zaak, zonder welke een sacrament niet bestaan kan. Maar de *transsubstantiatie* of wezensverandering neemt het teken of de aardse zaak, n.l. het brood en de wijn, uit het Avondmaal weg. En dus neemt ze ook het ganse wezen van het sacrament weg.

Bewijs 6, ontleend aan het *voornaamste doel* der sacramenten. Een schijnbeeld van brood en wijn kan in ons het geloof aan de hemelse dingen niet bevestigen, maar zal met het geloof spotten als iets dat ijdel is en niet bestaat. Maar het teken in het Avondmaal moet het geloof aan de hemelse dingen bevestigen, te weten, dat wij zo zeker door het lichaam en bloed des Heeren gevoed worden, als wij zeker het brood en de wijn ontvangen en nuttigen. Want de sacramenten zijn ingesteld om het geloof door de uiterlijke tekenen te bevestigen of te versterken. Daarom moet de transsubstantiatie ver van ons verwijderd worden, daar zij het teken in een schijnbeeld verandert.

Bewijs 7, ontleend aan de gelijkenis of *overeenkomst*, die er is tussen het teken en de betekende zaak. De transsubstantiatie neemt de gelijkenis weg, die er bestaat tussen het teken en de betekende zaak, waarvan Augustinus spreekt "ad Bonifac.", Epist. 23, dat het lichaam van Christus de ziel also voedt, als het brood het lichaam; en zoals een tarwebrood een klomp

is, van vele korenkorrels (lettert: "koornkens") gebakken, dat zo ook velen één brood en één, lichaam worden, die aan het éne brood deel krijgen. Deze overeenkomst, zeg ik, kunnen de blote toevallige dingen, of de vormen van het brood en de wijn niet hebben. Want de toevallige dingen voeden niet, en ook kan men niet zeggen: Zoals de toevallige dingen van brood en wijn het lichaam voeden tot onderhoud van dit leven, zo voedt Christus' lichaam mijn leven tot het eeuwige leven. Want dan zal een valse en waarachtige zaak samen vergeleken worden. Daarom moet deze verzonnen transsubstantiatie uit het sacrament des Avondmaals en uit de Kerk verwijderd worden.

Bezwaar 1. Dit geldt de drie laatste bewijzen. Wanneer het teken en de aardse zaak in het Avondmaal blijft, dan blijft ook het wezen, het doel en de gelijkenis van het sacrament. Maar wanneer de zichtbare vorm van brood en wijn blijft, ook al worden de substanties veranderd, dan blijft toch het teken en de aardse zaak zichtbaar in het Avondmaal. Want de vormen worden door de uiterlijke zintuigen begrepen (= waargenomen). Wanneer dus de zichtbare vorm van brood en wijn blijft, dan blijft toch het wezen, het doel en de gelijkenis van het sacrament, hoewel de transsubstantiatie gesteld (= gehandhaafd) wordt.

Antwoord. Het is niet waar dat, wanneer alleen de vorm der tekenen blijft, dan ook de tekenen blijven. Want de vormen of toevallige dingen zijn niet het teken, dat God ingesteld heeft, en dat ons geloof zou kunnen versterken. Want God heeft bij alle sacramenten tot tekenen genomen: dingen (= werkelijke zaken), en geen schijnbeelden en bespottingen der dingen, hoedanig de toevallige dingen, die in geen op zich zelf staande zaak gefundeerd zijn, ook zouden wezen. Want ze zouden onze uiterlijke zintuigen bedriegen, omdat ze zouden schijnen te zijn hetgeen ze niet zijn. En daarom zouden ze ons geloof niet kunnen bevestigen. Want wanneer de uiterlijke zintuigen bedrogen worden, dan zouden ze ook zelf het geloof bedriegen, aangezien het geloof bij de sacramenten geholpen en bevestigd moet worden door de getuigenissen van de uitwendige zintuigen, n.l. door het gehoor van Gods belofte, en door het gezicht en de nuttigheid van het door God ingestelde teken. Daarom is het dus onwaar, dat de zichtbare vorm zonder de zaken zelf, het teken is, zoals Christus dat in het Avondmaal ingesteld heeft. Want hoewel de vormen door de uiterlijke zintuigen begrepen en opgenomen worden, toch is het zeker, dat zelfs de zintuigen bij deze bevatting bedrogen worden, wanneer ze denken dat het brood en wijn is, hetgeen het niet is, en dat ze waarachtige dingen begrijpen of ontvangen, wanneer zij door ijdele schijnbeelden der dingen bedrogen worden. En Ireneüs heeft onder de aardse zaak in het Avondmaal niet de toevallige dingen van het brood verstaan, maar het waarachtige brood zelf, waarover de dankzegging plaats had; welk brood van de aarde is, en dat de aanroeping (lettert.: "beroeping") van God ontvangt. Want de substantie of het wezen van het brood is van de aarde, en volgens de opvatting der Rooms en ontvangt het de aanroeping, d.w.z. de consecratie van God, door Wiens kracht het veranderd wordt, maar niet de toevallige dingen. Daarom blijft het waarachtig - hetgeen onze bewijzen zeggen n.l. dat wanneer de *transsubstantiatie*, d.w.z. een verandering van het wezen des broods in het wezen van Christus' lichaam gesteld wordt, welke voor waarachtige dingen schijnbeelden der dingen in de plaats stelt, dat dan het wezen, het doel en de gelijkenis van het sacrament geheel en al weggenomen wordt.

Bewijs 8. De Oude Kerk, tot aan de tijd van paus Innocentius III toe, heeft steeds in het Avondmaal twee dingen als waarachtig, echter op sacramentele wijze verenigd, zonder enige vermenging of verandering, erkend. Daarom hebben de rechtzinnige Kerkvaders menigmaal, op grond van deze verborgenheid, tegenover de ketters bewezen: enerzijds de waarheid en vereniging van de twee naturen in Christus, y en anderzijds de hoop op de onsterfelijkheid van ons lichaam. Al eerder, bij de 5e Orde van bewijzen, zijn er enkele uitspraken der Kerkvaders

aangehaald, waarvan wij een uitspraak van Theodoretus, die vooral gedenkwaardig is, nogmaals aanhalen uit zijn Dialogus I. "Want Hij, zegt hij, Die hetgeen van nature Zijn lichaam is, tarwe en brood genoemd heeft, heeft Zichzelf ook een "wijnstok" genoemd, en heeft de tekenen die gezien worden, vereerd met de naam van Zijn lichaam en bloed; en daarbij *veranderde Hij niet de natuur*, maar verbond Hij aan de natuur de genade."

Het voornaamste bezwaar van de Roomsens, ten gunste van de transsubstantiatie, is ontleend aan de woorden van Christus.

(Nu volgt vooral het betoog van de Jezuïet Bellarminus, Tom. 2, lib. 3, de Eucharistia, cap. 19). "De woorden van Christus (welke luiden) "Dit is Mijn lichaam", dienen noodwendig of enige of geen enkele verandering aan te brengen in het brood. Enige verandering: want het brood is een sacrament geworden. En na de consecratie begint het het lichaam van Christus genoemd te worden, hetgeen het tevoren niet was. Daarom bewerken ze (n.l. de instellingswoorden) enige verandering." En nogmaals: "Deze verandering van het brood is of een eigenlijke en wezenlijke verandering, óf een sacramentele en betekenende verandering. D.w.z.: Wanneer de Heere zegt: "*Dit is Mijn lichaam*", dan hebben die woorden "Dit is" het brood veranderd in Zijn lichaam, óf door inderdaad en in letterlijke zin daaruit Zijn lichaam te maken, óf door oneigenlijk en door een figuurlijke spreekwijze aan het brood een betekenis te geven, die het tevoren niet bezat. En er is geen derde manier van verandering (mogelijk). Want de opvatting, als zou het lichaam van Christus in het brood verborgen zijn, kan in geen geval met Christus' woorden bestaan (= overeenkomen).

Ook is er geen sacramentele of betekenende verandering (mogelijk), zoals dat de opvatting van de Calvinisten is. Daarom is er een letterlijke en wezenlijke verandering."

Antwoord. Wij beweren dat het niet waar is, dat er geen sacramentele of betekenende verandering plaats heeft. Want al eerder is duidelijk aangetoond, dat door deze woorden geleerd wordt: niet een natuurlijke en wezenlijke verandering van het brood, maar een betekenende en sacramentele verandering; en Theodoretus bevestigt dat nadrukkelijk, mét ons, tegen de Roomsens, in de hierboven aangehaalde tekst. En zij weerleggen onze opvatting onvoldoende, wanneer ze beweren, dat het een Calvinistisch gevoel is. Want er dient bewezen te worden, dat ons gevoel niet overeenkomt met Christus' woorden, noch met de analogie (= overeenkomst) des geloofs, noch met de leer van de orthodoxe Kerk. Ja, dit bewijs keren wij als volgt weer tegen hen zelf:

"Het brood wordt óf wezenlijk Of sacramenteel in het lichaam van Christus veranderd. Echter niet wezenlijk, want - zoals Theodoretus zegt - heeft Christus de zichtbare tekenen vereerd met de naam van Zijn lichaam en bloed, niet door de natuur te veranderen, maar door bij de natuur de genade te voegen. En daarom wordt het brood uitsluitend sacramenteel veranderd; d.w.z. het wordt in plaats van gewoon brood een sacrament van het lichaam van Christus."

Over de consubstantiatie, of verberging van Christus' lichaam onder het wezen van het brood.

De Roomsens hebben verzonnen, dat er in het Avondmaal, dank zij de kracht der consecratie, twee grote mirakels plaats hebben:

1. dat de substantie van brood en wijn veranderd, wordt, en
2. dat de toevalligheden bestaan zonder enige zaak, waarin ze gefundeerd zijn. Het eerste is in strijd met de overeenstemming met het ganse Christelijke geloof, en het tweede tevens met de rechtzinnige filosofie of natuurlijke wijsheid. En deze kracht der consecratie is niets anders dan een betoverend verzinsel van de duivel en het menselijk vernuft.

Daarom hebben sommige leraars vroeger (die dit ook zo opvatten), teneinde aan zulke ongerijmde mirakels te ontkomen, in plaats van een transsubstantiatie een *consubstantiatie* verzonnen, d.w.z. een samen-aanwezig zijn van twee substanties op één en dezelfde plaats; of een tegenwoordigheid van Christus' lichaam en bloed, niet onder de gedaante van het brood en de wijn, maar onder het brood en de wijn zelve. Die mensen hebben dus willen beweren, dat de tekenen niet wezenlijk veranderd werden, maar wezenlijk verbonden worden met de betekende zaken, d.w.z.: ze blijven brood en wijn, maar Christus' lichaam en bloed is er ook wezenlijk *in, met en onder het brood* en de wijn, en wordt zo door de Godzaligen én goddelozen met de mond gegeten en gedronken.

Lombardus verklaart, dat deze opvatting ook al vóór zijn tijd, door sommigen verdedigd werd, maar hij keurt ze niet goed.¹ Guitmundus schrijft ze aan Berengarius toe na zijn herroeping, en noemt ze "inpanatio", d.w.z. een verberging van het lichaam in het brood. Anderen schrijven ze aan een zekere Walram toe, tegen wie Anselmus twee Boeken geschreven heeft. Weer anderen noemen een zekere Rupertus Abbas Tuitiensis, die niet lang na Guitmundus, omtrent het jaar 1114 leefde.

Petrus de Alliaco Cardinalis Camerac. in lib. 4 senten. quaest. 6, art. 7, prijst de *consubstantiatie*, zodat hij verklaart ze liever te willen aanvaarden dan de transsubstantiatie, indien de Roomse kerk niet voor de laatste (opvatting) gekozen en beslist had. Hij leefde ongeveer in het jaar onzes Heeren 1416.

Tenslotte heeft Luther, daarbij de opvatting van deze kardinaal volgende, zoals hij zelf nadrukkelijk verklaart in lib. de Captiv. Babylon, allereerst gezegd, dat het geen Geloofsartikel was, of het wezen des broods al dan niet blijft met het lichaam des Heeren, maar dat beide opvattingen verdedigd kunnen worden, zonder ketterij. En daarna scheen het hem gemakkelijker te bewijzen, dat het brood blijft, en dat Christus' lichaam er is *in, met en onder het brood*. En dat is nu de algemene opvatting van allen die zich Luthersen of Martinisten noemen.

Reden waarom zij Christus' woorden "Dit is Mijn lichaam" nader met de volgende woorden verklaren: "In, met en onder dit brood is Mijn lichaam."

En al even sterk als de Roomsen, roepen ook zij, dat zij zonder enige figuurlijke spreekwijze de letter volgen. En wanneer zij met de Roomsen strijden, dan zeggen zij, dat het woordje "dit" alleen het brood aanwijst of betekent, en dat het brood zelf het lichaam van Christus is. Maar wanneer zij zich tegen de *Sacramentariërs* - zoals zij ons plegen te noemen - richten, dan willen zij eraan vasthouden, dat het woordje "dit" niet slechts het brood, maar het brood mét het lichaam, schoon onzichtbaar daarin verborgen, aanwijzen en betekenen zal, en dat dit de betekenis zijn moet: "Dit is Mijn lichaam", d.w.z. "Dit brood, en Mijn lichaam in dit brood verborgen, is Mijn lichaam" Naar zij beweren, verklaren zij deze uitleg met dezelfde uitdrukkingen, als bij de gewone man in gebruik zijn. Dus toen Christus Zijn onzichtbare lichaam in het brood uitdeelde en zeide "Dit is Mijn lichaam", deed Hij precies eender als de landbouwer, die, wijzende op de haverzak, van de haver in de zak zegt: "*Dit is haver*", of als een koopman, als hij de geldbuidel zien laat, van het geld in de buidel zegt: "Dit is geld"; of als een moeder, die op de wieg wijst waarin haar kind ligt, zegt: "Dat is mijn kindje", of als een herbergier spreekt van de wijn: "Dit is Rijnse wijn", als hij de beker aanreikt. Dit kan

---

¹ (Hier volgt een aantekening van prof. Van den Honert): Reeds in het jaar 747 heeft Damascenus, door een zekere overeenkomst met de woorden van Jes. 6:6, zijn gedachten over deze leer te kennen gegeven. De kool vuurs, zegt hij, was niet alleen hout, maar vuur en hout samen. Zo is ook het Avondmaalsbrood niet slechts brood, maar verenigd met de Godheid; en het lichaam, dat met de Godheid verenigd is, is niet één natuur, maar de natuur van het lichaam is er één, en die van de Godheid is een andere, en dus is er niet één, maar tweeërlei natuur.

allemaal uit hun boeken en disputaties worden aangetoond.

Maar het vergaat deze goede lieden, zoals een dichter zegt: "Wanneer dwazen het ene kwaad vermijden, komen ze in het andere terecht" (Stalti dum vitant vitia, in contraria currunt). Want in plaats van het ongerijmde mirakel van het bestaan der toevallige dingen, zonder enige zaak waarin ze gefundeerd zijn, hebben zij een ander, nog ongerijmder mirakel verzonnen, n.l. dat zich twee lichamen door elkaar bevinden. En ze zijn nog verder van Christus' woorden afgeweken als de Roomsens, hetzij men de letter of de betekenis bekijkt. Letterlijk luiden Christus' woorden "Dit", d.w.z. dit brood, "is Mijn lichaam." De betekenis daarvan is: Dit zichtbare brood is, wanneer het gebroken en uitgedeeld is, Mijn waarachtige en wezenlijke lichaam, dat voor u overgegeven wordt; echter niet door een wezenlijke verandering, zoals de Roomsens beweren (want het brood is door het Woord niet personeel aangenomen, noch voor ons overgegeven), maar door een sacramentele spreekwijze, waarbij aan het teken de naam van de betekende zaak wordt toegekend; zoals Christus, Paulus en de gehele orthodoxe Oude Kerk dat uitleggen. En van deze letter en betekenis van Christus' woorden verschilt de voorgaande uitleg evenver als de hemel van de aarde.

Zoals het dus niet waar is, dat de Roomsens de letter volgen en eraan vasthouden, als zij in plaats van Christus' woorden "Dit is Mijn lichaam", deze serafijnse uitleg stellen: "Dit ding, of deze substantie, waarvan eigenlijk niet gezegd worden kan wat ze is, begrepen onder deze gedaante, is Mijn lichaam", zo is het nog veel minder waar, dat dezen (n.l. de Luthersens) de letter en de ware betekenis der woorden behouden, wanneer zij in plaats van Christus' woorden ons hun woorden voortbrengen: "In, met en onder het brood is Mijn lichaam", of: "Het brood en het lichaam, onzichtbaar in het brood verborgen, is Mijn lichaam." Want noch het brood alleen, noch het brood mét het daarin verborgen lichaam, wordt letterlijk Christus' lichaam genoemd, zomin een buidel, hetzij leeg of met geld gevuld, in letterlijke zin "geld" genoemd wordt. En de uitdrukkingen waarmee zij hun opvatting willen verklaren, zijn zeer vreemd aan de zaak, en komen niet te pas. Want wanneer men zo spreekt, dan weet men stellig al vooruit, dat de haver in de zak zit, het geld in de buidel, het kind in de wieg ligt en de wijn in de beker is. Maar het is niet zeker, noch kan het bewezen worden, dat het lichaam van Christus in het brood is. Want de Geloofsartikelen getuigen daartegen, dat Christus in de hemel is.

Verdeeldheid onder de Lutheranen, die de consubstantiatie¹ verdedigen.

Het fundament of de grond waarop Luther zijn opvattingen gebouwd heeft, zijn aanvankelijk alleen Christus' woorden geweest "Dit is Mijn lichaam." Later, in zijn strijd met zijn tegenstanders in de jaren 1527 en 1528, nam hij zijn toevlucht tot de alomtegenwoordigheid, en maakte de volgende vier zaken tot een fundament:

1. De personele vereniging der naturen in de Persoon van Christus;
2. Gods rechterhand, die alomtegenwoordig is;
3. Gods waarheid, die niet liegen kan, en
4. De drieërlei wijze, waarop Christus' lichaam ergens is. Maar toen hij van deze vier bewijzen afgebracht was, nam hij tenslotte weer zijn toevlucht tot de woorden van Christus, en wilde hij, dat men het geschil over de alomtegenwoordigheid van Christus' lichaam zou laten varen.

---

¹ Zowel mijn editie v. 1657 als V.d. Honert lezen hier: "transsubstantiatie"

Daarna hebben toch enkelen, die de naam van Luther voorwenden, daar zij niet genoeg hulp en vastigheid voor hun zaak in de woorden van Christus vonden, de alomtegenwoordigheid weer voor de dag gehaald, en maken die heden ten dage tot het één en al van hun verdediging. Daarom is hieruit een *scheuring* voortgekomen, en een tweeledige sekte van hen, die de consubstantiatie verdedigen. Sommigen willen alleen maar Luthers zijn, daar zij uitsluitend, op grond van Christus' woorden, de verberging van Zijn lichaam in het brood en het mondeling eten verdedigen. Anderen zijn Lutherse Ubiquitisten die, - teneinde de tegenwoordigheid van Christus' lichaam in het brood te verdedigen - het schild der alomtegenwoordigheid aangrijpen; en leren, dat Christus' lichaam, uit kracht van de vereniging met het Woord, op alle plaatsen tegenwoordig is, en dat het daarom ook buiten het gebruik, en voor de consecratie of heiliging van het brood, in het brood tegenwoordig is; en dat de consecratie alleen bewerkt, dat het in dit brood gegeten wordt.

Het is goed, dat de eenvoudigen deze dingen ook weten, om dit verschil over het Avondmaal goed te kunnen verstaan. Want zij zien hieraan, dat er tegenwoordig twee voornamen fundamenteën voor de consubstantiatie zijn, n.l. de alomtegenwoordigheid van het lichaam én de woorden van Christus.

1. De *alomtegenwoordigheid van Christus' lichaam* is al eerder weerlegd, n.l. bij de verklaring van de Geloofsartikelen, inzake de personele vereniging van de twee naturen in Christus, de hemelvaart en het zitten aan Gods rechterhand.

2. *Christus' woorden* houden ook niet de consubstantiatie in, noch verdragen (letterl.: "lijden") ze die, zoals de Rooms en zelf moeten toegeven. Ook de Ubiquitisten verzwijgen dit niet in hun geschriften. Want zij hebben de alomtegenwoordigheid uitgedacht, omdat ze bemerkten dat een ander fundament al te zwak en vervallen was. Christus heeft gezegd: "Dit is Mijn lichaam, dat voor u overgegeven wordt." Aan deze woorden houden de verdedigers van de consubstantiatie zich niet, noch naar de letter noch naar de betekenis (der woorden n.l.), wanneer zij zeggen: "In, met en onder dit brood is Mijn lichaam"; zoals kort tevoren al aangetoond is. Daarom hebben wij geen andere weerlegging van de consubstantiatie nodig dan Christus' eigen woorden, waarop wij ons beroepen en waarheen wij hen verwijzen; en wij komen tot de volgende conclusie.

Christus heeft niet gezegd: "In dit brood is Mijn lichaam", maar: "Dit is Mijn lichaam." Ook hebben deze uitdrukkingen niet één en dezelfde betekenis, aangezien de eerste verklaart, wat in het brood, en waar het lichaam van Christus is; en de andere (verklaart), wat het brood in het Avondmaal betekent; reden waarom de aanhangers der consubstantiatie, die leren dat het lichaam van Christus in het brood, en niet (leren) dat het brood zelf het lichaam van Christus is, noch aan de letter, noch aan de zin van Christus vasthouden.

Weerlegging van sommige bezwaren, ten gunste van de consubstantiatie en het mondeling eten.

Bezwaar 1. Het is een zeer gebruikelijke manier van spreken, wanneer twee samengevoegde dingen, waarvan men het ene wel en het andere niet ziet, tesamen gegeven worden, dat dan het ene alleen genoemd wordt, dat men niet ziet, zoals van een buidel geld gezegd wordt: Dat is geld, en van een kan wijn: Dat is wijn. Daar Christus nu in het Avondmaal op dezelfde manier twee samengevoegde dingen, n.l. het brood en Zijn lichaam geeft, noemde Hij alleen hetgeen onder het brood niet gezien werd, zeggende: "Neemt eet, dat is Mijn lichaam." Daarom is de manier van spreken die Christus hier bezigt, zeer gebruikelijk en letterlijk, en behoeft daarom geen nadere verklaring.

Antwoord 1. Zo'n manier van spreken is wel zeer gebruikelijk, n.l. wanneer men zeker weet, dat hetgeen men niet ziet en dat genoemd wordt, in het andere dat men ziet, begrepen is; zoals men zeker weet, dat het geld in de buidel, en de wijn in de kan is. Anders wordt het niet gebruikelijk, noch duidelijk, noch naar waarheid van een lege buidel gezegd: "Dit is geld", enz. Maar men weet nog niet zeker, en de verdedigers der *consubstantiatie* hebben het nog niet bewezen, dat het lichaam van Christus in het brood verborgen was, toen Christus ervan zeide: "Dit is Mijn lichaam"; zoals men zeker weten moet, dat er geld in de buidel, en wijn in de kan is, als men zegt: Dit is geld, of: Dit is wijn. Daarentegen houden wij staande, dat het lichaam bij het éérste Avondmaal niet in het brood verborgen was, maar aan de tafel zat, en dat het nu in de hemel is, totdat Hij komt om te oordelen. Daarom is dit geen bewijs, aangezien dezelfde zaak hier als bewijs wordt aangevoerd, die nog bewezen moet worden.

2. Wij zeggen ook, dat het niet wáár is, dat Christus aan het Avondmaal aan Zijn discipelen Zijn lichaam, onder het brood verborgen, gegeven heeft. Want Hij heeft niet Zijn lichaam, maar het brood van de tafel genomen, gebroken en het met de hand de discipelen aanreikende, gezegd: "Neemt, dit", d.w.z. dit brood, "is Mijn lichaam." Wij bewijzen dit, ten 1e., omdat er gezegd wordt: "Deze drinkbeker is het Nieuwe Testament"; ten 2e. Paulus legt in 1 Kor. 10 het woordje "dit" uit van het brood, als hij zegt: "Het brood dat wij breken, is de gemeenschap des lichaams van Christus"; en ten 3e.: Het brood en het lichaam van Christus sámen zijn noch letterlijk, noch figuurlijk gesproken, het waarachtige lichaam van Christus; en men zou zo verzinnen, dat Christus spottenderwijs hetzelfde gezegd of verteld had: "Mijn lichaam is Mijn lichaam."

3. Het besluit volgt ook uit de vorige woorden niet zo gemakkelijk (letterl. "breed"). Want zij besluiten, dat het daarom een zeer gebruikelijke en letterlijke uitdrukking is. Maar zeer gebruikelijk en letterlijk zijn niet hetzelfde. Want een zeer gebruikelijke uitdrukking kan evengoed figuurlijk zijn, zoals de volgende uitdrukking wel gebruikelijk, maar toch figuurlijk is: "Dit is geld, dit is wijn." Want wie is zo dwaas om te geloven, dat de buidel op zichzelf, of de buidel met geld in letterlijke zin het geld is? Zo was de sacramentele uitdrukking inzake het Pascha "Waar wilt Gij, dat wij U het Pascha bereiden zullen?" bij de discipelen van Christus bekend en in gebruik. En toch spreken ze niet letterlijk, maar figuurlijk of oneigenlijk, door aan het teken de naam van de betekende zaak toe te schrijven, door middel van een figuurlijke uitdrukking, die bij de sacramenten zeer gebruikelijk is. Daarom volgt alleen als besluit, dat Christus' woorden bij de discipelen gebruikelijk en bekend geweest zijn, maar niet eigenlijk verstaan, naar de letter en zonder enige figuurlijke uitdrukking.

Bezwaar 2. Christus heeft gezegd: "Dit is Mijn lichaam." En Christus is waarachtig, Hij spreekt de waarheid. Daarom moeten Zijn woorden, zoals ze klinken, eenvoudig naar de letter opgevat worden, en men moet ze geloven en alle menselijke scherpzinnigheid afleggen.

Antwoord.

1. De waarachtigheid van Christus wil alleen zeggen, dat al Zijn woorden de allerwaarste zijn, die men, met aflegging van alle menselijke scherpzinnigheid, moet geloven; maar niet, dat al Zijn woorden letterlijk gesproken en naar de letter opgevat moeten worden. Want ook degene die figuurlijk spreekt, kan de waarheid zeggen; zoals Christus evengoed waarachtig was, ja de Waarheid Zelf, toen Hij zeide: "Ik ben het Licht der wereld, de Deur van de schaapskooi, de goede Herder, de ware Wijnstok, Mijn Vader is de Landman en gij zijt de ranken", als toen Hij zeide: "Dit is Mijn lichaam." En zij behoren uit alle scholen verjaagd te worden, die beweren durven dat figuurlijke uitdrukkingen leugens zijn.

2. Men kan hen met hun eigen woorden (ver)slaan. Christus spreekt de waarheid. Dus heeft

Hij niet gezegd, dat Zijn lichaam in het brood verborgen is, aangezien alle discipelen wel zagen, dat het aan de tafel zat.

3. Nogmaals kan men hun eigen woorden tegen hen zelf keren. Want als het zo is, dat Christus' woorden eenvoudig naar de letter verstaan moeten worden, dan moet men daarop geen uitleg verzinnen, die met de letter in strijd is, n.l. dat in, met en onder het brood Christus' lichaam verborgen is.

Bezwaar 3. Christus is almachtig. Daarom kan Hij bewerken, dat Zijn lichaam daadwerkelijk in het brood aanwezig is.

Antwoord. Het is geen goede conclusie, dat Hij, omdat Hij het kan doen, het daarom ook doet of doen wil. Christus heeft nergens de tegenwoordigheid van Zijn lichaam in het brood of in de plaats van het brood beloofd. Daarom wordt aan Zijn almacht totaal niets te kort gedaan, wanneer zo'n tegenwoordigheid niet geloofd wordt.

Aanhoudend bezwaar. Het brood is tegenwoordig bij het Avondmaal. En het brood is Christus' lichaam Dus is Christus' lichaam tegenwoordig bij het Avondmaal.

Antwoord. Het brood is eigenlijk niet Christus' lichaam, zoals het brood eigenlijk in het Avondmaal is. Dus volgt daaruit die conclusie nog niet. Want de tegensprekers geven zelf toe, dat de uitdrukking "Het brood is Christus' lichaam" figuurlijk is; zoals Jacobus Andreas op het dispuut te Mulbrunn nadrukkelijk gezegd heeft, toen hij geen andere uitvlucht meer wist, dan dat deze twee uitdrukkingen "Dit is Mijn lichaam" én "Het brood is Mijn lichaam" onderling veel verschillen, omdat de eerste letterlijk, en de andere figuurlijk verstaan moest worden. (Nota in Epitom. Actor. Mompelg., pag. 13 schrijft tegen dezelfde Jacobus Andreae, dat deze plaats letterlijk en zonder beeldspraak verstaan moet worden: Het brood van Christus, geheiligd en gezegend, is het ware lichaam van Christus. Zo weerspreekt het één het ander).

Bezwaar 4. Men moet Christus' woorden niet veranderen. Christus heeft gezegd: "Dit is Mijn lichaam." Daarom moet men in plaats van het woordje "is" niet het woordje "betekent" zetten.

Antwoord.

1. Wij geven dit alles toe. Want wij stellen niet in plaats van "is" het woordje "betekent." Ook veranderen wij Christus' woorden niet, maar wij houden ze precies, zoals Christus ze gesproken heeft. Dus zeggen wij, dat de ware en echte betekenis ervan, zoals we ook al eerder aantoonde, deze is: Dat n.l. het brood een sacrament of teken van het lichaam is, of: Dat het Zijn lichaam betekent. Want Christus Zelf legt deze woorden zo uit "Doet dat tot Mijne gedachtenis"; en Paulus: "Deze drinkbeker is het Nieuwe Testament in Mijn bloed." En Tertullianus (De Sacram. lib. 4, cap. 4, 5. Contra Adim. cap.: "Hij heeft het brood dat Hij nam en aan Zijn discipelen gaf, tot Zijn lichaam gemaakt, zeggende: "Dit is Mijn lichaam", d.w.z. een figuur van Mijn lichaam." En Ambrosius: "De opoffering is een figuur van het lichaam en bloed des Heeren." En Augustinus: "De Heere heeft niet geaarzeld te zeggen: "Dit is Mijn lichaam", toen Hij een teken van Zijn lichaam gaf." En Chrysostomus (Hom. 24, in 1 Kor. 10): "Wat betekent het brood? Het lichaam van Christus."

2. Wij keren hun bezwaar tegen henzelf: Men moet de woorden van Christus niet veranderen. Daarom handelen de Rooms en verkeerd, die de transsubstantiatie verdedigen, door die woorden als volgt te veranderen: "Mijn lichaam is onder deze gedaante van het brood."

Hetzelfde bezwaar geldt de Luthersen, die de consubstantiatie verdedigen en Christus' woorden aldus uitleggen: "Mijn lichaam is in, met en onder dit brood onzichtbaar aanwezig."

3. Wat betreft het punt, dat men Christus' woorden niet veranderen moet, antwoorden wij met een zodanige onderscheiding, dat Christus' woorden niet veranderd moeten worden, d.w.z. dat ze van hun eigen ware betekenis niet in een verkeerde zin verdraaid mogen worden; maar ze moeten evenwel naar de aard der zaak, die behandeld wordt, en naar de zin van Christus verstaan worden. Want anders zouden alle uitleggingen der Schriften, en vooral deze, door welke hetgeen figuurlijk gezegd is, letterlijk uitgelegd wordt, verworpen worden; zoals uit Matth. 5:29 en 40 duidelijk wordt: "Trek het (rechteroog n.l.) uit; zo iemand uw rok nemen wil, laat hem ook den mantel", enz. Daar wordt noodzakelijk enige verandering der woorden vereist, d.w.z. een geschikte uitleg die met Christus' bedoeling overeenkomt.

Bezwaar 5. De woorden inzake de Testamenten dienen letterlijk opgevat te worden, opdat er geen oorzaak gegeven wordt om te twisten over de bedoeling Van de Testamentmaker. Het Avondmaal is het Nieuwe Testament, door Christus ingesteld. Dus moeten de woorden van het Avondmaal letterlijk opgevat worden.

Antwoord. De woorden der Testamenten, die letterlijk zijn, dienen letterlijk opgevat te worden, maar die figuurlijk zijn, figuurlijk. Als zij dus beweren, dat álle woorden der Testamenten letterlijk opgevat moeten worden, dan is dat niet waar. Het is voldoende, dat de woorden en uitdrukkingen van de Testamenten klaar en duidelijk zijn, hoewel ze menigmaal niet letterlijk, maar figuurlijk en oneigenlijk gesproken zijn. Want wanneer men zeker weet, welke de bedoeling van de Testamentmaker is, dan wordt tevergeefs over de letter getwist. Zo heeft God onder het Oude Testament zeer veel figuurlijk gesproken over de besnijdenis, het Paaslam en de offers. En Christus Zelf heeft onder het Nieuwe Testament figuurlijk of oneigenlijk gezegd: "Neemt, drinkt; deze drinkbeker is het Nieuwe Testament in Mijn bloed." Want wanneer Hij beveelt dat men de "drinkbeker" "drinken" zal, dan is dat figuurlijk gesproken, en dan wordt daaronder de wijn in de drinkbeker verstaan; en dus wordt de beker genoemd in plaats van de inhoud. Verder, wanneer Hij de "drinkbeker" het "Nieuwe Testament" noemt, d.w.z. de verzoening van het menselijk geslacht met God, in Zijn bloed bevestigd, dan is dat ook figuurlijk gesproken. Want aan het teken wordt toegekend hetgeen eigenlijk aan betekende zaak toekomt; welke manier van spreken bij de elementen zeer veel voorkomt.

Aanhoudend bezwaar 1. Dat met de drinkbeker de wijn bedoeld wordt, is duidelijk en klaar genoeg, en behoeft geen nadere uitleg. Want het is aan een ieder bekend, dat niet het vat, maar het nat uit het vat gedronken wordt. Daarom behoort het voor geen figuurlijke uitdrukking gehouden te worden.

Antwoord.

1. Ook de allerduidelijkste figuurlijke uitdrukking is toch nog een figuurlijke uitdrukking. Daarom blijft vaststaan, dat in de woorden van het Testament een figuurlijke manier van spreken (aanwezig) is.

2. Als deze figuurlijke uitdrukking erg duidelijk is, dan is ook al het figuurlijk-gesprokene niet duister.

3. De andere figuurlijke uitdrukking, n.l. dat de "drinkbeker" het "Nieuwe Testament" is, is immers even duidelijk! Want het is aan een ieder bekend, dat een vat niet het Nieuwe Testament is, of de laatste wil van de Testamentmaker Christus, inzake de verzoening van het menselijke geslacht met God, maar dat het een sacrament is van dit testament.

Aanhoudend bezwaar 2. Een testament betekent niet alleen de wil van de Testamentmaker Zelf, maar ook een authentiek bewijs(middel) (Letterlijk: "instrument") of brief van deze wil, waardoor de erfgenamen het recht op de erfenis verkrijgen. En zo'n bewijs(middel) is het Avondmaal, of de drinkbeker des Avondmaals, en dat niet figuurlijk, maar letterlijk. Daarom wordt het Avondmaal of de drinkbeker des Avondmaals niet figuurlijk, maar letterlijk een "testament" genoemd.

Antwoord. Het is niet waar, dat de drinkbeker des Avondmaals eigenlijk een testament is. Want een gouden of houten drinkbeker is eigenlijk in geen van beide betekenissen het Nieuwe Testament. Niet in de eerste (betekenis), want zij is de wil van de Testamentmaker Zelf niet. Ook niet in de andere (betekenis), want de drinkbeker is het bewijs(middel) zelf niet, maar een sacrament, d.w.z. een heilig teken van het bewijs, of van de brieven van het testament. Want de brieven zelf zijn de beloften des Evangelies. En het is ook niet waar, dat de brieven van een testament in eigenlijke zin een testament zijn. Daarom worden ze zo genoemd door een figuurlijke manier van spreken, omdat ze het testament of de wil van de Testament- maker in geschrifte bevatten, of omdat ze een authentiek getuigenis van Zijn wil zijn.

Bezwaar 6. Het eten van het brood is een mondeling eten. En het eten van het lichaam is ook het eten van het brood. Daarom is het eten van het lichaam ook een mondeling eten.

Antwoord. Dat het eten van het lichaam ook het eten van het brood is, moet men figuurlijk en niet letterlijk opvatten, want anders is het onwaar. Het moet oneigenlijk of sacramenteel als volgt verstaan worden: Het eten van het lichaam is hetgeen dat door het eten van het brood betekend en verzegeld wordt. En dus kan hieruit niet zo'n conclusie getrokken worden, omdat het één oneigenlijk, en het ander letterlijk genomen wordt. Maar als dit letterlijk opgevat wordt dan is het onwaar. Want het eten van het lichaam is innerlijk, geestelijk en onzichtbaar, en het eten van het brood is uiterlijk, lichamelijk en zichtbaar. Daarom kan het eigenlijk niet ener- led eten zijn, maar zoals de betekende zaak van het eten onderscheiden is, zo is ook het ontvangen van beide verschillend; hoewel dit ontvangen van beide tegelijk geschiedt bij een wettig gebruik.

Bezwaar 7. Hetgeen ons voedt en levend maakt, moet binnen in ons ontvangen worden. Het lichaam en bloed van Christus voeden ons en maken ons levend. Dus is het nodig, dat het lichaam en bloed van Christus door ons binnen in ons lichaam ontvangen wordt, d.w.z. dat het met de mond gegeten en gedronken wordt.

Antwoord. Niet alles wat ons voedt en levend maakt, moet door ons binnen in ons lichaam ontvangen worden, maar alleen hetgeen ons, op een natuurlijke manier, door een lichamelijke vereniging voedt en levend maakt; zoals de natuurlijke spijs niet voedt, tenzij ze binnen in 'ons lichaam opgenomen wordt en met ons wezen vergroeit. Maar het is heel anders gelegen met het geestelijke voedsel. Want het lichaam van Christus voedt ons niet, en maakt ons niet levend op een natuurlijke manier, wanneer het binnen in ons lichaam opgenomen is, zoals een drankje of medicijn; maar het voedt ons en maakt ons levend, wanneer het door het geloof ontvangen en gegeten wordt. Want dan wordt de Geest van Christus in ons uitgestort, zodat wij één vlees met Hem worden. Maar dit geloof is het niet, waardoor we geloven dat het lichaam van Christus in het brood is, dat door ons met de mond gegeten wordt en binnen in ons lichaam is; maar waardoor wij voor waar houden, dat het lichaam van Christus voor ons gekruisigd en een slachtoffer voor onze zonden geworden is; en waardoor wij geloven, dat wij in het lichaam van Christus ingelijfd en Zijn lidmaten worden. Daarom is het niet nodig,

dat het lichaam van Christus in ons lichaam ingaat, om daardoor gevoed en levend gemaakt te kunnen worden.

Aanhoudend bezwaar. Niet alleen onze zielen, maar ook onze lichamen worden door het lichaam en bloed van Christus tot onsterfelijkheid gevoed. Daarom moeten niet alleen onze zielen, maar ook onze lichamen dat eten en drinken. Maar onze lichamen eten en drinken met de mond, enz.

Antwoord. Het is niet nodig, dat onze lichamen - teneinde door het lichaam van Christus tot onsterfelijkheid gevoed te worden - dat met de mond eten. Het is voldoende, dat de mond des geloofs deze geestelijke spijs ontvangt en het geestelijke voedsel en leven aan de gehele mens meedeelt. Want niet alles wat door het lichaam van Christus gevoed wordt, eet hetzelfde lichaam; zoals ook niet alle ledematen, die door de spijs gevoed worden, de spijze eten. Want eet soms de voet of elleboog, omdat ze door de spijze gevoed worden, die ge door de mond tot u neemt? Het is voldoende, dat het eten door de mond geschiedt. Want de mond is door de natuur als een instrument ervoor geschapen, opdat daardoor het voedsel aan het gehele lichaam wordt meegedeeld. En dit zij dan opgemerkt over de vierde kwestie, d.w.z. over de ware betekenis van de woorden des Avondsmaals.

5. De uitdrukkingen die in de Schrift en in de Kerk voorkomen inzake het Avondmaal.

Vraag 79: *Waarom noemt dan Christus het brood "Zijn lichaam" en de drinkbeker "Zijn bloed" of "het Nieuwe Testament in Zijn bloed" en Paulus "de gemeenschap des lichaams en bloeds van Christus"?*

Antwoord: *Christus spreekt also niet zonder grote oorzaak; namelijk niet alleen om ons daarmede te leren, dat gelijk brood en wijn dit tijdelijk leven onderhouden, also ook Zijn gekruisigd lichaam en Zijn vergoten bloed de waarachtige spijs en drank zijn, waardoor onze zielen ten eeuwigen leven gevoed worden b); maar veelmeer om ons door deze zichtbare tekenen en panden te verzekeren, dat wij zo waarachtiglijk Zijn ware lichaam en bloed door de werking des Heiligen Geestes deelachtig worden c), als wij deze heilige waartekenen met de lichamelijke mond tot Zijn gedachtenis ontvangen d), en dat al Zijn lijden en gehoorzaamheid zó zeker onze eigene is, als hadden wij zelf in onze eigen persoon alles geleden en. Gode voor onze zonden genoeg gedaan e).*

- a. Matth. 26:26-28, Mark. 14:22 en 24, Luk. 22:19v., 1 Kor. 10:16;
- b. Joh. 6:51 en 55.
- c. Joh. 15:4, Ef. 5:30 en 32.
- d. 1 Kor. 10:16v.
- e. Rom. 5:9 en 18v., Rom. 8:1, 2 Kor. 5:15 en 21; Gal. 2:20, Kol. 2:13v.

Verklaring van Vraag 79.

Hetgeen tevoren in het algemeen over de sacramentele spreekwijze gezegd is, past ook op dit sacrament; zoals Augustinus verklaart, Epist. 23 ad Bond., waar hij naar de algemene regel der sacramentele spreekwijzen, een voorbeeld, aan dit sacrament ontleend, nadrukkelijk erbij voegt. Zo is dus de Schrift en de Oude, rechtzinnige Kerk, zoals over de Doop, zo ook over het Avondmaal, gewoon te spreken nu eens op letterlijke, dan weer op figuurlijke wijze.

Figuurlijk spreekt Christus, wanneer Hij van het brood zegt: "Dit is Mijn lichaam", en van de drinkbeker "Dit is Mijn bloed"; en wanneer Paulus zegt: "Deze drinkbeker is het Nieuwe

Testament in Mijn bloed." Want Hij schrijft aan het teken de naam van de betekende zaak toe, door middel van een figuurlijke uitdrukking, zoals die bij alle sacramenten gebruikelijk is. En op dezelfde manier spreekt ook Paulus, door op oneigenlijke wijze aan de betekende zaak toe te schrijven hetgeen aan het teken eigen is, als hij zegt: "Het lichaam van Christus wordt voor u gebroken." En Cyprianus (Serm. de Coma) zegt: "Als wij de drinkbeker drinken, dan hangen wij aan het kruis, dan zuigen wij het bloed, en steken wij onze tong in de wonden van onze Zaligmaker." En Chrysostomus (Hom. 24, extrem., in 1 Kor. 10. Hom. 27): "Het bloed van Christus is in de drinkbeker; het lichaam van Christus, dat in de hemel is, wordt ons op aarde te zien gegeven; en het wordt niet alleen gezien, maar ook getast, en niet alleen getast, maar ook gegeten; het wordt van ons gehouden, gebeden en gegeten als een teken der liefde; zoals men ook soms een hapje geeft aan hen, die men liefheeft; wij roeren met onze tong Zijn vlees aan", enz. Dit kan van Christus' lichaam niet naar waarheid gezegd noch verstaan worden, dan alleen door een oneigenlijke sacramentele spreekwijze.

Maar het is een *letterlijke* manier van spreken, als Christus zegt: "Doet dit tot Mijne gedachtenis", en wanneer de Kerkvaders zeggen: "Het breken van het brood is een gedachtenis, een tegenbeeld van de bloedige offerande; het brood betekent het lichaam; het is een teken en figuur van het lichaam van Christus", enz.

De oorzaken van deze figuurlijke uitdrukkingen bij de sacramenten zijn al eerder verklaard. En de redenen waarom Christus in dit sacrament het brood Zijn lichaam, en de drinkbeker Zijn bloed of het Nieuwe verbond in Zijn bloed, en waarom Paulus het de gemeenschap des lichaams en bloeds van Christus noemt, zijn:

1. De overeenkomst van het brood met het lichaam van Christus;
2. De verzegeling van de schenking van het teken én van de betekende zaak samen, bij een wettig gebruik.

1. De overeenkomst van het brood met het lichaam van Christus bestaat voornamelijk in het volgende:

1. Zoals brood en wijn het lichaam voeden, zo voeden ook het lichaam en bloed van Christus de ziel.
2. Zoals het brood en de wijn door de mond ontvangen en genuttigd worden, zo ook het lichaam en bloed van Christus door het geloof, dat de mond der ziel is.
3. Zoals het brood niet geheel opgeslokt, maar eerst gebroken, gekauwd en gegeten wordt, zo wordt het lichaam van Christus, aan het kruis geslacht, ontvangen en genuttigd.
4. Zoals het brood en de wijn geen nut doen degenen die zonder honger eten, zo is het lichaam en bloed van Christus niet nuttig, dan alleen degenen die hongeren en dorsten naar de gerechtigheid.
5. Zoals uit veel korrels een brood, en uit veel beziën de wijn ontstaat, zo woorden wij, die velen zijn, door deze tekenen tot één lichaam verenigd met Christus en onderling.

2. De zekerheid of verzegeling des geloofs is evenzo een oorzaak, waarom van de tekenen gezegd wordt, hetgeen aan de betekende zaak eigen is. Want de tekenen getuigen dat de offerande van Christus volbracht is tot onze zaligheid, zo waarachtig als wij de tekenen waarlijk genieten; ja, dat wij door het gekruiste lichaam en vergoten bloed van Christus zo waarachtig gevoed worden, als wij deze heilige waartekenen van het lichaam en bloed van Christus ontvangen.

Bastingius: Bernardus verklaart deze verzekering met het beeld van een trouwring, welke een bruidegom aan zijn beloofde bruid geeft, niet alleen opdat zij daardoor aan hem zou denken, maar nog veel meer, opdat zij door de schenking van die trouwring, ervan verzekerd zou zijn, dat de bruidegom daarmee zijn trouw en ook zichzelf geheel en al aan zijn bruid overgeeft, om haar eigen man te zijn. Zo hebben ook wij, wanneer wij het brood en de wijn in het Avondmaal ontvangen, eten en drinken, niet alleen de belofte van Christus, maar worden wij ook door het waarteken en pand van Zijn lichaam en bloed ervan verzekerd, dat Hij ons Zijn lichaam en bloed overgeeft tot een zalige spijs en drank der ziel ten eeuwigen leven. En daarom zegt Hij niet alleen: "Dit is Mijn lichaam, dit is Mijn bloed", maar voegt Hij er ook aan toe: "Neemt, eet en drinkt."

6. Het wettig of rechte gebruik van het Avondmaal.

Op grond van het algemene geschil over het rechte gebruik der sacramenten, zoals dat al eerder verklaard is, kan men nu ook gemakkelijk een antwoord geven op de volgende kwestie. De korte inhoud van het wettig gebruik des Avondmaals is, wanneer de gelovigen in de samenkomsten der gemeente, brood en wijn ontvangen, verkondigende de dood des Heeren, opdat deze ontvangst een pand zou zijn van hun vereniging met Christus, en een toe-eigening van de gehele weldaad van onze verlossing en zaligheid. Daarom bestaat dit rechte gebruik uit de drie volgende condities:

1. Dat men de ceremoniën aanhouden zal die Christus heeft ingesteld. En zulks niet al spottende, of van één apart, maar in een wettige samenkomst der gemeente, hetzij die nu klein dan wel groot is. En de ceremoniën zijn deze: Dat het brood des Heeren gebroken, uitgedeeld, genomen en gegeten wordt, en dat de drinkbeker des Heeren aan allen gegeven en van hen gedronken wordt, met verkondiging van de dood des Heeren.

2. Dat deze ingestelde ceremoniën onderhouden worden door degenen, voor wie Christus ze ingesteld heeft, d.w.z. niet door de vijanden, ongelovigen, honden en zwijnen, maar door de gelovigen of door Zijn discipelen. Want een onderhouden van de ceremonie zonder geloof en boetvaardigheid, is geen gebruik, maar misbruik en huichelarij, Jes. 1 en 66.

3. Dat de tekenen gebruikt worden, en de ganse handeling tot dat doel strekke, waartoe ze door Christus ingesteld is, d.w.z. tot verkondiging van de dood van Christus, tot bevestiging des geloofs en ten bewijze van

onze dankbaarheid. Bij zulk een gebruik des Avondmaals is het teken geenszins ijdel, maar worden de beloofde weldaden aan de gelovigen metterdaad voorgesteld, en met de uiterlijke tekenen gegeven. En de gelovigen hebben en ontvangen werkelijk de vergeving der zonden, de gerechtigheid en het eeuwige leven, om en door Christus, Wiens lichaam en bloed zij door het geloof deelachtig worden.

7. Wat de goddelozen aan het Avondmaal ontvangen; of over het eten der goddelozen.

Nu deze dingen aldus verklaard zijn, vervalt vanzelf de valse opvatting van hen, die willen beweren, dat de goddelozen en huichelaars, eigenlijk gezegd, evengoed als de Godzaligen en gelovigen het waarachtige en wezenlijke lichaam van Christus eten. Zij ontvangen de tekenen tot hun rechtvaardig oordeel, maar de betekende zaken ontvangen ze niet; en hoewel hun die aangeboden zijn, toch verwerpen zij die door hun ongeloof. (Vgl. N.G.B., art. 34). De redenen waarmee wij dit bewijzen, zijn de volgende, die ook zeer vast zijn.

1. Ontleend aan de beschrijving van het eten. Christus eten betekent: Zijn wezen, verdiensten, krachtige werking en al Zijn goederen deelachtig worden; zoals gezegd wordt in Joh. 6:56: "Die Mijn vlees eet en Mijn bloed drinkt, die blijft in Mij en Ik in hem." Maar de goddelozen en ongelovigen worden Christus niet deelachtig. Daarom eten zij Christus ook niet.

2. Ontleend aan de manier, of aan het instrument van het eten. Christus' lichaam wordt uitsluitend door het geloof ontvangen. Want alleen het geloof is het middel, waardoor wij Christus met al Zijn weldaden omhelzen; reden waarom van het geloof ook gezegd wordt, dat het alleen rechtvaardigt. Zo ook: Het lichaam van Christus is een spijs der ziel, maar niet van de buik; des harten, maar niet van de mond; zoals in de Catechismus van Luther zeer juist gezegd wordt: "Deze woorden "voor u" vereisen gelovige harten." Maar de goddelozen en huichelaars hebben geen geloof. Daarom worden zij ook niet Christus' lichaam deelachtig.

3. Christus geeft in het Avondmaal Zijn lichaam te eten aan degenen, voor wie Hij Zichzelf aan het kruis geofferd heeft. Maar Hij heeft Zichzelf alleen voor de gelovigen geofferd, en niet voor de goddelozen en huichelaars, Joh. 17:9: "Ik bid niet voor de wereld, maar voor degenen die Gij Mij gegeven hebt"; Ps. 16:3: "Maar tot de heiligen die op de aarde zijn, en de heerlijken in dewelken al mijn lust is"; Luk. 22:19: "Dat is Mijn lichaam hetwelk voor u gegeven wordt", en Hebr. 5:9: "En geheiligd zijnde, is Hij allen die Hem gehoorzaam zijn, een oorzaak der eeuwige zaligheid geworden."

4. Het lichaam van Christus is het levendmakende brood, en zij die dat deelachtig worden, worden ook meteen het leven deelachtig. Want de Geest van Christus wordt niet van Zijn lichaam gescheiden. Christus zegt in Joh. 6:56v.: "Die Mijn vlees eet en Mijn bloed drinkt, die blijft in Mij en Ik in hem. Die Mij eet, dezelve zal leven door Mij." Maar hoewel de goddelozen deel krijgen aan de tekenen, worden zij het leven niet deelachtig. Daarom ontvangen de goddelozen de tekenen alleen, zonder de betekende zaken.

5. De goddelozen eten en drinken zichzelf een oordeel, 1 Kor. 11:29. Dus nuttigen zij niet het lichaam en bloed des Heeren. Dat volgt uit het feit, dat deze dingen met elkaar in strijd zijn

en niet samen kunnen bestaan. Want zichzelf een oordeel eten wil zeggen, dat men vanwege ongeloof en misbruik des sacraments, van Christus en al Zijn goederen vervreemd en verstoten wordt; of, dat men door misbruik van het sacrament, omdat het zonder geloof en bekering genuttigd wordt, God zwaarlijk vertoornt, en zo, als men zich niet bekeert, zichzelf tijdelijke en eeuwige straffen op de hals haalt. Daarentegen wil "Christus eten" zeggen: door het geloof aan Christus en al Zijn goederen deel krijgen; omdat niemand Christus eten kan, als hij niet tevens aan Zijn verdiensten, kracht en goederen deel krijgt. Daarom kan dus niemand Christus eten én zichzelf een oordeel eten.

6. Wanneer Paulus in 1 Kor. 10:21 zegt: "Gij kimt niet deelachtig zijn aan de tafel des Heeren en aan de tafel der duivelen", ontnemt hij de goddelozen datgene van de tafel des Heeren, waaraan zij geen deel kunnen hebben. Maar wij zien, dat zij aan de tafel des Heeren deel krijgen aan het brood en de wijn. Daarom ontnemt hij hun het genot van de betekende zaken, n.l. het lichaam en bloed des Heeren.

Bezwaar. "Gij kunt niet", n.l. met een goede consciëntie, en tot uw zaligheid.

Antwoord. Dat is een valse verklaring. De Apostel zegt niet, dat het onbetamelijk of onnut, maar dat het onmogelijk is. Gij moet, zegt hij, geen deel krijgen aan de dingen, die aan de afgoden geofferd zijn. Waarom niet? Omdat zulks betekent: aan de duivelen deel krijgen. Maar het is onmogelijk dat gij tegelijk aan de Tafel van God én aan die van de duivel, aan de Tafel des Heeren en aan die van de duivelen deel kunt nemen. Waarom niet? Omdat het onmogelijk is om twee heren tegelijk te dienen, enz. De Apostel zegt hier: "Gij kunt niet"; zoals Christus in Matth. 6:24: "Niemand kan twee heren dienen; gij kunt niet God dienen en den Mammon."

7. Christus zegt in Matth. 15:26: "Het is niet betamelijk het brood der kinderen te nemen en den hondkens voor te werpen." Christus' lichaam is het brood der kinderen, d.w.z. der gelovigen. Daarom werpt Christus niet, in strijd met Zijn eigen leer, Zijn lichaam voor de honden, d.w.z. voor de goddelozen. Hetzelfde wordt ook uit Christus' woorden in Matth. 7:6 bewezen: "Geeft het heilige den honden niet; noch werpt uwe paarlen voor de zwijnen."

8. Dit wordt ook bewezen door uitspraken van de Kerkvaders, die hetzelfde leren. Vgl. Augustinus, de civ. Dei, lib. 21, cap. 25; en in Joh. Tract. 26 en 59, en in sent. Prosperi, cap. 339; en Ambrosius, serm. de Coena: "Hoewel de sacramenten zich door onwaardigen laten ontvangen of aangerood worden, zo kunnen ze toch geen deel hebben aan de Geest, n.l. wiens ongeloof of onwaardigheid met zo'n grote heiligheid in strijd is." En direct erna: "Maar dezen, die alleen met woorden in de heilige oefening des Avondmaals (bezig) zijn, of ook de gaven deelachtig worden, van hart droog en van verstand verdord, die lekken wel de rotssteen, maar zuigen noch honig noch olie daaruit. Want zij worden niet vaardig of vlug gemaakt door enige zoetheid der liefde of door de vetheid van de Heilige Geest. Ook oordelen zij zichzelf niet, en evenmin onderscheiden zij de sacramenten, maar zij gebruiken, zonder enige eerbied, de heilige gaven als gewone spijsen, en zij dringen zich onbeschaamd in een bevuild kleed aan de Tafel des Heeren, voor wie het beter zou zijn, dat ze een molensteen aan de hals gebonden kregen en in de zee geworpen werden, dan dat zij met een ongewassen consciëntie uit de hand des Heeren de bete broods ontvangen, die tot nog toe heden ten dage dit Zijn waarachtigste en heiligste lichaam schept, heiligt, zegent en uitdeelt aan hen, die het Godzaliglijk ontvangen."

De redenen waarom de ongelovigen en goddelozen, die het brood eten en de wijn des Heeren drinken, een oordeel op zich laden, zijn de volgende:

1. Omdat zij de heilige waartekenen ontheiligen, daar zij de dingen tot zich trekken, die niet

voor hen, maar voor de discipelen van Christus ingesteld zijn.

2. Zij ontheiligen het verbond Gods, wanneer ze de tekenen des verbonds gebruiken, en bondgenoten van God willen schijnen te zijn, daar zij intussen metgezellen van de duivel, en niet van God zijn, Die zij, zoveel in hun vermogen is, tot een metgezel der goddelozen maken¹.

3. Zij onderscheiden het lichaam des Heeren niet en vertreden Christus' bloed met de voeten. Want zij houden het brood, dat het lichaam des Heeren is, voor een gewoon brood, en zij verachten de aangeboden weldaden door hun ongelovigheid; en zo spotten zij met God, zoveel zij kunnen, door te veinzen dat zij Christus' weldaden willen ontvangen, hetgeen zij echter geenszins willen. Daarom vermeederen zij de vorige zonden nog met deze zware en vreselijke zonde.

4. Zij veroordelen zichzelf met hun eigen oordeel. Want als zij aan het Avondmaal gaan, dan belijden zij dat ze deze leer goedkeuren, en dat ze geloven dat er buiten Christus geen zaligheid is. En intussen zijn ze zich hun huichelarij bewust. Daarom veroordelen zij zichzelf. En daarom is de tegenwerping van die mensen ijdel, die beweren: "De goddelozen eten zichzelf een oordeel", 1 Kor. 11:29, dus eten zij het lichaam des Heeren. Antwoord. Daaruit volgt het tegendeel. Zij eten het oordeel, en daarom niet het lichaam van Christus. Want Christus én het oordeel eten, zijn tegenstrijdige zaken, en kunnen niet samengaan.

Aanhoudend bezwaar 1. Zij eten onwaardig, dus zij eten toch.

Antwoord. Weliswaar eten zij het brood des sacraments, maar niet Christus. Want er staat uitdrukkelijk in vers 27: "Wie onwaardiglijk dit brood eet."

Aanhoudend bezwaar 2. Christus is niet alleen een Zaligmaker, maar ook een Rechter. Dus kan Hij ook gegeten worden tot een oordeel.

Antwoord. Hij is een Rechter, echter niet van hen door wie Hij gegeten, maar door wie Hij verworpen wordt. Want van hen die Hem eten, zegt Hij (in Joh. 6:57): "Die Mij eet, dezelve zal leven door Mij." Maar over de ontheiligers spreekt Hij anders (in Matth. 7:23): "Gaaf weg van Mij, gij, die de ongerechtigheid werkt!" Zoals dan het Evangelie, wanneer het in geloof aangenomen wordt, een "reuke des levens ten leven" is, echter een "reuke des doods", als het veracht wordt: zo ook Christus. Want die Hem (waardig) eten, maakt Hij levend, maar die Hem verachten, oordeelt Hij. Welnu, Hij wordt door de ongelovigen veracht, wanneer Hij Die door het Woord en de sacramenten aangeboden wordt, door hen in ongeloof wordt verworpen.

Aanhoudend bezwaar 3. Die onwaardiglijk eten, worden schuldig aan het lichaam van Christus. Daarom eten zij ook het lichaam van Christus.

Antwoord. Zij maken zich aan Christus' lichaam schuldig, niet omdat zij dat eten, maar omdat zij het brood eten zonder het lichaam van Christus. Want Paulus zegt nadrukkelijk: "Wie onwaardiglijk dit brood eet", enz. Daarom is het misbruik van het teken een verachting en schending van de betekende zaak, n.l. van Christus Zelf; zoals de schending van de brieven of zegels van een vorst een kwetsing van die vorst zelf is, en een oorzaak tot de misdaad van Majesteitsschennis (Laesae Majestatis), d.w.z. een schennis van 's Vorsten majesteit.

---

¹ De bewerker prof. Van den Honert heeft hier: "En zoeken andere, zo veel in hen is, te maken, gelyk zy zyn, medgezellen der godlozen".

Aanhoudend bezwaar 4. De tekenen ontvangen en gebruiken is een goede zaak. Daarom kunnen de goddelozen, door het ontvangen van de tekenen alleen, zichzelf geen oordeel eten en schuldig worden aan het lichaam van Christus.

Antwoord. 1. De tekenen ontvangen en gebruiken is op zichzelf een goede zaak, wanneer zij n.l. wettig gebruikt worden. Maar buiten dit gebruik wordt het een werk, dat door God niet geboden, maar verboden is, zoals er in 1 Kor. 11:20 staat: "Dat is niet des Heeren Avondmaal eten", en in vers 29: "Want die onwaardiglijk eet en drinkt, die eet en drinkt zichzelf een oordeel." Rom. 2:25: "Maar indien gij een overtreder der Wet zijt, zo is uwe besnijdenis voorhuid geworden." Jes. 66:3: "Wie een os slacht, slaat een man, wie een lam offert, breekt een hond den hals", enz. 2. Wij zouden anders op dezelfde manier kunnen concluderen: Het eten van Christus' lichaam is een goede Zaak; daarom kunnen de goddelozen door dit eten, de schuld of het oordeel niet op zich laden.

8. Tegenstellingen tussen het Avondmaal des Heeren en de Paapse Mis, en waarom de Mis behoort afgeschaft te worden.

ZONDAG 30.

De valse leer van het Avondmaal des Heeren is in de vorige Zondagsafdeling weerlegd. In deze Zondag wordt nu het voornaamste misbruik van het Avondmaal aangewezen en bestraft, n.l. zoals het onder de Rooms en voorkomt in vraag 80, en daarna, zoals het bij anderen voorkomt in vraag 81 en 82.

Vraag 80: *Welk onderscheid is er tussen het Avondmaal des Heeren en de Paapse Mis?*

Antwoord: *Het Avondmaal des Heeren betuigt ons, dat wij volkomen vergeving van al onze zonden hebben door de enige offerande van Jezus Christus, die Hijzelf eenmaal aan het kruis volbracht heeft a), en dat wij door de Heilige Geest Christus worden ingelijfd b), Die nu naar Zijn menselijke natuur niet op aarde maar in de hemel is, ter rechterhand van God, Zijn Vader c), en daar van ons wil aangebeden zijn d). Maar de Mis leert, dat de levenden en de doden niet door het lijden van Christus vergeving der zonden hebben, tenzij dat Christus nog dagelijks voor hen van de Mispriesters geofferd worde, en dat Christus lichamelijk onder de gestalte des broods en wijns is, en daarom ook daarin moet aangebeden worden e); en alzo is de Mis in de grond anders niet dan een verlooening der enige offerande en des lijdens van Jezus Christus, en een vervloekte afgoderij¹.*

- a. Hebr. 7:26v., id. 9:24-28, id. 10:10-14, Joh. 19:30, Matth. 26:28, Luk. 22:19v.
- b. 1 Kor. 6:17, id. 10:16v., id. 12:13.
- c. Hebr. 1:3, id. 8:1v.
- d. Joh. 4:21-24, id. 20:17, Luk. 24:51-53, Hand. 7:55, 59v., Kol. 3:1, Fil. 3:20v., 1 Thess. 1:9v.
- e. In Canone Missae. Item de consecratione, distiuct. 2.

Verklaring van Vraag 80.

Het is een noodzakelijke kwestie, die het onderscheid van het Avondmaal des Heeren en de Paapse Mis betreft, vanwege de afgrijselijke misbruiken die door de Mis in de kerk ingeslopen zijn. En deze verschillen zijn ook even zoveel oorzaken, waarom de Mis als goddeloos en godslasterlijk, geheel en al dient afgeschaft te worden. Want aangezien er zoveel dingen in gevonden worden, die in strijd zijn met het Avondmaal des Heeren, moet en mag zij met het Avondmaal niet verward noch in plaats daarvan, aan de kerken opgedrongen noch door de Godzalige Overheden in de kerk getolereerd, maar afgeschaft worden. Maar laten we eerst iets over het woord "Mis" spreken, want hierover bestaan verschillende opvattingen.

Sommigen willen beweren, dat het afkomstig is van een Hebreeuws woord "Missah", dat een schatting of vrijwillig offer betekent. Dit woord komt in het Hebreeuws voor in Deut. 16:10: "Missat nidbat jadécha", d.w.z. *een vrijwillige offerande uwer hand*.

Anderen leggen dit uit als "een genoegzaamheid", te weten, dat men zoveel er nodig zou zijn, zou geven. Zij willen dan zeggen, dat de Mis zo genoemd is, omdat ze a.h.w. een schatting of vrijwillige offerande is, die overal voor levenden en doden in de kerk aan God opgeofferd

---

¹ Deze Vraag en Antwoord, die uit achteloosheid of om andere redenen in de 1ste druk van de Heidelberger Catechismus, anno 1563, weggelaten werd, is in hetzelfde jaar, op speciaal bevel van Keurvorst Frederik III, erbij gevoegd, waarschijnlijk om de volgenden twee redenen: 1. Om deze meer dan Egyptische afgoderij (waar men zich nog onthield van het eten der dieren en kruiden, die men aanbad) des te afschuwelijker te maken voor de Protestanten; 2. Om door dit kenteken de Geref. Kerk van de Roomse te onderscheiden.

wordt. Maar het kan niet bewezen worden, dat dit woord hiervan afkomstig is. Wel staat het vast, dat de Kerk enkele woorden aan de Hebreëen ontleend heeft, zoals "satan", "Osianna", "Sabaoth", "Halleluja", "Pascha", enz. Maar deze woorden kwamen in de Latijnse kerk via de Griekse. Daarom komen ze ook in het Nieuwe Testament voor, dat eerst in het Grieks geschreven is. En als men de Griekse Kerkvaders onderzoekt, dan zal men het woord "Missa" nergens door hen gebruikt zien. Daarom houd ik het ervoor, dat het niet van de Hebreëen afkomstig is.

Maar het schijnt geloofwaardiger, dat het ontleend is aan de Latijnse Kerkvaders. Want die plegen de vergeving der zonden "remissa peccatorum" te noemen; zoals Tertullianus, lib. 4 contra Marcionem: "Wij hebben gesproken over de "remissa", d.w.z. over de "vergeving der zonden." En Cyprianus, de bona Patient.: "Wie de "remissa", d.w.z. vergeving der zonden zou geven, heeft Zich niet verontwaardigd het bad der wedergeboorte te bedienen." Dezelfde, lib. 3. Epistol. 14: "Wie de Heilige Geest lastert, heeft geen "re- missa", d.w.z. "vergeving der zonden." Zoals zij dus gezegd hebben "remissa" in plaats van "remissio", zo schijnt het ook, dat zij in plaats van "missio", d.w.z. "zending" "missa" gezegd hebben. Dus ontleent het woord "Missa" z'n naam aan "zenden." Maar ook hierover bestaan weer verschillende opvattingen. Sommigen menen, dat ze zo genoemd is naar de oude gewoonte, die via de Griekse in de Latijnse kerk gekomen is, n.l. dat wanneer de gezangen en lezingen beëindigd waren, de Diaken - vóór de bediening van het Nachtmal - naar buiten zond, d.w.z. gebod weg te gaan: alle *catechumenen*, die wel in de beginselen der christelijke religie onderwezen werden, maar nog niet gedoopt waren; en verder alle bezetenen en alle gebannenen, door met luide stem te roepen: "Als er nog een catechumeen achtergebleven is, dat hij dan wegga!"

Sommigen nemen aan, dat deze uitdrukking afkomstig is van, resp. genoemd is naar ..... de manier waarop men in de Oude Kerk gewoon was om de samenkomst der Gemeente te laten uiteengaan en te doen weggaan. Want wanneer de ceremoniën en gebeden beëindigd waren, riep de Diaken: "Ite, Missa est", d.w.z. *Gaat heen*; de vergadering wordt nu (weg)gezonden. Anderen denken, dat ze deze naam dankt aan de aalmoezen en collecten, die bij het bedienen van het heilig Nachtmal aan de armen werden gezonden, d.w.z. uitgereikt en gegeven. Lombard, lib. 4, dist. 13, denkt daar anders over. Hij zegt: "De Mis heeft haar naam, omdat er een hemelse zendbode komt, om het levendmakende lichaam te consacreren, na het woord des priesters, als deze zegt: Almachtige God, gebied dat dit gedragen worde door de handen van Uw heilige Engel, op Uw hoog-altaar, enz. Daarom, tenzij er een Engel komt, mag het in geen geval met reden een Mis genoemd worden." Hoort nu toch eens hun zotternijen! Dezelfde zegt, lib. 4, dist. 24: "Maar de Mis wordt genoemd óf omdat de offerande gezonden is, aan Wie gedachtenis gehouden wordt in deze bediening; waarom er gezegd wordt: "Ite, Missa est", d.w.z. nu volgt de offerande, die naar de hemelse plaatsen gezonden is, dezelve achterna trekkende; óf omdat een uit de hemel gezondene komt, om het lichaam des Heeren te consacreren, door wie de offerande gedragen wordt naar het hemelse altaar; om welke reden ook gezegd wordt: "Ite, Missa est."

Maar zoals wij de Mis zelf verwerpen, zo verwerpen wij ook de naam of het woord, omdat aan het Avondmaal dat met de Mis niets gemeen heeft, die naam niet toekomt. Ook hebben wij dit woord niet nodig. Want wij bezitten in de Schrift namen, die met deze verborgenheid overeenkomen. Want daar heet het het "Avondmaal des Heeren", de "Tafel des Heeren", het "brood breken", enz.

Laat ons nu de voornaamste verschillen tussen het Avondmaal des Heeren en de Paapse Mis eens nagaan, die geheel met elkaar in strijd zijn; om welke redenen de Mis ten enenmale dient afgeschaft te worden.

Er zijn er vooral drie, die in de Catechismus uitgelegd worden.

Het eerste verschil. Het Avondmaal des Heeren is een gedachtenis aan de dood van Christus, om ons geloof te bevestigen inzake de genadige en volkomen vergeving van onze zonden, door en om de enige offerande van Christus, eenmaal aan het kruis volbracht; zoals er geschreven staat: "Het brood is het lichaam van Christus, dat voor ons overgegeven is. De drinkbeker is het bloed van Christus, dat voor ons vergoten wordt tot vergeving der zonden." En: "Doet dat tot Mijne gedachtenis"; zo ook: "Verkondigt den dood des Heeren, totdat Hij komt." Hebr. 7:27: "Want dat heeft Hij eenmaal gedaan, als. Hij Zichzelf opgeofferd heeft"; Hebr. 9:12: "Maar door Zijn eigen bloed, eenmaal ingegaan in het Heiligdom, ene eeuwige verlossing teweeggebracht hebbende", en in vers 26: "(Anders had Hij dikmaals moeten lijden van de grondlegging der wereld af) maar nu is Hij eenmaal in de voleinding der eeuwen geopenbaard, om de zonde teniet te doen door Zijnszelfs offerande"; en in hfdst. 10:10: "In welken wil wij geheiligd zijn door de offerande des lichaams van Jezus Christus, eenmaal geschied", en in vers 12: "Maar Deze, één slachtoffer voor de zonden geofferd hebbende, is in eeuwigheid gezeten aan de rechterhand Gods"; en in vers 14: "Want met één offerande heeft Hij in eeuwigheid volmaakt degenen die geheiligd worden."

Tegenstelling.

De Mis ontkent, dat de levenden en daden vergeving der zonden hebben door en om de enige offerande van Christus, tenzij Christus nog dagelijks door de Mispapen geofferd wordt. Want zo luidt de Canon van de Mis, die zij "de kleine" noemen,: "Heilige Vader, almachtige eeuwige God, ontvang deze onbesmette offerande, welke ik, Uw onwaardige dienstknecht, aan U, mijn waarachtige en levende God, opoffer voor mijn talloze zonden, overtredingen en onachtzaamheden, en voor alle omstanders; maar ook voor alle gelovige christenen, levenden en doden, opdat ze mij en hun ter zaligheid en tot het eeuwige leven vordere." En in de "grote" Canon: "Gedenk, Heere, aan Uw dienstknechten en dienstmaagden, aan NN. en aan alle omstanders, wier geloof en devotie U bekend is, voor wie wij U opofferen, of die U opofferen deze offerande des lafs, voor zichzelf en voor al de hunnen, *voor de verlossing van hun zielen, voor de hoop hunner zaligheid en gezondheid*", enz. *Waartoe was het dan nodig, dat Christus Zichzelf opofferde, als de offerande van de Mispaap krachtig is tot verlossing der zielen?* (Wat is dit anders dan met de onzinnige Joden Christus wederom te willen kruisigen, en Zijn --lijden in twijfel trekken en omstoten?) Wat is er wreder dan Christus opnieuw te slachten?

Zij zoeken de volgende *uitvlucht*: Dat zij niet de Zoon slachten, maar Hem alleen aan de Vader opofferen, en dat ze de bloedige offerande van Christus toe-eigenen aan degenen die de Missen kopen.

Antwoord: Het is hetzelfde, Christus opofferen én Christus slachten. Want Hij heeft in eeuwigheid geheiligd degenen die geheiligd worden, niet alleen met één slachting, maar ook met één offerande, enz., vgl. Hebr. 10:14. En de toe-eigening geschiedt niet door de uiterlijke ceremonie, maar door het geloof, waardoor Christus in onze harten wonen wil, Ef. 3:17.

De tweede tegenstelling.

Het Avondmaal getuigt, volgens de Geloofsartikelen, dat Christus naar Zijn mensheid in de hemel, en niet onder de toevallige dingen of gedaante van het brood verborgen is; dat Hij Zijn lichaam en bloed ons te eten en te drinken geeft door het geloof, en dat Hij ons Zich inlijft door de Heilige Geest, opdat wij in Hem blijven, en Hij in ons, zoals er geschreven staat in 1 Kor. 6:17: "Maar die den Heere aanhangt, is één geest met Hem", en in hfdst. 10:16: "Het brood dat wij breken, is dat niet een gemeenschap des lichaams van Christus?" Hebr. 1:3 en 8:1: "Wij hebben zodanigen Hogepriester, Die gezeten is aan de rechterhand van den troon der Majesteit in de hemelen", en in vers 4: "Want indien Hij op aarde ware, zo zou Hij zelfs

geen Priester zijn."

Tegenstelling. Daarentegen leert de Mis, dat door de kracht der consecratie het brood en de wijn veranderd worden in het lichaam en bloed van Christus, en dat deze, onder het consacreren, door een Engel uit de hemel gebracht worden; dat ze lichamelijk onder de gedaante van brood en wijn verborgen zijn; dat ze door de handen des priesters daadwerkelijk gedragen en getast worden; en dat ze door degenen die ze deelachtig worden, mondeling gegeten worden. Deze verdichtselen strijden met de Geloofsartikelen, wat betreft de menswording, de hemelvaart, de voorbeding in de hemel, de wederkomst ten oordeel en met de aard der sacramenten, waarbij het nodig is, dat de tekenen blijven en niet hun natuur verliezen, zoals al eerder aangetoond werd.

De derde tegenstelling.

Het Avondmaal leert, dat Christus moet aanbeden worden in de hemel ter rechterhand Zijns Vaders. Want het stoot niet om, maar bevestigt de Geloofsartikelen en de ganse leer des Evangelies, dat Christus Boven gezocht en aanbeden moet worden, Kol. 3:1: "Zoekt de dingen die boven zijn, waar Christus is, zittende ter rechterhand Gods." En Stefanus heeft Christus aanbeden, staande daar boven, ter rechterhand Gods, Hand. 7:56. En de Oude Kerk had ook de gewoonte om bij het Avondmaal te zingen: "Sursum corda habemus ad Dominum", d.w.z. "Heffen wij onze harten tot den Heere."

Tegenstelling. Daarentegen leert de Mis, dat Christus onder de gedaante van het brood en de wijn tegenwoordig is, en daar moet aanbeden worden; hetwelk zonder twijfel een zeer grote afgoderij is, en wel om twee redenen. Want:

1e. Geen creatuur kan de aanbidding binden aan een zekere plaats of zaak, in of bij welke God, door Zijn uitdrukkelijk Woord, niet heeft geboden dat men Hem aanroepen zal, noch ook beloofd heeft ons te verhoren; zoals Hij eertijds bij de Ark wilde aanbeden worden, en te Dan en Bethel, en op de hoogten niet wilde aanbeden zijn. Daarom was de aanbidding bij de Ark een echte dienst van God, maar die bij de kalveren een verschrikkelijke afgoderij. Maar ons wordt niet geboden, dat wij Christus zullen aanroepen in of bij het brood, maar in de hemel, ter rechterhand des Vaders.

2. In het Nieuwe Testament is alle aanbidding aan een bepaalde plaats weggenomen, en de geestelijke aanbidding, verwekt door de Heilige Geest en verricht met ware kennis en geloof, wordt alleen vereist. Dat leert de Heere Christus in Joh. 4:21 en 23: "De ure komt, wanneer gijlieden noch op dezen berg, noch te Jeruzalem den Vader zult aanbidden. Maar de ure komt en is nu, wanneer de ware aanbidders den Vader aanbidden zullen in geest en waarheid." Wanneer Hij zegt "in geest", "niet op dezen berg, noch te Jeruzalem", dan neemt Hij de aanbidding weg, die gebonden is aan een plaats op aarde. Daarom moeten wij ook dat goddeloze verdichtsel wegnemen en verfoeien, n.l. van de lichamelijke tegenwoordigheid van Christus in het brood, hetwelk het fundament is van die afgodische aanbidding. Want als men vaststelt, dat Christus lichamelijk in het brood tegenwoordig is (hetzij men zegt, dat het is door verandering des broeds in het lichaam, óf door het tegenwoordig-zijn ervan in, met en onder het brood), dan staat de Paapse aanbidding vast. Want zoals men eertijds voor Christus' hemelvaart Hem niet alleen mocht, maar ook moest aanroepen op alle plaatsen waar Hij was, zo ook nu. Dus indien Hij in het brood is, dan moet Hij in het brood aanbeden worden, of men Hem nu ziet, ja dan neen. Want men moet de stem van God meer geloven dan een uitwendig zintuig, als het Woord van God die lichamelijke tegenwoordigheid zou leren. Maar dan ook weer aan de andere kant, zo wordt de lichamelijke tegenwoordigheid van Christus in het brood weggenomen, wanneer men, volgens het bevel des Heeren Zelf, deze schandelijke

aanbidding van de Papisten wegneemt, die Christus aanbidden, schuilende (naar hun mening) onder de gedaante van brood en wijn.

De *Ubiquitisten* stellen de volgende uitvlucht: Hij is in het brood tegenwoordig, niet opdat Hij aanbeden, maar opdat Hij gegeten worde. Hij heeft niet geboden, dat Zijn lichaam in het brood aanbeden, maar gegeten zou worden.

Antwoord. Hij heeft geen van beide geboden. Waar de tegenwoordigheid van Christus lichamelijk gesteld wordt, daar moet men Hem ook aanbidden en dienen, naar het algemene gebod (in Matth. 4:10): "Gij zult den Heere, uwen God aanbidden." Maar ziet dan toch eens, welk een Christus zij in het brood verzinnen, n.l. Die men niet moet aanbidden. Dat is een publieke bedriegerij. Daarom hebben Andreas Musculus en anderen met hem, opdat zij deze knoop zouden ontbinden, mét de Papisten de aanbidding aanvaard.

Aanhoudend bezwaar van Heshusius: De Godheid wordt niet aanbeden in de schepselen. Daarom behoort ook de mensheid niet aanbeden te worden in het brood, vanwege de lichamelijke tegenwoordigheid.

Antwoord. Deze voorbeelden zijn ongelijk. De aanbidding der Godheid is niet gebonden aan alle schepselen, maar aan de aangenomen mensheid, als aan Haar eigen tempel. Daarom, waar de mensheid van Christus is, in en met dezelve wil de Godheid aanbeden zijn. En door deze allerzekerste bewijzen wordt de alomtegenwoordigheid van Christus' mensheid omver gestoten. Want wanneer Zijn mensheid niet in alle schepselen en op alle plaatsen aanbeden moet worden, dan volgt ook dat ze geenszins in alle peren, appelen, kersen, touwen, bierkannen, zoals de Ubiquitisten geschreven hebben, tegenwoordig is.

Tot nu toe is er gesproken over de tegenstelling tussen het Avondmaal en de Mis. Deze verschillen wijzen zeer vele en gewichtige oorzaken aan, waarom de Paapse Mis niet gedoogd, maar ver buiten de Kerk gebannen dient te worden, n.l. omdat ze in de grond niet anders is, zoals de Catechismus zegt, dan een verloochening van de enige offerande en van het lijden van Jezus Christus, en een vervloekte afgoderij.

Register van dwalingen en godslasteringen van de Mis.

1. In de Mis wordt op menigerlei wijze vervalst, of liever geheel en al weggenomen: de uiterlijke ceremonie, die door Christus ingesteld is. Want zij ontnemt het gewone volk de drinkbeker, en voegt veel dwaas toneelspelers- en narrenwerk erbij, hetgeen aan de Apostelen en de Oude Godzalige Kerk onbekend is geweest. Nu, geen schepsel vermag Gods ordinantiën te veranderen of te vernietigen.
2. Zij neemt het sacrament weg. Want zij ontkent, dat er brood en wijn is, maar beweert, dat brood en wijn veranderd zijn in het lichaam en bloed van Christus; hetgeen in strijd is met de aard der sacramenten, die niet toelaat, dat het wezen der tekenen tenietgedaan wordt
3. De Mis-Papen verzinnen, dat de Mis een zoenoffer is, dat "ex opere operato", zoals zij spreken, d.w.z. door de uiterlijke bediening der Mis en door haar waardigheid de vergeving der zonden voor henzelf en voor anderen verdient. Evenwel komt dit zelfs nog niet aan de offeranden, in de Wet van Mozes geboden, toe, maar alleen aan de enige, bloedige offerande van Gods Zoon, eenmaal aan het kruis volbracht, waarheen ons het Heilige Avondmaal verwijst; en de Mis trekt ons daarvan af, welke zij (voor)stellen als een onbloedig zoenoffer, zonder welke de bloedige offerande van Christus niet genoegzaam zijn zou tot vergeving der zonden.

4. In deze dwaling schuilt nog een andere, n.l. dat ze verzinnen dat de Mis ook voor degenen die niet aanwezig zijn, maar die gestorven zijn en in het *vagevuur* liggen, verlossing der zielen verwerft. Doch Gods Woord leert daarentegen, dat wij in de hemel zullen overkleed worden, als wij niet naakt, maar bekleed zullen bevonden worden op aarde, en dat wij geoordeeld zullen worden, al naar dat wij bevonden zullen worden bij ons levenseinde. "Want als men eens van hier gescheiden is, zegt Cyprianus (Contra Demetrianum) terecht! dan is er geen plaats meer voor boetvaardigheid; daar kan geen voldoening iets uitwerken. Hier wordt het leven of verloren Of behouden; hier wordt de eeuwige zaligheid verzorgd door de dienst van God en de vrucht des geloofs."

5. Zij verzinnen ook, dat de Mis niet alleen vergeving der zonden verdient, maar ook andere weldaden, zoals uiterlijke gezondheid, en dat niet slechts van zieke mensen, maar ook van zieke beesten, zoals ossen, varkens en paarden. Daarom worden in de Mis andere goederen verzonnen dan er in het Evangelie beloofd en in de sacramenten verzegeld worden.

6. De Mis strijdt met Christus' priesterschap. Christus alleen heeft macht om Zichzelf op te offeren. Daarentegen verzinnen de Mispapen, dat Gods Zoon ook door iemand anders geofferd kan worden dan door Zichzelf, en dat zij Christus opofferen aan God de Vader, daar toch geen enkel schepsel, ja zelfs geen engel zulk een macht of waardigheid bezit, dat hij (om maar niet te spreken van scheppen) de Zoon van God ook nog zou kunnen opofferen. Want de priester is waardiger en voortreffelijker dan de offerande. Daarom verheffen zich de Mispapen, wanneer zij Christus willen opofferen, bóven Christus, en zijn zij dus antichristen. Zij kunnen aan deze godslastering niet ontkomen, door te zeggen, dat ze Christus niet slachten, maar de Zoon alleen maar opdragen en vertonen aan de Vader, opdat Hij om Zijnentwil de zonden zou vergeven, en dat ze alzo het enig Offer toepassen. Het is genoeg dat ze zeggen, dat ze Christus met hun handen opofferen. Want dit blijft steeds vaststaan, dat zij van zichzelf vaststellen dat ze priester zijn, die de Zoon van God Zelf tot een slachtoffer opofferen, en zo stellen zij zich boven de Zoon. Ook heeft het niets te betekenen, als zij beweren dat ze Hem niet slachten. Vroeger werden vele dingen door de priesters geofferd, die niet geslacht, maar alleen opgeofferd werden, zoals spijsoffers, koeken, enz., maar de levende dieren konden niet geofferd worden, tenzij ze geslacht werden. Dus slachten de Mispapen Christus, of zij offeren Hem niet. Voorzeker, de Joden hebben Christus wel geslacht, maar niet geofferd. Want zij hebben Hem niet als priesters, maar als beulen geslacht. Maar Hij alleen heeft Zichzelf opgeofferd, omdat Hij willens voor ons geslacht is, Hebr. 9:14 en 28, en 10:12. Daarentegen willen de Mispapen Hem dikwijls opofferen, ze willen Hem offeren, echter niet slachten. Een zoenoffer kan er echter niet zijn zonder slachting, want "zonder bloedstorting geschiedt geen vergeving", Hebr. 9:22. Daarom is de Mis niets anders dan louter bedrog.

7. De Mis strijdt met het Artikel van de gemeenschap der heiligen met Christus. Want zij verzint een vervloekt verdichtsel, n.l. dat Christus' lichaam binnen in ons lichaam ingaat en zolang in de maag blijft, dat de gedaanten van het brood en de wijn verteerd zijn. Maar het Avondmaal leert, dat wij niet door het lichamelijke eten, maar door de geestelijke gemeenschap en de kracht des Heiligen Geestes leden van Christus worden en Hem ingelijfd zijn.

8. De Mis strijdt met de oprechte dienst van God. Want zij stelt een afgodische aanbidding in het brood, aangezien de *Papisten* de aanbidding binden aan een zaak, waaraan Christus Zelf, door Zijn nadrukkelijke Woord, ze niet gebonden heeft; en zo maken zij zichzelf tot afgodendienaars, niet minder dan wanneer zij aan een wand of voor een pilaar zouden neervallen, om Christus (daarin) te aanbidden. Maar het Evangelie leert, dat Christus in de hemel is, en daar wil aanbeden zijn.

Daaruit blijkt, dat de Mis een afgod is, die uit verschillende vreselijke dwalingen en godslasteringen van de Antichrist samengesmeed is. Daarom moet het allerheiligste Avondmaal des Heeren niet met dit schandelijke woord "Mis" genoemd en bezoedeld worden, en nog veel minder behoort de Mis in plaats van het Avondmaal, in de Kerk gehouden te worden.

(Bastingius: Daarom behoren wij ook God te danken (voor het feit), dat Hij onze ogen geopend heeft en ons deze gruwel heeft leren kennen, zodat wij voortaan verschuldigd zijn om de vergaderingen waar deze gruwelijke afgoderij der Mis gepleegd en beschermd wordt, te vermijden, zo lief als wij Gods eer en onze zaligheid hebben. En daarbij moeten we denken aan de woorden van de Profeet (Jes. 52:11) en van de Apostelen (2 Kor. 6:17, Hand. 2:40, Joh. 5:21 en Openb. 18:, die ons vermanen: "Vertrekt, vertrekt, gaat uit vandaar, en raakt het onreine niet aan; gaat uit het midden van haar, reinigt u!" omdat wij ervan verzekerd zijn, dat de Antichrist daar heerst en zijn rijk heeft).

Bezwaar 1. De Mis is een toepassing van Christus' offerande. Daarom behoort ze niet afgeschaft te worden.

Antwoord. Ze is geen toepassing, maar een verloochening van de enige offerande van Christus. En deze offerande wordt ons alleen toegepast door een waar geloof, waardoor Christus in onze harten woont, Ef. 3:17; zoals ons ook in het Heilig Avondmaal voor ogen gesteld en verzegeld wordt.

Bezwaar 2. Er dient een gedurige offerande in de Kerk te zijn. Want Jesaja heeft voorzeggd, dat de ene Sabbat na de andere Sabbat komen zal. En Mal. 1:11 luidt: "En aan alle plaats zal Mijnen Naam reukwerk toegebracht worden, en een rein spijsoffer."

Antwoord. De offerande van het Nieuwe Testament is niet anders dan een dankoffer, Hebr. 13:15 en 1 Petrus 2:5; en van zulk een gedurige en reine offerande spreken de Profeten.

Aanhoudend bezwaar. De Kerkvaders noemen het Avondmaal ook een offerande.

Antwoord. 1. Niet een zoen-, maar een dankoffer. 2. Omdat het een gedachtenis is aan het enige zoenoffer van Christus. 3. Vanwege de aalmoezen, die door de rijken geofferd en na de bediening van het Avondmaal aan de armen uitgedeeld werden.

9. Wie aan het Avondmaal behoren te gaan en toegelaten te worden.

Vraag 81: *Voor wie is het Avondmaal des Heeren ingesteld?*

Antwoord: *Voor degenen die zichzelf vanwege hun zonden mishagen en nochtans vertrouwen, dat deze hun om Christus' wil vergeven zijn, en dat ook de overblijvende zwakheid met Zijn lijden en sterven bedekt is; die ook begeren hoe langer hoe meer hun geloof te sterken en hun leven te béteren a). Maar de hypocrieten en die zich niet met een waar hart tot God bekeren b), die eten en drinken zichzelf een oordeel c).*

- a. 2 Kron. 31:18, Ps. 15:lv., id. 24:3v., 2 Kor. 6:14-17, id. 13:5, Tit. 3:8-14, Jak. 1:17, 1 Joh. 2:3-6.
- b. Tit. 1:16.
- c. 1 Kor. 10:19-22, id. 11:28v.

Verklaring van Vraag 81.

Het zijn onderscheiden vragen: Wie aan het Avondmaal behoren te gaan, én wie daaraan behoren toegelaten te worden. De eerste vraag heeft betrekking op het ambt van hen, die het Avondmaal gebruiken, en de tweede slaat op het ambt der Gemeente en der Dienaars. De eerste is meer persoonlijk, en de tweede meer algemeen, en strekt zich verder uit als de eerste. Want alleen de Godzaligen behoren daaraan te gaan. Echter niet alleen de Godzaligen, maar ook de hypocrieten die nog niet ontdekt zijn, moeten door de Kerk toegelaten worden. Allen dus die aan het Avondmaal behoren te gaan, behoren ook toegelaten te worden. Maar niet allen die wel toegelaten moeten worden, behoren er ook aan te gaan, aangezien velen niet aan de voorwaarden beantwoorden, die in de wettige disgenoten van Christus vereist worden.

1. Wie dus aan het Avondmaal behoren te gaan, wordt ons in deze Vraag van de Catechismus geleerd. De voorwaarden die in deze wettige gasten vereist worden, zijn drieërlei:

1. Een kennis en leedwezen over de zonden.

2. Een vertrouwen op Gods barmhartigheid, door en om Christus' wil.

3. Een streven naar boetvaardigheid en nieuwe gehoorzaamheid. In deze drie stukken bestaat het oprechte beproeven, waar Paulus over spreekt in 1 Kor. 11:28: "Maar de mens beproeve zichzelf en ete also van het brood." Want zichzelf beproeven is onderzoeken, of gij ook geloof en boetvaardigheid hebt, zoals er in 2 Kor. 13:5 geschreven staat: "Onderzoekt uzelf of gij in het geloof zijt, beproeft uzelf. Of kent gij uzelf niet, dat Jezus Christus in u is?" Maar waaraan zult u weten, dat ge deze dingen hebt? Het leedwezen wordt gevoeld in het hart. En het vertrouwen wordt gekend aan de gerustheid van het geweten, Rom. 5:1 en 5: "Wij dan gerechtvaardigd zijnde uit het geloof, hebben vrede bij God door onzen Heere Jezus Christus; en de hope beschaamt niet, omdat de liefde Gods in onze harten uitgestort is"; en zo ook aan de beginselen van een oprechte gehoorzaamheid, zowel innerlijk als uiterlijk, en aan een ernstig voornemen om God te gehoorzamen naar al Zijn geboden. Daarom behoren zij, die deze dingen in zich gevoelen, aan het Avondmaal te gaan. En om die reden is het, dat de kleine kinderen niet aan het Avondmaal mogen gaan, omdat deze dingen er metterdaad bij hen niet zijn, omdat zij zichzelf niet kunnen beproeven, noch de dood des Heeren kunnen verkondigen.

2. Maar de huichelaars en goddelozen, die zichzelf ervan bewust zijn, dat ze geen oprecht geloof en boetvaardigheid bezitten, die moeten niet toetreden. Redenen.

1. Omdat de sacramenten alleen voor de gelovigen en bekeerden zijn ingesteld, n.l. opdat zij hun de belofte des Evangelies mogen verzegelen en hun geloof bevestigen. Het Woord is wel aan alle bekeerden en onbekeerden gemeen(schappelijk), opdat de bekeerden bevestigd en de onbekeerden nog bekeerd zouden worden; maar de sacramenten komen alleen aan de gelovigen toe. En Christus heeft het Avondmaal voor Zijn discipelen ingesteld, zoals Hij in Luk. 22:15 gezegd heeft: "Ik heb grotelijks begeerd dit Pascha met u te eten, eer dat Ik lijde." Hetgeen God dan voor Zijn kinderen en huisgenoten ingesteld heeft, dat mogen de hypocrieten en vreemden niet ontvangen.

2. Omdat de apostel Paulus de huichelaars of goddelozen met authentieke woorden van het Avondmaal afhoudt, als hij gebiedt dat een ieder zichzelf beproeven, en zo van het brood eten zal.

3. Omdat de huichelaars of goddelozen, die zich aan het Avondmaal dringen, zich een oordeel eten en drinken, en het lichaam en bloed van Christus niet deelachtig worden, 1 Kor. 11:27v.: "Zo dan wie onwaardiglijk dit brood eet of den drinkbeker des Heeren drinkt, die zal schuldig zijn aan het lichaam en bloed des Heeren. Maar de mens beproeve zichzelf en ete also van het brood en drinke van den drinkbeker."

4. Omdat de Schrift op vele plaatsen de ongelovigen in het algemeen verbiedt om aan het Avondmaal des Heeren te gaan, en het misbruik, dat er door de goddelozen van de sacramenten gemaakt wordt, verdoemt, Matth. 5:24: "Laat daar uw gave voor het altaar, en ga heen, verzoen u eerst met uwen broeder en kom dan en offer uwe gave"; Jes. 66:3: "Wie een os slacht, slaat een man; wie een lam offert, breekt een hond den hals", en Rom. 2:25: "Maar indien gij een overtreder der wet zijt, zo is uwe besnijdenis voorhuid geworden." Over het waardige gebruik van het Heilige Avondmaal handelt de Nederl. Geloofsbelijdenis in art. 35.

Bezwaar 1. God gebiedt alle mensen, dat zij de sacramenten zullen gebruiken. En Christus zegt: Neemt, en drinkt allen daaruit. Daarom doen de goddelozen niet verkeerd, wanneer zij aan het Avondmaal gaan.

Antwoord. Hij gebiedt alle mensen dat zij de sacramenten zullen gebruiken, namelijk op een wettige wijze; en dat heeft niet plaats zonder geloof en boetvaardigheid. Hij gebiedt niet alleen dat ze allen tezamen gedoopt zullen worden en het Avondmaal gebruiken, maar Hij gebiedt ook, dat ze allen tezamen zullen geloven en zich bekeren, Hand. 2:38: "Bekeert u en een iegelijk van u worde gedoopt", 1 Kor. 11:28: "Maar de mens beproeve zichzelf."

Bezwaar 2. Maar wij zijn allen tezamen onwaardig. Daarom zouden wij allen ons van het Nachtdmaal moeten onthouden.

Antwoord. Wij zijn allen van nature en in onszelf onwaardig, maar wij werden door de genade in Christus waardig gemaakt, als wij maar een oprecht geloof en een goede consciëntie meebrengen. Aug., in Joh., Homil. 26: "Ga gerust en onbeschroomd aan tafel; het is brood, en geen venijn." Daarom behoort niemand zijn onwaardigheid af te schrikken. Want ze zijn allen tezamen onwaardig, die geloof en boetvaardigheid meebrengen, Jes. 66:2: "Op dezen zal Ik zien, op den arme en verslagene van geest en die voor Mijn Woord beeft."

Bezwaar 3. Zij die de ontheiliging van het Avondmaal mijden, doen zeer goed. Maar wanneer de goddelozen en huichelaars, ja soms ook de Godzaligen nog enige haat jegens hun naaste gevoelen en zich daarom van het Avondmaal onthouden, vermijden zij de ontheiliging van het Avondmaal. Daarom doen zij er goed aan, dat ze van het Avondmaal blijven.

Antwoord. Zij die de ontheiliging van het Avondmaal mijden op de manier, waarop zij dat behoren te doen, n.l. door zich te bekeren, die doen zeer wel; maar zeer verkeerd handelen degenen, die in de zonden, in huichelarij en haat volhardende, die ontheiliging vermijden willen. Want die mensen stapelen de ene zonde op de andere, en bij de ontheiliging voegen ze nog een verachting. En men moet geen kwaad doen, opdat het goede eruit voort kome.

Vraag 82: *Zal men ook tot dit Avondmaal laten komen, die zich met hun belijdenis en leven als ongelovige en goddeloze mensen aanstellen?*

Antwoord: *Neen, want alzo wordt het verbond Gods ontheilgd en Zijn toorn over de ganse Gemeente verwekt a). Daarom is de Christelijke Kerk schuldig, volgens de ordinantie van Christus en van Zijn Apostelen, dezulken - totdat zij bétering huns levens bewijzen - door de Sleutelen des Hemelrijks uit te sluiten b).*

- a. 1 Kor. 11:20, 34. Jes. 1:11-15, id. 66:3, Jer. 7:21-23, Ps. 50:15-23.
- b. Lev. 13:46, Num. 12:14, 1 Kor. 5:5 en 13, Matth. 7:6; 2 Thess. 3:6.

Verklaring van Vraag 82.

Wie door de Kerk tot het Avondmaal *behoren toegelaten te worden*. Dit zijn:

1. Alleen zij, wier leeftijd in staat is om hun geloof te beproeven, en om, volgens het bevel van Christus, de dood des Heeren te kunnen beschouwen en groot te maken "Doet dat tot Mijne gedachtenis", Luk. 22:19; en volgens het bevel van de Apostel in 1 Kor. 11:28: "De mens beproeve zichzelf en ete alzo van het brood"; en: "Verkondigt den dood des Heeren, totdat Hij komt." En hoewel de kleine kinderen der Gemeente voor gelovigen gehouden worden, worden ze toch van het gebruik van dit sacrament buitengesloten.
2. Die tevoren door de Doop leden der Gemeente geworden zijn. Want in het Avondmaal wordt het verbond dat met God gesloten is, vernieuwd. Daarom was het eertijds niemand geoorloofd van het Paaslam te eten, dan zij die eerst besneden waren, Ex. 12. Dus moet men de Turken, Joden en allen die van de Kerk vervreemd zijn, ook van het Avondmaal weren.
3. Die afgewassen en gedoopt zijn en mét de Gemeente hetzelfde geloof in woorden en werken belijden, d.w.z. die niet alleen zeggen dat zij geloven, maar die ook belijdenis des geloofs en der ware boetvaardigheid met hun daden en ganse levenswijze te kennen geven; hetzij ze dit waarachtig en van harte, dan wel door een heimelijke geveinsdheid doen. Want over de verborgen dingen oordeelt de Kerk niet. Daarom laat de Kerk allen aangaan, die naar haar oordeel lidmaten van Christus zijn, d.w.z. van wie zij hoort en ziet, dat zij hun geloof en boetvaardigheid met de mond en met de uiterlijke werken belijden, hetzij ze in waarheid Godzalig of dat ze huichelaars zijn, wier geveinsdheid nog niet openbaar is. Want het is het ambt der Gemeente om de verborgenheden van God uit te delen volgens Zijn instelling, aan allen die tot Zijn huisgezin gerekend worden.

Daarentegen behoren tot het Avondmaal in geen geval te worden toegelaten zij, die zich door hun belijdenis en leven als ongelovige en goddeloze mensen gedragen, d.w.z. die of in het openbaar zulke dwalingen aanhangen die in strijd zijn met het fundament van de hemelse leer, of in openbare boze daden (Letterlijk: "feyten") volharden, hetzij ze dan gedoopt zijn of niet. Hiervan worden in deze Vraag van de Catechismus drie zeer gewichtige redenen gegeven en verklaard.

De eerste reden. Omdat zó de Gemeente het verbond Gods ontheiligen zou, wanneer zij als metgezellen en bondgenoten van God mensen erkende, die Zijn vijanden zijn. Want het verbond Gods wordt ontheilgd, niet alleen wanneer zij die God in het verbond aangenomen heeft, in strijd met dat gesloten verbond handelen, door de sacramenten zonder geloof en boetvaardigheid te gebruiken, maar ook wanneer zij die God voor vijanden houdt, door de Gemeente voor bondgenoten gehouden worden. Deze beide ontheiligingen zijn zeer gruwelijk, enerzijds wanneer de tekenen des verbonds door de goddelozen gebruikt worden, en anderzijds wanneer de Gemeente willens en wetens dult, dat zoiets geschiedt, en zij dus

de tekenen aan mensen geeft, die God van het verbond uitgesloten heeft. Dus maakt zij God tot een metgezel der goddelozen, alsof Hij iets aan de goddelozen verplicht zou zijn; en zij die deze waartekenen aan de goddelozen geven, maken van kinderen des duivels kinderen van God.

De tweede reden. Gods toorn zou dan over de Gemeente ontstoken worden. Want God vertoornt Zich zeer ernstig, en dreigt te straffen en straft ook allen, die Zijn verbond ontheiligen. En zij die het verbond ontheiligen, zijn niet alleen de goddelozen zelf, maar ook allen die deze ontheiliging door de vingers zien, zoals zo juist al gezegd is. Want daders en bewilligers zijn even schuldig. Dit wordt door het voorbeeld van de Korinthische gemeente bevestigd, waarvan de Apostel zegt (in 1 Kor. 11:30v.): "Daarom zijn onder u vele zwakken en zieken en velen slapen. Want indien wij onszelf oordeelden, zo zouden wij niet geoordeeld worden."

De derde reden is het bevel Gods, waardoor niet alleen de goddelozen van de sacramenten geweerd worden, maar ook de Gemeente bevolen wordt om zulke mensen tegen te houden. Wanneer nu iemand zou willen beweren, dat er zo'n bevel inzake het Avondmaal niet eens bestaat, dan wordt hij weerlegd door het algemene bevel, om zich voor misbruik van alle sacramenten te wachten, en op grond van de sleutelmacht, die aan de Kerk gegeven is. Ook heeft Christus alleen voor Zijn discipelen het Heilige Avondmaal ingesteld, en alleen tot hen gezegd: *Ik heb grotelijks begeerd dit Pascha met u te eten; neemt deze drinkbeker en deelt (hem) onder ulieden. Deze drinkbeker is het Nieuwe Testament in Mijn bloed, dat voor u vergoten wordt.* Allen dus die geen discipel van Christus zijn en voor wie Christus Zijn bloed niet uitgestort heeft, worden door Hem buitengesloten.

De vierde reden, die zeer duidelijk is, kan nog bij de vorige gevoegd worden. Zij die het geloof verloochenen, moeten voor geen leden der Gemeente, zelfs niet van de zichtbare Kerk gehouden worden. Allen die geen boetvaardigheid bewijzen, verloochenen het geloof, volgens hetgeen de Apostel in Titus 1:16 zegt: "Zij belijden dat ze God kennen, maar zij verloochenen Hem met de werken, alzo zij gruwelijk zijn en ongehoorzaam en tot alle goed werk ondeugende", en volgens Jak. 2:20, "dat het geloof zonder de werken dood is", d.w.z. geen geloof is. Daarom mogen zij die geen boetvaardigheid betonen, niet voor leden gehouden worden, zelfs niet van de zichtbare Kerk. En bijgevolg mogen zij ook niet tot de sacramenten der Gemeente toegelaten worden, maar als vreemden daarvan moeten zij geweerd worden, totdat zij zich bekeren en hun leven veranderen.

Bezwaar, tegen de eerste reden. Wanneer de Gemeente huichelaars toelaat, ontheiligt zij het verbond niet. Daarom ontheiligt zij dat ook niet, wanneer zij de goddelozen toelaat.

Antwoord. De Gemeente zondigt niet, wanneer zij de huichelaars toelaat, n.l. die bedekt en nog niet openbaar gekomen zijn, en die zij, omdat ze met de mond het geloof belijden en veinzen boetvaardig te zijn, voor oprechten moet houden. Maar zij zou stellig verkeerd handelen, wanneer zij bewust de huichelaars die ontdekt zijn, toeliet, n.l. die het geloof of de boetvaardigheid met de mond of met de werken openlijk verloochenen, zoals al eerder bewezen is. En dat geldt van de goddelozen, die hun leven boosaardig aanstellen.

Aanhoudend bezwaar. Maar velen die geen boetvaardigheid betonen, dringen zich aan het Avondmaal en ontheiligen het verbond, vooral waar het gebruik der kerkelijke tucht niet in zwang is. En de Gemeente laat zulke mensen terecht toe, zonder daarmee verkeerd te doen. Daarom handelt zij ook niet verkeerd, wanneer zij anderen toelaat, die geen boetvaardigheid willen betonen.

Antwoord. Wij geven hierop hetzelfde antwoord. De Gemeente handelt niet verkeerd, omdat

zij mensen toelaat, van wie zij niet weet dat ze zó zijn; maar niet, als ware het geen zonde hen toe te laten, die geen boetvaardigheid bewijzen. Daarom, zij die zich zo indringen, ontheiligen wel het verbond, maar niet tot nadeel van de Gemeente of van de Godzaligen, die met hen communiceren of Avondmaal houden, maar tot nadeel van henzelf. Want zij halen zichzelf het oordeel op de hals. Intussen moet de Gemeente er ijverig op letten, wie zij toelaat. En in gemeenten waar geen kerkelijke tucht (lettert.: ban) in gebruik is, zijn de voorgangers verontschuldigd, als zij maar niet opzettelijk het Avondmaal uitdelen aan mensen die het misbruiken, maar wanneer zij aanhouden met vermanen en zich ijverig tonen om alle misbruiken te weren. Evenwel zal de misdaad bij de misbruiker en niet bij de Gemeente liggen. Want "zalig zijn zij, die hongeren en dorsten naar de gerechtigheid", Matth. 5:6. Er zijn en gebeuren soms wel veel boosheden in de Gemeente, maar hierin verschillen ze van de boosheden die bij de Turken en andere sekten gevonden worden, dat ze niet goedgepraat, maar als boosheden erkend en beweend worden, en dat de Gemeente de begeerte heeft om zulke dingen te béteren.

Over het Pascha.

Aangezien tevoren al opgemerkt is, dat het Avondmaal door Christus in de plaats van het Pascha gesteld is, zal het niet onpassend en zonder nut zijn, wanneer wij ook een beknopte verklaring van het Pascha geven.

1. Wat het Pascha geweest is.
2. Tot welk doel het ingesteld en gebruikt werd.
3. Welke geestelijke betekenissen de ceremoniën van het Paaslam hebben.
4. Wat in de plaats van het Pascha gesteld is.

1. Wat het Pascha geweest is.

Het Pascha was een publieke slachting en nuttiging van het Paaslam, door God de Israëlieten bevolen, opdat deze ceremonie jaarlijks in alle huisgezinnen herhaald zou worden, ter gedachtenis aan de verlossing uit Egypte, en ze vooral de gelovigen zou aanduiden de geestelijke verlossing van de zonde en dood door Christus, Die aan het kruis geslacht en door het geloof gegeten zou worden. Of: Het Pascha was het andere sacrament van de Oud-Testamentische kerk, dat onderhouden moest worden volgens Gods bevel: Jaarlijks en in elk huisgezin van de Joden, door het slachten en eten van een éénjarig lam; opdat het niet alleen een gedenkteken zijn zou van de weldaad der verlossing uit Egypte, maar ook een zegel van de belofte der genade, door en om de Messias.

Het *woord* Pascha is afkomstig van het Hebreeuwse woord Pesach, dat een doorgang betekent, welk woord weer ontstaan is uit "Pasach", dat door- of voorbijgang of overspringen betekent. Dit slaat op de doortocht van de Engel, welke, ziende het bloed des Lams aan de deuren der Joden, is door- of voorbijgegaan en hun eerstgeborenen spaarde, toen hij alle anderen in Egypte ombracht. De *geschiedenis* van de instelling van het Paaslam vinden wij in Exodus 12 beschreven. God heeft geboden, dat deze slachting gepaard zou gaan met tal van verschillende ceremoniën. Elk huisgezin moest van de schaapskudde een eenjarig lam afzonderen, van het mannelijk geslacht, dat geen gebreken vertoonde, en wel op de tiende dag van de eerste maand *Nisan* of *Abib*. Dat lam moest op de veertiende dag der maand, tussen twee avonden geslacht worden. Met het bloed ervan moesten de beide deurposten en de bovendorpel van de huizen waarin zij het aten, bestreken worden. Daarna moest het lam

bij het vuur gebraden en dan haastig helemaal genuttigd worden, met ongezuurd brood en bittere kruiden. En zij die het aten, moesten staan, met de lendenen omgord, de schoenen aan de voeten en een staf in de hand. Over deze ceremonie spreekt God in Ex. 12:11: "Het is des HEEREN Pesach", d.w.z. doorgang, en in vers 13: "En dat bloed zal ulieden tot een teken zijn aan de huizen waarin gij zijt; wanneer Ik ha bloed zie, zal Ik ulieden voorbijgaan." En God heeft gewild, dat dit feest jaarlijks gevierd werd, d.w.z. elk jaar zeven hele dagen achtereen. Het moest met zeer grote plechtigheid of statie onderhouden worden, om de volgende oorzaken, Ex. 12:14v.: "En deze dag zal ulieden wezen ter gedachtenis en gij zult hem den HEERE tot een feest vieren; gij zult hem vieren onder uwe geslachten tot een eeuwige inzetting. Zeven dagen zult gijlieden ongezuurde broden eten"; vgl. Ex. 23:15, Lev. 15:5 en Deut. 16:1.

2. Met welke bedoelingen het Pascha ingesteld en gebruikt werd.

Van de doeleinden waartoe God het Pascha heeft ingesteld, werden er in Ex. 12 vijf genoemd. Het eerste is in het bijzonder aan het eerste Pascha eigen geweest, en was alleen voor die tijd dienende, maar de andere zijn altijdddurende.

1. Opdat het bloed des lams aan de deurposten een teken zou zijn, dat de Engel zou doorgaan en de eerstgeborenen sparen zou, Ex. 12:13: "En dat bloed zal ulieden tot een teken zijn aan de huizen waarin gij zijt; wanneer Ik het bloed zie, zal Ik ulieden voorbijgaan." Dit doel ten opzichte van deze ceremonie en doorgang, die eenmaal geschiedde, hield daarna op, hoewel de geestelijke betekenis ervan steeds gebleven is. Want om het bloed van Christus heeft God eertijds de gelovigen gespaard, en spaart Hij ze nu nog, d.w.z. vergeeft Hij hun de zonden, zoals bij het tweede doel geleerd wordt.
2. Opdat het zou zijn een voorbeeld der offerande van de Messias, of een teken van Gods verlossing voor de Gemeente. Dit is het voornaamste doel geweest van het jaarlijkse Paasfeest. Dit wordt bewezen:
  - (1) Uit Ex. 12:26: "Gij zult geen been daaraan breken." Daarom is het lam een type (= voorbeeld) van Christus en van Zijn offerande geweest. Want Johannes leert, dat dit voorbeeld vervuld werd, toen Christus' benen aan het kruis niet verbroken werden, Joh. 19:36.
  - (2) Uit 1 Kor. 5:7: "Want ook ons Pascha is voor ons geslacht, namelijk Christus." Zo betekende dus het Paaslam Christus, en het slachten ervan de slachting van Christus.
  - (3) De Israëlietische gemeente begreep heel goed, dat de betekenissen van andere offers voorbeelden waren van de offerande van de Messias. Want de voorvaderen waren niet zo onwetend (Letterlijk: "plomp"), dat ze de vergeving der zonden in het bloed der stieren zoeken zouden. Daarom zagen zij ook veeleer in het Paaslam, door het geloof, op de Messias en Diens offerande¹.
  - (4) Uit Joh. 1:29: "Zie, het Lam Gods", en Openbaring 13:8: "des Lams, Dat geslacht is van de grondlegging der wereld."
3. Opdat het hun een gedenkteken zijn zou van de eerste doorgang van de Engel, en van de verlossing uit Egypte. Want God heeft gewild, dat de gedachtenis aan zo'n grote weldaad onder Zijn volk onderhouden zou worden, opdat de nakomelingen niet

---

¹ Van den Honert heeft hier: "En zij zagen ook door hun gelove op den Messias en zyne Offerhande, veel meer dan in het Paaschlam".

ondankbaar zouden zijn, Ex. 12:17 en Deut. 16:3: "Zeven dagen zult gij ongezuurde broden op hetzelfde eten, een brood der ellende (want in der haast zijt gij uit Egypteland uitgetogen); opdat gij gedenkt aan den dag van uw uittrekken uit Egypteland al de dagen uws levens."

4. Opdat het als het ware een band zou zijn voor de openbare samenkomsten en tot onderhouding van de kerkendienst, Ex. 12:16: "En op den eersten dag zal er een heilige verzameling zijn."
5. Opdat het een sacrament zou zijn, dat het volk Gods van andere volken of heidenen zou onderscheiden, Ex. 12:43: "Geen zoon eens vreemdelings zal daarvan eten", en vers 48: "Als nu een vreemdeling bij u verkeert en den HEERE het Pascha houden zal, dat alles wat mannelijk is, bij hem besneden worde, en dan kome hij daartoe om dat te houden, en hij zal wezen als een ingeborene des lands; maar geen onbesnedene zal daarvan eten."

3. De geestelijke betekenis van het Paaslam (ziet) op Christus.

<i>Het voorbeeld</i>	<i>De betekende zaak:</i>
Ex. 12:5 1. Een lam uit de kudde genomen	Jes. 53:7, Joh. 1 1. Christus waarachtig Mens
Ex. 12:5 2. Zonder gebrek afgezonde	Jes. 53:9, Hebr. 7:26 2. Zonder zonde
Ex. 12:6, 8 3. Dat moest geslacht en gebraden worden	1 Kor. 5:7 3. Heeft geleden en is gestorven
Ex. 12:46 4. Zonder de benen te breken	Joh. 19:36 4. Is gestorven zonder dat Zijn benen gebroken werden
Ex. 12:5 5. Omtrent de avond	Hebr. 1:1 en 9:26 5. Aan het einde der wereld
Ex. 12:7 6. De posten moesten met zijn bloed besprengd worden	Jes. 53:5 en 11, Rom. 3:25 6. Zijn voldoening wordt ons toegerekend
Ex. 12:13, 23 7. Opdat de verderfengel zou voorbijgaan	Hebr. 2:14v. 7. Opdat wij van de eeuwige dood zouden verlost worden
Ex. 12:3v., 46 8. Het moest gegeten worden, en wel in elk huisgezin	Rom. 1:16, Joh. 6:35, 40 en 47 8. Aan een ieder moeten Zijn weldaden toegepast worden door het geloof
Ex. 12:10 9. Geheel	2 Tim. 3:16 9. Volgens alle Artikelen des Geloofs
Ex. 12:8, 15, 17-20 10. Zonder zuurdesem	1 Kor. 5:8 10. Zonder huichelarij
Ex. 12:8 11. Met bittere kruiden	Matth. 10:38 11. Met het kruisdragen
Ex. 12:11 12. Haastig en in het kleed van een pelgrim of reiziger	Matth. 13, Hebr. 13:13v. 12. Met een ijver om voort te gaan, en met een verwachting van het hemelse leven
Ex. 12:43, 45, 48 13. Alleen door de besnedenen.	Joh. 6:35m., Hebr. 13:10, 1 Kor. 11:26-29 13. Alleen de wedergeborenen eten Hem, en Hij is hun alleen van nut, en dezen alleen gebruiken de sacramenten niet tot een oordeel.

4. Wat in plaats van het Pascha gekomen is.

Dat het oude Pascha met alle andere voorbeelden, die aanduiden dat de Messias komen zou, door de komst van Christus afgeschaft zijn, blijkt 1. uit het gehele dispuut van de apostel Paulus aan de Hebreeëen over de afschaffing van de schaduwen der Wet onder het Nieuwe Testament, Hebr. 7:12: "Want het priesterschap veranderd zijnde, zo geschiedt er ook noodzakelijk verandering der Wet", en id. 8:13: "Als Hij zegt: Een nieuw verbond, zo heeft Hij het eerste oud gemaakt." 2. Omdat het vervuld is, Joh. 19:36: "Want deze dingen zijn geschied, opdat de Schrift vervuld worde: Geen been van Hem zal verbroken worden", en 1 Kor. 5:7: "Want ook ons Pascha is voor ons geslacht, namelijk Christus." 3. Omdat er een nieuw sacrament voor in de plaats gesteld is. Want toen Christus zou gaan sterven en Zichzelf als het ware Pascha opofferen zou, heeft Hij de Paasplechtigheid met een plechtige maaltijd besloten en heeft in haar plaats voor de Kerk Zijn Avondmaal ingesteld, en dat bevolen te onderhouden, Luk. 22:15: "En Hij zeide tot hen: Ik heb grotelijks begeerd dit Pascha met u te eten, eer dat Ik lijde", en ook: "Doet dat tot Mijne gedachtenis." Hij gebiedt niet dat wij het oude Pascha, maar het Avondmaal tot Zijn gedachtenis houden zullen. Zoals dus de Doop in de plaats der besnijdenis, zo is onder het Nieuwe Testament het Avondmaal in de plaats van het Pascha gekomen.

OVER DE SLEUTELMACHT.

ZONDAG 31.

Dat allen die met hun belijdenis en leven zich als ongelovige of goddeloze mensen gedragen, van het gebruik van het Avondmaal dienen uitgesloten te worden, en dat deze uitsluiting geschieden moet door de Sleutelen des Hemelrijks, is in de vorige Zondagsafdeling geleerd. Opdat zulks nu wettig geschiede, wordt in deze Zondag zeer geschikt onderwezen: 1. Wat de Sleutelen van het Hemelrijk zijn, in Vraag 83, en 2. Hoe ze gebruikt moeten worden, in de Vragen 84 en 85.

Vraag 83: *Wat zijn de Sleutelen des Hemelrijks?*

Antwoord: *De verkondiging van het heilig Evangelie a), en de christelijke ban of uitsluiting uit de christelijke gemeente b), door welke twee stukken het Hemelrijk de gelovigen opengedaan en de ongelovigen toegesloten wordt c).*

- a. Matth. 16:18v., id. 18:8, Joh. 20:21-23.
- b. Matth. 18:15-17.
- c. Matth. 16:19 en 18:18, Joh. 20:23.

Verklaring van Vraag 83.

Aangezien nu zo juist aangewezen is, wie tot het Avondmaal des Heeren, door de Gemeente behoren toegelaten te worden, en wie niet, zo volgt nu zeer geschikt de leer van de Sleutelmacht, waardoor geleerd wordt, hoe zij die aan het Avondmaal niet toegelaten mogen worden, van de sacramenten behoren uitgesloten te worden, opdat zij die niet ontheiligen. Hierbij komen de volgende voornaamste vragen aan de orde:

1. Wat de Sleutelmacht is.
2. In hoeveel delen ze bestaat; en over de ban.
3. Waarom de kerkelijke tucht en de ban in de Kerk nodig zijn.
4. Tot welk doel ze gebruikt moet worden.
5. Waarin de Sleutelmacht verschilt van de wereldlijke macht of het burgerlijk recht.
6. Welke orde er bij de uitvoering der Sleutelmacht moet worden gehouden, en welke misbruiken er vooral dienen vermeden te worden.

1. Wat de Sleutelmacht is.

De Catechismus zegt in Vraag en Antwoord 83: *Het is de verkondiging van het Heilig Evangelie en de christelijke ban, of uitsluiting buiten de Christelijke gemeente, door welke twee stukken enz.; d.w.z. de Sleutelmacht is een ambt, door God aan de Gemeente opgedragen, om het Koninkrijk der hemelen te openen en toe te sluiten, d.w.z. om degenen die zich bekeren, de vergeving der zonden en Gods genade te verkondigen, en om de toorn van God en de uitsluiting buiten het Koninkrijk van Christus en buiten de Kerk aan te zeggen aan de goddelozen. Dat zijn die mensen, die zich door leer of leven tonen van Christus vervreemd te zijn; en om hen weer in de Kerk op te nemen, als zij zich bekeren.*

Deze macht wordt figuurlijk genoemd: *de macht der sleutelen*, waarbij het teken genomen wordt voor de betekende zaak. Want de sleutelen betekenen het ambt der huishouding. (Bastingius, Spintler. Zoals men degenen aan wie het huis bevolen en die over het personeel¹ gesteld worden, de sleutels placht te geven, opdat zij hun taak zouden uitvoeren, en op de juiste tijd zouden opendoen en sluiten, en goed zouden bewaren wat hun toevertrouwd is (buitensluiten en binnenlaten n.l., die buitengesloten en binnengelaten dienen te worden, de kinderen en het gezin goed van eten en drinken voorzien, en aan een ieder uitreiken wat hem toekomt!), zó heeft Christus de door Hem ingestelde autoriteit der kerkdienst willen versieren en aanprijzen met de naam van sleutelen van het Koninkrijk der hemelen. Zo lezen wij, dat wanneer God door middel van de profeet Jesaja spreekt, Hij het beeld van de sleutels gebruikt heeft, als Hij zegt, Jes. 22:20 en 22: "En het zal te dien dage geschieden, dat Ik Mijnen knecht Eljakim, den zoon van Hilkia, roepen zal. - En Ik zal den sleutel van Davids huis op zijne schouder leggen; en hij zal opendoen en niemand zal sluiten, en hij zal sluiten en niemand zal opendoen" (Openb. 3:7). Daarmee geeft Hij te kennen, dat Hij hem het bewind over het Koninkrijk wil bevelen, opdat hij gebiede en verbiede, toelate en straffe, en tenslotte, dat hij ook doe wat recht, en were en bedwinge wat onrecht is). En de Dienaars der Gemeente zijn huishouders of uitdelers Gods, zoals de Apostel ze noemt in 1 Kor. 4:1. Want wie een goede uitdeler of huishouder is in een huis, door alle dingen naar de wens van de huisvader te regelen, die is een getrouw dienaar in de bediening der Gemeente, welke is het huis van de levende God, 1 Tim. 3:15. Daarom geschiedt de verkondiging van Gods wil in de Kerk door de Dienaars, als huishouders, en wel in de naam van God. (Matth. 24:45v.: "Wie is dan de getrouwe en voorzichtige dienstknecht, dewelke zijn heer over zijn dienstboden gesteld heeft om huislieden hun voedsel te geven ter rechter tijd? Zalig is de dienstknecht, welken zijn heer, komende, zal vinden alzo doende", en Mark. 13:34: "Gelijk een mens buiten 's lands reizende, zijn huis verliet en zijnen dienstknechten macht gaf en elk zijn werk, en den deurwachter geboord dat hij zou waken.")

De Insteller (of Auteur) van deze macht is Christus Zelf, Die deze macht om te sluiten en te openen, met de naam "sleutelen" versierd heeft, toen Hij tot Petrus zei (Matth. 16:19): "En Ik zal u geven de sleutelen van het Koninkrijk der hemelen", d.w.z. de macht om het Koninkrijk Gods te openen en te sluiten. En ergens anders (Matth. 18:18) zegt Hij tot álle discipelen: "Al wat gij op de aarde binden zult, zal in den hemel gebonden wezen; en al wat gij op de aarde ontbinden zult, zal in den hemel ontbonden wezen", en (Joh. 20:23): "Zo gij iemands zonden vergeeft, dien worden ze vergeven; zo gij iemands zonden houdt, dien zijn ze gehouden." Deze macht of dit ambt der Gemeente wordt aangeduid door de woorden binden, ontbinden, opendoen en toesluiten, omdat ze krachtig en bondig is. Want ze geschiedt door het Woord van God, en volgens dat Woord in Christus' Naam, in Wiens plaats de dienaars staan. En de Heilige Geest werkt dóór het Woord en door de dienst op krachtige wijze.

2. In hoeveel delen bestaat deze macht?

De Sleutelmacht bestaat voornamelijk in twee stukken: 1. in de prediking of verkondiging des Evangelies, of in de dienst des Woords, en 2. in het kerkrecht, of in de geestelijke rechtspraak (= jurisdictie), die de christelijke ban of afsnijding genoemd wordt. Met deze beide delen sluit en opent, bindt en ontbindt de Kerk.

1. Door de prediking van het Heilig Evangelie sluit en bindt de Kerk, wanneer zij de goddelozen en huichelaars openlijk Gods toorn en de eeuwige verdoemenis aanzegt, zolang zij zich niet bekeren. En zij opent en ontbindt, wanneer zij de gelovigen en boetvaardigen openlijk de vergeving der zonden en de genade van God om Christus' wil verkondigt.

---

¹ Letterlijk: "gesinde", germanisme voor personeel, en niet = gezin, zoals v.d. Honert heeft.

Bastingius. De prediking des Evangelies wordt terecht een sleutel des Hemelrijks genoemd, omdat het Koninkrijk der hemelen, dat de eerste stamouders door hun overtreding toegesloten hadden, voor de gelovigen daarmee weer geopend wordt. Daarom wordt het Evangelie ook genoemd "een kracht Gods tot zaligheid een iegelijk die gelooft" (Rom. 1:16), en "het Woord der waarheid, namelijk het Evangelie der zaligheid" (Ef. 1:13); verder, omdat het Koninkrijk der hemelen daarmee ook toegesloten wordt. En dat geschiedt niet letterlijk krachtens de aard van het Evangelie, want dat is een verkondiging van een blijde boodschap, maar het geschiedt toevalligerwijs, omdat bij het Evangelie de conditie of voorwaarde (lettert.: "beding") gevoegd wordt óm te geloven; en daarom moet daarentegen verkondigd worden, dat voor die niet geloven het Koninkrijk der hemelen gesloten blijft, Mark. 16:16: "Maar die niet zal geloofd hebben, zal verdoemd worden", en Joh. 3:36: "Maar die den Zoon ongehoorzaam is, die zal het leven niet zien, maar de toorn Gods blijft op hem." Daarom is het de zondaars de dood verkondigen en voor hen het Koninkrijk der hemelen sluiten het eigen werk der Wet; en het Evangelie ontleent dat aan de Wet, aangezien de ongelovigen verkondigd wordt, dat zij een dubbele verdoemenis waardig zijn, enerzijds vanwege hun verdorven natuur, en anderzijds omdat zij de aangeboden genade niet aannemen, maar de boodschap des vredes verwerpen. In dat opzicht wordt het Evangelie in 2 Kor. 2:15v. bij geval genoemd "dengenen die verloren gaan, een reuke des doods ten dode."

2. Door het kerkelijk oordeel of de christelijke ban sluit en bindt de Kerk, wanneer zij degenen die hardnekkig zijn en schandelijk leven, bant of afsnijdt, d.w.z. van de gemeenschap der sacramenten, der Kerk en des Koninkrijks van God uitsluit en weert. En zij opent en ontbindt, wanneer zij hen, wanneer zij zich bekeren, als lidmaten van Christus en der Kerk weer aanneemt. En men dient te letten op het onderscheid in orde: In de prediking van het Evangelie ontbinden de Sleutels eerst, en daarna binden ze. In de kerkelijke tucht binden ze eerst, en daarna ontbinden ze. En de eerste Sleutel ontbindt of bindt dezelfde (persoon) of ook wel verscheidenen; daarentegen bindt en ontbindt 'de tweede alleen dezelfde. Bastingius. Bovendien komt de eerste eigenlijk en alleen de Dienaren des Woords toe, die daartoe hun roeping hebben en schuldig zijn om voornamelijk hierin hun herdersambt te betonen (Matth. 16:19). De tweede wordt bediend door dezelfde Dienaren des Woords én door de Ouderlingen uit de Gemeente, hun als een Kerkenraad door de Kerk toegevoegd, welke de Apostel overigens ook wel "regeerders" noemt (1 Kor. 12:28), en Christus noemt hen met de naam "Gemeente", als Hij zegt: "Zeg het der Gemeente" (Matth. 18:17).

Nu, de excommunicatie, d.w.z. afsnijding of ban, is een uitsluiting van een openbaar goddeloos en halsstarrig mens, uit het gezelschap der gelovigen, welke geschiedt door de autoriteit of krachtens bevel van Christus en de Heilige Geest; opdat hij beschaamd worde en zich bekere, en alzo de ergernissen in de Gemeente voorkomen worden.

Deze uitsluiting geschiedt niet alleen van de sacramenten, maar ook van het gehele gezelschap der gelovigen, waaronder de gemeenschap van Christus (te vinden) is, waartoe de halsstarrigen echter niet behoren. En deze ban is tweeledig: een innerlijke, die aan God alleen toekomt, en een uiterlijke, die aan de Gemeente toekomt. De innerlijke wordt door de uiterlijke op aarde verklaard, en de uiterlijke wordt door de innerlijke bevestigd en in de hemel goedgekeurd, volgens Christus' belofte in Matth. 18:18: "Al wat gij op de aarde binden zult, zal in den hemel gebonden wezen."

Vraag 84: *Hoe wordt het Hemelrijk door de prediking van het heilig Evangelie ontsloten en toegesloten?*

Antwoord: *Alzo, dat volgens het bevel van Christus aan de gelovigen, allen en een iegelijk verkondigd en openlijk betuigd wordt, dat hun, zo dikwijls als zij de belofte des heiligen Evangelies met een waar geloof aannemen, waarachtig al hun zonden door God, om de verdiensten van Christus, vergeven zijn; daarentegen alle ongelovigen en die zich niet van harte bekeren, verkondigd en betuigd wordt, dat de toorn van God en de eeuwige verdoemenis op hen ligt, zolang zij zich niet bekeren a), volgens welk getuigenis des Evangelies God beide in dit en in het toekomstige leven oordelen wil b).*

- a. Jes. 3:10v., Hab. 2:4, Joh. 3:36, Mark. 16:16¹, 2 Thess. 1:8-10.
- b. Matth. 16:19 en 18:18, Joh. 20:23.

Verklaring van Vraag 84.

(Bastingius, Lansbergen). In dit antwoord wordt gehandeld over de eerste Sleutel, en daarvan wordt ons geleerd: 1. Hoe daardoor het Koninkrijk der hemelen ontsloten of opengedaan wordt. 2. Hoe het daardoor wordt toegesloten, en 3. Welke kracht de bediening van deze Sleutel bezit.

Ten eerste wordt verklaard, hoe het Koninkrijk Gods door de prediking des Evangelies voor de gelovigen geopend wordt, n.l. wanneer naar Christus' bevel aan allen en een iegelijk gelovige verkondigd wordt, dat hun al hun zonden door God, om Christus' wil vergeven zijn, zo dikwijls zij de belofte van het heilig Evangelie met een waar geloof aannemen. Hier wordt ons aangewezen:

1. Wat het zeggen wil, *het Koninkrijk der hemelen voor de gelovigen te openen door de prediking des Evangelies*, n.l. een ieder gelovige publiek aan te zeggen en te betuigen, naar Christus' bevel, vergeving van al hun zonden. En zulks zeer terecht. Want zoals (volgens Jes. 59: onze ongerechtigheden "een scheiding maken tussen ons en onzen God", en ook tegelijk voor ons de hemeldeur toesluiten, zo is het, dat de vergeving ervan die scheidsmuur wegneemt, en ons de hemel weer opendoet. En dat is, wat Christus door de woorden *binden* en *ontbinden* te kennen geeft, zoals men zien kan bij vergelijking van de teksten Matth. 16:19 en Joh. 20:23. Daaruit kan men de conclusie trekken, dat deze Sleutel alleen aan de Dienaren des Evangelies toevertrouwd is. Want hun alleen is de verkondiging van het Evangelie opgelegd. En daarom doen de Rooms en er zeer verkeerd aan, wanneer zij die macht alleen aan de apostel Petrus toekennen, hetwelk aan alle andere Apostelen mede gemeen geweest is, en nog heden ten dage aan alle verkondigers des Evangelies toebehoort. Want hetgeen de Heere met name tot Petrus zegt in Matth. 16:19, dat zegt Hij na Zijn opstanding ook duidelijk tot alle Apostelen in Joh. 20:23.

2. Op Wiens bevel de gelovigen het Koninkrijk der hemelen geopend wordt, n.l. *op het bevel van Christus*. Want Hij heeft deze sleutelmacht aan Zijn Dienaars gegeven, en daarom is het nodig, dat zij die niet als meesters, maar als dienaars gebruiken volgens Zijn bevel en voorschrift. Dat verklaart zeer bekwaam de kerkvader Hiëronymus met het voorbeeld van de priesters onder het Oude Verbond. Want aan hen kwam het toe te verklaren, wie al of niet met melaatsheid besmet was. Want zij hadden er kennis van, wie al dan niet melaats was, en zij konden de reine van de onreine onderscheiden op grond van de regels, die hun door God

---

¹ Hoe snel en slordig prof. Van den Honert óf gewerkt óf gecorrigeerd heeft, bewijzen deze teksten, waar hij i.p.v. "Hab. 2:", Hebr. 2:4 en i.p.v. "Mark. 16:16" Mat. 16:16 heeft staan.

voorgeschreven waren, maar zichzelf besmetten niemand die rein was. Zoals dus de priesters, Lev. 13:2v. 6 en 8 iemand rein of onrein maakten (= verklaarden), zo vergeven of houden de Dienaren van God de zonden ook. Waaruit volgt, dat de Rooms en niet weinig dwalen, wanneer zij zichzelf een oppermacht toekennen om deze Sleutel te hanteren, en willen hebben, dat de mensen zullen staan naar hun oordeel.

3. Voor wie het Koninkrijk der hemelen behoort geopend te worden, n.l. voor allen en een iegelijk gelovige, d.w.z. voor hen, die de belofte des Evangelies met een waar geloof aannemen. Want dat heeft Christus (aan de Apostelen) bevolen: "Gaaf heen in de gehele wereld, predikt het Evangelie aan alle creaturen; die geloofd zal hebben en gedoopt zal zijn, die zal zalig worden" (Mark. 16:15v). Hij geeft daarmee te kennen, dat wel aan alle creaturen het Evangelie verkondigd moet worden, maar dat de zaligheid aan niemand dan aan de gelovige beloofd mag worden, en dat hij, wanneer hij zo gelooft, zijn geloof door het gebruiken der sacramenten betuigen moet. Het feit dat de Apostelen volgens dit bevel van Christus deze Sleutel gehanteerd hebben, verklaart de heilige Lukas in de Handelingen der Apostelen, Hand. 2:38. Want Petrus heeft aan de gehele vergadering der Joden die zich bekeerden, Filippus aan de Moorman, Hand. 8:37, en Paulus en Silas aan de Stokbewaarder, Hfdst. 16:31, die zijn geloof met onbetwistbare tekenen te kennen gaf....., de vergeving van hun zonden verkondigd.

4. Door Wie en om Wiens wil de vergeving van hun zonden verkondigd worden moet, n.l. *door God, om Christus' wil*. Want het komt alleen aan God toe, om de zonden te vergeven (vgl. Vraag 56), om Christus' wil, Luk. 24:47: "En in Zijnen Naam moest gepredikt worden bekering en vergeving der zonden." Dat beveelt Christus aan de Apostelen en zij hebben ook bij het prediken deze orde gehouden. Dus wanneer de Dienaar door middel van de prediking des Evangelies de gelovigen vergeving der zonden belooft, dan moet de gelovige niet blijven hangen aan de Dienaar, maar zich verheffen tot God en tot Christus, door Wie en om Wiens wil de vergeving der zonden geschonken wordt. Want zo verklaart Paulus dat, als hij in 2 Kor. 5:18 en 20 schrijft, dat namelijk de Dienaren des Evangelies bevolen is, om de mensen met God te verzoenen; en hij voegt er in 2 Kor. 5:20 nog bij: "Zo zijn wij dan gezanten van Christus' wege, alsof God door ons bade; wij bidden van Christus' wege: Laat u met God verzoenen."

Ten tweede wordt ook door deze Sleutel het Koninkrijk der hemelen gesloten, wanneer aan alle ongelovigen en aan hen die zich niet van harte bekeren, verkondigd en betuigd wordt, dat de toorn Gods en de eeuwige verdoemenis op hen ligt, zolang zij zich niet bekeren. In die woorden wordt ons onderwezen:

1. Wat het betekent, *'t Koninkrijk der hemelen voor iemand toe te sluiten* door de prediking des Evangelies, te *binden* of de *zonden te houden*, namelijk het betekent te verkondigen, dat Gods toorn en de eeuwige verdoemenis op hen ligt; zoals daarentegen Gods genade en de zaligheid verkondigen betekent: de hemel openen, ontbinden en de zonden vergeven.

2. Wie deze verkondiging moet aangezegd worden, n.l. aan alle ongelovigen en huichelaars, die zich niet van harte bekeren, Mark. 16:16: "Maar die niet n.l. geloofd hebben, zal verdoemd worden"; Matth. 10:14v.: "En zo iemand u niet zal ontvangen, noch uwe woorden horen, uitgaande uit dat huis of uit dezelve stad, schudt het stof uwer voeten af. Voorwaar zeg Ik u: Het zal den lande van Sódóm en Gomórra verdraaglijker zijn in den dag des oordeels dan dezelve stad." Naar dat voorschrift van Christus hebben de Apostelen het Koninkrijk Gods voor de ongelovigen dan ook toegesloten, zoals de Handelingen der Apostelen ons laten zien. Want Paulus heeft (in Hand. 13:45 en 51) de Joden die te Antiochië het Evangelie tegenstonden, het rechtvaardig oordeel van God verkondigd, na het stof van zijn voeten tegen hen uitgeschud te hebben. En (volgens Hand. 8:21) heeft Petrus de hypocriet Simon de

Tovenaar openlijk aangezegd, dat hij geen deel noch lot had in dat Woord, n.l. in de leer des Evangelies, die hij leerde. De apostel Paulus leert ook dikwijls, voor wie het Hemelrijk gesloten is, zoals in 1 Kor. 6:9v.: "Of weet gij niet dat de onrechtvaardigen het Koninkrijk Gods niet zullen beërven? Dwaalt niet: noch hoereerders, noch afgodendienaars, noch overspelers, noch ontuchtigen, noch die bij mannen liggen, noch dieven, noch gierigaards, noch dronkaards, geen lasteraars, geen rovers zullen het Koninkrijk Gods beërven."

3. Hoelang men hun deze verkondiging en uitsluiting doet, n.l. zolang zij zich niet bekeren. Want dat verklaart God Zelf in Ez. 18:21-23: "Maar wanneer de goddeloze zich bekeert van al zijne zonden die hij gedaan heeft, en al Mijn inzettingen onderhoudt en doet recht en gerechtigheid, hij zal gewisselijk leven, hij zal niet sterven. Al zijn overtredingen die hij gedaan heeft, zullen hem niet gedacht worden; in zijne gerechtigheid die hij gedaan heeft, zal hij leven. Zou Ik enigszins lust hebben aan den dood des goddelozen? spreekt de Heere HEERE; is het niet, als hij zich bekeert van zijn wegen, dat hij leve?" Zoals dus de zondaars, wanneer zij zich bekeren, en na aanneming van de belofte des Evangelies met een waar geloof, terstond kwijtschelding van hun zonden verkrijgen, zo is het, dat de bedreiging en uitsluiting uit het Hemelrijk over dezulken blijft, zolang zij in hun zonden voortgaan en geen ernstig voornemen hebben om hun leven te béteren, Rom. 2:5: "Maar naar uw hardigheid en onbekeerlijk hart vergadert gij uzelfen toorn als een schat in den dag des toorns en der openbaring van het rechtvaardig oordeel Gods."

Ten derde wordt aangewezen de kracht van deze Sleutel, als hij op wettige wijze gebruikt wordt, n.l. "dat God naar dit getuigenis des Evangelies beide in dit en in het toekomstige leven oordelen wil." En dit is hetzelfde als de Heere tot Petrus, voor hem en zijn mede-apostelen zegt, in wier naam hij geantwoord had (Matth. 16:19): "En Ik zal u geven de sleutelen van het Koninkrijk der hemelen", en in 18:18: "Al wat gij op de aarde binden zult, zal in den hemel gebonden wezen; en al wat gij op de aarde ontbinden zult, zal in den hemel ontbonden wezen"; en tot de Apostelen, allen tezamen, als Hij in Joh. 20:23 zegt: "Ontvangt den Heiligen Geest. Zo gij iemands zonden vergeeft, dien worden ze vergeven; zo gij iemands zonden houdt, dien zijn ze gehouden." Zoals met deze woorden de waarheid des Evangelies zeer aanprezen wordt, zo worden ook de gelovigen zeer wonderlijk geprezen, als zij horen dat de vergeving der zonden, welke door de Dienaren des Evangelies in Christus' Naam hun op aarde beloofd wordt, niet minder vast zijn zal, dan wanneer Christus Zelf dat uit de hemel beloofde. Daarentegen worden de goddelozen verschrikt, wie zo stellig Gods oordeel treffen zal van Christus' wege, als hun dat op aarde door de Dienaren aangewezen wordt. Want hoewel het tegen hen uitgesproken vonnis niet dadelijk uitgevoerd wordt - zoals men leest dat zulks in de Oud-christelijke gemeente geschiedde bij Ananias en Saffira (Hand. 5:5 en 10), en bij Elymas de Tovenaar (Hand. 13:11) toch blijft het vast en bondig. Want zoals de Apostel verklaart (in 2 Thess. 1:8), zal Christus te Zijner tijd over dezulken wraak doen.

Vraag 85. *Hoe wordt het Hemelrijk toegesloten en ontsloten door de christelijke ban?*

Antwoord: *Alzo als volgens het bevel van Christus, degenen die onder de christelijke naam onchristelijke leer of leven voeren, nadat zij ettelijke malen broederlijk vermaand zijnde, van hun dwalingen of schandelijk leven niet willen aflaten, der Gemeente of degenen die door de Gemeente daartoe verordend zijn, aangebracht worden; en zo zij zich aan de vermaning niet storen van hen, door het verbieden der sacramenten, uit de christelijke gemeente, en van God Zelf, uit het rijk van Christus gesloten worden a); en weer als lidmaten van Christus en van Zijn gemeente aangenomen, zo wanneer zij waarachtige bétering beloven en bewijzen b).*

- a. Matth. 18:15-18, 2 Kron. 19:8-10, Hand. 15:6, Rom. 12:8, 1 Kor. 12:28, 1 Tim. 5:17, 2 Thess. 3:14v., 2 Joh. vs. 10v., 1 Kor. 5:3-5, 11 en 13.

- b. 2 Kor. 2: 6-11, 2 Thess. 3: 15.

Verklaring van Vraag 85.

(Bastingius, Lansbergen). Nu volgt de beschrijving van de tweede Sleutel, n.l. de kerkelijke tucht, ban of christelijke discipline, welke niet anders is dan een censuur of oordeel, dat de Kerk uitspreekt over een broeder of zuster, die een lidmaat der christelijke Gemeente is, die zwaarlijk en openlijk gezondigd heeft, en verscheiden malen broederlijk vermaand zijnde, toch hardnekkig voortgaat, om hem niet alleen van het gebruik des Avondmaals te onthouden en op te schorten, maar ook om hem naar bevind van zaken, openlijk als een heiden en tollenaar, het gezelschap der Godzaligen onwaardig te verklaren, tot die tijd toe, dat hij behoorlijk bewijs van zijn ware bekering betoond zal hebben, volgens Christus' bevel en de leer van Zijn Apostelen. En met deze uiterlijke verbanning uit de Kerk hier op aarde gaat de innerlijke ban samen, waarmee zo iemand door God ook wordt uitgesloten uit Zijn Koninkrijk, volgens de bedreiging in Matth. 18:18: "Al wat gij op de aarde binden zult, zal in den hemel gebonden wezen." Hier dient men weer op twee punten te letten 1e. Hoe door deze Sleutel het Koninkrijk der hemelen gesloten wordt, en 2e. Hoe het weer wordt ontsloten en geopend. Ten eerste wordt door de Kerkelijke tucht het Koninkrijk der hemelen gesloten, wanneer volgens het bevel van Christus degenen die onder de christelijke naam onchristelijke leer of leven voeren, nadat zij menigmaal zowel broederlijk als kerkelijk vermaand zijnde, met hun dwalingen en schandelijke leven niet breken willen, door de Gemeente, door middel van het verbieden der sacramenten, uit de Gemeente, en door God Zelf uit het Rijk van Christus uitgesloten worden.

Daarmee wordt aangewezen:

1. *Op Wiens bevel men deze tweede Sleutel gebruiken moet*, namelijk op bevel van Christus. Want zoals Hij de Dienaren des Evangelies de eerste Sleutel gegeven heeft, zo heeft Hij ook deze tweede Sleutel met het gebruik ervan voorgeschreven, zoals hierna nog zal bewezen worden.

2. *Tegen wie deze kerkelijke tucht gebruikt dient te worden*, n.l. tegen degenen die wel de naam van christen dragen, maar door hun leer of leven tonen, dat zij van Christus vervreemd zijn; hetgeen de Apostel met nadruk verklaart, 1 Kor. 5:11: "Indien iemand een broeder genaamd zijnde, een hoereerder is of een gierigaard of een afgodendienaar of een lasteraar of een dronkaard of een rover; dat gij met den zodanige ook niet zult eten." Want hij geeft te kennen, dat de valse broeders, die in de schoot der Kerk zijn, uit de vergadering geworpen behoren te worden. En daaruit blijkt allereerst, dat deze Sleutel alleen gebruikt wordt tegen degenen, die *broeders* genoemd worden, d.w.z. die in de vergadering der Gemeente zijn. Verder, dat geen lidmaten der Kerk van deze kerkelijke tucht vrij zijn, zelfs niet de *vorsten en koningen*. Want omdat zij broeders zijn, d.w.z. leden der Gemeente, is het hun helemaal geen schande, maar nuttig en eerlijk, wanneer ze door de Gemeente geoordeeld worden, wanneer zij iets misdaan hebben. Want aangezien zij aan hun Hoven niets anders dan louter pluimstrijkerijen horen, zo is het hun zeer nodig, dat ze door de mond der Herders bestraft worden. Ja, zij behoren er ook naar te verlangen, dat de Herders ze niet sparen zullen, opdat de Heere ze sparen moge. Wij bezitten een voorbeeld van deze Godzaligheid in keizer Theodosius, die toen hij (door Ambrosius) van het gebruik des Avondmaals uitgesloten was, vanwege de grote bloedstorting die op zijn bevel te Thessalonica geschied Was, al zijn koninklijke kleren waarmee hij bekleed was, heeft afgelegd; hij heeft zijn zonde, die door bedrog van anderen hem overkomen was, beschreid en met zuchten en tranen om vergeving gebeden. Hoewel heden ten dage een dergelijke Godzaligheid bij de vorsten van onze tijd niet

bespeurd wordt, is het toch nodig, dat de Dienaren toch hun ambt vervullen, opdat zij de zonden der vorsten niet op zich laden. Want het is niet zonder oorzaak, dat Chrysostomus elders (Hom. in Matth. 23) de Leraars zeer heftig bestraft, omdat zij de macht der groten ontzagen en vreesden. Hij zegt: "Het bloed zal van uw handen geëist worden. Als gij de mensen vreest, zal Hij u belachen. Als gij God vreest, zult gij ook door de mensen zelf met ontzag bejegend worden. Laat ons niet schrikken voor scepters, voor een purperen kleed of voor een kroon. Wij bezitten hier een grotere macht."

3. Om welke zonden de ban tegen iemand gebruikt moet worden, n.l. om valse leer en een schandelijk, ergerlijk leven.

(1). Om de *valse leer*, die met de grondslag van het geloof in strijd is, zoals de Apostel zulks leert in Gal. 1:8v.: "Doch al ware het ook dat wij, of een Engel uit den hemel u een Evangelie verkondigde buiten hetgeen wij u verkondigd hebben, die zij vervloekt. Gelijk wij tevoren gezegd hebben, zo zeg ik ook nu wederom: Indien u iemand een Evangelie verkondigt buiten hetgeen gij ontvangen hebt, die zij vervloekt", en Tit. 3:10v.: "Verwerp een kettersen mens na de eerste en tweede vermaning; wetende dat de zodanige verkeerd is en zondigt, zijnde bij zichzelf veroordeeld"; 2 Joh., vers 10v.: "Indien iemand tot ulieden komt en deze leer niet brengt, ontvangt hem niet in huis en zegt tot hem niet: Zijt gegroet. Want die tot hem zegt: Zijt gegroet, die heeft gemeenschap aan zijn boze werken", vgl. ook Hand. 20:28-30, Rom. 16:17 enz.

(2). Om een schandelijk, ergerlijk en *goddeloos leven*; zoals de Apostel onderwijst in 1 Kor. 5:11 en 13: "Indien iemand een broeder genaamd zijnde, een hoereerder is of een gierigaard of een, afgodendienaar of een lasteraar of een dronkaard of een rover; dat gij met den zodanige ook niet zult eten. En doet gij dezen boze uit ulieden weg"; 2 Thess. 3:14: "Maar indien iemand ons woord door dezen brief geschreven, niet gehoorzaam is, tekent dien; en vermengt u niet met hem, opdat hij beschaamd worde."

Hierbij dient men er echter wel op te letten, dat niet alle zonden gelijk en even groot zijn; en dat men daarom niet altoos een zelfde methode behoort te volgen om ze weg te nemen. Want sommigen dwalen in de leer uit onkunde, en alleen voor zichzelf, maar anderen dwalen uit boosheid en hardnekkigheid, en lasteren ook de zuivere leer, en trachten daar anderen van af te brengen. Sommige zonden zijn eenvoudig maar wandaden, maar andere gruwelijke boosheden. Sommigen zondigen in het verborgen en tegen bepaalde personen, maar anderen in het publiek en in het algemeen tegen allen. Hier dient men dus met een speciale voorzichtigheid en inzicht te handelen, en tegen de tweede groep dient men harder maatregelen te treffen dan tegen de eerste; zoals Paulus dat aantoonst, wanneer hij de Korinthische bloedschender niet alleen bestraft, maar hem ook met de ban slaat, zodra hij van zijn boze daad vernomen had (1 Kor. 5:4: De publieke zonden moeten dan ook in het openbaar, en de verborgen zonden in het geheim bestraft worden, zoals Christus Zelf (Matth. 18:15) en de apostel Paulus (1 Tim. 5:20) verklaren.

4. Hoe men moet handelen, eer men tot de ban overgaat, n.l. indien het een bijzondere zonde is. Dan moet de zondigende persoon eerst verschillende malen broederlijk, d.w.z. met de geest der zachtmoedigheid, uit liefde, in het bijzonder vermaand worden, om hem tot een breken met de dwaling of het zondige leven te brengen, Matth. 18:15, Rom. 15:1, 1 Kor. 9:22 en Gal. 6:1. Als hij met zijn dwalingen of zonden niet wil breken, dan zal men het de Kerk aanzeggen, opdat hij weer door haar tot boetvaardigheid vermaand worde. Want de Heere Zelf leert, dat men deze trappen bij de bijzondere zonden moet onderhouden, Matth. 18:15. Maar de publieke zonden moet de Gemeente terstond straffen, zoals de Apostel de Korinthische zondaar (1 Kor. 5:niet alleen gestraft heeft, maar ook geoordeeld dat hij uit de Gemeente behoorde gebannen te worden. Tenslotte moet de zondaar niet eerder uit de

vergadering der gelovigen uitgeworpen worden, dan wanneer hij hardnekkig geworden is en hij de Kerk niet horen wil en in het kwade versteend is.

5. Aan wie de bediening van, deze Sleutel *toevertrouwd* is, n.l. aan de *Gemeente*, d.w.z. aan degenen die door de Gemeente daarvoor aangesteld zijn, te weten de Dienaren van Gods Woord én de Ouderlingen, met weten en toestemming der Gemeente; opdat de ganse Kerk de wettige handelingen des Kerkenraads bekend worden, en zo nog iemand iets tot verbetering van de zondaar wist te doen of bij te brengen, dat hij dat dan ordelijk deed. Zo lezen wij, dat de Korinthische bloedschender gebannen is, niet door de macht van de Apostel alleen, maar ook op gezag van de gehele Korinthische gemeente, in Christus' Naam vergaderd, 1 Kor. 5:3-5. Daarmee wordt enerzijds alle verwarring voorkomen, en anderzijds alle heerschappij in de kerk, die zo gemakkelijk binnenbreekt, wanneer deze slechts aan één persoon zou toekomen, geweerd.

6. Hoe de hardnekkige zondaar door de kerkelijke tucht uit het Koninkrijk der hemelen gesloten wordt, als hij namelijk door het verbod der sacramenten, uit de vergadering der gelovigen, en door God Zelf uit Christus' Koninkrijk uitgeworpen wordt. Want er is tweeërlei gemeenschap der gelovigen onder elkaar. Een *innerlijke*, waardoor zij, door de kracht des Heiligen Geestes, niet alleen met de uitverkorenen, als leden met leden, maar ook met het Hoofd der Kerk, Jezus Christus verenigd worden; en een *uiterlijke*, waardoor zij samen deel krijgen aan de sacramenten en voor leden der Gemeente gehouden worden. Uit de eerste gemeenschap werpt de Gemeente in geen geval de gebannene uit, maar dat doet God alleen, om der zonde wil; maar van de tweede sluit de Gemeente wel uit, echter zo, dat - tenzij de afgesnedene zich bekeert - hetgeen door de Kerk uitgesproken is, in de hemel vast en bondig zijn zal, Matth. 18:18: "Al wat gij op de aarde binden zult, zal in den hemel gebonden wezen." Daarom moet het oordeel der Kerk niet geringgeschat worden, want het is niet anders dan een uitspraak van het vonnis van God.

Ten tweede. Door de Sleutel wordt het Koninkrijk der hemelen voor alle gevallen zondaars opengedaan. *Wanneer zij waarachtige bekering beloven en bewijzen*, dan worden ze weer als leden der Gemeente aangenomen. Want het doel van de uitsluiting is niet het verderf, maar de zaligheid der uitgeslotenen; zoals de Apostel verklaart bij het voorbeeld van de Korinthische hoereerder, die hij gebiedt aan de satan overgegeven te worden, "tot verderf des vleses, opdat de geest behouden mag worden in den dag van den Heere Jezus" (1 Kor. 5:5). En toen deze zich bekeerde, werd hij dan ook weer aangenomen. 2 Kor. 2:6v.: "Den zodanige is deze bestraffing genoeg, die van velen geschied is. Alzo dat gij daarentegen hem liever moet vergeven en vertroosten, opdat de zodanige door al te overvloedige droefheid niet enigszins worde verslonden." Daarom blijkt dat de afgesnedene weer in de schoot der Kerk moet opgenomen worden, zodra hij goede blijken geeft van zijn oprechte bekering. Want wij mogen in dit opzicht niet strenger zijn dan God Zelf¹.

3. Waarom de kerkelijke discipline of tucht, en de ban in de kerk nodig zijn.

Met de dienst van het Goddelijke Woord hangt noodzakelijk de kerkelijke discipline of geestelijke jurisdictie, die men de ban noemt, samen. Want omdat geen stad of dorp zonder discipline, wetten en straffen bestaan kan, daarom heeft ook de kerk, welke is het huis van de

---

¹ Noot van prof. v.d. Honert: Zo streng waren echter Novatianus en Novatus, die door de Griekse schrijvers en zelfs door Eusebius niet goed onderscheiden worden. Vgl. De opmerkingen van Valesius, L. 6. C. 43 en 45. En deze leer vond ook des te minder ingang bij de Roomse kerk, omdat de macht der sleutelen daardoor gefnuikt werd, vgl. Guil. Beveregius, Annot. In 8 Can. Conc. Nic. 1.

levende God, haar bijzondere geestelijke regering en tucht nodig, hoewel die van de burgerlijke of wereldlijke rechtspraak totaal onderscheiden is, en de eerste de laatstgenoemde niet verhindert of vermindert, maar veeleer helpt en versterkt; hetgeen later bij de 5e vraag nog bewezen zal worden.

Wij zullen nu de redenen verklaren waarom de kerkelijke discipline of tucht in de kerk nodig is.

1. Omdat God in het algemeen bevolen heeft, dat men de ontheiliging en het misbruik van de sacramenten zal voorkomen, waarvan wij alleen enkele voorbeelden uit het Oude en Nieuwe Testament hier zullen aanhalen.

Uit het Oude Testament.

In Num. 15:30v. gebiedt God dat de moedwilligen en halsstarrigen zullen uitgeroeid worden: "Maar de ziel die iets zal gedaan hebben met opgeheven hand, hetzij van inboorlingen of van vreemdelingen, die smaadt den HEERE; en diezelve ziel zal uitgeroeid worden uit het midden van haar volk; want zij heeft het Woord des HEEREN veracht en Zijn gebod vernietigd; diezelve ziel zal ganselijk uitgeroeid worden; hare ongerechtigheid is op haar." Omdat God dus niet heeft willen toestaan, dat de moedwilligen leden van Zijn volk zouden worden, heeft Hij nog veel minder gewild dat zij tot de sacramenten zouden toegelaten worden. In Deut. 17:12 gebiedt Hij, hetzelfde: "De man nu, die trotselijk handelen zal, dat hij niet hore naar den Priester, dewelke staat om aldaar den HEERE uwen God te dienen, of naar den rechter: dezelve man zal sterven; en gij zult den boze uit Israël wegdoen." Hij heeft dus gewild, dat allen tot het Pascha zouden komen, Ex. 12:47, namelijk die leden van Zijn volk waren. Maar de moedwillige en halsstarrige mensen werden uitgeroeid en waren geen leden van het volk. Daarom heeft Hij ook niet gewild, dat zij tot het Pascha zouden komen. Hoofdstuk 1 uit de profetie van Jesaja is helemaal een prediking tegen hen, die verkeerde offers brengen; en God wil niet dat er door zulke mensen geofferd wordt aan Hem. Daarom wil Hij ook niet, dat er zulke mensen tot de sacramenten zullen worden toegelaten, Jes. 1:13: "Brengt niet meer vergeefs offer", enz.¹

Bezwaar. Hij wil dat ze allen het Pascha houden, en dus ook, dat men de goddelozen zal toelaten.

Antwoord. Allen die Hij gebiedt voor leden van Zijn volk te houden, wil Hij tot het Pascha toegelaten hebben, maar niet de hardnekkigen, die Hij gebiedt dat men uit het volk zal uitroeien. In Jes. 66:3 vervloekt God degenen, die in hun boos leven volharden en toch kwamen offeren. Echter wil Hij niet hebben dat zij Hem offeren zullen, want Hij zegt: "Wie een os slacht, slaat een man; wie een lam offert, breekt een hond den hals; wie spijsoffer offert, is als die zwijnenbloed offert; wie wierook brandt ten gedenkkoffer, is als die een afgod zegent", enz. In Jer. 7:9v. bestraft Hij degenen die met allerlei boze feiten besmet waren en toch in de tempel durfden komen. Daarom wil Hij ook niet dat dezulken tot de sacramenten toegelaten worden. Ez. 20:3. Hij wil niet antwoorden degenen, die vreemde goden nagewandeld hadden, en dan naar de tempel des Heeren kwamen, terwijl ze besmet waren. In Amos 5:21 verwerpt Hij de offers en dienst van hen, die een boos leven leiden: "Ik haat, Ik versmaad uwe Feesten, en Ik mag uwe verbodsdagen niet rieken." In Hag. 2:15 verbiedt Hij, dat hij die in zijn ziel besmet is, zijn Heilige niet zal aanroepen, op welke plaats Hij over de

---

¹ De Joden gebruikten drie, althans twee soorten tuchtoefeningen; de zwaarste onder hen was "Schammatha" geheten; ze sneed de zondaar als een verrot lid af van de Gemeente, zonder hoop op herstel. Ongetwijfeld had Paulus hierop het oog, toen hij in 2 Kor. 16:22 schreef "Maranatha", d.w.z.: De Heere komt, n.l. om wraak te doen.

onreinheid der ondeugden en ook over de onreinheid naar de Wet der ceremoniën spreekt. Spr. 15:8: "Het, offer der goddelozen is den HEERE een gruwel."

Uit het Nieuwe Testament.

Matth. 3:6: Johannes heeft tot de Doop alleen toegelaten, die hun zonden beleden en zich bekeerden; vers 8: "Brenge dan vruchten voort, der bekering waardig." In Matth. 5:24 zegt Christus: "Laat daar uw gave voor het altaar, en ga heen, verzoen u eerst met uwen broeder en kom dan en offer uw gave." Dus zij die zich tevoren niet met hun broeder verzoenen, behoren niet te komen; en als ze komen, mogen ze niet toegelaten worden tot de sacramenten, enz. Hand. 2:38: "Bekeert u, en een iegelijk van u worde gedoopt"; id. 8:37: "Indien gij van ganser harte gelooft, zo is het geoorloofd." Dus, als ge niet gelooft, is het u niet geoorloofd. 1 Kor. 10:20: "Ja, ik zeg dat hetgeen de heidenen offeren, zij den duivelen offeren", en vers 21: "Gij kunt niet deelachtig zijn aan de tafel des Heeren en aan de tafel der duivelen"; 1 Kor. 11:29: "Die onwaardiglijk eet en drinkt, die eet " Maar de Gemeente moet willens en wetens geen gemeenschap houden met de zonden, noch de schuld van anderen helpen. Wij mogen niet toestaan, dat er door ons oogluiken of door onze toegeeflijkheid iemand verloren gaat, enz. 2 Kor. 6:15: "Wat samenstemming heeft Christus met Belial?" Dus mag men de goddelozen niet toelaten, opdat zij zichzelf geen oordeel eten.

2. Omdat Christus en de Apostelen het ook in het bijzonder geboden hebben. Matth. 18:15-18: "Maar indien uw broeder tegen u gezondigd heeft, ga henen en bestraf hem tussen u en hem, alleen; indien hij u hoort, zo hebt gij uwen broeder gewonnen. Maar indien hij u niet hoort, zo neem nog één of twee met u; opdat in den mond van twee of drie getuigen alle woord besta. En indien hij dezelve geen gehoor geeft, zo zeg het der Gemeente; en indien hij ook der Gemeente geen gehoor geeft, zo zij hij u als de heiden en de tollenaar. Voorwaar zeg Ik u: Al wat gij op de aarde binden zult, zal in den hemel gebonden wezen; en al wat gij op de aarde ontbinden zult, zal in den hemel ontbonden wezen." De Heere wil niet, dat aan de heidenen en tollenaars de sacramenten gegeven worden, die Hij alleen voor de gelovigen heeft ingesteld. En opdat men dit niet zou opvatten van een bijzonder oordeel, wordt er nadrukkelijk aan toegevoegd: "Wat gij op de aarde binden zult", enz. Hetgeen niet kan verstaan worden van de publieke, algemene sleutelmacht. 1 Kor. 5:3-5: "Doch ik, als wel met het lichaam afwezend, maar tegenwoordig zijnde met den geest, heb alrede alsof ik tegenwoordig ware, dengene die dat alzo bedreven heeft, besloten, in den Naam onzes Heeren Jezus Christus, als gijlieden en mijn geest samen vergaderd zullen zijn met de kracht onzes Heeren Jezus Christus, denzulke over te geven den satan tot verderf des vleses, opdat de geest behouden mag worden in den dag van den Heere Jezus", en vers 11: "en dat gij met den zodanige ook niet zult eten", en vers 13: "En doet gij dezen boze uit ulieden weg"; 2 Thess. 3:6: "En wij bevelen u, broeders, in den Naam onzes Heeren Jezus Christus, dat gij u onttrekt van een iegelijk broeder die ongeregeld wandelt, en niet naar de inzetting die hij van ons ontvangen heeft", en vers 14: "Maar indien iemand ons woord door dezen brief geschreven, niet gehoorzaam is, tekent dien; en vermengt u niet met hem, opdat hij beschaamd worde"; 2 Joh. vers 10v.: "Indien iemand tot ulieden komt en deze leer niet brengt, ontvangt hem niet in huis en zegt tot hem niet: Zijt gegroet. Want die tot hem zegt: Zijt gegroet, die heeft gemeenschap aan zijn boze werken."

3. Omdat de eer van God door het misbruik der sacramenten gekrenkt wordt. Want God wordt smaadheid aangedaan, wanneer zonder onderscheid de goddeloze en godslasterlijke mensen voor kinderen Gods gehouden worden, en wanneer zo het Rijk van God met het rijk des duivels vermengd wordt.

4. Opdat de ontheiliging der sacramenten en des verbonds vermeden moge worden, welke door God verdoemd en gestraft wordt. En deze ontheiliging heeft plaats, wanneer aan de goddelozen in de sacramenten gegeven wordt, hetgeen hun in het Evangelie geweigerd wordt.
5. Opdat de zuiverheid van de leer en van de dienst Gods onderhouden worde.
6. Om de zaligheid en welvaart van de Gemeente, die gestraft wordt, als zij willens en wetens toelaat, dat de sacramenten ontheiligd worden.
7. Om de zaligheid van hen die gezondigd hebben; opdat zij menigmaal vermaand en beschaamd gemaakt, weer op de rechte weg mogen komen; en opdat ze toegelaten tot de sacramenten, zich geen zwaarder oordeel op de hals halen.
8. Opdat de ergernissen in de Gemeente voorkomen mogen worden, en de zwakken door de verkeerde voorbeelden niet bedorven werden, 1 Kor. 5:6: "Weet gij niet dat een weinig zuurdesem het gehele deeg zuur maakt?"
9. Opdat zij die nog buiten zijn, mogen gewonnen worden; of: Opdat de ergernissen buiten de Gemeente mogen geweerd worden, en opdat zij die nog geen lidmaat der Gemeente zijn, daardoor niet van verre blijven.

Bij deze oorzaken kunnen nog andere gevoegd worden.

10. Die het geloof verloochenen, behoren niet tot de sacramenten toegelaten te worden. Want het zijn geen lidmaten der Gemeente, voor wie alleen de sacramenten ingesteld zijn. En de Christenen of gelovigen moeten niet vermengd worden met degenen, die aan de Gemeente vreemd, of die openlijk goddelozen zijn, godslasteraars, die tot de ketterij van de Arianen of Mohammedanen enz. afvallen. Maar zij die geen boetvaardigheid willen doen, die verloochenen het geloof: "Die het geloof heeft verloochend, is erger dan een ongelovige", 1 Tim. 5:8. Daarom moeten degenen die geen boetvaardigheid willen doen en in hun schandelijk leven volharden, van de Gemeente uitgesloten en van het gebruik der sacramenten afgehouden worden.

11. Christus zegt in Matth. 7:6: "Geef het heilige den honden niet, noch werpt uw paarden voor de zwijnen." Maar allen die in een schandelijk leven volharden, door met de Gemeente en met God Zelf de spot te drijven, die zijn inderdaad honden en zwijnen. Daarom mogen die niet toegelaten worden tot de sacramenten. Want omdat Christus dit gezegd heeft inzake het Woord dat men hoort, dat ingesteld is niet alleen voor de bekeerden, maar ook voor de onbekeerden die nog bekeerd zullen worden....., zo heeft Hij nog veel meer dit gesproken van het zichtbare Woord, d.w.z. van de sacramenten, die uitsluitend voor de bekeerden ingesteld zijn.

12. De ongelovigen, goddelozen en godslasteraars behoren niet gedoopt te worden, Hand. 8:37: "Indien gij van ganser harte gelooft, zo is het geoorloofd." Daarom moeten zij tot het Avondmaal ook niet toegelaten worden. Want Christus heeft het Avondmaal voor Zijn Gemeente ingesteld, waartoe niet zij behoren, die niet gedoopt mogen worden.

13. Zij die nog niet gedoopt zijn, behoren tot het Avondmaal niet toegelaten te worden. Maar voor hen die van het geloof en de Doop afvallen is de Doop geen Doop meer. Rom. 2:25: "Want de besnijdenis is wel nut, indien gij de Wet doet; maar indien gij een overtreder der Wet zijt, zo is uwe besnijdenis voorhuid geworden"; d.w.z., als gij in de overtredingen halsstarrig volhardt, zonder bétering of boetvaardigheid. Daarom behoren zij die van het geloof en van hun Doop afvallen, niet tot het Avondmaal toegelaten te worden.

Bezwaar. Die van het geloof en de Doop afvallen, mogen niet opnieuw gedoopt worden. Dus blijft de Doop voor hen een Doop.

Antwoord. De Doop blijft voor hen een Doop, wat betreft de uiterlijke *ceremonie*, die niet herhaald behoort te worden, maar *niet wat betreft de betekende zaak* van de Doop, welke is de gemeenschap of het recht des Verbonds en der Gemeente. Want dat verwerpen zij, wanneer zij het geloof en de boetvaardigheid verwerpen. Maar het wordt hun teruggegeven, als zij zich bekeren, ook zonder dat de ceremonie herhaald wordt, zoals tevoren over de Doop bij de tweede kwestie, niet ver van het slot, bewezen is. Maar zolang zij in hun afvalligheid blijven, zijn ze niet in de Gemeente, en daarom behoren zij ook niet tot het Avondmaal toegelaten te worden.

14. Wie de belofte der genade niet toekomt, tot hem behoren ook de tekenen der genade niet uitgebreid te worden. Want anders zou de Gemeente oneerlijk handelen, door hen toer te laten, die God buitensluit. En zij zou met zichzelf in strijd komen. Want ze zou met het zichtbare Woord vrijspreken, die zij met het hoorbare Woord zou veroordelen. De godslasterlijke en boosaardige mensen komt de belofte der genade niet toe. Daarom behoren de tekenen ook niet tot hen uitgebreid te worden.

15. Tenslotte: De instelling der sacramenten, of de voorwaarde waarop men tot de sacramenten komen mag, vereist geloof en boetvaardigheid. Daarom moeten de ongelovigen en onboetvaardigen niet tot de sacramenten toegelaten worden. Dit bewijs staat vast, omdat men op grond van zulke tegengestelde dingen steeds tot vaststaande conclusies komt. Zij die toegelaten behoren te worden, hebben geloof en boetvaardigheid. Zij die daarentegen dus geen geloof en boetvaardigheid bezitten, mogen niet toegelaten worden.

De noodzaak van de kerkelijke tucht wijst de Nederl. Geloofsbelijdenis aan in de Artikelen 29, 30 en 32, en D.L., III/W, ast. 17.

Wat door de bestrijders van de kerkelijke discipline tegengeworpen wordt zal aan het slot van dit traktaat verklaard en beantwoord worden.

4. Tot welke doeleinden de kerkelijke discipline of tucht gebruikt wordt.

Het doel waartoe de kerkelijke discipline gebruikt moet worden, is niet opdat hierdoor enige macht of tirannie der Dienaren bevestigd zou worden. Want zij behoren ook voornamelijk de tucht onderworpen te zijn, en zij worden door deze breidel vooral binnen de perken van hun roeping gehouden. Want de Sleutelen behoren niet aan de Dienaren, maar aan de Gemeente. Ook is het doel er niet van, dat de arme zondaars gekweld, verdrukt en tot wanhoop gebracht worden. Dat zijn lasteringen van de vijanden van de tucht.

Maar de doeleinden zijn deze, welke door de apostel Paulus zelf in 1 Kor. 5 geleerd en aangewezen worden:

1. Opdat de moedwilligen door dit middel verbroken, beschaamd en vervaard gemaakt, weer tot zichzelf komen en zich bekeren, 1 Kor. 5:5: "Dezulke over te geven den satan tot verderf des vleses, opdat de geest behouden mag worden in den dag van den Heere Jezus." Daarom is de ban een medicijn, en dient ze niet tot wanhoop, maar tot bekering en zaligheid,

2. Opdat de andere Christenen door het voorbeeld van en de omgang met de boosdoeners niet verdorven worden. Want als een schurftig schaap niet uitgesloten wordt, dan verderft het meestal de hele kudde met zijn besmetting: "Een weinig zuurdesem maakt het gehele deeg zuur", 1 Kor. 5:6.

3. Opdat de anderen ervan afgeschrikt worden om te zondigen, 1 Tim. 5:20: "Bestraf die zondigen in tegenwoordigheid van allen, opdat ook de anderen vreze mogen hebben."

4. Opdat de Gemeente niet met ergernis bezoedeld wordt, en opdat de ontheiliging der

sacramenten en Gods toorn geweerd mogen worden, 1 Kor. 5:7 (vgl. N.G.B., art. 30 en 32).

5. *Waarin de sleutelmacht van de wereldlijke macht óf van het recht der burgerlijke regering verschilt.*

Er zijn vele duidelijke verschillen.

1. De kerkelijke discipline of tucht wordt door de Gemeente geoefend, de wereldlijke of burgerlijke macht door de Wethouder of Magistraat.
2. Bij de wereldlijke regering wordt er geoordeeld naar burgerlijke, vaststaande wetten; de Gemeente oordeelt naar Goddelijke wetten of naar Gods Woord.
3. De Gemeente handhaaft haar recht door het Woord, door de onboetvaardigen Gods toorn te verkondigen; het burgerlijk recht bedwingt de moedwilligen met lichamelijk geweld.
4. De Gemeente vermaant eerst op verschillende manieren en langs diverse trappen, en wanneer de overtreder (Letterl.: misdader) zich bekeert, dan gaat ze niet verder met de executie om te straffen. Maar de Magistraat gaat wel verder, om te straffen, ook al bekeert zich de misdadiger.
5. De Gemeente let alleen op de verbetering van de overtreder, de Magistraat let op de executie of uitvoering van het recht en op de algemene rust en vrede. Wil de dief niet naar God varen, laat hij dan naar de boze varen!
6. Zoals de Gemeente niet straffen kan degene die zich bekeert, zo is zij ook verplicht om het oordeel en de straf weer te veranderen, wanneer de overtreder zich bétert en bekeert. Maar wanneer de Magistraat eenmaal gestraft heeft, dan verandert zij het oordeel en de straf niet, al was het ook, dat de gebannene in een ander land vroom was geworden. De moordenaar bekeerde zich aan het kruis, en wordt door Christus in het paradijs opgenomen, en toch vervolgt de Magistraat de straf, en sluit hem buiten de burgerlijke samenleving. Zo wordt ook menigmaal iemand kerkelijk geoordeeld, omdat het burgerlijke vonnis achterwege bleef; zoals wanneer de Gemeente buiten haar sluit en niet meer als kerkleden erkent degenen, die geen boetvaardigheid doen, welke mensen echter wel door de burgerlijke Overheid geduld worden; en daarentegen verwerpt de Magistraat menigmaal degenen die de Gemeente aanneemt, zoals wanneer de Magistraat overspelers, moordenaars en dieven met de strop straft, die de Gemeente echter, wanneer zij zich bekeren, niet bant of buitensluit, maar aanneemt.

6. *Welke orde bij de uitvoering van de sleutelmacht gehouden, en welke misbruiken vooral vermeden dienen te worden.*

De orde der kerkelijke discipline wordt ons door Christus voorgeschreven in Matth. 18:15-17: "Maar indien uw broeder tegen u gezondigd heeft, ga henen en bestraf hem tussen u en hem alleen; indien hij u hoort, zo hebt gij uwen broeder gewonnen. Maar indien hij u niet hoort, zo neem nog één of twee met u; opdat in den mond van twee of drie getuigen alle woord besta. En indien hij denzelven geen gehoor geeft, zo zeg het der Gemeente; en indien hij ook der Gemeente geen gehoor geeft, zo zij hij u als de heiden en de tollenaar." Dit is daarom de wettige weg om de gevallen te beteren en de moedwilligen in de Gemeente van Christus te straffen. De trappen ter bestraffing zijn deze vier: 1. Een broederlijke vermaning in het bijzonder (of: particulier), 2. een vermaning van velen, 3. een vermaning van de Gemeente; en 4. het publieke en algemene oordeel der Gemeente, en de uitvoering daarvan.

De trappen 1. en 2. hebben plaats bij particuliere zonden, die niet openbaar zijn. De derde trap bij openbare zware zonden, en de vierde trap, wanneer de zondaar moedwillig en halsstarrig is, door alle Godzalige vermaningen der Gemeente te verachten en zich niet te willen bekeren. Alleen in dat geval vaart de Gemeente voort tot de uitsluiting, daar zij de moedwillige voor een "heiden en tollenaar" houdt, d.w.z. voor iemand die niet tot de Gemeente behoort, zomin als tot het Koninkrijk van God, zolang hij zich niet bekeert.

Daarom moet aan de ban noodzakelijk voorafgaan: Ten eerste, dat men de dwaling of val kent. Ten andere, dat men ook weet, dat hij die verdwaald of gevallen is, moedwillig in zijn dwalingen of zonden volharden wil. Dus als iemand Rooms, een Ariaan of David-Jorist enz. geworden is, die moet niet voor een lid der Gemeente gehouden worden, ook al beweert hij, dat hij lid is en tot de Gemeente wil blijven behoren, tenzij hij de dwaling verwerpt en vervloekt. en naar de leer des Evangelies leeft. De reden daarvan is, dat God Zijn Gemeente wil afgescheiden hebben van andere sekten en van de leden van de duivel. Maar zij die de eed breken, die zij bij de Doop Christus gezworen hebben, die zijn geen leden van Christus, maar van de duivel. Dus moeten zij van de Gemeente afgesneden worden, ook al beweren zij dat ze Christen zijn. Want met hun werken verloochenen zij hetgeen zij met de mond zeggen. En het is duidelijk dat zij liegen, want het geloof en een christelijk leven laten zich niet van elkaar scheiden. Wie dus die twee scheiden willen, drijven de spot met God en met de Gemeente.

Een afvallige is niet de mens die te eniger tijd, soms menigmaal in leer en leven zondigt en zich weer bekeert, maar die, hoewel overtuigd van zijn dwalingen en boze leven, daarmee niet breken wil. En als iemand boetvaardigheid belooft en dat ook uiterlijk te kennen geeft - al is hij van binnen een huichelaar - dan is de Gemeente toch verplicht om hem in haar gemeenschap toe te laten, zolang totdat hij zichzelf openbaar maakt. Want het komt de Kerk niet toe, om over de verborgen dingen te oordelen¹.

De *misbruiken* die vermeden dienen te worden, of de verhoedingen die bij de ban in acht genomen moeten worden, zijn de volgende:

1. Dat de trappen van vermaan, zoals Christus die in Matth. 18 voorgeschreven heeft, niet verzuimd, maar nageleefd worden. Daarom moet eerst de privé- of particuliere vermaning voorafgaan, 1. om Christus' wil, 2. om de liefde, die gebiedt dat wij alles moeten proberen wat tot zaligheid van onze naaste dienen kan. En laat de vermaning een ontdekking of bestraffing zijn van de zonden of dwaling, op grond van Gods Woord; en een aansporing tot bétering. Laat ze ook broederlijk zijn,

- (1). opdat de zondigende broeder niet terstond voor een vijand, of voor vervreemd van de Gemeente gehouden worde;
- (2). Dat men hem minnelijk behandel. hem steeds onze goedgunstigheid en begeerte tonende om hem te helpen (2 Thess. 3:15): "En houdt hem niet als een vijand, maar vermaant hem als een broeder."

2. Dat de hele procedure op die manier en met dat doel verricht worde, zoals dat behoort, d.w.z. naar Gods Woord en tot zaligheid van zondaars. Want God wil een Uitvoerder zijn, niet van het vonnis van een ander, maar van dat van Hemzelf.

3. Dat de oorzaak der uitsluiting zeker, rechtvaardig en. Noodwendig zij, en niet onzeker of lichtvaardig. Laat men niet roekeloos of vanwege allerlei verdachtmakingen tot de uitsluiting voortvaren, maar alleen wanneer de uiterste nood daartoe dringt; naar het voorbeeld van de doktoren, die niet tot amputatie van een lid overgaan, dan wanneer de gezondheid en het

---

¹ Reeds de Kerkvaders zeiden: "De intimis Ecclesia non judicat" (v.d. Hr.)

behoud (= welzijn) van het gehele lichaam dat eist en de nood het vordert, n.l. als er dwalingen tegen het fundament der christelijke leer, of wanneer bepaalde publieke wandaden hardnekkig verdedigd worden.

4. Dat het geschiede met bewilliging en uit naam van de gehele Kerkenraad en Gemeente, dus niet van één alleen of van de Dienaars alleen. Want deze bevoegdheid is door Christus niet aan enkelen of aan de Dienaars alleen gegeven (hoewel de bediening en uitvoering vaak aan weinigen of aan één Dienaar alleen, door de Gemeente toevertrouwd wordt), maar aan de hele Gemeente: "Indien hij u en anderen geen gehoor geeft, zo zegt het der Gemeente." "De oversten der volkeren voeren heerschappij over hen. Doch alzo zal het onder u niet zijn", Matth. 20:25v. Daarom wordt de bewilliging en instemming der Gemeente vereist, 1. omdat Christus dat bevolen heeft, 2. opdat deze procedure des te meer aanzien zou krijgen, 3. opdat niemand enig onrecht geschiede, 4. opdat de kerkedienst niet ontaardt in het heersen van enkelen of in een pauselijke tirannie, en 5. opdat de veroordeling der hardnekkigen des te rechtvaardiger moge zijn.

5. Dat er geen scheuringen en ergernissen in de Gemeente verwekt worden. Als de goeden zien, dat velen onderling verschillende opvattingen hebben, dat er groter kwaad uit zou voortkomen, dat de Gemeente zou verscheurd worden, als de Dienaars zulke onheilen zien en vrezen, dan moeten ze niet voortvaren tot de afsnijding, maar én particulier én in het openbaar vermanen en aansporen. Als dit niet helpt, dan gaan ze vrijuit. Want "zalig zijn zij die honger en dorsten naar de gerechtigheid, want zij zullen verzadigd worden" (Matth. 5:6). De anderen zullen om hun hardnekkigheid en moedwil gestraft worden. De Nederl. Gereformeerde Kerk vat al hetgeen hier inzake de orde der discipline in het voorafgaande breder onderwezen is, in zeer beknopte woorden samen, wanneer zij zegt, dat in de Kerk van God de excommunicatie of ban geëist wordt, die met alles wat eraan verbonden is, moet geschieden naar het Woord van God. Want daarmee geeft zij te kennen, dat niet alleen de excommunicatie in Gods Woord gegrond is, maar dat ook de gehele uitoefening ervan, met wat er verder aan verbonden is, naar de regel van Gods Woord dient te geschieden.

Algemene bezwaren tegen de kerkelijke discipline of tucht, en tegen de ban.

Bezwaar 1. De ban of afsnijding is nergens *bevolen*. Dus mag de Gemeente niemand van de sacramenten uitsluiten.

Antwoord. Het is niet waar, dat de ban nergens bevolen wordt. Want wij hebben al eerder bij de derde kwestie tal van voorbeelden aangehaald inzake Gods bevel, en wel uit beide Testamenten, n.l. Deut. 1:7, Jes. 1:11 en 66:3, Jer. 7:21, Matth. 5:24, 16:19 en 18:17v., 1 Kor. 5:5 en 11:28, 2 Thess. 3:14. Er zijn er trouwens nog meer, zoals Ps. 50:16: "Maar tot den goddeloze zegt God: Wat hebt gij Mijn inzettingen te vertellen en neemt Mijn verbond in uw mond?" 1 Kor. 11:20: "Als gij dan bijeen tezamen komt, dat is niet des Heeren Avondmaal eten", en 1 Tim. 1:20: "Onder welke is Hymeneüs en Alexander, die ik den satan overgegeven heb, opdat zij zouden leren niet meer te lasteren."

Aanhoudend bezwaar. God verbiedt wel de goddelozen, om aan de sacramenten deel te nemen, maar Hij gebiedt niet, dat de Kerk ze weert.

Antwoord. Hetgeen God verbiedt dat in Zijn Kerk geschiedt, wil Hij ook door het oordeel der Kerk vermeden¹ hebben. En het feit, dat God Zijn Kerk geboden heeft, dat ze de goddelozen publiek zal weren en uitsluiten, is duidelijk bewezen uit de aangehaalde teksten.

---

¹ Van den Honert heeft hier "uytgevoert".

Bezwaar 2. Wie geen hartekenners zijn, behoren zich het recht (letterl. macht) om iemand van de sacramenten te weren, niet aan te matigen. Want zij kunnen immers niet weten, wie zich al dan niet in waarheid bekeren; ook kunnen zij de waardigen niet van de onwaardigen onderscheiden. De Gemeente kent de harten niet. Daarom behoort zij ook niet het recht te nemen om iemand van de sacramenten te weren.

Antwoord. 1. Wij geven toe, dat de Gemeente dit recht zich niet mag aanmatigen. Want de Gemeente ontleent deze bevoegdheid niet aan haarzelf, maar zij maakt van het recht gebruik, dat haar door Christus gegeven is, zoals al eerder werd aangetoond. 2. Maar als wij hier verder uit wensen te concluderen dat de Gemeente ook dit haar geschonken recht niet behoort te gebruiken, omdat zij de harten niet kent, dan is dit een verkeerde conclusie. Want tot de uitsluiting wordt niet vereist, dat men de harten kent, maar dat men kan oordelen over het uiterlijke leven en gevoelens van hen, die aan de sacramenten willen deelnemen. Daarom oordeelt de Gemeente naar Gods Woord niet over de verborgen of geheime zaken van het hart, maar over de openbare dingen, d.w.z. over dingen die zich in de uiterlijke belijdenis en wandel openlijk vertonen; door op grond van Gods Woord te verklaren, dat de onboetvaardigen verdoemd zijn, en door krachtens dat Woord de boetvaardige vrij te spreken. Maar zoals zij de heimelijke huichelaars niet onderscheiden kan, matigt zij zich ook dit oordeel over hen niet aan, maar laat ze aan Gods oordeel over (letterl.: "bevolen").

Bezwaar 3. Christus gebiedt in Matth. 13:30: "Laat ze beide (namelijk het onkruid met de tarwe) tezamen opwassen tot den oogst." Dus moeten de Dienaars der Gemeente niemand van de Gemeente uitsluiten.

Antwoord. 1. Christus onderscheidt daar het ambt van de Dienaars en de Overheid. En het wil dit zeggen: Laat ze opwassen, d.w.z. doodt degenen, die aan de Gemeente vreemd zijn, niet met lichamelijk geweld; welk geweld de Dienaars der Gemeente verboden wordt tegen de huichelaars of vijanden te gebruiken.

2. Of Hij verbiedt daar de Dienaars, dat ze de huichelaars van de oprechte Godzaligen zullen scheiden, omdat ze dit niet doen kunnen, maar dat gedaan zal worden door de Engelen op de Jongste dag. Met dit laatste antwoord komen onze Nederl. Overzetters overeen, die zeggen: Hiermee wil Christus niet het ambt der Overheid wegnemen bij het straffen der bozen, Rom. 13:4, noch dat der Kerk bij het oefenen van de discipline, 1 Kor. 5:7, maar Hij geeft te kennen dat men daarbij voorzichtigheid dient te betrachten, en dat de hypocrieten en bozen niet geheel geweerd kunnen worden, aangezien zij van de ware gelovigen soms niet zo goed onderscheiden kunnen worden; zoals het brandkoren van het goede koren, als het pas opkomt, moeilijk te onderscheiden is.

Bezwaar 4. Van werken behoort men niemand af te keren, maar veeleer alle mensen daartoe te dwingen. Het gebruik der sacramenten is een goed werk. Dus mag niemand daarvan afgekeerd, maar moeten alle mensen daartoe gedwongen worden.

Antwoord.

1. Het gebruik der sacramenten is wel een goed werk, wanneer het door bekeerden, maar niet als het door de huichelaars en onbekeerden gedaan wordt. Want hoewel het gebruik der sacramenten op zichzelf een goed werk is, namelijk wanneer de deugdelijke werken, d.w.z. een waarachtige bekering en geloof aan dit werk voorafgaan en het ook vergen, nochtans wanneer de goddelozen de sacramenten ontvangen, dan is het in geen geval een goed werk. Want het is geen gebruik, maar een misbruik en een vreselijke ontheiliging van de sacramenten, die Christus ons zeer ernstig verbiedt, als Hij (Matth. 5:24) zegt: "Laat daar uw gave voor het altaar, en ga heen", enz.

2. Dat de mensen tot de goede werken gedwongen moeten worden, is zo te verstaan, dat deze

dwang ordelijk plaats heeft, n.l. dat ze eerst gedwongen worden tot werken der deugden, en daarna tot de werken der ceremoniën. En zo moet men de uitspraak van Christus verstaan, Luk. 14:23: "Dwing ze in te komen." Als zij nu als volgt hun bezwaar stellen: De goede werken mogen niet verboden worden. Het gebruik van de sacramenten is een goed werk. Dus mag het niet verboden worden, dan geven wij dat helemaal toe. Want wij verbieden niet het gebruik, maar het misbruik der sacramenten.

Aanhoudend bezwaar 1. God heeft gewild, dat ze allen het Pascha zouden houden.

Antwoord. Hij heeft niet gewild, dat alle moedwilligen en onreinen dat zouden houden, maar zij die leden van Zijn volk zijn en in de burgerlijke samenleving behoorden verdragen te worden. En inzake de moedwilligen luidde een gebod, dat ze uitgeroeid moesten worden, Num. 15:30v.

Aanhoudend bezwaar 2. Er geschiedt en volgt toch vaak veel verkeers op, als men op iemand de kerkelijke tucht toepast.

Antwoord. Dat kwaad komt van de kant van hen, die de tucht beletten en ze niet willen (op)volgen, maar niet van de kant van de vermaners (Matth. 5:6:) "Zalig zijn die honger en dorsten naar de gerechtigheid", d.w.z. die begeren, dat alle dingen recht geschieden; als het niet gebeurt, dan is dat hun schuld niet. Maar wij moeten (Rom. 3:28) geen kwaad doen, of geen goed nalaten dat God gebiedt, opdat het goede daaruit voortkome. Laten wij onze plicht (lettert.: Ampt) doen en de uitkomst aan God overlaten. Als er geen goed geschiedt, dan zullen we toch een goed geweten houden.

Bezwaar 5. De Profeten, Apostelen en Johannes de Doper hebben niemand uitgesloten; ja, Johannes heeft het adderengebroedsel gedoopt (Matth. 3:7, Luk. 3:7). Daarom behoren onze Dienaars ook niemand uit te sluiten.

Antwoord. Van Johannes de Doper is het niet waar, dat hij het adderengebroedsel gedoopt heeft. Wel is waar, dat zij uit het adderengebroedsel waren die hij doopte. En toch waren ze dat niet meer, toen hij ze doopte. Want hij doopte niemand dan die hun zonden beleden. Hij "predikte den Doop der bekering tot vergeving der zonden" (Mark. 1:4v.), en hij eiste van de gedoopten dat zij vruchten zouden voortbrengen, der bekering waardig (Matth. 3:8). Wat de Profeten betreft: Hoewel zij niet alle goddelozen van de offers en sacramenten konden uitsluiten vanwege de grote menigte, toch hebben zij de boosheden der goddelozen en het misbruik der sacramenten zeer hevig bestraft, en bestraffen zij doorgaans met lange predicaties enerzijds de huichelaars en goddelozen, en anderzijds de Gemeente, die hen tot de, offeranden toeliet. Wat de Apostelen betreft: Het feit dat zij de ban gebruikt hebben, is duidelijk uit het voorbeeld al van Paulus alleen, die geboden heeft dat de Korinthische bloedschender aan de satan overgegeven en uit de Gemeente geworpen zou worden, 1 Kor. 5. enz., over welk voorbeeld straks nog wat breder gehandeld zal worden.

Aanhoudend bezwaar. Johannes alléén liet hen toe, die belijdenis des geloofs en der bekering deden, en alleen verwierp hij ook de onbekeerden. Daarom is het een Dienaar alléén ook geoorloofd uit te sluiten, welk punt eerst ontkend werd, of anders bewijst dit voorbeeld van de Doper het niet.

Antwoord. Er is een groot onderscheid tussen Johannes de Doper en onze Dienaars. Johannes was begiftigd met een profetische en apostolische (vol) macht, die onze Dienaars niet hebben. Bovendien, men handelde toen over de vergadering van een nieuwe Gemeente, en niet over de uitsluiting van mensen die tot de Gemeente behoord hadden en die ervan afgefallen waren.

Andere bezwaren, op een publiek dispuut te Heidelberg voorgesteld, en door Dr. Ursinus weerlegd.

Bezwaar 1. Als het Woord en de sacramenten niet recht bediend kunnen worden zonder de kerkelijke tucht, dan moet daaruit volgen, dat in de Oude Kerk en in onze dagen in vele welgestelde gemeenten, waar de kerkelijke tucht niet geoefend is of wordt, het Woord en de sacramenten ook niet recht bediend zijn of worden. Maar omdat dit zeer ongerijmd is, is het ook ongerijmd te beweren, dat het Woord en de sacramenten niet recht bediend kunnen worden zonder kerkelijke tucht.

Antwoord. Het is niet ongerijmd te zeggen, dat in de Gemeenten waar geen kerkelijke tucht geoefend wordt, het Woord en de sacramenten niet recht bediend worden, als men dat verstaat van zo'n zuivere bediening, die geheel en al met Gods Woord in alles overeenkomt. Er is ook een zuivere bediening (mogelijk), die niet in alles helemaal overeenkomt, maar toch zo geregeld is, dat ze God behaagt en de Gemeente heilzaam is. De Gemeente zal bij deze zwakheid nimmermeer de eerste oprechtheid der bediening verkrijgen. En hoewel er wel eens enige vlekken blijven, die niet dadelijk verbeterd kunnen worden, dan kan toch de bediening God behagen en voor de Gemeente heilzaam zijn. Maar intussen moeten de gebreken beleden en betreurd werden. Want "zalig zijn die hongeren en dorsten naar de gerechtigheid" (Matth. 5:6. Tenzij men dit belijdt en toegeeft, zal men moeten zeggen, dat er nimmermeer een zuivere en waarachtige Gemeente in de wereld geweest is, noch zijn zal. En dit antwoord diende te volstaan. Maar aangaande de Oude Kerk antwoorden wij ook, dat het niet waar is, dat in haar midden de kerkelijke tucht niet geoefend werd. Want steeds is het ambt der kerkelijke discipline in de Eerste Christelijke Gemeente gebruikt, zelfs in de gemeente van Korinthe, die veel vlekken gehad heeft, en is ook gebleven in een slecht-gestelde kerk, zoals in de Pauselijke, hoewel met groot misbruik. En het feit, dat in de Eerste Christelijke Gemeente enkele honderden jaren na Christus, de kerkelijke tucht gebloeid heeft, blijkt uit deze uitspraak van Chrysostomus: "Als er een openbare boosdoener aan de Tafel des Heeren komt, geef hem dan het lichaam en bloed des Heeren niet. Wil hij niet wijken (= toegeven), geef het mij dan te kennen; want ik zal liever mijn bloed (laten) vergieten, dan dat ik hem zal toelaten." Daaruit blijkt dus, dat de christelijke ban in de Gemeente gebruikt werd, zelfs vele jaren na Christus' hemelvaart.

Aanhoudend bezwaar. Maar in onze en in de Zwitserse kerken wordt de ban niet gebruikt. Dan zouden dus in die kerken het Woord en de sacramenten niet zuiver bediend worden.

Antwoord. Hoewel de ban in sommige kerken niet gebruikt wordt, dan nog worden het Woord en de sacramenten oprecht bediend naar de tweede betekenis van de oprechtheid der bediening; als wij intussen maar hongeren en dorsten naar de gerechtigheid, d.w.z. proberen dat alle dingen zo goed mogelijk verbeterd worden.

Bezwaar 2. Men moet de Gemeente geen leer opdringen, die in Gods Woord niet óf in woorden geleerd, óf door voorbeelden bevestigd wordt. Deze leer van de ban of afsnijding wordt in Gods Woord niet geleerd in woorden, noch met voorbeelden bevestigd. Dus moet ze de Gemeente niet opgedrongen worden.

Antwoord. Het is onwaar, dat deze leer noch met woorden noch met voorbeelden in Gods Woord geleerd wordt. Die woorden staan in Matth. 18:17: "Zo zeg het der Gemeente, en als hij ook der Gemeente geen gehoor geeft, zo zij hij u als de heiden en tollenaar." Er zijn ook voorbeelden, 1 Kor. 5:5: "Denzulke over te geven den satan tot verderf des vleses", en 1 Tim. 1:20: "die ik den satan overgegeven heb."

Bezwaren tegen de woorden.

Aanhoudend bezwaar 1. In Matth. 18 wordt geen kerkenraad of ban genoemd. Daarom kan dit niet uit deze woorden bewezen worden.

Antwoord. Het is niet waar, dat er geen sprake van is. Want met het woord "Gemeente" wordt de kerkenraad bedoeld. En van de ban wordt er gesproken, als er gezegd wordt: "Hij zij u als een heiden en tollenaar."

Aanhoudend bezwaar 2. De Kerk is de kerkenraad niet. Nu wil Christus, dat men het de Kerk zal zeggen en dat de vermaning door de Kerk gedaan wordt. Dus spreekt Hij niet van de kerkenraad.

Antwoord. Christus spreekt van de Joodse kerk, die er toen was, en ook voornamelijk van de Christelijke kerk, die Hij vergaderen zou. Nu moet er in de *regering der Kerk orde* zijn. Er moeten er enkelen door de Kerk aangesteld zijn om de zaken te leiden en wanorde te voorkomen. En zo was er in de Joodse gemeente een kerkenraad, die "*Synedrion*" genoemd werd; zoals ook na Christus' komst de Apostolische kerk haar kerkenraad gehad heeft. En zulk een kerkenraad bedoelt Christus. Want men kan de gehele Gemeente geen zaak voorleggen zonder grote verwarring (te stichten).

Aanhoudend bezwaar 3. Weliswaar kan men de gehele Gemeente geen zaak voorleggen, maar wel een raad of sanhedrin, dat hetzij politiek hetzij burgerlijk is. Dus is dan de betekenis van "Zegt het der Gemeente": Zegt het de Raad der stad of de Magistraat.

Antwoord. De tegensprekers geven nu toe, dat men een zaak niet aan de hele Gemeente kan te kennen geven, maar wel aan een *sanhedrin*, dat echter dan niet kerkelijk, maar politiek zou zijn. Welnu, dan is het de vraag, of het sanhedrin een burgerlijke Raad geweest is; hetgeen wij ontkennen. En al gaven wij hun toe, dat deze Raad ook burgerlijk was, dan ontkennen wij toch, dat ze enkel burgerlijk of uitsluitend burgerlijk geweest is. Ze bezat ook een kerkelijke macht, en behandelde mede de zaken van de godsdienst. Ze bestond uit Farizeeën en Schriftgeleerden, d.w.z. uit godgeleerden en rechtsgeleerden. Want de Schriftgeleerden waren uitleggers van de burgerlijke wet, d.w.z. zij waren de rechtsgeleerden der Joden. En de Farizeeën waren uitleggers van de wet der zeden, d.w.z. ze waren de theologen der Joden. Nu wordt hier gevraagd, of Christus gebiedt, dat men het zeggen zal aan het sanhedrin als een burgerlijk dan wel als een *kerkelijk college*.

Op grond van de tekst bewijzen wij, dat Christus hier spreekt over het sanhedrin als een kerkelijk college.

1. Omdat ons bevolen wordt (Matth. 18:17), dat wij de *gebannene* zullen houden voor een heiden en tollenaar, d.w.z. voor iemand die vreemd is aan het Koninkrijk van God. Maar om iemand tot een tollenaar te verklaren, d.w.z. te verklaren dat hij niet bij het Rijk van God behoort, dat komt niet de burgerlijke, maar de kerkelijke Overheid toe. Want een heiden en tollenaar kan wel een lid van de stad of burgerij, maar geen lid van de Gemeente zijn.

2. Omdat deze belofte erbij gedaan wordt (Matth. 18:18): "Voorwaar zeg Ik u: Al wat gij op de aarde binden zult, zal in den hemel gebonden wezen" enz., welke belofte tegenover de bespottingen der goddelozen geplaatst wordt, opdat de *gebannene* niet zou zeggen: "Wat betekent het dan, als de Gemeente mij voor een ongelovige, voor een heiden en tollenaar houdt?" Ik zal niettemin even lekker (letterl.: "zoet") eten en drinken, ik word er niet mager van. Dan antwoordt Christus, dat het oordeel der Gemeente niet krachteloos zijn zal, maar dat Hij de handhaver of uitvoerder ervan zijn zal tegen de bespotters. Daarom komt het *binden* en *ontbinden* niet de burgerlijke magistraat, maar de *Gemeente* toe.

Maar zij willen bewijzen, dat het sanhedrin alleen burgerlijk geweest is, want ze zeggen: Een

Raad die met lichamelijke straffen straft, is burgerlijk. Dit sanhedrin strafte met lichamelijke straffen, want het gaf Paulus macht om de christenen te doden, Hand. 9:2. Dus is het een burgerlijke Raad geweest.

Antwoord.

1. Wij geven toe, dat het ook burgerlijk geweest is, maar niet enkel of uitsluitend.
2. Een Raad die met reden lichamelijke straffen uitdeelt, is burgerlijk. Maar de Overpriesters deden dit zonder recht, want zij bezaten dit recht niet, maar trokken het ten onrechte aan zich, zoals ze Stefanus ten onrechte doodden, en door een oproer. Hoewel zoiets met de goedkeuring en voorkennis van de Overpriesters gebeurde, deden ze het toch verkeerd, volgens hun eigen belijdenis, Joh. 18:31.

Aanhoudend bezwaar 1. Augustinus zegt, dat de Joden gelogen hebben, toen ze zeiden, Joh. 18:31: "Het is ons niet geoorloofd iemand te doden."

Antwoord. Zo luiden de woorden van Augustinus, Trad. 114, in Johann.: "Doodden ze niet dengene, dien ze brachten om gedood te worden?" enz. Dus hij zegt niet, dat ze gelogen hebben, maar dat ze toch gedaan hebben, waarvan ze riepen, dat het hun niet geoorloofd was.

Aanhoudend bezwaar 2. Chrysostomus legt het zo uit: Het is ons niet geoorloofd, omdat het Paasfeest zo dichtbij is.

Antwoord. Ondanks alle respect voor Chrysostomus, zeggen we toch, dat deze uitleg niet waar is. Want de historie spreekt ervan, dat de burgerlijke rechtspraak de Joden door Herodes de Grote ontnomen werd. En Józefus schrijft, dat het ganse Sanhedrin, op één uitzondering na, door hem vermoord werd. Dus willen de Joden dit tot Pilatus zeggen: Gij bezit het zwaardrecht, want het is ons niet geoorloofd iemand te doden; hetgeen Pilatus ook zelf bekrachtigt in Joh. 19:10: "Weet Gij niet dat ik macht heb U te kruisigen en macht heb U los te laten?"

Aanhoudend bezwaar 3. Maar Pilatus zei ook: "Neemt gij Hem en oordeelt Hem naar uwe wet", Joh. 18:31. Dus hebben de Joden toen het zwaardrecht bezeten.

Antwoord. Hij bedoelt de Wet van Mozes, en geeft hun macht om die te gebruiken, alsof hij gezegd had: Als Hij een godslasteraar is, stenigt Hem dan, ik sta u dat toe.

Aanhoudend bezwaar 4. Józefus verklaart in het 19e Boek, dat de wetten de Joden door Claudius weer werden toegestaan. Dus hebben zij ook het zwaardrecht bezeten.

Antwoord. Wij keren de redenering om. Als Claudius hun de wetten weer toegelaten heeft, dan bezaten ze die tevoren niet. Bovendien liet Claudius hun kerkelijke wetten toe, d.w.z. dat ze hun eigen godsdienst vrij mochten uitoefenen (letterl. "beleven").

Aanhoudend bezwaar 5. Het zwaardrecht of het recht om met het zwaard te straffen, is de Joden door Herodes de Grote ontnomen.

Antwoord.

1. Als het hun door Herodes de Grote ontnomen werd, dan hebben ze het niet ten tijde van Christus bezeten. Want het staat vast, dat Herodes de Grote allang gestorven was, voordat Christus leefde.
2. Al hadden de Joden het zwaardrecht bezeten, dan is toch al eerder bewezen, dat Christus met de Gemeente bedoelt: enerzijds het Joodse sanhedrin, omdat het een kerkelijk college was, en anderzijds de Kerkenraad die er in de Christelijke Kerk zijn zou. Want de leer van de broederlijke straffen, in Mattheüs gegeven, behoort voornamelijk de Kerk van Christus toe, en is vooral aan haar toevertrouwd.

Tot zover is bewezen, dat er in de woorden van Mattheüs 18 sprake is van de Kerkenraad. Maar zij ontkennen tevens, dat Christus daar over de ban spreekt. Aanhoudend bezwaar 1. Voor een heiden gehouden worden en gebannen zijn, is niet hetzelfde. Want Christus zegt: "Hij zij u als de heiden en tollenaar." Dus spreekt Hij niet over een publiek oordeel der Gemeente, maar van een bijzonder oordeel van een ieder. En dus is in die woorden de ban niet bedoeld.

Antwoord. Wij keren de redenering om. Als Hij hier van een bijzonder oordeel spreekt, dan spreekt Hij ook van het publieke oordeel der ganse Gemeente. Want wie door een ieder en door allen in de Gemeente voor een heiden gehouden wordt, wordt door heel de Gemeente niet voor haar lid, maar voor een vreemde en gebannene geoordeeld. Want door de Gemeente voor een heiden en tollenaar gehouden worden, wil zeggen: gebannen zijn en buiten de gemeenschap der Kerk verkeren.

Aanhoudend bezwaar 2. Christus zegt niet: Hij zij de ganse Gemeente, maar "hij zij u" als een heiden. Dus zal hij in uw oordeel als een heiden zijn, en niet in het oordeel van de Gemeente.

Antwoord.

1. Hier wordt de rechte oorzaak niet aangewezen. "Hij zij u", zegt Christus. Maar waarom? *Omdat hij der Gemeente geen gehoor geeft.* Dus is de reden waarom hij u en mij als een heiden zijn zal, niet het feit, dat hij mij en u geen gehoor geeft, maar: Omdat hij de Gemeente niet hoort, d.w.z. omdat hij zichzelf van de Gemeente afzondert. Daarom wordt hij dan ook weer voor een van de Gemeente afgezonderde en vervreemde gehouden.

2. Ik zeg er dit bij, dat nog minder tegenspraak verdraagt. Het is één en het zelfde, te zeggen: "Hij zij u", of "Hij zij der Gemeente." Want van hem, van wie Christus gebiedt dat hij u en mij tot een heiden zijn zal, wil Hij niet, dat hij de Gemeente als een christen is. Want anders zou Hij willen hebben, dat men dan over dezelfde mens terzelfder tijd (twee) tegenstrijdige uitspraken en oordelen zou doen. Dus staat het vast, dat hier ook van de ban, gesproken wordt, en dat die (ban) met de woorden "Hij zij u", enz. de ganse Gemeente bevolen wordt. Want wanneer men door een Godzalig mens voor een tollenaar gehouden wordt, dan betekent dat: door allen als zodanig beschouwd worden. Want hetgeen door een Godzalig mens juist gedaan wordt, dat wordt ook door alle Godzaligen en door de ganse Gemeente gedaan. En als de uitspraak niemand speciaal geldt, dan zou ook niemand door de Gemeente voor een tollenaar gehouden kunnen worden. En door de Gemeente voor een tollenaar gehouden worden, betekent: in de ban gedaan worden en buiten de gemeenschap der Kerk verkeren.

Aanhoudend bezwaar 3. De goddeloze en boze mensen kunnen ook wel voor een heiden en tollenaar gehouden worden, al worden ze niet in de ban gedaan, n.l. door een geheim en niet-publiek oordeel der Gemeente. Want de Gemeente en een ieder van die Gemeente, kan wel hetzelfde van hen als van een heiden gevoelen, hoewel ze als zodanig niet publiek worden afgelezen. Dus is het niet hetzelfde, om een tollenaar of om een gebannene te zijn.

Antwoord. Christus zegt daar niet wat de Gemeente van zulke mensen zal denken, maar wat ze met hen zal dóen. Want opdat hij u en mij als een tollenaar zij, dient men te weten, niet wat de Gemeente in haar innerlijk over hem denkt, maar wat zij publiek over hem oordeelt of besluit. En Paulus verbiedt ook (1 Kor. 5:11), dat men met de boosdoeners eten zal, die niet door een geheim, maar door een bekend, publiek en afgelezen oordeel der Gemeente geschieden moeten worden. Tenslotte gebiedt dezelfde Apostel (1 Kor. 5:13), dat de bloedschender uit de Korinthische gemeente geworpen moet worden. Maar "uitwerpen" is niet alleen denken, maar ook publiek afkondigen en bannen.

Bezwaren tegen de voorbeelden van de ban der Apostelen in 1 Kor. 5:5, 2 Kor. 2:5v., 2 Thess. 3:6 en 14v., en 1 Tim. 1:20.

Zij die tegenwoordig de kerkelijke discipline verwerpen, nemen tweeërlei uitvlucht te baat tegen het voorbeeld van de Apostel, in 1 Korinthe 5.

Sommigen ontkennen helemaal, dat de Apostel over de ban spreekt, wanneer hij zegt: "Denzulke over te geven den satan", omdat "de satan overgeven" niet betekent: afsnijden of bannen, maar door een wonderlijke straf, door de dienst van satan, iemand ombrengen; of althans iemand die vervloekt en verwenst is, aan de satan overleveren om gepijnigd te worden, echter zó dat hij toch een lid der Gemeente blijft.

Anderen geven wel toe, dat de Apostel hier over de ban spreekt, maar zij beweren dat dit voorbeeld ons niet aangaat, omdat er nu, als handhavers van de algemene tucht, *christelijke Overheden* zijn, die de Kerk in de tijd der Apostelen niet bezat.

Antwoord. Maar tegen eerstgenoemde lieden (gelden) de woorden van de Apostel (1 Kor. 5:13 en 11): "En doet gij dezen boze uit ulieden weg; dat gij met den zodanige ook niet zult eten." Dit laat zich niet verstaan van een wonderlijke straf aan het leven, zoals Ananias en Saffira wedervoer van de zijde van Petrus. Maar deze woorden spreken van een gewoon ("Ordinair") ambt en oordeel der Gemeente.

1. Omdat hij zegt: "Doet gij hem weg", en hij hen bestraft, omdat zij hem niet weggedaan hadden, vers 2: "Zijt gij nog opgeblazen en hebt niet veel meer leed gedragen, opdat hij uit het midden van u weggedaan worde, die deze daad begaan heeft?" Maar zij bezaten niet allen de gave van Petrus. Dus zou hij hen ten onrechte bestraft hebben, omdat ze dat wonderwerk niet gedaan hadden.

2. Omdat hij de instemming der Gemeente vergt, vers 4: "Als gijlieden en mijn geest samen vergaderd zullen zijn." Maar een samenkomst der Gemeente was niet nodig om het mirakel van Petrus te doen.

3. Omdat hij wil, dat hij "den satan overgegeven wordt tot verderf des vleses, opdat de geest behouden mag worden in den dag van den Heere Jezus" (vers, d.w.z.: Hij wil dat er zo met hem gehandeld wordt, dat hij intussen in leven blijft en zich bekeert; opdat zijn vlees getemd wordt door een oprecht leedwezen, en de oude mens gedood en de nieuwe mens weer levend gemaakt wonde. Dus wil hij niet, dat hij omgebracht wordt.

4. Hij spreekt van de afzondering en uitsluiting buiten de Gemeente, als hij in vers 6 zegt: "Zuivert dan den ouden zuurdesem uit"; en in vers 9: "Dat gij u niet zoudt vermengen met de hoereerders", en in vers 11: "Dat gij met den zodanige ook niet zult eten." Al deze teksten spreken van afsnijden en niet van straffen aan het leven.

5. De vergelijking van de tekstwoorden der Schrift leert ons, dat zij die de christelijke leer met de mond of met hun leven verloochenen, niet voor christenen gehouden mogen worden. Ambrosius zegt, dat deze bloedschender, nadat het feit bekend is, uit de vergadering der broederschap, d.w.z. uit de Gemeente verdreven moest worden. En van hen die uit de Gemeente geworpen zijn, wordt met recht gezegd, dat zij aan de satan overgeleverd zijn, omdat zij in zijn rijk verkeren, zolang zij zich niet bekeren.

De anderen dwalen ook erg, wanneer zij beweren, dat Paulus daarom de bloedschender heeft willen bannen, omdat er geen *christelijke Overheid* was.

Antwoord. Maar dat is de oorzaak niet geweest. Want er waren tal van andere oorzaken, die ook nu nog van kracht zijn.

1. Het bevel van Christus, Matth. 18: "Zeg het der Gemeente." Daarop ziende, sprak Paulus (1 Kor. 5:: "In den Naam onzes Heeren Jezus Christus, als gijlieden en mijn geest samen vergaderd zullen zijn", d.w.z.: Volgens Christus' bevel en wil, om "denzulke over te geven aan den satan."
2. Opdat de gebannenen zich bekeren.
3. Opdat de anderen niet besmet worden. "Een weinig zuurdesem maakt het gehele deeg zuur" (vers. Want,
4. Christus, ons Pascha, is voor ons geslacht, opdat wij Feest zouden houden in ongezuurde broden der oprechtheid en der waarheid, opdat wij een nieuw deeg mogen zijn, en opdat wij de oude zuurdesem der kwaadheid en der boosheid uitzuiveren (vgl. de verzen 7 en 8), of het althans niet publiek verdragen, wanneer het niet helemaal uitgezuiverd kan worden. Dit zijn de redenen waarom Paulus gebiedt, dat de bloedschender uit de Gemeente weggenomen moet worden. En nergens in de Schrift wordt als oorzaak meegedeeld, dat de Gemeente de boosdoeners gebannen heeft, omdat ze geen christelijke Overheid bezat. Want de *ambten der Gemeente en der Overheid verschillen*, zoals al eerder bij de vijfde Kwestie uiteengezet werd. Daarom is het zeker, dat de Apostel ervan spreekt om de bloedschender te bannen, wanneer hij zegt: "Denzulke over te geven den satan; en doet gij dezen boze uit ulieden weg", d.w.z. dat hij de Gemeente bevolen heeft om haar gewone ambt jegens de boosdoeners uit te voeren, hetzij er een mirakel of wonderwerk bij gekomen is, ja dan neen.

Laat ons nu de bezwaren beantwoorden.

Bezwaar 1. De profeet Nathan heeft David niet gebannen, toen hij overspel bedreven had Dus heeft ook Paulus deze bloedschender niet gebannen.

Antwoord. David heeft zich na de eerste vermaning bekeerd. Daarom behoorde hij dus niet gebannen te worden. Ook Paulus spreekt onder voorwaarde van bekering; "doet hem weg", als hij zich niet bekeert of zich al bekeerd heeft. Want als hij zich bekeert, wil Paulus dat hij weer aangenomen wordt, 2 Kor. 2. Dat deze voorwaarde hierbij verstaan wordt, is nodig: omdat Christus gewild heeft, dat er enkele trappen van vermaan zullen voorafgaan, en omdat God ook in genade aanneemt, die zich te eniger tijd bekeren. Toen de moordenaar aan het kruis zich bekeerde, werd hij niet gebannen, maar door Christus in genade aangenomen. "En indien hij zevenmaal 's daags tegen u zondigt en zevenmaal 's daags tot u wederkeert, zeggende: Het is mij leed, zo zult gij het hem vergeven", Luk. 17:4. Daarom dienen dus niet zij die zondigden, maar de moedwilligen en halsstarrigen gebannen te worden.

Bezwaar 2. Christus heeft niemand gebannen. Daarom behoort noch Paulus noch de Gemeente ook maar iemand te bannen.

Antwoord. Hoewel Christus niemand metterdaad gebannen heeft, daaruit mag men nog niet de conclusie trekken, dat Hij het recht daartoe niet bezeten heeft. Op dezelfde manier zou men kunnen zeggen: Christus heeft niemand gedoopt, dus behoorde ook Paulus niet te dopen (Joh. 4:). Christus heeft geboden te dopen, en heeft door (middel van) de Apostelen gedoopt. Zo is het ook niet zeker, of Christus wel iemand gebannen heeft. Maar het staat wel vast, dat Hij geboden heeft, dat men de moedwillige bannen zal, Matth. 18 en hfdst. 5, "Laat daar uw gave voor het altaar", enz. Filippus zegt in Hand. 8:37 tot de Kamerling: "Indien gij van ganser harte gelooft, zo is het geoorloofd." Dus zou hij hem niet gedoopt hebben, als hij niet gelooft had.

Bezwaar 3. De Apostel zegt in 1 Kor. 5:2: "En hebt gij niet veel meer leed gedragen, opdat hij uit het midden van u weggedaan worde, die deze daad begaan heeft?" Dus hebben zij

moeten bidden, of God hem op een wonderlijke manier door de satan wilde wegnemen.

Antwoord. Dat is verkeerd uitgelegd. Want "en hebt niet veel meer leed gedragen" betekent: Gij zijt er niet om bekommerd geweest om deze ergernis weg te nemen, die door u behoorde weggenomen te worden. "Door u", zeg ik , omdat Paulus aan het slot van het hoofdstuk, in vers 13 zegt: "Doet gij hem weg." Dus betekent ook "dat hij weggedaan worde" in vers 2: Dat hij door de Gemeente, en niet door de satan weggenomen zou worden.

Aanhoudend bezwaar. Paulus gebruikt dezelfde woorden van zichzelf in 2 Kor. 12:21: Ik zal moeten "rouw hebben over velen, die te voren gezondigd hebben" en die dus geen berouw gehad hebben. Hier betekent het woord "rouw hebben" niet: bekommerd zijn, om de ergernis weg te nemen. En dus ook niet in deze tekst, 1 Kor. 5: 2.

Antwoord, op grond van de tekst. In het volgende 13e hoofdstuk, waarvan het begin verband houdt met het 12e hoofdstuk, zegt Paulus in vers 2: "Zo ik wederom kom, zal ik hen niet sparen." Dus verklaart hij, dat dit de oorzaak van het berouw was, dat hij ertoe gedwongen werd om de moedwillige zondaars harder te straffen, d.w.z. hen tenslotte uit de Gemeente werpen.

Bezwaar 4. De Apostel verklaart van zichzelf in 2 Kor. 2:6: Dat hij de Korintheërs niet geboden heeft de bloedschender te bannen, wanneer hij van hem zegt: "Den zodanige is deze bestraffing genoeg, die van velen geschied is." Dus betekent iemand "voor een heiden en tollenaar houden" en hem "wegdoen" alleen maar: hem "bestrafen."

Antwoord. Dat volgt er niet uit. Hier is alleen bestraffing nodig geweest, omdat hij zich bekeerd heeft. Dus is er dan altijd alleen maar bestraffing nodig.

Aanhoudend bezwaar. Hetgeen zij gedaan hebben, dat heeft Paulus bevolen. Maar zij hebben hem alleen bestraft. Dus heeft Paulus alleen geboden hem te bestraffen, toen hij beval dat ze hem uit hun midden zouden wegdoen en aan de satan overgeven.

Antwoord. Paulus heeft bevolen hem te bestraffen, maar dat niet alleen. Want hij beval ook hem uit te werpen, als hij zich niet bekeerde. Maar als hij zich bekeerde, zei hij, dan was het voldoende hem te bestraffen. Er volgt dus niet uit, dat Paulus bevolen heeft hem alleen te bestraffen. Bovendien betekent bestraffen hier niet slechts de daad afkeuren of berispen, maar ook bannen. Want het bannen geschiedt alleen door woorden. En zo kan dit niet alleen in de eerste, maar moet het ook in de tweede betekenis opgevat worden. Want:

1. Hij zegt in vers 7 (2 Kor. 2): "Alzo dat gij daarentegen hem liever moet vergeven." Dus was hij toen in de ban gedaan en nog niet weer aangenomen, maar moest hij nog weer aangenomen worden; en hij was niet alleen bestraft, maar ook uitgeworpen.

2. "Van velen" zegt hij in vers 6, n.l. van de leidslieden ("Oversten") der Gemeente, die Christus in Matth. 18:17 "de Gemeente" noemt, en niet het verworde, gewone volk. Want de bestraffing was geschied door de Oversten en Ouderlingen der Gemeente.

3. "Want daartoe - zegt hij in vers 9 - heb ik ook geschreven, opdat ik uw beproeving mocht verstaan, of gij in alles gehoorzaam zijt." Dus prijst hij hen, omdat zij gehoorzaam geweest zijn.

4. "Daarom bid ik u - zegt hij in vers 8 - dat gij de liefde aan hem bevestigt." Bevestigen betekent met publieke afkondiging de vergeving besluiten en vastmaken. Zo wordt ook in Gal. 3:15 gezegd, dat een "verbond bevestigd is." Hij wil dus dat de liefde jegens hem met een publiek getuigenis verklaard wordt. Derhalve betekende "vergeven" voor hem, die in de ban gedaan was: weer in genade aannemen; en dat verhaalt hij menigmaal. En er is al geruime tijd gepasseerd tussen het schrijven van de laatste en de eerste Brief aan die van Korinthe. Dus is

hij in de ban geweest. In de eerste Brief zegt hij, dat hij gehoord heeft, dat er enige goddelozen in de Gemeente verkeerden, en gebiedt hij dat men ze in de ban zal doen. Waarschijnlijk waren de Korinthiërs op dat punt gehoorzaam, door zo iemand in de ban te doen, en hebben ze de Apostel teruggeschreven dat ze gehoorzaam geweest waren, omdat hij in 2 Kor. 2 hun gehoorzaamheid prijst. En Paulus antwoordt op deze brief van de Korinthiërs in zijn tweede Brief, en gebiedt dan dat de bloedschender weer aangenomen moet worden, als hij zich bekeert.

5. Tenslotte verbiedt hij hen om zich vóór 's mans bekering met die bloedschender te vermengen. Dus was hij toen uitgeworpen.

Bezwaar 5. De ban heeft geen verontschuldiging nodig. Maar Paulus verontschuldigt zich in 2 Kor. 2:5 (voor het feit), dat hij geboden heeft, aan de satan overgegeven te worden. Daarom had hij dus niet alleen geboden dat hij gebannen zou worden, maar dat hem nog wat ergers (letterl.: zwaarders) aangedaan zou worden.

Antwoord. De ban vereist wel verontschuldiging. Want omdat de uitsluiting uit de Gemeente en het Rijk van Christus de allerzwaarste straf is, vraagt ze veel groter verontschuldiging dan enige lichamelijke straf.

Bezwaar 6. De Dienaars kunnen niet uit het Rijk van God uitsluiten. Daarom gebiedt Paulus ook niet, dat ze dat doen zullen.

Antwoord.

1. De Dienaars kunnen dat niet op hun eigen gezag doen, maar zij kunnen het wel doen in de Naam van Christus, volgens het bevel van de Apostel: "In den Naam onzes Heeren Jezus Christus, als gijlieden en mijn geest samen vergaderd zullen zijn met de kracht onzes Heeren Jezus Christus" (1 Kor. 5).

2. Zij kunnen niet uitsluiten, maar zij kunnen en behoren de uitsluiting aan hem te verkondigen, van wie God in Zijn Woord te kennen geeft, dat Hij hem uit Zijn Rijk uitsluit. Want bannen of afsnijden is niets anders dan de uitsluiting, die door God geschiedt, de moedwilligen verkondigen, en dus het oordeel Gods goedkeuren en a.h.w. ondertekenen. En dit kan de Gemeente niet alleen doen, maar behoort zij ook te doen. Daarom bestraft Paulus de Korinthiërs, dat zij de bloedschender niet gebannen hebben, maar gewacht hebben, totdat zij door hem vermaand zouden worden. Daarom bestraft hij hen (ervoor), dat zij van de regel afgedwaald zijn, d.w.z. dat zij niet het bekende en gewone ambt der Gemeente verricht hebben, dat in het algemeen bevolen is, enz.

Bezwaar 7. Paulus beveelt dat de bloedschender aan de satan overgegeven zal worden tot verderf des vleses. Maar "verderf" betekent in de Schrift overal een uitroeiing of vernieling. Daarom wordt in deze tekst een wonderlijke vernieling van het lichaam door satan bedoeld, opdat de ziel zalig worde. *Antwoord.* Het is uit het tekstverband duidelijk, dat "verderf" hier betekent de afsterving of doding van de oude mens. Want de tegenstelling van vlees en geest, en de manier van spreken zelf, is bij Paulus in deze zin zeer gebruikelijk. Ook de bedoeling van de Apostel leert ons dit. Want hij wil dat hij weggedaan wordt, opdat het vlees, dat is: de oude mens gedood, en de geest behouden worde, d.w.z. opdat hij in dit leven bekeerd zal worden en zalig zijn zal in het eeuwige leven. Dus wil hij niet, dat hij door een mirakel uit dit leven weggenomen wordt.

Aanhoudend bezwaar. Maar niemand kan aan de satan overgegeven worden tot bekering of doding van de oude mens. Want de satan kwelt niemand, opdat hij zich bekeren zou.

Antwoord. Dat is waar, hij doet dat uit en van zichzelf niet. Maar het geschiedt dank zij Gods barmhartigheid, dat de uitverkorenen te midden van de kastijdingen verbeterd worden. Met

deze zelfde woorden zouden wij hun uitleg kunnen weerleggen, want de satan doodt niemand, opdat de ziel van zo iemand zalig wordt.

Bezwaar 8. Als Paulus hem gebannen had willen hebben, dan zou hij dat wel duidelijker te kennen gegeven hebben.

Antwoord.

1. Men moet niet alleen letten op de duidelijkheid of helderheid van de woorden, maar ook op de kracht en voortreffelijkheid.

2. Er was geen groter duidelijkheid nodig. Want de Korinthiërs begrepen wel, wat hij zeggen wilde; anders zou hij hen ten onrechte bestraft hebben.

Bezwaar 9. Paulus beveelt dat men hem nog voor een broeder zal houden, die hij bevolen had, door een brief te tekenen, 2 Thess. 3:15. Dus wil hij niet, dat hij gebannen zal worden. Want gebannen worden en voor een broeder gehouden worden zijn tegenstrijdige zaken. Want bannen betekent iemand niet meer voor een broeder houden. En dus zou iemand gehouden worden én voor een broeder én voor niet een broeder; hetgeen ongerijmd is.

Antwoord.

1. Iemand voor een broeder houden wordt in tweeërlei betekenis (letterl.: dubbelzinnig) gezegd, want er zijn trappen van broederschap. Dus bevat deze uitspraak niets tegenstrijdigs. Want alle mensen zijn broeders en naasten, ook Christenen en Turken. Ook al houden de Christenen de Turken voor broeders en hun naasten, toch houden zij hen niet voor broeders, d.w.z. voor Christenen. Indien zij dan nu de Turken voor broeders moeten houden, nog veel meer geldt dat hen, die eerst broeders, d.w.z. Christenen geweest zijn, en zij moeten ijverig zijn, om hun zaligheid te bevorderen.

2. Iemand kan op twee manieren voor een broeder gehouden worden. Men houdt iemand voor een broeder, die men broederlijk bemint, met vlijt en hoop om hem te genezen. En men houdt iemand voor een broeder, die men onder Gods kinderen en de leden der Gemeente rekent (letterl.: telt). Paulus wil dat men hem op de eerste en niet op de tweede manier voor een broeder houdt.

3. Hij zegt ook niet: Houdt hem voor een broeder, maar: Vermaant hem als een broeder, d.w.z. als iemand die een broeder geweest is, en die, als hij zich bekeert, weer een broeder behoort te worden. Want zij die uit de Gemeente gesloten wonden, worden niet geheel en al van alle hoop op de zaligheid uitgesloten, maar opdat zij tot zichzelf mogen komen en weer ingesloten worden. En Paulus gebruikt deze uitdrukking, omdat hij wil, dat de broederlijke liefde en de hoop op verbetering de regel zijn zal voor de bestraffingen. Want de ene broeder vermaant de andere vriendelijk en tot een goed doel.

Bezwaar 10. Paulus heeft Hymeneüs en Alexander alleen, zonder toestemming van de Gemeente, gebannen, 1 Tim. 1:20. En dit behoort van de Dienaren niet te geschieden. Daarom dient dit voorbeeld niet om de ban te bevestigen.

Antwoord.

1. Hieruit kan niet geconcludeerd worden, dat de ban niet door onze Dienaren behoort te geschieden namens de Gemeente. Want Paulus heeft een apostolische (vol)macht gehad. Als hij dit dus alleen gedaan heeft, dan heeft hij dat gedaan krachtens zijn apostolische (vol)macht; hetgeen niemand hem mag nadoen, die deze macht niet bezit.

2. Bovendien wordt in de tekst alleen gezegd wát Paulus gedaan heeft, maar niet uitgedrukt hoe hij dat gedaan heeft, alléén of met anderen. En dus kan het stellig niet gezegd worden, dat

hij deze persoon zonder toestemming der Gemeente gebannen heeft.

Slot van het tweede deel van de Catechismus, over 's mensen verlossing.

Hiermee zullen wij nu het *tweede deel* van onze *Catechismus* besluiten, dat handelt over 's mensen verlossing van al zijn zonden en ellende. In dit deel is aangewezen, dat de *verlossing alleen door Jezus Christus* geschied is, aan Wie alle gelovigen, die Hem door een waar geloof ingeplant zijn, alsook aan al Zijn verdiensten, weldaden en gaven deel krijgen. En om in deze zaak vast en onbeweeglijk te staan, is geleerd wat een waar geloof is, en wat wij schuldig zijn te geloven; naar aanleiding waarvan de Artikelen van het Christelijke geloof stuk voor stuk verklaard zijn, en waarbij in alle opzichten de vrucht en het nut aangewezen is, die wij bij elk Artikel waar te nemen hebben. En tenslotte, dat wij, door dit alles te geloven, *rechtvaardig voor God* en erfgenamen des eeuwigen levens zijn, alleen door een waar geloof, steunende alleen op Christus, zonder enige waardigheid, verdiensten of goede werken onzerzijds, die in het stuk van onze rechtvaardigmaking noch geheel noch ten dele van gelding zijn. En aangezien God de beloften des Evangelies, die wij in het christelijke geloof belijden, niet alleen in Zijn Woord ons laat prediken, door ons het geloof door Zijn Heilige Geest te schenken, maar ook omdat ons geloof zwak en aan veel aanvechtingen onderworpen is, is het dat Hij ons die beloften in Zijn goedheid verzegelt door Zijn heilige *sacramenten*, die in het Nieuwe Testament slechts twee (in getal) zijn; waarom mede voorgedragen is de leer van de sacramenten in het algemeen, en tevens van de *Doop* en het *Avondmaal*, elk in het bijzonder, terwijl daarna ook de valse sacramenten van het Pausdom en hun afgrijselijke Mis weerlegd zijn. En tenslotte, opdat Gods verbond door misbruik van het Avondmaal niet ontheiligd en Zijn toorn over de ganse Gemeente niet ontstoken wordt, is geleerd, wie tot het Avondmaal toegelaten en wie daarvan, door het ambt der Sleutelen geweerd behoren te worden; en daartoe is aangewezen, hoe het Hemelrijk door de *prediking van het Evangelie* ontsloten en toegesloten wordt, alsook hoe het Hemelrijk door de *kerkelijke tucht* wordt toegesloten voor hen, die onder de naam van christen in leer of leven dwalen en onboetvaardig blijven; en hoe het ze weer ontsloten wordt, wanneer zij zich bekeren. Hij die dit alles recht verstaat, en zulks met het geloof vermengt, die heeft een goede voorbereiding tot het *laatste deel* van de Catechismus, dat nu volgt, en dat spreekt over de *Dankbaarheid*, welke de gelovigen, uit hun zonden en ellende verlost door Christus, aan God de *Vader*, de *Zoon* en de *Heilige Geest* schuldig zijn voor de ontvangen weldaad, opdat zij ook van hun kant Gods verbond houden, dat God met hen in Christus genadig opgericht heeft, en ernstig zullen bedenken de bedroefde toestand, waarin zij tevoren vanwege hun zonden en ellende verkeerden, en daarentegen de welstand, waarin zij door Christus gebracht zijn. Wordt dit in hun harten door de kracht des Heiligen Geestes levendig gevoeld en met een waar geloof gesmaakt, dan hebben zij tot het volgende een grote onderrichting en een sterke aansporing, om goedwillig te betrachten hetgeen wij nu zullen horen, dat hun schuldige plicht vordert.

Einde van het tweede deel van de Catechismus.

HET DERDE DEEL VAN DE CATECHISMUS. OVER DE DANKBAARHEID.

ZONDAG 32.

Daar de kennis van onze ellende en van de verlossing daaruit, tot nog toe aangewezen en verklaard werd, volgt nu het derde middel om een vaste troost te verkrijgen, hetgeen het derde deel is van de leer van de Catechismus, namelijk de kennis van de dankbaarheid, die wij aan God schuldig zijn voor de verlossing uit onze ellende.

Vraag 86: *Aangezien wij uit onze ellendigheid zonder enige verdienste onzerzijds, alleen uit genade, door Christus verlost zijn, waarom moeten wij dan nog goede werken doen?*

Antwoord: *Daarom, dat Christus, nadat Hij ons met Zijn bloed gekocht en vrijgemaakt heeft, ons ook door Zijn Heilige Geest tot Zijn evenbeeld vernieuwt, opdat wij met ons ganse leven Gode dankbaarheid voor die grote weldaden bewijzen a), en Hij door ons geprezen worde b). Daarna ook, dat ieder bij zichzelf van zijn geloof uit de vruchten verzekerd zij c), en dat door onze Godzalige wandel onze naasten ook voor Christus gewonnen worden d).*

- a. Ps. 116:12, Rom. 6:13, id. 12:1., 1 Petrus 2:5 en 9., 1 Kor. 6:19v.
- b. Matth. 5:16, 1 Petrus 2:11v.
- c. 2 Petrus 1:10, Matth. 7:17v., Gal. 5:6 en 22-25.
- d. 1 Petrus 3:1v., Matth. 5:16, 1 Petrus 2:12 (vgl. bij b.), Rom. 14:19, Ef. 4:29, 1 Thess. 5:11 en Hebr. 10:24.

Verklaring van Vraag 86.

Na de behandeling van 's mensen ellende en verlossing door Christus, moet nu vervolgens ook over de *dankbaarheid* onderwezen worden. Want het voornaamste doel waartoe wij verlost zijn, is: Opdat wij (Gode) dankbaar mogen zijn, d.w.z. opdat wij de weldaden van Christus mogen erkennen en grootmaken. Dus is de dankbaarheid nodig:

1. Om de eer van God.
2. Om onze vertroosting, die in de genadige verlossing gelegen is.
3. Opdat wij God wettig mogen dienen. Want God verwerpt alle eigenwillige godsdienst. Omdat dus de dankbaarheid een dienst is die wij aan God schuldig zijn, daarom moeten wij uit Gods Woord ook onderwezen worden, welke de oprechte dankbaarheid is.
4. Opdat wij mogen weten, dat al onze goede werken (bewijzen van onze) dankbaarheid en geen verdiensten zijn.
5. Hoe groter de weldaden zijn, des te meer zijn wij verplicht tot dankbaarheid. En omdat wij boven de weldaden van schepping en onderhouding nog deze twee bijzondere voortreffelijke weldaden van God ontvangen hebben (zoals in het Antwoord aangewezen wordt), n.l. de verlossing uit onze ellendigheid door het bloed van Christus en de vernieuwing naar Zijn beeld door de Heilige Geest, zo is er veel reden dat wij daardoor al meer en meer tot dankbaarheid opgewekt worden.

Bastingius. En niet zonder oorzaak! Want als wij eraan denken, hoe Christus ons vond, daar

wij de eigen slaven der zonde en des duivels, en van nature kinderen des toorns zijn, en daar Hij ons niet met goud of zilver, maar met Zijn dierbaar bloed verkregen heeft: Hoe zouden wij dan niet van blijdschap ons hart en gemoed in dankbaarheid uitstorten, en overleggen wat wij schuldig zijn te doen? Ps. 116:12v.: "*Wat zal ik den HEERE vergelden* voor al Zijne weldaden aan mij bewezen? Ik zal den beker der verlossingen opnemen en den Naam des HEEREN aanroepen", enz. Wanneer wij voorts overleggen, dat Christus het beeld Gods dat wij door de zonde verloren hadden, door Zijn Geest in ons vernieuwd heeft, dan moet dat ons aansporen en opwekken om de ganse tijd van ons leven door te brengen in goede en Gode aangename werken, totdat wij tot de volkomenheid van deze vernieuwing zullen komen in de hemel. Want het is behoorlijk, aangezien wij "Zijn maaksel zijn, geschapen in Christus Jezus tot goede werken, welke God voorbereid heeft, opdat wij in dezelve zouden wandelen" (Ef. 2:10), dat wij ons daarin ook kwijten en uit kracht der wedergeboorte Gode gehoorzaamheid en dankbaarheid naar Zijn wil bewijzen.

In het algemeen gesproken is *dankbaarheid* een deugd, die erkent en belijdt, van wie en welke grote weldaden men ontvangen heeft, en een ijver om de weldoener weer alle eerlijke en mogelijke diensten te bewijzen. Zij begrijpt in zich *waarheid*, als men die ontvangen weldaden erkent en grootmaakt; én *rechtvaardigheid*, als men ijverig is om weer een gelijke dankzegging te vergelden aan hen die ons goedgegaan hebben.

Dus is de *christelijke* dankbaarheid die hier geleerd wordt: een erkenning en grootmaking van de genadige verlossing van zonde en dood door Christus; een ernstige ijver om de zonden en alle gramschap van God te vermijden; zijn leven aan te stellen naar Gods wil, ook om van Hem alleen door een waar geloof alle goeds te begeren, te verwachten en te ontvangen; en Hem voor de ontvangen weldaden danken.

Deze dankbaarheid heeft ook *twee delen*, namelijk *waarheid* en *rechtvaardigheid*. De *waarheid* erkent de weldaad der genadige verlossing, maakt die groot en dankt God ervoor, alsook voor alle andere weldaden die daaruit voortvloeien. Daarom behoort tot de *waarheid* het stuk¹ van het gebed. De *rechtvaardigheid* offert Gode weer tegengaven op. Maar God eist geen andere tegengiften van ons dan Zijn oprechte dienst of gehoorzaamheid, en goede werken. Daarom behoort het stuk van de goede werken bij de *rechtvaardigheid*. En de fontein van deze goede werken is de bekering van de mens tot God. Want alleen de werken der wedergeborenen zijn goed en behagen God. Zo ook is de regel der goede werken de Wet Gods. Daarom moet hier meteen over de bekering van de mens tot God, of over de *boetvaardigheid*, en over de Wet Gods gesproken worden. En zo behoren tot de leer der Dankbaarheid vooral deze vier hoofdstukken, namelijk de bekering, de goede werken, de Wet Gods en het gebed.

De orde en het noodwendig vervolg van deze hoofdstukken wordt als volgt bewezen. Het is uit de hele en veelvoudige leer van de beide delen van de Catechismus, die tot nu toe verklaard zijn, duidelijk dat wij van de zonden en de dood, en ook gans en al van alle kwaad, hetzij zonden of straffen, verlost zijn, zonder enige verdienste onzerzijds, uit louter genade en barmhartigheid van God, om en door Christus. Daaruit volgt, dat wij door deze allergrootste weldaad Gode dankbaarheid verplicht zijn. Maar wij kunnen Gode geen dankbaarheid bewijzen, tenzij wij waarachtig bekeerd zijn. Want alles wat door de onbekeerden gedaan wordt, geschiedt zonder geloof, en is daarom dan ook zonde en een vloek voor God. Men moet dus eerst handelen over de bekering van de mens. Daarna volgt de leer van de goede werken. Want zonder deze kan er geen oprechte bekering bestaan, en daardoor bewijzen wij vooral onze dankbaarheid aan God. Daarna wordt de leer van Gods Wet geplaatst, waaraan

---

¹ Plaats (Lat.: locus)

de goede werken gekend worden. Want de oprechte goede werken, waardoor God recht gediend wordt en wij onze dankbaarheid bewijzen, zijn alleen die werken, welke uit een waar geloof naar het voorschrift van Gods Wet geschieden, met als doel, dat God gediend en geëerd worde. En aangezien God door ons vooral gediend en geëerd wil worden met een ware aanroeping, zijn ook de gebeden voor de dankbaarheid nodig. Daarom wordt tenslotte ook het stuk van het gebed er bijgevoegd.

Deze Vraag die handelt over het doel en de beweegredenen waarom de goede werken gedaan moeten worden, is in de eerste plaats gesteld, niet omdat de leer van de goede werken aan de bekering vooraf behoort te gaan, maar omdat door deze Vraag hetgeen volgt met het voorafgaande zeer geschikt verbonden wordt. Want deze Vraag vloeit direct uit de voorafgaande leer van de verlossing door Christus, en van de rechtvaardigmaking des geloofs voort. Aangezien wij van de zonde en de dood, zonder enige verdienste van onze werken, alleen uit genade door Christus verlost en voor God gerechtvaardigd worden, waartoe moeten wij dan nog goede werken doen? Want aldus concludeert het menselijke vernuft uit de genadige verlossing: "Voor wie een ander betaald heeft, die is niet verplicht zelf te betalen. Maar Christus heeft voor ons betaald. Dus zijn wij niet verplicht goede werken te doen."

Maar men concludeert hier meer uit dan er uit volgen kan. Want alleen dit volgt hieruit: "Dus zijn wij dan niet verplicht om voor onszelf te betalen"; hetgeen wij toegeven. Want de rechtvaardigheid van God eist geen dubbele betaling voor een misdaad; en onze zaligheid zou ook van geen betekenis zijn, als zij van onze betaling afhing. En toch zijn wij verplicht om aan God dankbaarheid te bewijzen, en derhalve ook om goede werken te doen; niet opdat wij daardoor voor onze zonden betalen zouden, maar opdat wij voor de betaling van Christus, aan God dankbaarheid zouden bewijzen, en om nog andere oorzaken die in deze Vraag verklaard worden.

Dat zijn er *vijf*.

Eerste reden. Omdat de goede werken vrucht zijn van de vernieuwing door de Heilige Geest, welke vernieuwing steeds samengaat met de verlossing of rechtvaardiging door het bloed van Christus, Rom. 8:30: "Die Hij geroepen heeft, dezen heeft Hij ook gerechtvaardigd; en die Hij gerechtvaardigd heeft, dezen heeft Hij ook verheerlijkt"; 1 Kor. 6:11: "En dit waart gij sommigen; maar gij zijt afgewassen, maar gij zijt geheiligt, maar gij zijt gerechtvaardigd in den Naam des Heeren Jezus en door den Geest onzes Gods." Daarom geven zij die geen goede werken doen, daarmee te kennen dat ze niet wedergeboren zijn door de Heilige Geest, noch verlost door het bloed van Christus, Matth. 7:11 en Jak. 2:21.

Tweede reden. Opdat wij onze dankbaarheid aan God zouden tonen, Rom. 6:13: "En stelt uwe leden niet der zonde tot wapenen der ongerechtigheid; maar stelt uzelfen Gode als uit de doden levende geworden zijnde, en stelt uwe leden Gode tot wapenen der gerechtigheid"; Rom. 12:1: "Ik bid u dan, broeders, door de ontfermingen Gods, dat gij uwe lichamen stelt tot een levende, heilige en Gode welbehaaglijke offerande, welke is uw redelijke godsdienst", enz. Want er kan geen stuk zo schandelijk en lelijk bevonden worden, als de ondankbaarheid, waarover God zo bitter klaagt en die Hij vervloekt, Jes. 1:3v.: "Een os kent zijn bezitter en een ezel de kribbe zijns heren; maar Israël heeft geen kennis, Mijn volk verstaat niet. Wee het zondige volk, het volk van zware ongerechtigheid, het zaad der boosdoeners, de verdervende kinderen!" enz.

Derde reden. Opdat God door ons geëerd en geprezen worde, Matth. 5:16: "Laat uw licht also schijnen voor de mensen, dat zij uw goede werken mogen zien en uwen Vader, Die in de hemelen is, verheerlijken." 1 Petrus 2:12: "En houdt uwen wandel eerlijk onder de heidenen; opdat in hetgeen zij kwalijk van u spreken als van kwaaddoeners, zij uit de goede werken die

zij in u zien, God verheerlijken mogen in den dag der bezoeking."

Vierde reden. Opdat ze vruchten des geloofs mogen zijn, waaraan men oordelen kan over ons geloof en over het geloof van anderen, 2 Petrus 1:10: "Benaarstigt u te meer om uwe roeping en verkiezing vast te maken", waar in sommige boeken nog bijgelezen wordt: "door de goede werken"; vgl. de Kanttekeningen (in de Statenbijbel). Want volgens Matth. 7:17v. "brengt een iedere goede boom goede vruchten voort, en een kwade boom brengt voort kwade vruchten. Een goede boom kan geen kwade vruchten voortbrengen, noch een kwade boom goede vruchten voortbrengen"; Gal. 5:6: "Want in Christus Jezus heeft noch besnijdenis enige kracht noch voorhuid, maar het geloof door de liefde werkende", en vers 22: "Maar de vrucht des Geestes is liefde, blijdschap, vrede, lankmoedigheid, goedertierenheid, goedheid, geloof, zachtmoedigheid, matigheid"; 2 Petrus 1:5-7: "En gij tot hetzelve ook alle naarstigheid toebrengende, voegt bij uw geloof deugd en bij de deugd kennis, en bij de kennis matigheid en bij de matigheid lijdzaamheid en bij de lijdzaamheid Godzaligheid, en bij de Godzaligheid broederlijke liefde en bij de broederlijke liefde, liefde jegens allen."

Vijfde reden. Opdat wij onze naaste voor Christus mogen winnen, Luk. 22:32: "En gij, als gij eens zult bekeerd zijn, zo versterk uwe broeders"; 1 Petrus 3:1v.: "Desgelijks gij vrouwen, zijt uw eigene mannen onderdanig; opdat ook zo enigen den Woorde ongehoorzaam zijn, zij door den wandel der vrouwen zonder woord mogen gewonnen worden; als zij zullen ingezien hebben uwen kuisen wandel in vreze"; Rom. 14:19: "Zo dan laat ons najagen hetgeen tot den vrede en hetgeen tot de stichting onder elkander dient." Zo ook 1 Kor. 7:16, 2 Kor. 9:2, 1 Thess. 5:11, Hebr. 10:24, Matth. 5:26 en 1 Petrus 2:12.

Deze redenen zijn begrepen in het Antwoord, en behoren in de prediking en vermaningen tot het volk naarstig verklaard en aangedrongen te worden. Daartoe behoort het gehele zesde hoofdstuk, en een deel van het achtste hoofdstuk, van vers 1 tot en met vers 16, uit de Brief aan de Romeinen, welke Schriftgedeelten later breder worden verklaard bij Vraag 91, de Vraag over de goede werken, bij de 5e Kwestie.

Bij de verklaring van de *eerste reden* moet men er wel op letten, dat de weldaad der rechtvaardigmaking niet gegeven wordt zonder de weldaad der wedergeboorte.

1. Want Christus heeft ons zowel de vergeving der zonden als de inwoning van God in ons door de Heilige Geest verdiend. En de Heilige Geest is nergens ledig, maar werkt altijd krachtig, en de mensen in wie Hij woont, maakt Hij Gode enigszins gelijkvormig.

2. Onze harten worden door het geloof gereinigd, Hand. 15:9. Want wie de verdiensten van Christus door het geloof toegeëigend zijn, in hem wordt een liefde tot God ontstoken, en dan ook een vlijt, om te doen hetgeen Hem aangenaam is. Omdat het een onuitsprekelijke en onbegrijpelijke liefde van God is, dat Hij Zijn eniggeboren Zoon in de wereld gezonden heeft, opdat een ieder die in Hem gelooft, niet verderve, maar het eeuwige leven hebbe (zoals de Nederlandse Kerk uit 1 Joh. 4:9 en Joh. 3:16, in de D.L. I, art. 2 aanhaalt), daarom kan het niet anders, of de liefde Gods moet in ons een ongeveinsde wederliefde ontsteken, 1 Joh. 4:19. En daarin bestaat onze liefde jegens onze goede God en Zaligmaker, dat wij Zijn geboden bewaren, Joh. 14, de verzen 15, 21 en 23; id. 15, de verzen 10 en 14; 1 Joh. 5:3.

3. God geeft aan niemand de weldaad der rechtvaardigmaking dan aan hen die dankbaarheid bewijzen. Want met dat doel worden de verlossing en alle weldaden gegeven. En niemand bewijst dankbaarheid dan wie de weldaad der verlossing ontvangen heeft. Want het een kan niet van het ander gescheiden worden.

Men dient ook op het verschil tussen de eerste en tweede reden te letten. De eerste wijst aan, wat Christus door de kracht van Zijn dood in ons werkt; de tweede, waartoe wij door de ontvangen weldaden verplicht zijn.

Vraag 87: *Kunnen dan die niet zalig worden, die in hun goddeloos ondankbaar leven voortvarende, zich niet tot God bekeren?*

Antwoord: *In generlei wijze, want de Schrift zegt, dat geen onkuise, afgodendienaar, echtbreker, dief, gierigaard, dronkaard, lasteraar, noch rover, noch dergelijke het Koninkrijk Gods beërven zal a).*

- a. 1 Kor. 6:9v., Ef. 5:5v., 1 Joh. 3:14.

Verklaring van Vraag 87.

Deze Vraag is als het ware een gevolgtrekking, die uit de eerste getrokken wordt. Omdat de goede werken vruchten zijn van onze wedergeboorte, een dankbaarheid die men Gode schuldig is en bewijzen van een oprecht geloof, zonder hetwelk niemand zalig wordt, zo volgt daar daarentegen uit, dat de verkeerde werken vruchten zijn des vleses, een ondankbaarheid jegens God en een blijk van ongeloof, zodat allen die daarin volharden, niet zalig kunnen worden. Daarom, allen die van de boze werken niet tot God bekeerd worden, maar die in de zonden volharden, worden in eeuwigheid verdoemd, zoals er geschreven staat in 1 Kor. 6:9: "Of weet gij niet dat de onrechtvaardigen het Koninkrijk Gods niet zullen beërven?" en vers 10: "Dwaalt niet: noch hoereers, noch afgodendienaars, noch overspelers, noch ontuchtigen, noch die bij mannen liggen, noch dieven, noch gierigaards, noch dronkaards, geen lasteraars, geen rovers zullen het Koninkrijk Gods beërven"; Gal. 5:21: "Gelijk ik ook tevoren gezegd heb, dat die zulke dingen doen, het Koninkrijk Gods niet zullen beërven"; Ef. 5:5v.: "Want dit weet gij, dat geen hoereerder of onreine of gierigaard, die een afgodendienaar is, erfenis heeft in het Koninkrijk van Christus en van God. Dat u niemand verleide met ijdele woorden; want om deze dingen komt de toorn Gods over de kinderen der ongehoorzaamheid", en 1 Joh. 3:14: "Die zijnen broeder niet liefheeft, blijft in de dood."

Bastingius. Met deze vraag wordt tevens de Vrijgeesten en Epicureïsche mensen die als zwijnen in de drek der zonden liggen te wentelen, alsmede de goddelozen en geveinsden de schade van hun zorgeloosheid voorgesteld, hun de ijdele roem ontnomen en het masker - zoals men zegt - afgetrokken, zodat zij tevergeefs zeggen en belijden (Tit. 1:16) "dat ze God kennen, maar zij verloochenen Hem met de werken, alzo zij gruwelijk zijn en ongehoorzaam en tot alle goed werk ondeugende." Maar zulke zondaars wordt de zaligheid ontzegd onder deze voorwaarde: Zolang zij daarin blijven zonder bekering. Want de bekeerde en boetvaardige zondaar wordt doorlopend in de Heilige Schrift de zaligheid weer toegezegd, hoe zwaar hij ook mocht gezondigd hebben, Ez. 33, de verzen 11, 14, 16 enz. Maar de Schrift velt dit oordeel om de mensen bijtijds te waarschuwen en hen met de schrikkelijke donder der verdoemenis zo in henzelf te verslaan en neer te werpen, dat ze hun zorgeloze toestand gaan bedenken, zich daarover voor God schamen en verootmoedigen, en zich van harte tot Hem mogen bekeren.

Conclusies ("Besluytredenen"). 1. Daarom zijn de boosaardige mensen die in de zonden volharden en omkomen, nooit door het bloed van Christus verlost noch in de genade en schoot van God hersteld geworden. 2. Daarom verdoemt ook niet alleen het ongeloof, maar de boosaardige mensen worden enerzijds om hun ongeloof, en anderzijds om hun andere zonden verdoemd.

En men moet erop letten, dat hier nog een andere oorzaak onder begrepen is, n.l. de zesde reden, waarom men goede werken doen moet. Namelijk omdat zij die geen goede werken doen maar in zonden volharden, niet zalig kunnen worden, daar zij geen oprecht geloof en

bekering hebben. Daarom zijn de goede werken hun, die zalig zullen worden, uiterst noodzakelijk, over welke uitdrukking - evenals ook over de redenen die ons tot goede werken behoren te bewegen - later bij de verklaring van de goede werken nog breder gehandeld zal worden.

ZONDAG 33.

De noodzaak van 's mensen bekering tot God, om daardoor zijn dankbaarheid te tonen, is in de voorafgaande Zondag aangewezen. Nu wordt in deze Zondag geleerd, wat de waarachtige bekering des mensen is en waarin ze bestaat.

Vraag 88: *In hoeveel stukken bestaat de waarachtige bekering des mensen?*

Antwoord: *In twee stukken: in de afsterving van de oude, en in de opstanding van de nieuwe mens a).*

- a. Rom. 6:4-6, Ef. 4:22-24, Kol. 3:5-10, 1 Kor. 5:7.

Verklaring van Vraag 88.

In de betekenis van de vorige Vraag was dit beding of deze conditie mede begrepen, dat de ondankbare en ongehoorzame mensen, die in hun goddeloos leven doorgaan, niet zalig kunnen worden, als zij zich niet van de zonden tot God bekeren. Daarom wordt hier gepast over de bekering gehandeld.

Over 's mensen bekering tot God.

De voornaamste kwesties die daarbij aan de orde komen zijn:

1. Of de bekering nodig is.
2. Waarin ze bestaat.
3. In hoeveel stukken ze bestaat.
4. Welke de oorzaken ervan zijn.
5. Wat de bekering (uit)werkt of voortbrengt.
6. Of zij ook in dit leven volkomen is.
7. Waarin de bekering van de Godzaligen en het berouw van de goddelozen verschilt.

1. Of de bekering tot God nodig is.

's Mensen bekering in dit leven is zo erg nodig, dat niemand zonder de bekering, na dit leven de eeuwige zaligheid verkrijgen kan, zoals er geschreven is, Joh. 3:3: "Tenzij dat iemand wederom geboren worde, hij kan het Koninkrijk Gods niet zien", Luk. 13:3: "Indien gij u niet bekeert, zo zult gij allen desgelijks vergaan", 1 Kor. 6:9; Gal. 5:21: "Die zulke dingen doen, zullen het Koninkrijk Gods niet beërven", 2 Kor. 5:2v.: "Verlangende overkleed te worden, zo wij ook bekleed en niet naakt zullen gevonden worden." Daartoe behoort het *voorbeeld van de dwaze maagden* uit Matth. 25, die buiten de bruiloftsmaal gesloten werden, omdat zij haar lampen niet brandende gehouden en niet van olie voorzien hadden. En ook Christus' gebod in Luk. 12:35: "Laat uw lendenen omgord zijn en de kaarsen brandende", en vers 40: "Gij dan zijt ook bereid; want in welke ure gij het niet meent, zal de Zoon des mensen komen", en vers 46: "Zo zal de heer deszelfs dienstknechts komen ten dage, in welken hij hem niet verwacht, en ter ure die hij niet weet; en zal hem afscheiden en zal zijn deel zetten met de ontrouwen." Daartoe dient ook de voortreffelijke uitspraak van Cyprianus contra Demetrianum, niet ver van het slot: "Als men eenmaal van hier gescheiden is, dan is er geen

plaats meer voor boetvaardigheid. Geen voldoening kan dan wat uitwerken. Hier wordt het leven of behouden of verloren. Hier wordt de eeuwige zaligheid door (middel van) de dienst van God en de vrucht des geloofs gezocht. En niemand worde belet door zijn zonden of leeftijd, dat hij niet kome en zijn zaligheid zoeken. Zolang men nog in deze wereld vertoeft, is geen boetvaardigheid te laat, enz." Daaruit is het duidelijk, hoe nodig de bekering tot de zaligheid is. En daarom moet ze in de vermaningen tot boetvaardigheid steeds als een fundament gelegd worden bij allen die zalig willen worden.

2. Wat de bekering van de mens inhoudt.

De bekering wordt met verschillende namen betiteld. In het Hebreeuws heet ze letterlijk: *Teschubah*. De Grieken noemen ze *metanoia* en *metameleia*. *Metanoia* is eigenlijk een verandering van gemoed of verstand, en *metameleia* een verandering van de wil en het voornemen. Beide woorden worden in het Latijn meestal met *poenitentia* vertaald. Toch beweren sommigen, dat *metanoia* alleen mag gelden van de boetvaardigheid van de Godzaligen, en *metameleia* ook van het berouw der goddelozen. Bij Judas wordt in Matth. 27:3 het woord *metameleia* gebruikt. Van Ezau wordt in Hebr. 12:17 gezegd, dat hij geen plaats des berouws (*metanoias*) gevonden heeft. Van God wordt verklaard, Rom. 11:29, dat Zijn gaven "onberouwelijk" zijn (*ametameleta*). De Septuagint (= de vertaling der Zeventigen), die het Oude Testament uit het Hebreeuws in het Grieks overgezet heeft, gebruikt deze beide woorden door elkaar, 1 Sam. 15:11: "Het berouwt Mij, dat Ik Saul tot koning gemaakt heb" (het berouwt Mij = *metamelomai*), en in vers 29: "En ook liegt Hij, Die de Overwinning Israëls is, niet en het berouwt Hem niet" (ou *metanoesei*). Dus bestaat er tussen deze twee woorden of geen of slechts een zeer gering onderscheid, met dien verstande dat *metanoia* een verandering in het verstand, en *metameleia* een verandering in de wil betekent. En bij de bekering worden zowel het verstand als de wil veranderd.

In het Latijn bezitten we vijf namen: *regeneratio*, *renovatio*, *resipiscentia*, *conversio* en *poenitentia*. *Resipiscentia* schijnt letterlijk overeen te komen met het woord *metanoia*. Want zoals *resipiscentia* van het woord *resipisco* afstamt, d.w.z. *ik begin wijs te worden na de daad*, zo komt *metanoia* van een woord *metanoeo*, d.w.z. *ik word wijs na de daad*, ik verander van mening en verander mijn verkeerde voornemen. Het woord *poenitentia* komt van een Latijns woord "poenitere", dat "berouw hebben" betekent, óf het komt van het woord "poena", dat "straf" betekent, omdat het leedwezen in het berouw aan een straf gelijk is; of zoals Erasmus (Annotat. op Matth. 3 en 2 Kor. meent, komt het van de woorden *pone tenere*, d.w.z. achterhouden, omdat berouwen gelijk is aan de achterste of laatste raad en voornemen vasthouden, of om beter te verstaan na de daad. De *oudere* Latijnse vertaling van de Bijbel heeft de Griekse woorden *metanoia* en *metameleia* meestal met het woord "poenitentia" vertaald. En de Roomsens strijden zeer heftig, daar zij willen dat men dit woord overal moet vasthouden, om zo hun sacrament van de poenitentia (= boete, v. d. Hr.) te verdedigen; dat zij stellen in een uiterlijke straf of pijniging van degene die poenitentie doet, én in de ceremonie en woorden van de priester, die ze de absolutie (= vrijspraak) schenkt, als hij zegt: "Ego te absolvo", d.w.z. ik ontsla u, of spreek u vrij. Daarom willen ze beweren, dat het woord poenitentia van het woord poena, straf, afkomstig is. Maar waarvandaan het woord poenitentie ook komen mag, het is niet zo duidelijk (of: duisterder) als het woord conversio, of bekering. Want poenitentie zegt niet, vanwaar en waartoe men zich bekeren moet, maar betekent alleen droefheid of weemoed over de zonde. Maar bekering zegt, vanwaar en waartoe men zich bekeren moet, omdat ze bij de poenitentie een verandering uit het geloof voegt; waarop volgt een aanvang van nieuwe gehoorzaamheid.

Ten andere heeft het woord *poenitentia* een breder betekenis dan het woord bekering. Want

bekering wordt alleen gezegd van de Godzaligen, welke alleen werkelijk tot God bekeerd worden. Zo wordt ook *metanoia* en *resipiscentia* alleen van de Godzaligen gebruikt, omdat deze woorden hun nieuwe leven aanduiden. Maar *poenitentia* of *berouw* wordt ook wel van de goddelozen gezegd; zoals van Judas, Saul en Achab, mensen die wel penitentie, dat is: berouw gehad hebben over hun boze daden, maar zij zijn toch niet tot God bekeerd. Want de goddelozen hebben wel een weemoed omwille van de straffen, die zij zich bereid zien, maar zij veranderen niet hun gemoed en leven. Hiermee is voldoende over de namen gesproken. Laten we nu eens nagaan, wat de bekering betekent.

De beschrijving van de bekering ten aanzien van de stukken waaruit ze bestaat, wordt hier als volgt voorgesteld: dat ze een doding of afsterving is van de oude mens, en een levendmaking of opstanding van de nieuwe mens. En de volkomen en echte definitie is deze: De bekering tot God is een verandering van een verkeerd verstand en wil in een goede, in de uitverkorenen gewerkt door de Heilige Geest, dank zij de prediking

van Wet en Evangelie; waarop een ijver volgt om goede werken te doen en om een leven overeenkomstig al Gods geboden te leiden. Dit wordt met uitspraken van de Schrift bevestigd: Jer. 4:1: "Zo gij u bekeren zult, Israël, spreekt de HEERE, bekeer u tot Mij"; Jes. 1:16v.: "Wast u, reinigt u, doet de boosheid uwer handelingen van voor Mijne ogen weg, laat af van kwaad te doen. Leert goed doen, zoekt het recht", enz.; 1 Kor. 6:11: "Maar gij zijt afgewassen, maar gij zijt geheiligd, maar gij zijt gerechtvaardigd in den Naam des Heeren Jezus en door den Geest onzes Gods", en Ps. 34:15: "Wijk af van het kwade en doe het goede." Bijna de hele definitie vindt ge in Hand. 26:18: "Om hunne ogen te openen en hen te bekeren van de duisternis tot het licht en van de macht des satans tot God; opdat zij vergeving der zonden ontvangen en een erfdeel onder de geheiligden door het geloof in Mij", en dadelijk erop in vers 20: "En heb den heidenen verkondigd, dat zij zich zouden beteren en tot God bekeren, werken doende der bekering waardig."

3. In hoeveel stukken de bekering bestaat.

Er zijn twee delen in de bekering, namelijk een doding of afsterving van de oude mens of van het vlees, en een levendmaking of opstanding van de nieuwe mens of van de geest. Dat leert de Apostel in Rom. 6:4-6, Ef. 4:22-24 en Kol. 3:9v.

Zo spreken wij beter met de Apostel, als met degenen die de *verbrijzeling* en het geloof tot delen van de bekering maken. Onder de verbrijzeling verstaan zij de doding en onder het geloof verstaan zij die blijdschap welke volgt op de beoefening van rechtvaardigheid en nieuwe gehoorzaamheid. Dat zijn vruchten des geloofs, maar in geen geval het geloof zelf. En de verbrijzeling gaat aan de bekering vooraf, en is de bekering zelf niet noch een deel ervan, maar alleen een voorbereiding tot de bekering, en dat alleen bij de uitverkorenen, en niet bij anderen.

De oude mens is de verdorven natuur van de mens. De nieuwe mens is de natuur van de mens, die naar Gods beeld weer opgericht is.

Vraag 89: *Wat is de afsterving van de oude mens?*

Antwoord: *Het is een hartelijk leedwezen, dat wij God door onze zonden vertoornd hebben en die hoe langer hoe meer haten en vlieden a).*

- a. 2 Kor. 7:9-11, Rom. 8:13, Joël 2:13, Hos. 5:15 en 6:1.

Verklaring van Vraag 89.

De afsterving of doding van de oude mens of van het vlees, is een verloochening en vernieling van de verkeerdheid van onze natuur in ons, en bestaat uit drie delen of trappen:

1. Uit een erkenning van de zonde en de toorn van God, Ps. 51:5v.: "Want ik ken mijne overtredingen, en mijn zonde is steeds voor mij. Tegen U, U alleen, heb ik gezondigd, en gedaan dat kwaad is in Uw ogen", Ps. 32:3-5 en 1 Joh. 1:8v. en 11.

2. In een leedwezen erover, en omdat God daardoor vertoornd is.

(Lansbergen. Dat leedwezen of die droefheid moet deze drie condities of eigenschappen hebben:

a. Dat ze oprecht en waar is, en uit het hart voortkomt, want God haat een dubbelhartig hart. Van dien aard was de droefheid van Petrus, Luk. 22:62, van de zondares, Luk. 7:37v., en van de eerste christenen, Hand. 2:37. Daarentegen is het geen oprecht leedwezen, dat Ahab toonde, 1 Kon. 21:28v., noch dat beschreven wordt in Jes. 58:5.

b. Dat de zondaar bedroefd is om de zonde en niet om de straf, namelijk omdat God vertoornd is door de zonde. Zodanig was de droefheid van de verloren zoon, Luk. 15:18v. Daarentegen hebben Kaïn, Farao, Saul en Judas niet veel aan de zonde gedacht, maar steeds over de straffen geklaagd.

c. Dat de zondaar niet door deze droefheid tot wanhoop vervalt, maar zich weer door het geloof opricht, en zijn toevlucht neemt tot Gods barmhartigheid, om Christus' wil.)

3. In het haten en vlieden der zonde, Rom. 8:13: "Maar indien gij door den Geest de werkingen des lichaams doodt, zo zult gij leven"; Joël 2:13: "Scheurt uw hart en niet uw klederen, en bekeert u tot den HEERE uwen God", en Hos. 6:1: "Komt en laat ons wederkeren tot den HEERE, want Hij heeft verscheurd en Hij zal ons genezen; Hij heeft geslagen en Hij zal ons verbinden."

De zondekennis gaat aan het leedwezen vooraf, want de affecten of aandoeningen van het hart volgen op de kennis.

En het leedwezen bij de goddelozen volgt op de kennis der zonde, en ze spruit voort uit een besef van het tegenwoordige, en uit vrees voor het toekomstige kwaad, d.w.z. der tijdelijke en eeuwige straffen. Dat leedwezen of die weemoed is eigenlijk geen deel van de bekering, noch een voorbereiding erop, maar eerder een wegvlieden van God, en een poort tot de wanhoop, zoals bij Kaïn, Saul, Judas enz.; en ze heet een onzalige verslagenheid, en "een droefheid der wereld", die de dood werkt, 2 Kor. 7:10. Maar bij de Godzaligen komt deze droefheid of dat leedwezen te voorschijn, omdat ze God vertoornd hebben; hetgeen zij ernstig belijden en beschreien, en het gaat gepaard met haat en verfoeiing van de bedreven zonden, en met een afkeer en vlieden van de tegenwoordige en toekomstige zonden. Deze weemoed of dit leedwezen is een deel van de bekering, of althans een voorbereiding erop, en ze heet een zalige verslagenheid, en "een droefheid naar God, die een onberouwelijke bekering tot zaligheid werkt", 2 Kor. 7:10.

Deze delen zijn hierin verschillend, omdat ze in verschillende dingen gelegen zijn. De zondekennis is gelegen in het verstand, het leedwezen in het hart, het vlieden in de wil, dat wij voortaan geen zonden meer willen bedrijven, daar de wil en het hart zich afgewend hebben van het kwade tot het goede, Ps. 34:14.

Dit wordt in de Schrift een *doding* of *afsterving* genoemd.

1. Omdat zoals een dood lichaam die werkingen niet uitvoeren kan, die een levend lichaam verricht, zo ook wanneer de zonden gedood zijn, ze hun kracht niet kunnen vertonen, Rom. 6:7.

2. Omdat deze doding niet zonder pijn en strijd van het vlees geschiedt, Gal. 5:17: "Het vlees begeert tegen den geest." En daarom heet het ook een kruisiging des vleeses, Gal. 5:24: "Die van Christus zijn, hebben het vlees gekruist met de bewegingen en begeerlijkheden."

3. Omdat het een vlieden der zonden is, of een ophouden met zondigen. En het wordt niet alleen een doding, maar een doding van de oude mens genoemd. Want daardoor wordt niet de substantie of het wezen van de mens, maar de zonde in de mens vernield. Daarom wordt er ook bijgevoegd "van de oude mens", om het berouw van de Godzaligen en van de goddelozen te onderscheiden. Want in de Godzaligen wordt niet de mens, maar de oude mens, en in de goddelozen wordt niet de oude mens, maar de mens gedood.

Vraag 90: *Wat is de opstanding van de nieuwe mens?*

Antwoord: *Het is een hartelijke vreugde in God door Christus a), en een ernstige lust en liefde, om naar de wil van God in alle goede werken te leven b).*

a. Rom. 5:1 en 14:17, Jes. 57:15, Ps. 16:9, id. 32:11, Jes. 25:9, Fil. 4:4 en 7, Ps. 1:1v.

a. Rom. 6:10v., Gal. 2:19v., 1 Petrus 4:2.

Verklaring van Vraag 90.

Het tweede deel van de oprechte bekering des mensen tot God is de levendmaking des geestes, of de opstanding van de nieuwe mens, bestaande in een hartelijke vreugde in God door Christus, en in een ernstige lust en liefde naar de wil van God, in alle goede werken te leven. Ze bevat drie delen, die aan de afsterving precies tegengesteld zijn.

1. Een kennis van, en vertrouwen op Gods barmhartigheid in Christus.

2. Een vreugde, die hieruit voortkomt, dat God verzoend is.

(Lansbergen. Die vreugde moet zonder geveinsdheid uit het hart voortkomen, en niet op vergankelijke dingen - zoals de vreugde der wereld - steunen, maar op God, omdat Hij door Christus met ons verzoend is).

Hiervan hebben wij een voorbeeld in de Kamerling, die door Filippus gedoopt werd tot vergeving der zonden, en zijn weg met blijdschap reisde, Hand. 8:39; en in de Stokbewaarder, die zich verheugde, dat hij met al zijn huis aan God gelovig geworden was, Hand. 16:34. Tot zo'n vreugde vermaant de Apostel de Filippenzen, als hij gebiedt, dat ze zich *in de Heere* zullen verblijden. En de koninklijke profeet David heeft hetzelfde van God gebeden, toen hij zei (Ps. 51:14): "Geef mij weder de vreugde Uws heils; en de vrijmoedige geest ondersteune mij."

1. Een vurige lust en ijver tot de gerechtigheid en tot een nieuwe gehoorzaamheid, of om niet meer te zondigen, maar om aan God zijn ganse leven lang dankbaarheid te bewijzen, om Zijn liefde te behouden; welke ijver deze gehoorzaamheid zelf is, Rom. 5:1: "Wij dan gerechtvaardigd zijnde uit het geloof, hebben vrede bij God door onzen Heere Jezus Christus", en id. 14:17: "Het Koninkrijk Gods is niet spijs en drank, maar rechtvaardigheid

en vrede en blijdschap door den Heiligen Geest"; Jes. 57:15¹: "Ik woon in de hoogte en in het heilige, en bij dien die van een verbrijzelden en nederigen geest is, opdat Ik levend make den geest der nederigen en opdat Ik levend make het hart der verbrijzelden"; Rom. 6:11: "Alzo ook gijlieden, houdt het daarvoor dat gij wel der zonde dood zijt, maar Gode levende zijt in Christus Jezus onzen Heere", en Gal. 2:19v.: "Ik ben door de Wet der Wet gestorven, opdat ik Code leven zoude. Ik ben met Christus gekruist; en ik leef, doch niet meer ik, maar Christus leeft in mij; en hetgeen ik nu in het vlees leef, dat leef ik door het geloof des Zoons van God, Die mij liefgehad heeft en Zichzelven voor mij overgegeven heeft."

2. Dit wordt een levendmaking of opwekking genoemd.

(1). Omdat zoals een levend mens de werken van een levende doet, zo ook deze levendmaking een ontsteking is van een nieuw licht in het verstand, en een voortbrenging van nieuwe deugden en werkzaamheden in de wil en in het hart; waaruit een nieuw leven en nieuwe werkingen volgen. Want de Heilige Geest wordt ons gegeven, waardoor de liefde Gods en een ijver om goed te doen, in ons ontstoken wordt.

(2). Omdat het een vreugde of vrolijkheid des gemoeds is, dat in God door Christus gerust is. En de vreugde in God is de allergenoeglijkste zaak ter wereld. Daarom wordt erbij gedaan "door Christus", want wij kunnen ons niet in God verblijden, tenzij Hij verzoend is. En Hij wordt niet verzoend dan alleen door Christus. Daarom kunnen wij ons ook niet in God verblijden, dan alleen door Christus.

Nu komen deze beide delen van de bekering uit het geloof voort.

De reden hiervan is, omdat niemand de zonde haten en tot God komen kan, of hij moet God liefhebben. En niemand heeft God lief, of hij is met het geloof begiftigd, d.w.z. dat hij stellig gelooft, dat God barmhartig is en in genade aanneemt allen, die zich bekeren en met een waar geloof tot Hem de toevlucht nemen. Het feit dat in geen van beide delen over het geloof gesproken wordt, is niet geschied, omdat het geloof van de bekering zou uitgesloten worden, maar omdat het geloof altijd verstaan wordt (aanwezig) te zijn in de ganse leer van de bekering en dankbaarheid; zoals men altijd verstaat dat er een oorzaak is, als men over de werking handelt.

Bezwaar. Het geloof baart vreugde. Dus baart het geen leedwezen of droefheid en doding.

Antwoord. Het is niet vreemd, dat een oorzaak verschillende uitwerkingen heeft in verschillend opzicht, en dat het op verschillende manieren een oorzaak is. Het geloof baart droefheid, niet van zichzelf, maar toevalligerwijs. Want eigenlijk en van zichzelf baart de zonde deze droefheid; door welke zonde wij God, een zo goedertieren Vader, vertoornd hebben. Maar het geloof baart van zichzelf blijdschap en vreugde, omdat het ons van Zijn Vaderlijke wil jegens ons verzekert, door en om Christus.

Aanhoudend bezwaar. De prediking der Wet gaat aan het geloof vooraf, want met de Wet begint de prediking der boetvaardigheid. Maar de Wetsprediking werkt droefheid en toom. Dus gaat er enige droefheid of weemoed aan het geloof vooraf.

Antwoord. Ik geef toe, dat er vóór het geloof enige weemoed is, maar niet van dien aard, dat ze een deel der bekering vormt. Want de weemoed der goddelozen die voor en zonder het geloof is, is meer een afkeer van God dan een bekering. En aangezien dit twee tegengestelde zaken zijn, kunnen ze geheel noch gedeeltelijk onderling overeenstemmen. Maar in de uitverkorenen is deze weemoed een voorbereiding tót de bekering, zoals pas gezegd is. (Vgl.

---

¹ De drukfout "Jes. 75(!):15" uit oudere uitgaven neemt v.d. Honert over.

Johannes Calvijn, Institutie, III, 3,.

De Roomsden delen hun penitentie in drieën, namelijk in een verslagenheid van hart, in een belijdenis of biecht met de mond, en in een genoegdoening met het werk. (In het Latijn: contritio, confessio en satisfactio). Maar deze drie zaken kwamen ook bij Kaïn en Judas voor, die echter niet tot God bekeerd waren. Daarom drukken zij niet de ware aard of het wezen der bekering uit.

(Bastingius, Lansbergen. Want wat de verslagenheid of beangstiging van het hart betreft: Hoewel zij die in het hart stellen en beweren dat ze behoorlijk genoegzaam, geheel en volkomen zijn moet, en moet voortduren tot het eind van het leven toe, toch hebben zij die meer gedreven tot een pijnbank en kwellling van het geweten, dan dat zij door rechte bekering de mensen tot God geleid zouden hebben; vooral als zij nalieten te verklaren, welke mate bij de beangstiging des harten behoort in acht genomen te worden, en hoe een mens zich daarin schikken moet, om wel te doen en er gerust van te zijn, dat hij zich daarin voldoende gekwetend zou hebben; en hebben also de mensen in twijfel laten verkeren inzake de vergeving der zonden. En bovendien maken zij hiervan nog een deel van de genoegdoening voor de zonden, voor God. De *belijdenis* noemen zij een mededeling van alle en een iegelijke zonde, (zonder er eentje weg te laten), die voor de oren van de priester plaatsheeft, waarvoor, naar zij beweren, nodig is een absolutie of vrijspraak, terwijl toch zo'n belijdenis of biecht nergens door God geboden wordt, en ook de mensen onmogelijk is. Want "wie zoude de afdwalingen verstaan?" Ps. 19:13. Wij geven dus wel toe, dat men de zonden met berouw en leedwezen behoort te belijden, maar dan vooral tegenover God, tegen Wie wij eigenlijk gezondigd hebben, hetzij in het algemeen of in het bijzonder; en ook mede voor de hele Gemeente, wanneer wij die openlijk geërgerd hebben; of men moet in het geheim schuld belijden tot verzoening met de naaste, of zijn zonden bekendmaken aan zijn herders of andere broeders (Jak. 5:16), om raad en troost te zoeken voor de verslagen consciëntie. Maar van zo'n oorbiecht, als het pausdom kent en leert, leert de hele Schrift ons totaal niets. De voldoening noemen zij een werk, op aanraden en bevel van de biechtvader aanvaard, waardoor zij verzinnen dat de eeuwige straffen of de straffen van het vagevuur vergolden worden; waartegen de Schrift ons leert, dat alleen Christus ons van de vloek der Wet verlost heeft, en volkomen voor al onze zonde betaalde (Gal. 3:13, 1 Tim. 2:6; vgl. Calvijn, Inst. III, 4, 1 en 2).

4. Welke de oorzaken der bekering zijn.

De Heilige Geest van God Zelf is de *voornaamste Oorzaak*, Die de bekering in ons werkt. Daarom begeren de heiligen door God bekeerd te worden. De bekering wordt dan ook in de Schrift doorgaans een gave Gods genoemd, Jer. 31:18: "Bekeer mij, zo zal ik bekeerd zijn, want Gij zijt de HEERE mijn God"; Klaagl. van Jer. 5:21: "HEERE, bekeer ons tot U, zo zullen wij bekeerd zijn", en Hand. 5:31: "Dezen heeft God door Zijne rechterhand verhoogd tot een Vorst en Zaligmaker om Israël te geven bekering en vergeving der zonden." Dit is een zeer schoon bewijs voor de Godheid van Christus. Want het komt alleen aan God toe, om bekering en vergeving der zonden te schenken, Hand. 11:18: "Zo heeft dan God ook den heidenen de bekering gegeven ten leven!"; 2 Tim. 2:25v.: "Of hun God te eniger tijd bekering gave tot erkenning der waarheid; en zij wederom ontwaken mochten uit den strik des duivels, onder welken zij gevangen waren tot zijn wil."

De *middelen* waardoor de bekering in ons gewerkt wordt, zijn:

1. de leer der Wet,

2. de verkondiging des Evangelies, en

3. wederom de leer der Wet.

De verkondiging der Wet gaat vooraf en bereidt ons voor op de verkondiging van het Evangelie. Want door de Wet is de kennis der zonde (Rom. 3:20), zonder welke er geen leedwezen over de zonde is, en daarom ook geen afsterving (van de zonde). Dan volgt de verkondiging des Evangelies, die de verslagen harten weer opricht door het vertrouwen op de barmhartigheid Gods door Christus. Want zonder het Evangelie is er geen geloof, en zonder geloof is er geen liefde Gods (Rom. 10:17, Gal. 5:6), en derhalve ook geen levendmaking of bekering tot God. Na de verkondiging des Evangelies volgt opnieuw de prediking der Wet, welke a.h.w. een leefregel der dankbaarheid en van het christelijke leven is. Daarom gaat de Wet aan de bekering vooraf, en volgt ze er ook op. *Ze gaat vooraf*, opdat ze een kennis en leedwezen der zonden verwekt; en zij volgt, opdat ze de bekeerden een regel of richtsnoer des levens is. Daarom klagen de Profeten eerst over de zonden, dreigen niet de straffen en vermanen tot boetvaardigheid; daarna troosten zij en stellen de beloften voor; en dan vermanen ze opnieuw en schrijven de plichten (letterl.: ampten) der Godzaligheid voor. Zo waren ook de predicaties van Johannes de Doper. Zo worden dus de Wet en het Evangelie beide terecht een prediking der bekering genoemd, omdat de één zonder de ander niet bestaan kan, hoewel ze beide in het werken der boetvaardigheid een verschillende functie hebben. Het *innerlijke en naaste instrument* is het *geloof*. Want uit het geloof komt de liefde tot God, zonder welke de bekering niet plaats hebben kan (Gal. 5). Want om tot God te kunnen komen, moeten wij op grond van het Evangelie vast geloven, dat Hij ons in Christus een genadig Vader is, en dat Hij ons, om en door Hem, de zonden vergeven wil. Dan zullen wij Hem liefhebben en tot Zijn barmhartigheid met een oprecht geloof onze toevlucht nemen. Anders zullen wij van Hem, als een rechtvaardig Rechter, een schrik, ja, dan zullen wij van Hem als een vijand, een afkeer hebben; en daarop zal geen bekering, maar veeleer een vreselijke afkeer en gewisse wanhoop volgen. Dus wordt in ons de bekering niet aangevangen zonder geloof, noch wat betreft de doding, noch wat de levendmaking aangaat. Want door het geloof worden onze harten gereinigd, Hand. 15:9.

De *meehelpende oorzaken* zijn soms het kruis, de beproevingen en kastijdingen van onszelf en van anderen; zo ook de weldaden, de straffen en voorbeelden van anderen enz., Jer. 31:18: "Gij hebt mij getuchtigd en ik ben getuchtigd geworden als een ongewend kalf"; Ps. 119:71: "Het is mij goed, dat ik verdrukt ben geweest, opdat ik Uwe inzettingen leerde"; Matth. 5:16: "Laat uw licht also schijnen voor de mensen, dat zij uwe goede werken mogen zien en uw Vader, Die in de hemelen is, verheerlijken."

De bekering betreft *het verstand, de wil, het hart en alle aandoeningen of affecten van de mensen*, die door de bekering veranderd moeten worden. Hetgeen de bekering eigenlijk z'n wezen geeft, is de bekering zelf, en de toevalligheden daarvan, d.w.z.: In het verstand een nieuw licht, en een recht besef van God, en van Zijn wil en werken; in de wil een ernstige en volvaardige vlijt, om de 'zonden en toorn van God te ontvlieden, en een voornemen of opzet om God gehoorzaam te zijn in al Zijn geboden; in het hart nieuwe en goede werkzaamheden, die met Gods wet overeenkomen.

Tenslotte in alle uiterlijke werken en in het ganse leven een nieuwe oprechtheid en gehoorzaamheid, die naar Gods wet aangevangen is.

Het voornaamste en hoogste doel, waartoe de bekering dient te geschieden, is *de eer van God, en daarna ook ons welvaren*, d.w.z. onze zaligheid en genieting van het eeuwige leven. Daarnaast moeten wij ons ook tot dát doel bekeren, dat door ons voorbeeld ook anderen mogen bekeerd worden, Luk. 22:32: "Als gij eens bekeerd zult zijn, zo versterk uwe broeders", en Matth. 5:16: "Laat uw licht also schijnen voor de mensen, dat zij, uwe goede werken mogen zien en uwen Vader, Die in de hemelen is, verheerlijken."

Hierbij dienen ook de kwesties van de Pelagianen behandeld te worden: Of een mens zonder de genade van de Heilige Geest zichzelf bekeren kan? Of dat hij ook zichzelf kan voorbereiden op de genade door de vrije wil?

Het eerste verdedigde Pelagius, in strijd met de Schrift die met nadruk verklaart: "Bekeer mij, zo zal ik bekeerd zijn" (Jer. 31:18), "Het is God Die in u werkt beide het willen en het werken naar Zijn welbehagen" (Fil. 2:13), "Een kwade boom kan geen goede vruchten voortbrengen" (Matth. 7:18).

Het tweede leren tegenwoordig de Rooms en hun Schoolgeleerden, en dat in strijd met dezelfde uitspraken en in strijd met hetgeen Christus getuigt (John. 6:44): "Niemand kan tot Mij komen, tenzij dat de Vader Die Mij gezonden heeft, hem trekke." Thomas van Aquino schrijft de voorbereiding en niet de bekering, aan de vrije wil toe. Hij verbloemt de voorbereiding zo, dat ze wel tot de genade der bekering behoort, maar toch door de genadige hulp van God innerlijk ons beweegt (Summa Theol. I, 2, Quaest. 109, art.

5. Wat de bekering werkt of voortbrengt.

Deze bekering werkt in ons en brengt voort:

1. Een oprechte en vurige liefde tot God en onze naaste.
2. Een ernstige ijver om God gehoorzaam te zijn, naar al Zijn geboden, zonder enige uitzondering.
3. Alle goede werken, of de nieuwe gehoorzaamheid zelf.
4. Een ijver om ook anderen te bekeren en op de weg der zaligheid terug te brengen. Kortom, de vruchten der oprechte bekering zijn de plichten en diensten van de Godzaligen jegens God, en die der liefde jegens onze naaste (Vgl. Calvijn, Inst. III, 3, 16).

6. Of de bekering in dit leven ook volkomen is.

Onze bekering tot God wordt in dit leven nimmer volmaakt, maar zij neemt steeds toe, en verflauwt ook wel eens, totdat ze tenslotte in het hemelse leven haar volmaaktheid verkrijgt. Dat verklaart de Schrift in 1 Kor. 13:9: "Wij kennen ten dele." En dat blijkt ook uit de klachten en gebeden der heiligen (Ps. 19:13): "Reinig mij van de verborgene afdwalingen." (Rom. 7:24:) "Ik ellendig mens, wie zal mij verlossen", enz. (Matth. 6:12:) "Vergeef ons onze schulden." Ook blijkt het uit de strijd en worstelingen tussen het vlees en de geest bij de bekeerden, waarvan sprake is in Rom. 15:23 en Gal. 5:17: "Het vlees begeert tegen den geest", enz.; ook uit de vermaningen van de Profeten en Apostelen, dat zij die bekeerd zijn, nog meer bekeerd dienen te worden, Jer. 4:1 en 3v., Rom. 8:9 en 12v., Openb. 22:11: "Die rechtvaardig is, dat hij nog gerechtvaardigd wonde; en die heilig is, dat hij nog geheiligd worde." Dat wordt ook met een zeer vaste reden bewezen. Want noch de afsterving van het

vlees, noch de levendmaking van de geest is in dit leven volkomen. Daarom is ook de gehele bekering nog onvolmaakt. Bij de afsterving van het vlees is dat duidelijk, want de heiligen strijden niet alleen voortdurend met de begeerlijkheid des vleses, maar worden ook menigmaal in de strijd tijdelijk overwonnen: zij zondigen menigmaal, zij vallen en vertoornen God, hoewel zij hun zonden niet verdedigen, maar ze haten, beschreien en zoeken te ontvlieden. Ook van de onvolkomenheid der levendmaking getuigt dezelfde strijd. En voorwaar, omdat de kennis ten dele is, 1 Kor. 13:9, zal ook de vernieuwing van de wil en van het hart het zijn, aangezien de wil de kennis volgt.

En er zijn twee duidelijke oorzaken, waarom de wil in de bekeerde zich in dit leven nog onvolkomen tot het goede begeeft.

1. Omdat de vernieuwing van onze natuur nimmer volkomen wordt, noch wat de kennis van God betreft, noch wat de genegenheden betreft om God te gehoorzamen; hetgeen alleen al Paulus' klacht afdoende bevestigt, Rom. 7:18-25: "Ik weet, dat in mij, dat is in mijn vlees, geen goed woont", enz.
2. Omdat de bekeerden niet altijd door de Heilige Geest worden geleid, maar soms wel eens voor een tijd van God verlaten worden, om hen te beproeven, te kastijden of te verootmoedigen, maar toch worden ze weer tot boetvaardigheid gebracht, opdat ze niet verloren zouden gaan, Mark. 9:24: "Ik geloof, Heere, kom mijn ongelovigheid te hulp", Ps. 51:13, Jes. 63:17, Ez. 16:59-63, enz.

De oorzaken waarom God de bekering in dit leven niet volmaakt doet zijn, zoals Hij dat wel zou kunnen doen....., zijn de volgende.

1. Opdat de heiligen vernederd en geoefend zouden worden in het geloof, in de lijdzaamheid, in de gebeden en in de strijd tegen het vlees; opdat zij zich niet verhovaardigen door een ijdele waan van volmaaktheid, maar dagelijks mogen bidden: "En ga niet in het gericht met Uwen knecht" (Ps. 143:2). "Vergeef ons onze schulden" (Matth. 6:12).
2. Opdat zij meer en meer naar de volmaaktheid zouden streven (Fil. 3:12-14) en die des te vuriger zouden begeren.
3. Opdat zij deze wereld verachtende, des te sterker naar het eeuwige leven verlangen en des te vlijtiger ernaar zouden streven, in de wetenschap dat dáár hun volmaaktheid zijn zal, Kol. 3:1-5: "Zoekt de dingen die boven zijn Bedenkt de dingen die boven zijn, niet die op de aarde zijn. Want gij zijt gestorven en uw leven is met Christus verborgen in God. Wanneer nu Christus zal geopenbaard zijn, Die ons leven is, dan zult ook gij met Hem geopenbaard worden in heerlijkheid. Doodt dan uwe leden die op de aarde zijn"; 1 Joh. 3:2v.: "Het is nog niet geopenbaard, wat wij zijn zullen. Maar wij weten, dat als Hij zal geopenbaard zijn, wij Hem zullen gelijk wezen; want wij zullen Hem zien gelijk Hij is. En een iegelijk die deze hope op Hem heeft, die reinigt zichzelf, gelijk Hij rein is." Van deze onvolkomenheid zegt Calvijn zeer voortreffelijk in zijn Inst., III, 3, 9: "En deze vernieuwing wordt niet op één ogenblik, of dag, of jaar volbracht, maar door voortdurende, ja soms ook langzame voortgang doet God de verdorvenheden des vleses in Zijn uitverkorenen te niet; Hij reinigt hen van hun vuilheid en heiligt ze Zich tot tempelen, terwijl Hij al hun zinnen vernieuwt tot ware zuiverheid, opdat zij zich hun gehele leven oefenen in boetvaardigheid, en weten mogen, dat deze krijgsdienst geen einde vindt dan in de dood." Leest ook nog eens de paragrafen 10-15 erbij, waarin het geschil van de overblijfselen der zonde in de heiligen, tegen de Katharen¹ en

---

¹ Katharen waren vroeger dwaalgeesten, die zich zo noemden, omdat ze beweerden dat se rein waren. Want "katharos" betekent in het Grieks rein. Van het woord - denken sommigen - stamt ons woord "ketter" af.

de Wederdopers zeer geleerd behandeld wordt.

7. Waarin de bekering der Godzaligen en het berouw der goddelozen verschillen.

Het woord *penitentie of berouw* wordt zowel aan de goddelozen als aan de Godzaligen toegekend, omdat ze iets gemeenschappelijks hebben, n.l. de kennis der zonden en het leedwezen alt de zonden, maar in de andere dingen bestaat er een groot onderscheid.

1. In de oorzaak die hen tot berouw en leedwezen brengt. De goddelozen zijn droevig en hebben leedwezen, niet omdat zij God vertoornd hebben, maar omdat ze weten dat hun een straf bereid is en pijn overkomen zal; anders zouden ze nooit enige droefheid over hun zonden hebben. Zo was Kaïn alleen weemoedig om de straf, Gen. 4:13v.: "Mijn misdaad - d.w.z. de straf voor mijn ongerechtigheid - is groter dan dat zij vergeven worde. Zie, Gij hebt mij heden verdreven van den aardbodem." Maar de Godzaligen vrezen ook wel voor de straffen, maar zij zijn voornamelijk weemoedig om de zonden zelve, en omdat ze God vertoornd hebben. Dat ziet men aan David (Ps. 51:5v.): "Want ik ken mijne overtredingen, en mijne zonde is steeds voor mij. Tegen U, U alleen, heb ik gezondigd, en gedaan dat kwaad is in Uwe ogen." Zo is er ook bij Petrus (Matth. 26:75) een weemoed, omdat Christus vertoornd is; maar bij Judas is er alleen maar weemoed (Matth. 27:3) om de pijn die later volgen zou. Dat onderscheid wordt als volgt door de dichter Horatius zeer juist uitgedrukt, Lib. 1, Epist. 16:

*De goeden haten 't kwaad door liefde tot het goed',
Ziet toe, dat gij dit niet uit vrees der straffen doet.*

2. In de *oorzaak* die het berouw bewerkt. De *goddelozen* hebben berouw uit wantrouwen en wanhoop. Maar de *Godzaligen* bekeren zich door een gelovig vertrouwen op Gods barmhartigheid en de genadige verzoening door en om Christus.

3. In het wezen van het berouw zelf. Het berouw der Godzaligen is een bekering ván de duivel, ván de zonde en ván de oude natuur, tot God. Want zij zijn niet alleen weemoedig, maar zij grijpen weer moed door het vertrouwen op de Middelaar; zij vertrouwen op God, zij verblijden zich in God, en zijn in Hem gerust, zeggende met David (Ps. 51:9v.): "Ontzondig mij met hysop en ik zal rein zijn; was mij en ik zal witter zijn dan sneeuw. Doe mij vreugde en blijdschap horen; dat de beenderen zich verheugen, die Gij verbrijzeld hebt." Maar het berouw der goddelozen is een afkering van God naar de duivel zelf, en een haten en vlieden van, en murmureren tégen de Heere, en een beginsel van wanhoop.

4. In de werkingen of vruchten. Op de bekering der Godzaligen volgt een nieuwe gehoorzaamheid (2 Kor. 7:10v., Ps. 51:15, 1 Kon. 15:). Hoe meer zij zich bekeren, des te meer de oude mens in hen versterft, en de vlijt der gerechtigheid vermeerdert. Maar op het berouw der goddelozen volgt geen nieuwe gehoorzaamheid (Ex. 8:15 en 9:34), maar zij gaan in de zonde verder, en keren weer tot hun eigen uitbraaksel, hoewel zij voor enige tijd Godzaligheid voorwenden. Zij worden wel gedood en vernield, maar de oude natuur, d.i. de zonde, wordt in hen niet gedood. Ja, hoe groter berouw zij hebben, des te meer groeit in hen de haat en het murmureren tegen God, en het vluchten voor Hem.

Over de goede werken.

Vraag 91: *Maar wat zijn goede werken?*

Antwoord: *Alleen die uit een waar geloof ^{a)}, naar de Wet Gods b), alleen Hem ter ere geschieden c), en niet die op ons goeddunken of mensen-inzettingen gegrond zijn d).*

- a. Rom. 14:23, Hebr. 11:7.
- b. Deut. 4:v., id. 11:32, id. 12:32, Ez. 20:18v.
- c. 1 Kor. 10:31.
- d. Ez. 20:18, Jes. 29:13v., Matth. 15:7-9.

Verklaring van Vraag 91.

Bastingius. Aangezien in de definitie van de opstanding van de nieuwe mens verklaard is, dat ze mede een ernstige lust en liefde bevat, om naar Gods wil in alle werken te leven....., daaruit laat zich verstaan, dat de goede werken noodwendig de ware bekering dienen te vergezellen, en a.h.w. tekenen en aanwijzingen zijn, waardoor zij bekendgemaakt en van de boete der geveinsden onderscheiden wordt. Dus volgt nu gepast het stuk van de goede werken, waarbij men vooral de volgende vragen moet bespreken.

- 1. Wat goede werken zijn.
- 2. Hoe het mogelijk is om goede werken te doen.
- 3. Of de goede werken volkomen goed zijn.
- 4. Hoe ze God behagen, aangezien ze niet volkomen goed zijn.
- 5. Waarom men goede werken doen moet, of waarom ze nodig zijn.
- 6. Of ze ook bij God iets verdienen.

1. *Wat goede werken zijn.*

Goede werken zijn alleen die uit een waar geloof, naar de Wet van God, alleen Hem ter ere geschieden. In deze omschrijving worden drie voorwaarden uitgedrukt.

1. *Dat ze door God moeten geboden zijn, en niet door mensen verzonnen.* Want geen enkel schepsel heeft de macht of het recht om een dienst van God in te stellen. En wat zijn de goede werken anders dan een dienst van God? Wij hebben het nu over de werken, die volgens de zedenwet goed zijn Want alle natuurlijke handelen is, in zover het werken of daden (ook der bozen) zijn, alle tezamen goed wat hun natuur betreft, d.w.z. omdat het door God in de natuur geschapen is. Maar het is alles bijeen niet goed volgens de Zedenwet, d.w.z. het komt niet overeen met de rechtvaardigheid Gods.

Door deze voorwaarde worden alle *eigenwillige godsdiensten* buitengesloten, en het verdichtsel van de "goede bedoeling", waardoor de mensen menigmaal verkeerd doen, opdat er goeds uit voort kome; en menigmaal ook dingen, die op zichzelf niet verkeerd zijn, maar toch geen werken zijn van Gods geboden, als godsdienst opdringen. Want zal een werk een dienst van God zijn, dan is het niet genoeg, dat het niet verkeerd of verboden is, maar dan moet het ook door God geboden zijn, 1 Sam. 15:22: "Gehoorzaamheid is beter dan offerande"; Ez. 20:9: "Wandelt in Mijn inzettingen", Matth. 15:9: "Doch tevergeefs eren zij Mij, lerende leringen, die geboden van mensen zijn" (Vgl. Ned. Gel. Belijdenis, art. 24v.).

Bezwaar. De middelmatige dingen zijn door God niet geboden. Maar tal van middelmatige dingen behagen God of zijn goede werken. Dus zijn er ook goede werken, die niet door God geboden zijn..

Antwoord. De middelmatige dingen zijn niet speciaal, maar wel in het algemeen geboden, n.l. in de liefde; of ze zijn nog nader daaronder begrepen, als ons geboden wordt, dat wij alle ergernissen vermijden zullen en de zaligheid van anderen helpen bevorderen.

2. Dat ze *uit een waar geloof* dienen te geschieden. Want al wat uit het geloof niet is, is zonde, Rom. 14:23; en zonder geloof is het onmogelijk Gode te behagen, Hebr. 11:6. Hier wordt niet zo'n geloof alleen bedoeld, dat men weet dat God dit werk wil, en dat het door Hem geboden is. Anders zouden ook de goddelozen die de dingen die God bevolen heeft, weten en doen, door het geloof werken. Maar hier wordt het ware rechtvaardigmakende geloof bedoeld, dat op de verdiensten en voorbidding van Christus, de Middelaar, steunt en dat stellig weet, dat de persoon en het werk om Christus' wil Gode behagen. Want iets uit een waar geloof doen, betekent: stellig geloven

(1). Dat wij God om de voldoening van Christus behagen;

(2). Dat ook ons werk of onze gehoorzaamheid Gode behaagt, deels omdat het door Hem geboden is, deels omdat de onvolmaaktheid ervan door God, om dezelfde genoegdoening van Christus, vergeven wordt, waardoor wij zelf Hem aangenaam zijn.

En het is nodig, dat het geloof voor de werken schijne, deels omdat men zonder geloof God, en dus ook zijn naaste, niet kan liefhebben. En alle werken die niet uit de liefde tot God voortkomen, zijn huichelarij; anderdeels ook, omdat de werken, die met een twijfelende consciëntie gedaan worden, God smaadheid aandoen. Want wie zo iets durft doen - of het nu Gode behaagt, ja dan neen! -, die doet Hem oneer en smaadheid aan; ook, ten derde en tenslotte, omdat de goede werken met een goed geweten dienen gedaan te worden, welk geweten niet zonder geloof is (vgl. N.G.B., art. 24).

3. Dat ze vooral *tot eer van God alleen* geschieden (vgl. N.G.B., art. 25). Welnu, die eer omvat voornamelijk een goedkeuring, eerbied, gehoorzaamheid en dankbaarheid. En dus betekent ter eer van God iets doen: het doen, opdat wij daardoor betuigen: ons gevoelen van God, onze eerbied jegens Hem en onze ijver om Hem te gehoorzamen; ook: opdat anderen ons goede gevoelens, eerbied, gehoorzaamheid en ijver tegenover God ziende, ook zij mogen leren om inzake God recht te gevoelen; of het betekent: dat we onze plicht doen, door onze dankbaarheid jegens God te bewijzen voor de ontvangen weldaden. Maar de werken die tot onze, of der schepselen eer en nut geschieden, kunnen God niet behagen. Want die geschieden niet uit liefde tot God, maar uit eigenbaat, of althans uit huichelarij. En men moet voorwaar! bij het verrichten van goede werken niet acht slaan op hetgeen de mensen prijzen of laken. Het is ons voldoende te weten, dat onze werken door God bevolen en goedgekeurd worden, en dat ze tot Zijn eer geschieden; zoals de Apostel in 1 Kor. 10:31 gebiedt: "Doet het al ter ere Gods." Intussen is het echter ook geoorloofd, dat wij daarna ook waarachtige eer bij de mensen wettig begeren en verkrijgen mogen, zoals er geschreven staat in Matth. 5:16: "Laat uw licht schijnen voor de mensen, opdat zij uwe goede werken zien", enz.

Door deze voorwaarden worden dus uitgesloten en niet voor goede werken erkend: alle werken,

1. Die met de wet van God en met Zijn wil, in de wet geopenbaard, strijden; zoals alle werken die van zichzelf zonden zijn.

2. Die wel niet met de wet Gods strijden en van zichzelf goed noch kwaad, maar middelmatig zijn, en toevallig verkeerd kunnen worden, wanneer daar bijkomt de inbeelding (Letterlijk: meyninge) van godsdienst, of ergernis. Dezen zondigen tegen de twee eerste voorwaarden.

3. Die wel van zichzelf goed en door God bevolen zijn, maar toevallig zondig zijn, omdat ze op onwettige wijze gedaan worden, en niet op zulk een manier noch tot dat doel, zoals het behoorde; d.w.z. die niet uit het geloof, noch tot dit voornamen doel geschieden, dat God geëerd worde. Dezen zondigen tegen de twee laatste voorwaarden.

Hieruit kan ook over het onderscheid der werken geoordeeld worden, die gedaan worden door de weder- en onwedergeborenen. De deugdelijke werken worden door de wedergeborenen gedaan volgens de genoemde voorwaarden. Maar de deugden der onwedergeborenen geschieden, hoewel ze door God geboden zijn, toch niet uit het geloof, en ook zijn ze niet vergezeld van een innerlijke gehoorzaamheid, maar ze zijn louter geveinsdheid en huichelarij; en zoals ze niet uit de rechte oorzaak, d.w.z. uit het geloof voortkomen, zomin geschieden ze tot het wettige doel, d.w.z. tot eer van God. Daarom mogen ze ook geen goede werken heten.

Dit onderscheid tussen de werken der Godzaligen en der goddelozen bevestigt ook, dat zelfs de deugdzame werken der goddelozen zonden zijn, echter niet zulke werken, die van zichzelf, maar die toevallig met Gods wet in strijd zijn, vanwege het ontbreken van het geloof en van de wettige doeleinden. En dat onderscheid der werken is al eerder, bij de behandeling van de zonde verklaard. Dit dient men te weten, opdat niemand om deze reden zou concluderen, dat deze werken - hoewel het zonden zijn - van zichzelf gemeded dienen te worden.

2. Hoe het mogelijk is, dat men goede werken doen kan en hoe wij ze kunnen doen.

Dit vraagstuk moet verklaard worden vanwege de Pelagianen, die ook aan de onwedergeborenen goede werken toeschrijven, en vanwege de Roomsen en de *Semi-Pelagianen*, die verzinnen dat de mens zich door de vrije wil op de goede werken kan voorbereiden.

Het is alleen de wedergeborenen, dank zij de genade en hulp van de Heilige Geest mogelijk om goede werken te doen; n.l. wier hart werkelijk wedergeboren is door het geloof aan het Evangelie, en dat niet alleen door de eerste bekering, maar ook door een gedurige leiding van de Heilige Geest, Die enerzijds in hen een kennis der zonden, het geloof en een ijver tot oprechte gehoorzaamheid werkt, en anderzijds ook alle dagen die gaven in hen vermeerderd en bevestigt. Want ook de allerheiligsten kunnen zonder genade en wedergeboorte, en ook zonder een gedurige leiding van de Heilige Geest niets anders doen dan zondigen; zoals men aan David, Petrus en anderen zien kan.

Het is er zover vandaan, dat de onwedergeborenen enige werken zouden kunnen doen die Gode behagen, dat ze zelfs nog niet een déél van een goed werk kunnen aanvangen. Want het zijn bomen, die totaal verkeerd zijn, en ze zijn dood in de zonden. "Al onze gerechtigheden, zegt Jes. 64:6, zijn als een wegwerpelijc kleed!" En in die woorden bedoelt hij zichzelf en tevens ook de allerheiligsten. Als nu in de heiligen voor God niets anders dan zonde gevonden wordt, wat zal dan in de onwedergeborenen zijn? Welc goed zij verrichten kunnen, leert ons Paulus wel in Rom. 1 en 2.

Dat leren ons ook de volgende teksten: "Een kwade boom kan geen goede vruchten voortbrengen" (Matth. 7:18), "Zal ook een Moorman zijn huid veranderen? of een luipaard zijne vlekken? Zo zult gijlieden ook goed kunnen doen, die geleerd zijt kwaad te doen" (Jer.

13:23), "Zonder Mij kunt gij niets doen" (Joh. 15:5), en: "Want het is God Die in u werkt beide het willen en het werken naar Zijn welbehagen" (Fil. 2:13).

Zonder de toegerekende gerechtigheid van Christus zijn wij allen tezamen een gruwel voor God, en zijn al onze goede werken niets anders dan drek. Maar deze gerechtigheid wordt ons niet vóór de bekering toegerekend. Dus is het onmogelijk, dat wij of onze werken vaar de bekering Gode kunnen behagen.

Het geloof is de oorzaak van de goede werken, en het geloof komt van God (Gal. 5:6 en Fil. 1:29). Daarom komen ook de werken, die uit het geloof voortkomen, van God, en kunnen ze er niet zijn vóór het geloof en de bekering. Want anders zou hetgeen uit de oorzaak voortgebracht wordt, er vóór de oorzaak zelf zijn.

Er bestaat een vraagstuk, *of er dan geen voorbereidende werken zijn.*

Daarop antwoord ik, dat zulks toegegeven en tevens ook ontkend kan worden. Want als men dat voorbereidende werken noemt, die menigmaal een oorzaak zijn van de boetvaardigheid, of die God gebruikt om in ons de boetvaardigheid te werken, zoals b.v. de uiterlijke, eerbare tucht, en een leven naar Gods wet, het horen, lezen en overdenken van het Woord, vaak ook kruis en tegenspoed, dan geven wij het toe. Maar als men onder de voorbereidende werken de werken verstaat, die de Roomsen zo noemen, n.l. de werken vóór de bekering, die wel niet oprecht goed zijn, maar toch naar Gods wet gedaan worden - door welke werken, als door een goede ijver der mensen, God ertoe bewogen zou worden, om hun de ware bekering en andere weldaden te schenken -, dan ontkennen wij dat er zulke voorbereidende werken zijn, en wel volgens de regel van Paulus (Rom. 14:23): "Al wat uit het geloof niet is, dat is zonde." Zij noemen die werken merita congrui, d.w.z. verdiensten waarmee men bekwaam wordt; precies alsof ze wilden zeggen, dat het wel onvolmaakte werken zijn en niets van zichzelf verdienen, maar toch wel zulke, dat het Gods barmhartigheid zou betamen, om die mensen daarom de bekering en het eeuwige leven te schenken. Maar God ontfermt Zich diens Hij wil (Rom. 9:18), en niet over degenen die het verdienen.

3. Of de werken der wedergeborenen rein of volkomen goed zijn.

De werken der wedergeborenen zijn in dit leven niet rein noch volkomen goed. Want 1e. ook de heiligen doen veel verkeerde werken, die van zichzelf zonden zijn en waarom zij voor God straf verdienen. Petrus heeft Christus driemaal verloochend. David bedreef overspel en liet Uria ombrengen; hij wilde zijn zonde bedekken, hij telde het volk, enz.

2^e. Zij laten veel goede werken na, die ze volgens Gods Woord behoren te doen.

3^e. Ook de goede werken die ze doen, zijn niet zo volkomen goed en rein als de volmaaktheid der wet eist, maar ze zijn steeds met enkele vlekken en verschillende zonden besmet. Ook in de allerbeste werken is die volkomenheid van oprechtheid en goedheid niet (aanwezig), die er wel behoorde te zijn. Want het geloof, de wedergeboorte en de liefde tot God en de naaste, waaruit de goede werken moeten voortkomen, blijven in dit leven in ons steeds onvolmaakt. En een onvolkomen oorzaak kan niet iets volkomens voortbrengen, Rom. 7:23: "Ik zie een andere wet in mijne leden, welke strijdt tegen de wet mijns gemoeds."

Conclusie.

1. Daarom kunnen ook de allerbeste werken der heiligen in dit leven niet bestaan, om onze rechtvaardigheid te vormen in het oordeel van God, Ps. 143:2: "En ga niet in het gericht met Uwen knecht; want niemand die leeft, zal voor Uw aangezicht rechtvaardig zijn"; Deut.

27:26: "Vervloekt zij, die de woorden dezer wet niet zal bevestigen, doende dezelve."

2. En omdat al onze werken onvolmaakt zijn, laat ons dan onze gebreken en zwakheden belijden en beschreien, en des te meer naar de volmaaktheid streven.

3. Zo is het dus ook een goddeloos verzinsel van de monniken, wat betreft de *overtollig* (-goede) werken, die - naar zij verzinnen - werken zijn, die men aan God en Zijn wet niet schuldig is, n.l. wanneer de mensen meer presteren dan zij aan God schuldig zijn, zodat God hun daarvoor nog iets schuldig blijft.

Bezwaar 1. Er staat in Luk. 10:35: "Si quid supererogaveris, d.w.z. wat gij meer aan hem ten koste legt, enz. Dus zijn er enkele "opera supererogationis", d.w.z. overtollige werken.

Antwoord.

1. In de Gelijkenissen mag men niet uit alle bijzondere omstandigheden leringen trekken. Want wat gelijk is, is nog niet direct hetzelfde.

2. De tekst is duidelijk. "Wat gij meer aan hem ten koste legt", n.l. niet aan God, maar aan deze zieke. Zo luiden de woorden: "Draag zorg voor hem; en zo wat gij meer aan hem ten koste zult leggen, dat zal ik u wedergeven, als wederkom."

Bezwaar 2. Er staat in 1 Kor. 7:25: "Aangaande nu de maagden heb ik geen bevel des Heeren; maar ik zeg mijn gevoelen, als die barmhartigheid van den Heere gekregen heb om getrouw te zijn." Dus worden er bepaalde werken aangeraden, die men niet behoeft te doen, en die geen geboden zijn.

Antwoord. De Apostel zegt daar, dat hij de maagden raad geeft, n.l. van enig gemak en voordeel des levens, maar niet van enige verdienste van het eeuwige leven.

Bezwaar 3. Christus zegt tot de (rijke) jongeling in Matth. 19:21: "Zo gij wilt volmaakt zijn, ga henen, verkoop wat gij hebt en geef het den armen", enz. Dus zijn er bepaalde raadgevingen voor volmaaktheid.

Antwoord.

1. Christus raadt dat niet aan, maar gebiedt het, en wel speciaal deze jongeman, die daardoor geroepen werd tot het ambt van het apostelschap in Juda.

2. Christus eist hier volmaaktheid, en geen overtolligheid, en Hij eist dat om die reden, dat de jongeman begrijpen zou, hoe ver hij nog van de volmaaktheid af was.

4. Hoe de werken der wedergeborenen, hoewel ze niet volkomen zijn, Gode toch behagen.

Als onze goede werken Gode niet behaagden, dan zouden ze tevergeefs gedaan worden. Daarom dient men te weten, hoe ze Gode behagen, omdat ze in zichzelf onvolmaakt zijn en in zichzelf door Hem niet goedgekeurd kunnen worden, vanwege de allergrootste en volmaaktste rechtvaardigheid, die in God gevonden wordt. Ze behagen God in de Middelaar, d.w.z. vanwege Christus' verdiensten en om Zijn voldoening, die ons door het geloof toegerekend wordt. Want zoals wij zelf ook - niet in onszelf, maar in Christus - Gode behagen, daar wij de gerechtigheid van Christus voor God aangetrokken hebben; zo behagen ook onze werken, hoewel die in zichzelf onvolmaakt en (met zonden) besmet zijn, toch Gode om de gerechtigheid van Christus, die ons toegerekend wordt en waardoor alles wat in dezen onvolmaakt of onrein is, bedekt wordt, zodat het niet voor Gods aangezicht komt. Daarom

staat er (in Gen. 4:4 en Hebr. 11:4), dat God Abel en diens offer aanzag. Eerst moet de persoon Gode behagen door Christus, en dan behagen de werken, die naar Gods wet verricht worden. Anders zullen ook de allerbeste werken niet behagen, omdat ze niets dan huichelarij zullen zijn, omdat de persoon zonder geloof is. Daarom heet Christus de Hogepriester, door Wie onze werken Gode opgeofferd worden, èn: het Altaar, waarop onze gebeden en werken gelegd zijnde, Gode behagen; werken die anders - omdat ze onvolkomen zijn - voor Gods aangezicht zouden stinken en straffen verdienen, als God ze naar de gestrengheid der Wet onderzocht. Dus wordt het gebrek en de onvolmaaktheid van ons en van onze werken door de volkomen gerechtigheid en voldoening van Christus in het oordeel Gods bedekt en a.h.w. genoeg gedaan, Fil. 3:9: "En (opdat) ik in Hem gevonden woede, niet hebbende mijne rechtvaardigheid die uit de Wet is, maar die door het geloof van Christus is, namelijk de rechtvaardigheid die uit God is, door het geloof."

5. Waarom men goede werken doen moet, of waarom de goede werken nodig zijn.

Aan het begin van Deel 3 van de Catechismus, bij Vraag 86, zijn vijf oorzaken verklaard, die er ons toe behoren te bewegen om goede werken te doen, die ook onder dit punt behoren.

1. Omdat de wedergeboorte steeds noodzakelijk met de rechtvaardigmaking verbonden is.
2. Opdat wij Gode dankbaarheid bewijzen mogen voor de weldaad der verlossing.
3. Opdat God daardoor geëerd en geprezen worde.
4. Opdat ons geloof en onze verkiezing bevestigd worden.
5. Opdat wij een goed voorbeeld geven mogen, zodat ook anderen tot het geloof geleid kunnen worden.

Die oorzaken kunnen in drie groepen samengevat en zeer wijd uitgebreid worden, n.l. wanneer men zegt dat de goede werken gedaan moeten worden om God, om onszelf en om onze naaste.

1. Omdat God het geboden heeft, Matth. 5:16: "Laat uw licht also schijnen voor de mensen", enz. Joh. 15:12: "Dit is Mijn gebod, dat gij elkander liefhebt"; Rom. 6:13: "Stelt uwe leden Gode tot wapenen der gerechtigheid"; 1 Thess. 4:3: "Dit is de wil Gods, uw heiligmaking." Nu dan, opdat men dit gebod gehoorzamen zou, moet men goede werken doen.

2. Opdat de eer van onze hemelse Vader door ons verbreid woede, Matth. 5:16: "Dat zij uwe goede werken mogen zien, en uwen Vader Die in de hemelen is, verheerlijken."

3. Opdat wij Gode dankbaarheid mogen bewijzen. Want God verdient door Zijn weldaden onze diensten, maar wij verdienen met onze diensten niet Zijn weldaden; maar wij zijn Hem daarvoor dankbaarheid verschuldigd, die door een oprechte gehoorzaamheid en door de goede werken verklaard en betoond wordt, Rom. 12:1: "Ik bid u dan, broeders, door de ontfermingen Gods, dat gij uw lichamen stelt tot een levende, heilige en Gode welbehaaglijke offerande, welke is uw redelijke godsdienst"; 1 Petrus 2:5: "Om geestelijke offeranden op te offeren, die Gode aangenaam zijn door Jezus Christus."

4. Opdat wij door de goede werken getuigenis mogen geven van ons geloof en daaruit van het geloof verzekerd zijn, Matth. 7:18: "Een goede boom kan geen kwade vrucht voortbrengen"; Fil. 1:10v.: "Opdat gij oprecht zijt en zonder aanstoot te geven, tot den dag van Christus; vervuld met vruchten der gerechtigheid, die door Jezus Christus zijn, tot heerlijkheid en prijs

van God"; Jak. 2:20: "Het geloof zonder werken is dood."

Uit de werken dan weten wij, dat wij het ware geloof hebben. Want de werking is niet zonder oorzaak, en men moet de oorzaak kennen uit haar werking.

1. Als wij dus de goede werken en de nieuwe gehoorzaamheid niet in ons gevoelen, dan zijn wij huichelaars en hebben het ware geloof niet, maar een kwaad geweten. Want het ware geloof (dat nooit zonder zijn vruchten is) brengt alleen als een vruchtbare boom goede werken, gehoorzaamheid en bekering voort; en deze zijn het, die het ware geloof onderscheiden van een historisch en tijdgeloof, en van de huichelarij zelf.

2. Opdat wij mogen verzekerd zijn van de rechtvaardigmaking of genadige vergeving der zonden door Christus. Aangezien de rechtvaardigmaking en wedergeboorte weldaden zijn, die altijd samengevoegd zijn en zó aan elkaar hangen, dat ze niet gescheiden kunnen worden. Want Christus geeft ons die beide weldaden tegelijk, n.l. de vergeving der zonden door het geloof, en de Heilige Geest, Die door dat geloof in ons ontsteekt een ijver tot goede werken.

3. Opdat onze verkiezing vastgemaakt worde; zoals ons Petrus in 2 Petrus 1:10 vermaant "Benaarstigt u te meer om uw roeping en verkiezing vast te maken." Deze oorzaak komt uit de vorige voort. Want God heeft alleen degenen die om de verdiensten van Zijn Zoon gerechtvaardigd zijn, uit louter barmhartigheid, van eeuwigheid uitverkoren, Rom. 8:30: "En die Hij tevoren verordineerd heeft, dezen heeft Hij ook geroepen; en die Hij geroepen heeft, dezen heeft Hij ook gerechtvaardigd." Wij zijn dus van de verkiezing verzekerd op grond van de rechtvaardigmaking. En dat wij de rechtvaardigmaking in Christus verkregen hebben (welke weldaad aan de uitverkorenen nooit gegeven wordt zonder heiligmaking!), dat weten wij uit het geloof; en het geloof kennen wij aan zijn vruchten, namelijk aan de goede werken, de nieuwe gehoorzaamheid en de ware bekering.

4. Opdat ons geloof door de goede werken geoefend, gevoed, versterkt en vermeerderd worde. Want zij die aan de boze begeerlijkheden toegeven, in strijd met hun geweten: in hen kan geen geloof zijn, en dus ook geen goed geweten, noch een goed vertrouwen op God, dat Hij met hen verzoend, en hun barmhartig is. Want wij hebben het gevoel van Gods gunst jegens ons en een gerust geweten alléén door het geloof, Rom. 8:13: "Indien gij naar het vlees leeft, zo zult gij sterven"; 2 Tim. 1:6: "Dat gij opwekt de gave Gods, die in u is."

5. Opdat wij met de goede werken ons leven, naam en beroep mogen versieren en vereren, Ef. 4:1: "Zo bid ik u dan, ik, de gevangene in den Heere, dat gij wandelt waardiglijk der roeping, met welke gij geroepen zijt."

6. Opdat wij aan de tijdelijke en eeuwige straffen mogen ontkomen, Matth. 7:19: "Een iedere boom, die geen goede vrucht voortbrengt, wordt uitgehouwen en in het vuur geworpen"; Rom. 8:13: "Indien gij naar het vlees leeft, zo zult gij sterven"; Ps. 39:12: "Kastijdt Gij iemand met straffingen om de ongerechtigheid", enz. 7. Opdat wij van God de geestelijke en lichamelijke beloningen in dit en in het toekomstige leven verkrijgen mogen, zoals Hij beloofd heeft, 1 Tim. 4:8: "De Godzaligheid is tot alle dingen nut, hebbende de belofte des tegenwoordigen en des toekomstigen levens." Want als God niet wilde, dat de hoop op de beloningen en de vrees voor de straffen oorzaken zouden zijn, om ons tot goede werken te bewegen, dan zou Hij die redenen Zelf niet gebruiken bij Zijn beloften en bedreigingen.

7. Opdat wij onze naaste tot voordeel mogen zijn met onze Godzalige diensten, 2 Kor. 4:15: "Al deze dingen zijn om uwentwil", enz.; Fil. 1:24: "Maar in het vlees te blijven is nodiger om uwentwil." 2. Opdat door ons de ergernissen vermeden en de naaste gesticht worde, Matth. 18:7: "Wee dien mens, door welchen de ergernis komt!"; Rom. 2:24: "De Naam Gods wordt om uwentwil gelasterd onder de heidenen." Zo ook Tit. 2, de verzen 5, 8 en 10. 3.

8. Opdat wij de ongelovigen zouden winnen, Luk. 22:32: "En gij, als gij eens zult bekeerd zijn, zo versterk uwe broeders."

Uit deze oorzaken is het duidelijk, hoezeer de goede werken nodig zijn.

Nu komt deze vraag aan de orde: *Of de goede werken ook tot de zaligheid nodig zijn.*

Sommigen hebben deze uitspraak zonder meer verdedigd. Anderen hebben daarentegen willen beweren, dat de goede werken voor de zaligheid schadelijk zijn. Beide uitspraken zijn twijfelachtig en ergerniswekkend, en vooral de laatste. Want die schijnt niet alleen het vertrouwen op de werken, maar ook alle ijver en vlijt om goede werken te doen, weg te nemen en te verwerpen. De eerste uitspraak moet als volgt worden verklaard: Dat de goede werken tot de zaligheid nodig zijn, namelijk als een deel der zaligheid zelf, of als dingen die noodzakelijk dienen vooraf te gaan, zal de zaligheid volgen; of als een middel, zonder hetwelk men niet tot de zaligheid als doel komt; maar niet als een óorzaak, die de zaligheid werkt, of als een verdienste, waarvoor het verschuldigde loon de zaligheid is,. Laten wij ons liever van zulke uitspraken onthouden: 1. Omdat ze twijfelachtig zijn, 2. Twist voortbrengen; 3. In de Heilige Schrift, volgens welke wij spreken moeten, komen ze niet voor.

Men spreekt veiliger als volgt: Dat de goede werken bij degenen nodig zijn, die gerechtvaardigd en zalig gemaakt worden. Het feit dat ze ook bij degenen die gerechtvaardigd zullen worden, nodig zijn, wordt ook twijfelachtig gezegd, omdat het dan lijken zou, dat de goede werken nodig zouden zijn tot de rechtvaardigmaking, als een oorzaak ervan. Maar Augustinus zegt zeer terecht: "De goede werken gaan niet bij degenen die gerechtvaardigd zullen worden, vooraf, maar volgen bij degenen die al gerechtvaardigd zijn." Daaruit blijkt nu ook, wat men op het volgende bezwaar moet antwoorden.

Bezwaar. Tot zaligheid is datgene nodig, zonder hetgeen zij niet zalig kunnen worden, die het niet hebben. Maar zij die de goede werken niet hebben, kunnen niet zalig worden, zoals in Vraag en Antwoord 87 van de Catechismus staat. Dus zijn de goede werken ter zaligheid nodig.

Antwoord. Wij geven toe, dat ze nodig zijn, maar - welverstaan! - als een deel van de zaligheid; of als dingen die noodzakelijk aan de zaligheid moeten voorafgaan, maar niet als een oorzaak en verdienste der zaligheid.

6. Of de goede werken ook iets bij God verdienen.

Uit de vijfde vraag komt de zesde voort, evenals uit de derde de vierde. Want wanneer de mensen horen, dat zij door God voor de goede werken beloond worden, dan concluderen zij dadelijk daaruit, dat ze dus iets verdienen. Daarom moet men weten, dat de goede werken wel gedaan moeten worden, om de daarop volgende beloning te verkrijgen, maar dat ze niets verdienen bij God, ja zelfs niet het allergeeringste deel van de geestelijke of tijdelijke goederen. Hiervoor zijn zeer duidelijke bewijzen:

1. Omdat ze onvolmaakt zijn, zowel in de delen, als in de trappen der volmaaktheid. In de delen, omdat wij veel goeds nalaten (te doen), wat de Wet gebiedt, en veel verkeerd doen wat de Wet verbiedt; ja, wij vermengen steeds het verkeerde met het goede, zoals de Schrift en de ervaring dat leren. En de onvolmaakte werken verdienen niet alleen niets, maar worden ook in het oordeel Gods verdoemd, zoals in Deut. 27:26 geschreven staat: "Vervloekt zij, die de woorden dezer wet niet zal bevestigen, doende dezelve." Want ook de werken, zelfs die de allerbeste schijnen te zijn, zijn onrein en ondeugdelijk voor Gods aangezicht, omdat ze niet geschieden door hen, die volkomen wedergeboren, noch tot die trap van liefde tot God en de naaste gekomen zijn, als de wet vereist, Jes. 64:6: "Wij zijn allen als een onreine, en al onze

gerechtigheden zijn als een wegwerpelijk kleet." Dat sprak de Profeet ook van zijn werken, en Paulus zegt hetzelfde van die van hem, Fit. 3:8: "Ik acht ook alle dingen schade te zijn, om de uitnemendheid der kennis van Christus Jezus mijnen Heere; om Wiens wil ik al die dingen schade gerekend heb en acht die drek te zijn, opdat ik Christus moge gewinnen." Zo oordelen de heiligen over hun gerechtigheid en goede werken.

2. Omdat geen enkele ja zelfs niet de allervolmaaktste gerechtigheid van enig schepsel iets bij God verdient, of Hem verplichten kan om iets volgens schuld of naar de orde der gerechtigheid te geven, Rom. 11:35: "Of wie heeft Hem eerst gegeven, en het zal hem wedervergolden worden?" Matth. 20:15: "Of is het mij niet geoorloofd te doen met het mijne, wat ik wil?" Wij verdienen evenmin de bewaring en onderhouding, als wij de schepping zouden verdiend hebben. God was immers niet verplicht ons te scheppen, en ook is Hij niet gehouden om degene te onderhouden die Hij geschapen heeft. Hij deed dit en doet het nog, beide naar Zijn allervrijste wil en als een onverdiende weldaad. Hij ontvangt van ons geen weldaden, omdat wij onze Schepper niets kunnen geven. Welnu, waar geen weldaad is, daar is ook geen verdienste. Maar waar verdienste is, daar moet wel vooraf een weldaad ontvangen zijn.

3. Omdat al onze werken schulden zijn. Want het schepsel is de Schepper alle mogelijke dienst en dank schuldig; zelfs al zondigde het nooit meer, dan zou het toch nooit genoeg zijn schuldige dienst en dankbaarheid kunnen bewijzen, Luk. 17:10: "Wanneer gij zult gedaan hebben al hetgeen u bevolen is, zo zegt: Wij zijn onnutte dienstknechten; want wij hebben maar gedaan, hetgeen wij schuldig waren te doen."

4. Omdat de goede werken niet van ons, maar Gods werken zijn, die Hij door de Heilige Geest in ons werkt, Fil. 2:13: "Het is God, Die in u werkt beide het willen en het werken naar Zijn welbehagen"; 1 Kor. 4:7: "Wat hebt gij, dat gij niet hebt ontvangen?" Van nature zijn wij kinderen des toorns, dood in de zonden, verkeerde bomen die geen goede vruchten voortbrengen. Maar God maakt ons uit genade tot goede bomen en werkt in ons goede vruchten, zoals er staat in Ef. 2:10: "Wij zijn Zijn maaksel, geschapen in Christus Jezus tot goede werken, welke God voorbereid heeft, opdat wij in dezelve zouden wandelen." Als onze goede werken dus gaven van God zijn, wat kunnen wij er dan door verdienen bij Hem, Die ze ons schenkt? Iemand zou wel erg onbeschaamd zijn, die, wanneer hij van een rijke man honderd gulden ontvangen heeft, zou menen dat hij nogmaals honderd gulden verdient, daar hij door die gave veelmeer aan de rijke man verplicht wordt, dan die rijke man aan hem.

5. Wie zich beroemt, die beroeme zich in den Heere, 1 Kor. 1:31. Maar als wij iets bij God verdienen, dan hebben wij iets waardoor wij ons in onszelf beroemen kunnen en dan behoeven wij Gode de lof van onze gerechtigheid en zaligheid niet toe te schrijven, Rom. 4:2: "Indien Abraham uit de werken gerechtvaardigd is, zo heeft hij roem, maar niet bij God."

6. Wij worden gerechtvaardigd, eer wij goede werken doen, Rom. 9:11-13: "Als de kinderen nog niet geboren waren, noch iets goeds of kwaads gedaan hadden, opdat het voornemen Gods, dat naar de verkiezing is, vast bleve, niet uit de werken, maar-uit den Roepende, zo werd tot haar gezegd: De meerdere zal den mindere dienen; gelijk geschreven is: Jakob heb Ik liefgehad, en Ezau heb Ik gehaat." Dus worden wij niet voor God gerechtvaardigd, wanneer wij goede werken gedaan hebben, maar wij doen pas goede werken, als wij gerechtvaardigd zijn.

7. De waan van onze verdiensten en van de rechtvaardigmaking door de werken, verzwakt de christelijke troost, verstoort de gewetens, dwingt de mensen om aan hun zaligheid te twifelen, en geeft tenslotte ook redenen om te wanhopen. Want wanneer zij die stem der Wet (Gal. 3:10) horen: "Vervloekt is een iegelijk die niet blijft in al hetgeen geschreven is in het

boek der Wet, om dat te doen", en zij hun onvolmaaktheid goed opmerken, dan worden zij er in hun geweten van overtuigd, dat ze dit alles nooit hebben gedaan of kunnen doen. Daarom zijn ze, wijl onzeker, gedwongen om steeds te twijfelen en de vloek te vrezen. Maar het geloof geeft het geweten een vaste troost, omdat het op de genadige, onverdiende belofte van God steunt, Rom. 4:16: "Daarom is zij, uit het geloof, opdat zij naar genade zij, ten einde de belofte vast zij."

8. "Want indien de rechtvaardigheid door de Wet is, zo is dan Christus tevergeefs gestorven" Gal. 2:21.

9. Als men de leer van de verdienstelijkheid der werken toegaf, dan zouden niet allen die zalig worden, op dezelfde manier zalig worden. Want Abraham zou anders gerechtvaardigd zijn dan de moordenaar aan het kruis, en ook wij zouden anders gerechtvaardigd worden. Maar er is ongetwijfeld maar enerlei wijze van zaligheid voor allen, en één weg die tot het leven leidt. Christus sprak in Joh. 14:6: "Ik ben de Weg en de Waarheid en het Leven. Niemand komt tot den Vader dan door Mij"; 1 Tim. 2:5: "Er is één Middelaar Gods en der mensen"; Ef. 4:5: "Eén Heere, één geloof, één doop"; Hand. 4:12: "Want er is ook onder den hemel geen andere Naam, die onder de mensen gegeven is, door welchen wij moeten zalig worden" (Vgl.- D.L. III/IV, art..

10. Want Christus zou geen volkomen Zaligmaker zijn, als bij Zijn verdiensten tot onze gerechtigheid nog iets door ons toegedaan zou moeten worden. Want dan zou Hij ons geen volkomen gerechtigheid en zaligheid schenken, maar er zou dan zoveel aan Zijn verdiensten onttrokken worden, als er door ons aan toegedaan werd. Maar Christus is een volkomen Zaligmaker, Ef. 1:7: "In Welken wij hebben de verlossing door Zijn bloed, namelijk de vergeving der misdaden, naar den rijkdom Zijner genade"; Ef. 2:8v.: "Uit genade zijt gij zalig geworden door het geloof, en dat niet uit u, het is Gods gave; niet uit de werken, opdat niemand roeme"; 1 Joh. 1:7: "Het bloed van Jezus Christus, Zijn Zoon, reinigt ons van alle zonde"; Hand. 4:12: "En de zaligheid is in geen Ander."

Bezwaar. Waar loon is, moet ook verdienste zijn. De goederen en gaven die gegeven worden aan degenen die goede werken doen, worden loon genoemd. Dus, waar goede werken zijn, daar moet ook verdienste zijn, en zijn de werken voor God verdienstelijk.

Antwoord. Waar loon is, daar moet ook verdienste zijn. Dat is soms waar bij de schepselen, maar nooit bij God de Schepper, bij Wie geen enkel schepsel iets verdienen kan, omdat Hij aan niemand iets verschuldigd is. En toch noemt Hij de weldaden die Hij, voor de goede werken belooft en geeft, beloningen en loon, maar een onverdiend loon, omdat Hij het uit genade, om niet geeft. Gode kan niets goeds van ons toekomen (Ps. 16); ook heeft Hij onze werken niet nodig. Ja, er komt voor ons veel meer nut toe uit onze goede werken, want daardoor worden wij Gode meer gelijkvormig; en ze zijn een weldaad waardoor wij aan God verplicht worden, en niet God aan ons.

Daarom is het niet minder ongerijmd te zeggen dat wij met onze goede werken de zaligheid verdienen kunnen, als wanneer iemand zou willen beweren: 'u hebt mij honderd gulden gegeven, daarom behoort u er nog duizend bij te doen.' Hij beveelt ze ons nochtans, en belooft hun die ze doen, een genadige, onverdiende vergelding, zoals een vader zijn kinderen een beloning belooft, enz. Echter is op dit bezwaar al eerder, bij het stuk der rechtvaardigma-king, een antwoord gegeven.

Einde zondag 33.

Over de Wet Gods.

ZONDAG 34

Vraag 92: *Hoe luidt de Wet des Heeren?*

Antwoord: *God sprak al deze woorden, Ex. 20:1-17, Deut. 5:6-21. "Ik ben de HERRE uw God, Die u uit Egypteland, uit het diensthuis uitgeleid heb.*

Het eerste gebod.

Gij zult geen andere goden voor Mijn aangezicht hebben.

Het tweede gebod.

Gij zult u geen gesneden beeld, noch enige gelijkenis maken, van hetgeen dat boven in den hemel is, noch van hetgeen dat onder op de aarde is, noch van hetgeen dat in de wateren onder de aarde is. Gij zult u voor die niet buigen, noch hen dienen. Want Ik, de HEERE uw God, ben een ijverig God, Die de misdaad der vaders bezoekt aan de kinderen, aan het derde en aan het vierde lid dergenen die Mij haten; en doe barmhartigheid aan duizenden dergenen die Mij liefhebben en Mijne geboden onderhouden.

Het derde gebod.

Gij zult den Naam des HEEREN uws Gods niet ijdelijk gebruiken; want de HEERE zal niet onschuldig houden, die Zijn Naam ijdelijk gebruikt.

Het vierde gebod.

Gedenk a) den Sabbatdag, dat gij dien heiligt b). Zes dagen zult gij arbeiden en al uw werk doen; maar de zevende dag is de sabbat des HEEREN uws Gods; dan zult gij geen werk doen, gij noch uw zoon, noch uw dochter, noch uw dienstknecht, noch uw dienstmaagd, noch uw vee c), noch uw vreemdeling, die in uwe poorten is d). Want in zes dagen heeft de HEERE den hemel en de aarde gemaakt, de zee en alles wat daarin is, en Hij rustte ten zevenden dage; daarom zegende de HEERE den sabbatdag, en heiligde denzelve.

Het vijfde gebod

Eer uw vader en uw moeder e), opdat uwe dagen verlengd worden f) in het land, dat u de HEERE uw God geeft.

Het zesde gebod.

Gij zult niet doodslaan.

Het zevende gebod.

Gij zult niet echtbreken.

Het achtste gebod.

Gij zult niet stelen.

Het negende gebod.

Gij zult geen valse getuigenis spreken tegen uw naaste.

Het tiende gebod.

Gij zult niet begeren uws naasten huis g); gij zult niet begeren uws naasten vrouw, noch zijn dienstknecht, noch zijn dienstmaagd, noch zijn os, noch zijn ezel, noch iets dat uws naasten is."

- a. Deut. 5:12: "Onderhoud den sabbatdag."
- b. Deut. 5:12: "gelijk als de HEERE uw God u geboden heeft."
- c. Deut. 5:14: "noch uw os, noch uw ezel, noch enig van uw vee."
- d. Deut. 5:14v.: "opdat uw dienstknecht en uw dienstmaagd ruste gelijk als gij. Want gij zult gedenken, dat gij een dienstknecht in Egypteland geweest zijt, en dat de HEERE uw God u vandaar heeft uitgeleid door een sterke hand en een uitgestreken arm; daarom heeft u de HEERE uw God geboden, dat gij den sabbatdag houden zult."
- e. Deut. 5:16: "gelijk als de HEERE uw God u geboden heeft."
- f. Deut. 5:16: "en opdat het u welga in het land, dat u de HEERE uw God geven zal."
- g. Deut. 5:21: "Gij zult niet begeren uws naasten vrouw, en zult u niet laten gelasten uws naasten huis, zijn akker, noch zijn dienstknecht, noch zijn dienstmaagd, zijn os, noch zijn ezel, noch" enz.

Verklaring.

Nu volgt de leer van de Wet Gods, die een richtsnoer is voor de goede werken. Deze wet wordt eerst van woord tot woord meegedeeld in Vraag 92, en daarna wordt ze ingedeeld in Vraag 93. Ten derde wordt ze uitgelegd en verklaard, van Vraag 93 af, tot en met Vraag 113. Ten vierde wordt er geleerd, of men de Wet wel kan volbrengen, Vraag 114. Tenslotte wordt verklaard, wat het gebruik der Wet is, Vraag 115.

OVER DE WET VAN GOD.

Opdat heel de leer van de Wet des te beter verstaan zal worden, zullen wij de volgende Vragen verklaren.

1. Wat een wet in het algemeen is, en welk verschil er tussen de wetten bestaat.
2. Hoeveel delen of soorten er in Gods Wet zijn.
3. In hoever de Wet door Christus wel, en niet is afgeschaft.
4. Waarin de Wet, of de Tien Geboden, van het Evangelie verschilt.
5. Hoe de Tien Geboden verdeeld worden.
6. Wat de juiste betekenis van de Tien Geboden, en van elk gebod is.
7. In hoever men de Wet kan nakomen.
8. Welke het gebruik der Wet is.

1. Wat een wet in het algemeen is, en welk verschil er onder de wetten bestaat.

Een wet wordt in het Latijn *Lex* genoemd, naar het woord *legere*, d.w.z. aflezen of verkondigen, of uitzoeken en verkiezen. Met de eerste naam "lezen" komt het Hebreeuwse woord "*Thora*", d.w.z. leer overeen, omdat de wetten afgelezen en verkondigd worden, opdat alle mensen die mogen leren en lezen; waarom ook de onbekendheid met de wet of de rechten niemand verontschuldigt. (En men zou kunnen zeggen, dat ons Nederlandse woord "wet" daar ook zijn naam van heeft, omdat een ieder die moet weten). Met de tweede naam "verkiezen" komt het Griekse woord "*nomos*", d.w.z. wet, overeen, genoemd naar een woord dat uitdelen betekent, omdat de wet aan een ieder, a.h.w. zijn schuldige plicht uitdeelt. En een *wet* in het algemeen is een gebod, dat eerbare dingen gebiedt, de redelijke natuur tot

gehoorzaamheid verplicht, met belofte van beloning, als de gehoorzaamheid betoond, en met bedreiging van straffen, als de wet gekrenkt wordt. En zoals Plutarchus schrijft in het Boek van de *Wetten*: Een wet is een manier om goed te regeren, gericht op het beste doel, door bekwame middelen om de overtreders straffen, en de gehoorzamen beloningen voor te stellen. En figuurlijk gesproken betekent een wet soms een orde, n.l. der natuur, door God ingesteld; zoals er gezegd wordt: De natuurwet eist, dat een appel aan een boom groeit. En nog oneigenlijker noemt Paulus de erfzonde een "wet der zonde" (Rom. 7:2, omdat ze ons als een wet tot zondigen dwingt. De wetten zijn of menselijke of Goddelijke wetten.

De *menselijke* wetten zijn door mensen ingesteld, die bepaalde mensen verplichten tot bepaalde uiterlijke daden, waarvan in Gods wet geen gebod of verbod voorkomt, met de belofte van beloning of bedreiging van straffen, die tijdelijk of lichamelijk zijn.

Deze zijn weer burgerlijk of kerkelijk.

De *burgerlijke* wetten zijn de wetten, die door de Overheden of door een hele gemeenschap ingesteld en gegeven worden; ze bestaan uit een vaste orde, die onderhouden moet worden bij de burgerlijke regering, bij contracten, oordelen of rechten, straffen, enz.

De *kerkelijke* wetten of wetten betreffende bepaalde ceremoniën, worden door bewilliging en instemming der Kerk gemaakt, om een vaste orde te onderhouden in de kerkdienst.

De *Goddelijke* wetten zijn door God ingesteld, en betreffen enerzijds zowel Engelen als mensen, en anderzijds niet slechts alle mensen, maar ook sommigen in het bijzonder, om hen niet alleen tot uiterlijke werken te verplichten, maar ook tot innerlijke deugden en aandoeningen (of: werkzaamheden), en die niet alleen tijdelijke en lichamelijke, maar ook geestelijke en eeuwige beloningen en straffen voorstellen; en dat zijn de doeleinden, waartoe de menselijke wetten zich moeten uitstrekken.

Daarvan zijn sommige eeuwige en onveranderlijke wetten, en andere zijn veranderlijke, die echter niet dan door God alleen — door Wie ze gegeven zijn — veranderd kunnen worden; waarover in de volgende Vraag gesproken zal worden.

2. Welke de delen of soorten der Goddelijke wet zijn.

Er worden drie soorten of delen der Goddelijke Wet in de Schrift gevonden, waarin de gehele Wet van God begrepen is: de Wet der zeden of Tien Geboden, en de verklaring daarvan, de wet der ceremoniën en de burgerlijke wet, of die van het Joodse bestuur en burgerlijke regering.

De WET DER ZEDEN, of de Wet der Tien Geboden, is een *leer*, die met de eeuwige en onveranderlijke wijsheid, en met de regel der gerechtigheid die in God is, overeenkomt; ze onderscheidt wat recht en niet recht is, wat van nature bekend en de redelijke schepselen bij de schepping ingeplant is; en daarna menigmaal herhaald en verklaard is door Gods stem en Woord, lerende wat en hoedanig God is; verbindende alle redelijke schepselen tot volkomen gehoorzaamheid aan, en gelijkvormigheid met deze regel, zowel innerlijk als uiterlijk, en belovende Gods gunst en het eeuwige leven aan allen die een volkomen gehoorzaamheid bewijzen, en verkondigende de toorn van God en de eeuwige straffen aan allen die niet volkomen ermee gelijkvormig zijn; tenzij hun vergeving der zonden en verzoening met God door de Zone Gods, de Middelaar, ten deel valt.

Overeenkomende met de onveranderlijke en eeuwige wijsheid (van God). Dat deze Wet eeuwig is, is zeker; omdat ze van het begin tot het einde der wereld altijd dezelfde blijft. Ook zijn wij geschapen, opdat wij ze zouden volbrengen; en wij zijn daarom ook weer verlost

door Christus en wedergeboren door de Heilige Geest, opdat wij deze wet in dit en het toekomstige leven zouden onderhouden. Daarom noemt Johannes ze een oude leer, 1 Joh. 2:7: "Broeders, ik schrijf u geen nieuw gebod, maar een oud gebod, dat gij van den beginne gehad hebt."

Daarna menigmaal herhaald. God heeft de wet der natuur, die in ons verstand ingedrukt was, menigmaal willen herhalen. 1. Omdat ze door de val verduisterd was. 2. Omdat er ook veel dingen totaal uitgewist en verloren waren. 3. Opdat de overblijfsels, die in het verstand der mensen overgebleven zijn, niet zouden gehouden worden voor slechts een ijdele waan, om dan tenslotte geheel en al uitgeblust te worden.

DE WET DER CEREMONIËN zijn die wetten, die van God door Mozes inzake de ceremoniën gegeven zijn, dat wil zeggen inzake de gewone uiterlijke handelingen of gebaren, of die in de openbare eredienst gepleegd moeten worden, met inachtneming van sommige omstandigheden, die het Joodse volk verplichten tot aan de komst van de Messias, om de Gemeente daardoor te onderscheiden van andere volken of heidenen, en opdat deze ceremoniën tekenen en voorbeelden of schaduwen zouden zijn van de geestelijke dingen, die onder het Nieuwe Testament zouden vervuld worden.

Ceremoniën worden enkele gewone en openbare uiterlijke handelingen genoemd, die menigmaal op die manier en onder gelijke omstandigheden moeten herhaald worden, hetzij ze ingesteld werden door God of door mensen, om in de uitwendige Godsverering gebruikt te worden, of om iets te betekenen, of omwille van de orde en welstand. De ceremoniën die door God ingesteld zijn, zijn een dienst Gods, maar die door mensen ingesteld zijn, behoren tot de kerkelijke orde en welstand.

DE BURGERLIJKE WETTEN waren wetten van de burgerlijke orde en regering inzake de uiterlijke handhaving der tucht, volgens beide Tafelen der Wet, onder het Joodse volk, d. w. z. inzake de orden en ambten van de magistraten, der oordelen of rechten, der contracten, straffen en scheiding der goederen, enz., die door God door middel van Mozes gegeven en ingesteld zijn tot welstand en handhaving van de burgerlijke regering onder de Joden, verplichtende alle nakomelingen van Abraham, en hen onderscheidende van het overige menselijke geslacht, tot de komst van de Messias. Dit onderscheid van de delen der Wet Gods moet gekend en vastgehouden worden, enerzijds om het onderscheid der wetten zelf (want als men dat niet in acht neemt, dan wordt ook niet recht de kracht en bedoeling ervan verstaan); anderzijds ook, opdat men inzake het afschaffen en het gebruik der Wet beter kan oordelen en onderwezen worden.

De Wet der zeden komt geheel en al overeen met de Tien Geboden, en moet daaruit noodzakelijk bewezen kunnen worden, zodat hij, die de Tien Geboden overtreedt, ook de Wet der zeden overtreedt. Maar de wetten der ceremoniën en burgerlijke rechten, hetzij Goddelijke of menselijke (die goed zijn), die moeten wel met de Tien Geboden overeenkomen, maar zij kunnen toch niet zo noodzakelijk daaruit aangewezen worden, zoals de Wet der zeden. En zij helpen de Tien Geboden versterken, als zijnde enige uitdrukkingen van de omstandigheden. Daaruit wordt zeer goed het onderscheid van deze delen verstaan. Want het is een andere zaak, dat iets noodzakelijk uit de Tien Geboden volgt en aangewezen kan worden, of dat iets daarmee overeenkomt en de onderhouding ervan versterkt. Men verstaat daar ook uit, dat de Tien Geboden niets anders zijn dan een Kort begrip van de wetten der zeden, die in de ganse Schrift, zowel van het Oude als van het Nieuwe Testament

overal verspreid zijn. En van deze Tien Geboden en wetten der zeden was de wet der natuur niet onderscheiden, toen de natuur nog onbedorven was. Maar nu, in de staat van de verdorven natuur, is een groot deel van de wet der natuur verduisterd, en er is nog maar een klein straaltje (letterlijk: "stukje") daarvan in het verstand van de mensen overgebleven. Daarom is de wet der zeden of de Tien Geboden een vernieuwing en wederoprichting (= herstel) van de wet der natuur. Maar de wet der natuur, zoals ze nu in de verdorven mensen is, is alleen een deel van de Tien Geboden.

3. *Hoever de Wet door Christus afgeschaft is, en in hoever niet.*

Men antwoordt hierop veelal, dat de wet der ceremoniën en de burgerlijke wet van Mozes afgeschaft is, wat betreft haar gehoorzaamheid of naleving, en de wet der zeden, wat betreft de vloek, maar niet wat de gehoorzaamheid aangaat.

Dat de *wetten der ceremoniën en burgerlijke rechten* van het Joodse volk door de komst van Christus zo afgeschaft zijn, dat ze nu niemand meer verplichten tot gehoorzaamheid en naleving, en dat ze, wat onze tijden betreft, voor geen wetten gehouden worden, wordt als volgt bewezen.

1e. Omdat de Profeten dit onder het Oude Testament hebben geleerd, Dan. 9:27: "Hij (Christus n.l.) zal velen het verbond versterken één week; en in de helft der week zal Hij het slachtoffer en het spijsoffer doen ophouden"; Ps. 110:4: "Gij zijt Priester in eeuwigheid, naar de ordening van Melchizédek."

Ten 2e. hebben Christus en de Apostelen dit onder het Nieuwe Testament nadrukkelijk verklaard, Hand. 7:37, Hebr. 7:11-13 en 18, en 8:8-13. En in plaats van vele getuigenissen strekt tot bewijs het besluit van het *Apostelconvent*, Hand. 15:28v.: "Want het heeft den Heiligen Geest en ons goed gedacht, ulieden geen meerderen last op te leggen dan deze noodzakelijke dingen", enz.

Ten 3e. Als de oorzaken veranderd worden, dan worden ook de wetten, die uit die oorzaken voortkomen, veranderd. De oorzaken van de wetten der ceremoniën en der burgerlijke regering zijn geweest: de *ene*, opdat het Joodse volk, waaruit de Messias geboren zou worden, door deze vorm van godsdienst en regering van andere volken zou onderscheiden worden tot de komst van de Messias. De *tweede*, opdat ze voorbeelden van de Messias en van Zijn weldaden zouden zijn. Nu Christus gekomen is, hebben deze oorzaken opgehouden. Want het verschil tussen de Joden en de andere volken is weggenomen, zoals de Apostel leert in Ef. 2:14: "Die deze beide één gemaakt heeft, en den *middelmuur des afscheidseis* gebroken hebbende", enz.; Gal. 6:15: "Want in Christus Jezus heeft noch besnijdenis enige kracht, noch voorhuid, maar een nieuw schepsel." En ook de betekenis der ceremoniën is door Christus vervuld, zoals geleerd wordt in Hebr. 9:8: "Waarmede de Heilige Geest dit beduidde, dat de weg des heilighdoms nog niet openbaar gemaakt was, zolang de eerste tabernakel nog stand had"; en Luk. 16:16: "De Wet en de Profeten zijn tot op Johannes"; Kol. 2:16v.: "Dat u dan niemand oordele in spijs of in drank, of in het stuk des feestdags of der nieuwe maan of der Sabbatten, welke zijn een schaduw der toekomstige dingen, maar het lichaam is van Christus" (Vgl. N.G.B., art. 2).

Bezwaren der Joden,

waarmee zij bewijzen willen, dat de ceremoniën en burgerlijke wetten van Mozes steeds blijven moeten en nooit afgeschaft mogen worden.

Bezwaar 1. Wat altijd en eeuwig naar Gods bevel of belofte moest duren, is door Christus' komst niet afgeschaft. Maar de ceremoniën en de burgerlijke regering, of het rijk der Joden, hebben altijd en eeuwig moeten duren volgens Gods bevel en belofte. In Gen. 17 wordt de

besnijdenis een eeuwig verbond genoemd. In Ex. 12:14 wordt bevolen, dat het Pascha gehouden zal worden tot een eeuwige inzetting. In Ps. 132:14 staat: "Dit is Mijn rust tot in eeuwigheid." In Ex. 31:16v. staat van de Sabbat bevolen: "Dat dan de kinderen Israëls den Sabbat houden, den Sabbat onderhoudende in hunne geslachten tot een eeuwig verbond. Hij zal tussen Mij en tussen de kinderen Israëls een teken in eeuwigheid zijn." In 2 Sam. 7:13 wordt aan David beloofd: "Ik zal den stoel zijns koninkrijks bevestigen tot in eeuwigheid", en in vers 16: "Uw huis zal bestendig zijn en uw koninkrijk tot in eeuwigheid voor uw aangezicht; uw stoel zal vast zijn tot in eeuwigheid." Daarom beweren de Joden, dat de ceremoniële en burgerlijke regering der Joden door Christus niet zouden worden afgeschaft.

Antwoord. 1. Het woord *altijd* of *eeuwig* heeft tweeërlei betekenis. Want het betekent Of een volkomen en eindeloze eeuwigheid. En zo staat het vast, dat hetgeen God beloofd of bevolen heeft, ook eeuwig duren zal; dat wordt door Christus' komst niet afgeschaft. Of het betekent een bepaalde en eindige eeuwigheid, waarvan deze aangehaalde teksten spreken. Want daarin wordt niet een oneindige eeuwigheid der ceremoniën en des koninkrijks beloofd, maar één die duren zou tot de komst van Christus, Die na Mozes gehoord zou moeten worden. Want het Hebreeuwse woordje "*Holam*", dat met "*eeuwigheid*", vertaald wordt, betekent veelal in de Schrift niet een eindeloze eeuwigheid, maar een gestadigheid van een lange, maar toch bepaalde tijd. Zoals in Ex. 21:6: "hij zal hem eeuwiglijk dienen", d.w.z. tot het Jubeljaar, zoals blijkt bij vergelijking van die wet mét de wet van het Jubeljaar, Lev. 15:40.

2. Bovendien, al gaf men al toe, dat deze teksten van een volkomen en eindeloze eeuwigheid spreken, dan is dit toch nog niet te verstaan van de voorbeelden en schaduwen zelf, maar alleen van de geestelijke dingen, die daardoor betekend worden, namelijk dat de waarheid daarvan in de Kerk eeuwig duren zal, hoewel de voorbeelden en tekenen door Christus afgeschaft worden. Want in die zin duurt nog de betekenis van de besnijdenis voort, Kol. 2. En in het Rijk van Christus is een eeuwige Sabbat, en die zal er ook zijn in het eeuwige leven, Jes. 66. Tenslotte is het rijk, van David in Christus' troon eeuwig, Luk. 1:32v.

Bezwaar 2. De godsdienst die de profeet Ezechiël, van hfdst. 40 tot het einde van zijn profetie beschrijft, behoort tot het Rijk van de Messias, en moet daarin onderhouden worden Maar deze godsdienst bestaat geheel en al uit voorbeelden en ceremoniën. Daarom moet ook in het Rijk van de Messias een godsdienst onderhouden worden, die uit voorbeelden en ceremoniën bestaat, en daarom moest de Joodse religie en regering door de Messias niet afgeschaft, maar weer hersteld worden.

Antwoord.

1. Het is niet helemaal waar, dat de Profeet daar alleen die godsdienst beschrijft, die tot het Rijk van de Messias behoort. Want hij beschrijft niet alleen die dienst, maar tevens ook het herstel van de dienst der ceremoniën, die in het Joodse land zou plaatshebben na de terugkeer uit de Babylonische gevangenschap, en die duren zou tot de komst van de Messias.

2. Bovendien is het ook niet waar, dat daar alleen het herstel der voorbeelden beloofd wordt, maar onder de beschrijving van de voorbeelden wordt voornamelijk de geestelijke toestand en uitnemendheid der Kerk beloofd, in het Rijk van de Messias, die in dit leven begonnen en in het toekomstige leven voltooid zou worden; hetgeen met duidelijke bewijzen kan bewezen worden.

Want 1e.:De historie van Ezra leert, dat dit herstel niet vóór Christus' komst vervuld is. En dat ook, nadat Christus gekomen is, de toestand der Kerk niet zo uitnemend en heerlijk op aarde zijn zal, als de Joden dromen, dat laten ons de andere voorzeggingen van de Profeten geloven aangaande de nederige en verachte komst en Koninkrijk van de Messias. Dus moet of deze wederoprichting geestelijk, n.l. van het geestelijke Jeruzalem, d.w.z. van de Kerk

opgevat worden, of men moet toegeven, dat deze profetie nooit vervuld is, of vervuld zal worden; hetgeen erg ongerijmd is. Ten 2e: De belofte van Ez. 43:7, waar de Profeet zegt, dat het niet geschieden zal, dat het huis Israëls en zijn koningen Zijn heilige Naam nog langer zullen besmetten, dat vereist helemaal een geestelijke betekenis, namelijk van de volmaaktheid van het toekomstige leven. Want de Profeten plegen op die manier de aanvang van Christus' Koninkrijk met zulk een vervulling samen te verbinden.

Ten 3e: De wateren die uit de Tempel vloeien, Ez. 47:1, kunnen niet opgevat worden als natuurlijke wateren, maar betekenen de gaven van de Heilige Geest, die overvloedig in Christus' rijk van de hemel uitgestort zouden worden. Tenslotte: Wij, christenen, bezitten hiervan een uitlegger in Johannes, in diens Openbaringen, Hfdst. 21 en 22, waar het geestelijke en hemelse Jeruzalem, d.w.z. de Kerk des Nieuwen Testaments, nu verheerlijkt! beschreven wordt in woorden, die a.h.w. ontleend zijn aan deze beschrijving van de profeet Ezechiël. Daarom dient deze profetie niet om te bewijzen, dat de ceremoniën in het Rijk van de Messias moeten onderhouden worden.

Bezwaar 3. De allerbeste en rechtvaardigste vorm of wijze van regering behoort steeds gehandhaafd te worden. De vorm van de Joodse regering is de allerbeste regering, omdat ze door God Zelf ingesteld werd. Dus behoort die regering gehandhaafd te blijven.

Antwoord. Het is wel waar, dat de beste vorm van regering gehandhaafd moet worden, maar wat betreft de regering der Joden, die is wel de allerbeste geweest in die tijd en op die plaats en onder dat volk, maar toch niet geheel en al. Want in die regering waren wel dingen, die geschied zijn naar de aard van dat volk, van die tijd en van de dienst der ceremoniën, welke — als ze nu nog onderhouden werden — noch rechtvaardig noch nuttig zouden zijn; en wel, omdat de oorzaken waarom deze wetten toen aan de Joden gegeven werden, nu veranderd zijn, bij voorbeeld: om een scheidbrief te geven, om de weduwen van bloedverwanten te trouwen, enz. En God heeft daarom deze regeringsvorm niet ingesteld, opdat Hij alle volken en tijden daaraan zou binden, maar alleen opdat Hij Zijn volk door deze tucht, van andere volken voor een tijd zou onderscheiden.

Aanhoudend bezwaar. Het is de christenen geoorloofd gebruik te maken van de wetten der Atheners en Romeinen, enz. Daarom is het hun nog veelmeer toegestaan om de wetten van Mozes te gebruiken.

Antwoord. Dit zij toegegeven, als het maar geschiedt zonder de gedachte, dat het nodig is, d.w.z. als de wetten van Mozes maar niet onderhouden worden, omdat Mozes ze aan het Joodse volk bevolen heeft, maar omdat er bewijzen zijn, waarom men dit behoort te doen; en als de redenen veranderd worden, dat dan ook de vrijheid voorbehouden wordt, om ze te veranderen. DE WET DER ZEDEN is voor de gelovigen afgeschaft. Ten 1e. Wat betreft de vloek, zodat ze ons niet zal kunnen verdoemen, en wel om de voldoening en verdiensten van Christus, die ons toegerekend zijn; of wat betreft de rechtvaardigmaking, d.w.z. dat over onze rechtvaardigheid voor God niet geoordeeld wordt naar de Wet waarnaar in het oordeel Gods geen mens die leeft, zal gerechtvaardigd worden, maar naar het Evangelie, Rom. 8:1: "Zo is er dan geen verdoemenis voor degenen die in Christus Jezus zijn"; id. 6:14: "Gij zijt niet onder de Wet, maar onder de genade"; Gal. 3:11: "Dat niemand door de Wet gerechtvaardigd wordt voor God, is openbaar; want de rechtvaardige zal uit het geloof leven." En deze afschaffing der Wet is het eerste en voornaamste deel der christelijke vrijheid.

Ten 2e. Wat de dwang betreft. Want de Wet dwingt de onwedergeborenen tot gehoorzaamheid, onder bedreiging van de eeuwige verdoemenis; zoals een tiran zijn onderdanen de belastingen afdwingt, of zoals een wrede heer zijn dienstknecht tot de dienst dwingt. Deut. 27:26: "Vervloekt zij, die de woorden dezer wet niet zal bevestigen, doende

dezelve." Vergelijk Rom. 6, de verzen 8, 11 en 13. Maar van deze tirannie der Wet heeft Christus de gelovigen verlost, door hun de Geest, niet der dienstbaarheid, maar der aan-neming tot kinderen te geven (Rom. 8:15), niet der vreze, maar der sterkte, der liefde en der gezondheid des gemoeds (2 Tim. 1:7), zodat ze nu niet meer door vrees voor de straffen tot een slaafse gehoorzaamheid gedreven, maar door de Geest Gods opgewekt worden, om Hem een gewillige gehoorzaamheid en dienst te bewijzen. Over dit deel der christelijke vrijheid leert de Apostel in Rom. 6:15: "De zonde zal over u niet heersen; want gij zijt niet onder de Wet, maar onder de genade"; en wat dat betekent, verklaart hij in heel hoofdstuk 7 (van de Romeinenbrief), en in 1 Tim. 1:9: "De Wet is den rechtvaardige niet gezet, maar den onrechtvaardigen en den halsstarrigen"; Gal. 5:23: "Tegen de zodanigen is de Wet niet." Maar de Wet der zeden is niet afgeschaft wat de gehoorzaamheid betreft. Want God eist altijd, zowel van de wedergeborenen als van de onwedergeborenen, een gelijkvormigheid met Zijn Wet.

Hiervoor bestaan zeer vaste en duidelijke redenen.

1. Het doel waartoe wij door Christus verlost en met God verzoend zijn, was niet, opdat wij in de zonde zouden volharden, maar opdat wij van de zonde verlost zijnde, Gode gelijkvormig zouden worden. Daarom is de verplichting tot gehoorzaamheid niet door Christus weggenomen, maar veeleer bevestigd en vermeerderd.

2. Meer weldaden verplichten tot groter gehoorzaamheid en dankbaarheid. Wij hebben in Christus groter en meerdere weldaden. Want bij de algemene weldaden van schepping en onderhouding komt nog de genade der rechtvaardigmaking en der wedergeboorte. Daarom worden wij meer tot gehoorzaamheid verplicht dan tevoren.

3. De uitspraken van de Schrift bevestigen dit. Matth. 5:17: "Meent niet, dat Ik gekomen ben om de Wet of de Profeten te ontbinden; Ik ben niet gekomen om die te ontbinden, maar te vervullen." Dat wordt gezegd van de hele Wet, en van alle delen ervan, maar vooral van de Wet der zeden, die Christus op vier manieren vervuld heeft.

(1) Door Zijn eigen gerechtigheid en gelijkvormigheid ermee. Want Hij Zelf moest in Zich aan de Wet gelijkvormig en naar Zijn beide naturen volkomen rechtvaardig zijn, opdat Hij voor ons zou kunnen voldoen; zoals er geschreven staat, Hebr. 7:26: "Want zodanig een Hogepriester betaamde ons, heilig, onnozel, onbesmet, afgescheiden van de zondaren", enz.

(2) Omdat Hij een genoegzame straf voor onze zonde betaald en gedragen heeft, Rom. 8:3: "Want hetgeen der Wet onmogelijk was, dewijl zij door het vlees krachteloos was, heeft God, Zijnen Zoon zendende in gelijkheid des zondigen vleses, en dat voor de zonde, de zonde veroordeeld in het vlees."

(3) Hij vervult de Wet in ons door Zijn Geest, door ons door die Geest te wederbaren, Rom. 6:6: De oude mens is met Christus gekruisigd, "opdat het lichaam der zonde tenietgedaan worde, opdat wij niet meer de zonde dienen."

(4) Hij vervult de Wet met leren, d.w.z. door ze van de valse uitleg van de Farizeeën te zuiveren, zoals men zien kan in Matth. 5:6 en 7. Dus, als Hij ons de gehoorzaamheid aan de Wet leert en in ons herstelt, dan schaft Hij de Wet niet af wat betreft de gehoorzaamheid (eraan).

4. Paulus bevestigt dit in Rom. 3:31: "Doen wij dan de Wet teniet door het geloof? Dat zij verre; maar wij bevestigen de Wet."

(1) Met een belijdenis en goedkeuring van het vonnis der Wet tegen ons, dat wij allen samen zondaars zijn, die de verdoemenis verdiend hebben.

- (2) Met een voldoening; als het geloof zich de genoegdoening van Christus toe-eigent, die even waardig en gewichtig (Letterlijk: zwaar (=zwaar-wegend) is als de eeuwige straf, welke de Wet ons, die geen volkomen gehoorzaamheid tonen, toebedeeld had.
- (3) Met een beginsel van een nieuwe gehoorzaamheid in dit leven, en een volbrenging ervan in het toekomstige leven, of - hetgeen hetzelfde is -: De Wet wordt door het geloof gesterkt, enerzijds omdat de leer van de gerechtigheid des geloofs leert, dat wij in onszelf niet rechtvaardig zijn, en dat wij niet gerechtvaardigd worden dan alleen door een volkomen genoegdoening zoals de Wet eist; anderzijds ook, omdat het herstel van de gehoorzaamheid aan de Wet in ons door het geloof plaatsheeft.

De hoofdsom van de leer van de afschaffing der Wet is als volgt: De wetten van Mozes inzake de ceremoniën en de Joodse burgerlijke rechten, zijn door de komst van de Messias totaal afgeschaft, wat de verplichting en gehoorzaamheid betreft. Maar de Wet der zeden of deugden is niet afgeschaft wat haar gehoorzaamheid betreft, maar alleen wat de vloek, de rechtvaardigmaking en de dwang betreft.

Over de bezwaren der *Antinomianen*, of wetsverachters, der *Libertijnen* en dergelijken meer, die willen beweren dat de Wet der zeden de christenen niet verplicht, noch in de christelijke Kerk geleerd behoort te worden, leze men hierna bij de laatste Vraag, over de functie der Wet.

4. *Waarin de Wet der zeden van het Evangelie verschilt.*

De verklaring van deze Vraag is om tal van redenen zeer noodzakelijk, zoals uit de verschillen kan opgemaakt worden. Deze vraag komt vooral voort uit de definitie van de Wet, waarbij gezegd wordt, dat de Wet voldoening belooft aan hen, die een volkomen gehoorzaamheid bewijzen, en dat ze die om niet belooft, omdat geen gehoorzaamheid bij God iets verdienen kan. En het Evangelie belooft ook het eeuwige leven om niet. Daarom schijnt het dus, dat de Wet niet verschilt van het Evangelie. Maar er is een belangrijk onderscheid. Want de Wet belooft het leven om niet, op een heel andere manier, dan het Evangelie; namelijk de Wet met een voorwaarde van onze gehoorzaamheid, en het Evangelie met een voorwaarde van geloof in Christus, zonder de werken der Wet. Want zo luidt immers de stem der Wet (Lev. 18): "welk mens dezelve zal doen, die zal door dezelve leven"; maar de stem van het Evangelie klinkt (Joh. 3:3: "Die in den Zoon gelooft, die heeft het eeuwige leven." Daarom belooft het Evangelie niet zonder alle voorwaarden, maar wel zonder zo één als de Wet belooft.

De verschillen tussen beider voornaamste en duidelijkste leer, zijn vierderlei.

1. Ze verschillen in de manier waarop ze geopenbaard zijn. De Wet is van nature bekend. Het Evangelie is pas na 's mensen val door God geopenbaard en verkondigd (vgl. N.G.B., art. 1.
2. Zij verschillen in de leer zelf. De Wet stelt de blote rechtvaardigheid van God voor, maar het Evangelie stelt die voor, vergezeld van Zijn barmhartigheid. Zo ook: de Wet wijst aan, hoe wij moeten zijn om zalig te worden; het Evangelie leert ook, hoe wij zo gemaakt kunnen worden, als de Wet ons hebben wil, n.l. niet in of van onszelf, maar door het geloof in Christus.
3. Ze verschillen in de bijgevoegde voorwaarden of beloften. De Wet belooft het eeuwige leven op voorwaarde van een eigen en volkomen gehoorzaamheid; het

Evangelie belooft dat op voorwaarde van geloof in Christus, en op een nieuwe gehoorzaamheid.

4. Ze verschillen in hetgeen ze werken of voortbrengen. De Wet werkt toom, en is een bediening des doods, Rom. 4:15 en 2 Kor. 3:7; het Evangelie is een bediening des levens en des Geestes, 2 Kor. 3:8.

Leest u over deze verschillen tussen Wet en Evangelie hiervóór, bij de behandeling van het *Evangelie*.

5. *Hoe de Wet der zeden of de Tien geboden ingedeeld worden.*

ZONDAG 34 (Vervolg).

Indeling van de Tien Geboden, en verklaring van het eerste gebod.

Dat de mensen, uit hun ellende door *Jezus Christus* verlost geworden, schuldig zijn aan God dankbaarheid te tonen; dat deze dankbaarheid bestaat in 's mensen waarachtige bekering tot God; dat tot die bekering vooral ook vereist wordt een ijverige beoefening van goede werken, en dat alle goede werken gedaan moeten worden naar Gods Wet, is in de vorige Zondagsafdelingen verklaard. Om nu te kunnen weten, welke goede werken God in Zijn Wet bevelen, en welke verkeerde werken Hij verboden heeft, volgt nu zeer gepast de verklaring van Gods Wet. En daartoe wordt in deze Zondag 1. *de Wet Gods verdeeld*, Vraag 93; en 2. *de verklaring ervan begonnen* met de uitleg van het *eerste gebod*, de Vragen 94 en 95.

Vraag 93: Hoe worden deze Tien Geboden verdeeld?

Antwoord: *In twee Tafelen a), waarvan de eerste in vier geboden leert, hoe wij ons jegens God zullen gedragen; en de andere, in zes geboden, wat wij onze naaste schuldig zijn b).*

- a. Ex. 31:18 en 34:1, 4 en 28, Deut. 4:13 en 10:3v.
- b. Matth. 22:37-40.

Verklaring van Vraag 93.

De Vraag over de verdeling van de Tien Geboden is zeer nodig en ook zeer nuttig. Want:

1. God Zelf heeft menigmaal een zeker getal der Tafelen en geboden van de Wet uitgedrukt (Ex. 31:18).
2. Christus heeft de summa der gehele Wet in twee geboden, of in twee soorten geboden verdeeld (Matth. 22:37-40).
3. Een juiste verdeling van de geboden kan leiden tot een recht verstaan ervan, omdat God in sommige geboden gebiedt, dat men Hemzelf zal dienen, en in andere, dat men hem door anderen zal dienen; en deze Vraag herinnert er ons aan, welke trappen wij moeten houden bij de gehoorzaamheid of naleving van de geboden.

Maar de Tien Geboden worden op drie manieren verdeeld.

1. Ze worden in twee Tafelen verdeeld, waarvan de eerste (zoals in het Antwoord staat) leert, hoe wij ons jegens God dienen te gedragen. En de andere, wat wij onze naaste schuldig zijn. Deze verdeling staat in Ex. 32:15 en 34, 1: "Houw u twee stenen tafelen", Deut. 4:13, en 10:1 en 4, en vooral in Matth. 22:37-40: "Gij zult liefhebben den Heere uwen God, met geheel uw hart en met geheel uwe ziel en met geheel uw verstand. Dit is het eerste en het grote gebod. En het tweede aan dit gelijk, is: Gij zult uwen naaste liefhebben als uzelf. Aan deze twee geboden hangt de ganse Wet en de Profeten." Deze verdeling is zeer nuttig, enerzijds opdat wij des te beter de betekenis en de bedoeling van de ganse Wet, en de volkomenheid der gehoorzaamheid zouden verstaan; anderzijds, opdat wij deze algemene regel zouden gedenken, dat de geboden van de tweede Tafel moeten wijken of plaatsmaken voor de geboden van de eerste Tafel, in enerlei soort dienst aangemerkt, d.w.z. dat de liefde en eer van God geplaatst moet worden vóór de liefde en zaligheid van alle schepselen; zoals geschreven staat in Hand. 5:29: "Men moet Gade meer gehoorzaam zijn dan den mensen."

2. Ze worden in Tien Geboden of in *Tien Woorden* verdeeld, Ex. 34:28, Deut. 4:31, waarvan de vier eerste aan de eerste, en de zes andere geboden aan de tweede Tafel toegeschreven worden. God heeft tien geboden of wetten geteld, niet omdat Hij in dat aantal meer behagen gehad heeft dan in een ander (getal), maar omdat de zaken zelf in zoveel hoofdstukken en summa's samengevat worden. Want alles wat wij aan God en de naaste schuldig zijn, dat wordt in tien wetten begrepen, zodat er niets uit weggelaten is en er ook niets overtolligs in is. Zo bevatten de vier geboden van de eerste Tafel alles wat wij aan God Zelf schuldig zijn, en de andere zes geboden bevatten alle andere dingen, die ertoe behoren om dit leven gelukzalig door te brengen. Er bestaat evenwel verschil in de telling van de geboden. Want door sommigen worden alleen drie geboden aan de eerste Tafel toegekend, door anderen vijf, en door weer anderen vier. Maar dat deze indeling der geboden de beste is, waarbij aan de eerste Tafel vier geboden worden toegekend, is duidelijk. Daarvan zegt het eerste gebod, dat men geen vreemde goden hebben zal; het tweede, dat men geen beelden zal maken; het derde, dat men de Naam van God niet ijdelijk gebruiken mag; en het vierde, dat men de Sabbat heiligen zal; en dat de andere zes, aan de tweede Tafel toegeschreven worden, bewijzen de volgende redenen.

I. Het zijn verschillende geboden, die verschillende betekenissen hebben. Want omdat God Zelf de Wet in tien woorden of geboden verdeeld heeft, heeft Hij dus gewild, dat elk van deze geboden een verschillende betekenis zou hebben. Daarom zijn het dus verschillende geboden, die verschillende betekenis hebben, en het zijn geen verschillende geboden, maar het is slechts één gebod, dat niet verschillende, maar slechts één betekenis heeft. Het gebod dat men geen *andere goden* mag hebben, en dat men geen *beelden* zal maken, verschillen in betekenis. Want het eerste verbiedt, dat men goden naast de enige waarachtige God dienen zal; en het tweede gebiedt, dat men deze waarachtige God niet anders dienen zal dan zoals Hijzelf geboden heeft. Daarentegen, dat het gebod van de begeerlijkheid, dat sommigen in tweeën verdelen en voor het negende en tiende gebod houden, één betekenis heeft, betuigen enerzijds dezulken zelf, als zij in hun uitleg over het 9e en 10e gebod ze beide samenvoegen; anderzijds. Paulus, als hij in Rom. 7:7 over de begeerlijkheid als over één gebod spreekt: "Ik had de begeerlijkheid niet geweten zonde te zijn, indien de Wet niet zeide: Gij zult niet begeren." Daarom zijn de andere twee verschillende geboden, en is dit *één* gebod. Als het gebod der begeerlijkheid dus in twee geboden verdeeld moest worden, omdat het onderscheidenlijk verbiedt de begeerte naar het huis én naar de vrouw van de naaste, dan zou voorzeker om dezelfde reden hetzelfde gebod in nog meer geboden verdeeld kunnen worden, en wel in zoveel als er zaken genoemd worden, die men niet begeren mag.

II. Het zijn ongetwijfeld verschillende geboden, en niet één gebod, die door Mozes in verschillende verzen en zinnen geplaatst worden; en geen verschillende, maar één gebod, dat door hem in één vers geplaatst wordt¹. Maar het gebod dat men geen andere goden mag hebben, heeft Mozes in versjes onderscheiden van het gebod, dat men geen beelden maken zal. Daarom zijn het ook verschillende geboden. Daarentegen, het verbod om het huis en de vrouw te begeren, heeft hij niet met verzen onderscheiden, maar het in één vers samengevat. Dus is het gebod van de begeerlijkheid slechts één gebod.

III. Mozes heeft ongetwijfeld dezelfde volgorde der geboden in Exodus als in Deuteronomium gehouden. Welnu, bij de woorden van het 10e gebod, als hij spreekt over het begeren van huis en vrouw, heeft hij een verschillende volgorde gebezigd. Want in *Exodus*

---

¹ Prof. Vossius merkt niet onaardig op, dat deze woorden van Ursinus aanneemlijker zouden zijn, als die beroemde man bewezen had, dat de onderscheiding van die verzen van Mozes zelf kwam, en niet, zoals sommigen beweren, van de Masoreten (noot van Prof. v.d. Honert).

gaan deze woorden voorop: "Gij zult niet begeren uws naasten huis", maar in *Deuteronomium* gaan de volgende woorden voorop: "Gij zult niet begeren uws naasten vrouw." Dus zijn dit delen van één gebod. Want anders zou het 9e gebod niet kunnen aange-
wezen worden, en zou men moeten zeggen, dat Mozes op de ene plaats het 9e met het 10e
gebod vermengd heeft, en een deel van het 10e in de plaats van het 9e gesteld heeft; van
welke ongerijmdheid men Mozes niet beschuldigen mag.¹

IV. Er zijn veel uitspraken van geloofwaardige *schrijvers*, waardoor deze indeling der
geboden bevestigd wordt. Want op die manier onderscheidde de oude schrijvers der *Joden*
het eerste en het tweede gebod, en voegden het tiende samen: Josephus, lib. 3 Antiq. Judaic.
cap. 4, Philo in Expositione Decalogi. En zo delen ook de *Griekse* auteurs der christenen de
geboden in: Athanasius in Synopsi Scripturarum, libr. 2, Origenes. lib. 3 super Exodum. hom.
8, Gregorius van Nazianze in Carminibus, Chrysostomus, of wie dan ook de schrijver is van
het Opus Imperfectum in Matth. Hom. 49, Zonaras tomo primo historiarum, Nicephorus
Historiar. Eccles. En ook de *Latijnse* schrijvers: Hieronymus in cap. 6 ad Ephesios,
Ambrosius in eundem locum ad Ephesios, Sulpitius Severus lib. 1. historiae sacrae,
Augustinus libr. Quaestionum Veteris & Novi Testamenti; quaest. 7. Tom. 4.

Daarom is deze indeling, als de juiste indeling van de Tien Geboden, ook vroeger in de
Griekse en Latijnse kerken aangenomen en geboden geweest. Het is niet van belang, dat
Josephus, Philo en enkele Griekse schrijvers aan elke Tafel vijf geboden toeschrijven. Want
hierin komen ze toch allen overeen, dat de woorden om geen andere goden te hebben en geen
beelden te maken twee verschillende geboden zijn; en dat het gebod der begeerlijkheid niet
twee, maar één gebod is.

Er wordt soms ook nog wel een andere indeling gevonden bij Augustinus, die drie geboden in
de eerste, en zeven geboden in de tweede Tafel telt, zoals Epistola 119 ad Januar. cap. 11.
Quaest. super Exod. cap. 7, en op andere plaatsen. Maar hij gebruikt de gelijkenis van de
Drievuldigheid, om deze indeling te bewijzen, en dat is een zwak argument.

Men dient er echter op te letten, dat wanneer maar de oprechte leer en betekenis der Tien
Geboden inzake de waarachtige God en de ware godsdienst bewaard blijft, men dan over de
telling van de woorden niet hatelijk moet twisten².

De Tien Geboden worden ook ingedeeld naar de zaken of dingen, die daarin behandeld
worden, of naar hetgeen er geboden of verboden wordt. De geboden handelen of over de
dienst die uitsluitend aan God Zelf, of die Hem door tussenkomst van een ander bewezen
wordt. De dienst die alleen aan God Zelf bewezen wordt, is: als men Hem alle deugdelijke
werken bewijst, en wel aan Hem alleen. De dienst die door tussenkomst van een ander
plaatsheeft, is: als men alle goede en deugdelijke werken eerst aan onze naaste bewijst, en in
hem aan God; of: die men aan onze naaste bewijst om Gods wil. De dienst van God, die
Hemzelf alleen bewezen wordt, is begrepen in de eerste Tafel, en is of innerlijk of uiterlijk.
De innerlijke is daarin gelegen, enerzijds dat wij de ware God dienen; en deze wordt geboden
in het *eerste* gebod; anderzijds dat wij Hem op de rechte manier dienen, zowel innerlijk als
uiterlijk, en deze wordt in het *tweede* gebod geleerd. De uitwendige godsdienst is of een
dienst die in het bijzonder door een ieder geschiedt, d.w.z. die van een ieder, volgens de Wet
der tien geboden, altijd en op alle plaatsen moet geschieden, bestaande in de belijdenis der

---

¹ Prof. Vossius merkt niet onaardig op, dat deze woorden van Ursinus aannemelijker zouden zijn, als die beroemde
man bewezen had, dat de onderscheiding van die verzen van Mozes zelf kwam, en niet, zoals sommigen beweren,
van de Masoreten (noot van Prof. v. d. Honert).

² Ofschoon Origenes in zijn tijd deze verdeling der Wet al gemaakt heeft, toch zijn de meesten van gedachte, dat
men hierover niet zo hevig met zijn tegenstanders moet twisten, vgl. Calvijn, Inst. II, 8, 12 (noot van Prof. v.d.
Honert).

tong en betoning der goede werken; en deze dienst wordt in het *derde* gebod geleerd; óf het is een dienst, die publiek geschiedt, d.w.z. die door onderhouding van de ceremoniën openlijk in de Kerk beoefend moet worden; en deze wordt in het *vierde* bevolen.

Welnu, de godsdienst die Gode door tussenkomst van een ander, n.l. van onze naaste bewezen wordt, en die bestaat in de diensten jegens de mensen of onze naasten, is vervat in de tweede Tafel, en is eveneens uiterlijk of innerlijk. De uiterlijke bestaat enerzijds in de diensten of plichten van de meerderen jegens de ondergeschikten, en omgekeerd van de ondergeschikten jegens de meerderen in het *viijfde* gebod; anderzijds van de diensten of schuldige plichten van de ene naaste jegens de andere naaste, en hierover wordt gehandeld in de volgende geboden. Deze schuldige diensten gelden of het behoud van leven, welvaren en zaligheid van onszelf en van de anderen, hetgeen in het *zesde* gebod bevolen wordt; of een bewaren van de kuisheid en van het huwelijk, dat in het *zevende* gebod geleerd wordt, of een behoud van goederen of bezittingen, hetwelk in het *achtste*, of der waarheid, hetwelk in het *negende* gebod geëist wordt. De innerlijke dienst is een oprechtheid van alle genegenheden, die in alle voorafgaande geboden mede geëist, en in het *tiende* gebod speciaal bevolen wordt.

Op grond hiervan kan men gemakkelijk een antwoord geven op het volgende *bezwaar*: De diensten jegens onze naaste zijn geen godsdienst. Maar de tweede Tafel gebiedt de diensten jegens onze naaste. Dus is de gehoorzaamheid en onderhouding van de tweede Tafel geen godsdienst.

Antwoord. Wij geven toe, dat de onderhouding van de tweede Tafel geen dienst is, die aan God alleen, zonder tussenkomst van een ander, bewezen wordt, zoals de gehoorzaamheid aan de eerste Tafel is. En toch is het een godsdienst, die aan God bewezen wordt in de naaste, of door tussenkomst van de naaste. Want de diensten der naastenliefde moeten voortkomen uit de liefde tot God, en dan behagen ze Gode, en worden ze Hemzelf bewezen, zoals de gehoorzaamheid van de eerste Tafel. Dus ten opzichte van *God*, om Wiens wil deze diensten geschieden, heten en zijn ze ook *godsdiensten*, maar ten opzichte van de *naaste*, aan wie ze eigenlijk, zonder tussenkomst van een ander bewezen worden, heten ze diensten of plichten. En de dienst van beide Tafelen is verschillend in degenen, jegens wie ze geschieden moet. De dienst der eerste Tafel moet geschieden zonder enige tussenkomst, jegens God Zelf. De dienst der tweede Tafel: zonder enige tussenkomst, jegens onze naaste, en door tussenkomst van de naaste, ook jegens God.

6. Wat de echte betekenis van de Tien Geboden en van elk gebod is.

Om de Tien Geboden in het algemeen en elk gebod in het bijzonder goed te verstaan, dient men eerst enkele algemene regels te kennen, die nodig zijn ter verklaring van de geboden.

De eerste is: De Tien Geboden moet men niet verstaan naar het menselijke vernuft of naar de wijsbegeerte, maar naar de verklaring, die daarvan door Mozes, de Profeten, Christus en de Apostelen gegeven en in de Schrift *geleerd* is.

De tweede: De Tien Geboden vereisen zowel innerlijk als uiterlijk, een volkomen gehoorzaamheid in het verstand, in de wil, in het hart en in alle werken; die ook volmaakt dient te zijn, niet alleen in alle delen, maar ook zo goed mogelijk, d.w.z. dat wij Gade gehoorzaam zijn niet alleen met alle diensten, maar ook *in alle trappen* der diensten, op het allervolkomenst, Deut. 27:26: "Vervloekt zij, die de woorden dezer Wet niet zal bevestigen, doende dezelve"; Rom. 7:14: "De Wet is geestelijk", en Matth. 5:22: "Wie ten onrechte op zijn broeder toornig is, die zal strafbaar zijn door het gericht", enz.

De derde: Het *eerste* gebod moet in alle andere geboden *ingesloten* zijn, d.w.z. om het eerste

gebod gehoorzaam te zijn, moet men alle andere geboden gehoorzamen. Want wij moeten alle dingen doen uit liefde tot God, en om Zijnentwil, d.w.z. dat wij God boven alles willen liefhebben en grootmaken.

De vierde: Om juist te oordelen over de *betekenis van elk gebod*, moet men op het doel ervan letten. Want het doel waartoe een wet ingesteld is, wijst de betekenis ervan aan; en wat betreft het voornemen van God met elk gebod, hierover moet men oordelen naar de middelen, die ertoe dienen om het te verkrijgen. Deze regel gaat ook op bij de uitleg van de menselijke wetten. Voor een vollediger uiteenzetting leze men Ursinus' "Loci", p. 280.

De vijfde: Een deugd of werk kan in verschillend opzicht en met verschillende doeleinden, in verschillende geboden bevolen worden. Want de doeleinden maken verschil tussen de werken, en een zelfde deugd kan tot verschillende voornemens dienstig zijn. Zoals de stoutmoedigheid een deugd is van het zesde en ook van het vijfde gebod. Want zij wordt ook vereist in de Overheid, die op zich neemt om anderen te beschermen. Deze regel dient gehandhaafd te worden, opdat wij ons niet tevergeefs bemoeien om de deugden te onderscheiden en elke deugd op haar (eigen) plaats te zetten.

De zesde: *In de geboden* worden ook de *verboden*, en in de *verboden* ook de *geboden* begrepen. Want wanneer iets geboden wordt, dan wordt het tegendeel ervan verboden, en wanneer iets verboden wordt, dan wordt het tegendeel ervan geboden. Waar iets goeds geboden wordt, daar wordt ook het kwade verboden, dat er tegengesteld aan is, omdat dat goede niet gedaan kan worden, tenzij het tegengestelde kwaad nagelaten wordt. En onder kwaad wordt verstaan: niet alleen het bedrijven van het kwade, maar ook het nalaten van het goede.

De zevende: Men dient zich er wel voor te wachten, dat men de geboden niet al te nauw opvat. Men moet altijd onder het algemene alle bijzondere dingen verstaan, die erin begrepen zijn; en ook heel het algemene soort, waaronder ze begrepen zijn. Onder de oorzaak is ook te verstaan hetgeen door de oorzaak voortgebracht wordt. Onder hetgeen enige onderlinge relatie heeft met iets anders, wordt ook verstaan hetgeen waarop het slaat. Als er dus doodslag en overspel verboden wordt, dan worden ook alle onrechtvaardige kwetsingen en alle onbetamelijke wellusten verboden; wanneer kuisheid geboden wordt, dan wordt ook de matigheid geboden, die een moeder der kuisheid is; als de onderdanigheid geboden wordt, dan wordt ook geboden hetgeen waar ze op ziet, n.l. de Overheid.

De achtste: De geboden van de tweede Tafel wijken voor die van de eerste, en de geboden inzake ceremoniën voor die inzake de deugden.

Bezwaar 1. Christus zegt in Matth. 22:39, dat het tweede gebod aan het eerste gelijk is. Daarom wijkt de tweede Tafel niet voor de eerste.

Antwoord. Het tweede gebod is aan het eerste wel gelijk, maar *niet in alles*. Maar,

1. omdat ze beide wetten der zeden, en niet der ceremoniën zijn, die steeds vóór de wetten der ceremoniën gesteld worden, want de ceremoniën moeten ook voor de diensten der tweede Tafel wijken.

2. Omdat aan beide enerlei straf, n.l. een eeuwige straf verbonden is, die gezonden wordt om de overtredingen, zowel van de tweede als van de eerste Tafel.

3. Omdat de liefde tot God en de naaste noodzakelijk samengaan, als een oorzaak met hetgeen erdoor gewerkt wordt, zodat de ene liefde niet zonder de andere betoond kan worden. Want men kan God niet liefhebben, of men moet ook zijn naaste liefhebben, en de naaste kan

men ook niet echt liefhebben, of men moet God ook liefhebben, 1 Joh. 4:20: "Indien iemand zegt: Ik heb God lief, en haat zijn broeder, die is een leugenaar; want die zijn broeder niet liefheeft, dien hij gezien heeft, hoe kan hij God liefhebben, Dien hij niet gezien heeft?" En dat is het wat Christus bedoelde in Matth. 22:39. Want de Farizeeën stelden niet alleen de ceremoniën, door God ingesteld, maar ook hun bijgelovigheden in de plaats van de gehoorzaamheid aan de tweede Tafel, of althans hielden zij die voor precies gelijk. Maar wanneer Christus die dwaling verbetert, dan zegt Hij, dat de tweede Tafel aan de eerste gelijk is, d.w.z. dat, zoals de eerste Tafel over deugden handelt, geestelijk is en vooral onderhouden moet worden, ook precies zo de tweede Tafel onderhouden moet worden. En zoals de ceremoniën voor de eerste Tafel wijken, wijken ze ook voor de tweede.

En toch is er een *groot verschil* tussen de geboden van de eerste en van de tweede Tafel.

(1) In degenen tot wie ze zich uitstrekken. Want de eerste Tafel strekt zich uit tot God, en de tweede tot de naasten of mensen. Dus zoveel God groter is, dan de mensen, zoveel groter is ook de gehoorzaamheid aan de eerste, dan die aan de tweede Tafel; en zoveel minder de naaste is dan God, des te meer wijkt ook de gehoorzaamheid aan de tweede voor die aan de eerste Tafel.

(2) In de volgorde. Want de gehoorzaamheid aan de eerste Tafel moest het allermeeest waargenomen worden, maar de gehoorzaamheid aan de tweede niet in die mate, vergeleken namelijk bij de eerste Tafel; omdat ze na, en omwille van de eerste Tafel gedaan wordt. Want wij moeten de naaste daarom liefhebben, opdat wij God kunnen liefhebben, en de liefde tot God is een oorzaak van de liefde tot de naaste. De liefde tot de naaste komt voort uit de liefde tot God, en niet de liefde tot God uit de liefde tot de naaste. Daarom zegt Christus (Luk. 14:26): "Indien iemand tot Mij komt, en niet haat zijn vader, en moeder, en vrouw, en kinderen, en broeders, en zusters, ja, ook zelfs zijn eigen leven, die kan Mijn discipel niet zijn." Om deze twee zeer grote ongelijkheden wijken de geboden der tweede voor die van de eerste Tafel.

Aanhoudend bezwaar. De diensten der liefde jegens de naaste wijken niet voor de ceremoniën van de eerste Tafel, zoals er geschreven staat: "Ik wil barmhartigheid en niet offerande" (Hos. 6:6, Matth. 9:13 en 12) En deze liefdediensten jegens de naaste zijn de gehoorzaamheid aan de tweede Tafel. Dus wijkt de gehoorzaamheid aan de tweede Tafel niet voor die aan de eerste.

Antwoord. Daaruit volgt nog niet, dat dus de gehoorzaamheid aan de tweede Tafel niet zou wijken voor die aan de eerste, maar alleen, dat de diensten der tweede Tafel niet wijken voor de ceremoniën van de eerste; hetgeen waar is en de regel niet omverstoort. Want die regel wordt bedoeld van de werken der deugden, en niet van de werken der ceremoniën. Als dus de nood en het welzijn van de naaste vereist, dat men de ceremoniën zal nalaten, dan moet men die liever nalaten dan dat men zijn naaste niet helpt. En zo is de spreuk te verstaan: "Ik wil barmhartigheid en niet offerande." Tot zover zijn de algemene regels aangewezen, waarnaar de juiste verklaring van de Tien Geboden dient te geschieden.

Nu volgt de verklaring van elk gebod apart.

HET EERSTE GEBOD.

Ex. 20:1; Deut. 5:6. Ik ben de HEERE uw God, Die u uit Egypteland, uit het diensthuis uitgeleid heb. Gij zult geen andere goden voor Mijn aangezicht hebben.

Vraag 94: *Wat gebiedt God in het eerste gebod?*

Antwoord: *Dat ik zo lief als mij mijner ziele zaligheid is, alle afgoderij a), toverij, waarzegging, bijgeloof b), aanroeping van heiligen of andere schepselen c) mijde en vliede, en de enige ware God recht lere kennen d), Hem alleen vertrouwe e), in alle ootmoed f) en lijdzaamheid mij aan Hem alleen onderwerpe g), van Hem alleen alle goeds verwachte h), Hem van ganser harte liefhebbe i), vreze k) en ere l), zodat ik eerder van alle schepselen afga en die varen late, dan dat ik in het allerm minst iets tegen Zijn wil doe, m).*

- a. 1 Kor. 6:9v., id. 10:7.
- b. Lev. 19:31, Deut. 18:10-12.
- c. Matth. 4:10, Openb. 19:10 en 22:8v.
- d. Joh. 17:3.
- e. Jer. 17:5 en 7.
- f. 1 Petrus 5:5v.
- g. Hebr. 10:36, Rom. 5:3-5, 1 Kor. 10:10, Fil. 2:14.
- h. Ps. 104:27-30, Jes. 45:7, Jak. 1:17.
- i. Deut. 6:5, Matth. 22:37v.
- k. Deut. 6:2, Ps. 111: 10, Spr. 1:7, en 9:10, Matth. 10:28.
- l. Matth. 4:10, Deut. 10:20.
- m. Deut. 33:9, Matth. 5:29 en 10:37-39, Hand. 5:29.

Verklaring van Vraag 94.

Dit gebod bestaat uit twee delen, namelijk uit de voorrede en het gebod zelf. De woorden van de voorrede luiden: *"Ik ben de HEERE uw God, Die u uit Egypteland, uit het diensthuis uitgeleid heb."* Dat behoort tot de gehele Tien Geboden, en bevat de beschrijving van de Wetgever, waardoor Hij Zichzelf van alle schepselen, wetgevers en verzonnen goden onderscheidt, door aan Zichzelf drie dingen toe te schrijven, als drie redenen waarom men Hem volgens het eerste en alle volgende geboden gehoorzaamheid bewijzen moet.

Ik, de HEERE, alsof Hij zeggen wilde: Ik, Die gij hoort spreken en u wetten geef.

Ben Jehovah, of *de HEERE*, d.w.z. de waarachtige, eeuwige en almachtige God, de Auteur en Behouder van alle goede dingen; Die van Mijzelf besta en aan alle andere dingen het aanzijn geef, en daarom ook de hoogste macht bezit om over allen te gebieden.

(Copius. Zoals vorsten en heren, wanneer zij iets gebieden, hun namen en titels vooropstellen, opdat hun onderdanen daardoor aan hun schuldige en billijke gehoorzaamheid herinnerd worden, zo wil ook de Heere aller heren en Koning aller koningen Zijn volk Israël met deze voorredenen wakker en gewillig maken.)

Uw God. God is de God van alle schepselen, omdat Hij ze geschapen heeft, onderhoudt en regeert, maar Hij noemt Zichzelf de God van Zijn volk, omdat Hij Zich daaraan speciaal geopenbaard en meegedeeld heeft; en omdat Hij door de belofte van Zijn weldadigheid de Kerk des te meer tot gehoorzaamheid zou uitlokken. Want God wordt eigenlijk gezegd de God van hen te zijn, die Hij boven anderen bemint, verzorgt en altoos behoudt, en die Hij alle dingen schenkt die hun zalig zijn, Ps. 33:12: "Welgelukzalig is het volk, welks God de HEERE is; het volk, dat Hij Zich ten erve verkoren heeft"

Die u uit Egypteland uitgeleid heb; precies alsof Hij zeggen wilde: Ik ben degene Die Mijzelf aan u heb geopenbaard en u door deze nieuwe (Letterlijk: versche) weldaad jegens Mij op het krachtigste verbonden heb. Daarom zijt gij tot gehoorzaamheid en dankbaarheid verplicht. Lansbergen. Dit was stellig zo'n grote weldaad, dat het zelfs de heidenen niet onbekend is geweest, zoals men zien kan bij de historieschrijvers Tacitus, wanneer hij over Vespasianus handelt, en Justinus. Daarom behoort deze weldaad het volk van God een krachtige reden te zijn, om hen tot dankbaarheid en gehoorzaamheid te nopen. Want wat is er billijker, dan dat een volk, dat uit tirannieke slavernij verlost is, zijn Verlosser en Beschermers van harte dient en aanhangt? En hierin vervat Hij ook (onder een deel het geheel bedoelende) alle andere weldaden en alle verlossingen der Kerk uit de dagelijkse kwalen, ja ook het ganse werk der verlossing en wonderlijke vrijmaking die door Christus geschied is, waarvan de verlossing uit Egypte een voorbeeld was. Daarom behoort dat ook ons toe. En als Hij zegt, dat Hij de HEERE, de God en Verlosser der Kerk is, dan stelt Hij Zichzelf tegenover de creaturen en alle afgoden, en wil Hij dat alleen aan Hem alle gehoorzaamheid, eer en dienst bewezen zal worden.

Er worden dus drie dingen in deze beknopte inleiding geleerd:

1. Dat er een God is. 2. Dat er maar één God is. 3. Dat deze zodanig is, als Hij Zichzelf in Zijn Woord en Kerk geopenbaard heeft. Wanneer nu dat fundament gelegd is, volgt daaruit vanzelf, dat God gekend en gediend moet zijn, en dat niet alleen omdat Hij het Zelf geboden heeft, maar ook omdat wij Hem behoren gelijkvormig te zijn, Matth. 5:48: "Weest dan gijlieden volmaakt, gelijk uw Vader Die in de hemelen is, volmaakt is."

Hesychius heeft van deze inleiding het eerste gebod gemaakt, en van de volgende woorden: "Gij zult geen andere goden voor Mijn aangezicht hebben" het tweede. Maar deze indeling kan niet goedgekeurd worden. Want die woorden "Ik ben de HEERE uw God" enz. zijn geen woorden van Hem Die iets gebiedt, maar Die alleen iets van Zichzelf bekendmaakt. Maar de volgende woorden "Gij zult niet hebben" enz., die hebben een manier van gebieden.

Het gebod is een verbod of een verbiedend gebod: "*Gij zult geen andere goden voor Mijn aangezicht hebben*", en het bevat in zich een gebiedend gebod: "Gij zult Mij, de Jehovah of HEERE, alleen tot uw God hebben." Het doel waartoe dit gebod gegeven is, is opdat wij alleen God, Die Zich in Zijn Kerk geopenbaard heeft, dienen en behoorlijke eer bewijzen mogen.

God te hebben, betekent: Belijden dat er een God is, dat er maar Eén is, en dat Hij zodanig is, als Hij Zich in Zijn Woord en Kerk geopenbaard heeft, en dat Hij ook voor ons zodanig is, en daarom op Hem alleen vertrouwen, in alle ootmoed en lijdzaamheid, vrees en eerbied zich aan Hem alleen onderwerpen, Hem liefhebben en van Hem alleen alle goeds verwachten. Hierin bestaat de gehoorzaamheid van dit gebod, waarvan de delen de deugden zijn, die dadelijk volgen.

Andere goden. Een andere of vreemde god is alles, waaraan de eigen werken en eigenschappen van God toegeschreven worden, daar hij die toch niet heeft noch die eraan toekomen.

Andere goden hebben, betekent: de waarachtige God niet hebben; of geen God of meer goden of een andere god hebben, dan die God, Die Zich geopenbaard heeft; of God jegens ons niet zodanig erkennen, als Hij Zich geopenbaard heeft; of op God niet vertrouwen noch zich aan God onderwerpen in ware ootmoed en lijdzaamheid, van Hem alleen alle goeds niet verwachten, Hem niet liefhebben of vrezen. De delen van deze goddeloosheid zijn de ondeugden, die tegenover de deugden, die dadelijk volgen zullen, geplaatst worden.

Voor Mijn aangezicht. Alsof Hij zeide: niet alleen in het aangezicht van de mensen met

gebaren en woorden, maar ook innerlijk in het binnenste van uw hart.

Nu, de aller-gemakkelijkste manier om elk gebod uit te leggen is, om hetgeen daarin behandeld wordt, te verdelen in bepaalde deugden als delen, en om de tegengestelde ondeugden erbij te voegen. Daarom zijn zeven deugden de delen der gehoorzaamheid die in het eerste gebod geboden worden; en de daaraan tegengestelde ondeugden worden daarin verboden.

1. *Een ware kennis Gods*, die daarin bestaat, dat men zo over God denkt, zoals Hij Zichzelf in Zijn Woord geopenbaard heeft, en door deze kennis opgewekt wordt om Hem lief te hebben en te dienen, Rom. 14:10: "Hoe zullen zij in Hem geloven, van Welken zij niet gehoord hebben?" Joh. 17:3: "Dit is het eeuwige leven, dat zij U kennen, den enigen waarachtigen God en Jezus Christus, Dien Gij gezonden hebt."

De ondeugden die met deze deugd strijden, zijn vele, zoals:

1. *Onwetendheid van de ware God en van Zijn wil*, namelijk niet weten van God, of twijfelen aan die dingen, die de mensen uit de schepping en uit de Goddelijke openbaring behoren te weten. En deze onwetendheid is of de aangeboren onwetendheid der dingen die wij niet weten vanwege de verdorvenheid van onze natuur; of een moedwillige onkunde der dingen, waarvan het geweten getuigt en gebiedt dat men ze onderzoeken moet, en die toch niet met een ernstige ijver onderzocht worden, om te leren en om God gehoorzaam te zijn. Van beide staat geschreven in Ps. 14:3 en Rom. 3:11: "Er is niemand die verstandig is, er is niemand die God zoekt"; 1 Kor. 2:14: "De natuurlijke mens begrijpt niet de dingen, die des Geestes Gods zijn."

2. *Dwalingen en valse opvattingen van God*, als men verzint, dat er of geen God is, of dat er veel goden zijn, en dat: of met een openbare belijdenis, zoals gebeurt bij de heidenen en Manicheeën enz., of omdat men de eigenschappen, werken of diensten die alleen aan God toekomen, aan de Engelen, gestorven mensen of andere schepselen toekent en bewijst, Rom. 1:25: "Als die de waarheid Gods veranderd hebben in de leugen, en het schepsel geëerd en gediend hebben boven den Schepper", enz. In Openb. 19:10 zegt de Engel tot Johannes die hem aanbidden wilde: "Ik ben uw mededienstknecht, en uwer broederen, die de getuigenis van Jezus hebben; aanbid God." Evenzo verzinnen ook valse meningen over God, en dwalen van de waarachtige God af: allen die wel belijden dat er niet meer dan één God is, maar die de waarachtige God Die Zich in het Evangelie geopenbaard heeft, niet kennen; zoals de bestdenkende wijsgeren, de Mohammedanen of Turken enz., en zij die wel zeggen dat ze de waarachtige God kennen, maar toch van de waarachtige God afdwalen en een afgod in Zijn plaats stellen en dienen, die zij zichzelf verzonnen hebben, omdat zij zich verbeelden dat deze God anders is, dan Hij Zichzelf in Zijn Woord geopenbaard heeft, zoals de Joden, Samosatenianen, Arianen, de Pneumatomachi of geestdrijvers, enz., Joh. 5:23: "Die den Zoon niet eert, eert den Vader niet, Die Hem gezonden heeft"; 1 Joh. 2:23: "Een iegelijk die den Zoon loochent, heeft ook den Vader niet."

3. *Toverij*, hetgeen een verdrag is met de duivel, Gods vijand, gemaakt door bepaalde woorden en ceremoniën, om met zijn hulp dingen te maken of te weten, die niet nodig zijn, en slechts dienen Of om de kwade begeerlijkheden te vervullen, Of tot ijdel vertoon Of tot enige gemakkelijke des levens, om van hem de dingen te ontvangen, die men alleen van God begeren en verwachten mag. Of korter: Toverij is een verbond met de duivel, dat hij naar de wil van hen, die het begeren, wonderlijke dingen doen zal, die menselijke kracht te boven gaan; op voorwaarde dat zij God verloochenen en hem willen dienen, Lev. 20:27: "Als nu een man of vrouw in zich een waarzeggenden geest zal hebben of een duivelskunstenaar zal zijn,

zij zullen zekerlijk gedood worden"; Deut. 18:10-12: "Onder u zal niet gevonden worden, die zijn zoon of zijn dochter door het vuur doet doorgaan, die met waarzeggerijen omgaat, een guichelaar of die op vogelgeschrei acht geeft of tovenaar, of een bezweerder die met bezwering omgaat of die een waarzeggenden geest vraagt of een duivelskunstenaar of die de doden vraagt. Want al wie zulks doet, is den HEERE een gruwel"; Ex. 22:10 enz.

Magus is een Perzisch woord, dat een filosoof of leraar beduidt. Maar de mensen, ziende hun onwetendheid, hebben de hulp van de duivel aangenomen, en daarom is deze naam later tot oneer geworden, en wordt daarmee een tovenaar of duivelskunstenaar bedoeld. Het woord magie is in gebruik gekomen voor hetgeen in het Nederlands "toverij" heet (Hand. 8:9 en 13). Tot de toverij behoren de *bezweringen*, dat men bepaalde woorden en ceremoniën gebruikt volgens het verdrag met de duivel, door welke woorden of werken de duivel uitvoeren zal hetgeen de bezweerders willen. De woorden en ceremoniën vermogen niets, maar daardoor volbrengt de duivel zijn beloften, opdat hij de mensen van God aftrekken kan.

4. *Superstitie of bijgeloof*, namelijk wanneer men aan bepaalde dingen en het gebruik van gebaren of woorden bepaalde werkingen toeschrijft, die noch door natuurlijke of burgerlijke redenen, noch door Gods Woord aangewezen kunnen worden, en die of niet uitkomen of van de duivel en andere oorzaken, dan men gemeend had, geschieden. Hoewel dit geen verdrag met de duivel is, toch is het afgoderij. Onder deze ondeugden worden ook de voorzeggingen op grond van het geschrei en de vlucht der vogels, de waarnemingen der dromen, het waarzeggen, en de tekenen en voorspellingen der tekenuitleggers begrepen, die allen samen met nadrukkelijke woorden in de Schrift verdoemd worden, Lev. 20:27, Deut. 18:10v., Jes. 44:25 en 47:13, enz.

5. *Vertrouwen op schepselen*. Omdat het vertrouwen een eer is, die men alleen aan God schuldig is, strijdt het vertrouwen op schepselen duidelijk met de kennis Gods. Want hij die deze eer aan de schepselen bewijst, verzint inderdaad meer goden; om welke reden God dan ook in Zijn Woord allen totaal verdoemt, die of op mensen of op rijkdommen of helemaal op bepaalde geschapen dingen hun vertrouwen stellen. En zo wordt ook ten opzichte van deze ondeugd de *gierigheid* verdoemd, Ps. 52:9 en 62:11, Jer. 17:5, Matth. 6:24 en Ef. 5:5.

6. *Afgoderij*, welke hierna in Antwoord 95 beschreven wordt. Deze bestaat uit twee delen. Het eerste is, als men een ander dient dan de ware God, of als men als God dient hetgeen geen God is. Dit is de meest openbare en grofste afgoderij, en behoort eigenlijk tot dit gebod. Het tweede deel is, als men wel de ware God dient, maar op een andere manier dan Hij in het 2e gebod, en overal in Zijn Woord bevolen heeft. Deze afgoderij is niet zo grof, en wordt in het 2e gebod verboden.

7. *Verachting van God*, als men God wel kent, gelijk de waarheid is, maar daardoor niet bewogen wordt om Hem lief te hebben en te dienen, of als men wel de enige waarachtige God, Die in de Kerk geopenbaard is, kent, maar door die kennis niet opgewekt wordt tot liefde, dienst, vreze en vertrouwen op God. Want de kennis van de ware leer van God is niet voldoende, als er deze aandoening niet bij komt. Anders zouden de duivelen en de heidenen ook de ware kennis van God bezitten; hetgeen de Apostel ontkent, Rom. 1:20v.: "Zij zijn niet te verontschuldigen; omdat zij God kennende, Hem als God niet hebben verheerlijkt of gedankt", enz.

II. *Geloof*, dat is een zékere wetenschap en een vast vertrouwen, waardoor wij het ganse Woord van God dat ons nagelaten is, aannemen, en waardoor wij stellig vertrouwen, dat de belofte van de genadige barmhartigheid ook ons toekomt; en wanneer wij deze weldaad van God met een vast vertrouwen aannemen en daarin gerust zijn, ontsteekt ze (n.l. het geloof) in

het verstand, de wil en het hart der uitverkorenen door het Woord van God en de Heilige Geest, een vreugde in God, een aanroeping van Zijn Naam en een gehoorzaamheid aan al Zijn geboden, 2 Kron. 20:20: "Geloof in den HEERE uw God, zo zult gij bevestigd worden; gelooft aan Zijn profeten en gij zult voorspoedig zijn."

Tegen het geloof strijdt, als te weinig:

1. *Ongelovigheid*, als men geen geloof geeft aan hetgeen men van God hoort en weet.
2. *Twijfel*, als men de leer van God niet vast gelooft, noch ze niet helemaal bestrijdt, maar men al twijfelende nu eens aan deze, dan weer aan gene zijde, zich flauwtjes buigt.
3. *Wantrouwen*, als men de kennis die men van God en Zijn beloften bezit, zich niet toe-eigent, en uit vrees van God verlaten te zullen worden, van zijn plicht afwijkt en hulp zoekt buiten God. Over al deze ondeugden wordt gesproken in 1 Joh. 5:10: "Die God niet gelooft, heeft Hem tot een leugenaar gemaakt, dewijl hij niet geloofd heeft de getuigenis, die God getuigt heeft van Zijnen Zoon."
4. Een *tijdgeloof* of een *afval van het geloof*, als men de christelijke leer gelooft en zich over de kennis ervan voor een tijd verblijdt, echter zonder toe-eigening van, en vertrouwen op de belofte van Gods genade, en zonder wedergeboorte; en als men dus door aanvechtingen of andere oorzaken overwonnen wordt, en deze instemming en belijdenis weer verwerpt, Matth. 13:20v.: "Maar die in steenachtige plaatsen bezaaid is, deze is degene, die het Woord hoort en dat terstond met vreugde ontvangt; doch hij heeft geen wortel in zichzelf, maar is voor een tijd; en als verdrukking of vervolging komt om des Woords wil, zo wordt hij terstond geërgerd"; Luk. 8:13: "Zij geloven maar voor een tijd, en in den tijd der verzoeking wijken zij af"; Hand. 8:13: "En Simon geloofde ook zelf", enz.; Hebr. 6:4: "Het is onmogelijk, degenen die eens verlicht zijn", enz.

Tegen het geloof, als té veel, strijdt:

1. Het *verzoeken van God*, als men uit ongeloof of wantrouwen of verachting van God, door vertrouwen en begeerte van zijn eigen wijsheid, macht of eer, van Gods Woord en van de door God ingestelde orde afwijkt, en zo onderzoeken wil, of God wel waarachtig en machtig is, en als men God moedwillig en hoogmoedig tergt en tot toorn verwekt, Deut. 6:16, Matth. 4:7: "Gij zult den Heere uwen God niet verzoeken"; 1 Kor. 10:9: "En laat ons Christus niet verzoeken, gelijk ook sommigen van hen verzocht hebben, en werden van de slangen vernield", en vers 22: "Of tergen wij den Heere? Zijn wij sterker dan Hij?"
2. *Vleselijke zorgeloosheid*, als men leeft, zonder eens aan God en Zijn wil, of aan zijn eigen zwakheid en aan de gevaren waar men steeds in verkeert, te denken en zonder zijn zonden te belijden of te beschreien, ja, zonder vreze Gods, en toch zichzelf wijs maakt en belooft, dat men van Gods toorn en van Zijn straffen vrij is, Matth. 24:37-39: "Gelijk de dagen van Noach waren, also zal ook zijn de toekomst van den Zoon des mensen. Want gelijk zij waren in de dagen vóór den zondvloed, etende en drinkende, trouwende en ten huwelijk uitgevende, tot den dag toe in welken Noach in de ark ging; en bekenden het niet, totdat de zondvloed kwam en hen allen wegnam: also zal ook zijn de toekomst van den Zoon des mensen." Vergelijk ook Luk. 21:34 en Rom. 2:4v.

III. *Hoop*, welke is een zékere verwachting van het eeuwige leven, dat om Christus' wil uit genade gegeven zal worden, en ook van de verzachting van de huidige tegenheden, en van de verlossing daaruit, naar het welbehagen des Heeren, Job 13:15: "Ziet, zo Hij mij doodde,

zoude ik niet hopen?"¹ Ps. 37:7: "Zwijg den HEERE en verbeid Hem" en 42:6: "Wat buigt gij u neder, o mijne ziel, en zijt onrustig in mij? Hoop op God, want ik zal Hem nog loven voor de verlossingen Zijns aangezichts"; 1 Petrus 1:13: "Hoopt volkomenlijk op de genade, die u toegebracht wordt in de openbaring van Jezus Christus"; Rom. 5:5: "De hoop beschaamt niet", en 8:24: "Wij zijn in hope zalig geworden."

De hoop komt voort uit het geloof, want wie verzekerd is van de tegenwoordige goede wil van God, die is ook verzekerd van de toekomstige, aangezien God niet veranderd wordt, Rom. 11:29: "De genadegiften en de roeping Gods zijn onberouwelijk." Toch bestaat er een verschil tussen het geloof en de hoop. Het geloof omhelst de tegenwoordige weldaden van God en Zijn goede wil jegens ons, en de hoop (omhelst) de toekomstige werkingen of vruchten van de tegenwoordige en eeuwigdurende wil van God, Hebr. 11:1: "Het geloof nu is een vaste grond der dingen die men hoopt, en een bewijs der zaken die men niet ziet"; Rom. 8:24v.: "Want wij zijn in hope zalig geworden. De hoop nu die gezien wordt, is geen hoop; want hetgeen iemand ziet, waarom zal hij het ook hopen? Maar indien wij hopen hetgeen wij niet zien, zo verwachten wij het met lijdzaamheid."

Tegen de hoop strijdt, als te weinig:

1. *Wanhoop*, wanneer men zijn zonden groter acht dan de verdiensten van Gods Zoon, en als men de barmhartigheid Gods, die in de Zoon als Middelaar aangeboden wordt, verwerpt; en als men dus niet de weldaden Verwacht, die aan de gelovigen beloofd zijn, maar als men gepijnigd wordt door een vreselijk gevoel van Gods toorn en door vrees om in de eeuwige straf geworpen te worden, ja, als men God als een wrede tiran vol verschrikking vreest en haat, Gen. 4:13: "Mijn misdaad is groter dan dat zij vergeven worde." Hiervan maant Paulus ons af, 1 Thess. 4:13: "Opdat gij niet bedroefd zijt, gelijk als de anderen, die geen hoop hebben"; Rom. 5:20: "Waar de zonde meerder geworden is, daar is de genade veel meer overvloedig geweest."

2. *Twijfel* aan de toekomstige weldaden, die in het Woord nadrukkelijk beloofd zijn, of van het eeuwige leven, van de bescherming en verlossing uit de verzoeking, en van de volharding tot het einde toe.

Tegen de hoop strijdt, als té veel: de *vleselijke zorgeloosheid*, die even tevoren al beschreven is. En zoals deze overal in Gods Woord streng verboden wordt, zo wordt de geestelijke zorgeloosheid² het allermeeest geprezen en bevolen, en wordt in alle Godzaligen vereist, daar ze ons tegen alle verschrikkingen van het geweten versterkt en bevestigt inzake Gods genade, en niets anders is dan het geloof en de hoop samen verbonden met een oprechte boetvaardigheid, welke niet vreest door God verlaten of verworpen te worden, vanwege de zekerheid van Gods onveranderlijke wil en gunst jegens hen. Hiervan staat in Rom. 8:31v. Geschreven: "Zo God voor ons is, wie zal tegen ons zijn? Die ook Zijn eigen Zoon niet gespaard heeft, maar heeft Hem voor ons allen overgegeven, hoe zal Hij ons ook met Hem niet alle dingen schenken?"

IV. *Liefde Gods*, die hierin bestaat, dat men God kent als ten hoogste goed en weldadig jegens ons, en daarom is men meer en meer begerig om met Hem verenigd te worden, en dat Zijn wil vóór alle dingen geschiede, en dat men bereid is om alles wat wij liefhebben, om Zijnentwil gaarne te verliezen; of dat men door de kennis van Gods oneindige goedheid Hem zo bemint, dat wij alle dingen liever zouden willen verliezen, dan dat wij Zijn gemeenschap

---

¹ De editie van prof. v.d. Honert noemt hier: Johs. 13:15.

² Prof. v.d. Honert schrijft hier, ten onrechte m.i., "zorgvuldigheid".

zouden moeten ontberen, of Hem in enige zaak vertoornen.

Want de *oprechte liefde* omvat twee dingen:

1. Dat men ijverig zoekt en begeert het welzijn en behoud van hem die men liefheeft.
2. Dat men daarmee zoekt verenigd te zijn, of dat het met ons moge samengevoegd worden, Deut. 6:5: "Zo zult gij den HEERE uwen God liefhebben met uw ganse hart", enz., Luk. 14:26: "Indien iemand tot Mij komt, en niet haat zijn vader en moeder en vrouw en kinderen en broeders en zusters, ja ook zelfs zijn eigen leven, die kan Mijn discipel niet zijn."

Met de liefde van God strijdt, als te weinig:

1 De *verwerping* der liefde van God, of *verachting en haat van God*, als men om de natuurlijke afkeer van God en Zijn rechtvaardigheid en om de genegenheid tot zondigen, van God wegvlucht, Die de zonden aanklaagt en bestraft, en als men tegen Hem toornig is, Rom. 8:6: "Het bedenken des vleses is de dood; maar het bedenken des Geestes is het leven en vrede."

2. *Ongeregelde liefde tot zichzelf of tot de schepselen*, als men zijn eigen begeerlijkheden of wellusten of leven of eer of andere dingen, in plaats van God en van Zijn wil en eer stelt, en men Hem liever wil vertoornen en verachten dan de dingen die we liefhebben, verliezen, Matth. 10:37: "Die vader of moeder liefheeft boven Mij, is Mijns niet waardig."

3. *Veinzen dat men God liefheeft* (Copius: of huichelarij en geveinsdheid. Wanneer de mens zich gedraagt, alsof er een rechte liefde en vreze Gods in zijn hart ware, en steeds een van de eersten is - zoals men zegt -, wanneer het Woord Gods en de sacramenten bediend worden; daar het toch in werkelijkheid bij hem niet anders is dan een Epicureïsche goddeloosheid en een innerlijke, verborgen schalksheid en boeverij, waarvoor zich alle vrome christenen ernstig moeten wachten).

In *te veel* wordt hier *nimmer gezondigd*, want God wordt nooit te veel door ons bemind.

V. *Vreze Gods*, welke hierin bestaat, dat men Gods oneindige toorn over de zonden en Zijn macht om te straffen belijdt, en dat men het voor het grootste kwaad acht om God te vertoornen, en van Hem vervreemd te worden, en men daarom ten zeerste de zonde haat en verfoeit, ja dat men bereid is, liever alle andere kwaden te verdragen dan God in enige zaken te willen vertoornen. Of, dat men wil bekennen Zijn wijsheid, macht, rechtvaardigheid en recht dat Hij over alle schepselen heeft, en omdat wij aan hem onderworpen zijn, Hem niet willen vertoornen, Lev. 1-9:14: "Gij zult voor uwen God vrezen. Ik ben de HEERE"; Jer. 10:7: "Wie zou U niet vrezen, Gij Koning der heidenen? Want het komt U toe; omdat toch onder alle wijzen der heidenen en in hun ganse koninkrijk niemand U gelijk is"; Job 37:22 en 24: "Bij God is een vreselijke majesteit! Daarom vrezen Hem de lieden"; Dan. 6:27: "Van mij (zegt Darius) is een bevel gegeven, dat men in de ganse heerschappij mijns koninkrijks beve en siddere voor het aangezicht van den God van Daniël; want Hij is de levende God en bestendig in eeuwigheden", enz.

Bezwaar. Het opperste Goed kan niet gevreesd worden. Want vrezen is als men enig kwaad probeert te ontvluchten. God is het hoogste Goed. Dus kan God niet gevreesd worden.

Antwoord. Het hoogste Goed kan niet gevreesd worden, niet namelijk uit het oogpunt dat Hij het hoogste Goed is. Maar Het kan wel gevreesd worden uit het oogpunt dat Het ook nog wat anders is. Zo wordt God gevreesd, niet omdat Hij het hoogste Goed is (want als zodanig

wordt Hij bemind!), maar omdat Hij rechtvaardig en machtig is om te straffen, of omdat Hij ons het kwaad der vernieling en der straf kan toezenden.

Daarom zijn de vrees voor God en de liefde tot God hierin onderscheiden: De liefde streeft naar het goede, n.l. naar God, en naar de vereniging met Hem; en de vrees ontvlucht het kwaad, n.l. om God niet te vertoornen en van Hem gescheiden te worden. Of: de liefde bestaat daarin, dat men het opperste Goed niet ontberen wil, en de vrees bestaat daarin, dat men de toorn van het hoogste Goed vermijdt. Zo ook: de liefde komt voort uit de kennis van Gods goedheid, en de vrees uit de kennis van Zijn macht, rechtvaardigheid en recht, dat God over alle schepselen heeft.

De vreze Gods in de zalige engelen en mensen in het eeuwige leven, is: dat ze ten eerste van de zonden en straffen der zonden een afkeer hebben, maar zonder weemoed; want in hen is zonde noch straf der zonde, en zij zijn ervan verzekerd, dat ze nimmermeer zullen zondigen of gestraft worden, Jes. 25-: 7, Openb. 7:18 en 21 "God zal alle tranen van hunne ogen afwissen; en de dood zal niet meer zijn, noch rouw noch gekrijt noch moeite zal meer zijn."

De vreze Gods in de wedergeborenen in dit leven wordt een *kinderlijke vrees* genoemd; en dat is een kennis van de zonde en van Gods toorn daarover, en een hartelijk leedwezen over de bedreven zonden, over het vertoornen van God en over de ellende, die wij en anderen vanwege de zonde verduren; en ze is een vrees om nog meer te zullen zondigen en gestraft te worden, en een vurige ijver om deze kwaden te ontkomen, omwille van de kennis die wij bezitten vuil Gods barmhartigheid, die ons door Christus bewezen is, Luk. 23:40: "Vreest gij ook God niet, daar gij in hetzelfde oordeel zijt?"; Matth. 10:28: "Maar vreest veel meer Hem, Die beide ziel en lichaam kan verderven in de hel." Deze vrees wordt *kinderlijk* genoemd, omdat ze zodanig is, als de vrees van kinderen voor de ouders, die leedwezen hebben, omdat hun vader vertoorn is, en zij vrezen dat ze hem nog meer vertoornen en zij nog meer gestraft zullen worden; en toch zijn ze steeds in hun gemoed voldoende verzekerd van de liefde en het goede hart van de vader jegens hen. Daarom hebben zij hem lief, en om deze liefde des vaders, die ze vertoorn hebben, zijn ze nog veel meer weemoedig, zoals van Petrus gezegd wordt, Matth. 26:75: "Naar buiten gaande, weende hij bitterlijk."

Van deze *kinderlijke vrees* is de *slaafse* erg verschillend. Want de vrees van de knechten voor hun heren is veelal, dat men de straffen tracht te ontkomen, zonder geloof, en zonder begeerte en vlijt om zijn leven te veranderen, vergezeld met wanhoop, en een vlieden van God en een afscheiding van Hem.

1. De *kinderlijke vrees* komt voort uit een vertrouwen op, en een liefde tot God; de *slaafse* uit de kennis en aanklacht der zonde, en uit het gevoel van Gods toom.
2. De *kinderlijke vrees* heeft vooral een afkeer van het vertoornen van God, of van de zonden, maar niet van God Zelf. De *slaafse* vreze vliedt en haat niet de zonden, maar de straffen en oordelen van God, en daarom ook God Zelf.
3. De *kinderlijke vrees* is vergezelschap van een verzekering der zaligheid en des eeuwigen levens; de *slaafse vrees* gaat gepaard met een vrees en verwachting van de eeuwige verdoemenis en verwerping door God, die des te groter is, naar mate de twijfel of wanhoop inzake Gods barmhartigheid groter is. Deze vrees leeft in de *duivelen* en *goddelozen*, en is het beginsel van de eeuwige dood, welke de goddelozen al in dit leven gevoelen, Gen. 3:10: "Ik hoorde Uwe stem in den hof en ik vreesde"; Jak. 2:19: "De duivelen geloven het ook, en zij sidderen."

Men moet erop letten, dat de liefde en vreze voor God in de Schrift menigmaal genomen wordt voor de gehele dienst van God, of voor de algemene en ganse gehoorzaamheid aan alle geboden Gods, zoals 1 Joh. 5:2: "Hieraan kennen wij, dat wij de kinderen Gods liefhebben,

wanneer wij God liefhebben en Zijne geboden bewaren"; 1 Tim. 1:5: "Het einde des gebods is liefde uit een rein hart en uit een goede consciëntie en uit een ongeveinsd geloof"; Spr. 1:7: "De vreze des HEEREN is het beginsel der wetenschap." De reden hiervan is: omdat de liefde en vreze Gods (daar ze uit het geloof en de hoop voortkomen) een oorzaak zijn van de gehoorzaamheid Want zij die God werkelijk liefhebben en vrezen, willen Hem in geen ding vertoornen, maar zijn ijverig om alles te doen wat Hem aangenaam is.

Tegen de vreze Gods strijdt, als te weinig: goddeloosheid, vleselijke zorgeloosheid en *verachting van God*; en als te veel: een *slaafse vrees* en wanhoop, waarover al eerder gehandeld is.

VI. *Nederigheid*, of ootmoed, welke hierin bestaat, dat wij belijden dat al het goede, dat in ons is en door ons gedaan wordt, er niet is door enige kracht of waardigheid onzerzijds, maar door de onverdiende en genadige goedheid van God, en dat wij daarom God in waarheid vrezen en onze gebreken en ondeugden belijden en beschreien; dat wij geen hoger plaats begeren noch vertrouwen op onze gaven, maar alleen op Gods hulp, ons binnen onze roeping houden, anderen naast ons niet verachten, noch hen hinderen bij het uitoefenen van hun ambt, maar dat wij belijden, dat ook anderen dienstige en geschikte instrumenten Gods zijn of kunnen worden; en dat wij hun daarom gaarne hun plaats en eer toekennen en voor hen wijken; ook, dat wij naar geen uitnemendheid boven anderen streven, maar tevreden zijn met de gaven en positie die God ons verleend heeft; en dat wij al onze gaven en arbeid besteden tot eer van God en tot welzijn en zaligheid van de naasten, ook zelfs van hen, die minder en onwaardig zijn, en dat wij tegen God niet murmureren, hetzij dat onze hoop mocht feilen, of dat wij veracht worden, maar dat wij God in alles de lof der wijsheid en rechtvaardigheid toekennen, 1 Kor. 4:7: "Wie onderscheidt u? En wat hebt gij, dat gij niet hebt ontvangen? En zo gij het ook ontvangen hebt, wat roemt gij, alsof gij het niet ontvangen hadt?" 1 Petrus 5:5v.: "Zijt met de ootmoedigheid bekleed; want God wederstaat de hovaardigen, maar den nederigen geeft Hij genade. Vernedert u dan onder de krachtige hand Gods, opdat Hij u verhoge te Zijner tijd"; Mark. 10:15: "Zo wie het Koninkrijk Gods niet ontvangt gelijk een kindeken, die zal in hetzelfde geenszins ingaan"; Fil. 2:3: "Doet geen ding door twisting of ijdele eer, maar door ootmoedigheid achte de een den ander uitnemender dan zichzelf."

Tegen de nederigheid strijdt, als te weinig: *hovaardij* of *trots*, als men zijn gaven niet aan God, maar aan zijn eigen waardigheid toeschrijft, en men dus God niet oprecht vreest, noch zijn gebreken belijdt en beschreit, maar somtijds (Letterlijk: altemet¹) hoger positie begeert; als men niet op Gods hulp, maar op zijn (eigen) gaven vertrouwt, zichzelf alle dingen toeschrijft, dingen onderneemt die ons vermogen te boven gaan of niet tot onze roeping behoren; als men anderen naast zich veracht en verdrukt, als men voor niemand opzij gaat, maar boven alle anderen verheven wil zijn, en als men zijn gaven en aanslagen vooral tot zijn eigen eer aanlegt, en op de mensen, ja zelfs op God toornig is, als deze onze aanslagen verhinderd worden, en men God van dwaling of onrecht beticht, als Zijn wil en welbehagen met de menselijke oordelen en genegenheden niet overeenkomt. Of korter: Als men over zichzelf en zijn gaven verwonderd is, en alles aan zichzelf toeschrijft; als men dingen onderneemt die ons niet aangaan, en men tegen God murmureert, als onze begeerten verhinderd worden, 1 Petrus 5:5: "God wederstaat de hovaardigen"; Spr. 16:5: "Al wie hoog is van hart, is den HEERE een gruwel."

Hiertegen strijdt ook, als te veel: *veinzing van nederigheid*, als men een lof der nederigheid zoekt, door verzaking der dingen, die iemand toch aan zichzelf in zijn eigen gemoed

---

¹ Prof. v.d. Honert heeft hier: menigmaal.

toeschrijft, hetzij naar waarheid of ten onrechte; en door weigering der dingen die hij nochtans begeert en heimelijk probeert te verkrijgen, Matth. 6:16: "Wanneer gij vast, toont geen droevig gezicht gelijk de geveinsden; want zij mismaken hun aangezichten, opdat zij van de mensen mogen gezien worden, als zij vasten. Voorwaar, Ik zeg u, dat zij hun loon weg hebben." Aristoteles noemt deze ondeugd "*baucopanourgian*", wat zoveel betekent als *een geveinsde verachting*; en die met deze ondeugd beladen zijn, noemt hij "*baucopanourgous*", d.w.z. geveinsdelijk verachtende, of zoals sommigen het vertalen, hovaardige schalken en bedriegers. Dit zijn de woorden van Aristoteles, lib. 4. cap. 13. Ethic.: "En zij die kleine en publieke dingen overzien en verachten, dezen worden *Baucopanourgdi*, d.w.z. loze schalken genoemd, en worden allerwege veracht. En soms blinkt deze hovaardij uit, zoals de kleding der Lacedaemoniërs¹. Dat is een dubbele hovaardigheid.

VII. *Lijdzaamheid*, welke hierin bestaat, dat wij bekennen de wijsheid, voorzichtigheid, rechtvaardigheid en goedheid van God, Hem gehoorzaam zijn in het verdragen van alle tegenheden, die God hebben wil dat wij verdragen zullen, en dat wij om de weemoed niet murmureren tegen de Heere, noch iets doen in strijd met Zijn gebod, maar dat wij altijd in alle weemoed en pijn het vertrouwen en de hoop behouden, dat God ons helpen zal, en dat wij van Hem verlossing begeren, en door deze kennis van, en dit vertrouwen op Gods wil, onze weemoed matigen. Of korter: Dat wij bekennen de macht en majesteit van God, en op Zijn Goddelijke hulp en verlossing vertrouwen, Gode gehoorzaam zijn in het verdragen van de kwaden die Hij ons toezendt, Ps. 37:7: "Zwijg den HEERE en verbeid Hem", en vers 34: "Wacht op den HEERE en houd Zijn weg, en Hij zal u verhogen." En nederigheid en lijdzaamheid behoren tot het eerste gebod, niet alleen omdat het delen zijn van de innerlijke gehoorzaamheid die God wil dat men Hem bewijzen zal, maar ook omdat ze volgen en voortkomen uit een waarachtige kennis, vertrouwen, liefde en vreze van God, als noodzakelijke vruchten ervan.

Tegen de lijdzaamheid strijdt, als te weinig: *Onlijdzaamheid*, of *ongeduld*, welke is, als men uit onwetendheid en wantrouwen der Goddelijke wijsheid, voorzichtigheid, rechtvaardigheid en goedheid God niet gehoorzaam zijn wil in het verdragen der tegenheden, die Hij wil dat wij verdragen zullen, en men om de weemoed tegen God murmureert, en iets doet tegen Zijn geboden in; ook als men van God geen hulp en verlossing begeert of verwacht, noch ook door kennis van, en vertrouwen op Gods wil de weemoed matigt; maar daaraan toegeeft en erdoor overwonnen, of gedreven Of verwekt wordt tot wanhoop. Voorbeelden hiervan zijn Saul en Judas; ook vele hartstochten in de klachten van Job, waardoor ook de Godzaligen menigmaal overwonnen worden.

Daartegen strijdt ook, als te veel: *roekeloosheid*, als men uit een onwetende zothed niet let op de gevaren of op zijn beroep, of op de wil van God, of als men uit een ijdel vertrouwen op zichzelf, zonder noodzaak zelfs bepaalde gevaren riskeert, Sirach 3:27: "Wie het gevaar liefheeft, zal erin vergaan." Men dient erop te letten, dat er in dit gebod en ook in de andere geboden, dezelfde ondeugden tegen vele en verschillende deugden gesteld worden. Zo strijdt met het geloof, de hoop en de vreze Gods: *vleselijke zorgeloosheid*. Met de hoop, liefde, vreze Gods en lijdzaamheid strijdt het *verzoeken van God*, enz. Met de waarachtige kennis Gods en het geloof strijdt allermeeest *afgoderij*. Hetzelfde gebeurt ook bij de deugden en ondeugden der andere geboden.

---

¹ De Lacedaemoniërs droegen een eenvoudig verachtelijk kleed, om daardoor een eer der matigheid en nederigheid te verkrijgen, zoals thans de Wederdopers doen. Noot van prof. v. d. Honert.

Vraag 95: Wat is afgoderij?

Antwoord: *Afgoderij is in de plaats van de enige ware God, Die Zich in Zijn Woord geopenbaard heeft, of nevens Hem iets anders verzinnen of hebben, waarop de mens zijn vertrouwen stelt a).*

- a. Ef. 5:5, 1 Kron. 16:26, Fil. 3:18v., Gal. 4:8, Ef. 2:12; 1 Joh. 2:23, 2 Joh., vers 9, Joh. 5:23.

Verklaring van Vraag 95.

Omdat de afgoderij de voornaamste zonde is, die hier in dit gebod verboden wordt, en ze ook menigerlei is, zo wordt hier in deze Vraag daarover zeer geschikt in het bijzonder gehandeld. Dat er *twee soorten afgoderij* door God in Zijn wet verboden zijn, is al eerder ter sprake gekomen. De ene is er, als de waarachtige God niet gediend wordt, of om nog duidelijker te spreken: als men belijdenis doet van een andere god te dienen, of ook wanneer men zijn vertrouwen op iets anders stelt. De andere afgoderij gaat meer bedekt toe, wanneer men wel geen belijdenis van een andere god te dienen doet, maar toch van de wijze van de dienst, die God Zelf bevolen heeft, afdwaalt en daarin iets verandert of een andere wijze om Hem te dienen, voorgenomen wordt, waarover hierna bij het tweede gebod gehandeld zal worden; zoals over de eerste soort bij het eerste gebod en hier wat breder stilgestaan wordt. Opdat dan deze lelijke zonde beter gekend en verstaan worde, dient men erop te letten, op hoeveel manieren de mensen zich voor God daarin vergrijpen.

Hetgeen wij in onze taal *afgoderij* noemen, is in het Latijn *idololatria*, afkomstig van het Griekse woord "Eidololatreia", d.w.z. afgodendienst. En een afgod is allerlei gedaante of gestalte die de mensen vinden, verdichten of zichzelf verbeelden, om daarmee de Heere God uit te beelden, en zo iets anders te hebben (behalve de enige ware God, Die Zich in Zijn Woord geopenbaard heeft), waarop zij hun vertrouwen en hoop stellen en hetwelk zij als God dienen. Waarbij opgemerkt kan worden, dat in strijd met het eerste gebod op tweeërlei wijze afgoderij bedreven wordt: ten eerste, als de ware God niet gediend wordt, of er een ander naast Hem gediend of in Zijn plaats gesteld wordt, dan hebben deze mensen God niet, of zij houden iets anders naast God en in Zijn plaats, hetgeen zij voor hun god of een medegod houden. Ten anderen, als de mensen wel blijven bij de belijdenis van de enige ware God, maar hun vertrouwen en hoop niet uitsluitend op Hem, maar ook op iets anders, wat het dan ook moge zijn, stellen. En al houden zij dat voor geen God in hun hart, toch bewijzen zij het hetgeen Godes is, en kleven het met hun hart aan, en zo is het hun als God.

Zij worden *afgodendienaars* bevonden te zijn, volgens de eerste manier, die in hun gemoed, wil en hart een andere god dienen dan Hem Die Zich geopenbaard heeft in de schepping van hemel en aarde; in de verlossing van Zijn Kerk uit Egypte, en in nog andere wonderwerken, zoals de Schrift die meedeelt. Evenzo degenen die wèl belijden dat zij de enige ware God dienen, Die hemel en aarde geschapen heeft, maar Die in hun verbeelding (lettert., fantasie) en gedachten een andere god bedoelen, die zij zichzelf verzinnen, en niet zoals Hij Zichzelf in Zijn Kerk door Zijn Woord heeft geopenbaard en heerlijk betoond. Daarvan zijn onze *Joden*, de *Arianen*, de *Mohammedanen* of *Turken* niet vrij, die wel enigszins beweren dat zij de enige, eeuwige en onbegrijpelijke God, de Schepper der wereld belijden, maar die Hem niet dienen zoals Hij Zich in Zijn Woord openbaarde, namelijk Eén in Wezen en Drie in Personen (Joh. 5:23, 1 Joh. 2:23, 2 Joh., vs. 1. Dus vallen zij van de belijdenis die zij schijnen te willen bekennen, af, en door Hem te verloochenen, vervallen zij tot een andere god, die geen God is, maar van wie zij zichzelf gedroomd, verdicht en ingebeeld hebben, dat hij God is. Volgens de tweede manier moeten geacht worden afgodendienaars te zijn, zij die iets

hebben, waarop zij hun betrouwen en hoop stellen, behalve op de enige en ware God, op Wie alleen ons vertrouwen rusten en onze hoop staan moet. Zoals bij voorbeeld een gierigaard, die zijn hoop op zijn rijkdommen stelt en zo een afgodendienaar wordt. Zo ook wanneer iemand meer op de medicijnmeesters vertrouwt, of op bepaalde uiterlijke middelen, dan op God (2 Kron. 16:12); die zijn vader, kind of vrouw enz. liever heeft dan God (Matth. 10:37, 1 Sam. 2:2; die van hun buik hun god maken (Fil. 3:19), en die de sacramenten aanbidden in plaats van God Zelf, of eraan toeschrijven hetgeen van God is, die hebben allen samen een afgod, en zijn aan overtreding van dit eerste gebod schuldig. Want God geeft daarmee te kennen, als Hij zegt: "Gij zult geen andere goden voor Mijn aangezicht hebben", dat geen ding in ons hart verborgen is, of het is voor Zijn aangezicht openbaar; dat wij ons daarom niet minder moeten wachten voor die afgod, waaraan ons hart verkleefd is, op betrouwt of hoopt, al is het voor de mensen verborgen, als wij schuldig zijn ons te wachten voor de publieke afgoderij, die door iedereen voor zodanig gehouden wordt, aangezien de gehoorzaamheid, vertrouwen en hoop op Hem, zoals Hij die in Zijn wet van ons eist, volkomen en geestelijk is, en speciaal vordert, dat ons hart, ziel en alle affecten of genegenheden tot Zijn dienst overeenkomen en samenstemmen.

ZONDAG 35.

Verklaring van het tweede gebod.

Dat de ware God van Israël door ons recht gekend, gevreesd, bemind en met godsdienstige eer gediend worden moet, is in het *eerste* gebod voorgesteld, en in de vorige Zondagsafdeling verklaard. Hoe nu deze enige God gediend worden moet, of op welke manier deze dienst Hem bewezen moet worden, wordt vervolgens voorgeschreven in het *tweede* gebod, namelijk niet door beelden, of door een door mensen uitgedachte godsdienst, maar zoals Hij Zelf in Zijn Woord ons bevolen heeft. Dat gebod wordt verklaard in deze Zondagsafdeling, waarin voorgesteld wordt: 1. De verklaring, in Vraag 96. 2. Enkele bezwaren tot nadere verklaring beantwoord, in de Vragen 97 en 98.

HET TWEEDE GEBOD.

Exodus 20:4-6 en Deuteronomium 5:8-10:

Gij zult u geen gesneden beeld, noch enige gelijkenis maken van hetgeen dat boven in den hemel is, noch van hetgeen dat onder op de aarde is, noch van hetgeen dat in de wateren onder de aarde is. Gij zult u voor die niet buigen noch hen dienen; want Ik, de HEERE uw God, ben een ijverig God, Die de misdaad der vaders bezoekt aan de kinderen, aan het derde en aan het vierde lid dergenen die Mij haten; en doe barmhartigheid aan duizenden dergenen die Mij liefhebben en Mijne geboden onderhouden.

Vraag 96: Wat eist God in het tweede gebod?

Antwoord: Dat wij God op generlei wijze afbeelden a), noch op een andere wijze vereren dan Hij in Zijn Woord bevolen heeft b).

- a. Deut. 4:15-29, Jes. 40:18-25, Rom. 1:23-25, Hand. 17:29.
- b. 1 Sam. 15:23, Deut. 12:30-32, Matth. 15:9.

Verklaring van Vraag 96.

Bastingius. In het eerste gebod is verklaard, dat wij alleen de enige God mogen liefhebben, eren en dienen, namelijk Hem Die Zichzelf aan Zijn Kerk in Zijn Woord geopenbaard heeft. Maar hoe die God door ons gediend en geëerd wil zijn, wordt hier met goed onderscheid in het tweede gebod onderwezen, te weten niet door beelden of enige vorm, maar alleen op zo'n manier als Hij Zelf in Zijn Woord uitdrukt en voorschrijft, om Zijn dienst daarnaar in te richten.

In dit tweede gebod zijn twee zaken begrepen: Het *gebod* zelf, en een *vermaning* en aansporing tot gehoorzaamheid. Over het gebod zullen wij eerst spreken, en daarna over de bijgevoegde vermaning. Het doel waartoe dit gebod gegeven werd, is: Opdat wij de ware God, Die in het eerste gebod geboden heeft, dat men Hem alleen zal dienen, recht gediend worde; of dat de ware en wettige godsdienst zuiver en onvervalst gehandhaafd en door geen bijgelovige diensten enigszins ontheiligd worde. Daarom wordt hier alle *eigenwillige*, d.w.z. verzonnen *dienst van God verboden*, en de *ware godsdienst geboden*, die uit alle uiterlijke en innerlijke werken bestaat, zoals God die geboden heeft, en die gedaan worden uit een oprecht geloof, in de zekerheid dat de persoon en het werk Gode behagen omwille van de Middelaar; voornamelijk met die bedoeling, dat God geëerd en ons hierdoor een regel van de ware godsdienst voorgeschreven zou worden, dat wij niet alleen de schepselen of beelden voor geen God houden, maar dat wij ook zelfs de waarachtige God noch bij, of door beelden, noch

op enige andere wijze dienen, dan zoals Hij bevolen heeft. En dat wij de godsdienst die Hij ingesteld heeft, met alle vlijt en ijver waarnemen, en ze onvervalst bewaren. En hiertoe behoort de zevende regel: Dat wanneer de voornaamste soort genoemd wordt, ook alle andere bedoeld worden, die daar enige verwantschap mee bezitten. Want als God hier een van de voornaamste en meest bekende soorten van ongeoorloofde godsdiensten verbiedt, namelijk de dienst door de beelden, dan sluit Hij de andere niet uit, maar noemt alleen deze, omdat ze de allergrofste is, en een springader van alle andere, die Hij daarom ook meteen verbiedt, omdat daarin eenzelfde reden tot verbieden aanwezig is, n.l. afgoderij. Daarom worden alle godsdiensten die niet door God Zelf ingesteld, maar door de mensen bedacht zijn, door deze grofste soort met name verboden, en wordt ons ook tevens een regel gegeven, dat wij ons heilig en eerbiedig hebben te houden binnen de perken, die ons door God voorgesteld zijn, ja dat wij niet het minste moeten af- of toedoen van en aan de dienst, die door God ingesteld is; hetgeen ons ook op andere plaatsen in de Schrift overal bevolen wordt, zoals in Deut. 4:4 en 12:32: "Al dit woord hetwelk ik ulieden gebied, dat zult gij waarnemen om te doen; gij, zult daar niet toedoen en daarvan niet afdoen"; Spr. 30:6: "Doe niet tot Zijne woorden, opdat Hij u niet bestrafte en gij leugenachtig bevonden wordt."

(Bastingius. Tot dat doel heeft God onder het Oude Testament de ganse Levitische dienst, met alle offeranden en andere ceremoniën zo naarstig Zijn volk voorgeschreven en ingeprent, opdat zij geen redenen zouden hebben om iets vreemds of nieuws te verzinnen. Dat hebben wij ook onder het Nieuwe Testament volgens deze wet te bedenken, en ons alleen aan Gods Woord te houden, dat ons de ware godsdienst en het rechte gebruik der sacramenten leert. Dat betuigt Christus in Matth. 15:9 op grond van Jes. 29:13: "Tevergeefs eren zij Mij, lerende leringen, die geboden van mensen zijn", en in Joh. 4:24: "God is een Geest, en die Hem aanbidden, moeten Hem aanbidden in geest en waarheid.")

Op grond hiervan kan nu gemakkelijk een oordeel gevormd worden over het onderscheid tussen dit gebod en het overige, en ook geantwoord worden op het volgende *bezwaar*:

De geboden die één en dezelfde zaak verbieden, zijn niet twee, maar één gebod. Het eerste en tweede gebod verbieden dezelfde zonde, namelijk afgoderij. Dus zijn het eerste en het tweede gebod niet twee geboden, maar één gebod.

Antwoord.

1. De geboden die dezelfde zonde op dezelfde manier en uit hetzelfde oogpunt verbieden, zijn één gebod, maar niet die enerlei zonden uit verschillend oogpunt verbieden. Want zoals volgens de vijfde regel hetzelfde en enerlei werk, in verschillende geboden, om verschillende doeleinden en uit verschillend oogpunt kan geboden worden, zo kan ook *dezelfde zonde in verschillende geboden verboden* worden. Zo wordt gulzigheid in het 6e gebod verboden, omdat men zijn eigen• lichaam en gezondheid daardoor kwetst; in het 7e gebod, omdat het een oorzaak en voedsel is voor de wellusten, en in het 8e gebod, omdat daardoor het huisgezin te kort gedaan wordt en de goederen er schadelijk doorgebracht en verminderd worden. Zo wordt de *afgoderij* in het 1ste gebod verboden, omdat daardoor Gods dienst en eer aan de verzonnen goden of schepselen toegekend wordt, en in het 2^e gebod, omdat de afgoderij de wettige godsdienst vervalst, en de waarachtige God een valse godsdienst opdringt.

2. Ook is het niet waar, dat in het 1e en 2e gebod enerlei zonden verboden worden. Want hoewel het in het algemeen enerlei zonde is, n.l. afgoderij, die in beide (geboden) verboden wordt, toch wordt in het 2e gebod een *andere vorm* of soort van afgoderij verboden, dan in het 1ste, zoals al eerder bewezen is. Intussen dient men er toch op te letten, dat deze geboden

zo met elkaar samenhangen, dat het 2e niet overtreden kan worden, of het 1e wordt dan tevens overtreden. Want als God anders gediend wordt dan Hij gediend wil zijn, dan wordt er een andere wil van God verzonnen, en daarom ook een andere god. Daarom wordt dan God niet gediend, maar een afgod, een product van 's mensen hersenen, die men denkt zo gesteld te zijn.

Tegen deze oprechte godsdienst en dus ook tegen dit tweede gebod strijden:

Afgoderij, welke een verzonnen of bijgelovige godsdienst is. Zoals wij al eerder gezegd hebben, is de afgoderij tweërlei. De ene is een grove afgoderij, wanneer men valse en verzonnen goden dient, hetgeen in het eerste gebod verboden wordt, en ten dele ook in het derde gebod. De andere is een meer subtiële afgoderij, wanneer men zich voordoet, alsof men de ware God wil dienen, maar als men dan *dwaalt in de manier* van die dienst, d.w.z. als men God wil dienen met een werk, dat Hij niet geboden heeft. Deze wordt eigenlijk in het 2e gebod verboden en heet *eigenwillige godsdienst* of superstitie, als men bij Gods geboden nog menselijke instellingen voegt. Daarom worden zij superstitieuze of bijgelovige mensen genoemd, die de dienst van God met hun verzinsels vervalsen. Dat wordt overal in de Schrift verboden, Jes. 29:12 en Matth. 15:9: "Tevergeefs eren zij Mij, lerende leringen, die geboden van mensen zijn"; Kol. 2:8: "Ziet toe, dat niemand u als een roef vervoere door de filosofie en ijdele verleiding naar de overlevering der mensen, naar de eerste beginselen der wereld, en niet naar Christus", en vers 16: "Dat u dan niemand oordele in spijs of in drank", enz., en vers 22v.: "Welke dingen alle verderven door het gebruik, ingevoerd naar de geboden en leringen der mensen; dewelke wel hebben een schijnrede van wijsheid in eigenwilligen godsdienst en nederigheid, en in het lichaam niet te sparen, doch zijn niet in enige waarde, maar tot verzadiging des vleses."

Huichelarij. Dat is een veinzen van de oprechte Godzaligheid en dienst van God, door de uiterlijke werken te doen, die door God geboden zijn; deugden en ceremoniën, zonder waar geloof, bekering en innerlijke gehoorzaamheid, Jes. 29:13v.: "Daarom dat dit volk tot Mij nadert met zijn mond en zij Mij met hunne lippen eren, doch hun hart verre van Mij doen; en hun vreze, waarmede zij Mij vrezen, mensengeboden zijn, die hun geleerd zijn; daarom ziet, Ik zal voorts wonderlijk handelen met dit volk, wonderlijk en wonderbaarlijk", enz. Zie, hoe deze huichelarij gevoegd wordt bij de mensengeboden, als daaronder mede begrepen.

Goddeloosheid. Dat is een verachting of moedwillige verwaarlozing (Letterlijk: nalating) van de gehele religie en van de uiterlijke en innerlijke godsdienst of van een deel ervan. En daarom strijdt deze zonde niet alleen tegen dit tweede gebod, maar ook tegen de dienst van de hele 1e Tafel.

Bezwaar, ten gunste van de verdediging van de superstitie of eigenwillige godsdienst: De teksten uit de Schrift, die kort tevoren tegen de eigenwillige godsdiensten bijgebracht zijn, zoals Jes. 29:13, Matth. 15:9, Kol. 2, de verzen 8, 22 en 23, en die elders aangehaald zijn, zoals Ez. 20:18, Deut. 12:8, Gal. 5:1, enz., spreken alleen van de ceremoniën van de wet van Mozes en van goddeloze geboden der mensen. Daarom moeten de andere menselijke geboden, die door de Gemeente of Opzieners ervan ingesteld worden - als zij niets gebieden dat met Gods Woord in strijd is - niet veroordeeld worden met de naam van eigenwillige diensten, maar dan zijn dat diensten van God.

Antwoord. Het is niet waar, dat in deze plaats alleen gesproken wordt van de ceremoniën van Mozes' wet of van goddeloze geboden der mensen. Want de verklaringen die bij die teksten gemaakt zijn, tonen aan, dat ook alle andere menselijke wetten verworpen worden, die iets

gebieden om God te dienen, dat door God Zelf niet geboden is, hoewel dat een zaak is, die op zichzelf door God niet verboden is en daarom niet goddeloos is. Want op die manier verwerpt Christus de instelling der Joden, die in zichzelf niet goddeloos was, inzake het wassen der handen, omdat zij meenden God daarmee te dienen, Matth. 15:11: "Hetgeen ten monde ingaat, ontreinigt den mens niet; maar hetgeen ten monde uitgaat, dat ontreinigt den mens." Zodanig zijn ook de ongehuwde staat, het onderscheid in spijsen en dagen, waarover Paulus spreekt en die hij, wijl ze als noodzakelijk opgedrongen werden, een "lering der duivelen" noemt (1 Tim. 4:1 en 3) en van welke dingen hij toch op andere plaatsen leert, dat ze de Godzaligen wel geoorloofd zijn, zoals in Rom. 14:6, 1 Kor. 9 en 10:25v. Daarom is het ook duidelijk, dat door deze en dergelijke teksten uit de Schrift ook alle middelmatige werken verboden worden, n.l. zulke werken, die door God noch verboden noch geboden zijn, wanneer die maar geboden worden en gedaan worden als een dienst van God, d.w.z. zodat God door het doen ervan geëerd en door het nalaten ervan onteerd zou worden.

En de *middelmatige dingen* moeten van de dienst van God onderscheiden worden, vooral om drie redenen.

1. Omdat een andere godsdienst verzinnen betekent: een andere wil van God en daarom ook een andere god verzinnen. Daarom worden degenen die dat doen, zoals vroeger een Aäron en Jerobeam, evengoed van afgoderij beschuldigd, als degenen die inderdaad een andere god dienen dan die HEERE, Die Zich in de Kerk geopenbaard heeft (Ex. 32:58, 21 en 25; 1 Kon. 12:30 en 33, en id. 13:33v.).
2. Omdat wanneer de diensten zo door elkaar vermengd worden, ook God met de afgoden vermengd wordt, welke geëerd worden met diensten die door mensen verzonnen zijn.
3. Omdat er in Rom. 14:23 staat: "Al wat uit het geloof niet is, dat is zonde." En wie iets doet om God te dienen en niet weet, of God op die manier wel geëerd wil zijn, die handelt niet uit het geloof, daar hij niet weet, of dit zijn werk Gode behaagt ja dan neen, ja, zelfs God veracht, omdat hij durft doen hetgeen Hem mishaaft.

Maar aangezien de verdedigers der menselijke godsdiensten tegen deze opvatting bepaalde teksten uit de Schrift aanvoeren, die gebieden dat men de geboden der mensen gehoorzamen zal, waaruit zij besluiten willen, dat deze even krachtig zijn als de geboden van God, en derhalve ook voor godsdiensten gerekend mogen worden, is het nodig, dat wij hier over de menselijke instellingen en het onderscheid ervan, enige verklaring geven.

Over de menselijke geboden en de autoriteit der kerkelijke instellingen.

Er zijn vierderlei dingen die de mensen gebieden.

1. Er zijn *Goddelijke geboden*, die de mensen de een aan de ander voorstellen, en behoren voor te stellen om te onderhouden, maar niet uit hun eigen naam, maar uit Gods Naam, namelijk als dienaars en gezanten, en niet als auteurs zelf. Zo stellen de dienaars de Gemeente de hemelse leer¹ voor, zo ook de ouders de kinderen, de onderwijzers de leerlingen en de Overheden haar onderdanen de geboden van Gods Wet. De gehoorzaamheid aan deze geboden is, en wordt genoemd: *dienst van God*, omdat het geen menselijke, maar Goddelijke geboden zijn, die men noodzakelijk gehoorzamen moet, hoewel ze ons door geen schepselen geboden worden, ja al was het ook, dat alle schepselen het tegendeel geboden. Over deze geboden spreken de volgende teksten, Spr. 6:20: "Mijn zoon, bewaar het gebod uws vaders,

¹ De uitdrukking "hemelse leer" vinden wij veel in die werken van Calvijn.

en verlaat de wet uwer moeder niet"; Deut. 17:12: "De man nu, die trotselijk handelen zal, dat hij niet hare naar den priester, dewelke staat om aldaar den HEERE uwen God te dienen, of naar den rechter: dezelve man zal sterven"; Matth. 18:17: "Indien hij ook der gemeente geen gehoor geeft, zo zij hij u als de heiden en de tollenaar"; en dergelijke teksten meer, zoals Luk. 10:17, 1 Thess. 4:2 en 8, Ex. 16:8, Matth. 23:2v., Hebr. 13:17, 1 Kor. 4:21, 2 Kor. 13:10, 2 Thess. 3:14 enz.; welke teksten alle gebieden, dat men de *mensen als dienaars van God* gehoorzaam zal zijn in de dingen, die de dienst betreffen, maar zij staan niemand de macht toe, om nieuwe godsdiensten in te stellen naar zijn goeddunken, zoals geschreven staat in Spr. 30:6: "Doe niet tot Zijne woorden, opdat Hij u niet bestraffe"; 1 Tim. 1:3: "Gelijk ik u vermaand heb, zo vermaan ik het u nog, opdat gij sommigen beveelt geen andere leer te leren", en 1 Tim. 5:3v., id. 4:11, id. 3:16v.

2. Er zijn *menselijke geboden* inzake politieke en burgerlijke zaken, welke enige besluiten of ordinantiën van zekere omstandigheden zijn, noodwendig en nuttig tot onderhouding van de geboden der *tweede Tafel*. Zodanig zijn de wetten, die ingesteld zijn door overheden, ouders, onderwijzers, heren en allen die in dit uitwendige leven in enige hoogte gesteld zijn. De gehoorzaamheid aan deze wetten is ook een godsdienst, ⁱⁿ het algemeen genomen, omdat het een deugd is en door God geboden; dat men de overheden en anderen die over ons gesteld zijn, gehoorzaamheid bewijst. Maar wat het werk in het bijzonder betreft, of de omstandigheden, is het geen godsdienst. Want godsdiensten zijn alleen de werken, die men doen moet om het bevel van God, al komt er geen gebod of aanzien van mensen bij. En deze werken zouden kunnen gedaan of nagelaten worden, zonder enig vertoornen van God, als zij door de Overheden (Letterlijk: regeringen) niet geboden worden, Zij verplichten echter de gewetens, d.w.z. zij moeten noodzakelijk gedaan en kunnen niet nagelaten worden, of God wordt vertoorn, omdat het de Overheid geboden heeft, al zou men ook niemand enige ergernis geven. Bij voorbeeld: *wapens dragen* of niet dragen, is geen godsdienst, maar als de Overheid dat geboden of verboden heeft, dan is de gehoorzaamheid die dan bewezen wordt, een godsdienst; en hij zondigt tegen God die zich daartegen verzet, hoewel het zou kunnen verborgen zijn en hij dan ook niemand enige aanstoot gaf. Want zo wordt de gehoorzaamheid aan de Overheid, welke in het algemeen een godsdienst is, gekrenkt. Maar de werken zelf zijn van henzelf en in eigenlijke zin geen godsdienst, maar alleen toevallig, omdat n.l. de Overheid deze geboden geeft; want als dat niet het geval was, dan zou de gehoorzaamheid niet gekrenkt worden. Daartoe dienen de volgende uitspraken, Rom. 13:1-3: "Alle ziel zij den machten over haar gesteld, onderworpen; want er is geen macht dan van God, en de machten die er zijn, die zijn van God geordineerd. Alzo dat die zich tegen de macht stelt, de ordinantie Gods wederstaat", enz.; Tit. 3:1: "Vermaan hen, dat zij den overheden en machten onderdanig zijn, dat zij hun gehoorzaam zijn", Ef. 4:1, Kol. 3:22v.

3. Er zijn geboden van mensen *inzake kerkelijke zaken* of inzake bepaalde ceremoniën, welke zijn bepaalde ordinantiën inzake zekere omstandigheden, die *nuttig* en nodig zijn tot *onderhouding* van de geboden der *eerste Tafel*; zoals daar zijn de tijd, plaats, manier en orde van de predicates, gebeden, het lezen in de kerken, van de vastendagen, de manier die men in acht moet nemen bij het verkiezen der Dienaars, bij het aalmoezen inzamelen en uitdelen, en dergelijke meer, waarover God in bijzonderheden totaal niets geboden heeft.

De gehoorzaamheid aan deze wetten is ook onder de deugden begrepen, als zij maar recht en profijtelijk gedaan zijn, en derhalve ook mede onder de godsdiensten (begrepen). En de ceremoniën, die hier aldus geboden worden, zijn niet alleen geen godsdienst, maar verplichten ook de gewetens niet; ook is het niet nodig, dat men ze waarneemt, als men geen ergernis geeft. Zo zijn godsdiensten: de samenkomsten der gemeente, om Gods Woord te beluisteren, de publieke en bijzondere gebeden, de nuttige en geschikte orde in de gemeente niet verstoren en zijn naaste geen ergernis geven. Maar het is geen godsdienst: op dit of dat

uur samenkomen, de gebeden op deze of die manier uitspreken, hetzij staande of met gebogen knieën, op deze of die dag de één of de andere tekst uit de Schrift lezen, of in de gemeente uitleggen, vlees eten of niet eten, enz. (Vgl. N.G.B., art. 3.

4. Er zijn menselijke geboden, die tegen de Goddelijke *strijden*. God verbiedt ze te gehoorzamen, hetzij ze door de wereldlijke overheid, of door de Kerk, of door de Dienaars ervan geboden worden; zoals geschreven staat in Hand. 5:29: "Men moet Gode meer gehoorzaam zijn dan den mensen"; Matth. 15:3: "Waarom overtreedt ook gij het gebod Gods door uw inzetting?" Wanneer men deze vierderlei dingen die de mensen gebieden, opgemerkt heeft, kan men gemakkelijk een antwoord geven op de bezwaren van de *Roomsen*, waarmee zij bewijzen willen, dat men de menselijke instellingen noodzakelijk dient te onderhouden.

Bezwaren van de Rooms-katholieken die verzinnen, dat hun inzettingen een dienst van God is, en dat men om des gewetens wil verplicht is, die te onderhouden.

Bezwaar 1. God gebiedt dat men de geboden der mensen zal gehoorzamen, Hebr. 13:17 en op andere plaatsen. Daarom zijn wij verplicht, om des gewetens wil, de geboden der mensen gehoorzaam te zijn.

Antwoord. De Schrift spreekt van geboden der mensen:

1. Die goed zijn en niet met Gods Woord strijden.
2. En die door God door middel van de mensen geboden worden, opdat Hem dienst bewezen worde.
3. Dat zijn geboden betreffende politieke zaken, die van de autoriteit en bevoegdheid der mensen afhangen, en die men gehoorzamen moet, niet om God te dienen, maar om des gewetens wil.
4. Ze behoren tot de orde en ceremoniën der Kerk, welke men dient gehoorzaam te zijn, niet om God te dienen noch om des gewetens wil, maar om ergernis te vermijden.

Bezwaar 2. Men moet de plakaten of geboden van de Overheid gehoorzaam zijn om des gewetens wil. Dus ook evenzo de kerkelijke instellingen.

Antwoord. Er bestaat een groot verschil tussen beide. Want God heeft de Overheid de bevoegdheid gegeven om burgerlijke wetten te maken, en heeft die met deze band bevestigd, dat Hij Zijn toorn dreigt over degenen die deze wetten overtreden. Maar de Kerk of de Dienaars der kerk is zo'n bevoegdheid niet gegeven, maar alleen dat hun goede wetten en ordinantiën onderhouden worden naar de regel der liefde, d.w.z. door ijver, om ergernissen te vermijden, maar niet uit noodzaak, dat men die noodwendig zou gehoorzaam moeten zijn om des gewetens wil. Dat verschil wordt ook met nadruk geleerd in Matth. 20:25-27: "Gij weet, dat de oversten der volken heerschappij voeren over hen, en de groten gebruiken macht over hen. Doch alzo zal het onder u niet zijn", enz., en in 1 Petrus 5:3: "Noch als heerschappij voerende over het erfdeel des Heeren"; Kol. 2:16: "Dat u dan niemand oordele in spijs of in drank, of in het stuk des feestdags of der nieuwe maan of der sabbatten"; Gal. 5:1: "Staat dan in de vrijheid, met welke ons Christus vrijgemaakt heeft."

De redenen voor dat verschil zijn duidelijk. Want:

1. er is een groot onderscheid tussen de burgerlijke overheid, wier ambt het is de onderdanen te gebieden en met lichamelijke macht de ongehoorzamen te bedwingen, én de Dienaren der Kerk, die zo'n macht niet gegeven is, maar aan wie het ambt opgedragen is om de mensen de

wil van God te onderwijzen.

2. Wanneer de kerkelijke wetten overtreden worden zonder ergernis te geven, dan wordt de eerste Tafel der Tien Geboden niet geschonden, om welker wil deze wetten ingesteld zijn. Maar wanneer de burgerlijke wetten der Overheden overtreden worden, dan wordt de tweede Tafel geschonden. Want daardoor wordt of het gemenebest te kort gedaan, of de burgerlijke gemeenschap gekwetst, of oorzaak gegeven om te kwetsen.

Aanhoudend bezwaar. Men behoort des te meer gehoorzaamheid te bewijzen, naarmate het ambt groter en waardiger is. Omdat nu het ambt van de dienaren der Kerk waardiger en groter is dan dat der Overheid, is men verplicht om des gewetens wil, niet minder maar veel meer gehoorzaam te zijn aan de kerkelijke ordinanties en instellingen der Dienaren, dan aan de burgerlijke wetten der Overheid.

Antwoord. Weliswaar moet men het waardigste ambt de meeste gehoorzaamheid bewijzen, maar in de dingen die tot het ambt behoren. Nu is het ambt van de politieke Overheid eigenlijk het maken van wetten, die onderhouden moeten worden, omdat de Overheid zulks gebiedt. Maar het ambt van de kerkedienst is het maken van enkele ordinanties inzake bepaalde ceremoniën, die men onderhouden moet, niet omdat ze door mensen geboden zijn, maar om ergernissen te voorkomen.

Bezwaar 3. Hetgeen de Kerk gebiedt door ingeving van de Heilige Geest, dat is Gods gebod en een dienst van God. Maar de Kerk maakt veel goede en nuttige ordinantiën, terwijl de Heilige Geest haar raadslagen bestuurt, zoals de Apostelen betuigen in Hand. 15:28: "Het heeft den Heiligen Geest en ons goedgeacht", enz; 1 Kor. 7:25 en 40: "Aangaande nu de maagden heb ik geen bevel des Heeren; maar ik zeg mijn gevoelen. En ik meen ook den Geest Gods te hebben." Dus zijn de goede ordinanties die door de Kerk of gemeente gemaakt zijn, godsdiensten, en men is om des gewetens wil verplicht om ze te gehoorzamen.

Antwoord. Het is een dienst van God, wanneer de Kerk of gemeente uit naam en op bevel van de Heilige Geest gebiedt, zonder de vrijheid te hebben om daarover te beraadslagen of ze te veranderen, of, zonder ergernissen te geven, ze na te laten. Maar het is geen godsdienst, wanneer de Kerk krachtens haar eigen naam en autoriteit raadt, verordent en gebiedt, hoewel zij bij dit verkiezen en besluiten door de leiding van de Heilige Geest geregeerd wordt. Want de Heilige Geest leert de Kerk zowel wat nuttig is om de ergernissen te weren, alsook dat de dingen die geboden worden om de ergernissen te weren, geen godsdiensten zijn, en ook niet noodzakelijk behoeven onderhouden te worden, als men maar geen ergernissen geeft, 1 Kor. 7:6: "Doch dit zeg ik uit toelating, niet uit bevel", en vers 35: "En dit zeg ik tot uw eigen voordeel, niet opdat ik een strik over u zou werpen, maar om u te leiden tot hetgeen wel voegt en bekwaam is om den Heere wel aan te hangen." Zo ook verbiedt hij in 1 Kor. 10:28 te eten hetgeen aan de afgoden tot ergernis geofferd is, maar zonder ergernis laat hij het vrij. Zo gebieden ook de Apostelen op de Synode (Hand. 15:20 en 29) door ingeving van de Heilige Geest zich te onthouden van het verstikte en van bloed, en laten nochtans de Kerk de vrijheid om dit gebod na te laten, als er niemand door geërgerd wordt.

Bezwaar 4. Wat tot Gods eer geschiedt, daarmee wordt God gediend. Maar ook de instellingen der Kerk geschieden tot eer van God, 1 Kor. 10:31. Dus zijn dat ook godsdiensten.

Antwoord. Het is een godsdienst, die tot Gods eer geschiedt, namelijk van zichzelf, d.w.z. die van God Zelf geboden is, opdat wij door deze werken onze gehoorzaamheid jegens Hem betonen mogen, maar niet hetgeen toevallig strekt tot Gods eer, d.w.z. dat soms om enige toevallige oorzaken dient, om de dingen uit te voeren die door God bevolen zijn; en wanneer deze oorzaken er niet zijn, dan kan God geëerd worden zowel van degenen die het doen, als

van degenen die het nalaten, als het maar uit het geloof gedaan of nagelaten wordt.

Bezwaar 5. Sommige heilige mannen hebben God gediend zonder Gods bevel, zoals Samuël, toen hij te Rama offerde, 1 Sam. 8:17, en Elia, toen hij offerde op de berg Karmel, 1 Kon. 18, en Manoach, toen hij offerde te Zora, Richt. 13. Dus zijn er bepaalde werken die wel godsdiensten zijn, doch niet door God geboden.

Antwoord. 1. Deze offers van de heilige mannen waren godsdiensten, want het waren werken die God bevolen had. 2. Alle plaatsen waren vrij, eer de tempel gebouwd was, en de dienst van God was niet gelegen in de omstandigheid der plaatsen.

3. Tenslotte, wat deze genoemde personen betreft: Samuël en Elia hadden een buitengewone bevoegdheid om te offeren, omdat zij Profeten waren. En Manoach, de vader van Simson, heeft of zelf niet geofferd, maar heeft de offerande aan de Engel, van Wie hij dacht dat Hij een Profeet was, overgegeven om te offeren; óf, als hij wel geofferd heeft, dan heeft hij dat op bevel van de Engel gedaan, en dus heeft hij niet in strijd met Gods wet gehandeld.

Bezwaar 6. Wat uit het geloof geschiedt en Gode behaagt, dat is een godsdienst. Deze werken die de mensen van zichzelf op zich nemen, geschieden echter uit het geloof en behagen God. Dus zijn het godsdiensten.

Antwoord. Niet alles wat uit het geloof geschiedt en Gode behaagt, is als een godsdienst. Want er zijn ook vele middelmatige werken, die uit het geloof geschieden en Gode kunnen behagen, maar die toch figuurlijk gesproken geen godsdiensten zijn. Want godsdienst behaagt Gode alzo, dat het tegendeel ervan Hem mishaaft, en daarom uit het geloof niet kan *geschieden*. Maar de middelmatige dingen behagen God zo, dat het tegendeel Hem niet behaagt, en daarom kunnen ze beide uit het geloof geschieden, waardoor men stellig gelooft, dat het werk en de persoon Gode behagen.

Tot zover hebben wij gehandeld over de zonden die in dit gebod verboden worden. Nu blijft er nog over, *dat wij de vermaning verklaren.*

Vraag 97: *Mag men dan ganselijk geen beelden maken?*

Antwoord: God kan of mag op generlei wijze afgebeeld worden. Maar al is het dat de *schepselen afgebeeld mogen worden, zo verbiedt God toch hun beeld te maken en te hebben, om dat te vereren of God daardoor te dienen a).*

- a. Ex. 23:24v., id. 34:13v. en 17; Num. 33:51v., Deut. 7:5; 12:3 en 16:22; 2 Kon. 18:3v.

Verklaring van Vraag 97.

Wat de woorden van het gebod betreft, deze bestaan uit twee delen: het eerste verbiedt dat men beelden en gelijkenissen maken of hebben mag: "Gij zult u geen gesneden beeld noch enige gelijkenis maken", enz. Het tweede deel verbiedt, dat men de beelden en gelijkenissen met Goddelijke eer zal dienen: "Gij zult u voor die niet buigen noch hen dienen." Deze beide delen behoren tot de algemene plaats (= leerstuk) over de beelden en gelijkenissen, waarover vooral vier Vragen handelen; waarvan de drie eerste dienen tot verklaring van het eerste deel, en de vierde vraag handelt tot verklaring van het tweede. (Eer wij de verklaring van Ursinus weergeven, moeten we hier vooraf een kort historisch overzicht invoegen over de beelden).

Over de beelden.

1. Of alle beelden en vormen verboden zijn; en zo niet, welke dan verboden zijn, en in hoever de beelden geoorloofd en niet geoorloofd zijn.
2. Of men beelden in de kerken der christenen behoort te dulden.
3. Hoe en door wie de beelden uit de kerken behoren weggenomen te worden.
4. Of de aanbidding bij de beelden op enigerlei wijze ook kan verdedigd worden.

1. Of alle beelden en vormen verboden zijn; en zo niet, welke dan wel verboden zijn, en in hoeverre de beelden geoorloofd en niet geoorloofd zijn.

Allereerst zullen wij de jonge studenten in het kort onderrichten inzake de namen, waarmee de beelden in het Hebreeuws; het Grieks en het Latijn genoemd worden. De Hebreëen gebruiken deze woorden Tselem en Themunah, d.w.z. een gelijkenis; Pesel, d.w.z. een gesneden beeld; Gnetsebh, d.w.z. een afgod of beeld, afkomstig van het woord Gnatsabh, dat "verstoren", weemoed aandoen betekent, omdat de beelden 's mensen hart verstoren en een eeuwige weemoed baren. De Grieken noemen een beeld Eikon; en Eidolon noemen ze allerlei gedaanten die de mensen zich maken om God af te beelden of te eren, hetzij het een gesneden of alleen maar een bloot geschilderd beeld is.

In het Latijn noemt men een geschilderd beeld Imago, en Statua betekent bij hen een gesneden of gegoten beeld. Simulacrum betekent hetzelfde. Idolum is een Latijns woord, dat uit het Grieks ontstaan is, en hetzelfde betekent. De Paapse bedriegers (Letterlijk: bedriegmeesters) hebben echter een onderscheid verzonnen tussen Simulacrum en Idolum, om de beeldendienst te verdedigen. Want zij beweren, dat Simulacrum een beeld betekent van een bepaalde zaak, die er werkelijk en inderdaad is, en dat Idolum een beeld betekent van een bepaalde zaak, die verzonnen is; en dat dus wel de dienst der idolen verboden is, maar niet de dienst van de simulacra. Maar het is duidelijk, dat zo'n verschil dwaas en ongerijmd is. Want dat getuigen de woorden, waarvan ze beide afkomstig zijn, volgens welke ze evenmin verschillen als panis en artos, welke beide woorden "brood" betekenen. Want het eerste is een Latijns, en het tweede een Grieks woord, en ze betekenen hetzelfde. Want zoals Idolum afkomstig is van een Grieks woord, dat "een gelijke gedaante hebben of geven"

betekent, zo komt Simulacrum van een Latijns woord *simulare*, zoals Lactantius getuigt, dat hetzelfde betekent.

2. De overzetters van de Schrift gebruiken deze woorden door elkaar. Want de Septuagint heeft doorgaans het Hebreeuwse woord *Gnetsebh* vertaald met *Eidolon*, en de oude Latijnse vertaling met *Simulacrum*. Zo ook, als Johannes (1 Joh. 5:21) zegt: "Kinderkens, wacht uzelfen van de afgoden", of beelden, dan bezigt hij het Griekse woord *Eidolon*, en de Latijnse vertaler gebruikt hier het woord *Simulacrum*.

3. Deze woorden worden bij alle Griekse en Latijnse schrijvers door elkaar gebruikt. Cicero I. de finib. noemt de *Atomos* (= atomen), d.w.z. die kleine ondeelbare dingen, die als stof in de zonneschijn gezien worden, *imagines* en *idola*. Euripides, in *Hecuba*, noemt de geest of het spook van Polydorus een *Eidolon*; en zo ook de geest van Achilles. Dus is *Idolum* een beeld, niet alleen van iets dat verzonnen is, maar ook van iets dat waar bestaat. Daarentegen wordt het woord *Simulacrum* gebruikt voor een beeld van iets dat verzonnen is. Plin. 43, cap. 4. noemt het beeld van de verzonnen godin Ceres *Simulacrum*. En zo noemt ook Vitruvius het beeld van Diana een *Simulacrum*. Dus is dit een verzonnen onderscheid tussen de woorden *Idolum* en *Simulacrum*. En dit zij voldoende over de namen.

Op de Vraag worde geantwoord: *dat God hier niet helemaal verbiedt, alle beelden of gelijkenissen te maken of te hebben*. Want dan zouden de kunsten verboden worden van schilderen, beeldhouwen, gieten, weven en dergelijke, die de Schrift rekent onder de uitnemende gaven van God, en die het menselijk leven nuttig zijn. Want dan zou het eigen werk van deze kunsten verboden worden (Ex. 31:1-6, en 35:30-35). En Salomo heeft aan zijn koninklijke stoel leeuwen, en in de tempel palmen en cherubijnen laten snijden. De reden daarvan is duidelijk, want het geschrift en de schilderijen dienen om de herinnering aan bepaalde geschiedenissen te bewaren, tot versiering en eerbaar levensvermaak. Daarom verbiedt de Wet niet helemaal het gebruik, maar wel het *misbruik der beelden*, wanneer men beelden maakt of heeft om God af te beelden, of om Hem daardoor te dienen. Daarom worden niet alle beelden helemaal verboden, maar alleen sommige, en dat zijn dan de volgende:

I. Alle gelijkenissen of *beelden van God*, d.w.z. die gemaakt worden om God af te beelden, die worden totaal verboden. Dat laat zich bewijzen:

1. Uit het doel waarom dat gebod is ingesteld, n.l. opdat de godsdienst onvervalst onderhouden zou worden.

2. Uit de natuur van God, want omdat Gods Wezen geestelijk, onzichtbaar en oneindig is, kan Hij niet afgebeeld worden door een lichamelijke zichtbare en eindige gedaante of beeld, zonder vermindering van Zijn Majesteit (2 Tim. 1:16 en 6:16, Ex. 33:18-23, Jer. 10:6), zoals geschreven staat, Jes. 40:18 en 22: "Bij wien dan zult gij God vergelijken, of wat gelijkenis zult gij op Hem toepassen? Hij is het, Die daar zit boven den kloot der aarde, en hare inwoners zijn als sprinkhanen", enz., Rom. 1:23: "En hebben de heerlijkheid des onverderfelijken Gods veranderd in de gelijkenis eens beelds van een verderfelijk mens, en van gevogelte en van viervoetige en kruipende gedierten."

3. God heeft het nadrukkelijk verboden, Deut. 4:15v.: "Wacht u dan wel voor uwe zielen, want gij hebt gene gelijkenis gezien ten dage als de HEERE op Horeb uit het midden des vuurs tot u sprak: opdat gij u niet verderft en maakt u iets gesnedens, de gelijkenis van enig beeld, de gedaante van man of vrouw."

4. Uit de oorzaak van dit verbod, namelijk omdat de beelden niet alleen nergens nut toe zijn, maar ook de mensen ernstig schade doen. Want zij verderven de mensen en zijn hun een oorzaak van afgoderij en straffen.

5. (Bastingius. Omdat Gods heilige Majesteit de hoogst mogelijke oneer en smaadheid wordt aangedaan, wanneer men Hem, Die geen lichamelijke gestalte heeft, bij een verderfelijk en sterfelijk lichaam; Hem Die onzichtbaar is bij een zichtbaar beeld; Hem Die een Geest is bij iets dat noch leven noch beweging heeft; Hem Die onmetelijk en onbegrijpelijk is, bij een stukje hout, steen, goud of andere materialen vergelijken wil. Daarom is het een gruwel en vermetele uitzinnige stoutmoedigheid, wanneer heden ten dage in het pausdom God de Vader als een oude grijsaard, op een zetel met een pauselijke kap en drievoudige kroon op geschilderd wordt, precies alsof God een kind des verderfs gelijk ware.)

Kortom, God mag door geen enkel beeld uitgedrukt worden: 1. Omdat Hij het verboden heeft. 2. Omdat Hij niet afgebeeld kan worden, en 3. Omdat het nergens nuttig voor is.

Het is gedenkwaardig, wat Plutarchus meedeelt over Numa, de heidense en oude Romeinse koning, in de beschrijving van zijn leven, in deze woorden: "Numa heeft de Romeinen verboden, om enig beeld der goden te gebruiken, dat een gedaante van een mens of van een levend dier had. En in die oude tijden is bij hen geen geschilderd of gesneden beeld gevonden. Maar in de eerste 170 jaar hebben zij, hoewel zij kerken gebouwd en heilige huizen gesticht hadden, toch totaal geen beeld gemaakt, n.l. daarom niet, omdat het een onbehoorlijke zaak was, om hetgeen beter is bij iets ergers te vergelijken." Augustinus heeft ook hetzelfde waargenomen bij Varro, een van de meest geleerde schrijvers onder de Romeinen, die ook zegt: "Zij die het eerst de beelden der goden aan het volk voorgesteld hebben, die hebben de vrees weggenomen en de dwalingen vermenigvuldigd." Damascenus schrijft, lib. 4. cap. 8, dat het "enerzijds een zotte zaak is, en anderzijds goddeloos, om te proberen *God af te beelden*", hoewel hij de andere beelden op tal van manieren verdedigt. Het 7e Concilie, onder Constantijn en diens zoon gehouden, heeft besloten: "Dat Christus niet zou geschilderd of gebeeldhouwd worden, ook niet naar Zijn menselijke natuur, omdat door de kunst niets anders zou kunnen uitgedrukt worden dan Zijn mensheid, en omdat zij die zulke dingen doen, de dwaling van Nestorius schijnen over te nemen." Zo heeft ook het Concilium Eliberinum tegen de beelden in het jaar 305 besloten: "Het is goedgevonden, dat men in de kerken geen schilderijen zal hebben, opdat Hetgeen gediend wordt niet aan de wand geschilderd worde."

II. Ten tweede zijn alle gelijkenissen en beelden van schepselen ongeoorloofd, die in de kerken, op straat of elders opgesteld worden om God te dienen, of ook tot een gevaarlijke versiering, zoals geschreven staat in het gebod: "Gij zult u voor die niet buigen noch hen dienen", en in 1 Joh. 5:21: "Kinderkens, bewaart uzelf van de afgoden", d.w.z. - zoals onze Kanttekenners verklaren - voor de valse goden, of beelden die voor afgoderij misbruikt worden; dat gij die geen enkele eer of dienst betoont, omdat zoiets met de Christelijke religie en de ware godsdienst in geen geval bestaan kan.

En de beelden der schepselen kunnen ook geoorloofd zijn, voor zover die gebruikt worden buiten de kerken, zonder gevaar van afgoderij, superstitie of bijgeloof en ergernissen, tot een burgerlijk gebruik, d.w.z. tot een herinnering aan vrienden of geschiedenissen, om ons aan een bepaalde zaak te herinneren, of tot een eerbare versiering. Van die aard waren de leeuwen aan Salomo's troon, en het beeld van de keizer op de penning (Matth. 22:19-21).

2. Of men de beelden in de kerken der Christenen behoort te dulden, of dat men ze behoort te verwijderen.

De gelijkenissen en beelden van God en der heiligen mogen in de kerken der Christenen niet geduld, maar moeten uit het oog der mensen verwijderd worden, om de volgende redenen:

1. Omdat ze in strijd met Gods gebod gemaakt en in de kerken geplaatst zijn. Want omdat God niet wil hebben, dat men beelden maken zal, waardoor Hij afgebeeld of bij welke Hij gediend wordt, zo wil Hij ook niet dat ze door anderen gemaakt, zullen gehouden worden.

2. Omdat ze oorzaken en middelen waren tot een verschrikkelijke afgoderij.

3. Omdat God nadrukkelijk bevolen heeft, dat alle beelden, afgoden en alle vervalsingen van Zijn waarachtige dienst en van de ware leer zullen verwijderd en vernield worden, opdat Hij Zijn gramschap tegen de afgoderij te kennen zou geven, Ex. 23:24 en 34:13; Num. 33:52, Deut. 7:5 en 17:2v., 1 Kor. 10:7; 1 Joh. 5:21.

4. Opdat wij een oprechte belijdenis van de ware dienst Gods zouden afleggen en onze haat tegen de afgoderij zouden tonen; welke belijdenis niet alleen in woorden, maar ook in werken en uiterlijke tekenen bestaat, Deut. 7:6: "Want gij zijt een heilig volk den HEERE", 1 Kor. 10:14: "Vliedt van den afgodendienst", namelijk met het hart, de belijdenis en de uiterlijke tekenen.

5. Omdat de Godzalige koningen in de Schrift geprezen worden, die de beelden vernield hebben. *Asa*, 1 Kon. 15:13, *Jehu*, 2 Kon. 10:30, *Hiskia*, 2 Kon. 18:4, *Josia*, 2 Kon. 23:4.

(Lansbergen. Vooral dient men te letten op hetgeen koning Hiskia gedaan heeft, die de koperen slang (2 Kon. 18), die op Gods bevel door Mozes gemaakt was, gebroken en vernietigd heeft, toen hij merkte dat ze op bijgelovige wijze geëerd werd. Als er ooit één beeld verdedigd had kunnen worden, moet men toegeven dat juist dit beeld verdedigd had moeten worden. Want het was gemaakt op Gods bevel en was een voorbeeld van Christus geweest. En toch wordt Hiskia geprezen om het feit, dat hij door een heilige ijver het verbroken heeft, toen men het begon te vereren en te dienen.)

Zodanig is ook geweest hetgeen de kerkvader *Epiphanius* deed (Epist. ad Iohan. Hierosol. Episc. Anno 37, die toen hij overweg reisde en in een plek, genaamd Anablata, in de kerk een kleed had zien hangen waarop een afbeelding van Christus of van een heilige geschilderd stond, dat heeft verscheurd, omdat het in strijd met het bevel der Schrift in de kerk ingevoerd was; en hij heeft degenen die daar de plaats waarnamen, aangeraden om daarmee een arme te bewinden en te begraven. Ook heeft hij van *Johannes*, de bisschop van Jeruzalem, begeerd dat hij de kerkedienaren van die plaats voortaan gebieden zou, dat zij zulke kleden - wijl in strijd met de grondslag van de religie! - niet meer in de kerken zouden ophangen.)

6. Om de ergernissen en het gevaar van superstitie en bijgeloof te vermijden, namelijk opdat als men de oude beelden houdt of nieuwe in hun plaats stelt, of erbij voegt, de gemeente en het gewone volk niet hetzelfde gevaar lopen, als wij zien dat vroeger onze voorouders gelopen hebben, en opdat de vijanden der Kerk door dit schouwspel, dat een grote gedaante van afgoderij heeft, van de Kerk niet meer en meer vervreemd worden, en de Goddelijke waarheid geen smaad aandoen, Richt. 2:3: "Ik zal ze voor uw aangezicht niet uitdrijven, maar zij zullen u aan de zijden zijn, en hunne goden zullen u tot een strik zijn." Werkelijk, de Joden, Turken en heidenen worden - omdat zij in de kerken der naamchristenen de beelden en schilderijen zien - zeer geërgerd en hebben daarom een afschrik van de christelijke religie.

7. Omdat wij merken dat de beelden nooit een goede uitwerking hebben op degenen die ze bezeten hebben. Want ze hebben steeds Gods volk verleid, zoals wij overal in de heilige geschiedenis, en vooral in de boeken Richteren, Koningen en de Profeten kunnen opmerken. Zozeer is onze natuur tot afgoderij geneigd. Daarna zijn er verschrikkelijke straffen gevolgd, zoals God allerwegen door Mozes bedreigt, Lev. 26:30: "Ik zal uw hoogten verderven en uwe zonnebeelden uitroeien, en zal uw dode lichamen op de dode lichamen uwer drekgoden werpen; en Mijne ziel zal van u walgen."

Bezwaren waarmee de beelden in de kerken der Christenen meestal verdedigd worden.

Bezwaar 1. De geboden inzake de ceremoniën behoren alleen de Joden toe. Maar het gebod om de beelden weg te doen, is een gebod dat de ceremoniën betreft. Dus behoort het niet aan de christenen, maar aan de Joden.

Antwoord. Het is niet waar, dat het gebod om beelden te verwijderen, een gebod is inzake de ceremoniën. Want het is geen ceremonie om de instrumenten, oorzaken en tekenen der afgoderij weg te doen, en ook zijn de redenen waarom dit gebod eertijds gegeven werd, nu niet veranderd, namelijk, opdat Gods eer tegen de afgodendienaars en de vijanden der Kerk beschermd, en God niet verzocht worde, als men de zwakke en eenvoudige mensen oorzaken en verlokkingen tot superstitie en afgoderij voorstelt, waartoe de mensen maar al te zeer geneigd zijn. Daarom is het gebod om geen beelden te maken en te hebben, maar ze te verwijderen, geen gebod inzake de ceremoniën, maar inzake de deugden, of tot de wet der zeden behorende, en daarom altoos durend.

Bezwaar 2. Salomo heeft in zijn tempel op Gods bevel beelden van cherubs, leeuwen, ossen en palmen laten zetten. Dus mogen dan ook in onze kerken de beelden wel geduld worden.

Antwoord. De voorbeelden zijn zeer ongelijk.

1. Want de beelden van *Salomo* waren door een speciaal gebod van God bevolen. Doch deze beelden hebben niet een speciaal bevel, maar worden door het algemene gebod verboden: "Gij zult u geen gesneden beeld maken", enz.

2. Salomo's beelden waren van dien aard, dat ze *niet zo gemakkelijk* tot superstitie gebruikt konden worden. Maar de beelden van God of van de heiligen kunnen niet alleen gemakkelijk tot superstitie gebruikt worden, maar zijn (God betere het!) in het pausdom oorzaak geweest van een al te lelijke afgoderij, in strijd met het gebod: "Gij zult u geen gesneden beeld maken; gij zult u voor die niet buigen, noch hen dienen", enz. 3. De beelden van Salomo zijn *voorbeelden* geweest der geestelijke dingen in de voorbeeldende tempel, maar omdat alle voorbeelden onder het Nieuwe Testament weggenomen zijn, kunnen onze beelden door het voorbeeld ervan niet verdedigd worden, maar men moet het algemene gebod gehoorzamen, dat verbiedt, dat alle beelden die de leden der Kerk en haar vijanden een ergernis kunnen zijn, gemaakt of geplaatst worden op zulke plaatsen waar ze gevaarlijk zijn en ergernis wekken.

Bezwaar 3. Als de Schrift aan God menselijke ledematen toeschrijft, dan betekent dat Zijn natuur en eigenschappen. Daarom is het ook wel geoorloofd om God door de beelden en gelijkenissen af te beelden.

Antwoord. Er is een groot verschil tussen die figuurlijke uitdrukkingen en de beelden. 1. Bij de figuurlijke uitdrukkingen is in de Schrift een verklaring gevoegd, die de dwalingen voorkomt, en bij de beelden niet.

2. Bij zulk een spreken wordt de godsdienst niet gebonden, maar bij de beelden wordt heel gemakkelijk door de mensen een dienst en aanroeping van God toegevoegd.

3. Zulke uitdrukkingen zijn door gelijkenis aan de mensen ontleend, en deze heeft God Zelf gebruikt, om onze zwakheden des verstands te hulp te komen. Ja, Hij heeft ons ook toegelaten, dat wij, als wij over Hem spreken, ze ook mogen gebruiken. Maar door beelden heeft Hij Zichzelf nooit afgebeeld, en ook heeft Hij niet gewild, maar streng verboden, dat wij die zullen gebruiken om Hem af te beelden.

Bezwaar 4. God heeft Zichzelf eertijds in een menselijke gedaante vertoond; vooral in Dan. 7:9, in de gedaante van een oude Man, enz. Daarom is het ook ons geoorloofd om Hem in die

gedaante te schilderen of te snijden.

Antwoord.

1. God heeft Zichzelf onder die gedaante aan de Profeten en voorvaderen vertoond, niet omdat Hij zo was, of dat Hij zo geschilderd of gebeeldhouwd wilde zijn, maar omdat hun ambt en roeping zulke gemeenzame openbaring vereiste.

2. Deze voorbeelden zijn erg ongelijk. Want:

a. God vertoonde die gedaante Zelf in Zijn vrijheid, volgens welke Hij Zichzelf openbaren mag op zo'n manier en door zulke tekenen als het Hem behaagt. Maar de afgodische beelden hebben de bijgelovige mensen naar hun goeddunken uitgevonden en in de kerken gebracht, in strijd met het nadrukkelijke en algemene gebod: "Gij zult u geen gesneden beeld noch enige gelijkenis maken van hetgeen", enz.

b. Die gedaanten hadden de belofte, dat God daar aanwezig was, en daarbij verhoren wilde; hetgeen van de beelden, die daarna gemaakt zijn, niet gezegd of geloofd kan worden, zonder een openbare afgoderij.

c. Die gedaanten bleven zolang als God er gebruik van wilde maken voor Zijn openbaring. En daarom konden ze niet tot afgoderij gebruikt (Letterlijk: getrokken) worden. Maar de beelden worden in de kerken gehouden om de Goddelijke openbaringen uit te beelden, en daardoor zijn ze geweest, en zijn ze nog voor velen een oorzaak van verschrikkelijke afgoderij.

Bezwaar 5. De beelden worden in de Gereformeerde kerken niet aanbeden. Daarom mogen ze daar wel geduld worden.

Antwoord.

1. God verbiedt in dit gebod niet alleen de beelden te aanbidden, maar ze ook te maken, of die door anderen gemaakt zijn, te hebben en te houden: "Gij zult u geen gesneden beeld maken", enz.

2. De beelden in de kerken zijn de eenvoudigen steeds een oorzaak tot superstitie en afgoderij geweest; zoals de ervaring van vroeger en later tijden getuigt.

3. Zij geven ook de vijanden, de Joden, Turken en heidenen ergernis en stof om het Evangelie te lasteren.

Bezwaar 6. De beelden zijn een versiering voor de kerken. Daarom behoren ze geduld te worden.

Antwoord.

1. De ware versiering der kerken is de zuivere leer en verkondiging van het Evangelie, het wettig gebruik der sacramenten, en de ware aanroeping en dienst van God overeenkomstig Zijn Woord.

2. De tempels of kerken zijn gebouwd, opdat de levende beelden van God daarin zouden bijeenkomen, en niet om stallen te zijn voor afgoden en beelden.

3. De versiering der kerken mag niet in strijd zijn met Gods Woord.

4. Ook mag ze niet gevaarlijk zijn voor de leden der Kerk, of ergerniswekkend voor de vijanden.

Aanhoudend bezwaar 1. Vanwege iets toevalligs of wegens het misbruik behoeft de zaak zelf, of het gebruik ervan niet verwijderd te worden. De beelden zijn alleen om iets toevalligs

gevaarlijk en ergerniswekkend. Daarom behoren ze niet uit de kerken weggenomen te worden.

Antwoord. Weliswaar behoeft om iets toevalligs een zaak niet verwijderd te worden, als de zaak van zichzelf goed, het gebruik ervan geoorloofd, het toevallige door God niet verboden en niet steeds onafscheidelijk met de zaak zelf verbonden is. Want anders is het onwaar, wanneer de zaak zelf en het gebruik ervan ongeoorloofd is en vermeden dient te worden. Welnu, de beelden van God en van de heiligen, die in de kerk geplaatst zijn om God te dienen, zijn niet goed, noch het gebruik ervan geoorloofd, maar door Gods nadrukkelijk gebod verboden. En het toevallige, namelijk de superstitie of afgoderij, is steeds onder de zwakken en eenvoudigen bij deze vergezelschap, wat dan ook de anderen die sterker zijn, van hun wetenschap willen voorgeven, en wordt desgelijks ook door Gods gebod verboden.

Aanhoudend bezwaar 2. Het is voldoende, wanneer men de beelden met de leer uit de harten der mensen verwijdert. Daarom is het niet nodig om ze uit de kerken te werpen.

Antwoord. 1. Het is niet genoeg. Want God verbiedt dat ze niet alleen niet in de harten, maar ook niet in het gezicht der mensen zullen zijn, omdat Hij wil dat wij niet alleen geen afgodendienaars zijn, maar ook niet zullen schijnen het te zijn. "Onthoudt u van allen schijn des kwaads", 1 Thess. 5:22.

2. De verkeerdheid van 's mensen hart en de geneigdheid tot bijgeloof is zo groot, dat de beelden, vooral als ze fraai gemaakt zijn, versierd en opgepronkt worden, vanzelf in de harten der eenvoudige mensen een plaats innemen en hen tot enige dienst bewegen, wat er ook door anderen daartegen geleerd wordt.

3. Door deze woorden om te keren, zeggen wij: Zullen ze door de leer uit de harten genomen worden, dan behoren ze ook uit de kerken verwijderd te worden. Want de leer die ons van God geopenbaard is, gebiedt, dat wij ze niet alleen niet zullen aanbidden en dienen, maar ook in het geheel niet maken of bezitten.

Vraag 98: *Maar zou men de beelden in de kerken niet als boeken der leken mogen dulden?*

Antwoord: *Nee, want wij moeten niet wijzer zijn dan God, Die Zijn christenen niet door stomme beelden a), maar door de levende verkondiging van Zijn Woord wil onderwezen hebben b).*

a. Jer. 10:8v., Hab. 2:18-20, Zach. 10:2.

b. 2 Petrus 1:19, 2 Tim. 3:16v., Gal. 3:1, Rom. 10:7, Luk. 16:29.

Verklaring van Vraag 98.

De heidenen hebben ook onder andere tot verdediging van hun beelden aangevoerd, dat ze dienden tot onderwijs der onwetenden, zoals blijkt uit Arnob. contra Gent: 1. 6, en Athanas. orat. contra Idola; en zo is dit mede de voornaamste reden en tegenwerping der Roomsen, ontleend aan een Brief van *Gregorius de Grote* (Epist. 9. lib. 9. en Epist. 109, lib., geschreven aan *Serenus*, bisschop van Marseille, die de beelden uit de kerken geworpen had; wiens ijver tegen de aanbedding der beelden door Gregorius wel geprezen wordt, maar zijns inziens had hij die niet behoren af te breken. Want, zegt hij, "daarom gebruikt men de schilderijen in de kerk, opdat zij die niet lezen kunnen, althans met te zien naar de wanden, zouden lezen hetgeen zij niet in de boeken kunnen lezen. Daarom behoorde uw broederschap en de beelden bewaard te hebben, en het volk af te houden van het aanbidden ervan, opdat zowel zij die niet

lezen kunnen, iets zouden bezitten waaruit zij de historie konden leren kennen, alsook het volk in geen geval zou zondigen met aanbidding van de schilderijen." En daar Serenus bij zijn opvatting bleef, schreef Gregorius hem achttien maanden later weer op dezelfde manier. Doch de uitkomst heeft bewezen, dat het oordeel van Serenus gezonder en veiliger geweest is dan dat van Gregorius. Nu kan de redenering van Gregorius op de volgende manier voorgesteld werden.

Bezwaar. Het is nuttig dat men de boeken der leken in de kerk houdt. Maar nu zijn de beelden en schilderijen boeken der leken of van het gewone volk. Daarom is het ook nuttig, dat de beelden in de kerk blijven.

Antwoord. De oprechte en ware boeken der leken, die waarachtige dingen van God en Zijn wil leren, en niet met het Woord Gods in strijd zijn, behoort men vast te houden; maar niet de verzonnen boeken en die in de harten der leken valse opvattingen of meningen van God en Zijn wil, en allerlei bijgelovigheden inplanten; en die daarom ook door God verboden zijn. Echt, de christenen mogen zulke boeken niet hebben of lezen, maar moeten ze vermijden en verbranden, al is het ook, dat ze zeer fraai verguld of verzilverd zijn, zoals die van Efeze hun *toverboeken* verbrand hebben, waarvan de waarde vijftigduizend zilveren penningen bleek te bedragen, Hand. 19:19. En de schilderijen en boeken worden wel door bijgelovige mensen voor hoeken gehouden en geprezen, maar het zijn geen boeken, of het zijn echt leugenachtige en bedrieglijke boeken, welke enerzijds valse dingen over God leren, als zij Hem anders afbeelden dan Hij werkelijk is; en anderzijds in de harten der mensen bijgelovigheden en afgoderij ingieten, zoals de ervaring bewijst, en ze daarom overal door de Profeten verboden worden, Jer. 10:8: "In één ding zijn zij toch onvernunftig en zot; een hout is een onderwijs der ijdelheden." Hab. 2:18v.: "Wat zal het gesneden beeld baten, dat zijn formeerder het gesneden heeft? of het gegoten beeld, hetwelk een leugenleraar is, dat de formeerder op zijn formeersel vertrouwt, als hij stomme afgoden gemaakt heeft? Wee dien, die tot het hout zegt: Word wakker! en: ontwaak! tot den zwijgenden steen. Zou het leren? Ziet, het is met goud en zilver overtrokken, en er is gans geen geest in het midden van hetzelve"; Zach. 10:2: "Want de terafim spreken ijdelheid." Waaruit men als volgt zal kunnen besluiten. Over God behoort men geen ijdele dingen te spreken, noch te liegen met woorden of met gebaren. De beelden leren ons over God ijdele dingen te spreken en van God te liegen. Dus mag men geen beelden maken of hebben. 2. Al was het ook, dat de beelden de leken konden onderrichten, dan volgt daaruit toch nog niet, dat ze daarom in de kerken der christenen als nuttige boeken behoren geplaatst te worden. Want zoals in het Antwoord gezegd wordt "moeten wij niet wijzer zijn dan God, Die Zijne christenen niet door stomme beelden, maar door de levende verkondiging van Zijn Woord wil onderwezen hebben." Want het geloof is niet uit het aanschouwen der beelden, maar "uit het gehoor van Gods Woord", Rom. 10:17.

(Bastingius. En daartoe heeft God Zijn levende Woord gegeven en Zijn profeten gezonden, om dat te onderwijzen en het volk in te prenten, en hun stem als een bazuin te verheffen (Jes. 58:1); en die hun plicht niet doen, heten "blinde wachters, en stomme honden die niet bassen kunnen" (Jes. 56:10). Christus beveelt de *Schriften te onderzoeken* (Joh. 5:39), en niet van de beelden (iets) te leren. Hij zendt Zijn apostelen uit met de levende stem van het Evangelie, zeggende: "Predikt het Evangelie aan alle creaturen." Wij kunnen dus uit het lezen, horen en overdenken van Gods Woord, en uit het gebruik van de sacramenten meer leren, dan uit duizend houten of stenen kruisen (2 Tim. 3:16, 2 Petrus 1:19). Zo verklaart Paulus, dat Jezus Christus den Galaten door de prediking van het heilige Evangelie (niet door beelden) "voor de ogen geschilderd is geweest", en als "onder hen gekruisigd" is (Gal. 3:1). Dus wanneer de leraars der kerken stom en lui geworden, aan de stomme en bedrieglijke beelden hun ambt hebben overgelaten, opdat de ongeleerden daarvan leren zouden, dan heeft de duisternis in de wereld de overhand gekregen, de mensen hebben als de blinden naar de wand getast, en de

herders zijn geworden blinde leidslieden der blinden, Matth. 15:14. Het is derhalve zeer onbeschaamd, ja godslasterlijk door Bell. lib. de mag. c. 10 gesproken, dat een schilderij soms beter onderricht schenkt dan de Schrift, enz.

3. *Hoe, en door wie de beelden behoren verwijderd te worden.*

Over het wegdoen en vernietigen van de beelden dienen twee dingen opgemerkt te worden.

1. Dat de leer van de ware godsdienst aan de verwijdering dient vooraf te gaan. Zo lezen wij, dat Josia gehandeld heeft, 2 Kon. 23, die tevoren de wet Gods voor het ganse volk heeft laten (voor)lezen, en daarna begonnen is met de uitvoering ervan. Want een verandering in uiterlijke dingen, zonder leer en begrip van de oorzaken waarom die verandering dient plaats te hebben, maakt óf huichelaars, óf vervreemdt en schrikt de harten af van degenen, die de verandering ten uitvoer brengen.

2. De beelden, voetschabellen en stoelen der beelden, de altaren en andere instrumenten en tekenen der afgoderij dienen verwijderd te worden, niet door particulieren, maar op algemeen bevel van de Overheden, of van het volk, als daarbij de algemene regeermacht berust, en op de plaats waar de Kerk haar rechten heeft. Want dat heeft God aan de Israëlieten bevolen, Deut. 7:1-5. En wij lezen dat hetzelfde door de Israëlieten en Godzalige koningen gedaan is. Daarentegen heeft Paulus (Hand. 17:16 en 23; en id. 19:24-26), omdat hij een particulier persoon was, toen hij de beelden van de Atheners, Efeziërs en andere (steden) zag en afkeurde, ze niet zelf stukgesmeten, noch de christenen vermaand om ze van de voetstukken te smijten, maar om ze te ontvluchten, en heeft er de volgende regel aan verbonden, 1 Kor. 5:12: "Wat heb ik ook die buiten zijn te oordelen? Oordeelt gijn lieden niet, die binnen zijn?"

4. *Of de aanbidding bij de beelden op enige manier verdedigd kan worden?*

Op deze Vraag wordt in het tweede deel van het gebod een antwoord gegeven, welk gebod totaal verbiedt om beelden en gelijkenissen ook maar enige Goddelijke dienst of eer te bewijzen, niet_ alleen die aan de creaturen bewezen wordt, maar ook die zij door middel van de beelden aan de waarachtige God willen bewijzen: "Gij zult u voor die niet buigen, noch hen dienen."

Bezwaren van de beeldendienaars, ten gunste van de beeldendienst.

Bezwaar 1. Wij eren, zeggen zij, niet de beelden zelf, maar God, van Wie deze beelden de tekenen zijn, zoals de volgende versregels (ontleend aan het 2e Niceense Concilie, naar men denkt) leren:

*'t Is God dat dit beeld leert, maar 't is God Zelve niet;
Ziet dit, maar met het hart dient, dat gij daarin ziet.*

Alsook (die regels van Thomas Aquinas)

*Eert altijd Christus' beeld, als gij voorbij passeert;
Maar bidt niet aan dat beeld, dan Hem, Dien 't beeld u leert.*

Dus is het geen afgoderij om voor de beelden te aanbidden.

Antwoord.

1. Het is niet waar, dat de beelden tekenen van God zijn. Want God kan er niet werkelijk door aangeduid worden, omdat Hij oneindig is. En al zou Hij daardoor kunnen aangeduid worden,

dan behoort dat toch nog niet te gebeuren, enerzijds niet, omdat Hij het verboden heeft; en anderzijds niet, omdat het niet in de macht van enig schepsel ligt, maar alleen in Gods welbehagen, om tekenen te stellen, waardoor God zou aangeduid worden.

2. Het is afgoderij, niet alleen de beelden te aanbidden, maar ook de aanbidding van God, - welke in strijd met, of buiten Zijn Woord om! - voor, of bij de beelden, of andere schepselen, gedaan wordt; hetgeen de kalveren van Aäron en Jerobeam voldoende bevestigen. Want ook al zeiden zij (Ex. 32, de verzen 8 en 4v.): "Dit zijn uwe goden, Israël, die u uit Egypteland opgevoerd hebben!" en: "Morgen zal den HEERE een feest zijn!" En evenzo (1 Kon. 12:28), al zei Jerobeam van zijn twee gouden kalveren: "Zie uwe goden, o Israël, die u uit Egypteland opgebracht hebben", toch heeft God deze diensten als een vreselijke_ afgoderij vervloekt en zwaar bestraft. Daarom wordt niet God, maar de duivel door de beelden gediend; ook al wil men met de Naam van God de afgoderij goedpraten, zoals Paulus van de heidenen in 1 Kor. 10:20 zegt: "Hetgeen zij offeren (namelijk aan de afgoden), dat offeren zij den duivelen, en niet Gode", hoewel zij ook mede hun diensten met de naam van godsdienst willen bekleden.

3. De heidenen hebben mede door hun beelden hun goden willen dienen, hoewel zij goed wisten, dat die beelden zelf hun goden niet waren, Origen. contra Celsum, lib. 7. Lactant. Insta. lib. 2. c. 2. Chrysost. Hom. 18. in Ephes. Welnu, de Heere God wil niet, dat wij Hem dienen, zoals de heidenen het deden, Deut. 12:2-4.

Bezwaar 2. De eer die aan het teken bewezen wordt, wordt aan de betekende zaak bewezen. En de beelden zijn tekenen van God. Dus wordt de eer, die aan de beelden bewezen wordt, aan God Zelf bewezen.

Antwoord. Men kan hierop antwoorden, dat het óf onwaar is, dat de beelden tekenen van God zijn, óf dat de eer van het teken dan behoort tot de betekende zaak, wanneer het teken werkelijk een teken is, d.w.z. als het ingesteld is door Degene, Die bevoegd is om het in te stellen, en als aan het teken die eer bewezen wordt, die de wettige Insteller van het teken bevolen heeft, dat men het bewijzen zal. Want de eer moet bewezen worden, niet zoals hij wil, die de eer bewijst, maar zoals het Hem behaagt, aan Wie de eer bewezen wordt. Dus, omdat God zowel verboden heeft, dat men Hem beelden maken zal, alsook dat men Hem bij de beelden, die of naar Hem of naar enig schepsel gemaakt zijn, eren zal, dan wordt Hem geen eer, maar smaadheid aangedaan, wanneer men Hem tegen Zijn wil door de beelden wil eren.

Aanhoudend bezwaar. De smaadheid die een teken van God aangedaan wordt, dat ook zonder Gods bevel gemaakt is, wordt God Zelf aangedaan. Daarom wordt ook de eer, die men aan zo'n teken van God bewijst, aan God Zelf bewezen.

Antwoord. Dat volgt daar niet uit. Want weliswaar worden twee tegengestelde dingen aan tegengestelde zaken toegeschreven, wanneer die dingen met elkaar strijden en van enerlei zaak gelden, maar niet als het geschiedt ten opzichte van enige andere zaak, zoals hier. Weliswaar wordt de smaadheid die een teken - hetzij dat wettig of onwettig gemaakt is - aangedaan wordt, God Zelf aangedaan. Want om God smaadheid aan te doen, is ook de geringste gedachte of voornemen om van Zijn gebod af te wijken, al voldoende. Maar wie het teken eert, die eert daarom God nog niet direct, tenzij dat het teken en de eer van het teken beide door God verordend zijn. Want om God te eren is het niet voldoende, dat men een mening of voornemen heeft om Hem te eren, maar is het ook nodig, dat wij Hem eren op de wijze, die Hij ons voorgeschreven heeft.

Bezwaar 3. Het is wel geoorloofd om de gedenktekenen van voortreffelijke mensen, die bij

hun leven goede diensten verricht hebben, te eren. Veelmeer is het dus geoorloofd om de beelden van engelen en heiligen eer te bewijzen.

Antwoord.

1. Het is wel geoorloofd de gedenktekenen van voortreffelijke mensen eer te bewijzen, n.l. zulk een eer, die daarin bestaat, dat wij dankbaar en eerlijk aan hen gedenken; en dat wij de dingen die zij als hun gedenktekenen hebben nagelaten, tot dat doel gebruiken, waartoe zij gewild hebben dat ze zouden gebruikt worden; of, als wij die, als de nood een verandering vereist, ook wegdoen en verbreken, zonder enige wil of bedoeling om hun smaadheid aan te doen. Maar wij mogen ze in geen geval enige Goddelijke eer bewijzen, zoals zij aan de beelden bewijzen, hetzij ze die met de naam van *douleia of latreia* noemen.

2. Die gedenktekenen moeten ook zodanig zijn, dat ze niet tot afgoderij gebruikt worden. Want in dat geval mag men ze geen eer bewijzen, maar moet men ze geheel en al vernielen naar het voorbeeld van Hiskia (1 Kon. 18:4), die de koperen slang verbroken heeft, toen deze voor afgoderij misbruikt werd, ook al werd ze tevoren bewaard als een gedenkteken aan de weldaad, die God hun in de woestijn bewezen had. Tot zover is er gesproken over de beelden en over de bedoeling van het gebod. De hoofdsom van alles is: Dat hier alle verzonnen godsdiensten verboden worden, en de onderhouding van de ware en onvervalste dienst van God geboden wordt.

De vermaning tot gehoorzaamheid, die bij het tweede gebod gevoegd is.

De vermaning die bij het 2e gebod gevoegd is, bevat vijf eigenschappen, die aan God toegeschreven worden, waardoor wij tot gehoorzaamheid opgewekt worden.

I. Hij noemt Zichzelf *de HEERE onze God*, d.w.z. onze Schepper en Zaligmaker, en de Schenker van alle goeds. Daarom is het een vervloekte ondankbaarheid, wanneer men aan deze onze Weldoener de verschuldigde dienst en gehoorzaamheid niet bewijst, of wanneer men van Zijn heilige dienst afwijkt tot de afgodendienst.

II. Een *sterke God*, namelijk zowel om de moedwillige te straffen, als om de gehoorzame goed te doen. Daarom moet Hij bovenal gevreesd en gediend worden. (Bastingius. Mensenmacht schiet vaak te kort, om de overtreders van hun geboden te straffen. Men kan ze ook wel eens ontwijken. Maar hij die met de geweldige God van doen heeft, wordt gewaar, dat het vreselijk is te vallen in de handen van de levende God, Hebr. 10:31, Die almachtig is en Wie niemand ontlopen kan.)

III. *Ijverig en jaloers*, d.w.z. een machtige Beschermmer en Wreker van Zijn eer, Die Zich schrikkelijk vertoornst over degenen die van Hem afvallen, of die Zijn dienst of eer schenden. Daarom heeft Hij Zijn dienaars zo vurig lief. Want de jaloersheid komt uit de liefde van hem die gekwetst wordt. (Bastingius. Hij wil noch kan ook metgezellen naast Zich dulden. Bovendien betuigt Hij, hoezeer Hij zulke geestelijke hoererij en overspel van Zijn volk, en hun trouweloze echtbreuk vervloekt; temeer omdat zij zich afscheiden van God, door Wie zij uit genade in Zijn verbond aangenomen en met Hem als met hun Echtgenoot getrouwd waren, en zij bovendien nog vreemde afgoden zochten en verkozen om daarmee te boeleren. Want het is een beeld dat ontleend is aan de ijver of jalousie van een echtgenoot vanwege zijn vrouw, die wettig met hem getrouwd is, en bij wie het hart van de man geen ontucht dulden kan. Maar is het dat hij anders bevindt, dan ontsteekt zijn hart in toorn en zoekt zich direct te

wreken op zulk een ontrouw). En dus heeft Hij niet alleen de macht, maar ook de wil om te straffen en goed te doen.

IV. Die de misdaad der vaders bezoekt aan de kinderen, aan het derde en aan het vierde lid dergenen die Mij haten. Hij vermeerdert nog de zwaarte van Zijn toorn en straffen, wanneer Hij daarmee de kinderen, en kleinkinderen, ja achterkleinkinderen van Zijn vijanden bedreigt, namelijk als zij met zondigen de voetstappen van hun voorgeslacht drukken.

Bezwaar. Er staat geschreven in Ez: 18:20: "De ziel die zondigt, die zal sterven; de zoon zal niet dragen de ongerechtigheid des vaders, en de vader zal niet dragen de ongerechtigheid des zoons."

Antwoord. Deze bedreiging wordt gesproken in het geval, dat zij in de zonden der voorouders volharden; en wie dat doen, worden rechtvaardig mét de voorouders gestraft. Daarom komt deze straf niet de kinderen toe, die zich bekeren. Want van hen staat er in hetzelfde hoofdstuk, Ez. 18:14: "Zie nu, heeft hij een zoon gewonnen, die al de zonden zijns vaders, die hij doet, aanziet en toeziet, dat hij dergelijke niet doet"; vers 18: "ziedaar, hij zal sterven in zijn ongerechtigheid."

Aanhoudend bezwaar 1. Maar dan zouden de nakomelingen om hun eigen zonden en niet om die van hun voorouders gestraft worden.

Antwoord. Dat volgt daaruit niet. Want iets kan door meer oorzaken dan door één veroorzaakt worden. Veel zonden kunnen de oorzaak zijn van één straf, zowel van verschillende, als van dezelfde mensen.

Aanhoudend bezwaar 2. Het gevoel van de straffen, die de nakomelingen dragen, kan de voorouders die gestorven zijn, niet raken.

Antwoord. Het is niet waar, dat het gevoel van de straffen de voorouders niet raakt. Want,

1e. zijn de nakomelingen een deel van de voorouders. Daarom gevoelen de voorouders in hen, als in een deel van henzelf, hetgeen de nakomelingen lijden. Ten

2e. is het de ouders een grote smart, wanneer zij merken of zien, dat hun kinderen in dit en in het toekomstige leven gestraft worden.

Ten 3e. komen, behalve het gevoel van de droefheid en weemoed, ook de straffen der nakomelingen de voorouders toe, aangezien God verklaart, dat Hij ze de nakomelingen daarom toezendt, opdat Hij daardoor betuige, hoezeer Hij Zich over de zonden van hen en hun voorouders vertoort.

V. En doe barmhartigheid aan duizenden dergenen die Mij liefhebben en Mijne geboden onderhouden. Door deze belofte eigent Hij ons Zijn barmhartigheid toe, opdat Hij door de grootheid van Zijn barmhartigheid en door de begeerte naar onze en onzer nakomelingen zaligheid, ons tot gehoorzaamheid zou lokken; en als Hij de straffen bedreigt tot in het vierde lid, dan strekt Hij Zijn barmhartigheid uit tot duizenden, om daarmee te kennen te geven, dat Hij meer genegen is tot barmhartigheid dan tot toorn, en om ons ook daarom des te meer te lokken om Hem lief te hebben, Spr. 20:7: "De rechtvaardige wandelt steeds in zijne oprechtheid; welgelukzalig zijn zijne kinderen na hem."

Bezwaar 1. Vele kinderen der Godzaligen zijn ellendig verloren gegaan. Daarom is deze belofte niet algemeen, d.w.z. ze komt niet allen toe.

Antwoord. Deze belofte is aan alle nakomelingen gegeven, die in de Godzaligheid van hun

voorouders volharden. Want zo verklaart God Zijn mening Zelf in Ez. 18:10, dat Hij de nakomelingen van de Godzaligen wil goeddoen, indien zij zelf ook Godzalig zijn, en dat Hij ze straffen wil, als zij van de Godzaligheid van hun voorouders afwijken.

Aanhoudend bezwaar. God geeft alle nakomelingen der Godzaligen deze genade en barmhartigheid niet, zodat ze de Godzaligheid van hun voorouders kunnen navolgen. Daarom is deze belofte geenszins aan alle nakomelingen toegezegd.

Antwoord. Zij is in het algemeen aan alle Godzalige nakomelingen toegezegd. Maar niet aan allen en een iegelijk der nakomelingen. Want God heeft Zijn barmhartigheid niet aan allen en een iegelijk verbonden, maar Hij verkiest vrijelijk naar Zijn welbehagen, die het Hem behaagt, zodat, zoals Hij er sommigen uit de nakomelingen der goddelozen bekeert en zalig maakt, Hij evenzo sommigen uit de nakomelingen der Godzaligen laat blijven in hun natuurlijke verdorvenheid en in het verderf, dat zij allen samen van nature verdienen; en dat doet Hij om te tonen, dat Zijn barmhartigheid onverdiend is en uit genade bewezen wordt, in het verkiezen der nakomelingen zowel der Godzaligen als der goddelozen.

Bezwaar 2. Zij die de geboden van God onderhouden, verkrijgen volgens deze belofte de barmhartigheid. Daarom verdient onze barmhartigheid iets bij God.

Antwoord. Dat volgt daaruit niet. Ja, wanneer wij deze redenering omkeren, zeggen wij: Omdat God belooft dat Hij barmhartigheid bewijzen wil, dan volgt daaruit, dat wij bij Hem totaal niets verdienen. Want wat uit barmhartigheid gegeven wordt, dat wordt niet gegeven uit verdienste.

Bezwaar 3. Evenals de bedreiging behoort deze belofte tot de ganse Tien Geboden. Daarom behoort ze niet alleen bij dit gebod gedaan te worden.

Antwoord. Zij is bij dit gebod gedaan, niet omdat ze alleen hiertoe zou behoren, maar opdat wij zouden weten, dat het eerste en het tweede gebod het fundament vormen voor alle andere geboden; en opdat God zou te kennen geven, dat Hij Zich vooral vertoornt over de vervalsers van Zijn dienst, en dat Hij die zonden aan hen en aan hun nakomelingen wreekt, en daarentegen, dat Hij ook de nakomelingen wil wél doen, als zij de zuivere religie of de oprechte dienst van God ijverig bewaren.

ZONDAG 36.

Verklaring van het derde gebod.

In de twee eerste geboden van de eerste Tafel, die in de voorafgaande Zondagen verklaard zijn, is voorgeschreven:

1. Dat de God van Israël alleen voor de ware God gehouden, recht gekend, geëerd en gediend moet worden.

2. Hoe en waarnaar deze dienst van God op wettige wijze zal moeten ingesteld worden. In de twee andere geboden volgt nu, hoe deze godsdienst *uiterlijk* beoefend en uitgevoerd moet worden: a. in het bijzonder, hetgeen voorgeschreven wordt in het derde gebod, dat nu in deze en in de volgende Zondag verklaard wordt. b. In het publiek, hetgeen voorgeschreven wordt in het vierde gebod. De verklaring van het derde gebod komt voornamelijk in deze Zondag aan de orde. Daar echter het wettig eedzweren hiermee geboden wordt, waarvan heden ten dage bepaalde dwalingen, zowel bij de Wederdopers als bij de Rooms en in omloop zijn, zo worden die dwalingen tot waarschuwing ook in het bijzonder in de volgende Zondag weerlegd.

Omdat God dat derde gebod zeer ernstig van ons onderhouden wil hebben, komt nu aan de orde: 1. Het gebod zelf, en 2. Een reden, daarbij gevoegd, waarmee de mensen tot gehoorzaamheid worden opgewekt.

HET DERDE GEBOD.

Ex. 20:7, Deut. 5:11: *"Gij zult den Naam des HEEREN uws Gods niet ijdelijk gebruiken; want de HEERE zal niet onschuldig houden, die Zijnen Naam ijdelijk gebruikt."*

Vraag 99: Wat wil het derde gebod?

Antwoord: *Dat wij niet alleen met vloeken a) of met valse eed b), maar ook met onnodig zweren c) de Naam van God niet lasteren noch misbruiken, noch ons met ons stilzwijgen en toezien, zulke schrikkelijke zonden deelachtig maken Daarentegen, dat wij de heilige Naam van God anders niet, dan met vreze en eerbied gebruiken d), opdat Hij van ons recht beleden e), aangeroepten f) en in al onze woorden en werken geprezen worde g).*

- a. Lev. 24:10, enz.
- b. Lev. 19:12.
- c. Matth. 5:34-37, Jak. 5:12.
- d. Jes. 45:23.
- e. Matth. 10:32v., Rom. 10:9v.
- f. 1 Tim. 2:8, Ps. 50:15.
- g. Rom. 2:24, Kol. 3:17, vgl. 1 Kor. 10:31.

Verklaring van Vraag 99.

Tot zover heeft God in het eerste en tweede gebod het verstand en de harten geschikt naar Zijn waarachtige dienst; daarna onderwijst Hij in dit en in het vierde gebod, hoe wij nu ook de uiterlijke leden en werken daarnaar zullen richten.

Dit derde gebod wordt in de Catechismus met vier vragen uitgelegd, waarvan de (eerste) twee, n.l. de Vragen 99 en 100 in het algemeen handelen over de juiste betekenis van het gebod, en de volgende twee in het bijzonder over het eedzweren handelen, hetgeen een deel is van de gehoorzaamheid aan dit gebod.

De eerste vraag, n.l. Vraag 99, verklaart wat hier verboden en geboden wordt, of: *Hoe dit gebod overtreden of onderhouden wordt.*

De tweede, n.l. Vraag 100, *vermeedert de verklaring van de betekenis van het gebod.* Want het leert, dat de Naam van God niet alleen door ons niet mag misbruikt worden, maar dat wij ook niet mogen stilzwijgen en toezien, wanneer Hij door anderen misbruikt wordt, en dat een ieder, zowel particulieren als Overheden de misbruiken moeten weren, zoals het een ieder volgens zijn beroep betamen zal.

De derde, namelijk Vraag 101, handelt over *het eedzweren.* Ten 1e. wordt daarin geleerd, wanneer het geoorloofd is een eed te zweren, namelijk wanneer zulks in het openbaar bij rechtszaken door de Magistraat, of buiten het gericht van ons geëist wordt, of wanneer in het bijzonder de bevestiging der waarheid en van onze trouw zulks noodzakelijk maakt. Ten 2e, dat het geoorloofd is te zweren, wordt bewezen door twee redenen, die ontleend zijn aan de doeleinden waartoe de eed dient gebruikt te worden, en verder door de getuigenissen der Schrift en door de voorbeelden der heiligen. De vierde en laatste vraag, namelijk Vraag 102, beschrijft *wat een wettige eed is, en onderscheidt die van een onwettige.*

WAT DE WOORDEN van het gebod betreft: Er zijn ook weer twee delen in, het verbod en het gebod.

Het verbod is, dat men de Naam van God niet misbruiken mag, of dat men die niet lichtvaardig gebruiken mag bij allerlei valse, ijdele of lichtvaardige dingen, die tot oneer of althans niet tot eer van God strekken. "Gij zult den Naam des HEEREN uws Gods niet ijdellijk gebruiken."

DE NAAM VAN GOD betekent in de Schrift:

1. Alle *eigenschappen* die aan God worden toegeschreven, zoals in Gen. 32:29: "Waarom is het dat gij naar Mijn Naam vraagt?" Ex. 3:15: "Toen zeide God verder tot Mozes: Aldus zult gij tot de kinderen Israëls zeggen: De HEERE, de God uwer vaders, de God van Abraham, de God van Izak en de God van Jakob, heeft mij tot ulieden gezonden; dat is Mijn Naam eeuwiglijk, en dat is Mijn gedachtenis van geslachte tot geslacht"; Ex. 15:3: "De HEERE is een krijgsman; HEERE is Zijn Naam."

2. *God Zelf*, zoals in Ps. 5:12: "Laat in U van vreugde opspringen, die Uwen Naam - d.w.z. Uzelf - liefhebben." En in Ps. 116:13: "Ik zal den beker der verlossingen opnemen en den Naam des HEEREN aanroepen", en Ps. 7:18: "Ik zal den Naam des HEEREN, des Allerhoogsten, psalmzingen"; en Deut. 16:2: "Dan zult gij den HEERE uwen God het Pascha slachten, schapen en runderen in de plaats die de HEERE verkiezen zal, om Zijnen Naam aldaar te doen wonen"; 1 Kon. 5:5: "Ik denk voor den Naam des HEEREN, mijns Gods, een huis te bouwen."

3. De wil of het bevel van God, hetgeen of werkelijk Gods bevel en door Hem geopenbaard is, of ook dat door de mensen bedrieglijk verzonnen is en voor Gods gebod uitgegeven wordt, zoals Deut. 18:19: "En het zal geschieden, de man, die niet zal horen naar Mijn woorden die Hij in Mijn Naam zal spreken, van die zal Ik het zoeken", en 1 Sam. 17:45: "Maar ik kom tot u in den Naam van den HEERE der heirscharen, den God der slagorden Israëls, Dien gij gehoond hebt."

4. Betekent de Naam van God de dienst van God, het vertrouwen op Hem, de aanroeping, grootmaking en belijdenis van God, zoals in Micha 4:5: "Want alle volken zullen wandelen, elk in den naam zijns gods, maar wij zullen wandelen in den Naam des HEEREN onzes Gods, eeuwiglijk en altoos"; Matth. 28:19: "Dezelve dopende in den Naam des Vaders en des Zoons en des Heiligen Geestes", Hand. 21:13: "Ik ben bereid niet alleen gebonden te worden, maar ook te sterven te Jeruzalem voor den Naam des Heeren Jezus." Deze Naam *gebruiken* wil zeggen: Hem *noemen*, of bij het spreken gebruiken. Ons wordt niet verboden, die Naam te gebruiken, maar wel om hem *lichtvaardig* te gebruiken, d.w.z. of 1. *vergeefs*, zoals bij het dagelijks spreken, in strijd met Christus' leer, Matth. 5:37: "Laat zijn uw woord ja, ja; neen, neen"; of 2. *valselyk*, zoals in de ongeoorloofde en valse eden, of 3. tenslotte *smadelijk*, zoals in vloeken, lasteren en bezweren, waarin de werken des duivels met Gods Naam bedekt worden.

Daarentegen wordt ons geboden, dat wij de Naam van God *wettig* en eerbiedig zullen gebruiken, n.l. dat wij in ons spreken met grote eerbied, en zoals Zijne Majesteit betaamt, aan God en Zijn werkingen en openbaringen zullen gedenken.

Derhalve is dit gebod daartoe ingesteld, dat wij allen samen de uiterlijke dienst van God publiek en persoonlijk aan God mogen bewijzen door een oprechte belijdenis en grootmaking van Zijn Naam, aangezien het *verbod* om de Naam van God te misbruiken, ook een gebod in zich bevat, dat wij n.l. eerbiedig, Godzalig, heilig en eerlijk Gods Naam zullen gebruiken. Laat ons nu eens nagaan, waarin het eerbiedig en oprecht gebruik van Gods Naam bestaat.

Zeven deugden worden daartoe voornamelijk vereist, die daarom in dit gebod, als onderdelen van de gehoorzaamheid eraan geboden worden, en daarentegen worden verboden de ondeugden of zonden, die tegen deze deugden strijden, waardoor of het oprecht gebruik van Gods Naam nagelaten, of het verkeerde gebruik gepleegd wordt.

1. *De oprechte leer van het Wezen, de wil en de werken van God, om daarvoor te ijveren en die te verbreiden.* Echter hiermee wordt niet bedoeld de openbare prediking, dat het werk is van de dienaren der Kerk, en in het vierde gebod bevolen wordt, maar het persoonlijke of bijzondere onderwijs dat op een ieder rust, waardoor een ieder schuldig is om bij een geschikte gelegenheid anderen te onderwijzen, en tot de ware kennis en grootmaking van God te brengen. "En gij zult ze uwen kinderen en uwen kindskinderen bekendmaken" (Deut. 4) "Vermaant elkander, en sticht de een den ander" (1 Thess. 5:1); "Als gij eens bekeerd zult zijn, zo versterk uwe broeders" (Luk. 22:3); "Het Woord van Christus wone rijkelyk in u, in alle wijsheid; leert en vermaant elkander met psalmen en lofzangen en geestelijke liedekens, zingende den Heere met aangenaamheid in uw hart."

Hiertegen strijdt:

(1). Het nalaten en verzuimen van de gelegenheid en de bevoegdheid om anderen te onderwijzen en de ware leer te verbreiden. Daartoe dient de gelijkenis van de talenten der dienstknechten die handel dreven, Matth. 25:14-29.

(2). Dat het iemand verdriet doet, en dat men mijdt om met anderen te spreken over de dingen Gods, Ps. 119:155: "Het heil is verre van de goddelozen, want zij zoeken Uwe inzettingen niet." 3. Vervalsingen van de (ware) religie en van de hemelse leer, waardoor valse leringen over God en Zijn wil of werken verdedigd of verbreid worden. Jer. 14:14: "Die profeten profeteren vals in Mijn Naam."

2. *Grootmaking van God, welke hierin bestaat, dat men Gods eigenschappen en werken vertelt, die goedkeurt en zich daarover voor God en de schepselen verwondert, Ps. 22:23: "Zo*

zal Ik Uwen Naam Mijnen broederen vertellen; in het midden der gemeente zal Ik U prijzen", en Ps. 8:2: "O HEERE, onze Heere, hoe heerlijk is Uw Naam op de ganse aarde! Gij, Die Uwe majesteit gesteld hebt boven de hemelen", Ps. 69:35: "Dat Hem prijzen de hemel en de aarde, de zeeën en al wat daarin wriemelt."

Hiertegen strijden:

1. *Verachting* en verwaarlozing van de grootmaking van God en Zijn Goddelijke werken, Rom. 1:21: "Omdat zij God kennende, Hem als God niet hebben verheerlijkt of gedankt."
2. *Lastering*, als men van God dingen zegt, die met Zijn natuur en wil in strijd zijn, hetzij dat het geschiedt uit onwetendheid of uit haat tegen de waarheid, ja tegen God Zelf, Lev. 24:15: "Een ieder, als hij zijn God gevloekt zal hebben, zo zal hij zijn zonde dragen."
3. *Vloeken*, als men tegen zijn naaste goddeloze dingen van God zegt, en als men God a.h.w. tot een beul maakt, om de wraakgierigheid der mensen uit te voeren. Vloeken betekent dat God iemand iets kwaads moet toezenden. Al het vloeken, dat uit haat en eigen wraakgierigheid tot verderf van zijn naaste geschiedt, is onrecht en verboden. Want daardoor wordt begeerd, dat God een Uitvoerder zal zijn van onze verkeerde begeerten.

Men vindt in de Psalmen en elders bepaalde *vloeken der heiligen tegen de vijanden*, die niet helemaal te verwerpen zijn. Want het zijn merendeels profetische aankondigingen van de straffen der goddelozen, die zich niet bekeren. Door het voorbeeld van deze kunnen de vloeken soms wel geoorloofd zijn, maar onder de volgende voorwaarden:

- (1). Als wij hen kwaad wensen, die God hetzelfde verkondigt, n.l. de vijanden van God.
- (2). In zaken die God betreffen, zonder enige persoonlijke haat of wraakzucht.
- (3). Op voorwaarde, dat zij zich niet bekeren.
- (4). Echter zó, dat wij ons niet in hun verderf verblijden, maar dat wij alleen de bevordering van Gods eer en de verlossing der Kerk begeren.

3. *Belijdenis der waarheid*, die wij inzake God beleden hebben, welke hierin bestaat, dat wij onze mening van God en Zijn wil verklaren, die wij op grond van Zijn Woord met zekerheid hebben beleden, naar eis van ons ambt, teneinde Gods eer te verbreiden, en de zaligheid van anderen te bevorderen, Rom. 10:10: "Met het hart gelooft men ter rechtvaardigheid, en met den mond belijdt men ter zaligheid", 1 Petrus 3:15: "Zijt altijd bereid tot verantwoording aan een iegelijk, die u rekenschap afeist van de hoop die in u is, met zachtmoedigheid en vreze."

Hiertegen strijden.

- (1). *Verloochening der waarheid*, of van zijn opvatting der religie, uit vrees voor haat, kruis of versmaadheid. En deze is tweërlei: óf een algehele afval van de ware religie, als men de belijdenis der waarheid, die men of krachtig of twijfelende beleden en aanvaard heeft, verwerpt met een opzettelijk voornemen en een algehele genegenheid van hart om tegen God te strijden en zonder enig leedwezen aan deze verwerping enig mishagen te hebben, ja zonder enig voornemen om God gehoorzaam te zijn, zich de belofte der genade toe te eigenen en boetvaardigheid te tonen. Dat is de verloochening van de verworpenen en huichelaars, waarvan gezegd wordt in 1 Joh. 2:19: "Zij zijn uit ons uitgegaan, maar zij waren uit ons niet; want indien zij uit ons geweest waren, zo zouden zij met ons gebleven zijn", en in Matth. 13:21 en Luk. 8:13: "die maar voor een tijd geloven, en in den tijd der verzoeking wijken zij af." En als deze verloochening geschiedt nadat de waarheid zekerlijk beleden is, dan is het een zonde tegen de Heilige Geest, waarover niemand berouw heeft, Matth. 12:24, Hebr. 6 en 10:26 en 1

Joh. 5:16. Of ze is een bijzondere verloochening van de zwakken, die uit dwaling geschiedt, welke niet moedwillig of uit vrees voor het kruis gedaan is, terwijl toch in het hart een genegenheid tot leedwezen blijft, en een mishagen aan deze zwakheid en verloochening, ook een voornemen om hier weer uit te geraken, en boetvaardigheid te tonen. In deze zonden kunnen ook uitverkorenen en wedergeborenen vervallen, maar zij waken er weer uit op, en komen in dit leven weer tot de belijdenis. Zoals Petrus Christus driemaal uit zwakheid verloochende, maar hij heeft zichzelf weer bekeerd.

(2). *Verzwijging van de waarheid*, wanneer de eer van God en het welzijn of de zaligheid van de naaste de belijdenis der waarheid vereist. En dán wordt de belijdenis vereist, wanneer er door ons

stilzwijgen een valse opvatting inzake God, Zijn Woord of de Kerk, in het hart der mensen schijnt bevestigd te worden; of als de dingen die God beleden hebben wil, om Zijn eer te verdedigen tegen de lasteringen der goddelozen en om de moedwilligen te overtuigen en de leerzamen te onderwijzen, verborgen blijven; of als het stilzwijgen onze argwaan opwekt, dat wij het met de boze houden. Zo verzwegen de ouders van de blindgeborene de waarheid, Joh. 9:22; evenals de oversten, Joh. 12:42v., die Christus niet beleden, opdat zij niet uit de synagoge geworpen zouden worden.

(3). *Het misbruik van de christelijke vrijheid*, of een gegeven ergernis in middelmatige zaken, hetgeen er is: door het gebruikmaken van die middelmatige zaken de dwalingen in het hart der tegensprekers bevestigen, of hen van de ware religie vervreemden, of door zijn voorbeeld tot een verandering opwekken, die met een slecht geweten gepaard gaat, waarover de Apostel in den brede handelt in Rom. 14:16vv., en 1 Kor. 8:9vv. en 10:23vv.

(4). *Alle ergernissen in de (levens)wandel*, te weten, als zij die belijdenis doen van de ware religie, een schandelijk leven leiden, het geloof dat zij met de mond belijden, met de werken verzaken, en dus maken dat Gods Kerk gelasterd en Zijn Naam ontheiligd wordt, Tit. 1:16: "Zij belijden, dat zij God kennen, maar zij verloochenen Hem met de werken", alsof hij zeggen wilde: Zij praten maar wat over God zonder geloof, Rom. 2:24: "De Naam Gods wordt om uwentwil gelasterd onder de heidenen"; vergelijk Ps. 50:17, Jes. 52:5 en 2 Tim. 3:5.

(5). Tenslotte is er ook een *ontijdige belijdenis*, waardoor, zonder verbreiding van Gods eer en de bevordering van iemands zaligheid, en zonder dat het nodig is vanwege het beroep of ambt, 6f verwekt wordt een bespottung en vervolging der waarheid, óf de wreedheid der vijanden tegen de Godzaligen a.h.w. getergd wordt, Matth. 7:6: "Geef het heilige den honden niet, noch werpt uwe paarden voor de zwijnen"; Tit. 3:10: "Verwerp een ketters mens na de eerste en tweede vermaning."

Bezwaar. Petrus leert, dat wij altijd bereid moeten zijn tot verantwoording aan een ieder, die ons rekenschap afeist van de hoop die in ons is, met zachtmoedigheid en vreze, 1 Petrus 3:15. Daarom kan er geen belijdenis ontijdig plaatshebben.

Antwoord. Hij gebiedt dat wij bereid zullen zijn te antwoorden aan een *iegeijk*, n.l. voor wie enige hope kan bestaan op bekering, en als er dan gelegenheid is om de eer van God te verbreiden. Want er staat geschreven "aan een iegelijk, die u rekenschap afeist van de hoop", maar niet aan een iegelijk, die scheldt en lastert. Er wordt ook ter onderscheiding bijgedaan "van de hoop die in u is", d.w.z. niet van allerlei kwesties, maar van die dingen die tot het fundament der zaligheid behoren, en die zowel geleerden als ongeleerden moeten weten. Wij behoren dus volgens Petrus' gebod, altijd bereid te zijn om te antwoorden aangaande het fundament en de hoofdsom der leer, en om de lasteringen te weren, maar niet om altijd en voor een iegelijk alles te belijden; d.w.z. wel aan een iegelijk die naar ons geloof vraagt om te

leren of ook om te oordelen, maar niet voor de bespotters, of smaders, nadat hun de leer voorgesteld en bevestigd is. En dit is, naar Christus' voorbeeld, Die nadat Hij Zijn leer voldoende beleden en voorgesteld had, de priesters en Pilatus weigerde een antwoord te geven, Matth. 26:63 en 27:14. En Hij heeft deze reden voor Zijn stilzwijgen gegeven, Luk. 22:67v., dat Hij door Zijn belijdenis bij hen niets bereikt had: "Indien ik het u zeg, gij zult het niet geloven; en indien Ik ook vraag, gij zult Mij niet antwoorden of loslaten."

Aanhoudend bezwaar. 1. Wij kunnen niet zien, wie de honden en zwijnen zijn. Want wij zijn geen hartenkenners. Daarom moeten wij rekenschap van ons geloof geven: óf aan allen óf aan geen enkel mens.

Antwoord.

1. Christus noemt niet alle goddelozen honden en zwijnen, maar alleen degenen die de leer, die hun voldoende bekend en bewezen is, verachten, bespotten en vijandig vervolgen.

2. Hij gebiedt ook niet, dat wij op grond van de verborgenheden des harten zullen oordelen, wie honden en zwijnen zijn, maar op grond van de tegenwoordige en uiterlijke woorden der mensen, en dat wij degenen die zich als honden en zwijnen gedragen, nadat de leer voldoende bevestigd is, zullen laten gaan, en ze aan het rechtvaardig oordeel Gods overlaten, opdat Hij ze straffe, óf bekere naar Zijn welbehagen; en dat wij toch naar hun zaligheid zullen verlangen, Matth. 5:44.

Aanhoudend bezwaar 2. Men moet de Overheid altijd antwoord geven, wanneer die naar ons geloof vraagt. Maar vele overheden en tirannen, die de Kerk vervolgen, zijn honden en zwijnen. Dus moeten wij ook de honden en zwijnen antwoorden, als zij naar ons geloof vragen.

Antwoord. Men moet de Overheden, die naar de belijdenis van ons geloof vragen, antwoorden, omdat het overheden zijn, d.w.z. om huns ambts wil en omwille van Gods eer; zoals Christus leert in Matth. 10:19, Mark. 13:11 en Luk. 12:11v.: "En wanneer zij u heenbrengen zullen in de synagogen en tot de overheden en de machten, zo zijt niet bezorgd, hoe of wat gij tot verantwoording zeggen of wat gij spreken zult; want de Heilige Geest zal u in dezelfde ure leren, hetgeen gij spreken moet."

4. *Dankzegging*, die hierin bestaat, dat wij *bekennen en belijden, welke en hoe grote weldaden wij van God ontvangen hebben*, tot welke gehoorzaamheid wij daarvoor aan Hem verplicht en bereid zijn, en dat wij daarom Hem van harte willen gehoorzamen, zoveel ons mogelijk is, Kol. 3:17: "Al wat gij doet met woorden of met werken, doet het alles in den Naam van den Heere Jezus, dankende God en den Vader door Hem"; 1 Thess. 5:18: "Dankt God in alles; want dit is de wil Gods in Christus Jezus over u"; Ps. 107:1: "Looft den HEERE, want Hij is goed, want Zijne goedertierenheid is in der eeuwigheid."

Hiermee is in strijd:

1. De verwaarlozing van onze dankzegging, als men de weldaden van God zelden of nooit, of geveinsd overdenkt en grootmaakt, zodat het ons nooit eens ter harte gaat, d.w.z. dat in ons niet ontstoken wordt de liefde Gods, en een lust en begeerte om Hem dankbaarheid te bewijzen, Rom. 1:21: "zij God kennende, Hem niet als God hebben verheerlijkt of gedankt."

2. Verloochening of verkleining van Zijn weldaden, als wij verzinnen dat wijzelf of anderen de bewerker ervan zijn, 1 Kor. 4:7: "Wat hebt gij, dat gij niet hebt ontvangen? En zo gij het ook ontvangen hebt, wat roemt gij alsof gij het niet ontvangen hadt?" Ez. 16:19 en Hos. 2:8.

3. De gaven van God onachtzaam gebruiken, als men ze niet tot eer van God besteedt, of ze

misbruiken wanneer ze tot Zijn oneer besteed worden, Matth. 25:26v.: "Gij boze en luie dienstknecht, zo moest gij, dan uw geld den wisselaren gedaan hebben", enz.

5. *Aanroeping*, of het gebed, dat hierin bestaat, *dat wij van de waarachtige God de goederen begeren, die God geboden heeft, dat men van Hem begeren zal*, door waarachtig onze nood te gevoelen en met een grote begeerte naar Gods weldadigheid te verlangen, na ons oprecht tot God bekeerd te hebben en door op de beloften van God, om des Middelaars wil, te vertrouwen, Ps. 105: 1: "Looft den HEERE, roept Zijnen Naam aan"; Matth. 7:7: "Bidt, en u zal gegeven worden", enz.; 1 Joh. 5:14: "Dit is de vrijmoedigheid, die wij tot Hem hebben, dat zo wij iets bidden naar Zijnen wil, Hij ons verhoort."

Hiertegen strijdt:

1. Nalaten of *verzuim* van de aanroeping, welke als een fontein van alle mogelijke goddeloosheid bestraft wordt, in Ps. 14:4: "Zij roepen den HEERE niet aan"; Hos. 7:7: "Er is niemand onder hen die tot Mij roept"; Ez. 22:30: "Ik zocht nu een man uit hen, die den muur mocht toemuren en voor Mijn aangezicht in de bres staan voor het land, opdat Ik het niet mocht verderven; maar Ik vond niemand."

2. Alle *onwettige* aanroeping, waarin n.l. enkele van de voorwaarden ontbreken, die tot een wettige aanroeping vereist zijn, zoals de afgodische aanroeping, als men bepaalde verzonnen goden of schepselen aanroept, of als men tegen Gods Woord in, d.w.z. zonder Zijn bevel en belofte, de verhoring en Goddelijke tegenwoordigheid aan een zekere plaats of zaak bindt. Zodanig is de aanroeping van de heidenen, Turken, Joden en van allen, die zich een andere god verzinnen, dan de God Die Zichzelf geopenbaard heeft, Joh. 4:22: "Gijlieden aanbidt wat gij niet weet"; alsook van hen, die in het pausdom engelen en gestorven heiligen aanroepen.

3. Dingen van God begeren, die in strijd zijn met Zijn Goddelijke wil en wet, Jak. 4:3: "Gij bidt en gij ontvangt niet, omdat gij kwalijk bidt, opdat gij het in uwe wellusten doorbrengen zoudt."

4. *Babbelen*, dat is, wanneer men de woorden van het gebed afraffelt, zonder een oprechte aandoening van hart en begeerte naar Gods weldadigheid, of zonder boetvaardigheid, zonder vertrouwen om verhoord te worden, zonder dat men zijn wil aan die van de Heere wil onderwerpen, zonder dat men aan de Goddelijke beloften denkt, zonder vertrouwen op de enige Middelaar Christus, en zonder erkenning van onze eigen onwaardigheid, Matth. 6:7v.: En als gij bidt, zo gebruikt geen ijdel verhaal van woorden, gelijk de heidenen; want zij, menen, dat zij door hun veelheid van woorden zullen verhoord worden. Wordt dan hun niet gelijk"; Jes. 1:15: "En als gijlieden uwe handen uitbreidt, verberg Ik Mijne ogen voor u; ook wanneer gij het gebed vermenigvuldigt, hoor Ik niet; want uwe handen zijn vol bloed"; Jak. 1:7: "Want die mens (n.l. die twijfelt) mene niet, dat hij iets ontvangen zal van den Heere."

6. *Ijver* voor Gods eer, welke is *een brandende liefde tot God, een weemoed vanwege de smaad en verachting van God, en een vlijt om die te gelegener tijd te weren*, Num. 25:11: "Pinehas, de zoon van Eleázar, den zoon van Aäron den priester, heeft Mijn grimmigheid van over de kinderen Israëls afgewend, dewijl hij Mijne ijver geijverd heeft in het midden derzelve, zodat Ik de kinderen Israëls in Mijn ijver niet vernield heb"; 1 Kon. 19:10: "Ik heb zeer geijverd voor den HEERE, den God der heirscharen; want de kinderen Israëls hebben Uw verbond verlaten", enz.

Hiermee is in strijd, als te weinig: *slapheid*, wanneer men op de eer van God weinig acht slaat, of de ijver niet blijken laat, hetwelk het geval is, wanneer men niet bedroefd wordt om

de smaad die God aangedaan wordt, of als men niet heeft, of met woorden en werken niet betoont een vlijt, om die (smaad, n.l.) naar vermogen van ons ambt te weren. Deze zonde begaan zij, die lichtvaardig zweren en lasteren niet weren of verbieden, als zij dat kunnen. Want deze worden door geen ijver gedreven tot Gods eer.

Hiertegen strijdt ook, als te veel: Een *dwalende ijver*, welke Paulus in Rom. 10:2 noemt "een ijver tot God, maar niet met verstand." Deze is er, als men zich over de woorden of werken vertoort, wanneer men denkt, dat hetgeen waar Gods eer niet aan gelegen is en niet behoort verdedigd te worden, tot Zijn eer behoort, en dan probeert dat te verdedigen; of als men van datgene waardoor de eer niet gekwetst wordt, en dat niet behoort geweerd te worden, meent dat het Gods eer kwetst. en men poogt dat te weren. Alsook, wanneer de eer van God anders verdedigd wordt, dan zij behóórt verdedigd te worden, of wanneer de kwetsing van Gods eer anders geweerd wordt, dan zij behoort geweerd te worden.

7. *Wettig zweren*, hetgeen een soort aanroeping van God is, waardoor begeerd wordt, *dat God Getuige wil zijn van het hart van hem die zweert, dat hij in de zaak waarom hij zweert, niet zal bedriegen*, en dat Hij de eedzweer der straffen zal, als hij bedriegt. Dit is door God ingesteld, opdat het een band der waarheid tussen de mensen is, en een getuigenis dat God een Auteur en Verdediger is der waarheid.

Hiertegen strijdt:

(1) *weigering* van de *wettige eed*, wanneer iemand de eed niet wil afleggen, die de eer van God en de zaligheid of het welzijn van de naaste vereist, Hebr. 6:16: "De eed tot bevestiging is denzelven een einde van alle tegenspreken."

(2) Zo ook alle *onwettig zweren*, zoals daar is: a. Een valse eed, wanneer iemand willens en wetens door een eed bedriegt, of de wettige eed niet houdt. Want vals zweren is: onder ede iets dat waar is, ontkennen, zoals b.v., dat u geen auteur van de doodslag bent, wanneer u die wél bedreven hebt, of als men iets dat men wettig gezworen heeft, niet nakomt. Deze zonde wordt door dit gebod verboden. b. Een *afgodische eed*, die niet bij God alleen gezworen wordt. c. Een eed voor een *ongeoorloofde* zaak, zoals de eed van Herodes was. d. Een *lichtvaardige* eed, die gezworen wordt zonder enige nood- of gewichtige oorzaak (Matth. 6:23). Daarvan spreken de teksten der Schrift, die de eed verbieden, Matth. 5 en 23, en Jak. 5:12.

Vraag 100: *Is het dan zo grote zonde, Gods Naam met zweren en vloeken te lasteren, dat God Zich ook over diegenen vertoort, die, zoveel als hun mogelijk is, het vloeken en zweren niet helpen weren en verbieden?*

Antwoord: *Ja gewisselijk a), want er is geen groter zonde noch die God meer vertoort, dan de lastering van Zijn heilige Naam; waarom Hij die ook met de dood te straffen bevolen heeft b).*

a. Lev. 5:1, Ef. 5:11.

b. Lev. 24:15v.

Verklaring van Vraag 100.

De bedreiging die bij dit gebod gevoegd is, n.l. "Want de HEERE zal niet onschuldig houden, die Zijn Naam ijdellijk gebruikt", is er daarom bijgevoegd, opdat God daardoor zou te

kennen geven, dat dit stuk der gehoorzaamheid hieronder begrepen wordt, waarvan Hij vooral de overtreding vervloekt en straffen wil. Want omdat de mens voornamelijk geschapen is om God te eren en groot te maken, eist God terecht zo gestreng van ons datgene, waarom Hij alle andere dingen geboden heeft; en omdat deze grootmaking van God het hoogste goed in de mens is, zo volgt ook dat deze zonde met de hoogste straf gestraft behoort te worden, Rom. 1:21: "Omdat zij God kennende, Hem als God niet hebben verheerlijkt of gedankt; maar zijn verijdelde geworden in hun overleggingen, en hun onverstandig hart is verduisterd geworden." Lev. 24:15v.: "Een ieder, als hij zijnen God gevloekt zal hebben, zo zal hij zijn zonde dragen. En wie den Naam des HEEREN gelasterd zal hebben, zal zekerlijk gedood worden."

Deze bijzondere bedreiging boven de algemene straf, d.w.z. boven de eeuwige vloek, die God uitgesproken heeft over de overtreders en versmaders van Zijn wet, is niet zonder gewichtige oorzaak aan dit gebod gehangen en eraan toegevoegd. Want God heeft daarmee de heerlijke Majesteit van Zijn heilige Naam te meer willen aanprijzen, opdat Die bij ons in hoge achting gehouden zou worden, en opdat wij ons wachten, zo lief ons onze zaligheid is, voor de geringschatting of verachting ervan; hetgeen het beginsel is om tot publieke goddeloosheid en allerlei woestheid te vervallen.

Het is dus een gruwelijke zonde, Gods Naam met vloeken en zweren te lasteren, waarom Hij dreigt ze niet ongestraft te laten, zowel bij degenen die deze zonde bedrijven, als bij hen die zoveel hun mogelijk is, het misbruik niet weren of verbieden.

1. Wat degenen betreft die Gods Naam lasteren, tegen hen is tweeërlei straf gesteld: de ene is tijdelijk, namelijk de tijdelijke dood; en de andere is eeuwig, namelijk een uitsluiting van Gods genade, en vervolgens de eeuwige dood en verdoemenis. a. De tijdelijke dood door de handen der Overheid heeft God Zelf bevolen, en in Zijn wet uitgedrukt, zeggende: "Breng den vloeker uit tot buiten het leger, en allen die het gehoord hebben, zullen hunne handen op zijn hoofd leggen; daarna zal hem de gehele vergadering stenigen"; en verder: "Een ieder, als hij zijnen God gevloekt zal hebben, zo zal hij zijn zonde dragen. En wie den Naam des HEEREN gelasterd zal hebben, zal zekerlijk gedood worden; de ganse vergadering zal hem zekerlijk stenigen; also zal de vreemdeling zijn gelijk de inboorling, als hij den NAAM zal gelasterd hebben, hij zal gedood worden" (de verzen 15v.). Zoals ook in datzelfde tekstverband een zoon van een Israëlitische vrouw en een Egyptische man, toen hij de Naam des HEEREN lasterde en vloekte, op bevel van Mozes buiten de legerplaats gebracht is en gestenigd werd (vs. 10v.). Zo heeft God ook op een ongewone manier de grote en machtige koning Sanherib gestraft - omdat hij Gods Naam gelasterd had en door Rabsaké had laten lasteren -, door middel van Zijn Engel, Die "in het leger van Assyrië sloeg honderd vijftientig duizend; het geschiedde nu, als hij in het huis van Nisroch, zijn god, zich nederboog, dat Adrammélech en Sarézer, zijne zonen, hem met het zwaard versloegen", Jes. 37:36 en 38. Zo ook zijn Farao, Julianus de afvallige, Arius en anderen gestraft vanwege de lastering van Gods heilige Naam. b. Behalve de tijdelijke straffen hangt de Goddelijke wraak boven het hoofd van alle lasteraars, en die met valse eden, meinden en andere misbruiken, Gods heilige Naam ontheiligen. Want dat wordt in deze bedreiging tot uitdrukking gebracht, welke de Heere ook stellig hier en hiernamaals ten uitvoer brengen zal, tenzij zij zich intijds bekeren.

2. Tegen degenen die deze zonde door de vingers zien bij dezulken, die openlijk Gods heilige Naam lasteren, heeft God de volgende wet gegeven, Lev. 5:1: "Als nu een mens zal

gezonddigd hebben, dat hij gehoord heeft een stem des vloeks, waarvan hij getuige is, hetzij dat hij het gezien of geweten heeft; indien hij het niet te kennen geeft, zo zal hij zijn ongerechtigheid dragen." (Spintlerus. De reden van deze wet is: Omdat zij met zulk stilzwijgen zich de zonden van anderen deelachtig maken, en tonen dat zij voor de ere Gods geen ijver hebben. En dat was de oorzaak, waarom de Joden bij het horen van een godslastering hun kleren scheurden en leed droegen, om daarmee te kennen te geven, dat zij aan zulke zonde geen deel hadden. Zo scheurde Eljakim, de hofmeester van koning Hiskia, zijn klederen (2 Kon. 18:37 en 19:1, Jes. 36:22 en 37); en Sebna, de schrijver, en Joah, de kanselier, toen zij de lasteringen van Rabsaké, de veldoverste van

de koning van Assyrië hoorden, en koning Hiskia dat meedeelden. En toen koning Hiskia dat hoorde, scheurde ook hij zijn kleren, deed een zak om en ging in het Huis des Heeren, en bracht zulks voor Gods aangezicht, (Die de ontheiliging van Zijn Naam bestrafte). Zo moet dus een ieder zich wel naarstig wachten voor deze gruwelijke zonde, en wanneer hij hoort, dat deze door anderen bedreven wordt, dan is hij verplicht - als hij daaraan niet schuldig worden wil - om de lasteraar te bestraffen of bij de Overheid aan te brengen, opdat hij door haar gestraft zou worden, aangezien God haar daartoe het zwaard ter hand gesteld heeft, om zulke gruwelijke zonden, van lastering van Gods Naam, valse eden, meinedigheid en dergelijke meer, met goede wetten te bedwingen en naar Zijn Woord te straffen. Hetgeen ook de huisvaders en anderen die door God in enig bestuur gesteld zijn, in hun bedrijf en op hun terrein niet hebben te vergeten, opdat zij niet met stilzwijgen en door de vingers zien, aan zulke gruwelijke zonden deel krijgen, en voor de gestrengte rechterstoel van God de schuld daarvoor behoeven te dragen tot hun eeuwig verderf.

ZONDAG 37.

OVER HET WETTIG EEDZWEREN

In het derde gebod, dat in de vorige Zondag verklaard is, wordt onder andere deugden vooral geboden: de aanroeping van Gods heilige Naam, waartoe ook behoort het wettig eedzweren, waarbij God als Getuige der waarheid wordt aangeropen. Aangezien aangaande dit eedzweren heden ten dage bepaalde dwalingen gevonden worden, zowel bij de Wederdopers, die alle eedzweren voor de christenen ongeoorloofd achten, als bij de Roomsens, die in hun edden - in plaats van God, of naast Hem - bepaalde schepselen aanroepen, en daar het ambt van getrouwe Leraars meebrengt, om niet alleen de waarheid te onderwijzen en te bevestigen, maar ook de dwalingen te weerleggen en de mensen daarvoor te waarschuwen, zo worden tot dat doel die dwalingen in deze Zondag in het bijzonder weerlegd: 1. de dwaling der Wederdopers in Vraag 101, en 2^e het misbruik van de Roomsens, in Vraag 102.

Vraag 101: *Maar mag men ook Godzaliglijk bij de Naam Gods een eed zweren?*

Antwoord: *Ja, als de Overheid het van haar onderdanen, of anderszins ook de nood vordert, om trouw en waarheid daardoor te bevestigen, en dat tot Gods eer en des naasten heil. Want zulk eedzweren is in Gods Woord gegrond a), en daarom ook van de heiligen onder het Oude en Nieuwe Testament recht gebruikt geweest b).*

- a. Ex. 22:10v., Deut. 1:13 en 10:20 en Kon. 8:31v., Jes. 19:18; vgl. ook 14:17 en 20, 1 Kon. 1:28-30, Jes. 48:1, Jer. 4:2, Hebr. 6:6. en Openb. 10:5v.
- b. Gen. 21:24 en 31:53, Jozua 2:12, 9:15 en 19, 1 Sam. 24:22v., Rom. 1:9, 2 Kor. 1:23, Hebr. 6:12

Verklaring van Vraag 101.

Onder andere zonden die tegen het derde gebod strijden, is mede bestraft en verboden het lichtvaardige en onnodige zweren; hetgeen een zeer gruwelijk misbruik is van Gods Naam, Die niet anders dan met heilige vrees en eerbied behoort gebruikt te worden. En zo wordt dan daartegen geboden een wettige en noodwendige eed, waarover tegenwoordig twee soorten dwalingen in omloop zijn, die thans in de twee volgende Vragen weerlegd worden.

De eerste is die der *Wederdopers*, die met de oude Manicheeën van gedachte zijn, dat de christenen in het geheel geen eed mogen afleggen, en zij nemen dus, zoveel zij kunnen, uit de wereld, die in het boze ligt, alle trouw weg, zonder welke de gerechtigheid niet bestaan kan, en zij brengen op die manier het leven van het ganse menselijke geslacht in gevaar, en benadelen daarmee ook de ware godsdienst. De tweede dwaling is die van de *Roomsen*, die willen verdedigen, dat men ook bij de schepselen zweren mag, zoals bij de heilige Engelen, gestorven zalige mensen, bij de vier Evangelisten, bij het kruis van Christus en andere meer. Om deze dwalingen te weerleggen en de gehele leer van het eedzweren des te grondiger te verstaan, zullen wij vooral de volgende vijf punten nader bezien.

OVER HET EEDZWEREN.

1. Wat een eed is.
2. Of het de christenen geoorloofd is een eed te zweren.
3. Bij wie men zweren moet.

4. Bij welke soort zaken men behoort te zweren.
5. Of men verplicht is, om alle eden na te komen.

1. *Wat een eed is.*

Het woord *eed* en *zweren* wordt in de Schrift menigmaal genomen voor de gehele dienst van God, waarbij dan een deel voor het geheel geldt, zoals in Deut. 10:20: "Gij zult bij Zijnen Naam zweren"; Jes. 19:18: "Te dien dage zullen er vijf steden in Egypteland zijn, sprekende de sprake Kanaäns en zwerende den HEERE der heerscharen", en 45:23: "Mij zal alle knie gebogen worden, Mij zal alle tong zweren." Van de godsdienst onder het Nieuwe Testament wordt tevoren gezegd: "Wie zweren zal op aarde, die zal zweren bij den God der waarheid, omdat de vorige benauwdheden zullen vergeten zijn en omdat zij voor Mijn ogen verborgen zijn", Jes. 65:16; Jer. 12:16: "Zwerende bij Mijn Naam: Zo waarachtig als de HEERE leeft, enz.; zo zullen zij in het midden Mijns volks gebouwd worden."

Maar eigenlijk is een eed een aanroeping van God, waardoor men begeert, dat Hij als de enige Hartenkenner, aan de waarheid getuigenis geven en hem die zweert straffen zal, als hij moedwillig bedriegt. Op die wijze wordt ze in de Catechismus in Vraag 102 beschreven, en deze definitie is ontleend aan de eedformule, die de Apostelen gebruikten, 2 Kor. 1:23: "Doch ik roep God aan tot een Getuige over mijne ziel, dat ik om u te sparen nog te Korinthe niet ben gekomen", en 2 Sam. 3:9: "God doe Abner zo en doe hem zo daartoe! Voorzeker, gelijk als de HEERE David gezworen heeft, dat ik even alsoo aan hem zal doen."

Getuigenis wil geven, namelijk hem die zweert behouden en hem goeddoen, als hij recht zweert, maar hem vernielen en straffen, als hij willens en wetens liegt.

2. *Of het de christenen geoorloofd is een eed te zweren.*

(Bastingius. Op die Vraag antwoordt de Catechismus met "ja", lijnrecht tegen het onjuiste "nee" der *Wederdopers* in; en tot verklaring daarvan wordt 1. de eed bepaald, waarover hier gesproken wordt: wanneer en tot welk doel door de christenen Godzalig een eed gedaan mag worden. 2. Wordt ook het bewijs aangevoerd, n.l. Gods bevel en de voorbeelden der heiligen, zowel van het Oude als van het Nieuwe Testament, die de eed juist gebruikt hebben.

1. Hoe een eed, die de christenen Godzalig mogen zweren, zijn moet wordt bepaald op tweeërlei wijze; namelijk, dat ze niet lichtvaardig of onnodig, noch inzake ijdele of onbehoorlijke dingen geschieden mag, maar (1). als het tijd is, en (2). tot behoorlijke doeleinden.

(1). Wanneer het tijd is een juiste eed af te leggen, leert de Catechismus, namelijk in twee gevallen.

Ten eerste, als de Overheid het van haar onderdanen vraagt. Want men is verplicht, in alle dingen die niet met Gods Woord strijden, de Overheid te gehoorzamen, vooral omdat zo'n eed tot het welzijn van het gemenebest strekt, en daarom terecht een algemene of publieke eed genoemd kan worden; zoals wanneer koninkrijken en landen met elkaar verbonden sluiten, om trouw te houden, dan worden die met een eed bevestigd. Zo ook bij de inhuldiging van heren of aanstelling van overheden, dan wordt hun de eed van trouw, tot beveiliging van de onderdanen, afgenomen. Zo leggen ook de onderdanen tegenover hun heren de eed van hulde en trouw af; en zo zijn de onderdanen aan hun Overheden, en de burgers en inwoners onderling met een eed van trouw verbonden. De eed is ook een band tussen degenen, die samen ten oorlog trekken, tussen de generaals en hun officieren, alsook

tussen de gewone soldaten onderling, opdat zij mogen weten waaraan zij verbonden zijn, en hoe zij elkaar vertrouwen zullen. Deze en dergelijke eden zijn alle geoorloofd en noodzakelijk, die Godzaliglijk tot het algemeen welzijn afgelegd moeten worden. Zo is het ook nodig, de waarheid in twijfelachtige gevallen met een eed te versterken, ter beslissing van processen en andere goede zaken, wanneer de Overheid zulks aan de onderdanen gebiedt en oplegt.

Ten tweede, wanneer een bijzondere nood een eed vereist, om tot beslechting van twisten en onenigheden te dienen, of om een kwaad vermoeden weg te nemen, waarin de mensen onder de anderen overeenkomen, en die gebruiken om trouw en waarheid te bevestigen.

(2). De *doeleinden* waartoe de eed moet afgelegd worden, zijn tweeërlei.

Het *eerste* is, opdat Gods eer daarmee verbreid worde. Want omdat al ons handelen op Gods eer gericht moet zijn, is het immers behoorlijk, dat Gods Naam alleen tot verbreiding van Zijn eer gebruikt wordt; hetgeen geschiedt, wanneer de eed, in de vreze des Heeren, bij gewichtige zaken vereist en afgelegd, en Hem de eer toegeschreven wordt, die Hem alleen en geen schepsel toekomt, dat Hij de leugen haat en de waarheid liefheeft, harten en nieren doorzoekt en de leugens straft.

Het *tweede* doel is 's naasten voordeel, stichting en zaligheid, om hem in een bepaalde zaak gerust te stellen, waartoe een ieder uit liefde, goedwillig en bescheiden, zich behoort te laten vinden. Wanneer dan een eed afgelegd wordt op zulk een tijd en tot zulke doeleinden, dan mogen en moeten de christenen die Godzalig afleggen, zoals nu voor het tweede deel van het Antwoord verklaard en bewezen zal worden.)

II. De *bewijzen* waarmee ook bewezen wordt, dat het de christenen geoorloofd is om Godzaliglijk bij de Naam des Heeren te zweren, worden in de Catechismus, vier in getal, als volgt genoemd.

1. Opdat de eer van God verbreid worde. Want de waarheid en haar openbaring strekken grotelijks tot Gods eer.

2. Opdat de zaligheid en het welzijn van anderen bevorderd worde. Want onze zaligheid bestaat in de waarheid, en inzonderheid in de hemelse waarheid.

3. Omdat een wettig eedzweren in Gods Woord gegrond is, Deut. 6:13 en 10:20, enz. 4. Omdat het door de heiligen recht gebruikt geweest is.

(Lansbergen. De eerste twee bewijzen zijn ontleend aan het nut en de noodzaak van de eed. Want wat tot Gods eer en tot bevordering van onzes naasten welzijn dient, is nuttig en nodig. Welnu, de eed die wettig afgelegd is, dient om Gods eer en onzes naasten welzijn te bevorderen. Dus is ze zeer nuttig en nodig.)

Maar het is in verband met de *Wederdopers*, die over deze kwestie met ons van mening verschillen, van veel belang, dat we deze twee laatste redenen wat uitvoeriger gaan behandelen.

(Bastingius, Lansbergen. De eerste van deze twee is ontleend aan het bevel van God, en de tweede aan de voorbeelden van de heiligen, zowel uit het Oude als uit het Nieuwe Testament. Beide bewijzen zijn zeer vast. Want wat God openlijk in Zijn Woord gebiedt, dat behoort niet alleen, maar moet een christen ook doen; en hetgeen van God Zelf, van Christus, van alle heiligen, voor en na Christus' tijden gedaan is, dat mag van de christenen ook Godzaliglijk gedaan worden. Het bewijs hiervan is zeer duidelijk.

1. In het Oude Testament hebben wij het *bevel van God*, en de voorbeelden der heiligen. Het bevel van de eden heeft God Zelf gegeven, Deut. 6:13: "Gij zult den HEERE uw God vrezen en Hem dienen, en gij zult bij Zijn Naam zweren." Daaruit blijkt, dat de rechtmatige eed een deel uitmaakt van de dienst van God, want *God dienen* en bij Zijn Naam zweren wordt samengevoegd en geboden; waarom ook de eed onder Gods volk voortdurend in gebruik moet blijven. Zo ook in Ex. 22; 10v. heeft God deze wet tot beslechting van twistzaken gesteld: "Wanneer iemand aan zijn naaste een ezel of os of klein vee of enig beest te bewaren geeft en het sterft, of het wordt verzeerd of weggedreven, dat het niemand ziet, zo zal des HEEREN eed tussen hen beiden zijn, of hij niet zijn hand aan zijns naasten have geslagen heeft; en derzelve heer zal dien aannemen; en hij zal het niet wedergeven"; en in Ps. 63:12: "Een iegelijk die bij Hem zweert, zal zich beroemen." Waaruit dus geconcludeerd kan worden: omdat hij die zondigt zich geenszins heeft te beroemen noch geroemd behoort te worden, en hier toch verklaard wordt, dat hij zich beroemen zal, of dat hij geroemd zal worden die bij God zweert, zo volgt daaruit, dat het zweren geen onrecht of zonde, maar veeleer recht is, en dat ze, als de nood het vordert, niet nagelaten mag worden, Jes. 19:18, Jer. 4:2, 1 Kon. 8:31, enz.

2. De *voorbeelden der heiligen*, die onder het Oude Testament de eed Godzalig gebruikt hebben, zijn overvloedig in getal. God Zelf heeft het verbond, dat Hij met de vaderen sloot, onder ede willen bevestigen, sprekende in Gen. 22:16: "Ik zweer bij Mijzelven"; hetgeen de apostel Paulus in Hebr. 6:13 aangehaald heeft, als hij zegt: "Want als God aan Abraham de belofte deed, dewijl Hij bij niemand die meerder was, had te zweren, zo zwoer Hij bij Zichzelven." Ook spreekt Abraham de koning van Sodom zo aan, Gen. 14:22v.: heb mijn hand opgeheven tot den HEERE, den Allerhoogsten God, Die hemel en aarde bezit; zo ik van een draad aan tot een schoenriem toe, ja, zo ik van alles, dat het uwe is, iets neme." Abraham heeft ook zijn trouw beloofd en de eed gezworen aan Abimelech, Gen. 21:23. Ook heeft hij een eed genomen van zijn knecht Eliëzer, Gen. 24:2v. Izak heeft koning Abimelech in Gerar gezworen, Gen. 26:21. Jakob heeft van Ezau het eerstgeboorterecht met een eed gekocht, Gen. 25:32. En Jakob en zijn schoonvader Laban hebben het verbond tussen hen beiden opgericht, met een eed bevestigd, Gen. 31:53. Boaz heeft ook aan Ruth, zijn huisvrouw, niet een eed het toekomstige huwelijk beloofd en bevestigd, Ruth 3:13. David en Jonathan hebben beiden gezworen in de Naam des Heeren, en gezegd: „Hetgeen wij beiden in den Naam des HEEREN gezworen hebben, zeggende: De HEERE zij tussen mij en tussen u, en tussen mijn zaad en tussen uw zaad, zij tot in der eeuwigheid", 1 Sam. 20:42. Daarna heeft David met de oudsten in Israël een verbond gemaakt te Hebron en dat met een eed bevestigd, 2 Sam. 5:3. En hij heeft ook Bathseba, zijn vrouw, gezworen bij de Heere, de God Israëls, dat haar zoon Salomo na hem koning zijn zou, 1 Kon. 1:30. Obadja, ook een rechtvaardig en Godvrezend man, heeft de profeet Elia gezworen hetgeen hij hem wilde verzekeren waar te zijn, en zo heeft Elia ook hem gezworen, dat hij zich die dag aan Achab vertonen zou, 1 Kon. 18:10 en 15. Van dergelijke eden vinden wij in het Oude Testament talloze teksten en voorbeelden. Maar omdat de Wederdopers veelal als uitvlucht hebben, dat het wel de voorvaderen onder het Oude Testament geoorloofd was te zweren, maar dat onder het Nieuwe Testament de christenen door Christus alle eden totaal verboden zijn, als Hij zegt, Matth. 5:34: "Maar Ik zeg u: Zweert ganselijk niet, noch bij den hemel" enz. Toch heeft Christus het eedzweren niet weggenomen. Want:

1. Christus kwam niet om de Wet te ontbinden (Matth. 5:17); en de eed valt onder deze wet (der zeden).

2. De dienst van God volgens de wet der zeden blijft altijd voortduren. Het wettig eedzweren is een dienst van God volgens de zedenwet, want het is een aanroeping van God. Dus blijft het ook altijd.

3. Wanneer de profeten de dienst der nieuwe Kerk na Christus tekenen, dan kennen zij haar ook het eedzweren bij Gods Naam toe, Jes. 65:16: "Wie zweren zal op aarde, die zal zweren bij den God der waarheid." (Lansbergen. En in Jes. 45:23: "Ik heb gezworen bij Mijzelven (zegt de HEERE), er is een woord der gerechtigheid uit Mijn mond gegaan en het zal niet wederkeren: Dat Mij alle knie zal gebogen worden, alle tong Mij zal zweren"; hetgeen de apostel Paulus uitlegt van de Kerk van het Nieuwe Testament, Rom. 14:11, Fil. 2:10 en Jer. 4:2: "Maar zweer: Zo waarachtig als de HEERE leeft, in waarheid, in recht en in gerechtigheid; zo zullen de heidenen zich in hem zegenen en zich in Hem beroemen"; alwaar hij het gebruik van de eed niet alleen aan de Kerk van het Nieuwe Testament toekent, maar ook leert, op welke wijze zij zullen zweren.)

4. Door het doel van de eed. Want de bevestiging der trouw en waarheid, de beslissing van de pleidooien en geschillen is in de gemenebesten en bij de Gemeente zeer nuttig, noodzakelijk en eerlijk. Het eedzweren is een bevestiging der trouw en waarheid, en een opruiming van alle geschillen, Hebr. 6:16: "De eed tot bevestiging is denzelven een einde van alle tegenspreken." Daarom is ze niet alleen geoorloofd, maar ook nodig.

5. Door het voorbeeld van Christus en de heiligen onder het Nieuwe Testament. Want Christus heeft niet eenmaal, maar menigmaal een manier van zweren tot bevestiging van Zijn leer gebruikt, als Hij zegt: "Voorwaar voorwaar zeg Ik u", enz. (Want hoewel de Wederdopers van mening zijn, dat die woorden niet voor een eed gehouden mogen worden, leert de Apostel toch in Hebr. 6:14 heel anders. Want hij getuigt, dat God gezworen heeft, als Hij deze uitdrukking gebruikt.) Zo ook Paulus in Rom. 1:9: "God is mijn Getuige, Welken ik dien in mijn geest in het Evangelie Zijns Zoons", enz.; 2 Kor. 1:23: "Doch ik roep God aan tot een Getuige over mijne ziel, dat ik om u te sparen nog te Korinthe niet ben gekomen"; Rom. 9:1: "Ik zeg de waarheid in Christus, ik lieg niet (mijn consciëntie mij mede getuigenis gevende door den Heiligen Geest)"; Fil. 1:8: "Want God is mijn Getuige, hoezeer ik begerig ben naar u allen met innerlijke bewegingen van Jezus Christus"; 1 Thess. 2:10: "Gij zijt getuigen, en God, hoe heiliglijk en rechtvaardiglijk en onberispelijk wij u, die gelooft, geweest zijn"; en een Engel des Heeren, Openb. 10:5v.: "En de Engel dien ik zag staan op de zee en op de aarde, hief zijne hand op naar den hemel; en hij zwoer bij Dien, Die leeft in alle eeuwigheid."

Deze en dergelijke redenen en voorbeelden bewijzen zonneklaar, dat ook onder het Nieuwe Testament de christenen het eedzweren geoorloofd is.

Bezwaar. Christus verbiedt ganselijk te zweren, Matth. 5:34-37: "Maar Ik zeg u: Zweert ganselijk niet, noch bij den hemel, omdat hij is de troon Gods; noch bij de aarde, omdat zij is de voetbank Zijner voeten; noch bij Jeruzalem, omdat zij is de stad des groten Konings; noch bij uw hoofd zult gij zweren, omdat gij niet één haar kunt wit of zwart maken. Maar laat zijn uw woord ja, ja; neen, neen; wat boven deze is, dat is uit den boze"; en Jak. 5:12: "Doch voor alle dingen, mijne broeders, zweert niet, noch bij den hemel, noch bij de aarde, noch bij enigen anderen eed; maar uw ja zij ja, en het neen neen, opdat gij in geen oordeel valt."

Antwoord. In deze teksten worden niet alle eden verboden, maar alleen de lichtvaardige en onnodige eden; hetgeen duidelijk is, enerzijds uit vergelijking van deze teksten met andere teksten en voorbeelden uit het Oude en Nieuwe Testament, en anderzijds vooral uit het oogmerk of voornemen van Christus, dat Hij hier heeft: Die de waarachtige zin der Wet wil bevrijden van de vervalsingen, en de geveinsdheid der Farizeeën bestraft, en daarmee leert, dat in dit derde gebod niet alleen alle valse eden verboden worden, maar ook lichtvaardige en onnodige eden, die de Farizeeën in hun dagelijkse spreken bezigden; en deze niet alleen, waarin de Naam Gods zelf uitgedrukt wordt, maar waaruit men - omdat de schepselen genoemd worden - kan opmaken, dat Gods Naam geveinsd is weggelaten. Want deze

huichelaars verontschuldigen hiermee hun verkeerde eden, dat hoewel zij lichtvaardig bij de tempel, het altaar en bij de hemel zwoeren en zij hun woord niet hielden, zij nochtans de Naam van God niet ontheiligden noch meinedig waren, omdat zij de Naam van God in de eed niet hadden uitgedrukt. Maar Christus bewijst hier, dat men ook dan bij de Naam van God zweert, wanneer hemel en aarde genoemd worden, omdat er geen deel van de wereld of van het schepsel is, waarin God niet een teken van Zijn heerlijkheid gegraveerd heeft. Want God let niet zozeer op de woorden, als wel op het hart van hem die zweert, en de eer of smaadheid van Gods Naam bestaat meer in de betekenis dan in de lettergrepen der woorden, zoals Christus Zelf nadrukkelijk verklaart in Matth. 23:16-22; welke tekst met de andere in overeenstemming gebracht moet worden. Dezelfde bedoeling heeft ook Jakobus in de aangehaalde tekst.

Aanhoudend bezwaar 1. Maar Christus zegt (Matth. 5:34): "Zweert ganselijk niet", en Jakobus zegt (Jak. 5:12): "Noch enigen anderen eed." Dus worden alle eden de christenen verboden.

Antwoord. Het woord "ganselijk niet" behoort niet bij het woord "zweren" gevoegd te worden, maar bij alle soorten lichtvaardige eden, welke de Farizeeën verzonnen geoorloofd te zijn, precies alsof Hij zeide: "Zweert niet vals of lichtvaardig, ganselijk niet, d.w.z. direct noch indirect. Zo ook Jakobus: "Noch zweert enigen anderen eed", d.w.z. geen lichtvaardige of valse eed, waarvan hij - na er enkele soorten van genoemd te hebben - te kennen geeft, dat alle andere, die van die aard zijn, verboden worden. Want anders zou Christus stellig in strijd met Zijn eigen gebod, verkeerd gedaan hebben, toen Hij zeide: "Uw woord zij ja, ja, en neen, neen", terwijl Hij toch dikwijls op andere plaatsen in Zijn toespraken deze zeer voortreffelijke manier van spreken gebruikt, om Zijn uitspraken te bevestigen: "Voorwaar voorwaar zeg Ik u." En Jakobus zou Paulus moeten bestraffen, die God met een eed tot Getuige over zijn ziel aangeroepen heeft. Ja, de Heilige Geest zou tegen Zichzelf strijden, wanneer Hij door middel van Jakobus de eed verbood, en door middel van een ander Apostel ze prees (Hebr. 6:16), als een middel dat de menselijke gemeenschap zeer nuttig en nodig is, om alle geschillen weg te ruimen, zonder welke de menselijke samenleving niet bestaan kan

Aanhoudend bezwaar 2. Maar de toelatingen en voorbeelden der eden, die in de Schrift voorkomen, gelden alleen de eden die in het openbaar door de Magistraat of anders krachtens een algemeen bevel geëist of gegeven worden. Daarom zijn dus althans de bijzondere eden, die de ene particulier tegenover de ander aflegt, geheel en al verboden.

Antwoord. Het is niet waar, dat de toelatingen en voorbeelden der eden, die wij tevoren genoemd hebben, alleen de publieke en niet de bijzondere eden gelden. Want 1. dit wordt niet alleen in de aangehaalde plaatsen en voorbeelden niet geleerd, maar ook zelfs weerlegd, zoals men uit die plaatsen zien kan. 2. Er zijn ook tal van openbare voorbeelden van particuliere of bijzondere eden, zoals van Jakob en Laban, Gen. 21:31, 50 en 53. Van Boaz en Ruth, Ruth 3:13. Van Obadja en Elia, 1 Kon. 18:14v. Van Abigail en David, 1 Sam. 25:26 en 34. 3. Uit het doel waartoe de eden afgelegd worden, is het duidelijk, dat dit onderscheid verzonnen en onwaar is. Want omdat alle eden, niet één uitgezonderd, goed geacht worden, omdat ze dienen tot eer van God en tot welzijn van de naaste, zo volgt daaruit ook, dat alle eden, hetzij publieke of particuliere, die tot dat doel afgelegd worden, Gode behagen en door Hem goedgekeurd worden.

3. Bij Wie men zweren moet.

Vraag 102: *Mag men ook bij de heiligen of bij enige andere schepselen een eed zweren?*

Antwoord: *Neen, want een rechte eed zweren is God aanroepen a), dat Hij, als Die alleen het hart kent b), der waarheid getuigenis wil geven, en mij straffen, indien ik valselijk zweer*

c); welke eer aan geen schepsel toekomt d).

- a. Jozua 23:7, Jer. 5:7 en 12:16, Zef. 1:5.
- b. Jer. 17:10, 1 Kon. 8:39, Hebr. 4:13.
- c. 2 Kor. 1:23.
- d. Jozua 7:19, Matth. 5:34-37, Jak. 5:12.

Verklaring van Vraag 102.

Zoals in de vorige Vraag de dwaling der Wederdopers inzake de eed weerlegd is, zo wordt nu de dwaling van de *Roomsen* bestraft, die in de eedformule grotelijks dwalen; aangezien zij niet alleen bij God, maar ook bij de heiligen of bij andere schepselen zweren, door aan hun eed (*Zo waarlijk helpe mij God!*) de uitdrukking "en al Zijn heiligen" te verbinden. En hiertegen wordt geleerd, dat zoiets niet geoorloofd is; en dat wordt bewezen uit de definitie van de rechtmatige eed. De redenen waarom men bij geen schepselen, maar alleen bij de Naam van God zweren mag, zijn vooral de volgende:

1. God heeft bevolen, dat men alleen bij Hem zweren zal, zoals men alleen Hem vrezen en dienen mag, Deut. 10:20: "Den HEERE uw God zult gij vrezen, Hem zult gij dienen en Hem zult gij aanhangen en bij Zijn Naam zweren."
2. Hij verbiedt nadrukkelijk, dat men bij enige andere naam zweren zal, Ex. 23:13: "Den naam van andere goden zult gij niet gedenken; uit uw mond zal hij niet gehoord worden."
3. God wil, dat men alleen aan Hem de dienst der aanroeping bewijzen zal, en Hij straft degenen die bij het zweren de schepselen met God verbinden. In Zef. 1:5 zegt God, dat Hij wil uitroeien die "zweren bij den HEERE, en zweren bij Malcham." En Jozua vermaant het volk Israël voor zijn dood: "Gedenkt ook niet aan den naam hunner goden en doet er niet bij zweren, en dient ze niet en buigt u voor die niet", Jozua 23:7. En de Heere vertoornde Zich over degenen die bij vreemde goden gezworen hadden, en verklaart daarom in Jer. 5:7, dat het een eed was van openbare afval: "Uw kinderen (zegt Hij) verlaten Mij, en zweren bij hen die geen God zijn." En het eedzweren is een soort aanroeping. (Want als de apostel Paulus zwerende zegt, 2 Kor. 1:23: "Ik roep God aan tot een Getuige over mijne ziel", dan geeft hij daarmee voldoende te kennen, dat het zweren niets anders is dan een aanroeping van God. Daarom behoort men ook alleen bij de Naam van God te zweren).
4. Als men zweert, dan schrijft men degene bij wie men zweert, toe, dat hij de harten doorziet, dat hij alomtegenwoordig is, enz. En voorwaar wordt van hem ook vereist, dat hij de harten doorziet, en een oneindige wijsheid bezit, omdat in de eden niet gehandeld wordt over publieke en bekende zaken, maar over verborgene, onzekere en onbekende, waarover alleen hij, die een kenner van het hart is, oordelen kan. Maar alleen God is een Hartenkenner, alwetend en alomtegenwoordig. Daaruit wordt ook bewezen, dat Christus God is, en dat men ook bij Hem zweren mag. Want van Hem wordt gezegd, Joh. 2:25: "Hij Zelf wist, wat in den mens was."
5. Hij alleen is almachtig en kan de straffen ten uitvoer brengen, Matth. 10:28: "Vreest niet voor degenen die het lichaam doden en de ziel niet kunnen doden; maar vreest veelmeer Hem, Die beide ziel en lichaam kan verderven in de hel." Mensen kunnen deze straf niet uitvoeren. Want zij kunnen niet beoordelen, wie valselijk zweert, noch hen bestraffen; enerzijds niet omdat de mensen geen hartenkenners zijn, noch zien kunnen, of degenen die zweren al dan niet bedriegen; en anderzijds niet, omdat zij die vals zweren, menigmaal te machtig zijn, dan dat ze door mensen gestraft kunnen worden. Daaruit volgt, dat de eden die

bij de heiligen en andere schepselen gezworen worden, afgodisch en door God verboden zijn. Daarom worden ze in de Catechismus, in Vraag 102 terecht verworpen.

Bezwaar. Jozef heeft gezworen (Zo waarachtig als) Farao leeft, Gen. 42:16. Dus is het ook geoorloofd, om naar zijn voorbeeld bij mensen en andere schepselen te zweren.

Antwoord.

1. Sommigen geven op dit punt toe, dat Jozef gezondigd heeft, toen hij zwoer op de manier van de heidenen, die bij hun koningen plegen te zweren; opdat hij door zijn broeders niet gekend zou worden, wie hij was.

2. Maar wij kunnen zeggen, dat zijn woorden eigenlijk geen eed geweest zijn, maar alleen, dat hij de waarheid van zijn woorden daarmee heeft willen bevestigen, zodat dit de betekenis is: Zo waarachtig als Farao leeft, of: Zoals ik wil dat hij gezond is en leeft, zo waarachtig zeg ik deze dingen. Zo staat het ook met soortgelijke voorbeelden, zoals van Hanna, 1 Sam. 1:26 (Zo waarachtig als) uwe ziel leeft, mijn heer (Eli). En van Abner, 1 Sam. 17:55: (Zo waarachtig als) uwe ziel leeft, o koning (Saul), ik weet niets. En van David, 1 Sam. 20:3 (Zo waarlijk als) de HEERE leeft, en uwe ziel leeft (Jonathan). Want deze uitdrukkingen zijn eigenlijk geen eden, maar uitdrukking van de waarheid, om meer klaarheid en kracht bij te zetten, erbij gevoegd, onder vergelijking met een zékere en openbare zaak, zodat dit de betekenis is, dat de zaken die men verklaart waar te zijn, zo zeker zijn, als het zeker is, dat degene leeft die dan genoemd wordt.

4. Over welke zaken men zweren moet.

Men moet zweren:

1. inzake waarachtige zaken; want over valse zaken zweren betekent God tot een Getuige van leugens maken.

2. Inzake zékere zaken. Want wie over onzekere zaken zweert, die zweert met een slecht geweten, en met verachting van God, als hij durft zweren over een zaak, waarvan hij niet weet of ze waarheid is dan wel een leugen. Daarom is het hem precies eender, of hij God tot een Getuige der waarheid of der leugens stelt. En zoveel in hem is, stelt hij dan God tot een Getuige der leugens. Want hij begeert dat Hij of aan de leugens getuigenis wil geven, of als Hij geen Getuige der leugens wil zijn, dat Hij de zweerder wil straffen.

3. Over geoorloofde zaken. Want a. wat God verbiedt te doen, dat verbiedt Hij ook te beloven of te zweren. b. Degenen die over ongeoorloofde zaken zweren, maken dat God met Zichzelf in strijd komt, door Hem aan te roepen en tot een Getuige aan te voeren, alsof Hij zou goedkeuren hetgeen Hij verboden heeft, en of Hij vernielen wil degenen die goeddoen. c. Want degenen die over ongeoorloofde zaken zweren, dezen hebben of een voornemen om iets te doen dat met Gods bevel in strijd is, of als zij niet serieus zweren, dan nemen zij God tot een Getuige der leugens.

4. Over mogelijke zaken. Want iemand zweert bij een leugen, die bij een onmogelijke zaak zweert. Want hij zweert dat hij doen zal, hetgeen hij niet doen kan noch doen wil.

Bezwaar. Hij kan wel de wil hebben om het te doen, ook al ontbreekt hem het vermogen.

Antwoord. Als hij weet dat hij het vermogen niet heeft, dan zweert hij niet serieus, dat hij dit of dat doen zal. Want niemand onderneemt iets te doen, waarvan hij weet dat het hem onmogelijk is, of als hij het aandurft, dan handelt hij geveinsd, en daarom neemt hij God tot

een Getuige van een geveinsde belofte, en drijft hij de spot met Hem.

5. Over gewichtige, noodzakelijke en profijtelijke zaken, die een zodanige bevestiging waard zijn en vereisen, omwille van Gods eer en om het heil of het welvaren van onze naaste. Want wie lichtvaardig zweert, die bewijst God geen eerbied, en wie lichtelijk zweert, die zweert ook gemakkelijk vals. De voornaamste oorzaak van de eed moet de eer van God zijn, en daarna het algemene en bijzondere welzijn van de naaste.

Bezwaar. Over onzekere zaken mag men niet zweren. Maar de toekomstige dingen, die niet noodzakelijk behoeven te gebeuren, zoals de dingen zijn die de mensen beloven dat ze doen zullen, zijn onzeker. Dus mag men niet over toekomstige dingen zweren.

Antwoord. Over toekomstige dingen wordt niet gezworen, noch mag men zweren over een uitkomst, die niet in onze macht ligt. Maar wel over onze tegenwoordige wil, om te doen hetgeen rechtvaardig en geoorloofd is, of nu of in de toekomst; en over een tegenwoordige en toekomstige verplichting om datgene te doen, waarvan een ieder kan en moet verzekerd zijn. Zo hebben Abraham, Izak, Abimelech, David, Jonathan, Boaz enz. gezworen, waarbij zij zich tot bepaalde diensten verplichtten, die zij later doen zouden.

5. Of men alle eden behoort na te komen.

De eden die recht gedaan zijn inzake geoorloofde, waarachtige, zekere, gewichtige en mogelijke zaken, moeten noodzakelijk gehouden worden; maar van ongeoorloofde zaken mag men niet zweren. Als iemand uit onwetendheid of zwakheid of door dwaling, van ongeoorloofde zaken gezworen heeft, dan mag men die eed niet nakomen, maar moet men ze herroepen of veranderen. Want men mag niet de ene zonde op de andere stapelen, Ps. 15:4: "In wiens ogen de verworpene veracht is, maar hij eert degenen, die den HEERE vrezen; heeft hij gezworen tot zijn schade, evenwel verandert hij niet." Want wie een ongeoorloofde eed nakomt, die zondigt dubbel, namelijk door verkeerd te zweren, en door na te komen hetgeen men verkeerd gezworen heeft, en zo stapelt men de ene zonde op de andere. En dit is een ware stelregel: Wat verkeerd gezworen wordt, dat wordt nog verkeerder nagekomen. Want hetgeen God verbiedt, daarvan wil Hij niet dat men dat ook al heeft men het gezworen - nakomen zal; en hetgeen Hij verbiedt te beloven of te zweren, dat verbiedt Hij ook zoveel te meer te doen, naar mate het doen zwaarder valt dan het beloven.

Bezwaar 1. Wie een mogelijke zaak zweert, en ze niet nakomt, die stelt God tot een Getuige van een leugen. Maar wie zweert dat hij iemand doden zal, die zweert een mogelijke zaak. Dus wie dat zweert en niet nakomt, die neemt God tot Getuige van een leugen; maar omdat God niet tot een Getuige der leugens gesteld mag worden, zo volgt daaruit, dat men een gezworen doodslag moet volbrengen.

Antwoord. Als men een mogelijke zaak zweert, die tevens geoorloofd is, en men die niet nakomt, dan stelt men God tot een Getuige der leugens. Maar niet, wanneer men een ongeoorloofde zaak gezworen heeft. Want een ongeoorloofde zaak die men niet nakomt, maakt God niet tot een Getuige der leugens. Want het herroepen en veranderen van het verkeerde is goed, en wordt door God geboden.

Bezwaar 2. De Israëlieten deden er goed aan, dat zij de Gibeonieten de ongeoorloofde eed van vrede gehouden hebben, die zij in strijd met Gods gebod aan hen gegeven hadden, Jozua 9. Daarom is het geoorloofd, een eed van ongeoorloofde zaken te houden.

Antwoord.

1. Het is niet waar, dat deze eed een ongeoorloofde eed was. Want door het gebod van God

worden niet uitgesloten, als er enigen onder de volken, die God geboden had uit te roeien, vrede begeerden en zich tot de Israëlitische religie begaven; hetwelk de Gibeonieten gedaan hebben.

2. De Israëlieten houden deze eed, niet omdat ze verplicht waren die te houden (want zij hadden gezworen, nadat zij bedrogen waren), maar a. om ergernis te weren, waardoor de Naam van God bij de heidenen zou kunnen onteerd worden, indien de Israëlieten hun eed niet hielden. b. Omdat het ook geoorloofd en juist was, om - ook zonder eed - te sparen degenen die vrede begeerden en de Israëlitische religie aannamen.

Vraag. Of men de afgedwongen eden ook moet nakomen?

Antwoord. Men moet ze houden, als daarin de bovenvermelde condities zijn, en als ze niets goddeloos of ongeoorloofds bevatten, hoewel ze ons onvoordelig en schadelijk zouden kunnen zijn. Maar om iets goddeloos te zweren, behoort niemand zich te laten dwingen, of ook door geweld van pijnigen daartoe te laten overhalen, maar veel liever te sterven. Als iets goddeloos uit vrees of zwakheid, in strijd met het geweten gezworen is, dan moet men dat veranderen en niet nakomen. Anders wordt de ene zonde op de andere gestapeld. Want wat goddeloos is om te zweren, dat is nog veel goddelozer om te doen. Maar moeilijke en schadelijke dingen, die evenwel geoorloofd zijn, ofschoon ze door een eed afgedwongen werden, moet men toch wel nakomen. Maar als later de zaak echter onmogelijk te doen is, dan is men er niet toe verplicht; als het niet onmogelijk is, dan moet men het nakomen, om een erger kwaad te ontkomen. Want wij zijn door de wet verplicht om uit twee kwaden het minst-erge te kiezen. Bij voorbeeld: Wanneer iemand in de handen van een moordenaar valt, kan hij gedwongen worden om onder ede een som gelds te beloven, en ook dat hij zwijgen zal, tot lossing van zijn leven. Dan is het hem niet alleen geoorloofd, maar hij moet (als hij het doen kan) ook de moordenaar beide dingen zweren, en nakomen wat hij zweert, opdat hij zijn leven behouden moge. Want wat geoorloofd is te zweren, dat is ook geoorloofd na te komen. En zo ook het tegengestelde: Wat geoorloofd is te doen, dat is ook geoorloofd te zweren.

Bezwaar. Men mag noch tegen het gemenebest iets zweren noch hetgeen in strijd daarmee gezworen is, nakomen. Maar wanneer men nu een moordenaar zweert, dat men zwijgen zal en de moordenaar niet aanbrengen zal, dan is dat in strijd met het gemenebest. Daarom mag men een moordenaar niet zweren te zullen zwijgen noch zulk een afgelegde eed nakomen.

Antwoord. Het is niet in strijd met het gemenebest, als iemand een moordenaar zulk een eed om te zwijgen geeft. Want op die manier behoudt die man zijn leven, en wordt door hem het gemenebest bevorderd. Want aan het leven van de ingezetenen is het gemenebest zeer veel gelegen. En als hij, die door de moordenaar met de dood bedreigd werd, niet zwoer dat hij zwijgen en de moordenaar niet aangeven zou, dan zou noch hijzelf noch het gemenebest daarmee gebaat zijn. Dus omdat het zweren dat men zwijgen zal, het gemenebest minder schade berokkent, dan wanneer er een ingezetene vermoord wordt, daarom moet men het kleinste kwaad liever verkiezen.

Over de aanroeping der heiligen.

Dat de aanroeping een onderdeel is van de gehoorzaamheid aan dit gebod, en een dienst die alleen aan God toekomt, is al eerder, bij het noemen van de deugden van dit gebod, bewezen. Daarom wordt hier alle afgodische aanroeping¹ verboden en verdoemd, welke zich uitstrekt,

---

¹ Men is de heiligen pas ongeveer het jaar 370 gaan vereren en aanbidden, en wel vanwege de te grote eerbied, die men de martelaars toedroeg; door hen - alsof zij nog levend waren - bij hun graven aan te

óf tot verzonnen goden, zoals van de heidenen, Turken, Samosatēnianen, Tritheïsten¹, Ariānen enz. geschiedt, óf tot de schepselen, Engelen of gestorven heiligen, zoals bij de Roomsēn geschiedt. Want God gebiedt dat men alleen aan Hem de dienst der aanroeping bewijzen zal, Deut. 6:13 en Matth. 4:10: "Den Heere uw God zult gij aanbidden en Hem alleen dienen." En de Engelen willen niet gedogen, dat wij hen aanbidden, maar zij verwijzen ons naar God, Openb. 19:10 en 22:9: "En ik viel neder voor zijne voeten om hem te aanbidden, en hij zeide tot mij: Zie, dat gij dat niet doet; ik ben uw mededienstknecht, en uwer broederen, die de getuigenis van Jezus hebben; aanbid God. Want de getuigenis van Jezus is de geest der profetie." De heiligen willen ook deze Goddelijke eer niet aanvaarden, zoals het voorbeeld van Paulus en Barnabas te kennen geeft, Hand. 14:15.

Bezwaar 1. Men moet de heiligen om hun deugden en gaven eren, of met de dienst die de Grieken "latreia" noemen, of met de dienst die zij "douleia" noemen. Maar men mag ze niet vereren met de dienst die "latreia" genoemd wordt. Want die komt alleen aan God toe, daar ze een dienst is, waardoor men aan Hem aan Wie men ze bewijst, een algemene macht, voorzienigheid en heerschappij toekent. Daarom moeten ze geëerd worden met de dienst, die "douleia" genoemd wordt, d.w.z. van eerbied en eer, om hun heiligheid en verdiensten.

Antwoord. Dat volgt daar niet uit. Want,

1. behalve de dienst van latreia en douleia - zoals zij spreken - is er nog een andere manier van verering (mogelijk), die de heiligen betaamt en toekomt, namelijk dat men hun geloof, heiligheid en gaven, die God hun geschonken heeft, erkenne en grootmake; dat men de leer gehoorzaam is, die zij uit de hemel ontvangen hebben, en ons geleerd en nagelaten hebben; en dat men hun leven en Godzaligheid navolgt. Waarvan Augustinus (lib. de vera Religie) zegt: "De heiligen moeten geëerd worden om na te volgen, niet om aan te bidden." Die eer komt de heiligen toe, en wij ontnemen ze noch de levende noch de gestorven heiligen, maar wij bewijzen hun die heel graag, zoals de Apostel ons bevolen heeft, Hebr. 13:7: "Gedenkt uwe voorgangers, die u het Woord Gods gesproken hebben; en volgt hun geloof na, aanschouwende de uitkomst hunner wandeling."

2. Ook is het niet waar, dat men de heiligen vereren mag met de dienst óf van *latreia* óf van *douleia*. Want de dienst van latreia en douleia is niet verschillend, maar één en dezelfde, welke dienst niet de heiligen of enig schepsel, maar alleen Gode toekomt, namelijk omdat Hij te allen tijde en op alle plaatsen kent en verhoort de gedachten, zuchten en begeerten van hen die Hem aanroepen, en omdat Hij hun in de dood te hulp komt. Deze dienst komt alleen aan God toe, zoals ook deze eer alleen aan Christus toekomt, omdat ons, om Zijn voorbidding en verdiensten, door God gegeven wordt: vergeving der zonden, het eeuwige leven en alle andere goederen.

Daarom kan deze eer, of men ze nu latreia of douleia noemt, aan de heiligen niet toegekend worden zonder publieke kerkroef en afgoderij. Want dat onderscheid is van geen betekenis, en ook onwaar, aangezien de woorden latreuein en douleuein, latreus en doulos, latreia en douleia, zowel in de Griekse tekst van de Heilige Schrift, als bij de heidense Griekse schrijvers door elkaar gebruikt worden. In Matth. 4:10 wordt van God gezegd: "Gij zult Hem alleen dienen" (latreuseis). Van God wordt ook gezegd, in Matth. 6:14 en Luk. 16:13: "Gij

---

roepen. Voor voorbeelden leze men Basilius. Voorts is deze dwaling door de heidenen en tenslotte door de redenaars en dichters zeer verbreid, Spanh., Intrad. ad Hist. Eccles. IV. Sa ecul.

¹ Een sekte, die zich in de 5e eeuw deed gelden, en die drie goden in de Drie-eenheid aannam. Bezwaren van de Roomsēn, die de gestorven heiligen aanroepen.

kunt niet God dienen en den Mammon" (douleuein), 1 Thess. 1:9: "om den levenden en waarachtigen God te dienen" (douleuein). Van Christus heet het in Rom. 16:18: "Want dezulken dienen (douleuousin) onzen Heere Jezus Christus niet." En Paulus noemt zich doorgaans "een dienaar (doulon) Gods." In de Griekse tekst van het Oude Testament (Lev. 23:7v., Ex. 12:6) wordt een dienstwerk veelal "latreuton" genoemd. *Suidas* schrijft, dat latreuein in het Grieks "voor loon dienen" betekent. *Valla* wijst bij Matth. 4:10 erop, dat latreuein zowel de mensen als God dienen betekent. Daarbij citeert hij een tekst uit de Griekse schrijver Xenophon, waar iemand zegt, dat hij bereid is met zijn lijf te bekopen dat zijn vrouw niemand hoeft te dienen, latreusai. En zo zegt van haar kant ook zijn vrouw, dat ook zij haar leven geven wil, opdat haar man niemand diene, douleuein. Daarom verschillen latreia en douleia evenveel als een *ziek wijf* en een *kranke vrouw*, zoals men pleegt te zeggen.

Bezwaar 2. Ook wij moeten eren dengene dien God eert. Maar nu eert God de heiligen, Matth. 19:28: "Gij zult zitten op twaalf tronen", enz. Dus moeten ook wij de heiligen eren.

Antwoord. Wij geven dat toe, wanneer dit de eer geldt, die God hun verleent. Maar daaronder wordt nergens de aanbidding geteld, maar daarvan staat integendeel geschreven, Jes. 42:8: "Ik ben de HEERE, dat is Mijn Naam: en Mijn eer zal Ik aan geen ander geven, noch Mijn lof den gesneden beelden."

Bezwaar 3. De heimelijke zuchten verhoren - hetgeen Gode van nature eigen is - wordt aan de heiligen uit genade meegedeeld. Daarom behoren zij ook aangeroepen te worden.

Antwoord. Het is niet waar, dat aan de heiligen meegedeeld wordt, om de verborgen zuchtingen te verhoren. Want God deelt aan geen enkel schepsel de eigenschappen mee, waardoor Hij van ze onderscheiden wil worden, zoals daar zijn de oneindigheid, almacht, oneindige wijsheid, de harten doorzien, en derhalve ook niet het verhoren van degenen, die Hem aanroepen, en nog veel minder de aanroeping zelf; zoals er geschreven staat in 1 Kon. 8:39: "Geef een iegelijk naar al zijne wegen, gelijk Gij zijn hart kent; want Gij alleen kent het hart van alle kinderen der mensen."

Bezwaar 4. God heeft de heiligen uit genade wel de macht verleend om wonderen te doen, welke nochtans een eigenschap is van God alleen. Daarom deelt Hij ook aan de heiligen enkele eigenschappen mee, waardoor Hij van de schepselen onderscheiden wordt, en derhalve ook de wetenschap, kennis en genegenheid dergenen die hen aanroepen.

Antwoord. Dat is geen goede conclusie. Want 1. al was het waar, dat er bepaalde eigenschappen meegedeeld werden, dan volgt daar nog niet direct uit, dat juist deze hun ook meegedeeld worden. 2. En het voorbeeld van de wonderen bewijst dit helemaal niet. Want de macht om wonderen te doen, wordt in de heiligen niet overgestort of aan hen meegedeeld, maar zij zijn alleen dienaars van Gods werken, die - naar men zegt - door hen gedaan worden, met een figuurlijke manier van spreken, omdat God hen als dienaars van het uiterlijke werk gebruikt, of omdat God op hun gebeden die wonderwerken doet, 1 Kon. 17:18-23 en 36-38, 2 Kon. 4:33-35, Hand. 9: 34 en 40.

Bezwaar 5. Sommige profeten hebben de gedachten en raadslagen van anderen gezien, zoals Ahia die van de huisvrouw van Jerobeam, 1 Kon. 14:16; Elisa die van de Syriërs, 2 Kon. 6:12; Petrus die van Ananias en Saffira, Hand. 5:3 en 8. Dus wordt de kennis van het hart door God aan de heiligen meegedeeld.

Antwoord. 1. Enkele weinige buitengewone voorbeelden maken nog geen regel. 2. Zij wisten dat door de gave der profetie, en zij wisten het niet altijd, maar alleen dan, wanneer het voordeel der Kerk het vereiste. Ook wisten zij dat niet krachtens enig, hun ingestort vermogen, maar alleen op grond van een Goddelijke openbaring. Ook wisten zij niet alle dingen, maar alleen hetgeen God hun wilde bekendmaken. En daaruit volgt dus echt niet, dat

dus de heiligen, ook na hun dood, met de gave der profetie begiftigd zijn, omdat men die in het eeuwige leven niet nodig zal hebben.

Bezwaar 6. De Engelen in de hemel verblijden zich over de bekering van één zondaar, Luk. 15:10; en in Dan. 9:23 en 10:11 noemt de Engel de profeet Daniël een "zeer gewenst man" Dus zien de Engelen, hoewel zij in de hemel zijn, de boetvaardigheid in de harten der mensen, die op de aarde zijn, en ook de begeerten van degenen die bidden.

Antwoord. Datgene wat door verschillende oorzaken kan voortgebracht worden, dat wordt ten onrechte aan één oorzaak alleen toegeschreven. Want het is niet nodig, dat de Engelen de boetvaardigheid van de zondaars precies hebben te weten, door het kennen der harten, omdat zij die wel kunnen weten op grond van de werkingen en tekenen, of krachtens Gods openbaring.

Bezwaar 7. De ziel van de Rijke man (letterlijk: brasser) heeft, toen hij in de hel was, Abraham en Lazarus in de hemel gezien, heeft Abraham aangeroepen, en heeft ge weten van de staat van zijn vijf broers in dit leven (Luk. 16:23v., 27v.). Dus zien de zielen der heiligen in de hemel ook de staat en de begeerten van hen, die op de aarde verkeren.

Antwoord. 1. Op grond van allegorieën en gelijkenissen (of parabelen) kunnen geen hoofdpunten der leer worden samengesteld. En dat dit een allegorie is, d.w.z. bij wijze van gelijkenis gesproken en in een geestelijke zin te verstaan is, namelijk dat Christus daardoor heeft willen uitdrukken de gedachten, pijnen en de staat der goddelozen in de straffen, geven de delen van de gelijkenis voldoende te kennen; en dat getuigt Irenaeus lib. 4, cap. 4. 2. En al waren dan ook die dingen zo geschied, zoals ze verteld worden, dan zou men hier toch nog niet uit kunnen bewijzen, dat de heiligen de harten kennen. Want er staat niet geschreven, dat Abraham of de Rijke man elkaars verborgen gedachten gekend hebben, maar dat zij die uit elkaars woorden opgemaakt hebben. Ook werd de Rijke man niet verhoord.

Bezwaar 8. Christus weet alle dingen naar Zijn menselijke natuur. Dus kunnen ook de heiligen alle dingen weten.

Antwoord. Er bestaat een groot verschil tussen de Mens Christus en de heiligen. Christus' menselijke verstand weet en verstaat, en ook Zijn lichamelijke oren en ogen horen en zien alle dingen, die Hij naar Zijn menselijke natuur, zonder overdenking of behulp van de uiterlijke zintuigen, wil begrijpen omwille van de Godheid, Die aan de menselijke natuur (die met Haar personeel verenigd is) deze dingen te kennen geeft, of ook door de uiterlijke zintuigen van zeer verre plaatsen deze dingen laat zien of horen. Maar dat alle dingen aan Engelen en heiligen geopenbaard zouden worden, die aan het menselijke verstand van Christus door Zijn Godheid geopenbaard worden, zullen zij nooit uit de Heilige Schrift aantonen kunnen.

Bezwaar 9. De afbeeldingen van alle dingen verschijnen in het Goddelijke Wezen als in een spiegel. En "de Engelen en zalige mensen aanschouwen het Goddelijke Wezen, zoals geschreven staat in Matth. 18:10: "Hun Engelen in de hemelen zien altijd het aangezicht Mijns Vaders, Die in de hemelen is." Dus zien zij in de spiegel der Godheid, wat wij doen, lijden, denken enz.

Antwoord. 1. Dat de afbeeldingen van alle dingen in het Goddelijke Wezen als in een spiegel verschijnen, is onzeker, en kan uit de Heilige Schrift niet bewezen worden. 2. En dat de Engelen het Goddelijke Wezen zo aanschouwen, is ook niet waar, aangezien er geschreven staat: "Niemand heeft ooit God gezien", Joh. 1:18. 3. Hoewel de Engelen en de heiligen in de hemel een zeer verheven wetenschap genieten, moet men toch niet verzinnen, dat zij op een natuurlijke wijze alle dingen die in God zijn, doorzien. Want dan zou hun wijsheid aan die van God precies gelijk zijn, en dat is zeer ongerijmd en in strijd met de uitspraken van de

Heilige Schrift, omdat van de Engelen geschreven staat, Markus 13:32, dat zij de dag des oordeels niet weten. En het is zeker, dat God aan een iegelijk, zowel in de hemel als op de aarde, naar Zijn welbehagen zoveel openbaart als Hem behaagt.

Bezwaar 10. De vriendschap en vereniging der heiligen met God en Christus is zo nauw, dat Hij hun de openbaring aller dingen niet weigeren kan. Dus kennen zij door deze openbaring ook onze zuchten.

Antwoord. Dat volgt daar niet uit. Want die vriendschap bestaat toch wel, al openbaart God aan de heiligen niet alle dingen, maar uitsluitend de dingen, welke hun- gelukzaligheid en Zijn eer vereisen te weten.

Bezwaar 11. Christus is de Middelaar der verlossing, en de heiligen zijn middelaars der voorbeding. Dus wordt Christus niet tekortgedaan, wanneer men de heiligen als voorbedders aanroept.

Antwoord. Het is niet waar en kan ook uit de Heilige Schrift niet bewezen worden, dat de heiligen middelaars of voorbedders bij God zijn. En er zijn ook niet verschillende middelaars. Want de Schrift leert, dat alleen Christus de enige Middelaar is, zowel van voorbedding als van verlossing, Die niet alleen eenmaal stervende ons verlost heeft, maar Die ook altijd voor ons bidt bij de Vader, Rom. 8:34, 1 Tim. 2:5, Hebr. 7:24v., 1 Joh. 2:1.

Bezwaar 12. Christus is alleen de Middelaar uit kracht van Zijn eigen verdiensten en voorbedding. Maar de heiligen zijn middelaars en voorbedders uit kracht van de verdiensten en voorbedding van Christus, d.w.z. hun voorbedding is bij God krachtig omwille van de verdiensten en voorbedding van Christus. Dus wordt hun niets toegeschreven hetgeen eigenlijk aan Christus toebehoort.

Antwoord. Op die manier ontkomen de Rooms en nog niet aan het feit, dat zij de heiligen toeschrijven hetgeen alleen aan Christus eigen is. Want hier worden niet al de manieren meegedeeld, waarop de eer van Christus aan anderen toegekend wordt, aangezien diegenen niet alleen in de plaats van Christus gesteld worden, van wie men zegt dat zij voor ons bij God door hun eigen krachten verdienen de goederen, die ons alleen om Christus' verdiensten beloofd zijn, maar ook van welke men zegt ze te verdienen door de kracht van Christus. Daarna, als de heiligen op enigerlei wijze voor middelaars en voorbedders gehouden worden, dan moet daaruit volgen, dat zij vanwege hun eigen heilichheid en verdiensten Gode behagen, en ons de goederen verdienen. Want als de gebeden der heiligen Gode behagen en door Hem verhoord worden door de kracht en het vermogen van Christus' verdiensten en voorbedding, dan kunnen zij zelf voor ons niet-met-al verdienen door hun voorbedding, aangezien hij, die zelf een Middelaar en Voorbedder bij God nodig heeft, bij Hem geen verzoener voor anderen zijn kan, hoewel hij voor anderen wel bidden kan.

Bezwaar 13. Zij die voor ons in het hemelse leven bidden, moeten ook aangeroepen worden. Welnu, de heiligen bidden voor ons in het hemelse leven. Dus moeten zij ook aangeroepen worden.

Antwoord. Het feit dat iemand voor een ander bidt, is geen voldoende reden, waarom iemand aangeroepen zou moeten worden. En ook al geeft men toe, dat de heiligen in de hemel zeer vurig van God begeren, of Hij de Kerk, die hier op aarde strijdt, wil beschermen en verlossen, en of haar begeer. ten naar Gods voornemen verhoord worden, toch kan het nauwelijks, zonder publieke afgoderij, toegegeven worden, dat zij de noden en moeilijkheden van een ieder in het bijzonder kennen en afbidden, en onze gebeden verhoren; en dat ze daarom ook aangeroepen moeten worden.

Bezwaar 14. Er staat in Jer. 15:1 geschreven: "Maar de HEERE zeide tot mij: Al stond Mozes en Samuël voor Mijn aangezicht, zo zou toch Mijn ziel tot dit volk niet wezen." Dus bidden de heiligen voor ons.

Antwoord. 1. Al gaf men dit ook toe, dat de heiligen voor ons bidden, dan volgt daaruit toch nog niet, dat ze daarom ook aangeroepen moeten worden. 2. Maar dit wordt onder voorwaarde gezegd en door een figuurlijke uitdrukking worden de personen der gestorvenen hier ingevoerd, alsof zij nog leefden, precies alsof hij had willen zeggen: Wanneer Mozes en Samuël nog leefden en voor dit goddeloze volk baden, zoals zij bij hun leven voor hun volk gedaan hebben en verhoord zijn, dan zouden zij toch geen genade en vergeving voor dit volk verwerven. Een zelfde figuurlijke uitdrukking vinden wij in Ez. 14:14, waar God Daniël die (toen) nog leefde, en Noeh en Job die al gestorven waren, voorstelt als midden onder de goddelozen, voor hen biddende. *Bezwaar 15.* In 2 Kon. 19:34 zegt de HEERE: "Want Ik zal deze stad beschermen om die te verlossen, om Mijnentwil en om Davids, Mijns knechts wil." Dus doet God de mensen op aarde wel om de verdiensten en voorbiddingen van David en van andere heiligen na hun dood.

Antwoord. De bescherming van de stad tegen de Assyriërs wordt beloofd, niet om de verdiensten van David, maar vanwege de belofte van de Messias, Die uit Davids nakomelingen geboren zou worden.

Aanhoudend bezwaar 15. De verlossing der stad had ook wel kunnen plaatshebben zonder de belofte van de Messias. Dus wordt ze niet beloofd omwille van de Messias, maar om de verdiensten van David.

Antwoord. De verlossing van de stad kon niet plaatshebben zonder de Messias. Want alle weldaden van God, zowel tijdelijke als geestelijke, zowel voor als na de komst van de Messias, zowel die, zonder welke de belofte van Zijn komst kon vervuld worden, als die, zonder welke die komst niet kon vervuld worden, worden aan de Kerk gegeven omwille van de Messias, 2 Kor. 1:20: "Want zovele beloften Gods als er zijn, die zijn in Hem (n.l. Jezus Christus) ja, en zijn in Hem amen."

Bezwaar 16. Jakob zegt van Jozefs zonen, Gen. 48:16: "Dat in hen mijn naam genoemd worde en de naam mijner vaderen Abraham en Izak" Dus is het geoorloofd, om de heiligen aan te roepen.

Antwoord. De Rooms en begrijpen hier het taaleigen van de Hebreeuwse taal niet. Want deze Hebreeuwse uitdrukking "en mijn naam worde in hen genoemd", zoals het van woord tot woord moet worden vertaald, betekent geen aanbidding, maar een aanneming tot kinderen; zodat de betekenis is: Laat ze naar mijn naam genoemd worden, of: Laat ze van mij hun bijnaam nemen, d.w.z.: Laat ze genoemd en gehouden worden, niet voor mijn kleinkinderen, maar voor mijn zonen. Een dergelijke uitdrukking staat er in Jes. 4:1: "En te dien dage zullen zeven vrouwen één man aangrijpen, zeggende: Ons brood zullen wij eten en met onze klederen zullen wij bekleed zijn, laat ons alleenlijk naar uw naam genoemd worden", d.w.z. laat ons uw vrouwen genoemd worden.

Bezwaar 17. Elifaz zeide tot Job: "Roep nu, zal er iemand zijn die u antwoorde? En tot wien van de heiligen zult gij u keren?" Job 5:1. Dus vermaant Elifaz Job, om de hulp van een heilige aan te roepen.

Antwoord. Deze tekst is meer in strijd met de aanroeping der heiligen, dan dat ze die verdedigt. Want zij zegt, dat de engelen de mensen in reinheid ver te boven gaan; dat ze ook, al worden zij door de mensen aangeroepen, niet antwoorden of verschijnen.

Bezwaar 18. Matth. 25:40 luidt: "En de Koning zal antwoorden en tot hen zeggen: Voorwaar

zeg Ik u, voor zoveel gij dit een van deze Mijn minste broeders gedaan hebt, zo hebt gij dat Mij gedaan" Dus is de aanroeping der heiligen een eer, die aan Christus Zelf bewezen wordt.

Antwoord. Christus spreekt hier niet over de aanroeping der heiligen, maar over de diensten of werken der liefde, die aan Zijn benauwde lidmaten in dit leven bewezen worden. Dus dient deze tekst er niet toe, om dit te bewijzen.

Bezwaar 19. In Zach. 1:12 staat: "Toen antwoordde de Engel des HEEREN en zeide: HEERE der heirscharen, hoe lang zult Gij U niet ontfermen over Jeruzalem en over de steden van Juda, op welke Gij gram geweest zijt deze zeventig jaren?" Daaruit blijkt, dat de engelen speciaal voor de noden van de mensen bidden, en dus ook aangeroepen moeten worden.

Antwoord.

1. Uit deze tekst van Zacharia kan niet bewezen worden, dat de engelen alle noden der mensen kennen. Want ze spreekt slechts van de ellenden van het Joodse land, die niet alleen voor de engelen, maar ook voor de mensen kenbaar en zichtbaar waren.

2. Hoewel de engelen onze noden weten en ervoor bidden, daaruit volgt nog niet, dat de gestorven heiligen dat ook doen. Want aan de engelen is de zorg en bescherming der Kerk in dit leven toevertrouwd, en daarom, als zij op aarde verkeren, zien en begrijpen zij onze noden; hetgeen van de gestorven heiligen niet gezegd kan worden.

3. Ook al bidden de engelen voor ons, daaruit volgt nog niet, dat ze daarom ook moeten aangeroepen worden; zoals al eerder bewezen is.

Bezwaar 20. 2. Makk. 15:14 luidt: (Judas Makkabeüs heeft in het gezicht gezien) "En dat Onias, antwoordende, zou gezegd hebben: Dit is Jeremia, de profeet van God, die zijn broeders liefheeft, en die veel bidt voor het volk en voor de heilige stad." Dus bidden de gestorven heiligen voor ons, en moeten zij aangeroepen worden.

Antwoord. 1. Het tweede Boek der Makkabeeën is *apocrief*, d.w.z. geen heilige Schrift, en dus kan daardoor geen lering des geloofs bevestigd worden. (Vergelijk over de Apocriefe boeken de Nederl. Geloofsbelijdenis, art. 6, en de Waarschuwing aan het begin ervan). 2. Ook nu weer moeten wij zeggen, dat, al bidden de heiligen voor ons, daaruit nog niet volgt, dat zij ook door ons moeten aangeroepen worden, aangezien niet een ieder, die voor ons bidt, dadelijk door ons moet aangeroepen worden.

Bezwaar 21. In Baruch 3:4 staat: "Almachtige Heere, gij God van Israël, hoor toch het gebed der gestorvenen van Israël, en der kinderen die voor u gezondigd hebben, die de stem van de Heere hun God niet gehoord hebben"; dus bidden de gestorven heiligen voor ons, en moeten zij aangeroepen worden.

Antwoord. 1. Ook het boek Baruch is apocrief. 2. Het woord "gestorvenen" wordt niet juist opgevat. Want met de gestorven Israëlieten worden hier niet bedoeld zij, die gestorven waren, maar die nog leefden en de Heere aanriepen, en die vanwege hun ellenden aan de gestorvenen gelijk waren.

Bezwaar 22. Het is niet geoorloofd om stoutmoedig bij een vorst te komen zonder voorspraak. Daarom is het nog minder geoorloofd, om zonder voorspraak te verschijnen voor het aangezicht van God.

Antwoord. Dat geven wij grif toe. Want er kan niemand enige toegang tot God krijgen zonder de Middelaar en Voorspraak Christus, Joh. 14:6: "Niemand komt tot den Vader dan door Mij." Maar als zij concluderen, dat deze voorspraken de heiligen zijn, dan nemen zij als bewijs aan, hetgeen juist onzeker is. En daarop antwoordt de kerkvader *Ambrosius* zeer fraai, in de verklaring op de Brief aan de Romeinen, als volgt schrijvende: "Sommigen plegen een

armelijke verontschuldiging te gebruiken, door te zeggen, dat men door middel van de rechtvaardigen tot God kan gaan, zoals men tot de vorst komt door middel van de graven of zijn hovelingen. Welaan: Is er ook iemand zo dwaas, en denkt hij zo weinig aan zijn zaligheid, dat hij de eer van de Koning aan diens hoveling durft toe te schrijven, aangezien allen die bevonden worden deze zaak aan te durven, terecht veroordeeld worden; omdat zij de majesteit van de Koning geschonden hebben. En menen deze mensen, dat zij de Majesteit van God ook niet schenden, die de eer van Gods Naam aan de schepselen bewijzen, en de Heere voorbijgaande, hun mededienstknechten aanbidden, precies alsof er nog iets meer was, dat men voor God zou kunnen houden? Want daarom gaat men tot de koning door middel van kolonels en graven, namelijk omdat de koning een *mens* is, en hij niet weet, aan wie hij het gemenebest moet toevertrouwen. Maar om *Gods* gunst en genade te verwerven, voor Wie niets verborgen is (want Hij kent een ieders verdiensten, of werken) is geen voorspraak nodig, maar alleen een godvruchtig (letterl.: "devoot") gemoed. Want waar zo iemand spreken zal, daar zal Hij niet antwoorden", enz.

En Chrysostomus schrijft: "De Kanaänese vrouw vraagt Jakob niet, noch bidt zij Johannes, of gaat zij verder tot Petrus, en ook spant zij niet aan met de schare der Apostelen, want zij zocht geen enkele voorspraak, maar in plaats van dat alles nam zij de *bekering* tot metgezellin, die de plaats van een voorspraak vervulde, en ging alzo voort tot de hoogste Fontein."

Daarom is dit een ware en vast(staand)e leer, dat de aanroeping der engelen, van gestorven heiligen of van enige andere zaak, behalve van de waarachtige God, afgodisch¹ is, en in strijd met de eer van Gods Naam, van Welke God wil, dat men Hem alleen (eer) zal bewijzen bij alle oprechte aanroeping.

---

¹ De Rooms en achten die noodzakelijk, volgens het besluit van het Concilie van Trente, 25. Sess., Can. 2. Anderen stellen ze noch noodzakelijk noch voordelig, maar wel geoorloofd. Nog weer anderen geloven, dat ze te dulden is. Wij daarentegen belijden, dat ze godslasterlijk is. (Noot van Van den Honert).

ZONDAG 38.

De uitwendige dienst Gods is tweeledig: 1. Die men *persoonlijk* aan God bewijst, door grootmaking van Zijn heilige Naam. Deze wordt voorgeschreven in het *derde* gebod, dat in de twee voorafgaande Zondagen verklaard is. 2. Die men *publiek* aan God betonen moet, door zulk een openlijke beoefening der godsdienst, als God in Zijn Kerk verordend heeft, tot Zijn eer en onze zaligheid. Deze wordt voorgeschreven in het *vierde* gebod, dat in deze Zondag verklaard wordt, Vraag 103. Dit gebod is zeer nodig om goed en ijverig onderhouden te worden, aangezien het daartoe ingesteld is, opdat de mensen, wanneer zij het onderhouden, door dat middel in de ware dienst van God, zowel in- als uitwendig onderwezen en daartoe aangespoord worden; en opdat zij die God dienen door de onderhouding ervan, publiek van andere ongodzalige mensen onderkend en onderscheiden worden. Daarom heeft God dit gebod niet maar eenvoudig voorgesteld, maar er ook een krachtige reden bijgevoegd, om daardoor de mensen tot een vlijtige naleving ervan op te wekken. Dus dient men bij de verklaring te letten op 1. het *gebod*, en 2. de *reden*, waarmee het gebod bevestigd wordt.

HET VIERDE GEBOD.

Exodus 20:8-11: "Gedenkt den sabbatdag, dat gij dien heiligt. Zes dagen zult gij arbeiden en al uw werk doen; maar de zevende dag is de sabbat des HEEREN uws Gods; dan zult gij geen werk doen, gij, noch uw zoon, noch uw dochter, noch uw dienstknecht, noch uw dienstmaagd, noch uw vee, noch uw vreemdeling, die in uw poorten is; want in zes dagen heeft de HEERE den hemel en de aarde gemaakt, de zee en al wat daarin is, en Hij rustte ten zevenden dage; daarom zegende de HEERE den sabbatdag, en heiligde denzelve."

Deuteronomium 5:12-15: "Onderhoudt den sabbatdag, dat gij dien heiligt, gelijk als de HEERE uw God u geboden heeft. Zes dagen zult gij arbeiden en al uw werk doen. Maar de zevende dag is de sabbat des HEEREN uws Gods; dan zult gij geen werk doen, gij, noch uw zoon noch uw dochter, noch uw dienstknecht noch uw dienstmaagd, noch uw os noch uw ezel noch enig van uw vee, noch de vreemdeling die in uw poorten is; opdat uw dienstknecht en uw dienstmaagd ruste gelijk als gij. Want gij zult gedenken, dat gij een dienstknecht in Egypteland geweest zijt, en dat de HEERE uw God u vandaar heeft uitgeleid door een sterke hand en een uitgestrekte arm; daarom heeft u de HEERE uw God geboden, dat gij den sabbatdag houden zult."

Vraag 103: Wat gebiedt God in het vierde gebod?

Antwoord: *Eerstelijk, dat de kerkedienst, of het predikambt, en de scholen onderhouden worden a), en dat ik, inzonderheid op de sabbat, dat is op de rustdag b), tot de gemeente Gods naarstiglijk kome c), om Gods Woord te horen d) de sacramenten te gebruiken e), God de Heere openlijk aan te roepen f), en de armen Christelijke handreiking te doen g); ten andere dat ik al de dagen mijns levens van mijn boze werken ruste, de Heere door Zijn Geest in mij werken late h), en alzo de eeuwige sabbat in dit leven aanvange. i)*

- a. 1 Tim. 3:1; id. 5:17, 2 Tim. 2:2, Tit. 1:5, 1 Kor. 9:11-14, 2 Tim. 3:14 en 16; id. 4:13-16, Gal. 6:6.
- b. Ex. 20:10v.; id. 31:15 en 34, Num. 15:32vv., Jer. 17:21v., Ez. 20:12v.
- c. Ps. 27:4; id. 40:10v.; id. 42:5; id. 68:27. Hand. 1:14v.; id. 2:42 en 46; id. 12:12.
- d. Luk. 4:16vv., Hand. 13:14v.; id. 14:1 en 16:31v., 1 Kor. 14:19, 29 en 31.
- e. Hand. 2:42, en 20:7, 1 Kor. 11:33v.

- f. Hand. 4:24, en 12:12, 1 Tim. 2:1v., en 8vv., 1 Kor. 14:16.
- g. Ex. 23:15, en 34:20, Deut. 16:16, Rom. 15:26v., 1 Kor. 16:2.
- h. Jes. 58:13v.
- i. Jes. 66:23, Hebr. 4:3 en 9v.

Verklaring van Vraag 103.

Dit vierde gebod bestaat uit twee delen: 1. het gebod zelf, en 2. de reden, waarom dit gebod ingesteld is.

Het gebod is in deze woorden begrepen: "Gedenk den sabbatdag, dat gij dien heiligt. Zes dagen zult gij arbeiden en al uw werk doen; maar de zevende dag is de sabbat des HEEREN uws Gods; dan zult gij geen werk doen", enz. Dat (gebod) heeft weer twee delen. Het eerste betreft de wet der zeden, en is altyddurend, n.l. dat de sabbat geheiligd moet worden. Het tweede deel, dat n.l. de zevende dag geheiligd moet worden, betreft de wet der ceremoniën, en duurt slechts voor een tijd, namelijk tot de komst van de Messias.

Het feit, dat het eerste deel tot de wet der zeden behoort en daarom altyddurende is, blijkt uit het doel en uit de oorzaken, waarom dit gebod ingesteld is, welke altyddurende zijn.

Het *doel*, waartoe dit gebod ingesteld is, is: Opdat God publiek in de Gemeente zou grootgemaakt worden; of opdat de kerkedienst steeds onderhouden en gebruikt zou worden. Want God wil, dat er te allen tijde een openbare dienst der Kerk zal zijn, en een vergadering der gelovigen, waarin de waarachtige leer van God gepredikt wordt; en wel, opdat Hij openlijk in de wereld zal grootgemaakt worden; opdat de Godzaligheid en het geloof der uitverkorenen dank zij deze openbare oefening, zou opgewekt en onderhouden worden; en opdat aldus de mensen elkaar in het geloof stichten, en de een de ander tot de Godzaligheid aanspore; opdat de overeenkomst in de oprechte leer der Kerk en in de godsdienst zal onderhouden worden; en tenslotte opdat de Gemeente in deze wereld gekend, en van de overige hoop der mensen onderscheiden zou worden.

Aangezien deze oorzaken niet slechts voor een bepaalde tijd, maar te allen tijde tot de gemeente behoren, zo volgt daaruit, dat God steeds de kerkedienst onderhouden, en het gebruik ervan steeds geoefend wil hebben; en dat daarom dit gebod in het algemeen, of het deel ervan dat tot de zedenwet behoort, alle mensen verplicht, van het begin der wereld tot het einde toe, om een sabbat te onderhouden, d.w.z. dat zij een bepaalde tijd moeten besteden voor de prediking en de openbare gebeden, en voor de bediening der sacramenten.

Dat het andere deel van dit gebod tot de wet der ceremoniën behoort en niet altyddurend is, blijkt hieruit: Omdat de sabbat, te weten de zevende dag, door God bij de afkondiging der Wet verordend was tot onderhouding van de door Mozes beschreven godsdienst en van de Levitische ceremoniën; en ze de Joden gegeven was tot een sacrament, d.w.z. tot een voorbeeld van de heiligmaking der Gemeente, die door de komende Messias plaatshebben zou; zoals geschreven staat in Ex. 31:13: "Gij zult evenwel Mijne sabbatten onderhouden; want dit is een teken tussen Mij en tussen ulieden bij uw geslachten; opdat men wete, dat Ik de HEERE ben, Die u heiligt"; en in Ez. 20:12: "Daartoe ook gaf Ik hun Mijne sabbatten, om een teken te zijn tussen Mij en tussen hen, opdat zij zouden weten, dat Ik de HEERE ben, Die hen heilige." Daarom is met de komst van de Messias, tegelijk met de andere ceremoniën en voorbeelden, óók de sabbat van de zevende dag vervuld en afgeschaft. En dit zij in het kort gezegd over het gebod.

De *reden* waaróm dit gebod ingesteld is, is: "Want in zes dagen heeft de HEERE den hemel

en de aarde gemaakt", enz. Deze reden is ontleend aan het voorbeeld van God, Die na het werken van zes dagen, op de zevende dag der schepping gerust heeft. Daarom behoort ze eigenlijk tot de omstandigheid van die zevende dag, of tot het tweede deel van het gebod, dat tot de wet der ceremoniën behoort. Maar de navolging der rust, waartoe God ons uitnodigt, gaat niet alleen de ceremoniën aan, die tot de Joden behoren, maar is ook geestelijk, en raakt de wet der zeden, door de ceremoniën betekend, en strekt zich tot alle mensen uit.

Maar opdat dit gebod, met de reden, beter verstaan zal worden, zullen wij de woorden van beide beknopt verklaren. En daarna zullen wij de gemene plaatsen of artikelen, die tot dit gebod van de sabbat, van de kerkedienst en van de ceremoniën behoren, ook beknopt uiteenzetten.

Verklaring van de woorden van het gebod, en van de bijgevoegde reden.

"Gedenkt den sabbatdag, dat gij dien heiligt." Wat en hoe velerlei de sabbat is, zal later nog gezegd worden.

"*Gedenkt.*" God spreekt hier met aandachtige woorden, als over een zaak, die Hij ons op het allerscherpst beveelt; precies alsof Hij zeide: Onderhoudt de sabbatdag met grote ijver en eerbied. En in Num. 15:35 gebiedt Hij, om met de dood te straffen degenen, die de sabbat geschonden hadden (Ex. 16:27v., Ez. 20, de verzen 13, 16, 21 en 24.) Hij gebiedt dit zo scherp en streng: 1. Omdat de schending van de sabbat een schending was van heel de dienst van God. Want het verzuim van de kerkedienst verderft gemakkelijk de leer en de godsdienst. 2. Omdat God door zo'n streng gebod inzake de voorbeeldige sabbat te kennen wilde geven: de grootheid en noodzaak van de betekende zaak, d.w.z. van de geestelijke sabbat. 3. Omdat Hij gewild heeft, dat de uiterlijke sabbat dienen zou, om in ons de geestelijke sabbat te beginnen en te volmaken.

"*Dat gij dien heiligt.*" De sabbat heiligen betekent niet: die dag in luiheid en ledigheid doorbrengen, maar op die dag heilige werken verrichten. Want zoals er geschreven staat, dat God de sabbat geheiligt heeft, toen Hij die tot Zijn dienst verordende, zo heiligen de mensen die ook, wanneer zij die afzonderen van het algemene en gewone gebruik van de andere dagen, die meestal aan tijdelijke zaken besteed worden, om die dan te besteden voor de dienst van God, in heilige oefeningen; en wanneer zij die tot dat doel gebruiken, waartoe hij door God ingesteld is, of wanneer zij datgene doen, dat Hij op die dag geboden heeft te doen.

"*Zes dagen zult gij arbeiden, en al uw werk doen.*" God heeft zes dagen voor het werken, en de zevende dag voor Zijn dienst bevolen; niet, alsof Hij zou willen, dat wij op andere dagen de dienst van God en de overdenking van de Goddelijke dingen zouden nalaten, maar opdat op de sabbatdag niet alleen de persoonlijke of bijzondere dienst, zoals op andere tijden, maar ook de openbare dienst van God in de kerk geoefend moet worden; en om dan alle andere arbeid, die een ieder overeenkomstig zijn beroep op andere dagen verricht, zowel voor de persoonlijke als de publieke dienst te doen wijken. En zo verklaart de Heere, hoe lieflijk Hij met Zijn volk handelt, door hun zoveel toe te laten, dat zij zes gehele dagen met hun zaken bezig mogen zijn; om welke toegevendheid en weldaad God Zijn volk terecht verplicht, om Hem te gehoorzamen. Want Hij ziet de zwakheid van Zijn volk aan, en laat hun, voor hun nooddrift, zes dagen om te werken.

"*Maar de zevende dag is de sabbat des HEEREN uws Gods; dan zult gij geen werk doen.*" God verbiedt op de sabbat niet alle werken, maar alleen de dienstwerken; dat zijn de werken, welke de dienst van God en het gebruik van de kerkedienst verhinderen; zoals God er deze verklaring nadrukkelijk aan toevoegt, Lev. 23, de verzen 25, 28, 30 en 36: "Geen dienstwerk zult gij doen", enz. Maar de werken die het gebruik van de sabbat niet verhinderen, maar

veeleer verlichten en bevestigen, zoals daar zijn de werken die tot de dienst van God behoren, of die tot de heilige ceremoniën, of tot de naastenliefde, of tot de nooddrift des levens behoren, hetzij van onszelf of van een ander (Matth. 12:3-8, 11v.), die tot een andere tijd niet uitgesteld kunnen worden, die verbiedt Hij niet alleen niet, maar eist ze 't allermeest tot onderhouding van de sabbat.

"Gij, noch uw zoon, noch uw dochter", enz. Hij wil, dat ook de kinderen, en heel het huisgezin om twee oorzaken ophouden zullen met werken:

1. En vooral, opdat ook zij met hun ouders en meesters in de dienst van God zullen opgevoed en onderwezen, en tot het gebruik van de kerkedienst zullen toegelaten worden. Want God wil, dat ook zij leden van Zijn Gemeente zullen zijn.
2. Omdat Hij de liefde en weldadigheid jegens de naaste, vooral op de sabbatdag, beoefend en betoond wil hebben (Luk. 13:15v., en 14:2-5).

"Noch de vreemdeling, die in uwe poorten is." Hij gebiedt ook, dat de vreemdelingen zullen ophouden te werken, namelijk zij, die tot de ware religie bekeerd zijn, daar zij huisgenoten der Gemeente zijn; en zij, die ongelovig zijn, niet om henzelf, maar om der Israëlieten wil; en wel, opdat zij door hun voorbeeld geen ergernis aan de gemeenten zouden geven; of, opdat hun vrijheid aan de Joden geen oorzaak zou geven, om door hen op de sabbat zulke werken te doen, die hun niet geoorloofd waren te doen door henzelf, en opdat zo met Gods Wet niet bedrieglijk gehandeld zou worden.

Op grond hiervan kan men nu gemakkelijk antwoord geven op drie *vragen* of bezwaren.

1. Of ook andere volken, als zij onder de Joden verkeerden, verplicht waren om de Joodse ceremoniën te onderhouden.
2. Of zij, die aan de Gemeente vreemd zijn, tot de religie kunnen, of behoren *gedwongen* te worden.
3. Of de sacramenten, waartoe ook de sabbat behoorde, de ongelovigen mét de gelovigen gemeen behoren te zijn.

Op de *eerste* en *tweede* vraag wordt geantwoord, dat de vreemdelingen, die onder het Joodse volk woonden, niet gedwongen waren noch tot alle ceremoniën, noch tot de religie, maar slechts tot de uitwendige tucht, die nodig was om de Gemeente geen ergernis te geven, waaronder zij verkeerden. Want de Overheid behoort over de tucht te waken, volgens *beide tafelen* van de Tien Geboden, bij haar onderdanen, en zij behoort alle publieke afgoderij en lasteringen te verbieden en te voorkomen, zoveel in haar vermogen ligt, opdat door de vreemdelingen geen publieke ergernis aan de onderdanen gegeven worde.

Wat verder de verplichting aangaat: er was met de sabbat iets bijzonders. Want ze was niet pas door Mozes aan de Israëlieten, maar van het begin der wereld af door God aan alle mensen bevolen (Gen. 2:2v.). En daarom waren ook alle mensen verplicht, om ze te onderhouden tot de komst van de Messias; hoewel dit gebod bij andere volken zozeer in onbruik was, dat zij het onder de voornaamste smaadlieden stelden, waarmee zij de *Joden* bespotten en plaagden, door hen *Sabbattariërs* te noemen, omdat zij de sabbat op een religieuze manier vierden.

Op de *derde* (vraag) wordt geantwoord: Dat deze ceremonie voor de ongelovigen geen sacrament geweest is. Want hun kwam de belofte niet toe, dat de HEERE hun Heiligmaker was. En ook werden zij niet gedwongen om met de gewone arbeid op te houden, teneinde daarmee te getuigen of te belijden, dat die belofte hun toekwam, maar alleen om alle ergernis

en oorzaak tot zondigen te voorkomen, die aan Gods volk door hen kon gegeven worden.

"Noch uw vee." Daaruit laat zich nog beter verstaan, dat de sabbat voor de ongelovigen geen sacrament geweest is, omdat er ook geboden wordt, dat het vee rusten moet, waarvan de rust noch een dienst van God, noch een sacrament is, maar alleen bevolen is om der mensen wil.

1. Opdat hun alle gelegenheid om te werken zou ontnomen worden, daar het gebruik en het werk van de beesten ook verboden was. 2. Opdat zij door de beesten te ontzien en te sparen, zouden leren, hoezeer God wil, dat wij goedertieren en billijk zullen zijn jegens de mensen.

"Want in zes dagen heeft de HEERE den hemel en de aarde gemaakt", enz. De reden van het gebod, ontleend aan de rust van God, behoort tot het tweede deel van het gebod, dat - zoals al eerder gezegd is - de wet der ceremoniën aangaat inzake de zevende dag.

"En Hij rustte ten zevenden dage", d.w.z. Hij hield op, om nieuwe delen der wereld te scheppen, aangezien die nu volmaakt was, en van dien aard, als God haar hebben wilde. Deze dag is door God geheiligd tot de dienst van God.

1. Opdat Hij door het voorbeeld van Zijn rust, als door een zeer krachtige reden, de mensen zou opwekken om Hem na te volgen, om de werken, die zij zes dagen plachten te doen, op de zevende dag na te laten.

2. Opdat deze rust van de zevende dag eraan zou herinneren, dat de schepping door God volkomen volmaakt was; en dat de gedurige onderhouding en regering van Zijn werken op die dag voortaan onderhouden wordt tot Zijn eer en tot zaligheid van de uitverkorenen; en opdat deze dag dus een prikkel zou zijn, om op te merken en groot te maken de werken en weldaden van God jegens het menselijke geslacht, om wiens wil alle andere dingen door God geschapen zijn en onderhouden worden.

En al eerder is opgemerkt, dat deze rust van God op twee manieren nagevolgd wordt, namelijk door het gebruik der ceremoniën en door de beoefening van de deugden. Zo zijn ook *onze werken*, waarmee wij moeten ophouden, *tweeërlei*. Sommige zijn wel door God geboden, maar mogen niet gedaan worden, omdat zij de dienst van God zouden verhinderen; zoals daar is de *arbeid*, die een ieder in zijn beroep eigenlijk doen moet. Andere zijn door God verboden, zoals de *zonden*. Beide soorten worden verboden, maar in dit verbieden is drieërlei onderscheid:

1. Het werken wordt niet geheel en al verboden, maar wanneer het de kerkedienst verhindert, of aanstoet geeft. Doch de zonden worden helemaal verboden.

2. Het werken wordt alleen op de sabbatdag verboden, maar de zonden worden te allen tijde verboden.

3. Ophouden met het werk is een voorbeeld, en ophouden te zondigen is de zaak zelf, die door dit voorbeeld aangeduid wordt.

In het antwoord van de *Catechismus* worden twee dingen geleerd:

1. Tot welke *doeleinden* dit gebod door God gegeven werd.

2. Hoe de sabbat, zowel de innerlijke als de uiterlijke, moet *geheiligd* worden. Het doel van dit gebod is, opdat de kerkedienst of het predikambt en de scholen onderhouden worden. De heiliging van de innerlijke en uiterlijke sabbat wordt in de volgende woorden aangewezen. Om dit alles beter te verstaan, zal het dienstig zijn, dat de volgende hoofdstukken inzake de sabbat en de kerkedienst wat breder verklaard worden.

Over de sabbat.

De voornaamste vragen inzake de sabbat zijn:

1. Wat de sabbat is.
2. Hoe velerlei sabbat er is.
3. In hoeverre de sabbat ons toebehoort.
4. Waarom de sabbat ingesteld is.
5. Hoe de sabbat geheiligd én ontheiligd wordt.

1. *Wat de sabbat is.*

Sabbat komt van het Hebreeuwse woord "schabbath, Schebbeth" en "Schabbathon", d.w.z. ophouden, rust en ledig-zijn van werken en arbeid. Zo heeft God de heilige dag, die Hij publiek tot Zijn dienst verordend heeft, genoemd:

1. Omdat Hij na de werken van zes dagen gerust heeft, en opgehouden is om nieuwe soorten te scheppen; maar niet, om de geschapen dingen te onderhouden en uit te breiden door een gedurige generatie (Joh. 5:17), van elk ding in het bijzonder. 2. Omdat de sabbat een voorbeeld is van de toekomstige geestelijke rust. 3. Omdat wij en onze huisgezinnen en ons vee op die dag moeten rusten, en ledig zijn van alle werken, die de huishouding of andere wereldse zaken aangaan, opdat God in ons Zijn werken moge verrichten. Daarom is de sabbat een tijd, door God verordend, tot onthouding van alle werken, die of door de wet der zeden, of door de wet der ceremoniën verboden zijn; d.w.z. enerzijds van de zonden, anderzijds van het werk van ons beroep, die het gebruik van dit leven aangaan, en tot verrichting van dingen, die tot de dienst van God behoren.

2. *Hoe velerlei de sabbat is.*

De sabbat is tweërlei: innerlijk en uiterlijk.

De *innerlijke* of *geestelijke* sabbat, die in de wet der zeden geboden is, is een ernstige en gedurige ijver om de dingen te leren, die over God, over Zijn wil en werken in Zijn Woord voorgesteld worden; om de zonden te mijden, en God te prijzen door onze belijdenis en gehoorzaamheid; of: Het is een onthouding van zonden, en een verrichten van de werken Gods, die ons door Hem geboden zijn en tot Zijn dienst en eer behoren. Deze geestelijke sabbat wordt in dit leven in de bekeerden begonnen, en wordt in het toekomstige leven voltooid, volgens de belofte, Jes. 66:23: "En het zal geschieden, dat van de ene maan tot de andere en van den enen sabbat tot den anderen, alle vlees komen zal om aan te bidden voor Mijn aangezicht, zegt de HEERE." En dit wordt een sabbat genoemd, enerzijds omdat dit pas de ware rust betekent van onze arbeid en ellende, en omdat wij dan tot de dienst van God geheel en al geheiligd zullen zijn; anderzijds, omdat dit vroeger door de ceremoniële sabbat afgebeeld werd, Hebr. 4:9v.: "Er blijft dan een rust over voor het volk Gods. Want die ingegaan is in Zijn rust, heeft zelf ook van zijn werken gerust, gelijk God van de Zijne."

De *uiterlijke* of *ceremoniële* sabbat is een bepaalde tijd, die in en voor de Gemeente verordend is voor de dienst des Woords en voor de bediening der sacramenten. En deze is ook tweërlei: door God Zelf, zonder middel van de gemeente ingesteld, of door middel van God door, de gemeente ingesteld. De sabbat, die door God Zelf ingesteld is, is het, die God

onder het Oude Testament Zelf ingesteld had. En deze was ook weer menigerlei:

1. *De sabbat der dagen*; zoals daar was de zevende dag der week, die eigenlijk de naam "sabbat" gehad heeft vanwege de rust, die God hield van de schepping der wereld, en vanwege de rust, die het volk van God op die dag houden moest. Daarnaast noemen de Hebreëen de gehele week "sabbat", door - in oneigenlijke zin - het geheel te noemen met de naam van een deel; zoals men zien kan in Lev. 12:22v., Matth. 28:1 en Mark. 16:1. Zoals de sabbatten der dagen, waren ook andere heilige dagen, bij voorbeeld het Paasfeest, Pinksterfeest, Loofhuttenfeest, de Grote Verzoending, de heilige samenroeping, enz., Lev. 23.
2. *De sabbat der maanden*, zoals bij voorbeeld de nieuwe maanden.
3. *De sabbatsjaren*, zoals er elk zevende jaar gehouden werd, waarin het het Joodse volk verboden was om het land te bebouwen, Lev. 25:4 en 8, en 26:35.

De sabbat, die niet door God Zelf ingesteld is, maar die God door middel van Zijn gemeente heeft ingesteld onder het *Nieuwe Testament*, is de eerste dag der week, of de *dag des Heeren*, veelal "Zondag" genoemd; welke dag de Christelijke gemeente trouwens van de tijd der Apostelen af onderhoudt, in plaats van de zevende dag, vanwege de opstanding van de Heere, Openb. 1:10: "En ik was in den Geest op den dag des Heeren", enz. Ja, de hooggeleerde Dr. Franc. Junius houdt het ervoor, dat de sabbat niet zozeer door de Apostelen, alswel door Christus Zelf veranderd is in de dag des Heeren. Want naar aanleiding van die woorden van Bellarminus: "De sabbat is door de Apostelen veranderd in de dag des Heeren", zegt hij: "Waarom niet door Christus? Die immers de samenkomsten van de Apostelen, de discipelen en Zijn Kerk op die dag het meest heeft gewijd ("geconsecreert"), zoals Hij ze ook met Zijn opstanding had geheiligd"; vgl. zijn *Animadvers.* over Rob. Bell. VII. Controv. Lib. III. Cap. XI. Art. 7.

Dat is trouwens de opvatting van zeer vele voortreffelijke Godgeleerden, zowel om de bovengenoemde redenen van Dr. Junius, als om het feit, dat de Heere Christus, nadat Hij na Zijn opstanding 40 dagen lang met Zijn apostelen gesproken had van de dingen, die het Koninkrijk Gods aangaan, Hand. 1:3, bij Zijn scheiding van Zijn apostelen naar het lichaam, hun beval, dat ze de Zijnen zouden leren onderhouden, alles wat Hij hun bevolen had, Matth. 28:19; hetgeen zij daarom dan ook zo zijn nagekomen, zoals met name de heilige Paulus, inzake het houden van des Heeren Avondmaal, verklaart dat te hebben betracht, 1 Kor. 11:23. Zo ook, omdat Christus is de Heere des sabbats, Matth. 12:8, en derhalve macht heeft om deze (bijzondere) omstandigheid van de sabbat te veranderen, terwijl Hij intussen de substantie (= het wezen) daarvan (dat in het 4e Gebod is vastgesteld) blijven liet. Zo ook, omdat Christus de Apostel en Hogepriester onzer belijdenis is, Die getrouw is aan Degene, Die Hem gesteld heeft, zoals ook Mozes in geheel zijn huis was, ja heerlijker nog dan Mozes: aangezien Mozes Wel getrouw geweest is in geheel zijn huis, als dienaar; maar Christus, als de Zoon over Zijn eigen huis, Hebr. 3:1-6, Die daarom niet nagelaten heeft om dienaangaande zulk een verordening te geven, die zozeer tot hun stichting bijdraagt en nodig is.

3. In hoeverre de sabbat ons, Christenen, toekomt.

De sabbat van de zevende dag is van het begin der wereld af (Gen. 2:2v.) door God verordend, om te kennen te geven, dat de mensen naar Zijn voorbeeld behoren te rusten van hun werken, vooral van de zonden. Daarna is het gebod in de Wet van Mozes (Ex. 31:13) vermeld, en is de ceremonie om op de zevende dag te rusten, een sacrament der heiligmaking geworden, waardoor God te kennen gaf, dat Hij de Heiligmaker der Gemeente is; d.w.z. dat Hij haar de zonden vergeeft en weer in genade aanneemt omwille van de Messias, Die aan de

voorvaderen beloofd was, en op Zijn tijd komen zou. Dat is dus de reden, waarom wij, Christenen, heden ten dage niet (meer) aan de ceremoniële sabbat van die zevende dag gebonden zijn, omdat zij een voorbeeld was van de weldaden van de komende Messias. En daarom is zij, mét alle andere ceremoniën, offers en voorbeeldige sacramenten, die voor en na de wetgeving in de Gemeente in gebruik waren, door de komst van de Messias afgeschaft; zoals de Apostel leert, Kol. 2:16v.: "Dat u dan niemand oordele in spijze of in drank, of in het stuk des feestdags of der nieuwe maan of der sabbatten, welke zijn een schaduw der toekomende dingen, maar het lichaam is van Christus"; vgl. ook Rom. 14:5 en Gal. 4:9v. Maar aan ons behoort nog de innerlijke en geestelijke sabbat, welke in de Zedenwet bevolen is, en ook hetgeen de ceremoniële sabbat in het algemeen betekent, namelijk dat men een bepaalde tijd aan de dienst van Gods Woord -besteden moet. Want het is nu in de Christelijke gemeente evengoed nodig, als dat vroeger in de Joodse kerk het geval was, dat er een bepaalde dag verordend is, waarop Gods heilig Woord onderwezen wordt en de sacramenten publiek bediend worden. Daarom namelijk, opdat de Apostolische kerk zich van de Joodse kerk zou onderscheiden, heeft zij volgens de haar door Christus gegeven vrijheid, om een goede reden, in plaats van die zevende dag de eerste dag gekozen (Hand. 20:7, 1 Kor. 16:2), waarop de opstanding van Christus geschied is, en waardoor de geestelijke en eeuwige sabbat in ons een aanvang neemt (en zij hebben die daarom dan ook "de dag des Heeren" genoemd, Openb. 1:10).

Lansbergen: Kortom, de sabbat komt ons Christenen niet toe, omdat ze een ceremonie geweest is, maar ze komt ons toe, omdat ze mede behoort tot de Zedenwet. Daarom moet men nagaan, wat in de sabbat tot de wet der ceremoniën, en wat tot de Zedenwet behoort.

1. Tot de ceremoniële wet behoort: Dat de Joden verplicht waren tot, en gebonden aan een bepaalde dag. Want omdat die zevende dag een herinnering ("een ghedenck-teecken..... van") was aan de rust Gods van de werken der schepping, en een voorbeeld van Christus' rusten in het graf (om welke reden deze dag "sabbat", d.w.z. *rustdag* genoemd is), waren de Joden helemaal aan deze dag gebonden. Maar_aangezien de schaduw ophouden moet, wanneer de waarheid vervuld is, is het duidelijk, dat de Christenen nu van de onderhouding van deze dag bevrijd zijn.

2. Tot de Zedenwet behoort, dat de Heere gewild heeft, dat er *wekelijks één dag* zal afgezonderd worden, en gebruikt voor heilige oefeningen. Want daarin volgt men God na. En dit is zeer noodzakelijk, opdat de dienst van God in de Kerk zuiver onderhouden wordt. Daarom klagen tevergeefs bepaalde onrustige geesten erover, dat het Christenvolk in het Jodendom (vast) gehouden wordt, omdat men aan een bepaalde onderhouding der dagen vasthoudt. Want wij houden die dagen niet als een ceremonie, die noodzakelijk gehouden moet worden, maar als een middel, dat noodzakelijk is om de goede orde in de Kerk te onderhouden.

Daarom zijn wij tot de geestelijke sabbat, die in de Zedenwet geboden wordt, verplicht, en ook in het algemeen tot de ceremoniële sabbat, maar niet in het bijzonder; d.w.z. wij zijn gebonden aan een (bepaalde) tijd, om de kerkdienst publiek te oefenen, maar niet aan die zevende dag. Wij zullen dit alles besluiten met de woorden van de christelijke *Nationale Synode, te Dordrecht* gehouden in de jaren 1618/19, welke de volgende regels tot onderhouding van de sabbat eenstemmig bedacht en besloot ("gearresteert"):

1. In het vierde gebod der Wet is iets ceremoniëls en iets moreels.
2. *Ceremoniëel* was de rust van de zevende dag na de schepping, en de strenge onderhouding van die dag, zoals die speciaal het Joodse volk was opgelegd.
3. *Moreel*, omdat een zekere en (vast)gestelde dag aan de godsdienst gewijd was, en

daarvoor zoveel rust, als er voor de dienst van God en de heilige betrachting daarvan nodig is.

4. Nu de sabbat der *Joden* afgeschaft is, moeten de Christenen de Zondag (of de dag des Heeren) plechtig heiligen.
5. Die dag is sinds de Apostelen in de Oud-chr. kerk steeds *gehouden*.
6. Die dag moet dus zo aan de godsdienst gewijd worden, dat men op die dag heeft te rusten van alle *slaafse arbeid* (behalve de werken, die de liefde en heersende nood vereisten); alsmede van al zulke *ontspanning* ("recreatie")), die de dienst van God verhinderen.

Vergelijk ook de woorden van de Kanttekeningen op Kol. 2:16: "Dat u dan niemand oordele in het stuk des feestdags of der nieuwe maan of der sabbatten", die als volgt luiden: "Hieronder worden verstaan de driejaarlijkse feestdagen, die God onder het Oude Testament ingesteld had, Lev. 23:4, zoals onder "de nieuwe maan" de maandelijksche feesten, Num. 28:11, en onder het woord "sabbatten" de sabbatten der jaren, en vooral de wekelijkse voor zover die ceremoniëel waren, Ex. 20:11; Lev. 19:3, die door de komst van *Christus* zijn tenietgedaan, wat hun bijzondere en meerdere heilgheid betreft, die zij door Gods instelling hadden, alsook vanwege hun betekenis en noodzaak. Hoewel de Christelijke kerk ook sommige feestdagen, naar de vrijheid der Christenen, heeft goedgevonden te onderhouden tot gedachtenis aan bepaalde, bijzondere weldaden van Christus, om God daarin naar Zijn bevel te dienen, namelijk met het horen naar Zijn Woord, het gebruik van de heilige sacramenten, publieke en algemene gebeden en lofzangen, en het geven van aalmoezen, enz. Aan welke dagen echter de consciëntie der Christenen nu niet verder gebonden is, dan om de goede orde te onderhouden en om elkaar in de Christelijke bijeenkomsten door onderlinge opwekkingen meer en meer te stichten en te versterken; hetgeen ook wel op andere tijden gebeuren mag, wanneer het met goede orde mogelijk is; vgl. 1 Kor. 11:17vv., en 14:23vv. Echter is in plaats van de wekelijkse sabbat van de tijden der Apostelen af de eerste dag der week steeds voor hetzelfde doel onderhouden; vgl. Hand. 20:7, 1 Kor. 16:1v., Openb. 1:10."

Bezwaren van de Joden ten gunste van de zevende dag.

Bezwaar 1. De Tien Geboden zijn wetten, die steeds voortduren. En het Sabbatsgebod is een deel van de Tien Geboden. Dus is het een wet, die steeds voortduurt en nooit afgeschaft wordt.

Antwoord. De Tien Geboden zijn wetten, die steeds duren, voor zover zij alleen deugden gebieden of ondeugden verbieden. Maar de aanhangsels of bepaalde bijzondere verklaringen, die aan deze geboden toegevoegd zijn om iets af te beelden ("beteekenen"), die behoeften alleen tot de (komst van de) Messias onderhouden te worden.

Bezwaar 2. God zegt in Ex. 31:17 van de sabbat: "Hij zal tussen Mij en tussen de kinderen Israëls een teken in eeuwigheid zijn." Dus zal de sabbat van de zevende dag nooit afgeschaft worden.

Antwoord. 1. De ceremoniële sabbat duurt eeuwig voort, d.w.z. tot de komst van Christus, die het einde der ceremoniën betekent, Jer. 31:31 en Dan. 9:27. 2. De sabbat is eeuwig, wat betreft hetgeen dat erdoor betekend wordt, namelijk: ophouden te zondigen en een rust in God. Want in die zin zijn alle voorbeelden van het Oude Testament eeuwig, zelfs ook Davids koningschap, dat echter vóór de komst van de Messias tenietgedaan moest worden, Gen. 49:20 en 2 Sam. 7:16. Vgl. hiermee de besproken afschaffing der Wet, de bezwaren 1 en 2.

Bezwaar 3. De wetten die vóór de tijden van Mozes gegeven zijn, zijn onveranderlijk. Het Sabbatsgebod van de zevende dag is vóór Mozes gegeven. Dus, al gaf men toe dat de ceremoniën van Mozes' wet veranderlijk zijn, dan zal toch de onderhouding van de zevende dag onveranderlijk zijn.

Antwoord. Niet alle wetten, die vóór Mozes gegeven zijn, zijn onveranderlijk, maar alleen de Zedenwet of de wet van bepaalde deugden, en niet die bepaalde ceremoniën betreffen. Want ook de ceremoniën, die door God vóór Mozes ingesteld zijn, zijn - omdat ze voorbeelden waren van de weldaden van de Messias - dus ook door Diens komst afgeschaft; zoals de *besnijdenis*, die aan Abraham bevolen was. Zo ook de *offers*, die onze eerste ouders geboden waren.

Bezwaar 4. De wetten die door God vóór de val ingesteld zijn, zijn geen voorbeelden van de weldaden van Christus, en daartoe zijn alle mensen verplicht. Want toen was de belofte van de Messias nog niet gegeven; en de stand ("conditie", of: toestand) van het ganse menselijke geslacht was in onze eerste ouders enerlei. Maar de sabbat van de zevende dag is door God ingesteld vóór de zondeval van het menselijke geslacht. Dus duurt deze wet steeds voort en verplicht ze alle mensen.

Antwoord. Goed onderscheiden! Want dit is waar, voor zover het de wetten van bepaalde deugden betreft, waarvan de kennis van nature bij de schepping het menselijke verstand is ingeplant. Die zijn onveranderlijk. Maar niet bepaalde ceremoniën, of onderhouding van de zevende dag, aangezien die na de val in Mozes' wet tot een voorbeeld geworden is van de weldaden van de Messias, en dus door de Messias aan verandering onderworpen is, zoals trouwens alle andere ceremoniën, die of toen voor het eerst, of al eerder ingesteld waren. Want God heeft niet gewild, dat de schaduwen der dingen blijven zullen, wanneer de dingen zelf volbracht zijn.

Bezwaar 5. Als de oorzaak van een wet steeds voortduurt, dan geldt dat ook van de wet zelf. Maar de oorzaak van de instelling van de zevende dag, welke de gedachtenis en grootmaking is van de schepping en een overdenking van Gods werken, is altijd durend. Dus is de wet van de zevende dag ook na Christus' komst onveranderlijk.

Antwoord. Weer dient men met onderscheid te antwoorden. Een wet is onveranderlijk om een onveranderlijke oorzaak, wanneer deze oorzaak of dit doel steeds noodzakelijk vereist, dat deze wet er moet zijn, om daardoor als door een middel dit doel te bereiken. Maar dat is niet het geval, wanneer men op andere tijden door andere middelen tot hetzelfde doel (nog) beter kan geraken; of als de wetgever door een andere wet hetzelfde doel evengoed kan verkrijgen als door deze. Maar de overdenking en grootmaking van de werken Gods kan evengoed op een andere dag geschieden als op die zevende dag. Dus maakt deze oorzaak de wet van die zevende dag niet tot een altijd durende.

Bezwaar 6. Der *Wederdopers* bezwaren tegen de onderhouding van de eerste dag: Paulus verbiedt het onderscheid van de dagen in de Christelijke gemeente, Rom. 14:5 en Kol. 2:16. Dus moet de onderhouding van de eerste dag evengoed afgekeurd ("mispresen") worden, als de onderhouding van de zevende dag.

Antwoord. Het onderscheid der dagen wordt de christenen niet helemaal verboden, maar wel wanneer men die in acht neemt met de gedachte van godsdienst of noodzaak. Maar zó wordt de eerste dag door de Gemeente niet onderhouden. Want de onderhouding van de eerste dag is op tweeërlei wijze onderscheiden van de Joodse sabbat. 1. Het was de Joden niet geoorloofd vanwege het nadrukkelijke bevel Gods de sabbat van de zevende dag, na de schepping - als zijnde een deel van de ceremoniële godsdienst - na te laten of te veranderen. Maar de Christelijke gemeente verordent de eerste (dag) voor de kerkedienst, met behoud van

("behoudens") haar vrijheid, zonder enige inbeelding van noodzaak of godsdienst. 2. De oude sabbat was een voorbeeld van de dingen uit het Oude Testament, die door Christus vervuld zouden worden. Maar onder het Nieuwe Testament bestaat deze betekenis niet meer, en let men alleen op de orde en gepastheid ("schikkelijkheid"), zonder welke de kerkedienst niet bestaat, of althans niet goed geregeld ("besteld") kan zijn; vgl. ook hetgeen hierboven bij de 2e Vraag aangetekend is over de dag des Heeren.

4. De oorzaken waarom de sabbat ingesteld is.

De voornaamste oorzaken waarom de sabbat ingesteld werd, zijn deze:

1. Opdat de kerkedienst onderhouden zou worden; en wat dit betekent en waarom het nodig is, zal hierna uitgelegd worden.
2. Opdat hij onder het Oude Testament een voorbeeld zijn zou van de geestelijke en eeuwige sabbat, Ez. 20:12: "Daartoe ook gaf Ik hun Mijn sabbatten, om een teken te zijn tussen Mij en tussen hen, opdat zij zouden weten, dat Ik de HEERE ben, Die hen heilige."
3. Opdat er een publieke oefening der gebeden, der belijdenis en der gehoorzaamheid aan God zijn zou.
4. Opdat die zevende dag de mensen herinneren zou aan de schepping der wereld, en aan de overdenking van de Goddelijke werken, die in zes dagen door God geschapen zijn. Want anders kan ons hart niet tot de beschouwing van God en van Zijn werken gericht worden, tenzij het de zorg voor de uiterlijke en aardse dingen aflegt.
5. Opdat de werken der liefde en der weldadigheid jegens de naaste op deze dag het meest gepleegd zouden worden.
6. Om de lichamelijke rust van de mensen. (Lansbergen. Opdat zo voor de gezondheid zowel van de ziel, als van het lichaam gezorgd worde. Want het gemoed heeft rust nodig van de aardse zorgen, en het lichaam van het werk. Want het is niet uit te houden ("harden"), wanneer men niet enige verlichting en rust geniet: zoals Anacharsis zei: '*s Mensen gemoed is gelijk aan een boog, die, als hij soms niet eens ontspannen wordt, breekt*'. Daarom behoort dit gebod de dienstknechten en de dienstmaagden aangenaam te zijn. Want als de Heere hieraan herinnert, dan geeft Hij te kennen, dat de sabbat is ingesteld tot hun verlichting en rust. En daarop slaat ook, dat hier aan de beesten herinnerd wordt. Want de Heere verbiedt niet slechts om de beesten op een onbarmhartige wijze te gebruiken, maar daarmee ontnemt Hij ook de knechten en dienstmaagden alle gelegenheid om te werken. Want wanneer de beesten rust gegund wordt, dan wordt die ook aan het dienstpersoneel gegund. Dit verklaart Salomo van een wellevende en 'onwellevende heer: "De rechtvaardige kent het leven zijner beesten, maar de barmhartigheden der goddelozen zijn wreed" (Spr. 12:10). Dus moeten de heren er aan herinnerd worden, dat zij hun personeel op de sabbatdag laten rusten; en de dienstboden, als zij zulke meesters of heren hebben, dienen niet alleen van het werk te rusten, maar ook de sabbat recht te heiligen.)
7. Opdat het volk Israël door dit kenmerk, van de andere volken onderscheiden zou worden.

5. Hoe de sabbat geheiligd en ontheiligd wordt; of welke werken er op de sabbat geboden óf verboden zijn.

De heiliging of het heilig gebruik van de sabbat is tweeledig, zoals tevoren geleerd is, dat de sabbat ook tweeërlei is.

I. De heiliging van de *uiterlijke* sabbat is: Wanneer de heilige werken, die God op die dag geboden heeft te doen, verricht worden. Daarentegen is er de ontheiliging van de sabbat, wanneer Of de heilige werken nagelaten worden, óf de onheilige werken worden gedaan. En de delen van deze heiligmaking, of de voornaamste werken die men op de sabbat behoort te doen, worden in de Catechismus in deze woorden uitgedrukt: "Dat ik tot de gemeente Gods naartiglijk kome, om Gods Woord te horen, de sacramenten te gebruiken, God de Heere openlijk aan te roepen, en de armen Christelijke handreiking te doen." Daar worden ons de volgende delen der heiligmaking aangewezen.

1. *Publieke verkondiging* van Gods ware leer en van Zijn wil. De verbreiding van de ware leer wordt ook in het derde gebod bevolen, maar dan die een ieder persoonlijk in het bijzonder toekomt. Hier in dit gebod wordt een eigen ambt om te leren voor zekere personen ingesteld, die door God met gaven, die daarvoor nodig zijn, begiftigd, en door de gemeente wettig geroepen zijn om te leren. Hun wordt hier geboden, dat zij de gezonde leer enerzijds publiek in hun predicates getrouw zullen voorstellen, en anderzijds in het bijzonder die zullen verklaren, al naardat de nood en gelegenheid het vereist, tot stichting van allen en tot zaligheid van een ieder. Daartoe dienen de teksten Lev. 10:11, Hand. 13:15 en 17:2 en 17, en 2 Tim. 4:2. Met de verkondiging van de ware leer strijdt: 1. *Nalatigheid in, of verzuim van het leerambt*, hetzij publiek of persoonlijk; waarover God klaagt bij de profeet, Jes. 56:10: "Hun wachters zijn allen blind, zij weten niet; zij allen zijn stomme honden, zij kunnen niet bassen; zij zijn slaperig, zij liggen neder, zij hebben het sluimeren lief"; en Ez. 34:2: "Wee den herderen Israëls, die zichzelf weiden!" enz. 2. *Vervalsing of geringschatting ("verkleyninghe") der leer*, of ze ombuigen naar de opvattingen, aandoeningen en begeerten van de dienaars, der Overheden, of van anderen, of naar zijn eigen persoonlijke voordeel, 2 Kor. 2:17: "Wij dragen niet, gelijk velen, het Woord Gods te koop."

2. *Bediening der sacramenten* naar de instelling van God. Ook deze moet geschieden door de dienaars der Kerk, die wettig geroepen zijn; en toch is zij niet, zoals trouwens de leer ook niet, aan bepaalde dagen gebonden. Wel moeten ze vooral op de sabbat, in de vergadering der gemeente bediend worden, 1 Kor. 11:20: "Als gij dan bijeen samenkomt, dat is niet des Heeren Avondmaal eten", en vers 33: "Zo dan, mijne broeders, als gij samenkomt om te eten, verwacht elkander"; en Hand. 2:42: "En zij waren volhardende in de leer der apostelen, en in de gemeenschap, en in de breking des broods, en in de gebeden."

Hiermee is in strijd: 1. *Nalatigheid* of verzuim om de gemeente te *vermanen* om de sacramenten te gebruiken. 2. *Onwettige bediening der sacramenten*; namelijk wanneer men van de ceremoniën, die God ingesteld heeft, iets afdoet, of er iets aan toedoet, of wanneer van de sacramenten uitgesloten worden, die daartoe behoren toegelaten te worden; of wanneer zij toegelaten worden, die volgens Gods instelling er behoren afgehouden te worden; of wanneer het volk niet onderwezen wordt inzake het wettige en oprechte gebruik der sacramenten.

3. *Ijver om de leer te leren*, welke in de ware kerk onderwezen wordt, d.w.z. naartig in de vergadering der gemeente komen, om te horen en te leren de hemelse leer¹, en ze ook naartig te horen, overdenken, lezen en onderzoeken, Hand. 17:11: "En dezen waren edeler dan die te Thessalonica waren, als die het Woord ontvingen met alle toegenegenheid, onderzoekende dagelijks de Schriften, of deze dingen alzo waren." (Lansbergen. Hiertoe dient het voorbeeld van David zelf, die deze vergaderingen zeer hooggeacht heeft, zoals duidelijk uit zijn Psalmen blijken kan (Ps. 23:6; 27:4; 42:2 en 84:2). En het voorbeeld der *Apostelen*, van wie Lukas schrijft, dat zij dikwijls in de tempel van Jeruzalem en in de synagogen gegaan zijn, en daarin Christus Zelf navolgden (Hand. 3:1; Joh. 2:13v., 5:1 en 14; 6:4 en 59, en 7:2, 10 en

---

¹ Deze uitdrukking (doctrina coelesta) komen we vaak in de geschriften van die Hervormer Johs. Calvijn tegen.

14). En zo ook het voorbeeld van de *gelovigen* in de oud-Christelijke ("eerste") Kerk, van wie dezelfde Evangelist getuigt, dat zij daar *in de tempel* dagelijks eendrachtig bijeenbleven (Hand. 2:42 en 46). En vooral wordt hun, die thans de Kerk dienen of nog dienen zullen, een naartoe vlijt bevolen, teneinde de hemelse leer te verstaan, 1 Tim. 4:13: "Houd aan in het lezen, in het vermanen, in het leren", enz.

Hiermee is in strijd: 1. *Verachting en verzuim* van de leer (Hebr. 10:24), d.w.z. óf niet aanwezig zijn onder de heilige predicates, zonder wettige verhindering ("oorsake"), en werken verrichten op de sabbat, die best konden wachten of niet naar de heilige predicates luisteren, óf de Christelijke leer niet overdenken of onderzoeken. 2. *Onachtzaamheid om de leer te leren kennen*, bij de dienaren, of bij degenen, die door God geroepen zijn om de goede leringen te bestuderen, en die of te eniger tijd¹ dienen zullen om de leer te verbreiden, of die beter gelegenheid en macht hebben, dan anderen, om te leren, Luk. 12:48: "Een iegelijk wien veel gegeven is, van dien zal veel geëist worden; en wien men veel vertrouwd heeft, van dien zal men overvloediger eisen." 2. *Nieuwsgierigheid* ("curieusheid"), d.w.z. een ijver om dingen te weten of te horen, die door God niet geopenbaard zijn, die men niet behoeft te weten, of nieuwe dingen, Spr. 25:27: "Veel honig te eten is niet goed; maar de onderzoeking van de heerlijkheid van zulke dingen is eer"; "Jezus Sirach", 3:23: "Dingen die u te zwaar zijn, onderzoek ze niet onbedacht"; zo ook 1 Tim. 4:7; 2 Tim. 2:23, id. 4:3, en Tit. 3:9.

4. *Het gebruik der sacramenten*, dat wettig zijn moet, n.l. naar de instelling van God, Hand. 20:7: "Op den eersten dag der week, als de discipelen bijeengekomen waren om brood te breken, handelde Paulus met hen." Zo had God geboden, dat het *Pascha* gehouden zou worden in de plechtige vergadering des volks, en Hij had voor de andere feesten en sabbatten hun bijzondere offers verordend. En op dezelfde manier als God wil, dat in de publieke samenkomsten der gemeente de ware leer gehoord wordt, zo wil Hij ook, dat daar het wettige gebruik van de sacramenten gezien wordt. Want Hij wil dat deze beide bekend zijn, opdat Zijn gemeente gekend en onderscheiden zal worden van andere sekten en volken. Ook de sacramenten zijn - evenals het Woord - middelen ("instrumenten"), om het geloof en de Godzaligheid in ons te wekken en te voeden, en een (onder)deel van de openbare godsdienst(oefening) in de gemeente. Dus komt het gebruik ervan het allermeeest op de sabbat van pas.

Hiermee is in strijd: 1. *Nalatigheid en verachting van de sacramenten*. 2. *Ontheiliging* van de sacramenten, wanneer die niet gebruikt worden op de wijze, zoals God bevolen heeft, of niet door degenen gebruikt worden, voor wie ze ingesteld zijn. 3. *Superstitieus of bijgelovig ("afgeloovigh") gebruik* der sacramenten, wanneer de zaligheid en de genade Gods gebonden wordt aan de onderhouding van de ceremoniën, of wanneer ze tot zulke doeleinden gebruikt worden, waartoe ze door God niet zijn ingesteld, Gen. 17:14: "Wiens voorhuids vlees niet zal besneden worden, dezelve ziel zal uit haar volken uitgeroeid worden"; Jes. 66:3: "Wie een os slacht, slaat een man."

5. *Publieke aanroeping*, wanneer wij onze belijdenis, dankzegging en begeerten met de gemeente samenvoegen. Hieraan heeft Christus een bijzondere belofte toegezegd, Matth. 18:19: "Indien er twee van u samenstemmen op de aarde over enige zaak, die zij zouden mogen begeren, dat die hun zal geschieden van Mijn Vader, Die in de hemelen is."

(Lansbergen. Daarom noemt Christus het huis Gods een *huis des gebeds* (Matth. 21:13). En de koninklijke profeet David vermaant Israël, dat zij in de gemeenten de HEERE zullen loven (Ps. 68:27); en hijzelf verklaart, dat hij de HEERE "van ganser harte zal loven in den raad en vergadering der oprechten" (Ps. 111:1). Dat dit eertijds onder het Oude Testament de manier

---

¹ "schier ofte morghen" (vgl. Van Dale, op "schier").

geweest is, waarop de gemeente op de sabbatten in het openbaar placht te bidden en de Heere te danken, blijkt voldoende uit *Ps. 92*, dat "een *lied op den sabbatdag*" is. En Lukas zegt, dat hetzelfde door de gelovigen in de oud Christelijke Kerk onderhouden is, wanneer hij verklaart, dat zij waren volhardende in de leer de Apostelen, en in de gemeenschap, en in de breking des broods en *in de gebeden*; en wanneer hij op een andere plaats schrijft (*Hand. 16:13*), dat Paulus de dag des sabbats buiten de stad ging, aan de rivier, "waar het gebed placht te geschieden." Dus moet men in dit opzicht de voetstappen van de Godzaligen volgen!)

En Christus verbiedt niet de publieke gebeden, maar de eergierigheid en huichelarij, *Matth. 6:6*, zeggende: "Wanneer gij bidt, ga in uw binnenkamer, en uw deur gesloten hebbende, bid uwen Vader, Die in het verborgen is; en uw Vader, Die in het verborgen ziet, zal het u in het openbaar vergelden." Want dat getuigen ook de voorafgaande woorden (vers 5): "Wanneer gij bidt, zo zult gij niet zijn gelijk de geveinsden; want die plegen gaarne in de synagogen en op de hoeken der straten staande, te bidden, opdat zij van de mensen mogen gezien worden. Voorwaar, Ik zeg u, dat zij hun loon weg hebben." Daar spreekt de Heere Christus dus over de privé-gebeden, die niet op Farizeese manier mogen gedaan worden; vgl. de Kanttekening.

Hiermee is in strijd: 1. *Verzuim* van de gebeden in de gemeente. 2. Een *gehuicheld* element ("Een gehuichelde teghenwoordigheyd") in de gebeden der gemeente, zonder aandacht en, genegenheid. 3. Een *opzeggen* van de gebeden, dat niet dient tot stichting van de gemeente, *1 Kor. 14:17*: "Want gij dankzegt wel behoorlijk, maar de ander wordt niet gesticht."

6. *Liefde en weldadigheid* jegens de armen, of aalmoezen geven; waarover de Apostel spreekt in *1 Kor. 16:v*.

Hiermee is in strijd: 1. *Verzuim* of verachting van de armen. 2. *Eerzucht* bij het geven van de aalmoezen, *Matth. 6:2*.

7. *Heerlijkheid ("Eere") van de kerkedienst*, welke veel deugden bevat:

1. *Eerbied*, d.w.z. dat wij belijden, dat door Gods orde(ning) en wil de instelling en de onderhouding van de kerkedienst, en de verzameling van de gemeente daardoor plaatsheeft; en dat wij deze onze opvatting ("gevoelen") van de kerkedienst in woorden en werken tonen, *1 Kor. 4:1* en *2 Kor. 5:20*.

2. *Liefde*: Dat wij graag naar de kerk komen in de vergadering van de gemeente, en de leer der gemeente (aan)horen en ons eigen maken ("leeren"), en dat wij de trouwe dienaars der gemeente een goed hart toedragen, niet alleen omdat wij verplicht zijn hen als broeders lief te hebben, maar ook om het ambt, dat zij bedienen. *Ps. 84:2* en *11*: "Hoe lieflijk zijn Uwe woningen, o HEERE der heirscharen. Want één dag in Uwe voorhoven is beter dan duizend elders"; en *Ps. 122:1*, Vgl. ook *Jes. 52:7*, *Rom. 10:15*, *Fil. 2:29* en *1 Thess. 5:12*.

3. *Gehoorzaamheid* in de dingen, die de kerkedienst betreffen, *Hebr. 13:17*: "Zijt uw voorgangers gehoorzaam en zijt hun onderdanig; want zij waken voor uw zielen, als die rekenschap geven zullen; opdat zij dat doen mogen met vreugde en niet al zuchtende; want dat is u niet nuttig." Hiertoe behoort het ganse Christelijke leven, dat een geestelijke sabbat is, d.w.z. de werken der liefde jegens God en de naaste. Want een geestelijke sabbat viëren is niets anders dan in ons leven gehoorzaam zijn aan de stem Gods, die ons door de dienst der gemeente aanspreekt.

4. *Dankbaarheid*, d.w.z. alle dienstige werken, die tot onderhouding van de kerkedienst en van de dienaars behoren. Want aangezien God wil, dat er een kerkedienst zijn zal, zo wil Hij tevens, dat ze onderhouden zal worden, en dat een ieder tot onderhoud daarvan iets zal geven. Daartoe behoren de wetten van Mozes over de eerstgeborenen, over de eerste vruchten, over

de tienden en velerlei offers, die aan de priesters en Levieten waren geschonken ("toegheleyt") tot hun onderhoud en gage; en hoewel haar omstandigheden afgeschaft zijn, blijven die wetten toch, wat haar wezen betreft; namelijk dat de kerkedienst tot aan het einde der wereld onderhouden zal worden. Deut. 12:19: "Wacht u, dat gij den Leviet niet verlaat, al uw dagen in uw land"; zo ook 1 Kor. 9:7, 9, 13; Gal. 6:6; 1 Tim. 5:17 en Matth. 10:14.

(Lansbergen. De Godzalige Overheden moeten er dan ook aan herinnerd worden, dat zij op het onderhouden van dit gebod alzo aansturen, dat zij zelf de kerkedienst bevorderen en onderhouden. Laat ze dus de Godzalige koningen David, Josafat, Hiskia en Josia navolgen. Want toen *David* de ark des Heeren in zijn stad had laten terugbrengen, heeft hij ze bij die dienaars geplaatst, en heeft hij de ambten van de priesters en levieten zowel voor de ark, als voor de tabernakel verdeeld (1 Kron. 16:1 en 4). En toen *Josafats* rijk bevestigd was, heeft hij de gemeenten laten reinigen en onderwijzen, na profeten gezonden te hebben door alle steden van Juda (2 Kron. 19:8-11). En *Hiskia* en *Josia* zijn hem ook gevolgd in het zuiveren en herstellen van de godsdienst (2 Kron. 31:2-4; 34:8, en 35:2-5).

Daarom behoren de Christelijke overheden hun steden en kerken te reinigen van alle afgoderij, en de zuivere godsdienst weer getrouw op te richten; en, naar het oordeel van de kerkeraad, geleerde en bekwame dienaars over de gemeente te stellen, die hun ambt naar behoren bedienen kunnen. Zij moeten hun ook allen tezamen eerlijke en milde traktementen ("gagien") geven. Want naar Christus' eigen getuigenis is de "arbeider zijn voedsel waardig" (Matth. 10:10); waarmee ook de Apostel instemt, als hij schrijft, dat "de Heere geordineerd heeft dengenen, die het Evangelie verkondigen, dat zij van het Evangelie leven"; en dat zij daarvan zo kunnen leven, dat zij ook "hun huisgenoten" kunnen "verzorgen" (1 Tim. 5:8), opdat zij, als zij dat niet doen, het geloof niet verloochenen, en nog erger zijn dan een ongelovige; te meer, omdat zij zich niet mogen "inwikkelen in de handelingen des leeftochts", 2 Tim. 2:4. Mozes vertelt van deze mildheid (Gen. 47:22) een zeer schoon voorbeeld bij de heidense Farao; namelijk: Wanneer de Egyptenaars bij gebrek aan koren hun land aan de koning moesten verkopen, dat Jozef dan "alleen het land der priesters niet kocht, want de priesters hadden een bescheiden deel van Farao", enz. Dit voorbeeld van de heidense koning behoren de christen-vorsten na te volgen, en hieruit moeten zij leren verstaan, hoeveel zij in dit opzicht schuldig zijn aan de kerkedienst, die door God Zelf ingesteld is.

In dit deel der heerlijkheid wordt, naast de kerkedienst, mede begrepen het onderhoud van de *scholen*, aangezien zonder de geleerdheid en de kennis ("wetenschap") van talen en kunsten de mensen niet geschikt zijn om te leren, noch de zuiverheid der leer onderhouden of tegen de ketters verdedigd worden kan. (Lansbergen. Uit de scholen dienen voort te komen, en moeten zij genomen worden, die de gemeenten tot Gods eer en zaligheid der gelovigen zullen regeren. Daarom heeft men onder Gods volk steeds op de scholen goed gelet. Want hieronder valt alles, wat men leest van de kinderen der profeten, en van de colleges, waarover Samuël, Elisa en nog anderen gesteld waren (1 Sam. 10:10, en 19:20; 2 Kon. 2:3, 5, 7 en 15). Ook is bekend, dat Paulus aan de voeten van Gamaliël onderwezen is (Hand. 22:3), en dat Timothéüs van zijn jeugd af de Heilige Schriften geleerd heeft (2 Tim. 3:15).

De kerkgeschiedenis vertelt van de evangelist Markus, dat hij in de beroemde stad in Egypte, Alexandrië, een grote menigte leerlingen gehad heeft, wie hij de Heilige Schrift heeft voorgelezen en uitgelegd; en deze school heeft zeer voortreffelijke mannen voortgebracht ("uytgeheven") (Vgl. Euseb., Eed. hist., libr. 2. cap. 17. Hieron. libr. de Script. Eed.). En in latere tijden zijn er ook verschillenden geweest, die, door deze voorbeelden bewogen, publieke scholen hebben opgericht. Want in Italië wordt Bononia gehouden voor de allereerste school ("winckel") van de Christelijke leer, die kort na de dood van (de kerkvader)

Augustinus, toen Theodosius keizer was, opgericht is door de bisschop van die stad, Petrovius. In die tijd was er geen onvermaarde school in *Lyon*, in Frankrijk. In Engeland was er de school van Bannochra, waaruit de ketter Pelagius is voortgekomen. In Duitsland was er een school in Trier, waar Athanasius, en na hem Hieronymus lange tijd gewoond heeft. Door keizer Karel de Grote zijn gesticht en vernieuwd: in Italië de scholen in Pavia en Padua, in Frankrijk de scholen in Parijs en Toulouse, en in Bohemen de school in Praag, en nog andere elders.

Aangezien het dus blijkt, dat steeds enkele Godzalige mannen er zich op toegelegd hebben om Gods Kerk door dit middel te vermeerderen en te versieren, behoren de Godzalige Overheden hun voetstappen na te volgen. Want hoeveel eraan gelegen is, om scholen te bezitten, die goed geregeld waren, heeft de ervaring in de laatste tijd voldoende geleerd; aangezien de waarheid door de inspanning van geleerde mannen, als het ware uit zeer dichte duisternis der dwalingen in het licht gebracht en uitgebreid is. Reden waarom ook Julianus, de afvallige keizer, verboden heeft, dat de kinderen der Christenen op de scholen zouden onderwezen worden, opdat zó het christen-geloof en -religie, beroofd van bekwame leraars, vanzelf in verval zou raken. En daarom behoren de christen-vorsten en -overheden, als zij niet op deze Julianus willen gelijken, metterdaad te doen blijken, dat de zorg voor de scholen hun speciaal ter harte gaat.

5. *Billijke goedertierenheid* in het dulden van de zwakheden van de dienaars, die niet al te zeer en publiek het ambt verderven of beletten, noch aan de gemeente grote ergernis geven, 1 Tim. 5:19: "Neem tegen een ouderling geen beschuldiging aan, anders dan onder twee of drie getuigen." Tegen de heerlijkheid, (bewezen) aan de kerkedienst, strijdt: verachting van die dienst, wanneer de dienst óf verwijderd of aan onwaardigen toevertrouwd wordt; of wanneer men loochent, dat het een middel is, dat God gebruiken wil om Zijn gemeente te verzamelen; of wanneer de trouwe dienaren smaad wordt aangedaan, of wanneer zij gehaat worden; of wanneer men niet gehoorzaam is om de beluisterde leer in het leven in praktijk te brengen; en wanneer, vooral op de sabbat, de werken der liefde en Godzaligheid nagelaten worden, en als de tijd met verkeerde af ijdele dingen doorgebracht, of met boze werken gevuld wordt; of wanneer aan de vrome dienaars niet het nodige levensonderhoud gegeven wordt; wanneer zij niet verdedigd worden, of als men hun de andere diensten der dankbaarheid en beleefdheid weigert te bewijzen; om nog maar te zwijgen van het feit, wanneer de dienaars onrecht aangedaan wordt, of wanneer het onderhoud van de scholen en der geleerdheid verzuimd wordt; of wanneer de gebreken of zwakheden van de dienaars, die men zou kunnen dulden en over het hoofd zien, op 't lelijkst worden afgeschilderd ("afghemaelt"); of wanneer om hunnentwil de dienst veracht of verzuimd wordt.

En tot dusver, wat betreft de heiliging van de uiterlijke sabbat.

II. De heiliging van de *innerlijke of geestelijke sabbat* wordt in de Catechismus aangewezen in de volgende woorden: „Ten andere, dat ik al de dagen mijns levens van mijn boze werken ruste, de Heere door Zijn Geest in mij werken late, en alzo de eeuwige sabbat in dit leven aanvange." Dit gedeelte wordt zeer fraai door de profeten, en vooral door Jesaja verklaard (Jes. 1:13-17). Want nadat hij in hfdst. 1, in vers 13 en 14, verklaard had, dat God de vergaderingen, die de Joden - zowel op de sabbat, als op andere feestdagen - hielden, haatte, brengt Hij dadelijk de oorzaken van deze haat naar voren: "Want uw handen zijn vol bloed" (vers 15); en onderwijst Hij hun tenslotte, hoe zij de innerlijke sabbat behoren te heiligen, dat zij namelijk zouden "aflaten van kwaad te doen, en leren goed te doen" (vers 16v.).

Datzelfde leert hij ook in Jes. 58 (de verzen 13 en 14): "Indien gij uw voet van den sabbat

afkeert, van te doen uw lust op Mijn heiligen dag; en indien gij den sabbat noemt een verlustiging, opdat de HEERE geheiligd worde, Die te eren is; en indien gij dien eert, dat gij uw wegen niet doet en uw eigen lust niet vindt, noch een woord daarvan spreekt; dan zult gij u verlustigen in den HEERE, en Ik zal u doen rijden op de hoogten der aarde, en Ik zal u spijzigen met de erve van uw vader Jakob; want de mond des HEEREN heeft het gesproken." Daartoe vermaant ons ook de Heere Christus met die gouden spreuk (Matth. 16:24): "Zo iemand achter Mij wil komen, die verloochene zichzelf en neme zijn kruis op en volg Mij"; en de apostel Paulus (Gal. 5:16v.): "Wandelt door den Geest, en volbrengt de begeerlijkheid des vleses niet."

Waartoe deze heiliging van deze innerlijke sabbat zich nog verder uitstrekt, wordt ook in de Catechismus geleerd: "(Opdat ik) also den eeuwigen sabbat in dit leven aanvange." Want behalve de twee, waarover al gesproken is, stelt de Schrift nog een derde (rust), waarin wij de gelukzalige en *eeuwige rust* genieten zullen, Hebr. 4:9-11: "Er blijft dan een rust over voor het volk Gods. Want die ingegaan is in Zijn rust, heeft zelf ook van zijn werken gerust, gelijk God van de Zijne. Laat ons dan ons benaastigen om in die rust in te gaan, opdat niet iemand in hetzelfde voorbeeld der ongelovigheid valle." Daarmee leert de Apostel, dat er geen andere weg is om tot de eeuwige rust te komen, dan dat wij ophouden met onze verkeerde werken en die rust in dit sterfelijke leven beginnen.

Laat ons dus bij de heiliging van de uiterlijke sabbat ook steeds de heiliging van de innerlijke voegen, opdat God onze uiterlijke sabbat niet zou haten, zoals Hij de sabbatten der Israëlieten gehaat heeft. En laat ons dagelijks al meer en meer voortgaan, en gedurig tegen het vlees strijden, totdat wij eenmaal in de eeuwige rust zullen ingaan. En dat zal enerzijds plaatshebben, wanneer wij door de dood tot het leven zullen ingaan, maar het allervolmaaktst, wanneer die laatste dag zal gekomen zijn. Want dan zal vervuld worden, hetgeen Jesaja zegt (66:23): "En het zal geschieden, dat van de ene nieuwe maan tot de andere, en van den enen sabbat tot den anderen, alle *vlees* komen zal om aan te bidden voor Mijn aangezicht, zegt de HEERE." Dan zullen wij geen tijdelijke arbeid en zorg meer behoeven, en dan zal geen verdriet of tegenspoed ("tegenheyd") ons meer genaken, omdat wij de rust des Heeren zullen genieten.

OVER DE KERKEDIENST.

Aangezien in dit gebod de publieke, uiterlijke dienst van God, en daarom ook de kerkedienst zelf, en het gebruik en de heerlijkheid daarvan ingesteld wordt, zo komt nu het onderwerp van de kerkedienst geschikt aan de orde. Dus laat ons daarover de volgende voornaamste vragen gaan bespreken:

1. Wat de kerkedienst is.
2. Hoeveel verschillende dienaars er zijn.
3. Waarom de kerkedienst is ingesteld.
4. Aan wie deze dienst behoort bevolen te worden.
5. Welke het ambt van de dienaars is.

1. Wat de kerkedienst is.

De kerkedienst is een door God ingesteld ambt, om de Gemeente te onderrichten over God en Zijn wil, op grond van Gods Woord, dat door de profeten en apostelen is nagelaten, en om de

sacramenten te bedienen volgens Gods instelling. Daarom bestaat de kerkedienst uit twee stukken, namelijk uit het prediken van Gods Woord, en uit het zuiver bedienen van de sacramenten.

2. Hoeveel verschillende dienaars er zijn, of welke graden er onder hen gevonden worden.

Van de dienaars der Kerken zijn er sommigen zonder middel door God Zelf geroepen, anderen door middel van de Gemeente.

Onmiddellijk werden de profeten en apostelen geroepen. De *prof eten* waren dienaars, die onmiddellijk door God Zelf geroepen waren, om de leer van Mozes en de belofte van de Messias te onderwijzen en te verklaren, en om de dwalingen in de Joodse kerk en burgerlijke regering te verbeteren, en om bepaalde voorzeggingen te doen over dingen, die in en buiten de Kerk zouden plaatshebben; terwijl zij van God een getuigenis hadden, dat zij in de leer niet zouden dwalen. De *apostelen* waren dienaars, die onmiddellijk door Christus Zelf geroepen werden, om de leer van de Messias, Die nu gekomen is, te prediken en die te verbreiden over de hele aarde, terwijl zij getuigenis hadden, dat zij in de leer niet dwaalden.

De dienaars, die middellijk geroepen werden, zijn:

1. de *Evangelisten*, die de Apostelen hielpen, en door de Apostelen gezonden werden om verschillende gemeenten te onderwijzen.
2. *Bisschoppen* ¹ of *herders*, die tot dienaar door de Gemeente beroepen worden om het Woord Gods te onderwijzen, en de sacramenten in een bepaalde gemeente te bedienen.
3. *Leraars*, die door de Gemeente beroepen zijn, om in een bepaalde gemeente te leren.
4. *Ouderlingen* ("Regeerders"), die dienaars zijn, gekozen door het oordeel der gemeente, om de kerkelijke discipline of tucht te handhaven ("regeerden"), en de dingen te bedienen, die de gemeente nodig heeft.
5. *Diakenen*, dat zijn dienaars, die door de gemeente gekozen zijn, om zorg te dragen voor de armen, en om de aalmoezen uit te delen (Vgl. over de gewone dienaars der gemeente de N.G.B., art. 30 en 31).

3. Waarom de kerkedienst ingesteld is.

De redenen waarom God de kerkedienst heeft ingesteld, zijn de volgende: 1. Om Gods eer. Want God wil onder het menselijke geslacht niet alleen persoonlijk ("in 't besonder") door een ieder, maar ook openlijk door de stem der gehele Gemeente in dit leven geprezen en aangeroepen zijn, Ps. 68:27: "Looft God in de gemeenten!" 2. Opdat ze een instrument of middel zou zijn, waardoor de mensen tot God bekeerd worden, Ef. 4:11v.: "Dezelfde heeft gegeven sommigen tot apostelen, en sommigen tot profeten, enz. tot de volmaking der heiligen." 3. Opdat God Zichzelf zo zou voegen naar onze zwakheid, door de mensen door middel van mensen te onderrichten. 4. Opdat Hij Zijn liefde jegens de mensen zou tonen, (daarin) dat het Hem belieft om de mensen te maken tot dienaars van het allervoortreffelijkste werk en van de dienst der verzoening, welke Gods Zoon ook Zelf bediend heeft, 2 Kor. 5:16. 5. Opdat de Gemeente in deze wereld zichtbaar en bekend zou zijn, en opdat de verworpenen zich niet hebben te verontschuldigen.

---

¹ Bisschop komt van het Griekse woord "episcopus", = opziener; het duidt een werk en dienst aan, en geen niets-doen of heerschappij.

4. Aan wie de kerkedienst behoort bevolen te worden.

Aan wie de kerkedienst bevolen behoort te worden, leert de Apostel uitvoerig ("in 't lange") in de Zendbrieven aan Timothéüs en aan Titus. De samenvatting daarvan is ("De somma is"): De kerkedienst moet bevolen worden 1. aan *mannen*, en niet aan vrouwen, 1 Tim. 3:2: "ener vrouwe man"; 1 Tim. 2:12: "Ik laat de vrouw niet toe, dat zij lere." 2. Die een *goed getuigenis* hebben in en buiten de Gemeente, 1 Tim. 3:2: "Een opziener dan moet onberispelijk zijn", en vers 7: "Hij moet ook een goede getuigenis hebben van degenen die buiten zijn, opdat hij niet valle in smaadheid en in den strik des duivels." 3. Die *geschikt* zijn om te *leren*, d.w.z. die de leer recht verstaan, en middelmatige gaven hebben om ze recht voor te stellen, 1 Tim. 3:2: "Een opziener moet bekwaam zijn om te leren"; Tit. 1:9: "Die vasthoudt aan het getrouwe Woord, dat naar de leer is, opdat hij machtig zij beide om te vermanen door de gezonde leer en om de tegensprekers te wederleggen" (Vgl. N.G.B., art. 30).

5. Welke het ambt der dienaars is.

Het ambt van de dienaars is: 1. De ware en onvervalste hemelse leer van *Wet* en *Evangelie* op een bekwame wijze voorstellen, zodat ze begrepen kan worden. 2. De *sacramenten* recht bedienen, naar Gods instelling. 3. De gemeente met een *goed voorbeeld* van christelijk leven voorgaan, Tit. 2:7: "Betoon uzelf in alles een voorbeeld van goede werken." 4. IJverig *acht* geven op de kudde, Ez. 34:4; Hand. 20:28: "Zo hebt dan acht op uzelf, en op de gehele kudde." 5. De Gemeente helpen oordelen. 6. Ervoor zorgen, dat er op de *armen* goed acht gegeven wordt. (Vgl. N.G.B., art. 30).

OVER DE CEREMONIËN.

Daar wij zeiden, dat het tweede deel van dit gebod ceremonieel is, d.w.z. de wet der ceremoniën betreft, zal het niet ongepast zijn, om hier ook wat over de ceremoniën te handelen. De voornaamste vragen inzake de ceremoniën zijn de volgende:

1. Wat ceremoniën zijn.
2. Waarin zij van de deugden verschillen.
3. Hoe velerlei de ceremoniën zijn.
4. De door de Gemeente ingestelde ceremoniën zijn geen diensten van God, en kunnen ook op aanraden der Gemeente om bewijsbare redenen weer veranderd worden.

1. Wat ceremoniën zijn.

Een *ceremonie*, of *ceremonia* in het Latijn, en *thrèskeia* in het Grieks, werd door de Romeinen alle godsdienst genoemd, naar de stad Caere; waar de beelden van hun goden bewaard waren tegen de Fransen; zoals Livius verklaart in het vijfde boek. Macrobius zegt echter, dat deze naam afkomstig is van een Latijns woord "Carere", dat ontberen betekent.

In de Gemeente worden ceremoniën genoemd: bepaalde uitwendige gedragingen ("manieren van doen"), die in gebruik zijn bij de kerkedienst, en ingesteld werden: óf omwille van de orde, óf om iets te betekenen.

2. Waarin de ceremoniële wetten verschillen van de wetten der zeden, of der deugden.

De ceremoniën verschillen van de deugden:

1. De ceremoniën gelden slechts voor een tijd, maar de deugden moet men altijd onderhouden.
2. De ceremoniën geschieden steeds op één manier, maar de deugden worden niet steeds op één manier gedaan.
3. De ceremoniën betekenen iets; en de deugden zijn hetgeen daardoor betekend wordt.
4. De deugden bevatten ook mede de ceremoniën, en de ceremoniën zijn bepaalde bijzondere ordinantiën.
5. De deugden zijn het doel en oogmerk, waartoe de ceremoniën beoefend worden, en de ceremoniën zijn omwille van de deugden ingesteld. Wat het verschil tussen Mozes' ceremoniële wetten én Mozes' wetten over de zeden of deugden betreft, leze men na, wat geschreven is bij de tweede Vraag over de Wet.

3. *Hoe velerlei ceremoniën er zijn.*

De ceremoniën zijn tweërlei. Sommige zijn door God Zelf geboden, en andere zijn door mensen ingesteld.

De door God geboden ceremoniën zijn Gods dienst, en kunnen niet veranderd worden, dan alleen door God Zelf, en dat zijn óf offers óf sacramenten.

De *offers* zijn door God ingestelde ceremoniën, waardoor wij aan God een bepaalde gehoorzaamheid bewijzen.

De *sacramenten* zijn door God ingestelde ceremoniën, waardoor God ons bepaalde weldaden schenkt en verzegelt.

De door de Gemeente ingestelde ceremoniën zijn geen diensten van God, en kunnen ook op aanraden ("raed") der Gemeente om bewijsbare redenen weer veranderd worden.

4. Of het de Gemeente geoorloofd is, om ceremoniën in te stellen.

De Gemeente heeft de bevoegdheid ("macht"), ja behoort zelfs enkele ceremoniën in te stellen. Want zonder een goede regeling ("ordinantie") voor alle omstandigheden kan de Zedenwet zelf niet onderhouden worden. Maar men dient wel bij dat instellen de volgende voorwaarden in acht te nemen:

1. Dat zij niet goddeloos, maar overeenkomstig Gods Woord zijn.
2. Dat ze ook niet superstitieus of bijgelovig zijn, die men zou verzinnen om een dienst van God te zijn, of waarmee men (iets) zou kunnen verdienen, of die men noodzakelijk zou moeten onderhouden.
3. Dat ze niet vele, lastig en moeilijk ("swaer") zijn.
4. Dat ze niet onnut of vergeefs zijn, maar tot stichting strekken. (Vgl. N.G.B., art. 32).

ZONDAG 39.

Verklaring van het vijfde gebod.

Tot nu toe zijn de vier geboden van de *eerste Tafel* der wet verklaard. Daarin was ons voorgeschreven, hoe wij God recht zullen kennen en dienen, inwendig en uitwendig, persoonlijk en in het openbaar. Nu volgt de verklaring van de *tweede Tafel*, waarin ons voorgeschreven wordt, hoe wij ons jegens onze naasten zullen gedragen. Deze Tafel bestaat uit zes geboden, waarvan het *eerste*, dat dus het *viijfde gebod* is, in deze Zondagsafdeling verklaard wordt. Teneinde orde te onderhouden onder het menselijke geslacht, heeft het Gode behaagd om de ene mens onder het gezag ("ghebied") en opzicht van anderen te stellen; aan welke orde de mensen onderworpen zijn, óf door het recht der natuur - zoals de kinderen aan hun ouders -, óf anderszins. Hier wordt nu voorgeschreven, hoe zich in deze orde de één tegenover de ander(en) gedragen ("houden") zal. 1. Hoe zij, die onder anderen gesteld zijn, zich hebben te gedragen jegens degenen, die over hen geplaatst zijn; en 2. Hoe anderzijds dezen zich hebben te betonen jegens degenen, die onder hen gesteld zijn. Aangezien aan het houden van dit gebod ten enenmale de welstand van de samenleving der mensen afhangt, evenals trouwens van het houden van de volgende geboden, wordt het niet zomaar ("slechtelijk") voorgesteld, maar, teneinde de mensen tot des te ijveriger gehoorzaamheid aan te sporen ("aanporren"), wordt er een reden bijgevoegd, waarin aan wie gehoorzamen een voortreffelijke belofte voorgesteld wordt. Bij de verklaring van dit gebod dient men te letten op 1. *het gebod*, en 2. *de reden*, waarmee het bevestigd wordt.

HET VIJFDE GEBOD.

Exodus 20:12: *"Eer uw vader en uw moeder, opdat uwe dagen verlengd worden in het land, dat u de HEERE uw God geeft."*

Deuteronomium 5:16: *"Eer uw vader en uw moeder, gelijk als de HEERE uw God u geboden heeft, opdat uwe dagen verlengd worden en opdat het u welga in het land, dat u de HEERE uw God geven zal."*

Vraag 104: Wat wil God in het vijfde gebod?

Antwoord: *Dat ik mijn vader en mijn moeder, en allen 'die over mij gesteld zijn, alle eer, liefde en trouw bewijze, en mij aan hun goede leer en straf met behoorlijke gehoorzaamheid onderwerpe a), en ook met hun zwakheid en gebreken geduld hebbe b), aangezien het Gode belijft ons door hun hand te regeren c).*

- a. Ef. 6:1-3, 5; Kol. 3:18. 20. 22-24. Ef. 5:22; Lev. 19:3, Spr. 1:8; 4:1; 15:20; 20:20, Ex. 21:17, Rom. 13:1.
- b. Spr. 23:22, Gen. 4:24-26, 1 Petr. 2:18.
- c. Ef. 6:4 en 9, Kol. 3:19, Rom. 13:2-7, Matt. 22:21.

Verklaring.

Nu volgt de *tweede Tafel*, welker gehoorzaamheid zich evengoed jegens God uitstrekt, als die

van de eerste Tafel, maar de werken worden jegens de mensen verricht. Want de gehoorzaamheid van deze Tafel wordt jegens de naasten bewezen, en door de naasten jegens God.

De hoofdsom van deze gehoorzaamheid heeft Christus in deze spreuk samengevat: "Gij zult uwen naaste liefhebben als uzelf", Matth. 22:39.

Hij leert ons ook de regel, om de geboden der tweede Tafel te verstaan, namelijk deze: "Alle dingen dan, die gij wilt, dat u de mensen zouden doen, doet gij hun ook also; want dat is de Wet en de Profeten", Matth. 7:12.

En van heel de tweede Tafel zegt Christus: *Het tweede gebod is aan het eerste gelijk*; d.w.z. de tweede Tafel is aan de eerste gelijk, wel verstaan: 1. Omdat ze beide enerlei dienst van God gebieden, namelijk de bijzondere dienst van God, die bestaat uit de onderhouding van de deugden, en die in de plaats der ceremoniën gesteld is. 2. Omdat de overtreders van beide enerlei beschoren is, namelijk een eeuwige straf. Omdat de liefde tot God en tot de naaste aan elkaar hangen, als een oorzaak en hetgeen daardoor gewerkt wordt, zodat de één zonder de ander niet kan onderhouden worden. Daarom is de gehoorzaamheid van de tweede Tafel evengoed nodig als die van de eerste Tafel. 1. Opdat door die gehoorzaamheid God ook worde gediend, en de liefde tot Hem beoefend worde, door de naastenliefde om Zijnentwil. 2. Opdat de gelijkvormigheid van de mensen met God door de naastenliefde betoond worde. 3. Opdat de gemeenschap der mensen door God om de grootmaking van Zijn Naam verordend, onderhouden worde.

Nu noemt Hieronymus het gebod om de ouders te eren nadrukkelijk het vijfde in de orde (Comm. In Ef. 6:2). En dat gebod heeft de eerste plaats in de tweede Tafel: 1. Omdat het een fundament en band is voor de gehoorzaamheid aan de andere geboden der tweede Tafel. Want wanneer zij die onder iemand gesteld zijn, gehoorzaam zijn aan degenen die over hen gesteld zijn; en zij die de gehoorzaamheid aan de volgende geboden van Godswege aan anderen behoren te gebieden en laten onderhouden, dan zullen ook de andere geboden gehoorzaamd worden. 2. Omdat hieraan toegevoegd is een speciale belofte van een lang leven, als van een bijzondere weldaad, die geschenken zal worden aan hen, die dit gebod gehoorzaam. Zijn.

Daarom heeft dit gebod twee delen, namelijk: *het gebod en de belofte*. Allereerst het *gebod*, dat men de ouders, d.w.z. al degenen die over ons gesteld zijn, zal eren. Het doel waartoe dit gebod gegeven is, is, opdat de orde der burgerlijke welstand onderhouden zal worden; welke een orde is, die door God ingesteld werd, en die bestaat uit de onderlinge diensten van hen, die zulk een opzichterampt ("over-Ampt") bekleden, én van hen, die onder iemand staan. Zij die een opzichterampt bekleden, zijn allen die God ertoe gesteld heeft, om anderen te regeren en te beschermen. Zij die onder iemand anders staan, zijn degenen, die door Hem onder anderen geplaatst zijn, om geregeerd en beschermd te worden.

Zij die in het opzichterampt gesteld zijn, worden begrepen onder de namen "vader" en "moeder", en het zijn dezen:

1. De ouders, die ons gewonnen hebben, Spr. 23:22 en 25.
2. De voogden van de wezen, Esther 2:7, 10 en 20.
3. De meesters, leraars en dienaars der gemeente, 2 Kon. 2:12 en 6:21, en 1 Kor. 4:15, Gal. 4:19.
4. De Overheden, zowel hogere als lagere, 2 Kon. 8:13.
5. Alle oude en bejaarde mensen, 1 Tim. 5:1 v.

Deze allen noemt God met de naam van vader en moeder. Want zij allen zijn in de plaats van de ouders, en zijn a.h.w. Gods vicarissen (=plaatsvervangers), of staan a.h.w. in Gods plaats, om ons te regeren en te beschermen; en zijn door God Zelf in de plaats van de ouders gesteld, toen de boosheid der mensen begon toe te nemen.

En Hij noemt hier, en gebiedt te eren: de ouders, en niet enige andere regeerders:

1. Omdat de macht en de regering der ouders de eerste en aller-oudste is onder het menselijke geslacht.
2. Omdat dit a.h.w. een regel is, waarnaar alle andere moeten geregeld worden.
3. Omdat deze macht bij de mensen liefelijk en aangenaam is, opdat zij, zich onder die macht, en daarom er zich gaarne aan onderwerpen.
4. Aangezien men aan de ouders het allermeest verplicht is, is de verachting van hen ook (des te) gruwelijker, en wordt dan ook door God streng verboden en gestraft.

Daarom wordt in dit gebod niet alleen de eer der ouders bevolen, maar ook die aan allen, die over ons gesteld zijn; en zo ook weer, niet alleen de gehoorzaamheid van de kinderen, maar ook van allen, die onder iemand anders geplaatst zijn. En hier worden ook de onderlinge ambten van beide bevolen. Want wanneer God gebiedt, dat de ouders zullen geëerd worden, dan gebiedt Hij ook, dat er ouders zullen zijn, en ook, dat zij de eer zullen waardig zijn; d.w.z., dat zij het ouderambt zullen vervullen. En wanneer de ambten der ouders worden bevolen, dan evenzo de ambten van anderen, die mede in het opzichterambt gesteld zijn; aangezien zij onder de naam "ouders" begrepen zijn. En zo gebiedt Hij ook de ambten der kinderen, wanneer Hij beveelt dat zij hun ouders eren zullen; en niet alleen van de kinderen, maar ook van allen, die onder iemand staan. Want Hij wil, dat allen die over iemand gesteld zijn, geëerd zullen worden door degenen, die onder hen staan.

Op grond hiervan kan men gemakkelijk een antwoord geven op dit bezwaar.

Bezwaar. God gebiedt in dit gebod, om alleen de ouders te eren; hetgeen het ambt is van hen, die onder iemand staan. Daarom gebiedt Hij hier helemaal niets betreffende de ambten van hen, die over anderen gesteld zijn ("in over-Ampt zijn").

Antwoord. Door deze zelfde redenering kan men het tegendeel bewijzen; omdat God gebiedt de ouders te eren, daarom gebiedt Hij ook hetgeen zij schuldig zijn te doen, die boven iemand staan. Want: 1. als Hij hen, die boven anderen staan, die naam toekent, dan schrijft Hij hun ook de zaak zelf toe, waarvan zij de naam dragen. 2. Als Hij wil, dat zij zullen geëerd worden, dan wil Hij ook, dat ze doen zullen, wat die eer waardig is.

En hoewel soms ook wel kwade mensen en zij, die de eer niet waard zijn, over ons gesteld zijn, dan moet men toch het ambt van de persoon onderscheiden; en hoewel men hun gebreken haten moet, moet men toch hun ambt eren om de ordinantie Gods, 1 Petr. 2:18. En zoals zij om huns ambts wil geëerd moeten worden - welk ambt daarin bestaat, dat zij degenen, die onder hen gesteld zijn, regeren naar de wil van God, Wiens dienaars zij zijn, zo is het ook duidelijk, dat men hun niet verder gehoorzaam mag zijn, dan wanneer zij de grenzen van hun ambt niet te buiten gaan, Hand. 5:29.

De *belofte* is deze: "Opdat uw dagen verlengd worden in het land, dat de HEERE uw God u geeft." Die belofte heeft God bij het gebod gedaan, opdat Hij ons door die bijzondere weldaad, als door een voorgestelde beloning, meer zou opwekken tot gehoorzaamheid aan hen, en opdat Hij tevens betuigen zou, hoe hoog Hij de eer der ouders acht, en hoe zwaar Hij degenen straffen wil, die de ouders niet hun eer bewijzen; en tenslotte, hoezeer de

gehoorzaamheid aan dit gebod nodig is, aangezien ze een voorbereiding is op de gehele gehoorzaamheid aan de volgende geboden, en een reden, die ons behoort te bewegen om de andere geboden te onderhouden.

Wanneer de apostel Paulus deze belofte aanhaalt, Ef. 6:2, zegt hij, dat dit het eerste gebod is met een belofte, te weten, dat een bijzondere belofte heeft, en van een bepaalde weldaad, die God aan degenen belooft, die deze gehoorzaamheid tonen. En die weldaad is een lang leven op de aarde.

Bezwaar. Een lang leven schijnt helemaal geen weldaad te zijn, omdat het menselijk leven aan zoveel ellendigheden onderworpen is. Daarom is deze belofte onnut.

Antwoord. Het gebeurt toevallig, dat een lang leven geen weldaad schijnt te zijn, dat toch inderdaad een grote weldaad is, ook al gaat het van vele ellendigheden vergezeld.

Aanhoudend bezwaar 1. Een goed, dat met tal van grote kwaden gepaard gaat, behoort men veeleer af te bidden, dan te begeren. Een lang leven gaat gepaard met vele grote kwaden. Dus behoort men vanwege die toevallige dingen, een lang leven liever af te bidden dan te begeren.

Antwoord. Men moet een goed afbidden, wanneer de kwaden, die ermee gepaard gaan, groter zijn dan dit goed. Maar aan de Godzaligen wordt met een lang leven ook een verzachting van de ellenden, en een langdurig genot van Gods zegen in dit leven beloofd. Bovendien is ook de grootmaking van God in dit leven zulk een groot goed, dat de ellende van dit leven daarmee niet behoort vergeleken te worden.

Aanhoudend bezwaar 2. De goddelozen en ongehoorzamen leven ook lang. Daarom is een lang leven geen weldaad, die in eigenlijke zin alleen de Godzaligen toekomt.

Antwoord. 1. Enkele weinige voorbeelden breken de regel niet. Want het merendeel van de ongehoorzamen komen ellendig en spoedig om, Spr. 30:17: Het oog, dat den vader bespot of de gehoorzaamheid der moeder veracht, dat zullen de raven der beek uitpikken en des arends jongen zullen het eten"; en in 20:20 (lezen we): "Wie zijn vader of zijn moeder vloekt. Diens lamp zal uitgeblust worden in zwarte duisternis." 2. Aan de Godzaligen worden de lichamelijke gaven gegeven tot hun zaligheid, maar aan de goddelozen: enerzijds opdat zij zich niet kunnen verontschuldigen, anderzijds opdat de Godzaligen en uitverkorenen, die onder hen vermengd zijn, die (gaven n.l.) kunnen genieten.

Aanhoudend bezwaar 3. Vele gehoorzame en Godzalige kinderen sterven heel vroeg. Dus wordt deze belofte niet tot allen uitgestrekt.

Antwoord.

1. Weer zeggen wij, dat enkele weinige voorbeelden de regel niet breken, want het merendeel van de Godzaligen leeft lang.

2. De belofte van de aardse goederen worde zó verstaan, dat ze toch niet zonder kastijding en het kruis zijn zal.

3. Wanneer de Godzaligen al vroeg ("tijdelijk") in het eeuwige leven opgenomen worden, dan wordt hun het lange leven overvloedig vergolden. (Lansbergen, Bastingius).

4. Het is hun soms ook beter, dat zij bijtijds uit dit leven weggenomen worden. Ten eerste, opdat zij niet met de andere mensen, zo zij lang leven, verdorven worden. En ten andere, opdat zij niet de ellende en jammer ondervinden ("smaakten"), die de Heere weet voorhanden te zijn, en opdat zij daarmee niet overvallen worden. "De rechtvaardige en de weldadige lieden worden weggeraapt voor het kwaad" (Jes. 57:1); waarvan de Schrift een voorbeeld

geeft in de dood van *Josia*, de allerheiligste en allerbeste prins, 2 Kron. 34:28).

(Bastingius. Maar zoals de Heere alle goeds en welstand belooft aan de vrome en gehoorzame kinderen, zo dreigt Hij op andere plaatsen het tegendeel aan de ondankbare en ongehoorzame. Want zulken zullen door God gestraft worden, zowel in dit, als in het toekomende leven. En worden zij niet met een haastige dood weggerukt, dan zullen zij toch met schande en oneer, en met tal van ellenden, droefenis en pijnigingen geplaagd worden. Zoals Salomo leert in Spr. 20:20: "Wie zijn vader of zijn moeder vloekt, diens lamp zal uitgeblust worden in zwarte duisternis." En de straf van het toekomende leven blijkt uit de vloek, die God over dezulken uitspreekt, Deut. 27:16: "Vervloekt zij, die zijn vader of zijn moeder veracht. En al het volk zal zeggen: Amen." Laat zich dan een ieder voor de gruwelijke toorn van God wachten en zich intijds bekeren, als iemand deze wet overtreden heeft, eer hem Gods strenge oordeel overvalt ("over den hals kome").

Ziet eens, met welk een schandelijke dood Absalom omgekomen is, die zijn vader David uit diens koninkrijk verdreven had. De Schrift deelt mee, dat er twintigduizend van degenen, die hem in het oproer gevolgd waren, in de strijd gebleven zijn, en dat "het woud verteerde veel meer van het volk dan die het zwaard verteerde te dienzelve dage", maar "zijn hoofd werd vast aan den (groten) eik, dat hij hangen bleef tussen den hemel en de aarde; en het muilnier dat onder hem was, ging door." En Joab "nam drie pijlen en stak ze in Absaloms hart, daar hij nog levend was in het midden van den eik. En tien jongens, Joabs wapendragers, omringden hem en doodden hem", 2 Sam. 18:7-15. *Cham*, die zijn vader bespot had, ontliet ook zijn straf niet. Want Noach spreekt: "Vervloekt zij Kanaän; een knecht der hechten zij hij zijnen broederen", Gen. 9:25. En hoe hem die vloek vervolgd heeft, getuigt verder de heilige Geschiedenis. Van de *kinderen te Bethel*, die de oude profeet Elisa bespot hadden, roepende: "Kaalkop, ga op, kaalkop, ga op!" lezen wij, dat - nadat de profeet hen in des HEEREN Naam gevloekt had - twee beren uit het woud kwamen en er tweeënveertig kinderen van verscheurden, 2 Kon. 2:24. Meer nog! God heeft ook in de politieke wetten van Mozes de doodstraf beschikt over kinderen, die hun vader en moeder vloekten of sloegen, of die tegenover hen ondankbaar of ongehoorzaam waren (Ex. 21:15 en 17, Lev. 20:9 en Deut. 27:16). Hij beveelt in Deut. 21:18, hoe de ouders met zulke kinderen handelen moeten, en welk gericht over hen zal uitgesproken worden. God zegt (Deut. 21:18-21): "Wanneer iemand een moedwilligen en wederspannigen zoon heeft, die de stem zijns vaders en de stem zijner moeder niet gehoorzaam is, en zij hem gekastijd zullen hebben, en hij naar hen niet horen zal, zo zullen zijn vader en zijn moeder hem grijpen, en zij zullen hem uitbrengen tot de oudsten zijner stad, en tot de poort zijner plaats. En zij zullen zeggen tot de oudsten zijner stad: Deze onze zoon is afwijkende en wederspannig, hij is onze stem niet gehoorzaam; hij is een brasser en zuiper. Dan zullen alle lieden zijner stad hem met stenen overwerpen, dat hij sterve; en gij zult het boze uit het midden van u wegdoen; dat het gans Israël hare en vreze." Daaruit kan men wel opmaken, welk een grote zonde het is, om vader en moeder ongehoorzaam te zijn; en hoe ernstig God die zonde gestraft hebben wil. En al is het, dat vandaag aan de dag veel kinderen de gruwelijkheid en grootte van deze zonde niet bedenken ("overwegen"), en dat ook tal van ouders tegen zulke verschrikkelijke zonden niet ernstig optreden ("geen ernst gebruiken ..... tegen"), en de algemene gerichten slapen en de door God bevolen gestrengheid verslapt, dan zal toch Gods onverdraaglijke toorn over zo'n onmenselijke zonde niet slapen, maar metterdaad op Zijn tijd ontwaken, en Zelf Zijn gericht uitvoeren en door tijdelijke en eeuwige straffen bewijzen, dat Hij over dezulken waakt tot hun ongeluk).

De (onder)delen van de gehoorzaamheid aan dit gebod zijn tweeërlei: sommige betreffen eigenlijk de ondergeschikten ("Onder-hoofden"), andere de overheden ("Over-hoofden") en weer andere zijn aan beiden gemeenschappelijk.

De *plichten* ("*ampten*") van de *ondergeschikten* jegens hun overheden worden in dit gebod eigenlijk uitgedrukt, met voorstelling van de plichten van de kinderen jegens hun ouders. En dit doet de Heere, onze God, niet zonder gewichtige reden. Want de ondergeschikten zijn doorgaans ("door den band") het meest nalatig in het nakomen van hun plichten, die zij aan de meerderen schuldig zijn.)

De *plichten van de ondergeschikten* worden uitgedrukt door het woord "eren", dat inhoudt:

1. *Eerbied*, dat zij Gods ordinantie in het ambt en in de rang van hen die over hen gesteld zijn, innerlijk erkennen, en voor goed aanvaarden, en deze hun aanvaarding uiterlijk te kennen, geven.
2. *Liefde* om des ambts wil.
3. *Gehoorzaamheid* in de dingen, welke zij die over hen gesteld zijn, bevelen, volgens de eis van hun ambt; en ook een gehoorzaamheid, die gewillig, en van dien aard is, dat de ondergeschikten zich verheugen, wanneer zij de meerderen een aangename dienst bewijzen.
4. *Dankbaarheid* jegens hen, die over ons gesteld zijn, of een verplichte vergelding.
5. *Geduld* met, en een billijk over het hoofd zien van hun zwakheden.

De *plichten der kinderen* tegenover de ouders bestaan vooral uit deze vijf delen, die in de Catechismus worden aangewezen:

1. Dat zij *de ouders alle eer bewijzen*. Dat wil zeggen, dat zij zich zo in woorden en uitwendige houding jegens de ouders gedragen, dat zij metterdaad hun eerbied voor hen tonen. Deze kinderplicht wordt door God zeer goed uitgedrukt bij de profeet Maléachi, 1:6: "Een zoon zal den vader eren en een knecht zijn heer." Want daarmee bedoelt Hij, dat het de kinderen van nature is ingeplant, dat zij hun ouders eren en ontzien. En men dient er wel op te letten, dat er niet alleen "Eer uw vader", maar ook "en uw moeder" staat; opdat de moeder evengoed als de vader door de kinderen geëerd wordt. Ja, daarvoor wordt de moeder zelfs in de *eerste plaats* genoemd, Lev. 19:3: "Een ieder zal zijn moeder en zijn vader vrezen." En zoals het een *wijs zoon* is, die de vader verblijdt, zo is het een *zot*, die zijn moeder veracht en bedroeft, Spr. 10:1 en 15:20. Een voorbeeld van eerbied voor de moeder geeft de Heilige Schrift ons in Salomo, 1 Kon. 2:19: "Zo kwam Bathséba tot den koning Salomo om hem voor Adónia aan te spreken. En de koning stond op, haar tegemoet, en boog zich voor haar; daarna zat hij op zijn troon en deed een stoel voor de moeder des konings zetten; en zij zat aan zijn rechterhand"; en de heidense geschiedenissen in Coriolanus, die zijn moeder Vetuvia de eer aandeed, dat hij alleen op haar voorbede de belegering van de stad Rome opbrak (Val. Max. Lib. 5. cap. 4). Daarom zondigen allen zeer zwaar tegen dit gebod, die met woorden of gebaar, of metterdaad de ouders smaadheid aandoen. En daarom heeft God in Zijn wet dan ook bevolen (Ex. 21:17, Lev. 20:9), dat hij die zijn vader of moeder vloekt, stellig gedood zal worden.

2. Dat zij de ouders *alle liefde bewijzen*. Want aangezien de hoofdsom van de geboden der tweede Tafel luidt (Matth. 22:30), dat wij onze *naaste* zullen *liefhebben als onszelf*, daarom is het ook zonder enige twijfel de hoofdsom van dit gebod, dat wij onze ouders even liefhebben als onszelf. En als wij alle mensen als onszelf moeten liefhebben, hoeveel te meer de ouders, aan wie wij het leven en aanzijn en zoveel ontelbare weldaden te danken hebben, en die hun kinderen zo uitnemend liefhebben, zoals men zien kan in Gen. 37:34; id. 42:38, 2 Sam.

18:33; id. 19:4 en 21:10v., 1 Kon. 3:26 en Jes. 49:15. Let eens op de liefde van Ruth voor haar schoonmoeder Naomi, Ruth, 1:16v. Daarom werd zij Naomi's schoondochter genoemd, die haar liefhad, Ruth 4:15.

3. Dat zij de ouders *alle trouw betonen*. Want met ware liefde gaat steeds trouw gepaard. Die moet aan de ouders bewezen worden, wanneer zij onze hulp of raad nodig hebben, hetzij in armoede, of in andere omstandigheden ("andersins"). (Dat is het, hetgeen Christus leert, dat de kinderen aan de ouders schuldig zijn, Matth. 15:4-6; waar Hij de rechte betekenis van dit gebod verklaart en de kerkberovende ("Kerck-roovische") vermetelheid van de Schriftgeleerden en Farizeeën bestraft, die Gods gebod krachteloos maakten door hun inzettingen. Want hoewel de ouders veelal "schatten vergaderen voor de kinderen" (2 Kor. 12:14), en niet omgekeerd, zo gebeurt het toch menigmaal, dat de ouders de hulp en goederen van de kinderen nodig hebben. En wat is er dan billijker, dan dat aan de ouders voor hun moeiten, arbeid en vaderlijke en moederlijke zorg weer vergolden wordt, ook al kunnen die nooit voldoende door de kinderen aan de ouders vergolden worden. Daartoe vermaant de apostel Paulus in 1 Tim. 5:4 de christenkinderen: "Dat zij den voorouders wedervergelding doen; want dat is goed en aangenaam voor God"; vgl. Ruth. 4:15. Hiervan hebben wij een voortreffelijk voorbeeld in *Jozef* (Gen. 45:9-11, en 47), die zijn broeders met gaven en wagens naar zijn vader teruggezonden heeft, opdat zij hem met zijn hele huisgezin haastig in Egypte zouden halen, opdat zij niet in het land Kanaän van honger zouden sterven.

De geschiedenis van een dochter, *Pero* genaamd, die haar vader *Cimon*, die veroordeeld was om van honger te sterven, in de gevangenis met haar borsten lange tijd heeft gevoed; evenals van een dochter, die haar moeder in de kerker gezoogd heeft (Val. Max. Lib. 5. cap. 4), is ook zeer beroemd. Evenzo schrijven de natuurkundigen ("Naturalisten"), dat de *ooievaars* hun oude ouders, wanneer die niet meer kunnen vliegen, om hun eten te zoeken, in de nesten de spijs brengen. (Plinius lib. 10. cap. 23). (Bastingius. En daarom worden zij ook in de Hebreeuwse taal *weldadigen* - Chasidoth - genoemd, en wordt door hen de dankbaarheid en vergelding van de kinderen jegens de ouders in het Grieks "Antipelargia" en "Antipelargesis" genoemd.) (Lansbergen. En aangezien dat alles zeer prijzenswaardig is, behoren de Christenen dat ook na te volgen. En niet alleen moeten de kinderen de armoede van de ouders te hulp komen, maar ook, als de nood dat vereist, aan hen alle mogelijke diensten gewillig bewijzen. Want daar de ouders voor de kinderen zoveel smarten, moeiten en arbeid doorstaan hebben, is het meer dan billijk, dat de kinderen van hun kant ("wederom") dat vergelden. Daartoe behoren de voorbeelden van de twee broeders Cleobis en Biton, die de wagen waar hun moeder op zat, zelf hebben voortgetrokken (Val. Max. Lib. 5. cap. 4); en dat voorbeeld van Aeneas, die zijn vader op de schouders uit de brand en het gevaar van de vijanden droeg; en nog andere voorbeelden, die men in de heidense geschiedenissen kan vinden.)

4. (Lansbergen. Dat zij *zich* aan de *goede leer en straf* der ouders met behoorlijke gehoorzaamheid *onderwerpen*. Want zo verklaart dat Paulus, wanneer hij de kinderen vermaant, dat zij hun ouders gehoorzaam moeten zijn in den Heere (Ef. 6:1; Kol. 3:20). Want hetgeen de Heere in dit gebod "eren" noemt, dat legt Paulus uit met "gehoorzaam zijn in den Heere." Een voortreffelijk voorbeeld van die gehoorzaamheid stelt ons de Heilige Geest voor in Izak (Gen. 22:10), die aan zijn vader gewillig gehoorzaam was, toen hij hem op Gods bevel wilde slachten en offeren. Desgelijks in de *Rechabieten* (Jer. 35:14), die daarom door God bij de profeet erg geprezen worden, omdat zij hun vader *Jonadab* in alles gehoorzaam geweest zijn. Maar onze Zaligmaker *Christus Jezus* is een Voorbeeld van de allervolmaaktste gehoorzaamheid, waarvan Lukas verklaart, dat Hij te Nazareth kwam en aan Zijn ouders onderdanig was (Luk. 2:51).

En men dient er goed op te letten, dat de Apostel schrijft (Ef. 6:1), dat de kinderen de ouders

gehoorzaam moeten zijn "*in den Heere*", d.w.z. - zoals het in de Catechismus wordt uitgelegd - "met behoorlijke gehoorzaamheid." Want als de ouders of overheden, of iemand die over een ander gesteld is, zulke dingen gebieden zouden, die in strijd zijn óf met de eer van God, óf met de liefde tot onze naaste, dan moet men hun daarin geenszins gehoorzamen. Want "die vader of moeder liefheeft boven Mij - zegt Christus -, is Mijns niet waardig" (Matth. 10:37). Daarom wilde zeer terecht *Jonathan* zijn vader Saul niet gehoorzamen, toen deze hem gebod om David te doden (1 Sam. 19:1 en 20:33v.); en zo ook de Apostelen, toen de Raad van Jeruzalem hun gebod, dat zij in de Naam van Christus niet meer zouden prediken en leren. Zij zeiden zeer juist: "Men moet Gode meer gehoorzaam zijn dan den mensen" (Hand. 5:29).

En de kinderen moeten zich niet slechts aan de getrouwe bevelen en leringen van de ouders onderwerpen, maar ook aan hun kastijdingen. Want zulk een gestrengheid ("strafheyd") is geen teken van haat, maar van de liefde der ouders (Spr. 3:12). En het doel ervan is niet hun ondergang en verderf, maar hun welzijn en zaligheid. Daarom behoren zij zich ook aan de kastijding van de ouders gewillig te onderwerpen. Want het zijn wangedrochten ("wanschepselen") en geen mensen, die zich noch aan de vermaningen noch aan de kastijdingen der ouders willen onderwerpen, maar met moedwillige halsstarrigheid ("=koppigheid") de vaderlijke macht proberen te schenden. Daarom heeft God ook bevolen, dat al zulke (mensen) zullen gedood worden (Deut. 21:18 en 21). Want zij die degenen door wie zij het leven ontvingen, niet erkennen, zijn ook de weldaad des levens niet waardig.)

5. Dat zij met de *zwakheid en gebreken* van de ouders *geduld hebben*. (Lansbergen. Want aangezien ook de ouders hun gebreken hebben, en vooral wanneer zij vanwege de ouderdom weer kinds beginnen te worden, en de oude dag ("ouderdom") veelal moeilijk, gemelijk, suf en onaangenaam ("ongevallig") is, is het billijk, dat de kinderen, die flink ("kloek") en gezond zijn, hun zwakke en versufte ouders niet verachten. Ze moeten er maar aan denken, welke een vuilheid, moeite, ongemak, verdriet, hoofdpijn ("hoofdsweer") en allerlei zorgen de ouders met hen gehad, doorgemaakt ("gepasseert") en gaarne voor lief genomen hebben in hun jeugd, en eer zij de kinderen tot mannen en vrouwen grootgebracht hebben.

Daartoe dient de vermaning van de wijze man, Spr. 32:22: "Hoor naar uw vader, die u gewonnen heeft, en veracht uw moeder niet, als zij oud geworden is"; en van (Jezus) Sirach (3:8-14): "Eer uw vader en moeder met werken en woorden, opdat zegening van mensen over u kome. Want de zegening des vaders onderstut de huizen der kinderen, maar de vervloeking der moeder ontwortelt de fundamenten. Roem niet in de oneer uws vaders, want de oneer des vaders is u geen eer. Want de eer des mensen (komt hem) uit de eer zijns vaders, en een moeder die in oneer is, die is de kinderen een verwijt. Mijn kind, verzorg uw vader in zijn ouderdom, en bedroef hem niet in uw leven. Indien hem het verstand begeeft, zo houd hem dat ten goede, en (wacht u) met al uw vermogen dat gij hem niet onteert." En daartoe behoren ook de voorbeelden van de Godzalige kinderen, *Sem* en *Jafeth* (Gen. 9:13), die hun kleed namen en het op hun beider schouders legden en achteruit ("ruggelings") liepen, om huns vaders schaamte te bedekken; en van *Jonathan*, die de onrechtvaardige toorn van zijn vader Saul geduldig verdroeg (1 Sam. 20:30-33). Zo behoren dus de nette ("eerlijke") kinderen de zwakheden van hun ouders met groot geduld te verdragen.)

Al die stukken worden ook vereist in de plichten van de onderdanen tegenover hun Overheden, van de hoorders tegenover hun leraars, van knechts en dienstboden, van jongelui tegenover de ouden; en evenzo van allen, die onder iemand (anders) staan.

De *plichten van de onderdanen* jegens hun overheden zijn ook deze:

1. Hun overheden eren, 1 Petr. 2:17: "Eert den koning", Rom. 13:7. En die eer dient uitwendig met woorden en werken bewezen te worden.
2. Hen liefhebben, 2 Sam. 19:6; en die liefde tonen, door hun leven naar vermogen te verdedigen ("voorstaen"), 2 Sam. 18:3; 19:5 en 21:16v.; zo ook, door voor hen te bidden, Ezra 6:10; 1 Tim. 2:1v..
3. Getrouw aan ze zijn, door hun te geven, wat hun toekomt, Matth. 22:21: "Geeft den keizer, dat des keizers is", Rom. 13:6v. Let op Christus' eigen voorbeeld, Matth. 17:24-27. En zo ook, wat hun leven aangaat, zoals Mordechai, die het verraad van die twee kamerlingen tegen Ahasvéros ontdekte, Esth. 2:2v., en zoals de burgers van Abel Beth-Maächa aan David trouw waren, tegen Seba, de zoon van Bichri, 2 Sam. 20:15 en 19. En zo in alle dingen, zoals David aan Saul trouw was, 1 Sam. 22:14. 4. Ze onderdanig en aan hun bevelen gehoorzaam zijn, die niet tegen God strijden, Rom. 13:1 en 5, Tit. 3:1; 1 Petr. 2:13v. 5. Met hun zwakheden geduld hebben. Zo handelde David tegenover Saul.

De zonden van de onderdanen zijn:

1. Hun overheden verachten, 1 Sam. 10:27; 2 Petr. 2:10, Judas, vs. 8.
2. Ze haten, en ze daarom naar het leven staan, Esth. 2:21; zich mengen onder degenen, die naar verandering staan, Spr. 24:21; zo ook: ze lasteren en vloeken, Judas, vs. 8. Zie het verbod in Ex. 22:18, Pred. 10:20.
3. Ze ontrouw zijn, door de belasting ("schattingen") niet te betalen, of door de eed van trouw te verbreken, enz.
4. Hun goede bevelen en ordinantiën verwerpen; zoals die van Efraïm en Manasse deden, die de boden ("loopers") van Hiskia uitlechten en bespotten, die 's konings brieven brachten, waarin zij vermaand werden tot bekering, en om het Pascha te houden, 2 Kron. 30:1-10; of door ze gehoorzaam te zijn, *in* strijd met God, zoals Dag aan Saul gehoorzaam was, 1 Sam. 22:18. 5. Geen geduld hebben met hun zwakheden, zoals die mannen van David zo ongeduldig waren tegenover Saul, 1 Sam. 24:5; evenzo Abisai, 1 Sam. 26:8.

De plichten van de gemeente jegens leraars en opzieners zijn desgelijks ("van gelijcken"):

1. Ze eren, Fil. 2:29; 1 Thess. 5:11; 1 Tim. 5:17, en zulks met woorden tonen, 1 Sam. 1:15, 18 en 26; 1 Kon. 18:7; 2 Kon. 13:14, Hand. 16:30, en met werken, 1 Kon. 22:5, 7v.
2. Ze liefhebben om huns werks wil, 1 Thess. 5:12, Gal. 4:15.
3. Ze trouw zijn door ze in gerechtigheid te verdedigen, Jer. 26:16-24, en door ze te onderhouden, Deut. 12:19; 1 Kor. 9:11, Gal. 6:6; 1 Tim. 5:17v. Dat deed Obadja, 1 Kon. 18:4 en 13; ja, Priscilla en Aquila waagden hun leven ("stelden haer hals voor") voor Paulus' behoud, Rom. 16:3v.
4. Ze onderdanig, en aan hun goede vermaningen en bestraffingen gehoorzaam zijn, Hebr. 13:17. Dat deed zelfs koning David, 2 Sam. 12:1-13, en 24:13v. en 18v. Vgl. Ps. 141:5.
5. Geduld hebben met hun gebreken, voor zover dat met stichting kan gebeuren.

De *zonden van de gemeente* tegenover de leraars en opzieners zijn:

1. Ze niet eren, maar verachten en bespotten, 2 Kron. 36:16, Kgl. 4:16; 2 Kon. 9:11, Luk. 16:14 en 23:11.
2. Ze niet liefhebben, maar haten, 1 Kon. 22:8.
3. Ze ontrouw zijn, door ze niet te onderhouden of ze te ontnemen, wat God ze schenkt. Dat is: God beroven, Mal. 3:8v. Ook, door hen niet te verdedigen in de gerechtigheid, Jer. 26:7-11.
4. Zich niet voor de trouwe leraars verootmoedigen, 2 Kron. 36:12, en hun vermaningen en bestraffingen verwerpen, 2 Kron. 16:10 en 25:16; en dat, niettegenstaande hun liefkozingen, Ez. 7. 33:30 en 32.
5. Met hun zwakheden geen geduld hebben, ja, ze in hun woorden trachten te vangen, Luk. 11:54, en acht geven op hun hinking, Jer. 20:10.

De *plichten van het personeel* ("dienstboden") tegenover hun heren en vrouwen zijn:

1. Ze eren, Mal. 1:6: "Een zoon zal den vader eren en een knecht zijn heer."
2. Ze liefhebben, Ex. 21:5, en dus ook voor hen bidden, Gen. 24:12.
3. Ze trouw zijn, Tit. 2:10.
4. Ze onderdanig en gehoorzaam zijn, Ef. 6:5-7, Kol. 3:22; 1 Tim. 6:1v., Luk. 7:8.
5. Geduld hebben met hun gebreken, 1 Petrus 2:18.

De *zonden van het personeel* daarentegen zijn:

1. Hun heren en vrouwen verachten, Gen. 16:4, Job 19:15v.
2. Ze haten, Matth. 6:24, Luk. 16:13, en ze vloeken, Pred. 7:21.
3. Ze ontrouw zijn, door weg te lopen, Gen. 16:6; 1. Kon. 2:39, Filem., vs. 11 en 15; door ze te beliegen, 2 Sam. 16:3 en id. 19:26v., door bestelen, Luk. 16:1, 5 en 7; met luiheid, Matth. 25:26, met ogendienst, Ef. 6:6, Kol. 3:22.
4. Ze niet onderdanig of gehoorzaam zijn, Luk. 12:47, Job 19:16, Spr. 29:19.
5. Hun zwakheden tot schande bekendmaken, Spr. 14:35.

De *plichten van de jongelui* tegenover de ouderen, zijn mede:

1. Ze eren, Lev. 19:32: "Voor het grauwe haar zult gij opstaan en zult het aangezicht des ouden vereren; en gij zult vrezen voor uwen God: Ik ben de HEERE." Vergelijk het voorbeeld van Elihu, Job 32:4.
2. Ze liefhebben, en zelfs bij het bestraffen hen behandelen als vaders, 1 Tim. 5:1 en als moeders, vers 2.
3. Ze trouw zijn in alle voorkomende gelegenheden.
4. Ze onderdanig zijn, 1 Petr. 5:5: "Gij jongen, zijt den ouden onderdanig."
5. Met hun zwakheden geduld hebben.

De *zonden van de jongeren* hiertegen zijn:

1. De ouden niet eren, Klg. 5:12, maar ondeugend ("stout") tegen hen zijn, Jes. 3:5, Job 19:18 en 30:1, 9 en 10.
2. De ouderen niet liefhebben.
3. Ze niet trouw zijn.
4. Ze niet onderdanig zijn, en niet naar hun goede raad luisteren, 1 Kon. 12:11.
5. Geen geduld hebben met hun zwakheden. Hieronder vallen ook:

De plichten van hen, die *bepaalde weldaden ontvangen* van mensen, die voor hen moeten zorgen, of van mensen, die met vermogen en andere goede gaven bedeeld zijn. Zoals de armen, die door de *diakenen* of andere armenmeesters verzorgd worden, of door vermogende lieden. Zij die dat goed genieten moeten aan hun weldoeners dezelfde plichten bewijzen, door ze als zonen van die weldoeners te erkennen. Zo heeft David zelf, toen hij in de woestijn Paran zich met zijn mannen in verlegenheid bevond, van de welvarende Nabal enige hulp verzocht, toen hij door middel van zijn tien jongelingen vroeg: "Geef toch uw knechten en uw zoon David, hetgeen uw hand vinden zal", 1 Sam. 25:8.

Ja ook vader en moeder, d.w.z. *man en vrouw*, die in dit gebod terecht naast elkaar staan, worden eveneens daardoor tot hun wederzijdse plichten vermaand.

De *man* is verplicht om:

1. De vrouw haar behoorlijke eer te geven, 1 Petr. 3:7.
2. Haar lief te hebben, Spr. 5:18v., Pred. 9:9, Ef. 5:25. 28v. en 33, Kol. 3:19; hij moet haar voor de lust van zijn ogen houden, Ez. 24:16 en 18.
3. Getrouw te zijn, door haar te onderhouden en haar de schuldige goedwilligheid te bewijzen, Ef. 5:29; 1 Kor. 7:3; 2 Sam. 12:3 en 9, Spr. 5:20.
4. Ook haar goede raad aan te nemen, wanneer zij haar mond opendoet met wijsheid, en als er leer der goeddadigheid op haar tong is, Spr. 31:26; vergelijk Gen. 16:5v., en 21:9-14.
5. Geduld te hebben met haar zwakheden, 1 Petr. 3:7.

De *zonden van de man* zijn:

1. Aan zijn vrouw niet de haar toekomende eer geven, en er niet aan denken, dat zij zijn levensgezellin en de huisvrouw van zijn verbond is, Mal. 2:14.
2. Haar niet liefhebben, maar bitter tegen haar zijn, Kol. 3:19, daar zij toch zijn eigen vlees is, Ef. 5:29.
3. Trouweloos met haar handelen, Mal. 2:14-16.
4. Niet bij haar wonen met verstand, 1 Petr. 3:7.
5. Met haar zwakheden geen geduld hebben.

De *vrouw* is verplicht:

1. Haar man, als haar hoofd, te *eren* en te vrezen, Esth. 1:20, Ef. 5:33, opdat zij hem een kroon zou zijn, Spr. 12:4.

2. Hem *lief* te hebben, Tit. 2:4; 1 Sam. 18:28.
3. Hem *trouw* te zijn, door hem wel te doen, Spr. 31:12, en de schuldige goedwilligheid te betalen, 1 Kor. 7:3, zodat het hart van haar heer, inzake de huishouding, op haar vertrouwen kan, Spr. 31:11, 13-21, 24v. en 27-31; getrouw in alles, 1 Tim. 3:11, Tit. 2:5; als hulp van de man, Gen. 2:18.
4. Hem *onderdanig* te zijn, Gen. 3:16, Rom. 7:2; 1 Kor. 14:34, Ef. 5:22, Kol. 3:18; 1 Tim. 2:10, Tit. 2:5; 1 Petr. 3:1; en aan zijn goede leer en vermaningen plaats te geven, 1 Kor. 14:35.
5. Met zijn zwakheden *geduld* te hebben, en niet (anders) dan uit nood, en zelfs dan met ingetogenheid en vriendelijkheid erover te spreken, zoals Abigaïl deed, 1 Sam. 25:23-26, en hem ter rechter tijd bescheiden daaraan te herinneren, de verzen 36v.

De zonden van de vrouw zijn:

1. Haar man niet eren, maar verachten, Spr. 12:4, Esth. 1:17, Job 10:17, en hem lelijk aanspreken, Ex. 4:15; 2 Sam. 6:20, Job 2:9.
2. Hem niet liefhebben, en daarom hem in plaats van goed, kwaad doen, lijnrecht in strijd met de aard van een goede en deugdelijke vrouw, Spr. 31:10 en 12, Tit. 2:4v.
3. Hem ontrouw zijn, door de leidsman van haar jeugd te verlaten en het verbond van haar God te vergeten, Spr. 2:17, of ledig rondgaande bij de huizen, praatachtig, ijdele dingen doende, en sprekende hetgeen niet betaamt, 1 Tim. 5:13.
4. Over hem heersen, 1 Tim. 2:12, en tegen hem kijven en twisten, Spr. 21:9 en 19, en 25:24 en 27:15.
5. Geen geduld hebben met zijn zwakheid.

Tenslotte is hieronder mede begrepen de *eer*, die een ieder aan *zijns gelijken* schuldig is, Rom. 12:10: "Hebt elkander hartelijk lief met broederlijke liefde, met eer de een den ander voorgaande"; vers 16: "Weest eensgezind onder elkander. Tracht niet naar de hoge dingen, maar voegt u tot de nederige. Zijt niet wijs bij uzelfen"; vers 17: "Bezorgt hetgeen eerlijk is voor alle mensen"; vers 18: "Indien het mogelijk is, zoveel in u is, houdt vrede met alle mensen"; Ef. 5:21: "Elkander onderdanig zijnde in de vreze Gods." Fil. 2:3: "Doet geen ding door twisting of ijdele eer, maar door ootmoedigheid achte de een den ander uitnemender dan zichzelf." 1 Petr. 5:5: "En zijt allen elkander onderdanig; zijt met de ootmoedigheid bekleed; want God wederstaat de hovaardigen, maar den nederigen geeft Hij genade."

De zonden, die hiermee in strijd zijn, zijn:

1. Dwaze eigenliefde, 2 Tim. 3:2.
2. Eigenwijsheid, Spr. 3. 5 en 7.
3. Laatdunkendheid, hovaardigheid en opgeblazenheid, Spr. 6:17 en 30:12, 2 Tim. 3:2 en 4, en 3 Joh. 9.
4. Nijd en twistgierigheid, die, wijl twee pesten voor de christelijke omgang, tezamen ons verboden worden, Rom. 13:13 en Jak. 3:14 en 16.)

De delen der gehoorzaamheid, die eigenlijk de overheden betreffen: die verschillen, naardat de ambten verschillend zijn.

1. Het *ambt der ouders* is:

1. De kinderen liefhebben, Tit. 2:4, en te voeden, d.w.z. dat de moeders de jonge kinderen zogen, Gen. 21:7; 1 Sam. 1:23 en Luk. 11:27; en dat de vaders hen voorzien van eten en kleren, Matth. 7:9v.: „Wat mens is er onder u, zo zijn zoon hem zou bidden om brood, die hem een steen zal geven? En zo hij hem om een vis zou bidden, die hem een slang zal geven?." 2 Kor. 12:14: "De kinderen moeten niet schatten vergaderen voor de ouders, maar de ouders voor de kinderen." 1 Tim. 5:8: "Doch zo iemand de zijnen en voornamelijk zijn huisgenoten niet verzorgt, die heeft het geloof verloochend, en is erger dan een ongelovige." Ook moeten de ouders hun kinderen een bepaalde wetenschap, kunst of eerlijk handwerk leren, opdat zij te eniger tijd ("schier oft morghen") zichzelf, en ook, zo nodig, hun ouders kunnen onderhouden, Gen. 4:2. Zelfs de heidenen wilden, dat de vader deze schuldige plicht de kinderen bewijzen zou, zoals blijkt uit de wet van *Solon*, waardoor hij de kinderen verbood, dat zij de ouders zouden voeden, die hen niet een bepaald beroep of handwerk hadden laten leren. Ook zijn de ouders verplicht om voor hun kinderen te bidden, 1 Kron. 29:19, Ps. 72:1, Job 1:5.
2. Hen tegen alle kwaad en onrecht beschermen, Ps. 103:13: "Een vader ontfermt zich over de kinderen"; Jes. 49:15: "Kan ook een vrouw haar zuigeling vergeten, dat zij zich niet ontferme over den zoon haars buiks?"
3. Hen vooral te leren, of al vroeg door anderen te laten leren: *de ware religie*, opdat zij de Heere recht kennen en dienen, volgens Zijn heilig Woord. Ex. 12:26v.: "En het zal geschieden, wanneer uw kinderen tot u zullen zeggen: Wat hebt gij daar voor een dienst? zo zult gij zeggen: Dit is den HEERE een paasoffer, Die voor de huizen der kinderen Israëls voorbijging in Egypte, toen Hij de Egyptenaars sloeg en onze huizen bevrijdde." Deut. 4:9: "Alleenlijk wacht u en bewaart uw ziel wel, dat gij niet vergeet de dingen, die uw ogen gezien hebben; en dat zij niet van uw hart wijken al de dagen uws levens; en gij zult ze uw kinderen en uw kindskinderen bekendmaken." Deut. 6:6v.: "Deze woorden die ik u heden gebied, zullen in uw hart zijn. En gij zult ze uw kinderen inscherpen en daarvan spreken, als gij in uw huis zit en als gij op den weg gaat, en als gij nederligt en als gij opstaat"; en de verzen 20 en 21: "Wanneer uw zoon u morgen zal vragen, zeggende: Wat zijn dat voor getuigenissen en inzettingen en rechten, die de HEERE onze God ulieden geboden heeft? Zo zult gij tot uw zoon zeggen: Wij waren dienstknechten van Farao in Egypte, maar de HEERE heeft ons door een sterke hand uit Egypte uitgevoerd." Spr. 22:6: "Leer den jongen de eerste beginselen naar den eis zijns wegs; als hij ook oud zal geworden zijn, zal hij daarvan niet afwijken." Ef. 6:4: "Gij vaders, verwekt uw kinderen niet tot toom, maar voedt ze op in de lering en vermaning des Heeren." Gen. 18:17 en 19: "En de HEERE zeide: Zal Ik voor Abraham verbergen, wat Ik doe? Want Ik heb hem gekend, opdat hij zijn kinderen en zijn huis na hem zou bevelen en zij den weg des HEEREN houden om te doen gerechtigheid en gericht; opdat de HEERE over Abraham bringe hetgeen Hij over hem gesproken heeft." Zo heeft David zijn zoon Salomo in zijn tedere jeugd onderwezen, Spr. 4:3-9, en Bathséba, de moeder, Spr. 31:1-31; en zo is Timothéüs van kindsbeen af door zijn grootmoeder Loïs en zijn moeder Eunice onderwezen, 2 Tim. 1:5 en 3:15. En met dit onderwijs dient ook een *Godzalig* voorgaan in het leven gepaard te gaan. Want die ouders tonen pas aan hun kinderen, dat zij hun van harte het goede leren, wanneer zij dat ook oprecht beleven. Zo heeft David niet alleen zijn zoon Salomo - zie hierboven - onderwezen, 1 Kron. 22:12v., maar is hem ook met een Godzalig voorbeeld voorgedaan, volgens Gods eigen getuigenis, 1 Kon. 3:14 en 8:25, en 9:4. Evenzo verklaart de aartsvader Jakob, Gen. 48:15, dat zijn vaders Abraham en

Izak voor Gods aangezicht gewandeld hebben, in wier voetstappen ook hij gewandeld heeft.

4. Hen thuis met goede tucht te regeren, Spr. 13:24: "Die zijn roede inhoudt, haat zijn zoon; maar die hem liefheeft, zoekt hem vroeg met tuchtiging"; en 19:18: "Tuchtig uw zoon, als er nog hoop is, maar verhef uw ziel niet om hem te doden"; en 23:13v.: "Weer de tucht van den jongen niet; als gij hem met de roede zult slaan, zal hij niet sterven. Gij zult hem met de roede slaan en zijn ziel van de hel redden"; vgl. ook Spr. 22, en 29:15 en 17. Hebr. 12:7-9: "(want wat zoon is er, dien de vader niet kastijdt?) Maar indien gij zonder kastijding zijt, welke allen deelachtig zijn geworden, zo zijt gij dan bastaarden en niet zonen. Voorts, wij hebben de vaders onzes vleses wel tot kastijders gehad, en wij ontzagen hen; zullen wij dan niet veel meer den Vader der geesten onderworpen zijn, en leven?." En dit dient met wijsheid te geschieden, Kol. 3 21: "Gij vaders, tergt uw kinderen niet, opdat zij niet moedeloos worden."

(Lansbergen, Bastingius. Zoals men bij deze kastijding en tucht al te grote gestrengheid ("strafheyd") dient te vermijden - zoals het geval was bij de Romeinse burgemeester Torquatus tegenover zijn zoon Titus Manlius (Flor. lib. 1, cap. 14) -, zo dient men ook al te grote slapheid te vermijden, waardoor de ouders zich veel ongelukken ("groot ongeluck") en Gods straf op de hals halen; zoals men kan zien in dat treurige voorbeeld van Eli, de hogepriester en richter in Israël. Want toen hij de klachten van heel het volk hoorde inzake de boze daden van zijn twee kinderen, Hofni en Pinehas, van hun hoererij en diefstal, zag hij dat door de vingers en heeft hij hen niet overeenkomstig hun gruwelijke wandaden voldoende scherp en ernstig berispt en gekastijd, maar heeft hij de zaak met zachte vermaningen willen afdoen ("uytrichten") en laten passéren, door slechts tot zijn zoons te zeggen: "Waarom doet gij al zulke dingen, dat ik deze uw boze stukken hoor van dit ganse volk? Niet, mijne zonen; want dit is geen goed gerucht, dat ik hoor; gij maakt dat het volk des HEEREN overtreedt", 1 Sam. 2:23v. Maar wat is erop gevolgd? Dat wordt ons nader beschreven in 1 Sam. 4:17-19, hoe Eli meegedeeld wordt: "Israël is gevloden voor het aangezicht der Filistijnen en er is ook een grote nederlaag onder het volk geschied; daarenboven zijn uw twee zonen, Hofni en Pinehas, gestorven en de ark Gods is genomen. En het geschiedde als hij van de ark Gods vermeldde, zo viel hij achterwaarts van den stoel af aan de zijde der poort, en brak den nek en stierf; want de man was oud en zwaar; en hij richtte Israël veertig jaar. En zijn schoondochter, de huisvrouw van Pinehas, was bevrucht, zij zou baren; als deze de tijding hoorde, dat de arke Gods genomen was en haar schoonvader gestorven was en haar man, zo kromde zij zich en baarde; want haar weeën overvielen haar", enz.)

Deze zelfde ambten komen ook de voogden ("Mombaers") toe, die in de plaats der ouders treden.

De *zonden*, die met het ambt der ouders strijden, zijn deze:

1. De kinderen niet liefhebben; ze niet zogen, wanneer de moeders het kunnen doen; hun niet het nodige onderhoud zoeken te geven of te schenken, 1 Tim. 5:8; of ze in overdaad opvoeden; hen geen eerlijk beroep laten leren; kun niet goed voorgaan, en voor hen niet hartelijk bidden.
2. Hen niet tegen alle onrecht beschermen, of hen niet wennen aan verdraagzaamheid en zachtmoedigheid, of hen te leren zondigen door een onvoorzichtige ijver, en om enig, of om geheel geen onrecht, dat de kinderen aangedaan is.
3. Hun niet de vreze des Heeren leren, of hen bederven door een verkeerd voorbeeld.

4. Hen opvoeden in ledigheid en vrijheid om te zondigen; hen niet tuchtigen, naardat de nood zulks vereist, 1 Sam. 2:29 en 3:13, Spr. 29:15; of hen, hun bevoegdheid te buiten gaande ("boven haer ambt"), of boven de zonde-maat hen wreed behandelen en door een grote bitterheid hen van de ouders vervreemden.

2. Het ambt der *schoolmeesters* is:

1. Hun leerlingen ("Leer-jongers") vaderlijk liefhebben en hen trouw onderwijzen in de ware religie en in de nodige vakken ("wetenschappen"), waarvoor de leerlingen hun toevertrouwd zijn.
2. Hen op school met goede tucht regeren. Zulke leermeesters waren in Israël de Levieten, Deut. 33:10, en de profeten, 1 Sam. 19:20, 2 Kon. 4:38).
3. De zonden van de schoolmeesters zijn dezelfde, als die der ouders bij het onderwijzen en tuchtigen.

3. Het ambt der *leraars en herders* der gemeente is:

1. De hun door God toevertrouwde gemeente overvloedig liefhebben, 2 Kor. 12:15; 1 Thess. 2:4 en 8; en niet het hunne, maar hen (zelf) zoeken, vers 14; en dus ijverig over hen zijn met een ijver Gods, om haar toe te bereiden, opdat zij als een reine maagd voor een Man worde voorgesteld, namelijk voor Christus, 2 Kor. 11:2.
2. Het zuivere Woord Gods, ons in de profetische en apostolische geschriften nagelaten, duidelijk en eenvoudig voor haar uitleggen, 2 Kor. 11:6, en haar krachtig en vurig toeëigenen, Jes. 6:6-8, Hand. 2:3v., tot stichting, vermaning en vertroosting, 1 Kor. 14:3; 1 Thess. 2:1v.; het Woord der waarheid also recht snijdende, 2 Tim. 2:15, zonder aanzien des persoons, Deut. 33:9, Matth. 22:16, en vrijmoedig, Jes. 58:1, Hand. 4:29 en Ef. 6:19. Hieronder valt ook de *catechisatie*, Hand. 18:24; 1 Kor. 14:19, Gal. 6:6.
3. De heilige sacramenten getrouw, naar de instelling van Christus, aan haar uitdelen, Matth. 28:19; 1 Kor. 4:1v. en 11:23, en de christelijke tucht tegen ergernis-gevende ("ergerlijke") Christenen oefenen, Matth. 16:17; 1 Kor. 5:3 en 5; 1 Tim. 1:20.
4. Voortdurend voor haar bidden, 1 Sam. 12:23, Jer. 18:20, Hand. 6:4, Ef. 1:16 en 3:14-19, Fil. 1:9-11, Kol. 1:9-11; 1 Thess. 1:2.
5. Haar in het bijzonder veel bezoeken, om een ieder goed te leren kennen en, naar iemands toestand ("na gelegentheid") te stichten, te vertroosten, te versterken, wakende over hun zielen, als die rekenschap zullen geven, Spr. 27:23, Joh. 10:2v., Hand. 5:42 en 20:31; 1 Thess. 2:7 en 11, Hebr. 13:17.
6. Haar goed voorgaan, 1 Tim. 4:12, Tit. 2:17; 1 Petr. 5:3, Joh. 10:4.

De zonden der *leraars* zijn:

1. hun gemeente niet liefhebben, en meer de wol en het vette der schapen zoeken, dan het welvaren van hen, Ez. 34:3, Fil. 2:21; en dus niet ijverig zijn over de schapen, om die tot Christus te brengen, maar lauw, Openb. 3:16, of ook ze proberen achter zich af te trekken, Hand. 20:30.

2. Hun niet het zuivere Woord Gods voordragen, maar verkeerde dingen spreken; zo ook: leugens en hun eigen dromen onderwijzen, Jer. 23:25-28; menselijke instellingen, Matth. 15:6 en 9, of Gods Woord verijdelen door woorden van menselijke wijsheid, 1 Kor. 1:17 en 2:1, 4v., en het Woord Gods niet recht toeëigenen, Ez. 13:10 en 18.
3. De heilige sacramenten en de christelijke discipline niet naar Christus' instelling bedienen; welke zonde, mét de vorige, zeer de overhand heeft ("seer heerscht") in het pausdom.
4. Niet voor de gemeente bidden, Ez. 13:4.
5. Haar niet bezoeken, noch ze verzorgen ("verplegen") naar de eis des tijds, Jer. 23:2, Ez. 34:4.
6. Haar niet goed voorgaan, zoals de zonen van Eli deden, 1 Sam. 2:12-17 en 22, en die van Samuël, 1 Sam. 8:3-5.

Hieruit kan men tevens het ambt der ouderlingen afleiden, en tevens de zonden, die daarmee in strijd zijn.

Het ambt der *Overheden* laat zich tot deze hoofdpunten herleiden.

1. Hun onderdanen van harte liefhebben, als hun vaders en herders. Want de overheden zijn "*vaders* des vaderlands", vgl. de aantekeningen over Gen. 41:43 en Richt. 5:7. En zij zijn *herders* des volks, Num. 27:16v. En deze liefde moet betoond worden, door voor het volk te bidden, zoals Mozes dat deed, Ex. 17:11 en 32:11-13 en 33:12v. en 15v., Num. 14:13-19, Ps. 106:23; zo ook David, 1 Kron. 21:17 en 29:18, Ps. 25:22 en 28:9; 51:20 en 122:6-9, en door te doen blijken ("met betooninghe"), dat de *welvaart* des volks hun hoogste wet en doel is. Zo hebben die genoemde helden gedaan; evenals Samuël, 1 Sam. 12:3-5; Nehemia, Neh. 5:6-18; Mórdechai, Esth. 4:1-14 en 10:3; en anderen meer.
2. De gehoorzaamheid bevelen naar beide Tafels der Tien Geboden, Ex. 18:20v. (Jethro zeide tot Mozes:) "Verklaar hun de instellingen en de wetten, en maak hun bekend den weg waarin zij wandelen zullen, en het werk dat zij doen zullen. Doch zie gij om onder al het volk naar kloeke mannen, God vrezende, waarachtige mannen, de gierigheid hatende; stel ze over hen, oversten der duizenden, oversten der honderden, oversten der vijftigen, oversten der tien"; Ex. 23:3, 6-8: "Ook zult gij den geringe niet voortrekken in zijn twistige zaak. Gij zult het recht uws armen niet buigen in zijn twistige zaak. Zijt verre van valse zaken; en den onschuldige en gerechte zult gij niet doden; want Ik zal den goddeloze niet rechtvaardigen. Ook zult gij geen geschenk nemen; want het geschenk verblindt de zienden en het verkeert de zaak der rechtvaardigen"; Deut. 17:16-20: (De koning) "zal voor zich de paarden niet vermenigvuldigen en het volk niet doen wederkeren naar Egypte om paarden te vermenigvuldigen, dewijl de HEERE ulieden gezegd heeft: Gij zult voortaan niet wederkeren door dezen weg. Ook zal hij voor zich de vrouwen niet vermenigvuldigen, opdat zijn hart niet afwijke; hij zal ook voor zich geen zilver en goud zeer vermenigvuldigen. Voorts zal het geschieden als hij op de stoel zijns koninkrijks zal zitten, zo zal hij zich een dubbel van deze wet afschrijven in een boek, uit hetgeen voor het aangezicht der Levietische priesters is. En het zal bij hem zijn en hij zal daarin lezen al de dagen zijns levens, opdat hij den HEERE zijn God lere vrezen, *om te bewaren al de woorden dezer wet* en deze inzettingen om die te doen;

dat zijn hart zich niet verheffe boven zijne broederen, en dat hij niet afwijke van het gebod ter rechter- of ter linkerhand, opdat hij de dagen verlange in zijn koninkrijk, hij en zijn zonen, in het midden van Israël." Jozua 1:7v.: "Alleen wees sterk en heb zeer goeden moed, dat gij waarneemt te doen naar de ganse wet, welke Mozes, Mijn knecht, u geboden heeft; wijk daarvan niet ter rechter- noch ter linkerhand, opdat gij verstandig handelt alom waar gij zult gaan. Dat het boek dezer wet niet wijke van uw mond, maar overleg het dag en nacht, opdat gij waarneemt te doen naar alles wat daarin geschreven is; want alsdan zult gij uw wegen voorspoedig maken en alsdan zult gij verstandig handelen." 2 Kron. 19:5-7: (Jósafat) "stelde rechters in het land, in alle vaste steden van Juda, van stad tot stad. En hij zeide tot de rechters: Ziet wat gij doet, want gij houdt het gericht niet den mens, maar den HEERE; en Hij is bij u in de zaak van het gericht. Nu dan, de verschrikking des HEEREN zij op ulieden; neemt waar en doet het; want bij den HEERE onzen God is geen onrecht noch aanneming van personen noch ontvanging van geschenken." Ps. 2:10-12: "Nu dan, gij koningen, handelt verstandig; laat u tuchtigen, gij rechters der aarde! Dient den HEERE met vreze, en verheugt u met beving. Kust den Zoon, opdat Hij niet toorne en gij op den weg vergaat, wanneer Zijn toorn maar een weinig zou ontbranden. Welgelukzalig zijn allen, die op Hem betrouwen." Spr. 16:10 en 12: "Waar- zegging is op de lippen des konings; zijn mond zal niet overtreden in het gericht. Het is der koningen gruwel goddeloosheid te doen; want door gerechtigheid wordt de troon bevestigd." Spr. 25:4v.: "Doe het schuim van het zilver weg, en er zal een vat voor den smelter uitkomen. Doe den goddeloze weg van het aangezicht des konings, en zijn troon zal door gerechtigheid bevestigd worden."

3. De bevelen van de Tien Geboden tot uitvoering brengen of doen onderhouden, bedwingende en bestraffende degenen die geen gehoorzaamheid tonen. (Deut. 1:16v.): "Hoort de verschillen tussen uwe broederen en richt recht tussen den man en tussen zijn broeder, en tussen deszelfs vreemdeling. Gij zult het aangezicht in het gericht niet kennen; gij zult den kleine zowel als den grote horen; gij zult niet vrezen voor iemands aangezicht, want het gericht, dat is Godes; doch de zaak die voor u te zwaar zal zijn, zult gij tot mij doen komen en ik zal ze horen", enz. Ps. 101: "(Een psalm van David). Ik zal van goedertierenheid en recht zingen; U zal ik psalmzingen, o HEERE! Ik zal verstandig handelen in den oprechten weg; wanneer zult Gij tot mij komen? Ik zal in het midden mijns huizes wandelen in oprechtheid mijns harten. Ik zal geen Belials-stuk voor mijn ogen stellen; ik haat het doen der afvalligen, het zal mij niet aankleven. Het verkeerde hart zal van mij wijken; den boze zal ik niet kennen. Die zijn naaste in het heimelijke achterklapt, dien zal ik verdelgen; die hoog van ogen is en trots van hart, dien zal ik niet vermogen. Mijne ogen zullen zijn op de getrouwen in den lande, dat zij bij, mij zitten; die in den oprechten weg wandelt, die zal mij dienen. Wie bedrog pleegt, zal binnen mijn huis niet blijven; die leugens spreekt, zal voor mijn ogen niet bevestigd worden. Allen morgen zal ik alle goddelozen des lands verdelgen, om uit de stad des HEEREN alle werkers der ongerechtigheid uit te roeien." Spr. 20:8: "Een koning, zittende op den troon des gericht, verstroot alle kwaad met zijn ogen"; vers 26: "Een wijs koning verstroot de goddelozen, en hij brengt het rad over hen", en vers 28: "Weldadigheid en waarheid bewaren den koning; en door weldadigheid ondersteunt hij zijn troon." Rom. 13:4: De macht "is Gods dienaar, u ten goede. Maar indien gij kwaad doet, zo vrees: want zij draagt het zwaard niet tevergeefs; want zij is Gods dienaar, een wreekster tot straf dengene, die kwaad doet."
4. Bepaalde wetten en ordonnantiën geven, om een goede orde in de burgerlijke regering

te onderhouden. En deze gegeven wetten zijn bepaalde ordonnantiën, (geschikt) voor zekere omstandigheden, die nodig zijn om een goede orde en welstand van het gemenebest te onderhouden, en die dienen tot onderhouding van de Tien Geboden in de burgerlijke samenleving ("stand")

5. Deze hun wetten ook uitvoeren. Want zonder die uitvoering zijn alle wetten krachteloos en bespottelijk (Vgl. N.G.B., art. 3.

Op dit punt kunt ge een duidelijk kenmerk van de geest van de antichrist bespeuren, die op het *concilie van Trente* gepresideerd en de toon aangegeven ("geheerscht") heeft, waar de onderdanigheid - die zij aan de paus en zijn ondergeschikten bewezen willen hebben -, zeer hard wordt aangedrongen; terwijl daarentegen Gods Woord noch een paus, noch zijn ondergeschikten aanbeveelt ("recommendeert"), ja ze verwerpt, 2 Thess. 2:2v.; en de gehoorzaamheid, die alle mensen, zowel kerkelijke als wereldlijke, aan de Overheden schuldig zijn, wordt daar nergens ook maar aangeroerd. Vgl. Hist. Cone. Trid., lib. 2. Tegen het ambt der Overheden strijden, behalve de liefdeloosheid jegens hun onderdanen, nog twee hoofdzonden, die aan beide zijden, de één als te weinig, en de andere als te veel, (de grenzen) te buiten gaan.

1. *Onachtzaamheid*, wanneer de Magistraat of niet van de onderdanen de gehoorzaamheid of onderhouding van heel de Tien Geboden eist, zoals Gallio, Hand. 18:14-17; óf niet beveelt ("ordonneert") hetgeen tot instandhouding ("onderhouding") en welstand van de burgerlijke gemeenschap vereist wordt; óf niet de goeden tegen alle ongeluk beschermt, óf niet, of te licht, straft degenen, die tegen de gehoorzaamheid aan de Tien Geboden of tegen de ingestelde wetten en ordonnantiën van de Overheid overtreden ("misdoen").

2. *Tirannie*, wanneer de Overheid óf onrechtvaardige dingen aan haar onderdanen gebiedt, óf de overtreders niet straf t, óf ze wreder straft dan hun misdaad verdiend had, en dus over de mensen heerst, hun ten kwade, Pred. 8:9.

4. De roeping ("ampt") van de *huisvaders* of der heren is:

1. Hun gezin dingen bevelen, die billijk en mogelijk zijn; of ze werken opdragen, die billijk en geoorloofd zijn, en dus niet, die ongeoorloofd, onmogelijk, al te moeilijk of niet noodzakelijk zijn, Ef. 6:9: "En gij heren, doet hetzelfde bij hen, nalatende de dreiging; als die weet, dat ook uw eigen Heere in de hemelen is, en dat geen aanneming des persoons bij Hem is." Kol. 4:1: "Gij heren, doet uw dienstknechten recht en gelijk, wetende, dat ook gij een Heere hebt in de hemelen."
2. Hun een goed onderhoud en loon voor hun werk geven, Lev. 19:13: "Gij zult uw naaste niet bedrieglijk verdrukken noch beroven; des dagloners arbeidsloon zal bij u niet vernachten tot aan den morgen." Deut. 24:14v.: "Gij zult den armen en nooddruftigen dagloner niet verdrukken, die uit uwe broederen is of uit uwe vreemdelingen, die in uw land en in uwe poorten zijn. Op zijn dag zult gij zijn loon geven en de zon zal daarover niet ondergaan; want hij is arm en zijn ziel verlangt daarnaar; dat hij tegen u niet roepe tot den HEERE en zonde in u zij." Deut. 25:4: "Een os zult gij niet muilbanden, als hij dorst."
3. Hen thuis in goede tucht regeren., Spr. 29:19 en 21: "Een knecht zal door de woorden niet getuchtigd worden; hoewel hij u verstaat, nochtans zal hij niet antwoorden. Als men zijn knecht van jongs op weeldig houdt, hij zal in zijn laatste een zoon willen zijn." Jezus Sirach 33:26-28: "Het juk en touw buigen de hals (van een os), maar de pijnbank en pijniging zijn voor een kwade huisknecht. Drijf hem tot het werk, opdat

hij niet ledig ga, want de ledigheid leert veel kwaads. Stel hem aan (het) werk, gelijk hem betaamt."

De *zonden* van de huisvaders zijn:

1. Aan het gezin luie ledigheid en ongepaste vrijheid toestaan.
2. Onbillijke en al te moeilijke werkzaamheden bevelen.
3. Het onderhoud en loon niet naar behoren geven.
4. Door al te grote gestrengheid het gezin verbitteren.

5. Het ambt van *oude mensen*, en van anderen die met voorzichtigheid en autoriteit (=gezag) bekleed zijn, is, om anderen met een goed voorbeeld des levens, met raadgevingen ("raden") en vermaningen te regeren en te helpen. Spr. 16:31: "De grijsheid is een sierlijke kroon, zij wordt op den weg der gerechtigheid gevonden"; en 20:29: "Der jongelingen sieraad is hun kracht, en der ouden heerlijkheid is de grijsheid." Job 12:12: "In de stokouden is de wijsheid en in de langheid der dagen het verstand." Titus 2:1-5: "Doch gij, spreek hetgeen der gezonde leer betaamt, Dat de oude mannen nuchter zijn, stemmig, voorzichtig, gezond in het geloof, in de liefde, in de lijdzaamheid. De oude vrouwen insgelijks, dat zij in haar dracht zijn gelijk den heiligen betaamt, dat zij geen lasteraarsters zijn, zich niet tot veel wijn begevende, maar leraressen zijn van het goede; opdat zij de jonge vrouwen leren voorzichtig te zijn, haar mannen lief te hebben, haar kinderen lief te hebben, matig te zijn, kuis te zijn, het huis te bewaren, goed te zijn, haar eigen mannen onderdanig te zijn, opdat het Woord Gods niet gelasterd worde." Jezus Sirach 25:7v.: "Hoe schoon staat de ouden wijsheid, en degenen die verheerlijkt zijn, bedachtzaamheid en raad! Grote ervarenheid is een kroon der ouden, en hun roem is de vreze des HEEREN." Sap. (= Het Boek der Wijsheid) 4:8v.: "Want ouderdom is eerbaar, niet die van veel tijds is, noch die met het getal van jaren gemeten wordt. Maar wijsheid is den mensen dat (rechte) grijze haar; en een onbevlekt leven is de (rechte) ouderdom."

Dezen *zondigen* tegen hun roeping:

1. Met zothed en verkeerde raadgevingen.
2. Met lichtzinnige zeden en verkeerde voorbeelden.
3. Met verzuim tegenover de jongelieden en anderen, die onder hen geplaatst zijn, wanneer zij hen zien verkeerd doen, en hen toch niet bestraffen en verbeteren - wanneer zij dit kunnen doen - door hun gezag en raad.

De ambten die aan hen allen gemeen zijn, of de *deugden* die hier aan alle (mogelijke) soorten van mensen bevolen worden, en de *ondeugden*, die daarmee in strijd zijn, die hier verboden worden, zijn de volgende:

1. De *algemene rechtvaardigheid*, d.w.z. een gehoorzaamheid aan alle wetten, die ons aangaan. Het is duidelijk ("openbaar"), dat die hier geboden wordt, omdat zij die over anderen gesteld zijn, die (gehoorzaamheid) verplicht zijn te eisen van degenen, die onder hen staan, en om hen door hun eigen voorbeeld op te wekken tot gehoorzaamheid; en hun die onder iemand anders staan, wordt ook bevolen, dat zij gehoorzaam zullen zijn aan alle geboden van hun meerderen ("Overheeren"), die recht en billijk zijn.

Hiermee strijdt:

1. Alle *nalatigheid* in zijn ambt, dat de rechtvaardige wetten van iedereen- hetzij meerdere of ondergeschikte - vereisen. 2. Alle *moedwillige* ongehoorzaamheid en oproer (= verzet). 3. Een *geveinsde vervulling* ("*uytrichting*") van het ambt, of geveinsdheid en ogendienst.

2. De *bijzondere rechtvaardigheid*; dat is een deugd, die aan iedereen het zijne geeft of uitdeelt. Het zijne is een ieders ambt, of eer, of beloning, die hem toekomt. Rom. 13:7: "Zo geeft dan een iegelijk wat gij schuldig zijt, schatting dien gij de schatting, tol dien gij den tol, vreze dien gij de vreze, eer dien gij de eer schuldig zijt."

Hiermee strijdt: dwaling, roekeloosheid, of *aanzien des persoons* bij het uitdelen der ambten, of bij het eer bewijzen of beloningen geven.

3. *Ijver* of *getrouwheid*, die hierin bestaat, dat men goed begrijpt ("recht verstaet"), wat tot ons ambt behoort, en dat ambt naar Gods bevel vervult, er gaarne en ijverig naar strevende om alle dingen goed te doen, en door alle dingen na te laten, die niet tot onze roeping behoren of die niet noodzakelijk zijn, vooral niet dit doel, dat wij doen zullen hetgeen Gode aangenaam is en hetgeen tot der mensen welzijn en zaligheid strekt, 1 Thess. 4:11, Rom. 12:8, Ef. 6:6, Pred. 9:10. Wie deze deugd beoefenen wil, moet niet slechts weten ("verstaen"), wat tot zijn ambt behoort, maar ook ijverig onderzoeken hetgeen hij nog

niet begrijpt. Want wie het niet weet, en het intussen ook niet onderzoekt, die zal toch rekenschap (moeten) geven van zijn ambtsverzuim. Want een opzettelijke onkunde kan niemand verontschuldigen.

Hiermee is in strijd: 1. *Onachtzaamheid* of luiheid, als men niet ijverig onderzoekt hetgeen tot ons ambt behoort, of dat moedwillig nalaat, of als men het niet graag, of niet volkomen, of niet vlijtig doet. 2. *Geveinsde ijver*, wanneer men zijn ambt voornamelijk nakomt om zijn eigen eer of gemakshalve. 3. *Nieuwsgierigheid*, wanneer men zich met het ambt van anderen bemoeit ("sich steecken in").

4. *Liefde* voor de bloedverwanten ("bloed-vrienden"), zoals ouders, kinderen, neven, enz., die in het Grieks "storgé" genoemd wordt. Want wanneer God gebiedt, dat de ouders zullen geëerd worden, dan wil Hij ook, dat men ze zal liefhebben, en wel, zoals men ouders behoort lief te hebben. En wanneer Hij wil dat er ouders zijn, dan wil Hij ook, dat zij de kinderen zullen liefhebben, en wel zoals men de kinderen behoort lief te hebben, 1 Tim. 5:4, Matth. 7:9; 1 Tim. 5:8.

Hiermee is in strijd: 1. *Geen natuurlijke liefde* tot zijn bloedverwanten gevoelen, wanneer men ze of haat, of de bloedverwanten niet liefheeft ("bemint"), of wanneer men niets geeft om hun welzijn en zaligheid. 2. *Hun te veel toegeven*, wanneer men uit liefde tot hen hun zonden, die hunzelf en ook anderen schadelijk zijn, door de vingers ziet, of wanneer men hun zoekt te behagen in dingen, die door God verboden zijn, Matth. 10:37.

5. *Dankbaarheid*, die hierin bestaat, dat men erkent en belijdt, van wie, en welk een grote weldaad wij ontvangen hebben, en dat men alle moeite doet ("alle vlijt aanwendt") om alle (mogelijke) eerbare diensten terug te bewijzen, Spr. 17:13: "Die kwaad voor goed vergeldt, het kwaad zal van zijn huis niet wijken." Hiermee is in strijd: 1. *Ondankbaarheid*, wanneer men of niet erkent, of niet belijdt de schenker ("auteur") en de grootte van de ontvangen weldaad; of wanneer men zich niet inspant om alle mogelijke diensten terug te bewijzen. 2.

Onbehoorlijke diensten voor de (genoten) weldaden bewijzen.

6. *Voortreffelijkheid*, gestadigheid of ernst, die hierin bestaat, dat wij ons in woorden en daden gedragen, zoals het onze persoon past, (zo)dat wij ons een eerlijke achting en aanzien bezorgen en bewaren. Want wanneer God wil, dat zij die onze meerderen zijn, zullen geëerd worden, dan wil Hij ook, dat zij in woorden, zeden ("manieren") en daden hun eer zullen onderhouden. En daar de eer - die een goedkeuring van ons eigen geweten en die van eens anders geweten is, dat juist oordeelt, een deugd is, die nodig is tot eer van God en tot 's mensen zaligheid, zo volgt daaruit, dat die mag, ja ook behoort begeerd te worden. Spr. 22:1: "De naam is uitgelezenener dan grote rijkdom"; Pred. 7:1: "Beter is een goede naam dan goede olie"; Gal. 6:4: "Een iegelijk beproeve zijn eigen werk; en alsdan zal hij aan zichzelf alleen roem hebben, en niet aan een ander"; Titus 2:7v.: "Betoon uzelf in alles een voorbeeld van goede werken; betoon in de leer onvervalsheid, deftigheid, oprechtheid, het Woord gezond en onverwerpelijk, opdat degene die daartegen is, beschaamd worde en niets kwaads hebbe van ulieden te zeggen."

Hiermee is in strijd: 1. *Lichtvaardigheid*, wanneer men in woorden, daden en gebaren niet in acht neemt ("onderhoudt"), wat onze persoon betaamt en goed staat, of hetgeen geen bestendigheid vertoont, of geen vlijt en ijver toont, om een goede naam en de achting te behouden. 2. *Hoogmoed* of eerezucht, wanneer men om zijn ambt zich verheft en beroemt ("trotst"), en anderen veracht en versmaadt; en wanneer men hoger plaats en lofspraak ("prijzingen") van de mensen zoekt, en dat niet uit begeerte tot Gods eer of 's naasten zaligheid, maar uit begeerte om boven anderen uit te blinken.

7. *Zedigheid* of nederigheid, welke hierin bestaat, dat wij onze eigen zwakheid belijden en onze plaats en ambt in het oog houden ("bemercken"), en daarbij steeds van onszelf in woorden en in zeden gevoelen, zoals dat betaamt, en dat wij ons niet meer toeschrijven dan behoort, of dat wij de eerbied, die wij aan anderen schuldig zijn, niet te kort doen ("niet breken"). Deze deugd heeft veel overeen ("groote ghemeynschap") met de voortreffelijkheid. Want wanneer de voortreffelijkheid niet met zedigheid gepaard gaat, dan wordt ze eerezucht en hoogmoed; Gal. 6:3: "Want zo iemand meent iets te zijn, daar hij niets is, die bedriegt zichzelf in zijn gemoed." De zedigheid verschilt hierin van ootmoed, dat de zedigheid de mensen geldt, en de ootmoed God.

Hiermee is in strijd: 1. *Onzedigheid*, wanneer men in woorden, werken of gebaren zich niet gedraagt, zoals het zijn eigen persoon past, of ook de persoon (past) van hem, met wie wij omgaan. 2. *Hoogmoed*, wanneer men meer van zichzelf houdt of zich toeschrijft, dan inderdaad het geval is ("de waerheyd is"), of wanneer men zichzelf bewondert, of zijn (eigen) gaven prijst en toont, wanneer dat niet nodig is, of bovenmate. 3. *Geveinsde nederigheid*, wanneer men zichzelf verkleint, of de eer en diensten weigert, die men echter begeert, opdat men zo een prijs, of de naam ("opinie") van nederigheid krijgen mag.

8. *Billijkheid* of bescheidenheid, die hierin bestaat, dat men bij het bestraffen of berispen van de gebreken van anderen, de strengheid van het uiterste recht verzacht, en geduldig enkele gebreken verdraagt, die niet al te zeer het algemene of bijzondere welvaren van onze naaste schaden ("quetsen"), en dat men zulke gebreken van anderen bedekt en tracht te verbeteren, 1 Petrus 2:18: "Gij huisknechten, zijt met alle vreze onderdanig den heren, niet alleen den goeden en bescheidenen, maar ook den harden."

Hiermee is in strijd:

1. *Al te grote strengheid* bij het bestraffen van degenen die zondigen, vooral uit zwakheid en zonder een merkbaar ("merckelijcke") grote kwetsing van hun eigen en anderer zaligheid of welvaren.
2. *Slapheid*, als men niet straft, of grote gebreken niet te zijner tijd bestraft.
3. *Pluimstrijken*, als men om iemands gunst of om zijn eigen voordeel prijst hetgeen niet te prijzen is, of aan iemand groter dingen toeschrijft, dan hem toekomen.

ZONDAG 40.

Verklaring van het zesde gebod.

Nadat God de Heere door middel van het vorige gebod orde onder de mensen gesteld en aan een ieder voorgeschreven heeft, hoe zij zich onderling in deze orde hebben te gedragen, gelast Hij nu verder, hoe de mensen zich jegens elkaar zullen gedragen in liefde en gerechtigheid, zonder elkaar kwaad te doen ("verongelijcken"). De goederen die de mensen bezitten, waarin zij elkaar veelal onrecht aandoen, zijn voornamelijk:

1. Het leven.
2. Het lichaam.
3. De rijkdommen of tijdelijke have.
4. Een goede naam. Dat wij in niet één van al deze goederen elkaar mogen verongelijken, wordt van nu af in de volgende geboden van de Tweede Tafel in volgorde verboden. En aangezien 's mensen *leven* het allerkostbaarste goed is, dat de mens tijdelijk bezit, Job 2:4, en dat leven, als het eenmaal verloren is, niet opnieuw hier kan worden opgericht, daarom wordt allereerst en vooral in dit *zesde gebod* verboden, dat men zijn naaste van het leven zou beroven, of doden; welk gebod in deze Zondag verklaard wordt. En om dat dan juist te kunnen verstaan, moet men - aangezien het verbiedenderwijs voorgesteld wordt - volgens de eerste algemene regel van verklaring, deze twee stukken opmerken: 1. Wat hier *verboden* wordt, Vraag 105 en 106. 2. Wat hier *geboden* wordt, Vraag 107.

HET ZESDE GEBOD.

Ex. 20:13. *Gij zult niet doodslaan.* Deut. 5:17: idem.

Vraag 105: *Wat eist God in het zesde gebod?*

Antwoord: *Dat ik mijn naaste noch met gedachten, noch met woorden of enig gebaar, veel minder met de daad, door mijzelf of door anderen ontere, hate, kwetse of dode a); maar dat ik alle wraakgierigheid afiegge b), ook mijzelf niet kwetse of moedwilliglijk in enig gevaar begeve c); waarom ook de overheid het zwaard draagt om de doodslag te weren d).*

- a. Matth. 5:21v.; 26:52. Gen. 9:6.
- b. Ef. 4:26v., Rom. 12:19, Matth. 5:25, id. 18:35.
- c. Rom. 13:14, Kol. 2:23, Matth. 4:7, Hand. 27:21.
- d. Gen. 9:6, Ex. 21:14, Matth. 26:52, Rom. 13:4.

Verklaring.

(Lansbergen. De uitwendige dienst van God, die wij aan Hem bewijzen door de naastenliefde, bestaat uit twee delen. Allereerst, uit de plichten van degenen die onder iemand staan, jegens degenen die over hen gesteld zijn en omgekeerd. Ten tweede, in het behouden van de dingen, die de naaste betreffen. Nu dus in het vijfde gebod gesproken is over de plichten van degenen die onder anderen staan, en zo ook van degenen die hun superieuren zijn, jegens elkaar, zo volgt nu, dat men zal handelen over hetgeen behoort tot het behouden der dingen, die van de naaste zijn. De Heere stelt dit deel in Zijn wet voor middels de vier volgende geboden, waarin Hij leert, dat wij het leven, de kuisheid, de goederen en de goede naam van onze naaste ijverig moeten behouden en verdedigen. En allereerst handelt de Heere

over de bewaring van het leven, en dat zeer geschikt. Want aangezien in het vorige gebod gehandeld is over de ouders, door middel van wie God ons het lichaam en het leven schenkt, daarom wordt zeer terecht in de tweede plaats de bewaring van het leven geboden. Ja, omdat onder alle dingen die ons of onze medemensen aangaan en toekomen, geen ding zo kostelijk is als het leven - want "Huid voor huid, en al wat iemand heeft, zal hij geven voor zijn leven", Job 2:4 (zoals de satan zelf toegeeft) -, en omdat dit gebod de grondslag vormt voor de volgende geboden, daarom wordt ons de inzetting daarvan zeer terecht geplaatst voor de andere (geboden n.l.), omdat ons leven daardoor van alle onrecht en gevaar bevrijd wordt. Maar om de betekenis van dit gebod goed te verstaan, moet men op twee dingen letten. Allereerst: Wat God in dit gebod verbiedt; en ten tweede: Wat God in dit gebod gebiedt. Want hier, in dit gebod, worden twee dingen gesteld, waarvan het ene ons aanwijst wat wij niet doen moeten: "Gij zult niet doodslaan"; en het andere, wat wij wel moeten doen: "Gij zult het leven van uw naaste onderhouden, bewaren en beschermen.") Het doel van dit gebod is, dat het leven en de gezondheid van het lichaam behouden worden. Daarom worden hier alle dingen geboden, die tot behoud van ons eigen leven, en van dat van anderen behoren. Daarentegen worden alle dingen verboden, die tot ondergang ("vernieling") daarvan strekken, d.w.z. alle onrechtvaardige kwetsingen en begeerten om te kwetsen en het aanbrengen van die kwetsingen.

(Lansbergen, Bastingius. Het eerste, namelijk het verbod, wordt in de Catechismus in de twee eerste Vragen 105 en 106 verklaard. In Vr. 105 worden alle dingen opgesomd, die in dit gebod uitdrukkelijk verboden werden, alsook de bevestiging van dit gebod. De volgende Vraag verklaart dezelfde leer nog wat volkomener. Het tweede, namelijk het gebod, of hetgeen ons hier geboden wordt, wordt in Vraag 107 verklaard.

Allereerst worden in de Catechismus zeven zonden en ondeugden genoemd, die God hier verbiedt, waarvan de eerste is: "*Dat ik mijn naaste niet ontere.*" Deze ontering betekent niets anders, dan wanneer men op onrechtvaardige wijze aan de eer van de naaste te kort doet, en hem een niet verdiende ("onschuldige") schande of smaad aandoet. En aangezien ze in strijd is met de liefde tot de naaste, en ze de vrede verstoort, die wij met onze naasten behoren te houden, en ze dus de weg bereidt tot de doodslag, daarom wordt ze hier ongetwijfeld verboden, en daarom moet ze ook door een christen gemeden worden. Zoals alle kwetsing en doodslag wordt ook deze ontering de naaste aangedaan: óf met gedachten, óf met woorden, óf met enig gebaar, óf metterdaad; en dit geschiedt óf door onszelf óf door (middel van) anderen. En dat alles bijeen wordt hier verboden.

1. Met *verkeerde gedachten* mogen wij onze naaste niet onteren of kwetsen of doodslaan, omdat God de Heere het hart aanziet, en wil hebben, dat het rein is en met liefde tot de naaste vervuld ("ontsteken"). De aardse rechters letten slechts op de daad, om die te bestraffen. Maar God heeft ook over het hart te gebieden, en Hij doorschouwt dat, om ook te richten over hetgeen de mens onbekend is en waar het menselijke recht stilstaat (=ophoudt). Bovendien, omdat deze verkeerde gedachten de wortel van de doodslag zijn. Want voordat de doodslag plaatsheeft of enig ander letsel toegediend wordt, komt ze reeds in de gedachten op, en wordt dat met het hart voorgenomen; zoals Christus onderwijst, Matth. 15:19: "Want uit het hart komen voort boze bedenkingen, doodslagen, overspelen", enz. Daarom verklaart Gods Woord, dat hij die letsel of doodslag tegen zijn medemensen beraamt en zich in zijn hart voorneemt en zulk kwaad toelaat, dat die voor God aan de doodslag schuldig is, ja, reeds doodslag in zijn hart gedaan heeft.

2. Met *woorden*; zoals Christus deze wet tegenover de verdraaiing ("verkeeringhe") der Farizeeën getrouw uitlegt, Matth. 5:22: "Wie tot zijn broeder zegt: Raka! Die zal strafbaar zijn door den Groten Raad; maar wie zegt: Gij dwaas! Die zal strafbaar zijn door het helse

vuur." Dus, wie een achterklapper is tegen zijn naaste, die overtreedt ook deze wet, en slaat er met één slag drie tegelijk dood, namelijk 1. zichzelf, 2. degene die aan zijn achterklap geloof hecht, en 3. degene, die hij met zijn achterklap kwetst. Terecht weert hem dus de profeet David van de berg des HEEREN, zeggende in Ps. 15:3, dat hij op de berg des HEEREN wonen zal, "die met zijn tong niet achterklapt, zijn metgezel geen kwaad doet, en geen smaadrede opneemt tegen zijn naaste." Dat was de zonde van Simeï, de zoon van Gera (2 Sam. 16:5, die de vluchtende David en alle knechten van de koning met stenen gooide en hem vloekte, zeggende: "Ga uit, ga uit, gij man des bloeds en gij Belialsman! De HEERE heeft op u doen wederkomen al het bloed van Sauls huis, in wiens plaats gij geregeerd hebt; nu heeft de HEERE het koninkrijk gegeven in de hand van Absalom, uw zoon; zie nu, gij zijt in uw ongeluk, omdat gij een man des bloeds zijt." Dat was ook de boze daad van degenen, die aan koning Saul de onware boodschap brachten (1 Sam. 24:10), dat David het ongeluk van de koning zocht; tegen wie hij zeer hevig klaagt in Ps. 64. Want hij zegt, dat zij "hun tong scherpen als een zwaard, een bitter woord aanleggen als hun pijl, om in verborgen plaatsen den oprechte te schieten" (Ps. 64:4v.). En werkelijk! Zoals de naaste met vergiftige pijlen doorschoten wordt, zo ook met woorden en valse laster. Daarom wordt dit soort doodslag hier ook in dit zesde gebod verboden.

3. Met enig *gebaar* mag de naaste geen smaad worden aangedaan, zoals namelijk met wenken, tekenen, vertrekken ("verstellen") van het gezicht, enz. Ja, de naaste mag men niet zuur aankijken. Want dat bestraft de Heere in de broedermoordenaar Kaïn (Gen. 4, die de eerste overtreder geweest is van deze wet, als Hij zegt: *Waarom zijt gij ontstoken? En waarom is uw aangezicht vervallen?*

4. Met de *daad* of met *werken* mag men de naaste geen onrecht of smaad aandoen. Want als het niet geoorloofd is, om het in gedachten, of met enig gebaar, of met woorden te doen, dan nog veel minder met de daad zelf.

En het is niet voldoende, dat *wijzelf* ons van zulke verboden zonden onthouden, maar ook mogen wij niet *door* (middel van) *anderen* iemand letsel aandoen ("beschadigen"). Want hetzij wij stilzwijgen, of dat wij iemand anders opdracht geven om onze naaste letsel aan te doen, dat houdt God ongetwijfeld voor onze daad en voor ons werk. Zo waren aan doodslag ten enenmale schuldig: *Saulus*, die bewilligde in de dood van Stefanus (Hand. 7:58 en 8; en de *Joden*, die in Christus' dood bewilligden (Matth. 27:22v.), en *David*, die Joab beval, dat hij Uria vooraan zou plaatsen tegenover de sterkste strijd en dat hij zich van achter hem af moest keren, opdat hij verslagen werd en sterven zou (2 Sam. 11:14v.); evenzo *Izebel*, toen zij schreef (1 Kon. 21:8), dat de oudsten valse getuigen moesten huren tegen Naboth, de Jizreëliet en hem moesten doden. Want aldus spreekt Petrus tot de schare, die in Christus' dood bewilligde (Hand. 2:23): "Dezen, door den bepaalden raad en voorkennis Gods overgegeven zijnde, hebt gij genomen en door de handen der onrechtvaardigen aan het kruis gehecht en gedood." En tot David zegt de profeet Nathan (2 Sam. 12:9): "Gij hebt Uria, den Hethiet, met het zwaard verslagen en zijn huisvrouw hebt gij u ter vrouw genomen en hem hebt gij met het zwaard der kinderen Ammons doodgeslagen." En tot Achab zegt de profeet Elia (1 Kon. 21:19): "Hebt gij doodgeslagen en ook een erfelijke bezitting ingenomen?" Hieruit is dus duidelijk, dat wij noch door onszelf noch door (middel van) een ander onze naaste letsel mogen toebrengen.

Het tweede, dat in dit gebod verboden wordt, is: "*dat ik mijn naaste niet hate.*" Want omdat de haat de wortel van de doodslag is, zoals wij zullen zien bij de volgende Vraag, is er geen twijfel aan, of zij wordt in dit gebod ook verboden, en moet ze dus door ons vermeden ("gevloden") worden.

Het derde is, dat "*ik mijn naaste niet kwetse.*" Want alle kwetsing van de naaste - hetzij die al dan niet geschiedt tot verlamming en verkorting van de ledematen, met wonden of slagen, is in strijd met de liefde Gods, en is de naaste trap tot de doodslag. Daarom stelt de Heere ze dan ook onder de in dit gebod verboden zonden. Want in Lev. 24, bij de wet van de doodslag, plaatst Hij ook die van de kwetsing (Lev. 24:19v.): "Als ook iemand aan zijn naaste een gebrek zal aangebracht hebben, gelijk als hij gedaan heeft, zo zal ook aan hem gedaan worden: Breuk voor breuk, oog voor oog, tand voor tand; gelijk als hij een gebrek een mens zal aangebracht hebben, zo zal ook hem aangebracht worden"; welke wet ook elders genoemd wordt (Ex. 21:24 en Deut. 19:21).

Het vierde is, "*dat ik niet dode.*" Want als het al niet geoorloofd is om onze naaste te kwetsen, veel minder is het geoorloofd om dood te slaan. Want hiertoe behoren de woorden van het gebod: "Gij zult niet doodslaan" (Ex. 21:12), waardoor die doodslag verboden wordt, die een privé of bijzonder mens opzettelijk en moedwillig bedrijft. Want als een publiek persoon, d.w.z. een rechter of overheid, de boosdoeners straft, zo iemand zondigt geenszins tegen dit gebod. Want God wil en gebiedt (juist), dat zoiets geschieden zal; zoals in het tweede deel van dit Antwoord bewezen zal worden. En datzelfde dient men ook te verstaan van een privé persoon, wanneer die op een eenzame plaats, waar hij door anderen niet ontzet of geholpen kan worden, een moordenaar, die hem aanvalt, teneinde zijn leven te behouden, doodslaat. Want in zo'n geval wordt die persoon door de wetten en door de overheid gewapend. En ook, indien iemand onvoorziens en toevallig iemand anders doodslaat, terwijl hij een geoorloofd werk doet zo iemand zal in geen geval voor een doodslager gehouden of als zodanig gestraft worden. Want voor zulke lieden heeft God enkele vrijsteden verordend (Ex. 21:13 en Num. 35:10v.), en Hij voegt er de reden bij, waarom Hij niet wil, dat hij gestraft zal worden, n.l. omdat hij hem niet heeft nagejaagd, maar omdat God "hem zijn hand heeft doen ontmoeten" (Deut. 19:2 en Jozua 20:2). Zo blijkt dus, dat in dit gebod alleen zulke doodslagen verboden worden, die door een privé persoon met opzet en moedwillig gedaan worden, en dat wij ons dus daarvoor moeten wachten. Om ons tot gehoorzaamheid aan dit gebod aan te sporen ("aan te porren"), stelt ons de Schrift tweeërlei billijkheid voor, waarop dit gebod gegrond is: Namelijk dat een mens is 1. *Gods beeld*, en 2 *ons vlees* (Gen. 9:6). Want wij, zijn naar Gods beeld geschapen, en wel "uit énen bloede" (Hand. 17:26). Daarom moeten wij ons van deze boze daad onthouden, opdat wij Gods beeld niet schenden, of tegen ons eigen vlees wreedheid betonen.

Het vijfde, dat hier verboden wordt, is *wraakzucht*, wanneer iemand tegen hem, die hem onrecht aandeed - hetzij persoonlijk, of door middel van iemand anders! - begeert straf gesteld en vergelding gedaan te worden, volgens zijn eigen goedvinden en believen. Want dat is ook in strijd met de naastenliefde, en bereidt de weg voor doodslag; zoals hierna nog nader uiteengezet zal worden. Daarom geeft Christus ons daartegen dit gebod (Matth. 5:39): "Dat gij den boze niet wederstaat"; en Paulus (Rom. 12:19) vermaant de gelovigen: "Wreekt uzelf niet, beminden, maar geeft den toorn plaats; want er is geschreven: Mij komt de wraak toe; Ik zal het vergelden, zegt de Heere."

Het zesde is "*dat ik ook mijzelf niet kwetse.*" Dat wil zeggen, dat ik niet de handen aan mijzelf sla en mijzelf niet dode. Want aangezien de Heere absoluut alle doodslag verbiedt, is het zeker, dat Hij ook verbiedt, dat ik mijzelf zou doden. Want hetgeen u niet toegestaan is om een ander te doen, dat is u ook niet toegestaan om uzelf te doen; aangezien ("ghemerckt") de

regel voor de naastenliefde ontleend moet worden aan de liefde, waarmee wij onszelf liefhebben; en aangezien elk mens van nature een liefde tot zijn leven ingeplant is, zodat hij "huid voor huid, en al wat iemand heeft, zal geven voor zijn leven", Job 2:4. Hoewel dus de rechtsgeleerden en filosofen van mening zijn, dat zij die uit ongeduld of verdriet in 't leven zichzelf ombrengen, geenszins te bestraffen zijn, maar slechts alleen degenen, die vanwege het bewustzijn ("consciëntie") van hun boze daden zichzelf doden. En daarom prezen zij de dood van Calamis, de gymnosofist; van Hercules, die zichzelf op de berg Oeta in het vuur geworpen heeft; van Empedocles, van Cato Uticensis, van Lucretia Collatina, en van anderen, die zichzelf hebben omgebracht. Maar hierin hebben zij zeer grof gedwaald. Want zij doen de menselijke natuur onrecht aan, die op enige wijze jegens zichzelf wreedheid betonen; omdat - zoals de Apostel zegt: (Ef. 6:2) "niemand zijn eigen vlees gehaat heeft." Daarom worden ook in de Schrift misprezen en veroordeeld: Saul, Achitofel en Judas, die zichzelf hebben omgebracht (1 Sam. 31; 2 Sam. 17:23 en Matth. 27:5). (Want de oorzaken waarom God verbiedt, dat wij zullen doodslaan, zijn enerlei, zowel wat onszelf, als wat anderen betreft; namelijk: 1. Omdat het beeld Gods door ons niet mag vernield worden bij onszelf of bij anderen. 2. Omdat wij allen van dezelfde natuur zijn, voortgesproten (als we zijn) uit de eerste (stam-)ouders. Dus, zoals wij onze naaste niet mogen kwetsen, omdat hij ons vlees is, zo mogen wij dat onszelf ook niet doen, omdat niemand ooit zijn eigen vlees gehaat heeft. 3. Omdat Christus onszelf en andere mensen even duur gekocht heeft. 4. Omdat ook wij, evenals anderen, leden van Christus zijn, die aan Hem verbonden zijn. Aangezien dan deze oorzaken zowel in ons, als in anderen gevonden worden, zo volgt daaruit ook, dat daardoor een ieder zeer nadrukkelijk verboden wordt, om zijn eigen leven of lichaam te kwetsen, te veronachtzamen ("versuymen"), of te doden.)

Het laatste, dat God in dit gebod verbiedt, is, dat "*ik mijzelf niet moedwilliglijk in enig gevaar begeve*"; hetgeen met het voorafgaande samenhangt. Want wat betreft degenen die zichzelf roekeloos in gevaar begeven, het hangt van hen niet af, dat ze niet omkomen. Sommigen denken, dat van dien aard Jona's daad geweest is, toen hij wilde, dat men hem in de zee werpen zou (Jona 1:12); hoewel anderen van gedachte zijn, dat hij dat juist door Gods ingeving gedaan heeft, opdat in hem een voorbeeld van Christus zijn zou. En er bestaat geen twijfel aan, of de satan heeft Christus tot *dit soort zonde* willen brengen, toen hij Hem op de tinne des tempels plaatste (Matth. 4:5-7), en Hem aanried, om Zich, als Hij Gods Zoon was, naar beneden te werpen; aan wie Christus ten antwoord gif: "Gij zult den Heere uw God niet verzoeken." Deze zonde moeten wij dus vermijden, opdat wij niet, door de dood op roekeloze wijze ons, op de hals te halen, de Heere onze God verzoeken. Evenzo moeten wij vermijden, dat wij door allerlei overdaad van brassen, drinken, hoereren, vleselijke lusten, en zo ook door gevaarlijke reizen, Hand. 27, en door tal van andere soortgelijke dingen, onszelf niet willens en wetens letsel bezorgen, verderven en ten onder brengen.

En deze en soortgelijke zonden, die daartoe heel gemakkelijk kunnen leiden, verbiedt God in dit zesde gebod.

Nu volgt de bevestiging of beoefening ("betrachtinge") van dit gebod, welke in de Catechismus aldus wordt uitgedrukt: "*waarom ook de overheid het zwaard draagt om de doodslag te weren*", d.w.z. dat God aan de overheid het gebruik van het zwaard heeft toegestaan en bevolen, om daardoor de doodslagers te straffen en te verhinderen, dat er geen doodslagen geschieden Behalve de eeuwige straf (bestaande uit de) verdoemenis, die de doodslagers overkomen zal, tenzij zij zich van harte bekeren (Gal. 5:21), heeft God daartegen ook de tijdelijke doodstraf gesteld, al terstond na de zondvloed (Gen. 9:6), als Hij zegt: "Wie des

mensen bloed vergiet, zijn bloed zal door den mens vergoten worden; want God heeft den mens naar Zijn beeld gemaakt." En later in de wet (Ex. 21:12 en Lev. 24:17): "Wie iemand slaat, dat hij sterft, die zal zekerlijk gedood worden"; welke straf Christus ook onder het Nieuwe Testament gesteld heeft, als Hij zegt (Matth. 26:52): "Allen die het zwaard nemen, zullen door het zwaard vergaan." Daaruit blijkt, dat allen met de dood behoren gestraft te worden, die hun naaste willens en wetens moedwillig doodslaan. Want het bloed ontheiligt het land; en voor het land kan geen verzoening gedaan worden over het bloed, dat daarin vergoten is, dan door het bloed van hem, die dat vergoten heeft. En de uitvoering van deze straf heeft God aan de overheden bevolen. Want daartoe heeft Hij ze met het zwaard gewapend. Dat leert de Apostel, als hij van de overheid schrijft (Rom. 13:4), dat zij "een dienaar van Gods is, ten goede der vromen" en hij voegt daar dadelijk aan toe: "Maar indien gij kwaad doet, zo vrees; want zij draagt het zwaard niet tevergeefs; want zij is Gods dienaar, een wreker tot straf dengene, die kwaad doet"; hetgeen ook de apostel Petrus betuigt, als hij zegt (1 Petrus 2:13v.): "Zijt dan alle menselijke ordening onderdanig, om des Heeren wil; hetzij den koning, als de opperste macht hebbende; hetzij den stadhouders, als die van hem gezonden worden tot straf wel der kwaaddoeners, maar tot prijs dergenen, die goed doen."

Daarom dwalen de *Wederdopers* niet weinig, als zij leren, dat onder het Nieuwe Testament het gebruik van het zwaard de gelovige overheid ongeoorloofd is. Want hoe kan het ongeoorloofd zijn, hetgeen God onder het Oude, en Christus onder het Nieuwe Testament bevolen hebben. En hoe kan gelaakt ("misprezen") worden, hetgeen de Heilige Geest de gelovigen beveelt en aanprijst? Aangezien dus de Apostel de richters en koningen van het Oude Testament, die koninkrijken door oorlog overwonnen hebben en gerechtigheid geoefend, prijst om hun geloof (Hebr. 11:32v.); en onder het Nieuwe Testament de hoofdman geprezen wordt (Matth. 8:10) om zijn uitnemend geloof, de raadsheer Jozef om zijn rechtvaardigheid (Luk. 23:50), de hoofdman Cornelius om zijn Godzaligheid en Godzalige huisgenoten (Hand. 10), de stadhouder Sergius om zijn geloof (Hand. 13:12), welke allen noch Christus noch de Apostelen het gebruik van het zwaard verboden hebben, en ook niet aangeraden hebben, dat zij hun toenmalig beroep zouden prijsgeven en een ander aanvaarden, daarom is het duidelijk, dat het gebruik van het zwaard geenszins af te keuren valt in de christelijke overheid. Ja, zij behoort er veeleer toe vermaand te worden, om met het zwaard de doodslagers te straffen. Want als dat niet gebeurt, dan zullen er niet alleen overal tal van doodslagen plaatshebben, maar zal ook de ongerechtigheid gaan overheersen. Zij moet dus bedenken, dat het een verschrikkelijke misdaad is, te willen sparen degenen die God niet gespaard wil hebben; zoals de voorbeelden van Saul en Achab uitwijzen ("ghetuyghen") (1 Sam. 15:18v. en 23; 1 Kon. 20:42). Want toen Saul de Amalekieten zachter strafte dan God bevolen had, wordt hij door de profeet Samuël bestraft, en krijgt hij te horen, dat God hem om die reden verworpen had, zodat hij geen koning meer zijn zou. (1 Sam. 15:17-23). En toen Achab de verbannen Benhadad gespaard had (1 Kon. 20: 42, wordt hij door een profeet bestraft, die hem aanzegt: "Omdat gij den man, dien Ik verbannen heb, uit de hand hebt laten gaan, zo zal uw ziel in de plaats van zijn ziel zijn en uw volk in de plaats van zijn volk" (vgl. N.G.B., art. 36, het begin en het slot).

Vraag 106: *Maar dit gebod schijnt alleen van het doodslaan te spreken?*

Antwoord: *God, verbiedende de doodslag, leert ons dat Hij de wortel des doodslags, als nijd a), haat b), toorn en wraakgierigheid c), haat en zulks alles voor een doodslag houdt d).*

a. Rom. 1:29, Gal. 5:21.

- b. 1 Joh. 2:9v.
- c. Gen. 4:5v., Matth. 5:22, Gal. 5:19-21, Jak. 1:20, Matth. 5:38v., Rom. 12:17 en 19; 1 Petrus 3:9.
- d. 1 Joh. 3:15.

Verklaring.

(Lansbergen, Bastingius. Deze vraag is een tegenwerping tegen de vorige leer; dat het namelijk geheel ongerijmd schijnt, dat tot dit gebod zulke zonden herleid ("gebracht") worden, die tevoren genoemd zijn; aangezien in dit gebod alleen de doodslag schijnt verboden te worden. In het Antwoord wordt met twee redenen bewezen, dat die genoemde zonden ook mede in dit gebod verboden worden, namelijk:

Ten eerste, omdat ze een wortel en oorsprong van de doodslag zijn;
ten tweede: Omdat God zulke zonden voor een doodslag houdt.

De eerste reden staat zeer vast. Want zoals het onmogelijk is, of iemand moet de wortel van een verkeerde boom haten, waarvan de vruchten hem niet aanstaan, zo kan ook God de oorsprong van de doodslag niet nalaten te verbieden, wanneer Hij de doodslag zelf haat en verbiedt. Van de zonden die een wortel en oorsprong van de doodslag zijn, worden deze vier in de Catechismus genoemd, namelijk toorn, nijd, haat en wraakgierigheid.

1. *Toorn*, dat is een ontsteking van ons gemoed, waardoor wij geweldig opgehitst worden tegen degene, door wie wij verongelijkt zijn, of ménen verongelijkt te zijn. En dit is de eerste trap tot de doodslag, zoals de voorbeelden van Kaïn, Saul en Herodes zeer duidelijk leren (Gen. 4:6; 1 Sam. 18:7v., Matth. 2:16). Want in toorn ontstoken heeft Kaïn zijn broeder vermoord; Saul, vol gramschap tegen David, heeft hem trachten te doden; en toen Herodes door een verbolgen toorn bevangen was, heeft hij zijn mensen gezonden om alle kinderen, die te Bethlehem en in al deszelfs gebieden, van twee jaar oud waren, en daaronder, te laten doden. Daarom vermaant de Apostel niet zonder krachtige redenen de Efeziërs (Ef. 4:26 en 31), dat zij de zon niet zullen laten ondergaan over hun toornigheid. Want omdat de toorn een korte razernij is, kan het niet gebeuren, dat zij Gods gerechtigheid werkt; zoals de apostel Jakobus leert (Jak. 1:20).

2. *Nijd* is de tweede trap tot doodslag, en is een droefenis, onwil en hartzeer, dat iemand heeft en zichzelf aandoet ("maeckt") over andermans welstand, die de nijdigaards niet schadelijk is. Want de nijdigaard wordt mager, als iemand anders vet wordt, d.w.z. wanneer het een ander welgaat. Zo heeft Kaïn zijn broeder Abel benijd (Gen. 4:4v.), omdat de Heere hem en zijn offer aanzag, en Kaïn en diens offer niet aanzag. En Jozefs broeders hebben eerst (Gen. 37:4-11) toegestemd in zijn dood, en daarna in zijn verkoping, omdat hij door de vader meer bemind werd dan zij, en omdat God te kennen gaf, dat hij een gebieder over het ganse huisgezin van zijn vader worden zou. En daarom is Saul zo'n vijand van David geworden (1 Sam. 18:5-9), omdat zijn beleid ("regeeringe") door iedereen geprezen werd, en de maagden in hun lofzang David meer geprezen hadden dan Saul. Voor dit kwaad hebben wij ons te wachten, opdat wij niet tegen de liefde zondigen, die niet afgunstig is (1 Kor. 13), en opdat wij daardoor niet van de duivel tot doodslag aangedreven worden.

3. *Haat* is de derde trap tot doodslag; en dat is een zo grote afkeer van ons hart, van onze naaste, dat wij bij een weinig boos worden ("nijdigh"), zelfs zijn gezicht niet kunnen verdragen of hem met goede ogen aanzien; en ze is een onafscheidelijke metgezel van de

nijd. Want het is onmogelijk, of wij moeten hem haten, die wij (iets) misgunnen, en zo ook omgekeerd. Hiervan geeft ons de Heilige Geest een voorbeeld in de broeders van Jozef. Want zo schrijft Mozes (Gen. 37:4v.): "Als nu zijn broeders zagen, dat hun vader hem boven al zijne broeders liefhad, haatten zij hem, en konden hem niet vredelijk toespreken. Ook droomde Jozef een droom, dien hij aan zijn broeders vertelde; dies haatten zij hem nog te meer." Daarmee geeft de profeet te kennen, dat de broeders op Jozef zo nijdig geweest zijn, dat zij hem tevens ("met eenen") ook gehaat hebben. Aangezien dus zowel haat als nijd de weg tot doodslag bereidt, moet die ook door ons vermeden worden. Want dit verbiedt God met nadruk in Zijn wet: "Gij zult uw broeder in uw hart niet haten, gij zult uw naaste naarstig berispen, en zult de zonde in hem niet verdragen."

4. *Wraakgierigheid*, die uit nijd en haat voortkomt, en niets anders is dan een begeerte om hem, die men haat, de straf te geven, die hij o.i. verdiend heeft. En dit is als het ware een moeder van de doodslag. Want als ons gemoed uit wraakzucht, in zijn hart een doodslag tegen onze naaste voorgenomen heeft, en de gelegenheid zich voordoet om die boze daad te verrichten, dan geschiedt er ("word ghebaert") een ongelukkige doodslag, tenzij God Zelf dat kwaad afwendt en keert. Zo heeft Kaïn uit wraakzucht, toen hij op het veld er de gelegenheid toe vond (Gen. 4:8), zijn broeder gedood. Desgelijks Jozefs broeders (Gen. 37:18), en Saul, die met die zonden bevangen waren: zij zouden hun broer, en hij (n.l. Saul) David (1 Sam. 18) omgebracht hebben, als God het niet verhinderd had. Daarom vermaant de Apostel ons terecht (Rom. 12:19; vgl. Deut. 31:35): "*Wreekt uzelf niet, beminden, maar geeft den toorn plaats; want er is geschreven: Mij komt de wraak toe; Ik zal het vergelden, zegt de Heere*"; vgl. Spr. 20:20, Rom. 12:17; 1 Thess. 5:15 en 1 Petrus 3:9. Hieruit blijkt, dat toorn, nijd, haat en wraakgierigheid - als trappen, die leiden tót de doodslag - ook mede hier in dit gebod verboden worden.

De tweede reden is: *Omdat God "zulks alles voor een doodslag houdt."* Het is zeker, dat alles wat God voor een doodslag houdt, in dit zesde gebod verboden wordt. Die zonden houdt God voor doodslag. Want dat leert Christus Zelf in het Evangelie, zeggende (Matth. 5:21v.): "Gij hebt gehoord, dat tot de ouden gezegd is: Gij zult niet doden; maar zo wie doodt, die zal strafbaar zijn door het gericht. Doch Ik zeg u: Zo wie ten onrechte op zijn broeder toornig is, die zal strafbaar zijn door het gericht; en wie tot zijn broeder zegt: Raka! die zal strafbaar zijn door den Groten Raad; maar wie zegt: Gij dwaas! die zal strafbaar zijn door het helse vuur." Want daarmee geeft Christus te kennen, dat niet alleen zij tegen dit gebod zondigen die met hun handen iemand doden, maar ook zij die op hun broeder ten onrechte toornig zijn of op hem schelden. Daarom houdt de Heere toorn en schelden voor doodslaan. Maar op dit punt dient men er op te letten, dat niet alle toorn tegen onze broeder voor doodslag gehouden moet worden, maar (alleen) de onrechtvaardige toorn. Want soms is het wel geoorloofd toornig te worden om een rechtvaardige oorzaak, wanneer ons gemoed ontstoken wordt om de zonden te bestraffen; op welke wijze Mozes, Elia en Christus - zonder zonde - toornig geweest zijn (Ex. 32:19; 1 Kon. 19:10, Joh. 11:31 en 38, Mark. 3:5). Bovendien houdt de Heere ook haat voor een doodslag, zoals met nadruk de apostel Johannes leert, zeggende (1 Joh. 3:15): "Die zijn broeder haat, is een doodslager." Zo volgt hieruit dan zeer terecht, dat in dit gebod niet alleen doodslag, maar ook toorn, nijd, haat, wraakgierigheid en soortgelijke zonden verboden worden. En daaruit blijkt, dat eertijds de Farizeeën en Schriftgeleerden ten eerste ("grootelijks") hebben gedwaald, en dat allen ook nu nog dwalen, die wel hun handen in bedwang houden voor de uiterlijke doodslag, maar intussen tegenover hun naasten grote wreedheid en onrecht tonen, en dan toch niet van gedachte zijn, dat zij dit gebod overtreden hebben. Want God oordeelt daar anders over, als Hij door middel van de profeet (Jes. 1:15-17) zegt, dat de handen der Israëlieten "vol bloed" waren, omdat zij de verdrukten niet hadden

opgericht, de wezen geen recht gedaan, en de zaken der weduwen niet behartigd ("aengenomen") hadden.)

In het verbod wordt alleen *de doodslag* genoemd; en dat niet, omdat God alleen die hier zou verbieden, maar opdat Hij mét deze boze vrucht tevens de oorzaken zelf daarvan zou wegnemen, en opdat Hij de zonden, die hiermee verbonden zijn ("hier aenklevende") - door ze onder de naam "doodslag" samen te vatten, en daardoor de ernst ervan te kennen te geven -, ons daarvan des te krachtiger zou afschrikken. Want hiertoe dient ("behoort") de zevende regel inzake de Tien Geboden, die we tevoren gesteld hebben: "Wanneer enige bijzondere soort geboden of verboden wordt, dan worden ook alle andere, die hiermee enigszins verwant zijn ("eenige maeghschap hebben"), en tevens heel het algemene geslacht geboden of verboden"; en ook: "Wanneer enige zaak, die door een bepaalde oorzaak voortgebracht wordt, geboden of verboden wordt, dan wordt ook de oorzaak, die dat voortbrengt, geboden of verboden." Dus wordt mét de uiterlijke doodslag alle onrechtvaardige kwetsing van de naaste verboden, en tevens alle oorzaken en bewijzen ("betooningen") van die kwetsing; zoals toom, nijd, haat en wraakgierigheid, Matth. 5:21: "Zo wie ten onrechte op zijn broeder toornig is, die zal strafbaar zijn door het gericht."

Vraag 107: *Maar is het genoeg, dat wij onze naaste, zoals tevoren gezegd is, niet doden?*

Antwoord: *Neen; want God, verbiedende de nijd, haat en toom, gebiedt dat wij onze naaste liefhebben als onszelf a), en jegens hem geduld, vrede, zacht moedigheid b), barmhartigheid c) en alle vriendelijkheid d) bewijzen, zijn schade, zoveel als ons mogelijk is, afkeren e), en ook onze vijanden goed doen f).*

- a. Matth. 22:39, id. 7:12.
- b. Matth. 5:5, Rom. 12:18, Gal. 6:1v., Ef. 4:1-3.
- c. Matth. 5:7, Luk. 6:36.
- d. Rom. 12:10.
- e. Ex. 23:5, Deut. 22:4.
- f. Spr. 25:21v., Rom. 12:20v.; id. 5:8, Matth. 5:44v.

Verklaring.

Omdat de Wet niet slechts gebiedt om de zonden te vermijden ("vlieden"), maar ook de daartegen strijdende deugden te doen, zo verbiedt God niet alleen dat wij iemands gezondheid en leven zullen kwetsen, maar gebiedt Hij ook, dat wij die zoveel mogelijk zullen beschermen en onderhouden. Daarom bevat het verbod "Gij zult niet doodslaan", tevens dit gebod: "Gij zult het leven van uw naaste bewaren." En het leven van de naaste wordt bewaard óf door het niet te kwetsen, óf door het te helpen. Wij mogen het niet kwetsen, wanneer wij niet getergd zijn - want dat vereist de rechtvaardigheid!, of wanneer wij wel getergd zijn; want zulks vereist de lankmoedigheid (Lansbergen) en bescheidenheid; of op beide manieren; want dat vereist de liefde tot rust en vrede.

's Naasten leven en welzijn wordt beschermd, of door afwering van alle onrecht, hetwelk doen de verwisselende rechtvaardigheid bij het straffen, de kloekheid en ijver; óf door het bewijzen van weldaden, hetgeen geschiedt door beleefdheid, medelijden en vriendschap.

1. *Rechtvaardigheid*, die niemand in 't bijzonder kwetst, bestaat hierin: als men noch door een opzettelijk voornemen noch door onachtzaamheid iemands leven of lichaam kwetst, door wie wij niet gekwetst zijn, tenzij God het gebiedt. Of: Het is een deugd, die alle kwetsingen van ons leven of van dat van onze naaste voorkomt, die of met geweld, of door bedrog of door onachtzaamheid geschieden, Lev. 34:17, Ex. 21:21. Deze deugd wordt in de woorden van het gebod "Gij zult niet doodslaan" uitgedrukt.

Hiermee strijden, en worden in dit gebod verboden: 1. Alle kwetsing van ons leven, of van dat van onze naaste, die of moedwillig ("willens"), of uit onachtzaamheid, in strijd met de wetten, plaatsheeft. 2. Slapheid, wanneer niet gekwetst of gestraft worden degenen, die behoren gestraft te worden door hen, wier ambt het is.

2. *Zachtmoedigheid*, of verzoenlijkheid of vergevensgezindheid ("verghevelijkheydt"), is een deugd, waardoor de toorn getemperd ("gematigt") wordt, en die daarin bestaat, wanneer men of om geen lichte oorzaak zich boos maakt, noch - al is er een wettige reden tot toorn aanwezig - de ondergang ("verderf") wenst van de persoon, die ons te kort doet, maar zich alleen vertoornt ("sich verstoort") over de smaad, die Gode aangedaan wordt, of vanwege de onrechtvaardigheid en schade, die onze naaste aangedaan wordt, en wanneer wij in ons hart geen plaats geven om enig onrecht te wreken, hoe groot dat ook zijn mocht, maar wanneer men zelfs de zaligheid en het welzijn van de vijanden en van hen, die ons zeer lelijk behandeld hebben, van harte begeert, en zich ook beijvert om, naar ons vermogen en hun nood, voor hen te zorgen, Matth. 5:5: "7alig zijn de zachtmoedigen; want zij zullen het aardrijk beërven."

Hiermee is in strijd: 1. Zachtheid, wanneer men niet boos wordt om zeer grote verongelijking, en die niet straft, of, wanneer men bij het bestraffen veel te zacht is. 2. Toom, en alle onrechtvaardige of onmatige toom. 3. Wraakzucht, en verborgen vijandschap.

3. *Billijkheid*, of bescheidenheid, is een matiging van het hoogste recht, en ze bestaat hierin, dat men om het algemene welzijn, of om het bijzondere welzijn van hen die verkeerd deden, of om ergernis te vermijden, enigszins afstand doet ("aflaet") van ons recht bij het bestraffen van de zonden, of bij het vervolgen van het onrecht, Fil. 4:5: "Uw bescheidenheid ("vriendelijkheid") zij allen mensen bekend."

Hiermee is in strijd: 1. Wreedheid, en een onrechtvaardige gestrengheid of een onmatige strafheid. 2. Te grote zachtheid of slapheid, wanneer iemand niet bewogen wordt door de dingen, waardoor hij om zijns ambts wil behóórt bewogen te worden. 3. Aanzien des persoons.

4. *Liefde tot vrede* en eendracht, welke hierin gelegen is, dat men ijverig alle nodeloze aanleidingen ("oorsaken") tot boosworden, onenigheden, twisten en veten ("haten") voorkomt ("verhoedt"); en dat men hen, die op ons of op anderen toornig ("vertoornt zijn") zijn, weer tracht te verzoenen, en - teneinde vrede te houden - geen moeite ontziet en alle onrecht gaarne verdraagt, wanneer God geen smaadheid aangedaan wordt, of aan het welzijn van ons of van anderen geen bijzonder grote afbreuk ("niet overgrootelijcx") bewezen wordt; kortom: Wanneer men liefde en ijver heeft tot vrede en eendracht, door alle boosworden en alle aanleidingen tot toorn en tweedracht te voorkomen, en door ijverig te pogen om alle ontstane tweedracht weg te nemen, Rom. 12:16 en 14:19; Hebr. 12:15. Hiermee is in strijd: 1. Oproerigheid, die alle mogelijke oorzaken tot moeite geeft of neemt; en daartoe behoort de lust en genegenheid om te twisten, te achterhalen, te lasteren, kwaad te spreken ("oorblasen"), enz. 2. Slapheid; 3. In oneerlijke dingen iemand ter wille zijn.

5. *Rechtvaardigheid* in het straffen, hetgeen hierin bestaat, dat men bij het wereldlijke recht een overeenkomst ("ghelijckheyd") bewaart tussen de zonde en de straf, naar de aard der omstandigheden, zoals tot bescherming van de ere Gods en van de gemeenschap van het menselijke geslacht nodig zal zijn; of: Dat men een overeenkomst tussen zonden en straffen handhaaft, door even zwaar te straffen, als de zonden verdienen, of niet zo zwaar om bepaalde opmerkelijke oorzaken. Want aangezien God verbiedt, dat de gemeenschap der mensen gekwetst worden zal, en Hij ook wil dat de overheid de tucht en onderdanigheid volgens al de Tien Geboden handhaven ("verdedigen") zal, zo wil Hij tevens, dat zij die deze orde verbreken, met rechtvaardige straffen flink zullen gestraft worden. En tenzij deze justitie, of rechtvaardigheid onderhouden wordt, kan er geen menselijke gemeenschap bestaan. 1 Kon. 20:42: "Omdat gij den man, die Ik verbannen heb, uit de hand hebt laten gaan, zo zal uw ziel in de plaats van zijn ziel zijn, en uw volk in de plaats van zijn volk"; Lev. 24:11, Num. 31:31, Ex. 21:23, Deut. 24:16.

Bezwaar. Hier staat geschreven: "Gij zult niet doodslaan." Dus mag de Overheid de mensen niet doodslaan, en derhalve wordt deze rechtvaardigheid hier ook niet geboden.

Antwoord.

1. Gij zult niet doodslaan, namelijk gij, die een privé persoon bent (zult niet doodslaan) naar uw eigen gelieven en begeerte, en als Ik het u niet gebied, en tenzij Ik wil, dat deze wet bij enkele bijzondere dingen niet zal onderhouden worden. Maar dat neemt het ambt der Overheid niet weg. Want zij is Gods dienaar (Rom. 1, en draagt het zwaard, dat zij van God ontvangen heeft, niet tevergeefs. Dus wanneer de overheid de mensen doodt, dan doodt niet zij de mensen, maar God Zelf.

2. Ja, door diezelfde reden kan men het tegengestelde concluderen: Daarom moeten sommigen gedood worden, opdat de menselijke gemeenschap door de moordenaars niet vernietigd wordt.

Met de strenge rechtvaardigheid is in strijd: Onrechtvaardigheid, wanneer men of in het geheel niet straft, of ten onrechte straft, zoals: 1. Wreedheid en te grote strengheid, of het gestrengste recht bedrieglijk gebruiken. 2. Privé of persoonlijke wraak. 3. Slapheid. 4. Aanzien des persoons.

6. *Kloekheid* of kracht ("sterckheyd") dat men met goede reden en bescheid een gevaar aandurft ("aengaet"), om - tegen(over) groot onrecht - het behoud van onszelf of van anderen te verdedigen ("voorstaen"). Die kloekheid komt voort uit het geloof, uit de hoop en uit de liefde tot God en de naaste. De uitnemende mannelijke kloekheid is een bijzondere gave Gods, zoals bij Jozua, Simson, Gideon en David, enz. De strijdbare kloekheid is een voorvechtster der gerechtigheid en een aanneming van de bescherming van onszelf en van anderen, hoewel dat niet zonder gevaar gebeurt. Oorlog is óf een noodwendige verdediging tegen degenen, die moorden of wreedheid onder de onderdanen aanrichten; of een rechtvaardige straf over bijzonder groot onrecht, dat gewapenderhand ondernomen wordt door hem, aan wie de gewone ("ordinaire") macht bevolen is, 1 Sam. 15.

Hiermee is in strijd: 1. Vreesachtigheid of kleinmoedigheid, wanneer men geen noodzakelijke gevaren durft doorstaan. 2. Roekeloosheid, wanneer men bepaalde onnodige gevaren aandurft.

7. *Ijver*, d.w.z. dat men zich uit liefde tot de gerechtigheid en de naaste, boos maakt om een bijzonder groot onrecht, dat de onschuldige aangedaan wordt, en dat naar zijn vermogen ook afweert en wreekt, volgens Gods bevel. Of het is een deugd, daar men ontevreden is om de smaad van God en om een groot onrecht, dat of Gode, of de naaste aangedaan is. Met deze ijver is in strijd: 1. Slapheid. 2. Onbillijke toom.

8. *Beleefdheid*, of liefde tot de naaste in het bijzonder, en die zo in eigenlijke zin genoemd wordt. Het is een deugd, die hierin bestaat, dat men aan de mensen een oprechte goedwilligheid bewijst, zoals wij gaarne zouden willen, dat zij ons bewezen werd, en die met woorden, gebaren en geschikte diensten betoont. Of het is een goedgunstigheid jegens anderen in het gemoed, de wil en het hart, en een betonen daarvan met gebaren, woorden en mogelijke dienst(verlenging)en; Rom. 12:9: "De liefde zij ongeveinsd." Rom. 12:10, Fil. 2:3.

Hiermee is in strijd: 1. Onbeleefdheid, of stuursheid, wanneer men óf nalaat hetgeen eigenlijk tot de beleefdheid behoort, of doet hetgeen daarmee in strijd is. 2. Kwaadgunstigheid of nijd, dat een droefheid inhoudt over de welvaart van een ander, en een ijver om die aan zich te trekken, of althans van de ander te weren. "Mix nicht, dir nicht."¹ 3. Eigenliefde, met verachting of verwaarlozing ("versuyminge") van de naaste, en het bewijs daarvan. 4. Iemand in ongeoorloofde dingen ter wille zijn.

9. *Barmhartigheid*, of medelijden, welke hierin bestaat, dat men medelijden heeft met de ellende van de onschuldigen, of van hen die uit zwakheid gevallen zijn; en dat men zijn best doet, om ze te verzachten. Of, dat men medelijden heeft met de ellende van de rechtvaardigen, of van hen, die uit onkunde of zwakheid gezondigd hebben, en dat men die zoekt weg te nemen óf te verzachten, zoveel de rechtvaardigheid toelaat, en dat men zich niet verblijdt over de ellende, zelfs niet van de vijanden. Matth. 5:7: "Zalig zijn de barmhartigen, want hun zal barmhartigheid geschieden." Matth. 5:44 en 48, Luk. 6:36, Jak. 2:13.

Met de barmhartigheid is in strijd: 1. Dat men zich over andermans kwaad of ongeluk verblijdt. 2. Dat men geen aandoening ("beweging") en medelijden heeft

3. Slapheid.

10. *Vriendschap*, die mede onder de beleefdheid begrepen is, en een ware en onderlinge goedgunstigheid der vromen is, verwekt door een onderling bekennen van elkaars deugd, of door eerlijke diensten, door elkaar onderlinge diensten te bewijzen, die eerlijk en mogelijk zijn. Spr. 18:24: "Een man, die vrienden heeft, heeft zich vriendelijk te houden; want er is een liefhebber, die meer aankleeft dan een broeder"; Deut. 24:1 en 4; 1 Kon. 18:13, Ex. 23:5, Matth. 5:44, Rom. 12:20.

Met de vriendschap is in strijd: 1. Vijandschap. 2. Veronachtzaming van de vrienden. 3. Lichtvaardig vriendschap maken en verbreken. 4. Geveinsde vriendschap. 5. Pluimstrijken. 6. In onbehoorlijke dingen zijn vriend ter wille zijn.

---

¹ Duits spreekwoord, weergave (van prof. v. d. Honert) van „My niet, Dy niet.”

ZONDAG 41.

Verklaring van het zevende gebod.

Na het leven van de mens, dat bestaat uit de vereniging van ziel en lichaam - waarvoor God in het zesde gebod gezorgd heeft, dat in de vorige Zondagsafdeling verklaard is -, is er geen dierbaarder zaak, die de mens bezit, en daarom zorgvuldig behoort te bewaren, dan de kuisheid van het lichaam en van de ziel. Ook daarvoor zorgt God. En hoe men die zal bewaren, schrijft Hij voor in het zevende gebod, dat in deze Zondag verklaard wordt. En aangezien dit gebod ook in de vorm van een gebod ("Verbods-wijze") voorgesteld wordt, moet men bij de verklaring volgens de algemene regels nagaan: 1. Wat hier verboden wordt. 2. Wat hier geboden wordt.

HET ZEVENDE GEBOD.

Ex. 20:14: *Gij zult niet echtbreken.* Idem: Deut. 5:18.

Vraag 108: *Wat leert ons het zevende gebod?*

Antwoord: *Dat alle onkuisheid van God vervloekt is a), en dat wij daarom, haar van harte vijand zijnde b), kuis en ingetogen ("tuchtelijsk") leven moeten c), hetzij in de heilige huwelijke staat d) of daarbuiten e).*

- a. Lev. 18:27-29; id. 20:10v., Spr. 6:32; 1 Kor. 6:10.
- b. Ef. 5:11v., Judas, vs. 22v.
- c. Rom. 13:13; 1 Thess. 4:3-5.
- d. Hebr. 13:4; 1 Kor. 7:4, Gen. 39:11v.
- e. 1 Kor. 7:34.

Verklaring.

(Lansbergen. Nadat God in Zijn wet voor de bescherming van de lichamen en van het leven gezorgd heeft, volgt nu geschikt, dat ook voor het huwelijk gezorgd wordt. Want hierin volgt Hij de orde der natuurlijke liefde, waardoor men er ons toe bewogen ziet, om niet alleen de huwelijke staat voor lief en kostbaar te achten, maar ook, na de liefde tot onze ouders en tot ons leven, het allermeeft in waarde te houden. Die natuurlijke liefde drukt Mozes zeer goed uit, wanneer hij zegt (Gen. 2:24); "Daarom zal de man zijn vader en zijn moeder verlaten en zijn vrouw aanhangen; en zij zullen tot één vlees zijn." Want daarmee geeft hij te kennen, dat hij dat liever zal doen dan zijn vrouw verlaten; enerzijds, omdat de vrouw een deel van de man is, en daarom van nature met hem verenigd is; en anderzijds, omdat zij hem krachtens Gods instelling tot een vrouw gegeven is.) God beveelt in dit tweede gebod de onderhouding van de kuisheid en van het huwelijk, en ook het huwelijk zelf. Want wanneer Hij iets verbiedt, dan gebiedt Hij het tegendeel en wil Hij dat onderhouden hebben. Hij verbiedt hier het overspel, hetwelk een schending is van de huwelijksstrouw. En daar Hij het overspel noemt, omdat het de grofste soort van alle zonden is, die tegen de kuisheid strijden, zo verbiedt Hij ook meteen alle onbehoorlijke wellusten in de huwelijke staat en daarbuiten, of alle andere zonden en ondeugden, die tegen de kuisheid strijden, en alle oorzaken, aanleidingen en vruchten daarvan, en al wat eraan voorafgaat of er op volgt. En daarentegen gebiedt Hij de deugden, die tot de kuisheid behoren, zoals de kuisheid zelf, eerbare schaamte en matigheid.

(Lansbergen. Bastingius. Bij de verklaring van dit gebod worden ons in de Catechismus twee dingen geleerd en voorgesteld: Allereerst de uiterlijke gehoorzaamheid aan dit gebod, en ten tweede: De innerlijke.

Inzake de *uiterlijke* gehoorzaamheid wordt in deze Vraag geleerd: allereerst, wat in dit gebod verboden wordt, en daarna, wat daarin geboden wordt. Hier wordt alle *onkuisheid* verboden. En hoewel de Heere hier alleen maar één soort van onkuisheid noemt, namelijk *overspel*, dan verbiedt Hij toch ongetwijfeld onder deze allergrofstste soort meteen ook alle andere. Overspel is een zonde, wanneer één van die twee personen, die God samenverbonden heeft, en die door het huwelijk één vlees geworden zijn, door vermenging met een ander persoon de echt breekt. Die zonde wordt overspel en echtbreuk of huwelijksverbreking genoemd. Want ze strijdt met de heilige ordening van de huwelijke staat, die God Zelf in het paradijs het eerst heeft ingesteld, toen Hij *één man* en *één vrouw* samengevoegd heeft, en gewild heeft, dat die twee één vlees zouden zijn, Gen. 2:24. De gruwelijkheid van die schandelijke zonde is zo menigvuldig, dat ze niet gemakkelijk uitgedrukt kan worden. Want,

I: Tegen God wordt op menigerlei wijze gezondigd.

1. Aangezien daardoor niet alleen de huwelijke staat, maar ook Gods eerste instelling geschonden wordt, waardoor Hij de man met de vrouw samengevoegd heeft, en geboden dat die twee tot één vlees zouden zijn; en hoewel zij vanwege de hardigheid van het volk door Mozes (Deut. 24:1) in zoverre ontspannen werd, dat hij een scheidbrief toegelaten heeft, toch hebben Christus en de Apostelen ze weer gespannen en opgericht (Matth. 19:18; 1 Kor. 7:2).

2. De trouw, die voor de ganse Gemeente in Gods Naam gegeven is, wordt verbroken: welk ongelijk zelf ook tegen God gedaan wordt. En daarover heeft Maléachi degenen duidelijk vermaand, die hun vrouwen, die hun metgezellinnen geweest waren, lichtvaardig verlieten. Want toen hij aangewezen had, dat God hun offers en gaven niet aanzag, da" geeft hij als reden daarvan op (Mal. 2:14): "Daarom dat de HEERE een Getuige geweest is tussen u en tussen de huisvrouw uwer jeugd, met welke gij trouweloos handelt; daar zij toch uw gezellin en de huisvrouw uws verbonds is." Zoals dus degenen die enig verbond schenden, ook hem kwetsen, in wiens naam dat verbond gesloten is, zo doen zij, die de echtelijke trouw breken, ook God Zelf onrecht aan, Die een Insteller en Maker van dit verbond is.

3. Ook bedrijven zij de zonde van meened, die overspel bedrijven. En dat heeft vroeger een Thales uit Milete goed opgemerkt. Want toen iemand onder ede bevestigen wilde, dat hij geen overspel gedaan had, gaf hij ten antwoord: Een meened is niet erger dan overspel. Daarmee gaf hij te kennen, dat wanneer iemand de huwelijksrouw verbreekt en de zonde van niemand begaat, hij weinig bezwaar zal hebben om een valse eed te zweren. 4. Allen die met overspel hun lichaam besmetten, die schenden de tempel des Heiligen Geestes (1 Kor. 6:18v.); hetgeen een verschrikkelijke zonde is. Want, zoals de Apostel zegt: die de tempel Gods schenden, die zal God ook van Zijn kant schenden (1 Kor. 3:17).

II. Ook tegen de *naaste* wordt door deze gruwelijke zonde menigerlei onrecht bedreven. 1. Want de echte huisvrouw wordt daardoor beroofd van de schuldige goedwilligheid (1 Kor. 7), wanneer het gebruik van 's mans lichaam aan anderen wordt gemeen gemaakt.

2. Daardoor wordt ook oorzaak voor hartzeer en boosheid gegeven (Gen. 2:18 en 24), en aanleiding tot een wreder wraakgierigheid jegens de huisvrouw, die ons tot een hulpe gegeven is, en aan wie de man liever alle mogelijke vreugde en vriendschap behoorde te bewijzen.

3. Ook zondigt men tegen zijn *eigen vlees*, omdat man en vrouw één vlees zijn; en dat zou

iets wanschapens zijn, omdat niemand zijn eigen vlees gehaat heeft (Ef. 5:29).

4. Wie overspel begaat, onteert ook zijn *ouders*. Want om die oorzaak heeft God in de wet geboden (Lev. 21:9), dat de dochter van een priester, die hoererij zal bedreven hebben, verbrand moest worden; en de reden daarvoor wordt erbij gedaan, n.l. omdat zij, haar vader ontheiligd heeft.

5. Een overspeler begaat ook geen gering onrecht tegenover hem, *wiens vrouw hij geschonden heeft*. Want hij misbruikt haar, en er worden onechte en hoerenkinderen in de plaats van de echte gesteld, die ten onrechte hun erfgoederen mede beërven.

6. Ook zondigt hij tegen de overspelers. Want hij maakt haar tot een medeslavin der zonde.

7. Hij zondigt ook tegen zijn *eigen lichaam*, ja, tegen het gemenebest en het vaderland, omdat het uit de geschiedenis bekend is, dat de ongebonden onkuisheden en overspelen steeds grote schade berokkend hebben aan koninkrijken en hele volkeren, en dat daaruit zulke beroerten ontstaan zijn, die het gemenebest ellendig hebben verscheurd en menigmaal ook hebben verwoest en uitgeroeid.

En hieruit blijkt dus duidelijk, welk een vreselijke zonde overspel is. Maar nog duidelijker zal de gruwelijkheid daarvan blijken, als wij letten op de straf ervoor, welke tweërlei is, namelijk tijdelijke of eeuwige straf.

De *tijdelijke straf* is weer óf ordinair (= gewoon), of extraordinair (= buitengewoon). De gewone straf van God tegen de overspelers, in Zijn wet gesteld, is de dood. Want zo spreekt God (Lev. 20:10): "Een man ook die met iemands huisvrouw overspel zal gedaan hebben, dewijl hij met zijns naasten vrouw overspel gedaan heeft, zal zekerlijk gedood worden, de overspeler en de overspeelster" (Vgl. Deut. 22:2). Die straf is onder het Nieuwe Testament niet afgeschaft ("afghedaen"). Want wanneer Christus die overspeelster vraagt (Joh. 8:10), of niemand haar veroordeeld had, dan liet Hij de rechter geheel en al vrij, om tegen haar volgens de wet van Mozes op te treden (vers 1). Want met het feit dat Christus haar niet veroordeeld heeft, geeft Hij geenszins te kennen, dat die straf op het overspel, door God gesteld, onder het Nieuwe Testament zou afgeschaft zijn; maar wel, dat het Christus' ambt was, niet om de zondaars te verdoemen (Matth. 9:1), maar tot boetvaardigheid (= bekering) te roepen en aan de boetvaardigen de zonden te vergeven. En ook de wijzen onder de heidenen zelf, die hun gemenebesten wilden bevestigen, hebben die lijfstraf tegen de overspelers gesteld. Want toen *Abimelech*, de koning van Gerar, gezien had (Gen. 26:8v.), dat Izaäk nogal vertrouwelijk ("wat ghemeysamelijcker") met Rebekka schertste, heeft hij daaraan bemerkt ("bekent"), dat hij haar man, en niet haar broeder was; en heeft daarom op lijfstraf verboden, dat iemand Rebekka zou aanraken ("aentasten"). En de koning van *Babel* heeft Zedekia en Echab op het vuur laten braden, omdat zij een dwaasheid deden in Israël, en overspel bedreven met de vrouwen van hun naasten. De Arabieren plachten vroeger zowel de overspeler als de overspeelster met de dood te straffen, zoals Eusebius getuigt (De praep. Evang. Lib). Hetzelfde deden de Creconiaten. Want Saleucus had een wet gegeven, dat de overspelers levend zouden verbrand worden. (Strabo, lib. 16 Georg.) Ook de *Atheners* straffen met de dood degenen, die deze lelijke zonde begaan hadden, zoals Pausanias getuigt in Baeot. Tenslotte is ook door de wetten van de Romeinse keizers, Julius en Constantijn, de doodstraf gesteld op overspel. Bij de *Egyptenaars* (naar Diodorus Siculus meedeelt; Diod. Sic. lib. 2, de leg. & Jud. Egy.) werd de man, die zich op overspel liet betrappen, met roeden geslagen tot duizend slagen toe; maar de vrouw werd de neus afgesneden, opdat het gezicht, door de schande van onkuisheid bevlekt, op die plaats gestraft zou worden, waar de meeste versieringen aangehangen worden. Naar Cornelius Tacitus vertelt (Lib. de Morib. Germ.) plaatsten de oude *Germanen* de vrouw,

op overspel betrapt, naakt voor de verwanten ("maghen"), en sneden haar het haar af, en dan werd zij door haar man door het vlek gedreven. De *Cumeeërs* plaatsten de overspeelster op de markt op een steen, waar zij voor alle mannen te zien was: Daar werd haar door het volk alle mogelijke schande aangedaan; en dan werd zij op een ezel door de stad rondgeleid, en ter herinnering aan haar schande werd haar om haar overspel een smadelijke bijnaam van de ezel gegeven, en de steen, waarop zij geplaatst was, werd om die zaak voor onrein en gruwelijk gehouden.

Een *buitengewone straf* op overspel is het, die door God op een bijzondere manier toegezonden wordt, als namelijk de overheid die zonde of niet straffen wil, of niet straffen kan. Zo heeft God het overspel van *David* met een ongebruikelijke en buitengewone straf bestraft. Want ten eerste heeft Hij zijn eigen huis zeer schandelijk met bloedschande en moord laten besmetten (2 Sam. 13:1vv.), daarna heeft Hij hem door zijn eigen zoon uit zijn koninkrijk laten verjagen (id. 15:13-16), en tenslotte heeft Hij door Zijn verborgen oordelen Simeï bevolen (id. 16:5-13), dat hij hem zou lasteren en hem, toen hij vluchtte, met stenen zou gooien. De menigvuldige en algemene overspelen van de *Israëlieten* worden door de profeten ook gesteld onder de oorzaken van de Babylonische gevangenschap. Want zo zegt Jeremia (5:8v.): "Als welgevoederde hengsten zijn zij vroeg op; zij hunkeren een iegelijk naar zijns naasten huisvrouw. Zou Ik over die dingen geen bezoeking doen? spreekt de HEERE. Of zou Mijne ziel zich niet wreken aan zulk een volk als dit is?" En op geen andere manier heeft God ook het overspel gestraft van Paris met Helena (bedreven), dat Priamus niet wilde straffen. Want God heeft het met een tienjarige oorlog gestraft, en met een totale uitroeiing van het rijk Troje. Te Rome geschiedde het ook, dat vanwege het overspel en de verkrachting van koning Tarquinius' zoon, aan Lucretia begaan, de koningen de stad uitgedreven zijn, en de stand van het gemenebest direct daarna veranderd is. Als men het Leven der keizers eens wil doornemen, zal men merken, dat bijna allen aan deze boze daad schuldig geweest zijn, en ten laatste door Gods oordeel zeer ellendig zijn omgekomen. Want dat waren Julius Caesar, Domitianus, Nero, Caligula, Commodus, Gordianus, Heliogabalus, Phocas, en vele anderen, van wie de historie getuigt, dat zij door een bijzondere beschikking van God voor deze lelijke wandaad gestraft zijn.

De *eeuwige straf* is de vloek van God en de uitsluiting buiten het Koninkrijk Gods, waarbij de Goddelijke gestrengheid niemand ontzien zal, tenzij hij zich van harte bijtijds tot God, van zijn zonden bekeerde, volgens de leer van de Apostel, op tal van plaatsen (neergelegd), zoals o.a. in 1 Kor. 6:10: "Dwaalt niet: noch hoereerders, noch afgodendienaars, noch overspelers, noch ontuchtigen, noch die bij mannen liggen, noch dieven, noch gierigaards, noch dronkaards, geen lasteraars, geen rovers zullen het Koninkrijk Gods beërven", en in Hebr. 13:4: "Hoereerders en overspelers zal God oordelen"; Gal. 5:19 en 21: "De werken des vleses nu zijn openbaar, welke zijn overspel, hoererij, onreinheid, ontuchtigheid, enz.; van dewelke ik u tevoren zeg, gelijk ik ook tevoren gezegd heb, dat die zulke dingen doen, het Koninkrijk Gods niet zullen beërven"; Ef. 5:5: "Dit weet gij, dat geen hoereerder of onreine enz. erfenis heeft in het Koninkrijk van Christus en van God." De heilige Apostel stelt er deze waarschuwing bij ("Dat u niemand verleide") tegen de valse berekening, die de wereldlingen elkaar wijs maken aangaande de zonde van overspel, hoererij, enz., wanneer zij daarin elkaar vertroetelen, en denken, dat het zo erg niet is ("it en heeft so grooten nood niet"), wanneer zij zichzelf bedriegen en het ervoor houden ("achten"), dat - omdat de zaak voor de mensen verborgen is - God er ook niet op let. Maar zij bedenken niet, dat Gods ogen helder en klaar zien, als vuurvlammen. Dat u, zegt de Apostel, niemand verleide, en volgt het ijdele en

schadelijke gepraat ("ghespreck") der wereld niet na; want het zal niet feilen, hetgeen ik u verkondig. Vreest daarom Gods gericht, en breekt met de zonden. Uit deze straffen op het overspel blijkt voldoende, welk een gruwelijke zonde en schelmerij het overspel is. Daarom moeten wij, zo lief als ons onzer ziele zaligheid is, die van harte haten en vlieden!

Tot overspel behoort ook, dat men *twee of veel vrouwen trouwt of heeft*. Want God heeft in den beginne slechts één vrouw met één man verbonden, en toen is deze wet gesteld, Gen. 2:23v.: "Toen zeide Adam: Deze is ditmaal been van mijn benen en vlees van mijn vlees. Men zal haar Manninne heten, omdat zij uit den man genomen is. Daarom zal de man zijn vader en zijn moeder verlaten en zijn vrouw aankleven; en zij zullen tot één vlees zijn." Let erop! "zijn vrouw aankleven", in het enkelvoud, en niet "zijn vrouwen", in het meervoud van twee of van velen. Er worden er ook niet meer dan twee, één man en één vrouw genoemd, om tot één vlees te worden. Reden waarom ook Christus en Paulus, wanneer zij die tekst aanhalen, duidelijk zeggen, dat die twee zullen tot één vlees zijn, Matth. 19:5, Mark. 10:8. God schiep één man, en één vrouw, niet vele vrouwen. Daarom zegt ook Paulus, 1 Kor. 7:2: "Maar om der hoerijen wil zal een iegelijk man zijn eigen vrouw hebben, en een iegelijke vrouw zal haar eigen man hebben", en in vers, 4v.: "De vrouw heeft de macht niet over haar eigen lichaam, maar de man; en desgelijks ook de man heeft de macht niet over zijn eigen lichaam, maar de vrouw. Onttrekt u elkander niet." En hoewel de vaderen onder het Oude Testament, althans sommigen, wel meer vrouwen gehad hebben dan één, dat kan de zaak niet recht maken. Want niet naar de voorbeelden, al ware het van de heilige mannen, maar naar de wet moet een zaak recht of verkeerd geoordeeld worden. Het feit, dat God zulk een daad van de vaderen onder de Israëlitische regering oogluikend heeft toegestaan in Zijn goedheid, dat zou men op dezelfde manier kunnen opvatten, als dat Hij door (middel van) Mozes de scheidbrief toegelaten heeft (Deut. 24:1, Matth. 19:7v.); en dat God tijdelijk dat gedrag heeft willen gebruiken, om naar Zijn belofte, uit zeer weinigen in korte tijd een grote menigte voort te doen komen. Maar uit die daad der vaderen volgt nog niet, dat de veelwijverij door God toegelaten en als goed aanvaard is. En er volgt ook niet uit, dat het geschied is zonder zonde. Want het blijkt, dat zulks geschied is, in strijd met de eerste instelling van het huwelijk, en met Gods al eerder aangehaalde Woord.

Het tweede soort onreinheid is *hoerij*: Dat is een onwettige vermenging van twee personen, die beiden vrij ("ledigh") en niet gebonden zijn. De Heere verbiedt die onreinheid nadrukkelijk in Lev. 19:29, zeggende: "Gij zult uw dochter niet ontheiligen, haar ter hoerij houdende; opdat het land niet hoeré en het land met schandelijke daden vervuld worde", en in Deut. 23:17: "Er zal geen hoer zijn onder de dochteren van Israël", noch zal er een schandjongen zijn onder de zonen Israëls. Vergelijk ook Spr. 22:14 en 23:27, Pred. 7:26; ook: 1 Kor. 6:18 en 10:8; 1 Thess. 4:3 en Hebr. 12:16. Die zonde plaatst de Apostel naast overspel en verdoemt ze tesamen met elkaar, 1 Kor. 6:10: "Noch hoereers, noch afgodendienaars, noch overspelers enz. zullen het Koninkrijk Gods beërven", vgl. Gal. 5:19; idem Hebr. 13:4. Zo staan mede de hoereers geregistreerd onder de verdoemden, Openb. 21:8 en 22:15. En voorwaar! evenals het overspel, strijdt ook de hoerij met de huwelijkswet. Want zij die de hoeren nalopen, raken vervreemd van het huwelijk (Terentius, Andr. Act. I. Scen. 2. Omnes qui amant, graviter sibi dari uxorem ferunt). Ja, deze pest strijdt tegen de *liefde* en tegen het *gemeenebest*. Tegen de liefde, omdat — aangezien de kinderen onwettig verwekt ("gheteelt") worden — het kwalijk geschieden kan, dat zij goed opgevoed worden. En tegen het gemeenebest, omdat het op die manier beroofd wordt van goede ingezetenen.

Voor al de *bordelen* ("Hoeren-huysen") zijn de schadelijkste pesthuizen, die kunnen voorkomen. Want daardoor wordt niet alleen hoerij, maar zelfs ook overspel en

bloedschande bedreven, omdat alle ontuchtige lieden daar verkeren, zowel getrouwde als ongetrouwde, en omdat menigmaal degenen die van hetzelfde bloed en familie zijn, zich met een en dezelfde hoer komen vermengen, Amos 2:7. En dus is het er zo ver vandaan, dat het toelaten van bordelen een middel zijn zou om andere vuiligheden te voorkomen, dat ze daarentegen alle mogelijke ontuchtigheden des te meer voortbrengen en voeden; zoals men bijna nooit er meer van leest en hoort, dat de dochters en vrouwen van fatsoenlijke lieden geschonden werden, dan door degenen, die in de bordelen de grondslag voor alle ontucht gelegd hebben. Dus noemen de *kerkvaders* de bordelen terecht "trofeeën van publieke onmatigheid" en onreinheid. (Clem., paedag. 1. 3. c. 3. Lactant. 1. 6. c. 23), en verklaren zij, dat ze door de duivel gesticht zijn. En wij dienen hierop wel te letten, omdat er heden ten dage velen zijn, die hoererij voor geen zonde houden en de bordelen verdedigen. Ik bedoel geen heidenen, maar christenen, ja degenen, die willen schijnen "Christus' plaatsvervangers" ("stadhouders") te zijn, onder wier heerschappij ("ghebiedt") de hoererij zeer onbeschaamd toegelaten en verdedigd wordt, zodat zij die niet maar willen toestaan, maar zelfs tol en voordeel ervan genieten; en gawe God, dat onze gemenebesten dat voorbeeld niet enigszins zullen navolgen! Want hoezeer deze zonde overal zonder enige straf in zwang is, leert de dagelijkse ervaring. Daarom behoren de Godzalige overheden die lelijke zonde en wandaad ("boosdaed") zeer ernstig te straffen, opdat "hoererij en alle onreinigheid onder ons niet genoemd worde, gelijkterwijs het den heiligen betaamt", Ef. 5:3. Te prijzen is in dit opzicht de ijver van de Godzalige koningen van het Oude Testament, zoals van Asa, 1 Kon. 15:12, van Josafat, 1 Kon. 22:47, en van Josiá, 2 Kon. 23:7, die de ontuchtige boeven verdreven en hun huizen afbraken.

Een soort hoererij, is *bijzitten* of *concubinaat*, wanneer namelijk een ongehuwd persoon – in plaats van een vrouw - een concubine of bijzit heeft. Want alle vermenging, die buiten Gods Woord omgaat, is verboden en af te keuren, met welke naam ze ook genoemd zou worden. Daarom zegt Ambrosius zeer juist: Als gij haar, bij wie gij thuis komt en bijzit, liefhebt, waarom trouwt ge haar dan niet? Weliswaar, dat ander de oneerbare vermengingen de ene schandelijker is dan de andere, maar toch zijn ze alle tezamen vuil, schandelijk en oneerbaar.

Nog zwaarder zonde en wandaad is *verkrachting* en schending, die ook tot de hoererij behoort, omdat een ongebonden persoon zich met een ongebondene vermengt; en dat heeft plaats, wanneer iemand zich vermengt met een maagd, hetzij met geweld - en dat is verkrachting -, hetzij zonder geweld, hetwelk is schending. Beide heeft God in de wet verboden en verdoemd. Het ene in Ex. 22:16v.: "Wanneer nu iemand een maagd verlokt, die niet ondertrouwd is, en hij ligt bij haar, die zal haar zonder uitstel een bruidsschat geven, dat zij hem ter vrouw zij. Indien haar vader ganselijk weigert haar aan hem te geven, zo zal hij geld geven naar den bruidsschat der maagden"; en het andere in Deut. 22:25v.: "Indien een man een ondertrouwde jonge dochter in het veld gevonden, en de man haar verkracht en bij haar gelegen zal hebben, zo zal de man, die bij haar gelegen heeft, alleen sterven; maar de jonge dochter zult gij niets doen; de jonge dochter heeft geen zonde des doods; want gelijk of een man tegen zijn naaste opstond en -sloeg hem dood aan het leven, alzo is deze zaak."

Tot deze laatste soort onreinheid behoort de onnatuurlijke onkuisheid zoals,

1. *Bloedschande*, wanneer iemand een huwelijk aangaat met zulke personen, die in graden van verwantschap of zwagerschap door God verboden zijn; van die graden heeft God er enkele genoemd in Lev. 18, en verder op andere plaatsen; welke graden ook veelal door keizerlijke wetten verboden zijn.

2. En vooral de *zonde van Sodom* of homoseksualiteit¹. Want hoewel deze zonde te schandelijk is om eraan te denken, veel meer nog om ze uit te spreken, en ervan te wensen was, dat niet alleen de daad, maar ook de herinnering eraan van de aarde weggenomen ware....., heeft echter de trouwe Wetgever, onze God - aangezien zo'n onmenselijke zonde bij de heidenen gevonden werd - niet nagelaten, om Zijn volk Israël getrouw daarvoor te waarschuwen, opdat zij zich met zulke gruwelijke zonde niet zouden inlaten (Lev. 18:22 en 25; vgl. ook Rom. 1:26v.). Ook is de Roomse kerk zo verhard geworden in de zonden, dat zij zeer weinig om deze gruwelijke zonde geeft; zodat zij in de graden van verwantschap en zwagerschap dispensatie verleent, of verlof geeft om te trouwen, en zij in die andere, gemene onreinheid, gedurende tal van eeuwen, in Italië en Griekenland maar al te veel gebruikelijk, haar behagen heeft. Ja, de aartsbisschop van Beneventum, Joh. Casa, 's pausen nuntius te Venetië, heeft zich niet ontzien om in Venetië in openbare druk uit te geven: *de lof op de zonde van Sodom* (Sleid. Comment., lib. 2. Werkelijk! "het gelaat huns aangezichts getuigt tegen hen en hun zonden spreken zij vrijuit, gelijk Sodom; zij verbergen ze niet. Wee hunlieder ziel; want zij doen zichzelf kwaad." Jes. 3:9.

Och, laat ons deze gruwelen toch van ganser harte vervloeken, in de wetenschap, dat het geroep ervan opklimt voor het aangezicht des HEEREN (Gen. 18:20 en 19:13), en dat haar vuilheid zo groot is, dat het *land Kanaän* vroeger haar inwoners om die reden heeft uitgespuwd (Lev. 18:25 en 28). Ja, laat ons te meer, volgens die hemelse waarschuwing aan Gods volk, uit dat Babylon gaan, Openb. 18:4, omdat het ook is het "geestelijk Sodoma", id. 11:8, vanwege de gruwelijke ontucht, die daar heerst. Vgl. de Kanttekening op die teksten.

Tot nog toe is verklaard, welke zonden en ondeugden God in dit gebod verbiedt. Nu volgt het *tweede deel* van dit gebod, namelijk: *Welke deugden God daartegenover gebiedt. Die deugden zijn voornamelijk kuisheid, eerbare schaamte en matigheid.*

I.1. *Kuisheid* in het algemeen, is een deugd, die hierin bestaat, dat men de reinheid van gemoed en lichaam bewaart, die met Gods wil overeenkomt, en alle wellusten vermijdt, die door God verboden zijn, en tevens alle begeerten, oorzaken, vruchten, vermoedens ("suspicien") enz. daarvan, zowel in de huwelijks staat, als daarbuiten. Ze heet in het Latijn castitas, welk woord – naar sommiger mening - ontstaan is uit het Griekse woord "Kazo", d.w.z. ik versier, omdat de kuisheid een grote versiering is van de hele mens, en van alle deugden. Dus is deze deugd om haar uitnemendheid zo genoemd, omdat ze een van de voornaamste deugden is, waarin het beeld Gods bestaat, en omdat de mens daardoor het meest aan God gelijkvormig is, zoals het volgende versje leert:

*God is een kuise Geest;
en met een kuis gemoed,
zo men verhoord wil zijn,
men Hem aanbidden moet.*

Deze kuisheid is tweërlei, n.l. in de echtelijke staat, en daarbuiten. De kuisheid in het huwelijk is een deugd, die in het huwelijk de orde onderhoudt, die door God in Zijn verwonderlijke raad is ingesteld.

(Lansbergen, Bastingius. Want de roeping ("ampt") der gehuwden is, dat zij matig, zedig en kuis zullen leven. Dat leert de Apostel, als hij de gelovigen vermaant, dat een ieder van hen zijn vat wete te bezitten in heiligmaking en eer (1 Thess. 4). Want hij wil, dat de mannen met

---

¹ Het woord "buggerij", dat hier voorkomt, is aan Van Dale niet bekend.

hun vrouwen eerbaar en kuis zullen leven, en hun lichaam, waarin zij als in een huis wonen, van alle vuilheid rein houden. Ambrosius waarschuwt en vermaant (Lib. de Philoph. quem citat Aug., libr. cont. Iul.), dat hij een overspeler is van zijn vrouw, die bij de bijwoning des huwelijks geen acht geeft op de eerbaarheid en schaamte. Want de eerbaarheid des huwelijks, die daartoe gegeven is dat het een remedie (=geneesmiddel) zou zijn voor de onkuisheid, om zo te bedekken hetgeen anders onbehoorlijk geschieden zou, behoort niet daartoe te dienen, dat ze een middel is, om alle mogelijke dartelheid en wulpsheid op te wekken.

Daartoe dient ook de vermaning van de Apostel, als hij zegt, Hebr. 13:4: "Het huwelijk is eerlijk onder allen, en het bed onbevlekt." Want wanneer hij leert, dat het huwelijk "eerlijk" is, dan geeft hij te kennen, dat men daarin eerbaar moet omgaan. En wanneer hij spreekt van een "onbevlekt bed", dan wil hij daarmee te kennen geven, dat de gehuwden moeten weten, dat hun niet alle dingen geoorloofd zijn, maar dat het gebruik van het huwelijksbed kuis en matig behoort te zijn, opdat zij niet doen zouden hetgeen zou strijden met de eerbaarheid en schaamte des huwelijks. Als hij tenslotte zegt "onder allen", dan verklaart hij, dat het huwelijk in geen enkele orde en staat de mensen verboden is. Want hetgeen God zonder enige uitzondering ("uytneminghe") het ganse menselijke geslacht heeft toegelaten, dat betaamt ook allen, die, tot het huwelijk bekwaam, dat nodig hebben. Daarom is het een dwaze inbeelding van hen, die het huwelijk alleen aan de gewone man toestaan, maar menen dat zij die in de kerk boven anderen verheven zijn, zich daarvan behoren te onthouden. Want de Apostel maakt hier geen enkele uitzondering; en hij beveelt noch raadt de opzieners ("Bisschoppen") om ongetrouwd te zijn, maar zegt vrijuit, 1 Tim. 3:2-4v.: "Een opziener moet ener vrouwe man zijn, die zijn eigen huis wel regeert", enz., en hij noemt heit verbod om te mogen trouwen duidelijk een "lering der duivelen", 1 Tim. 4:1 en 3 (Vgl. ook 1 Kor. 9:5 en Titus 1:6).

Toen daarom op de eerste Synode van Nicéa, in het jaar 325, over de vraag gediscuteerd werd (Hist. Tripart. lib. 2, cap. 1, of men de kerkendienaren zou toestaan te trouwen, heeft Paphnutius zeer juist opgemerkt, dat hij, met het oog op de tekst Hebr. 13:4, van mening was, dat de bijslaap met een wettige huisvrouw kuisheid is; en dat advies is door de gehele Synode opgevolgd.)

Buiten de huwelijke staat is kuisheid een deugd, die alle onbetamelijke wellusten vermijdt buiten de huwelijke staat.

(Lansbergen, Bastingius. Want de ongehuwden moeten niet denken, dat hun dit gebod, waarmee het overspel verboden wordt, niet zou aangaan. Want tot alle gehuwden en ongehuwden komt de vermaning van de Apostel (Tit. 2:12): "dat zij de goddeloosheid en de wereldse begeerlijkheden verzakende, matig en rechtvaardig en Godzalig leven zouden in deze tegenwoordige wereld." En op een andere plaats: (Ef. 5) "Maar hoererij en alle onreinigheid, laat ook onder u niet genoemd worden, gelijkterwijs het den heiligen betaamt" Zo moeten dus de ongehuwden hun lichaam onbesmet bewaren en met geen hoererij of andere onkuisheid verontreinigen, maar matig, zedig en kuis leven, en liever alles met Jozef afwachten ("verwachten") (Gen. 39:12), dan de wetten van kuisheid en matigheid schenden. Als zij zich niet kunnen onthouden, laat hen dan de raad van de Apostel (1 Kor. 7:9) volgen, "dat zij trouwen; want het is beter te trouwen dan te branden"; d.w.z. dan zo ontstoken te worden met onbehoorlijke vleselijke begeerlijkheden en lusten, dat óf de wil door de verzoeking overwonnen wordt, óf dat zij God niet met een gerust geweten recht kunnen aanroepen.)

De oorzaken die ons tot kuisheid behoren te bewegen, zijn deze: 1. Omdat God ons die

bevolen heeft, 1 Thess. 4:3v.: "Dit is de wil Gods, uw heiligmaking: dat gij u onthoudt van de hoererij; dat een iegelijk van u wete zijn vat te bezitten in heiligmaking en ere"; Hebr. 12:14: "Jaagt den vrede na met allen, en de heiligmaking, zonder welke niemand den Heere zien zal." 2. Opdat wij het beeld Gods behouden. 3. Opdat wij ijverig mogen vermijden de ontering van de geestelijke vereniging, die er bestaat tussen Christus en Zijn gemeente, waarvan de Apostel zegt, 1 Kor. 6:15: "Weet gij niet, dat uwe lichamen leden van Christus zijn? Zal ik dan de leden van Christus nemen en maken ze leden ener hoer? Dat zij verre", en vers 18v.: "Vliedt de hoererij. Alle zonde, die de mens doet, is buiten het lichaam; maar die hoererij bedrijft, zondigt tegen zijn eigen lichaam. Of weet gij niet, dat ulieder lichaam een tempel is des Heiligen Geestes?"

Met de kuisheid is in strijd:

1. *Hoererij, bloedschande* en alle onbehoorlijke en schandelijke wellusten, en alle oorzaken, aanlokkingen en vruchten daarvan.
2. *Overspel*, wanneer de huwelijksrouw en kuisheid van de ene gehuwde, of soms van beiden, verbroken wordt.
3. *Lichtzinnige echtscheidingen*, die vroeger bij de Romeinen en Joden in zwang waren, en nu nog bij enkele barbaarse mensen voorkomen.
4. Het huwelijk *verbieden* en afkeuren; zoals niet alleen de *eerste ketters*, die tegen Christus' kerk opstonden, dat gedaan hebben in navolging van de zuurdesem van de heidense superstitieëuze priesters; en ook later al meer en meer de *Roomse pausen* gedreven hebben; en o.a. heeft op dit punt in het jaar 1074 *Gregorius VII* vreselijk "gewoeld" (eigenlijk heette hij *Hildebrand*, en om de helse brand, die hij om dit stuk ontstak, werd hij met reden toentertijd "Hellebrand" genoemd!), en hij is toch zijn "stuk" niet helemaal ("t' eenemael") te boven gekomen, maar te *Salerne* in ballingschap gestorven. Hoezeer deze gedwongen ongehuwde staat van de kerkelijke personen in strijd is met de kuisheid, vertellen ons de Historiën en ook de dagelijkse ervaring; in welke vuilheid het ons hier niet lust te roeren. Want de Heilige Schrift leert ons duidelijk, dat die *paapse instelling* niet uit de hemel, maar uit de mensen is, om de woorden van Christus te bezigen, Matth. 21:25; ja, afkomstig van het beest, dat - al heeft het twee hoornen, aan die van het Lam gelijk, toch spreekt als de draak, Openb. 13:11; welke draak is de oude slang, welke genoemd wordt duivel en satanas, die de gehele wereld verleidt, Openb. 12:9. Want zij is (zoals er in 1 Tim. 4:1 en 3 met ronde woorden staat) een "lering der duivelen."

De Nederlandse kerk, in haar Oratie aan keizer Maximiliaan, wijst aan, dat het vervloekte *verbod des huwelijks* - evenals andere paapse dwalingen - zijn oorsprong ontleent aan de onwetendheid van de Heilige Schrift. Want uit die fontein kwam voort die goddeloze uitleg van paus Syricius die de woorden van de heilige Paulus uit Rom. 8:8, dat namelijk "degenen die in het vlees zijn, Gode niet kunnen behagen", zeer ongeschikt en ongerijmd uitlegt van het huwelijk, dat door God ingesteld en vóór de zondeval ("den inval") geheiligd is; en waarvan ook de Apostel verzekert, dat het "eerlijk" en "onbevlekt" is. En dan handelt ze (n.l. die oratie) over de onduldbare ("onlijdelicke") ketterijen, waarmee de Roomse kerk besmet is: "Het is geen mindere onbeschaamdheid en goddeloosheid (zegt ze), dat zij het wettig gebruik van de huwelijke staat verbiedt, aan sommigen te allen tijde, en aan alle mensen op bepaalde tijden van het jaar. Want de Heere heeft die staat ingesteld, ja zelfs vóór de (zonde)val van de mens geheiligd, en Hij wil daardoor het menselijk geslacht vermeerderen, en Zijn kerk voortplanten en onderhouden; en in die staat hebben bijna alle aartsvaders, profeten, apostelen en uitnemende martelaars van Christus heilig geleefd." Maar de Roomse kerk (zoals wij hierboven van Syricius gezegd hebben) is van oordeel, dat het een vleselijke staat

is, onrein en voor alle geestelijken ongeoorloofd; ja, zij is van mening, dat men een schandelijke en oneerbare bijslaap, onkuisheid en hoererij stellen moet boven een kuis en wettig huwelijk. Teneinde de kuise oren geen ergernis te bereiden, zal ik over andere dingen niet spreken. God heeft geoordeeld, dat het huwelijk zeer goed was. Hij heeft het geheiligd en het aan Zijn uitverkorenen na de val voorgesteld als een genees- en hulpmiddel voor hun zwakheid. Maar de Roomse kerk beweert en houdt voor zeker, dat het verkeerd en onrein is, en doet derhalve deze uitspraak, dat haar "gezalften" zich daarvan moeten onthouden. Wij zullen hier niet meedelen, welke verschrikkelijke dingen gevolgd zijn op dit verbod van het huwelijk, en op het schandelijke verdoemen van die staat, die de hemelse Vader Zelf geheiligd heeft. Want wij verschrikken en ons haar_rijst op ons hoofd te berge, als wij denken aan de buitengewoon grote ("uytter-maten") schelmenstreken en besmettingen, die daar geschieden, ja die zelfs in geschreven boeken door hen verontschuldigd en voor goed gehouden worden, enz.

5. *Geveinsde kuisheid*, zoals Spr. 30:20 die beschrijft als "de weg van een overspelige vrouw: zij eet en wist haar mond, en zegt: ik heb geen ongerechtigheid gewrocht."

II. *Eerbare schaamte*, die een deugd is, zodat men van alle lelijke en schandelijke dingen een afgrijzen heeft; gepaard gaande met schaamte, weemoed en droefheid; of vanwege een schandelijkheid, die door ons gedaan is, of uit vrees voor een toekomstige; en dat men een voornemen heeft om niet alleen alle gemeenheid ("leelijckheyd") zelf te vermijden, maar ook alle oorzaken, bewijzen en tekenen daarvan. In het Grieks wordt deze deugd "Aidôs" genoemd, die Aristoteles in zijn *Ethica* vrees voor oneer (= schande) noemt.

Hiermee zijn in strijd: 1. Onbeschaamdheid, als men om geen enkele schande geeft ("past op"). 2. Boerse en ontijdige schaamte. 3. Vuiligheid en schelmerij ("guyterije").

III. *Matigheid* is een deugd, die hierin bestaat, dat men in spijs en drank, kleding, slaap enz. een maat houdt, die met de natuur, eerbaarheid en het redelijke verstand, en zo ook met de orde der personen, plaatsen en tijden overeenkomt. Deze deugd is een moeder en zoete voedster van alle andere deugden; en vooral van de kuisheid. Want zonder matigheid kunnen wij niet kuis zijn, Luk. 21:34: "Wacht uzelf, dat uw harten niet te eniger tijd bezwaard worden met brasserij en dronkenschap en zorgvuldigheden dezes levens"; Ef. 5:18: "En wordt niet dronken in wijn, waarin overdaad is, maar wordt vervuld met den Geest"; Rom. 13:13v.: "Laat ons, als in den dag, eerlijk wandelen, niet in brasserijen en dronkenschappen, niet in slaapkamers en ontuchtigheden, niet in twist en nijdigheid. Maar doet aan den Heere Jezus Christus, en verzorgt het vlees niet tot begeerlijkheden." Daartoe dient ook nu en dan het heilige vasten, zelfs voor de getrouwen, 1 Kor. 7:5.)

Met de matigheid strijdt:

1. Onmatigheid in spijs en drank, zwelgpartijen ("Inswelgingen"), vraatzucht of gulzigheid, dronkenschap, en hetgeen men in het Latijn "crapula" noemt, hetgeen eigenlijk niet het zwelgen en onmatig drinken zelf betekent, maar de onlust, walging en hoofdpijn daags erna; zo genoemd naar het Griekse "Kara" en "Pallo", d.w.z.: ik schud het hoofd.

2. Overdaad, d.w.z. een onmatige verkwisting, en overdaad in spijs, kleding, huisraad, enz.

3. Schadelijke matigheid, of een zeer grote geveinsde onthouding, die met de natuur niet overeenkomt, zoals van de Eremieten (=Kluizenaars); zo ook het bijgelovige vasten.

Vraag 109. *Verbiedt God in dit gebod niet meer dan echtbreken en dergelijke schandelijkheden?*

Antwoord. *Dewijl ons lichaam en ziel tempelen des Heiligen Geestes zijn, zo wil Hij, dat wij, ze beide zuiver en heilig bewaren a); daarom verbiedt Hij alle onkuise daden, gebaren, woorden b), gedachten, lusten c), en wat de mens daartoe trekken kan d).*

- a. 1 Kor. 3:16v.; id. 6:18-20, Ef. 5:3v.
- b. Job 31:1; 2 Petrus 2:14, Jes. 3:16v.; 1 Kor. 15:33, Ef. 4:29.
- c. Job 31:9, Spr. 6:25, Matth. 5:28; id. 15:19 en 24; 1 Joh. 2:16.
- d. 2 Sam. 11:2v., Ez. 16:49, Hos. 4:11; 1 Thess. 5:22, Judas, vs. 23.

Verklaring.

(Lansbergen, Bastingius. In de vorige Vraag is verklaard, welke de uiterlijke gehoorzaamheid aan dit gebod is. Nu volgt in deze Vraag de verklaring van de innerlijke. Het antwoord bestaat uit 2 delen: Allereerst wordt in de Catechismus geleerd, dat God in dit gebod nog iets meer verbiedt dan overspel en dergelijke schandelijkheden ("schanden"). En dat wordt bewezen met deze vast(staand)e en duidelijke reden: "Dewijl ons lichaam en ziel tempelen des Heiligen Geestes zijn, en Gods wil zodanig is, dat wij die beide zuiver en heilig zullen bewaren." De waarheid van deze reden bewijst de Apostel duidelijk in 1 Kor. 6:19v.: "Of weet gij niet, dat ulieder lichaam een tempel is des Heiligen Geestes, Die in u is, Dien gij van God hebt, en dat gij van uzelf niet zijt? Want gij zijt duur gekocht; zo verheerlijkt dan God in uw lichaam en in uw geest, welke Godes zijn."

Want de Apostel bedoelt daarmee, dat de gelovige lidmaten de Heilige Geest toebehoren ("des Heylighen Gheestes zijn"), en dat zij niet alleen naar de ziel, maar ook naar het lichaam door Christus verlost en gekocht zijn, en dat zij daarom God moeten eren, zowel met het lichaam als met de geest. En daaruit wordt dan de conclusie getrokken, dat men niet alleen het lichaam, maar ook de ziel in reinheid bezitten moet; en dat dus niet alleen overspel en andere soortgelijke bedreven ("volbraghte") vuiligheden in dit gebod verboden worden, maar ook alle uiterlijke en innerlijke dingen, die ons tot de vuile vleselijke lusten opwekken en die voortbrengen. En dat is het, wat Christus Zelf bij de verklaring van dit gebod leert, Matth. 5:28: "Maar Ik zeg u, dat zo wie een vrouw aanziet om dezelve te begeren, die heeft alrede overspel in zijn hart met haar gedaan."

Ten tweede worden in de Catechismus de speciale ("besonderste") soorten genoemd, die God daarnaast in dit gebod verbiedt, namelijk alle gelegenheden en aansporingen tot vleselijke lusten, zoals:

1. *Onkuise daden* of werken, namelijk betasten ("aentasten"), vleselijke kussen, Spr. 7:13, dansen, waarbij kussen en betasten vrijelijk gepleegd worden; vgl. Rom. 13:13, met Aantekening (Statenbijbel), no. 67; zo ook 1 Petrus 4, waar hetzelfde woord "Koomois" in de grondtekst voorkomt, dat brasserijen en danserijen betekent; want "Comus" was bij de heidenen de bras-god en de dans-god; zo ook "vermommingen" ("mommerijen"), waarmee mannen en vrouwen in vreemde kledingen ("habijten") zich, tegen Gods bevel, veranderen, Deut. 22:5, en tenslotte allerlei bevrediging ("volbrenginghe") van de brandende vleselijke lusten.

2. *Onkuis en lichtzinnige gebaren*, zowel met de ogen en handen, als met heel het lichaam, tot hartstocht, ("beweginge") ontucht, dartelheid en brooddronkenheid, Spr. 6:12v.: "Een Belialsmens, een ondeugdzaam man gaat met verkeerdheid desmonds om, wenkt met zijn ogen, spreekt met zijn voeten, leert met zijn vingers"; en 7:10-12: "En zie, een vrouw ontmoette hem in hoerenversiersel, en met het hart op haar hoede; deze was woelachtig en wederstrevig; haar voeten bleven in haar huis niet; nu buiten, dan op de straten zijnde, en bij alle hoeken loerende." Want Petrus bestraft de goddelozen om hun onverzadigbare vleselijke lusten uit de gebaren en uit hun gezicht, als hij schrijft, dat zij "de ogen vol overspel hebben", 2 Petrus 2:14. Daarom bidt David, Ps. 119:37: "Wend mijne ogen af, dat zij geen ijdelheid zien; maak mij levend door Uwe wegen." Job 31:1: "Ik heb een verbond gemaakt met mijn ogen; hoe zou ik dan acht gegeven hebben op een maagd?"

Tot deze onkuisen gebaren moeten ook onmatige, kostbare en *lichtzinnige* kleding en lichaamsversieringen (Gen. 38:14v., Spr. 7:10; 2 Kon. 9:30) herleid worden, die een fatsoenlijk ("eerbaer") en matig mens niet betamen, en die dienen om de ogen van de mensen aan het dwalen te brengen ("doen dolen") en het hart met onkuisheid te ontsteken; welke zonde de Heilige Geest zowel onder het Oude als Nieuwe Testament zeer bestraft, Jes. 3:16, Zef. 1:8; 1 Tim. 2:9; 1 Petrus 3:3.

3. *Onkuisen woorden*, voorstellen, gesprekken, Gen. 39:7 en 12:2, 2 Sam. 13:11 en Spr. 7:14-20; zo ook: liefdes("amoreuze") -geschriften, -boeken, -liedjes en -refreinen. Dat bestraft de Apostel in Ef. 4:29: "Geen vuile rede ga uit uw mond, maar zo er enige goede rede is tot nuttige stichting, opdat zij genade geve dien, die ze horen"; Kol. 3:8: "Legt ook gij dit alles af, namelijk gramschap, toornigheid, kwaadheid, lastering, vuil spreken uit uw mond." En waarom men zulke woorden nalaten moet, leert de Apostel (met een woord) uit (de geschriften van) de heidense dichter Menander: "Kwade samensprekingen verderven goede zeden", 1 Kor. 15:33; vgl. Ef. 4:29 en id. 5:3v. en 19, Fit. 4:8, Kol. 3:16, Matth. 12:35. Ja, zelfs de heidenen hebben het bezitten en lezen van ontuchtige boeken verfoeid. Surenas, een Parther (zoals Plutarchus meedeelt; Plutar. in vita Crassi), heeft in de voltallige raad ("vollen raad") van de Seleuciërs enkele boeken laten zien van Aristides, genaamd de Mileziër, welke handelden over de overdaad en wellust, die de Romeinen in hun legers hadden meegebracht; die tegen die Romeinen daarover zeer tekeer ging, dat zij zelfs in het leger zich niet van zulke dartelheden onthielden en zulke boeken meenamen. Daarom zegt iemand zeer juist; "Teneros ne tange Poëtas", d.w.z.

Wacht u voor de geile (ge)dichten,
die onkuisen vlammen stichten.

Daaronder vallen tevens de ongepaste ("ongeschickte"), onkuisen schilderijen. Want die zijn niets anders dan helse sulferpriemen, om het vuur der onkuisheid in de harten van de aanschouwers te ontsteken; zoals die dwaze jongeman bij Terentius toegeeft, dat hij zo tot hoererij ontstoken werd door het zien van de schilderij van Jupiter en Danaë (Terent. Eun. Act. 3. Scen.). Vgl. ook Ez. 23:14-16. Datzelfde geldt van de esbattementspelen¹, waarin én met ontuchtige, vuile ("verrotte") woorden, in strijd met Ef. 4:29 en id. 5:3v., én met levendige voorstellingen ("vertooningen") allerlei onkuisheid, die Gode een gruwel is, op het allerschoonst voorgesteld wordt, ook met verbreking van die duidelijke wet van God, Deut. 22:5: "Het kleed eens mans zal niet zijn aan een vrouw en een man zal geen vrouwenkleed aantrekken; want al wie zulks doet, is den HEERE uwen God een gruwel." Niet alleen hebben de heilige kerkvaders vanouds die toneelspelen ernstig bestreden ("tegen-gaen")

¹ "Batement-spelen"; vgs Van Dale is een esbattement een (grappig) toneelstuk.

(Tertullian. de Spectaculis; Cyprianus, 1. 2. Epist. 2. ad Donat.; Lactantius, lib. 6, cap. 20; Chrysostomus, op Ps. 51; Augustinus, De civ. D., 1. 2. c. 4; Salvianus, lib. 6, de Provid.), en hebben de Christenen die mede bij hun Doop afgezworen, maar ook de geschikten onder de heidenen zelf hebben er een afkeer van gehad; met name de filosoof Seneca, die in Epist. 7 getuigt, dat er "niets zo hinderlijk" en "schadelijk is voor de goede zeden ("manieren") dan de schouwspelen", omdat "de zonden" op die manier "met vermaak des te gemakkelijker binnensluipen."

4. *Verkeerde gedachten en begeerten*, want daaruit wordt overspel geboren, en meer van die vuiligheden, Matth. 15:9. Want de Heere aanschouwt de wandaden die nog bedekt zijn, en Hij haat ze, alsof ze al gedaan waren.

5. *Tenslotte: al wat de mens tot onkuisheid trekken kan*. Want hetgeen al eerder bewezen is, bij de verklaring van het zesde gebod, namelijk dat God niet alleen de doodslag haat, maar ook de wortel ervan, dat heeft ook hier plaats; namelijk, dat hier niet slechts overspel en hoererij in dit zevende gebod verboden is, maar alles wat daartoe verlokken kan en er enigszins op voorbereidt. Zo worden hier dus mede verboden:

1. *Nietsdoen ("Ledigheyd")*, dat menigmaal een oorzaak is van onkuisheid en overspel (Otiā si tollas, periere Cupidinis areus), zoals daarvan niet alleen het voorbeeld van Aegisthus, maar ook van David zelf getuigt, die, toen hij nietsdoend thuis zat en een fijn ("gemackelijcken") middagslaapje genoten had, daarop zo gemakkelijk tot overspel kwam, 2 Sam. 11:2-4.

2. *Dronkenschap* en een gulzig genieten ("inneming") van tal van kostelijke, uitgezochte spijzen, en van wijn, of van andere sterke dranken (Sine Cerere & Libero friget Venus), waardoor het onredelijke deel van onze ziel door het verhitte bloed ontstoken, hevige razernijen en vurige lusten opwekt. Vergelijk Spr. 23:31-33, Rom. 13:13 en Hos. 4:11. Over beide zonden, namelijk lediggang en brasserie, handelt een zeer fraaie en bekende tekst, namelijk Ez. 16:49: "Zie", zegt de HEERE, "Zie, dit was de ongerechtigheid uwer zuster Sodom: hoogmoed, zatheid van brood en stille gerustheid had zij en hare dochters, maar zij sterkte de hand des armen en noodduftigen niet." Daarom moeten wij die zonden van ganser harte vermijden en verfoeien, Jes. 5:11v. en 22, Spr. 22:20, Pred. 10:16, Luk. 21:34, Rom. 13:13. Ef. 5:18; 1 Petrus 4:3; en de deugden, die daarmee in strijd zijn, navolgen, Pred. 10:17, opdat wij, bij de gedachte aan onze waardigheid, steeds mogen streven naar reinheid en heiligheid, welke Christus voor ons door Zijn dierbaar bloed verkregen heeft.

3. *Lichtzinnig gezelschap*, waardoor de verstandeloze jongeman verlokt werd, Spr. 7:7-23, ja zelfs de Israëlieten, Num. 25:1v.; waartegen dient die waarschuwing uit Spr. 5:8 en 7:25.)

OVER HET HUWELIJK OF DE ECHT.

Nu besproken is, dat in dit gebod de echtelijke staat of het huwelijk verdedigd ("beweert") en bevestigd wordt, zullen wij thans daarvan de voornaamste vraagstukken nagaan.

1. Wat het huwelijk is.
2. Door Wie, en om welke redenen het huwelijk is ingesteld.
3. Wat wettige huwelijken zijn.

4. Of het een middelmatige ("middelbare") zaak is.
5. Wat de roeping van de gehuwden is.
6. Wat met het huwelijk in strijd is.

1. *Wat het huwelijk is.*

Het huwelijk is een wettige en onafscheidelijke samenvoeging of vereniging van één man en één vrouw, door God ingesteld tot verbreiding van het menselijke geslacht, opdat wij daardoor leren belijden, dat Hij kuis is, en dat Hij alle verkeerde wellusten vervloekt, en dat Hij uit het, zo wettig voortgeteelde en verbreide menselijke geslacht Zich een eeuwige gemeente vergaderen wil, waardoor Hij recht beleden en gediend wordt, en opdat de gehuwden met elkaar gemeenschap hebben aan alle arbeid, zorg en gebeden.

2. *Door Wie, en om welke reden het huwelijk is ingesteld.*

De Insteller van het huwelijk is God Zelf. Want het is geen menselijke vinding ("vond"), maar een ordinantie van God, in het paradijs ingesteld vóór de val van de mens (Gen. 2:18-2). Ook heeft de Zone Gods de eerste wet des huwelijks bevestigd, Matth. 19:3-9, en de bruiloft vereerd met Zijn aanwezigheid, met Zijn eerste wonder ("mirakel") en geschenk, Joh. 2:1-11. En de Heilige Geest vergelijkt daarmee die wonderlijke geestelijke vereniging van Christus en Zijn Gemeente, in Psalm 45, en overal in het Hooglied, evenzo in Ef. 5:29-32, en elders.

De oorzaken of doeleinden, waarom God het heeft ingesteld, zijn deze:

1. Opdat het een middel zijn zou voor de wettige voortplanting van het menselijke geslacht, Gen. 1:28.
2. Opdat zo de Gemeente vergaderd zou worden, Mal. 2:15.
3. Opdat het een beeld of gelijkenis zijn zou van de vereniging, die er is tussen Christus en de Gemeente, Ef. 5:28-32.
4. Opdat alle onkuisheid en onbehoorlijke wellusten zouden vermeden ("geschuwt") worden, 1 Kor. 7:2 en 9.
5. Opdat de gehuwden onderlinge gemeenschap aan hun arbeid, moeiten en de gebeden ("aenroepinge") zouden hebben, Gen. 2:18; 1 Kor. 7:5. Deze gemeenschap of gezelschap is veel nauwer dan alle andere, en daarom zijn ook de gebeden der gehuwden vuriger. Want men helpt met onze gebeden veel vuriger degenen, met wie men nauwer verbonden of verenigd is.

3. *Wat wettige huwelijken zijn.*

Het is een wettige vereniging der gehuwden, die plaats heeft onder de volgende voorwaarden:

1. Dat de vereniging geschiedt tussen personen, die voor het huwelijk geschikt zijn.
2. Dat de vereniging moet plaatshebben met vrije inwilliging van beide partijen.
3. Daar moet bij komen de goedkeuring ("verwillinghe") der ouders of van hen, die de plaats van de ouders innemen.
4. Dat er geen dwaling plaatshebbe bij de persoon.
5. Dat bij de vereniging bepaalde voorwaarden, de wettige manier en alles wat betamelijk is,

nagekomen worden.

6. Dat het huwelijk "in den Heere" (1 Kor. 7:39) begonnen worde, d.w.z. tussen de gelovigen, en onder aanroeping van God. 7. Dat het niet gesloten worde in de graden, die door God of door eerbare wetten verboden zijn (Lev. 18).

Aanverwantschap ("Naschap") is er of door bloedverwantschap ("Maeghschap") of door zwagerschap. *Bloedverwantschap* bestaat er tussen personen, die van één stam of geslacht voortkomen, en door aanverwantschap des bloeds elkaar nader bestaan.

Zwagerschap is een aanverwantschap, die voortkomt uit een huwelijk van een gehuwde en de bloedverwanten van de andere gehuwde. De *stam* is de persoon, van wie de anderen afkomstig zijn. De bloedverwanten ("Bloed-vrienden") of die elkaar in maagschap bestaan, worden onderscheiden door linie en graden. De *linie* is de orde en het vervolg van de afkomst der bloedverwanten, van één stam afgeleid. Een *graad* is een zekere soort afkomst van de aanverwanten van de stam, en onderling. Van de graden is dit een algemene regel: "Zoveel personen er zijn van de stam, zoveel graden zijn er ook." In Gods wet wordt de tweede graad verboden, en in de goede ("prijselijcke") burgerlijke wetten ook de derde. De linie is of opklimmend of nederdalend, of zijdelings, d.w.z. die van terzijde komen. De opklimmende zijn alle voorouders, de nederdalende zijn alle nakomelingen, de zijdelingse, zijn niet die de een van de ander geboren, maar die uit dezelfde geboren zijn.

De linie van de zijdelingsen is of gelijk of ongelijk; *gelijk*, wanneer zij van de algemene stam even ver af zijn; *ongelijk*, wanneer zij niet even ver af zijn.

De verboden graden zijn te lezen in Lev. 18. En het feit, dat zij tot de wet der zeden en der natuur behoren, wordt bewezen:

1. Omdat er geschreven staat, dat de heidenen, die deze graden niet in acht nemen, gruwelen gedaan hebben en daarom uitgeroeid zijn. Welnu, de heidenen hebben de ceremoniële en burgerlijke wetten van Mozes niet bezeten.
2. Omdat God vanwege de overtreding van die wetten, d.w.z. vanwege de onbehoorlijke wellusten en bloedschandes, de wereld met de zondvloed gestraft heeft.
3. Uit de bedoeling van de instelling. Want het doel waartoe die wetten ingesteld zijn, namelijk opdat de bloedschande verboden wordt, de eerbaarheid van het bloed blijft te allen tijde, en moet steeds en door alle mensen onderhouden worden, en behoort tot de wet der zeden. 4. Omdat Paulus zeer hevig de bloedschender bestraft, die zijn stiefmoeder getrouwd had, en hij gebiedt dat men hem zal bannen, 1 Kor. 5:1v.; en Johannes de Doper zegt tot Herodes: "Het is u niet geoorloofd de huisvrouw uws broeders te hebben", Mark. 6:18.

4. Of het huwelijk een middelmatige zaak is.

Het huwelijk is door God toegestaan aan allen, die daarvoor geschikt zijn. En het is een middelmatige zaak, d.w.z. noch door God geboden, noch door Hem verboden, maar ze staat vrij aan hen, die de gave der onthouding hebben. Maar de anderen, die deze gave missen, wordt niet alleen toegestaan, maar ook bevolen, dat zij in de Heere trouwen. Daarom is het voor hen geen middelmatige, maar een noodzakelijke zaak, 1 Kor. 7:1v.: "Het is een mens goed geen vrouw aan te raken; maar om der hoererijen wil zal een iegelijk man zijn eigen vrouw hebben en een iegelijke vrouw zal haar eigen man hebben", en de verzen 8 en 9: "Doch ik zeg den ongetrouwden en den weduwen: Het is hun goed, indien zij blijven gelijk als ik. Maar indien zij zich niet kunnen onthouden, dat zij trouwen; want het is beter te trouwen dan te branden." Toch moet men bij het trouwen, hetzij voor de eerste of voor de tweede

maal, steeds de juiste tijd, en hetgeen betamelijk is in acht nemen; en men mag de vlammen der begeerten niet ontketen, maar die moet men, zoveel mogelijk, door gebeden en ijverige arbeid blussen. En zoals de consciëntie niet geschonden mag zijn, evenmin de eerbaarheid; en hoeveel daarop vroeger in de Romeinse wetten gelet werd, betuigt Plutarchus in het leven van Numa, als hij schrijft: "De vrouwen bleven na de dood der mannen tien maanden weduwe; en als er een binnen de tien maanden getrouwd was, die moest, volgens de wetten van Numa, een koe, die een kalf had, offeren.

5. Wat de roeping der gehuwden is.

De algemene en onderlinge roeping der gehuwden is:

1. Wederzijds elkaar liefhebben.
2. De huwelijksrouw jegens elkaar houden, zodat de man alleen zijn vrouw, en de vrouw alleen de man liefheeft.
3. Alle tegenspoed gemeenschappelijk hebben, en in het kruis mede lijden.
4. Kinderen verwekken en opvoeden.
5. Met verstand en beleid ("billijkheid") elkaars gebreken verdragen, en ervoor ijveren om ze te beteren.

De roeping, die eigenlijk de man toebehoort, is: 1. te voeden, 2. te regeren, en 3. te beschermen zijn vrouw en kinderen, Ef. 5:25 en 29, en id. 6:4.

De roeping, die eigenlijk de vrouw toebehoort, is: 1. haar man helpen door het huis te verzorgen en te onderhouden, Gen. 2:18. 2. Aan haar man gehoorzaam zijn en hem eren, Ef. 5:22v.

6. Wat met het huwelijk in strijd is.

Tegen het huwelijk strijden alle zonden, die ook tegen de kuisheid strijden.

1. Hoererij, overspel, bloedschande, ongeoorloofde en onwettige vereniging, misbruik van het huwelijk.
2. Echtscheiding zonder oorzaak van overspel, of wegens verlating. De persoon die verlaten of tot verlating opgewekt is, maakt geen echtscheiding, 1 Kor. 7:15.
3. Het verbieden van het huwelijk, zoals hierboven besproken is.
4. Ongelijke en roekeloze huwelijken.

ZONDAG 42.

Verklaring van het achtste gebod.

Nadat voor het leven en de kuisheid van de mens gezorgd is in de twee voorafgaande geboden, wordt nu verder gezorgd voor het levensonderhoud of voor de uiterlijke goederen, waardoor de mens in dit leven onderhouden moet worden. En daartoe wordt in het achtste gebod, dat in deze Zondagsafdeling verklaard wordt, geboden, dat de mensen elkaar inzake die goederen geen onrecht mogen aandoen, maar dat zij die rechtvaardig moeten verkrijgen en naar behoren moeten besteden. Aangezien ook dit gebod in verbodsvorm voorgesteld wordt, moet men, als tevoren, bij de verklaring opmerken: 1. Wat hier verboden wordt, en 2. Wat hier geboden wordt. Het eerste wordt verklaard in Vraag 110, het tweede in Vraag 111.

HET ACHTSTE GEBOD.

Ex. 20:12 en Deut. 5:19: *Gij zult niet stelen.*

Vraag 110. *Wat verbiedt God in het achtste gebod?*

Antwoord. *God verbiedt niet alleen dat stelen a) en roven b), hetwelk de overheid straft; maar Hij noemt ook dieverij alle boze stukken en aanslagen, waarmee wij onzes naasten goed denken aan ons te brengen, hetzij met geweld, of schijn des rechts c), als met vals gewicht, el, maat d), waar, munt, woeker e), of door enig middel, van God verboden 9; daarenboven ook alle gierigheid g), alle misbruik en verkwisting Zijner gaven h).*

- a. Lev. 19:11, Ex. 22:1; 1 Kor. 6:10; 1 Petrus 4:15.
- b. 1 Kor. 5:10.
- c. Luk. 3:14; 1 Thess. 4:6.
- d. Spr. 11:1; id. 6:11, Ez. 45: 9v., Deut. 25:13-15, Lev. 19:35v.
- e. Lev. 25:35-37, Amos 8:4-6, Ex. 22:25, Deut. 23:19, Ps. 15:5, Luk. 6:35.
- f. Jer. 22:13, Hab. 2:9-12.
- g. Jes: 5:8, Micha 2:1v.; 1 Kor. 6:10; 1 Tim. 6:10.
- h. Amos 6:4-6, Luk. 16; 19; id. 21:34, Rom. 13:13.

Verklaring.

Tot onderhoud van het leven en van de leeftocht zijn de mens uiterlijke goederen nodig. Want het is niet voldoende, dat niemand ons naar het leven staat of onze huisvrouw schendt, tenzij wij ook hebben en houden mogen hetgeen tot onderhoud van ons gezin vereist wordt. Zo heeft God dus met zeer goede orde, nadat Hij voor de bescherming van het leven en van de echtelijke staat gezorgd had, dit gebod eraan toegevoegd inzake het behoud der goederen.

In dit gebod wordt dus ingesteld en bevestigd het onderscheid van de eigendommen, of het eigen goederenbezit. Het doel waartoe dit gebod gegeven is, is: *Opdat een ieder zijn have en goederen, die God aan een ieder gegeven heeft tot levensonderhoud, houden mag.* Want als

wij niet stelen mogen, dan is het ook nodig, dat een ieder zijn eigen goederen bezit. Daarom verbiedt God hier alle bedrog, verkeerde praktijken en lagen ("laegh-legginghen"), waardoor de goederen van de naaste verkort of verminderd, en de bezittingen verward worden. Daarentegen gebiedt Hij alle deugden, waardoor de goederen van onze naaste behouden en geholpen worden. En Hij spreekt alleen van diefstal, omdat dat het allergrofste soort bedrog is, opdat daarin de lelijkheid van alle andere zou verstaan worden.

Lansbergen. Bastingius. Bij de verklaring van dit gebod worden twee dingen aangewezen. Allereerst: Wat God in deze wet verbiedt. Ten tweede: Wat Hij daarentegen daarin gebiedt.

Het eerste wordt in het gebod uitgedrukt: "Gij zult niet stelen", en wordt in dit Antwoord verklaard, waarin *drie soorten van diefstal* worden aangewezen. De eerste is zulk soort grove diefstal, die de overheid straft. De tweede, die onder de naam van handel, koopmanschap of iets anders plaatsheeft, waarmee de naaste in zijn goed verkort wordt. De derde is deze, dat wij aan ons eigen goed dieven worden, door het gierig bij ons te houden of het onnut te verkwisten, zonder de naaste ermee te helpen.

De *eerste soort stelen* is zodanig, dat ook de wereld ze voor onrecht houdt en ze onbehoorlijk oordeelt te zijn, ja ze vervloekt als het schandelijkste stuk, dat bij iemand gevonden zou kunnen worden, en houdt ze voor eerloos, die daarop betrap worden; en dat is of stelen of roven.

1. *Stelen* is, wanneer iemand een ander het zijne ontnemt en ontvreemdt. Er zijn nu weer *vier soorten* van stelen, die de overheid straft: 1. Louter diefstal, wanneer iemand persoonlijk zijn eigen goed steelsgewijs ontnomen wordt. Hierover heeft God een wet gegeven, Ex. 22:1: "Wanneer iemand een os of klein vee steelt en slacht het of verkoopt het, die zal vijf runderen voor een os wedergeven en vier schapen voor een stuk klein vee."

2. *Kerkroof*, wanneer de heilige goederen die aan de kerken en aan de dienst van God toegeëigend zijn, gestolen en vervreemd worden. Hiervan hebben we een bekend voorbeeld in Achan, Joz. 7:20.

3. *Landroof*, wanneer goederen die in het algemeen aan landen of steden behoren, worden gestolen of vervreemd. Beide soorten diefstal bedreef koning Joas (2 Kon. 12:19), die niet alleen het goud dat gevonden werd in de schatkamer van het Huis des Heeren, maar ook dat in 's konings schatkamer was, heeft weggenomen en heenzond naar de koning van Syrië.

4. *Mensenroof*, waarvan God de volgende wet gegeven heeft, Ex. 21:16: "Zo wie een mens steelt, hetzij dat hij dien verkocht heeft of dat hij in zijn hand gevonden wordt, die zal zekerlijk gedood worden."

Roven is, wanneer iemand zijn bezit met geweld ontnomen wordt, in strijd met alle recht. Zulke rovers zijn degenen, die bij nacht in huizen inbreken en knevelen; straatschenders, vrijbuiters ("snaphanen"), moordenaars, zeerovers en ook sommige soldaten, die niet tevreden zijn met hun soldij, en daarom naar hun welgevallen de mensen afstropen en ontveldigen wat zij maar krijgen kunnen. Die allen voegt de Apostel ook bij de dieven, als hij zegt, 1 Kor. 6:9v., dat "geen onrechtvaardigen, noch dieven, noch rovers het Koninkrijk Gods zullen beërven."

De ernst ("swaerheyd") van deze wandaden wordt in de Catechismus uitgedrukt, wanneer gezegd wordt, dat de Overheid die straft. Want uit de zwaarte van de straf wordt zeer juist geoordeeld over de gruwelijkheid der zonde. De straf op een gewone ("slechte") diefstal is

geen doodstraf ("hals-straffe") geweest. Want als het gestolene nog levend bij de dief gevonden werd, hetzij os, ezel of schaap, dan moest hij het, dubbel teruggeven. Maar als hij het geslacht of verkocht had, dan moest hij voor een os er vijf, en voor een schaap er vier teruggeven, Ex. 22:1 en 4. En naar het schijnt is deze straf na de tijd van Mozes nog verzwaaard. Want zo spreekt Salomo, Spr. 6:30v.: "Men doet een dief geen verachting aan, als hij steelt om zijn ziel te vullen, dewijl hij honger heeft; en gevonden zijnde, vergeldt hij het zevenvoudig, hij geeft al het goed van zijn huis." Uit die teksten blijkt waarschijnlijk, dat de dieven zevenvoudig hebben moeten teruggeven, wat zij gestolen hadden; hoewel sommigen van mening zijn, dat dit getal hier eigenlijk niet uitdrukt hoeveel men moet teruggeven, maar dat daarmee in het algemeen te kennen gegeven wordt, dat de dief gedwongen moet worden om het gestolene volkomen terug te geven. Roverij werd zwaarder gestraft. Want dat blijkt daaruit, dat, wanneer een dief betrapt werd bij het doorgraven van een huis (Ex. 22) en doodgeslagen werd, dat geen doodslag was. En daarom spreekt David (2 Sam. 12) het doodsvonniss uit tegen de rijke, die de arme man zijn enige schaapje ontwendigd en geroofd had. En daaruit blijkt, dat roverij met de dood gestraft werd. En daarop dient men wel te letten tegen degenen, die genoemde wandaad zo verkleinen, dat zij het achten onrecht te zijn, wanneer men iemand die deze wandaad beging, met de dood zou straffen. De Apostel oordeelt anders, als hij verklaart, dat dieven en rovers "het Koninkrijk Gods niet zullen beërven", 1 Kor. 6:10.

De *tweede soort diefstal* is van die aard, dat daaronder begrepen worden alle boze stukken en aanslagen, waarmee wij het goed van onze naaste aan ons denken te brengen. Want wij moeten weten, dat hetgeen iemand bezit, hem niet toevallig toegekomen is, maar volgens de uitdeling van de Opperheer van allen; en dat dus de goederen van iemand niet door onbetamelijke middelen en praktijken, van hem aan ons getrokken kunnen worden, zonder Gods uitdeling publiek te schenden. In de Catechismus worden twee middelen genoemd ("uytgedrukt"), waardoor de goddelozen andermans goederen nastreven en aan zich trekken, namelijk óf "met geweld", óf "door een schijn des rechts." Beide bestraft de Apostel in 1 Thess. 4:6: "Dat niemand zijn broeder vertrede noch bedriege in zijn handeling; want de Heere is een Wreker over dit alles, gelijk wij u ook tevoren gezegd en betuigd hebben." Want het eerste, namelijk "vertreden" wordt verstaan van onderdrukking met geweld, wanneer hij die sterker ("machtiger") is, ook brutaler ("stouter") optreedt om schade toe te brengen; en het tweede, namelijk, "bedriegen", wordt verstaan van een bedekte listigheid, wanneer iemand met een schijn van recht zijn naaste bedriegt en te kort doet. Op de eerste manier zondigen de overheden, als zij een onschuldige verdrukken. Want zo spreekt de Heere van de Israëlitische vorsten ("Princen"), Jes. 1:23: "Uw vorsten zijn afvalligen en metgezellen der dieven, een ieder van hen heeft de geschenken lief, en zij jagen de vergeldingen na; den wees doen zij geen recht, en de twistzaak der weduwe komt voor hen niet." Want de Heere geeft daarmee te kennen, dat de vorsten Israëls daarom aan diefstal schuldig waren, omdat zij de wezen en weduwen met geweld onderdrukten. Op de tweede manier zondigen allen, die "met vals gewicht, el, maat, waar, munt, woeker, of door enig middel, van God verboden" hun naaste bedriegen. Want onder een schijn van recht trekken zij het goed van de naaste aan zich.

1. (Met *vals gewicht, el, maat*). Het eerste verbiedt God in Zijn wet aldus, Lev. 19:35v.: "Gij zult geen onrecht doen in het gericht, met de el, met het gewicht of met de maat. Gij zult een rechte waag hebben, rechte weegstenen, een rechte efa en een rechte hin; Ik ben de HEERE uw God, Die u uit Egypteland uitgevoerd heb"; Deut. 25:13-16: "Gij zult geen tweeërlei weegstenen in uw zak hebben, een groten en een kleinen, Gij zult in uw huis geen tweeërlei

efa hebben, een grote en een kleine. Gij zult een volkomen en gerechten weegsteen hebben; gij zult een volkomen en gerechte efa hebben; opdat uwe dagen verlengd worden in het land, dat u de HEERE uw God geven zal. Want al wie zulks doet, is den HEERE uwen God een gruwel; ja, al wie onrecht doet." En dat God dat bedrog voor diefstal houdt, die met geweld geschiedt, betuigt Hij also door de profeet, Ez. 45:9-11: "Alzo zegt de Heere HEERE: Het is te veel voor u, gij vorsten Israëls; doet geweld en verstoring weg, en doet recht en gerechtigheid; neemt uwe uitstotingen op van Mijn volk, zegt de Heere HEERE. Een rechte waag en een rechte efa en een rechte bath zult gijlieden hebben. Een efa en een bath zullen van enerlei maat zijn", enz. Want de profeet rekent ("verhaelt") onder de soorten geweld, die zij bedreven, ook onzuiver gewicht en onzuivere maat. Daarom verklaart ook Salomo terecht, Spr. 11:1: "Een bedrieglijke weegschaal is den HEERE een gruwel, maar een volkomen weegsteen is Zijn welgevallen"; en id. 20:10: "Tweeërlei weegsteen, tweeërlei efa is den HEERE een gruwel, ja die beide", en vers 23: "Tweeërlei weegsteen is den HEERE een gruwel, en de bedrieglijke weegschaal is niet goed."

2. Die met *bedrieglijke* waar hun naaste bedriegen, hetgeen op tal van manieren gebeurt, met grote behendigheid en valse streken, en onder aanprijzing van de waar, waarvan de verkoper goed weet, dat ze niet zo is. De Heere bestraft, naast de vorige, ook deze wandaad in de Israëlieten. Want aldus, zegt de profeet, spreken de bedriegers, Amos 8:5v.: "Wanneer zal de nieuwe maan overgaan, dat wij leeftocht mogen verkopen? En de sabbat, dat wij koren mogen openen? Verkleinende de efa, en den sikkal vergrotende, en verkeerdelijk handelende met bedrieglijke weegschalen; dat wij de armen voor geld mogen kopen, en den nooddrufte om een paar schoenen; dan zullen wij het kaf van het koren verkopen"; waar de profeet onder andere soorten van bedrog ook deze noemt, dat de Israëlieten "het kaf van het koren verkochten", d.w.z. hun naaste met bedrieglijke waar bedrogen. Met die zonde komt sterk overeen, wanneer men in plaats van goed verkeerd stelt, en goed met verkeerd verwisselt, waarvan de Heere spreekt in Lev. 27:10.

3. Ook met *valse munt* wordt het goed van de naaste onrechtvaardig verkort. Valse en bedrieglijke munt is het, die iemand - namelijk een particulier persoon - slaat. Want particuliere personen mogen niet met een goed geweten geld of munt slaan, al zouden ze dan ook goed en geldig ("oprecht") geld slaan. Want het *teken* dat daarop geslagen moet worden, behoort tot het *publieke gezag van de overheid*, en is een recht ("maght"), dat alleen de overheid toekomt. Als iemand dus een valse munt slaat, of de door de overheid geslagen munt vervalst, benijpt of op een andere manier verkort, dan begaat hij nog veel groter diefstal. Want hij zondigt niet alleen zwaar tegen de overheden, maar daarmee worden ook nog hele steden, landen en koninkrijken bestolen, aangezien thans door middel van geld alle handwerken en zaken gedreven worden; en het komt vaak voor, dat de schade het hardst de eenvoudigen, weduwen en wezen treft.

4. Ook met *woeker* wordt de naaste benadeeld, en daarom wordt die ook terecht onder de manieren ("soorten") van de diefstal geteld. Want daarmee wordt de naaste onderdrukt, uitgezogen en tot merg en been toe verteerd en opgeslokt ("ingeheslickt"). Daarom verkondigt David in Ps. 15:5 de woekeraars, dat zij niet op de berg des HEEREN zullen wonen. Die woeker verbiedt God, Deut. 23:19: "Gij zult aan uw broeder niet woekeren met woeker van geld, met woeker van spijs, met woeker van enig ding, waarmee men woekert"; Lev. 25:36, Ex. 22:25, Ez. 18:8 en id. 22:12. Maar men dient te weten, dat niet alle winst ("winninghe") verboden is, maar alleen de onrechtvaardige en onbehoorlijke. Want dat is duidelijk uit de aangehaalde tekst, Deut. 23:19; waar de HEERE, nadat Hij de Israëlieten verboden heeft dat zij aan hun broeder zullen woekeren, verder zegt (vers 20): "Aan den vreemde zult gij woekeren, maar aan uw broeder zult gij niet woekeren." Want daaruit blijkt duidelijk, dat niet alle woeker verboden wordt, noch alle woeker of winst zonde is. Want

hetgeen in zichzelf geheel en al zonde is, dat laat God geenszins toe, maar verbiedt dat ten enenmale aan alle mensen, op alle tijden en op alle plaatsen. Als wij hier dus zien, dat bepaalde woeker hier verboden wordt, en andere woeker niet, maar toegestaan wordt, dan moet men daaruit concluderen, dat er enige woeker is, die geoorloofd en toegestaan is. Deze is geoorloofd, die naar de regel der liefde toegepast wordt. Daarom dient men hierover als volgt te oordelen: Als iemand (iets) aan zijn arme broeder leent, waarmee deze zichzelf en zijn gezin moet onderhouden, dan zondigt hij tegen de liefde, als hij van zulke arme lieden enige winst neemt. Want soms vereist de nood zelfs wel eens, dat men hem de som behoort te schenken; zoals de Heere Christus leert in Luk. 6:35: "Leent, zonder iets weder te hopen." Maar als er een broeder zou zijn, die met geld winst tracht te maken en zichzelf daarmee wil verrijken, enkele huizen, landerijen ("landen") of hofsteden begeert te kopen of te bouwen ("timmeren") en wij hem daarvoor ons geld lenen, dan is het ons wel geoorloofd om boven de som nog enige winst te eisen, zoveel de overheid in haar wetten toestaat. Want daardoor wordt de christelijke liefde niet verbroken. En hiermee is niet in strijd, dat de Heere verbiedt, dat men van zijn broeder woeker mag nemen. Want op andere plaatsen voegt Hij er deze voorwaarde bij: "Als hij verarmd zal zijn en zijn hand bij u wankelen zal" (Lev. 25:35, Ex. 22:25). En op dat verschil moet men goed letten opdat wij niet roekeloos veroordelen degenen, die de Heere geenszins veroordeelt.

5. En tenslotte wordt er in de Catechismus verklaard, dat allen aan zulke diefstal schuldig zijn, die "*door enig middel, van God verboden*" het goed van hun naaste aan zich trekken. Zulke verboden middelen zijn er talloos vele en kunnen hier niet met name genoemd worden, omdat ze vele zijn en merendeels aan de vromen onbekend, en er nog dagelijks veel nieuwe soorten uitgevonden worden. Daaronder kan men rekenen: bankroet spelen, cessie doen¹ "Quenquannelle-brieven"², ten Hove verkrijgen, monopolieën (= ons "hamsteren"), wanneer iemand heimelijk alle waar van een bepaald soort alleen opkoopt, vooral in dagen van duurte in etenswaren, opdat hij, die deze waar alleen heeft, ze naar eigen believen moge opslaan en verkopen, zonder enige billijkheid daarbij in acht nemen ("aensien"), Spr. 11:26; 's vorsten of 's lands domeinen, schattingen, verpondingen (= grondbelasting), imposten enz. verkorten, in strijd met Matth. 22:21 en Rom. 13:7; de vijand heimelijk en steelsgewijs levensmiddelen ("victualie"), ammunitie en andere behoeften toevoeren, waardoor deze versterkt en de burgers en ingezetenen des lands danig schade ondervinden en verzwakt worden; de goederen van wezen naar zich toe slepen, gevonden goed niet teruggeven, pand of geleend goed loochenen ("versaken") of onthouden, aan de arbeider of dagloner zijn verdiende loon onthouden, Lev. 19:13, Deut. 24:14, Jak. 5:4; het dagloon niet getrouw uitvoeren, zoals rentmeesters, advocaten, procureurs, doktoren, chirurgijns en anderen niet getrouw nakomen, wat zij op zich genomen hebben en hun plicht niet ijverig volbrengen; met wedden, dobbelen, teerlingspel het goed van zijn naaste winnen; bedelarij van brutale en gezonde ("stercke") lediggaande mensen, die niet werken willen en aan de ware armen hun onderhoud ontnemen. Dergelijke soorten van diefstal komen talloos veel voor onder allerlei soorten mensen.

De *derde soort diefstal*, die de Catechismus noemt, is: *Wanneer iemand een dief wordt van zijn eigen bezit ("goed")*; hetgeen geschiedt door misbruik van de tijdelijke goederen; en die is tweeledig, namelijk gierigheid en verkwisting of het goed erdoor brengen. Beide staan wel tegenover elkaar, maar toch wijken beide af van het rechte pad van de deugd der mildheid.

1. God houdt *gierigheid* voor diefstal, niet alleen omdat ze een "wortel" is van "alle kwaad",

¹ "Overdracht van een schuld of vordering aan een ander", (Van Dale).

² Onbekend; v.d. Honert laat het weg.

zoals de Apostel betuigt, 1 Tim. 6:10; omdat ze er de mens toe brengt om zijn hand uit te steken naar hetgeen het zijne niet is; maar ook, omdat de gierigaard zichzelf en de naaste berooft van het gebruik van de goederen. Want een gierigaard ontbreekt zowel hetgeen hij heeft, als hetgeen hij niet heeft. God wil, dat wij van onze goederen gebruik zullen maken, en dat ook enig gebruik ervan ten nutte komt aan onze naaste, en vooral aan de armen en behoeftigen. Want Hij heeft de rijken het goed gegeven om geen andere reden, dan opdat, daarin de trouwe rentmeesters navolgende, ze aan de armen en behoeftigen zullen meedelen; zoals Christus Zelf in de gelijkenis van de rentmeester leert, Luk. 16:1vv. Dus, omdat de gierigaards noch hun goederen zelf gebruiken, noch de naaste daarvan laten genieten, is het duidelijk, dat zij ook aan diefstal schuldig zijn. Vandaar, dat de Heere hen zo hard bestraft, Jes. 5:8-10: "Wee dengenen, die huis aan huis trekken, akker aan akker brengen, totdat er geen plaats meer zij, en dat gijlieden alleen inwoners gemaakt wordt in het midden des lands", enz. En direct daarop kondigt de profeet de straf aan tegen hun huizen en landen, en bevestigt die met een eed van God.

2. Verkwisting van Gods goede gaven, en menigerlei misbruik ervan houdt God ook voor diefstal. Want zoals de gierigaards zichzelf en hun naaste beroven van het gebruik der goederen, zo geschiedt hetzelfde door verkwisting. Want zij ontnemen niet alleen de huisgenoten (1 Tim. 5:8) hetgeen zij nodig hebben tot onderhoud van hun leven, maar ook menigmaal de armen. Zo waren de *voornaamsten onder de Israëlieten*, die de profeet zeer ernstig bestraft, Amos 6:3-7: "Gij, die den bozen dag verre stelt, en den stoel des gewelds nabij brengt. Die daar liggen op elpenbenen bedsteden en weelderig zijn op hun koetsen, en eten de lammeren van de kudde, en de kalveren uit het midden van den meststal. Die op het geklank der luit kwinkeleren, en bedenken zichzelf instrumenten der muziek, gelijk David. Die wijn uit schalen drinken en zich zalven met de voortreffelijkste olie, maar bekommeren zich niet over de verbreking van Jozef." En direct daarop verkondigt hun de profeet het oordeel Gods en vreselijke straffen. Hetzelfde wordt ons beschreven in de Gelijkenis van de verloren zoon (Luk. 15:13), die het goed van zijn vader onnut verkwist en er doorgebracht heeft. Zo ook de "rijke man" ("de rijke Brasser"), (Luk. 16:19), die de ellendige en hongerige Lazarus verachtte, en op wiens overdaad en wrede hoogmoed gevolgd is een eeuwige ellende, zonder hoop op barmhartigheid. Zo is het dus onze schuldige plicht, om alle gierigheid, overdaad en hoogmoed te mijden en te verfoeien, opdat wij vrij blijven van de lelijke zonde van diefstal. En dit zijn de voornaamste zonden, die in het achtste gebod verboden worden.

Vraag 111. *Maar wat gebiedt u God in dit gebod?*

Antwoord. *Dat ik mijns naasten nut, waar ik kan en mag, bevordere; met hem also handele, als ik wilde dat men met mij handelde a); daarenboven ook, dat ik getrouwelijk arbeide b), opdat ik den nooddrufte helpen moge c).*

- a. Matth. 7:12.
- b. Gen. 3:19, Spr. 6:6-11.
- c. Ef. 4:28, Hebr. 13:16, Spr. 19:17.

Verklaring.

Nu volgt het tweede deel van dit gebod, namelijk wat God daarin gebiedt. En in het antwoord wordt ons geleerd, dat hier door God vooral twee dingen geboden worden. 1. Dat wij aan onze naaste de werken der liefde bewijzen ("betoonen").

2. Dat wij onze plicht en roeping naarstig moeten behartigen. De deugden van beide zullen we wat breder verklaren.

De deugden dan, die in dit gebod geboden worden, en waarvan de daarmee strijdige ondeugden verboden worden, zijn de volgende:

1. *Rechtvaardigheid* bij het verwisselen (=ruilen), welke bij de handel of contracten onderhoudt: een gelijkheid der maat, gewicht en waardij bij het verkrijgen en verruilen der goederen. Inzake de eigendommen en verdeling ("afdeeling") der goederen heeft de keizer verordend in de keizerlijke wetten, lib. 2. Tit. 1. Iustit, dat bepaalde dingen of goederen, krachtens het natuurrecht, aan alle mensen in het algemeen evenzeer toekomen, zoals de lucht, het stromende ("vlietende") water, de zee, de oevers der zee. Bepaalde dingen behoren aan het gemenebest, zoals de rivieren, de havens, het gebruik van de oevers, enz. Sommige dingen behoren tot de gemeenten, die in de steden zijn, zoals veerhuizen ("Schouhuyzen"), wandelplaatsen, enz. Andere behoren aan niemand toe, zoals de dingen die voor een heilig gebruik of voor de religie verordend zijn. De meeste dingen behoren particuliere mensen persoonlijk toe, en die worden door verschillende oorzaken, door een ieder verkregen. Dus de dingen die tot een andere eigenaar gebracht worden, die behoren of iemand of niemand toe. Die aan niemand toebehoren, worden het eigendom van hem, die ze krijgt. Die aan iemand toebehoren, die worden naar andermans eigendom overgedragen; óf door geweld en tegen de wil van de eigenaar - zoals door gevangenneming in de oorlog -, óf met de wil van de eigenaar, zoals door erfenis of contracten. Door erfenis geschiedt het, al dan niet per testament. Een *contract* of handel, is een overeenkomst tussen sommigen inzake een overdracht, mededeling of ruiling ("verwisselinghe") der dingen of goederen, volgens rechtvaardige en eerlijke wetten.

Er zijn *tien soorten contracten*, die alle bijeen onder de verwisselende rechtvaardigheid begrepen zijn.

1. *Koop en verkoop*, n.l. wanneer de goederen van de verkoper aan de koper overgedragen worden, zó dat de koper een rechtvaardige prijs en gelijke waarde teruggeeft. Soms gebeurt het met een bod tot herverkoop, soms niet. Hieronder valt het kopen van renten, hetgeen evenmin woeker is, als de verhuring van een akker of boerderij voor een zekere, jaarlijks te betalen som geld.

2. *Lenen of borgen*, hetgeen een contract is, waardoor het gebruik van een zaak aan een ander overgedragen wordt, zodat men iets van gelijke waarde teruggeeft. Bij het lenen wordt iets gegeven, opdat men niet het ontvangene zelf, maar dat daaraan gelijk of gelijkwaardig is, teruggeeft.

3. *Ontlenen*, wanneer aan iemand het gebruik van een bepaalde zaak voor een zekere tijd toegestaan wordt, zodat hij dat geleende goed zelf, zonder beloning, gaaf ("geheel") en onbedorven zal teruggeven.

4. *Schenking*, wanneer een bepaalde zaak door de ware eigenaar (die het recht heeft om dat te schenken) vrijwillig aan een ander overgedragen wordt, zonder vergelding.

Bezwaar. De rechtvaardigheid eist, dat men gelijk voor gelijk geven zal. Maar dat gebeurt niet bij het schenken. Dus strijdt dat tegen de rechtvaardigheid.

Antwoord. Weliswaar eist de rechtvaardigheid gelijk voor gelijk, wanneer de dingen gegeven worden met de bedoeling, dat er later een vergelding zal plaatshebben.

5. *Ruiling*, wanneer enige zaak door de wettige eigenaars vrijwillig geruild wordt.

6. *Huur en verhuur*, wanneer het gebruik van enige zaak - zonder de eigendom - door de wettige eigenaars aan anderen, voor een zekere tijd en voor een bepaalde prijs overgedragen wordt.

7. *Verpanding*, wanneer een bepaalde zaak aan iemand overgedragen wordt, die, wat het gebruik aangaat, hem zolang in onderpand gegeven is, totdat een andere zaak, die men hem schuldig is, betaald wordt; of: Wanneer een zaak aan iemand overgedragen wordt, op deze voorwaarde, dat, als het binnen een zekere tijd niet weer ingelost wordt, de andere dat dan gebruiken mag naar zijn wil.

8. Hetgeen iemand *toevertrouwd* wordt, wanneer niet het gebruik noch de eigendom, maar alleen de bewaring van een bepaalde zaak aan iemand bevolen wordt.

9. *Vennootschap ("Geselschap")*, hetgeen een contract is van mensen, die samen koophandel drijven, waarbij de een zijn geld, en de ander zijn werk inzet ("besteedt"), op deze voorwaarde, dat iedereen een deel van de winst en van het verlies zal hebben, en dat niemand alleen óf de winst krijgt, óf het verlies draagt.

10. *Pachting van de erf-tins goederen*, hetgeen een contract is, waarbij het gebruik of het profijtelijke bezit van een hofstede door de eigenaar aan de pachter ("Meyer") overgedragen wordt, om ze te (ver)bouwen, zodat de eigenaar verplicht is om een zekere dienstbaarheid te bewijzen.

Met de verwisselende rechtvaardigheid is in strijd:

Alle onrechtvaardige verkrijging van het eigendom van een bepaalde zaak; hetgeen óf met geweld - zoals roverij - gepaard gaat, óf met bedrog, zoals diefstal.

Diefstal is het wegnemen van een zaak, zonder weten en wil van de eigenaar, met een voornemen om hem dat te ontvreemden ("quijt te maken"). Er zijn tal van soorten diefstal, in alle standen van het leven, bij degenen die een algemeen ambt bekleden en bij degenen, die ambteloos leven ("privatelijk leven").

Peculatus heet in het Latijn een diefstal, die bedreven wordt in een zaak, die tot het gemenebest behoort.

Kerkroof is een wegstelen van heilige dingen. *Stellionatus* heet in het Latijn allerlei bedrog en valsheid in contracten, bedrieglijke verklaringen en vervalsingen der contracten, enz.

Woeker is een winst, die alleen om der wille van een lening verkregen wordt. Van woeker worden alle rechtvaardige contracten uitgesloten, zoals b.v. aankoop, een contract om rente te geven, een rechtvaardige schadevergoeding ("vergeldinghe der schade"), een vennootschap, enz. Er bestaan veel vragen inzake de woeker: Of het ook geoorloofd is om een behoorlijke winst, of rente voor zijn geleende geld te ontvangen; waarover men kan oordelen aan de hand van de volgende spreuk: "*Wat gij niet wilt, dat u geschiedt; doe dat ook een ander niet.*"

2. *Tevredenheid ("Ghenoeghsaemheyd")*, wanneer men zich laat vergenoegen en tevreden is met zijn huidige, op de rechte manier gewonnen goederen; en als men de armoede en andere moeilijkheden geduldig draagt, en als men geen vreemde of onnodige goederen begeert.

Hiermee zijn in strijd:

1. Gierigheid en diefstal, als te weinig;

2. Geveinsde weigering, als iemand net doet, alsof hij niet ontvangen wil, hetgeen hij zou

kunnen en wel begeerde te ontvangen.

3. Onbeleefdheid, wanneer men niet ontvangen wil. Beide zijn al te veel.

3. *Getrouwheid* is een deugd, die daarin bestaat, dat men andermans schade voorkomt ("verhoede") en ijverig is om die af te keren, en dat men gaarne en ijverig zijn ambt waarneemt, opdat wij ons en de onzen van alle nooddrift kunnen verzorgen, en ook aan anderen (iets) kunnen meedelen, vooral met het doel, opdat God geprezen en geëerd zal worden, 1 Kor. 13:5, Matth. 7:12, Ef. 4:28, Gen. 3:19; 1 Thess. 4:10 en 2 Thess. 3:10.

Daarmee zijn in strijd:

1. Ontrouw, wanneer men de schade van die naaste niet voorkomt, en men zijn ambt niet ijverig waarneemt.

2. Onachtzaamheid en luiheid, wanneer men slechts alle gemak van een ander genieten wil, zonder iets te doen voor het gemenebest, Spr. 6:6; 1 Tim. 5:8; 2 Thess. 3:6.

Bezwaar. Over de trouw is al bij het vijfde gebod gesproken, dus behoort ze niet bij dit gebod.

Antwoord. Het is niet ongerijmd, dat één en dezelfde deugd bij verschillende geboden genoemd wordt, om verschillende doeleinden en uit verschillend oogpunt. Want de doeleinden maken onderscheid tussen de werken en deugden. Daarom wordt de getrouwheid in dit gebod genoemd, omdat ze een vlijt en naarstigheid is om onze nooddrift te winnen; en in het vijfde gebod, omdat ze een gehoorzaamheid is om zijn plicht te doen.

4. *Mildheid*, zodat men aan de behoeftigen geeft, zoals de rede (= billijkheid) vereist; of dat men aan een ander van zijn goederen meedeelt, zonder daar door burgerlijke wetten toe verplicht te zijn, waar, aan wie, wanneer en hoeveel het nodig zal zijn, en dat men het midden houdt tussen verkwisting en gierigheid.

Hiermee is in strijd, als *te weinig*: *gierigheid*, als men zijn goederen tracht te vermeerderen door recht en onrecht, en niet de schuldige en rechte mildheid bewijst: of: Wanneer men, uit wantrouwen jegens God, en door vertrouwen op de tijdelijke goederen, niet tevreden is met hetgeen God ons langs wettige middelen gegeven heeft, maar wanneer men meer begeert en tot zich tracht te rapen, zelfs door onwettige middelen; en wanneer men niet geeft, wanneer God wil, dat men geven zal.

Als *te veel*: *verkwisting*, wanneer men geeft, waar de billijkheid het niet vereist, en waar het niet nodig is, verheugd, dat de gaven zo verkwist worden. Van deze ondeugd is oudtijds door de Griekse wijsgeren gezegd: "Gij hebt een gebrek, gij verblijdt u al gevende"; vgl. Aristoteles, in *Ethic. lib. 4. cap. 1.*

5. *Herbergzaamheid* (of: gastvrijheid), hetgeen een soort van mildheid is, om vreemdelingen en gasten, en vooral degenen die om de belijdenis der ware leer ballingen zijn, met oprechte weldadigheid en andere diensten van herbergzaamheid te ontvangen. Of het is een weldadigheid jegens vreemdelingen, en vooral jegens de Christenen, die of om der religie wil ballingen zijn, of om andere redenen in vreemde landen reizen omwille van de waarheid en de belijdenis.

Hiermee is in strijd: Niet willen herbergen, én al te overdadig zijn jegens de gasten, waardoor de fontein der weldadigheid zozeer uitgeput raakt, dat de onzen hun verzorging moeten

missen.

6. *Spaarzaamheid*, zodat men alle onnodige uitgaven vermijdt, en zijn bezit ("goed"), dat wel gewonnen is, voor de behoeften van zichzelf en van de zijnen gebruikt.

Zonder spaarzaamheid wordt mildheid verkwisting, en zonder mildheid wordt spaarzaamheid gierigheid. Daarom zijn het deugden, die steeds samengaan. Niemand kan mild zijn, die niet spaarzaam is; en niemand kan spaarzaam zijn, die niet mild is. De mildheid vergroot de gave ("schenkinghe"), al naardat de toestand vereist. En de spaarzaamheid verkleint die, al naardat de toestand vereist, door zoveel te sparen, als de eerlijkheid toelaat, en door zoveel uit te geven als er nodig is. Zo zijn die twee deugden in enerlei dingen gelegen, en daarmee zijn enerlei ondeugden in strijd. Want ook met de spaarzaamheid zijn gierigheid en verkwisting in strijd.

7. *Soberheid*, of matigheid, hetgeen een deugd is in de huishouding, als men de goederen, die wel gewonnen zijn, goed en nuttig besteedt voor nuttige en nodige dingen. Deze deugd is nauw verwant aan spaarzaamheid, maar is toch niet helemaal eraan gelijk. Want spaarzaamheid bestaat in matig (uit)geven, en soberheid uit op matige wijze alle dingen besteden. Die beide deugden behoren bij dit gebod, want hetgeen daarmee in strijd is, namelijk verkwisting en gierigheid, wordt hier verboden.

Tegen het onderscheid der eigendommen, of tegen het feit, dat elke christen zijn eigen goed bezitten mag, brengen enkele *Wederdopers* deze bezwaren in.

Bezwaar 1. De Apostelen hadden de goederen gemeen. Dus behoren ook onze goederen gemeenschappelijk te zijn.

Antwoord.

1. Er is een groot verschil tussen de toestand ("ghelegentheyd") van de Apostelen en die van ons. Want de gemeenschap der goederen viel de Apostelen licht en noodzakelijk. *Licht*, omdat zij met weinigen waren, en zij allen tezamen één hart en één ziel. *Noodzakelijk*, omdat het te vrezen was, dat, als zij die goederen niet verkochten, ze hun door geweld ontnomen zouden worden.

2. Die gemeenschap was ook vrij(willig), zodat wie dat wilden, hun goederen houden mochten, Hand. 5:4: "Zo het gebleven ware, bleef het niet uwe, en verkocht zijnde, was het niet in uw macht?" Dus zij hebben hun goederen in 't algemeen bijeengebracht, niet door enige wet, maar uit vrije wil.

3. Die gemeenschap gold slechts één bijzondere gemeente. Want de andere gemeenten, behalve die van Jeruzalem, volgden die niet na. Want in Macedonië en Achaje werden aalmoezen ingezameld voor de arme broeders in Judéa. 4. Zij duurde slechts voor een tijd. Want later, toen de oorzaken veranderd waren, is ze ook opgehouden.

Bezwaar 2. De natuurwetten zijn onveranderlijk. Maar de gemeenschap der goederen is naar de wet der natuur. Dus is ze onveranderlijk, en behoort ze nog heden ten dage onderhouden te worden.

Antwoord. De natuurwetten zijn onveranderlijk, namelijk door de wet der zeden, maar niet door een natuurlijke nuttigheid.

Bezwaar 3. Christus zegt tot de (rijke) jongeling, Matth. 19:21: "Zo gij wilt volmaakt zijn, ga heen, verkoop wat gij hebt en geef het den armen."

Antwoord.

1. Dat is een speciaal of bijzonder gebod, dat alleen hem betrof ("desen alleen aenroerende"), die Christus hier tot het apostelambt riep.
2. Hiermee gaf Hij te kennen, dat de jongeling ver af was van de volmaaktheid der wet, waarop hij zich beroemde.
3. Hij zegt niet: Breng het in het algemeen, of in 's lands (schat)kist, maar: Geef het den armen.

Bezwaar 4. Alle dingen komen Christus toe. Dus komen ook alle dingen de christenen toe.

Antwoord. Alle dingen komen ons toe, wat het recht op het goed, maar niet wat het recht over het goed betreft. Alle dingen behoren ons toe. Maar wij mogen ze niet voortijdig aan ons trekken.

Bezwaar 5. Vrienden hebben alle dingen gemeenschappelijk.

Antwoord. Niet wat de eigendom en het bezit betreft, maar inzake het gebruik en het vermaak volgens eerlijke wetten, of wat betreft het gebruik en de diensten van eerlijkheid, nuttigheid en noodzaak betreft, al naardat de rede zal vereisen. Want wij behoren van de vrienden de dingen te begeren, die wij willen, dat zij van ons begeerden. Dat blijkt ook uit hetgeen de vrienden eigen is. Want vrienden behoren met blijdschap gaarne een onderlinge goedgunstigheid en de diensten der weldadigheid te beoefenen; en die kunnen dan pas verricht worden, wanneer een ieder zijn eigen goed bezit en het toch enigszins aan zijn vrienden meedeelt.

Daarom wordt in het achtste gebod dus het onderscheid der bezittingen en het eigendom der goederen bevestigd. Want wanneer die zou weggenomen zijn, dan zouden niet slechts alle diensten der weldadigheid weggenomen worden, maar er zou ook geen diefstal kunnen plaatshebben. Want niemand steelt hetgeen van hemzelf is. Omdat wij dus niet mogen stelen, moeten wij onze eigen goederen bezitten en goed gebruiken.

En het rechte gebruik van onze goederen bestaat hierin:

1. Dat wij ons en de onzen eerbaar onderhouden.
2. Dat wij tevens wat geven tot onderhoud van de Gemeente.
3. Dat wij ook het gemenebest naar de veelheid ("macht") van onze goederen helpen.
4. Dat wij onze vrienden en de armen meedelen (Vgl. N.G.B., art. 36, tegen "de gemeenschap der goederen").

ZONDAG 43.

Verklaring van het negende gebod.

Nadat de Heere gezorgd heeft voor het leven, voor de kuisheid en voor de uiterlijke goederen van de mens in de vorige geboden, zo stelt Hij nu - aangezien een goede naam en faam kostelijker is dan alle uitwendige goederen, Spr. 22:1, Pred. 7:2 - voorts aan de orde, dat ook die ongekwetst bewaard moge worden. En na in de voorgaande geboden verboden te hebben, dat wij onze handen zullen uitsteken om onze naaste in zijn leven of goederen te benadelen, en dat wij de andere lidmaten niet zullen besmetten met enige onreinheid....., zo verbiedt Hij nu, dat wij hem ook niet mogen kwetsen of benadelen ("verongelijken") met de tong; welk lid, al is het klein, toch, wanneer het niet bedwongen wordt, een vuur is, ja een wereld van ongerechtigheid, een onbedwingelijk kwaad, vol dodelijk venijn, Jak. 3:6 en 8. Dat lid nu wordt gebreideld in dit negende gebod, dat in deze Zondagsafdeling, Vraag 112, verklaard wordt. Aangezien ook dit gebod verbiedenderwijs voorgesteld wordt, moet men, als eerder, bij de verklaring letten op: 1. Wat hier verboden wordt, en 2. Wat hier geboden wordt.

HET NEGENDE GEBOD.

Ex. 20:16; Deut. 5:18: *Gij zult geen valse getuigenis spreken tegen uwen naaste.*

Vraag 112. *Wat wil het negende gebod?*

Antwoord. *Dat ik tegen niemand valse getuigenis geve a), niemand zijn woorden verdraai b), geen achterklapper of lasteraar zij c), niemand lichtelijk en onverhoord oordele of helpe veroordelen d); maar allerlei liegen en bedriegen, als eigen werken des duivels e), vermijde, tenzij dat ik de zware toorn Gods op mij laden wil f); insgelijks, dat ik in het gericht en alle andere handelingen de waarheid liefhebbe, oprechtelijk spreke en belijde g); ook mijns naasten eer en goed gerucht naar mijn vermogen voorsta en bevordere h).*

- a. Ex. 23:1, Deut. 19:18v., Spr. 6:16 en 19; id. 19:5 en 9; id. 21:28, Openb. 22:15.
- b. Matth. 26:61.
- c. Ps. 15:3, Rom. 1:30.
- d. Matth. 7:1 v., Luk. 6:37, Joh. 7:24 en 51.
- e. Joh. 8:44, Ef. 4:25.
- f. Spr. 12:22 en id. 13:5.
- g. Ps. 15:1 v.; 1 Kor. 13:6.
- h. 1 Petrus 4:8.

Verklaring.

(Lansbergen. Aangezien het de mens niet baat, dat hij leeft, tenzij hij ook wel leeft, is het zeer juist, dat de Heere in Zijn wet niet slechts voorstelt hetgeen nodig is om te leven, maar ook om wél te leven. Omdat de goederen en de leeftocht de oorzaken zijn, waardoor het leven onderhouden wordt, is daarom in het vorige gebod daarover gehandeld. En daar een goede

naam en faam ("gheruchte") een oorzaak is, om wel te leven, wordt nu in dit gebod voorgesteld hetgeen behoort tot verdediging daarvan. En hoewel alle mensen met verstand meer een goede naam dan goederen (hoog)achten, toch - omdat wij van nature meer genegen zijn om te streven naar de goederen dan naar een goede naam, omdat de goederen de voornaamste en zeer nodige hulpmiddelen zijn om ons leven te onderhouden! - handelt de Heere in Zijn wet zeer geschikt eerst over de goederen, en dan nu over de goede naam.)

Het doel van dit gebod is, dat de waarheid onder de mensen gehandhaafd zal worden. Hier worden dus een vals getuigenis, en daarmee ook alle andere dergelijke soorten valsheid, die hiermee enigszins verwant zijn, verboden, welke alle bijeen onder het woord "*liegen*" begrepen zijn.

In het algemeen wordt onder "getuigenis" alles verstaan, wat ergens gedurig gezegd en bevestigd wordt, om dat te doen geloven, of voor waar te houden, of het nu goed dan wel verkeerd is. En omdat de getuigenissen bij vele handelingen onder de mensen, tot bewaring van de algemene vrede en welstand zeer nodig en gebruikelijk zijn, kan op dat punt zeer veel schade aangericht en daarin grote zonde begaan worden, in zover de waarheid opzij gezet wordt. Er zijn tal van zaken, die dagelijks voorvallen, waarvan wij niet weten, en waarvan wij geen bericht of waarheid kunnen vernemen dan door (middel van) getuigen, op wier geloof(waardigheid) en trouw wij moeten afgaan. Want wanneer die in hun woord en getuigenissen feilen ("faelgeeren") en de waarheid niet oprecht voortbrengen, dan worden op zulke verkeerde ("valsche") fundamenten veel dwalingen ("dolinghen") en schadelijke zaken gebouwd, en wordt de naaste in vele dingen te kort gedaan. En dus wordt hier onder "valse getuigenis" alles verstaan wat, in strijd met de waarheid, tegen de naaste, tot diens beschuldiging ("beswaringe"), of om hem in zijn goed, eer of leven, of op een andere manier enigszins schade aan te doen - hetzij dan dat het in het gericht, of ook in de gewone ("gemeyne") gesprekken buiten het gericht, zou geschieden - gesproken en verzekerd wordt. En in het verbod: "Gij zult geen valse getuigenis spreken tegen uwen naaste" wordt dit gebod begrepen: "Gij zult een *waar getuigenis* spreken." Daarom is de voornaamste deugd, die hier geboden wordt, en waaronder alle andere deugden a.h.w. begrepen zijn, de *waarheid* of waarachtigheid in woorden, in meningen, in oordelen, in verdragen en contracten en in de leer. Daarentegen is de voornaamste ondeugd, die hier verboden wordt, en waaronder de andere begrepen zijn, leugen in die dingen.

(Lansbergen. In het Antwoord van deze Catechismus worden beide delen van dit gebod uitgedrukt en verklaard, namelijk: Ten eerste, welke ondeugden hier verboden worden; en ten tweede, welke deugden daarentegen hier geboden worden.

In het *eerste deel* worden zeven ondeugden genoemd en voorgesteld, die hier verboden en alle onder een vals getuigenis gerekend worden.)

1. Dat ik tegen niemand *valse getuigenis* geve; d.w.z. dat ik tegen mijn naaste óf geen onware dingen voortbreng en getuig, óf niet zeg dat iets waar of vals is, van hetgeen mij geheel en al onbekend is. Want aangezien een getuigenis alles is, wat bestendig gezegd en verzekerd wordt waar te zijn, hetzij goed dan wel verkeerd, dan volgt daaruit, dat een vals getuige degene is, die niet maar enkele onware dingen ten nadele van zijn naaste getuigt, maar die ook beweert dat waar is, waarvan hij zelf niets afweef. De Heilige Schrift stelt ons voorbeelden van valse getuigen daar in die gemene boeven (1 Kon. 21), die voor *Naboth* geplaatst, vals tegen hem hebben getuigd. Desgelijks in hen, die tegen *Christus* en *Stefanus* zijn opgestaan, van wie wij lezen, Matth. 26:61 en Hand. 6:14. Hoe zwaar die zonde is, leert

ons de profeet Salomo (Spr. 6:16), als hij ze rekent *onder de zes dingen, die God haat*; en dat wordt ook te kennen gegeven door de straf, die God bij Mozes tegen de valse getuigen gesteld heeft, Deut. 19:16-19: "Wanneer een wrevelig getuige tegen iemand zal opstaan om een afwijking tegen hem te betuigen, zo zullen die twee mannen, welke den twist hebben, staan voor het aangezicht des HEEREN, voor het aangezicht der priesters en der rechters, die in die dagen zullen zijn. En de rechters zullen wel onderzoeken; en zie, de getuige is een vals getuige, hij heeft valsheid betuigd tegen zijn broeder, zo zult gijlieden hem doen gelijk als hij zijn broeder dacht te doen; also zult gij het boze uit het midden van u wegdoen." Dit is de eerste zonde, die God hier in dit gebod verbiedt, waartoe alle andere kunnen herleid worden.

2. "Dat ik niemand zijn *woorden verdraaie*", d.w.z. dat ik niet op een onvrome manier iemands woorden in een andere betekenis verander, dan hij zelf bedoeld heeft. Want God houdt voor valse getuigen allen, die dat doen. En dat kan duidelijk bewezen worden uit die getuigen, die Christus' woorden anders aanhaalden (Matth. 26:60v.), dan Hij ze gesproken had, en ze uitlegden in strijd met Zijn bedoeling en betekenis. Want de Heere had niet gezegd: "Ik kan den tempel Gods afbreken en in drie dagen denzelve opbouwen", maar: "Breekt dezen tempel, en in drie dagen zal Ik denzelve oprichten" (Joh. 2:19 en 21). Want Hij sprak niet over de tempel te Jeruzalem, maar "van den tempel Zijns lichaams." Aangezien dus de Heilige Geest hen valse getuigen noemt, staat het vast, dat valse getuigen zijn: allen, die op een bedrieglijke en listige ("looselijck") wijze iets toevoegen aan, of wat weglaten uit, of op onvrome manier verdraaien hetgeen er gezegd of gedaan is. Dat wordt bewezen uit die getuigen, die tegen Stefanus opstonden. *Want uit hetgeen hij inderdaad gezegd had maakten zij een valse conclusie.* En daarom noemt de Heilige Schrift hen dan ook valse getuigen, Hand. 6:13v.

3. "Dat ik *geen lasteraar of achterklapper* zij"; d.w.z. dat ik niet het leven van iemand, die niet aanwezig is, in het openbaar of in het geheim lastere. Want er is tweeërlei achterklap, publiek en geheim. Wanneer het openlijk geschiedt, dan heet het eigenlijk "achterklap", en wanneer het heimelijk gebeurt, *oorblazen*. Beide soorten noemt en bestraft de Apostel in Rom. 1:30. Deze zonde is zeer schadelijk en verderfelijk. Want haar is eigen, dat daardoor *minstens drie personen gekwetst* worden.

De achterklapper, 2. degene van wie men achterklapt, en 3. degene die ze hoort. De *achterklapper* zelf, want als hij zich niet bekeert, dan wordt hij daardoor uitgesloten van de gemeenschap Gods; zoals de profeet David getuigt in Ps. 15:1 en 3: "HEERE, wie zal verkeren in Uwe tent? Wie zal wonen op den berg Uwer heiligheid? Die met zijn tong niet achterklapt, zijn metgezel geen kwaad doet, en geen smaadrede opneemt tegen zijn naaste." Ook hem van wie achterklap gesproken wordt, kwetst de achterklapper. Want daardoor lijdt deze schade ("wordt hem te korte gedaen") in zijn goederen, of in zijn goede naam, of leven, of in die alle tezamen.

Een voorbeeld daarvan hebben wij in *Doëg*, de Idumeeër (1 Sam. 22:9), die met zijn schadelijk oorblazen de moord op de priester Achimelech en 85 andere priesters veroorzaakt heeft, en dat de stad Nob met de scherpte des zwaards geslagen is, mannen, vrouwen, kinderen en zuigelingen, ossen, ezels en schapen. En ook in *Haman*, die uit boosheid het Joodse volk bij koning Ahasveros bedroog (Esth. 38); en al van de koning het bevel losgekregen had, om het hele Joodse volk uit te roeien; hetgeen ook geschied zou zijn, als God dit kwaad niet had afgewend. En David schrijft ook aan de achterklappers en oorblazers alle gevaren toe, die hem aangedaan worden door de vervolging van Saul. Want zo spreekt

hij Saul aan (1 Sam. 24:10): "Waarom hoort gij de woorden der mensen, zeggende: Zie, David zoekt uw kwaad?" Zodat die profeet niet zonder oorzaak van de achterklappers schrijft (Ps. 64), dat zij hun tongen scherpen als een zwaard, en dat zij in plaats van met hun pijl, met bittere woorden hun boog gespannen hebben. Die (zegt hij) een bitter woord aanleggen als hun pijl. Eveneens: Dat zij hun tong scherpen als een slang, en dat er heet addervergift onder hun lippen is. Tenslotte wordt ook hij gekwetst, die de achterklap *aanhoort*, vooral als zijn oren openstaan om achterklap graag te horen, en als hij de naaste of vriend, van wie de achterklap gesproken wordt, niet tot diens eer verdedigt en voorspreekt. Want zeer juist heeft vroeger een heidens dichter (Horat. Sat. 4. lib. degene, die zijn vriend niet in diens eer verdedigt als hij door anderen gelasterd wordt, gelijk gemaakt aan de achterklapper zelf. Omdat dus de achterklap zulk een schadelijk kwaad is, moeten alle Godzaligen dat verfoeien en mijden, vooral omdat de Heere Zelf in Zijn wet die zonde ernstig verbiedt, Lev. 19:16: "Gij zult niet wandelen als een achterklapper onder uwe volken; gij zult niet staan tegen het bloed van uw naaste; Ik ben de HEERE." Zo'n kwaadspreker en schelder (= smader) was de goddeloze *Simei* (2 Sam. 16:5v.), die over zijn heer en koning, David, zulke gruwelijke lasteringen heeft uitgespuwd, toen hij zei: "Ga uit, ga uit, gij, man des bloeds en gij Belialsman! De HEERE heeft op u doen wederkomen al het bloed van Sauls huis." Zo ook koning *Achab* (1 Kon. 18:17), toen hij de profeet des Heeren verweet ("voorwierp"), dat hij "de beroerder Israëls" was. Hetzelfde geldt de *Farizeeën* (Joh. 8:48), die tegen Christus hun lasteringen uitspogen, zeggende, dat Hij een Samaritaan was en de duivel had. Ook zij, die de Apostelen verweten, toen zij vol waren van de Heilige Geest, dat zij vol zoete wijn waren (Hand. 2:13). Tenslotte ook de Joden, die Jason en sommige broeders naar de overste der stad Thessalonica trokken, en riepen: Dezen, die de wereld in beroering gebracht hebben, zijn ook hier gekomen (Hand. 17:6). Daarom vermaant de Apostel de Efeziërs niet zonder grote oorzaak (Ef. 4:31): "Alle bitterheid en toornigheid en gramschap en geroep en lastering zij van u geweerd, met alle boosheid."

4. "Dat ik niemand *lichtelijk en onverhoord oordele* of helpe veroordelen." Want een rechtvaardig en eerlijk rechter behoort allereerst bij alle geschillen de waarheid der zaak te onderzoeken en te kennen, opdat hij niet, door onwetendheid bedrogen of door bepaalde verkeerde genegenheden vooringenomen zijnde, een onrechtvaardig vonnis uitspreekt. Bovendien, omdat de aanklagers de rechter zelf de zaak te kennen geven, zoals die inderdaad is, moet de rechter - gelijk hij aan de aanklager het oor geleend heeft -, het andere oor openhouden voor de verdediger ("verweerder"). De Geschiedenis spreekt ervan, dat vroeger *Alexander* de Grote zulks deed.

Daarom heeft koning Saul eertijds op dat punt gezondigd, dat hij David zeer onbezonnen ("roeckelooselijk") en onverhoord heeft veroordeeld (1 Sam. 24:10). Hetzelfde geldt van David zelf, die, toen hij metterhaast vluchtende, *Mefibóseth* onverhoord veroordeelde (2 Sam. 16:1-4), op de aanklacht van Ziba, de achterklapper, zijn knecht, aan hem de goederen van zijn meester Mefibóseth ten onrechte toewees. En ook *Ahasveros* (Esth. 3:10) die, zonder de Joden te horen, aan Haman bevel gaf om het ganse Joodse volk om te brengen en dat in al zijn landen aan de landvoogden liet bekendmaken. Hetzelfde geldt de *Farizeeën*, die Nicodémus daarom berispt (Joh. 7:50v.), dat zij Christus al veroordeelden, voordat zij Hem gehoord hadden.

Zoals ook sommige *Romeinse keizers* deden, die een dergelijk oordeel gebruikten tegen de Christenen, en wier voetstappen vele vorsten, die vijanden zijn van de religie, navolgen; zoals de Nederlandse Kerk daarover terecht klaagde in haar Zendbrieven aan *Filips 1. 1*, koning van Spanje, en aan de overheden der Nederlanden in het jaar 1562; en ook aan keizer

Maximiliaan, in het jaar 1566, toen zij om de hulp van hem en van de Evangelische vorsten verzochten, om door een gezantschap ("besendinghe"¹) aan de koning van Spanje, zoveel te bereiken, dat zij "althans eens op wettige wijze gehoord zouden worden, voordat zij veroemd werden; hetgeen hun tot dán toe, in strijd met alle, zowel menselijke als Goddelijke rechten, steeds geweigerd was."

Hier wordt niet slechts een lichtvaardig en onjuist oordeel in het openbare gericht verboden, maar ook in ons persoonlijke oordeel. Dat bestraft Christus openlijk in het Evangelie, als Hij zegt: "Oordeelt niet, opdat gij niet geoordeeld wordt. Want met welk oordeel gij oordeelt, zult gij geoordeeld worden; en met welke maat gij meet, zal u wedergemeten worden" (Matth. 7:1v.); welke zonde ook Jakobus met nadruk bestraft, als hij zegt: "Broeders, spreekt niet kwalijk van elkander. Die van zijn broeder kwalijk spreekt en zijn broeder oordeelt, die spreekt kwalijk van de wet en oordeelt de wet. Indien gij nu de wet oordeelt, zo zijt gij geen dader der wet, maar een rechter" (Jak. 4:11). Zo zondigde *Eli*, toen hij oordeelde, dat Hanna, die de begeerten haars harten voor de Heere uitstortte, dronken was (1 Sam. 1:13v.). En ook de *vrienden van Job*, die in al hun woorden lichtvaardig oordeelden, dat Job óf zeer schandelijk en boos onder de mensen geleefd had, of dat hij een huichelaar geweest was voor God; hetgeen ook de Heere niet weinig bestraft (Job 42:7). Dat was ook de zonde van de *discipelen*, die oordeelden, dat die blinde van wie wij in het Evangelie lezen, zo blind geboren was, omdat óf hij óf zijn ouders gezondigd hadden (Joh. 9:1v.). Hetzelfde geldt ook van degenen, die Christus boodschappen inzake de Galileeërs, wier bloed Pilatus met hun offer vermengd had; want zij dachten, dat die Galileeërs boven alle anderen zondaars geweest waren (Luk. 13:1), omdat zij dat ondervonden ("gheleden") hadden; waarin zij grotelijks dwaalden.

5. *Dat ik allerlei liegen vermijde.* Want wanneer hier één soort leugen, namelijk vals getuigenis (geven) verboden wordt, dan volgt daar ook uit, dat alle liegen in het algemeen ook verboden is. *Liegen* is alles wat gezegd of gedaan wordt zonder waarheid, uit welke oorzaak, met welk doel of voornemen het ook zou gezegd of verzonnen zijn. Er is *drieërlei leugen*.

De *eerste* soort leugen is, wanneer iemand, zonder te letten op zijn eigen of op andermans profijt, alleen liegt uit moedwil en lust tot liegen. Zulke leugens noemt Augustinus loutere ("enckele") leugens.

De *tweede* soort is, wanneer iemand liegt om zijns zelfs wil. Zó was de leugen van Sara (Gen. 18:15), die liegende ontkende, dat zij gelachen had, omdat zij bang was ("vreesde"), daar ze toch wel gelachen had.

De *derde* soort is, wanneer iemand om anderen liegt, en zulks doet: Of om de aanwezigen te vermaken - welke soort de Apostel "gekkernij" (Ef. 5:4) noemt, en ze, in tegenstelling met Aristoteles' leer, onder de zonden en ondeugden rekent -, óf tot voordeel en welzijn van onze naaste en tot niemands nadeel; welke soort "gedienstige" leugens genoemd wordt; en zó was de leugen van de Egyptische vroedvrouwen (Ex. 1:22v.); óf tot schade van de naaste, zoals de leugen van de *valse getuigen* tegen Naboth was, die om het voordeel van de koning en tot Naboths schade logen (1 Kon. 21:13). Hetzelfde geldt van degenen, die tegen Christus en Stefanus opstonden (Matth. 26:61v. en Hand. 6:13v.). En al die soorten leugens verbiedt God in dit gebod. Want hoewel de ene soort lichter is dan de andere, toch is er niet één, die door God niet voor zonde gerekend wordt. Want het feit, dat sommigen willen beweren dat een

---

¹ Vgl. Van Dale.

"noodleugen" geen zonde is, omdat God de vroedvrouwen van Egypte gezegend heeft (Ex. 1:22v.), daarop laat zich gemakkelijk uit Mozes antwoorden, namelijk dat God ze daarom gezegend heeft en hun huizen bouwde, omdat zij de Heere vreesden, maar niet omdat zij uit nood gelogen hadden. Laat ons dus een afkeer hebben van alle soorten leugens, en steeds aan de vermaning van de Apostel denken, Kol. 3:9: "Liegt niet tegen elkander, dewijl gij uitgedaan hebt den ouden mens met zijne werken."

6. Het laatste dat hier verboden wordt, is, *dat ik vermijde allerlei "bedriegen"*, d.w.z. alles wat met listigheid, bedrog en verkeerde kunsten geschiedt. Dat is een zonde, die met de voorafgaande grote overeenkomst heeft. Want de Heere verbindt in Zijn wet liegen en bedriegen met elkaar en verbiedt ze beide: Lev. 19:11: "Gij zult niet stelen, en gij zult niet liegen noch valselijk handelen, een iegelijk tegen zijn naaste." En zoals deze zonde menigerlei is, zo zijn er ook in de Heilige Schrift zeer veel voorbeelden van. Want Simeon en Levi handelden met bedrog tegenover de Sichemieten (Gen. 34:13v.), toen zij, na de inname van de stad, al wat mannelijk was hebben gedood. En ook Saul, toen hij David alle eer en zwagerschap aangeboden had (1 Sam. 18:17), opdat hij hem zo in levensgevaar zou brengen. Joab vermoordde ook bedrieglijk Abner en Amasa (2 Sam. 3:27 en 20:9v.). Judas verried de Zoon des mensen met een kus (Matth. 26:48v.). Daartoe behoren ook alle *pluimstrijkers* gerekend te worden, en vooral degenen, die op de preekstoel staan en aan de onboetvaardige goddelozen de zaligheid verkondigen. Want van hen zegt God Zelf bij de profeet (Jes. 3:12): "O Mijn volk die u leiden, verleiden u"; volgens anderen: "die u gelukzalig achten", of "roemen." Versta (zegt de Kanttekening) zulke predikers, die de mensen kussens onder de elleboog leggen, roepende, dat er geen gevaar dreigt ("t en heeft gheen nood"). Opdat wij ons voor die leugens en bedriegerijen zouden wachten, woeden in de Catechismus twee redenen voorgesteld, waardoor wij daartoe vermaand en aangespoord worden.

De eerste reden is, omdat het "*eigen werken des duivels*" zijn. Want aangezien Gods kinderen de werken des duivels behoren te haten en die van ganser harte moeten vermijden, volgt daaruit, dat zij alle leugen en bedrog behoren te mijden, welke zulke werken zijn. De waarheid van deze reden bewijst Christus, als Hij leert (Joh. 8:44), dat de Joden uit de vader, de duivel waren, omdat zij zijn begeerten volbrachten; en dat die begeerten van de duivel doodslag en leugen waren.

De tweede reden is, *omdat daardoor Gods toorn ten zeerste verwekt* en op de hals geladen wordt. Want zoals de profeet David zegt (Ps. 5:7): "Gij zult de leugensprekers verdoen; van den man des bloeds en bedrogs heeft de HEERE een gruwel", en de Wijze man zeer juist opmerkt (Sap. 1:11¹): "De mond die liegt, brengt de ziel om."

Het *tweede deel* van dit gebod bevat hetgeen dat hier daartegen géboden wordt. De voornaamste deugden, die hier geboden worden, zijn de volgende.

1. *Waarheid* of waarachtigheid is een vast voorbedacht voornemen in de wil, waardoor wij waarachtige gevoelens ("meyninghen") standvastig aannemen, en die naar vereis van ons ambt en van de omstandigheden belijden en verdedigen, de afgesproken contracten houden en in woorden en gebaren bedrieglijke verzwijgingen vermijden, en wel tot eer van God en tot welzijn en zaligheid van onze naaste. Over die deugd handelt ("disputeert") Aristoteles kort, maar geleerd in Ethic. Lib. 4. c. 7. De eerlijkheid ("waerachtigheyd") in contracten rekent hij bij de rechtvaardigheid. En hij noemt eigenlijk hem waarachtig of

---

¹ Apocriefe boeken: boek der Wijsheid.

waarheidsprekende, die in al zijn woorden en in zijn hele leven de waarheid spreekt, ook al is het niet zo belangrijk ("al en isser niet aen ghelegghen"), en die zo geheel en al daartoe gesteld is. En daaruit blijkt, dat de duivel of een leugenachtig mens niet waarachtig of waarheid sprekende is, ook al zegt hij soms wel eens de waarheid.

Tot de waarheid behoort ook *vrijmoedigheid in het spreken*, dat men, al naardat de tijd, plaats en nood het eisen, de waarheid vrij en onbeschoemd belijdt, en daarvan niet afgeschrikt wordt door vrees voor gevaren.

De belijdenis der waarheid wordt ook in het derde gebod geboden, zoals een bepaalde deugd meermalen tot de gehoorzaamheid aan verschillende geboden behoort. Maar toch wordt zij in het derde gebod op een andere manier geboden dan hier.

Want daar wordt ze geboden, omdat God daardoor Zelf geëerd wordt; en hier, omdat wij onze naaste niet willen bedriegen en omdat wij willen, dat zijn eer en welzijn bewaard worden.

Tegen de waarheid strijdt, als *te weinig*:

(1). *Leugen*, waartoe alle bedriegerijen, veinzingen, noodleugens, lasteringen, achterklappen en schelden behoren; welke soorten van leugens alle samen met de oprechtheid van hart in strijd zijn. Evenzo *onachtzaamheid* om ware gevoelens en opvattingen te leren kennen; en een *moedwillige onwetendheid*, die een leugen is in het verstand. *Een leugen* wil zeggen, dat men anders spreekt of met uiterlijke tekenen te kennen geeft, dan uw opvatting is, en zoals de zaak er werkelijk voor staat. Want liegen heet in het Latijn "*mentiri*", dat a.h.w. schijnt ontleend te zijn aan "*Adversus mentem ire*", d.w.z. tegen zijn eigen opvatting ingaan. Alle leugens, die niet uitdrukkelijk de waarheid belijden, worden verboden. En ook zijn niet te verontschuldigen de leugens, die men "noodleugens" ("dienstighe leughenen") noemt. Want men mag geen kwaad doen, opdat het goede daardoor geschiedt. En Lactantius zegt zeer juist (In Epitoma): "Men mag nooit liegen, want de leugen schaadt of bedriegt altijd." Maar intussen wordt hier niet verboden, wanneer men de waarheid spreekt door een figuurlijke of oneigenlijke uitdrukking, hetzij die begrepen wordt door degenen, met wie men bezig is ("handelt"), ja dan neen. Op die dingen dient men te letten, opdat wij niet al te streng zijn bij het overwegen van bepaalde daden of werken der heiligen, en opdat wij niet de zaken goedpraten, die niet behoeven verontschuldigd te worden. Meestal worden de noodleugens verdedigd met het voorbeeld van de *Egyptische vroedvrouwen*, die de koning voorlogen en door God gezegend werden. Maar God heeft hen niet daarom gezegend, dat zij gelogen hebben, maar omdat zij de Heere gevreesd hebben en de kleine kindertjes van de Israëlieten niet hebben gedood. Vergelijk Augustinus' lib. De Mendacio ad Consentium.

(2). *Lichtvaardigheid*, wanneer men gemakkelijk liegt. Want iemand wordt een lichtvaardig mens genoemd, die veel, vaak en gemakkelijk liegt, en dat zonder schaamte.

Als *te veel*, strijden:

(3). Een *ontijdige belijdenis* der waarheid, wanneer men de paarden voor de zwijnen strooit.

(4). *Nieuwsgierigheid* ("*curiosusheyd*"), wanneer men onnodige of onmogelijke dingen onderzoekt. Aristoteles noemt onder de ondeugden, die tegen de waarheid strijden "zich ijdel beroemen" op dingen, die bij ons niet aanwezig zijn; en daarentegen ook veinzen, dat de dingen niet bij ons zijn, die het wél zijn. Geveinsd verwerpen, hetgeen wij toch proberen aan te nemen. En zoveel zij gezegd over de waarheid, die de voornaamste deugd is, welke in dit gebod bevolen wordt. Tevens worden ook andere deugden geboden, die als het ware dienstmaagden der waarheid zijn en er als het ware aanhangsels van zijn.

2. *Oprechtheid van hart*, die hierin bestaat, dat men hetgeen goed gedaan of gezegd is, ook als zodanig aanvaardt en alle twijfelachtige dingen ten goede uitlegt, voor zover daar enige aanwijsbare redenen voor zijn; dat men niet licht enige verdenking ("suspicien") of kwaad vermoeden koestert, noch daaraan te veel toegeeft, ook al zijn er enkele geloofwaardige redenen voor; en dat men op grond daarvan geen moeilijkheden maakt, of iets concludeert en beveelt ("ordonneerts"). Of: het is een deugd, die met de waarheid zeer veel overeenkomt, door de wil van anderen om bepaalde geloofwaardige redenen goed te keuren ("goedkennen"), en zonder ze iets te misgunnen ("ende gheen quaedgunstigheyd hebbende"); en door bepaalde twijfelachtige dingen ten goede te duiden en steeds het beste te hopen, maar toch tevens bedenkende, dat 's mensen wil veranderlijk is en dat de mens dwalen kan bij het beoordelen van andermans wil, omdat het innerlijk van 's mensen hart door ons niet kan voorzien worden.

Met de oprechtheid van hart is, als *te weinig*, in strijd:

(1). *Laster*, hetgeen betekent, dat men niet alleen onschuldige mensen valselijk beschuldigt, maar ook hetgeen in het algemeen ("middelbaerlijck") gezegd is, zo verkeerd mogelijk uitlegt, of wanneer men daar nog iets vals bij doet of bij verzint.

(2). *Kwade verdenkingen*, argwaan, gissingen of vermoedens hebben; hetgeen gebeurt, wanneer men hetgeen goed of twijfelachtig gezegd is, zo erg mogelijk opvat en van de vromen verkeerde dingen gist, óf zonder reden, óf ook wel, wanneer men aan de ware gissing (= vermoedens) te veel toegeeft.

Vermoedens of bezwaren hebben is geoorloofd, als wij tenminste geen dwazen of onverstandige plompe mensen ("plompaerts") willen zijn, Matth. 10:16v.: "Wacht u voor de mensen. Zijt dan voorzichtig gelijk de slangen." Maar er is een groot onderscheid tussen ze te hebben én er te veel aan toe te geven.

Suspitie is een gissing, vermoeden of indruk van enig kwaad bij iemand, om een geloofwaardige reden, hetzij die nu waar is, of waar schijnt te zijn. En ze is tweeledig. Want een suspitie is of een goede, of een kwade suspitie.

1. Het is een kwade, wanneer men een kwaad vermoeden heeft om een reden, die of totaal onwaar, of niet voldoende is; bij voorbeeld, wanneer men een reden verzint, waar er geen is of wanneer onze naaste onschuldig is. Het is een goede, wanneer men vanwege een genoegzame reden iets vermoedt.

2. Het is een verkeerde, wanneer men uit suspitie of gissing iets recht besluit. Het is een goede, wanneer men de zaak, wanneer aan beide kanten aanwijsbare redenen zijn, in het midden laat ("in twijfel laat").

3. Het is een verkeerde, wanneer men uit suspitie iemand kwaad wil doen. Het is een goede, wanneer men het tegendeel doet.

4. Het is een kwade, wanneer uit suspitie haat voortkomt. En het is een goede, wanneer het tegendeel gebeurt.

Met de oprechtheid van hart is, als *te veel*, in strijd:

(3). *Dwaze (goed)gelovigheid*, wanneer men lichtvaardig alles (voor waar) aanneemt en gelooft, zonder voldoende of geloofwaardige reden; of wanneer er aannemelijke redenen zijn en men dan toch nog het tegendeel gelooft.

(4). *Pluimstrijken*, wanneer men goedkeurt of prijst hetgeen niet geprezen behoort te zijn, ten einde in die weg goed(eren) of gunst van iemand te krijgen.

3. *Eenvoud*, die hierin bestaat, dat men duidelijk, zonder omwegen, de waarheid spreekt; of dat men de dingen die waar, recht en in een bepaald vak verklaard zijn, eigenlijk en duidelijk uitspreekt en doet.

Hiermee zijn in strijd: het veinzen van eenvoudigheid, dubbelzinnigheid in zeden en in woorden.

4. *Standvastigheid*, welke hierin bestaat, dat men van de bekende waarheid niet afwijkt, noch zijn voornemen verandert zonder noodzakelijke en afdoende redenen, maar dat men standvastig datgene doet en spreekt, wat waar, rechtvaardig en noodzakelijk is. Deze deugd is nodig tot handhaving ("behoudinghe") van de waarheid. Daarom wordt ze hier dan ook mede geboden.

Daarmee zijn in strijd, als *te weinig*: Onstandvastigheid, of lichtvaardigheid, wanneer men zonder enige reden ware opvattingen verandert.

En als *te veel*: Hardnekkigheid of eigenzinnigheid of een *Stoïcijnse* hardheid, als men volhardt in valse opvattingen of in onrechtvaardige en onnutte werken, ook al wordt men van dwaling overtuigd. Dat komt voort uit vertrouwen op zijn eigen verstand, uit trots, vermetelheid en hoogmoed.

5. *Leerzaamheid*, welke deugd hierin bestaat, dat men ijverig de reden der gevoelens onderzoekt, door gemakkelijk te geloven en toe te geven aan hen, die ons beter kunnen onderrichten ("leeren"); en dat men de wil vaardig maakt om ware en geloofwaardige redenen aan te nemen, en om los te laten ("verlaten") hetgeen men eerst - hoewel het onwaar was - voor waarheid aangenomen had. Hiermee zijn dezelfde ondeugden in strijd, die met de standvastigheid in strijd zijn. En voor standvastigheid is ook leerzaamheid nodig. Want standvastigheid zonder leerzaamheid wordt eigenzinnigheid, en leerzaamheid zonder standvastigheid wordt lichtvaardigheid.

Tot nog toe zijn de verklaarde deugden zeer goed samenverbonden. Want de waarheid moet gematigd of bescheiden worden met eenvoudigheid, en oprechtheid van hart moet verstaan en beleden worden door leerzaamheid, en moet behouden worden door standvastigheid. En zo zijn deze voorgaande deugden nodig, opdat er waarheid moge zijn. En de nu volgende deugden zijn nodig, opdat de waarheid in de wereld tot nut moge zijn.

6. *Stilzwijgendheid*, die daarin bestaat, dat men de dingen, die verborgen ("secrete") zijn en niet behoeven gezegd te worden, waar, wanneer en zover he nodig is, verzwijgt en te grote spraakzaamheid ("klappachtigheid") vermijdt. Of: Dat men de waarheid op zo'n manier belijdt, dat de verborgen dingen, hetzij die waar dan wel onwaar zijn, verzwegen worden, en dat men alle onnutte en onnodige en vooral alle ontijdige, schadelijke en ergerniswekkende woorden vermijdt.

Hiermee is, als *te veel*, in strijd:

1. *Spraakzaamheid*, als men ontijdig, zonder maat te houden en dwaas spreekt.
2. *Lichtvaardig-* en onbedachtzaamheid in het spreken, als men niet kan zwijgen, maar alle verborgen dingen lichtvaardig eruit flapt.
3. *Verraad*, als men eerlijke werken of raadgevingen bekendmaakt, zodat daardoor aan degenen schade berokkend wordt, van wie hij, die dat bekendmaakt, een vriend schijnt of behoort te zijn; wanneer men het gevaar van een ander of niet afwendt of daarop niet let,

wanneer iemand dat behoort of kan te kennen geven. En ook, wanneer men onnodig bepaalde dingen te kennen geeft, zodat deze bekendmaking schadelijk is voor hem, van wie men die dingen te kennen geeft of bekendmaakt; ook, wanneer men dingen, die wel noodzakelijk dienen bekendgemaakt te worden, met dat voornemen te kennen geeft, uit zo'n hart en met zulk een bedoeling, die niet goed is. Tenslotte, wanneer men iets onder een meened of leugen te kennen geeft. Hiermee zijn in strijd, als te weinig:

4. *Stuursheid*, wanneer men te veel stilzwijgend is, en wanneer men iemand de woorden moet afkopen.
5. *Verzwijging der waarheid*, wanneer er noodzakelijke of geloofwaardige oorzaken zijn; d.w.z., wanneer de eer van God, de zaligheid en het welzijn van de naaste, of wanneer onze eigen of andermans zaken, of de liefde tot de vrienden vereisen, dat men spreken zal.

7. *Vriendelijkheid, of mededeelzaamheid ("gespraecksaemheyd")*, die daarin bestaat, dat men gaarne en met alle mogelijke bewijzen ("alle betooninghen") van goedwilligheid hoort, antwoordt en spreekt, wanneer dat nodig is om een noodzakelijke of betamelijke reden. Of: wanneer men graag bij anderen komt en ze bij ons laat komen en men in de gesprekken met woorden en gebaren alle goedgunstigheid te kennen geeft. Of: wanneer men zich bij het horen en antwoord geven geschikt gedraagt, met enig betoon van goedgunstigheid.

Daarmee zijn dezelfde ondeugden in strijd, die met de stilzwijgendheid in strijd zijn, namelijk lichtvaardigheid, stuursheid, zo ook: pluimstrijken en geveinsde vriendelijkheid; vgl. Aristoteles' *Ethic. Lib. 4. Cap. 6*. Stilzwijgendheid zonder vriendelijkheid wordt stuursheid, en vriendelijkheid zonder stilzwijgendheid wordt praatzucht ("klappachtigheyd") en lichtvaardige onbezonnenheid. Daarom zijn stilzwijgendheid en vriendelijkheid twee deugden, die onderling grote verwantschap bezitten.

8. *Hoffelijkheid*, d.w.z. een saus der waarheid of der ware rede, die daarin bestaat, dat men door een figuurlijke of oneigenlijke wijze van uitdrukken de waarheid zegt, om anderen te berispen, te vermanen of te vermaken; daarbij steeds de omstandigheden van personen, plaats of tijden in acht nemend. Of: dat men de waarheid kan zeggen met een fraaie wijze van spreken ("fraeyigheyd"), teneinde anderen te leren, te troosten, te vermaken of te berispen zonder bitterheid. Dit is een bijzondere gave van het verstand, maar toch kan ze door oefening ("ghebruyck") en ervaring van veel dingen verkregen worden.

Hiermee zijn, als *te veel*, in strijd:

1. Schelmerij ("Guyterije"), wanneer men, vooral in ernstige dingen, met gemene ("vuyle") en lelijke woorden schertst. Iemand die zo jukt heet in het Latijn "Scurra", dat van een Grieks woord "skor" komt, d.w.z. drek, omdat hij vuile, stinkende dingen spreekt.
2. Ontstemdheid, wanneer men met iemand in bitterheid op vinnige manier schertst ("jockt"), en wanneer men anderen, vooral de ellendigen, bespot en plaagt.
3. Achterhalen, wanneer men van anderen valse misdaden (ver)spreidt, en hetgeen twijfelachtig gezegd is, zo slecht mogelijk duidt, in wraakzucht en met de begeerte om schade toe te brengen of in ongunst te brengen.
4. Spotzucht ("geckelijckheyd"), als men ontijdig hoffelijk zijn wil.
5. Plompheid, wanneer men op ongepaste manier zich hoffelijk wil uitdrukken.

ZONDAG 44.

Verklaring van het tiende gebod, en van het gebruik der Wet.

Aangezien *de Wet geestelijk is*, Rom. 7:14, eist zij niet alleen een uiterlijke gehoorzaamheid, die met woorden en daden betoond wordt, maar ook en inzonderheid een innerlijke; en de laatste bestaat uit een goed-geregeld-zijn van de innerlijke gedachten en genegenheden des harten, die God zo volkomen van ons eist, dat Hij niet alleen de verkeerde lusten verbiedt, waarmee zich een toestemming van 's mensen wil verbindt, die ook in alle andere geboden verboden wordt - zoals bij de verklaring van die geboden te zien is -, maar ook de allerminste kwade genegenheid, die tegen Gods wil strijdt, welke thans in dit tiende en laatste gebod verboden wordt; hetgeen in deze Zondagsafdeling voorts verklaard wordt, Vraag 113. En nadat zo de gehele Wet van God verklaard is, wordt er in deze Zondag nog een verklaring aan toegevoegd inzake het rechte gebruik der Wet, in de Vragen 114 en 115.

HET TIENDE GEBOD.

Ex. 20:17: *Gij zult niet begeren uws naasten huis; gij zult niet begeren uws naasten vrouw, noch zijn dienstknecht, noch zijn dienstmaagd, noch zijn os, noch zijn ezel, noch iets dat uws naasten is.*

Deut. 5:21: *En gij zult niet begeren uws naasten vrouw, en zult u niet laten gelusten uws naasten huis, zijn akker, noch zijn dienstknecht noch zijn dienstmaagd; zijn os noch zijn ezel, noch iets dat uws naasten is.*

Vraag 113. *Wat eist van ons het tiende gebod?*

Antwoord. *Dat ook de minste lust of gedachte tegen enig gebod Gods in ons hart nimmermeer kome a), maar dat wij te allen tijde van ganser harte aller zonde vijand zijn en lust tot alle gerechtigheid hebben b).*

a. Matth. 15:19v., Rom. 7:7v., Jak. 1:14v., Gal. 5:16, Kol. 3:5.

b. Ps. 51:12, Matth. 22:37; 1 Tim. 1:5.

Verklaring.

De uiterlijke dienst van God, die Hem door de liefde tot de naaste bewezen wordt, en die enerzijds in de plichten van de ondergeschikten ("Onder-hoofden") tegenover hun superieuren, en omgekeerd, van die van de superieuren tegenover

"Onder-hoofden." hun ondergeschikten bestaat, en anderzijds in de onderhouding van de dingen die van onze naaste zijn, is tot dusver verklaard in de vijf voorgaande geboden van de Tweede Tafel.

Nu volgt nog het laatste gebod, waardoor ons aangewezen en voorgeschreven wordt: de innerlijke dienst van God, die Hem door de liefde tot de naaste betoond worden moet, namelijk hoe onze begeerlijkheden getemperd en beheerst ("gheregert") moeten worden, zodat niemand iets tegen de voorafgaande geboden bedenke en begere.

Om dan de rechte betekenis van dit gebod te begrijpen, zullen wij de volgende vragen verklaren.

1. Of dit slechts één gebod is, of twee geboden bevat.
2. Tot welk doel dit gebod gegeven ("ingesteld") is, en hoe het bij de andere geboden gevoegd wordt.
3. Wat daarin verboden wordt.
4. Wat daarentegen geboden wordt.

1. Of het gebod van de begeerlijkheid maar één gebod is, of dat het er twee zijn?

Zij die het beelden-gebod uit de Tien Geboden wegschrapten en scheuren - opdat het getal vol worde - het laatste gebod van de begeerlijkheid in tweeën, d.w.z. in het negende en tiende gebod. En zij maken tot het negende het gebod om niet de vrouw te begeren; en tot het tiende het gebod, om niet het huis en de andere dingen van de naaste te begeren. Maar dat dit *één gebod* is, wordt bewezen en is duidelijk:

1. Omdat het bij Mozes, Ex. 20:17 en Deut. 5:21 verschillend meegedeeld ("verhaelt") wordt.
2. Omdat het ook bij Mozes op beide plaatsen in één vers samengevoegd wordt.
3. Omdat wanneer Paulus dit gebod uitlegt, hij heel de tekst van Mozes inzake de begeerlijkheid in één gebod samenvat ("vervatet"), Rom. 7:7: "Want ook had ik de begeerlijkheid niet geweten zonde te zijn, indien de wet niet zeide: Gij zult niet begeren."
4. Omdat diezelfde *Roomsen* en anderen de begeerte naar het huis en de vrouw veelal bij hun uitleg samenvoegen, omdat zij n.l. merken, dat de begeerte naar de vrouw en het huis en naar alle andere dingen van de naaste geheel en al op enerlei manier verboden wordt; welke reden er hen kennelijk ("openbaerlijck") van overtuigt, dat dit of maar één gebod is, of dat er zoveel geboden inzake de begeerlijkheid geteld kunnen worden, als er begerenswaardige dingen door God genoemd en verboden worden.
5. Omdat alle *oude uitleggers*, zowel Joden als Christenen, wier namen al eerder bij de indeling van de Tien Geboden genoemd zijn, dat ook eendrachtig getuigen.

2. Tot welk doel dit gebod gegeven is, en hoe het bij de andere geboden gevoegd wordt.

Het oogmerk en doel, waartoe dit gebod ingesteld is, is opdat al onze affecten of genegenheden tegenover God en onze naaste oprecht mogen zijn, en gelijkvormig aan Gods wil, of: opdat wij innerlijk en volkomen de gehele Wet gehoorzaam zijn; hetgeen ook in alle andere geboden vereist wordt.

Nu zou iemand kunnen zeggen, *dat dit gebod overtollig is*, omdat het niets nieuws vereist boven hetgeen in de vorige geboden bevolen is.

Antwoord. Het is niet overtollig. Want het is bij de andere gevoegd *als* een regel en verklaring, waarnaar de innerlijke gehoorzaamheid aan de andere geboden moet verstaan worden; dat namelijk verboden worden, niet alleen de grove begeerlijkheden, waaraan de wil gehoorzaam is, maar ook de *allerkleinste verkeerde begeerlijkheden* en gedachten, waardoor onze harten tegen bepaalde geboden van God verzocht worden, hoewel daar de beraadslaging en instemming van *de wil niet bij komt*; en dat daarentegen geboden en van ons geëist wordt een allervolmaaktste gelijkvormigheid van de mens met God, en de gerechtigheid, waarnaar de mens geschapen was en die in Adam geweest is vóór de val. (Lansbergen. De grove begeerlijkheden waarbij toestemming komt, hebben de heidense wijsgeren wel erkend zonde

te zijn, evenals dat ook de Rooms en doen. Maar noch de Wijsgeren noch de Rooms en geven toe, dat de tweede soort begeerlijkheid zonde is, die hier toch verboden wordt, als strijdig met de reinheid van hart, welke Gods gerechtigheid in ons vereist.) Daarom is dit gebod a.h.w. ten overvloede bij de andere geboden door God gesteld om gewichtige redenen, opdat de reinheid van Gods wet en de verkeerdheid van de menselijke natuur volkomen zou bekend worden. En daaruit blijkt ook, hoe dit gebod op een geschikte en ordelijke manier met de andere samenhangt.

(Lansbergen. Want in de voorafgaande geboden heeft God die tweede en grove soort begeerlijkheid verboden; en hier verbiedt Hij die gedachten en begeerlijkheden, waarbij geen toestemming komt, maar die alleen ons hart enigszins kietelen, hoewel wij die verfoeien.)

3. Wat in dit gebod verboden wordt.

In dit gebod wordt de begeerlijkheid verboden, die in het Latijn *concupiscentia*, en in het Grieks *epithumia* heet. Begeerlijkheid is op zichzelf een natuurlijke begeerte en genegenheid tot dingen, die met de natuur overeenkomen. Deze wordt niet geheel en al verboden, maar in zoverre ze ongeregeld is en met de Wet Gods strijdt. Want er bestaat ook een geregelde begeerlijkheid, zoals alle begeerten van de uitwendige zintuigen en van de wil in onze onverdorven natuur geweest zijn vóór de val, en weer in onze natuur, als zij hersteld is, terugkomt; of: in de wedergeborenen; zoals er in David een geregelde of goede begeerte was, toen hij, Ps. 42:2, riep: "Gelijk een hert schreeuwt naar de waterstromen, also schreeuwt mijne ziel tot U, o God!"; Ps. 45:12: "Zo zal de Koning lust hebben aan uw schoonheid"; Ps. 119:40: "Zie, ik heb een begeerte tot Uw bevelen; maak mij levend door Uw gerechtigheid." En er is ook een ongeregelde of verkeerde begeerlijkheid; en dat is een ongeregelde lust, of begeerte, of een verkeerde genegenheid in het verstand, in de wil en in het hart, die strijdt tegen God, en die dingen begeert, die God in de Wet verboden heeft; of die geoorloofde dingen begeert, maar niet op die manier of tot dat doel, zoals het behoort. Deze wordt geheel en al verboden, hetzij er maar één slechte gedachte of begeerte zou zijn - zoals in dit Tiende Gebod -, of dat ze gepaard gaat met de toestemming van de wil, zoals in alle andere geboden. Want niet slechts een verkeerde genegenheid en begeerte, maar ook een verkeerde gedachte komt voort uit de erfzonde, en ook die is zonde; zoals God Zelf getuigt (Gen. 8:21): "Het gedichtsel van des mensen hart is boos van zijn jeugd aan"; en Paulus (Rom. 8:7): "Het bedenken des vlees is vijandschap tegen God"; zo ook, Rom. 7:7: "Ook had ik de begeerlijkheid niet geweten zonde te zijn, indien de Wet niet zeide: Gij zult niet begeren."

(Lansbergen, Bastingius. Om dit onderscheid te kennen te geven, heeft de Heere, Zich voegende naar het verstand van het onkundige ("onberichten") volk, enkele voorbeelden ("specien") van zo'n onbehoorlijke begeerlijkheid in het gebod voorgesteld: "Gij zult niet begeren uws naasten huis, vrouw, dienstknecht, dienstmaagd, os, ezel, noch iets dat uws naasten is." Want daarmee geeft Hij te kennen, dat niet alle, maar alleen de verkeerde begeerlijkheid hier verboden wordt. Want er is een natuurlijke begeerlijkheid, zoals naar spijs, drank enz., die geoorloofd is. Er is ook een begeerlijkheid naar grote en voortreffelijke dingen, zoals er (mogelijk) is een begeerte naar eens opzieners ambt, welke (begeerte n.l.) de Apostel prijst (1 Tim. 3:1). Maar de verkeerde begeerlijkheid en gedachte, die ons hart verlokkt, in strijd met Gods geboden, die wordt hier verboden. En die dingen zijn ons verboden te begeren, die in de voorafgaande geboden ons verboden zijn, waarvan hier alleen sommige voorbeelden worden bijgebracht, waaronder alle andere begrepen worden. Want het

huis, de dienstknecht, de dienstmaagd en de os en ezel behoren bij het *achtste* gebod, de huisvrouw tot het *zevende*, en de andere dingen, die de naaste toebehoren, zoals zijn leven, goede naam en dergelijke, tot het *zesde* en *negende* gebod. En dit verschil dient men speciaal in acht te nemen, opdat wij niet zouden denken, dat de Schrift ons alle lust, begeerte en gedachten ontnemt ("berooft"). Want dan zou ze ons helemaal zonder besef en aandoening maken, zoals de redeloze dieren. Want als een mens daarvan beroofd was, zou hij aan een steen of blok gelijk zijn, meer dan aan een mens. Daarom verbiedt de Heere niet de eerbare begeerten, maar die verkeerd zijn, en die ons hart verwekken tot ongeoorloofde dingen.) En het verontschuldigt ons niet, dat wij met deze zonden geboren worden. Want of een bepaalde zaak al of niet zonde is, moet men niet beoordelen op grond van onze natuur, maar op grond van Gods Wet. Want alles wat met Gods Wet in strijd is, is zonde, of wij daar nu mee geboren worden, ja dan neen (1 Joh. 3:4).

En zoals in alle geboden niet slechts verboden wordt hetgeen uit bepaalde oorzaken voortgebracht is, maar ook die oorzaken zelf, zo wordt hier mét de ongeregelde begeerlijkheid ook de *erfzonde zelf* verboden, als zijnde de oorzaak daarvan. En bovendien is de erfzonde nog een algemene schuld vanwege de val van Adam. En toch wordt hier eigenlijk de erfzonde verboden, omdat deze strijdt met de naastenliefde, en een begeerte is naar dingen, die de naaste kwaad doen. Hier wordt ook een ondeugd verboden, die daaraan tegengesteld is, n.l. *ongeregelde naastenliefde*, wanneer men om zijnentwil God veracht.

Een *vraag* (komt hier op, namelijk), *of verkeerd denken ook zonde is*.

Antwoord. Het is zonde, voor zover die gedachten gepaard gaan met een genegenheid om dat verkeerde na te volgen ("vervolgen") en te doen. Want dan strijdt het tegen dit gebod: "Gij zult niet begeren."

De *Pelagianen* hebben vroeger geloofend ("versaecht"), dat de begeerlijkheid zonde is, en zulks tegen de nadrukkelijke woorden van de Tien Geboden: "Gij zult niet begeren", en in strijd met Paulus' getuigenis in Rom. 7:7: "Ik had de begeerlijkheid niet geweten zonde te zijn", enz. Daarom zijn ze op tal van Synoden veroordeeld, die tegen de dwalingen van Pelagius en Coelestius vergaderden omtrent het jaar onzes Heeren 420; en later, zoals de Milaanse ("Milevitana"), de vijfde van Carthago en de Palestijnse in het Oosten ("Orient"). Van hun bewijzen waren dit de voornaamste.

Bezwaar 1. De dingen die van nature zijn, zijn geen zonden. De begeerlijkheid is er van nature, of (is) natuurlijk. Dus is ze geen zonde.

Antwoord.

1. De ongeregelde en kwade begeerlijkheid is er op zichzelf niet van nature. Want zij was er niet in de natuur vóór de val, maar is daarna toevallig bij de natuur gekomen; en dus is zij toevallig van natuur, omdat wij er nu mee geboren worden, of zij is van nature, d.w.z. zij is een toevallig kwaad, dat na de val nu onafscheidelijk de natuur, die in zichzelf goed is, aanleeft.

2. Het woord "*natuurlijk*" of hetgeen er van nature is, wordt hier op twee manieren opgevat. Wanneer er gezegd wordt, dat de dingen die er van nature, of die natuurlijk zijn, geen zonden zijn, dan betekent het een goede zaak, die door God in de natuur geschapen is, namelijk een lust of begeerte vóór de val, die niet met Gods wil in strijd was. En als er gezegd wordt, dat de begeerlijkheid (er) van nature, of dat ze natuurlijk is, dan betekent het een zaak, die wij niet bezitten krachtens schepping, maar die wij door de val over ons gebracht hebben.

Bezwaar. De affecten en begeerten, of genegenheden, om de dingen, die de natuur

onderhouden, te begeren, en om de dingen, die de natuur bederven ("vernielen"), te vermijden, zijn ook in de verdorven natuur geen zonde. Want het zijn dingen, die God schiep, en het zijn aandoeningen ("bewegingen"), die in zichzelf goed zijn. Dus is de begeerlijkheid geen zonde.

Antwoord. De begeerlijkheden en aandoeningen van de verdorven natuur zijn in zichzelf goed, uit het oogpunt dat het aandoeningen zijn, maar niet in zoverre het ongeordende en verkeerde aandoeningen zijn en zich tot dingen uitstrekken, die door God verboden zijn; hoedanig alle aandoeningen en begeerten van de verdorven natuur zijn: Omdat ze óf zich niet uitstrekken tot dingen, waartoe zij dat behoren te doen, óf niet worden gedreven tot dat doel en op die manier, zoals het behoort. En daarom zijn ze ook alle samen verkeerd, verdorven en zonden. Want een verkeerde boom kan geen goede vruchten dragen. Het feit, dat Eva lust en begeerte gehad heeft tot de vrucht des booms, is natuurlijk geweest, maar dat ze die begeerd heeft in strijd met Gods gebod, dat was een aandoening, die in zich verkeerd en zonde is.

Bezwaar 2. Hetgeen niet in onze macht ligt, om al dan niet in ons te zijn, dat is geen zondige begeerlijkheid is zo in ons, dat het niet in onze macht ligt om ze af te leggen ("uyt te trekken"), enz. Dus is ze geen zonde.

Antwoord. Het is niet waar, dat het geen zonde is, hetgeen in onze macht niet is, dat het er al dan niet is. Want de zonde wordt niet geacht of gerekend naar de vrijheid of noodwendigheid van onze natuur, maar naar de wil en wet van God. Want alles wat daartegen strijdt, is zonde, hetzij het door de mensen kan vermeden worden, ja dan neen. En God doet ons geen onrecht, als Hij ons verbiedt en in ons straft hetgeen wij niet kunnen vermijden. Want Hij had onze natuur zó kunnen scheppen, dat ze de zonde en ongeregelde aandoeningen kon vermijden. En het feit, dat onze natuur dat nu niet kan doen, maar dat ze noodzakelijk zondigt, nadat ze verdorven is - zoals een verkeerde boom noodzakelijk verkeerde vruchten draagt -, dat geschiedde door 's mensen eigen schuld. Want hij heeft zichzelf verdorven en over zich gebracht, dat hij noodzakelijk zondigt, en dat het hem onmogelijk is, om de begeerlijkheden te mijden of af te leggen.

Bezwaar 3. Hetgeen zonde is, dat maakt de mens schuldig aan de eeuwige dood. Maar de begeerlijkheid maakt de wedergeborenen niet schuldig aan Gods eeuwige toom. *Want er is geen verdoemenis voor degenen, die in Christus Jezus zijn*, Rom. 8:1. Dus is, althans in de wedergeborenen, de begeerlijkheid geen zonde.

Antwoord. Het feit, dat de begeerlijkheid de wedergeborenen niet schuldig maakt aan Gods eeuwige toorn, of hen niet verdoemt, dat geschiedt niet, omdat de begeerlijkheid geen zonde zou zijn, of omdat ze in zichzelf de toorn Gods niet zou verdienen, maar dat geschiedt toevallig, d.w.z. uit genade en barmhartigheid van God, Die ze de gelovigen niet toerekent. Want op zichzelf en vanwege haar natuur zou ze de wedergeborenen evengoed verdoemen als anderen, indien de schuld niet door de genade weggenomen ware. En zo verdoemen ook de andere zonden de wedergeborenen niet; niet omdat ze geen zonden zijn, maar omdat ze vergeven zijn en ze de gelovigen om Christus' wil niet toegerekend worden.

Bezwaar 4. De erfzonde wordt in de Doop weggenomen. Dus is de begeerlijkheid geen zonde in degenen, die gedoopt zijn

Antwoord. De erfzonde wordt in de Doop niet helemaal weggenomen, maar alleen wat betreft de schuld, d.w.z. zó dat ze de gelovigen niet schuldig maakt aan de verdoemenis. Dus blijft steeds in de gedoopte hetgeen waaruit de erfzonde bestaat, dat is: de verdorvenheid zelve, en de genegenheid om te zondigen. En dat is het, wat de Schoolgeleerden beweren, dat in de gedoopten weggenomen wordt, namelijk de gestalte der erfzonde, en dat de materie of stof der erfzonde in hen blijft.

Aanhoudend bezwaar. Wanneer de gestalte der erfzonde weggenomen is, dan wordt ook de zonde zelf weggenomen. Want de gestalte geeft aan een zaak haar wezen, enz. In de Doop wordt de gestalte der erfzonde weggenomen. Dus wordt ook de zonde zelve weggenomen.

Antwoord. De gestalte der erfzonde wordt bij de gedoopten niet helemaal weggenomen, maar wat de schuld aangaat. Want de gestalte der zonde bestaat uit twee dingen: het ene is een in strijd zijn met de Wet, of een onordelijkheid in het verstand, in de wil en in de werken van de mens; het tweede is de schuld van de persoon, die zondigt, of de verplichting ervan tot de eeuwige straffen. Het laatste daarvan wordt in dit leven door de genade en door de Doop weggenomen, maar het eerste blijft in de heiligen, zolang zij dit vlees omdragen; zoals de Apostel zelf over zichzelf klaagt, Rom. 7:23: "Ik zie een andere wet in mijne leden, welke strijdt tegen de wet mijns gemoeds", enz. Dat de erfzonde door de Doop niet helemaal weggenomen wordt, verklaart ook de N.G.B., in art. 10.

4. Wat in dit gebod geboden wordt.

Zoals dit verbod "Gij zult niet begeren" een regel is voor alle andere *verboden*, zo is het gebod: "Gij zult liefhebben den Heere, uwen God, uit geheel uw hart, uit geheel uw ziel enz., en uwen naaste gelijk uzelf" een regel voor alle *geboden*. Daarom is dit gebod in dat verbod begrepen. En daaruit blijkt, dat hier de allergrootste reinheid en de volmaakte gerechtigheid van de mens geboden wordt, zoals *Adams* gerechtigheid was, waarin hij geschapen was, d.w.z. een volkomen kennis van God in het verstand, en een volkomen liefde in de wil en in het hart, en een uitnemend grote genegenheid en begeerte om God en Zijn bekende wil gehoorzaam te zijn, en om aan zijn naaste om Gods wil alle schuldige en behoorlijke diensten te bewijzen, en diens zaligheid te zoeken en voor te staan. In de Catechismus wordt dat in deze woorden uitgedrukt: "Dat wij te allen tijde van ganser harte aller zonde vijand zijn en lust tot alle gerechtigheid hebben."

(Bastingius. Lansbergen. En dat is de zekere en ware medicijn, om de lustziekte uit de gedachten te verdrijven en die bij de gezonde gehoorzaamheid aan God te houden.

Allereerst moeten wij aller zonden van harte vijand zijn; en opdat zulks zou geschieden, is het nodig, dat wij alle geveinsdheid van ons weren en ook de geringste-zonden, die ons bekruipen en ons zouden willen ten val brengen, niet door de vingers zien, maar er ons steeds en bestendig zo tegen verzetten ("tegenstand doen"), dat wij zelfs voor de gedachte eraan vrezende en ons ontzetten. Daartoe strekt Gods vermaning bij de profeet Amos 5:15, als Hij zegt: "Haat het boze en hebt lief het goede", en bij de profeet Zacharia 8:16v.: "Spreekt de waarheid, een iegelijk met zijn naaste; oordeelt de waarheid en een oordeel des vredes in uwe poorten. En denkt niet de één des anderen kwaad in ulieder hart; en hebt een vals eed niet lief; want al deze zijn dingen, die Ik haat, spreekt de HEERE." Met die woorden stelt God ons Zijn heilig voorbeeld voor, en vereist van ons, dat wij verplicht zijn om te vervloeken en een afkeer ("afgrijzen") te hebben van al hetgeen Zijn heilige wil en wet wederstaat ("tegen strijdt"); zoals Hij altijd en volkomen alle kwaad haat en vervloekt. En Christus leert precies hetzelfde, wanneer Hij ons tot afsnijding van de lidmaten die ons op de weg der Godzaligheid hinderen, vermaant, Matth. 5:29v.: "Indien dan uw rechteroog u ergert, trek het uit en werp het van u; want het is u nut, dat één uwer leden verga en niet uw gehele lichaam in de hel geworpen worde. En indien uw rechterhand u ergert, houw ze af en werp ze van u; want het is u nut, dat één uwer leden verga en niet uw gehele lichaam in de hel geworpen worde."

Ten andere eist God van ons in deze wet, waarin Hij de begeerlijkheid verbiedt, dat wij lust zullen hebben tot alle gerechtigheid. Het één laat zich uit het ander verstaan. Wanneer God het verkeerde verbiedt, dan gebiedt Hij daartegen(over) het goede. Zijn wij dus verplicht om

het verkeerde te haten, dan volgt daaruit, dat wij alle gerechtigheid moeten liefhebben. Want zoals de verdorven natuur (volgens het getuigenis van de Apostel, Rom. 7:21-22 lust heeft tot het kwade en alle ongeoorloofde dingen begeert, zo is het ook, dat de volkomen vernieuwde natuur steeds en van harte de zonde vijand is, en lust heeft aan de wet Gods, of aan de gerechtigheid. Omdat de Heere dus in Zijn wet alle verkeerde genegenheden der verdorven natuur verbiedt, dan gebiedt Hij ongetwijfeld daartegen(over) een oprechtheid van alle genegenheden, welke bestaat in een gedurige verfoeiing der zonden en een vlijt tot alle gerechtigheid. Tot die oprechtheid vermaant de Apostel de Efeziërs, als hij wil dat zij zullen wederom "vernieuwd worden in den geest huns gemoeds, en den nieuwen mens aandoen, die naar God geschapen is in ware rechtvaardigheid en heiligheid" (Ef. 4:34v.); en de Thessaloniëzen, wanneer hij leert, dat "dit de wil Gods is, (namelijk) hunne heiligmaking, dat een iegelijk wete zijn vat te bezitten in heiligmaking en ere, niet in kwade beweging der begeerlijkheid, gelijk als de heidenen, die God niet kennen" (1 Thess. 4:3-5); en hij wenst hun het volgende toe: "De God des vredes Zelf heilige u geheel en al; en uw geheel oprechte geest en ziel en lichaam worde onberispelijk bewaard in de toekomst van onzen Heere Jezus Christus" (1 Thess. 5:23). Zo moeten wij dus streven ("pooghen") naar deze oprechtheid der genegenheden, opdat in ons plaatshebbe zowel de innerlijke als de uiterlijke liefde tot onze naaste. Want hoewel de Heere in Zijn wet op de overtreding van dit gebod geen burgerlijke of uitwendige straf gesteld heeft, is het toch wel zeker, dat de geestelijke straf daarop de eeuwige dood is. Want aangezien de begeerlijkheid zonde is (Rom. 7:7), en de bezoldiging der zonde de dood is (Rom. 6:23), is het duidelijk, dat ook de bezoldiging van de begeerlijkheid de dood is.

Vraag 114: *Maar kunnen degenen, die tot God bekeerd zijn, deze geboden volkomenlijk houden?*

Antwoord: *Neen zij; maar ook de allerheiligsten, zolang als zij in dit leven zijn, hebben maar een klein beginsel dezer gehoorzaamheid a); doch alzo, dat zij met een ernstig voornemen niet alleen naar sommige, maar naar al de geboden Gods beginnen te leven b).*

- a. 1 Kon. 8:46, Pred. 7:20, Ps. 19:13, Matth. 6:12, Rom. 7:14v., Fil 3:12-14; 1 Joh. 1:8-10.
- b. Luk. 1:6, Rom. 7:22, Jak. 2:10v.

Verklaring.

Nu de Tien Geboden tot dusver uitgelegd zijn, bleven er nog twee vragen over, die tot het "stuk" ("plaetse") van Gods wet behoren, namelijk: In hoever de wet Gods onderhouden kan worden, en 9. Welke het gebruik der wet is, of: Waartoe de wet nuttig is, aangezien we die in dit leven niet kunnen volbrengen. Op die vragen wordt in de Vragen 114 en 115 van de Catechismus een antwoord gegeven. Allebei moeten ze dus wat breder verklaard worden.

8. In hoever Gods wet mogelijk is, en door de wedergeborenen kan gehouden worden.

Teneinde deze vraag goed te verklaren en te verstaan, moet men een onderscheid maken tussen de menselijke natuur, zoals die is, óf nog oprecht en gaaf, óf gevallen, óf weer door Christus hersteld ("opgherecht").

1. Het was de menselijke natuur, toen zij nog gaaf ("geheel") was en niet gezondigd had, mogelijk om de gehele wet volkomen te houden. Want de mens was geschapen naar Gods

beeld in volmaakte heiligheid en gerechtigheid. Want hij kan Gods wet geheel en al in alle delen en allervolkomenst volbrengen; zoals nu nog de heilige Engelen dat kunnen.

2. Maar de volbrenging van de wet is voor de gevallen en verdorven natuur van de mens zo onmogelijk, dat ze zelfs niet eens aan een gehoorzaamheid kan beginnen, die aan God behaagt, Gen. 8:21: "Want het gedichtsel van 's mensen hart is boos van zijn jeugd aan"; Jer. 13:23: "Zal ook een Moorman zijn huid veranderen? Of een luipaard zijne vlekken? Zo zult gijlieden ook kunnen goed doen, die geleerd zijt kwaad te doen"; Matth. 7:18: "Een kwade boom kan geen goede vruchten voortbrengen"; Rom. 14:23: "Al wat uit het geloof niet is, dat is zonde"; Ef. 2:1: "Gij waart dood door de misdaden en de zonden"; 2 Kor. 3:5: "Wij zijn van onszelf niet bekwaam om iets te denken als uit onszelf"; zoals dat bij de Vijfde vraag al eerder bewezen is.

3. In de Catechismus geldt de vraag vooral de menselijke natuur, zoals die door Christus weer hersteld is, of deze namelijk de Wet volbrengen kan, en dat niet in Christus alleen, maar ook in haarzelf. En daarop wordt zeer terecht geantwoord: Allereerst, dat de wedergeborenen dat in dit leven niet kunnen doen; en daarnaast, dat zij echter toch niet nalaten om ongeveinsd niet alleen naar sommige, maar ook naar alle geboden van God te leven. Want hoewel de wedergeborenen beginnen om aan God gehoorzaam te zijn, d.w.z. een voornemen en ijver hebben, die wel niet geveinsd, maar flauw is en die strijdt met de verkeerde genegenheden, aandoeningen ("affecten") en begeerten....., toch kunnen zij geen volmaakte gehoorzaamheid aan God bewijzen, omdat de kennis Gods of de liefde niet zo groot en ernstig is als de wet vereist (1 Kor. 13:9). Want in dit leven wordt onze natuur nimmer volkomen vernieuwd, noch wat betreft de kennis Gods, noch wat de genegenheden aangaat, om aan God gehoorzaam te zijn. Ook worden de wedergeborenen niet steeds geregeerd door de Heilige Geest, maar worden zij soms door God - teneinde hen te beproeven, te kastijden of te vernederen - voor een (bepaalde) tijd verlaten; hoewel zij tenslotte stellig weer tot bekering ("boetveerdigheid") geroepen worden, opdat zij niet zouden verloren gaan. Van die onvolkomenheid spreekt de Schrift overal ("doorgaens"), zoals in Ps. 143:2: "En ga niet in het gericht met Uwen knecht; want niemand die leeft, zal voor Uw aangezicht rechtvaardig zijn", en in Ps. 130:3: "Zo Gij, HEERE, de ongerechtigheden gadeslaat: Heere, wie zal bestaan?"; Job 4:18: "Zie, op Zijn knechten zou Hij niet vertrouwen; hoewel Hij in Zijn engelen klaarheid gesteld heeft. (Vers 19:) Hoeveel te min op degenen die lemen huizen bewonen, welker grondslag in het stof is. Zij worden verbrijzeld voor de motten"; 1 Kon. 8:46: "Geen mens is er, die niet zondigt"; Spr. 20:9: "Wie kan zeggen: Ik heb mijn hart gezuiverd, ik ben rein van mijne zonde?"; Jak. 3:2: "Wij struikelen allen in vele"; 1 Joh. 1:8: "Indien wij zeggen, dat wij geen zonde hebben, zo verleiden wij onszelf, en de waarheid is in ons niet." Daarvan spreken ook de *klachten en gebeden* van de Godzaligen, Rom. 7:18v.: "Ik weet, dat in mij, dat is in mijn vlees, geen goed woont; want het willen is wel bij mij, maar het goede te doen, dat vind ik niet. Want het goede, dat ik wil, doe ik niet, maar het kwade, dat ik niet wil, dat doe ik"; en in vers 24: "Ik ellendig mens, wie zal mij verlossen uit het lichaam dezès doods?" En in Mark. 9:24: "Ik geloof, Heere, kom mijn ongelovigheid te hulp." En de heiligen bidden dagelijks: "Vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onzen schuldenaren", Matth. 6:12.

(Lansbergen. Hetzelfde wordt ook bewezen door de *belijdenis* en het leven van alle heiligen. Hun belijdenis onder het Oude Testament luidt als volgt. Job belijdt dit (9:2v.): "Waarlijk, ik weet dat het zo is; want hoe zou de mens rechtvaardig zijn bij God? Zo Hij lust heeft om met hem te twisten, niet één uit duizend zal hij hem beantwoorden." David (Ps. 130): "Zo Gij,

HEERE, de ongerechtigheden gadeslaat: Heere, wie zal bestaan?" En elders (Ps. 143): "En ga niet in het gericht met Uwen knecht; want niemand die leeft, zal voor Uw aangezicht rechtvaardig zijn." Jesaja (64): "Wij allen zijn als een onreine, en al onze gerechtigheden zijn als een wegwerpelijk kleed; en wij vallen allen af als een blad, en onze misdaden voeren ons henen weg als een wind." Daniël (9): "Wij hebben gezondigd, en hebben onrecht gedaan, en goddeloos gehandeld en gerebelleerd, met af te wijken van Uwe geboden en van Uwe rechten." En onder het Nieuwe Testament: Petrus (Hand. 15:10): "Wat verzoekt gij God, om een juk op den hals der discipelen te leggen, hetwelk noch onze vaders, noch wij hebben kunnen dragen?" En dan spreekt hij daar over de Wet in het algemeen, welke niet één van de Aartsvaders of der Apostelen volkomen heeft kunnen houden. Want het feit, dat sommigen willen beweren, dat de Apostel daar spreekt over de wet der ceremoniën alleen, dat is niet tegen ons. Maar al was dat al waar, dan wordt daaruit toch door een vast besluit geconcludeerd, dat hij die de uiterlijke ceremoniën niet volkomen houden kan, waarvan de onderhouding lichter valt, ook niet volkomen de bevelen van de Tien Geboden zal kunnen houden. Paulus' belijdenis luidt als volgt, Rom. 7:1: "Het goede, dat ik wil, doe ik niet, maar het kwade, dat ik niet wil, dat doe ik." Want het feit, dat sommigen daarvan willen beweren, dat de Apostel niet over zichzelf, maar over iemand anders spreekt, dat bezit geen enkele schijn van waarheid. En nog zwaarder dwalen zij, die beweren, dat hij hier in zijn persoon de woorden en redenen van hen voorstelt, die *nog niet wedergeboren* zijn. Want de woorden, die erop volgen (vers 22): "Ik heb een vermaak in de wet Gods naar den inwendigen mens", én (vers 24): "Ik ellendig mens, wie zal mij verlossen uit het lichaam dezes doods?" enz., kunnen op generlei wijze aan de onwedergeborenen toegeschreven worden. Johannes' belijdenis luidt (1 Joh. 1:8): "Indien wij zeggen, dat wij geen zonde hebben, zo verleiden wij onszelf, en de waarheid is in ons niet." De Apostel wil daarmee zeggen, dat niet alleen andere mensen zondaars zijn, maar hij rekent zichzelf er ook nog onder. En zoveel zij gezegd over de belijdenis der heiligen.

Nu volgt (nog) *hun leven*, waardoor het gezegde mede bewezen wordt. *Abel* wordt door Christus Zelf "rechtvaardig" genoemd (Matth. 23:35), maar toch getuigt de Apostel aan de Hebreëen (11:4), dat hij niet uit de werken gerechtvaardigd is, maar door het geloof. Van *Noach* schrijft Mozes (Gen. 6:8v.), dat hij een "rechtvaardig, oprecht man was in zijne geslachten", die "met God wandelde." En toch werd hij daarom niet behouden, maar omdat hij "genade gevonden had in de ogen des HEEREN." En dat ook hij de wet Gods niet volkomen heeft kunnen houden, verklaart Mozes, wanneer hij schrijft (Gen. 9:21), dat hij na de zondvloed dronken geworden is van wijn, en ontbloot in zijn tent neerlag. "*Abrahams* rechtvaardigheid" wordt in de Schrift zeer geprezen, maar "niet uit de werken", zoals de Apostel uitvoerig aantoonst in Rom. 4 (Rom. 4:1). Van *Lot* schrijft Petrus, dat hij rechtvaardig was (2 Petrus 2:8): en dat hij zijn rechtvaardige ziel kwelde door het zien en horen van de ongerechte werken van de Sodomieten. Maar terstond na de ondergang en vernietiging ("vernielinghe") van Sodom en de omliggende steden, waarvan hij verlost was, heeft hij zich met onmatig wijn-drinken besmet, en tevens met lelijke bloedschande (Gen. 19:33). *Mozes*, een profeet Gods, wiens gelijke in Israël niet is opgestaan en door wie God de wet Zelf gegeven heeft, heeft toch die wet niet volkomen gehouden. Want God Zelf getuigt (Num. 20:11v.), dat hij uit wantrouwen Zijn geboden niet volkomen heeft uitgevoerd; waarom hij ook buiten het beloofde land gesloten werd. De Schrift getuigt van *Job*, dat hij een man was, oprecht en vroom, Godvrezende en wijkende van het kwaad (Job 1:1), maar ze vertelt ook zijn zonden, die niet gering waren; namelijk, dat hij de dag van zijn geboorte vervloekt heeft (Job 3:1) en dat hij tegen God en de natuur gestreden heeft, omdat hij zijn leven ontvangen had en dat behouden werd. *David*, een man naar Gods hart (2 Sam. 11:4; id. 24) heeft met overspel, doodslag en de volkstelling de wet van God dusdanig overtreden, dat hij Gods rechtvaardige gramschap over zich gehaald heeft. Onder het Nieuwe Testament schrijft Lukas

van *Zacharias* en *Elizabeth*, dat zij beiden rechtvaardig waren voor God (Luk. 1:6): wandelende in al de geboden en rechten des Heeren onberispelijk; en toch wordt Zacharias (vers 20) door de Engel bestraft om zijn ongelovigheid, waarom hij ook voor een tijd stom gemaakt werd. Ook nadat de apostel *Petrus* de gave des Heiligen Geestes ontvangen had, heeft hij zo geveinsd (Gal. 2:13v.), dat hij zijn voeten niet recht droeg, en is daarom ook in het openbaar door de apostel Paulus bestraft. Ja, ook *Paulus* zelf, dat uitverkoren vat, was niet vrij van zijn zonden en gebreken. Want dat bewijst zijn reeds aangehaalde belijdenis, en bovendien de twist (Hand. 15:3), die tussen hem en Barnabas zo hoog opliep, dat onder hen een verbittering ontstond, d.w.z. dat zij tegen elkaar zo verbitterd waren, dat zij van elkander gescheiden zijn. En van die tijd af kon hij de wet Gods nog niet volkomen houden, hoewel sommigen dat echter menen te kunnen aantonen uit die tekst, waar hij schrijft (2 Tim. 4:7): dat hij, toen hij haast sterven ging, dat hij "den goeden strijd gestreden, den loop geëindigd", en het "geloof behouden" had. Want daarop laat zich gemakkelijk antwoorden, dat de Apostel dat daarom zo flink en stoutmoedig geschreven heeft, omdat hij door de hope eraan vasthield, dat hij in het geloof standvastig zou sterven. Want eigenlijk en metterdaad was de strijd nog niet volstreden, omdat de laatste doodstrijd nog overbleef. Dus is het duidelijk uit- de belijdenis en op grond van het leven van al de allerheiligsten onder het Oude en Nieuwe Testament, dat er nooit één van hen allen geweest is, die de Wet van God volkomen heeft gehouden. En daarom volgt daaruit, met een noodzakelijke conclusie, dat het onmogelijk is, dat één der wedergeborenen de Wet van God volkomen kan houden.

Bovendien wordt in het antwoord van de Catechismus aangewezen, wat men aan de wedergeborene toe mag schrijven betreffende de onderhouding van de Wet in dit leven; namelijk deze drie dingen:

1. Een klein beginsel van deze volmaakte gehoorzaamheid.
2. Een ernstig en ongeveinsd voornemen om de Wet te gehoorzamen.
3. Dat zij niet alleen naar sommige, maar ook naar alle geboden Gods beginnen te leven.

Daarvan leert Paulus, 1 Tim. 1:5: "Het einde des gebods is liefde uit een rein hart en uit een goede consciëntie en uit een ongeveinsd geloof"; 1 Joh. 3:18: "Mijn kinderkens, laat ons niet liefhebben met het woord noch met de tong, maar met de daad en waarheid", en Jak. 2:10v.: "Want wie de gehele Wet zal houden, en in één zal struikelen, die is schuldig geworden aan alle. Want Die gezegd heeft: Gij zult geen overspel doen, Die heeft ook gezegd: Gij zult niet doden. Indien gij nu geen overspel zult doen, maar zult doden, zo zijt gij een overtreder der Wet geworden."

Dat bevestigt de apostel Paulus met zijn eigen voorbeeld, Fil 3:13v.: "Broeders, ik acht niet, dat ik zelf het gegrepen heb. Maar één ding doe ik, vergetende hetgeen dat achter is, en strekkende mij tot hetgeen dat voor is, jaag ik naar het wit tot den prijs der roeping Gods, die van boven is in Christus Jezus." De Apostel gebruikt hier een gelijkenis, door het leven der heiligen bij een loopbaan - en dat: zeer geschikt! - te vergelijken. Want 1. zoals voor de hardlopers een vaste baan bereid is, waar buiten zij niet mogen lopen, zo is aan de wedergeborenen de Wet gegeven, waarnaar zij hun gangen moeten richten. 2. Zoals de hardlopers vaardig en vlug zijn, en hun loop, om enige verandering, niet gemakkelijk onderbreken, maar alles overwinnende, in hun loop volharden, totdat zij het einde en doel bereikt zullen hebben, zó doen ook de wedergeborenen er hun best voor, dat zij alle hindernissen opzij schuiven, en al hun ijver aanwenden om God te dienen. Want zij trachten de Wet van God niet traag of geveinsd te houden, maar beginnen met een ernstig en ongeveinsd voornemen, naar al Gods geboden te leven, en blijven niet stilstaan, eer zij aan de

dood gekomen zijn, die het einde is van de loopbaan huns levens.

En hoewel dus de wedergeborenen de Wet van God in Christus volkomen volbrengen, enerzijds omdat hun de volkomen genoegdoening van Christus toegerekend wordt, en anderzijds omdat in hen een waarachtige gehoorzaamheid - zowel innerlijk als uiterlijk - naar alle geboden van God door de Heilige Geest begonnen wordt, toch is en blijft hun een volkomen volbrenging onmogelijk. Want zij gevoelen zelf wel, dat ze menigmaal veel dingen doen, die in strijd zijn met Gods Wet, en dat ook hetgeen zij naar de Wet Gods doen, zo onvolkomen is, dat het in het oordeel van God niet bestaan kan, noch Gode behagen kan, tenzij door de toerekening van Christus' volmaakte genoegdoening; hetgeen ook, naast de teksten der Heilige Schrift die al aangehaald zijn, Jesaja getuigt in hoofdstuk 64:6: "Wij allen zijn als een onreine, en al onze gerechtigheden zijn als een wegwerpelijk kleed."

Zo zijn en blijven dus in de wedergeborenen menigmaal vele zonden (over), namelijk de erfzonde, veel dadelijke zonden, onwetendheden, nalatigheden en zwakheden, welke zonden zij ook zelf belijden en beschreien (vgl. N.G.B., art. 15 en D.L., V, art. 1 en 2).

Toch is er een groot onderscheid tussen de wedergeborenen en de onwedergeborenen, als zij zondigen.

Want ten eerste: In God blijft steeds het voornemen om de uitverkorenen zalig te maken, hoewel zij zo menigmaal zondigen. Ten tweede: Het is zeker, dat de wedergeborenen zich tenslotte bekeren zullen. Ten derde: De wedergeborenen behouden, ook zelfs te midden van de zonden, steeds een beginsel en zaad van het ware geloof en van de boetvaardigheid, dat nu eens groter en sterker is, en zó tegen de zonde strijdt, dat zij niet in dwalingen tegen het fundament, of in zonden tegen het geweten vervallen; en dan weer is het kleiner en flauwer, en wordt voor een tijd door de verzoeken overwonnen, maar toch zo, dat zij, die eens werkelijk bekeerd zijn, niet meer geheel en al van God afvallen. Maar inzake de goddelozen heeft God zo'n voornemen niet, en ook is het niet zeker, dat zij zich uiteindelijk zullen bekeren. Ook hebben zij geen beginsel der ware gehoorzaamheid, maar zij zondigen met hun ganse wil, stellen zich moedwillig tegen God, en gaan tenslotte verloren, tenzij zij zich bekeren.

De Wederdopers en dergelijke brengen tegen de onvolmaaktheid der werken in de wedergeborenen deze bezwaren in.

Bezwaar 1. De werken van de Heilige Geest kunnen niet onvolmaakt zijn. Welnu, de goede werken der wedergeborenen zijn werken van de Heilige Geest. Dus volgt daaruit noodzakelijk, dat ze volmaakt zijn, ook in zichzelf aangemerkt.

Antwoord. De werken, die geheel van de Heilige Geest zijn, die moeten rein en volmaakt zijn. Maar de goede werken der wedergeborenen zijn niet helemaal, maar zó van de Heilige Geest, dat ze tevens ook werken van mensen zijn, die onvolkomen wedergeboren zijn. Dus volgt alleen dit daaruit, dat de werken der heiligen rein zijn, in zover ze door de Heilige Geest ingegeven worden en geschieden, maar niet in zover ze ook werken van de mensen zijn, die nog met veel gebreken en smetten beladen zijn.

Bezwaar 2. De werken van hen, die aan Christus' beeld gelijkvormig zijn, kunnen niet onvolmaakt zijn. De heiligen zijn in dit leven aan Christus gelijkvormig door de vernieuwing. Dus kunnen de werken van hen niet onvolmaakt zijn.

Antwoord. Zij die aan het beeld van Christus volkomen gelijkvormig zijn, kunnen geen

onvolkomen werken hebben. Maar de heiligen zijn, zolang zij hier (op aarde) leven, aan het beeld van Christus niet volkomen, maar ten dele gelijkvormig. Want zoals de kennis is, zo is ook de liefde en de gelijkvormigheid aan Christus bij de heiligen. "Want wij kennen ten dele", zegt de Apostel in 1 Kor. 13:9.

Bezwaar 3. Voor de heiligen is er geen verdoemenis, Rom. 8:1. Dus zijn hun werken volmaakt goed, ook in zichzelf aangemerkt.

Antwoord. Dat volgt daaruit nog niet. Want de reden waarom er voor de heiligen geen verdoemenis is, is niet de volmaaktheid van hun werken, maar Christus' voldoening, die hun door het geloof wordt toegerekend. Maar alleen dit volgt eruit, dat de werken der heiligen volmaakt zijn en in het oor-

deel Gods niet als onrein verdoemd worden, óf in zichzelf, óf uit het oogpunt van Christus' toegerekende volmaaktheid.

Bezwaar 4. De gestrengheid van Gods rechtvaardigheid geeft aan werken, die onvolkomen goed zijn, geen vergelding. Maar Christus zal in het oordeel aan een ieder vergelden, en zo ook aan de heiligen, naar zijn werken. Dus zijn de werken der heiligen zo volmaakt, dat ze in het oordeel Gods kunnen bestaan.

Antwoord. Er is tweeërlei vergelding der werken. De éne geschiedt volgens de Wet, en de andere volgens het Evangelie. Volgens de Wet worden geen werken vergolden, die onvolmaakt zijn. Want die oordeelt op voorwaarde van een volkomen gehoorzaamheid. Maar wanneer Christus de werken der heiligen vergeldt zal Hij niet volgens de Wet, of volgens de volmaaktheid der werken oordelen, maar volgens het Evangelie, of volgens de voorwaarde van het geloof, of volgens Zijn eigen gerechtigheid, die hun toegerekend en toegeëigend wordt. En toch zal Hij hen oordelen naar hun werken, als naar publieke tekenen en getuigenissen van het geloof, waaruit ze voortgekomen zijn, en hetgeen de werken, als vruchten daarvan, betonen in hen geweest te zijn.

Bezwaar 5. De Heilige Schrift schrijft aan de werken der heiligen een volmaaktheid toe, zoals Ps. 111:1: "Ik zal den HEERE loven van ganzer harte", en zo ook Ps. 119:2 en 10; Gen. 6:9: "Noach was een rechtvaardig, oprecht man in zijn geslachten. Noach wandelde met God"; 2 Kon. 20:3: "Ik heb voor Uw aangezicht in waarheid en met een volkomen hart gewandeld"; 2 Kron. 15:17: "Het hart van Asa was volkomen al zijne dagen"; vgl. ook Matth. 5:48, Kol. 1:28; 2 Kor. 12:9; 2 Tim. 3:17 enz. Dus zijn de werken der heiligen volmaakt.

Antwoord. Deze en soortgelijke teksten spreken van een volmaaktheid der delen en niet der trappen van gehoorzaamheid in de heiligen (d.w.z. dat zij aan al Gods geboden gehoorzaam waren, maar niet volkomen), en spreken van de oprechtheid en ongeveinsdheid ervan, welke tegenover de huichelarij en veinzing der Godzaligheid gesteld wordt. Want de heiligen verkrijgen in dit leven nimmer de volmaaktheid der trappen, d.w.z. de graad van volmaakte gehoorzaamheid, die de Wet vereist. Maar zij hebben een beginsel van de volkomen gehoorzaamheid en onderdanigheid jegens God, in al Zijn geboden. En toch behagen zij Gode niet om dat beginsel van hun aangevangen gehoorzaamheid, maar om de volmaakte gerechtigheid van Christus, die hun toegerekend wordt. En zij zijn voor God volmaakt in zichzelf, door de volmaaktheid der delen, d.w.z. omdat zij alle delen der Godzaligheid gaan beoefenen. Maar in Christus zijn zij volmaakt, ook wat de volmaaktheid der trappen betreft, d.w.z. omdat hun de volmaakte gerechtigheid van Christus door het geloof toegerekend wordt; zoals geschreven staat in Kol. 2:10: "Gij zijt in Hem volmaakt", en in 1 Kor. 1:30: Christus "is ons van God geworden wijsheid, en rechtvaardigheid en heiligmaking en verlossing."

Aanhoudend bezwaar. De volmaaktheid der trappen wordt in de Heilige Schrift ook aan de

heiligen toegekend, 1 Kor. 2:6: "Wij spreken wijsheid onder de volmaakten", 1 Kor. 14:20: "Wordt in het verstand volmaakt"; zo ook Ef. 4:13, Fit. 3:15 en Hebr. 5:14. Dus kunnen zij, de Wet volkomen houden.

Antwoord. In die teksten worden volmaakten genoemd, niet zij die volkomen aan de Wet gelijkvormig zijn, maar die meer licht en verzekering hebben als andere zwakken, en daarom ook groter ijver hebben, die door oefening bevestigd is, om God gehoorzaam te zijn, de vleselijke lusten te bestrijden en het kruis te dragen. Want aldus wordt die volmaaktheid verklaard, Hebr. 5:14, Ef. 4:14: "Opdat wij niet meer kinderen zouden zijn, die als de vloed bewogen en omgevoerd worden met allen wind der leer", Fil. 3:12: "Niet dat ik het alrede gekregen heb of alrede volmaakt ben"; en Rom. 7:18: "Het willen is wel bij mij, maar het goede te doen, dat vind ik niet." En dus wordt die volmaaktheid niet volkomen bedoeld, maar alleen ten opzichte van de zwakken, echter niet ten opzichte van Gods Wet.

Bezwaar 6. Er staat in Ps. 119:51: "Ik ben van Uw wet niet afgeweken", en in Ps. 7:9: "Richt mij, HEERE, naar mijn gerechtigheid, en naar mijn oprechtheid, die bij mij is." Dus kunnen de wedergeborenen in het oordeel Gods hun werken aanvoeren, als volkomen aan de Wet van God gelijkvormig.

Antwoord. Deze en soortgelijke teksten kennen aan de heiligen in dit leven niet een volkomen gelijkvormigheid aan de Wet toe (want anders zouden ze in strijd zijn met de al eerder aangehaalde teksten, ten bewijze van de onvolmaaktheid der heiligen), maar een gerechtigheid van de goede consciëntie, zonder welke het geloof niet bestaan kan, zoals men ook geen goed geweten hebben kan zonder geloof; zoals geschreven is, 1 Tim. 1:18v.: "Strijd den goeden strijd, houdende het geloof, en een goede consciëntie, welke sommigen verstoten hebbende, van het geloof schipbreuk geleden hebben." Want de heiligen vrezen de rechterstoel niet, en zij troosten zich door het geweten, dat ze oprecht gewandeld hebben. Maar toch echt niet, omdat zij dat tegen(over) het oordeel Gods zouden willen stellen, of omdat zij zich van geen enkele zonde bewust zijn (want als zij dat bemerken, roepen zij - met Ps. 143:2 en id. 130:3 - uit: "Ga niet in het gericht met Uwen knecht", "Zo Gij, HEERE, de ongerechtigheden gadeslaat, Heere, wie zal bestaan?"), maar omdat zij een ernstige en ongeveinsde ijver en voornemen hebben, om Gode gehoorzaam te zijn, en omdat ze stellig weten, dat hun zonden bedekt, en door Christus' bloed gewassen zijn; ook, dat hun begonnen gehoorzaamheid Gode om Christus' wil behaagt, en door Hem met beloningen, volgens de beloften des Evangelies, uit genade zullen worden vereerd.

Bezwaar 7. 1 Joh. 3:9: "Een iegelijk die uit God geboren is, die doet de zonde niet; want Zijn zaad blijft in hem; en hij kan niet zondigen, want hij is uit God geboren." Dus (zo zeiden vroeger de Pelagianen en de Katharen - d.w.z. gereinigden -, en heden ten dage de Wederdopers en Perfectionisten) is de nieuwe gehoorzaamheid in de wedergeborenen volmaakt en zonder zonde.

Antwoord. Die tekst wordt verkeerd verstaan en uitgelegd. Want Johannes bedoelt met die woorden "die doet de zonde niet" niet, dat hij geen zonde heeft of in het geheel niet zondigt (want hij had in het eerste en tweede hoofdstuk al geleerd, dat ook de allerheiligsten niet zonder zonde waren!), maar dat de zonde in hem niet heerst, en dat hij niet in de zonde volhardt. Want zoiets zou het geloof en de ware Godzaligheid bij de heiligen wegnemen. Dat de woorden "zonde doen" en "zondigen" in die tekst zó op te vatten zijn, blijkt uit de voorafgaande verzen 6 en 8. Want daar staat: "Een iegelijk die zondigt, die heeft Hem niet gezien en heeft Hem niet gekend"; én: "Die de zonde doet, is uit den duivel." En daaruit dient één van beide geconcludeerd te worden, namelijk dat óf de wedergeborenen die nog bepaalde zonden hebben, God nooit hebben gezien of gekend, en dat zij uit de duivel zijn; óf men zal moeten toegeven, dat zij geen zonde doen en niet kunnen zondigen. Het eerste te beweren,

strijdt geheel en al tegen de Schrift en tegen hetgeen daar over de gesteldheid der wedergeborenen geleerd wordt. Dus volgt het andere, n.l. dat, zoals Johannes zegt, die uit God geboren is, niet zondigt, noch zondigen kan. Niet, dat Johannes loochenen wil, dat er enig gebrek bij de wedergeborenen aanwezig is, maar de ware betekenis van die woorden is, dat (zoals de Schrift in Rom. 6:12v. en 19 spreekt) de wedergeborenen de zonde niet over zich laten heersen, dat zij hun leden niet overgeven aan de ongerechtigheid, dat zij niet verkeren in de begeerlijkheden huns vleses, noch de wil des vleses en der gedachten volbrengen; zoals de kinderen der ongehoorzaamheid, in wie de satan werkt, zoals Paulus zegt (Ef. 2:2v.). Dus zondigen de wedergeborenen niet, en nog veel minder zondigen zij tegen de Heilige Geest, van welke zonde Johannes (1 Joh. 5:16 en 18) hen mede vrij weet. Daarom is er niet gezegd, dat zij geen verdorvenheid of zonde meer hebben. Want die zich zoiets vermeten, scheldt Johannes voor leugenaars (1 Joh. 1:8 en 10).

Bezwaar 8. Hetgeen gemakkelijk te onderhouden is, dat kan volkomen onderhouden worden. De geboden der Wet zijn licht en niet zwaar om te onderhouden. Want dat verklaren de volgende teksten, Matth. 11:30: "Mijn juk is zacht en Mijn last is licht", en 1 Joh. 5:3: "Dit is de liefde Gods, dat wij Zijne geboden bewaren. En Zijn geboden zijn niet zwaar." Dus kunnen ze ook volkomen onderhouden worden.

Antwoord. Niet alles wat gemakkelijk te doen valt, kan altijd volkomen gedaan worden. Het valt een kind van zes jaar gemakkelijk om te lopen, maar toch kan het niet zo ver of zo flink lopen als een man. Zo valt het de wedergeborenen niet zwaar of pijnlijk om zich te begeven tot het dragen van Christus' juk, en tot onderhouding van Gods geboden. Maar om Christus' juk met een volkomen wakkerheid te dragen en Gods geboden in alle opzichten perfect te houden, zonder ooit in het allerm minst in woorden, werken of gedachten daartegen te overtreden, ligt in dit leven niet in hun vermogen, ook al zijn zij steeds verplicht om te bidden om de vergeving van hun zonden, volgens het algemene bevel dat Christus aan al Zijn jongeren, zonder enige uitzondering, gegeven heeft, Luk. 11:4, Matth. 5:12; hoewel zij van de vloek der Wet door Christus bevrijd, uit kracht van de vrijwillige Geest, in de weg van 's Heeren geboden vrijwillig voortgaan, Gal. 3:13 en id. 5:18 en 22.

Bezwaar 9. 1 Joh. 2:5: "Zo wie Zijn Woord bewaart, in dien is waarlijk de liefde Gods volmaakt." Velen bewaren Gods Woord. Dus is in velen de liefde Gods volkomen, d.w.z.: Velen kunnen het gebod van Christus inzake de liefde, of de Wet, volkomen onderhouden. Want de liefde is de vervulling der Wet, en de band der volmaaktheid, Rom. 13:10, Kol. 3:14.

Antwoord. Het is één zaak, om het Woord van God te bewaren, en een andere zaak, om Gods geboden volkomen te onderhouden. Weliswaar overtreedt iemand, in zover hij het Woord van God bewaart, dat. niet. Maar het gaat erom, of hij die het bewaart, het in alles volkomen bewaart, en het niet overtreedt. Johannes zegt niet: "Wie Zijn Woord in alles volkomen bewaart", maar: "Wie Zijn Woord bewaart." Nu spreekt de Heere Christus mede bij dezelfde Johannes, in diens Evangelie (Joh. 17): "Ik heb Uw Naam - zo spreekt Hij tot de Vader! - geopenbaard den mensen, die Gij Mij uit de wereld gegeven hebt, en zij hebben Uw Woord bewaard." Daarmee wil Christus niet zeggen, dat Zijn discipelen, aan wie Hij hier herinnert, vóór Zijn hemelvaart, toen zij nog met Hem wandelden, de Wet Gods volkomen hebben onderhouden. Want men moet toegeven, dat zij tot die tijd nog onvolkomen zijn geweest. Dus de ware betekenis van die aangevoerde tekst is, dat de Apostel daar in geen geval handelt tegen hen, die nog enig zondig gebrek bij zich hebben en Gods Wet niet volkomen onderhouden - want hij zegt tevoren (1 Joh. 1): "Indien wij zeggen, dat wij, geen zonde hebben, zo verleiden wij onszelven" -, maar tegen degenen, die beweren God te kennen en Hem met de werken loochenen, door al maar in hun boze en ongepaste leven te volharden. En daarom spreekt hij (in vers 4v.) als volgt: "Die daar zegt: Ik ken Hem, en Zijn geboden niet

bewaart - d.w.z.: naar Zijn geboden niet vraagt -, die is een leugenaar, en in dien is de waarheid niet. Maar zo wie Zijn Woord bewaart - d.w.z. die zich tot de gehoorzaamheid aan Gods Wet begeeft -, in dien is waarlijk de liefde Gods volmaakt geworden"; d.w.z. die heeft niet alleen in de mond en op de lippen een uiterlijke belijdenis van God, maar die heeft Hem metterdaad en in waarheid lief. En zo wordt - zoals Johannes zegt - in dezulken de liefde Gods volmaakt, of (zoals het woord, dat de Apostel gebruikt, betekent) volbracht, en wordt daar gesteld tegenover een uitwendige kennis van God, waarbij geen innerlijke genegenheid tot de Heere (aanwezig) is, omdat ook de werken der liefde tot God niet beoefend ("ghehanteert") worden. En dus wordt hier dan niet gesproken over zulk een volmaakte liefde, maar van een ongeveinsde liefde, die metterdaad bewezen wordt, en die ook een waarachtige liefde genoemd wordt. Niemand ontkent trouwens, dat de volmaakte liefde de vervulling der Wet en de band der volmaaktheid is. Maar het zou bewezen moeten worden, dat een wedergeboren mens in dezen op volkomen wijze een volmaakte liefde bezit.

Bezwaar 10. Wat God belooft zal stellig geschieden. God belooft, dat Hij de gelovigen de krachten zal geven om de Wet volkomen te onderhouden, Deut. 30:6: "De HEERE uw God zal uw hart besnijden en het hart van uw zaad om den HEERE uwen God lief te hebben met uw ganse hart en met uw ganse ziel, opdat gij leeft." Jer. 31:33: "Maar dit is het verbond, dat Ik na die dagen met het huis Israëls maken zal, spreekt de HEERE: Ik zal Mijn Wet in hun binnenste geven, en zal die in hun hart schrijven; en Ik zal hun tot een God zijn en zij zullen Mij tot een volk zijn", Ez. 11:19v.: "Ik zal hun enerlei hart geven, en zal een nieuwen geest in het binnenste van u geven, en Ik zal het stenen hart uit hun vlees wegnemen, en zal hun een vleser hart geven, opdat zij wandelen in Mijn inzettingen, en Mijn rechten bewaren en dezelve doen; en zij zullen Mij tot een volk zijn, en Ik zal hun tot een God zijn"; en id. 36:27: "Ik zal Mijn Geest geven in het binnenste van u; en Ik zal maken, dat gij in Mijn inzettingen zult wandelen, en Mijn rechten zult bewaren en doen."

Antwoord. Het is niet waar, dat God belooft, dat Hij de gelovigen de krachten wil geven om in dit leven de Wet volkomen te onderhouden. Ook bewijzen de aangehaalde teksten dat in geen geval. Want die beloften spreken niet van een volkomen heiligheid in dit leven, maar van de wedergeboorte, die in dit leven niet volmaakt wordt, en van een oprechte, en toenemende gehoorzaamheid; hetgeen bewezen wordt met de volgende reden. Aangezien die beloften aan alle gelovigen gegeven worden, moet daaruit één van beide volgen: Of dat God ontrouw is in Zijn beloften, wanneer Hij in sommige gelovigen volbrengt hetgeen Hij aan állen beloofd heeft. (Want de tegensprekers geven zelf toe, dat niet alle gelovigen in dit leven volmaakt worden.) Of dat God hun niet zo'n volmaaktheid op aarde belooft. Het eerste te beweren, zou godslastering betekenen tegen de ware en getrouwe God. Dus moet men dan het andere zeggen, namelijk dat deze belofte niet spreekt van een volkomen gehoorzaamheid in dit leven, maar alleen, dat zij in Zijn geboden ongeveinsd, vrijwillig en oprecht zullen wandelen, en die doen. Dat betekent nog niet: ze volkómen volbrengen en ze zó doen, dat er niets aan ontbreekt.

Aanhoudend bezwaar. De belofte uit Deut. 30:6 geeft toch niet alleen maar de oprechtheid, maar ook de volkomenheid te kennen, wanneer de HEERE zegt: "De HEERE uw God zal uw hart besnijden, om den HEERE uw God lief te hebben met uw ganse hart en niet uw ganse ziel, opdat gij leeft." Dus wordt daar ook de volmaaktheid in dit leven beloofd.

Antwoord. In die tekst wordt geen volkomenheid beloofd, waar geen zonde of gebrek bij is, maar alleen een oprechtheid, ongeveinsdheid en hartelijke liefde. Want in die betekenis worden de woorden "met uw ganse hart" en "met uw ganse ziel" vaak opgevat, zoals wij zien in Jes. 38:3. Wanneer Hiskia zegt, dat hij met een *volkomen hart* voor God gewandeld, en hetgeen goed is in Zijne ogen gedaan heeft, dan bedoelt hij daarmee niet (te zeggen), dat hij

in alles de geboden des Heeren volkomen gehouden had want in datzelfde hoofdstuk, vers 17, belijdt hij zijn zonden, en kort daarop bewijst hij alweer zijn zwakheid -, maar dat hij zich oprecht voor God 'gedragen had. Zo ook, wanneer de Kamerling Filippus bad (Hand. 8:3), om gedoopt te mogen worden, en Filippus hem antwoordde dat het geoorloofd was, zo hij van ganser harte geloofde, en als hij hem daarop doopte, dan wordt daarmee niet een volkomen geloof bedoeld, waar geen enkele zwakheid bij was (want sacramenten zijn ingesteld om het zwakke geloof te versterken!), maar een oprecht en ongeveinsd geloof. Evenzo dient men deze tekst (n.l. uit Deut. 30) te verstaan, zoals uit de volgende omstandigheden bewezen kan worden. Aan het begin van het hoofdstuk staat: "Onder alle volken, waarheen u de HEERE uw God gedreven heeft; en gij zult u bekeren tot den HEERE uw God en Zijner stem gehoorzaam zijn naar alles wat ik u heden gebied, gij en uw kinderen, met uw ganse hart en met uw ganse ziel. En de HEERE uw God zal uw gevangenis wenden en Zich uwer ontfermen, en Hij zal u weder vergaderen uit al de volken, waarheen u de HEERE uw God verstrooid had" (de verzen 1-15). Daar belooft de HEERE hen te verlossen en terug te brengen, wanneer zij zich zouden bekeren en van ganser harte en van ganser ziele zouden doen, hetgeen Hij hun geboden had. Nu heeft Hij hun verlossing niet uitgesteld, totdat zij volkomen en zonder zonde waren, maar toen zij zich van harte tot Hem bekeerden en naar de gehoorzaamheid aan Zijn geboden gestreefd hebben, zo heeft God Zich over hen ontfermd. Wat volgt daar anders uit, dan dat onder de bekering of het horen naar Gods stem met het ganse hart en ziel, niet een volkomen, maar een ongeveinsde en oprechte gehoorzaamheid verstaan moet worden? Kort daarna volgen de woorden, waarover hier het verschil gaat: "En de HEERE uw God zal uw hart besnijden en het hart van uw zaad om den HEERE uwen God lief te hebben met uw ganse hart en niet uw ganse ziel, opdat gij leeft."

Met het woordje "leven" wordt allerlei zegen, geluk en welvaart bedoeld, en dat wordt tegenover de vloek gesteld, waaraan daar ook herinnerd wordt. Nu lezen wij niet, dat God vertoefd heeft Zijn volk te zegenen of goed te doen, totdat zij volmaakt en zonder enig gebrek waren. En evenmin lezen wij ervan, dat Hij de vloeken en straffen die Mozes hun bedreigt, hun heeft laten overkomen, omdat zij onvolmaakt waren, maar wel om hun grove en gruwelijke zonden die zij bedreven. Zo blijkt dus ook daaruit, dat hier met de woorden "God liefhebben met het ganse hart en met de ganse ziel" niet een helemaal volkomen, maar een *ongeveinsde* en uit het hart voortkomende liefde bedoeld wordt.

Tenslotte merkt men ook niet, dat deze beloften in die betekenis als waarin zij aangevoerd worden, ooit aan het Israëlitische volk vervuld zijn, namelijk dat God hun hart en het hart van hun zaad zo besneden zou hebben, dat zij Zijn geboden volkomen hebben onderhouden en zonder enige zonde in dit leven geweest zijn. Maar daarentegen lezen we er wel van, dat alle Israëlieten, zelfs de hogepriester niet uitgezonderd, jaarlijks op de tiende dag van de zevende maand die genoemd werd de *Verzoendag* - hun ziel moesten bekommeren of kastijden, en een offer tot verzoening voor hun zonde brengen. Dat heeft God voor het ganse volk tot een eeuwig recht verordend, en dat zo ernstig geboden te onderhouden, dat Hij degene die op die dag zijn lichaam niet zou kastijden, uit Zijn volk dreigt uitje roeien. Wat was dat anders dan een publieke belijdenis, dat zij allen samen zondig en gebrekkig waren? En zo is er onder hen niemand zonder zonde geweest, maar wel waren er velen, wier hart God zo heeft besneden, dat zij Hem oprecht en hartelijk liefgehad en in Zijn geboden gewandeld hebben.

Bezwaar 11. Zij die aan de zonde gestorven zijn, die zijn volmaakt. De wedergeborenen zijn aan de zonde gestorven, Rom. 6:2: "Wij die der zonde gestorven zijn, hoe zullen wij nog in dezelve leven?" Dus zijn de wedergeborenen volmaakt.

Antwoord. De Apostel bedoelt met "der zonde gestorven zijn" niet helemaal zonder gebreken zijn, maar de zonden hoe langer hoe meer afsterven en met de doding daarvan bezig zijn.

Want hij stelt hier twee dingen tegenover elkaar: "der zonde gestorven zijn" en "nog in de zonde leven"; welke beide dingen van één mens op één en dezelfde tijd niet kunnen gelden. Neem eens degenen die nog maar pas-wedergeboren kinderkens in Christus zijn, en het vermogen niet hebben om alle goeds te doen. Zal men van hen zeggen, dat zij nog in de zonde leven? Dat kan men niet doen, of men moet ze tevens aan de eeuwige dood onderwerpen. Want Paulus zegt in Rom. 8:13: "Indien gij naar het vlees leeft (d.w.z. zovelen als er in de zonde leven), zo zult gij sterven." Als zij dus niet in de zonde leven, dan zijn zij der zonde gestorven, en toch is de zonde in hen niet volkomen dood. Zo blijkt dus, dat "der zonde gestorven zijn" bij Paulus nu niet direct betekent "geen leven der zonde meer bij zich gevoelen." Zo zegt de Apostel ook in Kol. 3:3: "Gij zijt gestorven." En toch vermaant hij ze dadelijk daarna, als hij in vers 5 zegt: "Doodt dan uw leden die op de aarde zijn." Daar merkt men duidelijk, dat het van hen gezegd wordt dat zij gestorven zijn, die nog dagelijks moesten toenemen in het afsterven der zonden. En dit is de stijl der Schrift, dat de kinderen Gods naar hun beste deel genoemd worden. Zij dragen de naam "gelovigen", "rechtvaardigen" en "heiligen", omdat zij naar de inwendige mens vast op God vertrouwen, de rechtvaardigheid beoefenen en in heiligheid leven. Maar de betekenis is niet, dat er in het geheel geen kleingeloof of onzuiverheid aan hen is.

Bezwaar 12. Fil. 2:13: "Het is God, Die in u werkt beide het willen en het werken, naar Zijn welbehagen." Dus als wij het "willen" hebben om Gods Wet volkomen te onderhouden, dan zal God ook het "werken" in ons werken. Want anders: Als God alleen de goede wil in de gelovigen werkte en niet tevens het vermogen om het gewilde te volbrengen, dan zou Hij een vergeefs werk doen.

Antwoord. Dat volgt in geen geval uit Paulus' woorden. Want hij zegt niet, dat de gelovige al het goede dat hij wil en begeert, in dit leven volkomen doet, of dat God in hem een volkomen "werken" werkt. Immers zegt de Apostel daarentegen in Gal. 5:17: "Het vlees begeert tegen den Geest, en de Geest tegen het vlees; en deze staan tegen elkander, also dat gij niet doet hetgeen gij wildet." Zodat daaruit dus helemaal niet volgt, dat God een vergeefs werk aan de gelovigen werkt, indien dat in dit leven niet volkomen volbracht wordt. Want die begeerte dient ertoe, om in hen een gedurige ijver te wekken en te onderhouden ("voeden"), om, zoveel in dit leven zal kunnen geschieden, naar de volmaaktheid te jagen, en zolang zij in dit leven zijn, tegen al hun overige onvolmaaktheden te strijden.

Bezwaar 13. Christus belooft ons, dat alles wat wij de Vader bidden zullen in Zijn (d.i.: Christus') Naam, Hij ons dat geven zal, Joh. 14:13 en 1 Joh. 5:14v. Dus als wij Hem om de volmaaktheid in dit leven bidden, dan zal Hij ons die krachtens Zijn belofte geven.

Antwoord. Dat moet alleen verstaan worden van die dingen, die God beloofd heeft te geven. Want het geloof ziet op de belofte. Wanneer men in het geloof bidt om hetgeen God beloofd heeft, dan krijgt men dat. Nu heeft God nergens beloofd om ons in dit leven volkomen in de liefde te maken. Dus kan men niet in het geloof daarom bidden. Men krijgt het trouwens niet van de Heere. Weliswaar wensen de gelovigen zeer vurig, als het Gods wil was, om direct van alle zonde ontslagen te zijn, en om 's Heeren Wet volkomen heel hun leven lang te volbrengen. Maar dat verwachten zij toch niet in dit leven. En daarom gaat hun gebed nergens naar uit, dan dat zij dagelijks in heiligheid en gerechtigheid mogen toenemen, en de zonde doden, totdat zij tenslotte geheel en volkomen in het andere leven gesteld zullen worden. Dat bidden zij in het geloof, en dat verkrijgen zij ook.

Aanhoudend bezwaar. Toch leert Christus ons, dat wij in het geloof moeten bidden: "Uw wil geschiede, gelijk in den hemel, also ook op de aarde"; waar ons geleerd wordt om voor zulk een gehoorzaamheid aan Gods wil te bidden, als er bij de Engelen in de hemel is, namelijk een volmaakte. Dus als wij om die volmaaktheid bidden, dan zullen wij ze ook krijgen.

Antwoord. Met die bede willen de gelovigen niet zeggen, dat zij zich verbeelden, dat de mensen hier op aarde tot die trap van gehoorzaamheid en dienstwilligheid aan God, gelijk die der Engelen, in dit leven zullen of kunnen komen, maar dat zij, door een bijzondere lust, die zij hebben tot de eer van God, wensen dat alle mensen de wil des Heeren zouden gehoorzamen. Intussen stellen zij echter deze hun wens onder Zijn beschikking, welke zij op grond van Zijn Woord zodanig weten te zijn, dat zij die volkomen heiligheid niet in dit, maar in het andere leven zullen hebben, en toch hier, in de wereld, langs de door Hem verordende weg, langzamerhand daartoe geleid zullen worden. Dus bidden zij met een vast vertrouwen, om door de genade des Heeren in de weg van Zijn gehoorzaamheid geleid, en dagelijks hoe langer hoe meer tot die gewilligheid en getrouwheid der Engelen, een ieder in zijn (eigen) ambt en beroep, bevorderd te worden, en daarmee niet ophouden, totdat Hij ze tenslotte in het andere leven geheel volmaakt stelt. Daarin doen zij een gelovig gebed. Daarin verhoort de Heere ze dan ook stellig. Want zij bewijzen aan God hier op aarde een gewillige gehoorzaamheid, naar de inwendige mens, hoewel het vlees tegen de Geest nog weerstreeft (Rom. 7:21, Gal. 5:1). Zij morren noch spreken tegen de wil van God in, maar geven daaraan plaats (Hand. 21:1); of wanneer zij uit zwakheid enige onwilligheid betonen, dan verbeteren zij zich weer door Gods genade, en met een lust voortgaande op Zijn voetpaden, worden ze tenslotte verlost van alle zondigheid en gesteld in volkomen heiligheid in het andere leven.

Bezwaar 14. Als God ons niet de kracht geeft om de Wet te volbrengen, dan is de Wet te vergeefs gegeven. Maar de Wet is niet te vergeefs gegeven. Dus volgt daaruit, dat de mens kracht van God geschonken wordt, om de Wet te volbrengen.

Antwoord. Dat kan men toegeven, als het woord "volbrengen" genomen wordt voor doen, in het werk stellen, of onderhouden, zoals het meestal gebruikt wordt. Want wij geven graag toe, dat God in ons werkt beide het willen en het werken. Maar als met dat woord de volmaaktheid bedoeld wordt, dan ontkennen wij, dat de Wet door God te vergeefs gegeven zou zijn, als zij door ons in dit leven niet op volmaakte wijze onderhouden wordt. Want er zijn nog tal van andere doeleinden, waarom God de Wet gegeven heeft, die Hij ook bereikt, zoals in de volgende Vraag onderwezen wordt.

Bezwaar 15. Johannes 8:36: "Indien dan de Zoon u zal vrijgemaakt hebben, zo zult gij waarlijk vrij zijn"; Matth. 1:21: "Gij zult Zijnen Naam heten JEZUS; want Hij zal Zijn volk zalig maken van hunne zonden"; en Joh. 1:29: "Zie, het Lam Gods, Dat de zonde der wereld wegneemt." Daaruit volgt, dat, aangezien Christus dat alles volbracht heeft, Hij de gelovigen volkomen van de zonde bevrijdt, behoudt en de zonde van hen wegneemt.

Antwoord. Dat volgt daaruit wel, wanneer het - zoals het behoort - opgevat wordt met betrekking tot de rechtvaardigmaking. Want "het bloed van Jezus Christus, Zijn Zoon, reinigt ons van alle zonde" (1 Joh. 1). Maar het genoemde volgt er niet uit, met betrekking tot de heiligmaking in dit leven. Want als men op grond van genoemde teksten zou willen concluderen tot de volmaakte heiligmaking en wedergeboorte in dit leven, dan zou daaruit moeten volgen - hetgeen onwaar en ongerijmd is! -, dat niemand werkelijk door Christus vrijgemaakt is, of hij moet volmaakt zijn; en ook, dat Hij niemand voor zijn zonden behoedt en van niemand de zonde wegneemt, of hij moet nu zo volmaakt zijn, dat er totaal geen zonde meer in hem is.

Bezwaar 16. Als Christus de mensen in dit leven niet volmaakt heilig maakt, dan zou daaruit volgen, dat Hij geen volkomen Zaligmaker was; dat Hij Die de ziekten des lichaams volkomen genas, de gebreken der ziel niet volkomen genas, maar ze alleen met een pleister bedekt. Maar aangezien Christus een volkomen Zaligmaker en Medicijnmeester der zielen is, volgt daaruit dus, dat Hij de mensen volmaakt in dit leven heilig maakt.

Antwoord. Het volgt er niet uit, dat Christus een onvolkomen Zaligmaker of Medicijnmeester onzer zielen is, indien Hij ze hier in dit leven niet volmaakt heiligt. Want behalve dat Hij ze door Zijn bloed volkomen reinigt van al hun zonden en gebreken, wanneer Hij allen die in Hem geloven rechtvaardigt - welke rechtvaardigmaking in dit leven ook volmaakt is -, vernieuwt Hij bovendien ook alle gelovigen door Zijn Geest en heiligt ze werkelijk; welke heiligmaking, hoewel die in dit leven niet helemaal volmaakt wordt, toch op Zijn tijd, in het andere leven geheel volmaakt zal zijn (1 Kor. 13:10). En hoewel de gelovigen in dit leven niet volmaakt wedergeboren worden, toch worden zij door Christus werkelijk wedergeboren. Want anders zouden zij het Koninkrijk Gods niet kunnen ingaan (Joh. 3).

Bezwaar 17. Waar de Geest van Christus heerst, daar worden de zonden verdreven, zoals de duisternis door het zonlicht. In de wedergeborenen heerst de Geest van Christus. Dus worden alle zonden uit hen verdreven, d.w.z. zij worden in dit leven volmaakt.

Antwoord. Aan het feit, dat Christus de zonden bij de wedergeborenen totaal verdrijft, bestaat geen enkele twijfel. Maar Hij verdrijft ze niet ten enenmale in dit leven. De zon verdrijft de nachtelijke duisternis zó, dat ze toch niet helemaal verdreven wordt, maar zij (n.l. de zon) maakt eerst de dageraad, die nog schemerig ("duysterachtigh") is, en dan, wanneer zij over de aarde opgaat, komt de heldere dag. En omdat dus de Geest van Christus in de wedergeborenen niet volkomen, zonder tegenstand heerst, maar het vlees altijd begeert tegen de Geest, en deze (twee) tegenover elkaar staan (Gal. 5:17), zo moet daaruit ook volgen, dat alle zonden niet volkomen uit de harten der wedergeborenen verdreven worden, zolang zij in dit leven zijn, maar dat hun nog steeds enige overblijfselen van hun zondige natuur tot hun levenseinde toe bijblijven, waartegen zij hebben te strijden. Want anders zou men moeten zeggen, dat de Geest van Christus in niemand regeert, of hij moet volmaakt zijn; hetgeen volgens Paulus (Gal. 2:20) niet waar is, waar hij van zichzelf verklaart, dat Christus in hem leeft, en hij toch evenwel doorlopend zijn onvolmaaktheid belijdt.

Bezwaar 18. Ef. 5:25 en 27: "Christus heeft Zichzelven voor haar (n.l. de gemeente) overgegeven, opdat Hij haar Zichzelven zou heerlijk voorstellen, een gemeente die geen vlek of rimpel heeft of iets dergelijks, maar dat zij zou heilig zijn en onberispelijk." Dus kunnen de gelovigen in dit leven zonder vlek en rimpel onstraffelijk, d.w.z. volmaakt zijn.

Antwoord. Dat volgt uit die tekst niet. Want anders zou ook moeten volgen, aangezien er over de gehele Gemeente en over alle lidmaten ervan gesproken wordt, dat óf alle leden der Gemeente in dezen volmaakt zijn, óf dat allen die nog niet volmaakt zijn, geen leden der Gemeente zijn kunnen. Beide is onwaar. De Apostel vertelt hier dus niet wat er al geschied is, maar tot welk doel Christus Zichzelf voor de Gemeente heeft overgegeven, opdat Hij haar zó zou maken en voor Zich stellen; hetgeen geschiedt, enerzijds door Zijn bloed, waardoor Hij alle vlekken en rimpels der gelovigen afwast en reinigt, anderzijds door Zijn Geest, wanneer Hij in dit leven in ons een heiligheid begint, die hiernamaals in het toekomstige leven volmaakt zijn zal. Daarom wordt deze tekst dus ten onrechte aangehaald, om een volmaakte heiligheid van de gelovigen in dit leven te bewijzen. Want dan zou die tekst in strijd komen met hetgeen Johannes leert in 1 Joh. 1:8: "Indien wij zeggen, dat wij geen zonde hebben, zo verleiden wij onszelven, en de waarheid is in ons niet."

Bezwaar 19. Mark. 9:23: "Alle dingen zijn mogelijk dengene die gelooft." Dus is het hem ook mogelijk om in dit leven de Wet van God volkomen te onderhouden.

Antwoord. Wanneer Christus hier zegt "alle dingen", dan bedoelt Hij daarmee niet in het algemeen alles, wat men zou kunnen bedenken. Want dan zou een gelovige almachtig en bij gevolg ook tot God gemaakt worden. Maar daaronder worden die dingen verstaan, die men van Christus zou kunnen bidden en verwachten, - en die dan weer niet allemaal in het alge-

meen, maar slechts al zulke dingen, die iemand met een gelovig hart van de Heere mag bidden en verwachten. Men kan nu echter niet met een gelovig hart bidden, of ons vertrouwen dient te steunen op Gods belofte, waardoor wij ervan verzekerd zijn, dat Hij ons verhoren zal. Dus de betekenis van Christus' woorden is, dat er niets is, dat God Zijn kinderen beloofd heeft, of men kan dat van Christus verkrijgen, als men in Hem gelooft. Daaruit volgt nu echter niet, dat de volmaakte gehoorzaamheid der Wet de wedergeborenen in dit leven mogelijk is. Want die wordt hun nergens in de Heilige Schrift beloofd.

Bezwaar 20. Deze leer, dat de volmaakte gehoorzaamheid aan de Wet door de wedergeborenen in dit leven niet kan beoefend worden, maakt de mensen traag tot de Godzaligheid. Want als zij bedenken dat zij niet tot de volmaaktheid kunnen komen, dan zullen zij ook alle ijver afleggen om daarnaar te streven. Dus is deze leer schadelijk en niet Schriftuurlijk.

Antwoord. Als bepaalde mensen door deze leer traag zouden worden in de Godzaligheid, dan ligt de schuld daarvan niet bij die leer, maar bij de mensen, die deze leer misbruiken; zoals er geen leer is, hoe Schriftuurlijk ook! of ze kan wel door de goddeloze en wereldse mensen misbruikt worden. Wanneer daarentegen deze leer juist gebruikt wordt, dan scherpt ze de mensen op tot alle mogelijke Godzaligheid, wanneer zij hun onvolmaaktheid opmerken en zien, hoe ver zij nog van de ware volmaaktheid in dit leven verwijderd zijn. Ja, dan streven en jagen zij des te ijveriger naar het voorgestelde (doel)wit; zoals men ziet, dat hij die nog ver van de plaats van zijn bestemming verwijderd is, des te ijveriger en spoediger zal aantreden en voortgaan. Daarentegen maakt de leer van de volmaaktheid in dit leven zorgeloze en opgeblazen mensen. Want wanneer de mensen zich verbeelden, dat zij in dit leven volmaakt kunnen zijn, dan laten zij zich gemakkelijk wijs maken, dat zij al tot de volmaaktheid gekomen zijn, terwijl zij daar nog heel ver van af zijn. En dus laten zij verder de ijver in de Godzaligheid na, en bewijzen zelfs met hun opgeblazenheid, hoe onvolmaakt ze nog zijn. Maar wanneer deze leer van de onvolmaaktheid in dit leven juist beschouwd wordt, dan worden wij daardoor opgewekt om de zonde recht te kennen; en wanneer wij de kracht en vruchten daarvan opmerken, dan worden we des te meer daarvan afgeschrikt, en ertoe aangespoord om des te vuriger de Heere aan te roepen om de dagelijkse vernieuwing door de Heilige Geest, en daarvoor Gode meerdere dankbaarheid te bewijzen; teneinde, vanwege de gedurige strijd tussen de Geest en ons verdorven vlees, waarvan wij nimmer rust krijgen - zolang wij in dit leven zijn - des te eerder en des te meer deze wereld en alle tijdelijke en vergankelijke dingen moede en zat te worden, en met grote verwachting reikhalzend uit te zien en te verlangen naar de ontbinding van ons lichaam, om tot de eeuwige rust en het zalige leven te komen; teneinde steeds in nederigheid en ootmoed te wandelen en met de zwakken medelijden te hebben; en tenslotte om alleen aan Christus de eer voor onze rechtvaardigmaking en zaligheid toe te kennen.

9. Over het gebruik der Wet, of: Waartoe de Wet nuttig is, aangezien wij die niet kunnen volbrengen.

Vraag 115: *Waarom laat ons dan God zo scherp de Tien Geboden prediken, zo ze toch niemand in dit leven houden kan?*

Antwoord: *Eerstelijk, opdat wij ons leven lang onze zondige aard hoe langer hoe meer leren kennen, en des te begeriger zijn om de vergeving der zonden en de gerechtigheid van Christus te zoeken a). Daarna, opdat wij zonder ophouden ons benaastigen, en God bidden om de genade des Heiligen Geestes, opdat wij hoe langer hoe meer naar het evenbeeld van*

God vernieuwd worden, totdat wij tot deze voorgestelde volkomenheid na dit leven geraken b).

- a. Ps. 32:5, Ps. 51:5-7, Rom. 7:18 en 24v., 1 Joh. 1:9.
- b. Ps. 51:12-14, Ef. 4:23v., Fil. 3:12-14, 1 Kor. 9:24v.

Verklaring van Vraag 115.

Als men vraagt naar het gebruik of het nut der Wet, dan moet men het onderscheid van de (onder)delen der Wet voor ogen houden.

Het gebruik van de *ceremoniële* wetten van Mozes was:

1. Opdat de gelovigen daardoor tot Christus en Zijn Koninkrijk zouden geleid worden, Gal. 3:24: "Zo dan, de Wet is onze tuchtmeester geweest tot Christus, opdat wij uit het geloof zouden gerechtvaardigd worden."
2. Om de Joden van alle andere volken te onderscheiden.
3. Om daardoor in alle Godzaligheid geoefend te worden, en gehoorzaamheid te betuigen aan de Wet der zeden.
4. Opdat het geloof daardoor bevestigd worde. Want sommige van die ceremoniën waren *sacramenten*, d.w.z. tekenen des verbonds en zegelen der genade; zoals de besnijdenis en het Paaslam.

Het gebruik van Mozes' *burgerlijke* wetten was:

1. Opdat ze a.h.w. zenuwen zouden zijn ter bevestiging van de burgerlijke regering der Joden.
2. Opdat ze voorbeelden zouden zijn voor de regering der Kerk in het Koninkrijk van Christus, aangezien zowel de oversten en koningen van het volk, als de priesters een voorbeeld droegen van Christus, de Opper-priester en Koning der Kerk. Die gebruiken hielden dan ook met de wetten zelf op, toen de ceremoniën door Christus' komst vervuld en afgeschaft zijn, en het rijk der Joden door de Romeinen werd uitgeroeid.

Hier wordt nu niet zozeer gevraagd, welk gebruik de Zedenwet vroeger in de Joodse kerk bezat, als wel, *welk gebruik of nut ze nu nog heeft*. Want er zijn sommige Antinomianen, d.w.z. vijanden van de Zedenwet, die het gebruik en de prediking ervan uit de Christelijke Kerk willen verwijderen, vooral door twee bewijzen.

Het eerste bewijs is, omdat de Wet door Christus vervuld en afgeschaft is. Het andere, omdat het onmogelijk is om ze te houden of te volbrengen. Maar beide (bewijzen n 1.) zijn drogredenen. Want in het eerste concluderen zij, dat de Zedenwet geheel en al is afgeschaft, die echter alleen maar afgeschaft is wade vloek en de dwang betreft, maar niet wat de gehoorzaamheid eraan betreft, zoals tevoren bij de uitlegging van de derde kwestie is verklaard.

In het tweede bewijs brengen zij een oorzaak naar voren, die geen oorzaak is. Want de reden waarom de Zedenwet in de Christelijke Kerk gebruikt en gepredikt moet worden, is niet, dat ze volkomen zou kunnen gehouden en volbracht worden, maar er zijn andere redenen; zoals hierna nog zal aangetoond worden. Daarom moet men weten, dat de Zedenwet, welke is een eeuwige wijsheid van God, in het verstand der Engelen en mensen bij de schepping ingegraveerd, steeds durende is, en dat de prediking ervan steeds gehad heeft, en hebben zal tal van gebruiken en nuttigheden onder het menselijke geslacht. Maar om deze kwestie beter te kunnen verklaren, moet men weer denken aan de *vier verschillende staten van de mens*,

waarvan in de leer over de vrije wil veelal gesproken wordt. Want de functie der Wet verschilt, al naar gelang 's mensen staat.

1. In de natuur van de mensen - *vóór de val* nog geheel oprecht en niet door de zonde verdorven -, was de Wet tot tweeërlei nuttig.

(1) Opdat de mens zou zien en belijden, dat hij geheel aan God gelijkvormig was geschapen. Want in 's mensen verstand blonk, toen hij nog niet gevallen was, een volkomen kennis der Wet, en die wrocht in hem een oprechtheid en gelijkvormigheid van al zijn genegenheden en werken aan de wil van God.

(2) Opdat de mens een goed en gerust geweten zou hebben, of een vast vertrouwen op Gods goedgunstigheid, en een zekere hoop op het eeuwige leven. Want de Wet belooft, volgens de ordening van de Goddelijke rechtvaardigheid, het eeuwige leven aan hen, die ze volkomen houden, Lev. 18:15, Rom. 10:5, Gal. 3:12: "De mens die deze dingen doet, zal door dezelve leven."

2. In de *verdorven natuur*, die nog niet door de Heilige Geest wedergeboren is, is de Wet evenzo tot twee dingen nuttig.

(1) Opdat de uiterlijke tucht in en buiten de Kerk zou onderhouden worden. Want de Wet, die in ieders verstand door God ingegraveerd is en, door de stem der leraars en overheid verkondigd wordt, breidelt en bedwingt ook de onwedergeborenen, zodat zij de openbare boosheden, die met het oordeel van het gezonde verstand in strijd zijn, ontvlieden; welke moeten geheel en al weggedaan zijn voor de wedergeboorte, Rom. 2:14v.: "Want wanneer de heidenen, die de wet niet hebben, van nature de dingen doen, die der wet zijn, dezen de wet niet hebbende, zijn zichzelf een wet; als die betonen het werk der wet geschreven in hun harten, hun consciëntie medegetuigende, en de gedachten onder elkander hen beschuldigende of ook ontschuldigende."

(2) Opdat de zonde gekend wordt. Want de Wet beschuldigt, overtuigt en veroordeelt alle onwedergeborenen, dat zij voor God onrechtvaardig en aan de eeuwige verdoemenis schuldig zijn, Rom. 3:19v.: "Wij weten nu, dat al wat de Wet zegt, zij dat spreekt tot degenen, die onder de Wet zijn, opdat alle mond gestopt worde en de gehele wereld voor God verdoemelijk zij; daarom zal uit de werken der Wet geen vlees gerechtvaardigd worden voor Hem; want door de Wet is de kennis der zonde"; Rom. 7:7: "Ik kende de zonde niet dan door de Wet; want ook had ik de begeerlijkheid niet geweten zonde te zijn, indien de Wet niet zeide: Gij zult niet begeren."

Dit gebruik, d.w.z. de kennis der zonde en van Gods oordeel over de zonde, brengt van haarzelf een haat tegen God en een toeneming van de zonden in de onwedergeborenen voort; en als zij verworpen zijn, dan werpt het hen in de wanhoop; zoals er geschreven staat, Rom. 4:15: "De Wet werkt toorn", en id. 7:8: "De zonde, oorzaak genomen hebbende door het gebod, heeft in mij alle begeerlijkheid gewrocht." Maar het is in de uitverkorenen bij toeval een voorbereiding op de bekering, n.l. omdat God hen door dit middel ertoe dringt, om hun ongerechtigheid te belijden, aan zichzelf te wanhopen en om de gerechtigheid en het leven door het geloof in de Middelaar Christus te zoeken, Gal. 3:2v.: "Indien er een Wet gegeven was, die machtig was levend te maken, zo zou waarlijk de rechtvaardigheid uit de Wet zijn. Maar de Schrift heeft het alles onder de zonde besloten, opdat de belofte uit het geloof van Jezus Christus den gelovigen zou gegeven worden."

3. In de door Christus *herstelde natuur*, of in de wedergeborenen heeft de Wet meer functies of nuttigheden.

(1) Opdat de uiterlijke tucht onderhouden worde. Want hoewel dit gebruik voornamelijk tot de onwedergeborenen behoort, zoals tevoren gezegd is, die niet uit liefde tot God en Diens gerechtigheid, maar alleen uit vrees voor de straffen en schande, breken met de zonden; zoals men zegt: "De boze kwaad, de zonde haat; omdat hij meest, de straffen vreest!" En toch heeft dit ook plaats in de wedergeborenen. Want om de zwakheid en verdorvenheid des vleses is het ook nuttig en nodig, dat aan de Godzaligen de bedreigingen der Wet en de voorbeelden der straffen voorgesteld worden, opdat zij zo aan hun schuldige plicht gehouden mogen worden. Want God bedreigt ook de heiligen met zware straffen, als zij zich tot zware zonden en boosheden begeven; zoals geschreven staat, Ez. 18:24: "Maar als de rechtvaardige zich afkeert van zijne gerechtigheid, en onrecht doet, doende naar al de gruwelen, die de goddeloze doet, zou die leven? Al zijne gerechtigheden die hij gedaan heeft, zullen niet gedacht worden; in zijne overtreding, waardoor hij overtreden heeft, en in zijne zonde, die hij gezondigd heeft, in die zal hij sterven." Vergelijk ook Lev. 26:14-39 evenals Deut. 28:15-68.

(2) Opdat zij de zonde recht leren kennen.

Hoewel dit gebruik ook voornamelijk de onwedergeborenen aangaat, behoort het toch ook tot de wedergeborenen. Want de Wet is ook voor de wedergeborenen een spiegel, waarin zij de gebreken en onvolmaaktheden van hun natuur zien, en die hen onderwijst tot een waarachtige ootmoed voor het aangezicht van God, opdat zij in oprechte bekering en geloof van dag tot dag meer en meer toenemen, en opdat, wanneer de vernieuwing toeneemt, ook de aanroeping (= het gebed) vermeerdert, waardoor zij hoe langer hoe meer begeren om aan God en Zijn Wet gelijkvormig gemaakt te worden, Rom. 7:22-24: "Ik heb een vermaak in de Wet Gods naar den inwendigen mens, maar ik zie een andere wet in mijne leden, welke strijdt tegen de wet mijns gemoeds Ik ellendig mens, wie zal mij verlossen uit het lichaam dezès doods?"

(3) Inzake deze beide gebruiken der Wet, namelijk inzake de onderhouding der tucht en de kennis der zonden, moet de volgende tekst van Paulus verstaan worden (Gal. 3:24): "De Wet is onze tuchtmeester geweest tot Christus." En dat geldt zowel de uitverkorenen, die nog niet wedergeboren zijn, als degenen die al wedergeboren zijn. Want allereerst is het een voorbereiding op de bekering, en ten tweede een toeneming ervan, aangezien het geloof in ons hart niet ontstoken kan worden en bestaan kan, tenzij men publieke boosheden en struikelingen, of zonden tegen het geweten ontvlucht, 1 Joh. 3:7: "Kinderkens, dat u niemand verleide"; vers 8: "Die de zonde doet, is uit den duivel." Ten derde: Opdat de Wet een richtsnoer zij voor de dienst van God en het christelijke leven, Ps. 119:105: "Uw Woord is een lamp voor mijn voet en een licht voor mijn pad"; Jer. 31:33: "Ik zal Mijne wet in hun binnenste geven, en zal die in hun hart schrijven"; Ez. 11:19 en id. 36:27: "Ik zal Mijn Geest geven in het binnenste van u; en Ik zal maken, dat gij in Mijn inzettingen zult wandelen, en Mijne rechten zult bewaren en doen." Dat gebruik komt eigenlijk alleen de wedergeborenen toe. Want hoewel de Wet ook voor de onwedergeborenen een regel der werken is vóór de wedergeboorte, toch is *ze* voor hen geen regel om God te dienen en Hem dankbaarheid te betonen, zoals *ze* dat voor de wedergeborenen is.

(4) De verklaring der Wet, die de Gemeente is nagelaten, leert dat er een God is, en hoe Hij is.

(5) De stem der Wet, die in de Gemeente weerklinkt, is een helder getuigenis, dat aanwijst welke de ware Kerk en religie in de wereld is. Want de Wet wordt alleen in de ware Kerk geheel en al volkomen onderwezen en recht verstaan. Maar alle andere sekten vervalsen *ze*, door op velerlei wijze publieke dwalingen of wandaden goed te keuren.

(6) De Wet is een herinnering ("vermaninghe") aan het feit, hoe het beeld Gods in de mens geweest is, of een getuigenis van de uitnemendheid der menselijke natuur van vóór de val, en der gerechtigheid, waarin de in Adam verloren mens geschapen was, en der weldaden, die wij in Christus terugkrijgen.

(7) De Wet is een getuigenis van het eeuwige leven, waarin wij de Wet pas volkomen zullen volbrengen. Want de Wet is tot dat doel gegeven, dat ze door de mensen gehouden zou worden. Maar ze wordt in dit leven niet gehouden. Dus is er nog een ander leven te wachten, waarin de Wet volkomen gehouden zal worden.

4. In de natuur van de mens, die nu *volkomen hersteld* en na dit leven *verheerlijkt* is. Want hoewel de prediking der Wet en de hele kerkedienst zal ophouden, zal er toch een kennis der Wet blijven, en er zal in de uitverkorenen een volkomen gehoorzaamheid eraan, en een gelijkvormigheid aan God blinken. Want dan zullen er dezelfde gebruiken der Wet zijn, die er tevoren geweest zijn in de onbedorven natuur vóór de val.

Bezwaren van de Antinomianen of Wetsbestrijders, van de Libertijnen of vrijgeesten enz., waarmee zij bewijzen willen, dat de Tien Geboden in de Christelijke Kerk niet behoren onderwezen te worden.

Bezwaar 1. Hetgeen niet gehouden kan worden, wordt tevergeefs en overbodig onderwezen. De Wet kan niet gehouden worden. Dus wordt de Wet overbodig in de Christelijke Kerk onderwezen.

Antwoord.

1. Hoewel het onmogelijk is, dat men in deze zwakheid der natuur aan de Wet een volkomen gehoorzaamheid bewijst, toch is dat nog geen voldoende reden, waarom de prediking ervan in de Kerk overbodig geacht zou worden, aangezien er andere oorzaken Vinnen zijn, en er ook metterdaad zijn, waarom het niet alleen nuttig maar ook noodzakelijk is, dat de Wet onderwezen wordt. Want wij hebben zo juist aangewezen, dat er velerlei gebruiken en nuttigheden der Wet zijn in de wedergeborenen. Daarom is het niet nodig, dat wanneer er één gebruik of doel der Wet weggenomen is, ook de andere weggenomen worden. Als de Wet niet volkomen gehouden kan worden, dan moet ze althans ook daarom onderwezen worden, opdat wij die onvolkomenheid en gebreken leren kennen; opdat wij des te vuriger de vergeving der zonden en de gerechtigheid in Christus zouden begeren, en opdat wij ook daarna des te ijveriger streven naar het perk en naar de volkomenheid, die ons in Christus voorgesteld is.

2. Het is ook niet helemaal waar, dat de Wet niet kan gehouden worden. Want wij hebben even geleden bewezen, dat de Wet enigszins door de wedergeborenen kan gehouden worden.

Bezwaar 2. Hij die onmogelijke dingen gebiedt, gebiedt ook overbodige dingen. Maar God gebiedt in de Wet onmogelijke dingen. Dus gebiedt Hij ook overbodige. En derhalve is ook de Wet overbodig.

Antwoord. Dat is bijna hetzelfde bezwaar als het vorige. En men antwoordt op het feit, dat hij die onmogelijke dingen gebiedt, ook overbodige dingen gebiedt, als volgt:

1. Wanneer die dingen totaal onmogelijk zijn.
2. Als ze steeds onmogelijk zijn.
3. Als er geen andere gebruiken van het gebod zijn, dan dat de dingen die geboden worden,

volkomen zullen gehouden worden. Maar het feit, dat er andere doeleinden zijn waarom God de Wet gebiedt, en in de Kerk onderwezen wil hebben, is tevoren al bewezen.

Bezwaar 3. Hetgeen God ons in dit leven niet geven wil en wij niet kunnen verkrijgen, dat behoren wij ook niet te begeren. Maar een volkomen naleving van de Wet wil God ons in dit leven niet geven. Daarom begeren wij die tevergeefs en streven wij die vruchteloos na door 'de leer der Wet.

Antwoord: Wij moeten niet begeren hetgeen God ons niet geven wil, namelijk: tenzij God Zelf gebiedt, dat wij het begeren, en tenzij daar gewichtige redenen voor zijn. Maar God gebiedt ons, dat wij in dit leven zullen begeren en streven naar een volkomen volbrenging van de Wet, en wel:

1. Omdat Hij ze tenslotte wil werken in hen, die ze begeren, en ze ons wil geven ná dit leven, als wij ze hier werkelijk en van harte begeren.
2. Opdat wij in Godzaligheid mogen toenemen, en de vlijt - om ons leven naar het voorschrift van Gods Wet te richten en gelijkvormig te maken - meer en meer in ons zal ontstoken en bevestigd worden.
3. Opdat Hij ons door de begeerte om de Wet te volbrengen, in boetvaardigheid en gehoorzaamheid oefene.

Bezwaar 4. Christus was geen Wetgever. Daarom behoren ook Zijn dienaars de Wet niet te onderwijzen.

Antwoord. Christus was geen Wetgever, wat Zijn voornaamste ambt als Middelaar betreft. Maar toch is Hij een Wetgever geweest.

1. Uit het oogpunt, dat Hij God is, en mét de Vader de Auteur of Insteller der Wet is geweest.
2. Omdat Hij als Middelaar de Wet gezuiverd en hersteld heeft. Niet, dat Hij daarvan Zijn voornaamste werk maakte, maar Hij deed zulks, opdat Hij de voornaamste delen van Zijn Middelaarsambt zou kunnen uitvoeren, namelijk de verzoening en zaliging van het menselijke geslacht. Inzake de dienaars des Evangelies antwoordt men hetzelfde, aangezien zij de Gemeente geen andere leer mogen voorstellen, dan die Christus onderwezen heeft.

Bezwaar 5. Wie de Wet voldoet door de straf, die is niet verplicht tot de gehoorzaamheid, volgens de regel: De Wet verplicht of tot de straf of tot gehoorzaamheid, en niet tot beide tegelijk. Maar wij hebben door de straf van Christus aan de Wet voldaan. Dus zijn wij niet meer verplicht om aan de Wet gehoorzaamheid te bewijzen.

Antwoord.

1. Wie de Wet voldoet door de straf, die is niet verplicht tot de gehoorzaamheid, namelijk tot dezelfde gehoorzaamheid, om het verzuim waarvan hij de straf onderging. Maar hij wordt weer opnieuw verplicht om de Wet gehoorzaam te zijn, of anders tot een nieuwe straf.
2. Wie door andermans straf, en niet door die van hemzelf, de Wet voldoet en door God in genade aangenomen is, zonder zijn voldoening, deze, hoewel hij niet verplicht is tot voldoening voor de zonden, is toch verplicht door de Wet, om dankbaarheid aan zijn Verlosser te bewijzen. En dus, omdat Christus nu door Zijn dood voor onze zonden voldaan heeft, worden wij wel niet verplicht om gehoorzaamheid voor de verleden tijd, maar toch wel voor de toekomstige tijd te bewijzen, en dat om dankbaar te mogen zijn voor de weldaad der verlossing, die ons gegeven is, Rom. 6:7: "Die gestorven is, die is gerechtvaardigd van de zonde"; 2 Kor. 5:15: "Als die dit oordelen, dat indien Eén voor allen gestorven is, zij dan allen gestorven zijn. En Hij is voor allen gestorven, opdat degenen die leven, niet meer

zichzelf zouden leven, maar Dien, Die voor hen gestorven en opgewekt is."

Bezwaar 6. De Christenen worden niet door de Wet geregeerd, maar door de Geest der wedergeboorte, zoals er geschreven staat in 1 Tim. 1:9: "Den rechtvaardige is de Wet niet gezet." Dus behoort de Wet niet onder de Christenen onderwezen te worden.

Antwoord. De Godzaligen worden niet geregeerd, d.w.z. niet tot de tucht gedwongen door de Wet en uit vrees voor de straffen, zoals de goddelozen, maar zij worden toch wel geregeerd, d.w.z. geleerd door de Wet, welke diensten aan God behagen. En de Geest gebruikt de leer der Wet, om hen te buigen tot een waarachtige en gewillige gehoorzaamheid. Daarom blijft de leer en ook de verplichting der Wet, hoewel de verdoemenis en dwang worden weggenomen. Want wij zijn daartoe verplicht, dat onze onderdanigheid zeer gewillig zijn moet, Rom. 8:12: "Wij zijn schuldenaars niet aan het vlees, om naar het vlees te leven", maar naar de Geest. En de rechtvaardigen is de Wet niet gezet, n.l. om hen te dwingen en te verdoemen.

Bezwaar 7. Wij zijn niet onder de Wet, maar onder de genade, Rom. 6:14. Dus verplicht ons de Wet niet.

Antwoord. Die tekst wordt niet juist verstaan en uitgelegd. Want "niet onder de Wet zijn" betekent niet: niet verplicht zijn om de Wet te gehoorzamen, maar: verlost te zijn van de vloek en dwang der Wet; zoals "onder de genade zijn" betekent: om Christus' wil gerechtvaardigd en wedergeboren zijn.

Aanhoudend bezwaar. Zij die verplicht zijn om de Wet te doen, en ze toch niet doen, die zijn aan de verdoemenis onderworpen. Maar wij zijn niet aan de verdoemenis onderworpen, Rom. 8:1: "Zo is er dan nu geen verdoemenis voor degenen die in Christus Jezus zijn." Dus zijn wij niet verplicht om de Wet te doen.

Antwoord.

1. Hij is verplicht om de Wet te doen, of om anders verdoemd te worden, die verplicht is de Wet te volbrengen van zichzelf, en die dat niet nakomt. Maar wij Volbrengen de Wet in Christus.

2. Ook wanneer hij de Wet steeds van zichzelf of te allen tijde volkomen volbrengen zal. Maar wij zijn niet verplicht de Wet in dit leven volkomen te volbrengen, maar alleen de gehoorzaamheid eraan in dit leven te beginnen volgens alle geboden. In het volmaakte leven zullen wij pas tot de volmaakte gehoorzaamheid verplicht zijn.

Bezwaar 8. De Wet is een dodende letter, en een bediening des doods en der verdoemenis, 2 Kor. 3:6v. en 9. Maar voor de Christenen is er geen verdoemenis, Rom. 8:1. Dus raakt de Wet de Christenen niet.

Antwoord.

1. De Wet is een dodende letter niet in zichzelf, maar door de schuld der mensen, die, hoe meer zij de ongelijkheid tussen zichzelf en de Wet opmerken, ook des te meer wanhopen aan de zaligheid en vrezen, dat ze gedood zullen worden.

2. De Wet *alleen, zonder het Evangelie*, is een dodende letter, d.w.z. een leer, die uitsluitend gehoorzaamheid leert en eist, die de toorn van God en de dood aankondigt aan hen, die niet gehoorzaam zijn; en die de geestelijke gehoorzaamheid niet werkt, welke zij eist. Maar verbonden met het Evangelie, dat de Geest is, dan begint zij ook mede geest te worden, d.w.z. krachtig te worden in de Godzaligen. Want de wedergeborenen beginnen de Wet gewillig te gehoorzamen. Dus is de Wet een dodende letter: 1. Alleen, zonder het Evangelie. 2. Ten opzichte van de niet-weder- geborenen. Daarentegen is het Evangelie de Geest, d.w.z. een

bediening waardoor de Heilige Geest gegeven wordt, Die de geestelijke gehoorzaamheid werkt; niet zó, dat allen die het Evangelie horen, de Heilige Geest ontvangen en wedergeboren worden, maar omdat daardoor het geloof ontvangen wordt, waardoor de harten levendgemaakt worden, zodat zij de Wet gaan gehoorzamen. Dus volgt hier dan niet uit, dat de Wet daarom in de Gemeente niet moet geleerd worden. Want Christus zegt (Matth. 5:17) dat Hij niet gekomen is om de Wet te ontbinden, maar die te vervullen; en Paulus (Rom. 3:31): "Door het geloof bevestigen wij de Wet." En Christus vervult de Wet op twee manieren, n.l. door *doen* en door *lijden*; aangezien Hij in Zichzelf rechtvaardig geweest is en de Wet in geen enkel opzicht heeft overtreden; en omdat Hij enerzijds voor ons gedaan heeft hetgeen Hij niet verplicht was te doen, maar ook anderzijds de straf gedragen heeft. Evenzo vervult Hij de Wet in ons op twee manieren, n.l. door Zijn leer en door de Geest, zoals tevoren bij de derde kwestie, over de afschaffing der Wet, breder verklaard is.

Bezwaar 9. Hetgeen de zonden vermeedert, behoort in de Gemeente niet onderwezen te worden. De Wet vermeedert de zonde, Rom. 7:8. Dus behoort ze niet onderwezen te worden.

Antwoord.

1. De Wet *vermeedert* de zonde, *niet van zichzelf*, maar door de verkeerdheid der mensen, en wel op twee manieren: (1). Omdat de natuur van de mensen zo verdorven en van God afgekeerd is, dat zij niet doen hetgeen ze weten dat Gode behaagt, maar integendeel begeren zij en doen zij met groot vermaak hetgeen Hij verboden heeft. (2). Omdat de Wet toorn werkt. Hoe meer de mensen hun zonden en straffen die zij verdiend hebben, uit de Wet leren kennen, hoe meer zij tegen God murmureren, Hem haten en in wanhoop vervallen. Maar van zichzelf werkt de Wet rechtvaardigheid, gelijkvormigheid aan God en liefde tot God. (3). De Wet vermeedert ook de zonde van zichzelf, maar dan moet het woord "vermeederen" anders opgevat worden, n.l. wijst zij aan, en bewerkt, dat wij de, grootte en menigvuldigheid van de zonden belijden. Maar zij vermeedert de zonde niet in die zin, dat de zonde, die op zichzelf gering is, groter en zwaarder zou worden.

Bezwaar 10. De Wet is niet nodig tot de zaligheid. Dus behoort ze in de Gemeente niet geleerd te worden.

Antwoord. Hoewel de leer der Wet niet nodig is, opdat wij door de gehoorzaamheid daaraan zalig zouden worden, is ze toch nodig om andere gebruiken en nuttigheden, zoals tevoren verklaard is.

Bezwaar 11. Wij hebben alle dingen in Christus; zoals er staat in Joh. 1:16: "Uit Zijn volheid hebben wij allen ontvangen, ook genade voor genade"; Kol. 2:3: "In Hem zijn alle schatten der wijsheid en der kennis verborgen", en vers 10: "Gij zijt in Hem volmaakt." Dus moet men niet van Christus weer teruggaan naar Mozes. En ook hebben wij, in de Gemeente geen Wet nodig.

Antwoord. De gehele wijsheid, wetenschap of leer, ons door Christus onderwezen, is de Gemeente genoegzaam en nodig. Maar de Zedenwet is een deel van die leer. Want Christus heeft geboden, dat in Zijn Naam gepredikt moest worden, niet alleen geloof, maar ook bekering (Luk. 24:47). Dus wordt de leer der Wet niet buiten-, maar veeleer ingesloten in de volkomen leer van Christus. En zo zien we, dat dit besluit niet opgaat. Want wie het geheel stelt, die kan daardoor een deel ervan niet wegnemen.

HET GEBED.

ZONDAG 45.

Verklaring van de noodzaak en eigenschappen van het gebed.

De leer van de christelijke Catechismus bestaat voornamelijk uit de verklaring van drie stukken: 1. de Artikelen des geloofs, 2. de Tien Geboden, en 3. het Gebed des Heeren. De twee eerste zijn tot dusverre verklaard. Nu volgt de verklaring van het derde stuk. Om daartoe op een geschikte manier te komen, wordt in deze Zondagsafdeling allereerst in het algemeen de leer van het gebed behandeld, en daarvan worden deze twee zaken aangetoond: 1. De *noodzaak* van het gebed, Vraag 116. 2. De *eigenschappen*, die bij een goed en oprecht gebed vereist worden, Vraag 117-119.

Vraag 116: *Waarom is het gebed de Christenen van node?*

Antwoord: *Daarom dat het het voornaamste stuk der dankbaarheid is, dat God van ons vordert a); en dat God Zijn genade en de Heilige Geest alleen aan diegenen geven wil, die Hem met hartelijke zuchten zonder ophouden daarom bidden en daarvoor danken b).*

- a. Ps. 50:14v., Jes. 43:21, Joël 2:32.
- b. Matth. 7:7v. en 11, Luk. 11:9v. en 13, Ps. 34:16, id. 145:18, Fil. 4:6, Hebr. 13:15.

Verklaring van Vraag 116.

Nu volgt tenslotte de bespreking van het *gebed*. Uit het antwoord blijkt, waarom in de orde van de Catechismus het laatst over het gebed gesproken wordt, n.l. omdat het 't voornaamste stuk der dankbaarheid is, dat God van ons vordert. Want de dankbaarheid, die wij aan God schuldig zijn voor onze verlossing uit onze ellendigheid (waarover het derde deel van de Catechismus handelt), bestaat uit twee delen, n.l. uit de ware bekering tot God, of een ijver tot alle goede werken, en uit een gedurige beoefening der gebeden. Over het eerste deel is tot nu toe in den brede gehandeld. Nu volgt zeer geschikt de verklaring van het tweede deel, n.l. het gebed. Er kunnen inzake het gebed tal van vragen (aan de orde) gesteld worden, maar de voornaamste zijn de volgende vijf, waarvan er drie ook in de Catechismus verklaard worden.

- 1. Wat een gebed is, en hoeveel soorten gebeden er zijn.
- 2. Waarom het gebed de Christenen nodig is.
- 3. Wat voor een wettig of oprecht gebed vereist wordt.
- 4. Om welke dingen men bidden moet.
- 5. Over het formulier des gebeds, dat Christus ons heeft voorgeschreven.

1. Wat een gebed is, en hoeveel soorten gebeden er zijn.

In het algemeen is een gebed een aanroeping van de waarachtige God, dat voortkomt uit kennis en gevoel van onze nood en ellendigheid, en uit een begeerte naar de Goddelijke weldadigheid, in een oprechte bekering des harten, en vertrouwen op de belofte der genade, om Christus de Middelaar, door van God noodzakelijke dingen, zowel lichamelijke als geestelijke te begeren, of wanneer die ontvangen zijn, Hem daarvoor te danken.

Gebed, aanroeping en aanbidding betekenen een en hetzelfde; en daaronder worden alle andere soorten mede begrepen. Maar aanbidding wordt doorgaans in de Schrift genomen voor de hele dienst van God. Want Die wij aanroepen, Hem belijden en dienen wij ook als de waarachtige God (Gen. 4:26, Ps. 79:6, Joh. 4:23v.).

De soorten gebeden zijn:

1. *Bidding*, hetgeen een aanroeping van God is, om die goederen te begeren, die voor lichaam en ziel nodig zijn.

2. *Dankzegging*, dat is een erkenning, belijdenis en grootmaking van de weldaad, die wij van God ontvangen hebben, en een gewillige verplichting tot onderling dienstbetoon ("diensten"), of tot dankbaarheid die aan God behaagt. *Dankbaarheid* in het algemeen, zoals tevoren al gezegd is, is een erkenning en belijdenis van de hoedanigheid en grootheid der weldaad, die wij ontvangen hebben, en een verplichting tot onderlinge, eerbare en mogelijke diensten. Ze begrijpt in zich de waarheid en rechtvaardigheid. *Danken* of *dankzeggen* betekent: belijden, hoevele, van Wie, hoedanige en hoe grote weldaden men ontvangen heeft, met een gewillige verbintenis tot onderlinge mogelijke diensten. Dat wij ons aan God verbinden tot onmogelijke diensten, geschiedt door onze eigen schuld. Want wij hebben die onmogelijkheid onszelf op de hals gehaald. De apostel Paulus noemt vier soorten gebeden, en gebiedt dat die in de Kerk gedaan zullen worden, 1 Tim. 2:1: 1. *Bidding*, d.w.z. een verzoek om goede dingen. 2. *Smeking*, d.w.z. een *af bidding* van verkeerde dingen, en dat óf voor onszelf óf voor anderen. 3. *Voorbidding*, die voor anderen geschiedt. 4. *Dankzegging*, d.i. een danken voor de ontvangen goede, of voor de afwending van verkeerde dingen. Dit onderscheid is ontleend aan de verschillende doeleinden, waarom het gebed gedaan wordt.

Er is nog een ander onderscheid in de gebeden mogelijk, ontleend aan de personen en plaatsen, wanneer men zegt dat het gebed of een bijzonder (persoonlijk), of een algemeen en publiek gebed is.

Een *bijzonder* of persoonlijk gebed is een samenspraak van de gelovige ziel met God, begerende voor zichzelf of voor anderen in het bijzonder bepaalde goederen, en voor de ontvangene Hem dankende, hetzij dat er woorden gebruikt worden, ja dan neen. Daarvan spreekt Christus in Marc. 6:5, en Paulus in 1 Tim. 2:8. Dat gebed is niet aan woorden of plaatsen gebonden. Want een benauwd hart stort vaak in plaats van woorden, zuchten en tranen uit (Ex. 14:15, 1 Sam. 1:13).

Een *algemeen* of publiek gebed is, dat door de hele Gemeente, in de vergadering, met bepaalde, duidelijke woorden tot God wordt uitgesproken, terwijl de dienaar daarbij voorgaat; zoals in de publieke bijeenkomsten behoort te gebeuren. Dat gebiedt de Apostel in 1 Tim. 2:1. En voor zo'n gebed wordt steeds de tong vereist, zoals Christus gezegd heeft: "Wanneer gij bidt, zo zegt", Luk. 11:2. Want 1. God heeft de tong daarvoor vooral geschapen. 2. Uit de overvloed des harten spreekt de mond (Matth. 12:3. 3. Wij moeten ook anderen lokken om God te prijzen.

2. Waarom het gebed de Christenen nodig is.

Lansbergen, Bastingius. Deze vraag mag niemand overbodig schijnen. Want hoewel de

natuur dat gevoelen in het hart van alle mensen heeft ingeplant¹ (althans bij dezulken die niet helemaal aan de redeloze dieren gelijk zijn), dat hans inziens het gebed nodig is, toch, omdat de satan te allen tijde dat geprobeerd heeft in twijfel te trekken, opdat hij daardoor, als langs de geschiktste en kortste weg, alle besef van godsdienst uit der mensen hart zou kunnen wegnemen; omdat bovendien er vele onheilige verachters zijn, die er geen werk van maken om tot God te bidden en Zijn Naam aan te roepen, en ook omdat vele Christenen bij de beoefening der gebeden al te traag en nalatig zijn, daarom moeten wij ons daartegen met vaste redenen opscherpen en wapenen.

Er worden in de Catechismus twee oorzaken genoemd, die ons tot het gebed behoren te bewegen: 1. Omdat het 't voornaamste stuk van onze dankbaarheid jegens God is, voor de weldaad der verlossing. 2. Omdat daardoor niet alleen andere goederen verkregen worden, maar ook zelfs de Heilige Geest als de Auteur van alle gaven.

Spindlerus. Het eerste is duidelijk. Want tot de dankbaarheid behoren twee deugden, n.l. waarheid en gerechtigheid. Waarheid, *opdat wij echt erkennen, van Wie en hoe grote weldaden wij ontvangen hebben*. Gerechtigheid, omdat wij ons verplicht weten, Hem van onze kant te dienen. Wanneer wij bidden, dan belijden wij, dat wij alle goede gaven van God hebben, en dat wij schuldig zijn God te dienen. Aangezien wij nu God niets kunnen geven of vergelden, dan dat wij ons hartelijke vertrouwen op Hem stellen, en dat het gebed een vrucht is van ons geloof, daarom, als wij bidden, dan tonen wij ons dankbaar en dienen wij God. Want het gebed is de schoonste godsdienst, die God van ons vordert, het schoonste en lieflijkste dankoffer, de aangenaamste reuk en de edelste wierook voor Gods aangezicht. Daarom zegt de koninklijke profeet David, Ps. 141:2: "Mijn gebed worde gesteld als reukwerk voor Uw aangezicht, de opheffing mijner handen als het avondoffer." Daarom zal geen Christen het gebed nalaten, waarmee hij God voortdurende dankbaarheid bewijst. Want God wil zulk een dienst hebben. En het verband met God eist dat ook, dat zoals God ons toezegt, dat Hij ons om Christus' wil, wanneer wij in Hem geloven, het eeuwige leven wil geven, en ook met alle nooddrift des lichaams verzorgen; zoals de Heere Christus zegt in Matth. 6:33: "Zoekt eerst het Koninkrijk Gods en Zijne gerechtigheid, en al deze dingen zullen u toegeworpen worden", zo beloven wij God, dat wij ons naar Zijn Woord zullen richten, al onze zorgen op Hem werpen, ons vertrouwen op Hem stellen, en onze hulp, troost en verlossing door het gebed bij Hem zoeken. Daarom is het gebed dringend nodig, opdat wij ons geloof daardoor mogen betuigen. Want het gebed is een getuigenis van het verbond, dat wij daaraan vasthouden, en dat God ons tot Zijn kinderen aangenomen, en met Zijn Geest, Die de "Geest der genade en der gebeden" (Zach. 12:10) is, tot het kindschap verzegeld heeft. Zoals het gebed dus een getuigenis is, dat God ons tot Zijn kinderen heeft aangenomen, zo getuigt het er ook van, dat wij door Gods genade in dat verbond vaststaan en zalig zijn (Joël 2:3): "Al wie den Naam des HEEREN zal aanroepen, zal behouden worden"; Rom. 10:10:

---

¹ Ten bewijze behoeft men slechts de woorden van Plinius uit diens Lofrede en die van Timaeus bij Plato aan te halen. De laatste luiden als volgt: "Allen die maar enigszins bij hun verstand zijn, zullen bij de aanvang van een bepaald werk, hetzij groot of klein, God aanroepen". Ondanks die getuigenissen van de heidense wijsgeren, drijven de volgelingen van Pontiaan van Hattem, dat het bidden niet meer nodig is, maar dat men zich met gedurige dankzegging moet bezighouden. En daarom verwaarlozen zij het allervolmaaktste Gebed van onze Heiland, aangezien daarin o.a. ook om „de vergeving van zonden" gebeden wordt; welke vergeving van schulden zij niet nodig achten, omdat zij voorgeven, dat men geen zonde heeft, tenzij men gelooft die (nog) te hebben. (Noot van V. d. Honert).

"Met het hart gelooft men ter rechtvaardigheid, en met den mond belijdt men ter zaligheid." Daarom heeft God ons ook als redelijke schepselen geschapen, en met zovele weldaden rijkelijk begiftigd, opdat wij dat zouden erkennen en Hem daarvoor dankbaar zijn. Nu is het gebed het voornaamste deel der dankbaarheid, zoals gezegd is. Want als wij onze handen tot Hem naar de hemel opheffen, en van Hem tijdelijke en eeuwige goederen begeren, en hulp, beschutting en verlossing bij Hem zoeken, dan belijden wij daarmee, dat alleen Hij ons helpen en zalig maken kan, en dat alles wat wij hebben, wij van Hem verkrijgen; hetgeen een echt stuk der dankbaarheid is.

De tweede oorzaak is, *dat God Zijn genade en Heilige Geest alleen aan hen geven wil, die Hem met hartelijke zuchten daarom aanroepen en daarvoor danken.* Nu hebben wij altijd de genade en zegen van God nodig. Wij behoeven veel voor dit tijdelijke leven, en veel voor het eeuwige leven, n.l. veel tijdelijke en geestelijke goederen, en vooral de genade van de Heilige Geest, Die van dag tot dag het beeld Gods in ons weer herstelt, ons vernieuwt, sterkt, vermaant, in alle waarheid leidt, onze zwakheden te hulp komt en voor ons bidden moet met onuitsprekelijke zuchtingen, opdat wij getroost roepen: *Abba, o Vader!* Daarom is het gebed ons zeer nodig, en dient het er ons toe, dat wij de schat, die onze hemelse Vader voor ons heeft weggelegd, mogen verkrijgen. Want door het gebed klimmen wij op in het ware heiligdom voor God, spreken en handelen wij met Hem, dragen wij aan Hem onze nood op, en verkrijgen wij hetgeen Hij ons van eeuwigheid toegeschikt en voor ons weggelegd heeft. Het gebed is dus de *sleutel* des hemels, zoals Augustinus zegt. Want het gebed vaart op, en Gods barmhartigheid daalt neer. Daarom zegt Jakobus 1:5: "Indien iemand van u wijsheid ontbreekt, dat hij ze van God begere, Die een iegelijk mildelijk geeft en niet verwijt; en zij zal hem gegeven worden." En de Heere Christus zegt (Luk. 11:13): "Indien dan gij die boos zijt, weet uwen kinderen goede gaven te geven, hoeveel temeer zal de hemelse Vader den: Heiligen Geest geven dengenen die Hem bidden." En David getuigt (Ps. 145:18v.): "De HEERE is nabij allen, die Hem aanroepen, allen die Hem aanroepen in der waarheid. Hij doet het welbehagen dergenen, die Hem vrezen, en Hij hoort hun geroep en verlost hen"; zoals daarvan ook de voorbeelden uit de Schriften getuigen. Want toen Daniël begon te bidden (Dan. 9:21), dan brengt hem de engel Gabriël de boodschap, dat zijn gebed verhoord was. En omdat daaruit dus blijkt, dat het gebed *het voornaamste stuk der dankbaarheid is*, en dat de Christenen de genade van God en de Heilige Geest ontvangen, zonder daarom te bidden, zo volgt daaruit deze vaste conclusie, dat het gebed de Christenen hoogst nodig is.

De verklaring komt op hetzelfde neer, als men zegt, dat het gebed nodig is om de volgende redenen.

1. Omdat *God zulks bevolen* heeft. Want God gebiedt, dat wij Hem zullen aanroepen, en Hij wil op die manier vooral door ons gediend en grootgemaakt worden; ja, Hij gebiedt niet alleen de aanroeping, maar Hij belooft ook degenen die Hem aanroepen, dat Hij ze verhoren wil, Ps. 50:15: "Roept Mij aan in den dag der benauwdheid; Ik zal er u uithelpen"; Matth. 7:7: "Bidt, en u zal gegeven worden"; Luk. 11:2: "Wanneer gij bidt, zo zegt: Onze Vader", enz. (Lansbergen). En bij dat bevel van Christus komen ook nog de vermaningen van de Apostelen, Fit. 4:6: "Weest in geen ding bezorgd, maar laat uw begeerten in alles door bidden en smeken, met dankzegging, bekend worden bij God." 1 Thess. 5:17v.: "Bidt zonder ophouden. Dankt God in alles; want dit is de wil Gods in Christus Jezus over u", en Jak. 1:5: "Indien iemand van u wijsheid ontbreekt, dat hij ze van God begere", enz.
2. Omdat *onze eigen nood zulks vereist*. Want wij hebben van onszelf gebrek aan alle

goederen. Wij kunnen God niets ontnemen tegen Zijn wil, en ook wil Hij Zijn goederen niet geven dan aan hen, die Hem daarom bidden, zoals er geschreven staat (Matth. 7:7v.): "Bidt, en u zal gegeven worden; zoekt, en gij zult vinden; klopt, en u zal opengedaan worden. Want een iegelijk die bidt, die ontvangt"; (Luk. 11:13): "De hemelse Vader zal den Heiligen Geest geven dengenen die Hem bidden." Daaruit blijkt dus, dat het gebed ons evenzeer nodig is, als een bedelaar het bedelen, om een aalmoes te krijgen.

Hetgeen gezegd wordt van de noodzaak des gebeds, of der "bidding", moet ook verstaan worden van de *dankzegging*. Want zonder die verliezen wij de gegeven goederen en ontvangen wij ook niet de goederen, die ons nodig zijn en ons nog gegeven zouden worden. En de noodzaak van beide is duidelijk, uit aanmerking des geloofs. In niemand wordt het geloof ontstoken of vermeerderd, die dat niet begeert of verzoekt. En niemand heeft ook geloof, die er niet voor dankt. En wie geloofd heeft, die begeert al meer en meer de genade van God. En wie de genade van God recht geproefd heeft, die verklaart zich ook dankbaar daarvoor jegens God, Rom. 5:5: "De liefde Gods is in onze harten uitgestort door den Heiligen Geest, Die ons is gegeven." En de Heilige Geest wordt door gebeden verkregen, en wordt niet gegeven dan aan hen, die Hem begeren en om Hem bidden, Luk. 11:3. (Lansbergen). Nu dan, zoals wij gedurig bezig moeten zijn in de gebeden, zo moeten wij ook steeds dankzeggingen doen. Want zoals wij altijd de genade en hulp van God nodig hebben, zo hebben wij ook steeds redenen, die onze dankzegging vereisen. God gebiedt beide. Ps. 50:15: "Roept Mij aan in den dag der benauwdheid; Ik zal er u uithelpen, en gij zult Mij eren"; Fil. 4:6: "Weest in geen ding bezorgd, maar laat uw begeerten in alles door bidden en smeken, met dankzegging, bekend worden bij God"; Kol. 4:2: "Houdt sterk aan in het gebed, en waakt in hetzelfde met dankzegging"; 1 Thess. 5:18: "Dankt God in alles; want dit is de wil Gods in Christus Jezus over u."

Daarom plegen de heiligen die twee plichten, n.l. "bidding" en "dankzegging" in hun gebeden steeds te verbinden. Want zij beginnen die steeds, of met een dankbaar opnoemen van de weldaden, opdat zij in het midden des gebeds des te groter vertrouwen zouden hebben; óf zij besluiten ze steeds met een dankzegging, die Gode een "zeer aangename offerande" is (Ps. 69:3v.). Daarom is hevig te verfoeien de ondank of onachtzaamheid van hen, wier gebeden niet anders bevatten dan bittere, gemelijke, klagende, verdrietige en ongeduldige klachten en verzoeken; van hen, die de tekenen van Gods goedheid niet opmerken, die zich ook dán vertonen, wanneer wij of met armoede te kampen hebben, of met ziekten bezocht worden, of vervolgingen lijden. Want al die dingen werken ons mede ten goede (Rom. 8:28, Hebr. 12:10, Rom. 8:29 en 2 Kor. 1:5), omdat onze hemelse Vader daarmee de dartelheid van ons vlees tuchtigt en ons mede deelachtig maakt het lijden van Zijn Zoon, opdat Zijn vertroosting in ons overvloedig mogen zijn.

En opdat wij hiernamaals de hemelse heerlijkheid en het Koninkrijk mogen verkrijgen, behoren wij ook daarom de Heere te loven en te danken

Bezwaar 1. God weet wel, wat wij nodig hebben (Matth. 6:32). Dus is het niet nodig, dat wij Hem door onze gebeden onze nood te kennen geven.

Antwoord. Dat volgt daar niet uit. Want niet dit is het doel waarom wij bidden, dat wij God iets zouden willen te kennen geven wat Hij nog niet zou weten, of waar Hij geen acht op zou slaan, maar opdat daardoor onze zorgen a.h.w. in de schoot des Vaders worden neergelegd; opdat wij zelf onze nood recht leren kennen en overdenken, en opdat door die oefening ons geloof worde gevoed en versterkt.

Bezwaar 2. God heeft al tevoren, krachtens Zijn Goddelijke voorzienigheid besloten, wat Hij ons wil geven, en dat besluit is onveranderlijk. Dus is het onnodig, dat wij om bepaalde dingen bidden.

Antwoord. Weliswaar heeft God inzake onze dingen een besluit genomen en is dat onveranderlijk, maar daarmee worden de gebeden nog niet weggenomen. Want omdat Hij ook besloten heeft, dat niemand Zijn genade en de Heilige Geest ontvangen zal, dan degene die Hem daarom aanroept, wie verstaat dan niet, dat ook wegens het besluit van God, de gebeden voor de Christenen noodzakelijk zijn? Gods voorzienigheid neemt het gebruik der middelen niet weg, maar vereist die. En dat getuigt de profeet David, als hij zegt (Ps. 34:16): "De ogen des HEEREN zijn op de rechtvaardigen, en Zijn oren tot hun geroep." Want daarmee geeft hij te kennen, dat Gods voorzienigheid zó zorg draagt voor de zaligheid der Godvruchtigen, dat evenwel het gebed een noodzakelijke geloofsoefening is, waardoor alle onachtzaamheid uit onze harten verdreven moet worden.

Bezwaar 3. De goddelozen ontvangen ook vele gaven van God, waar zij niet eens om bidden. En veel huichelaars ontvangen ook de gaven des Heiligen Geestes. Dus ontvangen ze niet slechts degenen, die erom bidden.

Antwoord.

1. De goddelozen en huichelaars kunnen wel vaak bepaalde goederen, zowel aardse als geestelijke ontvangen, maar niet die voorname geestelijke gaven, die aan de uitverkorenen eigen zijn; zoals de bekering tot God, vergeving der zonden, gerechtigheid en heiligmaking.
2. De goederen, die de goddelozen ontvangen, strekken hun niet tot zaligheid, maar tot verderf.

Aanhoudend bezwaar. De kleine kinderen ontvangen de Heilige Geest. Maar de kleine kinderen bidden daar niet om. Dus ontvangen ook sommigen de Heilige Geest, die er niet om bidden.

Antwoord.

1. Inzake de kleine kinderen geven wij dat toe. Maar voor de volwassenen geldt de algemene regel, die waar is, dat de Heilige Geest niet gegeven wordt dan aan hen, die erom bidden. Want het is hun bevolen, dat zij daarom bidden zullen, en zij kunnen er ook om bidden.
2. Dat de kleine kinderen niet om de Heilige Geest bidden, is niet helemaal waar. Want de kleine kinderen bidden ook op hun manier, n.l. door een genegenheid om te bidden; zoals zij geloven door een genegenheid om te geloven, Ps. 8:3: "Uit den mond der kinderkens en der zuigelingen hebt Gij sterkte gegrondvest"

Bezwaar 4. Hetgeen aan de gebeden voorafgaat, dat wordt niet pas door de gebeden verkregen. De Heilige Geest is er vóór de gebeden, want Hij werkt de gebeden in ons, Rom. 8:26, 1 Kor. 12:3. En de oorzaak gaat niet vooraf aan hetgeen daardoor gewerkt of voortgebracht wordt. Dus wordt de Heilige Geest niet pas door de gebeden verkregen.

Antwoord.

1. Het één kan aan het ander voorafgaan op tweeërlei manier, n.l. of ten opzichte van de tijd, of ten opzichte van de ordening der natuur. De oorzaak gaat steeds vooraf aan hetgeen daardoor voortgebracht wordt, wat betreft de orde der natuur. Maar soms zijn zij ook wel tegelijk in tijd. Zo is de Heilige Geest in ons vóór de gebeden, wat de natuur betreft, maar niet in tijd. Want Hij wordt tegelijk op dezelfde tijd begeerd en geschonken; en zodra Hij geschonken wordt, beginnen wij ook naar Zijn tegenwoordigheid te begeren; d.w.z. God werkt in ons de begeerte om te bidden, en geeft de Heilige Geest in een ogenblik tijds. En de

begeerte werkt Hij daardoor, dat Hij ons gebiedt te bidden, en wanneer Hij die begeerte werkt, dan geeft Hij die ook. Want God handelt niet zo met ons, zoals een zonnestraal in een vat schijnt. Daarom is die gave van de Heilige Geest zodanig, dat Hij tegelijk geschonken, ontvangen en begeerd wordt.

2. Men kan ook een onderscheid maken tussen het begin en de groei of vermeerdering. Want wij kunnen geen groei begeren, of wij moeten het begin hebben. Maar het eerste antwoord zal genoeg zijn. Want hetgeen Christus zegt in Luk. 11:13: "Hoeveel te meer zal de hemelse Vader den Heiligen Geest geven dengenen die Hem bidden?" behoort zowel van het begin als van de groei verstaan te worden.

3. *Wat tot een wettig of oprecht gebed vereist wordt.*

Vraag 117: *Wat behoort tot zulk een gebed, dat Gade aangenaam is en van hem verhoord wordt?*

Antwoord: *Eerstelijk, dat wij alleen de enige ware God, Die Zich in Zijn Woord aan ons geopenbaard heeft a), om al hetgeen dat Hij ons geboden heeft te bidden b), van harte aanroepen c). Ten andere, dat wij onze nood en ellendigheid recht en grondig kennen d), opdat wij ons voor het aangezicht Zijner Majesteit verootmoedigen e). Ten derde, dat wij deze vaste grond hebben f), dat Hij ons gebed, niettegenstaande wij zulks onwaardig zijn, om des Heeren Christus' wil zekerlijk wil verhoren g), gelijk Hij ons in Zijn Woord beloofd heeft h).*

- a. Joh. 4:22-24, Deut. 6:13, Matth. 4:10, Openb. 14:7 en id. 19:10.
- b. Rom. 8:26v., 1 Joh. 5:14v., Jak. 4:3. Joh. 4:24, Ps. 145:18v., Jes. 29:13.
- c. 2 Kron. 20:12. Luk. 18:13.
- d. Ps. 2:11, id. 34:19, Jes. 66:2, Ps. 51:19.
- e. Rom. 10:14, id. 8:15v., Jak. 1:6-8.
- f. Joh. 14:13v., id. 15:16, id. 16:23, Dan. 9:17-19.
- g. Matth. 7:8, Ps. 50:15, id. 91:15, id. 143:1.

Verklaring van Vraag 117.

Het is niet voldoende te weten, dat wij moeten bidden, en dat het gebed zeer nodig is, maar men dient ook te weten, hoe men recht en krachtig zal bidden, en wat tot een gebed behoort dat Gade aangenaam is, en door Hem verhoord wordt. In de Catechismus worden drie regels gegeven, waarnaar men zijn gebed (in)richten moet, zal het verhoord worden. En in die regels zijn acht verschillende voorwaarden begrepen, die alle samen in een oprecht gebed vereist worden.

1. Dat de *waarachtige God moet aangeroepen worden*, Die Zich geopenbaard heeft door het Woord der profeten en apostelen, en door de werken der schepping, der regering en der verlossing der Kerk. En die waarachtige God is de eeuwige Vader, Zoon en Heilige Geest. Want zoals wij geleerd hebben, zegt Basilius, zo zijn wij gedoopt, en zoals wij gedoopt zijn, zo geloven wij, en zoals wij geloven, zo aanbidden wij de Vader, de Zoon en de Heilige Geest. (Lansbergen). Daartoe behoort zelfs het gebod van Gods Wet (Deut. 6:13), dat Christus in het Evangelie aanhaalt (Matth. 4:10): "Den Heere uwen God zult gij aanbidden en Hem alleen dienen"; welk gebod ook alle Godzaligen onder het Oude Testament, en Christus Zelf met de Apostelen onder het Nieuwe Testament gehoorzaamd hebben. Dat leert ook de rede zelf. Want men behoort Degene aan te roepen, Die ons kan en wil helpen, en Die weet op welke manier Hij ons zal kunnen helpen. Alleen God is Degene bij Wie dit alles te vinden is. Want Hij wil ons helpen, omdat Hij een barmhartig God is, Die de mensen liefheeft, en ons zulks beloofd heeft (Ps. 50:15, id. 91:15, id. 145:10). Hij kan ons helpen, omdat Hij almachtig is (Ef. 3:20). Ook weet Hij, hoe Hij ons helpen zal, omdat Hij alle dingen weet en de harten en nieren doorzoekt (1 Kon. 8:39, Jer. 17:10). Dus volgt daaruit, dat alleen God moet aangeroepen worden.

2. Dat men denke aan *Gods bevel*. Want zonder bevel zouden wij er niet zeker van zijn, dat onze gebeden Gode behagen (Matth. 7): Maar als ons gemoed op het bevel van God let, dan gelooft het ook stellig, dat onze gebeden Gode aangenaam zijn, omdat een dienst naar het Woord Gods gedaan, Gode niet onaangenaam zijn kan. Dus moeten zij die bidden, bij zichzelf bedenken: *Ik roep U aan, o Heere, omdat Gij het bevolen hebt.*

3. Dat men ook overdenke, *welke dingen men begeren moet*. Want God wil niet, dat men tot Hem zal komen, en dat onze aandoeningen en begeerten onzeker zullen zijn, en hier en daar ronddwalen, maar Hij wil, dat wij zullen denken aan hetgeen men begeren wil. Anders is ons gebed geen godsdienst, maar een bespotting. Want zeg mij eens: Als u tot een vorst kwam om iets van hem te begeren, zonder dat u wist wat u zeggen of begeren moest, zou hij niet denken, dat hij door u bespot werd? Daarom moet men van God bepaalde dingen begeren, en die ook geoorloofd zijn en door God goedgekeurd worden. (Lansbergen). Want aangezien het onder de mensen zo toegaat, dat zij zich voegen naar de wil van hen, wier hulp zij begeren en zoeken te verkrijgen, zo betaamt het nog veel meer, dat wij in onze gebeden letten op de wil van God, opdat wij niet tevergeefs voor Hem verschijnen. En ook omdat wij niet weten wat wij zullen moeten bidden, zoals de Apostel verklaart (Rom. 8:2), daarom behoren wij onze begeerten aan de wil des Heeren te onderwerpen. Dat leert ons de apostel Johannes, wanneer hij zegt (1 Joh. 5:1), dat God ons verhoort, wanneer wij naar Zijn wil bidden. Want daarmee bedoelt hij, dat dit de regel zijn moet om goed te bidden, of dat wij anders niet bidden naar het voorschrift van Gods wil. Laat ons dus leren onze aandoeningen en genegenheden met deze toorn te bedwingen, opdat ze de gestelde grenzen ("behoorlijke palen") niet overschrijden. Want het zou ons slecht vergaan, als een ieder onzer maar alles zou mogen begeren wat hij wilde, en als God ons in alles verhoorde.

En omdat wij niet weten wat wij behoren te begeren, daarom heeft Christus Zelf ons een formulier voorgeschreven, waarin Hij beknopt in het algemeen die dingen samengevat heeft, die wij behoren te begeren. Die dingen zijn tweeërlei, n.l. *geestelijke* en *lichamelijke*. Beide wil Hij, dat wij ze van Hem zullen begeren.

De geestelijke dingen, omdat die nodig zijn tot de zaligheid, en de lichamelijke ook om twee redenen:

1. Opdat het begeren daarvan een geloofsoefening zijn zou, die in ons het vertrouwen bevestigt, dat wij de geestelijke en zaligmakende goederen zullen verkrijgen. Want niemand kan van God enige zaligmakende goederen, d.w.z. ter zaligheid dienende en noodzakelijk, verwachten, tenzij hij stellig weet, dat hij met God verzoend is, en dat God hem in genade heeft aangenomen.
2. Opdat wij aan Zijn voorzienigheid zullen denken, wetende en belijdende dat ons ook de allerminste goederen niet bij geval toekomen.

4. Dat men een *ernstige aandacht* en een *ware begeerte* hebbe naar die dingen, waarom men bidt. Want God wil niet, dat het gebed geveinsd is, maar dat het voortkomt uit de innerlijke genegenheid des harten, d.w.z. dat het niet in de mond, maar in het hart geboren wordt. Daarom zegt men zeer juist, dat een gebed een vurige begeerte is. Want niet de woorden van de mond, maar de zuchten van het hart zijn een waarachtig gebed en worden door God verhoord; zoals God tot Mozes sprak (Ex. 14:15): "Wat roept gij tot Mij?" toen hij toch in het geheel niet met de mond sprak. (Lansbergen). Zo was ook het gebed van Hanna, de moeder

van Samuël (1 Sam. 1:13), wier lippen zo werden aangeroerd, dat zij inmiddels bij haarzelf sprak en haar hart voor de Heere uitgoot. Hetzelfde geldt van David, die in zijn gebed zijn hart ophief tot de Heere (Ps. 25:1): Daarom moeten wij onze gebeden met dezelfde genegenheid van hart doen, als wij door God verhoord willen worden. Want zoals God een Geest is, zo wil Hij ook "in geest en waarheid aangebeden" zijn (Joh. 4:24). Maar Hij wordt in geest en waarheid niet aangeroepen, als men slechts met de lippen en mond bidt, en het hart intussen bezig is met andere dingen. "De HEERE is nabij allen die Hem aanroepen, allen die Hem aanroepen in der waarheid", zegt David (Ps. 145:18). Daarom klaagt de Heere over de godsdienst der Joden, en over hun gebeden, als Hij (Jes. 29:13) zegt: "Daarom dat dit volk tot Mij nadert met zijn mond en zij Mij met hun lippen eren, doch hun hart verre van Mij doen." Dus moet men alle geveinsdheid afleggen, alle bedrog om de Heere voor te liegen, alle lichtvaardigheid en onbedachtzaamheid, waardoor de gebeden, zonder aandacht, maar wat afgeprevelde worden; zoals bij het Pausdom gebeurt bij het lezen der getijden.

5. Dat wij onze *nood recht kennen* en gevoelen. Want uit dat besef, als uit een fontein, komt een vurige begeerte voort. Want men bidt niet ernstig om hetgeen men niet erg nodig meent te hebben. Maar wij hebben Gods genade en zegen nodig, zoals Nestor bij de dichter Homerus zijn zoons zeer juist vermaande:

*Er is geen mens die leeft,
die God niet nodig heeft.*

6. Dat men *zich werkelijk verootmoedigt*, door ernstig onze onwaardigheid te overdenken. Want het is nodig, dat wij de Goddelijke Majesteit ootmoedig te voet vallen. Iemand te voet vallen wil zeggen: zich op genade en ongenade overgeven. Want God is ons totaal niets verschuldigd. En wij zijn van nature kinderen des toorns en vijanden Gods, die Hij terecht zou kunnen verstoten. Daarom moet in het gebed een waarachtige vernedering en bekering des harten tot God (aanwezig) zijn. Want God verhoort de zondaars niet (Joh. 9:31), namelijk niet de hovaardige zondaars, zoals de Farizeeër er een was, van wie wij lezen bij Lukas (18:11-14). En ook de beloften van verhoring komen uitsluitend degenen toe, die bekeerd zijn. Want aangezien God de hovaardigen wederstaat en den nederigen genade geeft (1 Petrus 5:5): is het nodig, dat allen die door Hem niet verstoten willen worden, alle vertrouwen op hun eigen deugden en gerechtigheid afleggen. Dat leert de Heere in de *gelijkenis van de Farizeeër en de Tollenaar*. Want daar de Farizeeër zijn vertrouwen op zijn eigen deugden en werken stelde (hoewel hij nog wel betuigt, dat hij alles wat hij heeft, van God heeft!), wordt hij echter door God niet aangezien. Maar de Tollenaar, die alle waan van eigen waardigheid buitensluit, is- gerechtvaardigd naar huis gegaan. Dat hebben alle heiligen ijverig onderhouden, die, zo dikwijls zij voor Gods aangezicht verschenen zijn, steeds alle waan van eigen waardigheid hebben afgelegd. De voorbeelden daarvan vinden wij in Abraham, die, wanneer hij begeert met God te spreken, zegt: "Zie toch, ik heb mij onderwonden te spreken tot den Heere, hoewel ik stof en as ben" (Gen. 18:27). Zo ook David in Ps. 143: 3, en Jesaja (6:4 en 10), en Daniël (6:18, 20 en 23).

Bezwaar. Toch hebben de heiligen zich in hun gebeden mengreaal beroepen op hun gerechtigheid, zoals David, Ps. 26:1: "Doe mij recht, HEERE, want ik wandel in mijn oprechtheid"; Hiskia, Jes. 38:3: "Och HEERE, gedenk toch, dat ik voor Uw aangezicht in waarheid en met een volkomen hart gewandeld heb en wat goed in Uwe ogen is, gedaan heb." Dus mag men in de gebeden wel roemen in en op zijn waardigheid.

Antwoord. Daarmee hebben die heilige mannen geenszins op hun waardigheid willen roemen

of trots zijn. Want David spreekt daar niet van de *rechtvaardigheid* van zijn persoon, maar van *zijn zaak*, die hij met de onrechtvaardige zaak van zijn vijanden vergelijkt, opdat hij door de billijkheid van zijn zaak God des te meer zou bewegen om hem te hulp te komen. En Hiskia bedoelt niets anders te zeggen, dan dat hij uit zijn wedergeboorte bewijzen wil, dat hij een kind van God is, opdat hij God in die weg zou verbidden. Want God verklaart, dat Zijn "ogen zijn op de rechtvaardigen en Zijn oren tot hun geroep" (Ps. 34:16).

Teneinde ons nu voor God te verootmoedigen, is het nodig, dat wij zowel onze nood als onze ellende recht kennen. Want uit de oprechte kennis van beide komt de ware ootmoed voort. Onze nood is zo groot, dat hoewel onze zaken schoon schijnen en naar *onze* wens verlopen en wij aan alle kant omringd zijn met stof tot blijdschap en vrolijkheid, er toch niet één punt des tijds is, waarin ons onze nood niet aanspoort om te bidden. En onze ellende is al niet kleiner. Want wij zijn elk ogenblik aan zoveel gevaren naar lichaam en ziel onderworpen, dat de vrees ervoor niet toestaat, dat wij enige tijd met het bidden behoren op te houden. Dat ziet men echter het allerbest in de geestelijke dingen. Want wanneer ons zoveel zonden overvallen waarvan wij ons bewust zijn; en wanneer ons zoveel verzoeken bespringen, dat er geen stilstand in de strijd is hoe behoren wij dan niet onze schuld af te bidden en God ootmoedig om bijstand aan te roepen? Dus moeten wij zowel onze nood als onze ellende recht en serieus gevoelen opdat als wij aan ons ook maar het geringste toeschrijven, wij met onze ijdele opgeblazenheid niet al te licht van God afvallen.

7. *Dat wij de Middelaar kennen en op Hem ons vertrouwen stellen.* Want daardoor geloven wij stellig, dat wij en onze gebeden Gode behagen om des Middelaars wil. Zo begeert Daniel (9:17), dat hij verhoord zal worden om des HEEREN wil. En Christus gebiedt ons, dat wij de Vader "in Zijn Naam" zullen aanroepen, en Hij belooft ons ook, dat wij dan zullen verhoord worden, als Hij zegt (Jobs. 14:13): "Zo wat gij begeren zult in Mijn Naam dat zal Ik doen, opdat de Vader in den Zoon verheerlijkt worde." En zo ook (Joh. 16:23): "Voorwaar, voorwaar zeg Ik u: Al wat gij den Vader zult bidden in Mijn Naam, dat zal Hij u geven." (Lansbergen). Omdat niemand van alle mensen waardig is, dat hij zich voor God zou vertonen, heeft onze hemelse Vader Zelf, om ons van alle vrees en beschaamdheid te bevrijden, Zijn Zoon ons tot een Voorspraak en Middelaar gegeven, opdat wij onder Zijn leiding onbevreesd tot Hem zouden komen (Hebr. 13:10). Dat betekent de gebeden neerleggen op het altaar Christus, opdat ze voor Gods aangezicht mogen komen (vgl. N.G.B., art. 26).

8. *Dat wij ons vertrouwen op Gods belofte stellen, en stellig geloven, dat wij daarnaar zullen verhoord worden.* (Spindlers). Zo moeten wij ons dus steeds voor ogen stellen de beloften van God (Marc. 11:24, Jak. 1:5v.), dat Hij ons vast verhoren zal: "Roept Mij aan in den dag der benauwdheid; Ik zal er u uithelpen, en gij zult Mij eren" (Ps. 50:15). Zo ook: "Het zal geschieden, eer zij roepen, zo zal Ik antwoorden; terwijl zij nog spreken, zo zal Ik horen" Jes. 65: 24. Eveneens Joh. 14:13 en id. 16:23, al eerder aangehaald, en andere menigvuldige en rijke beloften, die God ons overal in de Heilige Schrift doet.

Deze conditie is van de vorige onderscheiden. Want daar is sprake van het geloof, waardoor wij ervan verzekerd worden, dat wij voor God, in Christus, rechtvaardig zijn. Hier is van het geloof sprake, waardoor wij geloven dat wij verhoord zullen worden door het vertrouwen, dat wij hebben op de zekerheid van Gods beloften. Zij hangen beide noodzakelijk samen, en de één kan niet zonder de andere zijn. Want wij kunnen niet stellig geloven, dat Gods beloften ons toekomen, tenzij wij ook geloven, dat wij met God verzoend zijn door Christus, zonder

hetgeen er ook geen vertrouwen zijn kan om verhoord te worden. Dus moet men Gods beloften geloven en voor zeker aannemen, dat God onze geboden verhoort, omdat Hij beloofd heeft allen te willen verhoren, die Hem op die manier aanroepen, Gal. 4:6: "Overmits gij kinderen zijt, zo heeft God den Geest Zijns Zoons uitgezonden in uw harten, Die roept: *Abba, Vader!*"; Hebr 11:6: "Zonder geloof is het onmogelijk Gode te behagen. Want die tot God komt moet geloven, dat Hij is, en een Beloner is dergenen, die Hem zoeken."

In dat vertrouwen om verhoord te worden, moet men letten op het verschil der dingen, waarom men bidt, zoals dat tevoren verklaard is. Sommige gaven zijn ter zaligheid nodig, en speciaal beloofd, zoals daar zijn de geestelijke gaven. Andere gaven zijn lichamelijk, zonder welke wij wel zalig kunnen worden, en ze zijn ons niet speciaal beloofd. De eerste moet men zonder enige conditie begeren, in het vertrouwen dat wij ze ontvangen zullen, zoals wij daarom bidden; d.w.z. speciaal elke gave, waarom wij bidden. De tweede, namelijk die lichamelijke gaven, moeten ook begeerd worden, maar onder de voorwaarde "Indien het Gode behaagt"; in het vertrouwen, dat Hij ze ons schenken zal, als ze tot Zijn eer en tot onze zaligheid zullen dienen; of dat Hij ons andere en betere gaven zal schenken, op de één of andere tijd. Zo begeert de melaatse een lichamelijke weldaad der gezondheid (Matth. 8:2): "Heere, indien Gij wilt, Gij kunt mij reinigen." En de gelovigen begeren ook niet anders, dan om op die manier verhoord te worden inzake de lichamelijke goederen; aangezien zij zo vaak dingen begeren, die voor hun zaligheid meer schadelijk dan nuttig zouden zijn, als ze verhoord werden.

Bezwaar. Wie twijfelende bidt, die mens denke niet, dat hij iets van de Heere ontvangen zal, Jak. 1:7. Maar wij bidden al twijfelende om lichamelijke goederen. Want wij bidden erom onder voorwaarde. Dus bidden wij om lichamelijke goederen niet door het geloof.

Antwoord.

1. Zij bidden niet allen zonder geloof, die twijfelende bidden. Want de aard van het geloof vereist niet, dat wij van alle lichamelijke weldaden verzekerd zullen zijn, maar alleen van de geestelijke weldaden, die ter zaligheid nodig zijn; zoals daar is de vergeving der zonden en het eeuwige leven. Bij de lichamelijke goederen is het voldoende, als het geloof zich aan Gods Woord onderwerpt, en uitsluitend begeert en verwacht hetgeen tot de zaligheid dient.

2. Bovendien is het ook niet waar, dat hij die onder voorwaarde bidt, twijfelende bidt. Hoewel wij dus onder voorwaarde bidden, toch twijfelen wij dan niet, maar geloven dat wij de lichamelijke goederen die wij van God begeren, verkrijgen zullen, als ze ons ter zaligheid nodig zijn; en wij weigeren verhoord te worden, als ze ons schadelijk zullen zijn. Dus kunnen wij toch wel in het geloof bidden, hoewel wij onder voorwaarde bidden. Want het geloof onderwerpt zich aan het gehele Woord van God, en wil naar Zijn Woord en wil verhoord worden. Nu is dit Gods wil, dat wij om geestelijke weldaden zonder voorwaarde bidden, en om de lichamelijke onder conditie; en dat wij stellig zullen geloven, dat wij' de geestelijke, alle in het algemeen, en een ieder ervan in het bijzonder, en de lichamelijke verkrijgen zullen, in zover die tot eer van God en tot onze zaligheid nuttig zijn. Dus als wij zo bidden, dan twijfelen wij niet, of wij wel zullen verhoord worden.

Daaruit blijkt, waarin de *gebeden der Godzaligen* en die der *goddelozen verschillen*. De Godzaligen proberen die condities in hun gebeden na te komen. De goddelozen daarentegen laten óf al die condities na, óf wanneer zij er één of twee nakomen, dan dwalen zij in de andere. Sommigen vergrijpen zich al direct bij het begin, door te dwalen in de kennis van het Wezen en de wil van God, en zo verbreken zij de eerste conditie. Anderen dwalen in de dingen waarom men bidden moet, aangezien zij verkeerde, of onzekere of ongeoorloofde dingen begeren. Sommigen bidden om die dingen op een geveinsde manier, anderen uit een

besef van hun nood. Sommigen niet uit een vertrouwen Op de Middelaar, anderen volharden in hun boze daden, en denken dat zij toch verhoord zullen worden. Weer anderen bidden vol wantrouwen om dingen, die ter zaligheid nodig zijn, en tenslotte zijn er ook, die bidden zonder eens te denken aan de belofte van God, en dus ook niet door het geloof bidden.

Hetgeen gezegd is over de condities van een oprecht gebed, dat kan veel korter in vier hoofdpunten worden samengevat.

1. *Wie* men aanroepen moet, n.l. alleen de ware God, Die in de Gemeente geopenbaard is, Matth. 4:10: "Den Heere uw God zult gij aanbidden en Hém alleen dienen."
2. *Waarom* men Hem moet aanroepen, of waarom men bidden moet; namelijk enerzijds omdat God het bevolen heeft, opdat wij zouden weten, dat onze gebeden Gade aangenaam zijn, die Hij Zelf eist anderzijds ook, omdat Hij beloofd heeft ons te verhoren, opdat wij uit het geloof zouden bidden.
3. *Wat* men begeren moet. a. Dat men bidde om geestelijke en lichamelijke goederen. b. Dat men bepaalde dingen begeert. c. Dat men op het verschil lette, dat bij het bidden, om die dingen in acht genomen moet worden, namelijk, dat de geestelijke dingen zonder voorwaarde, en de lichamelijke onder conditie begeerd worden.
4. *Hoe*, door geloof en met bekering. Want zonder bekering kan niemand door het geloof bidden (Ps. 145), en zonder geloof kan niemand Gode behagen, noch verzekerd zijn verhoord te zullen worden (Hebr. 11:6, Jak. 1:7).

4. Om welke dingen men bidden moet.

Vraag 118: *Wat heeft ons God bevolen van Hem te bidden?*

Antwoord: *Alle geestelijke en lichamelijke noodddruft a), welke de Heere Christus begrepen heeft in het gebed, dat Hij ons Zelf geleerd heeft.*

- a. Jak. 1:17, Matth. 6:33.

Verklaring van Vraag 118.

Spindlerus. Deze vraag is ook zeer nodig en nuttig, opdat wij niets ongeschikts of onbehoorlijks, uit vleselijke begeerte, dat schadelijk zou zijn of ons tot zonde zou dienen in strijd met Zijn gebod bidden. Dat heeft ook Plato, die wijze heidense filosoof (In Alcib. 2. vel de toto) erkend, als hij uit een oude dichter aanhaalt, dat dit de beste manier van bidden is, dat men God bidt, of Hij ons geven wil wat goed en nuttig is, of wij het nu bidden, ja dan neen; en of Hij het verkeerde, al zouden wij er ook om bidden, van ons wil afwenden. En daarin heeft die heiden¹ zeer juist geoordeeld. Want er is niets zo gevaarlijk dan van de Heere te bidden., hetgeen onze begeerte ons voorschrijft. Daarvan hebben wij een voorbeeld in de moeder van de zonen van Zebedeüs (Matth. 20:20vv.), die, toen zij bad of één van haar zoons aan Christus' rechterhand, en de ander aan Zijn linkerhand zou mogen zitten niet wist - zoals Christus getuigt -, wat zij bad.

Bastingius. Wat het nu is, waarom wij bidden moeten, wordt hier in het kort verklaard, n.l.

---

¹ V.d. Honert heeft hier ingevoegd "met Socrates en Juvenalis".

geestelijke en lichamelijke nooddrift, zodat alles wat wij nodig hebben, daaronder begrepen is, en er niets overblijft, dat wij bij iemand anders zouden kunnen of behoren te zoeken, aangezien onze God dat alles van Hem alleen gebeden wil hebben, en beloofd heeft te geven, en overvloedig toe te werpen.

Met *geestelijke nooddrift* wordt bedoeld hetgeen de ziel aangaat, en dient tot alle geestelijke gaven, om God in dit leven recht te kennen, in Hem te geloven, Hem Godzalig te dienen, enz., opdat wij hiernamaals niet Hem eeuwig mogen leven. Verder wat dient tot opbouw van de gelovigen in het algemeen, en tot verbreiding van het Koninkrijk van Christus, enz.

Onder de *lichamelijke nooddrift* wordt verstaan alles, wat het lichaam tot zijn onderhoud nodig heeft, en tot goede welstand, vrede en regering van der wereld dient, waarin de gelovigen hun verblijf ("herberg") hebben, zolang zij in dit leven zijn; zoals dat hierna, elk te zijner plaatse, nader aangewezen en verklaard zal worden.

Om al die dingen te bidden, moet men letten op het tevoren aangewezen *onderscheid*, n.l. dat de dingen die Gods eer en de zaligheid onzer ziel betreffen, heel eenvoudig ("simpel") van God gebeden moeten worden, en wel zonder enig uitbeding of voorwaarde, met de zekerheid dat die ons gegeven zullen worden. Want zoals wij verplicht zijn om Gods eer te bevorderen en onze zaligheid te zoeken, en God daarom te bidden, zo zijn dit zaken, die Gode behagen, die wij in geen geval missen kunnen, en die God bereid is stellig te geven aan allen, die Hem van harte, uit een waar geloof, daarom aanroepen.

Maar de *lichamelijke* nooddrift die wij kunnen missen en zonder welke wij kunnen zalig worden, en God Zijn eer kan behouden die moeten wij bidden met een aanhangsel, beding of voorwaarde van *de wil van God*; zoals de gelovigen gaarne hun wil aan die van God onderwerpen, zoals zij trouwens schuldig zijn te doen. Daar wij dus, belangende de lichamelijke nooddrift, niet weten wat Gods wil is, aangezien wij van elk geen bijzondere belofte hebben, wanneer, waar, wat en hoeveel God believen zal daarvan aan een ieder te geven; en wij ook niet weten, wat dienaangaande Gode heerlijk en onszelf of hun, voor wie wij bidden, nuttig en zalig zou zijn, zo moeten wij de vervulling ("uytrichting") van de tijdelijke nooddrift geheel en alleen aan de Heere God overlaten ("bevelen"). Als het dient tot Zijn eer en onze zaligheid; of Hij het dan geven wil; en als het anders is, of dan Zijn goede wil, en niet de onze geschiede. Zo bad de melaatse, Matth. 8:2: "*Heere, indien Gij wilt, Gij kunt mij reinigen.*"

Bezwaar 1. Christus zegt in Joh. 16:23: "Al wat gij den Vader zult bidden in Mijnen Naam, dat zal Hij u geven", en in Markus 11:24: "Alle dingen die gij biddende begeert, gelooft, dat gij ze ontvangen zult, en zij zullen u geworden." Dus mogen wij alle dingen zonder conditie begeren.

Antwoord. Dat volgt daaruit niet. Want zulke algemene beloften die op de ene plaats zonder enige uitzondering verhaald werden, dienen verstaan, uitgelegd en bepaald te worden naar de aard van andere teksten uit de Schrift, zodat ze gericht worden tot Gods eer en onze zaligheid; niet volgens ons verstand en oordeel, dat — daar het verdorven is — daarin zou kunnen feilen, maar naar de goede wil en het oordeel van onze goedertieren Vader, Die alleen wijs is, en de zaken recht verstaat en oordeelt. En daarom bepaalt Johannes dat woordje "al", door te zeggen, 1 Joh. 5:14: "Dit is de vrijmoedigheid, die wij tot hem hebben, dat zo wij iets bidden naar Zijnen wit, Hij ons verhoort."

Bezwaar 2. Christus zegt in Joh. 6:27: "Werkt niet om de spijs die vergaat", en in Matth. 6:25: "Zijt niet bezorgd voor uw leven." Dus wordt het bidden om lichamelijke dingen verboden.

Antwoord. Die teksten moeten niet letterlijk, maar figuurlijk opgevat worden, opdat ze niet in strijd komen met andere teksten. Dus moet het woordje "niet" verslaan en uitgelegd worden als "niet alleen", "niet zozeer", enz.

5. Over het formulier des gebeds, dat Christus ons heeft voorgeschreven.

Vraag 119: Hoe luidt dat gebed?

Antwoord: *Onze Vader, Die in de hemelen zijt. Uw Naam worde geheilgd. Uw Koninkrijk kome. Uw wil geschiede gelijk in den hemel, alzo ook op de aarde. Geef ons heden ons dagelijks brood. En vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onzen schuldenaren. En leid ons niet in verzoeking, maar verlos ons van den boze. Want Uw is het Koninkrijk en de kracht en de heerlijkheid, in dor eeuwigheid. Amen."*

- a. Matth. 6: 9-13, Luk. 11:2-4.

Verklaring van Vraag 119.

Lansbergen. Twee dingen zijn de mens nodig om goed tot God te bidden. Het eerste is, dat hij alle wetten en voorwaarden kent en onderhoudt die in een goed-gesteld gebed (aanwezig) moeten zijn. Het tweede is, dat hij een volmaakt formulier bezit, waarnaar hij zijn gebeden kan richten. Het eerste is tot dusver tevoren verklaard. Over het tweede wordt nu in déze Vraag gehandeld. Aangezien onze nood zo veelvuldig en onze blindheid des harten zó groot is, "dat wij niet weten, wat wij bidden zullen, gelijk het behoort" (Rom. 8:26), heeft God ons Zijn Zoon tot een Leermeester gegeven, om onze gebeden te richten en ons de juiste manier om te bidden voor te schrijven.

Dat formulier des gebeds, dat door Christus aan Zijn discipelen en aan de ganse Kerk voorgeschreven is, wordt door twee Evangelisten, n.l. *Matthéüs* en *Lukas*¹ meegedeeld (Matth. 6:9-13, Luk. 11:2-4). Dat gebed is ongetwijfeld het allerzekerste en volmaaktste. Want het is ons gegeven en geleerd door Gods eigen Zoon, Wiens woorden de hemelse Vader altijd erkent en verhoort. Het bevat ook in zo kort mogelijke vorm ("op het kortste") alle dingen, die men begeren moet, en die tot de nooddrift der ziel en des lichaam behoren. Ten slotte is het ook een regel, waarmee al onze gebeden dienen overeen te komen.

Nu wordt hier de *vraag* aan de orde gesteld, of wij ook zo gebonden zijn aan dit formulier, dat men bij het bidden geen ander zou mogen gebruiken?

Antwoord. Christus wil niet, dat wij geheel *en* al aan deze woorden gebonden zullen zijn. Want het formulier is alleen daartoe ingericht, opdat wij de wijze waarop, en de dingen zouden weten, hoe en waarom wij bidden moeten. En wij hebben wel menigmaal bepaalde bijzondere weldaden nodig, die wij ook in het bijzonder dienen te kennen en van God te begeren, zoals er geschreven is in Joh. 14:13: "En zo wat gij begeren zult in Mijn Naam, dat zal Ik doen"; Jak. 1:5: "Indien iemand van u wijsheid ontbreekt, dat hij ze van God hogere, Die een iegelijk mildelijk geeft en niet verwijt; en zij zal hem gegeven worden"; Matth. 24:20: "Doch bidt, dat uw vlucht niet geschiede des winters noch op een sabbat." Daartoe dienen vele voorbeelden van de gebeden, die in het Oude en Nieuwe Testament voorkomen, welke gebeden, wat de woorden betreft, van dit formulier verschillen; zoals het gebed van Josafat (2 Kron. 20:6), van Salomo (2 Kon. 8), van Daniël (Dan. 9), van Christus Zelf (Joh.

---

¹ Bij V.d. Honert lezen we hierbij: "met een klein verschil in woorden".

17), en van de Apostelen (Hand. 4:24), en die toch door God verhoord werden. Want daaruit volgt dus, dat het door Christus voorgeschreven formulier gebruikt mag worden, of ook wel mag nagelaten worden.

Bezwaar. Alleen het allerbeste en allervolmaaktste formuliergebed behoort gebeden te worden. Van die aard was het formulier, door Christus voorgeschreven. Want er kan door ons geen beter gevonden worden, en wij behoren trouwens niet wijzer te zijn dan Christus. Dus moet dan alleen dat formulier gebeden worden.

Antwoord. Men behoort alleen dat formuliergebed te bidden, dat het beste en volmaaktste is, niet alleen dat in het algemeen, maar ook dat in het bijzonder elke zaak betreft, waar men om bidden moet. Maar dit formulier bevat alleen in het algemeen de weldaden, waar men om bidden moet, waarom er alle bijzondere weldaden dienen gesteld te worden. En zeker, men kan geen beter woorden en geen beter formulier vinden om de dingen, die men begeren moet, in het algemeen tot uitdrukking te brengen, dan dit. En daarom is in dat opzicht het formulier van Christus het allerbeste en -volmaaktste, waaraan wij ons, als wij in het algemeen om deze dingen bidden, terecht houden. Maar wat de bijzondere gebeden betreft, waarvan Christus ook wil dat de Godzaligen ze in hun gebeden begeren zullen, dan is dat het beste formulier, dat die bijzondere dingen het allerbeste uitdrukt.

Aanhoudend bezwaar. De bijzondere dingen worden onder het algemene begrepen. Dus warmer Christus gebiedt en leert om te bidden om bepaalde dingen in het algemeen, dan gebiedt en leert Hij ook te bidden om de bijzondere, en daarom is dit formulier ook wat die bijzondere dingen betreft het beste.

Antwoord. Wij geven wel toe, dat ook de bijzondere dingen in dat formulier begeerd worden, maar niet nadrukkelijk. En God wil ook, dat wij met name zullen begeren hetgeen ons nodig is, opdat het gebed uit een oprechte aandoening des harten voortkome. Wanneer wij dan zo bidden, dan wijken wij niet van het gebed van Christus af. Want wij bidden volgens dat gebed, als volgens een regel. De samenvatting van het antwoord is: *Wanneer Christus gebiedt, dat wij iets in het algemeen zullen bidden, dan gebiedt Hij ook, dat wij om alle bijzondere dingen zullen bidden, die daaronder begrepen zijn.* Dus hetgeen in Zijn formulier in het algemeen gesteld is, dat gebiedt Hij ook in het bijzonder. We verklaren, opdat wij daardoor er des te beter toe gebracht worden om onze nood te overdenken en te gevoelen, en vurig te begeren, dat God in onze nood helpen wil. Maar opdat wij dat kunnen doen, zijn ons enkele bijzondere formulieren nodig te bidden, die echter alle tezamen overeen moeten komen met het formulier, dat Christus ons voorgeschreven heeft. Daarom verklaart Augustinus, ad Probum, dat alle gebeden der heiligen, die in de Schrift gevonden worden, in het Gebed des Heeren begrepen zijn. En hij zegt er nog bij, dat het vrijstaat, om met andere en verschillende woorden, maar wel over dezelfde dingen, bij het bidden te spreken; maar dat het niet vrij behoort te staan, om over andere dingen te spreken.

ZONDAG 46.

Verklaring van de inleiding van het Gebed des Heeren.

De inleiding van het Gebed des Heeren bestaat uit de aanspraak van Hem, tot Wie wij moeten bidden en aanroepen. En zoals wanneer men bepaalde hoge heren uit deze wereld zal aanspreken, het betamelijk is om hen aan te spreken met de hun toekomende eretitels, zo moeten wij ook doen, wanneer wij God door het gebed zullen aanspreken. Er zijn tal van titels, waarmee God zou kunnen genoemd en aangesproken worden, zoals bij voorbeeld "Schepper des hemels en der aarde", "Rechter der ganse aarde", "HEERE der heirscharen" en dergelijke meer, die wel meer voortreffelijkheid en grootsheid schijnen te bevatten, en groot ontzag verwekken. Maar omdat zulke titels ons een al te grote schrik en vrees zouden kunnen inboezemen, heeft ons de Heere Christus geleerd om God aan te spreken met de titel "Onze Vader, Die in de hemelen zijt", aangezien deze de aller-geschiktste is, om ons op te wekken tot al die deugden, die in het gebed vereist worden. Deze titel wordt in deze Zondagsafdeling verklaard, en wol 1. De woorden; "Onze Vader", in Vraag 120, en 2. De woorden "Die in de hemelen zijt", in Vraag 121.

Vraag 120: *Waarom heeft ons Christus geboden God alzo aan te spreken: "Onze Vader"?*

Antwoord: *Opdat Hij van stonden aan in het begin van ons gebed, in ons de kinderlijke vreze en vertrouwen ("toeverzicht") tot God verwekke a), welke beide de grond van ons gebed zijn, namelijk dat God onze Vader door Christus geworden is, en dat Hij ons veel minder afslaan zal hetgeen wij Hem met een recht geloof bidden, dan onze vaders ons aardse dingen ontzeggen b).*

- a. Joh. 1:12v., id. 20:17, Rom. 8:14-17, Ef. 1:5v., 1 Joh. 3:1.
- b. Deut. 32:6, Mal. 1:6, Matth. 7:9-11, Luk. 11:12v.

Verklaring van Vraag 120.

Bastingius. Onze blindheid en onkunde is in de dingen, die Gods eer en onze zaligheid betreffen, zo groot, dat wij niet weten, hoe wij tot God zullen bidden en Hem aanspreken, zoals dat behoort. Daarom heeft Christus, om onze zwakheid te hulp te komen, Zijn discipelen en voorts heel de Kerk, dit voorschrift van een volmaakt gebed ter navolging gegeven

Het Gebed des Heeren bestaat uit drie delen, namelijk uit het begin, uit de inleiding, daarna zes beden, en het besluit.

De inleiding luidt: "Onze Vader, Die in de hemelen zijt."

Die *inleiding* heeft weer twee delen: 1. De waarachtige God wordt aangesproken met de woorden "Onze Vader." 2. Hij wordt aldus beschreven: "Die in de hemelen zijt." Christus heeft ons geleerd om onze inleiding te houden, omdat God met behoorlijk ontzag en eerbied wil aangeropen zijn. Die eer bestaat in:

- 1. Een ware kennis.
- 2. Een vast vertrouwen.

3. Een oprechte gehoorzaamheid. Die gehoorzaamheid bevat weer: a. ware liefde, b. vreze, c. hoop, d. ootmoed, en e. geduld.

"Onze Vader": God is onze Vader.

1. Vanwege de schepping, zoals Adam speciaal een "zoon van God" heet, Luk. 3:38: "Seth, den zoon van. Adam, den zoon van God."

2. Vanwege de verlossing, omdat Hij ons, door en om Zijn Zoon, de Middelaar, verlost en weer in genade aangenomen heeft. Want alleen Christus is de eniggeboren en natuurlijke Zoon van God; en wij, die van nature kinderen des toorns zijn, zijn door God, om Christus' wil, tot zonen of kinderen aangenomen.

3. Vanwege de heiligmaking of wedergeboorte door de Heilige Geest.

God wil weer doet ons aanroepen worden met de naam *"Vader."*

Allereerst, opdat wij daardoor gebracht zouden worden tot kennis en aanroeping van de enige en waarachtige God, Die Zichzelf in de Kerk geopenbaard heeft als de Vader van onze Heere Jezus Christus, en Die om Zijnentwil ook onze Vader is, niet alleen omdat Hij ons geschapen heeft (want op die manier is Hij een Vader van alles wat Hij schiep), maar omdat Hij ons door en om Jezus Christus, Zijn eniggeboren Zoon, de Middelaar, tot kinderen heeft aangenomen. "Ik vare op tot Mijn Vader en uw Vader", Joh. 20:17, en omdat Hij ons door de Heilige Geest wederbaart en ons alles geeft wat ter zaligheid nodig is.

Ten tweede, opdat in ons een waarachtige eerbied voor God verwekt wordt. Want aangezien Hij onze Vader is, laten wij ons dan ook als Zijn kinderen gedragen, en niet zulk een liefde en eerbied voor Hem ontstoken worden als kinderen voor hun vader betaamt, vooral zulke kinderen, die uit genade tot kinderen aangenomen en Zijn weldaden onwaardig zijn.

Lansbergen. Daaraan herinnert Mozes de Joden, als hij hen als volgt bestraft, zeggende: "Zult gij dit den HEERE vergelden, gij dwaas en onwijs volk? Is Hij: niet uw Vader, Die u verkregen, Dier gemaakt en u bevestigd heeft?" (Doet. 32:6). Want Hij bestraft ze, omdat zij God niet gehoorzaam zijn geweest, en door de naam "Vader" wil hij hen weer terugbrengen en opwekken tot gehoorzaamheid. Een dergelijke bestraffing en verwijt laat God het ongehoorzame volk horen bij de profeet Maléachi, als Hij zegt (Mal. 1:6): "Ben Ik dan een Vader, waar is Mijn eer? En ben Ik een Heere, waar is Mijn vreze?" Zo dikwijls als wij dus denken aan de naam "Vader", zo vaak moeten wij ook denken aan de gehoorzaamheid en eerbied, die wij aan onze hemelse Vader schuldig zijn.

Ten derde. Opdat in ons, ontstoken worde een vast vertrouwen, dat wij verhoord zullen worden. Want aangezien God, Die wij aanroepen, onze Vader is en ons ook zozeer bemint, dat Hij Zijn eniggeboren Zoon voor ons overgegeven heeft, zo zal Hij ons immers ook met Hem alle dingen schenken, wat ons ter zaligheid nodig is; zoals geschreven staat (Rom. 8:32): "Die ook Zijn eigen Zoon niet gespaard heeft, maar heeft Hem voor ons allen overgegeven, hoe zal Hij ons ook met Hem niet alle dingen schenken?" en Matth. 7:11: "Indien dan gij, die boos zijt, weet uw kinderen goede gaven te geven, hoeveel temeer zal uw Vader, Die in de hemelen is, goede gaven geven dengenen, die ze van Hem bidden."

Lansbergen. Zo wordt dus door het woord "Vader" in de gelovigen zulk een vertrouwen

opgewekt, dat zij ervan verzekerd zijn, zoals er in de Catechismus staat, dat God hun veel minder zal afslaan hetgeen zij Bern met een recht geloof bidden, als onze vaders ons aardse dingen ontzeggen. Want daar Zijn liefde tot ons zoveel groter en voortreffelijker is dan alle liefde der ouders tot hun kinderen, zo zal Hij ook veel meer alle mensen in goedheid en barmhartigheid overtreffen. En derhalve kan het niet geschieden, dat Hij ons weigeren zou, hetgeen ons de ouders niet zouden weigeren, als zij het doen konden. Ja, wij moeten vast vertrouwen, dat al was het dat alle vaders al hun vaderliefde aflegden en hun kinderen in de steek lieten dat Hij ons toch niet zou kunnen verlaten. Want Hij kan Zichzelf niet verloochenen (2 Tim. 2). Dat verklaart Hij Zelf in Jes. 49:15: "Kan ook een vrouw haar zuigeling vergeten, dat zij zich niet ontferme over den zoon haars buiks? Ofschoon dezen vergate, zo zal Ik toch u niet vergeten." Het fundament van deze vertroosting ligt zo vast, dat het ook door de bewustheid der zonden niet verzwakt kan worden. Want omdat een zoon onder de mensen zijn zaak bij zijn vader door geen beter voorspraak kan behartigen, en zijn verloren goede gunst terug kan krijgen, dan dat hij zelf, nederig en deemoedig, zijn schuld belijdt en de vader om genade smeekt (want de Vaderlijke ingewanden kunnen zich dan niet langer bedwingen, maar moeten door zulke smekingen bewogen worden), hoe zou dan de Vader van alle barmhartigheid en de God aller vertroosting de tranen en het zuchten van Zijn kinderen, die Hem aldus aanroepen, niet verhooren? Daarom zingt David zeer juist van Gods Vaderlijke lankmoedigheid in Ps. 103:13: "Gelijk zich een vader ontfermt over de kinderen, ontfermt Zich de HEERE over degenen, die Hem Vrezen." Ook Christus stelt ons de overvloed van die barmhartigheid voor ogen, in de gelijkenis van de verloren zoon (Luk 15:20), waar de vader over de zoon, hoewel hij zwaar tegen hem gezondigd had, toen hij terugkeerde, en hem van verre zag met innerlijke ontferming bewogen werd, en toelopende hem om de hals viel en hem kuste, en niet wachtte tot hij hem om genade bad. Maar hij voorkomt hem en neemt hem in genade aan. En daarmee nu geeft de Heere te kennen, dat nademaal er zulk een grote zachtmoedigheid gevonden wordt in een aards mens, wij des te overvloediger genade behoren te verwachten van onze hemelse Vader, Die op het allervolmaaktst goed en goedertieren is, hoewel wij zeer zwaar tegen Hem zouden gezondigd hebben, als wij ons maar tot Zijn barmhartigheid begeven.

"Onze." Waarom zullen wij niet zeggen mijn Vader, maar *Onze* Vader? Opdat daardoor het vertrouwen, verhoord te worden, in ons gewekt worde, en opdat wij mogen weten en vast geloven, dat wij kinderen van God zijn, aangezien de eniggeboren Zoon van God, Die bet recht en de macht heeft om ons Zijn waardigheid mee te delen, ons gebiedt, dat wij God niet alleen "Vader" zullen noemen, maar ook "onze" Vader; en bovendien, dat wij niet alleen bidden, maar dat de gehele Gemeente mét ons bidt; en dat daarom God mijn en uw gebeden stellig verhooren wil, omdat Hij de gebeden der gehele Gemeente niet kan verwerpen, maar die stellig verhoort, volgens de belofte in Matth. 18:19v.: "Wederom zeg Ik u, indien er twee van u samenstemmen op de aarde over enige zaak, die zij zouden mogen begeren, dat die hun zal geschieden van Mijn Vader, Die in de hemelen is. Want waar twee of drie vergaderd zijn in Mijn Naam, daar ben Ik in het midden van hen."

Bezwaar. Maar, zou iemand kunnen zeggen, men moet menigmaal thuis bidden, waar de Gemeente niets van afweet.

Antwoord.

1. De hele Gemeente bidt steeds voor zichzelf én voor haar leden, vanwege de goede geneigdheid en begeerte daartoe. Liefde en begeerte is een vaste en ingewortelde eigenschap, die ook blijft, als men slaapt. Zij is geen hartstocht of aandoening van het hart, die weer spoedig verdwijnt. Dus ook dan wanneer ge thuis bidt met woorden, dan bidt toch de hele

Gemeente met haar goede geneigdheid.

2. Opdat wij herinnerd worden aan ons ambt, d.w.z. aan de onderlinge liefde, waardoor alle Christenen onderling behoren verenigd te zijn en voor elkaar te bidden: Christus heeft ons al direct bij het begin, niet zonder oorzaak willen herinneren aan de onderlinge liefde. Want zonder de liefde tot onze naaste kunnen wij niet vast vertrouwen, dat wij door God zullen verhoord worden. Want als wij voor God verschijnen en voor geen broeders houden degenen, die Hij wel voor kinderen houdt, dan zal Hij ons voorzeker ook niet voor kinderen houden. Daarom zegt de Apostel: "Ik wil dan, dat de mannen bidden in alle plaatsen, opheffende heilige handen zonder toorn en twistbug", 1 Tim. 2:8, opdat zij zo in het algemeen eendrachtig hun gebeden zullen bijeenbrengen. En er is ook geen geloof zonder liefde tot de naaste, Gal. 5:6, en zonder geloof bestaat er geen oprecht gebed: "Al wat uit het geloof niet is, dat is zonde."

Daaruit putten de armen een bijzondere troost, n.l. dat God geen Aannemer des persoons is, omdat Hij in het algemeen een Vader is van ons allen, en dat Hij daarom zowel de armen als de rijken als Zijn kinderen erkent (Hand. 10:34, Gal. 2:6, Kol. 3:26).

Bezwaar. Ons wordt geboden dat wij de Vader zullen aanroepen. Dus wordt ons niet bevolen om de Zoon en de Heilige Geest ook aan te roepen.

Antwoord.

1. Men kan hierop antwoorden, dat de Naam "Vader" hier verstaan wordt van het Wezen Gods, zoals de naam "God" zo verstaan wordt, als Hij tegenover de schepselen gesteld wordt. Want wij noemen de waarachtige God, Die wij aanroepen, Vader, ten opzichte van de schepselen. En Deze is niet alleen de Persoon des Vaders, maar ook de Persoon des Zoons, Die Jesaja (9:5) noemt "Vader der eeuwigheid", of "eeuwige Vader"; en zo ook de Persoon van de Heilige Geest.

2. En toch, opdat de ketters niets te lasteren hebben, antwoorden wij en geven wij toe, dat de Naam "Vader" bedoeld wordt voor de eerste Persoon der Heilige Drie-eenheid, en dat daarmee de Persoon van de Vader aangeroept wordt. Maar daaruit volgt niet, dat de Zoon en de Heilige Geest van de aanroeping uitgesloten worden. Want wanneer in de uiterlijke werken en in de dienst van God de ene Persoon der Drie-eenheid genoemd wordt, dan worden de andere Personen niet uitgesloten. En dat de Zoon niet buitengesloten kan worden van de aanroeping, en dus ook niet van de Godheid, bewijst:

(1). De onderlinge verhouding, die er van eeuwigheid tussen de Vader en de Zoon bestaat. Want de Vader kan niet aangeroept worden, of men denkt ook aan de Zoon. En beiden zijn Zij niet zonder de Geest. En wij zijn ook door de Geest tot kinderen Gods geworden in de Zoon; waarom Hij ook "de Geest der *aanneming tot kinderen*" heet, Rom. 8:15.

(2). Christus is het, Die de Heilige Geest geeft, Joh. 20:22, Hand. 2:33. Dus Hij is het, van Wie wij Hem moeten begeren en bidden.

(3). Christus gebiedt Zelf dat wij Hem aanroepen zullen, Joh. 14:14: "Zo gij iets begeren zult in Mijnen Naam, Ik zal het doen."

(4). De Apostolische Kerk heeft de Naam van Christus aangeroept, Hand. 7:59: "En zij stenigden Stéfanus, aanroepende en zeggende: Heere Jezus, ontvang mijn geest"; id. 9:14: "Hij (Saulus heeft hier macht van de overpriesters, om te binden allen die Uwen Naam aanroepen", en vers 21: "Is deze niet degene, die te Jeruzalem verstoorde die dezen Naam aanriepen?" 1 Kor. 1:2: "Den geroepen heiligen, met allen dien de Naam, van onzen Heere Jezus Christus aanroepen in alle plaats, beide hunnen en onzen Heere." Dus volgt daaruit, dat ook Christus terecht door ons aangebeden wordt, en waarachtig God is. En zo behoort ook

naast de Vader en de Zoon de Heilige Geest aangeroepen te worden, 2 Kor. 13, zoals wij ook in Zijn Naam gedoopt worden, Matth. 28:19.

Aanhoudend bezwaar 1. Christus is onze Broeder. Dus is Hij niet onze Vader.

Antwoord. Hij is onze Broeder, omdat Hij Mens is; en onze Vader, omdat Hij onze God, Schepper en Verlosser is, Jes. 9:5: "Vader der eeuwigheid."

Aanhoudend bezwaar 2. Om Wiens wil wij in genade aangenomen worden door de Vader, Die is de Vader niet. Want anders zou Degene Die aanneemt, én Degene om Wiens wil de aanneming plaatsheeft, Eén en Dezelfde zijn. Maar wij worden om Christus, de Zoon, in genade aangenomen door de Vader. Dus is Christus geen Vader, of ook niet Dezelfde Die de Vader is.

Antwoord. Wij geven dit toe, verstaan zijnde van de Persoon, dat Christus niet dezelfde Persoon is als de Vader. Maar niet van het Wezen want Hij Die aanneemt en Degene om Wiens wil wij aangenomen worden, is één en dezelfde God; hoewel wat betreft de Persoon, de Vader Die ons aanneemt, een Ander is. En wij worden ook om des Zoons wil aangenomen, omdat Hij de Middelaar is. Maar omdat Hij God is, van hetzelfde Wezen als de Vader, daarom is Hij ook Zelf Degene, Die ons met de Vader in genade aanneemt.

Bezwaar 2. Een vader behoort zijn kinderen geen enkel ding te weigeren. Maar God weigert ons vele dingen. Dus is God onze Vader niet.

Antwoord. Een vader weigert zijn kinderen geen enkel ding, namelijk dat zij nodig hebben en hun tot zaligheid strekt. Maar hij weigert hun alles wat hun onnut, schadelijk en onnodig is, omdat hij hun vader is en hij het welzijn en de zaligheid van de kinderen tracht te bevorderen. Datzelfde doet God ook, door ons alle lichamelijke en geestelijke dingen te schenken, die ons nodig, nuttig en zalig zijn, Luk. 11:13, Jak. 1:5.

Vraag 121: *Waarom wordt hier bijgevoegd: "Die in de hemelen zijn"?*

Antwoord: *Opdat wij van de hemelse Majesteit Gods niet aards zouden denken a), en van Zijn almacht, alle nooddrift des lichaams en der ziel verwachten b).*

a. Jer.23:23v., Hand. 17:24v. en 28v.

b. Ps. 65:3, Rom. 10:12.

Verklaring van Vraag 121.

De hemel betekent hier de woonplaats van God, van de heilige engelen en van de zalige mensen, waarvan God bij de profeet Jesaja, hfdst. 66:1 spreekt: "De hemel is Mijn troon", en Christus in Joh. 14:2 zegt: "In het huis Mijns Vaders zijn vele woningen."

Lansbergen. En van God wordt gezegd, dat Hij in de hemelen is. Niet, dat Hij daarin zou besloten zijn. Want Salomo getuigt (1 Kon. 8:27), dat de hemel en aller hemelen hemel Hem niet kan bevatten, en Hij Zelf betuigt door de profeet Jesaja (66:1 en in Hand. 7:49), dat de hemel Zijn troon is, en de aarde de voetbank Zijner voeten. Daaruit blijkt, dat Hij niet a.h.w. in de hemelen besloten, of in enige plaats begrepen is, maar dat Hij alomtegenwoordig is; zoals Hij Zelf verklaart, Jer. 23:23v.: "Ben Ik een God van nabij, spreekt de HEERE, en niet een God van verre? Vervul Ik niet den hemel en de aarde? spreekt de HEERE."

Hoewel God door Zijn oneindig Wezen alomtegenwoordig is, zo getuigt de Schrift toch, dat Hij vooral in de hemel woont, omdat Hij daar glorieuzer en met groter heerlijkheid (bekleed)

is dan in de wereld, en omdat Hij daar Zichzelf onmiddellijk heeft geopenbaard.

En ons wordt ook geleerd en bevolen, onze Vader zó aan te spreken, dat Hij in de hemelen is; d.w.z. dat Hij een hemelse Vader is, om de volgende redenen:

1. Opdat wij door die beschrijving *Hem van de aardse vaders zouden onderscheiden*. Want Hij is geen aardse, maar een hemelse Vader, Die zeer heerlijk in de hemel woont, Die heerst over alle dingen, en de ganse wereld die Hij geschapen heeft, nog door Zijn voorzienigheid en wil regeert, daar Hij aan verderf noch verandering onderhevig is. En tenslotte, omdat Hij Zich in de hemel, 't allermeeest voor de engelen, openbaart en betoont, welk een Vader, en hoe goed, hoe rijk en hoe machtig Hij is, enz.

2. *Opdat daardoor in ons eerbied voor God gewekt zou worden*, zodat wij — zoals er in de Catechismus staat — van de hemelse Majesteit Gods niet aards denken. Want aangezien deze onze Vader zo'n grote Heere is, namelijk een Hemelse, Die overal heerst, Die lichaam en ziel in de hel werpen kan, daarom is het billijk, dat wij Zijn Majesteit Die zo groot is, met alle eerbied ontzien en vrezen, en dat wij met de allergrootste ootmoed voor Hem verschijnen, zowel naar lichaam als naar ziel.

Lansbergen. Daarom moeten wij van God uit ons hart alle slechte, grove en vleselijke gedachten weren, *en* aan Hem met alle eerbied denken. Want hoewel Hij onze Vader is, moet men toch weten, dat Hij een hemelse Vader is, van een oneindige grootheid, Majesteit en uitnemendheid, van een onbegrijpelijk Wezen, van oneindige macht en van eeuwige onsterfelijkheid. En wanneer wij dat weten, laten wij Hem dan niet afmeten naar ons verstand, noch Zijn wil naar onze neigingen schikken, maar steeds denken aan hetgeen de Heere bij Jesaja zegt (55:8v.): "Mijn gedachten zijn niet ulieder gedachten, en uwe wegen zijn niet Mijn wegen, spreekt de HEERE. Want gelijk de hemelen hoger zijn dan de aarde, also zijn Mijn wegen hoger dan uw wegen, en Mijn gedachten dan ulieder gedachten."

3. Opdat in ons het vertrouwen bevestigd worde, dat we verhoord zullen worden. Want aangezien Hij onze Vader is, zo *wil* Hij. en aangezien Hij de Heere des hemels is, d.w.z. een almachtig Vader is, zo *zal* Hij ons ook alle goederen geven, die ons nodig en zalig zijn. Want die beschrijving kent aan God de lof van de almacht toe; zoals de profeet David samenvoegt: beide dat Hij in de hemel en dat Hij almachtig is, wanneer hij zegt: "Onze God is toch in den hemel, Hij doet al wat Hem behaagt" (Ps. 115:3). Aardse vaders ontbreekt het soms aan de wil, zoals David klaagt in Ps. 27:10: "Mijn vader en mijn moeder hebben mij verlaten, maar de HEERE zal mij aannemen!", doch het meest aan de macht. Maar het ontbreekt onze hemelse Vader nergens aan: *Noch aan de wil, want Hij is waarachtig onze Vader; noch aan het vermogen, want Hij is een hemelse, d.w.z. een almachtig Vader.*

ZONDAG 47.

De verklaring van de eerste bede.

Nu dank zij de inleiding op het Gebed des Heeren, die in de voorgaande Zondag verklaard werd, het gemoed behoorlijk tot het gebed opgewekt en voorbereid is, worden nu verder de heden voorgesteld, die daarin begrepen zijn. Daarin wordt voorgeschreven, welke zaken wij van God mogen en behoren te begeren. Die beden zijn zes (in getal), waarvan er drie de verbreiding en grootmaking van Gods eer betreffen, en de andere drie betreffen de nooddrift en het welzijn van de mens, zowel naar zijn lichaam als naar zijn ziel. de eerste bede wordt in de volgende woorden voorgesteld.: "Uw Naam worde geheiligd!" welke woorden in deze Zondagsafdeling verklaard worden. Bij de verklaring van die bede dient men te letten op:

1. De ware betekenis van die woorden, en
2. Wat wij daarmee van God bidden.

Vraag 122: Welke is de eerste bede?

Antwoord: *Uw Naam worde geheiligd. Dat is: Geef ons eerstelijk, dat wij U recht kennen a), en U in al Uw werken (waarin Uw almacht, wijsheid, goedheid, gerechtigheid, barmhartigheid en waarheid klaarlijk schijnt) heiligen, roemen en prijzen b); daarna ook, dat wij al ons leven, gedachten, woorden en werken alzo schikken en richten, dat Uw heilige Naam om onzentwil niet gelasterd, maar geëerd en geprezen worde c).*

- a. Joh. 17:3, Jen 9:24, id. 31:33v., Matth. 16:17, Jak 1:5, Rom. 10:13v. en 17, Kol. 3:10, Ps. 119:105.
- b. Ps. 119:137v., id. 143:1-3, 5 en 10v.; id. 145:8-10 en 17, Ex. 34:6v., Jer. 31:3, id. 32:18v. en 40v.; id. 33:11 en 20v., Matth. 19:17, Luk. 1:46-56, en 68-76, Rom. 3:3v., id. 11:22v., 2 Tim. 2:19.
- c. Ps. 71:8, id. 115:1, Ez. 36:20, Matth. 5:16, Rom. 2:24, 1 Petr. 2:12.

Verklaring van Vraag 122.

Nu volgt het tweede en voornaamste deel van het Gebed des Heeren, namelijk de zes beden. Daaronder neemt de bede van de heiliging van Gods Naam de eerste plaats in, omdat die bode het doel en oogmerk is van alle andere beden. Want het doel waarop al onze werken en gebeden behoren gericht te zijn, is: *de eer van God*. En dat is wel het laatste einde, dat wij bij al onze verrichtingen bereiken, maar het eerste, waaraan wij behoren te denken.

Daarom behoort allereerst het doel van alle andere heden begeerd te worden, opdat wij de andere dingen recht kunnen bidden, zoals ons bevolen wordt in Matth. 6:33: "Zoekt eerst het Koninkrijk Gods en Zijn gerechtigheid, en al deze dingen zullen u toegeworpen worden."

Hier dient men dan te weten:

1. Wat de *Naam* van God is, en
2. Wat *heilig* en *heiligen* betekent.

1. De Naam van God betekent:

1. *God Zelf*, zoals te zien is in Ps. 5:12: "Die Uw Naam liefhebben"; id. 7:18: "Ik zal den Naam des HEEREN, des Allerhoogsten, psalmzingen"; 1 Kon. 5:5: "Die zal Mijn Naam dat huis bouwen."

2. De *eigenschappen* en werken van God, zoals Ex. 15:3: "HEERE is Zijn Naam"; id. 34:14: "Des HEEREN Naam is IJveraar."

3. Het *bevel of gebod* van God, Gods wil en autoriteit, zoals 1 Sam. 17:45: "Maar ik kom tot u in den Naam van den HEERE der heirscharen, den God der slagorden Israëls", en Matth. 28:19: "Dezelfde dopende in den Naam des Vaders en des Zoons en des Heiligen Geestes."

4. De *dienst*, grootmaking en belijdenis van God, en het vertrouwen op God, zoals Hand. 21:13: "Ik ben bereid niet alleen gebonden te worden, maar ook te sterven te Jeruzalem voor den Naam des Heeren Jezus", en id. 2:38: "Een iegelijk van u worde gedoopt in den Naam van Jezus Christus", in welke teksten, evenals in Matth. 28:19, de Naam van God zowel het bevel als de belijdenis betekenen. Hier, in dit gebed, wordt de Naam van God genomen in de eerste en tweede betekenis, namelijk voor God Zelf en al Zijn eigenschappen en werken, waarin Gods Majesteit uitblinkt.

2. *Heilig* betekent:

1. God Zelf, Die de Allerheiligste en Reinste is, of de wezenlijke en ongeschapen heiligheid, welke God Zelf is. Want alle deugden en eigenschappen Gods zijn de wezenlijke heiligheid van God. Zo noemen de engelen God heilig, Jes. 6:3: "Heilig, heilig, heilig is de HEERE der heirscharen!"

2. Een geschapen heiligheid, welke in de schepselen een gelijkvormigheid aan God is, zoals er in de mens geweest is voor de zondeval, en nu nog gevonden wordt in de engelen, die niet gevallen zijn; en welke na de val in de wedergeborenen weer hersteld wordt door Christus. Deze blijft echter steeds onvolkomen en is nauwelijks begonnen, totdat ze in het toekomstige loven geheel volmaakt wordt. Zo wordt de Kerk heilig genoemd, omdat haar de heiligheid van Christus toegerekend en een nieuwe heiligheid in hen begonnen wordt, enz.

3. Een verordening tot een heilig gebruik, in welke betekenis de tempel, het altaar, de vaten, de priesters enz. heilig genoemd worden, omdat ze tot een heilig gebruik, namelijk tot de dienst van God, verordend waren.

Overeenkomstig deze drie betekenissen duidt ook het woord "heiligen" drieërlei zaken aan. Want *heiligen* betekent:

1. Hetgeen in zichzelf heilig is, voor heilig erkennen, dienen, prijzen en grootmaken. In die betekenis heiligen wij God, Die heilig is:

- a. Als wij hem zo kennen, zoals Hij Zich in Zijn Woord en werken geopenbaard heeft, d.w.z. als wij inzake Zijn Wezen, wil, werken, almacht, goedheid en al Zijn andere eigenschappen dat belijden en gevoelen, wat Hijzelf in Zijn Woord ons bevolen heeft, dat wij daarvan belijden en gevoelen zullen.
- b. Als wij niet alleen belijden, dat God heilig is, maar Hem ook belijden en grootmaken, en dat niet alleen niet woorden of belijdenis, maar ook niet werken en met een heilig leven.
- c. Als wij de ware leer, kennis en belijdenis van Gods heiligheid, zo ook onze gebeden

en werken, en tevens ook ons gehele leven tot zulk een doel richten, als het behoort, en zoals God het wil, dat wij het doen zullen, namelijk tot de eer en grootmaking van God. Kortom, wij heiligen God, als wij door een waar geloof en boetvaardigheid God van de afgoden en alle onheilige dingen afzonderen, Hem als heilig belijden, eren en grootmaken. In die zin wordt ons ook geboden de sabbat te heiligen, d.w.z. de dag, die door God Zelf geheiligd en tot Zijn dienst verordend is, als heilig belijden en vieren, door heilige werken te doen, die Hij op die dag te doen geboden heeft. Die heiligmaking kan echter ook in de derde betekenis genomen worden.

2. Hetgeen in zichzelf niet heilig, maar onrein is, heiligen en van de onreinheid afscheiden. Zo heeft het Woord, de Zoon van God, het menselijke wegen dat Hij aannam, geheiligd, en dezelfde natuur, die in ons van zichzelf onrein is, van de besmetting der zonde rein houdende, heeft Hij die met de allerheiligste gaven versierd. Zo heiligen God en Christus Zijn Kerk, Joh. 17:17 en 19, Ef. 5:26, namelijk door de vergeving en uitzuivering der zonden, door de levendmaking en door een gedurige toepassing ("toebrenghing") van die beide. Zo wordt ons ook bevolen, dat wij onszelf zullen heiligen, d.w.z. "reinigen van alle besmettingen des vleses", 2 Kor. 7:1v., 2 Tim. 2:21, 1 Joh. 3:3, 1 Petr. 1:16: "Weest heilig", enz.

3. Hetgeen in zichzelf of heilig of middelmatig is, tot een heilig gebruik of doel verordenen, schikken en bereiden. Zo heeft de Vader de Zoon geheiligd, d.w.z. tot het ambt van Middelaar verordend en in de wereld gezonden, Joh. 10:36. En zo heeft God de sabbat, de tempel, de offers, de priesters enz. Geheiligd. Christus heeft Zichzelf voor de uitverkorenen geheiligd, d.w.z. tot een heilige offerande overgegeven, Joh. 17:19. En de spijs wordt ook geheiligd door het Woord Gods en door de gebeden, 1 Tim. 4:5.

Van deze drie betekenissen van het woord "heiligen" wordt hier de eerste en derde bedoeld. Want wij bidden, dat de Naam van God geheiligd worde, niet alleen door ons, maar ook in ons, d.w.z. wij bidden:

Dat God ons verlichten wil door de kennis Zijner heiligheid en Zijns Naams, of (zoals de Catechismus zegt) "dat wij Hem recht kennen mogen en in al Zijn werken, waarin Zijn almacht, wijsheid, goedheid, gerechtigheid, barmhartigheid en waarheid klaarlijk schijnt, heiligen, roemen en prijzen." Lansbergen, Bastingius.

Wat de kennis van God betreft, die acht de Heere zo hoog, dat Hij wil, dat wij ons daarin alleen zullen beroemen. Want zo spreekt Hij door middel van de profeet (Jer. 9:24): "Maar die zich beroemt, beroeme zich hierin, dat hij verstaat en Mij kent, dat Ik de HEERE ben, doende weldadigheid, recht en gerechtigheid op de aarde." En elders zegt Hij bij dezelfde profeet (Jan 31:34), als deze de weldaden vermeldt, die de Kerk van het Nieuwe Testament door Christus zouden meegedeeld worden, dat de gelovigen Hem allen zullen kennen, "van hun kleinste af tot hun grootste toe." En Christus leert ook duidelijk, dat die kennis onder de allergrootste weldaden behoort gerekend te worden, als Hij zegt (Jobs. 17:3): "Dit is het eeuwige leven, dat zij U kennen, den enigen waarachtigen God, en Jezus Christus, Dien Gij gezonden hebt." En Paulus heeft dat ook goed geweten; want hij schrijft, dat hij "acht alle dingen schade te zijn, om de uitnemendheid der kennis van Christus Jezus" (Fil. 3:8). Dus omdat de kennis van God zulk een grote weldaad is, is het niet zonder reden, dat de gelovigen die eerst en vooral van God begeren.

Teneinde God nu recht te kennen, moet men eerst uit Gods Woord leren, hoe Hij is in Zijn

Wezen en Personen; vervolgens, hoe Hij is in Zijn eigenschappen. Wat het Wezen betreft is Hij één, en wat de Personen aangaat is Hij Drieëinig, namelijk de Vader, de Zoon en de Heilige Geest. Want ze heeft Hij Zich in Zijn Woord geopenbaard, zoals tevoren geleerd is. En dat fundament behoren wij zo noodzakelijk te kennen, omdat zonder die kennis God door ons niet kan gekend of geprezen worden.

Wat de eigenschappen betreft, God is almachtig, wijs, goed, rechtvaardig, barmhartig en waarachtig; welke eigenschappen Gods zeer duidelijk uitblinken in al Zijn werken; zoals wij zullen kunnen verstaan, wanneer wij al Zijn voornaamste werken, namelijk die der schepping, onderhouding en verlossing, ijverig onderzoeken.

Zijn *almacht* heeft God duidelijk getoond in de schepping van hemel en aarde uit niet want hemel en aarde uit niet scheppen is een oneindige macht, waarvan Mozes getuigt, dat God die gedaan heeft.

Ze wordt openlijk getoond in de *onderhouding* der schepselen. Want de zee, die samen met de aarde een ietwat platachtig rond maakt, steekt wel boven de aarde uit, maar vloeit toch niet over, en aangezien de aardbol, die in de lucht hangt, niet uit zijn plaats verzet wordt, en de bovenste en hemelse lichamen (die onmetelijk groot zijn) met zo'n snelheid en standvastigheid hun bewegingen maken, dat het menselijk verstand zich over beide niet genoeg verwonderen kan, aangezien men de aarde zelf in zijn polen of aspunten, door een gedurige beweging, in de tijd van 24 uur ziet ronddraaien, zonder dat hij versleten wordt. Zijn dit niet allemaal publieke bewijzen voor het feit, dat God dat grote gebouw van hemel en aarde door Zijn machtig Woord onderhoudt?

Als wij tot het werk van onze verlossing willen komen, zullen wij ook daarin Gods almacht zien. Want van hoe grote macht het geweest is, dat Christus onze zonden gereinigd en weggenomen, en de dood overwonnen hebbende, op de derde dag van de dood verrezen is, getuigt de Apostel met een (enkel) woord, als hij (Rom. 1:4) schrijft, dat "Christus uit de opstanding der doden krachtig bewezen is te zijn de Zone Gods." En ook bij de verlossing van de kinderen Israëls uit Egypte, welke een voorbeeld was van de verlossing die door Christus geschied zou is de almacht van God zeer duidelijk gebleken, zoals die ook te allen tijde zeer heerlijk gezien werd in de bescherming van Gods Kerk.

De *wijsheid* van God kunnen wij ook opmerken in de *schepping* van hemel en aarde. Want hetzij wij willen letten op de verscheidenheid van de geschapen dingen, of op hun vorm, of op hun orde, dan vertoont zich daarin de wijsheid van de Schepper. De verscheidenheid van de geschapen dingen is zodanig, dat daardoor alle dingen zeer sierlijk onderling a.h.w. bij trappen onderscheiden worden. De gestalte is de aller-bekwaamste, zoals de koninklijke profeet David, Ps. 104, en ook de heidense dichter Ovidius, Mettun. 1, die beschrijven.

Want aangezien er *vier graden* of trappen van bestaan, waarvan de eerste is van degene die alleen zijn, zoals de elementen, stenen, metalen enz.; de tweede van hen die alleen zijn en leven, zoals de planten, kruiden, bomen enz. De derde is van hen, die zijn, die leven én gevoel hebben, zoals de redeloze dieren. De hoogste trap is van hen, die zijn, leven, gevoel én verstand hebben. Deze trappen der dingen hebben op grond van de eerste schepping dit karakter, dat de onderste trappen de bovenste moeten dienen, waarbij een ieder zijn eigen waardigheid behoudt.

En als wij willen letten op de *regering* van alle dingen, zal ook daarin dezelfde wijsheid van God bespeurd worden. Want God regeert alle dingen niet alleen voorzichtig, maar ook niet zulk een wijsheid, dat wij die met ons verstand niet kunnen begrijpen. Maar op het allerduidelijkste blinkt die uit in de *verlossing* van het menselijke geslacht. Want toen die verlossing onmogelijk scheen vanwege Gods rechtvaardigheid, die alle hoop op

barmhartigheid wegnam, heeft God een zodanige manier om ons te verlossen verordend, waardoor aan Zijn gerechtigheid voldaan is en ons een toegang geopend is tot de genadetroon. Ook Gods goedheid wordt gezien in het werk der schepping (Gen. 1:31, Ps. 8:1). Want wanneer Mozes getuigt, dat alles wat God geschapen had zeer goed was, aangezien een ieder daarvan tot bepaalde doeleinden dienen moest, wie kan dan aan de goedheid van de Schepper twifelen? Vooral in Zijn goedheid jegens de mens, om wiens wil, zoals de Schrift zegt, alle dingen geschapen zijn. In de regering der wereld blijkt ze ook. Want aangezien God alles wat Hij geschapen heeft, zelfs tot het allerkleinste musje toe, onderhoudt en verzorgt, wie zou daaruit niet met David besluiten, en zeggen: "O HEERE, Uw goedertierenheid is tot in de hemelen; Uw waarheid tot de bovenste wolken toe" (Ps. 36:6). Ook in onze verlossing kan men ze zien. Want de Apostel getuigt met nadruk (Tit. 3:4), dat daarin "de goedertierenheid van God onzen Zaligmaker, en Zijn liefde tot de mensen" gebleken is.

Ook Gods *rechtvaardigheid* en *waarheid* blijken niet onduidelijk uit Zijn werken. Want beide worden ze daarin gezien, dat God de straffen die Hij Adam bedreigd had, als hij zondigde (Gen. 2:17), na de val hem en zijn nakomelingen heeft toegezonden. Van beide zijn ook de straffen duidelijke bewijzen, welke hij in Zijn Woord tegen de goddeloze mensen heeft uitgedrukt, en ook te allen tijde metterdaad tegen hen heeft uitgevoerd. Maar beide blijken ze het aller-duidelijkste in het werk der verlossing. Want Hij maakte Zijn rechtvaardigheid bekend, toen Hij Christus voor ons tot zonde gemaakt heeft (2 Kor. 5:21), en verdoemd (Rom. 8:3), en Zijn waarheid, als Hij al Zijn beloften in Hem vervuld heeft (2 Kor. 1:20).

Tenslotte: De *barmhartigheid* Gods blijkt ook duidelijk uit Zijn werken. Want dat is een ontwijfelbaar getuigenis van Zijn barmhartigheid, dat Hij onze eerste ouders, toen zij aan de eeuwige dood schuldig waren (Gen. 3:9), in het paradijs met Zijn genade voorgekomen is, en toen Hij Zich over hen ontfermd heeft, toen in hen niet anders was dan zonde. Maar het aller-duidelijkste heeft Hij die geopenbaard, toen Hij Zijn eigen Zoon niet gespaard heeft, maar Hem voor ons in de dood heeft overgegeven (Rom. 8:22, en 5:8). Want toen heeft Hij de ingewanden van Zijn barmhartigheid geopend en getuigd, dat Hij rijk is aan barmhartigheid (Ef. 2). En daaruit blijkt, dat de eigenschappen Gods zich vertonen in Zijn werken, en dat wij daarom ons ijverig moeten oefenen in de beschouwing van die, opdat wij de Naam van God belijden, en Hem ook naar behoren mogen heiligend wanneer wij God zo belijden, dan moeten wij ook Zijn almacht, wijsheid, rechtvaardigheid, waarheid en barmhartigheid prijzen, roemen en grootmaken, zoals alle heiligen van alle tijden steeds gedaan hebben. Toen Mozes en de Israëlieten Gods macht, barmhartigheid en rechtvaardigheid in hun wonderlijke verlossing en Farao's verdrinking aanschouwden hadden, hebben zij terstond de Heere met een lofzang daarvoor geprezen (Ex. 15:11). Zo ook Deborah en Barak (Richt. 5:1), toen zij de overwinning op hun vijanden verkregen hadden. Zo ook Hanna, de moeder van Samuel, die van God een bijzondere weldaad ontvangen had (1 Sam. 2:1). En vooral de koninklijke profeet David, overal in zijn Psalmen (Ps. 8, 103 en 105). En aangezien alles wat van God komt, door de Godzaligen dankbaar aanvaard moet worden, en Zijn gestrengheid evengoed lofprijzing verdient als Zijn mildheid; is er niets, dat ons zou kunnen overkomen, dat de grootmaking en lofprijzing van God behoort te verhinderen, welke Hem overal toekomt, in de gehele loop van het wereldbestuur; waartoe behoort het voorbeeld van Job, die God prijst te midden van al zijn Ellende (Job 1:21), van David, die de Heere ervoor dankt, dat Hij hem verootmoedigd had (Ps. 119:71), en van de Apostelen, die er zich over verblijdden, dat zij gegeteld waren, en waardig geacht waren om voor Christus' Naam smaadheid te lijden.

2. Dat Hij Zijn Naam ook in ons heilig make, en dat Hij ons meer en meer heilige en

wederbare, opdat wij ons ganse leven de smaadheid van Zijn allerheiligste Naam naarstig mogen afkeren, en opdat wij die daarentegen op allerlei wijze met eer en lof grootmaken en verbreiden.

Lansbergen. Want dat gebed moet niet alleen met de mond worden uitgesproken, maar wij moeten er ook naar streven, dat Gods Naam door ons leven geheiligd worde. Zoals dus eerbare kinderen ernaar streven, zoveel hun mogelijk is, dat zij door hun vrouw leven hun ouders tot eer zouden zijn, zo moeten ook de kinderen van God hun gehele leven zo leiden, dat om onzentwil de Naam Gods niet gelasterd, maar veeleer geëerd en geprezen wordt. Want zij die niet woorden bidden, dat Gods Naam geheiligd wordt, en mensen met hun leven die Naam besmetten en onteren, zijn huichelaars. En de apostel Paulus schrijft (2 Tim 3:5), dat dezulken wel een gedaante van Godzaligheid hebben, maar de kracht ervan hebben verloochend. Opdat nu Gods Naam metterdaad door ons geheiligd worde moeten wij allereerst onze *gedachten*, daarna onze *woorden*; en tenslotte ook *al ons doen en laten* (waaruit het gehele leven van de mens bestaat) daarnaar regelen.

Over onze *gedachten daarheen richten*, is gesproken bij de verklaring van het 10e gebod. Inzake de woorden en werken vermaant ons de Apostel (Kol. 3:17), als hij zegt: "Al wat gij doet met woorden of met werken, doet het alles in den Naam van den Heere Jezus, dankende God en den Vader door Hem"; en (1 Kor. 10:31): "Hetzij dan dat gijlieden eet, hetzij dat gij drinkt, hetzij dat gij iets anders doet, doet het al ter ere Gods." En Petrus schrijft (1 Petr. 2:12): "Houdt uw wandel eerlijk onder de heidenen; opdat in hetgeen zij kwalijk van u spreken als van kwaaddoeners, zij uit de goede werken die zij in u zien, God verheerlijken mogen in den dag der bezoeking"; zoals ook Christus Zelf zegt (Matth. 5:16): "Laat uw licht alzo schijnen voor de mensen, dat zij uw goede werken mogen zien, en uw Vader, Die in de hemelen is, verheerlijken." Dat moeten wij doen, zal Gods Naam recht geheiligd, en om onzer zonden wil niet gelasterd worden (Rom. 2:24).

Kortom, wij bidden, of Hij ons wil verlichten met ware kennis Zijner heiligheid, en ons een hart en gemoed geven wil, om Hem niet woorden en werken te belijden; of, dat Hij ons een oprecht geloof en bootvaardigheid schenken wil, en tenslotte, of Hij ons wil wederbaren door Zijn Heilige Geest, opdat wij mogen heilig zijn, zoals Hij heilig is, en opdat wij enerzijds door de kennis en belijdenis en anderzijds door een gelijkvormigheid des levens Hem mogen eren en van de afgoden en onheilige dingen afscheiden.

Bezwaar 1. Hetgeen van zichzelf heilig is, dat kan niet geheiligd worden. De Naam van God, is van Zichzelf al heilig. Dus behoeven wij niet te bidden, dat Die geheiligd worde.

Antwoord. Hetgeen van zichzelf heilig is, dat kan niet geheiligd worden in de tweede betekenis, d.w.z. van onheilig heilig gemaakt worden; maar het kan wel geheiligd worden in de eerste en derde betekenis, d.w.z. voor heilig erkend, geloofd en geprezen, en tot een heilig gebruik gericht worden, dat van zichzelf heilig of middelmatig is. Daarom bidden wij, dat de Naam van God zo geheiligd worde, dat Deze, ofschoon in Zichzelf heilig, toch (als zodanig) moge gekend, geprezen en verbreid worden. Wanneer God ons heiligt, dan maakt Hij ons van onheilig heilig, maar wij heiligen God, wanneer wij van Hem erkennen en verbreiden, hetgeen Hij wil dat wij van Hem belijden en verbreiden zullen.

Bezwaar 2. Hetgeen onze plicht is te doen, dat behoren wij niet te bidden, of het een ander zou willen doen. Nu is het onze plicht om de Naam van God te heiligen. Dus behoren wij niet te bidden, of God Zelf Zijn Naam wil heiligen. Want het schijnt, dat wij doen, zoals een discipel of leerjongen, die, toen hem door zijn meester bevolen werd, dat hij ijverig studeren moest, zijn meester smeekte of hij dat zelf voor hem wilde doen.

Antwoord. Hetgeen wij verplicht zijn te doen, namelijk niet alleen omdat het onze plicht is, maar ook omdat wij dat kunnen doen, d.w.z. dat wij niet alleen behoren, maar ook kunnen doen, daarvan behoren wij het te begeren, of een ander het voor ons zou willen doen. Maar de Naam van God heiligen, kunnen wij uit onszelf niet doen. Daarom bidden wij zeer terecht en ook noodzakelijk van God, of blij ons de krachten geven wil, om dat te doen; ja, of Hij Zelf Zijn heilige Naam in ons wil heiligen. En daartoe dient het gebod van Augustinus: *Geef wat Gij gebiedt, en gebied dan wat Gij wilt.*

ZONDAG 48.

Verklaring van de tweede bede.

De grootmaking of heiliging van Gods Naam, en de verbreiding van Zijn eer is het allereerste en hoogste doel, waartoe alle dingen zich moeten uitstrekken en gedaan worden, 1 Kor. 10:31. En daarom wordt ze zeer gepast begeerd in de eerste bede, die in de vorige Zondagsafdeling verklaard is. Maar aangezien deuren daartoe onbekwaam is, zolang hij als een arme slaaf in het rijk des duivels en der zonden gevangen gehouden wordt, wordt er verder gebeden, of wij uit dat rijk mogen verlost worden, en of het Koninkrijk Gods ons moge toekomen. Die bede wordt in deze Zondag verklaard. En om ze recht te verstaan, moet men ook hier letten op:

1. De juiste betekenis van deze woorden, en
2. Wat wij daarmee van God bidden.

Vraag 123: Welke is de tweede bede?

Antwoord: *Uw Koninkrijk kome. Dat is: Regeer ons also door Uw Woord en Geest, dat wij ons hoe langer hoe meer aam U onderwerpen a); bewaar en vermeerder Uw Kerk b); verstoort de werken des duivels en alle heerschappij, die zich tegen U verheft, mitsgaders alle boze raadslagen, die tegen Uw heilig Woord bedacht worden c) totdat de volkomenheid Uws Rijks kome d) waarin Gij alles zult zijn in allen e).*

- a. Ps. 119:5, id. 143:10, Matth. 6:33.
- b. Ps. 51:20, id. 122:6v.
- c. 2 Sam. 15:31, Ps. 2:4, Hand. 4:26, Rom. 16:20, 1 Joh. 3:8.
- d. Rom. 8:22v., Openb. 22:17 en 20.
- e. 1 Kor. 15:28.

Verklaring van Vraag 123.

Wij bidden hier, of het Koninkrijk van God, dat Hij in de Kerk heeft, moge komen, d.w.z. door gedurig toenemen of voortgang onder ons moge bloeien wassen en vermeerderen; en ook altijd, door nieuwe aanwas, moge verbreid en vermenigvuldigd worden.

Waarom deze bede in volgorde direct na de eerste komt, is hieruit duidelijk: Wij zijn allen samen van nature in het rijk des duivels, en vijanden van de Naam van God. Opdat wij, nu de Naam van God zouden heiligen, is het nodig dat wij bidden, om uit het rijk des duivels genomen, en van Godswege door Zijn Woord en Geest geregeerd te worden. Tot verklaring van deze bede wordt in het antwoord geleerd, dat hier om twee dingen gebeden wordt.

Het eerste is, of God Zijn Kerk, en elk lidmaat ervan, met Zijn Geest en Woord wil regeren. Het tweede, of Hij die Kerk wil vermeerderen, beschermen en bewaren.

De voornaamste vragen inzake het Koninkrijk Gods zijn de volgende:

1. Wat het Koninkrijk van God is.
2. Hoe velerlei het is.

3. Wie de Koning en het Hoofd van dat Koninkrijk is.
4. Wie de burgers en onderdanen zijn.
5. Welke de wetten ervan zijn.
6. Welke goederen de Koning aan Zijn onderdanen meedeelt.
7. Welke de vijanden zijn van het Koninkrijk Gods.
8. Waar dit Koninkrijk bediend wordt.
9. Hoelang het Koninkrijk Gods duren zal
10. Hoe het ons toekomt.
11. Waarom men bidden moet, dat het kome.

1. *Wat het Koninkrijk Gods is.*

Om recht te kunnen verstaan wat het Koninkrijk van God is, moet men eerst weten wat een koninkrijk in het algemeen is.

Een *koninkrijk in het algemeen* is zulk een vorm of wijze van regering, waarbij de hoogste macht en gezag bij één persoon berust, die, meer dan anderen, met gaven en deugden versierd, over allen gesteld is, en volgens eerbare, rechtvaardige en vaste wetten gehoorzaamheid eist, die zelf ook bepaalde wetten voorstelt, de goeden beschermt en de bozen straft. In de Schrift wordt van een tweeeërlei geestelijk koninkrijk gesproken, namelijk van het rijk des duivels en van het Koninkrijk Gods.

Lansbergen. Het rijk des duivels is het rijk, dat de duivel direct na de schepping der wereld, door de zonde, over de mensen verkregen heeft, en dat hij nog met alle ijver en macht probeert te houden. Want daarom is het, dat de Heere hem een overste dezer wereld noemt (Joh. 12:31, id. 14:13, en 16:11), en dat de Apostel hem de "god dezer eeuw" noemt (2 Kor. 4:4). Niet, dat hij God van de regering der wereld zou beroofd of verstoten hebben, maar dat hij wegens een rechtvaardig oordeel Gods de heerschappij heeft over degenen, die ten verderve bereid zijn. Deze verbreidt zijn rijk op geen andere manier dan zoals hij het vroeger begonnen is, n.l. *door leugens en bedrog*. Want zoals hij onze eerste voorouders vals heeft wijsgemaakt, dat zij aan God gelijk zouden zijn, als zij van de vrucht van de verboden boom zouden eten (Gen. 3:5), zo belooft hij ook nu nog, dat ze allen gelukkig zullen zijn, die de gehoorzaamheid aan de Wet nalaten, en zich geheel en al aan de zonden vergeven. En daarbij heeft hij hetzelfde voor als vroeger, namelijk om ons in dezelfde ellende te brengen, als waarin hij, naar Gods rechtvaardig oordeel, is neergestort. Daarom is de staat van hen, die in dit rijk zijn, gelijk aan die, waarin vroeger de Israëlieten zich bevonden, toen zij in Egypte met het juk der dienstbaarheid belast waren (Ex. 5:14). Want zoals de Israëlieten toen door de Egyptenaars geslagen worden, zelfs als zij hard gewerkt hadden, zo hebben ook zij, die zichzelf helemaal aan de duivel en de zonde ten dienste hebben overgegeven, slechts dit te verwachten, dat zij in eeuwigheid zullen verloren gaan. Want de bezoldiging der zonde, is de dood (Rom. 6:22). Van die aard is de staat van dit rijk, waarvan de duivel de vorst en overste is, welk rijk de Schrift maant: "Het rijk der wereld" (1 Joh. 5:19), omdat de wereld, die geheel en al in het boze ligt, daaraan een behagen heeft; "de macht of het rijk der duisternis" (Kol. 1:15), omdat het beroofd is van het licht der waarheid; "het rijk der zonde", omdat het geheel vol zonden steekt, zodat allen die zich onder het juk van dit rijk bevinden, Gods Naam niet kunnen heiligen. Want omdat zij het licht der waarheid niet hebben, kennen zij ook God niet; en aangezien zij in de wereld zijn, liggen ze geheel in het boze; en omdat de zonde over hen

heerst, kunnen zij zich geenszins begeven tot de dienst van God en tot de gerechtigheid.

Het Koninkrijk Gods is dat rijk, waarin alleen God heerst en de heerschappij heeft over alle schepselen, en vooral over de Gemeente, die Hij regeert en behoudt. Copius.

En dit Koninkrijk Gods is of algemeen, of bijzonder.

Het *algemene* Koninkrijk van God is Zijn almachtige heerschappij, en wordt genoemd het Koninkrijk der macht of des gewelds, waaraan ook het rijk van de vorst der duisternis en dezer wereld, de duivel met zijn engelen en helse poorten, alsmede zijn gehele rijk onderworpen is, zodat hij er niet meer tegen vermag dan God hem toestaat; zoals wij zien in het begin van de geschiedenis van Job (Job 1:12 en 2:6), en ook in Matth. 8:31. Van dit Koninkrijk is in de Psalmen sprake, zoals in Ps. 22:29: "Want het Koninkrijk is des HEEREN en Hij heerst onder de heidenen." En in Ps. 47:7-9: "Psalmzingt God, psalmzingt! Psalmzingt onzen Koning, psalmzingt! Want God is een Koning der ganse aarde; psalmzingt met een onderwijzing. God regeert over de heidenen; God zit op den troon Zijner heiligheid." Van dit Koninkrijk spreekt ook het slot van dit gebed, waar wij zeggen: "Want van U is het Koninkrijk", enz.; d.w.z. omdat Gij alle dingen in Uw hand hebt, kunt Gij mij geven, wat ik naar lichaam en ziel nodig heb.

Het *bijzonder* Koninkrijk van God is de zending van Gods Zoon door de Vader, van het begin der wereld af, opdat Hij de kerkedienst zou instellen en onderhouden, een Gemeente zou vergaderen uit het ganse menselijke geslacht, die Hij door het Woord en de Geest regeert, behoudt en beschermt tegen de vijanden, van de dood opwekt, en tenslotte, nadat de vijanden in de eeuwige straf verstoten zijn, die Gemeente met hemelse heerlijkheid versiert, opdat God zij alles en in allen, en door deze Gemeente in eeuwigheid geprezen worde.

Die omschrijving is samengesteld uit alle delen, waaruit dat Koninkrijk bestaat, namelijk:

1. De zending van Gods Zoon, de Middelaar, in de wereld.
2. De instelling en bewaring van de kerkedienst door Hem.
3. De verzameling der Gemeente uit het menselijke geslacht, door de stem van het Evangelie en door de Heilige Geest.
4. De regering, bewaring en bescherming der Gemeente tegen de vijanden.
5. De verstoting van de vijanden in de eeuwige straffen.
6. De opwekking van de Gemeente uit de doden, en haar verheerlijking in het eeuwige leven. Van dat Koninkrijk hebben Johannes de Doper en Christus gepredikt, zeggende, Matth. 3:2 en id. 4:17: "Het Koninkrijk der hemelen is nabij." Daarvan wordt ook gesproken in Ps. 2:6: "Ik heb toch Mijn Koning gezalfd over Sion, den berg Mijner heiligheid"; in Ps. 110:2: "Heers in het midden Uwer vijanden", en in Joh. 18:36: "Mijn Koninkrijk is niet van deze wereld." En daaruit kan men wel begrijpen, dat dit Koninkrijk niet een werelds, maar een geestelijk Koninkrijk is, dat ook het Koninkrijk der hemelen genoemd wordt, en dat ook door verschillende gelijkenissen in het Evangelie onderwezen is. Daarom bidden wij, of dit Koninkrijk moge komen, verbreid en beschermd worden.

2. Hoe velerlei dit (bijzondere) Koninkrijk van God is.

Dit bijzondere Koninkrijk is enerlei en niet menigerlei, maar wel wordt het onderscheiden

naar de verschillende manieren, waarop het bediend of geregeerd wordt. Want het wordt in dit leven anders geregeerd dan in de hemel. Daarom wordt het veelal onderscheiden in het Koninkrijk der *genade* en in dat der glorie of der *heerlijkheid*. Het is een en hetzelfde, als men zegt, dat het in dit leven begonnen en na dit leven volmaakt zal zijn. Hier bidden wij om beide, namelijk, of het Koninkrijk Gods onder ons opgericht, en tenslotte in ons volmaakt wordt. Want het is enerlei Koninkrijk, en is alleen daarin onderscheiden; dat het of volmaakter of onvolmaakter is, en dat het op een verschillende manier geregeerd wordt. Het begonnen Koninkrijk heeft middelen nodig. In het volmaakte Koninkrijk zullen alle middelen ophouden. Want de Gemeente zal dan volkomen verheerlijkt, en God zal alles in allen zijn. Vergelijk ook de negende kwestie.

3. *Wie de Koning en het Hoofd van dit Koninkrijk is.*

Er is maar één Hoofd en Koning van dit Koninkrijk, namelijk God de Vader, de Zoon en de Heilige Geest. De Vader regeert door de Zoon en door de Heilige Geest. En Christus is op een bijzondere manier het Hoofd en de Koning van dit Koninkrijk; enerzijds omdat Hij God is, zittende aan 's Vaders rechterhand, d.w.z. met gelijke macht en heerlijkheid als de Vader alles regerende; anderzijds omdat Hij de Middelaar is, d.w.z. de Persoon door Wie de Vader alles, en inzonderheid de Gemeente, regeert, en de uitverkorenen de Heilige Geest schenkt, John 15:26: "Dien (al. de Heilige Geest) Ik u zenden zal van den Vader"; en in. Ef. 1:22 zien we, dat God Christus "der Gemeente gegeven heeft tot een Hoofd boven alle dingen."

4. *Wie de burgers en onderdanen zijn in dit Koninkrijk.*

De burgers en onderdanen zijn:

1. De heilige en bevestigde engelen in de hemel.
2. De zalige mensen in de hemel, die genoemd worden: "de triomferende Kerk."
3. De Godzalige mensen, die in dit leven tot God bekeerd zijn, en nog veel overblijfselen van het vlees en de zonden hebben, en genoemd worden "de strijdende Kerk."
4. Veel huichelaars, die niet echt bekeerd zijn, maar toch door de uiterlijke belijdenis tot de zichtbare Kerk behoren, te weten: die geroepen, maar niet uitverkoren zijn. Dat zijn burgers van dit Koninkrijk, niet inderdaad, maar in schijn. En toch worden zij burgers van het Koninkrijk Gods genoemd, zoals de goddeloze Joden door Christus "kinderen des Koninkrijks" genomen worden, Matth. 8:12. Van hen wordt gezegd, Matth. 20:16: "Alzo zullen de laatsten de eersten zijn en de eersten de laatsten"; d.w.z. vele huichelaars, die voor de eersten willen gehouden worden, ofschoon ze dat niet zijn, zullen verklaard worden, dat ze de laatsten en (helemaal) geen onderdanen van dit Koninkrijk zijn.

5. *Welke de wetten van dit Koninkrijk zijn.*

De wetten waardoor dit Koninkrijk geregeerd wordt, zijn: 1. Het Woord, of de leer der Wet en des Evangelies. 2. De kracht van de Heilige Geest, daar het Woord, in de harten der uitverkorenen werkende en heersende.

6. *Welke goederen deze Koning aan Zijn onderdanen meedeelt.*

Er is geen koninkrijk, of het behoort gericht te zijn op het welzijn en voordeel van de

onderdanen. Aristoteles schrijft als volgt aan Alexander: "Het koninkrijk is geen smaadheid of onrecht, maar weldadigheid." Daarom heeft dit Koninkrijk ook zijn goederen, en werkelijk, zelfs de allervoortreffelijkste goederen. Want het zijn de geestelijke en eeuwige weldaden van Christus, namelijk vergeving der zonden, gerechtigheid, geloof, wedergeboorte, de Heilige Geest, verheerlijking en het eeuwige leven, Joh. 8:36: "Indien dan de Zoon u zal vrijgemaakt hebben, zo zult gij waarlijk vrij zijn"; Rom. 14:17: "Het Koninkrijk Gods is rechtvaardigheid en vrede en blijdschap door den Heiligen Geest"; Joh. 14:27: "Vrede laat Ik u, Mijn vrede geef Ik u; niet gelijkerwijs de wereld hem geeft, geef Ik hem u."

7. Wie de vijanden van dit Koninkrijk zijn.

De vijanden van het Koninkrijk Gods zijn de duivelen en de goddeloze mensen, zowel die in de Gemeente zijn, zoals de huichelaars en valse broeders, die de naam en het recht van burgers ten onrechte aannemen als die buiten de Kerk zijn, zoals de openbare vijanden, Turken, Joden, Samosatenen, Arianen, en alle ketters, die enige dwaling verdedigen, die in strijd is met het fundament des geloofs en der zaligheid.

8. Waar wordt dit Koninkrijk bediend.

Het begonnen Koninkrijk wordt hier op aarde bediend, echter zo, dat het niet — zoals vroeger — gebonden is aan een bepaalde plaats, land of volk, maar het is verbreid over de gehele aardbodem. En daarom zegt de Apostel in 1 Tim. 2:8: "Ik wil dan, dat de mannen bidden in alle plaatsen"; en Christus zegt in Matth. 18:20: "Waar twee of drie vergaderd zijn in Mijnen Naam, daar ben Ik in het midden van hen." Van dit Koninkrijk gaan wij nooit meer (weg), zolang wij in het ware geloof blijven.

Maar het volmaakte Koninkrijk wordt voltrokken in de hemel, en zal eerst daar volkomen zijn, wanneer de Kerk daarheen gebracht, en volkomen verheerlijkt zal zijn, zoals geschreven is, Joh. 14:3. "En zo wanneer Ik heen zal gegaan zijn en u plaats zal bereid hebben, zo kom Ik weder en zal u tot Mij nemen, opdat gij ook zijn moogt waar Ik ben"; Joh. 12:26: "En waar Ik ben, aldaar zal ook Mijn dienaar zijn"; Joh. 17:24: "Vader, Ik wil dat waar Ik ben, ook die bij Mij zijn, die Gij Mij gegeven hebt"; en 1 Thess. 4:17: "Daarna wij die levend overgebleven zijn, zullen tezamen met hen opgenomen worden in de wolken, den Heere tegemoet, in de lucht; en alzo zullen wij altijd met den Heere wezen."

9. Hoelang het Koninkrijk Gods duren zal

Het begin en de verzameling van dit Koninkrijk duurt van de aanvang der wereld af tot het einde toe. Want in alle tijden zijn er geweest, zijn er (nu) nog, en zullen er steeds lidmaten zijn, hetzij velen of weinigen, die uit deze wereld tot dit Koninkrijk van God zullen vergaderd worden. De voleinding of volmaking zal duren van de verheerlijking der Godzaligen af, tot in alle eeuwigheid, 1 Kor. 15:24: "Daarna zal het einde zijn, wanneer Hij het Koninkrijk aan God en den Vader zal overgegeven hebben", namelijk voor zover de vormt of manier van bediening betreft Want na de verheerlijking zal Christus het Koninkrijk aan de Vader overgeven, d.w.z. Hij zal ophouden het Middelaarambt te bedienen. Want dan zal er geen bekering, reiniging van zonden, bescherming tegen de vijanden meer nodig zijn. Hij zal dan de Kerk niet (langer) vergaderen, geen doden opwekken, verheerlijken noch volmaken. Want zij zullen allen volmaakt zijn. Hij zal niet meer leren, want zij zullen allen door God geleerd zijn; de profetieën zullen tenietgedaan worden en de verschillende talen ophouden en de

kennis tenietgaan. Want als het volmaakte zal gekomen zijn, dan zal hetgeen ten dele is vergaan, 1 Kor. 13 8v.

Daar zullen de middelen waardoor de Gemeente nu door Christus, de Koning, vergaderd, geregeerd en behouden wordt, niet nodig zijn. Want daar zal geen vijand meer zijn, en de Kerk zal met Christus heerlijk regeren, en God zal alles zijn in allen, I Kor. 15:28; d.w.z. Hij zal Zichzelf aan de zalige mensen openbaren en mededelen zonder enig middel. In die stad (n.l. het volmaakte Koninkrijk van God) zag ik geen tempel; want de Heere, de almachtige God, is haar Tempel, en het Lam. En de stad behoeft de zon en de maan niet, dat zij in dezelve zouden schijnen; want de heerlijkheid Gods heeft haar verlicht, en het Lam is haar Kaars", Openb. 21:22v.

10. *Hoe dit Koninkrijk ons toekomt.*

Het Koninkrijk Gods komt tot ons op vierderlei manier:

1. Door de prediking van het Evangelie, waardoor het licht der waarachtige en hemelse leer geopenbaard wordt.
2. Door onze bekering tot God, wanneer wij door God met geloof en boetvaardigheid begiftigd worden.
3. Door de voortgang of vermeerdering des geloofs, der boetvaardigheid en der andere gaven des Geestes in de wedergeborenen, Openb. 22:11: "Die rechtvaardig is, dat hij nog gerechtvaardigd worde; en die heilig is, dat hij nog geheiligd worde."
4. Door de volmaking en verheerlijking der Gemeente bij Christus' tweede komst. "Ja, kom, Heere Jezus!" Openb. 22:20.

11. *Waarom men bidden moet, dat het Koninkrijk Gods kome.*

Wij bidden, of het Koninkrijk Gods, zowel het begonnen, alsook het volmaakte komen moge:

1. Om de eer van God, of om de heiliging van Zijn Naam. Want om de Naam van God te kunnen heiligen, is het nodig, dat God Zelf ons door Zijn Woord en Geest regeert. Want zo God ons niet uit het rijk des duivels trekt en Zijn Koninkrijk in ons opricht, dan zullen wij nimmermeer Zijn Naam heiligen, maar Die steeds ontheiligen en besmetten. Daarom is de tweede bede nodig omwille van de eerste.
2. Om onze zaligheid en troost. Want God wil Zijn Koninkrijk niet geven dan aan hen, die erom bidden, zoals Hij de Heilige Geest niet geeft dan aan hen, die om Hem bidden, Luk. 11:3.

Daaruit laat zich nu duidelijk verstaan, wat wij hier bidden. In de tweede bede bidden wij, of God door Zijn Zoon, de Middelaar, Die van den beginne in deze wereld gezonden is:

1. Onder ons de kerkedienst behouden wil, en in die weg Zich een eeuwige Gemeente wil vergaderen door de kracht van de Heilige Geest; of Hij met de scepter van Zijn Geest en Woord tot ons komen, en hij ons blijven en ons Zijn genade verlenen wil; of het heilig Evangelie zuiver en rein bij ons gepredikt, en de heilige sacramenten niet anders dan naar de instelling van de Heere Christus bediend, en met grote eerbied mogen gebruikt worden; of Hij ook met Zijn Koninkrijk der genade niet alleen tot ons, maar ook tot anderen wil komen en hun Zijn zegen geven; of Hij ook door hen moge gevonden worden, die Hem nooit

gezocht hebben; en of dit Koninkrijk Zijner Kerk tot aan het einde der wereld wijd en zijd door de prediking van het heilig Evangelie mag voortgeplant worden; of Hij niet dit Koninkrijk Zijner genade niet van ons wil wijken, zoals Hij de hardnekkige Joden bedreigt (Matth. 21:43), zeggende, *dat het Koninkrijk Gods van hen zal weggenomen en aan de heidenen gegeven worden, die Hem vruchten zonden voortbrengen*, zoals dat ook kort na de hemelvaart des Heeren geschied is; omdat zij (n.l. de Joden) de tijd van hun genadige bezoeking niet geacht en lichtvaardig in de wind geslagen hadden (2 Kor. 2:16).

Lansbergen. Daarom bad David de Heere (Ps. 51:20), of Hij, naar Zijn genade, Sion weldoen, en de muren van Jeruzalem. opbouwen wilde; en elders (Ps. 122:6) vermaant hij de gelovigen, dat zij tot dat doel moesten bidden, als hij zegt: "Bidt om den vrede van Jeruzalem; wel moeten zij varen, die u beminnen."

2. Of Hij ons door die Heilige Geest moge regeren, onze harten vermurwen, onze wil wederbaren, en ons meer en meer geheel aan Zich gelijkvormig moge maken.

3. Of Hij ons en de gehele Kerk moge beschermen tegen de vijanden en tirannen, en of Hij ze óf moge bekeren, óf hier straffen en hiernamaals verstoten in de eeuwige rampzaligheid.

Lansbergen. Want het getal en de macht van de vijanden der Kerk is zeer groot, en onze zwakheid al niet minder groot, zodat, als de Heere geen zorg voor ons droeg, wij elk ogenblik verslagen en overwonnen zouden neerliggen.

Allereerst bestrijdt ons de satan, die ons — zoals de Heere Christus zegt (Luk. 22:31) — zoekt te *ziften als de tarwe*. Daarom gaat hij ook om ons heen, als een briesende leeuw, zoekende wie hij zou kunnen verslinden (1 Petr. 5:8). En aangezien Christus onze Koning daartoe geopenbaard is, opdat Hij de werken des duivels zou tenietdoen (1 Joh. 3:8), waartoe Hij ook gestorven is (Hebr. 2:14), en het de plicht van een getrouw Koning is, om Zijn onderdanen tegen de vijanden te beschermen, daarom bidden wij hier niet zonder oorzaak, of Hij de werken des duivels wil teniet maken.

Bovendien, de vorsten en koningen der aarde stellen zich van het begin der wereld af (zoals de tweede Psalm zegt) tegen de Heere en Zijn Gezalfde. En het is hun enige doel, om de Gemeente, die door Christus vergaderd wordt, te mogen verstrooien en uit te roeien; zoals de voorbeelden van Farao, Sanherib, Pontius Pilatus, Herodes, Nero, Domitianus, Julianus de afvallige, en nog anderen duidelijk bewijzen, zoals blijkt uit de Heilige Schrift en de Kerkgeschiedenis. Daarom moet men God bidden, of Hij Zijn belofte, die Hij in de 2e Psalm, vers 9, en op andere plaatsen beloofd heeft, namelijk om zulke tirannen en vijanden der Kerk niet Zijn ijzeren staf in tweeën te slaan en ze als potten stuk te smijten, wil vervullen. Zo hebben vroeger tegen Sanherib gebeden de Godzalige koning Hiskia (2 Kon. 19:15vv.), en in de eerste Christelijke Kerk de discipelen tegen de vijanden der Kerk (Hand. 4:24). En de uitkomst heeft geleerd, dat hun gebeden niet tevergeefs geweest zijn. Want op de gebeden van Hiskia is de nederlaag van de Assyriërs gevolgd, en de dood van Sanherib. En toen de discipelen gebeden hadden, is de plaats waar zij gebeden hadden, bewogen geworden, zodat de Heere door dat teken te kennen gaf, dat Hij Die de hemel en aarde beweegt, ook Zijn Kerk zou verdedigen en bevestigen.

4. En tenslotte: of Hij de Gemeente en ons allen verlossen wil van alle kwaad, en in het

eeuwige leven verheerlijken. Wanneer de uitverkoren schapen van Christus door de prediking van het heilig Evangelie in de schaapskooi en schoot der Gemeente zullen vergaderd zijn (waarom Dij de Jongste Dag, en Zijn laatste komst nog uitstelt), of Hij dan het Koninkrijk Zijner glorie en heerlijkheid niet lang wil laten wachten en doen uitblijven. Zo besluit Johannes het Boek van zijn Openbaring, en de gehele Kerk met hem, door te bidden (Openb. 22:20): "Ja, kom, Heere Jezus!" d.w.z.: maak aan het razen en woeden van de duivel, van de Antichrist, en van de goddeloze wereld, tegen Uw Kerk, een einde.

Bezwaar. Hetgeen om onze gebeden noch vroeger noch later geschiedt, dat wordt tevergeefs gebeden. Het Koninkrijk Gods, d.w.z. de verlossing der Kerk van alle kwaad en ellende, zal noch vroeger noch later om onze gebeden geschieden, dan God het besloten heeft. Dus wordt om de verlossing der Kerk tevergeefs gebeden.

Antwoord. Het is niet waar, dat hetgeen om onze gebeden noch vroeger noch later geschiedt, tevergeefs gebeden wordt. Want dan zou men ook kunnen concluderen inzake alle andere geestelijke en lichamelijke weldaden, dat men daarom niet zou behoeven te bidden, omdat ze alle samen in de raad en het besluit van God (vast)liggen.

Aanhoudend bezwaar 1. God heeft ook de andere weldaden beloofd op conditie: "Indien wij daarom bidden."

Antwoord. De verlossing zal ook alleen gaan over degenen, die daarom bidden, namelijk die onder het kruis zuchtende, naar veellossing begeren en bidden, of die spoedig plaatshebben moge, en zo snel mogelijk kome volgens het besluit van God; gelijk de Gemeente roept, Openb. 22:20: "Ja, kom, Heere Jezus!" Maar zij die de toekomst des Heeren niet begeren, die zal Hij ook niet komen verlossen. Reden, waarom wij de verlossing van onszelf en van de ganse Kerk met gedurige gebeden, van God begeren moeten, wanneer wij met de Kerk ten laatste willen verlost werden.

Aanhoudend bezwaar 2. Als God vroeger zou komen, dan zou dat geschieden met verlies van vele uitverkorenen, die nog niet geboren zijn. Daarom behoren wij dat niet te begeren, maar geduldig die tijd af te wachten, dat zij die vergaderd zullen worden, vergaderd. zijn, zoals tot de heiligen onder het altaar gezegd wordt (Openb. 6:9 en 11), dat zij nog een kleine tijd rusten zouden, totdat ook hun mededienstknachten en hun broeders zouden vervuld zijn, enz.

Antwoord. Wij bidden, of de verlossing der Kerk direct geschieden mag, als zij vergaderd zijn die vergaderd zullen worden; en meteen ook, of die vergadering der uitverkorenen spoedig geschieden mag; en wel:

1. Opdat de Kerk spoedig verlost worde van alle kwaad, en wij met haar; en opdat alle Godzaligen van hun arbeid en moeite mogen rusten.
2. Opdat de vijanden ook spoedig in de straffen mogen geworpen worden, en mogen ophouden met hun boze daden en lasteringen, Gode smaadheid aan te doen.
3. Opdat de eer van God in de volkomen verlossing der Kerk en in de verwerping der vijanden spoedig moge geopenbaard en verheerlijkt worden. Daarom worden daardoor niet de uitverkorenen uitgesloten, die nog (toe)vergaderd zullen worden.

ZONDAG 49.

Verklaring van de derde bede.

De Naam van God kunnen de mensen niet heiligen, of zij moeten uit het rijk des satans en der duisternis verlost en overgezet worden in het Koninkrijk van God; en dan is het dat Gods eer 't meest grootgemaakt wordt, wanneer Zijn Koninkrijk tot de mensen komt. En daarom volgen deze twee beden zeer gepast op elkaar; zoals in de vorige Zondagsafdeling gebleken is. Evenwel, aangezien een koninkrijk eerst dan in goede welstand verkeert, wanneer de koning goed en rechtvaardig gebiedt en regeert, en de onderdanen hem gehoorzamen, of 's konings wil en bevel uitvoeren; en aangezien de mensen daartoe uit zichzelf onbekwaam zijn, zo wordt nu verder in de 3e bede er zeer geschikt bij verzocht, of de *wil van God*, onze Koning, door ons, Zijn onderdanen, hier *op aarde moge geschieden*, uitgevoerd en gehoorzaamd worde, gelijk door de heilige Engelen in de hemel geschiedt. Deze bede wordt in deze Zondag verklaard. Bij de verklaring is speciaal op twee zaken te letten:

1. Op de zaak, die verzocht wordt, en
2. Op de manier, waarop ze verzocht wordt.

Vraag 124: *Welke is de derde bede?*

Antwoord: *Uw wil geschiede, gelijk in den hemel, alzo ook op de aarde. Dat is: Geef, dat wij en alle mensen onze eigen wil verzaken a), en Uw wil, die alleen goed is, zonder enig tegenspreken gehoorzaam zijn b); opdat alzo een iegelijk zijn ambt en beroep zo gewillig en getrouw moge bedienen en uitvoeren c), als de Engelen in de hemel doen d).*

- a. Matth. 16:24, Tit. 2:11v.
- b. Ps. 131:1v., Luk. 22:42.
- c. 1 Kor. 7:24, Ef. 4:1.
- d. Ps. 103: 20v.

Verklaring van Vraag 124.

Lansbergen. Al ware het, dat wij op grond van Gods Woord niet zeker konden weten, dat onze Heere Jezus Christus de Auteur is van dit allerheerlijkst gebed, dan zou men dat toch uit het gebed zelf gemakkelijk kunnen afleiden; aangezien niet alleen de zaken die in dit gebed begrepen zijn en begeerd worden; maar ook de schone orde waarin alle dingen na elkaar geschikt zijn, ervan getuigen, dat dit gebod van de Wijsheid Zelve is voortgekomen. De zaken zijn zeer uitnemend. Want zij bevatten alles wat strekt tot Gods eer en hetgeen voor onze zaligheid dienstig en nodig is. De orde in het voorstellen daarvan is ook zeer fraai. Want de ene wordt na de andere zo gepast gesteld, dat niet een van alle nagelaten, of op een andere plaats gesteld kan worden.

Want ten eerste: Aangezien Christus wil, dat wij God zullen aanroepen en noemen "Onze Vader", en het het ambt der kinderen is, om hun vader te eren, daarom heeft Hij zeer juist allereerst ons geleerd te bidden: "Uw Naam worde geheiligd."

Verder, omdat zulks niet geschieden kan, aangezien de satan in ons heerst, daarom heeft Hij noodzakelijk de tweede bede erbij gevoegd: "Uw Koninkrijk kome!"

Ten derde, omdat niemand heersen kan onder onwilligen, en God dus ook onder ons geen Koninkrijk hebben kan, tenzij wij onze eigen wil verzaken en de wil van God gehoorraam zijn. Daarom wordt er zeer gepast deze derde bede bijgevoegd: "Uw wil geschiede, gelijk in den hemel, also ook op de aarde!" Die bede heeft twee delen: Eerst bidden wij, of Gods wil geschiede op de aarde. Daarna, of die wil op de aarde geschiede, gelijk in de hemel. Die beiden delen worden in de Catechismus apart verklaard.

De voornaamste vragen, die hij deze bede behoren besproken te worden, zijn de volgende:

1. Wat de wil van God is.
2. Wat wij hier bidden, en waarin deze bede verschilt van de vorige.
3. Waarom wij zo bidden moeten.
4. Hoe Gods wil in de hemel geschiedt.

1. *Wat de wil van God is.*

Uw wil. De wil van God betekent in de Schrift:

1. Het bevel van God, dat Hij ons in Zijn Woord geopenbaard heeft, en dat genoemd wordt *de geopenbaarde wil*, zoals in Ps. 103:21: "Gij Zijn dienaars, die Zijn welbehagen doet"; 1 Thess. 4:3: "Dit is de wil Gods, uw heiligmaking: dat gij u onthoudt van de hoererij." Joh. 6:39v.: "Dit is de wil des Vaders Die Mij gezonden heeft, dat al wat Hij Mij gegeven heeft, Ik daaruit niet verlieze, maar hetzelfde opwekke ten uitersten dage. En dit is de wil Desgenen Die Mij gezonden heeft, dat een iegelijk die den Zoon aanschouwt en in Hem gelooft, het eeuwige leven hebbe, en Ik zal hem opwekken ten uitersten dage." Mark. 12: 14: "Alzo is "de wil niet uws Vaders, Die in de hemelen is, dat één van deze kleinen verloren gaat." 1 Tim. 2:4: "God wil, dat alle mensen zalig worden en tot kennis der waarheid komen."

Lansbergen. Die wil van God bevat drie voorname delen:

1. Dat wij in Christus geloven, en zo mogen behouden en zalig worden. Want zo verklaart Christus het Zelf, als Hij zegt (Joh. 6:40): "Dit is de wil Desgenen Die Mij gezonden heeft, dat een iegelijk die den Zoon aanschouwt en in Hem gelooft, het eeuwige leven hebbe, en Ik zal hem opwekken ten uitersten dage." Zo bidden wij dus, of God ons de kennis van Zijn Zoon schenken wil, opdat wij in Hem gelovende, ons mogen schikken naar Zijn wil, en zo zalig worden.
2. Opdat wij, door Christus van de zonde bevrijd (Rom. 6:8), ons geheel en al mogen begeven tot de dienst der gerechtigheid, d.w.z. dat wij de Wet van God mogen gehoorzamen. Want de Wet is niets anders dan een richtsnoer van Gods wil. Daartoe vermaant ons de Apostel, als hij schrijft (1 Thess. 4:3): "Dit is de wil Gods, uwe heiligmaking." Zo bidden wij in deze bede, of God onze harten wil neigen tot Zijn liefde, en tot de gehoorzaamheid des geloofs, opdat wij, geheel en al tot Gods dienst gewijd, onze vrucht mogen hebben tot heiligmaking, en als einde het eeuwige leven (Rom. 8:29).
3. Dat wij door het kruis aan het beeld van Gods Zoon mogen gelijkvormig gemaakt worden. Want zoals de Apostel leert (Hand. 14:23), *dat wij door vele verdrukkingen moeten ingaan in het Koninkrijk der hemelen*, zo bidden wij dus in deze bede om standvastigheid des geloofs, en om lijdzaamheid in tegenspoed, omdat wij door murmureren Gods wil niet tegenstreven.

2. Hetgeen er geschiedt, of de Raad en het besluit van God inzake de uitkomsten en inzake alle dingen die in de wereld geschieden, deze wordt genoemd de *verborgen wil*. Want zij is niet geheel in Gods Woord geopenbaard, maar wordt dagelijks geopenbaard door hetgeen er geschiedt, zoals Jes. 46:10 zegt: "Mijn raad zal bestaan en Ik zal al Mijn welbehagen doen"; Rom. 9:19: "Wie heeft Zijn wil wederstaan?"; Matth. 26:39: "Vader, doch niet gelijk Ik wil, maar gelijk Gij wilt." Van deze wil wordt hier eigenlijk niet gesproken. Want zoals Cyprianus zeer juist heeft opgemerkt, bidden wij niet, of God toen wil hetgeen Hij wil, maar of wij, mogen doen, hetgeen Hij wil.

2. Wat wij hier bidden, en het verschil tussen deze bede en de vorige.

Wij bidden: Dat de wil van God geschieden moge op de aarde, gelijk in de hemel; d.w.z. dat wij, mensen, Gode zo gehoorzaam zijn, en Zijn wil zo mogen uitvoeren op de aarde, zoals de heilige Engelen en de zalige mensen dat op het allervolmaaktst in de hemel doen.

Geschiede; d.w.z.: Maak dat wij en alle mensen Uw allerheiligste wil mogen doen. Geef ons een gemoed, wil en vermogen, om aan Uw wil volkomen gehoorzaam zoals die in het Woord geopenbaard is; en maak ook, dat alles wat er naar Uw eeuwige Raad geschiedt, moge geschieden tot eer van Uw heilige Naam en tot onze zaligheid. Wij bidden dus van God (om het wat duidelijker uit te drukken) de volgende vier dingen:

1. Dat wij onszelf en *onze verdorven wil mogen verzaken*, namelijk dat wij bereid zijn te verloochenen, en dat metterdaad ook doen, onze affecten of genegenheden, en alle dingen, die met Gods wil in strijd zijn.

Lansbergen. *Die verzaking moet voorop gaan.* Want het is onmogelijk, dat iemand Gods wil zal kunnen gehoorzamen, die aan zijn eigen wil nog in alles toegeeft. Want onze wil, die verkeerd is, en Gods wil, die op het allervolmaaktst goed is, strijden ten enenmale tegen elkaar. Van 's mensen verkeerde en boze wil getuigt God Zelf, als Hij (Gen. 8:21) zegt, dat "het gedichtsel van 's mensen hart boos is van zijn jeugd aan!" En de Apostel, als hij schrijft (2 Kor. 3:5): "Niet dat wij van onszelven bekwaam zijn iets te denken als uit onszelven." Want aangezien het gedichtsel en de gedachten van 's mensen hart ten enenmale verkeerd zijn, kan zijn wil niet goed zijn. En dat bevestigt de Apostel op een andere plaats, als hij schrijft (Rom. 8:7), dat "het bedenken des vlees vijandschap is tegen God; want het onderwerpt zich der Wet Gods niet, want het kan ook niet." En daarmee bedoelt de Apostel te zeggen, dat onze wil zo met Gods wil in strijd is, dat hij niet aan Gods Wet onderworpen wordt, noch onderworpen kan worden; terwijl toch die Wet de enige regel is van Gods heilige wil.

Dat wij ook *ons kruis geduldig dragen* en in alles de wil van God voor goed erkennen en gehoorzaam zijn, zowel in tegen- als in voorspoed. Want wanneer Hij ons datgene toezendt, dat voor ons vlees verkeerd schijnt te zijn, dan kastijdt Hij ons, en wel als een Vader (1 Kor. 11:32); en dat ook met dat doel, dat wij met de boze en ongeneeslijke wereld niet zouden verdoemd worden. Verder, Hij is getrouw en geeft acht op onze zwakheid, zodat wij niet verzocht worden boven hetgeen wij verdragen kunnen (1 Kor. 10:13).

En tenslotte geeft Hij ook *een goede uitkomst met de verzoeking*. Want degenen die God liefhebben, werken alle dingen mode ten goede (Rom. 8:28). Dat alles, wel aangemerkt, maakt dat de gelovigen te midden van de zwaarste strijd der verzoeking, van harte zeggen: "Vader, Uw wil geschiede op de aarde!" Een voorbeeld daarvan vinden wij in David, toen hij vluchtte voor zijn zoon, en toen op deze manier tot Zadok sprak (2 Sam. 15:25v.): "Breng de

ark Gods weder in de stad; indien ik genade zal vinden in des HEEREN ogen, zo zal Hij mij wederhalen, en zal ze mij laten zien, mitsgaders Zijn woning. Maar indien Hij also zal zeggen: Ik heb geen lust tot u; zie, hier ben ik, Hij doe mij zoals het in Zijne ogen goed is." En zo was ook Job gesteld midden in zijn tegenheden; zoals zijn woorden daarvan getuigen (Job 1:21): "De HEERE heeft genomen; de Naam des HEEREN zij geloofd!" en (id. 2:10): "Ja, zouden wij het goede van God ontvangen en het kwade niet ontvangen?" Daaronder valt ook het voorbeeld van de apostel Paulus, die, toen de broeders hem baden, dat hij niet naar Jeruzalem zou reizen, omdat hij daar in de handen der heidenen zou overgeleverd worden, als volgt heeft geantwoord: "Wat doet gij, dat gij weent en mijn hart week maakt? Want ik ben bereid niet alleen gebonden te worden, maar ook te sterven te Jeruzalem voor den Naam des Heeren Jezus. En als hij zich niet liet afraden, hielden wij ons tevreden, zeggende: De wil des Heeren geschiede" (Hand. 21:13v.). Maar het allervolmaaktste voorbeeld van gehoorzaamheid is Christus Jezus. Want in de vreselijke worstelingen met Gods toorn viel Hij op Zijn aangezicht neer, en bad aldus: "Mijn Vader, indien het mogelijk is, laat deze drinkbeker van Mij voorbijgaan; doch niet gelijk Ik wil, maar gelijk Gij wilt" (Matth. 26:39). Op diezelfde manier moeten ook wij in alle kruis en aanvechting bidden, en ons aan de wil van God onderwerpen, opdat wij hetgeen wij met woorden bidden, niet metterdaad verzaken.

2. Dat wij oprecht en gewillig Gods geopenbaarde wil, welke alleen goed is, mogen gehoorzamen, en dat wij ons ambt, dat ons van Godswege bevolen is, zullen uitvoeren, zowel ons algemeen, als ons bijzonder en eigen ambt. Ons *algemene ambt* is het ambt, dat niet alleen van ons, maar van alle Christenen geëist wordt, en dat alle deugden inhoudt en bevat, welke alle Godzaligen nodig hebben, zoals geloof, bekering, Godzaligheid, liefde, matigheid, enz. Ons *bijzondere ambt* is hetgeen tot het eigen beroep van een ieder behoort. Wij bidden nu, of een ieder die beide ambten oprecht, getrouw en gelukkig mag uitvoeren of bedienen.

3. Dat er niets moge geschieden, dat niet Gods wil in strijd is, en dat daarentegen alles geschieden moge, dat Gode behaagt.

4. Dat alle werken, handelingen en raadslagen gelukkig mogen voortgaan, d.w.z. dat het Hem believe om al onze werken, voornemens, raadslagen en arbeid in Zijn oneindige goedheid zó te besturen en te laten gelukken, dat ze geen andere uitslag hebben dan die Hij weet, dat tot Zijn eer en tot onze zaligheid het allermeest zal dienen. Want God wil, dat wij ook dit van Hem zullen bidden; dat wij aan Hem de uitkomst zullen overlaten; en dat wij intussen ons ambt ijverig waarnemen.

Kortom, wij bidden hier, *of wij gewillig mogen doen en geduldig lijden alles, wat God wil, dat wij doen of lijden zullen.*

Op de aarde. Lansbergen. D.w.z., zoals in de Catechismus geleerd wordt, *dat niet alleen wij, maar ook alle mensen de wil Gods gehoorzaam mogen zijn.* Want het is niet genoeg, dat wij onze wil, die boos is, verzaken, en Gods wil, die goed is, gehoorzaam zijn; maar aangezien ons gebed moet voortkomen uit het geloof, en wel uit zo'n geloof, dat door de liefde krachtig is, zo moeten wij ook voor anderen bidden, of de Heere ook hun wil schenken, hetgeen Hij ons uit genade gegeven heeft. Dat is hetgeen de Apostel wil, als hij zegt (1 Tim.:1): "Ik vermaan dan voor alle dingen, dat gedaan worden smekingen, gebeden, voorbiddingen, dankzeggingen voor alle mensen." En direct daarop voegt hij er (in de verzen 3 en 4) de

reden bij: "Want dat is goed en aangenaam voor God onzen Zaligmaker, Welke wil, dat alle mensen zalig worden en tot kennis der waarheid komen." De Apostel bedoelt, dat er daarom voor alle mensen in de Gemeente gebeden moet worden, omdat wanneer de Heere allerlei (soorten) mensen roept, Hij soms ook zulken, die het meest vervreemd waren van het Evangelie, in die weg tot Zijn Kerk wil verzamelen. De samenvatting van het eerste deel van deze bede is, *dat God niet alleen ons, maar ook alle mensen geven wil, dat wij onze eigen wil verzaken en Zijn wil zo gehoorzamen mogen, dat daaruit zal blijken, dat Hij krachtig op aarde heerst en regeert.*

Bezwaar. Ook in de vorige bede bidden wij, of wij ons ambt recht mogen vervullen. Dus zijn die beden gelijk, en bijgevolg schijnt deze bede overbodig te zijn.

Antwoord. Deze beden zijn niet enerlei. Want wij bidden in beide wel enigszins om één en dezelfde zaak, maar toch niet precies; en ook bidden wij niet op een zelfde manier. In de vorige bede bidden wij *in het algemeen*, of God Zijn Koninkrijk in ons beginnen wil, of Hij onze wij door Zijn Heilige Geest wil wederbaren en regeren, opdat wij daarna ons ambt recht bedienen, en aan onze Koning de verplichte gehoorzaamheid bewijzen mogen. Maar in deze bede bidden wij *in het bijzonder*, of een ieder van ons zijn ambt recht vervullen en Gods wil trouw verrichten moge; of: In de vorige bede bidden wij, of de Gemeente moge vergaderd, behouden, geregeerd en tenslotte verheerlijkt mag worden; en in deze bede, of een ieder in die Gemeente zijn ambt recht moge uitvoeren.

En hierbij dient men erop te letten, hoe *deze drie beden aan elkaar hangen*, en toch *onderling verschillen*. Zij hangen zo samen, dat de één niet zonder de ander bestaat. Maar de tweede moet de eerste bede dienen, en de derde de tweede. Want de Naam van God wordt niet geheiligd, als Zijn Koninkrijk niet komt, en Zijn Koninkrijk komt niet, als er geen middelen zijn waardoor het verbreid wordt. En die middelen zijn de ambten van een ieder. En zo verschillen ze: In de eerste bede bidden wij, of de Naam van God geheiligd wordt, d.w.z. of God werkelijk gekend en geprezen wordt, met al Zijn werken en raden. In de tweede bede bidden wij, of de Kerk vergaderd, bewaard en geregeerd wordt, d.w.z. of God ons en anderen in het algemeen, door Zijn Geest en Woord wil regeren, beschermen en verlossen van alle kwaad, dat wij doen of lijden. In de derde bidden wij tenslotte speciaal, of een ieder in zijn roeping Gode gehoorzaam moge zijn, d.w.z. of een ieder zich in zijn ambt ijverig gedrage, alles tot eer van God verrichte, en alle tegenspoed, die God iemand toezendt, geduldig verdrage.

3. *Waarom men bidden moet, dat de wil van God geschiede.*

De bede is nodig:

1. Opdat het Koninkrijk Gods tot ons komt; hetgeen wij in de tweede bede gebeden hebben. Want als niet een ieder in zijn ambt de wil van God doet, dan kan Zijn Koninkrijk onder ons niet worden opgericht. bloeien en behouden worden. Niemand doet de wil Gods, tenzij God hem die genade en dat vermogen (daartoe) schenkt; en Hij schenkt ze niet, als wij er niet om bidden.

2. Opdat wij burgers en onderdanen van dat Koninkrijk mogen zijn. Want als wij de wil Gods niet doen, dan kunnen wij geen burgers van Zijn Koninkrijk zijn. Maar onze natuur is zo verdorven, dat, als God ons niet de wil en de krachten verleent en schenkt, wij Zijn wil niet kunnen doen. En Hij geeft de krachten niet, dan (alleen) aan hen, die erom bidden. Dus is het nodig, dat wij daarom bidden.

4. *Door wie, en hoe de wil van God in de hemel geschiedt.*

Gelijk in den hemel.

Lansbergen. De hemel betekent in de Schrift soms de lucht, zoals in Matth. 6:26, dan weer het firmament, waaraan de zon, sterren en planeten zijn, die ook Gods heerschappij erkennen, zoals Job verklaart in Job 9:7-9; en dan weer is het de plaats boven die hemelen, *waar God Zich aan haar inwoners vertoont*, Jes. 66:1. De laatste wordt hier vooral bedoeld. Gods wil wordt in die hemel volkomen gedaan.

1. Door *Gods Zoon Zelf*, Die in alles de wil Zijns Vaders doet, Joh. 6:38: "Ik ben uit den hemel nedergedaald, niet opdat Ik Mijnen wil zou doen, maar den wil Desgenen Die Mij gezonden heeft"; Ps. 40:8v.: "Toen zeide ik: Zie, Ik kom; in de rol des boeks is van Mij geschreven. Ik heb lust, o Mijn God, om Uw welbehagen te doen; en Uw wet is in het midden Mijns ingewands."

2. Door de heilige *Engelen* (Luk. 1:19, Hebr. 1:14) en *zalige mensen*. Want de Engelen staan voor Gods aangezicht als gediensstige geesten, die bereid zijn om Gods bevelen in ontvangst te nemen, en alles uit te voeren wat Hij hun gebiedt. Zij verrichten in het algemeen en in het bijzonder, in alles zeer vaardig, de wil van God. Niemand hunner weigert Hem de dienst, niemand begeeft zich in dienst van de ander, niemand schaamt zich om ons te dienen, hoewel wij hun met de stank onzer zonden leed doen en God vertoornen, Ps. 103:20v.: "Looft den HEERE, Zijn engelen, gij krachtige helden, die Zijn Woord doet gehoorzamende de stem Zijns Woords. Looft den HEERE, al Zijn heerscharen, gij Zijn dienaars, die Zijn welbehagen doet!" Dan. 7:10: "Duizendmaal duizenden dienden Hem, en tienduizendmaal tienduizenden stonden voor Hem." Hebr. 1:14: "Zijn zij niet allen gediensstige geesten, die tot dienst uitgezonden worden om dergenen wil, die de zaligheid beërven zullen?"

3. Van *de zielen der gestorven zalige mensen* getuigt Johannes in zijn Openbaring, dat zij altijd de Heere loven en prijzen, Openb. 5:8-10. Dus doet Christus die woorden "gelijk in den hemel" erbij om twee redenen: 1. Opdat Hij ons een voorbeeld van volmaaktheid voorstelle en als het ware een perk zet, waarnaar wij streven moeten. 2. Opdat wij door onze begeerte naar de volmaaktheid er zeker van mogen zijn, dat God ons hier het beginsel en in het toekomstige leven de volmaaktheid zelf geven zal (Matth. 7:8): "Want een iegelijk die bidt, die ontvangt; (Matth.. 13:12): "Wie heeft, dien zal gegeven worden."

Bezwaar 1. Hetgeen steeds geschiedt, ook al bidden wij er niet om; daarom behoeft men niet te bidden. De wil van God geschiedt altijd, al is het dat wij er niet om bidden, Jes. 46:10. Dus is het onnodig te bidden, of Gods wil geschiede.

Antwoord.

1. De reden waarom het nodig is te bidden, of de wil van God geschiede, is niet deze, dat ze niet geschieden zou, *als* wij er niet om baden; maar enerzijds, opdat ze van ons moge geschieden, en anderzijds, opdat de uitkomsten der zaak, zoals God besloten heeft, tot onze zaligheid mogen geschieden en wij zalig mogen zijn. Maar zij zullen ons niet zalig zijn, tenzij wij ons aan Gods wil onderwerpen, en bidden, of alleen geschiede hetgeen God wil, dat geschieden zal.

2. Ook is het niet waar, dat de wil Gods altijd geschiedt, al is het dat wij er niet om bidden. Want Gods wil geschiedt van ons niet, tenzij wij bidden, dat wij die mogen doen; en God besluit wel vele uitkomsten, maar in dier voege, dat Hij door Zijn besluit ook tegelijk de

middelen verordineert, waaronder ook onze gebeden gerekend worden.

Aanhoudend bezwaar. Het besluit van God is onveranderlijk. Dus zullen alle dingen, die God besloten heeft, geschieden, ook al is het, dat wij er niet om bidden.

Antwoord. Hetgeen God besloten heeft inzake de uitkomst der dingen, is onveranderlijk, niet alleen wat betreft de uitkomst of doeleinden der dingen, maar ook wat betreft de middelen, die God tot die doeleinden verordend heeft. Want God heeft wel besloten, welk doel en uitkomst ieder ding hebben zal, maar Hij heeft ook tevens besloten, door welke middelen dat geschieden zal. En ons gebed is één van die middelen, die door Gods Raad verordeneerd zijn, om Gods weldaden te verkrijgen. Dus is die raad, of dat besluit Gods ook onveranderlijk, dat Zijn wil geschiede door tussenkomst van onze gebeden.

Bezwaar 2. Men moet niet bidden om dingen die onmogelijk zijn en met Gods wil in strijd zijn. Welnu, dat de wil van God op aarde geschiedt, gelijk in de hemel, d.w.z. dat de mensen op aarde een leven als de Engelen mogen leiden, is onmogelijk en ook in strijd met Gods wil. Want God wil in dit leven in ons niet de zuiverheid der Engelen werken, maar Hij wil die eerst in het toekomstige leven aan ons meedelen. Dus moet men niet bidden, of Gods wil op aarde geschiede, gelijk in de hemel.

Antwoord. Het is wel waar, dat men niet bidden mag om dingen die totaal onmogelijk zijn en met Gods wil in strijd zijn. Maar dat de wil van God op aarde *van* de heiligen geschiedt, gelijk in de hemel van de Engelen, is niet totaal onmogelijk, of in strijd met Gods wil, dan alleen voor zover het de volmaaktheid van de graden der gehoorzaamheid betreft. Want de heiligen maken in dit leven een aanvang met de volmaakte gehoorzaamheid aan de Wet, en beginnen aan God en Zijn engelen gelijkvormig te vaarden, hoewel zij der Engelen volmaaktheid, die God in het toekomstige leven pas volbrengen wil, niet verkrijgen. Dus, als men bidt om de beginselen van, en om de dagelijkse toeneming in de ware volmaaktheid, en om een duurzaamheid ervan, dan bidt men niet om een zaak, die onmogelijk is of niet Gods wil in strijd is. Want God wil een volkomen vervulling van Zijn wil aan hen meedelen, die erom bidden en ze begeren; maar in dit leven alleen het begin, en in het toekomstige leven de volmaaktheid ervan. En zo wil Hij ook, dat wij erom bidden zullen. Niet, dat ze hier volkomen geschiedt, maar wel, dat ze hier en nu werkelijk aangevangen en tenslotte op Zijn tijd volbracht worden kan. Zo moet men dus de volmaaktheid begeren, hoewel wij die in dit leven niet bereiken. Want zij die ze nu niet begeren, die zullen ze ook hiernamaals niet deelachtig worden. Intussen moet men de onmogelijkheid in dit leven geduldig dragen. *Want zalig zijn zij, die hongeren en dorsten naar de gerechtigheid, Matth. 5:6.*

Aanhoudend bezwaar 1. Ook wat enigszins tegen Gods wil strijdt, moet en mag men niet begeren. Nu, de volmaaktheid der Engelen strijdt enigszins met Gods wil, namelijk wat de volkomenheid betreft. Dus is het helemaal niet geoorloofd, om die te begeren en daarom te bidden in dit leven.

Antwoord. Het is waar, dat men niets bidden mag in strijd met Gods *geopenbaarde* wil, of in strijd met Zijn bevel, maar dat is niet te verslaan van de *verborgen* wil of van Gods besluit. Want niet de verborgen, maar de geopenbaarde wil van God is een regel voor onze gebeden en werken (Deut. 29:29). En God gebiedt, dat wij zullen zijn, en dat wij willen en begeren te zijn: volkomen gelijkvormig aan Hem, en Hij wij, dat wij elk ogenblik zullen bidden, of wij van de zonden geheel en al verlost mogen worden. Dus is het onze plicht ("ambt") dat steeds te wensen en van God te begeren, hoewel Hij ons dat in dit leven (als wij op Zijn raad letten) niet wil geven, maar in het toekomstige leven zal volbrengen. Want het komt ons niet toe, te zien of te peilen ("doorgronden"), wat God in Zijn raad besloten heeft; aangezien wij Zijn bevel en een voorgeschreven regel hebben, wat wij van Hem bidden zullen, maar onder

voorwaarde: "Indien dit Zijn wil en raad is." Die regel moeten wij volgen, en steeds zeggen: "De wil des Heeren geschiede!" (Hand. 21:14). Intussen moeten wij de afloop aan Hem overlaten, zowel de tijd wanneer, als de manier waarop Hij Zijn besluit wil volbrengen.

Aanhoudend bezwaar 2. Hetgeen met Gods verborgen wil in strijd is, mag ook niet begeerd worden.

Antwoord., Dat is niet altijd waar. Want wij moeten sommige dingen begeren, die God niet besloten heeft te doen. En omgekeerd moet men ook om bekende dingen niet bidden, die Hij wel besloten heeft te doen en ook doet. Maar als ze geschieden, dan moeten ze geduldig gedragen worden. Want bij alle dingen moeten wij letten op Gods geopenbaarde wil, of op Zijn bevel. Bijvoorbeeld: God heeft besloten en Hij wil, dat uw ouders zullen sterven. Maar gij moogt niet naar hun dood verlangen. Maar als zij sterven, dan moet ge het geduldig dragen, en uw wil aan de Goddelijke wil onderwerpen. Zo wil Hij ook, dat de Gemeente onder het kruis zijn zal, en toch is het onze plicht om te bidden, niet of de Gemeente niet kruis verzocht, maar of zij van het kruis verlost mag worden; en als zij met het kruis verzocht wordt, of ze dat dan geduldig dragen mag.

Omgekeerd, God wil in de heiligen niet alle overblijfselen der zonde helemaal wegnemen, en toch is het onze plicht om te willen en te begeren, of ze geheel en al mogen weggenomen worden. Zo wilde God niet, dat Paulus in Azië het Woord prediken zou, of naar Bithynië zou reizen om het Evangelie te verbreiden. Want Hij verhinderde hem dat door de Heilige Geest. En toch begeerde Paulus dat terecht (Hand. 16:6v.). Was hij daarom in strijd met Gods wil? Nee, want God had hem bevolen, dat hij het Evangelie overal zou onderwijzen en alle mensen bekeren. Dat kan dus niet anders uitgelegd worden, dan door een onderscheid te maken tussen Gods geopenbaarde en verborgen wil, of tussen Gods besluit en Zijn bevel.

ZONDAG 50.

Verklaring van de vierde bede.

Zoals God Zijn Wet in twee Tafels verdeeld heeft, waarvan de eerste handelt over de liefde en dienst van God, en de tweede over de liefde tot de naaste, zo heeft ook de Heem Christus zeer wijs het formulier des gebeds, dat Hij ons geleerd heeft, in twee delen verdeeld, waarvan het eerste de beden bevat, *die strekken tot Gods eer*, en het tweede deel de beden bevat, die onze nooddrift en de nooddrift van onze naaste betreffen. De beden die strekken tot verbreiding van Gods eer, worden, zoals billijk en behoorlijk is, het eerst voorgesteld, en dat zijn de drie eerste, die in de vorige Zondagsafdelingen verklaard zijn. Die strekken also tot Gods eer, dat de verbreiding ervan ook tevens strekt tot onze zaligheid.

Nu volgen de beden, *die onze eigen nooddrift* betreffen, en die zijn ook drie in getal. Zoals wij uit twee delen, namelijk ziel en lichaam bestaan, zo is onze nooddrift ook tweeledig, en ze betreft óf het onderhoud van het lichaam in dit leven, óf de zaligheid der ziel in het toekomstige leven. Men behoort wel eerst en vóór alle dingen bekommerd te zijn over de nooddrift der ziel, aangezien die veel waardevoller en kostbaarder is dan het lichaam, en ons aan haar zaligheid het allermeest gelegen is; waarom men eerst het Koninkrijk Gods en Zijn gerechtigheid moet zoeken, Matth. 6:25 en 33; maar omgezien de nooddrift van het lichaam uitwendig is, en met uitwendige ogen meer gezien wordt, en wij als aardse mensen ze veel eerder gevoelen, ja ze ons, als kleingelovigen, meer moeite en zorg bereidt, daarom heeft de Heere Christus, om aan onze zwakheid in dit opzicht tegemoet te komen en ons deze onnutte zorg te ontnemen, vooraan en allereerst de bode geplaatst inzake de, nooddrift des lichaams, door ons eerst op de laagste trap van het betrouwen te stellen, om ons zo op te leiden tot een hogere trap des geloofs, door van het mindere tot het meerdere, voornaamste en bovenste op te klimmen. De bede wordt voorgesteld in de woorden: "*Geef ons heden ons dagelijks brood.*" Daarvan wordt in deze Zondag een verklaring gegeven, waarbij men weer op de twee volgende zaken heeft te letten:

1. Op de juiste betekenis van deze woorden, en
2. Wat wij daarmee bidden.

Vraag 125: *Welke is de vierde bede?*

Antwoord: *Geef ons heden ons dagelijks brood. Dat is: wil ons met alle nooddrift des lichaams verzorgen a), opdat wij daardoor belijden, dat Gij de enige Oorsprong van alle goed zijt b), en dat noch onze zorg en arbeid, noch Uw gaven, zonder Uw zegen ons gedijen c), en dat wij derhalve ons vertrouwen van alle schepselen aftrekken en op U alleen stellen d).*

- a. Ps. 104: 27v., id. 144:15v, Gen. 28:20v., Spr. 30:8, Matth. 6: 25v.
- b. Hand. 17:25 en 27v., id. 14:17, Rom. 11:36.
- c. Ps. 37:16v., id. 127:1v., Deut. 8:3, Luk. 5:5v., 1 Kor. 15:58.
- d. Ps. 37:3, id. 55:23 en id. 62:11.

Verklaring van Vraag 125

Lansbergen. Nadat wij in de Inleiding op dit gebed verklaard hebben, dat God onze Vader is, en in de drie eerste beden hebben begeerd, dat wij onszelf als oprechte en gewillige kinderen jegens Hem mogen gedragen, door Zijn Naam te heiligen en ons aan Zijn Koninkrijk en wil te onderwerpen, bidden wij nu in de andere beden zeer gepast verder om die dingen, die onze eigen nuttigheid betreffen. Want er is niets behoorlijkers dan dat, wanneer wij onze kinderplicht hebben voldaan, ook God Zich als een Vader tot ons genegen toont. En zoals de Wet van God in twee delen verdeeld is, en ons het eerste deel onderwijst en beveelt inzake de rechte dienst, eer en plicht, die men aan God schuldig is, en het andere inzake de werken der liefde, die men aan de missie behoort te bewijzen, zo heeft de gebedsvorm vooral twee voorname doeleinden en opzichten, namelijk het ene, dat Christus ons daarmee heeft willen leren, om vaar alles te zoeken naar, en te bidden om die dingen, die eigenlijk de eer van God aangaan, en die nu in drie beden verklaard zijn; en het andere, dat Hij ons met dit voorschrift onderwezen heeft, wat ons betaamt te bidden tot ons bestwil, en tot nut van ons lichaam en van onze ziel, niet alleen hier in dit leven, maar ook ter zaligheid in het toekomstige leven.

Echter zo, dat ook de ere Gods ons oogmerk zijn moet, waarnaar alles gericht moet worden. En die dingen zullen verklaard worden in de drie laatste beden, en wel in deze volgorde (zoals het ambt van een rechtgeaard vader jegens zijn kinderen drieërlei is), namelijk: 1. Dat hij ze voorziet van die dingen, die hun voor dit leven nodig zijn. 2. Dat hij zich over hen ontfermt, wanneer zij gezondigd hebben, en 3. Dat hij ze door zijn kracht beschermt tegen de vijanden, en door zijn hulp onderhoudt. Zo heeft ook de Heere Christus gepast geboden, dat wij die dingen ordelijk van God zullen begeren; om daarmee te kennen te geven, dat ons niets ontbreken zal, als wij het Koninkrijk Gods en Zijn gerechtigheid van harte zoeken (Matth. 6:33).

Bastingius. De eerste plicht van onze Vader jegens ons wordt in de vierde bede in de volgende woorden voorgesteld: "Geef ons heden ons dagelijks brood"; welke bede vooropgesteld wordt, omdat het de eerste *plicht* van de vaders is, om hun kinderen te voeden.

In het antwoord van de Catechismus zijn twee dingen begrepen: 1. De summa of korte inhoud van deze bede. 2. Het drieërlei gebruik of nut der bede: Om de onuitputtelijke goedheid van God te kennen. Verder om onze nood en onmacht te kennen en te belijden. En tenslotte, om alleen een vast vertrouwen te stellen op de levende God, als de enige Fontein en Schenker van alle goederen. Daarbij dienen wij nu na te gaan:

1. Waarom deze bede aan de volgende voorafgaat.
2. Wat wij hier bidden, of wat onder het woord *brood* verstaan wordt.
3. Waarom wij bidden om *ons* brood.
4. Waarom wij bidden om het *dagelijks* brood.
5. Waarom wij bidden, dat het ons *heden* gegeven worde.
6. Welk gebruik of nut deze bede heeft.

1. *Waarom deze bede aan de volgende voorafgaat.*

Bezwaar. Hoe uitnemender de weldaden zijn, des te eerder ze ook moeten begeerd worden. De vergeving der zonden is een uitnemender weldaad, dan de gave van het brood. Dus behoort de vergeving der zonden ook, voor het brood, én begeerd én gebeden te worden.

Antwoord. Wij geven dat toe, als het gebed ingericht zou worden naar de orde der natuur en der dingen. Maar daar Christus onze zwakheid zag en die wilde tegemoet komen, heeft Hij deze bode van het brood a.h.w. in het midden gesteld, opdat wij die door de bede om de geestelijke dingen — als de bijzonderste goederen — zouden beginnen en besluiten, en opdat de verkrijging van de lichamelijke goederen het vertrouwen op de geestelijke des te meer zou bevestigen.

Lansbergen. Niet, dat Hij het tijdelijke onderhoud van de buik zou willen stellen veer de zaligheid der ziel, maar Hij heft onze harten a.h.w. van de aarde omhoog naar de hemel, aangezien het niet gebeuren kan, dat onze hemelse Vader ons in geestelijke zaken *zou* kunnen vergeten, omdat Hij Zich zo mild toont bij het voeden van ons lichaam.

2. Wat wij hier bidden of wat wij onder het woord brood verstaan.

Wij bidden hier om alle lichamelijke goederen, die voor dit loven nodig zijn, zoals bijvoorbeeld voedsel, spijs, kleding, goede gezondheid, vrede in de samenleving, enz.; en ook om een zalig gebruik daarvan. Want het woord *brood* betekent in het Hebreeuws al die dingen, door een figuurlijke spreekwijze, die in de Schrift heel gewoon is, zoals in Gen. 3:19: "In het zweet uws aanschijns zult gij brood eten"; Ps. 41:10: "Zelfs de man mijns vredes, op welken ik vertrouwde, die mijn brood at, heeft de verzenen tegen mij grotelijks verheven." En daar wordt ook mede de bede om het *zalig gebruik* ingesloten, want anders is het brood geen brood, maar steen.

De redenen waarom Christus al die goederen onder het woord "brood" samengevat heeft, zijn: 1. Opdat Hij onze begeerten aan banden zou leggen ("breydelen"), en ons leren zou, dat wij niets anders moeten begeren dan brood, d.w.z. alleen de dingen die nodig zijn om het loven te onderhouden, en om God en onze naaste in ons beroep, hetzij in het algemeen of in het bijzonder, te dienen. 2. Opdat Hij ons zou leren, dat wij niet alleen God bidden moeten om de nodige dingen, maar ook om een zalig gebruik ervan. Want wat baten ons die, als ze geen brood zijn, en ook geen brood, dat ons zalig is?

Welnu, die lichamelijke goederen zijn, en worden ons een *brood der zaligheid*:

1. Als wij die van God met zulk een gemoed begeren en ontvangen, en op zulk een wijze en tot dat doel, als God het eist, namelijk dat wij niet aan het geschapene blijven hangen, maar met een gelovig gemoed tot de Auteur en Schenker van alle goederen Zelf doordringen, d.w.z. dat wij door het geloof bidden en ontvangen.

2. Als wij ook bidden, of God in die verkregen dingen een kracht wil leggen, om onze lichamen te voeden en te onderhouden, d.w.z., als wij mét het brood ook om Gods zegen bidden. Want als Hij Zijn zegen niet geeft, is al onze zorg en arbeid tevergeefs, en zijn ons ook Gods gaven zelf óf niet nuttig, óf schadelijk; hetgeen wij leren kunnen uit die bedreiging, welke God in Lev. 26:26 uitspreekt: "Als Ik u den staf des broods zal gebroken hebben, dan zullen tien vrouwen uw brood in één oven bakken en zullen.

Lansbergen. 3. Opdat Hij ons eraan zou herinneren, dat wij ook met een dankbaar hart de sobere kost ontvangen moeten, die God ons in Zijn goedheid schenkt Want aangezien wij alleen bidden om brood, is het billijk, als God ons dat gegeven heeft, dat wij daarmee tevreden zijn; aangezien zij zeer ondankbaar zijn, die, zoals de Israëlieten deden, ervan walgen en togen God murmureren (Num. 11:4-6). Zo hebben wij dus te staan naar *Godzaligheid*, die, zoals de Apostel verklaart (1 Tim. 6:6), ware *vergenoeging* meebrengt; en moeten wij het voorbeeld van dezelfde Apostel navolgen, die geleerd had "vergenoegd te zijn

met hetgeen ik ben. En ik weet vernederd te worden, ik weet ook overvloed te hebben; alleszins en in alles ben ik onderwezen, beide verzadigd te zijn en honger te lijden, beide overvloed te hebben en gebrek te lijden. Ik vermag alle dingen door Christus, Die mij kracht geeft" (Fil. 3:11-13).

Daaruit blijkt nu, wat wij bedoelen, als wij om brood bidden, namelijk: 1. Geen grote rijkdommen, maar slechts de nodige dingen.

Lansbergen. En dat heeft vroeger de aartsvader Jakob gedaan, die op zijn vlucht naar Mesopotamië, van de Heere alleen gebeden heeft om brood om te eten, en om kleren om aan te trekken (Gen. 28:20). Zo heeft ook Agur, de zoon van Jaké, tot God gebeden (Spr. 30:7-9), zeggende: "Twee dingen heb ik van U begeerd, onthoud ze mij niet, aleer ik sterf: IJdelheid en leugentaal doe verre van mij; armoede of rijkdom geef mij niet, voed mij met het brood van mijn bescheiden deel, opdat ik zat zijnde, U dan niet verloochene en zegge: Wie is de HEERE? Of dat ik verarmd zijnde, dan niet stele en den Naam mijns Gods lastere."

2. Dat die dingen ons tot brood mogen zijn, d.w.z. door de zegen Gods ons ter zaligheid mogen strekken. Want zonder Gods zegen is het brood geen brood, maar wordt het veranderd in steen en venijn; zodat het of niet voedt, of ons schadelijk is. Want Hij. Die brood geeft, zodat het in een steen veranderd wordt, Die geeft een steen en geen brood. Zodanig zijn de goederen der goddelozen, die zij óf van God ontvangen óf roven. Want ze zijn hun niet alleen niet zalig maar worden ook tot hun verderf veranderd.

3. *Waarom wij bidden om ons brood.*

Christus gebiedt dat wij bidden zullen om *ons* brood; niet, dat het door enig recht het onze zou zijn, maar:

1. Omdat het van God is, en het door Gods gave het onze wordt, wanneer Hij ons dat geeft.
2. Omdat wij het nodig hebben tot ons levensonderhoud.
3. Omdat het ons bescheiden deel van de spijs is, dat God ons beloofd heeft, en dat wij van Hem bidden moeten, en waarmee wij tevreden moeten zijn. En daartoe vermaant ons de Apostel, als hij zegt (1 Tim. 6:6-8): "De Godzaligheid is een groot gewin met vergenoeging. Want wij hebben niets in de wereld gebracht; het is openbaar dat wij ook niet kunnen iets daaruit dragen; maar als wij voedsel en deksel hebben, wij zullen daarmee vergenoegd zijn." Want als een wijs Huisvader verordent en deelt God aan een ieder zijn bescheiden deel van de goederen uit, en Hij wil, dat wij dat steeds van Hem begeren zullen en Hem daarom bidden.
4. Omdat dat brood niet van iemand anders moet zijn, maar het onze, d.w.z. gewonnen, niet door verkeerde middelen en diefstal, met verongelijking van anderen, maar door geoorloofde, eerbare en door God verordende middelen; d.w.z. gewonnen door onze arbeid en wettige middelen, waardoor de hand des Heeren ons dat a.h.w. uit de hemel toereikt, Gen. 3:9: "In het zweet uws aanschijns zult gij brood eten"; 2 Thess. 3:10: "Zo iemand niet wil werken, dat hij ook niet ete"; Ef. 4:28: "Die gestolen heeft, stele niet meer, maar arbeide liever, werkende dat goed is met de handen, opdat hij hebbe mede te delen dengene die nood heeft." Dat leert ook de Apostel, wanneer hij de gelovigen vermaant (2 Thess. 3:12): "Dat zij met stilheid werkende, hun eigen brood eten." Zo verdoemen dus, wanneer zij deze bode uitspreken, allen zichzelf, die totaal niets doen en onbehoorlijk leven; en eveneens degenen, die niet tevreden zijn met hun eigen brood, maar naar het "brood van een ander" verlangen (Hab. 2:6-9); zoals bijvoorbeeld de dieven, rovers, woekeraars, en allen die niet wachten op de zegen des Heeren, maar het goed van hun naaste pakken, of hem niet betalen wat zij hem schuldig zijn;

over welke mensen een jammerlijk oordeel zal gaan, zoals de Schrift zegt (Jak. 5:1-4), Want aangezien zij hun handen verder hebben uitgestrekt dan hun gebeden, zullen zij niet alleen door Gods mond, maar ook door zichzelf verdoemd worden.

5. Opdat wij dat mogen gebruiken, genieten en "eten niet een goede consciëntie" en niet dankzegging, als ons eigen goed. Want God wil, dat de Godzaligen ervan verzekerd zijn, dat Hij hun, aan wie Hij die goederen gegeven heeft, ook de macht geeft om ze te genieten; en Hij wil niet, dat zij Zijn goederen als rovers zullen misbruiken, maar vrij en onder dankzegging

Lansbergen. 6. Opdat wij daardoor zouden vermaand worden, daar ons niet geleerd is te bidden: Geef mij mijn brood, maar: Geef ons *ons brood*, dat wij het brood, dat wij rechtvaardig, door onze inspanning, van God verkregen hebben, niet alleen (zelf) mogen eten, maar dat wij dat ook aan de armen moeten uitdelen. Want God vermaant ons door de profeet (Jos. 58:7), dat wij de hongerigen ons brood moeten meedelen, en de arme verdrevene in huis brengen; dat, als wij een naakte zien, wij hem dekken, en dat wij ons voor ons vlees niet verbergen. En de Apostel leert (Et 4:18), dat dit het doel van ons werk zijn moet, dat wij niet alleen onze eigen nooddrift mogen hebben, maar dat wij ze ook mogen hebben om mee te delen aan hen, die nood hebben. Daar worden weer die mensen bestraft, die van alles grote overvloed hebben, en de hongerigen vergeten, zoals die *rijke dwaas*, van wie wij in het Evangelie (Luk. 16:19) lezen, dat hij, toen hij alle dagen vrolijk en prachtig leefde, niet op de arme Lazarus acht sloeg, die daar voor zijn poort, vol zweren, neerlag. Want als zij alleen voor zichzelf houden, wat zij in het algemeen van God hebben gebeden, dan zijn ze dieven en ontrouwe rentmeesters, die de Heere ook uit hun eigen mond oordelen zal.

4. *Waarom wij bidden om het dagelijks brood.*

Het brood dat wij van God begeren zullen, noemt Christus het *dagelijks* brood. Het woord "epiousios", dat niet "dagelijks" vertaald wordt, legt Christus Zelf uit in Luk. 11 4, als Hij er de woorden "to katte' hëmeran" aan toevoegt, d.w.z. hetgeen ons alle dagen, van dag tot dag nodig is. Zij dwalen dus, die dat woord niet "het bovenwezenlijke" vertaald hebben. Want het woord "epiousios" komt niet van "epi" en "ousia", dat dan toch nog maar "toe-wezenlijk" zou kunnen betekenen, d.w.z. dat genoegzaam en nodig is voor het onderhoud van ons wezen. Maar het komt van "epiënai", d.w.z. achtervolgen; zodat "emousies artos" niets anders is, dan het brood, dat ons gedurig en bij continuatie, of "bij vervolg", d.w.z. van dag tot dag nodig is; hetgeen o.a. de zeer beroemde Josephus Scaliger voortreffelijk heeft opgemerkt. Dat woord gebruikt de Heere Jezus:

1. Opdat Hij ons zou bevelen, om ijverig te bidden zonder ophouden. Want Hij wil, dat wij dagelijks zullen bidden, zoveel ons van dag tot dag nodig is, opdat het geloof door het bidden geoefend wordt, en wij zéker vertrouwen zouden, dat God ons steeds, ja dagelijks tot aan het einde van het leven, alles geven zal wat ons nodig is.

2. Opdat Hij onze mateloze begeerten op die manier zou beteugelen, en *ons* zou leren om in Gods wil ons gerust te stellen; dat wij begeren, dat ons gegeven worde niet wat, en niet hoeveel ons belijft, maar wat en hoeveel het Gade behaagt, en zoveel Hij weet dat ons nodig en zalig is. Want wij branden veelal van een veel te grote begeerte naar die vergankelijke dingen, en daarbij komen nog andere verkeerdheden.

Lansbergen. Want wanneer wij van alles overvloed hebben, dan verdoen wij gewoonlijk Gods gaven op een pracht lievende manier, met wellusten, lekkernijen, pracht en praal en dergelijke overdaad. Daarom breidelt de Heere die verkeerde en ongebonden lust, en wil Hij, dat wij om niet meer zullen bidden, dan ons dagelijks nodig is; in dat vertrouwen, dat onze

hemelse Vader zoals Hij ons vandaag gevoed heeft, zo ook ons op de da:g van morgen niet verlaten zal. Dat vertrouwen en die gehoorzaamheid eist Hij van ons, Matth. 6:32: "Uw hemelse Vader weet, dat gij al deze dingen behoeft"; Ps. 34:11: "De jonge leeuwen lijden armoede en hongeren, maar die den HEERE zoeken, hebben geen gebrek aan enig goed", namelijk dat hun nuttig en zalig is.

Lansbergen. Dus doen zij, die niet met hun dagelijks brood tevreden zijn, maar door die ongebonden lust naar oneindig veel dingen verlangen, en toch deze bede tot God richten, niets anders dan met God de spot drijven. Want zij bidden om hetgeen zij niet begeren. De betekenis van die woorden "Geef ons ons dagelijks brood" is dus: Geef ons zoveel brood, als ons dagelijks genoeg is; of: *Geef ons dagelijks zoveel dingen die voor dit leven nodig zijn, als een ieder onzer in zijn roeping, om U en de naaste te dienen, nodig is.*

Deze bede is zeer noodzakelijk. Want aangezien het vocht waardoor ons leven onderhouden wordt, door de natuurlijke warmte elke dag verteerd wordt, moet het door dagelijks voedsel weer verkwikt worden, opdat ons leven daarmee niet worde weggenomen. En daarom is onze ellende zo groot, dat als God ons niet dagelijks onderhield en voedde, wij van honger zouden moeten vergaan. Want welk een overvloed aan alle mogelijke dingen wij ook zouden mogen hebben, zelfs wanneer onze schuren en kelders vol zijn, dan moeten wij toch steeds bidden om het dagelijks brood; omdat men dat steeds moet vasthouden, dat al ons goed van geen enkel nut is, als het niet door Gods zegen vruchtbaar gemaakt wordt. En hetgeen wij zelfs al in onze handen hebben, is het onze niet, dan voor zover ons een deel en het gebruik daarvan, van uur tot uur wordt toegestaan. Daarom is deze bede en mildheid van God voor de rijken even nodig als voor de armen. Want hoewel hun schuren en kelders vol zijn, zouden zij toch ledig en verdroogd neerzitten, tenzij zij door Zijn genade hun brood mochten genieten.

5. *Waarom wij bidden, of het dagelijks brood ons heden gegeven worde.*

Christus voegt hier het woordje *heden* bij. Allereerst, opdat Hij ons wantrouwen en onze gierigheid zou wegnemen, en ons van die beide gebreken zou aftrekken. Vervolgens, opdat wij, als wij alleen van God afhangen zoals gisteren, ook heden, morgen, ja altijd van Zijn hand de behoeften voor dit leven verwachten, in de wetenschap dat ze ons door God uit de hemel gegeven worden, en dat ze, tenzij de zegen des Heeren erbij komt, niet door de werklust en ijver van onze handen verkregen worden, en ons ook nuttig zijn. Ten derde, opdat de beoefening des geloofs en der gebeden steeds gedurig door ons gepleegd zou worden. Want zolang men "heden" zegt, zolang moet men ook bidden: "Geef ons heden ons dagelijks brood", zoals de Apostel (1 Thess. 5:17) gebiedt: "Bidt zonder ophouden."

6. *Welk gebruik of nut deze bede heeft.*

Lansbergen. De nuttigheid van deze bede wordt in de Catechismus op drie manieren aangewezen:

1. *Opdat wij daaraan bekennen, dat God de Oorsprong van alle goeds is.* Want Hij Die het hele menselijke geslacht dagelijks alles wat tot dit leven nodig is verleent, Die behoort stellig als de Auteur en Fontein van alle goeds gehouden en erkend te worden. Dat doet God dagelijks en zeer mild, zoals door deze bede geleerd wordt, en de gehele Schrift overvloedig getuigt, Ps. 104:27v.: "Zij alle wachten op U, dat Gij hen hun spijs geeft te zijner tijd. Geeft Gij ze hun, zij vergaderen ze; doet Gij Uw hand open, zij worden met goed verzadigd"; Hand. 14:17: "Hoewel Hij (n.l. God) nochtans Zichzelf niet onbetuigd gelaten heeft, goeddoende van den hemel, ons regen en vruchtbare tijden gevende, vervullende onze harten niet spijs"

en vrolijkheid." Met dezelfde reden bewijst David, dat God een Fontein is van alle goeds, Ps. 36:7-10: "HEERE, Gij behoudt mensen en beesten. Hoe dierbaar is Uw goedertierenheid, o God! Dies de mensenkinderen onder de schaduw Uwer vleugelen toevlucht nemen. Zij worden dronken van de vettigheid Uws huizes; en Gij drenkt hen uit de beek Uwer wellusten. Want bij U is de fontein des levens; in Uw licht zien wij het licht." Hij bedoelt niet die woorden, dat hij daarom God als een Fontein van alle goeds erkent, omdat Hij alle levende wezens ("dieren"), en vooral de mensenkinderen de spijs, nooddruft en levensvermaak geeft.

2. Opdat wij zouden belijden, *dat noch onze zorg, noch onze arbeid, noch Gods gaven zonder Zijn zegen ons gedijen*. Want als onze zorg en arbeid, zonder Gods zegen, iets vermocht, dan zou het niet nodig zijn niet onze gebeden tot hem onze toevlucht te nemen. Maar aangezien de nood ook de allerrijksten dwingt, om Gods hulp en zegen te begeren, daarom is het zekerder dan zeker, dat al onze zorg en arbeid zonder Gods zegen onnut en tevergeefs is. Dat verklaart de profeet, Ps. 127:1v.: "Zo de HEERE het huis niet bouwt, tevergeefs arbeiden deszelfs bouwlieden daaraan; zo de HEERE de stad niet bewaart, tevergeefs waakt de wachter. Het is tevergeefs, dat gijlieden vroeg opstaat, laat opblijft, eet brood der smarten; het is alzo, dat Hij het Zijn beminde als in den slaap geeft." En daarmee geeft hij te kennen, dat zowel algemene als bijzondere bedieningen alle samen van Gods zegen afhankelijk zijn. En aangezien God de mensen tot landbouwarbeid veroordeeld heeft (Gen. 3:17): wat kan hij hier bereiken, als Gods zegen daar niet bij komt? De Apostel betuigt dat, als hij schrijft (1 Kor. 3:7): "Zo is dan noch hij die plant iets, noch hij die natmaakt, maar God Die den wasdom geeft." Bovendien zijn ook Gods gaven zonder Zijn zegen ons onnut en schadelijk. Want waarom zouden de rijken God dagelijks het dagelijkse brood, dat zij in overvloed hebben, behoeven af te bedden, als dat hun niet — zonder Gods zegen — ongelukkig en schadelijk was? Dat is het, wat de Heere in Zijn Wet (Lev. 26:26) onderwijst, als Hij zegt: "Als Ik u den stat des broods zal gebroken hebben, dan zullen tien vrouwen uw brood in één oven bakken en zullen uw brood bij het gewicht wedergeven; en gij zult eten, maar niet verzadigd worden." Daaronder verstaat hij, dat als Hij het brood de kracht ontnemt om te voeden, daarvan geen voedsel voor ons lichaam komen zal. En daaronder valt ook de tekst (Deut. 8:3): "dat de mens niet alleen van het brood leeft, maar dat de mens leeft van alles wat uit des HEEREN mond uitgaat."

En dat is de tweede nuttigheid van deze bede, die ons herinnert aan onze ellendige staat, nl. tot hoe schone goden ons de satan gemaakt heeft, toen hij onze eerste voorouders heeft wijsgemaakt, dat zij aan God gelijk zouden zijn, indien zij in strijd met Zijn bevel, zouden eten van de vrucht van de verboden boom. Daarom moeten wij, als wij denken aan onze huidige ellendestaat, steeds voor verdacht houden al hetgeen hij ons voorhoudt.

3. De derde nuttigheid van deze bede is: *Opdat wij ons vertrouwen van alle schepselen zouden aftrekken en op God alleen stellen*. Aangezien God de Fontein van alle goeds en onze staat zo ellendig is, dat noch door onszelf noch door enig ander schepsel onze nood verholpen kan worden volgt daaruit, dat wij God van harte moeten bidden, of Hij ons, door de kracht van Zijn Geest, wil versterken, dat wij ons vertrouwen van alle schepselen kunnen aftrekken, en het op Hem alleen stellen. Want waarom zouden wij van onszelf blijven afhangen? Aangezien onze nood noch door onze zorg noch door onze arbeid kan verholpen worden? En waarom zouden wij ons vertrouwen van God aftrekken? Aangezien Hij de Fontein van alle goed is en alle gaven die wij van Hem ontvangen hebben, zonder Zijn zegen, ons ongelukkig en schadelijk zijn. En daarom beveelt de Apostel (I Tim. 6:17) de rijken: "Beveel den rijken in deze tegenwoordige wereld, dat zij niet hoogmoedig zijn, noch hun hoop stelden op de

ongestadigheid des rijkdoms, maar op den levenden God, Die ons alle dingen rijkelijk verleent om te genieten." Zo ook de apostel Petrus (1 Pets. 5:6v.): "Vernedert u dan onder de krachtige hand Gods, opdat Hij u verhoge te Zijner tijd. Werpt al uw bekommernis op Hem, want Hij zorgt voor u." En David (in Ps. 55:23): "Werp uw zorg op den HEERE, en Hij zal u onderhouden; Hij zal in eeuwigheid niet toelaten, dat de rechtvaardige wankle. Dus is het onze plicht, om op grond van de dagelijkse mildheid van onze hemelse Vader te erkennen, dat Hij de Fontein van alle goeds is; en ook, dat onze ellende zo groot is, dat als Hij ons niet dagelijks onderhield en voedde, en ons door Zijn zegen Zijn gaven nuttig en *zalig* maakte, wij ten enenmale van honger zouden moeten vergaan. Alleen al de waarneming daarvan behoort in ons alle vertrouwen op onszelf en op alle schepselen te doen verzaken, om het op de levende God te stellen, opdat wij hiernamaals, aan de Tafel van onze Heere Jezus Christus, mogen gevoed worden met die hemelse spijs der gelukzalige onsterfelijkheid.

Over het bidden om aardse goederen.

Aangezien er gezegd is, dat onder het brood alle lichamelijke goederen verstaan worden, zo kunnen hier ook daarover de volgende vragen gesteld worden:

1. Of men God ook moet en mag bidden om lichamelijke goederen, en zo ja, waarom.
2. Hoe men daarom bidden moet.
3. Of men ook om rijkdom bidden mag.
4. Of men ook voor de volgende dag wat opzij mag leggen ("oplegghe").

1. Of men God ook mag bidden om lichamelijke goederen, en zo ja, waarom.

De lichamelijke goederen mogen, evengoed als de geestelijke, van God begeerd en gebeden worden.

1. Omdat God dat Zelf nadrukkelijk geboden heeft; hetgeen ons voldoende behoorde te zijn, ook al was er geen andere oorzaak. Want wij hebben daarvan een algemeen en ook een bijzonder gebod. Een algemeen gebod, wanneer Christus zegt: Bidt en u zal gegeven worden, Matth. 7:7; en een bijzonder gebod, wanneer Hij hier gebiedt, dat wij om het dagelijks brood zullen bidden.

Bezwaar. Christus zegt (Matth. 6:25 en 33): "Zijt niet bezorgd voor uw leven, wat gij eten en wat gij drinken zult. Al deze dingen zullen u toegeworpen worden." Dus is het niet nodig te bidden om lichamelijke dingen.

Antwoord. Christus verbiedt hier niet zorg te dragen in zijn beroep, noch te arbeiden of te bidden, maar Hij verbiedt een *wantrouwende zorg*. En dat is de betekenis van deze Zijn woorden:

1. Opdat gij God niet wantrouwt, alsof Hij u niet geven zou, wat ge nodig hebt; en opdat ge ook niet zoudt denken, dat die dingen u hij toeval toekomen, moet ge eerst zorgen voor hetgeen tot het Koninkrijk van God en de zaligheid van uw ziel behoort, en dan zullen alle andere dingen toegeworpen worden, namelijk wanneer gij in uw beroep ijverig werkt en ge tot God bidt.

2. Omdat God ons de lichamelijke goederen beloofd heeft. Want God heeft beloofd, dat Hij ons alles zal geven, wat ons voor dit leven nodig is. En Hij heeft het ook daarom beloofd,

opdat wij erom bidden en dan onbekommerd zouden zijn, echter niet op een vleselijke, maar op een geestelijke wijze. *Want uw hemelse Vader weet, dat gij al deze dingen behoeft*, Matth. 6:32.

3. Omdat Gods eer dat eist, namelijk, opdat wij door het gebed Gods voorzienigheid erkennen en belijden, vooral jegens de Kerk. Want God wil, dat aan Han die lof toegekend wordt, dat Hij een Fontein is van alle goederen, opdat wij niet denken, dat ons de aardse goederen bij toeval zouden toekomen.

4. Omdat het bidden en verwachten van die goederen een oefening betekent, van het vertrouwen op de belofte der genade, der aanroeping en der hoop. Want wij kunnen zelfs niet de allergeeringste aardse goederen van God bidden en verwachten, als wij niet stellig geloven, dat wij door God in genade aangenomen zijn, en als wij niet verzekerd zijn van Zijn goede wil jegens ons, en van de geestelijke goederen. De goddelozen ontvangen ook wel aardse goederen, hoewel tot hun verderf. Maar de goederen die ter zaligheid strekken, belooft en geeft God uitsluitend aan de Godzaligen als tekenen van Zijn Vaderlijke goedgunstigheid.

5. Omdat onze eigen nooddrift eist, dat wij ons leven op aarde onderhouden, en de wil van God doen mogen; hetgeen wij zonder het dagelijks brood niet doen kunnen, Ps. 115: 17v.

6. Om onze vertroosting, opdat wij weten mogen, dat de Kerk op aarde steeds onderhouden zal worden. Want God zal haar steeds verhoren, en het dagelijks brood aan haar geven, zoals Hij beloofd heeft.

2. *Hoe men om aardse goederen bidden moet.*

De aardse goederen moeten evengoed als de andere goederen, die in het Evangelie beloofd zijn, ah volgt begeerd worden:

1. Met een vertrouwen op de belofte der genade, of met een waar geloof (Marc. 13:44). Want anders worden de gebeden niet verhoord, en zijn ons de ontvangen weldaden niet zalig.

2. Niet tot overdaad en pracht (Jak. 4:3), maar tot dat doel, dat wij God en onze naaste mogen dienen, en wij het leven van ons en van de onzen eerbaar onderhouden. Want wie ze zo nat begeert, die ontvangt geen zalige goederen. Want hoewel zij ontvangen hetgeen waarom zij bidden, toch worden zij niet echt verhoord, omdat de goederen die zij ontvangen, hun niet zalig zijn.

3. Onder voorwaarde "als het Gods wil is", om ons die goederen te geven; zo het Hem belieft, en in zover Hij weet, dat die dingen waarom wij bidden, zullen strekken tot Zijn eer en ons welzijn (2 Sam. 7:29). Want God heeft de geestelijke goederen op een andere wijze beloofd dan de aardse.

De *geestelijke goederen* heeft Hij volkomen beloofd, d.w.z. in het algemeen én in het bijzonder, zonder er enige conditie bij te doen, Lukas 11:13: "Hoeveel te meer zal de hemelse Vader den Heiligen Geest geven dengenen die Hem bidden?" Daarom wil Hij ook, dat wij die goederen volkomen zullen begeren, en geeft Hij ze ook zonder enige uitzondering aan allen, die erom bidden, n.l. de vergeving der zonden, de gerechtigheid, het geloof, de Heilige Geest en het eeuwige leven. De reden daarvan is, dat die goederen ons volkomen en geheel en al nuttig zijn, ja zelfs nodig zijn tot de zaligheid; en wij kunnen niet dwalen, als wij daarom bidden. Want God heeft Zelf in dezen de wijze om te bidden beraamd.

De *aardse goederen* heeft Hij alleen in het algemeen beloofd, en Hij heeft in Zijn Woord niet speciaal uitgedrukt, welke, hoedanige en hoeveel aardse goederen Hij ons geven wil, maar uitsluitend, dat Hij ons al die goederen wil geven, die tot verbreiding van Zijn eer en tot

zaligheid van een ieder zullen strekken. Daarom moeten wij om die goederen bidden, niet eenvoudig, zoals om de geestelijke, maar onder deze voorwaarde: "Als die goederen tot Gods eer en tot onze zaligheid strekken zullen." Of: "Als het Gods wil is"; zoals de melaatse om zijn gezondheid bad, Matth. 8:2: "Heere, indien Gij wilt, Gij kunt mij reinigen."

De reden daarvan is tweeledig: 1. Omdat wij menigmaal dwalen in de aardse goederen, zonder te weten, wat wij bidden, of wat ons nuttig is. Want wij bidden dikwijls om schadelijke en onnutte dingen. Maar God weet het allerbest, wat tot Zijn eer en tot onze zaligheid dient. 2. Omdat wij zouden leren tevreden te zijn met wat wij van God ontvangen hebben, en onze wil steeds aan Zijn Raad onderwerpende, onze gehoorzaamheid jegens Hem mogen tonen. En zo is het bidden om de aardse goederen onder conditie, een oefening van ons geloof en van onze onderdanigheid.

3. Of het ook geoorloofd is om rijkdom te bidden.

Deze en de volgende vraag volgen uit de woorden van deze bede. Want aangezien ons geboden wordt, dat wij alleen zullen bidden om het "*dagelijks brood*", en wel "*heden*", schijnt het niet geoorloofd te zijn om óf om rijkdom te bidden, óf iets opzij te leggen en voor een andere tijd te sparen. Maar rijkdom wordt in meer dan één betekenis opgevat. Epicurus zei, dat rijkdom een armoede was, die gericht is naar de natuurwet; welke definitie zeer juist is. Want volgens die definitie behoren alleen voor echt rijk gehouden te worden, die zoveel hebben, als hun nodig is tot hun levensonderhoud, en die daarmee tevreden leven; en vooral, als er een Godzalig gemoed bij komt. Want zo spreekt de Apostel (1 Tim. 6:6): "De Godzaligheid is een groot gewin niet vergenoeging." Als men in die zin het woord *rijkdom* neemt, namelijk voor de dingen die tot onderhoud van de natuur nodig zijn, dan is het niet alleen geoorloofd, maar ook nodig om God te bidden om rijkdom. De reden is: Omdat wij God bidden moeten om het dagelijks brood, d.w.z. om alle dingen, die tot onderhoud der natuur nodig zijn. Maar het gewone volk verstaat onder rijkdom een overvloed boven hetgeen ons nodig is; zoals Crassus, bijgenaamd "de rijke", van mening was, dat niemand behoorde rijk te heten, dan die gedurende een jaar een heel leger op eigen kosten kon te eten geven. In die zin mag men niet bidden om rijkdom. Want dan zouden wij niet bidden om ons dagelijks brood. En Agur zegt, uit naam van alle Godzaligen, Spr. 30:8: "Armoede of rijkdom geef mij niet." En daartoe behoort ook wat Paulus zegt in 1 Tim. 6:9: "Die rijk willen worden, vallen in verzoeking en in den strik, en in vele dwaze en schadelijke begeerlijkheden, welke de mensen doen wegzinken in verderf en ondergang." En Christus noemt die rijkdom *doornen*, die men niet, zonder gevaar te lopen gekwetst te worden, kan aanraken en ter hand nemen, Matth. 13:22.

Maar als God ons wat meer geeft dan wij nodig hebben, dan moet dat niet direct weggeworpen, maar opzij gelegd en bewaard worden, om in nood te gebruiken. Want Christus gebiedt (Joh. 6:12), dat men de overgebleven brokken zou vergaderen. En wij hebben een zeer schoon voorbeeld in Jozef (Gen. 41:46), die op Gods vermaning alle mogelijke voorraden graan aangelegd en bewaard heeft voor de jaren van schaarste, die komen zouden. Bastingius. En toen de Apostelen op grond van Agabus' voorzegging door de Geest, begrepen hadden dat er een erg dure tijd over de gehele aarde komen zou, zoals ook onder keizer Claudius het geval was, hebben zij daartegen voorraad opgeslagen door geld in te zamelen, dat zij later ter ondersteuning van de armen zouden besteden en gebruiken (Hand. 11: 28v). Ook leest men van de Godzalige zorgvuldigheid van de wijze vrouw in Spr. 31:10.

Dus dient men op dit punt erop toe te zien:

1. Dat men geen vertrouwen op de rijkdom stelt, zoals in Ps. 62:11 geschreven staat "Als het

vermogen overvloedig aanwast, zet er het hart niet op."

2. Dat men ze niet door overdaad of op andere manieren misbruike (Luk. 21:34).

3. Dat men bedenke, dat wij geen heren en eigenaars van de goederen zijn, maar uitsluitend uitdelers en rentmeesters van God, Die ons bevolen heeft de rijkdom goed te besteden, en ons de taak der bediening heeft opgelegd, ja, Die ons op Zijn tijd rekenschap van onze bediening zal vragen (Luk. 16:1-12).

4. Of het geoorloofd is, om iets opzij te leggen voor de dag van morgen.

Het is geoorloofd om wat te sparen en opzij te leggen voor de komende tijd, zoals Christus in Joh. 6:12 beveelt: "Vergadert de overgeschoten brokken." Want spaarzaamheid is een deugd, die daarin bestaat, dat de goederen die ons eigendom zijn, bewaard en nuttig besteed worden, zodat men alle onnodige kosten; overdaad en verkwisting van Gods gaven vermijdt en schuwt. Ook leert de Apostel, dat het de taak der ouders is, om iets voor hun kinderen te vergaderen, 2 Kor. 12:14: "De kinderen moeten niet schatten vergaderen voor de ouders, maar de ouders voor de kinderen." Daarbij dient men echter op drie dingen te letten:

1. Dat men opzij legge hetgeen rechtvaardig door een geoorloofde en eerlijke arbeid gewonnen werd.

2. Dat men daarop geen vertrouwen stelt.

3. Dat het besteed worde tot een wettig en nuttig gebruik, zowel voor onszelf als voor anderen, nl. tot een eerbaar onderhoud van ons leven, gezin en vrienden; tot instandhouding van de Kerk en van het gemenebest, en tenslotte tot bijstand en onderhoud van de armen en van de behoeftige broeders. Daartoe dient hetgeen David zegt in Ps. 62:11: "Vertrouwt niet op onderdrukking noch op roverij; wordt niet ijdel, als het vermogen overvloedig aanwast, zet er het hart niet op"; en hetgeen Paulus vermaant in Ef. 4:28: "Die gestolen heeft, stek niet meer, maar arbeide liever, werkende dat goed is met de handen, opdat hij hebbe mede te delen dengenen, die nood heeft."

Tegen de vierde bede worden de volgende bezwaren ingebracht.

Bezwaar 1. Wat van ons is, daar behoeft men niet om te bidden. Het dagelijks brood is van ons. Want wij zeggen: "Geef ons ons dagelijks brood." Dus is het niet nodig, om God erom te bidden.

Antwoord. Het woord "onze" heeft meer dan één betekenis. Want het duidt aan: óf een zaak, die ons eigendom en in onze macht is, en om zo'n zaak behoeft men niet te bidden; óf een zaak, die de onze wordt, omdat ze ons door God gegeven, of door bidden van God verkregen wordt, zoals tevoren uiteengezet is.

Bezwaar 2. Voor hetgeen niet door arbeid, maar door bidden verkregen wordt behoeft men niet te werken. Het dagelijks brood wordt door bidden verkregen, maar niet door werken. Dus behoeft men niet te werken, maar slechts te bidden.

Antwoord. Voor hetgeen op geen enkele manier door werken verkregen wordt behoeft men niet te werken. Maar hoewel ons werk niet nodig is, om de aardse goederen te krijgen, als de voornaamste en gehele oorzaak daarvan is het toch nodig, als een middel, dat God verordend heeft, waardoor Hij ons die geeft; zoals er geschreven staat (Gen. 3:17): "Met smart zult gij daarvan eten al de dagen uws levens", en (2 Thess. 3:10): "Zo iemand niet wil werken, dat hij ook niet ete." God geeft alle dingen om niet, maar niet zonder arbeid en gebeden, zoals men

veelal zegt God geeft alle dingen, maar geen ossen bij de hoornen." En Hesiodus zegt zeer juist:

*Dit is der goden eeuw'ge wet,
Voor deugd zo is het zweet gezet.*

Bezwaar 3. Christus gebiedt, dat wij zullen bidden om het dagelijks brood, en wel: "heden." Dus is het niet geoorloofd om iets opzij te leggen voor morgen. Hoe laat zich dan verstaan, wat de Apostel zegt (2 Kor. 12:14): "De ouders moeten voor de kinderen schatten vergaderen"?

Antwoord. Christus gebiedt, dat wij zullen bidden om het dagelijks brood, en wel: heden; d.w.z. zoveel ons dagelijks nodig is, vandaag, morgen en voortaan, zolang wij leven. Maar Hij gebiedt in geen geval, dat we niet zullen wenken voor de dag van morgen, of dat wij de geschonken goederen, die voor de dag van morgen volstaan zouden, zullen wegwerpen, maar dat wij tevreden zullen zijn met de aanwezige dingen, zonder enig wantrouwen, gierigheid, onrechtvaardige winst en ongehoorzaamheid; en dat wij geen vertrouwen op de goederen zullen stellen, maar God dagelijks moeten bidden om de nodige dingen, van Hem alleen zullen afhangen en Hem niet voorschrijven wat Hij ons geven zal.

Aanhoudend bezwaar. Er staat geschreven in Matth. 6:34: "Zijt dan niet bezorgd tegen den morgen." Dus is het totaal ongeoorloofd om aan de dag van morgen te denken.

Antwoord. Dat volgt daar niet uit. Want Christus wil daar zeggen: "Zijt niet bezorgd", namelijk "met wantrouwen", alsof God u morgen niets geven zal, of ook niet met een voornemen om morgen niet te bidden. Maar Hij verbiedt hier niet, om bezorgd te zijn met arbeiden en gebeden.

ZONDAG 51.

Verklaring van de vijfde bede.

Nu in de vorige bede gezorgd is voor de behoeften des lichaams en voor dit tegenwoordige leven, volgt nu het verzoek om de nooddrift der ziel en der goederen die nodig zijn, om tot het eeuwige leven te komen. Daartoe dienen de twee laatste beden, die in deze en in de volgende Zondagsafdeling verklaard worden.

In de eerste van die twee wordt gebeden, of wij weer in Gods genade en gunst, waar wij door de zonde uitgevallen zijn, mogen hersteld worden. En de tweede bede, dat wij, als wij daarin hersteld zijn, dan verder bewaard mogen worden voor alle geweld van onze vijanden, die ons daarvan trachten te beroven. Om de genade en gunst van God bidden wij in de vijfde bede met de woorden; "En vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onzen schuldenaren"; en om die bede goed te verstaan, dient men bij de verklaring te letten op:

1. De zaak, die wij begeren;
2. De bijgevoegde voorwaarde, waartoe wij ons verplichten.

Vraag 126: Welke is de vijfde bede.

Antwoord: *En vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onzen schuldenaren. Dat is: Wil ons, arme zondaars, al onze misdaden en ook de boosheid, die ons altijd aanhangt, om het bloed van Christus niet toerekenen; a) gelijk wij ook dit getuigenis Uwer genade in ons bevinden, dat ons ganse voornemen is, onze naaste van harte te vergeven b).*

- a. Ps. 32:1, id. 51:3-5 en 9; id. 130:3v., id. 143:2; 1 Joh. 2:1v,
- b. Matth. 6:14, id. 18:35

Verklaring van Vraag 126.

Het is niet voldoende, dat een vader zijn kinderen van alles voorziet, dat hun voor hun levensonderhoud nodig is, maar hij moet ook jegens hen vaderlijk gezind zijn. Want omdat de kinderen hun vaders dikwijls ernstig vertoornen, wanneer zij doen wat hun niet betaamt en wat de vader mishaget, zou gemakkelijk de stroom van zijn vaderlijke weldadigheid onderbroken bonnen werden, als hij de genegenheid van barmhartigheid jegens hen niet langer betoonde, juist dan, wanneer zij erg tegen hem gezondigd hebben. Die genegenheid van barmhartigheid heeft God in de harten der vaders ingeplant, zodat zij hun kinderen, hoe ondankbaar, ongehoorzaam en boos zij ook zonden zijn, weer graag in genade aannemen, wanneer zij maar hun vaders om genade smeken. Diezelfde genegenheid wordt in de Schrift aan God toegekend; Ps. 103:13: "Gelijk zich een vader ontfermt ver de kinderen, ontfermt Zich de HEERE over degenen, die Hem vrezen." En de verzen 10-12: "Hij doet ons niet naar onze zonden en vergeldt ons niet naar onze ongerechtigheden. Want zo hoog de hemel is boven de aarde, is Zijn goedertierenheid geweldig over degenen, die Hem vrezen. Zo ver het Oosten is van het Westen, zo ver doet Hij onze overtredingen van ons." En omdat onze hemelse Vader in barmhartigheid niet alleen aan de vaders gelijk is, maar hen zeer ver overtreft, zo gebiedt de Heere zeer terecht, dat wij Hem zullen bidden, niet alleen of Hij ons ons dagelijks brood wil geven, maar ook of Hij, naar de grootheid van Zijn barmhartigheden, onze schulden en misdaden uit genade vergeven wil.

Deze bede is zeer nodig. Want de dingen, die wij tot nog toe gebeden hebben, zijn van die aard, dat wij ze niet ontvangen kunnen, als God ons daartoe niet bekwaam maakt.

Daarom rust de satan niet, maar tracht hij onze gewetens onder het bidden te verontrusten, als hij ons deze gedachten inblaast: "Schaamt ge u niet, zegt hij, ellendige mensen! Om voor Gods aangezicht te verschijnen, en God uw Vader te noemen, daar ge nooit gedaan hebt wat een kind schuldig is te doen? Hoe durft ge bidden, dat Gods Naam geheiligd worde, daar ge uw leven zo doorbrengt, dat Zijn Naam om uwentwil gelasterd wordt. Bidt gij, of Hij in u wilt heersen, gij die de zonde in uw sterfelijk lichaam heersen laat? Bidt gij, dat Zijn wil geschiede, wiens zinnen alle samen aan die wil vreemd zijn? Hoe durft gij het brood der kinderen te begeren, daar ge niet waardig zijt dat ge de naam van een hond in Zijn huisgezin zoudt dragen?"

Deze en soortgelijke dingen stelt ons de verzoeker voor, opdat hij ons van het bidden aftrekke of in ons het geloof uitblust. Dus wordt noodzakelijk in de orde deze bede daarbij gevoegd, welke uit twee delen bestaat: In het eerste deel bidden wij om vergeving der zonden, en in het tweede deel verklaren wij, met welk vertrouwen wij dat bidden. Over het ordelijk vervolg en de inhoud der vijfde bede spreekt Cyprianus zeer juist en Godzalig, met de volgende woorden: "Na de ondersteuning der spijs, wordt de vergeving der misdaden begeerd, opdat hij die door God gevoed wordt, ook in God leve; en hier wordt niet alleen het tegenwoordige en tijdelijke leven verzorgd, maar ook het toekomstige leven, waartoe men komen zal, als de zonden vergeven worden."

En die bede is, zoals dezelfde Cyprianus aantekent: 1. Een oprechte belijdenis der Kerk, dat wij allen zondaars zijn, en dagelijks zondigen, aangezien ons geboden wordt om dagelijks voor de zonden te bidden. 2. Een bidden om genade en vergeving, en een vertroosting, dat wij de vergeving der zonden krijgen zullen volgens Christus' belofte. 3. Een verplichting, tot onderlinge vergeving aan de naaste. Want wij bidden, of ons de zonden zo vergeven worden, gelijk wij onze schuldenaars vergeven.

Dus wil Christus in deze bede:

1. Dat wij onze zonden zullen belijden en bewenen.
2. Dat wij steeds zullen dorsten naar de gerechtigheid, of naar de vergeving der zonden. Want die wordt alleen gegeven aan hen, die haar begeren, erom bidden en het bloed van Gods Zoon niet met de voeten vertreden.
3. Dat ons geloof beoefend worde. Want deze bede vloeit voort uit het geloof, of uit het vertrouwen op Gods barmhartigheid, en bevestigt die ook. Want het geloof is een oorzaak van het gebed, en omgekeerd is het gebed een oorzaak van het geloof, wat de vermeerdering betreft.

De voornaamste vragen, die op dit punt overwogen moeten worden, zijn deze:

1. Wat Christus onder *schulden* verstaat.
2. Wat het betekent, de schulden of zonden *vergeven*.
3. *Waarom* men bidden moet om vergeving der zonden.
4. Hoe ons de zonden vergeven worden, of wat het betekent, wat erbij gevoegd is: "*Gelijk ook wij vergeven*", enz.

1. Wat Christus onder de schulden verstaat.

Christus verstaat onder de schulden geen geldschulden, maar misdaden en straffen; d.w.z. alle zonden, erfelijke én dadelijke, van onwetendheid, van nalatigheid van het goede, en van het doen van het kwade, zoals Christus Zelf dat uitlegt, Luk. 11:4: "En vergeef ons onze zonden; want ook wij vergeven aan een iegelijk die ons schuldig is." Ze worden schulden genoemd, omdat ze ons in het oordeel Gods schuldig stellen en ons voor Hem tot schuldenaars maken; enerzijds om de gehoorzaamheid, die door ons nagelaten is, en anderzijds om de straf, die wij daarvoor schuldig zijn te dragen. Want wanneer wij zondigen, geven wij aan God niet wat wij Hem schuldig zijn, en wij worden door de Wet verplicht tot voldoening; volgens het vonnis der Wet: "Vervloekt zij, die de woorden dezer Wet niet zal bevestigen, doende dezelve", Deut. 27:26. Van die schuld en straf zouden wij in der eeuwigheid niet verlost kunnen worden, wanneer God ons niet uit genade van die Wet ontsloeg en ons de zonden vergaf.

2. Wat het betekent de schudden of zonden vergeven.

Men zegt dat een schuldheer zijn schuldenaar vergeeft, wanneer hij de schuld niet van hem eist, maar die uit zijn rekenboek schrapt (alsof ze betaald was) en de schuldenaar niet straft, zoals men zien kan in de gelijkenis van die koning, die zijn knecht op diens bede, een schuld van 10.000 talenten kwijtschold (Matth. 18:27). Zo vergeeft God ons, zondaars, onze schulden, aangezien Hij ons de zonden niet wil toerekenen, noch ons ervoor wil straffen, maar ons weer in genade ontvangt, rechtvaardig verklaart, tot kinderen aanneemt en de gerechtigheid en het eeuwige leven schenkt, en dat om niet, uit louter barmhartigheid, omwille van de voldoening die Christus voor ons gebracht heeft, en die ons door het geloof toegerekend en toegeëigend wordt.

Vergeving der zonden is dus die wil in God, om de uitverkorenen de zonden niet toe te rekenen, maar te vergeven en hun de voldoening van de Middelaar Christus toe te rekenen, en hen om die voldoening als rechtvaardig aan te nemen, van de dood te bevrijden en hun het eeuwige leven te schenken. Die vergeving der zonden heeft God beloofd in het formulier van het Nieuwe Verbond, Jer. 31:34: "Ik zal hun ongerechtigheid vergeven en hunner zonden niet meer gedenken"; en Micha 7:19: "Hij zal Zich onzer weder ontfermen; Hij zal onze ongerechtigheden dempen; ja, Gij zult al hun zonden in de diepten der zee werpen." Zo leert ook de Apostel, Rom. 4:5-8, dat God de zonden vergeeft, als Hij die niet toerekent, maar de goddeloze rechtvaardigt door het geloof, op grond van Ps. 32:1v.: "Welgelukzalig is hij, wiens overtreding vergeven, wiens zonde bedekt is. Welgelukzalig is de mens, dien de HEERE de ongerechtigheid niet toerekent, en in wiens geest geen bedrog is"; 2 Kor, 5:19: "God was in Christus de wereld met Zichzelven verzoenende, hun zouden hun niet toerekenende."

En God vergeeft niet slechts de zonden of misdaden, maar ook de *schuld* of de verdiende straf. Want men zou niet kunnen zeggen, dat een schuldheer zijn schuldenaar vergeven of kwijtgescholden had, als hij hem weliswaar niet om de schuld maande, maar hem toch bij de nek in de gevangenis sleepte. Dus verkleinen, en vernietigen de Roomsen de weldaad van de vergeving der zonden, wanneer zij verzinnen, dat God wel de misdaad kwijtscheldt, maar niet de straf, zonder menselijke voldoening. Maar de zonde en de straf hebben een onderlinge betrekking op elkaar, en kunnen niet zonder elkaar bestaan. Waar dus zonde is, daar is straf, en waar de zonde weggenomen is, daar is ook de straf weggenomen. Derhalve is de vergeving der zonden ook een vergeving der straffen. En voorwaar, als de misdaad weggenomen is, dan is er, volgens Gods rechtvaardigheid, ook geen schuld of straf meer over. Want aangezien God rechtvaardig is, straft Hij de rechtvaardige niet. En zij zijn

rechtvaardig, wier zonden vergeven zijn.

Tenslotte, God vergeeft ook de zonden om niet, uit genade, d.w.z. zonder enige voldoening onzerzijds, aangezien die ons en alle schepselen onmogelijk valt te volbrengen; zoals er geschreven staat in Matth. 16:26: "Wat zal een mens geven tot lossing van zijn ziel? Rom. 8:3: "Hetgeen der Wet onmogelijk was, dewijl zij door het vlees krachteloos was." En daarom vergeeft Hij louter uit genade en barmhartigheid, zoals de Apostel zegt, Ef. 2:4v.: "God, Die rijk is in barmhartigheid, door Zijn grote liefde, waarmee Hij ons liefgehad heeft, ook toen wij dood waren door de misdaden, heeft ons levend gemaakt met Christus (uit genade zijt gij zalig geworden)", en Titus 3:5: "Hij heeft ons zalig gemaakt, niet uit de werken der rechtvaardigheid die wij gedaan hadden, maar naar Zijn barmhartigheid."

Bezwaar. De zonden om-niet vergeven is in strijd met Gods rechtvaardigheid. Daarom bidden wij hier, of God de ordening van Zijn rechtvaardigheid wil omkeren.

Antwoord. Weliswaar strijdt het tegen de gerechtigheid van. God, om de zonden gelaagd en al om-niet te vergeven, zonder enige tussenkomende voldoening. Maar God vergeeft ons de zonden ze om-niet, dat er toch — niet onze, maar — Christus' voldoening tussenkomt, Rom. 3:23-24. En daarom schendt of verdraait de genadige vergeving en het bidden daarom, niet de ordening van Gods rechtvaardigheid.

Aanhoudend bezwaar 1. God vergeeft de zonden niet voldoening of vergelding. Dus vergeeft Hij ze niet uit genade en om-niet.

Antwoord. Hij vergeeft ze uit genade en om-niet, ten opzichte van ons. Want Hij uitvangt van ons geen voldoening, maar wel van Christus.

Aanhoudend bezwaar 2. Dus vergeeft Hij ze dan toch niet om-niet en uit genade. Want wij hebben het in Christus verdiend.

Antwoord. Die verdienste is niet van ons, maar alleen in Christus, Die ons ook uit genade en om-niet van de Vader gegeven is, en die Hij verdiend heeft zonder tussenkomst van enige verdienste onzerzijds; en Zijn verdienste wordt ons uit genade en om-niet toegerekend. En daarom worden ook de zonden, om die verdienste, uit genade en om-niet aan ons vergeven.

De korte inhoud hiervan is: God vergeeft ons de zonden uit genade en om niet:

1. Omdat Hij van ons geen voldoening eist.
2. Omdat Hij uit genade Zijn Zoon aan ons gegeven heeft, door Zelf in Christus aan Zichzelf voldoening te schenken.
3. Omdat Hij de gelovige uit genade en om-niet de voldoening van Zijn Zoon schenkt en toerekent.

3. *Waarom men bidden moet om vergeving der zonden.*

Om vergeving der zonden moet men bidden:

1. Om onze zaligheid. Want zonder die vergeving der zonden kunnen wij niet zalig worden. En ze worden niet vergeven dan alleen aan hen, die erom bidden.
2. Opdat wij zouden herinnerd worden aan de overblijfselen der zonde, die ook in de allerheiligsten blijven steken, en opdat wij daarover vernederd zouden worden en de boetvaardigheid in ons dagelijks zou toenemen. Want wij bidden dagelijks: "Vergeef ons onze zonden."

3. Opdat wij zouden bidden om, en verkrijgen de voorafgaande goederen. Want zonder vergeving der zonden kunnen de andere goederen niet van God begeerd of ontvangen worden, omdat ze óf niet gegeven, óf tot verderf gegeven zouden worden.

Bezwaar. Het is onnodig te bidden om hetgeen wij al hebben. De gelovigen hebben al de vergeving der zonden. Dus is het niet nodig, dat ze daarom nog bidden.

Antwoord. De gelovigen hebben wel in beginsel de vergeving der zonden, maar nog niet volkomen, ook niet wat de voortduur betreft. Want aangezien wij nog voortdurend in de zonden voortgaan, moet ook de vergeving der zonden voortdurend plaatshebben; aangezien de wedergeborenen nog dagelijks zondigen En God wil de vergeving der zonden wel gedurig medelen, maar op voorwaarde, dat wij Hem dagelijks bidden, of Hij ons zonder ophouden de zonden vergeven wil. Hoewel Hij ons dus de bedreven zouden om Christus' wil vergeven heeft, en Hij ook de zonden vergeven zal die wij nog bedrijven zullen, wil Hij toch dat wij om de vergeving daarvan steeds zullen bidden, om al eerder verklaarde redenen.

4. Hoe ons de zonden vergeven worden; of wat het betekent, dat erbij gevoegd is: "Gelijk ook wij vergeven onzen schuldenaren."

Het aanhangsel van onze vergeving "Gelijk ook wij vergeven onzen schuldenaren" dient weer niet opgevat te worden van enige geldschuld in de wereld, maar van de misdaden tegen ons. Want wij vergeven onze schuldenaars, als wij hun datgene ten goede houden, waardoor wij, hetzij terecht of ten onrechte, gekwetst zijn, en als wij alle eigen wraakgierigheid, alle toom, haat, en gedachten aan onrecht afleggen, en door een gewillige vergeving wegdoen; hetgeen wij beloven te doen en beloven steeds weer te zullen doen, naar het voorbeeld van God, zo dikwijls wij bidden: "En vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onzen schuldenaren."

Gelijk ook wij. Wij stellen onze vergeving, die zeer onvolkomen is, aan God niet voor als een regel, waarnaar ons vergeven zal, en ook noemen wij die niet als een reden, die de vergeving der zonden verdient. Want wij bidden om een onverdiende vergeving: *om Christus' verdiensten*. Maar Christus heeft dit aanhangsel er daarom aan toegevoegd:

1. Opdat zelfs het formulier des gebeds ons noodzak noodzake om tot God te komen, en Hem in waar geloof en boetvaardigheid, om vergeving te bidden; waarvan de naastenliefde een zeker bewijs is, die wij tonen, als wij onze naaste van harte vergeven. Dus wordt ons daarmee geleerd, hoe zij gesteld moeten zijn, die van God de vergeving der zonden willen bidden en veevachten, namelijk ontledigd van haat, toorn, nijd en wraakzucht, en bereid om hoi naaste te vergeven, en dat zij, die met een gemoed, dat van nijd en haat blaakt, bidden, niet anders doen dan dat zij bidden, dat hun zonden hun niet vergeven, maar aan hen gewroken en gestraft worden. Want zij bidden, dat ze hun zo mogen vergeven werden, als zij aan anderen vergeven. Maar als u niet bereid bent om te vergeven en met uw vijanden te verzoenen, dan bidt ge God tegen u in, namelijk, of Hij u uw zonden niet wil vergeven.

Lansbergen. Daarom dienen zij, die zich *zo* onverzoenlijk jegens hun broeders betonen; wel ernstig vermaand te worden, dat zij: — na in hun hart alle wraakgierigheid geblust te hebben — gaarne en van harte hun naaste moeten vergeven. Want (zoals Christus in Matth. 6:15 vermaant!) "indien gij den mensen hunne misdaden niet vergeeft; zo zal ook uw Vader uw misdaden niet vergeven." En daartoe behoort ook de gelijkenis van de dienstknecht, die aan zijn heer 10.000 talenten schuldig was; die zich, toen de heer zich over hem ontfermd had, echter niet wilde ontfermen over zijn mededienstknecht (Matth. 18:30). Want daarmee leert ons de Heere, dat Hij onverzoenlijk is voor degenen, die hun broeders niet willen vergeven, hoewel hun grote en vele onbillijkheden door hen zouden zijn aangedaan. En dat laat zich

ook bevestigen niet het voorbeeld van de Israëlieten, van wie de Heere verklaart, dat Hij ze daarom niet verhoren wil, omdat zij geen barmhartigheid bewezen aan hun naaste (Jes. 1:15).

2. Om onze vertroosting, opdat wij een vast bewijs en teken mogen hebben, dat wij bij God vergeving verkregen hebben; aangezien wij er onszelf goed van bewust zijn, dat wij anderen van harte vergeven en dat wij stellig mogen geloven, dat wij Gode behagen, hoewel in ons nog tal van overblijfselen der zonden gevonden worden.

Lansbergen. Als wij dus in ons gevoelen, dat wij ons stellig en van harte voorgenomen hebben om allen te vergeven, die tegen ons misdagen hebben, dan is dat een getuigenis, dat ons ervan verzekert, dat de weldaad van de vergeving der zonden ons toekomt. Want die goedwilligheid van te vergeven wordt van nature niet bij ons gevonden, daar wij van nature geneigd zijn tot wraakgierigheid, en het ondervonden onrecht blijven gedenken, tenzij ze door de Geest van Christus in ons wordt gewerkt. Daarom is het zeker, dat allen met Christus' Geest begiftigd zijn, die hun naaste van harte vergeven. En dat getuigt de Hetere Zelf, als Hij zegt (Joh. 13:35): "Hieraan zullen zij allen bekennen, dat gij Mijn discipelen zijt, zo gij liefde hebt onder elkander." Want het kan niet anders, of God zal de zonden vergeven aan hen, die met Zijn Geest begiftigd zijn. Want dat belooft Hij niet alle nadruk bij de profeet Jeremia, hfdst. 31:33v. Daarom zal het ook stellig geschieden, dat God de zonden vergeven zal aan hen, die hun schuldenaars van harte vergeven. Dit verklaart Christus Zelf in Matth. 6:14: "Indien gij den mensen hun misdaden vergeeft, zo zal uw hemelse Vader ook u vergeven." Daarom moeten allen, die ervaren dat zij door het gevoel van hun zonden aangevochten worden, zichzelf beproeven en onderzoeken, hoe zij jegens anderen gezind zijn. En als zij merken, dat hun die genade gegeven is, dat zij aan hen die tegen hen misdagen hebben, hun misdaden en onrecht kunnen vergeven, dan moeten zij die werking van de Heilige Geest in zich erkennen en er niet aan twijfelen, of hun hemelse Vader, Die Zijn werk in hen begonnen is, zal dat ook voleindigen.

Bezwaar 1. Wie niet vergeeft, dien zal niet vergeven worden. Maar wij vergeven niet volkomen. Dus zal ons ook niet vergeven worden.

Antwoord. Wie niet geheel en al, volkomen en waarlijk vergeeft, dien zal niet vergeven worden. Maar hoewel wij niet volkomen vergeven, kunnen en behoren wij toch echt en ongeveinsd te vergeven.

Bezwaar 2. Ons wordt geboden te bidden, of ons vergeven worde, gelijk ook wij vergeven. Wij vergeven niet volkomen. Dus bidden wij, of Gal ook ons niet volkomen vergeve. En dat betekent, om het verderf bidden. Want God verdoemt ook de allergeringste zonden.

Antwoord. Het woordje *gelijk* betekent in deze bede geen gelijkheid in volkomenheid, van onze vergeving met die van God, maar in waarheid en oprechtheid, namelijk of God ons zo waarlijk vergaven wil, als wij waarlijk en stellig onze naaste vergeven.

Bezwaar 3. In Luk. 11:4 staat: "En vergeef ons onze zonden; want ook wij vergeven aan een iegelijk die ons schuldig is." Dus wordt onze vergeving als een oorzaak aangevoerd, waarom God vergeeft.

Antwoord. Dat volgt daar niet uit. Want onze vergeving waardoor wij andoren, zij het niet volkomen, maar toch waarlijk en oprecht vergeven, wordt niet genoemd als een bewerkende oorzaak, maar als een bewijs en getuigenis van de vergeving van God. Want daarvan kan zij geen oorzaak zijn: 1. Omdat ze onvolkomen is; 2. Omdat ze ook, al zou ze volkomen zijn, niets verdienen kan, aangezien men verplicht is te vergeven.

Aanhoudend bezwaar. Toch wordt daar een gelijkheid van vergeving bedoeld. *Antwoord.*

Daar wordt niet te kennen gegeven, dat de vergeving precies gelijk is, maar dat ze enerlei is.

Bezwaar 4. Wie aan het ervaren onrecht (terug)denkt, vergeeft niet echt. Wij houden de herinnering aan allerlei onrecht. Dus vergeven wij niet echt.

Antwoord. Wie de herinnering aan onrecht zo vasthoudt, dat hij er niet tegen strijdt, maar eraan toegeeft, die vergeeft niet echt. Maar hoewel wij alle herinnering aan onrecht maar moeilijk of nauwelijks kunnen afleggen, toch, als wij maar niet aan onze verkeerde aandoeningen of genegenheden gehoor geven, maar de overblijfselen der zonden in ons bestrijden, verhindert dat niet, of wij kunnen toch anderen echt van harte vergeven en (zelf) vergeving verkrijgen. Want wij bidden juist, als wij bidden in waar *geloof en boetvaardigheid*; welke beide door deze bede bevestigd worden.

Het *geloof* wordt bevestigd. Want als wij onze naaste werkelijk vergeven, kunnen en behoren wij stellig te geloven, dat ook ons de zonden vergeven zijn. Dus hebben wij een goed geweten en zijn we ervan verzekerd, dat wij zullen verhoord worden, volgens Christus' belofte in Matth. 6:14: "Indien gij den mensen hunne misdaden vergeeft, zo zal uw hemelse Vader ook u vergeven."

Eveneens wordt de *boetvaardigheid* bevestigd en vermeerderd door deze bede. Want daartoe worden wij krachtig aangespoord door de bijgevoegde voorwaarde: "Gelijk ook wij vergeven", enz. Want als wij willen dat ons vergeven zal worden, dan moeten ook wij noodzakelijk anderen vergeven. Die beide oorzaken zijn in Christus' woorden begrepen: "Indien gij den mensen hunne misdaden vergeeft, zo zal uw hemelse Vader ook u vergeven", d.w.z. daaruit moogt ge dan stellig de conclusie trekken, dat gij van uw hemelse Vader verhoord zijt; in welke woorden de bevestiging van het geloof begrepen is. De volgende tegenstelling spoort ons aan tot boetvaardigheid: "Maar indien gij den mensen hun misdaden niet vergeeft, zo zal ook uw Vader uw misdaden niet vergeven" (Matth. 6:15).

Bezwaar 5. Paulus heeft Alexander niet vergeven. Want hij zegt in 2 Tim. 4:14: "Alexander de kopersmid heeft mij veel kwaads betoond; de Heere vergelde hem naar zijn werken." En toch heeft hij vergeving gekregen. Dus is onze vergeving niet nodig.

Antwoord. Men vergeeft iemand drie soorten dingen, namelijk óf iemands wraak, of de straf of het oordeel.

1. De *wraak* moeten alle mensen vergeven. Daarvan spreekt deze bede, en ook Paulus heeft die aan Alexander vergeven.

2. De *straf*: zoals niet allen mogen straffen, zo kunnen eveneens niet allen vergeven. Ook zelfs de overheid, aan wie het intussen toekomt om de straffen uit te voeren, kan die niet vergeven, genzij om gewichtige redenen. Want God wil, dat Zijn Wet en justitie ter executie gesteld of voltrokken wordt. Die straf heeft Paulus ook, zoveel zijn persoon betreft, aan Alexander vergeven. Maar toch wil hij, dat hij door God gestraft wordt, namelijk onder deze voorwaarde: "Indien hij in de zonden volhardt."

3: Het *oordeel van anderen* moet niet altijd vergeven worden. Want daar God de leugen verbiedt, wil Hij niet, dat wij van schelmen zulk een oordeel geven, als van goede mannen. Maar Hij wil, dat wij de goeden van de verkeerden zullen onderscheiden. Dat gebiedt Christus, Matth. 7:6: "Geef het heilige den honden niet, noch werpt uw paarden voor de zwijnen." En Matth. 10:16: "Zijt dan voorzichtig gelijk de slangen, en oprecht gelijk de duiven." Daarom heeft Paulus niet gezondigd, door aan het oordeel van Alexander als van een boos mens vast te houden tot de tijd toe, dat hij zich zou bekeerd hebben.

ZONDAG 52.

Verklaring van de zesde bede, en van het besluit des gebeds.

De nooddrift en goederen tot de zaligheid van onze zielen nodig, die wij in de vorige bede verzocht en verkregen hebben, kunnen ons niet tot de zaligheid strekken of brengen, tenzij wij die tot het einde toe behouden. En aangezien de menigte, list en macht van onze vijanden, die ons weer van die goederen trachten te beroven, zeer groot is, en daarentegen onze kracht om die te bewaren, zeer klein en gering is, is het nodig, dat wij ook dagelijks bidden, of de Heere die ons gegeven goederen ook bij ons wil bewaren tegen de list en het geweld van al onze vijanden, en zo het goede werk in ons, door Zijn genade begonnen, ook verder volbrengen wil tot de dag onzer verlossing.

Dat wordt nu in de zesde en laatste bede verzocht, welke in deze Zondag verklaard wordt, evenals ook tenslotte het derde deel van het gebed, namelijk het besluit. Dus wordt in deze zondagsafdeling een verklaring gegeven van deze twee stukken: 1. Van de zesde bede, en 2. Van het besluit des gebeds.

Vraag 127: Welke is de zesde bede.

Antwoord: *En leid ons niet in verzoeking, maar verlos ons van den boze. Dat is: Dewijl wij van onszelf zo zwak zijn, dat wij niet een ogenblik zouden kunnen bestaan a), en daartoe onze doodsvijanden, de duivel b), de wereld c) en ons eigen vlees d) niet ophouden ons aan te vechten; zo wil ons toch staande houden en sterken door de kracht Uws Heiligen Geestes, opdat wij in deze geestelijke strijd niet onderliggen, e) maar altijd sterke wederstand doen, totdat wij eindelijk ten enenmale de overhand behouden f).*

- a. Ps. 103:14-16, Joh. 15:5.
- b. Ef. 6:12, 1 Petr. 5:8.
- c. Joh. 15:19, 1 Joh. 3:13.
- d. Rom. 7:23, Gal 5:17, Jak. 1 14.
- e. Matth. 26:41, Marc. 13:33.
- f. 1 Thess. 3:13, id. 5:23.

Verklaring van Vraag 127.

Lansbergen. De derde plicht van een vader jegens zijn kinderen is; dat hij ze tegen de vijanden en tegen hun listen en lagen beschermt. Daarom, dewijl de Heere in het tweede deel van dit gebed wil, dat wij van onze hemelse Vader die dingen zullen begeren, die onze schuldige plicht jegens Hem betreffen, zo bidden wij zeer gepast in deze laatste bede, *of Hij ons, door de kracht van Zijn Geest, zo wil bijstaan en onderhouden, dat wij onoverwinnelijk mogen staande blijven tegen alle aanvechtingen des satans.*

Sommigen maken hiervan één bede, anderen twee beden. Maar daarover moet men niet twisten, als aan de leer maar geen afbreuk gedaan wordt. Toch worden er geschikter twee delen van een bede gesteld, nl. van de verlossing van het tegenwoordige én van het toekomstige kwaad; hetgeen Augustinus zeer vernuftig opgemerkt heeft.

De voornaamste vragen bij deze bede zijn drie:

1. Wat verzoeking is.
2. Wat wij hier begeren.
3. Waarom deze bede nodig is.

1. *Wat verzoeking is.*

Er is tweeërlei verzoeking, een die door God geschiedt, en ook een verzoeking van de duivel en van het vlees.

De *verzoeking van God* is een beproeving van ons geloof en van onze Godzaligheid en gehoorzaamheid door het kruis, en allerlei andere beletselen, opdat ons geloof, lijdzaamheid, hoop, standvastigheid enz. aan ons en aan anderen openbaar gemaakt wrede. Zo leest men, dat God Abraham verzocht heeft; zo ook Jozef, Job en David, Ps. 139:1: "HEERE, Gij doorgrondt en kent mij." Zo wordt er in Deut. 13:3 gezegd, dat God Zijn volk verzoekt door (middel van) de valse profeten. En in 1 Petr. 1:7 en 4:12 leest men, dat God ons door het kruis beproeft. Die verzoeking is niet verkeerd, en strekt ons niet ten kwade.

De *verzoeking van de duivel* en van het *vlees* is allerlei verwekking tot zondigen. Zo heeft de duivel Job verzocht, dat hij God lasteren zou; en David, dat hij het volk tellen zou. Aangezien die verzoeking verkeerd is en ten kwade strekt, wordt ze nooit aan God toegeschreven, dan alleen voor zover Hij ze toelaat, Jak. 1:13v.¹: "Niemand, als hij verzocht wordt, zegge: Ik word van God verzocht. Want God kan niet verzocht worden met het kwade, en Hij Zelf verzoekt niemand. Maar een iegelijk wordt verzocht, als hij van zijn eigen begeerlijkheid afgetrokken en verlost wordt."

Lansbergen. Als er dus gezegd wordt, dat God iemand in verzoeking leidt, dan is dat niets anders, dan dat Hij de mensen, naar Zijn rechtvaardig oordeel, om hun ondankbaarheid overgeeft aan, en in de verzoeken laat vallen van de duivel en van hun eigen vlees. Zo is Saul in verzoeking geleid, toen hij door Gods rechtvaardig oordeel beroofd is van de goede Geest, en zolang verontrust werd door de boze gevat, dat hij tenslotte in het verderf gekomen is (1 Sam. 16:15vv.). Hetzelfde geldt van Achab (I Kon. 22:20vv.), die God door middel van een valse geest die sprak door de mond van alle profeten, heeft laten overreden, zodat hij ten strijde trok en te Ramoth in Gilead viel. En ook de heidenen, die de Heere overgegeven heeft aan de lusten van hun hart, tot onreinheid en ontering van hun eigen lichaam, in zichzelf (Rom. 1:24vv.). De gesteldheid van die mensen is niet anders dan van hen, die de overheid aan de beul overgeeft, om vanwege hun misdaden gestraft te worden. Want ook Hij geeft hen aan de satan over om hen te straffen. En als God dat doet, dan handelt Hij niet onrechtvaardig, en is Hij geen Auteur van de zonde. Want Hij bestraft hun zonden, in Zijn rechtvaardig oordeel, door andere zonden; echter zo, dat Hij Zelf vrijblijft van alle zonden. Want zoals de overheid de boosdoeners rechtvaardig straft, en een doodslag met een andere doodslag bestraft, zonder enig vermoeden van zonde, zo doet ook God. God verzoekt dus niemand, nl. door tot zonden te verwekken, zoals wel de duivel, de wereld en ons eigen vlees ons verzoeken. Maar Hij verzoekt ons, door ons geloof en onze lijdzaamheid te beproeven door tegenspoed en kruis, alsook door voorspoed, zoals dan ook het algemene spreekwoord luidt: "Het zijn sterke benen, die de goede dagen (Thans: 'weelden') kunnen dragen"; en door de goddelozen, in Zijn rechtvaardig oordeel, aan de verzoeking van de duivel en van hun vlees over te geven.

---

¹ Hier staat in de ed. Van V.d. Honert: "Joh. 1:14".

2. Wat wij hier begeren, of waarom wij bidden.

Wij bidden om twee dingen: 1. Of Hij ons niet in verzoeking leiden wil; en 2. Of Hij ons van de boze wil verlossen.

Allereerst bidden wij dus, of deze beide verzoeken van ons geweerd mogen worden, of God ons niet in Zijn verzoeking leiden wil, d.w.z. of Hij ons niet wil verzoeken tot een beproeving, die onze draagkracht te boven gaat (want onze zwakheid is zeer groot!); of wanneer Hij ons verzoekt, of Hij ons dan krachten wil geven om ze te kunnen doorstaan; en of Hij ons ook niet wil leiden in de verzoeking des duivels, d.w.z. of Hij niet toelaat, dat de duivel, de wereld en ons eigen vlees ons tot zonde verwekken; en wanneer Hij het zou willen toestaan, of Hij ons dan wil bijstaan, opdat wij óf niet zondigen, óf niet helemaal afvallen. Wij bidden dus enerzijds die beproevingen door tegenspoed *of* voorspoed (van ons) af, die onze macht te boven gaan, maar toch onder de voorwaarde: "Ze het de Heere behaagt." Want wij weten, dat dit de wil van God is, dat al Zijn kinderen bepaalde beproevingen moeten d:ragen. Anderzijds ook de kwade verzoeken van de duivel, van het vlees en van de wereld, waarvan de volgende teksten spreken: (1 Petr. 5:8, Rom. 7:18, Gal. 5:17, 1 Joh. 5:19).

Ten tweede bidden wij, verlost te mogen worden van de boze.

Boos betekent:

1. Het kwaad der misdaad of de zonde.
2. Het kwaad der straf of de ellende, waaraan ook de wedergeborenen in dit leven, om de overblijfselen der zonden, onderworpen blijven.
3. De duivel, die de auteur en opper-werkmeester is van alle kwaad. Hij heet dé *boze*, omdat hij de aller-verkeerdste is, 1 Joh. 2:14: "Ik heb u geschreven, jongelingen, want gij hebt den boze overwonnen"; Matth. 5:37: "Wat boven deze is, dat is uit den boze." Cyprianus verstaat dat van de kwaden, d.w.z. van alle tegenspoeden, waarmee de vijand ons tracht te bespringen en, waarvoor wij stellig niet zouden kunnen bewaard blijven, als God ons niet bevrijdde. Kortom, daaronder vallen alle kwaden, der misdaden en der straffen, zowel tegenwoordige als toekomstige begrepen. Dus bidden wij om de volgende dingen:
  1. Of God ons geen kwaad toe wil zenden, maar ons bewaren wil voor alle kwaad, zowel nu als in de toekomst, zowel voor de misdaden als voor de straffen
  2. Of Hij, als Hij ons een bepaald kwaad toezendt, dat voor ons wil verzachten en tot onze zaligheid keren.
  3. Of Hij ons wil verlossen, en tenslotte in het eeuwige leven alle tranen wil afdrogen.

3. Waarom deze bede nodig is.

Deze bede is om twee *redenen* nodig:

1. *Om de talrijkheid en macht van onze vijanden, om de grootte van de kwaden en om onze zwakheid.*

Bastingius, Lansbergen. Onze vijanden zijn vele, en hun macht is groot, de voornaamste vijanden zijn de duivel, de wereld en ons eigen vlees.

De *duivel* is het hoofd van al onze vijanden, een doodsvijand van God en van de mensen die onze zaligheid op alle mogelijke manieren probeert te beletten. Want hij benijdt ons up allerlei manier de gave van de vergeving der zonden, en legt ons daarom van alle kanten

lagen om ons daarvan te beroven. De macht van de duivel is zo groot, dat hij onze eerste ouders, en in hen het ganse menselijke geslacht, door één zonde in het verderf heeft gebracht (Gen. 3:1-6). En hij is ons nog zó vijandig, dat hij als een briesende leeuw om ons heenloopt, "zoekende wie hij zou kunnen verslinden" (1 Petr. 5:8). Ja, dat is het alleen wat hij zoekt, met om ons te kunnen ziften als de tarwe (Luk. 22:31). Want daartoe is hij van zeer sterke wapens voorzien (Luk. 11:21). Hij *is* een leugenaar en doodslager, zoals hij van den beginne geweest is (Joh. 8:44), en is zo listig, dat hij zichzelf in een engel des lichts verandert, opdat hij ons onverwachts zou overvallen, óf door geweld óf door bedrog in het verderf zou brengen (2 Kor. 11:14). Van deze onze voortdurende strijd niet vele en machtige vijanden spreekt de Apostel in Et. 6:12: "Wij hebben den strijd niet tegen vlees en bloed, maar tegen de overheden, tegen de machten, tegen de geweldhebbers dezer wereld, der duisternis dezer eeuw, tegen de geestelijke boosheden in de lucht."

Daarna is ook *de wereld onze vijand*, als daar enerzijds de goddelozen en gezworen vijanden van God en van Zijn Kerk zijn, die hen van de waarheid, van het geloof en van de Godzaligheid door vervolgingen en allerlei tormenten trachten af te brengen, met onverzadigbare haat ontstoken zijnde tegen allen, die met hen niet van de wereld zijn, zoals Christus zegt in Joh. 15:19: "Omdat gij van de wereld niet zijt, maar Ik u uit de wereld heb uitverkoren, daarom haat u de wereld", en 1 Joh. 3:1: "Daarom kent ons de wereld niet, omdat zij Hem niet kent." Anderzijds geven de wereldlingen, die in hun lusten en begeerlijkheden triomferen, menigmaal aanstoot en aanleiding tot verleiding (1 Petr. 4:4). Het is hun vreemd, en zij lasteren, dat de gelovigen niet meelopen tot dezelfde uitgieting der overdadigheid, Het is moeilijk om zich aan hen te onttrekken en hun tegenstand te bieden.

Ons *eigen vlees* bezorgt ons ook veel moeite en strijd (Rom. 7:23, Gal. 5:17), en is de satan zo toegedaan, dat het zich gemakkelijk alles laat wijsmaken, wat hem maar belieft. Want hoe het ons ook vergaat, hetzij goed of slecht, steeds zoekt het oorzaak om ons te bestrijden. In tegenspoed, om ons, door de bitterheid ervan overwonnen, tot ongeduld en onbehoorlijke middelen of tot wanhoop te brengen. In voorspoed, om door de liefelijkheid en aangenaamheid daarvan ons te bedwelmen en ons tegen God hoogmoedig te maken. Aan de rechterhand zijn rijkdommen, macht, eer van deze wereld, enz. welke door hun glans en schone aanblik of gestalte het gezicht verblinden en mot hun bekoorlijkheden zo verrukken en innemen, dat ze van zoetigheid dronken worden en hun God vergeten. Wederom aan de linkerzijde de armoede, spijt, verachting, ziekten, verdrukkingen en dergelijke, welke de mens afschrikwekkend en ijselijk voorkomen en door hun bitterheid en ongemak hun zo voor 't hoofd stoten, dat ze daardoor terugtreden en de moed opgeven, alle vertrouwen en hoop wegwerpen en tenslotte geheel van God vervreemden. Wat is dus ons leven anders dan een gedurende strijd (Job 7:1), waarin gestreden wordt, niet om tijdelijke of aardse, maar om de eeuwige goederen en om de zaligheid van de mens?

Daartegen is onze zwakheid zo groot, dat wij van onszelf niet één ogenblik tegen deze onze vijanden kunnen bestaan; hetgeen de Apostel leert, als hij de Korinthiers vermaant (1 Kor. 10:12): "Die meent te staan, zie toe, dat hij niet valle." Want daarmee bestraft hij de vleeselijke zorgeloosheid, die onder hen heerste, waardoor zij uit ijdel en verkeerd vertrouwen des vleses zeer hoogmoedig geworden waren; en leert hij hen, dat hun zwakheid zo groot was, dat zij zonder Gods genade zelfs niet hebben. kunnen bestaan. Die zwakheid van ons drukt de koninklijke profeet David zeer goed uit, als hij (Ps. 103:14) zegt: "Want Hij weet wat maaksel wij zijn, gedachtig zijnde, dat wij stof zijn." En nog duidelijker doet Christus dat, wanneer Hij tot Zijn discipelen zegt (Joh. 15:5): "Zonder Mij kunt gij niets doen." Daarvan hebben wij voorbeelden en bewijs in David, die, hoewel hij met tal van gaven versierd was, toch gemakkelijk in de gruwelijke zonden van overspel en doodsdag viel. En ook in Petrus en de andere Apostelen. Want toen zij Christus beloofd hadden, dat zij, liever met Hem wilden

sterven dan dat zij Hem zouden verlaten of verloochenen, hebben zij Hem toch direct daarna verlaten, en heeft Petrus, zelfs tot driemaal toe, bovendien onder ede geloochend, dat hij hem kende. En wie is er onder ons, die deze zwakheid niet dagelijks in zichzelf waarneemt, wanneer hij van God ook maar het allerminst afwijkende, door zijn zelfvertrouwen opgeblazen is geworden? Daarom is het nodig, dat wij deze bede de Heere gedurig voordragen.

2. Om de voorafgaande bede, opdat wij die verkrijgen mogen. Want de zonden worden ons niet vergeven, tenzij wij in geloof en boetvaardigheid volharden. Maar wij kunnen niet volharden, als wij zo boven onze krachten verzocht worden, dat wij moedwillig in de zonden lopen en afvallen.

Bezwaar 1. God verzoekt niemand. Daarom bidden wij niet goed, of God ons niet in verzoeking wil leiden.

Antwoord. God verzoekt niemand, namelijk door hem tot het kwade op te wekken. Maar Hij verzoekt ons, door ons geloof te beproeven. Vergelijk Calvijs Institutie III, 20, 26.

Bezwaar 2. Goede dingen en die ons nuttig zijn, moet men niet afbidden. De verzoeken van God, zoals de beproevingen door ziekten, armoede, valse profeten enz. zijn dingen, die goed en ons nuttig zijn. Dus moet men die niet afbidden.

Antwoord. De dingen die in zichzelf en krachtens hun natuur goed en ons nuttig zijn, moet men niet afbidden, maar de beproevingen tegenheden, kruisen en andere verzoeken zijn niet in zichzelf nuttig, maar toevallig, namelijk omdat daar Gods barmhartigheid bij komt, welke alle kwaad voor de uitverkorenen tot hun zaligheid laat gedijen, en zonder welke de tegenheden niet alleen onnut, maar ook een stuk van de dood zijn, en de aller-geschiktste toegang tot de tijdelijke en eeuwige dood. Daarom bidden wij de tegenheden af, omdat zij in zichzelf kwaad zijn en de natuur vernielen. Maar omdat ze ons, die geloven, door Gods goedertierenheid ten goede gekeerd worden en ter zaligheid meewerken, uit dat oogpunt bidden wij ze niet af. Of: Wij bidden niet het goede af, dat toevallig bij de tegenheden en het kruis is, maar wel de tegenheden en het kruis zelf, omdat die in zichzelf kwaad zijn en de natuur vernielen. Zo komt het; dat wij de dood afbidden, omdat ze een vernieling is, en wij ernaar wensen, omdat ze een verlossing betekent van alle ellende en een doorgang naar het eeuwige leven, Fil. 1:23: "Hebbende begeerte om ontbonden te worden en met Christus te zijn." Zo bidt ook Christus de dood af, en wil Hij die niet, Matth. 26:39: "Laat deze drinkbeker van Mij voorbijgaan", omdat ze een pijn en vernieling was. Ja, de Vader heeft ze ook uit dat oogpunt niet gewild. Maar omdat ze een losgeld of voldoening voor de zonden der uitverkorenen was, daarom hebben de Vader en Christus Beiden die gewild: "Doch niet gelijk Ik wil, maar gelijk Gij wilt."

Aanhoudend bezwaar. Wat God doet, moeten wij niet weigeren. God wil dat wij verzocht worden. Dus moeten wij in geen geval de verzoeken weigeren.

Antwoord. Wij mogen niet weigeren wat God absoluut ("ganschelijk") wil, en in zover als God dat Zelf wil. Maar de verzoeken wil Hij niet absoluut of zonder meer ("slechtelijk"); noch omdat ze pijn en vernielingen betekenen, maar omdat ze oefeningen zijn des geloofs in de aanroeping, of martelingen, of beproevingen van onze standvastigheid. Uit dat oogpunt moeten wij ze ook willen. Maar niet zonder meer. Want de lijdzaamheid vereist, dat wij die zullen verdragen. Als wij die zonder meer moesten willen, dan zouden ze tot ons ambt behoren, en het zou ons niet geoorloofd zijn, ze op enige wijze af te bidden. Daarom wil God niet, dat wij het kwaad als zodanig zullen willen, maar dat wij het, omdat het goed voor ons in lijdzaam zullen dragen.

Bezwaar 3. Het wordt tevergeefs gebeden, dat toch nooit verkregen wordt. Dat wij in dit leven niet in verzoeking geleid worden, wordt in dit leven niet verkregen. *Want allen die Godzalig willen leven in Christus Jezus, zullen vervolgd worden, 2 Tim. 3:12.* Dus begeren wij dat tevergeefs.

Antwoord. De reden waarom wij bidden, dat wij niet in verzoeking geleid worden, is niet, opdat wij helemaal van alle verzoeken vrij willen zijn, of omdat wij hier van alle zullen bevrijd worden, maar:

1. Opdat wij van vele bevrijd worden, waarin wij anders hadden moeten verloren gaan, als wij de verlossing niet begeerd en verkregen hadden. Die reden zou al voldoende zijn.
2. Opdat ook die verzoeken waarin wij geleid worden, ons ter zaligheid mogen gedijen. En God wil hun, die Hem in het algemeen om verlossing bidden, deze twee zeer grote weldaden schenken. Hoewel God vanwege de, overblijfselen der zonde wil, dat de weldaad der verlossing hier (op aarde) onvolkomen is, zo is het toch onze plicht dat volkomen te begeren en te verzoeken, maar onder de voorwaarde "Als het Zijn wil is", en in het vertrouwen, dat wij het in het toekomstige leven volkomen zullen verkrijgen.

Het gebruik of de *nuttigheid* van deze bede is:

1. Opdat wij onze eigen zwakheid, ook om de allerkleinste verzoeking te verdragen, zouden belijden; opdat zich niemand trots zou verheffen, zoals Petrus deed, die met Christus wel wilde sterven; en opdat niemand aan zichzelf de eer zou toeschrijven van zijn geloofsbelijdenis en lijden, aangezien de Heere Zelf ons ootmoedig leert, zeggende: "Waakt en bidt, opdat gij niet in verzoeking komt", Matth. 26:41, en 1 Kor. 10:12: "Die meent te staan, zie toe dat hij niet valle."
2. Opdat wij daardoor herinnerd werden aan de ellende van dit leven, opdat wij niet zorgeloos zijn en de wereld niet liefhebben.
3. Opdat wij zouden belijden, dat alle dingen door Gods voorzienigheid gelegeerd worden, waardoor — zoals Cyprianus schrijft — getoond wordt, dat de duivel tegen ons niets vermag, als God het hem niet tevoren toegelaten heeft; opdat al onze vrees tot God gekeerd worde, aangezien de boze totaal niets geoorloofd is in onze verzoeken, tenzij hem de macht door God daartoe gegeven wordt. En de boze wordt macht gegeven tegen ons, naar onze zonden, zoals er geschreven staat, Jes. 42:24: "Wie heeft Jakob tot een plundering overgegeven, en Israël den rovers? Is het niet de HEERE, Hij tegen Wien wij gezondigd hebben? Want zij wilden niet wandelen in Zijne wegen en zij hoorden niet naar Zijn wet." En hem wordt op twee manieren macht gegeven óf tot straf, als wij zondigen, óf tot heerlijkheid, als wij beproefd worden, enz. Dat schrijft Cyprianus.

Lansbergen. 4. Opdat wij ook aan onze schuldige plicht en ambt zouden herinnerd worden. Want als wij met de mond bidden, of God ons niet in verzoeking wil leiden, maar ons verlosse van de boze, en wij intussen onszelf aan de duivel en aan onze eigen begeerlijkheden ten enenmale ten dienste overgeven, dan is het zeker, dat wij niet God de spot drijven, en dat wij precies hetzelfde doen, als zij die tegen de vijand hulp en steun verlangen, en intussen met dezelfde vijand (onder)handelen en hem alles naar de zul trachten te maken. Daarom moeten wij standvastig op onze post blijven staan, en zonder ophouden tegen de satan strijden, zonder enig bestand te sluiten of een onderbreking van de strijd aan hem toe te staan. Want deze strijd heeft God al in het Paradijs ingesteld (Gen. 3:15). En omdat onze vijand gedurig die strijd voert, betaamt het ons ook, en is het nodig, dat wij voortdurend in de wapens zijn en op de post staan. Daarom moeten wij niet ophouden te strijden, totdat wij de

volledige overwinning zullen behaald hebben: hetgeen niet eerder te hopen is, dan wanneer wij, vol van de Geest, alle zwakheid des vleses zullen afgelegd hebben. En opdat wij met succes tegen hem mogen strijden, moeten wij hem eerst de wapens, die hij van ons krijgt, ontnemen; waartoe allereerst ons vlees met alle begeerlijkheden door de gehoorzaamheid des geloofs getemd moet worden. Daarna moeten wij ook de wereld haten, niet alles wat daarin is en daaruit voorkomt, namelijk *de begeerlijkheid des vleses, de begeerlijkheid der ogen en de grootsheid des levens* (Gal. 5:24, 1 Joh. 2:15 en 17v.).

Tenslotte moeten wij ook de gehele wapenrusting Gods aannemen, die de Apostel beschrijft in Ef. 6:14-18: "Staat dan, uw lendenen omgord hebbende met de waarheid, en aangedaan hebbende het borstwapen der gerechtigheid, en de voeten geschoeid hebbende met bereidheid van het Evangelie des vredes; bovenal aangenomen hebbende het schild des geloofs, met hetwelk gij al de vurige pijlen des bozen zult kunnen uitblussen. En neemt den helm der zaligheid, en het zwaard des Geestes, hetwelk is Gods Woord; met alle biddende en smeking biddende te allen tijde in den Geest, en tot hetzelfde wakende met alle gedurigheid en smeking voor al de heiligen." Het staat vast, dat zij die deze dingen alle doen, de satan zullen overwinnen. Want aan dezulken is de belofte der overwinning gegeven, waarmee de Apostel de gelovigen vertroost, namelijk dat "de God des vredes den satan haast onder uw voeten zal verpletteren", Rom. 16:20.

HET BESLUIT.

Vraag 128: *Hoe besluit gij uw gebod?*

Antwoord: *Want Uw is het Koninkrijk en de kracht en de heerlijkheid in der eeuwigheid. Dat is: zulks alles bidden wij van U, daarom dat Gij, als onze Koning en alter dingen machtig, ons alle goeds te geven, de wil en het vermogen hebt a); en dat alles, opdat daardoor niet wij, maar Uw heilige Naam eeuwig geprezen worde b).*

- a. Rom. 10:11v., 2 Petr. 2:9.
- b. Joh. 14:13, Ps. 115:1, Jer. 33:8v.

Verklaring van Vraag 128.

Nu volgt het derde deel van het Gebed des Heeren, nl. het *besluit*, dat dient om ons geloof of vertrouwen om verhoord te worden, te bevestigen. Want er worden enkele redenen bijgevoegd, die ontleend zijn aan de natuur van God, om ons erin te versterken, dat Hij ons kan en wil geven hetgeen, waar wij om bidden.

Bastingius. Dat besluit schijnt ontleend te zijn aan 1 Kron. 29:10-12, waar David, God dankende, zegt: "Geloofd zijt Gij, HEERE, God van onzen vader Israël, van eeuwigheid tot in eeuwigheid! Uwe, o HEERE, is de grootheid en de macht en de heerlijkheid en de overwinning en de majesteit; want alles wat in den hemel en op de aarde is, is Uwe; Uwe, o HEERE, is het Koninkrijk, en Gij hebt U verhoogd tot een Hoofd boven alles. En rijkdom en eer zijn voor Uw aangezicht, en Gij heerst over alles; en in Uw hand is kracht en macht, ook sent het in Uw hand alles groot te maken en sterk te maken."

Het antwoord wijst in dit besluit twee dingen aan:

1. Waarop de gelovigen in hun vertrouwen steunen, en
2. Tot welk doel onze gebeden behoren te strekken en moeten gericht worden.

Uw is het Koninkrijk. De eerste reden wordt ontleend aan het ambt van de koning, dat bestaat in het verhoren, beschermen en onderhouden van de onderdanen. En God is een Koning: Een algemeen Koning van allen. Want Hij heeft macht over alle schepselen (Ps. 103:19). 2. Een bijzonder Koning van Zijn Kerk. Dus is dit de betekenis: *Aangezien Gij, o Vader, onze Koning zijt, Die alle goede en kwade dingen in Uw macht hebt, en wij Uw onderdanen zijn, zo bidden wij U, of Gij, door Uw Goddelijke voorzienigheid ons wilt bijstaan en behouden. Want Gij hebt Uw onderdanen lief, en alleen Uw bescherming is ons zalig.*

De kracht. De tweede reden is ontleend aan Gods macht (Ps. 115 3), waarvan de betekenis is: *Verhoor ons, o God, en schenk ons hetgeen waar wij om bidden. Gij kunt dat trouwens maar alleen doen. Want Gij zijt machtiger dan alle vijanden, en bij U alleen berust alle macht, die gepaard gaat met een opperste goedheid.*

En de heerlijkheid. De derde reden is ontleend aan het doel, waarom wij bidden. *Wij bidden dit om Uw glorie of heerlijkheid. Alleen van U, de waarachtige God en allerhoogste Koning, bidden en verwachten wij al deze goederen. Wij belijden en bekennen, dat Gij een Auteur en Fontein van alle goeds zijt. Daarom kennen wij aan U deze lof en eer toe. Want zij komt uitsluitend aan U toe. Wil ons dan verhoren om Uw eer. Die reden versterkt ons ook aangaande de goede wil van God dat Hij ons omdijk alles geven wil, waarom wij bidden, omdat dit tot Zijn eer is dienende.*

Dus is de betekenis: *Gij wilt alles doen wat tot Uw eer strekt. Welnu, hetgeen waarom wij bidden, strekt tot Uw eer. Want daardoor zal Uw Koninkrijk, kracht en heerlijkheid openbaar gemaakt worden, als Gij ons behoudt en verlost. Wilt Gij ons dat dan geven?*

In der eeuwigheid.

Lansbergen. Daarmee wordt een onderscheid gemaakt tussen het Koninkrijk, de macht en de heerlijkheid van God én van de mensen. Want de mensen hebben ook hun rijk, macht en heerlijkheid. Maar omdat zij sterfelijk zijn, vervalt, wanneer zij sterven, ook al hun heerlijkheid. Hun macht is ongestadig, en daaraan ontbreekt veel. Hun rijken zijn maar tijdelijk, en hebben een bepaald verloop, waarna zij vervallen. Maar Gods Koninkrijk, macht en heerlijkheid ligt buiten die tijd, en is zonder einde. Want alleen God is eeuwig, en Zijn jaren worden niet voleindigd. Dus moet Hij alleen aangeroepen en geprezen worden.

Bezwaar. Men gebruikt tevergeefs redenen bij hen die veranderlijk zijn. God is veranderlijk. Dus gebruikt men in de gebeden tevergeefs woorden tot God.

Antwoord. Wij geven toe, dat de redenen, die in de gebeden gebezigd worden, tevergeefs gebruikt worden ten opzichte van God, maar niet ten opzichte van ons. Of wij antwoorden aldus: Dat de redenen niet gebruikt worden om God daardoor te bewogen, maar om onszelf te versterken (in de wetenschap), dat wij verhoord zullen worden; om onze nood en levens Gods macht, goedheid en waarheid te erkennen, waardoor Hij ons stellig geven zal hetgeen wij bidden. Want Hij kan en wil degenen verhoren, die Hem aldus aanroepen: *Gij zijt de allerbeste Koning. Daarom zult Gij Uw onderdanen alles geven, wat hun nodig en zalig is. Gij zijt de machtigste Koning. Daarom zult Gij Uw macht betonen bij het geven van deze gaven, die de allergrootste zijn, en die door niemand anders dan door U alleen gegeven kunnen worden. Gij zijt tenslotte ook de heerlijkste Koning. Daarom zult Gij ook alles doen,*

wat tot Uw eer dient. Want Uw eer gaat U ter harte.

Vraag 129: *Wat betekent het wordeke amen?*

Antwoord: *Amen wil zeggen: Het zal waar en zeker zijn a). Want mijn gebed is veel zekerder van God verhoord, dan ik in mijn hart gevoel, dat ik zulks van Hem begeer b).*

- a. Deut. 27:26, 1 Kor. 14:16.
- b. 2 Kor. 1:20, 2 Tim. 2:13, 1 Thess. 5:25, Jak. 1:6.

Verklaring van Vraag 129.

Dit woordje "amen", dat Hieronymus het zegel van het Gebed des Heeren noemt, betekent zoveel als: Het zal waar en zeker zijn. Want het was hij de Joden een teken, waardoor iets bewaardheid werd, dat zij gebruikten in hun heilige samenkomsten, wanneer zij Gods Woord gehoord hadden, roepende: "Amen", om daarmee hun instemming te betuigen. En in Mozes' tijd werd het volk Gods geboden, dat zij de openbare en algemene vloeken aldus, door dit woordje te roepen, moesten goedkeuren en toestemmen, opdat zij daardoor zouden leren, God niet tegen te spreken, hoewel Hij hun harde en droevige dingen zou kunnen gebieden. En nadat het volk uit Babel teruggekeerd was, is hetzelfde ook gedaan, toen de Wet aan het volk voorgelezen werd (Neh. 8:7). En ook blijkt uit 1 Kor. 14:16, dat ten tijde der Apostelen publieke gebeden en dankzeggingen dat zelfde woordje gebruikt werd. Want wanneer Paulus degenen weerlegt, die in de Gemeente vreemde talen gebruikten, die aan de gewone man onbekend waren, dan zegt hij o.a.: "Indien gij dankzegt met den geest, hoe zal degene die de plaats eens ongeleerden vervult, *amen* zeggen op uwe dankzegging, dewijl hij niet weet wat gij zegt?" Dat woordje werd toentertijd dus door de gelovigen gebruikt, opdat de vergadering der gelovigen daardoor te kennen zou geven, dat het gebed, door één uitgesproken, hun allen samen gemeen was. Want één van de Dienaars sprak het gebed uit, dat de vergadering met hun gemoed en zintuigen volgde, totdat men aan het woordje *amen* gekomen was, en dan zeiden zij allen eendrachtig "amen." En dat is de betekenis en het gebruik van dat woordje geweest onder het Oude en Nieuwe Testament.

Wanneer wij dus ons gebed met dat woordje besluiten, dan dient men te weten, dat dit woordje niet een deel van het gebed uitmaakt, maar:

1. Een ware en ongeveinsde begeerte is, dat hetgeen waar wij om bidden, zeker moge geschieden, en dat God ons gebed even zeker verhooren wil, als wij dat ernstig en ongeveinsd begeren.
2. Een belijdenis van ons vertrouwen, dat wij n.l. vertrouwen, dat wij stellig verhoord zullen worden. *Amen* betekent dus:
  - (1). Het geschiede zo, het zij zeker en vast, wat wij bidden.
  - (2). God zal ons stellig en waarlijk, volgens Zijn belofte, verhooren.

***Den alleen wijzen God zij door Jezus Christus
de heerlijkheid, in der eeuwigheid.***

AMEN¹.

---

¹ Rom. 16:27; vgl. 1 Tim. 1:17

REGISTER VAN PERSONEN, ENZ.

Aeneas II 362,

Alexander IV. II 29

Alexander de Grote II 435

Attiaco, Petto de (kard.) II 129

Ambrosius I 12, 67, 70, 179, 249, 323, 436, 4117, 524. II 28, 43, 116v., 134, 142v.,
173, 193, 247, 326, 403, 405

Anaeharsis II 340

Andreae, Dr. Jacobus I 385; II 134

Anselmus I 68, II 129

Antichrist(en) II 152, 374

Antinomianen II 243, 471, 474

Apologie (Augsburgse conf.) II 13, 21, 119v.

Apollinaris I 283

Archimedes I 164

Arianen I 4, 12, 275, 326, 262. II 179, 182, 256, 266, 318, 518

Ariaticles I 6, 58, 84. II 264, 411

Aristoteles I 6, 74, 215, 356. II 264, 408, 438, 440, 442, 517

Arius I 178, 268. II 304

Arnobius II 286

Athanasius I 326. II 116, 247, 29G, 347

Augustana (Confessio: II 118vv.

Augustinus I 12, 14, 132, 66v., 69, 72, 90, 120, 142, 179, 195, 190v., 196v., 219, 300, 324,
326, 361, 386, 441V., 457, 459v., 9G7, 488, 536. II, 19v., 21, 23, 25, 28. 35, 61, 813, 92v
104, 116v. 119, 125, 131, 138, 142, 155, 190, 2²⁹, 248, 286, 319, 405, 412, 437, 439, 483,
497, 512

Bannochra II 341

Basilus I 524. II 116v., 134, 318, 487

Bastingius, Hieronymus I VI, X, XV, 11, 135, 142v., 148, 160, 230, 250, 206, 298, 306, 308,
360, 434, 492, 502, 530.

II 2, 5, 17v., 34, 42, 46, 48, 57, 59, 62, 76, 78, 140, 153, 165vv.. 168, 172, 201, 205, 214,
220, 268v., 290, 291, 308v., 358v., 362, 369, 381, 368, 397, 405v., 409, 419, 447, 451, 481,
493, 498, 534, 545, 560, 565

Beda I 116, 118

Bellarminus, Robertus (S.J.) I 529. II 127, 287, 335

Berengarius van Tours II 129

Bernardus I 436, 525

II 18, 42v., 140

Beroaldus I 193

Bertram II 116, 118

Beveregius, C. 11- 175

Bouwmeester, ds. G. I, X

Brès, Guido de I, V

Caesar I 53

Calvijn, Johannes I VI, 44, 544. II 214v., 217vv 240, 272, 342, 562

Calvinisten II 127v.

Canin, J. 3. I XI

Carthago (synode) II 448

Casa, Johannes II 404

Cato I 99

Celsus I 335. II 209

Ceninthus I 250

Chalcedonense I 158, 293

Chrysostomus I 524. II 107, 110, 116v-, 135, 139, 173, 187, 190, 247, 289, 326, 412 Cicero I 197vv 279

Claesz., C. 1 X

Claudius II 190, 545

Clemens Alexandrinus II 116, 402

Coccejus, Johannes I XVII

Coelestius II 418

Constantinopel (359) I 326

Constantijn II 281, 399

Conthrenus, kard. I 528

Copius I VI, XVI, 219, 306. II 253, 290, 515

Corput, ds. II. v. d. I X

Cyprianus I 185, 353, 486. II 79, 82, 116, 139, 146, 151, 209, 412, 525, 549, 560, 563v.

Cyrillus T 274, 324, 418. II 116

Dale, van I 74, II 91, 343, 404, 423, 436

Damascenus, Johannes I 179, 291v., 364. II 129, 281

David, Joris II 182
Didymus 11 98
Dionysius II 116, 118
Domitianus II 400, 520
Dordrecht (syn. 1618v.) I XVIIv., 14, 463. II 337

Ebion I 258
Efeze (syn., 434) I 158, 290
Eliberinum (conc. 1439) II 281
Epicurus I 6, II 544
Epicureeën I 6, 23, 196, 402, 480, 483 II 205
Epiphanius; II 282
Erasmus, Desiderius I 84 II 104, 209
Eremieten II 409
Essenius, Dr. Andreas I XIX
Eugenius 1V II 29
Eunornius 1 178, 268
Euripides II 279
Eusebius I 12, 14, 20, II 80, 175, 346, 399
Eutsatius II 10
Eutyches I 355, 365 II 103, 118
Eutychionen I 281

Faukelius, ds. Herm. I, IX
Festus II 9
Filips 11 II 436
Flaccianen I 139
Florence (conc., 1439) II 29
Forster, M. I X
Frans, P. de I, VII
Frederik III, I VI, II 145
Eulgentius 1 60, 251, 457

Gelasius II 116, 118
Gerobulus, ds. Ioh. 1 X

Goetzee, N. I V, VII
 Gregorius de Grote I 14, II 118, 286
 Gregorius VII II 407
 Gregorius Nazianzenus, I 363, II 80, 116v., 247
 Grieken, Ds. M. van I 362
 Griekse kerk I 79
 Gultmundus 11 129

 Halesius, Al, II 29
 Hattura, ds. Pontiaan v. II 481
 Hellenbroek, ds. Abraham I 54
 Heshusius II 150
 Hesiodus II 546
 Hesychius II 116, 118, 254
 Heydanus, Abraham I XVII
 Hieronymus I 12, II 116, 169m., 247, 346v., 355, 567
 Hilarius I 524, II 80, 116v.
 Hoeven, Dr. A. v, d. I X
 Homerus I 198, II 489
 Hommius, Dr. Festus I VIIvv., XI-XV
 Honert, Dr. H. T, v. d. I XI
 Honert, Dr. J. J. v. d. I Vv., VIII, 220, 242, 469, II 120, 129, 131, 143, 161, 105, 1613, 175, 184, 213, 247v., 259, 263v., 326, 329, 423, 481, 493, 496, 558
 Hoornbeeck, Dr. Johannes I XVII
 Horatius II 219, 435
 Hugo van St. Victor I 69, II 29
 Innocentius III II 127
 Innocentius IV II 29
 Irenäus I 299, 30Iv., 326, 441, II 79v., 115v., 125v., 321
 Itterzon, Dr. P. G. v. I XI

 Jacobs, L. I X
 Jezuieten I 226v., 246, 522
 Johannes Casimir I XI
 Johannes van Jeruzalem II 282
 Josephus I 222, II 190, 247v.

Julianus de afvallige II 304, 347, 520

Junius, Dr. Franc. II 335

Justinus Martyr I 175, II 115, 254

Juvenalis I 198, 246

Karel de Grote II 347

Katharen II 219, 960

Kerkvaders I 69, 332, 353, 365, 457, 524v., 528

II 12, 45, 50v., 72, 79, 94v., 98, 110, 115vv., 127, 139, 146, 153, 182

Klouck, Andr. I VII

Kuchlinus, ds. I VIII

Lacedaemoniërs 11 204

Lactantius II 279, 289, 402, 412, 439

Lansbergen, ds. Phil. I VI, X, XVI, 142v., 148, 227v. 243, 245, 248, 250, 255, 257, 281, 289, 286, 297v., 304-8, 312, 316v., 319, 361, 368v. 371, 395, 397, 406, 479, 481, 484, 502, 504, 512v., 517v., 522, 528, 530v., 533

II 5, 42, 48, 02, 70, 78, 168, 172, 211v., 214, 254, 309, 311, 336, 340, 342, 344v-v., 359, 352v., 369, 381, 388, 302, 396v., 405v., 409, 918, 432v., 416v, 451, 454, 481, 483v., 487v,

Laurensk, H. 1 VII, X

Laurentius, martelaar I 299

Laurentius, ds. J. I VIII

Leo II 116, 118

Libertijnen II 243, 474

Linde, Dr. S. v. d. 1 XI

Lombardus, Petrus I 69, 482, 11 29, 51, 121, 128, 147

Luther, Dr. Maarten I 84, II 129, 131, 141

Luthersen I 351, II 84, 88, 129vv., 135

Macurius II 116, 118

Macedonius I 178

Macrobius II 253

Manicheeën I 12, 235, 442 II 255, 306

Murcion I 288, 290, 310, 336 H 146

Marcionieten I 285

Marsilius I 292

Martelaren I 299

Martinisten I 311, II 91, 94, 129
 Masoreten II 247
 Maulbrunn I 358
 Maxentius I 292
 Maximiliaan I 275 II 407
 Maximiliaan II I 527
 Melanchton, Dr. Philippus I VI, 10, 193
 Melden (conc.) II 29
 Menander II 411
 Mohammed I 23, II 119v., 179
 Mohammedanen I 23; II 179, 256, 266
 Musculus, A. II 150

Nauta, Dr. D. I XI
 Neomagus, ds. Arn. I XI
 Nero I 219, II 400, 520
 Nestorius I 290, 311, 365, 374, II 281
 Nothenus, M. T XIX
 Nicea (conc.) I 158, II 116, 288, 406
 Nicophorus II 247· II 267
 Novatianus II 175
 Novatus II 175
 Numa I 415v. II 280

Olevianus, Caspar I VI, VIII, X
 Oosterse kerk I 180, 414
 Origenes I 14, 20, 91, 326, 391, 524, II 247v., 289
 Osiander, Andreas I 543v.
 Oude kerk I 55, 423, 427, II 29, 35, 59, 77, 127, 130, 138, 147, 151, 337
 Ovidius II 509

Paphnutius II 406
 Pareüs, Dr. David I VII, XI
 Patripassanen I 267
 Paulus III (paus) I 480

Paus I 156, 244, 257, II 87, 89, 280
 Pausdom I 156, 439, II 1.5, 17, 34v., 72, 87, 99, 215, 280, 283, 301
 Pausanias II 399
 Pelagianen I 60v., 76, 04, 325, 457, 459v., 467, II 217, 223, 448, 960
 Pelagius I 460, II 217, 347, 448
 Perfectionisten II 460
 Peripatetici -I - 23, 198
 Petrovius II 347
 Philo II 247
 Photinus I 258, 282
 Pighius I 69
 Plato I 23, 164, II 481, 493
 Plautus I 197
 Plutarchus II 280, 411, 415
 Pnoumatomachi II 256
 Polman, Dr. A. D. R. I VI, X
 Procopius Gazetis II 116, 118
 Proosdij, Dr. C. v. I VIII
 Prosper I 324

 Ravesteyn, J. v. I, VII
 Regulus I 58
 Rome I 18, 148, II 404, 407v.
 Rooms-katholieken I 4, 14, 18, 23, 55, 71, 226v., 324, 328-32, 366, 441v., 482, 501, 511, 522v., 527, 5311vv., 537, 540; II 22, 28vv., 42, 44, 47, 72, 80, 83v-, 87, 91vv., 100vv., 106, 114, 120vv., 124vv., 130v., 145vv., 168v., 182, 209, 214, 217, 223v., 274v., 278, 294, 306v., 314vv., 3111vv., 324, 445v., 551

 Sabbattariers II 332
 Sabellius I 175, 178, 183, 262, 267
 Sabellianen I 365
 Sacramentariërs II 129
 Saleucus II 399
 Salvianus II 412
 Samosatenus I 178, 258, 268
 Somosatenen I 305, II 250, 518

Scaliger, Jos. 11 538
 Scholastieken I 09, 71, 161, 324, 457, II 51, 121, 217, 450
 Schwenckfeld II 7, 103
 Schwenckfeldianen 1 288
 Scipio 1 58
 Semi-pelagianen II 223
 Seneca II 412
 Serenus II 286
 Siculus, Diod. II 399
 Sizoo, Dr. A. I 191, II 219
 Sleidanus II 404
 Smid, T. D. I XI
 Soermans, Martinus
 Socrates I 14, 326
 Socrates (wijsgeer) I 84
 Sofisten I 55
 Salon II 368
 Sorbonne II 51
 Spanheim II 318
 Spintlerus 1 VI, X, XVI, 48, 135, 249, 491v., 495, 500, 502; II 165, 304
 Spiljardus, ds. Joh. I XI
 Stoicijnen 1 23, 196
 Strabo IT 399
 Sudhoff, K. 1^e X
 Suetonius I 239
 Suidas I 516, II 320
 Sulpitius Severus II 248
 Symb. Athanas. I 158, 292, 326
 Sysicius, paus 11 407

 Tacitus I 239, 254, 399
 Teellinck, W. I en IX
 Terentius II 402, 411
 Tertulianus I 326, 368, II 10, 98, 115v., 134, 146, 412
 Thales van Milete II 398

Theodorelus I 20, II 116, 118, 127v.

Theodosius I 290, II 173, 347

Thomas van Aquino I 292, 324, II 121, 217, 288

Tol, J. P. v. d. I VIII

Toledo, 4e conc. I 326

Trente (conc.) II 15, 28vv., 326, 374

Tritheïsten II 318

Tuitensis, R. Abbas II 129

Turken I 4, 246, 335, II 156, 159, 184, 256, II 266, 282, 284, 301, 319, 518

Ubiquilisten I 351, 354-62, 365, 373, 375, 380vv.; II 01v., 94, 106, 131, 150

Ursinus, Dr. Zach. I, VIvv., XII, XV, 358v.; II 187, 247, 250, 278

Valentinianits I 247 II 43

Velentinus, M. I 285; II 361v.

Valesius I 326 II 175

Valla II 320

Varra II 9, 280

Vermilius I VI

Vespasianus R 254

Vitruvius H. 79

Voetius, Dr. Gisb. I XIX

Vossius, prof. II 247

Vrijgeesten I 6, 51

Walram II 129

Wederdopers I 4, 51, 69, 86, 282v., 480, 484, 437; II 31, 44, 53, 58vv, 63, 219, 264, 294, 306, 308v., 311, 339, 387, 429, 452, 460, 430 488

Wymenga, Dr. P. J. I XI

Xenophon II 320

Zalsman, G. Ph. I VIII

Zonaras II 247

Zwitserse kerken II 188

